RÛHU'L - FURKĀN

TEFSÎRİ

Cild: 7

HAZIRLAYANLAR:

Mahmud USTAOSMANOĞLU

Riyâsetinde ilmî bir heyet

MÜCEDDİD
MAHMUT EFENDİ
VAKFI

İSTANBUL - 2022

Bu cildin hazırlanmasında emeği geçen kardeşlerime teşekkür eder,

Alîm ve Habîr olan Mevlâ Te`âlâ tarafından mükâfatlandırılmalarını niyâz ederim.

Mahmud USTAOSMANOĞLU
(İsmailağa Camii Em. İmam-Hatibi)

Yayınlayan

ahıska yayınevi

Çengeldere Mah. Gündoğdu Cad. No:53/A
Çavuşbaşı - Beykoz / İstanbul
Tel : 0216 479 79 79
www.ahiskayayinevi.com / info@ahiskayayinevi.com

ISBN Takım: 978-605-5456-04-7 (Tk.)

ISBN 7. Cilt: 978-605-5456-11-5 (7.c)

Baskı

Sistem Matbaacılık
Yılanlı Ayazma Yolu, No:8
Davutpaşa / İstanbul Tel: 0212 482 11 01
Sertifika No: 49687

Satış ve Dağıtım

Ahıska Yayınevi

Tel & Whatsapp:

0216 479 79 79

www.ahiskayayinevi.com

© Bu eserin bütün hakları Ahıska Yayınevi'ne aittir. Tamamı yahut bir bölümü izin alınmadan, fotokopi dahil, optik, elektronik veya mekanik herhangi bir yolla çoğaltılamaz, basılamaz, yayımlanamaz.

بسم الله الرحمن الرحيم

مِنْ أَجْلِ ذٰلِكَ ۚ كَتَبْنَا عَلٰى بَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ أَنَّهُۥ مَن قَتَلَ نَفْسًۢا بِغَيْرِ
نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِى ٱلْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ ٱلنَّاسَ جَمِيعًا ۚ
وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَآ أَحْيَا ٱلنَّاسَ جَمِيعًا ۚ وَلَقَدْ
جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِٱلْبَيِّنَٰتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم بَعْدَ
ذٰلِكَ فِى ٱلْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾ إِنَّمَا جَزَٰٓؤُا۟ ٱلَّذِينَ
يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسْعَوْنَ فِى ٱلْأَرْضِ
فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓا۟ أَوْ يُصَلَّبُوٓا۟ أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ
وَأَرْجُلُهُم مِّنْ خِلَٰفٍ أَوْ يُنفَوْا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ ۚ ذٰلِكَ لَهُمْ
خِزْىٌ فِى ٱلدُّنْيَا ۖ وَلَهُمْ فِى ٱلْءَاخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۙ
﴿٣٣﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ مِن قَبْلِ أَن تَقْدِرُوا۟ عَلَيْهِمْ ۖ
فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ
ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱبْتَغُوٓا۟ إِلَيْهِ ٱلْوَسِيلَةَ وَجَٰهِدُوا۟
فِى سَبِيلِهِۦ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَوْ أَنَّ
لَهُم مَّا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُۥ مَعَهُۥ لِيَفْتَدُوا۟ بِهِۦ مِنْ
عَذَابِ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾

Mevlâ Tealâ, yeryüzünde bozgunculuk yapan eşkiyanın cinayetinin büyüklüğünü ve cezasını açıklarken, tövbe edenleri affedeceğine işaret buyurduktan sonra müminlere, yapacakları ve terkedecekleri her işte sakınmaları gereken günahları, özellikle eşkiyalığı ve bozgunculuğu bırakıp kendilerini Allah-u Tealâ'ya yaklaştıracak ibadetleri işleyerek bilhassa tövbe ve istiğfara devam ederek takva üzere olmalarını şu kavl-i şerifiyle emrediyor:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (٣٥)

KELİME MANASI (35)

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) **Ey iman edenler!,** (اتَّقُوا) **korkun,** kimden? (اللَّهَ) **Allah'tan,** daha? (وَابْتَغُوا) **arayın,** kime? (إِلَيْهِ) **ona** (sizi kavuşturacak) neyi? (الْوَسِيلَةَ) **vesileyi,** daha? (وَجَاهِدُوا) **cihat edin,** nerede? (فِي سَبِيلِهِ) **onun yolunda,** (لَعَلَّكُمْ) **umulur ki siz,** (تُفْلِحُونَ) **felâh** (kurtuluş) **a kavuşursunuz.**

MEALİ ŞERİFİ

Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve O'na (yaklaşmaya) **vesile arayın ve O'nun yolunda cihad edin ki, kurtuluşa eresiniz.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celilenin önceki ayet-i celilelerle iki yönden irtibatı düşünülebilir.

1 - Mevlâ Tealâ, bundan evvelki ayet-i celilelerinde bir grup yahudinin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e suikast yapmak istediklerini, fakat onları bu isteklerinden alıkoyduğunu ve onların, peygamberlere eziyet etmekte alabildiğine ısrarlı olduklarını açıklamıştı.

Bu hususta söz işte bu ayet-i celileye kadar uzamış, bu ayet-i celilede de, Mevlâ Tealâ yeniden birinci maksada dönüp: **"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve O'na yaklaşmaya vesile arayın."** buyurarak, biz müminlere:

"Siz, yahudilerin günaha karşı ne kadar cesaretli olduklarını ve kulu, rabbisine ulaştırma vesileleri olan tâatlardan ne kadar uzak olduklarını anladınız.. O hâlde ey müminler! Siz böyle olmayın, Allah'a isyan etmekten sakınıp, O'na tâatta bulunmak suretiyle kendisine yaklaşmaya vesileler arayın." buyurmak istemiştir.

2 - Mevlâ Tealâ, yahudilerin: (نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ) **"Biz, Allah'ın evlâtları ve dostlarıyız."** *(Maide suresi 18'den)* yani "Biz, Allah'ın peygamberlerinin evlâtlarıyız" diyerek, babalarının işleriyle övündüklerini naklettikten sonra: **"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve O'na vesile arayın."** buyurarak,

"Ey iman edenler! Siz babalarınızın ve dedelerinizin şerefli olmalarıyla övünmeyin, sizin iftihar vesileniz kendi amelleriniz olsun, dolayısıyla Allah'tan korkun ve O'na ulaştıracak vesileleri (yolları) arayın." buyurmak istemiştir.

Şu bilinsin ki, bütün teklif (yükümlülük) ler iki kısımda toplanmıştır, bunların bir üçüncüsü yoktur.

1. Yasakları terketmektir ki, ayet-i celilede geçen (اتَّقُوا اللّٰهَ) **"Allah'tan korkun."** emriyle buna işaret edilmiştir.

2. Emredilen şeyleri yerine getirmektir ki, (وَابْتَغُوا اِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ) **"O'na** (Allah'a yaklaşmaya) **vesile arayın."** buyruğu ile de buna işaret edilmiştir.

Yasakları terketmek, emredilenleri yapmaktan bizatihi önce geldiği için, Mevlâ Tealâ onu önce zikretmiştir. Çünkü terketmek, bir şeyi asıl yokluğu üzere bırakmak olup, fiil (yapmak) ise, bir şeyi yapıp meydana getirmek anlamına geldiğinden, sonradan var olan şeylerin yokluğunun, varlıklarından önce bulunduğunda hiç şüphe yoktur.

Burada: "Günahları terketmek suretiyle de bazan Allah'a yaklaşma vesileleri elde edilebileceği halde, niçin Allah'a yaklaşma vesilesi sadece fiile (Bir şeyi yapmaya) tahsis edilmiştir?" denilecek olursa, buna şöyle cevap ve rilebilir:

"Bir şeyi terketmek, onu asıl yokluğu üzere bırakmak demek olduğundan, bu devam eden yokluk ile bir şeye ulaşmak kesinlikle mümkün değildir. Dolayısıyla **terk** (bir şeyi bırakma) nın, bir **vesile** sayılmasının mümkün olmadığı gerçeği meydana çıkmıştır. Bilakis bir kimseyi şehveti, çirkin bir iş yapmaya davet ettiği halde, o kişi Allah'ın rızasını kazanmak için o işi yapmasa, işte burada o işi yapmamasından dolayı Allah'a ulaşma **vesile**si bulunmuş olur.

Amma ne var ki, bu imtina (kötülükten sakınma) da fiiller babındandır (yapmak türündendir). Bundan dolayı muhakkik âlimler "Bir şeyi bırakmak, o şeyin zıddını yapmaktan ibarettir." demişlerdir. Dolayısıyla terk ve fiil (yapmamak ve yapmak), fiillerin zahirinde itibar edilen iki hususdur. Binaenaleyh, terk edilmesi vacip olan şey, **muharremât** (haram kılınmış şeyler); yapılması vacip olan şey de, **vacibat** (farzlar) dır.

Bu iki husus ahlâkta da nazar-ı itibara alınmıştır. Şöyle ki, insanda bulunması gereken şey ahlâk-ı fazîle (üstün huylar), terk edilmesi gereken de, ahlâk-ı zemîme (kötü huylar) dır.

Bunlar, fikir (düşünce) lerde de nazar-ı dikkate alınmışlardır. Dolayısıyla yapılması icabeden şey, Allah'ın birliğine, peygamberin doğruluğuna ve ahiretin varlığına delâlet eden deliller hususunda tefekkür etmek (inceden inceye düşünmek) tir. Bırakılması gerekli olan şey ise, bu konularda akla gelebilecek olan şüphelere iltifat etmemek (önem vermemek) tir.

Bunlar, tecelli makamında da muteber tutulmuşlardır. Bu makamda **fiil** (yapılması gerekli olan), Allah'ta istiğrak (onu düşünmeye dalmak), **terk** (bırakılması gerekli olan) ise, Allah'tan gayrısına iltifat (dönüp bakmak) tır.

Riyazât ehli (nefis terbiyecileri), terk ve fiili, (تَخْلِيَة وَتَحْلِيَة) **"Tahliye ve Tahliye"** (Allah'ın gayrinden kalbi boşaltmak ve Allah'ın nuru ile kalbi do-

natmak), (مَحْو وَ صَحْو) **"Mahv ve Sahv"** (hislerin kaybolması ve hislerin geri dönmesi), **"Nefiy ve İspat", "Fenâ ve Bekâ"** diye isimlendirmişlerdir.

İşte bütün bu makamlarda, nefiy (yokluk) ispat (varlık) tan öncedir. Bundan dolayı (لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللهْ) lâ ilâhe illallah sözümüzde de nefi, ispattan önce getirilmiştir. Yani önce Allah'tan gayrı batıl ilâhların yokluğu ifade edilmiş, daha sonra Allah-u Tealâ'nın varlığı ispat edilmiştir.

İmam Fahrurrazî'nin beyanına göre vesile; Bir kimse bir şeye yaklaştığında söylenen (وَسَلَ اِلَيـه) ifadesinden alınmış olan (فَعِيلَة) vezninde bir kelimedir. Nitekim Şair Lebid şöyle demiştir:

« اَرَى النّاسَ لاَ يَدْرُونَ مَا قَدْرُ اَمْرِهِمْ اَلاَ كُلُّ ذِى لُبٍّ اِلَى اللهِ وَاسِلُ »

"Görüyorum ki insanlar işlerinin değerini bilmiyorlar,
Ağah olun ki! Akıl sahibi herkes Allah'a yaklaşmaya çalışmaktadır."

Dolayısıyla vesile: Kendisiyle maksada ulaşılan şey demektir.

Görüldüğü gibi Allah-u Tealâ bu ayet-i celilesinde kullarına, onları kendisine yaklaştıracak vesile aramalarını emretmektedir. Bu vesilenin ne olduğu hakkında ulemadan bir çok görüşler nakledilmiştir.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, Süfyan-ı Sevrî *(Rahimehullah)*,Talha ve Atâ *(Radıyallahu Anhuma)* nın, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan naklen, vesilenin kurbet (yakınlık) manasında olduğunu söylediklerini açıklamıştır.

İmam-ı Mücahid, Ebu Vahidil Hasen, Abdullah ibni Kesir, Süddî, İbni Zeyd ve diğer bir çok âlimler *(Rahimehumullah)* da bu şekilde beyanda bulunmuşlardır.

Bu makamda İbni Katade *(Rahimehullah)*: "Allah-u Tealâ'nın emirlerini tutup yasaklarından kaçarak ve O'nu razı edecek işler yaparak, O'na manen yaklaşmaya çalışın." diye mana vermiştir.

İbni Zeyd Hazretleri de bu ayet-i celilenin izahında:

« اُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ اِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ اَيُّهُمْ اَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ ... (٥٧) »

"Onların (müşriklerin) **yalvardıkları bu kimse**ler (meleklerle İsa *(Aleyhisselâm)* **rablerine - hangisi daha yakın** (olacak) **diye- vesile ararlar. O'nun rahmetini umarlar ve azabından korkarlar."** *(İsra Suresi: 57'den)* ayet-i celilesini okumuştur.

Bu mana bütün tefsir imamları arasında kabul görmüştür. Vesile ayrıca cennette en yüksek bir derecenin alemi (özel ismi) dir ki, o derece, Resulul'ah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ve ehli beyti'nin cennetteki makamıdır ve o makam cennet mekânlarının arşa en yakın olanıdır. Nitekim:

Ayet: 35

١ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ (رضى الله عنهما) أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: « إِذَا سَمِعْتُمُ الْمُؤَذِّنَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ ثُمَّ صَلُّوا عَلَيَّ فَإِنَّهُ مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَاةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ بِهَا عَشْرًا. ثُمَّ سَلُوا اللهَ لِي الْوَسِيلَةَ فَإِنَّهَا مَنْزِلَةٌ فِي الْجَنَّةِ لَا تَنْبَغِي إِلَّا لِعَبْدٍ مِنْ عِبَادِ اللهِ. وَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَنَا هُوَ فَمَنْ سَأَلَ لِي الْوَسِيلَةَ حَلَّتْ لَهُ الشَّفَاعَةُ »

1 - Abdullah ibni Amr ibnil Âs *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Müezzini duyduğunuz zaman, onun dediği gibi deyin, sonra bana salât edin (salâvat getirin), **çünkü kim bana bir kere salât ederse, Allah-u Tealâ o salâta karşılık o kişiye on kere salât** (rahmet) **eder, sonra Allah-u Tealâ'dan benim için 'vesile' isteyin, zira 'vesile' cennette bir makamdır ki, Allah'ın kullarından yalnız bir kişiye lâyıktır, umarım ki o da ben olurum.**

Her kim benim için vesileyi isterse ona şefaatım helâl (nasip) **olur."** *(Müslim, Salât:7, No:384, 1/288, Ebu Davud, Salât:36, No:523, 1/199, Tirmizî, Menakip:1, No:3614, 5/586, Nesaî, Ezan:37, No:277, 2/354)*

٢ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « فِي الْجَنَّةِ دَرَجَةٌ تُدْعَى الْوَسِيلَةَ فَإِذَا سَأَلْتُمُ اللهَ فَسَلُوا لِي الْوَسِيلَةَ » قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ! مَنْ يَسْكُنُ مَعَكَ فِيهَا؟ قَالَ: « عَلِيٌّ وَفَاطِمَةُ وَالْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ »

2 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Cennette 'Vesile' denen bir derece vardır, Allah-u Tealâ'dan istediğiniz zaman benim için 'vesile' isteyin."

O zaman ashab-ı kiram: "Ya Resulallah! Seninle beraber orada kim bulunacak?" dediklerinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

"Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin." buyurdu. *(Ali el Müttekî, Kenzul Ummal:34195, 12/103, İbni Merdüveyh, İbni Kesir:2/50)*

Alusî tefsirinde, İbni Enbarî ve diğerleri İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan, vesilenin hacet manasında olduğunu nakletmişlerdir. Buna göre mana: "Ancak Allah-u Tealâ'ya teveccüh ederek (yönelerek) hacetlerinizi isteyiniz, çünkü göklerin ve yerlerin anahtarları O'nun kudret elindedir. Başkasına yönelerek bir şey istemeyin, o takdirde ufak bir deveye sığınan zayıf bir kimse gibi olursunuz." demek olur. Ancak burada şunu ifade etmek gerekirki, bu mana yanlış anlaşılarak tevessül inkar edilmemelidir.

Bir çok insanların yanlış anladıkları tevessül meselesini, çağımızın en büyük âlimlerinden, ehli beyt imamlarından, Mekke-i Mükerreme'de ilmi

şerife hizmet eden, Seyyid Muhammed ibni Alevî el Malikî el Hasenî *(Sellemehullah)*, bütün dünya islâm ulemasının takriz (övgü) lerine mazhar olmuş: **"Mefâhîm"** isimli eserinde çok güzel bir şekilde izah etmiştir, biz de burada bu kaynaktan bazı alıntılar yapalım.

Evvela şu bilinmelidir ki: Tevessül, dua yollarının biri ve Allah-u Tealâ-ya yönelme kapılarından bir kapıdır. Asıl hakiki maksat Allah-u Tealâ'nın zatıdır. Kendisi ile tevessül olunan şey ise, Allah-u Tealâ'ya yaklaşmak için ancak bir vasıta ve bir vesiledir.

İkinci olarak: Allah-u Tealâ'ya yaklaşmak için bir şeyi aracı yapan kimse ancak onu sevdiği ve Allah-u Tealâ'nın da onu sevdiğine inandığı için onunla tevessül etmiştir. Eğer bunun tersi meydana çıkacak olsa, o kişi elbette ondan insanların en uzağı ve en nefret edeni olur, yani Allah-u Tealâ'nın onu sevmediğini bilse, elbette o vesile ettiği şeyden en çok uzaklaşan o olur.

Üçüncü olarak: Tevessül eden kimse, aracı kıldığı kimsenin, Allah-u Tealâ gibi bizzat fayda ve zarar verdiğine inansa muhakkak müşrik olur.

Dördüncü olarak: Tevessül illâ da zaruri bir şey değildir, duanın kabulü de ona bağlı değildir, asıl olan Allah-u Tealâ'ya her hangi bir surette yalvarmaktır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَاِذَا سَئَلَكَ عِبَادِى عَنِّى فَاِنِّى قَرِيبٌ اُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا دَعَانِ ... (١٨٦) »

"Kullarım sana benden sorarlarsa, şüphesiz ben çok yakınım. Bana dua ettiğinde dua edenin duasını kabul ederim." *(Bakara Suresi: 186 dan)* Diğer bir ayet-i kerimesinde de:

« قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ اَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى ... (١١٠) »

"De ki: İster Allah diye dua edin veya Rahman diye dua edin, hangisiyle dua ederseniz en güzel isimler O'na aittir." *(İsra Suresi: 110 dan)* buyurmuştur.

Herkes tarafından kabul edilen tevessül :

Müslümanlardan hiçbir kimse Allah-u Tealâ'ya salih amellerle tevessül etmenin meşrû olduğunda ihtilâf etmemiştir. Oruç tutan, namaz kılan, Kur'-an okuyan yahut sadaka veren bir kimse şüphesiz ki, bu amelleriyle Allah-u Tealâ'ya tevessül etmiş (manen yaklaşmaya çalışmış) tır. Hatta bu tevessül, kabul olunmakta ve matlûba ulaşmakta daha ümitli ve tesirlidir. İki kişi bile bu konuda ihtilâf etmez, bunun delili mağarada mahsur kalan üç kişi hakkındaki hadis-i şeriftir. Nitekim:

٣ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « خَرَجَ ثَلَاثَةٌ يَمْشُونَ فَاَصَابَهُمُ الْمَطَرُ، فَدَخَلُوا فِى غَارٍ فِى جَبَلٍ ، فَانْحَطَّتْ عَلَيْهِمْ صَخْرَةٌ ، قَالَ: فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ: اُدْعُوا اللّٰهَ بِاَفْضَلِ عَمَلٍ عَمِلْتُمُوهُ. فَقَالَ اَحَدُهُمْ: اَللّٰهُمَّ اِنِّى كَانَ لِى اَبَوَانِ شَيْخَانِ

كَبِيرَانِ، فَكُنْتُ اَخْرُجُ فَارْعىٰ، ثُمَّ اَجِيءُ فَاَحْلُبُ فَاَجِيءُ بِالْحِلاَبِ، فَآتِي بِهِ اَبَوَيَّ فَيَشْرَبَانِ ، ثُمَّ اَسْقِي الصِّبْيَةَ وَاَهْلِي وامْرَأَتِي ، فَاحْتَبَسْتُ لَيْلَةً ، فَجِئْتُ فَاِذَا هُمَا نَائِمَانِ ، قَالَ: فَكَرِهْتُ اَنْ اُوقِظَهُمَا ، والصِّبْيَةُ يَتَضَاغَوْنَ عِنْدَ رِجْلَيَّ ، فَلَمْ يَزَلْ ذٰلِكَ دَأْبِي وَدَأْبَهُمَا ، حَتّىٰ طَلَعَ الْفَجْرُ ، اَللّٰهُمَّ اِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ اَنِّي فَعَلْتُ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ ، فَافْرُجْ عَنَّا فُرْجَةً نَرىٰ مِنْهَا السَّمَاءَ ، قَالَ: فَفُرِجَ عَنْهُمْ .

وَقَالَ الْاٰخَرُ: اَللّٰهُمَّ اِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ اَنِّي كُنْتُ اُحِبُّ امْرَأَةً مِنْ بَنَاتِ عَمِّي كَاَشَدِّ مَا يُحِبُّ الرَّجُلُ النِّسَاءَ ، فَقَالَتْ لاَ تَنَالُ ذٰلِكَ مِنْهَا حَتّىٰ تُعْطِيَهَا مِائَةَ دِينَارٍ ، فَسَعَيْتُ فِيهَا حَتّىٰ جَمَعْتُهَا ، فَلَمَّا قَعَدْتُ بَيْنَ رِجْلَيْهَا قَالَتْ: اتَّقِ اللّٰهَ وَلاَ تَفُضَّ الْخَاتَمَ اِلاَّ بِحَقِّهِ ، فَقُمْتُ وَتَرَكْتُهَا ، فَاِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ اَنِّي فَعَلْتُ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ ، فَافْرُجْ عَنَّا فُرْجَةً ، قَالَ: فَفَرَجَ عَنْهُمُ الثُّلُثَيْنِ ،

وَقَالَ الْاٰخَرُ: اَللّٰهُمَّ اِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ اَنِّي اسْتَأْجَرْتُ اَجِيراً بِفَرَقٍ مِنْ ذُرَةٍ فَاَعْطَيْتُهُ ، وَاَبىٰ ذَاكَ اَنْ يَاْخُذَ، فَعَمَدْتُ اِلىٰ ذٰلِكَ الْفَرَقِ فَزَرَعْتُهُ، حَتّىٰ اشْتَرَيْتُ مِنْهُ بَقَراً وَرَاعِيَهَا ، ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ يَا عَبْدَ اللّٰهِ اَعْطِنِي حَقِّي ، فَقُلْتُ: انْطَلِقْ اِلىٰ تِلْكَ الْبَقَرِ وَرَاعِيهَا فَاِنَّهَا لَكَ ، فَقَالَ: اَتَسْتَهْزِئُ بِي؟ قَالَ: فَقُلْتُ: مَا اَسْتَهْزِئُ بِكَ وَلٰكِنَّهَا لَكَ، اَللّٰهُمَّ اِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ اَنِّي فَعَلْتُ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ، فَافْرُجْ عَنَّا، فَكُشِفَ عَنْهُمْ»

3 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Üç kişi (yolculuğa) **çıktılar, yürürlerken onlara yağmur isabet etti ve dağda bir mağaraya girdiler. O sırada üzerlerine bir taş düştü** (içinde bulundukları mağaranın ağzını kapadı). **Bunun üzerine birbirlerine: 'Yaptığınız en üstün amel ile Allah** (-u Tealâ) **a dua edin** (hayatınızda işlediğiniz en hayırlı işi söyleyerek Allah-u Tealâ'dan bu kayayı kaldırmasını isteyin).' **dediler.**

O zaman onlardan birisi: <Ey Allahım! (bilirsin ki), **benim yaşlı, ihtiyar annemle babam vardı, ben her gün koyunlarımla mer'aya** (otluğa) **çıkar,** (onları) **otlatır sonra gelip sağardım. Sütü evvela ana-babama getirirdim, onlar içerlerdi. Sonra çocuklara,** (erkek ve kızkardeşim gibi) **akrabama, ve hanımıma içirirdim.**

Bir gece (her hangi bir sebeple) **geç kalmıştım, geldiğimde ana-babam uyumuşlardı, onları uyandırmak istemedim, ayak ucumda da çocuklar** (açlıktan mütemadiyen) **sesli ağlıyorlardı** (fakat ben onlardan evvel çocuklara içirmeyi istemiyordum). **İşte fecir doğuncaya** (sabah oluncaya) **kadar benim ve onların bu hâli böylece devam etti** (onların başında sabahladım).

Ey Allahım! Eğer sen, benim bunu (yalnız) **senin rızanı kazanmak için yaptığımı biliyorsan bizden** (şu kayayı) **bir parça aç ki oradan göğü görelim.> diye dua etti, bunun üzerine** (kaya birazcık) **onlardan açıldı** (aralandı).

Diğeri şöyle dedi: <Ey Allahım! Sen yakînen bilirsin ki, ben amcamın kızlarından birini, bir erkeğin kadınları sevmesinin en şiddetli şekliyle severdim. (Ben ona sevgimi açıkladıkça) **O** (bana): **<Sen ona** (bana) **yüz dinar vermedikçe ondan** (benden) **buna nail olamazsın** (istediğine kavuşamazsın).> **derdi.**

Ben, bu para (yı toplamak) **da çalıştım nihayet topladım** (biriktirip amcamın kızına getirdim. İsteğime kavuşmak için hiç bir engel kalmayıp) **onun iki ayağı arasına oturduğumda** (kız bana): **<Allah'tan kork! Haksız** (nikâhsız) **mührü** (bekârlığımı) **bozma.> dedi.**

Ben hemen kalktım ve onu bıraktım. (Ey Rabbim!) **Sen, benim bunu senin rızanı kazanmak için yaptığımı biliyorsan bizden** (bu kayayı) **bir miktar aç.> dedi. Bunun üzerine Allah-u Tealâ onlardan** (kayanın bulunduğu yerin) **üçte ikisini açtı.**

Diğer (üçüncü) **kişi de şöyle dedi: <Ey Allahım! Muhakkak sen bilmektesin ki ben, bir ölçek darı ile bir işçi tutmuştum ve ona** (iş sonunda ücretini) **verdim, fakat o, almak istemedi** (bırakıp gitti). **Ben bu darıyı tutup ektim, nihayet ondan bir sığır ile çobanını satın aldım. Sonra,** (bu işçi) **gelerek: <Ey Allah'ın kulu! Bana hakkımı ver.> dedi.**

Ben de: <Şu sığırlara ve çobanına git (onları al) **çünkü onlar senindir.> dedim. O zaman adam: <Benimle alay mı ediyorsun?> dedi. Ben: <Seninle alay etmiyorum, lâkin bunlar senindir.> dedim. Adam da, bunları alıp götürdü.**

Ey Allahım! Eğer sen benim bunu senin rızanı talep için yaptığımı biliyorsan bizden (bu kayayı) **aç.> diye dua etti, akabinde** (hemen peşinde mağaranın ağzı) **onlara açıldı."** *(Buharî, Buyû':98, No:2102, 2/771, Müslim, Zikir:27, No:2743, 4/2099)*

Görüldüğü gibi üç kişiden biri Ana-babasına yaptığı iyilikle, ikincisi bütün fırsatları elde etmişken zinadan uzaklaşmakla, üçüncüsü de emanete riayeti ve başkasının malını koruyarak tam olarak ödemesiyle Allah-u Tealâ'ya tevessül etmiş (iyi amellerini dualarının kabulüne vesile kılmış), Allah-u Tealâ da onların sıkıntısını gidermiştir.

Tevessül meselesinde bir takım anlayışsızların muhalefet ettiği konu ise, tevessül eden kişinin, kendi amelinden başka bir şeyle tevessül etmesidir. Meselâ bir kimsenin: "Ey Allahım! Sana peygamberin Muhammed *(Sallalla-*

hu Aleyhi ve Sellem) yahut Ebu Bekr-i Sıddık ile veya Ömer ibnil Hattab ile ya da Osman veya Ali *(Radıyallahu Anhum)* veya her hangi bir veli ile tevessül ederim" diyerek bir takım zatlar ve şahıslarla tevessül etmesi bir takımlarınca kabul edilmemekte ise de, aslında onların bu itirazı ince düşünmediklerinden kaynaklanmaktadır.

Zira biriyle tevessül etmek hakikatta insanın kendi ameliyle tevessül etmesi demektir ki bu, onlar katında da kabul gören bir şeydir. Eğer inatçı ve itirazcı kimse bu meseleye basiret gözüyle bakacak olsa, elbette hakikat kendisine parlayacak, bu müşkilât çözülecek ve bu sebeble meydana gelen, müslümanları kâfir sayacak derecedeki büyük fitne kaybolup gidecektir.

Şimdi, bir şahısla tevessül eden kimsenin hakikatta kendisine mensup olan ameli ile ve bizzat kendi işiyle tevessül etmekte olduğu gerçeğini açıklayalım:

Şu bilinsin ki, bir şahısla tevessül eden (onun hürmetine Allah-u Tealâ 'dan bir şey isteyen) kimse, o kişi hakkında hüsn-ü zan'da bulunarak onun iyiliğini, faziletini, Allah'a yakınlığını kabul ettiği için onu sevmiş demektir, ya da o şahsın Allah-u Tealâ'yı sevdiğine ve onun yolunda hakkıyla cihat ettiğine inanmıştır veyahut Allah-u Tealâ'nın onu sevdiğine itikad etmiştir.

Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... يحبهم ويحبونه ... (٥٤) »

"O (Allah-u Tealâ) **onları sever, onlar da O'nu severler."** *(Maide Suresi: 54 den)* kavl-i şerifiyle yarattığı kulları içersinde, bir takım sevdiği kullar bulunduğunu açıklamıştır.

Bu mesele ince düşünüldüğünde tevessül eden kimsenin, kendisiyle tevessül ettiği kimse hakkındaki o sevgi ve inancının bizzat kendi ameli olduğu anlaşılmış olur, zira o, onun kendi itikadı ve inancı olduğundan ona aittir, o inançtan mesul olacak ve o sevgisinden dolayı sevap alacak olan bizzat kendisidir.

Dolayısıyla "Falan dostun hürmetine senden istiyorum" diyen kimse, sanki: "Ya Rabbi! Ben falan kulunu seviyorum, onun da seni sevdiğine, sana karşı samimi olduğuna ve senin yolunda cihat ettiğine inanıyor, senin de onu sevdiğini ve ondan razı olduğunu itikad ediyorum, benim ona karşı olan sevgim ve onun hakkındaki inancım vesilesiyle senden şöyle şöyle yapmanı diliyorum." demektedir.

Velâkin tevessül edenlerin ekserisi, gökte ve yerde kendisine hiç bir şey gizli kalmayan Allah-u Tealâ'nın ilmiyle yetinerek bu kadar açıklama yapmaya gerek duymamaktadır.

Bu izahtan açıkça anlaşıldığına göre: "Ey Allahım! Nebîn Muhammed *(Aleyhisselâm)* ile sana tevessül ederim." diyenle, "Allahım! Peygamberine olan sevgimle sana tevessül ederim." diyen eşittir. Çünkü birinci ifadenin sahibi

de ancak peygamberi sevip, ona inandığı için bu tevessüle teşebbüs etmiştir. Eğer peygambere karşı sevgi ve inancı olmasaydı, onunla tevessül etmezdi.

Ümmetin diğer velileri hakkında söylenecek söz de budur. Artık insaf eden bir kişi, tevessül eden bir müslümanı nasıl olur da küfürle itham ederek islâm dairesinden çıkarabilir?

TEVESSÜL İLE İLGİLİ DELİLLER:

Mevlâ Tealâ: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ) **"Ey inananlar! Allah'tan korkun ve O'na vesile arayın."** buyurmuştur. **Vesile,** Allah-u Tealâ'nın kendisine yakınlığa sebep kıldığı her şey olabilir, ancak burada aranılan husus vesile edilen şeyin Allah-u Tealâ indinde kıymet ve hürmeti olmasıdır.

Görüldüğü gibi Ayet-i celiledeki **vesile** lâfzı umumi olduğu için, nebiler ve salihler gibi üstün kimselerle, hayatlarında ve ölümlerinden sonra tevessül etmeye şâmil olmakla beraber, emredilen şekilde yerine getirilen salih amellerle de tevessül etmeyi içermektedir.

Şimdi okuyacağınız hadis-i şerif ve eserlerde vesile edinmenin genel manada caiz olduğunu size açıklayacak deliller bulacaksınız. O halde kalbiniz hazır olarak buraya kulak verin ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile yaratılmadan evvel, dünya hayatında, ölümünden sonra berzah âleminde, dirildikten sonra arasatta (kıyamet arsalarında) tevessül edildiğini göresiniz.

Varlığından evvel Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ile tevessül:**

Âdem *(Aleyhisselâm)* malûm hatasını işlediğinde, affı için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile tevessülde bulunduğu ve onun hürmetine affolduğu hakkındaki hadis-i şerifi, Hâkim,"Müstedrek" te sahih olarak ihrac etmiş, Hafız Süyûtî, "Hasâis-i Nebeviyye" isimli eserinde tahric ve tashih etmiştir.

Kitabının mukaddimesinde mevzû hadisleri rivayet etmediğini belirten Beyhakî, "Delâil-i Nübüvve" sinde rivayet etmiş, Kastalânî ve Zürkânî, "Mevâhib-i Ledünniyye" de nakletmiş, Sübkî "Şifaü's-Sikâm" da, Taberanî "Evsat" ta, Şeyhulislâm Belkînî "Fetâvâ" sında, Şeyh ibnül Cevzî "Vefâ" isimli kitabının başında bu hadis-i şerifi irad etmişler, İbni Kesir de "Bidaye" isimli eserinde (1/180) bunu zikretmiştir. *(Rahmetullahi aleyhim ecmaîn)*

٤ – عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: لَمَّا اقْتَرَفَ آدَمُ الْخَطِيئَةَ قَالَ يَا رَبِّ: أَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ لَمَا غَفَرْتَ لِي؟ فَقَالَ اللهُ: يَا آدَمُ وَكَيْفَ عَرَفْتَ مُحَمَّداً وَلَمْ أَخْلُقْهُ؟ قَالَ يَا رَبِّ: لأَنَّكَ لَمَّا خَلَقْتَنِي بِيَدِكَ وَنَفَخْتَ فِيَّ مِنْ رُوحِكَ رَفَعْتُ رَأْسِي فَرَأَيْتُ عَلَىٰ قَوَائِمِ الْعَرْشِ مَكْتُوباً « لاَإِلَهَ إِلاَّاللهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ » فَعَلِمْتُ أَنَّكَ لَمْ تُضِفْ إِلَى اسْمِكَ إِلاَّ أَحَبَّ الْخَلْقِ إِلَيْكَ ، فَقَالَ اللهُ: صَدَقْتَ يَا آدَمُ

Ayet: 35

انّهُ لاَحَبُّ الْخَلْقِ اِلَىَّ اُدْعُنِى بِحَقِّهِ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكَ ، وَلَوْلاَ مُحَمَّدٌ مَا خَلَقْتُكَ .

4 - Ömer İbni Hattab *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Âdem *(Aleyhisselâm)* **o hatayı işlediğinde: 'Ya Rabbi Muhammed'in hakkı için beni affetmeni senden isterim.' diye dua edince, Allah: 'Ey Âdem henüz ben onu yaratmamışken sen onu nasıl tanıdın.' diye sordu**

O da: 'Ya Rabbi sen beni (kudret) **elinle yaratıp ruhundan bana üflediğinde başımı kaldırdım ve arşın direklerinde:** (لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ) **yazılı olduğunu gördüm. İşte o zaman senin kendi isminin yanına ancak kullarından en sevdiğini** (n ismini) **katmış olduğunu anladım.' dedi.**

Bunun üzerine Allah-u Tealâ: 'Ey Âdem! Doğru söyledin şüphesiz ki O, kullarımın bana en sevgilisidir. Bana O'nun hakkıyla (hürmetine) **dua et, Muhakkak ki seni affettim. Muhammed olmasa seni de yaratmazdım.' buyurdu."** *(Hakim, Müstedrek, No:4228, 2/672, Beyhekî, Delâilü'n-Nübüvve:5/489, Süyûtî, D.Mensur:1/142)*

Bu hadis-i şeriften dolayı Ebu Cafer *(Rahimehullah)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurunda dua ederken, kabr-i şerife doğru yönelmenin hükmünü İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* a sorduğunda, İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* :

« وَلِمَ تَصْرِفُ وَجْهَكَ عَنْهُ وَهُوَ وَسِيلَتُكَ وَوَسِيلَةُ اَبِيكَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ اِلَى اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

"Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, **senin ve baban Âdem'in kıyamet günü Allah'a** (yaklaşmak için) **vesilesi iken, niçin yüzünü ondan dönüyorsun?"** diye cevap vermiştir. *(Kastalânî, Şerhu'l-Mevahib, 8/313)*

İşte bu hadis-i şerif, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile bu âlem şereflenmeden önceÂdem *(Aleyhisselâm)* ın O'nun hürmetine Mevlâ Tealâ'dan affını istediğini ifade etmekle birlikte, tevessülün sahih olması için, hürmetine istenen zatın, rabbisi katında yüksek makama sahip olması gerektiğini, fakat dünyada yaşıyor olması şart olmadığını açıkça anlatmaktadır.

Böylece hayatta olmayan kimseyle tevessülün sahih olmayacağını söyleyenlerin bu sözlerinin, Allah-u Tealâ'dan gelen bir hidayete dayanmaksızın nefsin hevasına uyanların sözü olduğu ortaya çıkmış olmaktadır.

Geride zikredilen bu hadis-i şerif, sünnet-i nebeviyye üzerine emin (güvenirlik vasfına sahip) olan yüce makam sahibi hadis hafızlarından Hâkim, Süyûtî, Sübkî ve Belkinî *(Rahimehumullah)* gibi zatların tashih (sahih olduğunu ifade) ettikleri bir hadis-i şerif olduğundan delil getirilmeye çok müsaittir.

İmam-ı Beyhakî bu hadis-i şerifi "Delâil-i Nübüvve" isimli eserinde zikretmiştir ki, bu eser hakkında: "Bu kitabı okumaya devam edin, çünkü onun tamamı hidayet ve nurdur." buyurmuştur.

Yahudilerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ile tevessülü:**

« وَلَمَّاجَآءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللهِ مُصَدِّقٌ لِمَامَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّاجَآءَهُمْ مَاعَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللهِ عَلَى الْكَافِرِينَ (٨٩) »

"Vaktaki onlara (yahudilere) **Allah tarafından yanlarında olan** (Tevrat) **ı doğrulayıcı bir kitap** (Kuran-ı Kerim) **geldi. Hâlbuki onlar evvelce kâfirlere karşı** (gelecek olan peygamber ve kitapla) **fetih** (ve nusret) **istiyorlardı. Fakat o tanıdıkları şey** (olan Kuran-ı Kerim ve Resulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*) **kendilerine geldiği gibi** (haset ve çekememezliklerinden birde riyaset sevgisi yüzünden) **ona küfrettiler** (onu inkâr ettiler). **Artık Allah** (-u Tealân) **ın lâneti o kâfirlerin üzerinedir."** *(Bakara Suresi:89)*

Kurtubî, Taberî, Beğavî, Alusî ve diğer bir çok mutemed tefsir kitaplarının müellifleri bu ayet-i celile hakkında İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*nın şöyle buyurduğunu nakletmişlerdir:

Hayber yahudileri Gatfan kabilesiyle muharebe içindeydiler, bir kere yahudiler bozguna uğradığında: **"Ey Allahımız! Ahir zamanda göndereceğini vaadettiğin Nebiyy-i Ümmî hakkı için onlara karşı bize yardım etmeni senden isteriz."** diyerek, Gatfan kabilesini bozguna uğratmışlar ve ondan sonra ne zaman karşılaşsalar bu duayı yaparak galip olmuşlardı.

Fakat o bekledikleri peygamber kendilerine gönderilince, en evvel kendileri inkâr ettiler. Buradaki delilimiz, Mevlâ Tealâ'nın, yahudilerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gönderilmeden evvel onun hürmetine yardım istemelerini ikrar (kabul) edip, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gönderildiğinde ona küfretmelerini inkâr etmesidir. Yani Mevlâ Tealâ yahudileri bu tevessüllerinden dolayı zemmetmemiş, ancak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* geldiğinde inkâr etmelerinden dolayı lânetlemiştir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ile hayatında ve vefatından sonra yapılan tevessül:**

٥ – عَنْ عُثْمَانَ بْنِ حُنَيْفٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَجُلاً ضَرِيرَ الْبَصَرِ اَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: اُدْعُ اللهَ لِى اَنْ يُعَافِيَنِى. فَقَالَ: « اِنْ شِئْتَ اَخَّرْتُ لَكَ وَهُوَ خَيْرٌ وَاِنْ شِئْتَ دَعَوْتُ » فَقَالَ: اُدْعُهُ. فَاَمَرَهُ اَنْ يَتَوَضَّأَ فَيُحْسِنَ وُضُوءَهُ وَ يُصَلِّىَ رَكْعَتَيْنِ. وَيَدْعُوَ بِهٰذَا الدُّعَاءِ: « اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْأَلُكَ ، وَاَتَوَجَّهُ اِلَيْكَ بِمُحَمَّدٍ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ يَا مُحَمَّدُ! اِنِّى قَدْ تَوَجَّهْتُ بِكَ اِلٰى رَبِّى فِى حَاجَتِى هٰذِهِ لِتُقْضٰى . اَللّٰهُمَّ فَشَفِّعْهُ فِىَّ »

5 - Osman ibni Huneyf *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: "Gözü kör bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek 'Benim için Allah'a dua et, bana afi-

yet versin (gözümü sıhhate kavuşturtursun) dedi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Dilersen tehir edeyim** (bu şikayetinin mükâfatını ahirete bırakayım) **ki bu senin için daha hayırlıdır, istersen dua edeyim."** buyurdu.

Adam: "Dua et" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Güzelce abdest alarak iki rekât namaz kıldıktan sonra, şu duayı yapmasını emretti: "Ey Allahım! Şüphesiz ben senden isterim ve rahmet nebisi olan peygamberin Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ile sana yönelirim.**

Ya Muhammed! Bu ihtiyacımın yerine getirilmesi için seninle Rabbime yöneldim. Ey Allahım! Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **i benim hakkımda şefaatçı kıl** (hakkımdaki şefaatını kabul eyle)."

Hadis-i Şerif'in ravisi İbni Huneyf şöyle anlatıyor: Vallahi biz o meclisten ayrılmadan, hatta uzunca konuşmadan, o adam yanımıza sanki hiç hastalığı yokmuş gibi iyileşerek girdi. *(İbni Mace, İkamet:189, No:1385, 1/441, Tirmizî, Deavât:119, No:3578, 5/569, Ahmed ibni Hanbel, Müsned:17240-41, 6/106, Taberanî, Mu'cemü'l-Kebîr, No:8311, 9/30, Hakim, Müstedrek:1180, 1/458, No:l909, 1/700)*

Bu hadis-i şerifte zikredilen Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile tevessül, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hayatına mahsus değildir. Hatta Ashab-ı Kiram'ın bazısı bu tevessül sigasını (lâfzını) vefatından sonra da kullanmışlardır. Nitekim:

٦ – عَنْ اَبِی اُمَامَةَ بْنِ سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ عَنْ عَمِّهِ عُثْمَانَ بْنِ حُنَيْفٍ (رضی الله عنهم) اَنَّ رَجُلاً كَانَ يَخْتَلِفُ اِلٰى عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ (رضی الله عنه) فِی حَاجَةٍ لَهُ ، فَكَانَ عُثْمَانُ لاَ يَلْتَفِتُ اِلَيْهِ وَلاَ يَنْظُرُ فِی حَاجَتِهِ فَلَقِیَ ابْنَ حُنَيْفٍ فَشَكٰى ذٰلِكَ اِلَيْهِ ، فَقَالَ لَهُ عُثْمَانُ بْنُ حُنَيْفٍ ائْتِ الْمِيضَأَةَ فَتَوَضَّأْ ثُمَّ ائْتِ الْمَسْجِدَ فَصَلِّ فِيهِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ قُلْ: اَللّٰهُمَّ اِنِّی اَسْأَلُكَ وَاَتَوَجَّهُ اِلَيْكَ بِنَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ ﷺ نَبِیِّ الرَّحْمَةِ ، يَا مُحَمَّدُ اِنِّی اَتَوَجَّهُ بِكَ اِلٰى رَبِّی فَتَقْضِیَ لِی حَاجَتِی.وَتَذْكُرُ حَاجَتَكَ وَرُحْ حَتّٰى اَرُوحَ مَعَكَ ، فَانْطَلَقَ الرَّجُلُ فَصَنَعَ مَا قَالَ لَهُ ، ثُمَّ اَتٰى بَابَ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ (رضی الله عنه) فَجَاءَ الْبَوَّابُ حَتّٰى اَخَذَ بِيَدِهِ، فَاَدْخَلَهُ عَلٰى عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ (رضی الله عنه) فَاَجْلَسَهُ مَعَهُ عَلَى الطِّنْفِسَةِ فَقَالَ: حَاجَتَكَ فَذَكَرَ حَاجَتَهُ وَقَضَاهَا لَهُ ثُمَّ قَالَ لَهُ: مَا ذَكَرْتَ حَاجَتَكَ حَتّٰى كَانَ السَّاعَةَ وَقَالَ: مَا كَانَتْ لَكَ مِنْ حَاجَةٍ فَاذْكُرْهَا ثُمَّ اِنَّ الرَّجُلَ خَرَجَ مِنْ عِنْدِهِ فَلَقِیَ عُثْمَانَ بْنَ حُنَيْفٍ فَقَالَ لَهُ: جَزَاكَ اللّٰهُ خَيْرًا مَا كَانَ يَنْظُرُ فِی حَاجَتِی وَلاَ يَلْتَفِتُ اِلَیَّ حَتّٰى كَلَّمْتَهُ فِیَّ ، فَقَالَ عُثْمَانُ بْنُ حُنَيْفٍ: وَاللّٰهِ مَا كَلَّمْتُهُ ، وَلٰكِنِّی شَهِدْتُ رَسُولَ اللّٰهِ

ﷺ وَأَتَاهُ ضَرِيرٌ فَشَكَى إِلَيْهِ ذَهَابَ بَصَرِهِ ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ : « فَتَصْبِرُ » فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ: لَيْسَ لِي قَائِدٌ وَقَدْ شَقَّ عَلَيَّ ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ :« ائْتِ الْمِيضَأَةَ فَتَوَضَّأْ ثُمَّ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ ادْعُ بِهٰذِهِ الدَّعَوَاتِ. قَالَ ابْنُ حُنَيْفٍ: فَوَاللهِ مَا تَفَرَّقْنَا ، وَطَالَ بِنَا الْحَدِيثُ حَتَّى دَخَلَ عَلَيْنَا الرَّجُلُ كَأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ بِهِ ضُرٌّ قَطُّ .

6 - Ebû Ümame ibni Sehl ibni Huneyf'in amcası Osman ibni Huneyf-den *(Radıyallahu Anhüm)* nakledildiğine göre: Bir adam hazreti Osman'ın hilâfeti döneminde ona bir işini gördürmek için gider gelirdi.

Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* ise ona hiç iltifat etmez ve işine bakmazdı, bu adam geride zikredilen hadis-i şerifin ravisi olan Osman ibni Huneyf *(Radıyallahu Anh)* a kavuşarak bu durumdan şikayetlendiğinde, Osman ibni Huneyf *(Radıyallahu Anh)* ona:

"Git abdest al, mescide gel, iki rekât namaz kıl sonra: 'Ey Allahım! Rahmet peygamberi olan nebimiz Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hürmetine senden isterim ve sana yönelirim. Ya Muhammed! Ben şu hacetimi görmesi için senin vesilenle rabbime yönelirim.' dersin ve hacetini söylersin." dedi.

Adam da giderek onun dediğini yaptı sonra, hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* ın kapısına geldiğinde hemen kapıcı gelip onun elinden tutarak Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* ın huzuruna soktu ve yanına oturttu, Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* ona: "Hacetin nedir? Bizden isteğin nedir?" dedi.

O Adam dileğini anlatınca, hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* hemen isteğini yerine getirdi sonra, "Bu zamana kadar neden hacetini bize söylemedin? Bundan sonra ne işin olursa hemen bize gel." buyurdu.

Sonra adam hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* ın yanından çıkınca, Osman ibni Huneyf *(Radıyallahu Anh)* ile karşılaştığında ona: "Allah seni hayırla mükâfatlandırsın, sen konuşana kadar hazreti Osman benim işimi hiç görmüyordu." deyince, Osman ibni Huneyf *(Radıyallahu Anh)*: "Vallahi ben onunla bir şey konuşmadım velâkin bir kere âmâ bir adamın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelip, gözünün görmeyişinden şikayetlendiğine şahit oldum."

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **'Sabredebilecek misin?'** diye sorduğunda O: "Ya Resulallah! Çekip götürenim yok, bu iş bana çok ağır geldi" dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de ona: **'Abdesthaneye git, abdest al sonra iki rekât kıl sonra, bu duaları yap.'** buyurdu.

Vallahi biz oradan dağılmadan, uzun bir zaman da geçmeden, o âmâ adam bu duayı yapıp geldiğinde sanki gözünde hiç bir hastalık kalmamış gibiydi (tamamen iyileşti)." dedi. *(Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir, No:8311, 9/30)*

Bu kıssadan anlaşıldığına göre bu hadis-i şerifi rivayet eden ve bu kıssayı gözüyle gören Osman ibni Huneyf *(Radıyallahu Anh)* halifenin, işini görmedi-

ğinden şikayetlenen kişiye Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i aracı yaparak ve vefatından sonra ismiyle çağırıp ondan yardım istemesini ona öğretti.

Fakat bu kişi Osman ibni Huneyf *(Radıyallahu Anh)* ın halifeyle konuşması sebebiyle işinin görüldüğünü zannedince, ibni Huneyf onun bu düşüncesinin doğru olmadığını bu işinin ancak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hürmetine istemesi, O'nu ismiyle çağırması ve onun vesilesiyle yardım istemesi sebebiyle görüldüğünü kendisine anlattı ve bu hususta halifeyle konuşmadığına dair yemin ederek bunu te'kidledi (kuvvetlendirdi).

Kıyamet gününde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ile tevessül:**

Kıyamet günü Arasat'ta Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hürmetine Allah'tan yardım isteneceği hususunda sözü uzatmaya gerek yoktur. Çünkü şefaat hakkındaki hadis-i şerifler tevatür derecesine ulaşmıştır.

Bu hususta bütün açık deliller ifade etmektedir ki, mahşer halkı uzun zaman bekleyip darlanınca sıkıntılarının açılması için Âdem *(Aleyhisselâm)* dan sonra Nuh, sonra İbrahim, ardından Musa ve İsa *(Aleyhimüsselâm)* dan yardım istediklerinde, Onlar insanları peygamberlerin efendisine havale edecekler, neticede O *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٧ – « اَنَا لَهَا »

7 - **"O makam bana aittir."** buyurarak, onların yardımına koşacak, sonra secdeye kapanarak yalvarmaya devam edecektir. Tâ ki Mevlâ Tealâ tarafından:

« اِرْفَعْ مُحَمَّدُ وَقُلْ يُسْمَعْ وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ وَسَلْ تُعْطَ »

"Ya Muhammed başını kaldır! Söyle dinleneceksin şefaat et kabul edileceksin iste verileceksin." *(Buharî, Tevhid:24, No:7002, 6/2708, Müslim, İman:84, No:193/326, 1/182, Ahmed ibni Hanbel, No:12154, 4/232, 13563, 4/486)* diye nida edilecektir.

Bu hususta bütün nebilerin, resullerin ve diğer müminlerin icmaı (söz birliği) ve Rabbül âleminin de takriri (kabulü) vardır ki, zor zamanlarda mukarreb (Allah'a en yakın büyük) lerin hürmetine yardım istemek, sıkıntıların açılmasının anahtarlarının en büyüklerinden ve âlemlerin Rabbinin rızasının sebeplerindendir.

Ayrıca şu da bilinmelidir ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in duasıyla sahabe-i kiram tevessül ettikleri gibi bütün ümmetinin de onun duasıyla tevessül etmesi sahihtir, çünkü O'nun, bütün ümmetine dua ettiği bir çok hadis-i şeriflerle sabittir. Nitekim:

٨ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) اَنَّهَا قَالَتْ لَمَّا رَأَيْتُ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ طِيبَ نَفْسٍ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! اُدْعُ اللهَ لِي ، قَالَ: « اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِعَائِشَةَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهَا وَمَا تَأَخَّرَ ، وَمَا اَسَرَّتْ وَمَا اَعْلَنَتْ » فَضَحِكَتْ عَائِشَةُ حَتّٰى سَقَطَ رَأْسُهَا فِي حِجْرِهَا مِنَ

الضِّحْكِ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَيَسُرُّكِ دُعَائِي؟ » فَقَالَتْ: وَمَا لِي لاَ يَسُرُّنِي دُعَاؤُكَ ، فَقَالَ: « وَاللهِ اِنَّهَا لَدَعْوَتِي لاُمَّتِي فِي كُلِّ صَلاَةٍ »

8 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i neşeli gördüğümde: 'Ya Resulallah! Benim için Allah'a dua et.' dedim. O da: **"Ey Allahım! Aişenin geçmiş ve gelecek, gizlediği ve açıkladığı günahını affet."** diye dua buyurdu.

Bunu duyan Aişe *(Radıyallahu Anha)* başı önüne düşünceye kadar güldü, o zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Duam seni sevindiriyor mu?"** diye sordu. Aişe *(Radıyallahu Anha)*: "Bana ne oldu ki senin duana sevinmeyeyim?" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah'a yemin olsun, şüphesiz bu, benim ümmetim için her namazdaki duamdır."** buyurdu. *(Müsned-i Bezzar, No:2005, 2/355)*

Dolayısıyla her müslüman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu duasıyla tevessül edip: "Ey Allahım! Senin peygamberin Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, ümmetine dua etmiştir, ben de o ümmetin fertlerinden biriyim, dolayısıyla peygamberimin bu duası hürmetine beni mağfiret buyurmanı ve bana rahmet etmeni niyaz ederim." diyerek dilediği şeyleri isteyebilir.

Yine böylece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, vefatından sonra âlem-i berzah'ta ümmetinin günahları için istiğfar ettiği ve ümmetinin salât-u selâmlarını duyarak münasip şekilde cevap verdiği hakkında bir çok hadis-i şerifler varid olmuştur. Nitekim:

٩ – عَنْ بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « حَيَاتِي خَيْرٌ لَكُمْ ، تُحْدِثُونَ وَيُحْدَثُ لَكُمْ، فَاِذَا اَنَا مِتُّ كَانَتْ وَفَاتِي خَيْراً لَكُمْ ، تُعْرَضُ عَلَيَّ اَعْمَالُكُمْ، فَاِذَا رَأَيْتُ خَيْراً حَمِدْتُ اللهَ وَاِنْ رَأَيْتُ شَرّاً اسْتَغْفَرْتُ اللهَ لَكُمْ »

9 - Bekr ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Benim hayatım, sizin için hayırlıdır, (benim sağlığımda bir takım işler) **yaparsınız, size** (onlarla ilgili hükümler) **bildirilir. Ben öldüğümde ise vefatım sizin için hayırlı olur, çünkü amelleriniz bana** (kabrimde) **arz edilir, hayır görürsem Allah'a hamdederim, şer görürsem Allah'tan sizin için af dilerim."** *(İbni Sa'd, Tabakatü'l-Kübra:2/194, İbni Hacer Askalânî, Metalibu'l-Aliye, No:3853, 4/22, Heysemî, Mecmau'z-Zevaid, No:14250, 8/594)*

Bu hadis-i şerif Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in âlem-i berzah'da ümmeti için istiğfar ettiğini açıkça ifade etmektedir, istiğfar da bir nevi dua olduğu için ümmet bundan faydalanmaktadır.

١٠ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « مَا مِنْ اَحَدٍ يُسَلِّمُ عَلَيَّ اِلاَّ

رَدَّ اللهُ عَلَيَّ رُوحِي حَتَّىٰ أَرُدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ »

10 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Her hangi bir kimse bana (kabrimdeyken) **selâm verirse, mutlaka Allah bana ruhumu iade eder, ben de ona selâmı iade ederim."** *(Ebu Davud, Menasik:100, No:2041, 1/622, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:10817, 3/620, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:10270, 5/402)*

Bu hadis-i şerif de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendisine selâm verenin selâmına cevap verdiğini açıklamaktadır. Selâm, bir nevi eman (güvence vermek) dir ki bu, selâm verilen kimsenin bütün kötülüklerden kurtulması için dua anlamına geldiğinden, ümmet Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatından sonra da onun bu duasıyla faydalanmaktadır.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in eserleriyle tevessül ve teberrük:**

İnsanlardan bir kısmı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in zatıyla, eserleriyle, ehl-i beytiyle, ulemadan ve evliya'dan olan varisleriyle teberrükte bulunmanın gerçek manasını anlamakta hataya düştüklerinden, anlayamadıkları her işte olduğu gibi bu yola sülûk eden herkesi şirk ve sapıklıkla itham etmektedirler.

Biz, teberrük'ün cevazını hatta istihbabını (müstehap oluşunu) açıklayan delilleri ortaya koymadan evvel şunu bilmemiz gerekir ki, teberrük (hayır ve uğur ummak), kendisiyle teberrük edilen şeyle Allah-u Tealâ'ya tevessülde bulunmak (yakınlık vesilesi edinmek) den başka bir şey değildir. Kendisiyle teberrükte bulunulan şey isterse mekân olsun, isterse şahıs olsun veya eser olsun farketmez.

Şahıslara gelince: Mübarek sayılan kişilerin Allah-u Tealâ'nın izni olmadıkça bir hayır sağlamaktan veya bir kötülüğü ortadan kaldırmaktan aciz olduklarına inanılarak, Allah-u Tealâ hazretlerine yakınlıkları ve O'nun katındaki üstünlüklerine itikad edildiğinden onlarla teberrük Allah-u Tealâ'ya tevessül sayılır.

Eserlere gelince onlar böyle mubarek zatlara ait oldukları için onların şerefiyle şereflenmiş, tazim ve hürmete lâyık görülmüş ve onlardan sebep sevilmişlerdir.

Mekânlar hadd-i zatında bir yer olarak düşünüldüklerinde kendilerine ait bir üstünlükleri yoksa da Allah dostlarının oralarda yaptıkları namaz oruç gibi ibadetler ve daha bir çok hayırlardan dolayı o mekânlar fazilet kazanmışlardır, zira oralara rahmetler yağmış, melekler inmiş ve o makamları sekînet (feyz ve huzur) kaplamıştır.

İşte mubarek mekânlarda Allah-u Tealâ'dan istenen bereket budur. Bu mekânlarda Allah-u Tealâ'ya yönelip dua ve istiğfarda bulunularak, oralarda vuku bulan büyük hadiseleri ve insanı o mekânlarda yaşamış bulunan Allah dostlarına benzemeye teşvik eden kıymetli olayları hatırlayarak Allah-u Tealâ'dan feyz ve bereketler umulur.

Şimdi size teberrük mevzuundaki delilleri teker teker açıklayalım:

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in mubarek saçı ile teberrük:**

١١ – عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنه) اَنَّ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ فَقَدَ قَلَنْسُوَةً لَهُ يَوْمَ الْيَرْمُوكِ ، فَقَالَ: اُطْلُبُوهَا فَلَمْ يَجِدُوهَا ، فَقَالَ اُطْلُبُوهَا ، فَوَجَدُوهَا فَاِذَا هِيَ قَلَنْسُوَةٌ خَلَقَةٌ فَقَالَ خَالِدٌ: اِعْتَمَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَحَلَقَ رَأْسَهُ ، فَابْتَدَرَ النَّاسُ جَوَانِبَ شَعْرِهِ ، فَسَبَقْتُهُمْ اِلَىٰ نَاصِيَتِهِ ، فَجَعَلْتُهَا فِي هٰذِهِ الْقَلَنْسُوَةِ ، فَلَمْ اَشْهَدْ قِتَالاً وَهِيَ مَعِي اِلاَّ رُزِقْتُ النَّصْرَ .

11 - Cafer ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* ın, babasından rivayetine göre, Yermük günü Halid ibni Velid *(Radıyallahu Anh)* takkesini kaybedince: **"Onu arayın."** buyurdu. İnsanlar onu ne kadar aradılarsa da bulamayınca: **"Tekrar arayın."** buyurdu. Sonra bulunduğunda, onun eski bir takke olduğu görülünce, Halid *(Radıyallahu Anh)* (o takkeyi özellikle aratmasının hikmetini beyan etmek üzere) şöyle buyurdu:

"Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ömre yaptığında başını tıraş edince insanlar O'nun saçlarını almaya yarıştılar, ben hepsini geçerek alın saçını aldım ve bu takkenin içine yerleştirdim ve bu takkeyle beraber hangi muharebeye katıldımsa mutlaka** (o mubarek saçın bereketiyle) **yardım olunmakla rızıklandım** (bana zafer nasiboldu)." *(Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:3804, 4/104, Hakim, Müstedrek, No:5299, 3/338, İbni Hacer, El Metâlibü'l-Âliye, No:4044, 4/90, Ebu Yâlâ, Müsned, No:7183, 13/139)*

İmam-ı Aynî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Halid ibni Velid *(Radıyallahu Anh)* ın takkesini çok aratmasına karşılık sahabe-i kiramdan vaki olan itiraz üzerine hazreti Halid *(Radıyallahu Anh)* :

١٢ – « اِنِّي لَمْ اَفْعَلْ ذٰلِكَ لِقِيمَةِ الْقَلَنْسُوَةِ لٰكِنْ كَرِهْتُ اَنْ تَقَعَ بِاَيْدِي الْمُشْرِكِينَ وَفِيهَا مِنْ شَعْرِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ »

12 - **"Ben bunu takkenin değerinden sebeb yapmadım velâkin ben onun müşriklerin ellerine düşmesini istemedim, çünkü onda Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in kıllarından bir miktar vardır."** buyurdu. *(Aynî, Umdetü'l-Karî, 3/37)*

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in vefatından sonra mubarek tüyleriyle teberrük:**

١٣ – عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَوْهَبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: اَرْسَلَنِي اَهْلِي اِلَىٰ اُمِّ سَلَمَةَ بِقَدَحٍ مِنْ مَاءٍ مِنْ فِضَّةٍ ، فِيهِ شَعَرٌ مِنْ شَعَرِ النَّبِيِّ ﷺ ، وَكَانَ اِذَا اَصَابَ الْاِنْسَانَ

Ayet: 35

عَيْنٌ أَوْ شَيْءٌ بَعَثَ إِلَيْهَا مِخْضَبَهُ ، فَاطَّلَعْتُ فِي الْجُلْجُلِ ، فَرَأَيْتُ شَعَرَاتٍ حُمْرًا »

13 - Osman ibni Abdillah ibni Mevheb*(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Ehlim (Talha ailesi veya hanımım) beni Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ailesi Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* ya bir gümüş bardak içindeki su sebebiyle yolladı, o bardak içinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in saçları vardı. İnsanlardan birine nazar veya herhangi bir şey (hastalık) isabet ettiği zaman Ümmü Seleme validemize kabını gönderirdi.

Ben de bu gidişimde Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* nın yanında küçük bir kaba rastladım ki içinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ait bir takım kırmızı saçlar gördüm." *(Buharî, Libas:64, No:5557, 5/2210)*

İmam-ı Aynî *(Rahimehullah)* hadis-i şerifin manasını şöyle açıklamıştır:

Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* nın yanında deve çanına benzeyen küçük bir kap içinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in saçlarından bir miktar kırmızı saç vardı. İnsanlar hastalandıkları zaman bunlarla teberrük eder (bereketleriyle şifa isterler) ve o saçlardan alıp bir su kabına koyarak içinde saç bulunan suyu içerler böylece şifa bulurlardı.

Ravî Osman *(Radıyallahu Anh)* ın ailesi de o saçlardan bir miktar almış ve onu gümüş bir kap içine koyarak içinde bulunan suyu içip şifa bulmuşlardır. Sonra Osman *(Radıyallahu Anh)* ı bu kap ile Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* ya göndermişler, Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* validemiz de kabı almış onu cülcül (deve çanına benzeyen küçük kap) içine koymuş, Osman *(Radıyallahu Anh)* da onun içinde kırmızı saçları görmüştür. *(Aynî, Umdetü'l-Karî, 22/49, Kastalânî, İrşadü's-Sârî, 8/465)*

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in, saçlarını insanlara dağıtması:**

١٤ – عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَتَىٰ مِنىً . فَأَتَى الْجَمْرَةَ فَرَمَاهَا . ثُمَّ أَتَىٰ مَنْزِلَهُ بِمِنىً وَنَحَرَ . ثُمَّ قَالَ لِلْحَلَّاقِ: « خُذْ » وَأَشَارَ إِلَىٰ جَانِبِهِ الْأَيْمَنِ . ثُمَّ الْأَيْسَرِ . ثُمَّ جَعَلَ يُعْطِيهِ النَّاسَ .

14 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Mina'ya vardığında Cemreye (büyük şeytana) gelip taşladıktan sonra, Mina'daki menziline (konaklayacağı yere) gelip kurban kestikten sonra berbere:

"Al" diye evvelâ sağ tarafına sonra sol tarafına işaret buyurdu sonra saçlarını insanlara vermeğe başladı. *(Müslim, Hacc:56, No:1305, 2/947, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:12093, 4/223, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:9400, 5/168)*

١٥ – عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: لَمَّا رَمَىٰ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْجَمْرَةَ . وَنَحَرَ نُسُكَهُ وَحَلَقَ . نَاوَلَ الْحَالِقَ شِقَّهُ الْأَيْمَنَ فَحَلَقَهُ . ثُمَّ دَعَا أَبَا طَلْحَةَ الْأَنْصَارِيَّ

فَاَعْطَاهُ اِيَّاهُ . ثُمَّ نَاوَلَهُ الشِّقَّ الْاَيْسَرَ . فَقَالَ: « اِحْلِقْ » فَحَلَقَهُ . فَاَعْطَاهُ اَبَا طَلْحَةَ . فَقَالَ: « اقْسِمْهُ بَيْنَ النَّاسِ »

15 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* cemreyi taşladığında kurbanını kesip tıraş olduğu vakit (başının) sağ tarafını berbere uzattı o da onu tıraş etti. Sonra, Ensar'dan Ebu Talhayı çağırarak bu saçları ona verdi.

Sonra, (başının) sol tarafını da berbere uzatarak: **"Tıraş et!"** buyurdu. Berber o tarafı da tıraş edince Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu saçları da Ebu Talha *(Radıyallahu Anh)* a vererek **"Bunları insanlar arasında taksim et!"** buyurdu. *(Müslim, Hacc: 56, No:1305/326, 2/948, Tirmizî, Hacc:73, No:912, 3/255, Ebu Davud, Menasik:78, No:1981, 1/606, Humeydî, Müsned, No:1220, 2/512)*

١٦ – عَنْ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ عَنْ هِشَامٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: فَبَدَأَ بِالشِّقِّ الْاَيْمَنِ فَوَزَّعَهُ الشَّعَرَةَ وَالشَّعَرَتَيْنِ بَيْنَ النَّاسِ .

16 - Hafs ibni Gıyas *(Radıyallahu Anh)* ın Hişam *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetine göre "Berber, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mübarek başının sağ tarafından başlayarak saçları birer ikişer kıl olmak üzere halk arasında dağıttı." *(Müslim, Hacc:56, No:1305/324, 2/947)*

İnsanların Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in saçlarını almak için yarışmaları:

١٧ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: لَمَّا حَلَقَ رَسُولُ اللهِ ﷺ رَأْسَهُ بِمِنًى اَخَذَ شِقَّ رَأْسِهِ الْاَيْمَنَ بِيَدِهِ ، فَلَمَّا فَرَغَ نَاوَلَنِى فَقَالَ: « يَا اَنَسُ انْطَلِقْ بِهٰذَا اِلٰى اُمِّ سُلَيْمٍ » فَلَمَّا رَأَى النَّاسُ مَا خَصَّهَا بِهِ مِنْ ذٰلِكَ تَنَافَسُوا فِى الشِّقِّ الْآخَرِ هٰذَا يَأْخُذُ الشَّىْءَ وَهٰذَا يَأْخُذُ الشَّىْءَ. قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ: فَحَدَّثَتْهُ عَبِيدَةَ السَّلْمَانِىَّ (رضى الله عنه) فَقَالَ: لَاَنْ يَكُونَ عِنْدِى مِنْهُ شَعَرَةٌ اَحَبُّ اِلَىَّ مِنْ كُلِّ صَفْرَاءَ وَبَيْضَاءَ اَصْبَحَتْ عَلٰى وَجْهِ الْاَرْضِ وَفِى بَطْنِهَا .

17 - Enes *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Mina'da başını tıraş edince, başının sağ tarafındakı saçları eline aldı, tıraş bitince onları bana uzatarak: **"Ey Enes! Bunları al Ümmü Süleym'e** (annene) **götür."** buyurdu.

İnsanlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in anneme verdiği bu özelliği görünce, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in saçının kalan kısmını almak için yarışa girerek herkes bir parça almaya çalıştı.

Bu hadis-i şerifi Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet eden Muhammed ibni Sîrîn *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: "Ben bu hadis-i şerifi Abiydetü's-Selmanî *(Radıyallahu Anh)* a anlattığımda, O şöyle buyurdu:

Ayet: 35

"Benim yanımda o kıllardan bir tanenin bulunması elbette bana, yerin üstünde ve içinde bulunan her sarı ve beyaz (bütün kıymetli eşya ve madenlere sahip olmam) **dan daha sevgilidir.** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:13686, 4/509, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Salât: 523, No:4233, 2/599)*

١٨ – عَنِ ابْنِ سِيرِينَ (رضى الله عنه) قَالَ: قُلْتُ لِعَبِيدَةَ: عِنْدَنَا مِنْ شَعَرِ النَّبِيِّ ﷺ ، أَصَبْنَاهُ مِنْ قِبَلِ أَنَسٍ ، أَوْ مِنْ قِبَلِ أَهْلِ أَنَسٍ . فَقَالَ: لَأَنْ تَكُونَ عِنْدِي شَعَرَةٌ مِنْهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا .

18 - İbni Sîrîn *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Bir kere ben Abîde *(Radıyallahu Anh)* a "Yanımızda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in saçından bir miktar bulunmaktadır ki biz onu Enes *(Radıyallahu Anh)* tarafından yahut Enes'in ailesi tarafından elde etmiştik." dedim.

Bunun üzerine Abîde *(Radıyallahu Anh)*: **"Benim yanımda Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **den bir tek saç telinin bulunması muhakkak bana dünyadan ve dünyadaki şeylerden daha sevimlidir."** buyurdu. *(Buharî, Vudû':32, No:168, 1/75)*

İmam-ı Kastalânî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Muhammed ibni Sîrîn'in babası olan Sîrîn, Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* ın azatlısı idi, Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* da Ebu Talha *(Radıyallahu Anh)* ın üvey oğludur. Gerideki hadis-i şeriflerde de görüldüğü üzere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu saçları Ebu Talha*(Radıyallahu Anh)* a vermişti, işte İbni Sîrîn *(Radıyallahu Anh)* ın bu saçları elde etmesi böylece olmuştur.

Yukarıdaki sözün sahibi olan Abîde *(Radıyallahu Anh)* Tabiîn (sahabe-i kiramı gören tabaka) nın büyüklerinden olup, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatından iki sene evvel islâm ile şereflenmiş fakat onu görememiştir.

Geride zikredilen rivayetlerde geçen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, başının sağ tarafındaki saçları Ebu Talha *(Radıyallahu Anh)* a verme rivayeti Enes *(Radıyallahu Anh)* ın annesi olan Ümmü Süleym *(Radıyallahu Anha)* ya verme rivayetine ters düşmez. Zira Ümmü Süleym Ebu Talha'nın hanımı olduğu için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in atiyyesi (verdiği hediye) bazen Ebu Talha *(Radıyallahu Anh)* a bazen de hanımı Ümmü Süleym *(Radıyallahu Anha)* ya nisbet edilmiş olabilir.

İşte bütün bu sahih rivayetlerden, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in saçları ile teberrükün caiz olduğu açıkça anlaşılmıştır ki, diğer bütün meselelerde kaynak olarak gösterdikleri bu muteber kitaplarda bulunan sağlam nakilleri Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in eserleriyle teberrük konusunda reddeden, üstelik:

"Sakal-ı şerif ve Hırka-i şerif gibi eserleri ziyaret şirktir" diyerek teberrük edenleri şirkle itham eden sapık vehhabî fırkasının ve memleketimizde bulunan yandaşlarının haktan ne kadar uzak kaldıkları ve bu sözleriyle Sahabe-i kiramı bile müşrik saymış olduklarının farkında olmayacak kadar cahil oldukları böylece ortaya çıkmıştır.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in mubarek tükürüğü ile teberrük:**

١٩ – عَنْ مَالِكِ بْنِ حَمْزَةَ بْنِ اَبِى اُسَيْدٍ يُحَدِّثُ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ اَبِى اُسَيْدٍ السَّاعِدِىِّ الْخَزْرَجِىِّ (رضى الله عنهم) قَالَ: وَلَهُ بِئْرٌ بِالْمَدِينَةِ يُقَالُ لَهَا بِئْرُ بِضَاعَةَ قَدْ بَصَقَ فِيهَا النَّبِىُّ ﷺ فَهُوَ يُبَشِّرُ بِهَا وَيَتَيَمَّنُ بِهَا .

19 - Malik ibni Hamze ibni Ebî Üseyd *(Radıyallahu Anh)*, babası vasıtasıyla dedesi Ebû Üseyd es Saidî el Hazrecî *(Radıyallahu Anh)* ın Medine-i Münevvere'deki "Bi'r-i Bidâa" denilen kuyusuna Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in tükürdüğünü, dedesinin de o kuyu ile çok ferahlanarak teyemmün (teberrük) de bulunduğunu nakletmiştir. *(Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:585, 19/263)*

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in mubarek tükürüğü ve abdest suyu gibi eserlerine sahabe-i kiramın saygısı:**

٢٠ – ثُمَّ اِنَّ عُرْوَةَ جَعَلَ يَرْمُقُ اَصْحَابَ النَّبِىِّ ﷺ بِعَيْنَيْهِ ، قَالَ: فَوَاللهِ مَا تَنَخَّمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ نُخَامَةً اِلاَّ وَقَعَتْ فِى كَفِّ رَجُلٍ مِنْهُمْ فَدَلَكَ بِهَا وَجْهَهُ وَجِلْدَهُ ، وَاِذَا اَمَرَهُمُ ابْتَدَرُوا اَمْرَهُ ، وَاِذَا تَوَضَّأَ كَادُوا يَقْتَتِلُونَ عَلَىٰ وَضُوئِهِ ، وَاِذَا تَكَلَّمَ خَفَضُوا اَصْوَاتَهُمْ عِنْدَهُ وَمَا يُحِدُّونَ اِلَيْهِ النَّظَرَ تَعْظِيماً لَهُ ، فَرَجَعَ عُرْوَةُ اِلَىٰ اَصْحَابِهِ فَقَالَ: اَىْ قَوْمِ ، وَاللهِ لَقَدْ وَفَدْتُ عَلَى الْمُلُوكِ ، وَوَفَدْتُ عَلَىٰ قَيْصَرَ وَكِسْرَىٰ وَالنَّجَاشِىِّ ، وَاللهِ اِنْ رَأَيْتُ مَلِكاً قَطُّ يُعَظِّمُهُ اَصْحَابُهُ مَا يُعَظِّمُ اَصْحَابُ مُحَمَّدٍ ﷺ مُحَمَّداً ، وَاللهِ اِنْ تَنَخَّمَ نُخَامَةً اِلاَّ وَقَعَتْ فِى كَفِّ رَجُلٍ مِنْهُمْ فَدَلَكَ بِهَا وَجْهَهُ وَجِلْدَهُ ، وَاِذَا اَمَرَهُمُ ابْتَدَرُوا اَمْرَهُ ، وَاِذَا تَوَضَّأَ كَادُوا يَقْتَتِلُونَ عَلَىٰ وَضُوئِهِ ، وَاِذَا تَكَلَّمَ خَفَضُوا اَصْوَاتَهُمْ عِنْدَهُ وَمَا يُحِدُّونَ اِلَيْهِ النَّظَرَ تَعْظِيماً لَهُ.

20 - (Hudeybiye günü müşrikler tarafından Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile barış antlaşması imzalamaya gönderilen) Urve, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sahabelerini gözleriyle iyice tetkike başlayarak (arkadaşlarına):

"(Bu ne tazimdir?) Vallahi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ağzından bir şey atarsa, muhakkak bu sahabesinden birinin avucuna düşüyor ve o kişi bunu yüzüne ve vücuduna sürüp ovalıyor. Onlara bir şey emredince hemen O'nun emrini yerine getirmeye koşuyorlar.

Abdest aldığı zaman da abdest suyunun artanını almak için birbirleriyle neredeyse savaşıyorlar. O bir şey konuştuğu zaman huzurunda sesleri-

ni alçaltıyorlar (O'na alçak sesle cevap veriyorlar). O'na karşı olan saygılarından yüzüne dikkatle bakamıyorlar." dedi.

Sonra Urve Kureyş'in yanına dönerek gördüklerini şöyle bildirdi:

"Ey Kavmim! Vallahi ben vaktiyle bir çok meliklerin huzuruna sefir olarak çıktım. (Rum Meliki) Kayser'in, (Acem hükümdarı) Kisra'nın ve (Habeş kralı) Necaşî'nin divanlarına elçilikle girdim. Vallahi bunlardan hiç bir hükümdarın adamlarının, Muhammed*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Ashabının Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yaptıkları ta'zim kadar kendi krallarına ta'zim ettiklerini görmedim.

O bir kere tükürecek olsa mutlaka onlardan birinin eline düşüyor ve onunla yüzünü ve derisini ovalıyor. O bir şey emredince derhal emrini yerine getirmeye koşuşuyorlar.

O abdest aldığı zaman abdest suyunun fazlasını birbirlerinin üzerine yığılarak paylaşıyorlar. O konuştuğu zaman O'nun yanında seslerini kısıyorlar ve O'na karşı olan saygılarından yüzüne dikkatle bakamıyorlar." *(Buharî Şurût: 15, No:2581, 2/976, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:18950, 6/498, Abdurrezzak, Musannef, No:9720, 5/336, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Cizye:40, No:18807, 9/366)*

İmam-ı Kastalânî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Hadis-i şerifte geçen abdest suyundan maksat, ya abdest aldığı sudan arta kalan veya abdest sırasında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kıymetli uzuvlarına değen damlalardan akıp biriken sudur.

Bu sözlerin sahibi olan Urve ibni Mes'ud es Sekafî *(Radıyallahu Anh)* daha sonra müslüman olarak kavmine dönüp onları islâma davet ettiğinde onu şehit ettiler. *(Kastalânî, İrşadü's- Sârî, 4/445, 447)*

٢١ – عَنْ اَبِى سَلَمَةَ وَيَحْيَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ حَاطِبٍ (رضى الله عنهما) قَالاَ: ... ثُمَّ حَاصَرَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ اَهْلَ الطَّائِفِ قَرِيباً مِنْ شَهْرٍ فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: اَىْ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ دَعْنِى اَدْخُلْ عَلَيْهِمْ فَاَدْعُوْهُمْ اِلَى اللهِ ، قَالَ: « اِنَّهُمْ اِذاً قَاتَلُوْكَ » فَدَخَلَ عَلَيْهِمْ عُرْوَةُ فَدَعَاهُمْ اِلَى اللهِ فَرَمَاهُ رَجُلٌ مِنْ بَنِى مَالِكٍ بِسَهْمٍ فَقَتَلَهُ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « مَثَلُهُ فِى قَوْمِهِ مَثَلُ صَاحِبِ يَاسِينَ »

21 - Ebu Seleme ve Yahya ibni Abdirrahman ibni Hâtıb *(Radıyallahu Anhuma)* nın rivayetlerine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Mekke fethinden bir aya yakın bir zaman geçtikten sonra Taif ehlini kuşattı.

Bunun üzerine Ömer ibnil Hattab *(Radıyallahu Anh)*: "Ya Resulallah bırak beni onların yanına gireyim de, onları Allah'a davet edeyim" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Şüphesizki onlar o takdirde seni öldürücüdürler."** buyurdu.

Bunun üzerine Urve *(Radıyallahu Anh)* kendi kavminin arasına girip onları Allah'a davet edince Malik oğullarından bir adam bir ok atarak onu şehid etti.

O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Kavmi içinde Urve'nin hâli Yâsin sahibinin** (Yasin suresinde zikredilen Habib-i Neccar'ın) **hâli gibidir."** buyurdu. *(İbni Ebî Şeybe, Musannef, Meğâzî:34, No:2, 8/530, Ali el Müttakî, Kenzü'l -Ummal, No:30204, 10/537, Aynî, Umdetü'l-Karî, 14/9)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in, abdest suyunun artığının korunmasını istemesi:**

٢٢ – عَنْ طَلْقِ بْنِ عَلِيٍّ (رضى الله عنهما) قَالَ: خَرَجْنَا وَفْداً اِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَبَايَعْنَاهُ وَصَلَّيْنَا مَعَهُ وَاَخْبَرْنَاهُ اَنَّ بَارْضِنَا بِيعَةً لَنَا ، فَاسْتَوْهَبْنَاهُ مِنْ فَضْلِ طَهُورِهِ فَدَعَا بِمَاءٍ فَتَوَضَّأَ وَتَمَضْمَضَ ثُمَّ صَبَّهُ فِى اِدَاوَةٍ وَاَمَرَنَا فَقَالَ: « اُخْرُجُوا ، فَاِذَا اَتَيْتُمْ اَرْضَكُمْ فَاكْسِرُوا بِيعَتَكُمْ وَانْضَحُوا مَكَانَهَا بِهٰذَا الْمَاءِ وَاتَّخِذُوهَا مَسْجِداً » قُلْنَا: اِنَّ الْبَلَدَ بَعِيدٌ وَالْحَرَّ شَدِيدٌ وَالْمَاءَ يَنْشَفُ . فَقَالَ: « مُدُّوهُ مِنَ الْمَاءِ فَاِنَّهُ لاَ يَزِيدُهُ اِلاَّ طِيباً » فَخَرَجْنَا حَتّٰى قَدِمْنَا بَلَدَنَا فَكَسَرْنَا بِيعَتَنَا ثُمَّ نَضَحْنَا مَكَانَهَا وَاتَّخَذْنَاهَا مَسْجِداً فَنَادَيْنَا فِيهِ بِالْاَذَانِ . قَالَ: وَالرَّاهِبُ رَجُلٌ مِنْ طَيِّئٍ ، فَلَمَّا سَمِعَ الْاَذَانَ قَالَ: دَعْوَةُ حَقٍّ ، ثُمَّ اسْتَقْبَلَ تَلْعَةً مِنْ تِلاَعِنَا فَلَمْ نَرَهُ بَعْدُ .

22 - Talk ibni Ali *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle anlatıyor: Bir cemaat hâlinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelip (Allah'a, Resulüne iman ve emirlerini dinleyip itaat etmek üzere) biat ettik ve onunla beraber namaz kıldık. Sonra kendisine, bizim memleketimizde kendimize ait bir kilisemiz bulunduğunu haber verdik ve bize abdest suyunun artığından vermesini istedik.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir su isteyerek abdest aldı ve ağzını çalkalayıp abdest suyunu bir su kabına döktükten sonra bize emrederek: "(Yola) **Çıkın! Memleketinize geldiğinizde kilisenizi kırın** (bozun, ya mihrabını değiştirerek Kâbe'ye çevirin , ya da tamamen yıkın) **yerine bu suyu serpin ve orayı mescid edinin."** buyurdu.

Bunun üzerine biz: "Şüphesiz ki (gideceğimiz) şehir uzaktır, sıcak da şiddetlidir bu su kuruyabilir." deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Suya ilâve edin çünkü o** (benim abdest suyum) **onun** (eklenen suyun) **ancak temizliğini artırır** (böylece hepsi mübarek olur)." buyurdu.

O zaman biz yola çıkarak şehrimize geldik, kilisemizi bozarak yerine o mübarek suyu serptik ve o mekanı mescid yaparak orada ezan okuduk.

Rahip, Tay kabilesinden bir adamdı ezanı duyar duymaz: "Hak bir davettir" dedi, sonra bizim vadilerimizden birine yönelip gitti. Biz sonra onu

göremedik. *(Nesâî, Mesâcid:11, No:700, 2/369, Hatîb-i Tebrîzî, Mişkâtü'l - Mesâbîh, Salât:7, No:716, 1/228, İbni Hibbân, No:1120, 2/224, Taberânî, Mucem-i Kebîr, No:8241, 8/332, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:16293, 5/494, İbni Sa'd, Tabakât, 5/552, Ebu Nuaym el İsbahânî, No:47, 1/90, İbni Ebî Şeybe, Musannef, Salât:304, No:10, 1/528)*

İmam-ı Sindî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, o rahip hak daveti işittiği gibi iman edince Allah-u Tealâ onu rical-i gayb'e ilhak etmiş olabilir.

Bu hadis-i şerifte salihlerin eserleriyle teberrük edilebileceğine dair çok açık delâlet vardır.

İbni Hacer *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, bu hadis-i şerif Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in eserleriyle teberrükte bulunmanın ve o eserleri şehirlere taşımanın cevazına, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bedenine değen şeyin ebediyyen değişmeyeceğine, bilakis Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kıymetli uzuvlarına değmesi sebebiyle elde ettiği kemal üzere kalacağına ve ona değen her şeyin de bereket kazanacağına işaret etmektedir.

Bu hadis-i şeriften, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in varisi olan âlimlerin ve salihlerin eserleriyle teberrükte bulunmanın caiz olacağı hükmü de çıkarılabilir. *(Molla Aliyyü'l-Kârî, Mirkâtü'l-Mefâtîh, 2/419)*

İsnadı sahih olan bu hadis-i şerif, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendisiyle, eserleriyle ve ona ait olan her hangi bir şeyle teberrükün meşruiyetine delâlet eden meşhur ve muteber kaidelerdendir. Zira görüldüğü üzere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kendi abdest suyunu bir kaba koymuş, sonra isteklerine icabeten onlara o suyu beraberlerinde götürmelerini emir buyurmuştur.

Şüphesiz ki burada, sahabe-i kiramın içlerinde yerleşmiş kuvvetli bir sır bulunmaktadır. Şöyleki; Medine-i Münevvere sularla dolu iken, hatta kendi memleketlerinde su bol iken özellikle o suyu istemişlerdir, yoksa az bir suyu uzak bir yola o sıcakta şehirden şehire taşıma sıkıntısına katlanmalarının ne manası olabilir?

Evet! Bütün bu zorluklar onlara kolay gelmiştir zira, o suyun taşıdığı "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in eserleriyle teberrük" manası onların şehirlerinde bulunacak bir şey değildir.

Ayrıca onların "Bu su, yolda kurur" sözlerine karşı, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Ona su ilâve edin"** buyurması da, onların bu yaptığından razı olduğunu, bu hareketlerini tasvip ettiğini (doğruladığını) ve suya hulûl eden (işleyen) bereketin daim kalacağını, ne kadar su eklense de bozulmayacağını açıkça ortaya koymaktadır.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in teri ile teberrük:

٢٣ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) اَنَّ اُمَّ سُلَيْمٍ (رضى الله عنها) كَانَتْ تَبْسُطُ لِلنَّبِيِّ ﷺ نِطْعاً ، فَيَقِيلُ عِنْدَهَا عَلَىٰ ذٰلِكَ النِّطْعِ ، قَالَ: فَاِذَا نَامَ النَّبِيُّ ﷺ اَخَذَتْ مِنْ عَرَقِهِ وَشَعَرِهِ ، فَجَمَعَتْهُ

فِي قَارُورَةٍ ثُمَّ جَمَعَتْهُ فِي سُكٍّ ، قَالَ: فَلَمَّا حَضَرَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ الْوَفَاةُ ، أَوْصَىٰ إِلَيَّ أَنْ يُجْعَلَ فِي حَنُوطِهِ مِنْ ذٰلِكَ السُّكِّ قَالَ: فَجُعِلَ فِي حَنُوطِهِ.

23 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, (annesi) Ümmü Süleym *(Radıyallahu Anha)*, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* için deri bir yaygı yayar, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de onun yanında o yaygı üzerinde kaylûle yapar (öğlen uykusu uyur) du.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* uyuduğunda (çok terlerdi). Ümmü Süleym *(Radıyallahu Anha)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in terinden ve tüyünden alarak bir kavanoza toplar, sonra onu bir kokunun içinde cem eder (kendi kokusuna katar) dı.

Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* vefat edeceği zaman cenazesine sürülecek kokunun içersine ondan katılmasını vasiyet etti ve böylece yapıldı. *(Buharî, İsti'zân:41, No:5925, 5/2316, Müslim, Fezail:22, No:2332, 4/1816, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:27187, 10/319)*

Hadis-i şerifin ravisi Enes *(Radıyallahu Anh)* ın annesi Ümmü Süleym *(Radıyallahu Anha)*, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mahrem akrabasından (süt teyzesi) olduğu için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun evine girerek yanında istirahat ederdi. *(Aynî, Umdetül Kârî, 22/264)*

Dolayısıyla bu hadis-i şerif mahrem akrabadan olan kadınların evlerine giderek uyumanın, deri yaygı üzerine yatmanın ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in eserleriyle teberrükte bulunmanın caiz olduğuna delâlet etmektedir.

Diğer bir rivayette Ümmü Süleym *(Radıyallahu Anha)* nın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in teri ile teberrükte bulunduğunu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bizzat görüp tasvip buyurduğu zikredilmektedir. Nitekim:

٢٤ – عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَدْخُلُ بَيْتَ أُمِّ سُلَيْمٍ فَيَنَامُ عَلَىٰ فِرَاشِهَا ، وَلَيْسَتْ فِيهِ . قَالَ: فَجَاءَ ذَاتَ يَوْمٍ فَنَامَ عَلَىٰ فِرَاشِهَا . فَأُتِيَتْ فَقِيلَ لَهَا: هٰذَا النَّبِيُّ ﷺ نَامَ فِي بَيْتِكِ ، عَلَىٰ فِرَاشِكِ . قَالَ: فَجَائَتْ وَقَدْ عَرِقَ ، وَاسْتَنْقَعَ عَرَقُهُ عَلَىٰ قِطْعَةِ أَدِيمٍ ، عَلَى الْفِرَاشِ . فَفَتَحَتْ عَتِيدَتَهَا فَجَعَلَتْ تُنَشِّفُ ذٰلِكَ الْعَرَقَ فَتَعْصِرُهُ فِي قَوَارِيرِهَا ، فَفَزِعَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: « مَا تَصْنَعِينَ؟ يَا أُمَّ سُلَيْمٍ! » فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ! نَرْجُو بَرَكَتَهُ لِصِبْيَانِنَا . قَالَ: « أَصَبْتِ »

24 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Ümmü Süleym *(Radıyallahu Anha)* nın evine girer o yokken yatağında uyurdu. Bir gün yine gelerek onun yatağında uyudu.

Ayet: 35

Ümmü Süleym *(Radıyallahu Anha)* ya: "İşte Peygamber senin evinde, yatağının üzerinde uyudu" denildiğinde, Ümmü Süleym *(Radıyallahu Anha)* hemen geldi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* terlemiş; teri yatağın üzerindeki bir deri parçasına toplanmıştı.

Derhal çantasını açarak bu teri kurulamağa ve onu kavanozuna sıkmaya başladı. O sırada Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* uyanıp: **"Ey Ümmü Süleym! Ne yapıyorsun? "** diye sordu.

O, "Ya Resulallah! Çocuklarımız için bunun bereketini umuyoruz" dedi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İsabet ettin!"** buyurdular. *(Müslim, Fezail:22, No:2331/84, 4/1815)*

Diğer bir rivayette ise Ümmü Süleym *(Radıyallahu Anha)* bu soruya:

٢٥ – « هٰـذَا عَرَقُكَ نَجْعَلُهُ فِى طِيبِنَا وَهُوَ مِنْ اَطْيَبِ الطِّيبِ »

25 - **"Bu senin terindir, onu kokumuza katıyoruz. O, kokuların en güzellerindendir."** diye cevap verdi. *(Müslim, Fezail:22, No:2331, 4/1815)*

Bütün bu sahih rivayetlerden anlaşıldığına göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Ümmü Süleym *(Radıyallahu Anha)* nın yaptığını görmüş ve uygun bulmuştur. Ümmü Süleym validemizin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in terini bir rivayette kokusu için, diğer bir sözünde ise bereket için toplaması arasında bir muaraza (çelişki) yoktur. Zira bu sözler Ümmü Süleym validemizin bu işi iki maksatla da yaptığı şeklinde yorumlanabilir. *(İbni Hacer, Fethu'l-Barî, 11/74)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in mubarek cildine değmekle teberrük:**

٢٦ – عَنْ اُسَيْدِ بْنِ حُضَيْرٍ (رضى الله عنه) رَجُلٌ مِنَ الْاَنْصَارِ قَالَ: بَيْنَمَا هُوَ يُحَدِّثُ الْقَوْمَ وَكَانَ فِيهِ مِزَاحٌ بَيْنَا يُضَحِّكُهُمْ فَطَعَنَهُ النَّبِىُّ ﷺ فِى خَاصِرَتِهِ بِعُودٍ فَقَالَ: اَصْبِرْنِى فَقَالَ: « اِصْطَبِرْ » قَالَ: اِنَّ عَلَيْكَ قَمِيصاً وَلَيْسَ عَلَىَّ قَمِيصٌ فَرَفَعَ النَّبِىُّ ﷺ عَنْ قَمِيصِهِ فَاحْتَضَنَهُ وَجَعَلَ يُقَبِّلُ كَشْحَهُ قَالَ: اِنَّمَا اَرَدْتُ هٰـذَا يَا رَسُولَ اللّٰهِ.

26 - Ensar-ı Kiram'dan biri olan Üseyd ibni Huzayr *(Radıyallahu Anh)* Bir keresinde bir cemaatla konuşup, onları güldürürken, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun böğrüne bir ağaç parçasıyla vurdu. Bunun üzerine o: "Bana kendini kısas ettir." dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Kısas hakkını al."** buyurdu.

Bunu duyan hazreti Üseyd *(Radıyallahu Anh)*: "Senin üzerinde gömlek var, benim üzerimde ise gömlek yoktu." dedi. O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gömleğini kaldırınca, Hazreti Üseyd hemen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i kucaklayıp böğrünü öpmeğe başladı ve: "Ben, ancak bunu istiyordum Ya Resulallah!" dedi. *(Ebu Davud, Edep:160, No:5224, 2/778, Hakim, Müstedrek, No:5262, 3/327, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Cirah:25, No:16021, 8/87, Taberani, Mu'cem-i Kebir, No:556, 1/205)*

٢٧ – عَنْ حَبَّانَ بْنِ وَاسِعِ بْنِ حَبَّانَ عَنْ اَشْيَاخٍ مِنْ قَوْمِهِ (رضى الله عنهم) اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ عَدَّلَ صُفُوْفَ اَصْحَابِهِ يَوْمَ بَدْرٍ ، وَفِي يَدِهِ قِدْحٌ يُعَدِّلُ بِهِ الْقَوْمَ ، فَمَرَّ بِسَوَّادِ بْنِ غَزِيَّةَ، حَلِيفِ بَنِي عَدِيِّ بْنِ النَّجَّارِ وَهُوَ مُسْتَنْتِلٌ مِنَ الصَّفِّ فَطَعَنَ فِي بَطْنِهِ بِالْقِدْحِ ، وَقَالَ: « اسْتَوِ يَا سَوَّادُ » فَقَالَ: يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ اَوْجَعْتَنِي ، وَقَدْ بَعَثَكَ اللّٰهُ بِالْحَقِّ وَالْعَدْلِ؛ قَالَ: فَاَقِدْنِي. فَكَشَفَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ عَنْ بَطْنِهِ وَقَالَ: « اسْتَقِدْ » فَقَالَ: فَاعْتَنَقَهُ فَقَبَّلَ بَطْنَهُ، فَقَالَ: « مَا حَمَلَكَ عَلَىٰ هٰذَا يَا سَوَّادُ؟ » قَالَ: يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ ، حَضَرَ مَا تَرَىٰ ، فَاَرَدْتُ اَنْ يَكُوْنَ آخِرُ الْعَهْدِ بِكَ اَنْ يَمَسَّ جِلْدِي جِلْدَكَ . فَدَعَا لَهُ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ ، وَقَالَ لَهُ.

27 - Habban ibni Vasi' ibni Habban *(Radıyallahu Anh)* ın, kavminin şeyhlerinden rivayet ettiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Bedir günü ashabının saflarını tesviye ederken elinde bulunan bir okla cemaatı düzeltiyordu. O sırada saftan öne çıkmış olan Benî Adiyy ibni Neccar'ın halîfi (yeminlisi) Sevvad ibni Gaziye *(Radıyallahu Anh)* ın karnına okla vurarak: **"Ey Sevvad! Düzgün dur** (safa gir)." buyurdu.

Bunun üzerine o: "Ya Resulallah! Beni acıttın, muhakkak ki Allah seni hak ve adaletle göndermiştir, o hâlde bana kısas izni ver." dedi.

O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* karnını açarak: **"Kısas yap"** buyurunca, Sevvad *(Radıyallahu Anh)* hemen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i kucaklayıp karnını öpmesi üzerine, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ey Sevvad! Bunu neden yaptın?"** diye sordu.

O: "Ya Resulallah! Gördüğün hadise vuku buldu, ben de seninle olan en son buluşmam, cildimin senin cildine değmesi olsun istedim." dedi. Bunu duyan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona dua etti. *(İbni Hişam, Es Sîretü'n-Nebeviyye, 2/202, İbni Kesir, El Bidaye ven Nihaye, 3/307)*

٢٨ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: اِنَّ رَجُلاً مِنْ اَهْلِ الْبَادِيَةِ كَانَ اسْمُهُ زَاهِراً كَانَ يُهْدِي لِلنَّبِيِّ ﷺ الْهَدِيَّةَ مِنَ الْبَادِيَةِ فَيُجَهِّزُهُ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ اِذَا اَرَادَ اَنْ يَخْرُجَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: « اِنَّ زَاهِراً بَادِيَتُنَا وَنَحْنُ حَاضِرُوْهُ » وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُحِبُّهُ وَكَانَ رَجُلاً دَمِيماً فَاَتَاهُ النَّبِيُّ ﷺ يَوْماً وَهُوَ يَبِيعُ مَتَاعَهُ ، فَاحْتَضَنَهُ مِنْ خَلْفِهِ ، وَهُوَ لاَ يُبْصِرُهُ فَقَالَ الرَّجُلُ: اَرْسِلْنِي مَنْ هٰذَا؟ فَالْتَفَتَ فَعَرَفَ النَّبِيَّ ﷺ ، فَجَعَلَ لاَ يَأْلُوا مَا اَلْصَقَ ظَهْرَهُ بِصَدْرِ النَّبِيِّ ﷺ حِينَ عَرَفَهُ ، وَجَعَلَ النَّبِيُّ ﷺ يَقُوْلُ: « مَنْ يَشْتَرِي الْعَبْدَ »

فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ ، اِذاً وَاللهِ تَجِدُنِي كَاسِداً . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: « لٰكِنْ عِنْدَ اللهِ لَسْتَ بِكَاسِدٍ » اَوْ قَالَ: « لٰكِنْ عِنْدَ اللهِ اَنْتَ غَالٍ »

28 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, çöl ehlinden Zahir isimli bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e çölden (otlardan, kokulu bitkilerden, devalardan) bir takım hediyeler getirir, yola çıkmak istediğinde de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona (şehirde bulunan eşyadan) yol hazırlığı verirdi.

Bu hususta Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Şüphesiz ki Zahir bizim badiyemiz, biz ise onun hazırlarıyız** (o bizim çöldeki ihtiyaçlarımızı, biz ise onun şehirdeki ihtiyaçlarını görmekteyiz) derdi ve onu çok severdi. O, (ahlâkı güzel olmakla beraber) yüzü çirkin olan bir zattı.

Bir gün eşyasını satarken Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, o görmediği hâlde arkasından onu kucaklayınca o: "Sal beni! Bu kim?" dedi. Sonra dönüp baktığında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i tanıyınca sırtının, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in göğsüne yapışan kısmını (bereket umuduyla) Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e dokundurmak istediğinden geri çekmedi.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bu köleyi kim satın alacak?"** deyince o: "Ya Resulallah! O zaman beni ucuz bulursun" dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Lâkin Allah indinde sen ucuz değilsin."** veyahut **"Lâkin Allah katında sen pahalısın."** buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:12648, 4/323, Tirmizî, Şemâil, No:231, Sh.140, Abdurrezzak Musannef, No:19688, 10/454, Ebu Yâlâ, Müsned, No:3456, 6/174, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Şehâdât:82, No:21172, 10/419, Beğavî, Şerhü's-Sünne, No:3604, 13/181, Hatîb-i Tebrîzî, Mişkâtü'l-Mesâbih, No:4889, 3/51, Sahîh İbni Hibban, No:5760, 7/518)*

Günümüzde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sakal-ı şerifini, hırka-i şerifini ve kabr-i şerifini ziyaret edenleri ve kabr-i şeriften gelen misk kokularını içine çekenleri müşrik sayanlar, bu sahih rivayetlerde geçen yüce sahabîlerin yaptıklarını görseler acep ne derlerdi?

Haklarında: **"Yol gösteren yıldızlar"** buyurulan bu zatlara uyanlar mı hidayet üzeredir yoksa onları inkâr ederek cemaatlarından ayrılanlar mı?

Artık; akıl, iman ve insaf sahibi herkes bu hususta kararını vermelidir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kanı ile teberrük:

٢٩ – عَنْ عَامِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ يُحَدِّثُ اَنَّ اَبَاهُ حَدَّثَهُ (رضى الله عنهم) اَنَّهُ اَتَى النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ يَحْتَجِمُ فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ: « يَا عَبْدَ اللهِ اذْهَبْ بِهٰذَا الدَّمِ فَاهْرِقْهُ حَيْثُ لَا يَرَاكَ اَحَدٌ » فَلَمَّا بَرَزْتُ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ عَمَدْتُ اِلَى الدَّمِ فَحَسَوْتُهُ ، فَلَمَّا رَجَعْتُ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَا صَنَعْتَ يَا عَبْدَ اللهِ؟ » قَالَ: جَعَلْتُهُ فِي مَكَانٍ ظَنَنْتُ اَنَّهُ خَافٍ

عَلَى النَّاسِ . قَالَ: « فَلَعَلَّكَ شَرِبْتَهُ؟ » قُلْتُ: نَعَمْ . قَالَ: « وَمَنْ أَمَرَكَ أَنْ تَشْرَبَ الدَّمَ وَيْلٌ لَكَ مِنَ النَّاسِ وَوَيْلٌ لِلنَّاسِ مِنْكَ »

29 -Amir ibni Abdillah ibni Zübeyr *(Radıyallahu Anhum)*,babasının kendisine şöyle anlattığını naklediyor: Bir kere o, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kan aldırırken yanına geldi, kan aldırma işi bitince Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ya Abdallah! Bu kanı götür kimsenin görmeyeceği bir yere dök."** buyurdu.

(Bundan sonrasını babam şöyle anlattı): "Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanından ayrılınca o kanı tutup içtim. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e dönünce: **"Ya Abdallah! Ne yaptın?"** diye sordu.

Ben: "Onu insanlardan gizli kalacağını zannettiğim bir yere koydum." deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Belki de sen onu içtin."** buyurdu. Ben: "Evet" deyince,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sana kan içmeni kim emretti? Vay sana insanlardan vay insanlara senden** (sen insanlardan çok çekeceksin, insanlar da senden)." buyurdu. *(Hakim, Müstedrek, No:6343, 3/638, İbni Asakir, Muhtasar-ı Tarih-i Dimeşk, 12/173, Darekutnî, Sünen, 1/228, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:13407, 7/106, Ebu Nuaym, Hilyetü'l-Evliya, 1/330, İbni Hacer el Askalânî, El Metâlibu'l- Âliye, No:3847, 4/21, Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid, No:14010, 8/482, Ali el Müttakî, Kenzü'l-Ummal, No:37226, 13/470)*

Abdullah ibni Zübeyr *(Radıyallahu Anh)* ın azatlısı Keysan *(Radıyallahu Anh)* dan diğer bir rivayette de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*

٣٠ – « لاَ تَمَسُّكَ النَّارُ إِلاَّ قَسَمَ الْيَمِينِ »

30 - **"Cehennem sana yemin yerini bulacak** (sırattan geçecek) **kadardan fazla dokunmayacak."** buyurdu. *(İbni Asakir, Muhtasar-ı Tarih-i Dimeşk, 12/174, Darekutnî, Sünen, 1/228, Ebu Nuaym, Hilye, 1/330, Ali el Müttakî, Kenzü'l-Ummal, No:37223, 13/469)*

Ebû Asım *(Rahimehullah)* ın beyanına göre Ulema, Abdullah ibni Zübeyr *(Radıyallahu Anh)* da görülen aşırı kuvvetin, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kanını içmesinden kaynaklandığını söylemişlerdir. *(İbni Hacer, El İsâbe fî temyîzi's-Sahabe, 4/70, İbni Asakir, Muhtasar-ı Tarih-i Dimeşk, 12/173)*

Bir rivayette İbni Zübeyr *(Radıyallahu Anh)* Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kanını içtiğinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona bunun sebebini sorunca, O: **"Senin kanına cehennem ateşinin değmeyeceğini bildiğim için içtim."** diye cevap verdi.

"El Mevâhibu'l-Ledünniyye" de zikredildiğine göre Abdullah ibni Zübeyr Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kanını içince ağzı misk koktu ve bu koku asılıncaya kadar ağzında kaldı. *(Kastalânî, El Mevâhibu'l-Ledünniyye, 2/316)*

Abdullah ibni Zübeyr *(Radıyallahu Anh)* ın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kanını içmesiyle ilgili bu hadis-i şerif çok sahih olup, hadis imamlarından Bezzar, Ebû Yâlâ, Taberanî ve Beyhakî de *(Rahimehumullah)* bu hadis-i şerifi tahric etmişlerdir. *(Süyûtî, El Hasâisu'l-Kübra, 1/117, İbni Hacer, El İsabe, 4/70, Kastalâni, El Mevâhibu'l-Ledünniyye, 2/316)*

Ayet: 35

٣١ – عَنْ بَرِيَّةَ بْنِ عُمَرَ بْنِ سَفِينَةَ ، عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) قَالَ: اِحْتَجَمَ النَّبِيُّ ﷺ ثُمَّ قَالَ لِي: « خُذْ هٰذَا الدَّمَ فَادْفِنْهُ مِنَ الدَّوَابِّ وَالطَّيْرِ –أَوْ قَالَ: النَّاسِ وَالدَّوَابِّ– » قَالَ: فَتَغَيَّبْتُ بِهِ فَشَرِبْتُهُ ، قَالَ: ثُمَّ سَأَلَنِي فَأَخْبَرْتُهُ أَنِّي شَرِبْتُهُ فَضَحِكَ.

31 - Beriyye ibni Ömer ibni Sefine *(Radıyallahu Anhum)*, babası vasıtasıyla dedesinin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kan aldırdıktan sonra bana: **"Bu kanı al, hayvanlardan ve kuşlardan** (bir rivayette: İnsanlardan ve hayvanlardan gizli bir yere) **onu göm."** buyurdu.

Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanından uzaklaşıp onu içtim, sonra bana sorduğunda ona bu durumu haber verince güldü (tasvip etti). *(Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:13408, 7/107, Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:6434, 7/81)*

İbni Hibban *(Rahimehullah)* ın rivayetinde ise, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona:

٣٢ – « اِحْتَرَزْتَ مِنَ النَّارِ

32 - **"Ateşten korundun."** buyurdu. *(İbni Hibban, Kitabu'l-Mecrûhîn: 1/111)*

٣٣ – عَنْ عُمَرَ بْنِ السَّائِبِ (رضى الله عنه) قَالَ: حَدَّثَهُ أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ مَالِكاً أَبَا أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ لَمَّا جُرِحَ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ أُحُدٍ مَصَّ جُرْحَهُ ، حَتَّى أَنْقَاهُ ، وَلَاحَ أَبْيَضَ ، فَقِيلَ لَهُ: مُجَّهُ ، فَقَالَ: لَا وَ اللهِ لَا أَمُجُّهُ أَبَداً ، ثُمَّ أَدْبَرَ يُقَاتِلُ ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: « مَنْ أَرَادَ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَلْيَنْظُرْ إِلَى هٰذَا ، فَاسْتُشْهِدَ »

33 - Ömer ibni's-Sâib *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: Uhud günü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yaralanınca, Ebû Said el Hudrî *(Radıyallahu Anh)* ın babası Malik ibni Sinan *(Radıyallahu Anh)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yarasını temizleyip altı bembeyaz çıkıncaya kadar emdi.

Kendisine: "Onu tükür." denince, O (yutarak): "Vallahi onu ebediyyen tükürmem." dedi. O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Cennet ehlinden bir adama bakmak isteyen bu zata baksın."** buyurdu ve o zat Uhud'da şehit oldu. Diğer bir rivayette ona: "Kan mı içiyorsun?" denince O: "Evet! Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kanını içerim." dedi.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun hakkında:

« خَالَطَ دَمِي بِدَمِهِ لَا تَمَسُّهُ النَّارُ

"Kanı benim kanımla karıştı, ona ateş değmez." buyurdu. *(Beyhakî, Delâilü'n - Nübüvve, 3/266, Taberanî, Mu'cem-i Evsad, No:9094, 10/40, İbni Hacer, El İsabe, No:7629, 6/25)*

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in idrarı ile teberrük:**

٣٤ – عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ (رضى الله عنه) قَالَ: اِنَّ النَّبِىَّ ﷺ كَانَ يَبُولُ فِى قَدَحٍ مِنْ عَيْدَانٍ ، ثُمَّ يُوضَعُ تَحْتَ سَرِيرِهِ ، فَجَاءَ فَاِذَا الْقَدَحُ لَيْسَ فِيهِ شَىْءٌ ، فَقَالَ لاِمْرَأَةٍ يُقَالُ لَهَا بَرَكَةُ ، كَانَتْ تَخْدُمُ اُمَّ حَبِيبَةَ جَائَتْ مَعَهَا مِنْ اَرْضِ الْحَبَشَةِ: « اَيْنَ الْبَوْلُ الَّذِى كَانَ فِى الْقَدَحِ؟ » قَالَتْ: شَرِبْتُهُ ، قَالَ: « صِحَّةً يَا اُمَّ يُوسُفَ » وَ كَانَتْ تُكْنَىٰ اُمَّ يُوسُفَ ، فَمَا مَرِضَتْ قَطُّ حَتَّىٰ كَانَ مَرَضُهَا الَّذِى مَاتَتْ فِيهِ .

34 - İbni Cüreyc *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir kaba idrarını yapar sonra o, seririnin altına konurdu. Bir kere geldiğinde kabı boş bulunca, Habeşistan'dan Ümmü Habibe *(Radıyallahu Anha validemiz)* ile beraber gelip ona hizmette bulunan Bereke isimli kadına:

"Bu kaptaki idrar nerede?" diye sordu. O: "İçtim onu ya Resulallah!" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ey Ümmü Yusuf!** (o içtiğin sana) **Sıhhat olsun."** buyurdu. Bu kadının künyesi Ümmü Yusuf'tu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu duası bereketiyle ölüm hastalığı dışında hiç hastalanmadı. *(İbni Hacer-i Askalânî, Telhîsu'l-Habîr, No:20, 1/31, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Nikâh:49, No:13406, 7/106)*

٣٥ – عَنْ اُمِّ اَيْمَنَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَامَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مِنَ اللَّيْلِ اِلَىٰ فَخَارَةٍ فِى جَانِبِ الْبَيْتِ فَبَالَ فِيهَا ، فَقُمْتُ مِنَ اللَّيْلِ وَاَنَا عَطْشَانَةٌ فَشَرِبْتُ مَا فِيهَا وَاَنَا لاَ اَشْعُرُ فَلَمَّا اَصْبَحَ النَّبِىُّ ﷺ قَالَ: « يَا اُمَّ اَيْمَنَ قُومِى فَاَهْرِيقِى مَا فِى تِلْكَ الْفَخَارَةِ » قُلْتُ: قَدْ وَاللّٰهِ شَرِبْتُ مَا فِيهَا . قَالَتْ: فَضَحِكَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ حَتَّىٰ بَدَتْ نَوَاجِذُهُ ثُمَّ قَالَ: « اَمَا اِنَّكِ لاَ تَتَّجِعِينَ بَطْنُكِ اَبَداً »

35 - Ümmü Eymen *(Radıyallahu Anha)* şöyle buyurmuştur: Bir gece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kalkıp evin kenarındaki bir çömleğe idrarını yaptı, ben de gece susamış olarak kalkıp bilmeden o çömlekteki idrarı içtim. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sabah kalktığında:

"Ya Ümme Eymen! Kalk o çömlektekini dök." buyurdu. Ben: "Vallahi onda olan şeyi içtim." deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* dişleri çıkıncaya kadar güldü, sonra: **"Sen var ya! Bundan sonra ebediyyen karnın ağrımaz."** buyurdu. *(Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:230, 25/89, Hakim, Müstedrek, No:6912, 4/70, Ebu Nuaym, Hilye: 2/67, Delâilü'n - Nübüvve, No:365, 2/444)*

Hadis-i Şerifin ravisi Ümmü Eymen *(Radıyallahu Anha)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e annesinden kalma cariyesi idi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hatice validemizle evlendiğinde onu azad etti.

Ayet: 35

O, Haris ibni Hazrec oğullarından Ubeyd ibni Zeyd *(Radıyallahu Anh)* ile evlenip, ondan Eymen isimli çocuğu doğurdu. O da Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sohbetinde bulundu ve Hayber günü şehit oldu.

Zeyd ibni Harise *(Radıyallahu Anh)* Hatice *(Radıyallahu Anha)* validemizin kölesiydi, onu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bağışladı, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de onu azad ederek Nübüvvetten sonra Ümmü Eymenle evlendirdi. Ümmü Eymen *(Radıyallahu Anha)* ondan Üsame *(Radıyallahu Anh)* ı doğurdu.

Ümmü Eymen *(Radıyallahu Anha)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i küçüklüğünden büyüttüğü için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun hakkında:

٣٦ – « أُمُّ أَيْمَنَ أُمِّي بَعْدَ أُمِّي »

36 - **"Ümmü Eymen annemden sonra annemdir."** buyururdu. *(Süyûtî, Câmiu'l-Ehâdîs, No:4528, 2/154, İbni Hacer, El İsâbe, No:1139, 8/212, Ali el Müttakî, Kenzü'l Ummal, No:34417, 12/146)*

٣٧ – عَنْ حَكِيمَةَ بِنْتِ أُمَيْمَةَ عَنْ أُمِّهَا أُمَيْمَةَ (رضى الله عنهما) قَالَتْ: كَانَ لِلنَّبِيِّ ﷺ قَدَحٌ مِنْ عِيدَانٍ يَبُولُ فِيهِ وَيَضَعُهُ تَحْتَ سَرِيرِهِ فَقَامَ فَطَلَبَ فَلَمْ يَجِدْهُ فَسَأَلَ فَقَالَ: « أَيْنَ الْقَدَحُ؟ » قَالُوا: شَرِبَتْهُ بَرَّةُ خَادِمُ أُمِّ سَلَمَةَ الَّتِي قَدِمَتْ مَعَهَا مِنْ أَرْضِ الْحَبَشَةِ ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: « لَقَدِ احْتَظَرَتْ مِنَ النَّارِ بِحِظَارٍ »

37 - Hakime binti Ümeyme *(Radıyallahu Anha)*, Annesi Ümeyme *(Radıyallahu Anha)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in içine idrar yaptığı ağaçtan bir kabı vardı ki onu serir'in altına koyardı. Bir kere kalkıp o kabı aradığında bulamayınca: **"Kap nerdedir?"** diye sordu.

Buna cevaben "Habeşistandan Ümmü Seleme ile beraber gelen hizmetçisi Berre onu içti " dediklerinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Muhakkak ki o, ateşten büyük bir korunma ile korunmuştur."** buyurdu. *(Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:527, 24/205, Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid, No:14014, 8/484)*

٣٨ – عَنْ سَلْمَى امْرَأَةِ أَبِي رَافِعٍ (رضى الله عنهما) قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَوْقَ بَيْتِهِ جَالِساً . فَقَالَ: « يَا سَلْمَى ، ائْتِينِي بِغَسْلٍ » فَجِئْتُ إِلَيْهِ بِإِنَاءٍ فِيهِ مَاءُ سِدْرٍ ، فَصَفَّيْتُهُ لَهُ ، ثُمَّ جِئْتُ عَلَى مِرْفَقَةٍ حَشْوُهَا لِيفٌ ، وَأَنَا أَصُبُّ عَلَى رَأْسِهِ ، فَغَسَلَهُ ، وَإِنِّي لَأَنْظُرُ إِلَى كُلِّ قَطْرَةٍ مِنْ رَأْسِهِ فِي الْإِنَاءِ كَأَنَّهُ الدُّرُّ يَلْمَعُ ، ثُمَّ جِئْتُهُ بِمَاءٍ فَغَسَلَهُ . فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ غَسْلِهِ قَالَ: « يَا سَلْمَى ،أَهْرِيقِي مَا فِي الْإِنَاءِ فِي مَوْضِعٍ لَا يَتَخَطَّاهُ أَحَدٌ » فَأَخَذْتُ الْإِنَاءَ فَشَرِبْتُ بَعْضَهُ ، ثُمَّ أَهْرَقْتُ الْبَاقِيَ فَقَالَ: « مَا صَنَعْتِ بِمَا فِي الْإِنَاءِ؟ »

قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ حَسَدَتْ الْأَرْضَ عَلَيْهِ ، فَشَرِبْتُ بَعْضَهُ ، ثُمَّ أَهَرَقْتُ الْبَاقِيَ عَلَى الْأَرْضِ . فَقَالَ: « اذْهَبِي فَقَدْ حَرَّمَكِ اللهُ بِذَلِكِ عَلَى النَّارِ »

38 - Ebû Râfi' in hanımı Selma *(Radıyallahu Anha)* şöyle buyurmuştur: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* evin üstünde otururken: **"Ey Selma! Bana yıkanma suyu getir."** buyurdu.

Bunun üzerine ben gidip ona içinde Sidr (temizlemede kullanılan Arabistan kirazı denilen bir ağacın) suyu bulunan bir kap getirdim ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* için onu süzdürdüm. Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* içi lif (Hurma ağacının kabuğu) dolu olan bir minder üzerine diz üstü çöktü, ben onun başına su döktüm o da başını yıkadı.

Şüphesiz ki ben, başından kaba damlayan her bir damlaya bakıyordum sanki onlar parlayan incilerdi. Sonra ona bir su getirdim başını yıkadı (duruladı). Yıkamayı bitirince: **"Ey Selma! Kaptaki suyu kimsenin basmayacağı bir yere dök"** buyurdu. Bunun üzerine ben kabı alıp içindekinin bir kısmını içtim diğerini döktüm. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

"Kaptaki suyu ne yaptın?" diye sorunca, ben "Ya Resulallah! Toprağı kıskandım da bir kısmını ben içtim, sonra kalanını yere döktüm." dedim. O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Git! Muhakkak ki bu sebeple Allah seni ateşe haram kılmıştır."** buyurdu. *(Taberanî, Mu'cem-i Evsad, No:9217, 10/103)*

Hadis-i Şerifin raviyesi Selma *(Radıyallahu Anha)* , Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in halası Abdülmuttalib kızı Safiyye *(Radıyallahu Anha)* nın azatlısıdır, aynı zamanda kendisine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in azatlısı ve hizmetçisi de denirdi. O Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in oğlu ibrahim *(Aleyhisselâm)* ın ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kızı Fatıma *(Radıyallahu Anha)* validemizin oğullarının ebesiydi. Selma *(Radıyallahu Anha)* Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ile beraber Hazret-i Fatıma *(Radıyallahu Anha)* anamızın yıkanmasında da bulunmuştur.

Bu validemiz hazreti Hamza *(Radıyallahu Anh)* ın avdan dönerken önüne çıkıp Ebu Cehil'in Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yaptıklarını haber vererek, Ebu Cehil'in kafasının yarılmasına ve Hazreti Hamza *(Radıyallahu Anh)* ın müslüman olmasına sebep olmuştur. *(İbni Abdilberr, El Kurtubî, El İstîâb fî ma'rifeti'l-Ashab, No:3417, 4/418, İbni Hacer, El İsâbe, No:571, 8/112)*

İmam-ı Nevevî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kanının ve idrarının temizliğine bu hadis-i şerifler delâlet etmektedir, zira Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kanını ve idrarını içenleri görmüş ve bunu inkâr etmemiştir ki bu onun takriri demektir. *(Nevevî, Şerhu'l-Mühezzeb, 1/233)*

Buharî Şarihi İmam-ı Allâme Bedruddin-i Aynî *(Rahimehullah)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in saçının, kanının, idrarının ve mübarek vücudundan çıkan her şeyin temiz olduğuna dair ulemanın ittifaklarını zikretmiş ve bunun aksini söyleyenlerin islâm dairesinden çıkacaklarından korktuğunu beyan etmiştir. Nitekim İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)*ın görüşü de budur. *(Aynî, Umdetü'l-Karî, 3/35)*

Ayet: 35

Hafız Kastalânî'nin, "Mevahib" te zikrettiğine göre, Şeyhu'l-İslâm İbni Hacer şöyle buyurmuştur: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mübarek vücudundan çıkanların temizliği hakkında deliller cidden çoktur. Ulema bunu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hususiyetleri arasında saymışlardır. *(Kastalânî, El Mevâhibu'l-Ledünniyye, 2/318)*

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in namaz kıldığı mekân ile teberrük:**

Bu hususta İmam-ı Buharî *(Rahimehullah)* "Medine yollarında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in namaz kıldığı mescidler ve mevziler" diye bir bap açmıştır.

٣٩ – عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: رَأَيْتُ سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَتَحَرَّىٰ اَمَاكِنَ مِنَ الطَّرِيقِ فَيُصَلِّي فِيهَا ، وَ يُحَدِّثُ اَنَّ اَبَاهُ كَانَ يُصَلِّي فِيهَا ، وَ اَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ ﷺ يُصَلِّي فِي تِلْكَ الْاَمْكِنَةِ ، وَ حَدَّثَنِي نَافِعٌ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهم) اَنَّهُ كَانَ يُصَلِّي فِي تِلْكَ الْاَمْكِنَةِ . وَسَأَلْتُ سَالِماً ، فَلاَ اَعْلَمُهُ اِلاَّ وَافَقَ نَافِعاً فِي الْاَمْكِنَةِ كُلِّهَا ، اِلاَّ اَنَّهُمَا اخْتَلَفَا فِي مَسْجِدٍ بِشَرَفِ الرَّوْحَاءِ .

39 - Musa ibni Ukbe *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Ben, Salim ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* ın yolda bir takım mekânlar araştırıp oralarda namaz kıldığını gördüm. O da, babası Abdullah ibni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* nın o mekânlarda namaz kılmayı âdet hâline getirdiğini ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i o mekânlarda namaz kılarken görmüş olduğunu naklederdi.

Musa ibni Ukbe *(Radıyallahu Anh)* tekrar şöyle dedi: Bana Nâfi' *(Radıyallahu Anh)*, ibni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* nın bu mekânlarda namaz kıldığını anlattı. Ben Salim *(Radıyallahu Anh)* a bu mekânları sordum. Salim biri hariç bu mekânların hepsinde Nâfi' *(Radıyallahu Anh)* a uygun cevap verdi. Nafi' ile Salim sadece Şerefü'r-Ravhâ daki mescid hakkında ihtilâf ettiler. *(Buharî, Mesacid: 55, No:469, 1/183)*

Bu rivayetteki raviler, Abdullah ibni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* nın oğlu Salim ile kölesi Nâfi'*(Radıyallahu Anhuma)* dır. Bunların her ikisinden de rivayet eden Musa ibni Ukbe *(Radıyallahu Anh)* evvela Salim ibni Abdillahın bu mekânlarda namaz kıldığını görüp, böyle dediğini işittikten sonra Nâfi' *(Radıyallahu Anh)* dan da keyfiyeti tahkik etmişve Salim'in sözlerini hep Nâfi' *(Radıyallahu Anh)* ın sözlerine uygun bulmuş, yalnız Ravhâ tepesindeki mescid hakkında ihtilâf ettiklerini görmüştür.

Şerefü'r-Ravhâ Medine-i Münevvereye iki konak mesafede mübarek bir yerdir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in buranın fazileti hakkındaki iki hadis-i şerifini de Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* rivayet etmiştir.

Bunlardan biri Ruhu'l-Furkan tefsirimizin 6/56'da 31 No. lu hadis olarak zikredilmiştir. İkincisi ise:

٤٠ - « هٰذَا وَادٍ مِنْ اَوْدِيَةِ الْجَنَّةِ وَصَلّٰى فِى هٰذَا الْوَادِى قَبْلِى سَبْعُونَ نَبِيّاً عَلَيْهِمُ السَّلَامُ وَقَدْ مَرَّ بِهِ مُوسِي بْنُ عِمْرَانَ حَاجّاً اَوْ مُعْتَمِراً فِى سَبْعِينَ اَلْفاً مِنْ بَنِى اِسْرَائِيلَ »

40 - **"Burası cennet vadilerinden bir vadidir. Bu vadide benden evvel yetmiş peygamber namaz kılmıştır. İmran oğlu Musa** *(Aleyhisselâm)* **da İsrail oğullarından yetmişbin kişi ile hac veya umreye niyet etmiş olarak buraya uğramıştır.** *(Aynî, Umdetü'l-Karî, 4/269, İbni Şebbe, Tarîhu'l-Medineti'l-Münevvere, 1/80, Vefâü'l-Vefâ, 2/167-168)*

Diğer bir rivayette: **"Abdullah ibni Ömer** *(Radıyallahu Anhuma)* **nın yolda giderken öğleyi kılmayıp, o mekâna varınca kıldığı, sabah namazının vakti girmeden veya seherin sonunda oraya uğradığında bekleyip sabahı orada kıldığı"** zikredilmektedir. *(Buharî, Mesacid:55, No:470, 1/184)*

Sahabe-i Kiramın dört fakîhinden biri olan Abdullah ibni Ömer gibi bir zatın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kıldığı mekânları bu kadar arayıp oralarda namaz kılmaya özen göstermesinin teberrük ve tevessülden başka nasıl bir izahı olabilir?

Hatta Ravhâ vadisinin fazileti hakkındaki hadis-i şeriften Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bile kendinden evvel geçen peygamberlerin kıldığı mekânla teberrük ettiği anlaşılmaktadır.

٤١ - عَنْ مَحْمُودِ بْنِ الرَّبِيعِ الْاَنْصَارِيِّ (رضى الله عنه) : اَنَّ عِتْبَانَ بْنَ مَالِكٍ ، وَهُوَ مِنْ اَصْحَابِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْراً مِنَ الْاَنْصَارِ اَنَّهُ اَتَىٰ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ ، قَدْ اَنْكَرْتُ بَصَرِى ، وَاَنَا اُصَلِّى لِقَوْمِى ، فَاِذَا كَانَتِ الْاَمْطَارُ ، سَالَ الْوَادِى الَّذِى بَيْنِى وَبَيْنَهُمْ لَمْ اَسْتَطِعْ اَنْ آتِىَ مَسْجِدَهُمْ فَاُصَلِّىَ بِهِمْ وَوَدِدْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَنَّكَ تَأْتِينِى فَتُصَلِّى فِى بَيْتِى ، فَاَتَّخِذَهُ مُصَلًّى ، قَالَ: فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « سَاَفْعَلُ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ » . قَالَ عِتْبَانُ: فَغَدَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ وَاَبُو بَكْرٍ حِينَ ارْتَفَعَ النَّهَارُ ، فَاسْتَاْذَنَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَاَذِنْتُ لَهُ ، فَلَمْ يَجْلِسْ حَتّٰى دَخَلَ الْبَيْتَ ، ثُمَّ قَالَ: « اَيْنَ تُحِبُّ اَنْ اُصَلِّىَ مِنْ بَيْتِكَ » قَالَ: فَاَشَرْتُ اِلٰى نَاحِيَةٍ مِنَ الْبَيْتِ ، فَقَامَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَكَبَّرَ ، فَقُمْنَا فَصَفَفْنَا ، فَصَلّٰى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ .

41 - Mahmud ibnir- Rabî' el Ensarî *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabından, aynı zamanda Bedirde bulunan ensardan olan Itbân ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek:

Ayet: 35

"Ya Resulallah! Gözümü beğenmiyorum (gözüm zayıfladı veya kör oldu). Ben kavmime namaz kıldırmaktayım, yağmurlar yağınca benimle onlar arasındaki vadi (de seller) akıyor, o zaman ben onların mescidine gidip kendilerine namaz kıldırmaya imkân bulamıyorum.

Ya Resulallah! İstedim ki sen bana gelesin evimde namaz kılasın da ben o yeri namazgâh edineyim." dedi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"İnşaallah** (dediğini) **yaparım."** buyurdu.

Ertesi sabah Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* ile beraber gün yükseldiği vakit bana geldiler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (içeri girmek için) izin istedi, ben de izin verdim. Eve girdiğinde oturmadı sonra: **"Evinin neresinde namaz kılmamı istersin?"** buyurdu.

Ben evin bir tarafını ona gösterdim, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* namaza durmak üzere tekbir aldı, biz de durup saf olduk iki rekât kıldırdıktan sonra selâm verdi. *(Buharî, Mesacid:14, No:415, 1/164, Müslim, İman:10, No:33, 1/61, İbni Mace, Mesacid:8, No:754, l/249, Nesâî, İkamet:46, No:843, 2/440, Ebu Davud et Tıyalesî, No:1241, Sh.174)*

Hadis-i şerifin ravisi Itban *(Radıyallahu Anh)* Hazreclidir, salim oğullarına imamlık ederdi, yaşlanmış olduğu hâlde Muaviye *(Radıyallahu Anh)* ın günlerine kadar yaşamıştır. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hicretin başlangıcında onu Ömer ibni Hattab *(Radıyallahu Anh)* ile kardeş yapmıştı.

İmam-ı Aynî, İmam-ı Kastalanî, İmam-ı Nevevî *(Rahimehumullah)* bu hadis-i şeriften bir çok hükümler çıkarmışlardır.

1 - Salihlerin eserleriyle teberrük.

2 - Onların namaz kıldıkları yerlerde kılmak.

3 - Onlardan bir şeyi bereketli kılmalarını istemek.

4 - Âlimlerin ve faziletli kimselerin, cemaatlarını ve tâbilerini ziyaretleri.

5 - Kişinin kendisinden üstün olan kimseyi davet edebileceği.

6 - Âmânın imametinin caizliği .

7 - Sel gibi özürlerden dolayı cemaattan geri kalmanın cevazı.

8 - Salihlerden kendileriyle teberrükte bulunulmak üzere çağrılanların, ucup (kendini beğenme) tehlikesinden emin olduğu takdirde icabet etmesi gerektiği.

9 - Ahde vefanın lüzumu.

10- Nafile namazın cemaatla kılınabileceği.

11- Ev sahibinin rızasıyla misafirin imam olabileceği.

12 - Evvelce davet etmiş olsa da kişinin evine girerken izin alınması gerektiği.

13 - (Davet sahibinin bir şey demeyeceğini bildiği takdirde) Âlimler bir yere giderken arkadaşlarını yanında götürebileceği.

14 - Evde mescid diye adlandırılan yerin vakfiyeti gerekmediği.

Yani evde mescid yapılan oda yine sahibinin mülkündedir, vakıf malı sayılmaz.

15 - Namaz için muayyen bir yer edinmenin cevazı.

16 - Kişi şikayet babından olmayarak hastalığını anlatabilmesi.

Biz hadis-i şeriften aldığımız kadarıyla ilgili hükümleri burada zikrettik, kalan kısmıyla alakalı daha bir çok hükümler şerhlerde mevcuttur. *(Aynî, Umdetü'l-Kârî, 4/170, Kastalânî, 1/428, İbni Hacer, Fethü'l-Bârî, 1/622, Nevevî, Şerh-i Müslim, 1/244)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in mübarek ağzının değdiği yerle teberrük:**

٤٢ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ اَبِى عَمْرَةَ ، عَنْ جَدَّةٍ لَهُ (رضى الله عنهم) (يُقَالُ لَهَا كَبْشَةُ الْاَنْصَارِيَّةُ)؛ اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ دَخَلَ عَلَيْهَا ، وَعِنْدَهَا قِرْبَةٌ مُعَلَّقَةٌ . فَشَرِبَ مِنْهَا وَهُوَ قَائِمٌ . فَقَطَعَتْ فَمَ الْقِرْبَةِ ، تَبْتَغِى بَرَكَةَ مَوْضِعِ فِى رَسُولِ اللهِ ﷺ .

42 - Abdurrahman ibni Ebî Amre *(Radıyallahu Anh)* (Kebşetü'l-Ensariyye denen) ninesinden rivayet etmiştir ki: "(Bir defa) **Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **onun evine girip, yanında asılı bulunan su tulumundan ayakta su içti. Kebşe** *(Radıyallahu Anha)* **da Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in mubarek ağzının dokunduğu tulumun ağzının bereketini umarak onu kesti** (sakladı)." *(İbni Mace, Eşribe:21, No:3423, 2/1132,Tirmizî, Eşribe:18, No:1892, 4/306, Humeydî, Müsned, No:354, 1/172, Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:8, 25/15)*

Yine böylece :

٤٣ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) : اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ دَخَلَ عَلٰى اُمِّ سُلَيْمٍ وَفِى الْبَيْتِ قِرْبَةٌ مُعَلَّقَةٌ فَشَرِبَ مِنْ فِيهَا وَهُوَ قَائِمٌ قَالَ: فَقَطَعَتْ اُمُّ سُلَيْمٍ فَمَ الْقِرْبَةِ فَهُوَ عِنْدَنَا .

43 - Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* dan, "**Ümmü Süleym** *(Radıyallahu Anha)* **nın Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in içtiği kırbanın ağzını evinde bereket için sakladığı**" rivayet edilmiştir. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:12189, 4/238)*

Bütün bu hadis-i şerifler sahih senetlerle sabittir. Bütün bu anlatılanlardan kastımız şudur: Sahabe-i kiramın, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in eserlerini korumalarının gayesi neydi? Sadece bir hatıra mıydı? Yoksa müzeye koymak için saklamak mıydı? Eğer öyleyse kendilerine bir belâ ve hastalık geldiğinde Allah-u Tealâ'ya yalvarırken niçin onlarla Allah-u Tealâ'ya yöneliyorlardı?

Demek ki, bütün bunların manası ancak duada bunlarla Allah'a tevessülden başka bir şey değildir, çünkü veren ancak Allah'tır, istenecek de ancak O'dur, hepsi O'nun kuludur ve emri altındadır, değil başkalarına, kendilerine bile Allah'ın izni olmadan bir fayda sağlayamazlar.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e dokunan eli öpmekle teberrük:**

٤٤–عَنْ يَحْيَي بْنِ الْحَارِثِ الذِّمَارِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: لَقِيتُ وَاثِلَةَ بْنَ الْاَسْقَعِ فَقُلْتُ: بَايَعْتَ بِيَدِكَ هٰذِهِ رَسُولَ اللهِ ﷺ ؟ فَقَالَ: نَعَمْ فَقُلْتُ اَعْطِنِي يَدَكَ اُقَبِّلْهَا فَاَعْطَانِيهَا فَقَبَّلْتُهَا.

44 - Yahya ibni Hâris ez Zimarî *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Bir kere Vâsile ibni Eska' *(Radıyallahu Anh)* ile karşılaştığımda ona "Sen bu elinle Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e biat ettin değil mi?" diye sorduğumda, o "Evet" deyince, ben: "Ver elini öpeyim" dedim. O elini verdi ben de öptüm. *(Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:226, 22/94, Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid, No:12798, 8/84)*

٤٥ – عَنْ يُونُسَ بْنِ مَيْسَرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: دَخَلْنَا عَلَىٰ يَزِيدَ بْنِ الْاَسْوَدِ عَائِدِينَ فَدَخَلَ عَلَيْهِ وَاثِلَةُ بْنُ الْاَسْقَعِ فَلَمَّا نَظَرَ اِلَيْهِ مَدَّ يَدَهُ فَاَخَذَ يَدَهُ فَمَسَحَ بِهَا وَجْهَهُ وَصَدْرَهُ لِاَنَّهُ بَايَعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ . فَقَالَ لَهُ: يَا يَزِيدُ كَيْفَ ظَنُّكَ بِرَبِّكَ؟ فَقَالَ حَسَنٌ: قَالَ: فَاَبْشِرْ فَاِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « اِنَّ اللهَ تَعَالَىٰ يَقُولُ: اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي اِنْ خَيْرًا فَخَيْرٌ وَاِنْ شَرًّا فَشَرٌّ »

45 - Yunus ibni Meysere *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Bir kere biz Yezid ibni Esved*(Radıyallahu Anh)* ı ziyaret için yanına girdiğimizde Vâsile ibni Eska' *(Radıyallahu Anh)* da onun yanına girdi. Onu görünce elini uzattı ve O el Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile biat ettiği için onu tutup yüzüne ve göğsüne sürdü. Vâsile *(Radıyallahu Anh)* ona: "Ya Yezid! Rabbin hakkındaki zannın nasıldır?" diye sordu.

O: "Güzeldir" deyince, Vâsile *(Radıyallahu Anh)* "O hâlde sevin, çünkü ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittim **'Şüphesiz ki Allah-u Tealâ şöyle buyuruyor: Ben kulumun bana karşı olan zannının yanındayım, iyi ise iyi, kötü ise kötü'** dedi." *(Ebu Nuaym, Hilyetü'l-Evliya, 9/306)*

٤٦ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ رَزِينٍ (رضى الله عنه) قَالَ: مَرَرْنَا بِالرَّبَذَةِ فَقِيلَ لَنَا: هٰهُنَا سَلَمَةُ بْنُ الْاَكْوَعِ فَاَتَيْتُهُ ، فَسَلَّمْنَا عَلَيْهِ فَاَخْرَجَ يَدَيْهِ فَقَالَ: بَايَعْتُ بِهَاتَيْنِ نَبِيَّ اللهِ ﷺ ، فَاَخْرَجَ كَفًّا لَهُ ضَخْمَةً كَاَنَّهَا كَفُّ بَعِيرٍ فَقُمْنَا اِلَيْهَا فَقَبَّلْنَاهَا.

46 - Abdurrahman ibni Rezîn *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: "Bir kere "Rebeze (denen yer) e" uğradığımızda, bize: "Burada Seleme ibni Ekva' *(Radıyallahu Anh)* var." denildiğinde hemen varıp ona selâm verdik. O ellerini çıkartarak (göstererek): **"Ben bu ellerle Allah'ın Nebisine biat ettim."** dedi ve deve eli gibi olan iri ve büyük ellerini çıkarttı (uzattı) biz de kalkıp onları öptük. *(Buharî, Edeb-i Müfred, Bab:445, No:1002, Sh.264)*

٤٧ – عَنْ ابْنِ جُدْعَانَ (رضى الله عنه) قَالَ ثَابِتٌ لأَنَسٍ: أَمَسَسْتَ النَّبِيَّ ﷺ بِيَدِكَ؟ قَالَ: نَعَمْ، فَقَبَّلَهَا.

47 - İbni Cüd'ân *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Bir kere Sabit *(Radıyallahu Anh)*, Enes *(Radıyallahu Anh)* a "Elinle Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e dokundun değil mi?" deyince, O: "Evet" diye cevap vermesi üzerine onun elini öptü. *(Buharî, Edeb-i Müfred, Bab:445, No:1003, Sh.264)*

٤٨ – عَنْ صُهَيْبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: رَأَيْتُ عَلِيًّا يُقَبِّلُ يَدَ الْعَبَّاسِ وَرِجْلَيْهِ.

48 - Suheyb*(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın, Hazreti Abbas *(Radıyallahu Anh)* ın elini ve ayaklarını öptüğünü gördüm. *(Buharî, Edeb-i Müfred, Bab:446, No:1005, Sh.265)*

٤٩ – عَنْ ثَابِتٍ (رضى الله عنه) قَالَ: كُنْتُ إِذَا أَتَيْتُ أَنَسًا يُخْبِرُ بِمَكَانِي فَأَدْخُلُ عَلَيْهِ، فَآخُذُ يَدَيْهِ فَأُقَبِّلُهُمَا وَأَقُولُ: بِأَبِي هَاتَيْنِ الْيَدَيْنِ اللَّتَيْنِ مَسَّتَا رَسُولَ اللهِ ﷺ، وَأُقَبِّلُ عَيْنَيْهِ وَأَقُولُ: بِأَبِي هَاتَيْنِ [الْعَيْنَيْنِ] اللَّتَيْنِ رَأَتَا رَسُولَ اللهِ ﷺ »

49 - Sabit *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Ben Enes *(Radıyallahu Anh)* ın yanına gelince, benim gelişim ona bildirilir ve ziyaretine girer ellerini tutup öperek **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e değen bu iki ele babam** (canım) **feda olsun."** der, gözlerini de öperek: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **i gören bu iki göze babam feda olsun."** derdim. *(Ebu Yâlâ, Müsned, No:3491, 6/211, İbni Hacer, El Metâlibu'l-Âliye, No:4095, 4/111, Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid, No:15800, 9/541)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in Cübbesiyle teberrük:**

٥٠ – عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ (رضى الله عنهما): أَنَّهَا أَخْرَجَتْ جُبَّةَ طَيَالِسَةٍ كِسْرَوَانِيَّةً لَهَا لِبْنَةُ دِيبَاجٍ وَفَرْجَيْهَا مَكْفُوفَيْنِ بِالدِّيبَاجِ، وَقَالَتْ: هَذِهِ جُبَّةُ رَسُولِ اللهِ ﷺ كَانَتْ عِنْدَ عَائِشَةَ فَلَمَّا قُبِضَتْ قَبَضْتُهَا، وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَلْبَسُهَا، فَنَحْنُ نَغْسِلُهَا لِلْمَرْضَى يُسْتَشْفَى بِهَا.

50 - Ebubekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın kızı Esma *(Radıyallahu Anha)*, Kisra'ya mensup (Acem hükümdarlarının giydiği) ipekten yaması bulunan, kenarları dîba (kalın kıymetli ipek) ile geçilmiş taylasanlar (iki parmak genişliğinde ipekten uzun şeritleri olan) cübbesini çıkararak (göstererek):

"İşte bu, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in cübbesidir, bu cübbe vefatına kadar Aişe** *(Radıyallahu Anha)* **nın yanında idi. O vefat edince ben aldım. Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **onu giyerdi, biz de onu hastalar için yıkı-**

yoruz (suyunu onlara içiriyoruz) **onunla şifa talebediliyor."** dedi. *(Müslim, Libas ve ziynet:2, No:2069, 3/1641)*

İmam-ı Nevevî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, bu hadis-i şerif salihlerin eserleriyle teberrükte bulunmanın müstehab olduğuna delâlet etmektedir. *(Sahih-i Müslim, Şerhü'n-Nevevî, 14/44)*

İpek giymek erkeklere haram ise de bu hadis-i şeriften elbisedeki alem (iki üç parmak genişliğindeki ipek şerit) in caiz olduğu anlaşılmaktadır.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in elinin değdiği yerle teberrük:**

٥١ – عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ مَجْزَأَةَ (رضى الله عنها) اَنَّ اَبَا مَحْذُورَةَ كَانَتْ لَهُ قُصَّةٌ فِى مُقَدَّمِ رَأْسِهِ اِذَا قَعَدَ اَرْسَلَهَا فَتَبْلُغُ الْاَرْضَ . فَقَالُوا لَهُ: اَلَا تَحْلِقُهَا؟ فَقَالَ: اِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ مَسَحَ عَلَيْهَا بِيَدِهِ ، فَلَمْ اَكُنْ لَاَحْلِقَهَا حَتّٰى اَمُوتَ ، فَلَمْ يَحْلِقْهَا حَتّٰى مَاتَ .

51 - Safiyye binti Meczee *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Ebu Mahzûre *(Radıyallahu Anh)* ın başının ön tarafında perçemi vardı ki, oturduğu zaman onu saldığında yere değerdi. Bir kere Ona: "Bu saçı kesmeyecek misin?" dendiğinde,

O: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **eliyle bu saçıma değdiği için ölünceye kadar onu kesecek değilim"** dedi ve ölünceye kadar onu kesmedi. *(Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:6746, 6747, 7/176, 177, Ebu Davud, Salât:28, No:501, 1/191, Darekutnî, Sünen, 1/235, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:15376, 5/242)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Ebû Mahzûre *(Radıyallahu Anh)* hazretlerine ezanı öğretmesi ve başının saçını meshetmesiyle ilgili uzun rivayet bu cildin 213 No. lu hadis-i şerifinde gelecektir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in bardağı ve namaz kıldığı yerle teberrük:**

٥٢ – عَنْ اَبِى بُرْدَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ ، فَلَقِيَنِى عَبْدُ اللهِ بْنُ سَلَامٍ ، فَقَالَ لِى: اِنْطَلِقْ اِلَى الْمَنْزِلِ ، فَاَسْقِيَكَ فِى قَدَحٍ شَرِبَ فِيهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ ، وَتُصَلِّى فِى مَسْجِدٍ صَلّٰى فِيهِ النَّبِىُّ ﷺ فَانْطَلَقْتُ مَعَهُ ، فَاَسْقَانِى سَوِيقاً ، وَاَطْعَمَنِى تَمْراً ، وَصَلَّيْتُ فِى مَسْجِدِهِ .

52 - Ebû Bürde *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Bir kere Medine-i Münevvere'ye geldiğimde Abdullah İbni Selâm *(Radıyallahu Anh)* beni karşılayarak bana: "(Haydi benimle beraber) Ev (im) **e yürü de, seni Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in içtiği bardaktan içireyim, hem de Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in kıldığı mescid** (yer) **de kılarsın."** dedi.

Ben de onunla beraber gittiğimde bana sevîk (arpa ve buğday unundan yapılan çorba) içirdi, hurma yedirdi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mescidinde (namaz kıldığı yerde) de namaz kıldım. *(Buharî, El İ'tisam bil kitabi ves-Sünne:16, No:6910, 6/2673)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in ayağının bastığı yerle teberrük:**

٥٣ – عَنْ اَبِى مِجْلَزٍ (رضى الله عنه) : اَنَّ اَبَىٰ مُوسَىٰ كَانَ بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ فَصَلَّى الْعِشَاءَ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّىٰ رَكْعَةً اَوْتَرَ بِهَا فَقَرَأَ فِيهَا بِمِائَةِ آيَةٍ مِنَ النِّسَاءِ ، ثُمَّ قَالَ: مَا اَلَوْتُ اَنْ اَضَعَ قَدَمَىَّ حَيْثُ وَضَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَدَمَيْهِ وَاَنَا اَقْرَأُ بِمَا قَرَأَ بِهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ .

53 - Ebû Miclez *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* Mekke ile Medine arasında yatsıyı iki rekât kıldı, sonra kalkarak bir rekât vitir kıldı, onda Nisa Suresinden yüz ayet okudu ve sonra:

"Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in okuduğunu okurken ayaklarımı onun ayaklarını koyduğu yere koymamdan geri kalmadım."** dedi. *(Nesâî, Kıyamu'l-Leyl:46, No:1727, 3/270)*

Mubarek evle teberrük:

٥٤ – عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُوقَةَ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهما) قَالَ: اَتَيْتُ عَمْرَو بْنَ حُرَيْثٍ اَتَكَارَىٰ مِنْهُ بَيْتاً فِى دَارِهِ فَقَالَ: تَكَارَ فَاِنَّهَا مُبَارَكَةٌ عَلَىٰ مَنْ هِىَ لَهُ مُبَارَكَةٌ عَلَىٰ مَنْ سَكَنَهَا . فَقُلْتُ مِنْ اَيِّ شَيْءٍ ذٰلِكَ؟ قَالَ: اَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَقَدْ نُحِرَتْ جَزُورٌ ، وَقَدْ اَمَرَ بِقِسْمَتِهَا ، فَقَالَ لِلَّذِى يَقْسِمُهَا « اَعْطِ عَمْراً مِنْهَا قِسْماً » فَلَمْ يُعْطِنِى وَاَغْفَلَنِى ، فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ ، اَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَبَيْنَ يَدَيْهِ دَرَاهِمُ فَقَالَ: « اَخَذْتَ الْقِسْمَ الَّذِى اَمَرْتُ لَكَ »؟ قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ مَا اَعْطَانِى شَيْئاً . قَالَ: فَتَنَاوَلَ كَفّاً مِنْ دَرَاهِمَ ثُمَّ اَعْطَانِيهَا ، فَجِئْتُ بِهَا اِلَىٰ اُمِّى فَقُلْتُ خُذِى هٰذِهِ الدَّرَاهِمَ . اَخَذَهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ بِيَدِهِ ثُمَّ اَعْطَانِيهَا . اَمْسِكِيهَا حَتَّىٰ نَنْظُرَ فِى اَيِّ شَيْءٍ نَضَعُهَا . ثُمَّ ضَرَبَ الدَّهْرُ ضَرْباً بِهِ حَتَّى اشْتَرَيْتُ هٰذِهِ الدَّارَ . قَالَتْ اُمِّى: اِذَا اَرَدْتَ اَنْ تَنْقُدَ ثَمَنَهَا فَلَا تَنْقُدْ حَتَّىٰ تَدْعُونِى اَدْعُو لَكَ بِالْبَرَكَةِ ، فَدَعَوْتُهَا حِينَ هَيَّأْتُهَا فَقَالَتْ لِى: خُذْ هٰذِهِ الدَّرَاهِمَ ، فَنَثَرَتْهَا فِيهَا ثُمَّ خَلَطَتْهَا بِهَا ، وَقَالَتْ اِذْهَبْ بِهَا .

54 - Muhammed ibni Sûka, babasının *(Radıyallahu Anhüma)* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bir kere Amr ibni Hureys *(Radıyallahu Anh)* a, kendisinden bir ev kiralamak üzere geldiğimde bana: "Bu evi kirala! Çünkü bu ev sahibine mubarektir, kendisinde sakin olanlara da bereketlidir." dedi.

O zaman Ben: 'Bu bereket nereden gelmektedir?' dediğimde, o şöyle cevap verdi: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna geldiğimde, bir deve kesilmiş onun taksimini emir buyurmuştu, o sırada taksim eden kişiye **"Amr'a da bundan bir pay ver"** buyurduğu hâlde o kişi bana bir şey vermeyip beni ihmal etti.

Ertesi gün olunca tekrar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna vardığımda önünde bir takım dirhemler (gümüş paralar) bulunmaktaydı. Bana:**"Senin için emrettiğim payı aldın mı?"** diye sorunca ben, "Ya Resulallah! Bana bir şey vermedi" dedim.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* önündeki dirhemlerden bir avuç alarak bana verdi, ben de onları anneme götürerek: "Bu dirhemleri al, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu dirhemleri mübarek elleriyle tuttu sonra bana verdi, bunları saklaki bakalım nereye harcarız?" dedim.

Sonra bir zaman geçince o paralarla bu evi aldım, o sırada annem bana "O evin parasını vermek isteyince, beni çağırmadan vermeki gelip bereket duası yapayım." dedi.

Ben paraları hazırladığımda annemi çağırınca bana: "Bu paraları al" dedikten sonra, O mubarek paraları diğer paraların içine serpiştirip onlarla karıştırdı ve: "Al bu paraları götür (mubarek olsun)." dedi. *(Ebû Yâlâ, Müsned, No:1471, 3/48, İbni Hacer, el Metâlibu'l Âliye, No:3180, 3/175, Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid, No:6548, 4/202)*

Amr ibni Hureys *(Radıyallahu Anh)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* vefat ettiğinde oniki yaşında idi. Bu zat Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i görmüş, ondan hadis-i şerifler işitmiş, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun başını sıvazlamış ve ona bereket duası yapmıştır.

Bu dua bereketiyle büyük mallar kazanmış ve Kûfe ehlinin en zenginlerinden olmuştur. Kûfe'de ev yapan ilk Kureyşli olduğu da söylenmiştir. Bir dönem Kûfe valiliğinde de bulunmuştur. Sene seksenbeşte vefat etmiştir. *(Kurtubî, El İstîâb, No:1928, 3/256, Zehebî, Siyer-u E'lâmi-n Nübelâ, 3/417)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in minberiyle teberrük:

٥٥ – عَنْ اِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَبْدِ الْقَارِى (رضى الله عنهم) رُؤِىَ ابْنُ عُمَرَ وَاضِعاً يَدَهُ عَلٰى مَقْعَدِ النَّبِىِّ ﷺ مِنَ الْمِنْبَرِ ثُمَّ وَضَعَهَا عَلٰى وَجْهِهِ.

وَعَنِ ابْنِ قُسَيْطٍ وَالْعُتْبِيِّ (رضى الله عنهما) كَانَ اَصْحَابُ النَّبِيِّ ﷺ اِذَا خَلَا الْمَسْجِدُ حَسَّوْا رُمَّانَةَ الْمِنْبَرِ الَّتِى تَلِى الْقَبْرَ بِمَيَامِنِهِمْ ثُمَّ اسْتَقْبَلُوا الْقِبْلَةَ يَدْعُونَ .

55 - İbrahim ibni Abdirrahman ibni Abdilkarî *(Radıyallahu Anhum)* un beyanına göre İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* nın, elini Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in minberinde oturduğu yere koyup, sonra yüzüne sürdüğü görülmüştür.

İbni Kuseyd ve Utbî *(Rahimehumallah)* tan rivayet edildiğine göre, Mescid-i Nebevî tenhalaştığında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabı, minberin kabr-i şerif tarafındaki Rummane'ye (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sağ eliyle tuttuğu nara benzeyen topuza) sağ elleriyle dokunup teberrükte bulunurlar, sonra kıbleye yönelip bu vesile ile Allah-u Tealâ'ya yalvarırlardı. *(Kazî İyaz, Eş Şifâ bi ta'rîf-i Hukûki'-l Mustafa, 2/86, İbni Sa'd, Tabakât, 1/254)*

Bu gibi teberrüklere şirk diye karşı çıkan Vehhabî fırkasının en büyük dayanağı olan İbni Teymiye bile bir çok sapıklıklarına rağmen, bu hususta doğru bir nakil yaparak, "İmam-ı Ahmed ibni Hanbel *(Rahimehullah)* ın, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in minberine el sürmeye ruhsat verdiğini, İbni Ömer, Said ibni Müseyyeb ve Yahya ibni Said *(Radıyallahu Anhum)* gibi Medine-i Münevvere'nin en büyük fakîhlerinin bunu yaptıklarını" zikretmiştir. *(İbni Teymiye, İktizâu's-Sıratı'l-Müstakim, Sh 367)*

Hulasa, bütün bu eserlerden ve hadis-i şeriflerden anlaşılan şudur ki; Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendisiyle, eserleriyle ve ona ait herhangi bir şeyle teberrükte bulunmak sünnet-i merfua (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ulaşan bir sünnet) ve Tarikat-ı Mahmud'e ve Meşrua (beğenilen ve uygun görülen bir yol) dur.

Bu konunun ispatında sahabe-i kiramın en hayırlılarının bizzat yaptıkları ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in onların bu yaptıklarını teyidi hatta bazen böyle yapılmasına işaret buyurması bazen de açıkça emir buyurması yeterlidir.

Naklettiğimiz bu delillerle, İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dışında hiç bir sahabenin önem vermediğini ve bu hususta ibni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* ya hiç bir sahabenin muvafık olmadığını iddia edenlerin yalancılığı ortaya çıkmış olmaktadır.

Onların bu iddiaları ya bilgisizliklerinden, ya yalancılıklarından veya insanların kafasını karıştırmaktan başka bir şey değildir. Zira bu zamana kadar yaptığımız nakiller ve bundan sonra zikredeceğimiz rivayetler açıkça göstermektedir ki, sahabe-i kiram'dan bir çoğu tevessül ve teberrük meselesine son derece ihtimam göstermişlerdir.

Nitekim bunların başında Hulafâ-i Raşidîn (dört büyük halife) Ümmü Seleme, Halid ibni Velid, Vâsile ibni Eska', Seleme ibni Ekva', Enes ibni Malik, Ümmü Süleym, Üseyd ibni Huzayr, Sevvad ibni Ğaziye, Sevvad ibni Amr, Abdullah ibni Selâm, Ebû Musa el Eşarî, Abdullah ibni Zübeyr, Sefîne Mevle'n-Nebî, Berre Hadim-i Ümmü Seleme, Malik ibni Sinan, Itban ibni Malik, Esma binti Ebîbekir, Ebû Mahzûre ve Malik ibni Enes *(Radıyallahu Anhum)* hazaratı gelmektedir.

Ayet: 35

Ayrıca Medine-i Münevvere fukahasından Said ibni Müseyyeb ve Yahya ibni Said*(Radıyallahu Anhuma)* da tevessül ve teberrükte bulunanlar arasında madud (sayılmış) lardır.

Zaten geride zikredilen deliller Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bereketinin kendi zatından diğer varlıklara intikal ettiğine sarahaten (açıkça) delâlet etmektedirler.

Sahabe-i kiramın, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bereketinin intikal ettiği eline değen el, ağzına değen kırba, içtiği bardak, elinin değdiği paralar, giydiği cübbe, namaz için durduğu mekân gibi şeyleri korumaya ve bulmaya düşkün olmaları, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in zatı şerifesinin bereketinin kendisine temas eden diğer varlıklara intikal ettiğinin ve bu hususta mekânlar ile zamanlar arasında hiç bir fark bulunmadığının açık delilidir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bereketini sevenler bu gibi şeylerden ancak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bulunduğu mekânlarda Allah'tan bereket talebetme manasını kastetmektedirler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bereketini sevmeyen diğer sapıkların ise, bu gibi konularda bozuk yorumları vardır. Onların bu hâline düşmekten Allah'a sığınırız. Âmin..,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Kabr-i Şerifi ile teberrük:

٥٦ – عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ الْاَوْدِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: رَأَيْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) قَالَ: يَا عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ ، اذْهَبْ اِلٰى اُمِّ الْمُؤْمِنِينَ ، عَائِشَةَ (رضى الله عنها) فَقُلْ: يَقْرَأُ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ عَلَيْكِ السَّلَامَ ، ثُمَّ سَلْهَا اَنْ اُدْفَنَ مَعَ صَاحِبَيَّ ، قَالَتْ: كُنْتُ اُرِيدُهُ لِنَفْسِي ، فَلَاُوثِرَنَّهُ الْيَوْمَ عَلٰى نَفْسِي ، فَلَمَّا اَقْبَلَ قَالَ لَهُ: مَا لَدَيْكَ؟ قَالَ: اَذِنَتْ لَكَ يَا اَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ، قَالَ: مَا كَانَ شَيْءٌ اَهَمَّ اِلَيَّ مِنْ ذٰلِكَ الْمَضْجَعِ ، فَاِذَا قُبِضْتُ فَاحْمِلُونِي ثُمَّ سَلِّمُوا ، ثُمَّ قُلْ يَسْتَأْذِنُ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ ، فَاِنْ اَذِنَتْ لِي فَادْفِنُونِي ، وَاِلَّا فَرُدُّونِي اِلٰى مَقَابِرِ الْمُسْلِمِينَ .

56 -Amr ibni Meymûn el Evdî *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Ben (Mihrabta yaralandıktan sonra ölüm döşeğinde) Ömer ibnil Hattab *(Radıyallahu Anh)* ı gördüm (oğluna hitaben) şöyle diyordu:

"Ya Abdellah ibni Ömer! Müminlerin annesi Aişe *(Radıyallahu Anha)* ya git: 'Ömer ibnil Hattab sana selâm söylüyor' de, sonra ondan benim iki arkadaşımla (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve Ebu Bekir ile) **gömülmemi iste."**

(İbni Ömer, babasının bu teklifini Aişe *(Radıyallahu Anha)* ya ulaştırınca, O) şöyle dedi: **"Ben o mekânı kendim için istiyordum ama, elbetteki bu gün onu kendime tercih edeceğim."**

(İbni Ömer *(Radıyallahu Anh)* bu müjdeli haberle) dönünce, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ona: **"Yanındaki** (haber) **nedir?"** diye sordu. O: "Yâ Emîrel Müminîn! Aişe *(Radıyallahu Anha)* sana izin verdi." deyince,

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: **"Hiç bir şey, bana o yatacak yerden daha önemli değildi, ben vefat ettiğim zaman beni taşıyın,** (Aişe *(Radıyallahu Anha)* ya) **selâm verdikten sonra, de ki: 'Ömer ibnil Hattab izin istiyor, bana izin verirse beni** (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına) **defnedin, yoksa beni müslümanların mezarlığına götürün."** *(Buharî, Cenaiz:94, No:1328, 1/469)*

İbni Hacer *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, bu rivayet salihlerin üzerine yağacak rahmete ve onları ziyaret eden hayır ehlinin duasına tama' ederek onlarla kabir komşusu olmaya düşkünlüğün faziletine delâlet etmektedir.

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın, vefatından sonra naaşının Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın huzuruna getirilerek tekrar izin istetmesi, onun, verdiği izinden dönme ihtimaline binaendir. *(İbni Hacer, Fethu'l-Bârî, 3/304)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in kabri ile teberrük hakkında İmam-ı Zehebî** *(Rahimehullah)* **ın görüşleri:**

Hafızü'-l İslâm ve İmamu Eimmeti'-l İslâm Şemsüddin Muhammed ibni Ahmed Ez Zehebî *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* nın, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabrine el sürmeyi mekruh saydığı rivayet edilmekteyse de, İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* bunu saygısızlık olarak kabul ettiğinden kerih görmüştür.

Yoksa Ahmed ibni Hanbel *(Radıyallahu Anh)* a "Kabr-i Nebeviye dokunmak ve öpmek" hakkında sorulduğunda bunda bir beis görmemiştir. Nitekim oğlu Abdullah ibni Ahmed onun bu görüşünü rivayet etmiştir.

Eğer burada: "Sahabe böyle neden yapmamıştır?" denilecek olursa buna şöyle cevap verilir: "Çünkü Sahabe hazaratı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i diri olarak görmüşler, elini öpmüşler, abdest suyunu kapışmak için az kalsın birbirini öldürmüşler ve hacc-ı ekber günü şa'r-ı mutahher'ini (tertemiz saçlarını) bölüşmüşlerdir.

Biz ise böyle büyük bir nasibe nail olamadığımızdan hürmet ve saygı ile onun kabrinin üzerine atılmaktayız. Sabit-i Bennanî *(Radıyallahu Anh)* ın nasıl yaptığını görmez misiniz? O: "Bu el Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in eline değmiştir" diyerek Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* ın elini öper yüzüne sürerdi.

İşte bütün bunlar bir müslümanın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e karşı fart-ı muhabbet (aşırı sevgis) inden kaynaklanmaktadır. Zira mümin kişi Allahı ve Resulünü, canını malını, oğlunu kızını, bütün insanları hatta cenneti ve hurilerini sevmesinden daha fazla sevmekle memurdur.

Hatta müminlerden öyleleri vardır ki Ebu Bekir ve Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* yı canlarından daha fazla severler. Nitekim Cendar *(Rahimehullah)* Ebu Bekir Sıddık *(Radıyallahu Anh)* a söven bir adamı işittiğinde kılıcını çekip onun boynu-

nu vurmuştur. Halbuki o, o kişinin kendisine veya babasına sövdüğünü işitseydi elbette onun kanını mubah saymazdı.

Sahabe-i kiramın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e olan aşırı sevgilerinden dolayı "Sana secde edemez miyiz?" dediklerini görmez misiniz?

Eğer o onlara izin verseydi elbette ona ibadet niyetiyle değil iclâl ve tevkir (hürmet ve tazim) gayesiyle secde ederlerdi. Nitekim Yusuf *(Aleyhisselâm)* ın kardeşlerinin Yusuf *(Aleyhisselâm)* a bu şekilde secde ettikleri Yusuf Suresinde zikredilmektedir.

Bundan dolayı tazim gayesiyle Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabrine secde eden bir müslüman asla tekfir edilemez, bilakis ona bunun yasaklığı anlatılmalıdır. Kabr-i şerife doğru namaz kılmanın hükmü de böylecedir. *(Zehebî, Mu'cemü'ş-Şüyûh, 1/73-74)*

Yine Hafız Zehebî *(Rahimehullah)* Ahmed ibni Hanbel *(Rahimehullah)* ın oğlu Abdullah *(Rahimehullah)* ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Ben babamın, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in saçlarından bir saçı alıp ağzına koyarak öptüğünü gördüm.

Zannederim ki onun, o saçı gözünün üzerine koyup suya daldırdığını ve o suyu içerek şifa umduğunu gördüm,

Yine onun, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in çanağını alarak büyük su kabı içinde yıkayıp sonra içindekini içtiğini gördüm.

Ayrıca onu, Şifa niyetiyle zemzem suyundan içip onu ellerine ve yüzüne sürerken gördüm.

Allah-u Tealâ bizi ve sizi Haricilerin ve bidat ehlinin görüşlerinden muhafaza eylesin Âmin.., *(Zehebî, Siyer-ü E'lâmünnübelâ, 11/212)*

Salihlerin ve geçmiş peygamberlerin eserleriyle teberrük:

٥٧ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّ النَّاسَ نَزَلُوا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ عَلَى الْحِجْرِ ، اَرْضِ ثَمُودَ. فَاسْتَقَوْا مِنْ اٰبَارِهَا. وَعَجَنُوا بِهِ الْعَجِينَ. فَاَمَرَهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ اَنْ يُهَرِيقُوا مَا اسْتَقَوْا وَيَعْلِفُوا الْاِبِلَ الْعَجِينَ . وَاَمَرَهُمْ اَنْ يَسْتَقُوا مِنَ الْبِئْرِ الَّتِى كَانَتْ تَرِدُهَا النَّاقَةُ.

57 - Abdullah ibni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, insanlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile birlikte Semud kavminin toprağı olan Hicr'de konakladıklarında oranın kuyularından su çekip onunla hamur yoğurdular.

Bunu gören Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* çektikleri suyu dökmelerini, hamuru da develerine yem yapmalarını emir buyurdu. Ayrıca onlara (Salih *(Aleyhisselâm)* ın mucizesi olmak üzere kayadan çıkan) dişi devenin gid (ip iç) tiği kuyudan su çekmelerini emretti. *(Müslim, Zühd:l, No:2981, 4/2286)*

İmam-ı Nevevî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre bu hadis-i şerif, zalimlerin su kuyularından kaçınıp, salihlerin kuyularından su alarak teberrükte bulunmaya teşvik etmektedir. *(Nevevî, Şerh-i Müslim, 18/112)*

Mescid-i Aşşar ile teberrük:

٥٨ – عَنْ اِبْرَاهِيمَ بْنِ صَالِحِ بْنِ دِرْهَمٍ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ اَبِى يَقُولُ: انْطَلَقْنَا حَاجِّينَ فَاِذَا رَجُلٌ فَقَالَ لَنَا: اِلٰى جَنْبِكُمْ قَرْيَةٌ يُقَالُ لَهَا الْاُبُلَّةُ؟ قُلْنَا: نَعَمْ ، قَالَ: مَنْ يَضْمَنُ لِى مِنْكُمْ اَنْ يُصَلِّىَ لِى فِى مَسْجِدِ الْعَشَّارِ رَكْعَتَيْنِ اَوْ اَرْبَعاً ، وَيَقُولُ: هٰذِهِ لِاَبِى هُرَيْرَةَ؟ سَمِعْتُ خَلِيلِى اَبَا الْقَاسِمِ ﷺ يَقُولُ: « اِنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مِنْ مَسْجِدِ الْعَشَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُهَدَاءَ لَا يَقُومُ مَعَ شُهَدَاءِ بَدْرٍ غَيْرُهُمْ »

58 - İbrahim ibni Salih ibni Dirhem *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Babamın şöyle dediğini işittim: Bir kere hacca giderken içimizden biri (Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)*) bize "Yakınınızda Übülle isimli bir kasaba var mıdır?" diye sordu.

Biz: "Evet" deyince o: "İçinizde kim benim için Mescid-i Aşşar'da iki veya dört rekât kılıp da 'Bu namaz Ebu Hureyre'nin niyetine olsun' diyeceğine söz verir? Çünkü ben dostum Ebul Kasım *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittim:

"Şüphesiz ki Allah kıyamet gününde Mescid-i Aşşar'dan öyle şehitler diriltecektir ki, Bedir şehitleriyle beraber onlardan başkası kalkamayacaktır." dedi." *(Ebu Davud, Melâhim:l0, No:4308, 2/516, Buharî, Tarih-i Kebir, No:942, 1/293)*

Büyük muhaddis Allâme Şeyh Halil Ahmed es Sehârenfôrî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre bu hadis-i şerif bedenle yapılan ibadetlerin sevaplarının başkalarına hediye edilebileceğine ve veliler ile mukarreb kulların bulunduğu yerlerin ziyaret edilip oralarla teberrükte bulunulabileceğine delâlet etmektedir. *(Ahmed es Sehârenfôrî, Bezlû'l-Mechûd, 17/225)*

Allâme muhaddis şeyh Ebu'd-Tayyib *(Rahimehullah)*ın beyanına göre Übülle, Basra'nın deniz kıyısına yakın maruf bir belde olup, mesire yerlerinden sayılmaktadır ve tarihi, Basra'dan öncedir. Çünkü Basra Ömer ibnil Hattab *(Radıyallahu Anh)* ın günlerinde şehir yapılmıştır, halbuki Übülle o zaman şehir olarak bulunmaktaydı.

Mescid-i Aşşar fırat nehrinin kenarında meşhur bir mescid olup, orada namaz kılmakla teberrükte bulunulur. *(Ebu'd-Tayyib Azimâbâdî, Avnu'l-Ma'bûd, 11/422)*

Ayet: 35

Peygamberlerin eserleriyle tevessül :

Bu hususta Mevlâ Tealâ şöyle buyurmaktadır:

« وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ اِنَّ اٰيَةَ مُلْكِهِ اَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِمَّا تَرَكَ اٰلُ مُوسٰى وَاٰلُ هٰرُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلٰئِكَةُ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (٢٤٨) »

"Ve onlara, Peygamberleri *(Salavatullahi Alâ Nebiyyinâ ve Aleyhim Ecmain)* **dedi ki, şüphesiz onun** (Tâlût'un) **hükümdarlığının** (açık) **alâmeti, içinde Rabbinizden bir sekîne** (ferahlık, ayrıca) **Musa ve Harun** *(Aleyhimesselam)* **ın âlinin bıraktıklarından bir bakiyye** (kalıntı) **bulunan o tâbu'tun size gelmesidir ki, melekler onu taşır. Muhakkak bunda sizin için elbette büyük bir âyet vardır. Eğer müminlerseniz."** *(Bakara Suresi:248)*

Hafız ibni Kesir ve İbni Cerir *(Rahimehumallah)* ın beyanlarına göre: "Bu tâbutu Allah-u Tealâ Âdem *(Aleyhisselâm)* a indirmiş, ondan da Yakup *(Aleyhisselâm)* a kadar ulaşmıştı. İçersinde Musa ve Harun *(Aleyhimesselâm)* ın âsâları, Tevrat levhaları, Harun *(Aleyhisselâm)* ın elbiseleri, ayakkabıları ve sarığı, peygamberlerin göğüslerinin yıkandığı, altından bir tas bulunmaktaydı.

Benî İsrail düşmanları ile harbederlerken bu tâbut'u yanlarında bulundururlar ve onun bereketiyle yardım olunurlardı. Neticede Benî İsrail âsi olunca, Amalika kabilesiyle yaptıkları harpte bu tâbut ellerinden alınarak yenik düştüler. Bu ayet-i celilede beyan edilen gerçek, peygamberlerin eserleriyle tevessülden başka bir şey değildir.

Zira harplerde onu önlerine koymalarının bundan başka bir manası olamaz. Allah-u Tealâ da onların bu işinden razı olmuştur, çünkü neticede tövbe ettiklerinde o tâbutu onlara geri iade etmiş ve bunu Talût'un mülkünün doğruluğuna alâmet kılmış, onların bu işini inkâr etmemiştir.

İşte bu da bir çok manalara delâlet etmektedir ki, onlardan bir kısmı salihlerin eserlerini koruma ve onlarla tevessül ve teberrükte bulunmak gibi manalardır.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, kendi hakkıyla ve diğer nebilerle salihlerin hürmetiyle tevessülü :

٥٩ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: لَمَّا مَاتَتْ فَاطِمَةُ بِنْتُ اَسَدِ بْنِ هَاشِمٍ اُمُّ عَلِيِّ بْنِ اَبِي طَالِبٍ ، دَخَلَ عَلَيْهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فَجَلَسَ عِنْدَ رَأْسِهَا فَقَالَ: « رَحِمَكِ اللهُ يَا اُمِّي كُنْتِ اُمِّي بَعْدَ اُمِّي تَجُوعِينَ وَتُشْبِعِينِي وَتَعْرِينَ وَتَكْسِينِي وَتَمْنَعِينَ نَفْسَكِ طِيباً وَ تُطْعِمِينِي ، تُرِيدِينَ بِذٰلِكِ وَجْهَ اللهِ وَالدَّارَ الْاٰخِرَةَ » ثُمَّ اَمَرَ اَنْ تُغْسَلَ ثَلَاثاً فَلَمَّا بَلَغَ

الْمَاءَ الَّذِى فِيهِ الْكَافُورُ سَكَبَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِيَدِهِ ثُمَّ خَلَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَمِيصَهُ فَأَلْبَسَهَا إِيَّاهُ وَكَفَّنَهَا بِبُرْدٍ فَوْقَهُ ثُمَّ دَعَا رَسُولُ اللهِ ﷺ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ وَأَبَا أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيَّ وَعُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ وَغُلَامًا أَسْوَدَ يَحْفِرُونَ فَحَفَرُوا قَبْرَهَا فَلَمَّا بَلَغُوا اللَّحْدَ حَفَرَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِيَدِهِ وَأَخْرَجَ تُرَابَهُ بِيَدِهِ فَلَمَّا فَرَغَ دَخَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَاضْطَجَعَ فِيهِ ثُمَّ قَالَ: «اَللهُ الَّذِى يُحْيِى وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ ، اغْفِرْ لِأُمِّى فَاطِمَةَ بِنْتِ أَسَدٍ وَلَقِّنْهَا حُجَّتَهَا وَوَسِّعْ عَلَيْهَا مَدْخَلَهَا بِحَقِّ نَبِيِّكَ وَالْأَنْبِيَاءِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِى فَإِنَّكَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ » وَكَبَّرَ عَلَيْهَا أَرْبَعًا وَأَدْخَلُوهَا اللَّحْدَ هُوَ وَالْعَبَّاسُ وَأَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ (رضى الله عنهم) .

59 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Ali ibni Talib'in annesi, Haşim oğlu Esed kızı Fatıma *(Radıyallahu Anha)* vefat edince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun yanına girip başının yanında oturarak:

"Ey annem! Allah sana rahmet etsin. Sen annemden sonra annemdin. Sen aç kalır beni doyururdun. Kendin çıplak kalır beni giydirirdin, kendin lezzetli yemekleri yemez bana yedirirdin, bununla Allah'ın cemalini ve ahiret yurdunu arzulardın." buyurdu.

Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun üç kere yıkanmasını emretti. Yıkama sırası, içinde Kâfur (koku) bulunan suya gelince Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onu eliyle döktü. Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gömleğini çıkararak ona giydirdi ve kendi üstündeki bir hırkayla kefenledi, daha sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kabrini kazdırmak için Üsame ibni Zeyd, Eba Eyyubel Ensarî, Ömer ibnil Hattab ve siyah bir köleyi çağırttı.

Onlar kabri kazarlarken lahde varınca Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* eliyle onun lâhdini kazmış, toprağını eliyle çıkartmış, kazma işi bitince kabrin içine girerek yaslanmış ve:

"Allah diriltip öldüren, kendi diri olup ölmeyendir. Senin peygamberin ve benden evvel geçen nebilerin hakkı için Esed Kızı Fatıma annemi affet, ona huccetini telkin et (meleklere vereceği cevabı öğret), **gireceği yeri geniş et, şüphesiz ki sen, acıyanların en acıyıcısısın."** buyurduktan sonra onun üzerine dört tekbir getirdi. Onu lâhdine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Abbas ve Ebu Bekri Sıddık *(Radıyallahu Anhum)* koydular. *(Taberanî, Mu'cem-i Kebîr, No:871, 24/351, Evsat, No:191, 1/152, Heysemî, Mecmau'z-Zevaid, No:15399, 9/414, Ebu Nuaym, Hılyetül Evliya, 3/121)*

Burada düşünmeliyiz ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu hadis-i şerifinde haklarıyla Allah-u Tealâ'ya tevessül ettiği peygamberler vefat etmişti̇ler, dolayısıyla hak ile yani diriler olsun ölüler olsun ehli hak ile Allah'a tevessül'ün caiz olduğu sabit olmuştur.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in hakkıyla tevessül:**

٦٠ – عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ اِلَى الصَّلَاةِ فَقَالَ: [اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْأَلُكَ بِحَقِّ السَّائِلِينَ عَلَيْكَ وَاَسْأَلُكَ بِحَقِّ مَمْشَاىَ هٰذَا فَاِنِّى لَمْ اَخْرُجْ اَشَراً وَلَابَطَراً وَلَارِيَاءً وَلَاسُمْعَةً وَخَرَجْتُ اتِّقَاءَ سُخْطِكَ وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِكَ فَاَسْأَلُكَ اَنْ تُعِيذَنِى مِنَ النَّارِ وَاَنْ تَغْفِرَلِى ذُنُوبِى اِنَّهُ لَايَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا اَنْتَ] اَقْبَلَ اللهُ عَلَيْهِ بِوَجْهِهِ ، وَاسْتَغْفَرَ لَهُ سَبْعُونَ اَلْفَ مَلَكٍ »

60 - Ebu Said el Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Her kim evinden namaza çıkarken: 'Ey Allahım! Senden isteyenlerin, senin üzerindeki hakları hürmetine senden isterim ve bu yürüyüşüm hakkı için senden isterim, çünkü ben kibir, iftihar, riya ve süm'a (gururlanmak, kendini beğenmek, gösteriş ve işittirmek) **için çıkmadım. Senin gazabından sakınarak ve senin rızanı umarak çıktım, o hâlde senden beni ateşten korumanı ve benim için günahlarımı bağışlamanı isterim. Çünkü günahları ancak sen affedersin.' derse, mutlaka Allah-u Tealâ ona cemaliyle yönelir ve yetmişbin melek onun için istiğfar ederler."** *(İbni Mace, Mesacid:14, No:778, 1/256, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:11156, 4/42,Tergib ve Terhîb, No:485, 1/181)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in kabriyle tevessül:**

٦١ – عَنْ اَوْسِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قُحِطَ اَهْلُ الْمَدِينَةِ قَحْطاً شَدِيداً فَشَكَوْا اِلٰى عَائِشَةَ ، فَقَالَتْ: اُنْظُرُوا قَبْرَ النَّبِىِّ ﷺ فَاجْعَلُوا مِنْهُ كُوًى اِلَى السَّمَاءِ حَتّٰى لَا يَكُونَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ السَّمَاءِ سَقْفٌ. قَالَ: فَفَعَلُوا فَمُطِرْنَا مَطَراً حَتّٰى نَبَتَ الْعُشْبُ وَسَمِنَتِ الْاِبِلُ حَتّٰى تَفَتَّقَتْ مِنَ الشَّحْمِ فَسُمِّىَ عَامَ الْفَتْقِ.

61 - Evs ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Bir kere Medine ehli büyük bir kuraklığa tutuldu, bu durumu Aişe anamıza şikayet ettiklerinde O:

"Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in kabrine bakın, onunla gök arasında bir tavan olmayacak şekilde ondan** (kabrin üstündeki kubbeden) **semaya pencere açın."** buyurdu. Onlar böyle yaptıklarında, o kadar yağmur yağdı ki, otlar bitti ve develer yağdan semizlendi ve o seneye: **"Âmu'l-fetk"** (bolluk senesi) denildi. *(Darimî, Mukaddime:15, No:92, I/47)*

Bu rivayetteki görüş, ilmin zirvesine ulaştığı bilinen Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın re'yidir. O'nun tavsiye ettiği bu muamele sahabe-i kiramın âlimleri arasında Medine-i Münevvere'de yapılmıştır.

Bu kıssada bize delil olarak şu yeterli olmuştur ki, Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemiz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, vefatından sonra da ümmetine çok acıyıcı ve şefaatçi olduğunu, O'nu ziyaret edip şefaat isteyenin muradına ereceğini bilmektedir, nitekim Aişe anamız da böyle yapmıştır.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabriyle tevessül, tevessül edenleri kâfir ve sapık sayan Vehhabilerin anladığı gibi şirk kabilinden değildir.

Çünkü Aişe *(Radıyallahu Anha)* ve onun zamanında bulunan sahabeler şirkin ne olduğunu bilmeyen kimseler değildirler, dolayısıyla bu kıssa onların bu görüşünü iptal etmekte ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatından sonra kabrindeyken bile ümmetiyle ilgilendiğini ispat etmektedir. Ayrıca:

٦٢ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: كُنْتُ اَدْخُلُ بَيْتِيَ الَّذِى دُفِنَ فِيهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَاَبِى فَاَضَعُ ثَوْبِى فَاَقُولُ: اِنَّمَا هُوَ زَوْجِى وَاَبِى ، فَلَمَّا دُفِنَ عُمَرُ (رضى الله عنه) مَعَهُمْ ، فَوَاللهِ مَا دَخَلْتُ اِلاَّ وَاَنَا مَشْدُودَةٌ عَلَيَّ ثِيَابِى حَيَاءً مِنْ عُمَرَ .

62 - (Müminlerin annesi olan) Aişe validemizin şöyle buyurduğu da sabittir: **"Ben, Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in ve babamın defnedildiği evime girer ve: 'Burada yatanlar ancak kocamla babamdır.' diyerek** (dış) **elbiselerimi çıkarırdım, Hazreti Ömer** *(Radıyallahu Anh)* **onların yanına gömülünce vallahi Ömer'den utandığım için yanlarına ancak örtülü olarak girerdim."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:25718, 10/l2)*

Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın bu sözü de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında yatan iki halifesinin kabirlerinin yanında bulunan kimseyi tanıdıklarını açıkça belirtmektedir.

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın hilafeti devrinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabriyle tevessül:

٦٣– عَنْ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: اَصَابَ النَّاسَ قَحْطٌ فِى زَمَنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ فَجَاءَ رَجُلٌ اِلَىٰ قَبْرِ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَارَسُولَ اللهِ اسْتَسْقِ اللهَ لاُمَّتِكَ فَاِنَّهُمْ قَدْ هَلَكُوا فَاَتَاهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِى الْمَنَامِ: ائْتِ عُمَرَ فَاقْرِئْهُ مِنِّى السَّلاَمَ وَاَخْبِرْهُمْ اَنَّهُمْ مُسْقَوْنَ ، وَقُلْ لَهُ: عَلَيْكَ بِالْكَيْسِ الْكَيْسِ . فَاَتَى الرَّجُلُ فَاَخْبَرَ عُمَرَ فَقَالَ: يَا رَبِّ مَا آلُوا اِلاَّ مَا عَجَزْتُ عَنْهُ .

63 - Malik *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Hazreti Ömer devrinde büyük bir kuraklık sebebiyle, insanlardan çoğu helâk oldu (hatta vahşi hayvanlar insanlara sığınmaya başladı. Bu arada Hazreti Ömer *(Radıyal-lahu Anh)* diğer memleketlerle irtibat kurarak erzak getirtemedi).

Neticede bir zat (Bilâl ibnil Hâris el Müzenî *(Radıyallahu Anh)*) Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabrine gelerek: "Ya Resulallah! Ümmetin için Allahtan yağmur iste, şüphesiz onlar helâk oldular." dedi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* o kişinin rüyasına girerek:

"Git Ömer'e benden selâm söyle, yakında sulanacaklarını haber ver ve ona de ki: Çok akıllı ve uyanık olsun (yağmur duası yapmakta gecikmesin)." buyurdu.

Bu adam gidip durumu Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* a haber verince O ağlayarak: "Ya Rabbi! Aciz olduğumun dışında elimden gelen hiç bir şeyi eksik etmiyorum." dedi.

Bunun üzerine Hazreti Ömer (الصَّلاَةُ جَامِعَةٌ) **"Namaz toplayıcıdır".** diye bağırarak onlara iki rekât namaz kıldırdıktan sonra kalkıp: "Ey insanlar! Allah aşkına söyleyin benim yaptığım bir işten daha hayırlısını biliyor musunuz?" diye sordu. Onlar: "Allah hakkı için hayır." deyince,

O: "Bilâl ibni Haris şöyle bir şey söylüyor." diyerek onun rüyasını anlattı. O zaman insanlar meseleyi anlayarak: "Bilâl doğru söylüyor, yağmur duası yapmakta geciktin, Allah'tan yardım iste, sonra müslümanlarla yardım taleb et." dediler.

Bunu duyan Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* tekbir getirerek: "Belâ son haddine ulaştı, artık açılacak, bir topluma talep izni verilirse (isteme kapısı açılırsa) mutlaka onlardan eziyet ve belâ kaldırılır." buyurdu.

Sonra insanları yağmur duasına çıkarttı, Abbas ibni Abdülmuttalib *(Radıyallahu Anh)* da onunla beraber yürüyerek yağmur duasına çıktı. Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* kısa bir hutbe okuduktan sonra kısaca iki rekât kıldırıp:

« اَللّٰهُمَّ عَجَزَتْ عَنَّا اَنْصَارُنَا وَعَجَزَ عَنَّا حَوْلُنَا وَقُوَّتُنَا وَعَجَزَتْ عَنَّا اَنْفُسُنَا وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِكَ اَللّٰهُمَّ اَسْقِنَا وَاَحْيِ الْعِبَادَ وَالْبِلاَدَ »

"Ey Allahımız! Yardımcılarımız bizden aciz kaldı, gücümüz kuvvetimiz de tükendi, kendimiz de çaresiz kaldık, senin yardımın dışında bizim hiç bir kuvvetimiz yoktur. Ey Allahım! Bizi sula, kulları ve şehirleri dirilt." diye dua etti, sonra evlerine dönmeden sellere daldılar. *(İbni Kesîr, Bidaye:7/86, Beyhakî, Delâil-i Nübüvve, Kenzül Ummal, No:23535, 8/431, İbni Hacer, Fethu'l-Bârî:2/575)*

Sahih kaynaklarda geçen bu kıssada açıkça görüldüğü üzere, Bilâl ibni Hâris *(Radıyallahu Anh)* hazretleri Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabrine gelerek kuraklıktan şikayetlenip Allah'tan yağmur istemesi için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e müracaat etmiş ve icabet olunmuştur.

İşte bu, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabriyle tevessül etmenin caiz olduğuna dair açık bir delildir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ile müslümanların tevessülü:**

Hafız ibni Kesîr'in naklettiğine göre Yemame vakasında müslümanların şiârı (nişanı) (يَا مُحَمَّدَاهْ), **"Ey Muhammed!"** sözleriydi. *(El Bidaye ven-Nihaye: 6/324)*

Hastalıklarda ve zorluklarda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ile tevessül:**

Abdurrahman ibni Sa'd *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Bir kere Abdullah ibni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* nın ayağı uyuştu, o zaman bir adam ona: "En sevdiğin insanı an." dedi. O da: **"Ya Muhammed!"** deyince bağlardan kurtulmuş gibi rahatladı. *(Buharî, Edeb-i Müfred:448, No:993, Sh.262)*

Bu şekilde değişik bir rivayet de İmam Mücahid *(Radıyallahu Anh)* vasıtasıyla, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan nakledilmiştir.

Peygamberin dışındakilerle tevessül:

٦٤– عَنْ عُتْبَةَ بْنِ غَزْوَانَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « اِذَا اَضَلَّ اَحَدُكُمْ شَيْئًا اَوْ اَرَادَ اَحَدُكُمْ عَوْنًا وَهُوَ بِاَرْضٍ لَيْسَ بِهَا اَنِيسٌ فَلْيَقُلْ: يَا عِبَادَ اللهِ اَغِيثُونِى ، يَا عِبَادَ اللهِ اَغِيثُونِى ، فَاِنَّ لِلّٰهِ عِبَادًا لَا نَرَاهُمْ »

64 - Utbe ibni Gazvan *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Sizin biriniz bir şey kaybederse yahut yanında arkadaşı bulunmadığı bir yerde yardım dilerse 'Ey Allah'ın kulları bana yardım edin! Ey Allah'ın kulları bana imdat edin!' desin. Çünkü Allah'ın bizim görmediğimiz kulları vardır." *(Taberanî, Mu'cem-i Kebîr, No:290, 17/117, Mecmeu'z-Zevaid, No:17103, 10/188)*

İmam-ı Taberanî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, bu hadis-i şerif denenmiş, böylece yardım görülmüştür.

٦٥ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « اِنَّ لِلّٰهِ مَلَائِكَةً فِى الْاَرْضِ سِوَى الْحَفَظَةِ ، يَكْتُبُونَ مَا يَسْقُطُ مِنْ وَرَقِ الشَّجَرِ ، فَاِذَا اَصَابَ اَحَدُكُمْ عَرْجَةً بِاَرْضٍ فَلَاةٍ فَلْيُنَادِ: يَا عِبَادَ اللهِ! اَغِيثُوا »

65 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki Allah (-u Tealân) ın, hafaza meleklerinin dışında yer yüzünde melekleri vardır ki, ağaç yapraklarından düşenleri yazarlar. Sizin birinize çöl arazisinde bir aksaklık isabet ederse, 'Ey Allah'ın kulları! (Bana) **yardım edin' diye seslensin."** *(İbni Hacer, El Askalânî, Muhtasar-ı Zevâid-i Bezzâr, No:2128, 2/420)*

٦٦ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) اَنَّهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِذَا انْفَلَتَتْ دَابَّةُ اَحَدِكُمْ بِاَرْضٍ فَلَاةٍ فَلْيُنَادِ: يَا عِبَادَ اللهِ احْبِسُوا! يَا عِبَادَ اللهِ احْبِسُوا! فَاِنَّ لِلّٰهِ حَاضِراً فِى الْاَرْضِ سَيَحْبِسُهُ »

66 - Abdullah ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen diğer bir Hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Sizin birinizin sahrada hayvanı kaçarsa, 'Ey Allahın kulları hapsedin!, Ey Allah'ın kulları durdurun!' diye seslensin. Çünkü Allah'ın yer yüzünde hazır bulunan kulları vardır ki, onu tutarlar." *(Ebu Yâlâ, Müsned, No:5269, 9/177, İbni Hacer, El Metalibu'l-Âliye, No:3375, 3/239, Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:10518, 10/217)*

İşte bütün bu hadis-i şerifler, mukaddes ruhlara sahip olan varlıklarla tevessülün meşruiyetinin açık delilleridir.

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* **ın, Hazreti Abbas** *(Radıyallahu Anh)* **ile tevessülü:**

٦٧– عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) اَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) كَانَ اِذَا قَحَطُوا اسْتَسْقٰى بِالْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَقَالَ: اَللّٰهُمَّ اِنَّا كُنَّا نَتَوَسَّلُ اِلَيْكَ بِنَبِيِّنَا فَتَسْقِينَا وَاِنَّا نَتَوَسَّلُ اِلَيْكَ بِعَمِّ نَبِيِّنَا فَاسْقِنَا قَالَ فَيُسْقَوْنَ .

67. Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir ki: Halk yağmursuz kalıp kıtlığa uğradıkları zaman, Ömer İbnil Hattab, (peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in amcası) Abbas İbn-i Abdilmuttalib'i vesile edinerek yağmur duası yapar ve duada:

"Ya Allahım! bizler, peygamberimizi vesile edinerek sana niyaz ettiğimizde bize yağmur ihsan ederdin. (Şimdi de) **peygamberimizin amcasını vesile edinerek senden istiyoruz; bize** (yine) **yağmur ihsan eyle."** derdi. Ravî Enes *(Radıyallahu Anh)*: "(Bu duanın akabinde) kendilerine yağmur ihsan olunurdu." demiştir. *(Buharî, İstiskâ:3, No:964, 1/342, Fezâilüs Sahabe:11, No:3507, 3/1360)*

Zübeyr ibni Bekkâr *(Rahimehullah)* "Ensab" isimli eserinde bu kıssayı daha geniş bir şekilde almıştır. Kuraklık senesinde Ömer ibnil Hattab *(Radıyallahu Anh)* insanlara hutbe okurken:

٦٨ – « يَا اَيُّهَا النَّاسُ! اِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُرِى لِلْعَبَّاسِ مَايُرِى الْوَلَدُ لِلْوَالِدِ –فَاقْتَدُوا اَيُّهَا النَّاسُ! بِرَسُولِ اللهِ ﷺ فِى عَمِّهِ الْعَبَّاسِ ، وَاتَّخِذُوهُ وَسِيلَةً اِلَى اللهِ: اُدْعُ يَا عَبَّاسُ »

68 - "Ey **İnsanlar! Şüphesiz ki Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, **amcası Abbas'a, çocuğun babasına gösterdiği saygıyı gösterirdi. Ey insanlar! Amcası Abbas hakkında Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e uyun ve onu Allah'a vesile edinin.'** buyurduktan sonra: **'Ey Abbas! Dua et.'** deyince, Hazreti Abbas *(Radıyallahu Anh)* şöyle dua etti:

٦٩ - « اَللّٰهُمَّ اِنَّهُ لَمْ يَنْزِلْ بَلاَءٌ اِلاَّ بِذَنْبٍ وَلَمْ يُكْشَفْ اِلاَّ بِتَوْبَةٍ -وَقَدْ تَوَجَّهَ الْقَوْمُ بِى اِلَيْكَ لِمَكَانِى مِنْ نَبِيِّكَ وَهٰذِهِ اَيْدِينَا اِلَيْكَ بِالذُّنُوبِ وَنَوَاصِينَا اِلَيْكَ بِالتَّوْبَةِ فَاسْقِنَا الْغَيْثَ وَاحْفَظِ اللّٰهُمَّ نَبِيَّكَ فِى عَمِّهِ »

69 - "Ey **Allahım! Her belâ mutlaka bir günah sebebiyle inmiştir ve tövbesiz de açılmamıştır. Bu topluluk benim, senin peygamberine olan yakınlığımdan dolayı benimle sana yönelmiştir. İşte bu günahkâr ellerimiz ve perçemlerimiz tövbe ile sana uzanmıştır, o hâlde bizi yağmurla sula. Ey Allahım! Amcası hakkında peygamberini koru** (peygamberinin hatırı için duamı kabul et)."

Bu dua üzerine gökten dağlar gibi rahmetler boşandı, o kadar ki, yer yüzü yeşerdi ve insanlar rahat yaşadı, o zaman bütün insanlar ellerini hazreti Abbas *(Radıyallahu Anh)* ın üzerine sürerek:

« هَنِيئاً لَكَ يَا سَاقِىَ الْحَرَمَيْنِ »

"Ey Haremeynin sâkîsi! (Mekke ve Medine'nin sulayıcısı) **nekadar mubareksin."** dediler. Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* da:

« هٰذَا وَاللّٰهِ الْوَسِيلَةُ اِلَى اللّٰهِ وَالْمَكَانُ مِنْهُ »

"Vallahi Allah'a yakınlık için vesile edinmenin manası budur." buyurdu. *(Seyyid Muhammed ibni Alevî el Malikî el Hasenî, Mefâhîm, Sh.154)*

Bazı sapıklar Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın: **"Ey Allahım! Biz sana peygamberinle tevessül ederdik, sen bizi sulardın, şimdi ise peygamberin amcası ile tevessül ediyoruz öyleyse bize yağdır."** sözüne dayanarak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* vefat ettiği için O'nunla tevessül edilemeyeceği manasını çıkarmışlarsa da, bu sözde buna dair bir delil bulunmadığı gibi aksine peygamber olmayanla da tevessül edilebileceğine dair delil vardır.

Çünkü bu hadisede insanlar kendilerine istiska (yağmur isteme) namazı kıldıracak, hutbe okuyacak, dua edecek ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yaptığı vazifeleri icra edecek bir imama muhtaç durumdaydılar.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ise âlem-i berzah'da olduğu için bu gibi vazifelerden daha büyüğü ile meşgul olduğundan o vakitte bu vazifeyi icra etmesi mümkün olmazdı.

Bu durumda imamet hakkı Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* a ait olduğu halde o, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e tazimen, Ehl-i Beytine hürmeten ve elinden geldiği kadar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile tevessülde mubalâğa yapmak için, O'nun amcasını nefsine takdimen (kendinden önde tutarak) kendi hakkından vazgeçmiş, Hazreti Abbas *(Radıyallahu Anh)* ı yağmur duası için öne geçirerek insanları, Hazreti Abbas *(Radıyallahu Anh)*'ı vesile edinmeye teşvik etmiş ve onu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sağlığındaki makamına koyarak kendisi de onu vesile edinmiştir.

Dolayısıyla Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın bu sözü: "Ey Allahım! Habibinin vefatı sebebiyle onu dua ve imamet için öne geçirmem mümkün olmadığı için bu dua kabule daha şayan olsun diye ben, O'nun Ehl-i Beytinden olan bu zatı öne geçiriyorum." manasına geldiğinden hakikatta en mubalâğalı şekilde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile tevessüldür.

Nitekim Hazreti Abbas *(Radıyallahu Anh)* ın: "Ey Allahım! Amcası hakkında peygamberini koru (O'nun hatırı için duamı kabul et)." sözü de vefatından sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile tevessül etmenin tâ kendisidir. Artık zerre kadar imanı ve insafı olan kimse, dirilerle tevessülü caiz görenleri nasıl olur da küfür ve şirkle itham edebilir.

Eğer tevessül şirk olmuş olsaydı, ne ölüyle ne de diriyle caiz olmazdı. Nitekim Allah'tan başkasını Rab itikad etmek diriyken de, ölüyken de caiz değildir. O halde anlaşılmıştır ki, Allah-u Tealâ'ya ulaşmak, aracı edinmek o vesileye tapmak değildir.

Ancak puta tapanlar gibi onları Rab ittihaz etmek şirk olur, ama böyle bir itikada saplanılmadığından, Allah-u Tealâ tarafından da vesile edinmek emrolunduğuna göre, bu tevessül, emreden Allah'a ibadetin tâ kendisi olur.

Hulâsa: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Allah indindeki yüce mertebesi, hiç bir imanlının şüphe etmeyeceği bir gerçektir, onunla dünya ve ahirette tevessülü caiz kılan delilleri bir kenara bırakalım, bu tevessüle şer'i ve aklî ne mani (engel) vardır?

Biz, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i veya her hangi bir veliyi aracı kılarken Allah-u Tealâ'dan başkasına dua edici değiliz, ancak O'nun zatına dua ediciyiz fakat ona sevdiği şeylerden her hangi biri vesilesiyle dua ederiz.

Bazı kere ondan salih amellerimiz hürmetine isteriz. Çünkü O, onları sevmektedir. Bazen sevdiği kulları hürmetine isteriz, nitekim Âdem *(Aleyhisselâm)* ın, Fatıma binti Esed'in ve Osman ibni Huneyf'in *(Radıyallahu Anhüm)* hadislerinde bunun delilleri zikredilmiştir.

Bazen de Esmâ-i Hüsnasıyla (en güzel isimleriyle) Ondan isteriz. Nitekim:

٧٠ – عَنْ مِحْجَنِ بْنِ الْأَدْرَعِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْأَلُكَ يَا اَللّٰهُ بِاَنَّكَ الْوَاحِدُ الْاَحَدُ الصَّمَدُ »

70 - Mihcen ibni Edra' *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte: "Ey **Allahım! Şüphesiz ki ben, senden, sen Vahid** (bir), **Ehad** (tek), **Samed** (ihtiyaçlar görülmek için baş vurulan ulu zat) **olduğun için isterim."** buyurulmuştur. *(Nesaî,Sehiv:58, No:1300, 3/60)*

٧١ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ ، وَاَعُوذُ بِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ »

71 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir bir hadis-i şerifte Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz: **"Ey Allahım! Şüphesiz ben gazabından rızana sığınırım, azabından affına sığınırm."** buyurmuştur. *(Tirmizî, Deavât:113, No:3566, 5/561, Ebu Davud, Salât:340, No:1327, 1/452)*

Dolayısıyla inatçıların zannettiği gibi Allah'tan istemek dar bir daireye sıkıştırılmış değildir. Bunun sırrı, Allahın sevdiği her şeyle tevessül sahihtir. Sevdiği her nebi ve veli de böylecedir.

Bu mesele her selim fıtrat sahibi yanında açıktır, akıl ve nakil buna mani olmamakta, bilakis cevazına kail olmaktadır. Bütün bu hâllerde istenen zat, hiç bir ortağı olmayan, bir olan Allah'ın kendisidir. Ne nebidir, ne velidir, ne ölüdür, ne diridir.

Ameller hürmetine istemek caiz ise de, peygamber hürmetine istemek daha evlâdır. Çünkü O, mahlûkatın en üstünüdür, ameller de mahlûkattandır. Allah-u Tealâ'nın ona olan sevgisi amellere ve diğerlerine olan sevgisinden daha büyüktür.

Peygamberle tevessül eden kimse, onun Allah indinde kadr-u kıymeti olduğunu açıklamaktan daha fazla bir şey ifade etmemektedir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Allah indindeki mertebesini inkâr eden ise, kâfir olduğundan ona denecek bir söz yoktur.

Ayrıca şunu da belirtelim ki, Ehl-i Sünnet vel Cemaat mezhebine göre: Ölü işitir, hisseder, anlar, hayırla faydalanır ve ferahlanır, şerle eziyetlenir ve mahzun olur. Bu her insan hakkında böyledir. Çünkü his, idrak ve şuuru sağlayan ruh, öldükten sonra da var olarak kalmaktadır. Nitekim:

٧٢– عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: اطَّلَعَ النَّبِىُّ ﷺ عَلٰى اَهْلِ الْقَلِيبِ فَقَالَ: « وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا » فَقِيلَ لَهُ: تَدْعُو اَمْوَاتًا؟ فَقَالَ: « مَاَنْتُمْ بِاَسْمَعَ مِنْهُمْ وَلٰكِنْ لَا يُجِيبُونَ »

72 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Bedir günü çukura doldurduğu kâfirlere isimleri ile seslendikten sonra: **"Rabbinizin vaadettiğini hak buldunuzmu?"** diye sordu, Bunun üzerine kendisine: "Ölülere nasıl sesleniyorsun?" diye sorulduğunda: **"Siz bile onlardan iyi duyamıyorsunuz, lâkin onlar cevap veremezler."** buyurmuştur. *(Buharî, Cenaiz:85, No:1304, I/462, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:13775, 4/524)*

Kâfirlerin bile öldükten sonra hâlleri böyle ise beşeriyetin en üstününün hâli nicedir. Şühhesiz ki onun hissinin kâmil, idrakinin daha tamam, şuurunun daha kuvvetli olduğunda hiç şüphe yoktur.

Üstelik bir çok hadis-i şeriflerde, O'nun vefatından sonra da kelâmları işittiği, selâmlara cevap verdiği, ümmetinin amellerine şahit olduğu, günahları için istiğfar edip, iyiliklerinden dolayı Allah'a hamdettiği açıklanmıştır.

İnsanın gerçek kıymeti hayatıyla değil, şuur ve idrakine göredir, bundan dolayı bir çok dirilerin his ve şuurlarını kaybederek ölüler gibi faydasız bir hâle geldiklerini görmekteyiz.

Dolayısıyla bir işimizin Allah-u Tealâ tarafından halledilmesi için peygamber ve evliyanın dua, himmet ve teveccühlerini istemek, onların hürmetine müşkilâtımızın hallini (zorluklarımızın çözümünü) ummak meşrû ve yerinde bir iştir.

Allah'ın dostları dünyada iken de zaten Allah'ın kullarına meşrû her hususta yardım etmektedirler. Öldükten sonra da bu yardımları eksilmez artar. Ölümle beraber yeme, içme, geçim gailesi ve ibadet mükellefiyeti gibi şeyler ortadan kalktığı için evliyanın ruhî yardımları daha tesirli olmaktadır.

Vefat eden velilerin ruhu kınından sıyrılan kılıç gibidir. Kınından çıkan kılıç daha iyi kestiği gibi, cesetten çıkan ruh da daha iyi tasarruf eder. Esasen velilerin müslümanlara yardım ettiğine dair binlerce örnek vardır. Nice insanlar bu yardımlara kavuşmuşlardır. Geçmişteki bu hadiseler tasavvufî eserlerde zikredildiği gibi günümüzdeki bazı vakıalar da herkes tarafından bilinmektedir. Yakın tarihimizde Kıbrıs harekâtındaki olaylar hâlâ zihinlerdedir.

Fatih Sultan Muhammed Han *(Aleyhirrahmetü vel ğufran)* ın hocası Akşemsettin hazretlerinin kabirlerinde yazılan şu dörtlük, gerçeği ne güzel anlatmaktadır:

"Dû cihanda tasarruf ehlidir ruh-i veli,
Dime kim, 'bu mürdedir, bunda nice derman ola.'
Ruh, Şimşir-i Huda'dır, ten gılâf olmuş ona.
Dahi âlâ kâr ider, bir tığ kim üryan ola."

Velilerin ruhu dünya ve ahirette selâhiyyet (yetki) sahibidir.

Sakın: "Bu, ölüp gitmiştir, bundan ne fayda gelir." demeyesin.

Evliyanın ruhu Allah'ın bir kılıcıdır, vücut ise onun bir kılıfıdır.

Kılıfında olmayan tığ (kılıç) nasıl daha iyi keserse, evliyanın ruhu da cesedinden çıkınca daha tesirli olur.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime vesile aramayı açıkça emretmiştir, bu mutlaka gereklidir. Çünkü Allah-u Tealâ'ya ulaşmak vesilesiz mümkün değildir.

O vesile de hakikat âlimleri ve hak tarikat şeyhleridir, zira insanın kendi nefsinin isteğine göre amel etmesi nefsin varlığını artırır, nebilerin ve veli-

lerin delâletiyle, mürşidin işaretiyle hareket etmek ise, nefsi varlığından kurtarıp, Mevlâ Tealâ ile arasındaki perdeleri kaldırır ve talibi matlûba ulaştırır (Allah-u Tealâ'yı arayanı, aradığı Mevla'ya kavuşturur).

Şeyh Ebul Haseni Şâzelî *(Kuddise Sırruhu)* şöyle anlatıyor: Bir kere ben ve bir arkadaşım Allah-u Tealâ'ya kavuşmak için bir mağaraya girdik ve: "Yarın bize fütûhât olur veya öbür gün manevi kapılar açılır." diye beklerken heybetli bir zat yanımıza girdi. Biz onun evliyâullah'tan bir zat olduğunu anladık ve: "Hâlin nasıl?" diye sorduk.

O: "Yarın veya öbürgün bize bir kapı açılır diye bekleyenin hâli nasıl olur? Ey nefis! Niçin Allah'a, Allah için ibadet etmiyorsun?" diye cevap verince, biz uyanarak Allah'a tövbe ettik, işte ondan sonra bize manevî kapılar açıldı.

Bu kıssadan da anlaşıldığı üzere hakikatın açılması ve parlaması için nefsin her şeyden alâkasını kesmek lâzımdır. Allah dostları ile beraber olmak ve iyilerle birlikte bulunmakta çok büyük bir şeref ve saadet vardır, çünkü onlar kendilerini seven ve hizmet edenlerin kurtuluş vesileleridir.

Nakledildiğine göre, Ebu Yezid el Bestâmî *(Kuddise Sırruhu)* nun hizmetçisi Mağribli bir zat idi, bir kere onun yanında Münker-Nekir'in suali hakkında mevzu geçince, O: "Vallahi bana sorarlarsa ben onlara vereceğim cevabı bilirim." dedi. O zaman insanlar: "Senin onlara ne cevap vereceğini biz nasıl bilelim?" diye sorunca, O: "Kabrimin başında oturun beni duyarsınız." dedi.

O Mağribli ölünce, millet onun kabri başında oturduklarında onun meleklere: "Ben Ebu Yezidin kürkünü omuzumda taşımış adamım, bana nasıl sual edersiniz?" dediğini işittiler. Bunun üzerine melekler onu bırakıp gittiler. Bu gibi hadiseler uzak görülmemelidir, zira dikkatli cevap verenin cevabı kendisiyle beraber dünyadan gitmektedir.

Risale-i Kudsiyye sahibi Büyük Şeyh Efendi Mustafa İsmet Garibullah *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri de mürşidin vesile olduğu hakkında şöyle buyurmaktadır:

« سَنْ آنْدَنْ غَيْرِى بِيلْمَه بُو جِهَانِى اُونُوتْ هَپْ وَارِنِى هَمْ اِينْ وَ آنِى
اَكَرْ خِضْرِى بُولُورْسَهْكْ ايشْ بُو شَانِى يِنَه بِيلْ مُرْشِدْكْ كُونْدَرْدِى آنِى
وَسِيلَه بِيلْ آنِى حَقَّه كِيدَه لِمْ جَمَالِ بَاكَمَالَه سَيْر ايدَه لِمْ »

"Sen andan gayrı bilme bu cihanı Unut hep varını hem în-ü ânı
Eğer Hıdrı bulursan işbu şanı Yine bil mürşidin gönderdi ânı
Vesile bil ânı Hakk'a gidelim Cemali bâ kemale seyr idelim."

Yani, Ey mürid! Sen bu cihanda şeyhinden başka bir şey bilme, kendi varlığını, şunu bunu unut, Hızır *(Aleyhisselâm)* a dahi rastlasan, onu, mürşidinin gönderdiğine inan. Dini, Mevlâ Tealâ ile aranda vesile bilerek Hak Teala'ya kavuşalım. *(Risaleyi Kudsiyye:39)*

Diğer bir yerde de şöyle buyurmaktadır:

« فنا فی الذّات اولان ذات بو جهاندہ مبارك صورتندہ اول نشاندہ
چیقہ‌مز هیچ لعین ابلیس بو شاندہ یانار چیقمق مراد ایتسہ او آندہ
وسیلہ قیل بو ذاتی کل کیدہلم جمال باکمالہ سیر ایدہلم »

"Fena fizzat olan zat bu cihanda Mubarek suretinde ol nişanda,
Çıkamaz hiç laîn İblis bu şanda Yanar, çıkmak murad itse o anda.
Vesile kıl bu zatı gel gidelim, Cemali bâ kemale seyr idelim."

Yani Mevlâ Tealâ'nın zatında fani olan kişinin mubarek suretinde şeytan görünemez. Böyle bir şey yapmak istese yanar mahvolur. İşte böyle bir zatı Mevlâ Tealâ'ya kavuşmaya vesile kıl ki kemal sahibi Cemâli görelim.

« مرید ربط ایتمسہ شیخہ درونی أبد بولماز فنا سرّ قرونی
صفاتی ذاتی فیضیلہ شئونی تجلّیات بولماز اصلا درونی
عزیز بیل شیخکی حقّہ کیدہلم جمال باکمالہ سیر ایدہلم »

"Mürid rabt itmese şeyhe derûnî, Ebed bulmaz fena sırrı kurûnî.
Sıfatî, Zatî, feyziyle şuûnî Tecelliyat bulmaz aslâ derûnî.
Azîz bil şeyhini Hakk'a gidelim, Cemali bâ kemale seyr idelim.."

Bir mürid kalbini şeyhine bağlamasa asırlarca Mevlâ'da fani olamaz (Allah'a kavuşamaz), Zat-ı Pak-i Sübhaniye, sıfât ve şuunât-ı ilâhiyeye (Allah-u Tealâ'nın öz zatına, sıfatlarına ve fiillerine) ait feyizler onda zuhur etmez ve hiç bir tecelliye mazhar olamaz. Kıymetli kardeşim şeyhini bil Hakk'a gidelim . Cemali bâ kemâle seyredelim. *(Risaleyi Kudsiyye:91)*

« ولکن استعانہ جملہدن وار قمو پیراندن ایستہ فیض و انوار
خصوصا اول رسول اللّٰہہ یالوار سکا فیض انعکاس ایدہ أیایار
همان امداد ایدرلر حقّہ کیدہلم جمال باکمالہ سیر ایدہلم »

"Velâkin istiâne cümleden var, Kamû pirandan iste feyz-u envar,
Husûsâ ol Resulullah'a yalvar, Sana feyz in'ıkâs ide eyâ yar.
Heman imdat ederler Hakk'a gidelim, Cemali bâ kemale seyr idelim.."

Şeyhine rabıta etmekle beraber silsilede bulunan meşayıhin hepsinden yardım istemek caizdir, pirlerin hepsinden feyz ve nurlar iste, özellikle Resu-

lullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yalvar ki ey dost sana feyz aksın. Meşayıhın ruhaniyeti hemen imdat (yardım) ederler.

« وَسِيلَه‌دِرْ فَنَايَه مُرْشِدْ اَىْ يَارْ بَقَايَه دَسْتَكِيرْ اُولُورْ اُو دِلْدَارْ
اَكَرْ دَرْيَاىِ اَسْرَارْ بَحْرِ اَنْوَارْ اُولُورْسَه مُرْشِدِنْدَنْ اُولْدِى بِيلْ جَارْ
هَمَانْ مُرْشِدَه رَبْط اُولُوبْ كِيدَه‌لِمْ جَمَالِ بَاكَمَالَه سَيْر اِيدَه‌لِمْ »

"Vesiledir fenaya mürşid ey yâr, Bekâya destegîr olur o dildar,
Eğer deryayı esrar bahri envar, Olursa mürşidinden oldu bîl câr.
Heman mürşide rabt olup gidelim, Cemali bâ kemale seyr idelim.."

Fenâ fillah makamına kavuşmaya mürşid vesiledir, bekâbillah makamına ulaşmak için de elden tutar. Eğer derya gibi sırlar, deniz gibi nurlar sana ulaşırsa, onun mürşidin tarafından akmış olduğunu bil. Hemen mürşide bağlanıp gidelim, cemali bâ kemale seyredelim.

« عَزِيزْ كَلْ شَيْخِنَه رَبْطِ قَلْب اِيتْ رَفِيق اَيْلَه اٰنِكْلَه حَقَّه كَلْ كِيتْ
آكَا تَسْلِيمْ اُولُوبْ اَغْيَارِى تَرْك اِيتْ وَسِيلَه وُصْلَتَه بِيلْ رَبْطِ قَلْب اِيتْ
هَمَانْ اِخْلَاصْ اِيدُوبْ حَقَّه كِيدَه‌لِمْ جَمَالِ بَا كَمَالَه سَيْر اِيدَه‌لِمْ »

"Aziz gel şeyhine rabt-ı kalb it Refik eyle anınla Hakk'a gel git.
Ana teslim olup ağyârı terk it Vesile vuslata bil rabt-ı kalb it
Heman ihlâs edip Hakk'a gidelim. Cemali bâ kemale seyr idelim.."

Aziz evlâdım! Kalbini şeyhine bağla, onu yoldaş ederek Mevlâ'ya kavuş. Ona teslim olup yabancıları terk et, Mevlâ'ya kavuşmaya onu vesile bilerek kalbini ona bağla. Ona karşı samimi olup Hakk'a gidelim cemal-i bâ kemale seyredelim. *(Risaleyi Kudsiyye:92)*

Mevlâ Tealâ, iman eden kullarına vesile aramayı emrettikten sonra: (وَجَاهِدُوا فِى سَبِيلِه لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ) **"O'nun yolunda cihad edin, umulur ki felâha erersiniz."** buyurmuştur.

Şu bilinsin ki, Mevlâ Tealâ: **"Allah'tan korkun."** ifadesiyle yapılmaması gereken şeyleri terketmeyi: **"O'na** (yaklaşmaya) **vesile arayın."** kavl-i celiliyle de yapılması gereken şeyleri yerine getirmeyi emretmiştir.

Bunların hepsi de insanın nefsine ve şehvetine ağır ve zor gelen şeylerdir. Çünkü nefis sadece dünyaya ve maddi lezzetlere davet eder, akıl ise ancak Allah-u Tealâ'nın hizmetine, taatına ve maddî olan şeylerden yüz çevirmeye çağırır. Bu iki durum arasında bir tezat ve tenafi (zıtlık ve ayrılık) vardır. Bundan dolayı ulema dünya ile ahireti iki kuma, doğu batı, gece ve gündüz gibi zıtlara benzetmişlerdir.

Hâl böyle olunca Mevlâ Tealâ'nın: **"Allah'tan korkun ve O'na vesile arayın."** buyruğunu kabul edip boyun eğmek, insan tabiatına çok ağır geldiği için nefse en zor ve güç gelen şeylerdendir. Bundan dolayı Mevlâ Tealâ bu emrin peşinden: **"Ve O'nun yolunda cihat edin, umulur ki felâha erersiniz"** ifade-i celilesini getirmiştir.

Bu ayet-i celile bir takım ruhanî sırları içine alan çok mubarek bir ayettir. O sırlardan biri de şudur, Allah-u Tealâ'ya ibadet edenler iki kısımdır:

Birinci kısım, Allah'a, Allah'tan başka bir gaye ile değil sadece rızasını kazanmak için ibadet ederler. İkinci kısım ise, başka gayelerle Allah'a ibadet ederler. Birinci makam çok şerefli ve yüce makamdır ki: **"O'nun yolunda cihat edin."** kavl-i şerifiyle buna işaret edilmiştir. Yani "O'na kulluk yolunda, O'nu tanıma ve O'na hizmetteki ihlâs yolunda cihat edin." demektir.

İkinci makam birinciden aşağıdır ki, Mevlâ Tealâ bu makama da: **"Umulur ki felâha erersiniz."** ifadesiyle işaret etmiştir.

Felâh: Kötülüklerden kurtulup, sevilen ve umulan şeyleri elde etmeyi cem eden (toplayan) bir isimdir.

Abdülkadir-i Geylânî *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri bu ayet-i celilenin işarî manası hakkında şöyle buyurmuştur: Mürşidi bulmak ne kadar önemli ise, onun dedikleriyle amel etmek de o kadar önemlidir. Bundan dolayı Mevlâ Tealâ vesile aramayı emrettikten sonra, kendi yolunda cihat etmeyi de emretmiştir.

"Te'vilât-ı Necmiyye" sahibi bu ayet-i celilenin tevilinde şu işarî manalara yer vermiştir: Allah-u Tealâ hakiki kurtuluşu dört şeye koymuştur,

Birincisi İmandır: Bu, ilk yaratılışta Mevlâ Tealâ'nın nurunun serpintilerinin isabet etmesiyle elde edilir böylece kul, küfür karanlığının perdelerinden kurtulur.

İkincisi Takvadır: Bu, bütün güzel huyların kaynağı ve şer'i amellerin menbaıdır. Bununla da kul, günahların karanlığından kurtulur.

Üçüncüsü Vesile aramaktır: Bu da, Mevlâ Tealâ'nın varlığının bekası (devam) ında kendi varlığının fenası (yok olması) anlamına gelir. Bununla da kul, varlık vasıflarının karanlığından kurtulur.

Dördüncüsü Allah yolunda cihat: Bu da, hüviyeti (Allah-u Tealâ'nın öz zatını) ispat ederek enaniyetin izmihlâli (benliğin kaybolması) makamıdır. Böylece kul, varlık karanlığından da kurtulmuş olur. Dolayısıyla ayet-i celilenin hakiki manası şöyledir:

"Ey ezeldeki nurun isabetiyle iman edenler! Kötü ahlâkınızı ve amellerinizi değiştirmek suretiyle Allah-u Tealâ'dan korkun, kötü vasıflarınızı yok etme hususunda vesile arayın ve varlığınızı cömertçe Allah'ın yoluna harcayarak O'nun yolunda cihat edin. Umulur ki gerçek maksudunuz olan mabudunuza (Allahınıza) kavuşarak felâh bulursunuz."

Letâifu'l-İşârât'ta zikredildiğine göre, vesile aramak kişinin kendi güç ve kuvvetinden uzaklaşıp (kendi gücünün bir şey yapmaya yeterli olmadığına inanıp) her işte Allah-u Tealâ'nın lütuf ve minnetini, iyilik ve nimetini görebilme makamına kavuşmaktır.

Denilmiştir ki, vesile aramak, Allah-u Tealâ'nın kuluna ezelden beri yaptığı iyilikleri bilerek ona yaklaşmaya çalışmasıdır.

Denilmiştir ki, vesile, Allah-u Tealâ'nın senin hakkında sebkat eden (geçen) inayet-i kadimesi (ezeli yardımı) dır.

Vesile: O'nun senin hakkında güzelliği seçmesidir.

Vesile: Kalbin şüpheden kurtulmasıdır.

Vesile aramak: Ömrün sonuna kadar Allah-u Tealâ ile dostluktaki samimiyeti sürdürmektir.

Vesile aramak: Amelleri riyadan (yapılan işleri gösterişten), hâlleri ucuptan (insanın bulduğu manevî hâlleri, kendini beğenmekten) tecrid (ayırmak), nefsi de hazlarından (zevklerinden) tahlis (kurtarmak) tır.

ALLAH YOLUNDA CİHAT HAKKINDAKİ DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَ إِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ (٦٩) »

"Bizim uğrumuzda cihat edenler (var ya) **elbette onları yollarımıza eriştireceğiz. Şüphesiz ki Allah, ihsan eden** (iyi) **ler le beraberdir."** *(Ankebut Suresi:69)*

« ... وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ ... (٧٨) »

"Allah uğrunda (nasıl cihat etmek lâzımsa, öylece) **hakkıyla cihat edin."** *(Hac Suresi:78 den)*

ALLAHIN, KULUN CİHADINA MUHTAÇ OLMADIĞI

« وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ (٦) »

"Cihat eden ancak kendisi için cihat etmiş olur. Şüphesiz Allah, âlemlerden elbette müstagni (ihtiyaçsız) **dır."** *(Ankebut Suresi:6)*

Mevlâ Tealâ, müminleri bütün hayırların asıllarına, her türlü saadetin anahtarlarına irşad ettikten sonra, hayat ve saadetin ancak bu dünyada olduğunu zanneden kâfirlerin akıbetlerini anlatmak üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ اَنَّ لَهُمْ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعاً وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ (٣٦)

KELİME MANASI (36)

(اِنَّ الَّذِينَ) **Muhakkak o kimseler ki,** (كَفَرُوا) **kâfir oldular,** (لَوْ اَنَّ لَهُمْ) **eğer onlar için olsaydı,** ne? (مَا) **o şey ki,** nerededir? (فِى الْاَرْضِ) **yer yüzündedir,** ne olduğu hâlde? (جَمِيعاً) **hepsi bir olduğu hâlde,** daha? (وَمِثْلَهُ) **onun bir misli de,** neyle beraber olduğu hâlde? (مَعَهُ) **onunla beraber olduğu hâlde,** ne için? (لِيَفْتَدُوا) **fidye versinler için,** neyi? (بِهِ) **onu,** yani fidye verip kurtulsunlar için, neden? (مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ) **kıyamet gününün azabından,** (مَا تُقُبِّلَ) **kabul olunmaz,** kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** (وَلَهُمْ) **halbuki onlar için vardır,** ne? (عَذَابٌ) **bir azap,** öyle azap ki, (اَلِيمٌ) **acı verici.**

MEALİ ŞERİFİ

Şüphesiz o kâfir olanlar (var ya) **yer yüzündeki her şey ve bununla beraber bir misli kendilerinin olsa da, kıyamet gününün azabından** (kurtulmak için) **onu fidye verseler, onlardan asla kabul edilmez ve onlar için pek acı verici bir azap vardır.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: **"Bir kâfir bütün dünyaya malik olsa, onunla beraber onun gibi bir dünyaya da sahip olsa, sonra kıyamet günü kendini azaptan kurtarmak için onları feda edecek olsa, o fidye kendisinden kabul edilmez."** ifadesinin gerçek maksadı, azabın onlara son derece yapışacağını ve hiç bir şekilde azaptan kurtulmaya yol bulamayacaklarını belirtmektir. Nitekim:

٧٣ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « يَقُولُ اللّٰهُ تَعَالَىٰ لِاَهْوَنِ اَهْلِ النَّارِ عَذَاباً يَوْمَ الْقِيَامَةِ: لَوْ اَنَّ لَكَ مَافِى الْاَرْضِ مِنْ شَيْءٍ اَكُنْتَ تَفْتَدِى بِهِ؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ، فَيَقُولُ: اَرَدْتُ مِنْكَ اَهْوَنَ مِنْ هٰذَا ، وَاَنْتَ فِى صُلْبِ اٰدَمَ اَنْ لَا تُشْرِكَ بِى شَيْئاً ، فَاَبَيْتَ اِلَّا اَنْ تُشْرِكَ بِى »

73 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Allah-u Tealâ, kıyamet günü cehennem ehlinin azap bakımından en hafif olanına 'Yer yüzünde bulunan her şey senin olsaydı** (bu azaptan kurtulmak için) **onları fidye olarak verir miydin?' diye sorduğunda, o kişi 'Evet' diyecek,**

O zaman Mevlâ Tealâ, 'Sen Âdem'in sulbünde iken ben senden, bundan daha kolay olanını,- bana hiç bir şey ortak koşmamanı - istemiştim. Fakat sen bana illâ da ortak koşmaya devam ettin' buyuracaktır." *(Buharî, Rikak:51, No:6189, 5/2399, Müslim, Sıfâtü'l-Münafıkîn:10, No:2805, 4/2160)*

Ayet-i celilenin sonunda geçen: **"Onlar için elemli bir azap vardır."** kavl-i şerifinin manası, onlara yapılacak azap öyle acı verecektir ki, acısı kalplerine ulaşacaktır.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bu gün (dünyada) dostlardan zerre miktarı bir amel kabul edilirken, yarın (ahirette) düşmanlardan, yer yüzü dolusu altın kabul edilmeyecektir. İşte iş böyle olacaktır.

Denilmiştir ki,düşmanın zorla yaklaşmakta aşırı gayret sarfetmesi kızgınlığı gerektirir. Dostun sevgisini gizlemesi ise muhabbet sebeblerini sağlamlaştırır.

Yani, bir kişinin sevmediği bir insan ona yaklaşmak için ne kadar gayret sarfetse de, o kişinin ona kızgınlığı o nisbette artar. Bir kimsenin sevdiği de, ona karşı sevgisini ne kadar gizlerse, onun da ona karşı o nisbette muhabbeti artar.

İşte bundan dolayı ayet-i celilede belirtildiği üzere Allah-u Tealâ'nın düşmanları olan kâfirler, ona yakınlaşmak için yer yüzü dolusu altın da verseler, Allah-u Tealâ onları sevmediği için onlara karşı gazabı artar ve bu verdikleri onlardan asla fidye olarak kabul edilmez.

KAFİRLERE KIYAMET GÜNÜ FİDYE VERSELER DE FAYDA VERMEYECEĞİ HAKKINDA AYET-İ KERİMELER:

« اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ اَحَدِهِمْ مِلْءُ الْاَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدىٰ بِهِ اُولٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ (٩١) »

"Şüphesiz inkâr edip kâfir olarak ölenler (var ya), **onların hiç birinden, yer** (dünya) **dolusu altın fidye olarak verecek olsa da asla kabul edilmeyecektir. İşte onlar! Pek acı verici bir azap onların** (hakkı) **dır. Ve kendileri için yardımcılardan** (bir fert de) **yoktur."** *(Âli İmran Suresi:91)*

« وَلَوْ اَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِى الْاَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ وَقُضِىَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَايُظْلَمُونَ (٥٤) »

Ayet: 36

"Yer yüzündeki her şey, (kendine) **zulmeden her nefse ait olsaydı,** (azaptan kurtulmak için) **elbette onu feda ederdi. Onlar azabı gördükleri zaman pişmanlığı açıklarlar.** (Ne çare ki) **Onların aralarında, kendilerine haksızlık yapılmaksızın adaletle hükmolunmuştur."** *(Yunus Suresi:54)*

« وَلَوْ اَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ مِنْ سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ (٤٧) »

"Eğer yerde olanların hepsi, onunla birlikte bir misli daha, o zulmedenlerin olsaydı, kıyamet gününde (uğrayacakları) **azabın kötülüğünden** (kurtulmak için) **elbette onları feda ederlerdi. Halbuki** (o gün) **onlara Allah'tan hiç hesaba katmadıkları şeyler zahir olmuş** (ortaya çıkmış) **tır."** *(Zümer Suresi:47)*

يُرِيدُونَ أَنْ يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا
وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٣٧﴾ وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا
أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ
﴿٣٨﴾ فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ
إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٩﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَىٰ
كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ
يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا
بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا
سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ
لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ
إِنْ أُوتِيتُمْ هَٰذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا
وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ
فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٤١﴾

Ayet: 37

Mevlâ Tealâ, kâfirlerin azaba düşeceklerini beyan ettikten sonra, bu azaptan çıkmak isteseler de çıkamayacaklarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

يُرِيدُونَ اَنْ يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَاهُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ (٣٧)

KELİME MANASI (37)

(يُرِيدُونَ) **İsterler,** neyi? (اَنْ يَخْرُجُوا) **çıkmalarını,** neden? (مِنَ النَّارِ) **ateşten,** (وَمَاهُمْ) **halbuki onlar olmadılar,** nedir olmadılar? (بِخَارِجِينَ) **çıkıcılar,** neden? (مِنْهَا) **ondan,** (وَلَهُمْ) **onlar için vardır,** ne? (عَذَابٌ) **bir azap,** öyle azap ki, (مُقِيمٌ) **devam edici.**

MEALİ ŞERİFİ

Onlar ateşten çıkmalarını dilerler fakat onlar oradan çıkıcılar değildirler ve onlar için devamlı bir azap vardır.

İ Z A H A T

Beğavî, Hâzin ve Âlusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen, **İrade** iki manaya gelebilir.

Birincisi: Meşhur olan hakiki manasıdır ki, buna göre kâfirler cehennemden çıkış yolu arayacak ve bunu kastedeceklerdir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... كُلَّمَا اَرَادُوا اَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا اُعِيدُوا فِيهَا ... (٢٢) »

"Ne zaman oradan çıkmak isterlerse, yine içersine iade olunurlar." *(Hac Suresi:22 den)* buyurmuştur.

Rivayete göre cehennem ateşinin alevleri onları yukarı doğru yükselttiğinde cehennemden çıkmayı temenni edeceklerdir.

Şöyle mana da verilmiştir: Ateşin kuvvetinden ve azaba uğrayanları savurmasından dolayı, az kalsın onlar cehennemden çıkacaklardır.

İkincisi: Onlar kendi istekleriyle cehennemden çıkamayacaklarını bildikleri için Allah-u Tealâ'nın kendilerini çıkarmasını istemişler ve kalplerinden temenni etmişlerdir. Nitekim Mevlâ Tealâ bir ayet-i kerimesinde, cehennemliklerin:

« رَبَّنَا اَخْرِجْ مِنْهَا فَاِنْ عُدْنَا فَاِنَّا ظَالِمُونَ (١٠٧) »

"Ey Rabbimiz! Bizi buradan çıkar, eğer (yine küfre) **dönersek, şüphesiz ki biz, zalimleriz."** *(Müminun Suresi: 107)* sözlerini nakletmiştir.

Bu ayet-i celiledeki: (يَخْرُجُوا) fiilinin (يُخْرَجُوا) meçhul olarak: **"Ateşten çıkarılmalarını dilerler."** şeklinde okunması da bu manayı kuvvetlendirmektedir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ehli sünnet âlimleri bu ayet-i celileye dayanarak: İhlâs ile (لاَاِلٰـه الاَّ اللهُ) diyen kimsenin cehenneme girse de sonunda çıkacağına karar vermişlerdir. Çünkü Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilede bahsedilen cehennemden çıkarmamayı, kâfirleri tehdit kabilinden saymıştır.

Şayet bu hâl kâfirlere mahsus olmasaydı, ayet-i kerimede ifade edilen durumun kâfirlere tahsis edilmesinin bir manası olmazdı. Ayrıca: **"Onlar için hiç geçmeyen devamlı, sabit bir azap vardır."** ifadesi de bu görüşü desteklemektedir.

Çünkü bu ifadede hasr manası bulunduğundan: **"Devamlı olan azap başkaları için değil sadece kâfirler içindir."** demektir. Bunun bir benzeri de: **"Sizin dininiz size,"** kavl-i şerifidir. Yani "başkaları için değil, sizin içindir" demektir.

İMANINI KURTARANLARIN CEHENNEMDEN ÇIKACAĞINA DAİR EHLİ SÜNNETİN DELİLLERİ:

٧٤ – عَنْ جابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اللهَ يُخْرِجُ اُنَاساً مِنَ النَّارِ فَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ »

74 - Cabir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Şüphesiz ki Allah, bir takım insanları cehennemden çıkararak cennete girdirecektir."** buyurmuştur. *(Müslim, İman:84, No:191/317, 1/178, Beyhakî, Şuabu'-l-İman:324, 1/294)*

Yezid ibnül Fakir şöyle anlatıyor: Ben, Cabir ibni Abdillah'a, Allah-u Tealâ: **'Onlar cehennemden çıkmak isterler, fakat oradan çıkacak değillerdir.'** buyuruyor." dediğimde O: "Ayet-i kerimenin evvelini okursan, onların kâfirler olduğunu anlarsın." buyurdu.

٧٥– عَنْ طَلْقِ بْنِ حَبِيبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: كُنْتُ مِنْ اَشَدِّ النَّاسِ تَكْذِيباً لِلشَّفَاعَةِ حَتّٰى لَقِيتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ فَقَرَأْتُ عَلَيْهِ كُلَّ اٰيَةٍ اَقْدِرُ عَلَيْهَا يَذْكُرُ اللهُ فِيهَا خُلُودَ اَهْلِ النَّارِ. قَالَ: يَا طَلْقُ اَتَرَاكَ اَقْرَأَ لِكِتَابِ اللهِ وَاَعْلَمَ لِسُنَّةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ مِنِّي؟ اِنَّ الَّذِينَ قَرَأْتَ هُمْ اَهْلُهَا ، هُمُ الْمُشْرِكُونَ وَلٰكِنْ هٰؤُلَاءِ قَوْمٌ اَصَابُوا ذُنُوباً ثُمَّ خَرَجُوا مِنْهَا، ثُمَّ اَهْوٰى بِيَدَيْهِ اِلٰى اُذُنَيْهِ فَقَالَ: صُمَّتَا اِنْ لَمْ اَكُنْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « يُخْرَجُونَ مِنَ النَّارِ بَعْدَ مَا دَخَلُوا » وَنَحْنُ نَقْرَأُ كَمَا قَرَأْتَ.

75 - Talk ibni Habîb *(Radıyallahu Anh)* şöyle dedi: Ben insanlar içinde şefaati en çok inkâr edenlerden biriydim sonra, Cabir ibni Abdillah ile karşılaşınca ona: 'Cehennem ehlinin orada ebedi kalacağına dair gücümün yettiği bütün ayetleri okudum. Bunun üzerine o:

"Ey Talk! 'Sen, Allah (-u Tealân) **ın kitabını benden iyi mi biliyorsun? Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in sünnetini benden iyi mi biliyorsun? Cehennemde ebedi kalacaklarına dair okuduğun ayet-i kerimelerde zikredilenler ancak müşriklerdir velâkin bir takım günahkâr insanlar sonunda cehennemden çıkacaklardır."** buyurduktan sonra, ellerini kulaklarına götürerek:

"Eğer ben, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in 'Girdikten sonra cehennemden çıkacaklardır' buyurduğunu işitmediysem, bu iki kulağım sağır olsun biz de senin okuduğun gibi okuyoruz** (senin bildiğini biz de biliyoruz)." buyurdu. *(Süyûtî, Dürrül Mensûr, 3/72, Beyhakî, Şuabu'l-İman, No:323, 1/294)*

٧٦ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ كَتَبَ كِتَابًا بِيَدِهِ لِنَفْسِهِ قَبْلَ اَنْ يَخْلُقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فَوَضَعَهُ تَحْتَ عَرْشِهِ فِيهِ رَحْمَتِى سَبَقَتْ غَضَبِى »

76 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesizki Allah-u Tealâ, gökleri yerleri yaratmadan evvel** (kudret) **eliyle kendisi için bir kitap yazmış ve onu arşının altına koymuştur. Onda, "Rahmetim gazabımı geçmiştir.'** (diye bir yazı) **vardır."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:9170, 3/356)*

Ikrime *(Radıyallahu Anh)* ın rivayetinde burada şöyle bir ilâve vardır:

« فَيُخْرَجُ مِنَ النَّارِ مِثْلُ اَهْلِ الْجَنَّةِ ، اَوْ قَالَ: مِثْلَى اَهْلِ الْجَنَّةِ ، مَكْتُوبٌ هٰهُنَا مِنْهُمْ –وَاَشَارَ اِلٰى نَحْرِهِ– عُتَقَاءُ اللّٰهِ تَعَالٰى ، فَقَالَ رَجُلٌ لِعِكْرِمَةَ: يَا اَبَا عَبْدِ اللّٰهِ ، فَاِنَّ اللّٰهَ يَقُولُ: ﴿ يُرِيدُونَ اَنْ يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَاهُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا ﴾ قَالَ: وَيْلَكَ..! اُولٰئِكَ هُمْ اَهْلُهَا الَّذِينَ هُمْ اَهْلُهَا »

Bunun üzerine cennet ehlinin bir misli, diğer bir rivayete göre iki misli kimseler cehennemden çıkarılırlar, onların göğüslerinde: "Allahın azatlıları" diye yazılıdır. O zaman bir adam Hazreti Ikrime *(Radıyallahu Anh)* a: "Ya Eba Abdillah! Allah-u Tealâ kâfirlerin cehennemden çıkamayacağını bildirmiştir" diyerek tefsirinde bulunduğumuz bu ayet-i kerimeyi delil gösterince,

O: "Yazık sana! Onlar, cehennemin ebedi ehli olan kâfirlerdir, (biz ise günahkâr müslümanlardan bahsetmekteyiz)." buyurdu. *(Süyûtî, Dürrül Mensur:3/72)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre ayet-i celilenin sonunda geçen: **"Onlar için daimi azap vardır."** kavl-i şerifi, azabın şiddetini açıkladıktan sonra, müddetinin sonsuzluğunu ifade etmektedir. Nitekim:

٧٧ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يُقَالُ لِاَهْلِ الْجَنَّةِ: يَا اَهْلَ الْجَنَّةِ خُلُودٌ لاَ مَوْتَ ، وَلِاَهْلِ النَّارِ: يَا اَهْلَ النَّارِ خُلُودٌ لاَ مَوْتَ »

77 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Cennet ehline: 'Ey Cennet ehli! Ebedisiniz, artık ölüm yok.' Cehennem ehline de: 'Ey Cehennem ehli! Ebedisiniz** (size de) **ölüm yok' denilecektir."** *(Buharî, Rikak:51, No:6179, 5/2397)*

٧٨ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِذَا صَارَ اَهْلُ الْجَنَّةِ اِلَى الْجَنَّةِ ، وَاَهْلُ النَّارِ اِلَى النَّارِ ، جِئَ بِالْمَوْتِ حَتّٰى يُجْعَلَ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ ، ثُمَّ يُذْبَحُ ، ثُمَّ يُنَادِى مُنَادٍ: يَا اَهْلَ الْجَنَّةِ لاَ مَوْتَ ، وَيَا اَهْلَ النَّارِ لاَ مَوْتَ ، فَيَزْدَادُ اَهْلُ الْجَنَّةِ فَرَحاً اِلٰى فَرَحِهِمْ ، وَيَزْدَادُ اَهْلُ النَّارِ حُزْناً اِلٰى حُزْنِهِمْ »

78 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen diğer bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

"Cennet ehli cennete cehennem ehli de cehenneme vardığında ölüm (alaca bir koç şekline sokularak) **getirilip cennet ve cehennem arasına yerleştirilir ve kesilir sonra bir münadî: 'Ey cennet ehli artık ölüm yok. Ey cehennem halkı** (size de) **ölüm yok.' diye nida eder.**

İşte o zaman cennet ehlinin sevinçlerine sevinç katılır, cehennem ehlinin de hüznüne hüzün eklenir." *(Buharî, Rikak:51, No:6182, 5/2397, Müslim, Cennet:13, No:2849, 4/2188, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:6000, 2/461, Tirmizî, Sıfatül Cennet:20, No:2538, 4/603)*

Ölümün bu şekle sokulması ise, insanlar gözleriyle ölümün ortadan kalktığını görsünler ve bu fikir içlerinde yerleşerek cennet ehlinin sevinci, cehennem ehlinin de üzüntüsü artsın içindir. Ölümün özellikle koç şekline sokulmasının sebebi ise koç'un, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, neslinden geldiği İsmail *(Aleyhisselâm)* ın fidyesi oluşudur.

Bu manada koç, dünyadaki bütün dirilerin fidyesi olmuştur, çünkü bütün insanlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hürmetine yaratılmışlardır, dolayısıyla koçun ahirette de bütün insanların fidyesi olması münasip düşmüştür.

Salihlerden biri şöyle anlatıyor: Rüyamda sanki cehennem köprüsünün üstünde kendimi duruyor gördüm, o büyük şiddeti seyrederken, "Bundan nasıl geçilir?" diye düşünmeye başladım. O anda birisi bana: "Ey Allahın kulu! Yükünü bırak da geç." dedi. Ben "Yüküm nedir?" deyince, O: "Dünyayı bırak." diye cevap verdi.

Bu ayet-i kerimenin tefsirini iyi düşünen insan, Allah yolunda dünyada bütün şiddet ve zorluklara katlanarak cehenneme düşmekten kendisini mutlaka kurtarmalıdır. Zira dünyada en büyük nimetlere mazhar olup ahirette cehenneme düşen kişi, yaşadığı bütün zevkleri unutarak içine düştüğü azabı bilecektir. Nitekim:

٧٩ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يُؤْتَىٰ بِاَنْعَمِ اَهْلِ الدُّنْيَا مِنْ اَهْلِ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُصْبَغُ فِى النَّارِ صَبْغَةً ثُمَّ يُقَالُ لَهُ: يَا ابْنَ آدَمَ هَلْ رَأَيْتَ خَيْراً قَطُّ؟ هَلْ مَرَّ بِكَ نَعِيمٌ قَطُّ؟ فَيَقُولُ: لاَ وَاللهِ يَا رَبِّ وَيُؤْتَىٰ بِاَشَدِّ النَّاسِ فِى الدُّنْيَا مِنْ اَهْلِ الْجَنَّةِ فَيُصْبَغُ فِى الْجَنَّةِ صَبْغَةً فَيُقَالُ لَهُ: يَا ابْنَ آدَمَ هَلْ رَأَيْتَ بُؤْساً قَطُّ؟ هَلْ مَرَّ بِكَ شِدَّةٌ قَطُّ؟ فَيَقُولُ: لاَوَاللهِ يَارَبِّ مَامَرَّ بِى بُؤْسٌ قَطُّ ، وَلاَ رَأَيْتُ شِدَّةً قَطُّ »

79 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Cenennem ehlinden, dünyada en büyük nimet sahibi olan kimse kıyamet günü getirilerek, ateşte bir boyanmakla boyandıktan (en hafif bir cezaya çarptırıldıktan) **sonra, ona 'Ey Âdem oğlu! Sen** (dünyada iken) **hiç bir hayır gördün mü?, sana hiç bir nimet uğradı mı?' denir. O: 'Hayır, Vallahi Ya Rabbi!** (Ben dünyada hiç bir zevk tatmadım)' **der.**

Cennet ehlinden dünyada iken en çok sıkıntı çekmiş bir insan getirilerek, cennette bir boyanışla boyandıktan (en ufak bir nimete kavuştuktan) **sonra, ona 'Ey Âdem oğlu! Sen hiç sıkıntı gördün mü?, sana hiç bir zorluk uğradı mı?'** denir. **O da: 'Hayır Vallahi ya Rabbi! Bana asla hiç bir çetinlik uğramadı ve kat'a hiçbir zorluk da görmedim' der."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:13110, 4/405)*

Letâifu'l-İşârât'ta zikredildiğine göre, düşmanlar ateşten kurtulamadığı gibi, Allah'ın tevfikinden uzak edilenler de her ne zaman rezil olmaktan kurtulmak isteseler, ani bir rüsvaylık onlara ulaşarak kendilerini sıkıntı çukuruna baş aşağı düşürür.

Mevlâ Tealâ, bundan önceki ayet-i kerimelerde yol keserek başkasının malını alanların cezalarını açıkladıktan sonra, hırsızlık yaparak başkasının malını alanların cezasını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا اَيْدِيَهُمَا جَزَآءً بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِنَ اللهِ وَاللهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (٣٨)

KELİME MANASI (38)

(وَالسَّارِقُ) **Hırsızlık eden erkek,** daha? (وَالسَّارِقَةُ) **hırsızlık eden kadın,** (فَاقْطَعُوا) **kesin,** neyi? (اَيْدِيَهُمَا) **onların ellerini,** niçin? (جَزَآءً) **karşılık olsun için,** ne sebebiyle? (بِمَا كَسَبَا) **kesbettikleri** (yaptıkları hırsızlık) **sebebiyle,** ondan bedel? (نَكَالاً) **bir ukubet** (ibret verici ceza) **olmak üzere,** öyle ukubet ki, (مِنَ اللهِ) **Allahtan olucu,** (وَاللهُ) **Allahu Tealâ,** kimdir? (عَزِيزٌ) **izzet sahibidir,** daha kimdir? (حَكِيمٌ) **hikmet sahibidir.**

MEALİ ŞERİFİ

Hırsızlık eden erkekle, hırsızlık eden kadının yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan bir ukubet (insanlara ibret verici bir işkence) **olmak üzere ellerini kesin. Allah** (hırsızdan ve diğer günahkârlardan intikam almakta) **ziyade izzet sahibi** (mutlak galip) **dir.** (hırsızın elini kesmeyi vacip kılmasında vesair hükümlerinde) **ziyade hikmet sahibi** (hatasız ve isabetli) **dir.**

İ Z A H A T

Kurtubî ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre Mevlâ Tealâ zinanın tersine, hırsızlıkta kadından evvel erkeği zikretmiştir. Zira zina suçunun işlenmesinde kadının sebebiyeti daha büyüktür.

Çünkü zina şehvetten kaynaklanmaktadır ki bu, kadınlarda daha fazladır, ekseriyetle kadının rızası olmadıkça zina fiili işlenemez. Fakat hırsızlık güç, kuvvet ve cesaret istediğinden onda erkek daha ileridir.

Hırsızlıkta el kesilip, zinada tenasül uzvunun kesilmeyişinin hikmeti hakkında şöyle denmiştir. Hırsızlık aleti olan el ceza olarak kesilmiş, fakat zina aleti olan tenasül uzvu nesli muhafaza için kesilmemiştir.

Cahiliyyet devrinde de hırsızın eli kesilmiştir. Bu hükmü ilk veren Velîd ibni Muğiyre olmuştur. Allah-u Tealâ da islâmiyeti gönderdikten sonra bu hükmü yerinde bırakmıştır.

İslâmda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in elini kestirdiği ilk hırsız, erkeklerden Hıyar ibni Adiyy ibni Nevfel ibni Abdi Menaf, kadınlardan ise Mahzum oğullarından Abdül Esed'in oğlu Süfyan kızı Mürre'dir.

Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)*, hanımı Esma *(Radıyallahu Anha)* nın gerdanlığını çalan Yemenlinin elini kesmiştir. Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* da, Abdurrahman ibni Semure'nin kardeşi ibni Semure'nin elini kesmiştir. Dolayısıyla bu mesele islâmda ihtilâf edilmeyen kati bir hükümdür.

SEBEB-İ NÜZÜL

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre İbnüssâib *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki, bu ayet-i celile Nisa Suresi (ayetlerin tefsiri) nde kıssası zikredilen Ta'me ibni Übeyrik hakkında inmiştir.

Kesilecek el: Ayet-i Celilede ellerin kesilmesi farz kılındığı halde bu elin hangi el olduğu zikredilmemiştir, ancak ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* ın:

« فَاقْطَعُوا اَيْمَانَهُمَا »

"Sağ ellerini kesin." kıraatinden dolayı imam Hasen, Şâbi ve Süddî *(Rahimehumullah)* gibi fukahaya göre, kesilmesi farz kılınan el, sağ eldir.

Elin tarifi: Lugat ehlinin cumhuruna (arap diliyle uğraşan alimlerin çoğunluğuna) göre elin tarifi parmak uçlarından başlayarak baş parmak tarafından gelen bilektir.

Kazî Tefsirinde zikredildiğine göre el, aslında dirseklere kadar olan kısmın tamamıdır. Bundan dolayı hariciler kesim yerinin omuz olduğu görüşüne gitmişlerse de cumhur ulemaya göre kesim yeri bilektir. Çünkü: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in huzuruna bir hırsız getirildiğinde sağ elinin bilekten kesilmesini emretmiştir."** *(Mecmûatüt - Tefasîr, 2/280)*

BU AYET-İ CELİLENİN TEFSİRİNDE BİR TAKIM HÜKÜMLER VARDIR:

1.- Bu ayet-i celile adam gözetmeksizin kim olursa olsun her hırsızın bu cezaya çarptırılması gerektiğini ifade etmektedir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu hususa çok önem vermiş ve bu konuda insanlar arasında ayrım yapmamıştır Nitekim:

٨٠ – عَنْ عائشَةَ (رضى الله عنها): اَنَّ قُرَيْشاً اَهَمَّهُمْ شَأْنُ الْمَرْأَةِ الْمَخْزُومِيَّةِ الَّتِى سَرَقَتْ . فَقَالُوا: وَمَنْ يُكَلِّمُ فِيهَا رَسُولَ اللهِ ﷺ ؟ فَقَالُوا: وَمَنْ يَجْتَرِئُ عَلَيْهِ اِلاَّ اُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ حِبُّ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، فَكَلَّمَهُ اُسَامَةُ ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « اَتَشْفَعُ فِى حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللهِ » ثُمَّ قَامَ فَاخْتَطَبَ ثُمَّ قَالَ: « اِنَّمَا اَهْلَكَ الَّذِينَ قَبْلَكُمْ ، اَنَّهُمْ كَانُوا اِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ ، وَاِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ اَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ ، وَايْمُ اللهِ لَوْ اَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا »

80 - Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, hırsızlık yapan mahzumiyye (Mahzum oğullarına mensup) kadının (Mekke fethi günü zinet eşyalarını çalan Esved kızı Fatime'nin) durumu Kureyşi çok üzünce: "Bu hususta Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile kim konuşacak." dediler.

Sonra: "Buna ancak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sevgilisi Üsame ibni Zeyd cesaret edebilir." dediler. Üsame *(Radıyallahu Anh)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile konuşunca,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah'ın hadlerinden** (tayin ettiği cezalardan) **bir had** (cezanın tatbik edilmemesi) **hakkında şefaat** (aracılık) **mı ediyorsun?"** buyurduktan sonra, kalkıp bir hutbe irad ederek (okuyarak) şöyle buyurdu:

"Sizden önce geçen (ümmet) **leri helâk eden ancak** (şu olmuştur): **Onlar içlerinden şerefli bir kimse hırsızlık yaptığı zaman onu bırakırlar, fakat aralarında zayıf olan kimse çaldığı zaman ona had uygularlar** (ceza verirler) **di. Allah'a yemin ederim ki, şayet Muhammedin kızı Fatıma hırsızlık etse, elbette onun elini de keserdim."** *(Buharî, Enbiya:52, No:3288, 3/1282, Müslim, Hudud:2, No:1688-9, 3/1315)*

2. Hırsızlık yapan kimsenin eli kesilmesi için bulûğa ermiş, akıllı ve hırsızlığın haram olduğunu bilen bir kimse olması gerekir. Eğer yeni müslüman olmuş bir kimse hırsızlığın haram olduğunu bilmiyorsa, elini kesmek gerekmez.

3. **Sirkat:** Bir mükellefin, kendi mülkü olmayan ve mülkü olduğuna dair bir şüphe de bulunmayan korunmuş bir maldan insanlar arasında muteber olan on dirhem değerindeki bir şeyi gizlice almasıdır.

4. Bu tarifteki kayıtların her biri ihtiraz (bazı kimseleri tarifin dışında bırakmak) içindir. Şöyle ki: **Mükellef** kaydıyla çocuğun ve delinin alması çıkmıştır.

5. Hırsızlığın rüknü olan **gizlilik** kaydıyla yol kesme ve gasp gibi açıktan almalar hırsızlık tarifinin dışında kalmıştır, dolayısıyla bunların cezası bu ayet-i celilede bildirilmemektedir. Onlar hakkındaki hükümler Ruhul Furkan tefsirimizin 6/480- 499 da açıklanmıştır.

6. **Mülkü olma şüphesi bulunmayan** kaydı konulmuştur. Zira çalınan malda çalan kişinin mülkü olduğuna dair en ufak bir şüphe bulunsa, kesme cezası kalkar.

Bundan dolayı oğullarının malını çalan ana-babanın eli kesilmez. Nitekim:

٨١ – عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ اَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) اَنَّ رَجُلاً اَتَى النَّبِىَّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ ، اِنَّ لِى مَالاً وَوَلَداً ، وَاِنَّ وَالِدِى يَجْتَاحُ مَالِى ، قَالَ: « اَنْتَ وَمَالُكَ لِوَالِدِكَ؛ اِنَّ اَوْلاَدَكُمْ مِنْ اَطْيَبِ كَسْبِكُمْ فَكُلُوا مِنْ كَسْبِ اَوْلاَدِكُمْ »

81 - Amr ibni Şuayb'ın babası vasıtasıyla dedesinden *(Radıyallahu Anhüm)* rivayetine göre, bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ya Resulallah! Benim malım ve çocuğum var, babam malımı kökünden tüketiyor (yiyor)" diye şikayetlenmesi üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

"Sen ve malın babanınsın, şüphesiz ki çocuklarınız en temiz kazancınızdandır, o hâlde çocuklarınızın kazancından yeyiniz." buyurdu. *(Ebu Davud, Büyû':79, No:3530, 2/311, İbni Mace, Ticarât:64, No:2290, 2/768, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:6919, 2/649)*

Fakat ana-babasının malından çalmakla çocuğun eli kesilir, çünkü ana-babasının malında çocuğun hakkı olmadığı hususunda şüphe yoktur.

Dede hakkında da ihtilâf etmişlerdir. İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* ana ve baba tarafından olan dedelerin ellerinin kesilmemesini uygun görmüştür. Bunun dışındaki akrabaların yaptıkları hırsızlıklardan dolayı ellerinin kesilmesi hakkında İmam-ı Malik, Şafii, Ahmed ve İshak *(Rahimehumullah)* fetva vermişlerse de,

İmam-ı Ebû Hanife *(Rahimehullah)* a göre, halâ, teyze, kızkardeş ve diğer akrabalar hakkında el kesme cezası yoktur, zira usûl ve furû' (akrabalar) arasında birbirinin malından faydalanma ve odalarına kolayca girebilme imkânı vardır. Dolayısıyla yakın bir mahreminin evinden bir şey çalan kişinin çaldığı şey başkasının malı bile olsa, o malın korunması hususundaki şüpheden dolayı eli kesilmez. İmam-ı Sevrî *(Radıyallahu Anh)* ın görüşü de budur.

Yine böylece beytü'l-mal (devlet hazinesin) den çalanın eli kesilmez, çünkü beytü'l-mal umuma ait olduğundan çalınan şeyde çalanın mülkiyeti söz konusudur.

7. Ayrıca bir malın korunması hakkında şüphe bulunursa, yine kesme cezası kalkar. Nitekim bütün insanların girebileceği hamam ve kervansaray gibi yerlerden çalanın eli kesilmez. Zira:

٨٢ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « ادْرَءُوا الْحُدُودَ بِالشُّبُهَاتِ »

82 - Abdullah ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Hadleri** (cezaları) **şüphelerle defedin."** *(İbni Hacer, Telhîsu'l-Habîr, No:1755, 4/56, Zeyla'î, Nasbu'r-Râye, 3/333, Hatib, Tarih-i Bağdat, 9/303, Tirmizî, Hudûd:2, No:1424, 4(33, İleli Kebîr, No:409, Sh.228, Darekutnî, Sünen, 3/84, Hakim, Müstedrek, No:8163, 4/426, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:17057, 8/413)* Hadis-i Şerifinden dolayı en ufak bir şüphe yüzünden had cezaları uygulanmaz.

Efendisinin, karısının veya kocasının korunmuş malından çalanın da eli kesilmez, zira kölenin, ağasının mallarının bulunduğu yere girmesine adeta izin verilmiştir. Nitekim:

٨٣ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَيْسَ عَلَى الْعَبْدِ الْآبِقِ إِذَا سَرَقَ قَطْعٌ وَلَا عَلَى الذِّمِّيِّ »

83 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kaçak köleye ve zimmîye, çaldıkları zaman kesme cezası yoktur."** buyurmuştur. *(Hakim, Müstedrek, No:8154, 4/424)*

٨٤ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) ؛ اَنَّ عَبْداً مِنْ رَقِيقِ الْخُمُسِ سَرَقَ مِنَ الْخُمُسِ . فَرُفِعَ ذٰلِكَ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ . فَلَمْ يَقْطَعْهُ وَقَالَ: « مَالُ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ سَرَقَ بَعْضُهُ بَعْضاً »

84 - Yine İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, ganimet mallarından olan bir köle, ganimet malından bir şey çalarak Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna çıkartıldığında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Allah'ın malı birbirini çaldı."** buyurarak kölenin elini kesmemiştir. *(İbni Mace, Hudûd:25, No:2590, 2/864, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Sirkat:71, No:17307, 8/489)*

Karı-kocanın da birbirinin malına el uzatması ekseri vaki olduğundan bu gibi hâller had cezalarına engeldir. Ancak burada şunu ifade edelim ki, bu gibi hadiselerde kol kesme cezasının olmayışından bu tür hırsızlıkların helâl olduğu anlaşılmamalıdır.

Zira bu hükümler kullar arasında geçerli olup Mevlâ Tealâ katında herkes cezasını bulacaktır. Nitekim kadınların ekserisi: "Bu benim kocamdır, malı bana helâldir." diyerek kocalarından izinsiz cüzdanlarından para almaktadırlar. İşin kötü tarafı ise, bu yaptıkları haramı helâl saydıklarından şirke düşmektedirler.

Bu hususta imam-ı Rabbanî *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri şöyle buyurmuştur: "Mevlâ Tealâ:

« يَا اَيُّهَا االنَّبِيُّ اِذَا جَآئَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلىٰ اَلاَّ يُشْرِكْنَ بِاللهِ شَيْئاً وَلاَ يَسْرِقْنَ ... فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْلَهُنَّ اللهَ ... (١٢) »

'Ey peygamber! İman eden kadınlar - Allah'a hiç bir şey ortak koşmayacakları, hırsızlık yapmayacakları....,- na dair seninle biatlaşmak üzere sana geldiklerinde, onların biatını kabul et ve onlar için Allah'tan mağfiret dile." *(Mümtehine Suresi: 12'den)* ayet-i kerimesinde kadınların biat şartlarını sayarken şirkten sonra hırsızlığı zikretmiştir, çünkü hırsızlığın özellikle kadınlarda şirkle münasebeti vardır.

Zira onlar kocalarından izinsiz aldıklarını hırsızlık saymadıklarından harama helâl diyerek kolayca şirke düşmektedirler. Bunun için Mevlâ Tealâ onların biatında şirk'ten sonra sirkat (hırsızlık) ı zikretmiştir."

8. Hırsızlığın tarifinde geçen: **"Korunmuş mal"** dan kaydı, çalınan mala hırsızın ulaşmasına kilit veya bekçi gibi bir engelin bulunmasını şart koşmaktadır.

Bundan dolayı İmam-ı Beğavî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Bekçisiz bir bostandaki meyvayı yahut çobansız bir sahradaki hayvanı veya evlerden ayrı korumasız tek bir evin eşyasını çalan kişi hakkında el kesme cezası yoktur." Nitekim:

٨٥–عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ العَاصِ (رضى الله عنهما) عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ اَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الثَّمَرِ الْمُعَلَّقِ. فَقَالَ: « مَنْ اَصَابَ بِفِيهِ مِنْ ذِى حَاجَةٍ غَيْرَ مُتَّخِذٍ خُبْنَةً فَلاَ شَىْءَ عَلَيْهِ ، وَمَنْ خَرَجَ بِشَىْءٍ مِنْهُ فَعَلَيْهِ غَرَامَةُ مِثْلَيْهِ وَالْعُقُوبَةُ، وَمَنْ سَرَقَ مِنْهُ شَيْئًا بَعْدَ اَنْ يُؤْوِيَهُ الْجَرِينُ فَبَلَغَ ثَمَنَ الْمِجَنِّ فَعَلَيْهِ الْقَطْعُ ، وَمَنْ سَرَقَ دُونَ ذٰلِكَ فَعَلَيْهِ غَرَامَةُ مِثْلَيْهِ وَالْعُقُوبَةُ »

85 - Abdullah ibni Amr ibnil Âs *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e dalında asılı meyva (çalanın hâlin) den sorulduğunda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İhtiyaç sahibi olan her hangi bir kimse elbisesine saklamaksızın** (yanına almaksızın) **ağzıyla** (dalında asılı meyvadan) **yerse, onun üzerine bir şey** (ceza) **yoktur.**

Her kim ondan bir şey çıkarırsa (meyvayı alıp götürürse) **ona iki mislini ödemek ve bir de** (tâzir: had cezasından hafif olan dövme gibi edep vermek için uygulanan) **ceza vardır.**

Her kim, harman onu (meyvayı) **barındırdıktan** (harmanda korunduktan) **sonra ondan bir şey çalar da,** (çaldığının kıymeti) **kalkan değerine ulaşırsa, onun eli kesilir. Bundan azını çalanın ise iki mislini ödemesi ve cezalanması** (tazir edilmesi) **gerekir."** *(Ebu Davud, Hudûd:12, No:4390, 2/542)* buyurmuştur.

٨٦ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ اَبِى حُسَيْنٍ الْمَكِّيِّ (رضى الله عنهم) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « لاَ قَطْعَ فِى ثَمَرٍ مُعَلَّقٍ . وَلاَ فِى حَرِيسَةِ جَبَلٍ فَاِذَا آوَاهُ الْمُرَاحُ اَوِ الْجَرِينُ فَالْقَطْعُ فِيمَا يَبْلُغُ ثَمَنَ الْمِجَنِّ »

86 - Abdullah ibni Abdirrahman ibni Ebî Hüseyn el Mekkî *(Radıyallahu Anhum)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Ağacında asılmış meyva (nın çalınması hâlin) **de ve cebel'in harîsesinde** (dağda korunan bir malda veya ahırına varmadan gece bastırıp dağda kalan koyunun çalınması hâlin) **de** (el) **kesme** (cezası) **yoktur. Ahırın ve harmanın barındırması** (ahırına varmış hayvanın ve harmana konmuş meyvanın çalınması) **hâlinde ise, bir kalkanın bedeline ulaşan** (ın çalınmasın) **da** (el) **kesme vardır."** *(İmam-ı Malik, Muvatta', Hudûd:7, No:1573, Sh.553, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Sirkat:54, No:17224, 8/463)*

٨٧–عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « لَيْسَ عَلَى خَائِنٍ وَلاَ مُنْتَهِبٍ وَلاَ مُخْتَلِسٍ قَطْعٌ »

87 - Câbir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Hain** (emanet alıp da vermeyen) **e, yağmacıya** (zorla açıktan gasbedene) **ve yankesiciye** (el) **kesme** (cezası) **yoktur."** *(Nesaî, Sârik:13, No:4986-90, 8/463, Tirmizî, Hudûd:18, No:1448, 4/52, Ebu Davud, Hudûd:13, No:4391-93, 2/542, İbni Mace, Hudûd:26, No:2591-92, 2/864)*

Çünkü bunlarda korunmuşluk vasfı tam olmadığından kesme cezasına tâbi değildirler.

9. Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bir şeyin korunmuş olması insanların yerleştikleri ve eşyalarını korudukları evler, odalar ve çadırlarda bulunmasıdır. Bu gibi yerlerde bulunan eşyanın bekçisi olmasa da, kapısı açık veya kilitli de olsa korunmuş hükmündedir. Bina ve çadırın dışındaki eşya ise, bekçisi olmadığı sürece korunmuş sayılmaz.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bir şeyin korunmuş olması o şeyin kendi durumuna göre değişebilir. Nitekim ileride açıklanacaktır.

İbni Münzir *(Rahimehullah)* ın ifadesine göre, hırsızın elini kesmek için çaldığı malın korunmuş olması şartı bütün ilim ehli tarafından icma' (söz birliği) ile kabul edilmiştir. Buna ancak ihtilâflarına itibar edilmeyecek zahiriyye fırkası karşı gelmiştir.

Mezar hırsızı Nebbaş'a gelince, Malik, Şafiî ve Ahmed *(Rahimehumullah)* a göre eli kesilir. İbni Ebî Leylâ, Evzâî, Sevrî ve Ebu Hanife *(Rahimehumullah)* a göreyse eli kesilmez.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, hayvanların sırtı, taşıdıkları şeye korumadır. Dükkân ve mağazaların önüne satılmak için konan eşya, sahibi, yanında bulunsun bulunmasın gece ve gündüz çalınsa da korunmuş hükmündedir.

Satılmak için pazarda bekleyen bağlı veya bağsız koyun korunmuştur. Bağlı olan bütün hayvanlar da, sahipleri yanında olsun veya olmasın korunmuşlardır. Cami kapısında veya sokakta bulunan hayvanın yanında bekçisi olmadığı müddetçe korunmuş değildir. Hayvanları bağlamak için yapılan ahırlar onlar için korumadır.

Gemi bağlı olsun bağsız olsun içindeki mala korumadır. Geminin kendisi çalınırsa hayvan hükmündedir. Bağlı değilse korunmamış hükmünde, bağlı olup demir atılmışsa korunmuş hükmündedir. Yanında adam bulunan bir gemi, cami kapısında bekçisi bulunan bir hayvan gibi korunmuş sayılır.

Bir otelde yerleşen kimselerden her biri müstakil bir odaya sahip olduğu için, arkadaşının odasından bir şey çalan, kendi odasına sokmasa da, otelden çıkartmasa da, otelin lobisine eşya çıkartmakla kolu kesilir.

Ancak, otelin lobisinde bulunan bir şeyi çalan kişinin, çaldığı şeyi kendi odasına soksa da, veyahut elden çıkartsa da, elinin kesilmeyeceğinde ihtilâf yoktur. Çünkü otel lobileri herkesin müşterek kullandığı alış verişe müsait yerlerdir. Ancak bağlı hayvan ve ona benzeyen muhafazalı eşyalar müstesna.

10. Fahrurrazî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, İbni Abbas, ibni Zübeyr ve İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anhum)* un görüşlerinde, hırsızın elini kesmek için belli bir miktar aranmaz. Dolayısıyla az çok her hangi bir şeyin çalınmasında el kesmek vacip olur. Onlara göre bir malın korunmuş olması da şart değildir. Davud-u Zahirî'nin de mezhebi budur.

Delilleri ise ayet-i celiledeki: (وَ السَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا اَيْدِيَهُمَا) **"Hırsızlık yapan erkekle hırsızlık yapan kadının ellerini kesin."** ifadesinin umumi olup, az - çok, korunmuş veya korunmamış şartlarını ihtiva etmemesi (içermemesi) dir.

Ancak diğer bütün fukaha, elin kesilmesinin farz olabilmesi için mutlaka belirli bir miktarın çalınmasının şart olduğu hususunda ittifak etmişlerse de elin kesilmesine sebep olacak nisabın miktarı (hesabın tutarı) hakkında ihtilâf etmişlerdir.

Ekseri ulemaya göre, bu nisap bir dinarın dörtte biridir, dolayısıyla bir dinarın dörtte birini veya o kıymetteki bir eşyayı çalan kişinin eli kesilir. Bu, Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali *(Radıyallahu Anhum)* un sözüdür.

Ömer ibni Abdilaziz, Evzâî ve Şafiî *(Rahimehumullah)* da bu görüştedirler. Nitekim:

٨٨ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) اَنَّهَا سَمِعَتِ النَّبِىَّ ﷺ يَقُولُ: « لاَ تُقْطَعُ يَدُ السَّارِقِ الاَّ فِى رُبْعِ دِينَارٍ فَصَاعِداً »

88 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen: **"Hırsızın eli ancak bir dinarın dörtte biri ve daha fazlasın** (ı çaldığın) **da kesilir."** *(Müslim, Hudûd:1, No:1684-2, 4, 3/1312)* hadis-i Şerifi bu görüş sahiplerinin delilidir.

İmam-ı Malik, Ahmed ve İshak *(Rahimehumullah)* a göre nisap, üç dirhem veya kıymetidir.

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan bir rivayete göre beş dirhemdir, İbni Ebi Leylâ *(Rahimehumallah)* bu görüştedir.

İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir görüşe göre, bir dinar veya on dirhem'den azında kesme cezası uygulanmaz.

Süfyan-ı Sevrî ve Ebu Hanife *(Rahimehumallah)* ın görüşleri bu yöndedir. Onların bu hususstaki delilleri şu hadis-i şeriflerdir:

٨٩ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ اَبِى حُسَيْنٍ الْمَكِّيِّ (رضى الله عنهم) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اَلْقَطْعُ فِيمَا بَلَغَ ثَمَنَ الْمِجَنِّ »

89 - Abdurrahman İbni Ebi Hüseyn el Mekkî *(Radıyallahu Anhum)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Kesme** (cezası), **kalkan parasına ulaşandadır."** *(İmam-ı Malik, Muvatta', No:1573, Sh:553, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Sirkat:54, No:17224, 8/463)*

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuştur: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in el kesme için şart koştuğu kalkanın kıymeti on dirhem olarak tesbit edilmiştir."** *(Darekutnî, Sünen: No:322, 3/191)* hadis-i şerifidir.

٩٠ – عَنْ عَمرِو بْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ قَطْعَ فِيمَا دُونَ عَشَرَةِ دَرَاهِمَ »

90 - Amr ibni Şuayb'ın babası vasıtasıyla dedesinden *(Radıyallahu Anhum)* rivayet ettiği bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"On dirhemden azında kesme** (cezası) **yoktur."** buyurmuştur. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:6917, 2/649, Darekutnî, Sünen, No:321, 3/191)*

Bu, el kesme hakkında hırsızlığın nisabıdır. Bu gün bu nisap çok değer kaybettiğinden zekatta olduğu gibi bu hususta da altın nisabı itibara alınır ki bu da bir miskal (4.1 gr.) altındır.

Ancak çalınan mal gümüşün kendisi ise hakkında nas (hadis-i şerif) bulunduğu için on dirhem çalana da bu ceza uygulanır. Nitekim zekat hususunda bu gün için nisap altın olarak itibar edilmelidir.

Zira 20 dirhem olan gümüş nisabı bugün için 50 milyon bile tutmamaktadır ki, bu durumda zekat alacak fakir kalmaz. Bundan dolayı zekat nisabı 20 miskal = 82 gr. altın olarak kabul edilmiştir.

Ancak insanın elinde bulunan mal gümüşün kendisi ise 200 dirhem zekata tabidir. Fakat diğer malların kıymeti altına göre hesabedilir.

Ayıp hakkında ise, bundan azını çalmak hırsızlık ve ayıp sayılır. Nitekim bu yüzden köle, sahibine iade edilir.

UZUVLARIN KESİLMESİNDEKİ TERTİP:

İlk çaldığında hırsızın sağ eli bileğinden kesilip, kanın kesilmesi için sıcak yağa sokulur. Nitekim:

٩١ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اذْهَبُوا بِهِ فَاقْطَعُوهُ ثُمَّ احْسِمُوهُ ثُمَّ إِيتُونِي بِهِ »

91 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (bir adamın elinin kesilmesi hakkında): **"Onu götürün,** (elini) **kesin sonra dağlayın, sonra bana getirin."** buyurmuştur. *(Hakim, Müstedrek, No:8150, 4/422, Beğavî, Şerhü's-Sünne, 10/327, Hatib-i Tebrizî, Mişkâtü'l-Mesâbîh, No:3604, 2/318, Abdürrezzak, Musannef, No:13583, 7/389, Bezzar, No:1432, 2/66)*

Zira böyle yapılmadığı takdirde, insan kan kaybından ölebilir.

Şeriatın cezaları mütlif (telef edici) değil, zâcir (engelleyici) dir. Bundan dolayı şiddetli sıcak ve soğukta kesme cezası uygulanmayıp, hava mutedil hâle gelinceye kadar hırsız hapsedilir. Kanın kesilmesi için kullanılan yağın parası, kesme aletini yapan demirci ile, cezayı uygulayan kimsenin ücretleri gibi masraflar hırsıza aittir.

İkinci kere çaldığında sol ayağı ayak mafsalından (topuğundan) kesilir. Nitekim:

Ayet: 38

٩٢ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنْ سَرَقَ فَاقْطَعُوا يَدَهُ ثُمَّ اِنْ سَرَقَ فَاقْطَعُوا رِجْلَهُ »

92 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Çalarsa elini kesin, tekrar çalarsa ayağını kesin."** buyurmuştur. *(Beğavî, Şerhü's-Sünne, 10/326, İbni Hacer, Telhîsu'l-Habîr, No:1781, 4/68)*

Bütün bunlar sağ elinin mevcut olması hâlindedir, sağ eli yoksa veya kesikse, önce sol ayağı kesilir, sol ayağı da yoksa kesme cezası düşer.

Üçüncü veya dördüncü kere çaldığında ise, ulema ihtilâf etmiştir, ekserisine göre üçüncüsünde sol eli, dördüncüsünde sağ ayağı kesilir. Sonra tekrar çalarsa, tövbesi aşikâr oluncaya kadar ta'zir edilip (azarlanıp) hapsedilir. Bu görüş Ebu Bekri Sıddık *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir. Aynı zamanda bu, Malik, Katade ve Şafiî *(Rahimehumullah)* ın görüşüdür.

Dördüncüden sonra öldürüleceğine dair bazı rivayetler de vardır. Nitekim Malikî ulemasından Ebu Musab'*(Radıyallahu Anh)* ın görüşü budur. Hanefi mezhebine göre bir eli ve bir ayağı kesildikten sonra çalarsa kesme cezası uygulanmayıp hapsedilir. Nitekim Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* :

« اِنِّى اَسْتَحْيِى اَنْ لاَ اَدَعَ لَهُ يَداً يَسْتَنْجِى بِهَا وَلاَ رِجْلاً يَمْشِى بِهَا »

"Ben ona taharetleneceği bir el ve yürüyebileceği bir ayak bırakmamaktan utanırım." buyurmuştur.

İmam-ı Zührî *(Rahimehullah)* da: "Sünnet (hadis-i şerifler) de el ve ayak kesmekten başka bir rivayet bize ulaşmamıştır." buyurmuştur.

Hammâd ibni ebî Süleyman, Ahmed ibni Hanbel, Şa'bî, Nehaî ve Evzâî *(Rahimehumullah)* ın görüşleri de böylecedir. Lâkin, tövbe edip salihlerin sîması (nişanı) üzerinde zuhur eder (belirginleşir) se hapisten çıkarılır. Bu alâmeti ise kâmil müminler anlar. Nitekim:

٩٣ – عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَاِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللهِ »

93 - Ebu Said el Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Müminin ferasetinden** (üstün anlayışından) **sakının, çünkü o, Allah'ın nuru ile bakar."** *(Tirmizî, Tefsir:16, No:3127, 5/298, Buharî, Tarih-i Kebîr, No:1529, 7/354, Müsned-i Ebî Hanife, Sh:566)*

Burada tövbenin eserinin anşılacağına dair bir delil bulunmaktadır.

Hırsızlık suçunun sübutu: Hırsızlık cezası içki cezası gibi, ya iki erkek şahidin şehadetiyle veya hırsızın ikrarıyla (kendi söylemesiyle) sabit olur, dolayısıyla hür veya köle olan bir mükellef, on dirhem miktarındaki korun-

muş bir malı çaldıktan sonra, kendi isteği ile ikrar ederse, veyahut iki erkek bu kişinin hırsızlığına şahitlik yapıp, kadı (şeriat hakimi) o şahitlere hırsızlığın mahiyetini, şeklini, yerini, miktarını ve kimin malı olduğunu sorduğunda o şahitler doğru cevap verebilirlerse o hırsızın eli kesilir.

Şahitler iki erkek olmalıdır. Zira kadınların şahitliği had cezalarında geçerli değildir. İkrarda ise bir kere itiraf yeterlidir.

İmam-ı Ebu Yusuf *(Rahimehullah)* a göre ise, iki kere itiraf etmesi şarttır. Nitekim:

٩٤ – عَنْ أَبِي أُمَيَّةَ الْمَخْزُومِيِّ (رضى الله عنه) أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أُتِيَ بِلِصٍّ قَدِ اعْتَرَفَ اعْتِرَافًا وَلَمْ يُوجَدْ مَعَهُ مَتَاعٌ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا إِخَالُكَ سَرَقْتَ » قَالَ: بَلَىٰ ، فَأَعَادَ عَلَيْهِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا فَأَمَرَ بِهِ فَقُطِعَ وَجِيءَ بِهِ فَقَالَ: « اسْتَغْفِرِ اللهَ وَتُبْ إِلَيْهِ » فَقَالَ: أَسْتَغْفِرُ اللهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ ، فَقَالَ: « اللّٰهُمَّ تُبْ عَلَيْهِ » ثَلَاثًا .

94 - Ebu Ümeyyete'l-Mahzûmî *(Radıyallahu Anh)* şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna bir hırsız getirildi ve suçunu itiraf etti, fakat çaldığı şey yanında bulunamayınca Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Ben senin hırsızlık yaptığını zannetmiyorum."** buyurdu.

O: "Evet yaptım" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Onu iki veya üç kere bu şekilde ikrar ettirdikten sonra elinin kesilmesini emretti."**

Sonra hırsız Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna getirilince: **"Allah'tan mağfiret iste ve ona tövbe et."** buyurdu.

O adam: "Allah'tan mağfiret isterim ve ona tövbe ederim." deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Ey Allahım! Onun tövbesini kabul et."** diye üç kere dua etti. *(Ebu Davud, Hudûd:8, No:4380, 2/539, Nesaî, Sarik:3, No:4892, 8/438)*

Eğer hırsızlar birden fazla olurlarsa her birine nisap miktarı pay düştüğü takdirde alma işini hepsi yapmasa da hepsinin eli kesilir. Çünkü onlar bu hususta bir birine yardımcı olduklarından, kalabalık olmaları yüzünden had cezası onlardan kaldırılacak olsa, ekseri hırsızlar kurtulacağından fesat kapısı açılmış olur. Ancak içlerinde çocuk, deli ve bunak gibi kimseler bulunursa bunların eli kesilmez.

Burada şunu da belirtelim ki, eli kesilmekle beraber çaldığı şeyin hırsıza ödettirilip ödettirilmeyeceği hakkında ulema ihtilâf etmiştir. Şafiî *(Rahimehullah)* a göre zengin olsun fakir olsun, eli kesilsin veya kesilmesin çaldığının kıymetini öder. Fakir ise, ödeyecek zenginliğe ulaşıncaya kadar üzerine borç kalır.

Hanefi mezhebine göreyse, hırsızın eli kesildiğinde çaldığı eşya elinde mevcut ise onu sahibine iade eder. Eğer çaldığı mal zayi olmuşsa kıymetini ödemez. Bu hususta malın zayi olmasının elin kesilmesinden önce veya sonra olması farketmez. *(Meydânî, el Lübab fi Şerhil Kitap, 3/81)*

Ayet: 38

EL KESMENİN HİKMETİ:

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Ebu Mansur *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Mevlâ Tealâ: (وَ مَنْ جآءَ بالسَّيِّئَة فَلاَ يُجْزىٰ الاَّ مثلَها) **"Bir kötülük işleyen ancak onun misliyle cezalandırılır."** *(En'am Suresi:160 dan)* buyurduğu hâlde binlerce dirhem kıymetinde olan bir elin on dirhem çalması karşılığında kesilmesinin hikmeti nedir? Bu muamele hırsızın yaptığı işe nasıl karşılık olabilir? sorusuna karşı şöyle cevap veririz:

"Dünyanın cezası bir nevi mihnet (eziyet) olup, kişi onunla imtihan olunmaktadır. Allah-u Tealâ'nın kulunu bir suçuna karşılık olmadan da dilediği şekilde imtihan etmeğe hakkı vardır. Zaten el kesmek, çalınan malın cezası olmayıp, işlenilen yasağın cezasıdır.

Nitekim Mevlâ Tealâ çaldıklarının cezası buyurmayıp, (جَزَاءً بِمَا كَسَبَا) **"Kazandıklarının cezası olarak."** buyurmuştur. Dolayısıyla on dirhem değerindeki bir şeyi çalmanın, el kesmek gibi ağır bir karşılığı olması caizdir. Zira cezaların ölçülerini ancak suçların miktarlarını bilen Allah-u Tealâ takdir edebilir. İş böyle olunca, Mevlâ Tealâ'nın hükmüne teslim olup boyun eğmekten başka çare yoktur.

Yunus ibni Ubeyd *(Rahimehullah)* ın terhib babında (korkutma hususunda) buyurduğu: "Beş dirhem kadar az bir şeyi çalmana karşılık en hayırlı uzvunun kesildiğini düşün de, dünyada küçük saydığın günahların azabının da, yarın ahirette böylece büyük olabileceğinden emin olma!"

Yani nasıl ki Mevlâ Tealâ dünyada küçücük bir şey çalmaya ağır bir ceza vermişse, küçük günahlara da büyük ceza verebilir. Dolayısıyla: "Bu küçük günahtır, cezası da az olur diye aldanma." sözü ne kadar güzel ve manidardır. Artık akıllı kişi bahaneleri bırakıp, günahlarından tövbe ederek Mevlâ Tealâ'ya yönelmelidir.

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, bir mülhid (zındık) ın;

« يَدٌ بِخَمْسِ مِئِينَ عَسْجَدٍ وُدِيَتْ مَا بَالُهَا قُطِعَتْ فِى رُبْعِ دِينَارِ
تَحْكُمُ مَا لَنَا اِلاَّ السُّكُوتُ لَهُ وَاَنْ نَعُوذَ بِمَوْلاَنَا مِنَ النَّارِ »

"Diyeti beşyüz altın olan bir el,
Niçin bir dinarın dörtte birinde kesiliyor.
Buna karşı ancak bize susmak,
Ve ateşten Mevlâ'mıza sığınmak düşer." diye hükmedersin.

Sözüyle İslâmın, az bir şey çalmaya karşılık el kesilmesi hükmüne itirazına, Alemüddin-i Sehâvî *(Rahimehullah)* hazretleri:

« عِزُّ الْاَمَانَةِ: اَغْلاَهَا . وَاَرْخَصَهَا ذُلُّ الْخِيَانَةِ ، فَافْهَمْ حِكْمَةَ الْبَارِى »

"Emanetin şerefi onu pahalı kılmış, onu ucuzlatan ise,
Hainliğin alçaklığı olmuştur, yaratıcının hikmetini anla."

Diye cevap vermiştir. Yani el Allah'ın emanetidir, Allah'ın emaneti olması ona öyle bir şeref vermiştir ki, haksız yere kesildiği takdirde eli kesilene ödenecek diyet beşyüz altın değerindedir.

Amma birisi hırsızlık yaparak Allah'ın emanetine hainlik ederse, o hıyanetliği onun elini on dirhem kadar ucuzlatır ki, buna karşılık eli kesilmesine Mevlâ Tealâ hüküm vermiştir. Dolayısıyla Allah-u Tealâ'nın hükümlerindeki hikmetleri iyice anlamak gerekir.

İmam-ı Nisaburî *(Rahimehullah)* burada şöyle bir hikmet açıklamıştır: Hırsız, insanın eli mesabesinde olan malını aldığı için eli kesilmekle cezalandırılmıştır.

Mevlâ Tealâ: (وَلِلّٰهِ خَزَآئِنُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ) **"Göklerin ve yerlerin hazineleri Allah'ındır."** *(Münafikun Suresi: 7 den)* buyurmaktadır, dolayısıyla kulun yanında bulunan bütün mallar onun hazinesi, kul da onun hazini (bekçisi) dir. Her hangi bir kimse izinsiz olarak Mevlâ Tealâ'nın hazinesine el uzatırsa, o, teaddî (haksız yere alma) aleti olan elinin kesilmesiyle cezalandırılmayı hak eder.

İbni Arabî *(Rahimehullah)* ın: "Ahkâm" ında zikredildiğine göre, bizden önceki şeriatlarda hırsızın cezası, malını çaldığı kimseye köle olması idi. Bir rivayete göre bu hüküm, Musa *(Aleyhisselâm)* zamanına kadar devam edip sonra kaldırılmıştır.

Birinci görüşe göre bizim şeriatımız, evvelki şeriatların hükmünü neshedici (kaldırıcı), ikinci görüşe göreyse, neshi te'kidleyici (kuvvetlendirici) dir.

Burada şunu ifade edelim ki: Günümüzde islâm'a saldıranlar hırsızın kolunun kesilmesini çokça mevzu ederek bunu bir zulüm gibi göstemekte ve bu sebeble insanları islâmdan soğutmaya çalışmaktadırlar. Halbuki iyice düşünüldüğünde bu hükmün adaletin ta kendisi olduğu anlaşılır.

Zira bu gün, hırsızlık yapanlar belirli bir müddet hapise konulmakta, fakat hapis cezasıyla terbiye olmayıp bilakis hapisteki usta hırsızlardan daha iyi hırsızlık öğrenerek çıkıp, insanları büyük zararlara uğratmaktadırlar.

Bu yüzden hapishaneler hırsız dolu olduğu gibi, sokaklar da hırsız dolmuş, can ve mal emniyeti kalmamıştır. Çok kere hırsızlık, adam öldürmeye bile sebep vermektedir. Bu yüzden nice yeni evlilerin boğazlarının kesilerek altınlarının çalındığı, nice kadınların bileziklerini çalmak için kollarının kesildiği daima duyulan haberler arasındadır.

Halbuki şeriatın kol kesme cezası tatbik edilse elbette bu, insanları hırsızlıktan caydırıcı olacak, böylece nesiller hırsız yetişmekten, insanlar da malları çalınmaktan kurtulacaklardır. Bu gün tatbik edilen cezalar ise yetersiz kalmakta, ayrıca suça teşvik mahiyetini taşımaktadır. Çünkü insan: "Bir kaç ay yatıp çıkarım." düşüncesiyle hırsızlık yapmaktan geri durmaz.

Geride zikredilen hükümlerden de anlaşıldığı üzere, islâmiyet bu hükmü uygulamakta çok büyük titizliğe riayet etmiştir ki, bunları kısaca şöyle özetleyebiliriz:

1. Zorda kalıp açlıktan çalana bu hükmü uygulamamıştır.

2. Yeni müslüman olup hırsızlığın haram olduğunu bilmeyenlere tatbik etmemiştir.

3. Çalınan şeye bir kıymet takdir etmiştir.

4. Çalanın kendi ikrarını veya iki şahidin şehadetini (şahitlik etmesini) istemiştir.

5. Bu şahitlerde, adalet ve açıkça bir günah işlememek gibi bir takım vasıflar aramıştır.

6. Malı çalınan kimsenin davacı olmasını şart koşmuştur.

7. Malın korunmuş olmasını esas almıştır.

8. Çalan kişinin malını çaldığı kimsenin akrabası olmasıyla veya o malda mülkiyeti bulunduğuna dair en ufak bir şüpheyi göz önüne alarak cezayı kaldırmıştır.

9. Bu gibi suçları hemen hakime intikal ettirmeyip, örtmeye teşvik etmiş ve örtenlere büyük bir sevap vaadetmiştir.

10. Bazı rivayetlere göre kişinin bir kere ikrarıyla yetinmeyip, günahını gizleyerek tövbe etmesine teşvik etmiştir. Ancak hadise kadıya intikal etikten sonra aracılık yapmak veya örtmek caiz değildir. Nitekim:

٩٥ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: انَّ اَوَّلَ رَجُلٍ قُطِعَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ رَجُلٌ مِنَ الْاَنْصَارِ اُتِيَ بِهِ النَّبِيَّ ﷺ فَقِيلَ: سَرَقَ . فَقَالَ: « اذْهَبُوا بِصَاحِبِكُمْ فَاقْطَعُوهُ » فَكَاَنَّمَا اُسْفِيَ وَجْهُ رَسُولِ اللهِ ﷺ رَمَاداً . فَقَالَ لَهُ بَعْضُ جُلَسَائِهِ : كَاَنَّ هٰذَا قَدْ شَقَّ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: « وَمَا يَنْبَغِي اَنْ تَكُونُوا اَعْوَاناً لِلشَّيْطَانِ اَوْ لاِبْلِيسَ ، انَّهُ لاَ يَنْبَغِي لِوَالِي اَمْرٍ اَنْ يُؤْتَىٰ بِحَدٍّ اِلاَّ اَقَامَهُ وَاللهُ عَفُوٌّ يُحِبُّ الْعَفْوَ » ثُمَّ قَرَأَ هٰذِهِ الْآيَةَ: ﴿ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا اَلاَ تُحِبُّونَ اَنْ يَغْفِرَ اللهُ لَكُمْ ﴾

95 - Abdullah İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* ın rivayetine göre müslümanlardan eli ilk kesilen, ensar'dan bir adamdır ki, o, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna getirilerek: 'Bu hırsızlık yaptı.' denildiğinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Arkadaşınızı götürün** (elini) **kesin."** buyurdu.

O arada Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yüzü (üzüntüsünden) kül gibi oldu, o zaman yanında oturanlardan bazısı: "Ya Resulallah! Her halde bu iş (hırsızın elini kesmek) sana çok ağır geldi." dediklerinde. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

"Sizin (bu adama ceza uygulanması için bana getirerek) **şeytana** (diğer bir rivayette İblis'e) **yardımcı olmanız yakışmaz,** (artık bu durumda ben bu kişiyi affedemem) **çünkü kendisine bir had cezası getirilen valinin, mutlaka onu uygulaması gerekir. Allah çok affedicidir, affı sever."** buyurduktan sonra:

(وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا اَلاَ تُحِبُّوْنَ اَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ) **"Affetsinler, vazgeçsinler, Allah'ın sizi affetmesini sevmez misiniz?"** *(Nur Suresi:22'den)* ayet-i kerimesini okudu. *(Ebu Yâlâ, Müsned, No:5155, 9/87, Abdurrezzak, Musannef, No:13519, 7/372, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:3977, 4168, 2/98, Hakim, Müstedrek, No:8155, 4/424)*

٩٦ – عَنْ صَفْوَانَ بْنِ اُمَيَّةَ (رضى الله عنه) قَالَ: كُنْتُ نَائِماً فِى الْمَسْجِدِ عَلَىٰ خَمِيصَةٍ لِى ثَمَنِ ثَلاَثِينَ دِرْهَماً ، فَجَاءَ رَجُلٌ فَاخْتَلَسَهَا مِنِّى فَأُخِذَ الرَّجُلُ ، فَأُتِىَ بِهِ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَأَمَرَ بِهِ لِيُقْطَعَ قَالَ: فَأَتَيْتُهُ فَقُلْتُ: اَتَقْطَعُهُ مِنْ اَجْلِ ثَلاَثِينَ دِرْهَماً اَنَا اَبِيعُهُ وَاُنْسِئُهُ ثَمَنَهَا؟ قَالَ: « فَهَلاَّ كَانَ هٰذَا قَبْلَ اَنْ تَاْتِيَنِى بِهِ »

96 - Safvan ibni Ümeyye *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Bir kere mescitte otuz dirhem değerindeki elbisemin üzerinde uyu yorken bir adam gelerek onu benden çaldı. Onu yakalayarak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna getirdiklerinde, elinin kesilmesini emretti.

Bunun üzerine ben hemen onun huzuruna varıp: "Otuz dirhemden sebep mi onun elini keseceksin? Bari onu ona satayım da parasını sonra alırım (böylece hırsızlık adı ortadan kalkmış olur)." dediğimde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Onu bana getirmeden bunu neden yapmadın?"** buyurdu. *(Ebu Davud, Hudûd:14, No:4394, 2/543, Nesâî,, Sârik:5, No:4898, 8/440)*

"Avnü'l-Ma'bud" isimli eserde zikredildiği üzere,Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, huzuruna çıkarılmadan hırsızın bu suçunun gizlenmesine teşvik ederek şöyle buyurmak istemiştir: "Sen onu bana getirmeden, ona bunu satsaydın da bu cezadan kurtarsaydın olurdu. Amma bana getirdikten sonra elini kesmek vacip olmuştur, artık senin affetme hakkın kalmamıştır. Çünkü bu, şeriatın terkedilmesi mümkün olmayan haklarındandır."

Yine böylece şeriatın cezaları dünya düzenini temin etmekte olduğu gibi ahirette de haklarında ceza tatbik edilen kimselerin affolunmalarına vesile olacaktır. Nitekim bundan sonraki ayet-i celilede tövbe edenin güzel hâli açıklanacaktır.

İslâmın dışındaki ceza kanunları ise, dünyada suç işlemeyi engellemediğinden huzura ve güvene yardımcı olmadığı gibi ahirette de hiç bir azabı kaldırmayacaktır. Artık zerre kadar imanı ve insafı olan kimse, Allah-u Tealâ'nın dininin hikmetli kanunlarını çağ dışı kabul edip de düzme düzenleri nasıl çağdaş kabul edebilir?

Şeriatın, bütün insanların haklarını düşünerek koyduğu bu kanunları zulüm olarak niteleyenlerin bir çoğunun, kendi malları çalındığında hırsızın elini kesmekle kalmayıp, yakalasalar kafasını keseceklerine dair beyanlarda bulundukları işitilmektedir.

İşte böylece bütün insanların haklarını, huzur ve güvenlerini gözetmeyip, sadece kendi nefislerini düşünen bencillerin ne büyük zalim oldukları,

zengin-fakir ayırdetmeksizin suçlular hakkında gereken cezayı uygulayan islâmın da ne kadar adil bir sistem olduğu açığa çıkmıştır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, hırsızlık maldan olduğu gibi ibadetlerden de olur. Nitekim:

٩٧ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ اَبِى قَتَادَةَ ، عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهم) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَسْوَأُ النَّاسِ سَرِقَةً الَّذِى يَسْرِقُ مِنْ صَلاَتِهِ » قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ ، وَكَيْفَ يَسْرِقُ مِنْ صَلاَتِهِ؟ قَالَ: « لاَ يُتِمُّ رُكُوعَهَا وَلاَ سُجُودَهَا »

97 - Abdullah ibni Ebi Katade'nin babasından *(Radıyallahu Anhum)* rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İnsanlar içinde en kötü hırsız, namazından çalandır."** buyurdu. Bunun üzerine: "Ya Resulallah! Namazından nasıl çalar?" dediklerinde: **"Rükû'unu ve secdesini tamamlamaz."** buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:22705, 8/386, Hakim, Müstedrek, No:835, 1/353, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Salât:476, No:3996, 2/539)*

٩٨ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ الرَّجُلَ لَيُصَلِّى سِتِّينَ سَنَةً وَلاَ يَقْبَلُ اللهُ لَهُ صَلاَةً لَعَلَّهُ يُتِمُّ الرُّكُوعَ وَلاَ يُتِمُّ السُّجُودَ »

98 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz ki bir adam altmış sene namaz kılar da, Allah onun bir namazını kabul etmez, her hâlde o, rükû'u tamamlarda secdeyi tamamlamaz** (diğer bir rivayette: Secdeyi tamamlarda rükû'u tamamlamaz)." *(İbni Adiyy, El-Kâmil fizzuafâ, 7/256, Münzirî, Tergib:760, 1/261)*

Mal çalanın eli kesildiği gibi namazından çalanın da sağ eli Allah'a ulaşmaktan kesileceğinden muradına ulaşamaz. Bilakis o, rabbisinin emirleri hususunda noksanlık ve edepsizlik yaptığından uzaklık ve mahrumiyet içersinde kalır.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ilmi kelâm ehli bu ayet-i celileyi, Ümmet-i Muhammed'in, başlarına bir imam (devlet reisi) bulup tayin etmelerinin farz olduğuna delil göstermişlerdir. Çünkü Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesinde ve Nur Suresinin 2. ayet-i kerimesinde Hırsızlık yapan ve zina edenlere had cezalarının uygulanmasını farz kılmıştır.

Dolayısıyla bu hitapların belli bir şahsa yönelik olması gerekir. Halbuki bütün ümmet, şer'î cezaların suçlulara uygulanmasının halkın tek tek fertlerine farz olmayıp bu yetkinin ancak devlet başkanına ait olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.

Bu mükellefiyetler kesin birer vecîbe (yerine getirilmesi gereken hüküm) olup, yerine getirilmeleri de ancak bir imamın bulunmasına bağlı olunca, her mükellefin de gücünün yettiği vecibeyi yerine getirmesi vacip olduğuna

göre başlarına bir imam tayin etmelerinin ümmet fertlerine farz olduğu ortaya çıkmış olur.

Ayet-i celilede geçen: (نَكَالاً مِنَ اللهِ) **"Allah'tan ibret verici bir ceza olmak üzere."** ifadesine dayanarak sapık mutezile fırkası: "Bu cezanın hırsıza uygulanışının, onu hor ve hakir kılıcı bir yolla yapıldığını, dolayısıyla o kimsenin övgü ve saygıya müstahak kalmayacağını." söyleyerek, büyük günahların, ibadetlerin sevabını sileceği görüşüne gitmişlerdir.

Ehli Sünnetin buna karşı cevabı ise şöyledir: Biz bu cezanın tenkil (işkence) tarzında vaki olmasının o hırsızın tövbe etmemiş şartına bağlı olduğu hususunda bunu kabul ederiz. Amma Allah-u Tealâ'nın o kimseyi affettiğine dair deliller mevcut iken bu cezanın tenkil suretinde olmayıp imtihan için yapıldığını kesinlikle söyleriz. Nitekim bundan sonra gelecek ayet-i kerime bunun en açık delilidir.

Ayet-i celilenin sonunda, Mevlâ Tealâ'nın: "Aziz" ve "Hakim" isimlerinin zikredilmesi, Allah-u Tealâ'nın suçludan intikam alma hususunda ziyade kudretli, şeriat hükümlerini tesbitte ne kadar hikmetli olduğunu ifade ettiklerinden ayet-i celileye son derece uygundurlar. Zaten bütün ayet-i celilelerin sonundaki esmâ-i hüsnâ, mana bakımından o ayet-i celileye muvafıktırlar.

İmam-ı Esmaî *(Rahimehullah)* şöyle anlatıyor: Bir kere ben Maide Suresini okurken yanımda bir Arâbî (bedevi) bulunuyordu. Yanlışlıkla bu ayetin sonunu: (وَاللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ) diye okudum. Bunu duyan bedevi: "Bu kimin sözüdür?" deyince, Ben: "Allah'ın sözüdür." dedim. O: "Bir daha oku" deyince,

Ben de tekrar aynı yanlışlığı yapıp: (وَ اللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ) dedikten sonra hemen yanlışlığımın farkına vararak: (وَ اللهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) diye okudum. O zaman bedevî: "İşte şimdi isabet ettin" dedi. Ben ona: "Bunu nasıl anladın?" diye sorunca, "Ey be Adam! O Allah Aziz ve Hakîm olduğu için el kesmeyi emretmiştir, eğer hırsızı bağışlayıp acısaydı, el kesmeyi emretmezdi." dedi.

Letâifu'l-İşârât'ta zikredildiğine göre, evliyaullah'tan biri dahi, kesilen bir hayvanın arka ayağının siniri gibi değersiz sayılan bir şeyden hırsızlık nisabı kadar çalar da bu yüzden el kesme cezasını hakederse, şeriatın bütün sınırlarını çiğneyen bir hırsız ve uğursuza uygulanan had cezası aynen kendisine tatbik edilir ve salahı (iyi hâli) nden dolayı bu had cezası kendisinden düşmez, çünkü buradaki incelik, suç işleyen kişinin iyiliği-kötülüğü mevzu bahis olmaksızın Allah-u Tealâ'nın emrine karşı yapılan tazimsizliktir.

Bilakis, rütbesi daha yüksek olanın tehlikesi daha fazla ve gizli sorgulanması daha şiddetlidir. O hâlde makamı ne olursa olsun hiç bir kimse en ufak bir zelleyi kastetmeyi (ayak kayıntısına meyletmeyi) bile hafife almamalıdır.

(وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّناً وَهُوَ عِنْدَ اللهِ عَظِيمٌ) **"Siz onu önemsiz sanıyorsunuz, halbuki o, Allah (-u Tealâ) katında çok büyük (bir suç) tur."** *(Nur Suresi:15 den)*

Ayet: 39

Mevlâ Tealâ hırsızın ağır cezasını açıkladıktan sonra, tövbeye teşvik etmek için şöyle buyuruyor:

فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٣٩)

KELİME MANASI (39)

(فَمَنْ) **Her kim,** (تَابَ) **tövbe ederse,** neden sonra? (مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ) **zulmünden sonra,** yani hırsızlardan her kim o çalmasından sonra Allah'a döner de, (وَأَصْلَحَ) **ıslah eder** (durumunu düzeltir) **se,** (فَإِنَّ اللَّهَ) **şüphesiz Allah,** (يَتُوبُ) **tövbe eder** (tövbesini kabul etmek suretiyle döner) kime? (عَلَيْهِ) **ona,** (إِنَّ اللَّهَ) **şüphesiz ki Allah,** kimdir? (غَفُورٌ) **çok bağışlayıcıdır,** daha kimdir? (رَحِيمٌ) **ziyade acıyıcıdır.**

MEALİ ŞERİFİ

Her kim o zulmünden (hırsızlıktan ibaret olan bu haksız davranışından) **sonra tövbe eder** (Allah'a döner) **ve** (kendini) **düzeltirse, şüphesiz ki Allah onun tövbesini kabul eder, muhakkak Allah çok bağışlayıcıdır, ziyade acıyıcıdır.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celile Mevlâ Tealâ'nın, tövbe edenin tövbesini kabul ettiğine delâlet etmektedir. Eğer burada: "Ayet-i celilede sadece tövbe ile yetinilmeyip, ıslah (kendisini düzeltme) şartının zikredilmesi sırf tövbenin kabul edilmeyeceğini gösteriyor." denilecek olursa, buna şöyle cevap verilir:

Bu ifadeden maksat: "O kimse salih ve sadık (iyi ve doğru) bir niyetle diğer bütün gayelerden uzak, doğru bir azim ve kararlılık ile tövbe ederse." demektir. Dolayısıyla mücerred tövbe, hakkıyla yapıldığı takdirde affedilmek için yeterlidir.

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, tövbe zaten bir zulüm ve suçtan sonra düşünülebileceği halde bu ayet-i celilede: (مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ) **"Zulmünden sonra"** kaydının konulması, suçunun büyüklüğünü hatırlatarak tövbe nimetinin büyüklüğünü açıklamak içindir.

Ayet-i celilede geçen Islah: Çaldığı malı mümkünse sahibine iade ederek veya sahibinden helâllık isteyerek, sahibini bilmediği takdirde çaldığı o malı Allah yolunda infak ederek kul haklarından kurtulması manasındadır.

Burada: "Kendisinden istendiği gibi, tövbe üzere istikamet göstererek iyi ve güzel işler yapması." şeklinde mana da verilmiştir.

Tövbe eden hırsızın tövbesi sebebiyle, elinin kesilmesi cezasının düşüp düşmeyeceği hususuna gelince: İmamı Şafiî *(Rahimehullah)* ın iki sözünün birine göre bu ceza düşerse de, biz hanefilerce, tövbe ahiretteki azabı kaldırır fakat el kesme cezasını kaldırmaz. Çünkü onda, malı çalınanın hakkı vardır.

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Haddâdî *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Hakime çıkarılmadan evvel, çaldığı malı iade edenin eli kesilmez. Amma mahkemeye intikal ettikten sonra tövbe edenin eli kesilir. Eğer tövbesinde samimi ise, bu ceza onun derecesini yükseltir. Nitekim Mevlâ Tealâ derecelerini artırmak için peygamberleri ve velileri de bir takım belâ, mihnet ve hastalıklara müptela etmiştir.

Eğer tövbesi gerçek değilse, had ona günahından dolayı bir ceza olduğu gibi, ahirette de azaba tâbi tutulur.

Ayet-i celilenin sonundaki: (اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) **"Şüphesiz Allah son derece bağışlayıcı, ziyade acıyıcıdır."** kavl-i şerifi, günahkârları tövbeye son derece teşvik edici olduğu gibi, tövbenin kabul edilmesinin Allah üzerine vacip olmadığına, bilakis tövbeleri fazl-u keremiyle kabul ettiğine delâlet etmektedir. Çünkü Mevlâ Tealâ, tövbeyi kabul ettiğini açıklayarak kendisini methetmiştir. Övgü ise, görevi olan şeyi yerine getirmeğe değil, ancak bir lütuf ve ihsan işlemekden dolayı yapılır.

Bu ayet-i celile şeriatte uygulanan had cezalarının boşu boşuna bir işkence olmayıp, insanları kötülüklerden engellemekte olduğu gibi, günahlarını da affettirerek anasından doğduğu gün gibi, tertemiz yapacağına delâlet etmektedir. Nitekim:

٩٩ – عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) اَنَّ امْرَأَةً سَرَقَتْ عَلٰى عَهْدِ رَسُوْلِ اللّٰهِ ﷺ فَجَاءَ بِهَا الَّذِيْنَ سَرَقَتْهُمْ ، فَقَالُوْا يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ! اِنَّ هٰذِهِ الْمَرْأَةَ سَرَقَتْنَا ، قَالَ قَوْمُهَا: فَنَحْنُ نَفْدِيْهَا ، –يَعْنِى: اَهْلُهَا ، فَقَالَ: « اقْطَعُوْا يَدَهَا » فَقَالُوْا: نَحْنُ نَفْدِيْهَا بِخَمْسِ مِائَةِ دِيْنَارٍ ، قَالَ: « اقْطَعُوْا يَدَهَا » قَالَ: فَقُطِعَتْ يَدُهَا الْيُمْنٰى ، فَقَالَتِ الْمَرْأَةُ: هَلْ لِىْ مِنْ تَوْبَةٍ يَارَسُوْلَ اللّٰهِ؟ قَالَ: « نَعَمْ ، اَنْتِ الْيَوْمَ مِنْ خَطِيْئَتِكِ كَيَوْمِ وَلَدَتْكِ اُمُّكِ »

99 - Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in zamanında bir kadın hırsızlık yaptı, malı çalınan kimseler onu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e getirerek: "Bu kadın bizim malımızı çaldı." deyince, kadının kavmi (ailesi): "Biz onu fidye verip kurtaralım." dediler.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Elini kesin."** buyurdu. Onlar: "Beşyüz dinar verip onu kurtaralım." dedilerse de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Elini kesin."** buyurdu.

Bunun üzerine sağ eli kesildi. O kadın: "Acaba benim için bir tövbe var mıdır? Ya Resulallah!" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Evet, bu gün sen ananın seni doğurduğu gündeki gibi günahlarından** (temizsin)." buyurdu. İşte bu hususta Allah-u Tealâ Maide suresindeki bu ayet-i kerimeyi indirdi. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:6669, 2/592)*

١٠٠ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ اُتِىَ بِسَارِقٍ قَدْ سَرَقَ شَمْلَةً فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ انَّ هٰذَا سَرَقَ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَا اَخَالُهُ سَرَقَ» فَقَالَ السَّارِقُ بَلٰى يَارَسُولَ اللهِ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اذْهَبُوا بِهِ فَاقْطَعُوهُ ثُمَّ احْسِمُوهُ ثُمَّ ايتونى بِهِ» فَقُطِعَ ثُمَّ اُتِىَ بِهِ فَقَالَ: «تُبْ اِلَى اللهِ» فَقَالَ: تُبْتُ اِلَى اللهِ. فَقَالَ: «تَابَ اللهُ عَلَيْكَ»

100 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, kadife bir örtüyü çalan hırsız getirilerek: "Ya Resulallah! Şüphesiz bu adam çalmıştır." dediklerinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ben onun çaldığını zannetmiyorum."** buyurdu.

O zaman hırsız "Evet çaldım Ya Resulallah" diye itiraf edince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bunu götürün elini kesin sonra dağlayıp, bana getirin."** buyurdu.

Eli kesildikten sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e getirilince: **"Allah'a tövbe et."** buyurdu. O kişi "Allah'a tövbe ettim" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah tövbeni kabul etti."** buyurdu. *(Hakim, Müstedrek:8150, 4/422, Abdürrezzak, Musannef:13583, 7/389)*

١٠١ – عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَطَعَ سَارِقاً ، ثُمَّ اَمَرَ بِهِ فَحُسِمَ ثُمَّ قَالَ: «تُبْ اِلَى اللهِ» قَالَ: اَتُوبُ اِلَى اللهِ، قَالَ: «اَللّٰهُمَّ تُبْ عَلَيْهِ» ثُمَّ قَالَ النَّبِىُّ ﷺ «اِنَّ السَّارِقَ اِذَا قُطِعَتْ يَدُهُ وَقَعَتْ فِى النَّارِ ، فَاِنْ عَادَ تَبِعَهَا ، وَاِنْ تَابَ اسْتَشْلاَهَا»

101 - Muhammed İbni Münkedir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir hırsızın elini kestirip dağlanmasını emrettikten sonra,

"Allah'a tövbe et." buyurdu. O: "Ben Allah'a tövbe ediyorum." deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ey Allahım! Onun tövbesini kabul et."** buyurdu.

Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Hırsızın eli kesilince,** (o el) **ateşe** (cehenneme) **düşer. Eğer adam tekrar hırsızlık yaparsa, o, eline tâbi olur** (elinin peşine cehenneme gider), **tövbe ederse elini** (cehennemden) **geri alır."** *(Abdürrezzak, Musannef, No:18925, 10/225)*

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre: Tövbe ile ilgili şartları yerine getirerek, zayi ettiklerini tedarik eden (kaybettiklerini ele geçiren), yaptıklarına pişman olarak ifsad ettiklerini ıslah eden (bozduklarını düzelten) kimseye Allah-u Tealâ Hazretleri fazl-u keremiyle yönelerek günahlarını mağfiret eder ve lütfu ile ona dönerek eksiklerini telâfi eder.

TÖVBELERİ KABUL EDİLECEK KİMSELERİ BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« اِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولٰئِكَ يَتُوبُ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا (١٧) »

"Allah (-u Tealâ) **indinde** (makbul olan) **tövbe, ancak**(günahlarının cezasının gerçek yüzünü) **bilmeden kötülük edip de, sonra yakın zamanda** (ölmeden) **tövbe edenlerin** (tövbesi) **dir. İşte Allah** (-u Tealâ) **onların tövbesini kabul eder ve Allah** (-u Tealâ) **Alîm** (herşeyi son derece bilen) **dir, Hakîm** (her işinde hikmet sahibi) **dir. "** *(Nisa Suresi: 17)*

« وَاِذَا جَآءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلٰى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ اَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَاَصْلَحَ فَاَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٥٤) »

"Ayetlerimize inananlar sana geldiğinde (onlara) **de ki: Selâm** (olsun) **size! Rabbiniz kendisi üzerine** (şu) **rahmeti yazdı: İçinizden kim bilmeyerek bir kötülük yapar sonra ardından tövbe edip de ıslah eder** (kendini düzeltir) **se, şüphesiz ki O** (Allah-u Tealâ, tövbe edenlerin günahlarını) **ziyade bağışlayıcıdır,** (kullarına) **çok acıyıcıdır."** *(Enam Suresi: 54)*

« ثُمَّ اِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوا اِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ (١١٩) »

"Sonra şüphe yok ki senin rabbin, bir cahillikle kötülük yapan, sonra bunun ardından tövbe edip hâlini düzeltenlerin lehindedir (onları bağışlayacaktır). **Çünkü senin rabbin bundan** (tövbeden) **sonra, elbette çok bağışlayan, ziyade acıyandır."** *(Nahl Suresi: 119)*

« وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَاٰمَنُوا اِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ (١٥٣) »

"Kötülükler yaptıktan sonra ardından tövbe edip, iman edenler (var ya) **şüphesiz ki o** (tövbe ve ima) **ndan sonra, rabbin elbette çok bağışlayan ve ziyade acıyandır.** *(Araf Suresi: 153)*

Ayet: 40

Mevlâ Tealâ, hırsıza azabedeceğini, tövbe ettiği takdirde mağfiret buyuracağını açıkladıktan sonra, buna en mubalâğalı şekilde delil getirmek üzere şöyle buyuruyor:

اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَآءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (٤٠)

KELİME MANASI (40)

(اَلَمْ تَعْلَمْ) **Bilmedin mi?** neyi? (اَنَّ اللّٰهَ) **şüphesiz Allah,** kime aittir? (لَهُ) **ona aittir,** ne? (مُلْكُ السَّمٰوٰتِ) **göklerin mülkü,** daha? (وَالْاَرْضِ) **yerin,** (يُعَذِّبُ) **azabeder,** kime? (مَنْ يَشَآءُ) **dilediğine,** (وَيَغْفِرُ) **mağfiret eder,** kim için? (لِمَنْ) **o kimse için ki,** (يَشَآءُ) **diliyor,** (وَاللّٰهُ) **Allah,** neye? (عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ) **herşey üzerine,** nedir? (قَدِيرٌ) **ziyade kadirdir.**

MEALİ ŞERİFİ

Bilmez misin ki göklerin ve yerin mülkü (mülkiyet ve saltanatı) **şüphesiz ancak Allah'a aittir. O dilediğine azabeder, dilediğini de bağışlar. Allah her şeye kâdir** (gücü yeten) **dir.**

İ Z A H A T

Tefsir-i Kebir ve Alûsî'de zikredildiğine göre, ayet-i celiledeki hitap Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ait olup, maksat bütün ümmetidir. Yahutta hitap, hitaba müsaid olan herkese aittir.

Mevlâ Tealâ, hırsızın elinin kesilmesini ve tövbe etmeden ölmesi halinde ahirette azaba uğrayacağını kesin olarak açıklayıp, sonra da tövbe ederse, tövbesini kabul edeceğini zikredince, bunun peşine azabetmeye ve affetmeye son derece güçlü olduğunu en mubalâğalı bir delille ispat etmek üzere: (اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ) **"Göklerin ve yerlerin mülkünün Allaha ait olduğunu bilmedin mi?"** buyurmuştur:

Bunun manası: "Göklerde yerlerde ve onların içinde bulunan şeylerde, var etmek, yok etmek, diriltmek öldürmek vesair dilediği her şeyde istediği şekilde küllî bir tasarruf ve yetki için gereken tam bir kuvvet ve gücü gösteren ezici bir saltanatın ve açık bir istilânın Allaha ait olduğunu bilmedin mi?" demektir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (يُعَذِّبُ مَنْ يَشَآءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَآءُ) **"O, dilediğine azabeder, dilediğini bağışlar."** buyurarak göklerin ve yerin melekût (büyük mülk) ünün kendisine ait olduğunu takrir etmiş (yerleştirmiş) tir.

Ruhul Beyan tefsirinde şöyle bir mana zikredilmiştir: "O, hikmeti gereği azabetmek istediği kimseye küçük bir günahtan dolayı da azabeder ki, bu onun adaletidir. Mağfiretini istediği kimseyi büyük günahları da olsa affeder ki bu, O'nun fazl-u keremidir.

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre:

١٠٢ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « رَحْمَتِي سَبَقَتْ غَضَبِي »

102 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Rahmetim gazabımı geçmiştir."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned:9170, 3/356)* hadis-i şerifine göre, mağfiretin azaptan önce zikredilmesi gerekirken, bunun aksine burada azabın mağfiretten önce zikredilmesinin bir takım hikmetleri vardır.

1.- Azap, hırsızlıkta ısrar edene, mağfiret ise tövbe edene vaad edilmiştir. Hırsızlık tövbeden önce vaki olduğundan ayet-i celilede bu tertip gözetilmiştir.

2.- Azaptan maksat, el kesmek, mağfiretten maksat ise Allah'ın hakkından kurtulmaktır. Birincisi dünyada, ikincisi ise ahirette olduğundan ayet-i celilede yaratılıştaki sıraya riayet edilmiştir.

3.- Makam vaid (tehdit) makamı olduğundan azabın önce getirilmesi uygun düşmüştür.

4.- Ayet-i celileden maksat Allahın kudretini açıklamaktır. Dilediğine azabetmesindeki kudret, affetmesindeki kudretten daha açıktır, zira affedilecek kimsenin iba (çekinme) si söz konusu olmayıp, azabedilecek kimsenin ise kurtulmaya çalışacağı aşikârdır.

Fahrurrazi ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede mutezileye büyük bir reddiye vardır. Çünkü onlar: "Mevlâ Tealâ'nın işlerinin güzelliği, mahlûkatın ilâhı ve maliki olduğu için değil, onların maslahat (yarar) larına uygun olduğu içindir." demişlerdir.

Halbuki Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde, Allah'ın dilediğini yapacağını, istediği şekilde hükmedeceğini, dolayısıyla istediğine azabedeceğini, istediğini de bağışlayacağını açıklamıştır.

Çünkü O, cemîi muhdesât (sonradan yaratılan her şey) in maliki, rabbi ve ilâhıdır. Malik'in ise, mülkünde dilediği şekilde tasarrufta bulunmaya hakkı ve yetkisi vardır.

İmam-ı Vahidî *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Bu ayet-i kerime, "Allah'ın itaatkâr kuluna acıyıp, isyankâr kuluna azabetmesinin vacip olduğu" hususundaki görüşlerinde kaderiyye mezhebinin yanlışını açıklamaktadır. Çünkü ayet-i kerime, ilâhî acımanın Allah'ın meşîeti (dilemesi) ne bağlı olduğuna delâlet eder.

Halbuki vücup (Allah'ın rahmet etmesinin vacip oluşu) buna ters düşer. Çünkü bir şeyi yapmaya mecbur olanın elinde irade ve ihtiyarı (dilediğini seçme hakkı) olamaz.

Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (وَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) **"Allah her şeye kâdirdir."** buyurarak geride zikredilen: "Dilediğine azabedip, istediğini mağfiret edeceği" hususunu tekidlemiştir.

Zamir yerinde lâfza-i Celâli ismi zahir olarak getirmesinin hikmeti ise, gündüz gibi aşikârdır, yani kudretinin büyüklüğünü açıkça ortaya koymaktadır.

Letâifu'l-İşârât'ta zikredildiğine göre: Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde, azabettiği kimseye her hangi bir nedenle ceza vermediğini, rahmet ettiğine de her hangi bir sebeble acımadığını, O, kulları hakkında ancak mülkiyet hakkıyla tasarrufta bulunduğunu, gerçek hükmün onun hükmü, gerçek emrin, O'nun emr-u fermanı olduğunu açıklamıştır.

Mevlâ Tealâ, tekliflerinin ve hükümlerinin bir kısmını açıkladıktan sonra bazı insanların birbirleriyle yarışırcasına açıklanan hükümleri inkâra düşeceklerini bildiği için Resulüne, bunlara karşı tahammül etmesini ve üzülmemesini emretmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا اَيُّهَا الرَّسُولُ لاَ يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِى الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا اٰمَنَّا بِاَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ اٰخَرِينَ لَمْ يَاْتُوكَ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ اِنْ اُوتِيتُمْ هٰذَا فَخُذُوهُ وَاِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا وَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا اُولٰئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِى الدُّنْيَا خِزْىٌ وَلَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ (٤١)

KELİME MANASI (41)

(يَا اَيُّهَا الرَّسُولُ) **Ey Resul,** (لاَ يَحْزُنْ) **mahzun etmesin** (üzmesin), kimi? (كَ) **seni,** kim? (الَّذِينَ) **o kimseler ki,** (يُسَارِعُونَ) **koşuşuyorlar,** nerede? (فِى الْكُفْرِ) **küfür içinde,** kimlerden? (مِنَ الَّذِينَ) **o kimselerden ki,** (قَالُوا) **dediler,** (اٰمَنَّا) **biz iman ettik,** neyle dediler? (بِاَفْوَاهِهِمْ) **ağızlarıyla,** (وَلَمْ تُؤْمِنْ) **halbuki iman etmedi,** ne? (قُلُوبُهُمْ) **kalpleri,** daha kimlerden? (وَمِنَ الَّذِينَ) **o kimselerden ki,** (هَادُوا) **yahudi oldular,** yani yahudi olanlardan küfür içinde koşanlar da seni üzmesin, onlar kimlerdirler? (سَمَّاعُونَ) **son derece dinleyicidirler,** neyi? (لِلْكَذِبِ) **yalanı,** daha kimdirler? (سَمَّاعُونَ) **ziyade dinleyicidirler,** kimi? (لِقَوْمٍ) **bir kavmi ki,** (اٰخَرِينَ) **başkadırlar,** öyle bir kavim ki, (لَمْ يَاْتُوا) **gelmediler,** kime? (كَ) **sana,** daha öyle kavim ki, (يُحَرِّفُونَ) **değiştirirler,** neyi? (الْكَلِمَ) **kelimeleri,** neden sonra? (مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ) **yerlerin** (e konulduk) **dan sonra,** ne oldukları hâlde değiştirirler? (يَقُولُونَ) **söyler oldukları halde,** (اِنْ اُوتِيتُمْ) **eğer verilirseniz,** yani peygamber size verirse, neyi? (هٰذَا) **şunu** (şu fetvayı), (فَخُذُوهُ) **hemen alın,** neyi? (هُ) **onu** (onu kabul edip gereğince amel edin), (وَاِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ) **eğer verilmezseniz,** yani peygamber size vermezse, neyi? (هُ) **onu,** yani size başka fetva verirse, (فَاحْذَرُوا) **sakının** (onu kabul etmeyin), (وَمَنْ) **herkimin,** (يُرِدْ) **dilerse,** kim? (اللّٰهُ) **Allah,** nesini? (فِتْنَتَهُ) **fitnesini,** yani Allah kimi saptırmak isterse, (فَلَنْ تَمْلِكَ) **sen asla malik olamazsın,** kim için? (لَهُ) **o kimse için,** kimden? (مِنَ اللّٰهِ) **Allah'tan,** yani o kimsenin

başına gelen fitneyi defetmek için kadir olamazsın, neye? (شَيْئًا) **hiçbir şeye,** (اُولٰئِكَ) **işte o kimseler,** yani anlatılan münafık ve yahudiler, kimdir? (الَّذِينَ) **o kimselerdir ki,** (لَمْ يُرِدْ) **dilemedi,** kim? (اللّٰهُ) **Allah,** neyi? (اَنْ يُطَهِّرَ) **temizlemeyi,** neyi? (قُلُوبَهُمْ) **onların kalplerini,** (لَهُمْ) **onlar için vardır,** nerede? (فِى الدُّنْيَا) **dünyada,** ne vardır? (خِزْىٌ) **büyük bir rüsvaylık,** (وَلَهُمْ) **onlar için vardır,** nerede? (فِى الْاٰخِرَةِ) **ahirette,** ne vardır? (عَذَابٌ) **bir azap,** öyle azap ki, (عَظِيمٌ) **çok büyük.**

MEALİ ŞERİFİ

Ey Resul! Kalpleri iman etmediği hâlde ağızlarıyla "İnandık" diyen (münafık) **kimselerden ve yahudi olanlardan küfür içinde koşuşanlar** (ın kötü hâlleri) **seni mahzun etmesin** (üzmesin).

Onlar, pek ziyade yalan dinleyicidirler, sana gelmeyen diğer bir kavmi de son derece dinleyici (onlar hesabına casusluk edici) **dirler. Kelimeleri** (Tevratın ayetlerini Allah tarafından) **yerlerin** (e yerleştirildik) **den sonra değiştirirler. Onlar: "Eğer size** (peygamber tarafından) **şu** (fetva) **verilirse hemen alın** (gereğince amel edin), **o verilmezse** (kabulünden) **sakının." derler.**

Allah kimin fitnesini murad ederse (kimi saptırmak isterse) **artık sen onun için Allah'tan hiç bir şeye malik olamazsın** (Allah'ın o kimse hakkında dilediği bir şeyi önlemeye güç bulamazsın). **İşte onlar** (varya) **Allah onların kalplerini temizlemek istememiştir. Onlar için dünyada büyük bir rezillik vardır, ahirette de onlara mahsus pek büyük bir azap vardır.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, habibine bir çok ayet-i kerimede: (يَا اَيُّهَا النَّبِىُّ) **"Ey Nebi!"** diye hitabetmiş, sadece iki yerde ise: (يَا اَيُّهَا الرَّسُولُ) **"Ey Resul!"** diye nida etmiştir.

Bu iki yerden birisi bu ayet-i kerimedir, ikincisi ise: (يَا اَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ) **"Ey Resul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et** (duyur)." ayet-i kerimesidir. *(Maide Suresi: 67 den)* Hiç şüphesiz ki bu şekilde yapılan bir hitap, teşrif ve ta'zim (şereflendime ve yüceltme) hitabıdır.

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede risalet ünvanı ile Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yapılan bu hitap, O'nun, kâfirlerin yaptıklarından üzülmemesi gerektiğine bir nevi işaret etmektedir. Bir şeye müsaraat (koşuşmak) ona çabukça ve istekle düşmektir. Kâfirlerin küfre süratlice düşmeleri her fırsatını bulduklarında kendilerini hızlıca küfrün içine atmalarından ibarettir.

Ayet-i celilede: (اِلَى الْكُفْرِ) **"Küfre doğru koşuyorlar."** buyurulmayıp, (فِى الْكُفْرِ) **"Küfrün içinde koşuyorlar."** buyurulması, onların küfürde yerleşmiş olup asla ayrılmayacaklarına, ancak küfrün bazı çeşitlerini bırakıp, müş-

riklerle dostluğu açıklamak ve islâma karşı hile eserlerini ortaya atmak gibi diğer bir kısmına çabukça intikal edeceklerine işaret etmek içindir.

Onlardan, ism-i mevsûl ile: (الَّذِينَ) **"Öyle kimseler ki"** buyrularak tâbir edilmesi, sılasının peşinde olan hüznün medarına (üzüntünün sebebine) işaret içindir. Zira Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i üzen, onların kimlikleri değil, yaptıkları kötü işleridir.

Görünüşte bu nehiy kâfirleri küfürde koşuşarak Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i üzmekten engellemekte ise de, gerçekte bu, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i onların yaptıklarına aldırmaktan ve tesirlenmekten nehyetmedir ki, bunun da gayesi en mubalâğalı ve te'kidli şekilde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i sadece teselli etmektir.

Zira bir şeye götüren sebeplerden nehyetmek, delilli bir şekilde o şeyin kendisinden nehyetmek ve onu kökünden kesmektir. Buna göre mana: "Habibim! O münafıkların ve yahudilerin şerrinden ve müşriklerle dostluk ederek müslümanlar hakkında her türlü tuzak ve hileye baş vurmalarından korkarak onların çok hızlı bir şekilde küfre düşmelerine üzülme ve aldırış etme, çünkü Allah-u Tealâ onlara karşı sana nâsır (yardım edici) ve şerlerine karşı sana kâfi (yetici) dir." demektir.

Yahut mana: "Onlar niçin hidayete muvaffak edilmiyorlar diye acıdığından, onların süratlice küfre düşmelerine üzülme ve aldırma, çünkü Allah-u Tealâ dilediğini hidayet eder, istediğini saptırır." şeklindedir.

Ayet-i celilede geçen: (مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ) **"Kalpleriyle inanmadıkları hâlde, ağızlarıyla inandık diyenler"** den maksat münafıklardır. Söz mutlaka ağız ve dille söylenebildiği halde, ayet-i celilede: "Ağızlarıyla inandık dediler." buyurulması, onların dillerinin, kalplerinde bulunan inanca uymadığına, dilleriyle söylediklerinin ağızlarını geçmediğine ve kalpleriyle inanmadıkları şeyi dilleriyle söylediklerine işaret etmek içindir.

Sonra Mevlâ Tealâ: (وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ) **"Yahudilerden, durmadan yalan dinleyen ve senin yanına gelmeyen diğer bir kavim için çokça dinleyen** (onların hesabına casusluk yapan) **kimseler vardır."** buyurmuştur.

Bu ifade-i celile ile ilgili iki mesele vardır:

1.- Ferrâ' ve Zeccac *(Rahimehumallah)* burada iki vecih zikretmişlerdir.

a) Söz, (وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا) **"Yahudilerden vardır."** ifadesinde tamamlanmıştır. Sonra yeni cümle: (سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ) **"Çokça yalan dinleyenler, senin yanına gelmeyen diğer bir kavim için çokça dinlemektedirler."** şeklinde başlar. Buna göre yeni cümle müpteda-haber cümlesi olur, bu durumda: (وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا) cümlesi ise geriye atfedilir ki bu durumda kelâmın takdiri: "Münafık ve yahudilerden küfre dalıp, onda yarışanların hâli seni üzmesin." şeklindedir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ onların hepsini: (سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ اٰخَرِينَ) **"Çokça yalan dinleyenler, başka bir kavim için dinleyenler"** (casusluk yapanlar)." olarak vasfetmiştir.

b) Söz, (وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ) **"Fakat kalpleri iman etmedi"** ifadesinde tamamlanmıştır. Mevlâ Tealâ, (وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا) **"Yahudilerden durmadan yalan dinleyenler vardır."** buyurarak yeni cümleye başlamıştır. Buna göre (سَمَّاعُونَ) kelimesi mahzuf bir kelimenin sıfatıdır ki, takdiri: (وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا قَوْمٌ سَمَّاعُونَ) **"Yahudilerden yalan dinleyen bir kavim vardır."** şeklindedir.

Bunun, mahzuf bir müptedanın haberi olduğu da söylenmiştir ki takdiri: (هُمْ سَمَّاعُونَ) **"Onlar, çokça dinleyicidirler"** şeklindedir.

2.- Ayet-i celilede geçen, (سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ) **"Çokça yalan dinleyenler."** kavl-i şerifindeki (لَامْ) la ilgili üç görüş vardır.

a) Burada: (سَمِعَ) **"İşitti"** fiili: **"Kabul etti"** manasını tazammun ederek (koltuklayarak) (مِنْ) manasında olan (لَامْ) la kullanılmıştır. Nitekim: (سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ) **"Allah kendisine hamdeden kimsenin hamdini duydu."** ifadesinde kabul etti manasındadır.

Buna göre ayet-i celilenin manası: **"Yahudiler, âlimlerinin, Allah ve resulüne karşı uydurdukları yalanları kabul edicidirler."** demektir.

b) (سَمَاعٌ) kendi manası olan: **"İşitmek"** anlamına gelip, (لَامْ), fiilin amelini takviye içindir. Buna göre mana: **"Yahudiler yalan dinlemekte çok ileridirler."** demektir. Nitekim (فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ) ayet-i celilesindeki (لَامْ) da takviye içindir, zira (سَمِعَ ve فَعَلَ) fiilleri, harf-i cer'siz kendi başlarına da meful alabilirler.

c) (لَامْ) illet için olup meful mahzufdur. Bunun takdiri: (سَمَّاعُونَ كَلَامَكَ لِيَكْذِبُوا عَلَيْكَ) **"Onlar senin sözlerini artırıp eksiltmek ve değiştirmek suretiyle sana iftira edip, yalan söylemek için dinleyicidirler."** şeklindedir.

Bundan sonra gelen: (سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ اٰخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ) ifadesinin manası: **"O seni dinleyenler, senin haberlerini sana gelmeyen bir başka kavim için dinleyenler** (başka bir kavim hesabına casusluk yapanlar) **dır."** şeklinde olur. Buradaki: (لَامْ) da da takviye, tazmin ve ta'lil manaları düşünülebilir.

1) Takviye için olmasına göre mana: **"Sana gelmeyen diğer bir kavmin yalanını çok dinleyicidirler."** demektir.

2) Tazmine göre mana: **"Diğer kavmin sözünü kabul etmekte aşırıdırlar."** anlamına gelir.

3) Ta'lil için olmasına göre mana: **"Başka bir kavmin hesabına onların gözcüleri olarak Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e iftira etmek için onun kelâmını çokça dinleyicidirler."** şeklindedir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ, o yahudilerin bir başka vasıflarını bildirmek üzere: (يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ) **"Onlar kelimeleri yerlerin** (e konulduk) **dan sonra değiştirirler."** Yani: "Allah-u Tealâ ayetlerini yerli yerine koyup farzlarını farz, helâlini helâl, haramını haram kıldıktan sonra o ayetleri bozarlar." buyurmuştur.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimede: (يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ) **"Kelimeleri yerlerin** (e konulduk) **dan sonra değiştirirler."** buyurmuş, diğer bir yerde ise: (يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ) **"Kelimeleri yerlerinden değiştirirler."** *(Maide Suresi 13 den)* buyurmuştur ki, bunların şöyle bir farkı vardır.

Diğer ayet-i kerimedeki: **"Kelimeleri yerlerinden değiştirmeleri."** "ayetlerin lâfızlarını kitaptan çıkartmayıp, manaları hakkında batıl ve fasit te'viller zikretmeleri (boş ve bozuk yorumlar yapmaları)" anlamına gelmekte, Bu ayet-i celiledeki: **"Kelimeleri yerlerine konuldukdan sonra değiştirmeleri."** ise, bozuk te'villerde bulunmakla beraber, ayetleri kitaptan tamamen silip çıkardıklarına işaret etmektedir.

Sebeb-i Nüzûl:

Dürrül Mensûr, Hâzin, Kurtubî, Beğavî, Fahrurrazi, Alûsî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilenin sebeb-i nüzûlü (iniş sebebi) hakkında başlıca üç rivayet vardır.

1 - Ebu Hureyre, İbni Abbas, Cabir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anhum)* hazaratının muhtelif lâfızlarla rivayet ettiklerine göre, Hayber yahudilerinin eşrafından muhsan (evlilik geçirmiş) olan bir kadınla bir erkek zina ettiler. Tevratın hükmünde onların cezası recm (taşla öldürülmek) idi.

Bu iki kişinin şerefinden dolayı, yahudiler onları recmetmek istemeyince, "Yesrib (Medine) deki bu adam (Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*) in kitabında recm cezası bulunmayıp sopa cezası vardır. O, kolaylıklarla gönderilmiş bir peygamberdir, eğer recmden başka bir ceza verirse onu kabul eder ve: **"Peygamberlerinden birinin fetvasıdır."** diyerek onu Allah indinde delil getiririz. O halde O'nun komşuları ve antlaşmalıları olan kardeşlerimiz Kureyza oğullarına adam göndererek bu meseleyi sordurun." dediler.

Bunun üzerine içlerinden bir cemaatı gönderirken onlara: "Evli iken zina eden bu iki kişinin cezasını Muhammed'e sorun, eğer size haddi (sopa cezasını) emrederse kabul edin, recm'i (taşla öldürülmeyi) emrederse, ondan sakının (bu hükmünü kabul etmeyin)." dediler ve zina eden iki kişiyi de onlarla beraber gönderdiler.

Bu kafile Kureyza ve Nadır oğullarına gelerek onlara: "Siz bu zatın komşularısınız ve onun şehrinde birliktesiniz, bizim içimizde şöyle bir hadise zuhur etti, filân erkekle filânca kadın evli iken zina ettiler. Sizden ona bu hususta hükmünü sormanızı istiyoruz" dediler.

Ayet: 41

Kureyza ve Nadır oğulları da onlara: "Ona sorarsanız Vallahi size istemediğiniz şeyi emredecektir." dediler. Sonra aralarında Kaab ibni Eşref, Kaab ibni Esed, Said ibni Amr, Malik ibni Sayf, Kinane ibni ebil Hakîk ve diğerlerinin de bulunduğu bir topluluk Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ya Muhammed! Evli iken zina eden erkekle kadının durumundan bize haber ver, onların senin kitabında cezaları nedir?" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

١٠٣ - « هَلْ تَرْضَوْنَ بِقَضَائِى »

103 - **"Benim hükmüme razı mısınız?"** buyurdu.

Onlar "Evet" deyince, O anda Cibril *(Aleyhisselâm)* recm ayetini indirdi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara bunu bildirince bunu kabul etmediler. Bunun üzerine Cibril *(Aleyhisselâm)* , Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: **"Onlarla senin arana İbni Sûriyâ'yı hakem yap."** buyurdu ve ibni Sûriyâ'yı ona tarif etti. O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara :

« هَلْ تَعْرِفُوْنَ شَابًّا اَمْرَدَ اَبْيَضَ اَعْوَرَ يَسْكُنُ فَدَكَ يُقَالُ لَهُ اِبْنُ صُوْرِيَا »

"Tüysüz, beyaz tenli, şaşı, Fedek'te oturan, kendisine ibni Sûriyâ denilen bir genç var, onu tanıyor musunuz? " buyurunca, onlar: "Evet" dediler. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« فَاَىُّ رَجُلٍ هُوَ فِيكُمْ »

"Sizin aranızda o nasıl bir adamdır?" diye sorunca, Onlar: "O, yer yüzünde Allah'ın Musa *(Aleyhisselâm)* a Tevrat'ta indirdiklerini en iyi bilen kimsedir." dediler. O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« فَاَرْسِلُوْا اِلَيْهِ »

"Ona adam gönderin (onu buraya getirtin)" buyurdu. Onlar, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sözüne göre hareket ederek İbni Sûriyâ'yı çağırdılar. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona:

« اَنْتَ اِبْنُ صُوْرِيَا »

"İbni Sûriyâ sen misin?" diye sorunca O, "Evet" dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« اَنْتَ اَعْلَمُ الْيَهُوْدِ »

"Yahudilerin en bilgini senmişsin öyle mi?" buyurunca, O: "Öyle derler" diye cevap verdi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yahudilere:

« أَتَجْعَلُوْنَهُ بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ »

"Onu, benimle sizin aranızda hakem yapıyor musunuz?" diye sorunca, Onlar: "Evet" dediler. O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ibni Sûriyâ'ya:

« نَاشَدْتُكَ بِاللهِ الَّذِى لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ الَّذِى اَنْزَلَ التَّوْرِيةَ عَلىٰ مُوسىٰ وَاَخْرَجَكُمْ مِنْ مِصْرَ وَفَلَقَ لَكُمُ الْبَحْرَ وَاَنْجَاكُمْ وَ اَغْرَقَ آلَ فِرْعَوْنَ وَبِالَّذِى ظَلَّلَ عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلَ عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوىٰ وَاَنْزَلَ عَلَيْكُمْ كِتَابَهُ فِيهِ حَلاَلُهُ وَحَرَامُهُ هَلْ تَجِدُونَ فِى كِتَابِكُمُ الرَّجْمَ عَلَى الْمُحْصَنِ »

'Kendisinden başka hiç bir ilâh olmayan, Musa'ya Tevrat'ı indiren, sizi Mısır'dan çıkaran, sizin (geçmeniz) **için denizi yaran, sizi kurtarıp Firavun'un hanedanını boğan, bulutu üzerinize gölge yapan, bıldırcın ve kudret helvasını size indiren, içinde helâl ve haramları bulunan kitabını** (Tevrat'ı) **size indiren Allah aşkına söyle, sizin kitabınızda evli iken zina eden hakkında recm hükmü buluyor musunuz?' diye Allah adı verince,"**

O, çaresizce: "Evet var, bana verdiğin antlara yemin ederim ki, yalan söylediğim veya değiştirdiğim takdirde üzerimize azap inmesinden korkmasaydım bu hakikatı sana itiraf etmeyecektim. Velâkin sizin kitabınızda bu hüküm nasıldır? Ya Muhammed!" dedi.

O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« اِذَا شَهِدَ اَرْبَعَةُ رَهْطٍ عُدُولٍ اَنَّهُ اَدْخَلَهُ فِيهَا كَمَا يُدْخَلُ الْمِيلُ فِى الْمُكْحُلَةِ وَجَبَ عَلَيْهِمَا الرَّجْمُ »

"Sürme çöpü sürmedanlığa sokulduğu gibi erkeğin tenasül uzvunun, kadının uzvuna girdiğine dair dört tane adaletli kimse şahitlik ederse üzerlerine recm vacip olur." buyurunca:

İbni Sûriyâ: "Musa *(Aleyhisselâm)* a Tevratı indiren Allah'a yemin ederim ki, Allah-u Tealâ, Musa *(Aleyhisselâm)* a da Tevratta böyle indirmiştir." dedi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona:

« فَمَا كَانَ اَوَّلُ مَا تَرَخَّصْتُمْ بِهِ فِى اَمْرِ اللهِ تَعَالَىٰ »

"Allah'ın emri hakkında ruhsat almaya çalıştığınız ilk mesele hangisidir?" diye sorunca,

İbni Sûriyâ şöyle cevap verdi: "Biz şerefli bir kimseyi (suçundan dolayı) yakalayınca bırakırdık, zayıf bir kimseyi yakalayınca ona had cezası uygulardık, derken şereflilerimiz arasında zina çoğaldı, neticede bir hükümdarımızın amcasının oğlu zina yaptı biz onu recmetmedik, sonra başka bir adam kavminden bir kadınla zina edince hükümdar onu recmetmek istedi.

Bunun üzerine kavmi ayağa kalkarak, hükümdarın amcasının oğlu için vallahi falancayı recmetmedikçe bunu recmedemezsin." dediler.

Ayet: 41

O zaman biz aramızda: "Gelin toplanalım da recmin yerine, şerefli ve düşük herkese uygulanabilecek bir ceza koyalım." dedik ve celd (ziftlenmiş bir ip ile kırk sopa atma) ve tahmim (yüzleri siyaha boyanıp iki merkeb üzerine tersine bindirilip dolaştırılma) cezalarını recmin yerine koyduk.

İbni Sûriyânın bu açıklamalarını duyan alçak yahudiler onun üzerine sıçrayarak: "Bildiklerini ona ne çabuk haber verdin, sen bizim övgülerimize lâyık değildin velâkin yanımızda olmadığından gıybetini etmek istemedik." dediler.

İbni Sûriyâ da onlara: "Şüphesiz ki o beni Tevrata saldı, üzerimize azap inmesinden korkmasaydım ona söylemezdim." dedi.

Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ibni Sûriyâ ile tenhada kaldığında, İbni Sûriyâ ona bildiği alâmetlerinden bazılarını sordu. Cevapları doğru bulunca, "Allah'tan başka hiç bir ilâh olmadığına ve senin Allah'ın resulü, önceki peygamberlerin müjdelediği, arap soyuna mensup ümmî peygamber olduğuna şahitlik ederim. Vallahi yâ Ebel Kasım! Yahudiler de senin nebiyyi mürsel olduğunu biliyorlar lâkin sana hased ediyorlar." dedi.

O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* dışarı çıkarak o iki kişinin recmedilmelerini emretti. Böylece onlar mescidin kapısının yanında recmedildiler ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in recmettirdiği ilk kimse bunlar oldu. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« اَللّٰهُمَّ اِنِّی اَوَّلُ مَنْ اَحْیَا اَمْرَكَ اِذَا اَمَاتُوهُ »

"Ey Allahım! Şüphesiz ki ben, onlar senin emrini öldürdüklerinde (recm hükmünü kaldırdıklarında) **onu ilk diriltenim."** buyurdu. *(Beğavî, Meâlimü't-Tenzil:2/37-38, Hâzin, Mecmûatüt Tefasîr, 2/285, Taberî, Camiul Beyan, No:11926/27, 4/572, Müslim, Hudûd:6, No:1700, 3/1327, Ebu Davud, Hudûd:26, No:4446-47-48-50, 2/559)*

Bu kadar hakikatları itiraf ettikten sonra ibni Sûriyâ Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*in nübüvvetini inkâr ederek kâfir oldu. Bunun üzerine Allah-u Tealâ: (لاَ يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِى الْكُفْرِ) **"Ey Resul! Küfürde koşuşanlar seni üzmesin."** mealindeki bu ayeti celileyi indirdi.

١٠٤ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّ الْيَهُودَ جَاؤُوا اِلٰى رَسُولِ اللهِ ﷺ ، فَذَكَرُوا لَهُ اَنَّ رَجُلاً مِنْهُمْ وَامْرَأَةً زَنَيَا فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « مَا تَجِدُونَ فِى التَّوْرَاةِ فِى شَأْنِ الرَّجْمِ » فَقَالُوا: نَفْضَحُهُمْ وَيُجْلَدُونَ ، فَقَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ سَلاَمٍ: كَذَبْتُمْ اِنَّ فِيهَا الرَّجْمَ ، فَاَتَوْا بِالتَّوْرَاةِ فَنَشَرُوهَا ، فَوَضَعَ اَحَدُهُمْ يَدَهُ عَلٰى آيَةِ الرَّجْمِ ، فَقَرَأَ مَا قَبْلَهَا وَمَا بَعْدَهَا ، فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللهِ بْنُ سَلاَمٍ اِرْفَعْ يَدَكَ ، فَرَفَعَ يَدَهُ فَاِذَا فِيهَا آيَةُ الرَّجْمِ ، فَقَالُوا : صَدَقَ يَا مُحَمَّدُ ، فِيهَا آيَةُ الرَّجْمِ ، فَاَمَرَ بِهِمَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فَرُجِمَا »

104 - Abdullah İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuştur: Yahudiler Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek, içlerinden bir adamla bir kadının zina ettiğini anlattılar. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara: **"Recm hususunda Tevratta ne buluyorsunuz?"** diye sordu. Onlar: "Zina edenleri rezil ederiz ve sopa cezasına çarptırılırlar." deyince, Abdullah ibni Selâm *(Radıyallahu Anh)*: "Yalan söylediniz! Şüphesiz ki Tevrat'ta recm vardır." buyurdu.

Derken onlar Tevrat'ı getirip açtılar, o sırada içlerinden biri elini recm ayetinin üzerine koyarak öncesini ve sonrasını okuyunca, Abdullah ibni Selâm *(Radıyallahu Anh)* ona: "Elini kaldır!" dedi. O, elini kaldırdığı gibi recm ayeti meydana çıkınca, onlar: "Ya Muhammed! İbni Selâm doğru söyledi, Tevrat'ta recm ayeti vardır" dediler. O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* o iki kişinin recmedilmesini emretti ve onlar recmolundular.

Hadis-i şerif'in ravisi Abdullah *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Ben recmedilen adamın, kadının üzerine eğilerek onu taşlardan koruduğunu gördüm." *(Buharî, Menakıb:23, No:3436, 3/1330, Müslim, Hudûd:6, No:1699, 3/1326, Muvatta', İmam-ı Malik, Hudûd:1 No:1551, Sh.545, Ebu Davud, Hudûd:26, No:4446, 2/558, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:16929, 8/373, Ahmed İbni Hanbel, Müsned, No:4498, 2/208, İbni Cerîr-i Taberî, No:11941, 4/577, Musannef, Abdürrazzak, No:13321-22, 7/318, İbni Hıbban, No:4417-18, 6/303, Müsned-i Humeydî, No:696, 2/306)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, sebeb-i nüzûl hakkında bu iki rivayet esahhu'l-akval (sözlerinen doğrusu) dur.

Nitekim İmam-ı Süyûtî, "Dürrül Mensûr" da sebebi nüzûl ile ilgili rivayetleri ayrı ayrı nakletmiştir. Bu rivayetler arasında bazı farklılıklar görülse de hiç biri arasında çelişki yoktur, hepsi tek bir kıssadır.

Bütün bu rivayetlerden anlaşıldığına göre yahudiler, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i hakem tayin etmiştir, O da onlara Tevratın hükmüyle hüküm vermiş ve bu hususta ibni Sûriyâ'nın sözüne dayanmış, yahudilerin şehadetini dinleyerek onunla amel etmiştir.

Bundan dolayı Zimmî (İslâm devletinin idaresi altında yaşayan gayri müslim) ler imama (müslümanların devlet reisine) bir meseleden dolayı baş vursalar, eğer o mesele adam öldürmek, hudud tecavüz etmek ve gasp gibi zulüm muamelesi ise, müctehitler arasında hiç bir ihtilâf söz konusu olmaksızın, devlet reisi onların arasında hüküm vererek, onları o zulümden meneder, diğer meselelerde ise, imam onların arasında hüküm verip vermeme hususunda İmam-ı Malik ve Şafiî'ye göre muhayyer (serbest) tir. Ancak hüküm verirse islâmın hükmüyle hüküm vermelidir.

İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* : (فَإِنْ جَآؤُكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ) **"Sana gelirlerse aralarında hükmet veya onlardan yüz çevir."** *(Maide Sûresi: 42 den)* ayet-i kerimesinden dolayı hüküm vermemeyi uygun görmüştür.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* "Had cezaları hususunda aralarında hüküm vermez." buyurmuştur.

İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* ise: (وَأَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ) **"Onların arasında Allah'ın indirdiği ile hükmet."** *(Maide Suresi: 49 dan)* ayet-i celilesine dayanarak her hususta onlar arasında hüküm verileceği görüşüne gitmiştir. Ayrıca bu, Zührî, Ömer ibni Abdilaziz, ve Hakem *(Rahimehumullah)* ın görüşleridir. Bu görüş İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan da rivayet edilmiştir, İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ın iki sözünden birisi de budur.

Bu sebeb-i nüzûllere göre, ayet-i celilede geçen: (يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَـٰذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا)**"Kelimeleri yerlerinden sonra değiştirirler, eğer size şu** (fetva) **verilirse onu alın, eğer o verilmezse sakının** (onu kabul etmekten çekinin)." ifadesi, "Onlar, recm yerine sopa atılması hükmünü koydular ve: 'Muhammed size sopa vurulmasını emrederse kabul edin, eğer recmetmenizi emrederse kabul etmeyin.' dediler" demektir.

3 - İmam-ı Ahmed, İbni Cerîr ve diğerleri İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir.

"Cahiliyyet devrinde yahudilerden iki taifeden biri diğerini yendi, neticede galip tarafın mağlup taraftan öldürdüğü her hangi bir kimsenin diyeti elli vesk (bir vesk iki yüz kilogramdır), mağlûp tarafın galip taraftan öldürdüğü her bir maktülün diyeti ise yüz vesk olacağına dair anlaşıp barıştılar. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Medine-i Münevvere'ye gelinceye kadar bu hâl üzere devam ettiler.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Medine-i Münevvere'ye gelince iki taife de zelil duruma düştü, halbuki o gün Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlarla harbedip galip gelmemişti. O sırada zelil olan taife aziz olanlardan bir kimseyi öldürünce, aziz olan taife zelil olanlara: "Bize diyet olarak yüz vesk gönderin." diye haber yolladılar.

Mağlup taraf buna karşı: "Dinleri, nesepleri, şehirleri bir olan iki kabilenin nasıl olur da bir kısmının diyeti diğerinin yarısı olur? Bu zamana kadar biz bunu size, sizin zulmünüz, bizim de korkumuz yüzünden veriyorduk, Amma Muhammed geldikten sonra artık bunu size ödemeyeceğiz." diye cevap vermeleri üzerine az kalsın aralarında yeni bir harp çıkacak oldu.

Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i aralarında hakem yapmak üzere anlaştılarsa da, galip taraf bu meseleyi iyice düşünerek: "Vallahi Muhammed sizden alıp onlara verdiğinin bir kat fazlasını onlardan alıp size verecek değildir. Bu adamlar doğru söylediler, bu zamana kadar bize onlara yaptığımız zulüm ve kahır (zorlama) dan sebep bu diyeti ödediler.

O hâlde siz, Muhammedin görüşünü size bildirecek kimseleri casus olarak ona yollayın, eğer size istediğinizi verirse onu hakem tayin edersiniz, vermezse ondan sakınır hükmüne razı gelmezsiniz." dediler.

Böylece münafıklardan bir takımını Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in görüşünü almak için gönderdiler. Onlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in

yanına geldiklerinde Allah-u Tealâ onların bütün işlerini ve niyetlerini habibine bildirmek üzere: (يَا اَيُّهَا الرَّسُولُ لاَ يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِى الْكُفْرِ) **"Ey Resul! Küfürde koşuşanlar seni üzmesin."** ayet-i kerimesinden: (وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ) **"Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, işte onlar fasıkların tâ kendileridirler."** *(Maide Suresi:41 den)* kavl-i şerifine kadar olan kısmı indirdi.

Sonra İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*: "Vallahi bu ayetler bu kimseler hakkında indirilmiştir." buyurdu. *(Ahmed İbni Hanbel, 1/246 (eski baskı), İbni Cerîr-i Taberî, No:12042, 4/594, Süyûtî, Dürrül Mensûr: 3/74, Alûsî: 6/137)*

Bu sebeb-i Nüzûl'e göre, "ayetleri yerlerinden değiştirmeleri" kıssadan tam olarak anlaşılmamaktaysa da, **"Münafıklarla Yahudiler seni üzmesin"** ifadesiyle: **"Sana gelmeyen diğer bir kavmin hesabına casusluk yapanlar."** kavl-i şerifi tam manasıyla anlaşılmaktadır.

Ayrıca buna göre: **"Eğer size şu verilse onu alın, eğer o verilmezse sakının derler."** kavl-i şerifi, "Muhammed size eskisi gibi mağlûp tarafın iki misli diyet verirse onu alın, vermezse ondan sakının derler." şeklinde anlaşılmalıdır.

Fahrurrazî, Nesefî ve Alûsî tefsirlerinde zikredildiği üzere Allah-u Tealâ yahudilerin rezillik ve rüsvaylıklarını iyice ortaya koyduktan sonra: (وَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا) **"Allah kimin fitnesini murad ederse, artık sen o kimse için Allah'tan hiç bir şeye malik olamazsın** (Allah'ın fitneye düşürmek istediği kimseye sen hiç bir şey yapamazsın)." buyurmuştur.

Ayet-i celilede geçen: **"Fitne"** kelimesi her türlü mefsedeti (bozukluğu) içine alan bir lâfızdır. Ancak Mevlâ Tealâ bu lâfzı münafıkların ve yahudilerin küfürlerinin peşinden zikredince bu fitneden maksadın, daha önce bahsi geçen o küfürler olması gerekir.

Buna göre mana: "Allah'ın küfre ve sapıklığa düşmesini murad ettiği kimselerden bunları gidermeye kimsenin gücü yetmez." demek olup, maksat bu kimselerin imanından Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ümidini kesmektir.

Bu ayet-i celile: **" Allah imanı diler, küfrü murad etmez."** diyen mutezilenin aleyhinde biz ehl-i sünnetin delilidir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ bu hususu te'kid etmek üzere: (اُولٰئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ) **"İşte onlar, Allah'ın kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir."** buyurmuştur.

Bu ayet-i celile de yine bizim lehimize, mutezilenin aleyhine büyük bir delildir. Tabii ki Allah-u Tealâ'nın onların kalplerini küfür ve dalâlet pisliğinden temizlemek istemeyip, onların fitnesini istemesi, ibtidâen (sebepsiz yere başlangıçta) Allah-u Tealâ tarafından vaki olmayıp, bilakis onların o küfrü ve dalâleti seçmeleri sebebiyledir.

Bu ayet-i celile herkesin gördüğü gibi: "Allah-u Tealâ'nın, kâfirin müslüman olmasını murat etmediği ve onun kalbini şek ve şirkten temizlemediği" hususunda ehl-i sünnet itikadını tam manasıyla açıklamaktadır.

Eğer Allah-u Tealâ kâfirin müslüman olmasını dileseydi, onun dilediği şey muhakkak olacağından bütün kâfirler iman etmiş olurlardı.

Sapık mutezile mezhebi ise: "Allah-u Tealâ kimsenin fitnesini dilememiş, herkesin imanını ve kalbinin temizliğini istemiş, fakat onun bu muradı olmamış" diyerek şerlerin Allah'ın iradesiyle olmayıp, kullardan geldiği görüşünü savunmuşlardır.

İşte bu ayet-i kerime ve emsali (benzerleri), onların aleyhine delil olarak yeter. Demek ki Allah-u Tealâ onların kalplerini bu bozuk inançlardan temizlemek istememiştir. (اَفَلاَ يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْاٰنَ اَمْ عَلىٰ قُلُوبٍ اَقْفَالُهَا) **"Kur'anı iyice düşünmezler mi, yoksa kalpler üzerinde kilitleri mi var?"** *(Kıtal Suresi: 24)*

Mutezileden olan Zemahşerî'nin, kendi mezhebine uymadığı için bu ayet-i celileyi açıkça anlaşılan manasından uzaklaştırarak: "Allah-u Tealâ kendi lütuflarının onlara tesir etmeyeceğini bildiği için onlara lütuflarını bahşetmek istemedi" şeklindeki bozuk te'vili ne kadar çirkindir.

Allah zalimlerin dediğinden son derece münezzehtir, Allah'ın lütufları tesirsiz ve faydasız olursa, kimin lütfu menfaat verecek ve kimin iradesi te'sir edecektir? Gerçekte buranın manası: "Allah-u Tealâ onların, küfrü ve sapıklığı seçeceklerini ezeli ve isabetli ilmiyle bildiği için onların müslüman olmalarını dilememiştir, çünkü onun dilediği şey mutlaka olur." demektir.

Velâkin şu bilinmelidir ki irade ile rıza arasında fark vardır. Şöyle ki Mevlâ Tealâ kâfirin küfrünü dilediyse de ondan razı değildir.

Nitekim Emâlî'de zikredildiği üzere:

« مُرِيدُ الْخَيْرِ وَ الشَّرِّ الْقَبِيحِ وَلٰكِنْ لَيْسَ يَرْضىٰ بِالْمُحَالِ »

"Allah-u Tealâ hayrı ve çirkin olan şerri dileyicidir. Velâkin kötüye razı değildir."

Görüldüğü üzere Allah-u Tealâ bu ayet-i celilesinde bir takım kullarının kalplerini temizlemek istemediğini açıklamıştır. Elbetteki bu, onların, kalplerini temizleyecek çarelere baş vurmamalarındandır. Zira kalp temizliğinin bir takım yolları vardır. Nitekim Alûsi tefsirinde zikredildiğine göre, Ebu Bekr-i Verrak *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Kalbin temizliği iki şeydedir:

1 - Kıskançlık ve kin'i kalpten çıkartmak,

2 - Müslümanların topluluğu hakkında güzel düşünmek.

Ayet-i celilede geçen: (لَهُمْ فِى الدُّنْيَا خِزْىٌ) **"Onlar için dünyada rüsvaylık vardır."** kavl-i şerifindeki horluk ve hakirlikten maksat: Münafıkların, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, onların yalanlarını öğrenmesi sebebiyle sır perdeleri kalkarak öldürülmekten korkmaları, islâmın yaygınlaşması ve güçlenmesi sebebiyle üzüntülerinin artmasıdır.

Yahudilerin rüsvaylığı ise, Tevratın hükümlerini gizledikleri meydana çıkarak rezil olmaları, Nadır oğullarının, memleketlerinden sürgünü ve onlardan cizye alınmasıdır.

(وَلَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ) **"Onlar için ahirette de pek büyük bir azap vardır."** kavl-i şerîfindeki azaptan maksat ise, cehennem içinde, kendileri için hazırlanan büyük işkencelerle birlikte ebedî kalmalarıdır.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Hak Tealâ her kimi kendisine yakınlık makamından uzaklaştırıp, o kişiye imhal (mühlet vermek) dizginini sarkıtarak onu ilâhî mekrine (gizli azabına) havale eder de, o kişinin gizli açık bütün hâllerini karıştırırsa, artık o kişi kendi evham vadilerinde bocalayıp, nefsanî arzularını tatmine çalışır ve vebali kendisine dönecek olan şeyler yapar.

İşte Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesiyle habibine, bu gibi kimselere aldırmamasını, onların hâllerine önem vermemesini emir buyurmuş ve onların, rahmetinden uzak olduğunu bildirmiştir.

Ayrıca Mevlâ Tealâ: (وَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا) **"Allah kimin fitnesini** (şaşkınlığını) **dilerse, sen Allah'a karşı onun lehine hiç bir şey yapamazsın."** buyurarak, Allah-u Tealâ'nın mahrumiyete lâyık gördüğü ve hızlan (yardımsızlık) tuzağına düşürdüğü kimseler hakkında başkalarının şefaatının (aracılığının) makbul olmadığını açıklamıştır.

"İşte onlar, Allah'ın, kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir." Onların hamuru saadet suyu ile yoğrulmadığından, şirk pisliği üzere yaratılmışlardır. Aslından temiz olmayan ise, enva-i çeşit temizlenme muameleleriyle aklanmaz,

"Onlar için dünyada rüsvaylık, ahirette ise büyük bir azap vardır." Onlar bir alçaklıktan diğerine düşmüşler, firak (ayrılık) ile tehdit olunup, ihtirak (yangın) a uğratılmışlardır. Artık onların ezeldeki reddolunuşları mı yoksa nihayetteki şirk ve inkârda kalışları mı onlara bu alçaklığı hakettirmiştir bilinmez?

Ayet: 41

KAFİRLERİN YAPTIKLARINA ÜZÜLMEKTEN RESULULLAH *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* İ NEHYEDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« وَلاَ يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِى الْكُفْرِ اِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ شَيْئًا يُرِيدُ اللّٰهُ اَلاَّ يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِى الْاٰخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (١٧٦) »

"(Habibim!) **O küfür** (inkâra düşmek) **de koşuşanlar** (ın sana zarar verecekleri endişesi) **seni mahzun etmesin. Çünkü onlar, Allah** (-u Tealâ'nın dostların) **a hiç bir şeyle** (hiç bir şekilde) **zarar veremezler. Allah** (-u Tealâ) **onlara ahirette** (sevaptan) **hiçbir nasip vermemek istiyor.** (Sevaptan tamamen mahrum olmalarıyla beraber) **Onlar için çok büyük bir azap da vardır."** *(Ali Imran Suresi:176)*

DİLLERİYLE "İNANDIK" DEYİP KALPLERİYLE İNANMAYANLAR:

« وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ (٨) »

"İnsanlardan bir kısmı da vardır ki, 'biz Allah'a ve ahiret gününe inandık' derler, halbuki onlar asla inanıcı değildirler." *(Bakara Suresi: 8)*

« وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰيةُ فِيهَا حُكْمُ اللّٰهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَمَا اُولٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ (٤٣) »

"İçinde Allah'ın hükmü olan Tevrat yanlarında olduğu hâlde nasıl (oluyor da karışık davalarında seni) **hakem kılıyorlar da, sonra bunun arkasından** (verdiğin hükümle amel etmekten) **yüz çeviriyorlar. Onlar** (sana da, kendi kitaplarına da) **inanıcı kimseler değildirler."** *(Maide Suresi: 43)*

« وَيَقُولُونَ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالرَّسُولِ وَاَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيقٌ مِنْهُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَمَا اُولٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ (٤٧) »

"Allah'a ve resule inandık ve itaat ettik." derler. Sonra içlerinden bir fırka bunun ardından yüz çevirir. İşte bunlar mümin (inanmış kimse) **değillerdir."** *(Nur Suresi: 47)*

« ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لاَ يَفْقَهُونَ (٣) »

"İşte bu, onların (münafıkların) **önce iman edip, sonra inkâr etmeleri sebebiyledir. Bu yüzden kalpleri mühürlenmiştir, artık onlar anlamazlar."** *(Münafikûn Suresi:3)*

YAHUDİLERİN, ALLAH'IN AYETLERİNİ DEĞİŞTİRMELERİ:

« فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (١٣) »

"Sözlerini bozmaları sebebiyle onları lânetledik (rahmetimizden kovduk) **ve kalplerini kaskatı yaptık. Onlar kelimeleri** (kitaplarının ayetlerini, konulan) **yerlerinden değiştirirler. Kendisiyle vaaz olundukları** (Tevratın ahkâmı) **ndan büyük bir hazzı** (nasibi) **unuttular. İçlerinden bir azı müstesna, sen onlardan daima bir hainliğe muttali olup duracak** (rastlayacak) **sın. Yine de onları affet ve aldırış etme. Şüphesiz ki Allah iyilik edenleri sever."** *(Maide Suresi: 13)*

ALLAH'IN SAPTIRMAK İSTEDİĞİNİ KİMSENİN YOLA ALAMAYACAĞI:

« وَلَا يَنفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ (٣٤) »

"(Nuh *(Aleyhisselâm)* kavmine şöyle dedi:) **Eğer Allah sizi azdırmak istiyorsa, ben size öğüt vermek istesem de, nasihatım size fayda vermez.** (çünkü) **Sizin rabbiniz O'dur ve ancak O'na döndürüleceksiniz. "** *(Hud Suresi:34)*

AHİRET HÂLİNİN DÜNYAYA UYGUN OLACAGI:

« وَمَنْ كَانَ فِي هَٰذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلًا (٧٢) »

"Bu dünyada kör olan kimse ahirette de kördür ve yol bakımından daha sapıktır." *(İsra Suresi: 72)*

سَمّٰعُوْنَ لِلْكَذِبِ اَكّٰلُوْنَ لِلسُّحْتِ ۭ فَاِنْ جَاۗءُوْكَ فَاحْكُمْ
بَيْنَهُمْ اَوْ اَعْرِضْ عَنْهُمْ ۚ وَاِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَّضُرُّوْكَ
شَيْـــًٔا ۭ وَاِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ
الْمُقْسِطِيْنَ ۝۴۲ وَكَيْفَ يُحَكِّمُوْنَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰىةُ
فِيْهَا حُكْمُ اللّٰهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ ۭ وَمَآ اُولٰۗىِٕكَ
بِالْمُؤْمِنِيْنَ ۝۴۳ اِنَّآ اَنْزَلْنَا التَّوْرٰىةَ فِيْهَا هُدًى وَّنُوْرٌ ۚ يَحْكُمُ
بِهَا النَّبِيُّوْنَ الَّذِيْنَ اَسْلَمُوْا لِلَّذِيْنَ هَادُوْا وَالرَّبّٰنِيُّوْنَ
وَالْاَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوْا مِنْ كِتٰبِ اللّٰهِ وَكَانُوْا
عَلَيْهِ شُهَدَاۗءَ ۚ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوْا
بِاٰيٰتِيْ ثَمَنًا قَلِيْلًا ۭ وَمَنْ لَّمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ
الْكٰفِرُوْنَ ۝۴۴ وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيْهَآ
اَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ ۙ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْاَنْفَ بِالْاَنْفِ
وَالْاُذُنَ بِالْاُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ ۙ وَالْجُرُوْحَ قِصَاصٌ ۭ
فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهٖ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهٗ ۭ وَمَنْ لَّمْ
يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ۝۴۵

Mevlâ Tealâ, yahudilerin, Allah'ın ayetlerini değiştirmeleri, yalana çok kulak vermeleri gibi kötülüklerini açıkladıktan sonra diğer bazı kötülüklerini şöyle açıklıyor:

سَمّٰعُونَ لِلْكَذِبِ اَكّٰلُونَ لِلسُّحْتِ فَاِنْ جَآؤُكَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ اَوْ اَعْرِضْ عَنْهُمْ
وَاِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْئًا وَاِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ
اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ (٤٢)

KELİME MANASI (42)

Onlar kimlerdir? (سَمّٰعُونَ) **Çokça dinleyicidirler,** *neyi?* (لِلْكَذِبِ) **yalanı,** daha kimlerdir? (اَكّٰلُونَ) **mubalâğa ile yiyicidirler,** neyi? (لِلسُّحْتِ)**haramı,** (فَاِنْ جَآؤُ) **eğer gelirlerse,** kime? (كَ) **sana,** (فَاحْكُمْ) **hükmet,** nerede? (بَيْنَهُمْ) **aralarında,** (اَوْ اَعْرِضْ) **yahut yüz çevir,** kimden? (عَنْهُمْ) **onlardan,** (وَاِنْ تُعْرِضْ) **eğer yüz çevirirsen,** kimden? (عَنْهُمْ) **onlardan,** (فَلَنْ يَضُرُّو) **asla zarar veremezler,** kime? (كَ) **sana,** neyle? (شَيْئًا) **en ufak bir şeyle** (sana azıcık bir zarar da veremezler), (وَاِنْ حَكَمْتَ) **eğer hükmedersen,** (فَاحْكُمْ) **hükmet,** nerede? (بَيْنَهُمْ) **aralarında,** neyle? (بِالْقِسْطِ) **adaletle,** (اِنَّ اللّٰهَ) **şüphesiz Allah,** (يُحِبُّ) **sever,** kimi? (الْمُقْسِطِينَ) **adaletlileri.**

MEALİ ŞERİFİ

(Onlar) **Son derece yalan dinleyicilerdir, çokça haram yiyicilerdir. Eğer** (karışık davalarında aralarında hakem olman için) **sana gelirlerse,** (ister) **aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir. Şayet kendilerinden yüz çevirirsen sana hiç bir şey** (en ufak bir zarar) **veremezler. Eğer aralarında hükmedersen adaletle hükmet. Çünkü Allah adil olanları sever.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile Ka'b ibni Eşref ve benzeri yahudi hâkimler hakkında inmiştir. Onlar rüşvet alır ve rüşvet veren kimsenin lehine hüküm verirlerdi.

İmam-ı Hasen *(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre, Benî İsrailden biri, bir dava için hâkime geldiği zaman vereceği rüşveti elbisesinin yen'ine (koluna) koyup ona gösterir, sonra istediğini anlatmaya başlardı. Hâkim de onun hasmına hiç bakmayıp devamlı onun yalanlarını dinleyerek rüşvet yerdi.

İşte ayet-i celilede geçen: (سَمّٰعُونَ لِلْكَذِبِ اَكّٰلُونَ لِلسُّحْتِ) **"Sürekli yalan dinleyen ve boyuna haram yiyenler."** kavl-i şerifiyle anlatılanlar bu kimselerdir.

Bazı âlimler şöyle demişlerdir: İsrail oğullarının fakirleri, benimsemiş oldukları yahudilik üzere kalmak için, zenginlerden mal ve para alıyorlardı, böylece fakirler zenginlerin yalan yanlış sözlerini dinliyor ve onlardan aldıkları rüşvetleri yiyorlardı.

"Yahudilerin yalan dinlemesi" nin diğer bir manası da, âlimlerinin uydurup Tevrata nisbet ettikleri yalan yanlış şeyleri çokça dinliyor olmaları;

"Haram yemeleri" ise, (وَاَخْذِهِمُ الرِّبَا) **"Faiz almaları sebebiyle"** *(NisaSuresi: 161 den)* ayet-i celilesinde beyan edildiği üzere çokça faiz yemeleridir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, lügat âlimleri ayet-i celiledeki: (سُحْت) kelimesi hakkında bir kaç görüş açıklamışlardır.

İmam-ı Zeccac *(Rahimehullah)* ın açıklamasına göre kelimenin aslı: "Onun kökünü kazıdı, helâk etti, yok etti." manasında olan: (سَحَتَه) dür. Nitekim ayet-i kerimede: (فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ) **"Sonra** (Allah) **azapla sizin kökünüzü kurutur."** *(Tahâ Suresi: 61 den)* buyurulmaktadır.

Yahudilerin aldığı rüşvetlerin **"Suht"** kelimesiyle ifade edilmesi, bu yüzden Allah-u Tealâ'nın onları azap ile helâk edip, köklerini kazıyacağından dolayıdır. Yahutta aldıkları o şeyin bereketi yok olup gideceği içindir. Nitekim Mevlâ Tealâ (يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبَا) **"Allah ribayı** (faizle elde edilen kazancın bereketini) **mahveder** (tamamen giderir)." *(Bakara Suresi: 276 dan)* buyurmuştur.

İmam-ı Leys *(Rahimehullah)* ın açıklamasına göre **Suht:** Kendisinden dolayı haya duyulan (utanılan) bir günahtır. Bu mana da birinciye yakındır, çünkü bu gibi şeyler insanın mürüetini (şahsiyet ve kişiliğini) yok eder, adeta kökünü kazır.

İmam-ı Ferra *(Rahimehullah)* ın görüşüne göre **Suht** kelimesinin aslı şiddetli açlıktır. Nitekim çok obur olan kişiye arapçada: (رَجُلٌ مَسْحُوتُ الْمِعْدَةِ) **"Midesi daima aç adam."** denilir. Buna göre **Suht**: Obur ádámın aç gözlülüğü gibi, aşırı tamahkârlığın insanı sevkettiği haram şeydir. Bu mana da birinciyle bağdaşabilir, çünkü açlığı ve aç gözlülüğü şiddetli olan kimse, önüne konan bütün yiyecekleri silip süpürür ve büyük bir iştahla onların kökünü kazır.

Burada meşhur olan görüşe göre **Suht** kelimesinden maksat, mahkeme sırasında verilen rüşvettir. Nitekim:

١٠٥ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « رِشْوَةُ الْحُكَّامِ حَرَامٌ ، وَهِيَ السُّحْتُ الَّذِى ذَكَرَ اللّٰهُ فِى كِتَابِهِ »

105 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Hakimlerin aldığı rüşvet haramdır. Allah-ın kitabında bahsettiği suht işte budur."** buyurmuştur. *(İbni Ebî Hatim, No:6379, 4/1134, Süyûtî, Dürrül Mensûr: 3/81)*

١٠٦ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « كُلُّ لَحْمٍ اَنْبَتَهُ السُّحْتُ فَالنَّارُ اَوْلٰى بِهِ » قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ! وَمَا السُّحْتُ؟ قَالَ: « الرِّشْوَةُ فِى الْحُكْمِ »

106 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Suht** (haram) **ın inbat ettiği** (yetiştirdiği) **her ete, ateş daha lâyıktır."** Bunun üzerine: "Ya Resulallah Suht nedir?" diye sorulduğunda, **"Hükümde rüşvet** (almak) **tır."** buyurdu. *(Taberî, No:11972, 4/581, İbni Adiyy, el- Kâmil Fizzuafâ, 5/298, Beyhakî, Şuabu'l-İman, No:5759, 5/56, Süyûtî, el-Camiu'l-Kebir, No:15904, 5/450, Ebu Nuaym, Hilyetü'l-Evliya, 1/31)*

١٠٧ – عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « هَدَايَا الْاُمَرَاءِ سُحْتٌ »

107 - Câbir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen diğer bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Emirlerin aldıkları hediyeler Suht** (haram) **dır."** buyurmuştur. *(Süyûtî, Dürrül Mensûr:3/81, Abdürrezzak, Musannef:14665, 8/147, Beyhakî, Sünen-i Kübra:20474, 10/233)*

Yahyâ ibni Saîd *(Radıyallahu Anh)* şöyle nakletmiştir: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Abdullah ibni Revâha *(Radıyallahu Anh)* ı Hayber ehline emir olarak gönderdiğinde ona kürk hediye ettiler, O da: "Bu, suht'tur" diyerek reddetti. *(Süyûtî, Dürrül Mensûr 3/82)*

١٠٨ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ ﷺ: « سِتُّ خِصَالٍ مِنَ السُّحْتِ: رِشْوَةُ الْاِمَامِ وَهِىَ اَخْبَثُ ذٰلِكَ كُلِّهِ ، وَثَمَنُ الْكَلْبِ ، وَعَسْبُ الْفَحْلِ ، وَمَهْرُ الْبَغِىِّ ، وَكَسْبُ الْحَجَّامِ ، وَ حُلْوَانُ الْكَاهِنِ »

108 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen diğer bir hadis-i şerif-te Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Altı haslet suht'tandır:

1. - **İmamın** (devlet reisinin bir batılı ispat etmek veya bir hakkı iptal etmek için) **rüşvet alması, bu hepsinin en pisidir** (çünkü bu sebeble bütün dünyanın düzeni bozulur).

2. - **Köpek satmaktan elde edilen para,**

3. - **Damızlık erkek hayvanların tohumlarını satmak,**

4. - **Zinakâr kadının kazandığı para,**

5. - **Haccâm** (kan alan kimsen) **in kazancı** (tenzîhen mekruhtur) .

6. - **Kâhin** (fal bakan ve gaipten haber veren) **lere verilen para."** *(İbni Merdûyeh, Kenzul Ummal:9412, 4/42, Deylemî, Müsned-i Firdevs, No:3304, 2/464)*

١٠٩ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ: « مِنَ السُّحْتِ كَسْبُ الْحَجَّامِ ،

وَثَمَنُ الْكَلْبِ ، وَثَمَنُ الْقِرْدِ ، وَثَمَنُ الْخِنْزِيرِ ، وَثَمَنُ الْخَمْرِ ، وَثَمَنُ الْمَيْتَةِ ، وَثَمَنُ الدَّمِ ، وَعَسْبُ الْفَحْلِ ، وَأَجْرُ النَّائِحَةِ ، وَأَجْرُ الْمُغَنِّيَةِ ، وَأَجْرُ الْكَاهِنِ ، وَأَجْرُ السَّاحِرِ ، وَأَجْرُ الْقَائِفِ ، وَثَمَنُ جُلُودِ السِّبَاعِ وَثَمَنُ جُلُودِ الْمَيْتَةِ ، فَإِذَا دُبِغَتْ فَلاَ بَأْسَ بِهَا ، وَأَجْرُ صُوَرِ التَّمَاثِيلِ ، وَهَدِيَّةُ الشَّفَاعَةِ وَجُعْلَةُ الْغَزْوِ »

109 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen diğer bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz şöyle buyuruyor: **"Haccam'ın kazancı, köpek parası, maymun parası, domuz parası, şarap parası, leş parası, kan parası** (bunların satımından alınan para), **damızlık erkek hayvanın tohumunu satmak, ölü arkasından ağlayanın aldığı para, şarkı söyleyen kadının aldığı para, fal bakanın ücreti, büyü yapanın ücreti, kaif** (çocuğun kime benzediğini anlayarak nesep tayin eden) **in ücreti, yırtıcı hayvanların derilerinin parası, lâşe'nin deri parası -bu deriler tabaklanırsa beis yoktur-, heykellerin parası, aracılık hediyesi ve harbe gitme ücreti suht** (haram) **dandır. "** *(Süyûtî, Dürrül Mensûr:3/82)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Ömer, Ali, ve Abbas *(Radıyallahu Anhum)* şöyle buyurmuşlardır: "Çalgı, kaval ve benzeri şeyleri çalanların aldığı paranın hükmü rüşvetten daha hafiftir, çünkü mal sahibi aralarında bir anlaşma olmaksızın ona vermiştir." Bu sözden anlaşıldığına göre, bu gün eğlence yerlerinde anlaşmalı olarak çalgı çalanların aldığı para haramdır.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, kan alıcının aldığı ücret helâldir. Nitekim:

١١٠ – عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: احْتَجَمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ حَجَمَهُ أَبُو طَيْبَةَ . فَأَمَرَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِصَاعٍ مِنْ تَمْرٍ .

110 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Ebu Taybe *(Radıyallahu Anh)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kanını aldığında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ona bir ölçek hurma verilmesini emretti."** *(İmam-ı Malik, Muvatta', İsti'zan:10, No:1821, Sh.646, Buharî, Büyû':39, No:1996, 2/741)* Yine:

١١١ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: احْتَجَمَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَعْطَى الَّذِى حَجَمَهُ »

111 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **kan aldırdı ve haccâm'a** (ücretini) **verdi."** *(Buharî, Büyû':39, No:1997, 2/741, Ebu Davud, büyû':38, No:3423, 2/287)*

Bu rivayetler haccâm'ın kazancının temiz olduğuna delâlet eder, çünkü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* batıl olan işe para vermez, eğer haram olsaydı haccâm'a vermezdi.

RÜŞVETİN ZEMMİYLE İLGİLİ HADİS-İ ŞERİFLER:

١١٢ – عَنْ ثَوْبَانَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « لَعَنَ اللّٰهُ الرَّاشِيَ وَالْمُرْتَشِيَ وَالرَّائِشَ الَّذِي يَمْشِي بَيْنَهُمَا »

112 - Sevban *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Allah** (-u Tealâ) **rüşvet alana da verene de, aralarında gezene de lânet etmiştir."** *(Hakim, Müstedrek, No:7068, 4/115, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:6543, 2/563, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:20478, 10/234)*

١١٣ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « مَنْ وُلِّيَ عَلٰى عَشَرَةٍ فَحَكَمَ بَيْنَهُمْ بِمَا اَحَبُّوا اَوْ كَرِهُوا جِيءَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَغْلُولَةً يَدَاهُ اِلٰى عُنُقِهِ فَاِنْ حَكَمَ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَمْ يَرْتَشِ فِى حُكْمِهِ وَلَمْ يَحِفْ فَكَّ اللّٰهُ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَوْمَ لاَ غُلَّ اِلاَّ غُلُّهُ . وَاِنْ حَكَمَ بِغَيْرِ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالٰى وَارْتَشٰى فِى حُكْمِهِ وَحَابٰى شُدَّتْ يَسَارُهُ اِلٰى يَمِينِهِ وَرُمِيَ بِهِ فِى جَهَنَّمَ فَلَمْ يَبْلُغْ قَعْرَهَا خَمْسَمِائَةِ عَامٍ »

113 -İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her kim on kişiye idareci olur da, onlar arasında istedikleri veya istemedikleri bir şeyle hükmederse, kıyamet günü elleri boynuna bağlı olarak getirilir.**

Eğer Allah'ın indirdiği ile hükmetmiş, hükmünde rüşvet almamış ve zulmetmemişse, kendi bukağı (kelepçe) **sinden başka hiç bir bukağının bulunmadığı kıyamet gününde Allah** (-u Tealâ) **ondan bağlarını çözer. Eğer Allah'ın indirdiğinden başkası ile hükmetmiş, hükmünde rüşvet almış ve meyletmiş** (haktan ayrılmış) **ise, sol eli sağına bağlanarak cehenneme atılır da, beşyüz sene dibine ulaşamaz."** *(Hakim, Müstedrek:7069, 4/116)*

١١٤ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ: قَالَ: « سَتَكُونُ مِنْ بَعْدِى وُلاَةٌ يَسْتَحِلُّونَ الْخَمْرَ بِالنَّبِيذِ، وَالنَّجْشَ بِالصَّدَقَةِ ، وَالسُّحْتَ بِالْهَدِيَّةِ وَالْقَتْلَ بِالْمَوْعِظَةِ، يَقْتُلُونَ الْبَرِيءَ لِيُوَطِّؤُا الْعَامَّةَ يُمْلِى لَهُمْ فَيَزْدَادُوا اِثْماً »

114 -Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadis,i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Benden sonra öyle vali** (yönetici) **ler olacaktır ki, şarabı, üzüm şırası diye, necş'i** (gerçekte alıcı olmadığı hâlde, alıcı gibi gözüküp malın değerini artırmayı), **sadaka diye, suht'u** (rüşveti), **hediye diye, adam öldürmeyi, öğüt diye helâl görecekler. Halkı bastırmak**

için suçsuzu öldürürler, (Allah) **onlara mühlet verir onlar da günahlarını artırırlar."** *(İbni merdûyeh, Süyûtî,Dürrül Mensûr:3/82, Alûsi:6/140)*

İbni Münzir, Mesruk *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Bir kere Ömer ibni Hattab *(Radıyallahu Anh)* a "Mahkemede hakimin rüşvet alması suht'tan mıdır?" diye sorulduğunda, O:

١١٥ - « لاَ وَلٰكِنْ كُفْراً ، اِنَّمَا السُّحْتُ اَنْ يَكُونَ لِلرَّجُلِ عِنْدَ السُّلْطَانِ جَاهٌ وَمَنْزِلَةٌ وَيَكُونَ اِلَى السُّلْطَانِ حَاجَةٌ فَلاَ يَقْضِى حَاجَتَهُ حَتّٰى يُهْدِىَ اِلَيْهِ هَدِيَّةً »

115 - **"Hayır! O küfür** (kâfirlik) **tir. Suht ise bir adamın padişahın yanında makam ve mevkiî olup, başka bir adamın padişaha işi düştüğünde, hediye almadıkça onun işini görmemesidir."** buyurdu. *(Süyûtî, Dürrül Mensûr, 3/81)*

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ya: "Hükümde rüşvet almak suht'tan mıdır?" diye sorulduğunda, "O küfürdür." buyurdu. Sonra: (وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ)**"Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir."** *(Maide Suresi:44 den)* ayet-i kerimesini okudu. *(Dürrül Mensûr, 3/80)*

İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* a da aynı soru sorulduğunda: **"Suht, bir adamın, senden bir haksızlık için yardım isteyip sana hediye vermesidir."** buyurdu. *(Dürrül Mensûr, 3/80)*

Ancak burada şunu belirtelim ki, bu ifadelerde geçen küfür (kâfirlik) kişinin yaptığı işi helâl görmesi şartına bağlıdır. Amma haram işlediğini bilerek böyle yapan kimse, ehli sünnet itikadına göre müslümanların fasıklarındandır. O'nun İşi Allah'a kalmıştır, dilerse affeder, isterse azabeder. Bu hususta geniş malûmat Maide Suresi: 44. ayet-i kerimenin tefsirinde gelecektir.

İmam-ı Alûsî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bu sıralar rüşvet işi çok arttığı için, Allah-u Tealâ'nın mahlûkatı üzerindeki gölgesi, şeriat ve hakikat kurallarının müceddidi (yenileyicisi) -her bulunduğu yerde Allah'ın emanı ile kuşatılmış olmakta daim olsun - Sultân-ı Adlî Mahmud han Hazretleri tarafından (Hicrî) 1254 senesinde, rüşvet alanla, iki kardeşinin (verenle aracılık edenin) tam manasıyla yakalanıp cezalandırılması hakkında emir sudûr etmiş (kanun çıkarıl) mıştır.

Ayrıca rüşvet kapısı açılmasın diye hediyelere bir hudud konulmuştur. Nitekim emirlerin bir çoğu hediye bahanesiyle rüşvet yemektedirler.

İmam-ı Alûsî *(Rahimehullah)* ın bu beyanından anlaşıldığı üzere, Osmanlı padişahları şeriat hükümlerinin tatbik edilmesi hususunda çok büyük titizlik göstermişlerdir. Allah-u Tealâ sa'ylerini meşkûr eylesin, kendilerinden razı olsunve bütün ümmet tarafından onları hayırla mükâfatlandırsın. Âmin.,

RÜŞVETLE İLGİLİ HÜKÜMLER:

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bir hakkı iptal etmek veya hak olmayan şeyi elde etmek için alınıp verilen şeyin suht ve haram olduğu hususunda selef ulemasından hiç birinin ihtilâfı yoktur.

Ebu Hanife *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bir hakimin rüşvet aldığı tesbit edilirse, o anda vazifesine son verilir ve ondan sonra verdiği her hüküm geçersiz sayılır.

Vehb ibni Münebbih *(Radıyallahu Anh)* a "Rüşvet her hususta haram mıdır?" diye sorulduğunda: **"Hayır! Rüşvetten haram olan ancak, hakkın olmayan bir şeyi alman veya ödemen gereken bir hakkı ortadan kaldırman için verdiğindir. Amma dinini, malını ve kanını kurtarman için verdiğin haram değildir."** buyurdu.

Fakîh Ebu'l-leysi Semerkandî *(Rahimehullah)* da şöyle buyurmuştur: **"Biz de bu fetva ile amel ederiz, bir kimsenin rüşvet vererek canını ve malını kurtarmasında bir beis yoktur."**

Nitekim Abdullah ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* ın, Habeşistanda bulunurken iki dinar rüşvet verdiği ve: **"Günah, verene değil, alanadır."** buyurduğu rivayet edilmiştir. *(Kurtubî, 6/178)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Hassaf "Edebü'l-Kâzî" isimli eserinde rüşveti dört kısma ayırmıştır:

1.- Kendisini korkutan kimseye, o korkudan kurtulmak için rüşvet vermek.

2.- Kendisiyle padişahın arasında iş gördürmek için rüşvet vermek.

3.- Padişahtan vazife almak için rüşvet vermek. Hükümetten rüşvetle memuriyet ve ihale almak da bu kabildendir.

4.- Kadı'ya, lehine hüküm vermesi için rüşvet vermek.

Birinci durumda almak helâl olmaz, çünkü insan korkutmamak ona zulmetmemek demektir ki, bu zaten şeriatte vacip olan bir haktır, dolayısıyla bir insanı korkutmaktan vazgeçmek için rüşvet almak helâl olmaz. Ancak bu durumda rüşvet vermek helâl olur, çünkü o (veren) malıyla canını korumuştur. Bu ise şeriata uygundur ve caizdir.

İkinci durumda rüşvet almak helâl olmaz, çünkü müslümünların işlerini karşılıksız olarak görmek vaciptir, dolayısıyla padişahın, milletin işlerini görmesi için görevlendirdiği kimselerin iş görmek için para almaları helâl değildir.

Üçüncü durumda almak da vermek de helâl olmaz

Dördüncü durumda, haklı veya haksız hakimlerin rüşvet alması haramdır. Haksızlık durumunda iki nedenle, birincisi rüşvet olduğundan, ikincisi zulümle hükmetmeye sebep olduğundan haramdır. Haklı durumda ise tek nedenle haramdır ki, o da yapması gereken vazifeyi yerine getirmek için mal almasıdır.

Bahşişe gelince: Cevr ve zulüm konusunda bahşiş almak caiz değildir. Hak olan bir konuda ise caizdir.

"Nisabu'l-İhtisab" isimli eserde zikredildiğine göre, kadı'ya ve muhtesib'e (fiat kontrolu yapan devlet görevlilerine) bir hediye verildiğinde, eğer onlar o kişinin bir hükümde kendilerine muhtaç olacağı için verdiğini anlarlarsa kabul edemezler, ederlerse rüşvet olur.

Ancak bir iş için değilde sadece sevgi ve muhabbet için verdiğini anlarsa, almasında bir beis yoktur. Nitekim sahabe-i kiram, aralarında hediyeleri kabul etme hususunda geniş davranırlardı, çünkü hediyeleşmek onların adeti idi ve bunu iş gördürmek için değil sadece sevgi hasıl olsun için yaparlardı, hediyelerinin reddedilmesini ise hiç hoş karşılamazlardı. Dolayısıyla onların hediyelerinde rüşvet manası olmadığından hediyeleri kabul ederlerdi.

Ulemadan bir cemaat demiştir ki: Padişahların verdiği hediye ve bahşişler haram bir maldan olduğu kesin bilinmedikçe, zengine de fakire de helâldir. Verilen malda bilinmeyen bir haramlık var ise, mesuliyet verenedir. Çünkü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Mukavkıs (Mısır hükümdarın) ın gönderdiği hediyeleri kabul etmiştir ve yahudilerin çok haram yediklerine dair Mevlâ Tealâ'nın beyanı mevcut iken onlardan ödünç almıştır.

Çarşı pazardan bir şey almak meselesine gelince: Ekseriyetin haram olduğu bilinirse, teftiş edilip (iyice araştırılıp) alınır rastgele alınmaz. Haram çok olup ekseriyette değilse yine helâli arayıp sormak uygun olur. Nitekim Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ashabı çarşı pazarda alıp satanların içersinde faiz, gasp ve gulûl (hainlik) ehli bulunduğunu bildikleri hâlde alış veriş yaparlardı.

Hulâsa: Bu ayet-i celiledeki "suht" incelendiğinde, günah bir iş için yerini kiraya vermeğe kadar bütün haram ve şüphelileri içine almaktadır. Nitekim İbni Kiysan *(Rahimehullah)* Hasen *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu naklетmiştir: Bir kimsede alacağın varsa evinde yemek yemen bile suht'tur.

Artık bunları duyan mümin haramlara hatta şüphelilere düşmemek için bütün işlerinde çok ihtiyatlı (dikkatli) olmalıdır. Zira kalbin tasfiyesi (arınması) ancak helâl yemekle mümkün olur. Helâl haram demeden bulduğunu yiyenin hâli ise, her bulduğunu yiyen hayvan gibidir. Allah-u Tealâ cümlemizi bu hâle düşmekten muhafaza eylesin . Âmin.,

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (فَإِنْ جَآؤُكَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ) **"Eğer sana gelirlerse ister aralarında hükmet, ister onlardan yüz çevir."** buyurarak, peygamberini onlar hakkında hüküm verip vermemekte muhayyer (serbest) bırakmıştır.

Kurtubî, Hâzin ve Alûsî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ulema, bu ayet-i celilenin hükmünün mensuh olup olmadığı hakkında ihtilâf etmişlerdir.

Bir cemaat bu ayet-i celiledeki serbestliğin mensuh (kaldırılmış) olduğu görüşündedirler, şöyleki: Evvelce ehli kitap, aralarında hüküm vermesi için

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e müracaat ettiklerinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* muhayyer olduğundan isterse aralarında hükmeder, dilerse yüz çevirirdi.

Sonra: (وَأَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ) **"Onların arasında Allah'ın indirdiği ile hükmet"** *(Maide Suresi: 49 dan)* ayet-i kerimesiyle bu hüküm nesholduğundan, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu serbestliği kalktığı için aralarında hüküm vermesi lâzım oldu.

Bu görüş ibni Abbas, İkrime, Mücahid, Atâ ve Süddî *(Radıyallahu Anhum)* dan nakledilmiştir. Ebu Hanife ve arkadaşları *(Rahimehumullah)* ın mezhebi de budur. Nitekim sure-i celilenin başında bu sure-i celilede bulunan mensuh ayetler açıklanırken bu husus zikredilmiştir.

Diğer cemaat ise, bu ayet-i celilenin hükmünün muhkem olduğu görüşündedirler. Buna göre müslümanların hakimleri, kendilerine müracaat eden ehli kitap hakkında muhayyerdirler, isterlerse hükmederler, dilerlerse yüz çevirirler. Bu söz Hasen, Şa'bî, Nehaî ve Zührî *(Rahimehumullah)* dan rivayet edilmiştir.

İmam-ı Ahmed *(Rahimehullah)* da bu görüştedir. Bu sözün sahiplerine göre iki ayet-i kerime arasında münafât (zıtlık) yoktur.

Bu ayet-i celiledeki: **"Onların arasında hükmet veya onlardan yüz çevir."** kavl-i şerifi, hüküm vermekle vermemek arasında serbestlik vermekte,

Diğer ayet-i celiledeki: **"Onların arasında Allah'ın indirdiği ile hükmet."** kavl-i şerifi ise, hüküm verileceği takdirde nasıl hüküm verileceğinin şeklini açıklamaktadır. Yahut bu ayet-i kerime zimmî olmayanlar hakkında, diğer ayet-i kerime ise zimmîler hakkındadır.

Bu iki görüş sahipleri arasındaki ihtilâf zimmîler hakkındadır, zira bir müslüman ile bir zimmînin arasındaki davada, hakimin aralarında hükmetmesi hususunda hiç bir ihtilâf söz konusu değildir. Çünkü bir müslümanın, zimmîlerin hükmüne uyması caiz değildir.

Hanefî ashabımız şöyle demişlerdir: "Zimmîler (islâm hükümeti tarafından mal, namus ve dinleri hususunda kendilerine teminat verilmiş olan gayrı müslimler) alış veriş, miras, vesair akitler (antlaşmalar) hususunda islâm hükümlerine tâbidirler."

Ancak içki ve domuz satma hususunda serbest bırakılırlar, yine de müslümanların sefih (cahil) leri bozulmasın diye bu işleri açık yapmaktan engellenirler, zina etmelerine mani olunur, zira onlar da müslümanlar gibi zinadan nehyolunmuşlardır. Ancak zina yaptıkları takdirde recmolunmazlar, çünkü muhsan sayılmazlar.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in geride zikredildiği üzere iki yahudiyi recmetmesi, ya Musa *(Aleyhisselâm)* ın şeriatına göredir, ya da cizye hükmü inmeden öncedir.

Ayet: 42

Zimmîlerin evlenmeleri hususunda ihtilâf edilmiştir, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)*a göre aralarındaki evlilik üzere bırakılırlar, islâma göre nikâh muamelesi yapmaya zorlanmazlar.

Evlenme ve boşanma gibi konularda bizim hükümlerimize razı olmadıkları sürece onlara karışmaya hakkımız yoktur. Ancak ne zaman bize müracaat ederlerse onlara islâm hükümlerini icra etmemiz gerekir. Bu mevzunun daha geniş tafsilâtı fıkıh kitaplarında mevcuttur.

Daha sonra Cenab-ı Hak: (وَاِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْئاً) **"Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiç bir zarar veremezler."** buyurmuştur, zira onlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, recm cezası yerine celde (sopa) cezası gibi en hafif ve kolay bir hüküm elde etmek için baş vurdular.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onların istedikleri şekilde hüküm vermekten çekinince , bu onlara çok ağır geldi ve O'na düşman kesildiler. Bunun üzerine Mevlâ Tealâ bu ayet-i celileyi indirerek, onların düşmanlıklarının Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e hiç bir şekilde zarar vermeyeceğini açıkladı.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (وَاِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ) **"Eğer hükmedersen, aralarında adaletle hükmet."** buyurmuştur ki, bu adaletten maksat Kur'anın emrettiği ve islâm şeriatının açıkladığı hükümlerdir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Nesâî, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Bu ayet-i celile Kurayza ve Nadır oğulları hakkındadır. Nadır Kurayza'dan daha şerefli ve asil durumda olduğu için Kurayza'dan bir adam, Nadır'den birini öldürürse ona karşılık öldürülür, Nadırdan biri Kurayza'dan bir adamı öldürürse, diyet olarak yüz vesk hurma öderdi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gönderilince, Nadır'dan biri Kurayzadan birini öldürdü, bunun üzerine Kurayza "Onu bize verin ki öldürelim" deyince, Nadir "Aramızda peygamber hakem olsun" dediler.

İşte o zaman: (فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ) **"Hükmedersen aralarında adalet (kısas) la hükmet."** ayet-i celilesiyle: (اَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ) **"Onlar hâlâ cahiliyyet hükmünü mü arıyorlar?"** *(Maide Suresinin 50)* ayet-i kerimesi nazil oldu.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ) **"Şüphesiz ki Allah adaletli olanları sever."** buyurarak, onları bütün kötülüklerden koruyacağını ve şanlarını yücelteceğini açıklamıştır.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, muksitlerden maksat, verdikleri hükümlerde ve yönettikleri kimseler hakkında adaletli davrananlardır.

١١٦ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « إِنَّ الْمُقْسِطِينَ عِنْدَ اللهِ ، عَلَىٰ مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ . عَنْ يَمِينِ الرَّحْمٰنِ عَزَّ وَجَلَّ . وَكِلْتَا يَدَيْهِ يَمِينٌ؛ الَّذِينَ يَعْدِلُونَ فِي حُكْمِهِمْ وَأَهْلِيهِمْ وَمَا وَلُوا »

116 - Abdullah ibni Amr ibnil Âs *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz ki muksit** (adaletle iş gören) **ler, Allah katında nur'dan minberler üzerinde Rahman'ın yemininde** (mekândan münezzeh olarak sağ tarafında) **olacaklardır. Onun her iki yedi** (kudret eli) **de sağdır. Onlar hükümlerinde, ailelerinde ve yönettikleri kimseler hakkında adaletli davrananlardır."** *(Müslim, İmaret:5, No:1827, 3/1458, Nesaî, Adâbul Kuzat:1, No:5394, 8/612)*

Bu hadis-i şerif müteşabih hadislerdendir. Ulemadan bir kısmı bu ve benzeri hadis-i şerifler hakkında, "Biz bunlara inanırız, te'vili hakkında konuşmayız, manasını da bilemeyiz lâkin bunun zahirinin muradedilmeyip, Allah-u Tealâ'ya yakışır bir manası olduğuna inanırız" demişlerdir.

Selef'in cumhurunun ve ilm-i kelâmcılardan bir kısmının mezhebi budur. Ulemadan bir kısmı ise: **"Bu hadisler kendilerine yakışan bir te'ville yorumlanırlar."** demişlerdir. Bu, mütekellimîn'in (itikad ilmi ile uğraşanların) ekserisinin sözüdür.

Buna göre Kadı İyaz *(Rahimehullah)* bu hadis-i şerifte zikredilen: **"Adaletli kimselerin Rahman Tealâ'nın sağında bulunmaları"** ifadesinden, güzel hâl ve yüksek makam kastedildiğini söylemiştir. Çünkü Araplar iyi işleri sağa, kötü işleri ise sola nisbet ederler. Dolayısıyla sağ el manasında olan **"yemin"** burada maksat değildir, zira bu gibi şeylerin Allah-u Tealâ hakkında düşünülmesi müstahîl (imkânsız) dır.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesinde Habibine şöyle hitap buyurmuk istemiştir:

Habibim! Mademki o münafıklar dinin azametini bir tarafa bırakıp, alçak dünya hazlarıyla kanaat ettiler ve basit ivazlarla yetindiler, her hangi bir meselede sana baş vurdukları zaman onlar gibilerine yakışan şekilde sen hilmin (yumuşaklılığın) la onlara gerekeni yap.

Bu hususta sen dilediğin şeyi yapmakta muhayyer (serbest) sin, istersen onlarla ilgilenip haklarında hüküm verir, dilersen de onlardan yüz çevirir davalarını reddersin. Bu hususta ihtiyar (seçim hakkı) senindir.

Şüphesiz ki Allah muksitleri, yani nefsânî isteklerine meyletmeksizin Allah'ın emrinin sınırında duranları sever.

Ayet: 43

Mevlâ Tealâ, yahudilerin, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hükmüne başvurduklarını açıkladıktan sonra, inandıklarını iddia ettikleri kitapları dururken, inanmadıkları bir kimseyi hakem tayin etmelerinden ta'ciben (hayrete düşürmek için) şöyle buyurdu:

وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰيةُ فِيهَا حُكْمُ اللّٰهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَمَا اُولٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ (٤٣)

KELİME MANASI (43)

(وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَ) **Nasıl hakem kılıyorlar,** kimi? (كَ) **seni,** (وَعِنْدَهُمُ) **halbuki onların yanında vardır,** ne? (التَّوْرٰيةُ) **Tevrat,** ne olduğu hâlde ? (فِيهَا) **onda bulunduğu hâlde,** ne? (حُكْمُ اللّٰهِ) **Allah'ın hükmü,** (ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ) **sonra dönüyorlar** (yüz çeviriyorlar),neden sonra? (مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ) **bundan** (senin hükmüne baş vurduktan) **sonra,** (وَمَا اُولٰئِكَ) **onlar olmadılar,** nedir olmadılar? (بِالْمُؤْمِنِينَ) **iman ediciler.**

MEALİ ŞERİFİ

İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında olduğu hâlde nasıl (oluyor da karışık davalarında seni) **hakem kılıyorlar da, sonra bunun arkasından** (verdiğin hükümle amel etmekten) **yüz çeviriyorlar. Onlar** (sana da, kendi kitaplarına da) **inanıcı kimseler değildirler.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre bu ayet-i celile, Tevrat'ta zinanın cezasının ne olduğunu bildikleri hâlde, yahudilerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i hakem tayin ettikten sonra onun verdiği hükmü kabule yanaşmayıp, ruhsat aramak için, hak olduğuna inandıkları hükümden, batıl olduğunu bildikleri hükme sapmalarına, Allah-u Tealâ tarafından bir ta'cib (kullarını hayrete düşürme) dir.

Ebu Hayyân *(Rahimehullah)* ın "Bahr-i Muhît" isimli tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile aynı zamanda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e büyük bir teselli bahşetmektedir.

Sanki burada: "Habibim! Onlar kendi arzularına uymadığı zaman kendi kitaplarına bile muhalefet ettiklerine göre, sen onlara uymadığında, sana muhalefet etmeleri daha evlâdır" buyurulmak istenmiştir.

Şüphesizki bu hadisede yahudilerin cehalet ve inatları bir kaç yönden açığa çıkmıştır.

1.- Kendi kitaplarının hükmünden uzaklaşmaları,

2.- Mubtil (yanlış yolda) olduğuna inandıkları kimsenin hükmüne baş vurmaları,

3.- Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i hakem tayin ettikten sonra, verdiği hükümden yüz çevirmeleri.

İşte bu ayet-i kerimesiyle Mevlâ Tealâ, hiç kimse onların ehli kitap olduğuna ve Allah-u Tealâ'nın emrini koruduklarına aldanmasın diye onların cehalet ve inatlarını ortaya koymuştur.

Hanefilerden bir kısım ulema, bu ayet-i celileyi Tevratın hükümlerinin ve bizden önceki ümmetlerin şeriatlarının neshedilmedikleri sürece bizim için de geçerli olduğuna delil getirmişlerdir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ) **"Sonra da bunun arkasından yüz çeviriyorlar."** buyurmuştur. Bu cümle: (يُحَكِّمُونَكَ) cümlesine ma'tuftur, (ذٰلِكَ) ism-i işareti, Allah-u Tealâ'nın Tevrat'taki hükmüne işaret olabileceği gibi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hakem kılınmasına da işaret olabilir.

Ayet-i celilede geçen: **"Onlar mümin değillerdir."** kavl-i şerifi hakkında şu izahlar yapılmıştır:

1.- Onlar her ne kadar Tevrata inandıklarını söyleseler de, ona inanmış değillerdir.

2.- Onlar senin Tevrat'a uygun olan hükmüne inanmış değillerdir.

3.- Onlar sana da, ona da inanmış değillerdir.

4.- Onlar bundan sonra da, Tevrata inanacak değillerdir.

5.- Onlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ve hükmüne asla inanacak değillerdir.

Bu son iki manaya göre ayet-i celiledeki ihbar (haber verme) işi geçmişe ait değil, geleceğe aittir.

6.- Onlar her ne kadar senden bir hüküm talebinde bulunmuşlarsa da, ne var ki onlar sana da, vermiş olduğun hükmün doğruluğuna da inanmış değillerdir. Aslında onların bütün gaye ve maksatları sadece dünyevî kârları elde etmek olup, hiç bir şeye karşı iman ve itikatları yoktur.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Ebu Ali *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Şüphesiz ki Allah-u Tealâ'nın hükmüne razı olmadığı için başka bir hüküm arayan kimse kâfirdir. İşte yahudilerin hâli budur.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesinde habibine şöyle hitap etmektedir:

"Onlar, inkârı ahlâk edinmiş, azgınlıkta ısrar etmiş ve imandan yüz çevirmeyi adet edinmiş iken, senin davetin onlara nasıl tesir edebilir? Halbuki onların kulakları dinlediklerini kabule karşı tıkanmış, kalpleri de ezelî hükümle damgalanmıştır.

İNANANLARIN ALLAH'IN HÜKMÜNE KARŞI ELLERİNDE BİR SEÇİM HAKKI OLMAYIP, "İŞİTTİK İTAAT ETTİK" DEMEKTEN BAŞKA ÇARELERİ OLMADIĞI, AKSİ TAKDİRDE MÜMİN OLAMAYACAKLARINI BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« وَيَقُولُونَ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالرَّسُولِ وَاَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيقٌ مِنْهُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَمَا اُولٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ (٤٧) »

"(Bazı insanlar): **'Allah'a ve peygambere inandık ve itaat ettik' derler, sonra bunun arkasından içlerinden bir zümre yüz çevirirler. Bunlar inanmış kimseler değillerdir."** *(Nur suresi: 47)*

« وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ (٨) »

"İnsanlardan bir kısmı da vardır ki, biz 'Allah'a ve ahiret gününe inandık' derler, halbuki onlar asla inanıcı değildirler." *(Bakara Suresi: 8)*

İHTİLAF EDİLEN KONULARDA HÜKMÜN ALLAH'A AİT OLDUGU:

« وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ اِلَى اللّٰهِ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ اُنِيبُ (١٠) »

"(Habibim de ki:) **Ayrılığa düştüğünüz her hangi bir şeyin hükmü Allah'a mahsustur. İşte bu, benim rabbim olan Allah'tır. Ancak O'na güvendim ve ancak O'na yönelirim."** *(Şura Suresi:10)*

Mevlâ Tealâ, yahudilerin Tevrat'a muhalefet ettiklerini beyan ettikten sonra, Tevratın şanının yüceliğini açıklayarak, ona uymayan yahudilerin hâlinin ne kadar kötü olduğunu ortaya koymak üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّآ اَنْزَلْنَا التَّوْرٰيةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ اَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْاَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَآءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا بِاٰيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ (٤٤)

KELİME MANASI (44)

(اِنَّآ) **Muhakkak biz,** (اَنْزَلْنَا) **indirdik,** neyi? (التَّوْرٰيةَ) **Tevratı,** ne olduğu hâlde? (فِيهَا) **onda bulunduğu hâlde,** ne? (هُدًى) **bir hidayet** (doğru yol rehberliği), daha? (وَنُورٌ) **bir nur,** (يَحْكُمُ) **hükmederdi,** neyle? (بِهَا) **onunla,** kim? (النَّبِيُّونَ) **peygamberler,** (الَّذِينَ) **öyle peygamberler ki,** (اَسْلَمُوا) (kendilerini Allah'a) **teslim ettiler,** kim için hüküm verirlerdi? (لِلَّذِينَ) **o kimseler için ki,** (هَادُوا) **yahudi oldular,** daha kimler hükmederdi? (وَالرَّبَّانِيُّونَ) **rablerine bağlı olan zahid kimseler,** daha? (وَالْاَحْبَارُ) **âlimler,** ne sebebiyle hükmederlerdi? (بِمَا) **o şey sebebiyle ki,** (اسْتُحْفِظُوا) **korumaları istendi,** neden? (مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ) **Allah'ın kitabından,** daha? (وَكَانُوا) **idiler,** ne üzerine? (عَلَيْهِ) **onun üzerine** (Allah'ın kitabı üzerine), ne idiler? (شُهَدَآءَ) **şahitler,** yani o âlimler Tevrat'ın Allah tarafından gönderilmiş olduğuna şahit idiler), (فَلَا تَخْشَوُا) **o hâlde korkmayın,** kimden? (النَّاسَ) **insanlardan,** (وَاخْشَوْنِ) **korkun,** kimden? (نِ) **benden,** (وَلَا تَشْتَرُوا) **değişmeyin,** neyi? (بِاٰيَاتِي) **benim ayetlerimi,** neye? (ثَمَنًا) **bir pahaya,** öyle baha ki, (قَلِيلًا) **pek az,** (وَمَنْ) **her kim,** (لَمْ يَحْكُمْ) **hükmetmezse,** neyle? (بِمَا) **o şeyle ki,** (اَنْزَلَ) **indirdi,** kim? (اللّٰهُ) **Allah,** (فَاُولٰٓئِكَ) **işte onlar,** (هُمُ الْكَافِرُونَ) **kâfirlerin tâ kendileridir.**

MEALİ ŞERİFİ

Şüphesiz ki biz, içinde bir hidayet (doğruya rehberlik) **ve bir nur olduğu hâlde Tevratı indirdik. Kendilerini** (Allah'a) **teslim etmiş peygamberler, yahudilere onunla hükmeder** (ler) **di. Rablerine bağlı** (zahid ve abid) **kimseler ve âlimler de** (peygamberleri tarafından) **Allah'ın kitabını korumaları kendilerinden istendiği için** (onunla hükmederlerdi). **Hepsi de ona** (Tevrat'ın Allah tarafından gönderilmiş olduğuna) **şahitlerdi.**

Ayet: 44

O hâlde (ey yahudilerin reisleri ve âlimleri) **insanlardan korkmayın, benden korkun ve benim ayetlerimi az bir pahaya** (hasis, bayağı, küçük menfaatlere) **satmayın. Kim Allah'ın indirdiği** (hükümler) **ile hükmetmezse, işte onlar, kâfirlerin tâ kendileridir.**

İ Z A H A T

Fahrurrazi ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile, Allah-u Tealâ tarafından recmin farz olduğunu inkâr eden yahudileri uyarmakta ve onları, geçmişte kendilerine gönderilen peygamberler ve onlara tâbi müslüman âlimler gibi olmaya teşvik etmektedir.

Bu ayet-i celilenin iniş sebebi, geride de zikredildiği üzere yahudilerin, zina eden iki kişi hakkında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den fetva sormalarıdır ki, bunun beyanı daha önce geçmişti.

Ayet-i celilede geçen: "Nur" hidayet'e atfedilmiştir, atıf ise "matuf" ile "matufun aleyhin" arasında bir muğayeret'in (başkalığın) olmasını gerektirir. Burada da **Hidayet**'le **Nur**'un farklı olduğu hususunda bir kaç söz söylenmiştir.

1.- **Hidayet:** Açıklama manasındadır ki, Tevrat bununla vasıflandırılmıştır, çünkü o, peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in doğruluğunu açıklamakta olduğu gibi, kendisine baş vurdukları hükümleri de beyan edicidir. **Nur** ise, şüpheleri açan, zorlukları açıklayan bir ışık kaynağıdır.

2.- **Hidayet**, hükümlerin ve şeriat (kanun) ların izahı, **Nur** ise tevhid, nübüvvet ve meâd (ahiret) ile ilgili meselelerin açıklanması manasındadır.

Kazî ve Alûsî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ:

(يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ اَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا) **"Kendisini** (Allah'a) **teslim etmiş olan** (İsrail) **peygamberler** (i) **yahudilere** (ait davalarda) **onunla hükmeder** (ler) **di."** kavl-i şerifiyle Musa *(Aleyhisselâm)* dan sonra, İsa *(Aleyhisselâm)* a kadar olan peygamberleri kastetmiştir.

İbni Ebî Hatim *(Rahimehullah)* ın Mukatil *(Radıyallahu Anh)* dan rivayeti de böylecedir. Bu iki peygamber arasında bin tane nebi vardır.

Mevlâ Tealâ, yanlarında kitap olmadığı hâlde bu peygamberleri sırf Tevratı hakkıyla tatbik etsinler, ondaki kanunları uygulasınlar, farzlarını yerine getirsinler, helâlini helâl, haramını da haram bilsinler diye onlara göndermiştir.

İbni Cerîr'in İkrime *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetine göre, bu nebilerden maksat Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ondan önceki Benî İsrail'in peygamberleridir.

İşte: (انَّ شَرْعَ مَنْ قَبْلَنَا شَرْعٌ لَنَا مَالَمْ يَنْسَخْ) **"Bizden öncekilerin şeriatı neshol-unduğuna dair bir delil bulunmadığı müddetçe bizim için de şeriattır** (bizim için de geçerlidir)." diyenlerin dayandıkları delil bu manadan çıkarılmıştır. Zira bu manaya göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in de, Tevrat'tan neshol-unmayan hükümlerle hükmetmesi söz konusudur.

Eğer burada "Her peygamberin mutlaka müslüman olduğu ve kendisini Allaha teslim ettiği belli iken, Mevlâ Tealâ'nın bu ayet-i celilesinde peygamberleri müslümanlıkla vasıflamasının faydası nedir?" denilecek olursa buna bir kaç yönden cevap verilebilir.

1 - Mevlâ Tealâ'nın: **"Kendisini teslim etmiş olan"** sözü, **"Tevrat'ın hükmüne boyun eğenler."** manasına gelir, çünkü peygamberler içersinde şeriatı, Tevratın şeriatı gibi olmayanlar vardır. Dolayısıyla Tevratın hükmüne boyun eğenler, Musa *(Aleyhisselâm)* ın peygamber olarak gönderilmesinden, İsa *(Aleyhisselâm)* a kadar olan peygamberlerdir.

2 - İbnül Enbarî'nin buyurduğuna göre, bu ifade yahudi ve hristiyanlara karşı bir reddiyedir. Çünkü onların bir kısmı peygamberlerin tamamının yahudi veya hristiyan olduğunu iddia ediyorlardı. Bunun üzerine Mevlâ Tealâ: **"Müslüman olan peygamberler"** buyurarak, peygamberlerin yahudiyet ve nasraniyet ile alâkaları bulunmayıp, aksine Islâm ile mevsuf olduklarını açıklamıştır.

3 - Hasan-ı Basrî, Süddî, Katade, Ikrime ve Zührî *(Radıyallahu Anhum)* un beyanlarına göre, müslüman olan peygamberlerden murad sadece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* dir. Cemî lâfzıyla ondan bahsedilmesi ise, ta'zim ve teşrif (şanını büyütmek ve şeref vermek) içindir. Nitekim, Mevlâ Tealâ İbrahim *(Aleyhisselâm)* hakkında:

« إِنَّ إِبْرٰهِيمَ كَانَ أُمَّةً ... (١٢٠) »

"Gerçekten İbrahim başlı başına bir ümmetti " *(Nahl Suresi: 120 den)* buyurarak İbrahim *(Aleyhisselâm)* a ta'zim etmiştir.

4 - Bu ifadenin gayesi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* zamanındaki yahudi âlimlerinin yollarının çirkinliğine dikkat çekmektir. Zira Mevlâ Tealâ: **"Kendisini** (Allah'a) **teslim etmiş olan peygamberler"** kavl-i şerifiyle, peygamberlerin Tevrat'la hükmetmekteki gayelerinin ona inanmak, ona boyun eğmek ve Allah'ın hükümlerini ortaya koymak olduğunu açıklayarak, bunların Tevrat'la hükmetme iddialarından esas maksatlarının ise, rüşvet alıp, avam halkı kendilerine uydurmak olduğunu ortaya koymuştur.

Ruhul Beyan ve Alûsî tefsirlerinde zikredildiğine göre, burada, "Peygamberlerin nübüvvet sıfatından sonra islâm sıfatıyla vasıflandırılmaları, a'lâ'dan ednâ'ya tenezzül (üstten aşağı iniş) durumundadır, zira nübüvvet sıfatı islâm sıfatından daha büyüktür. Dolayısıyla bir nebi müslüman olmakla nasıl medholunabilir? Zaten ona uyanların en ednâsı dahi müslümandır, medh ise ekseriya medhedilen kişinin kendisiyle diğerlerinden temeyyüz ettiği (seçkin olduğu) hususi sıfatlarla yapılır.

Müslüman olmak, peygamberlerin sıfatı olduğu gibi, onların bütün ümmetlerinin ve tâbilerinin de vasfıdır, dolayısıyla burada: "Medhin yönü açıkça anlaşılmamaktadır." şeklinde yöneltilecek bir soruya şöyle bir cevap verilebilir: "Bazı kere sıfat mevsufunu medhetmek için değil, kendisiyle kıymeti

büyük olan bir zat vasıflandırılarak o sıfatın büyüklüğüne delâlet etmek için zikredilir. Çünkü büyük bir zatta olan vasıf da büyük olur. Nitekim bir çok ayet-i kerimelerde peygamberlerin salâh (iyilik) sıfatıyla vasıflandırılmaları o sıfatın büyüklüğüne delâlet etmekte olduğu gibi, aynı zamanda ümmetin fertlerini o sıfatı kazanmaya teşvik etmek gayesini taşımaktadır. Yine böylece:

« اَلَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا ... (٧) »

"Arşı yüklenen ve onun çevresindeki (melek) **ler Rablerini hamd ile tesbih ederler, O'na iman ederler ve inananlar için istiğfar ederler."** *(Mümin suresi: 7 den)* kavl-i şerifinde Mevlâ Tealâ imanın şerefini yüceltmek ve insanları bu sıfatta mukarreb meleklere eşit olmaları için imana girmeye teşvik gayesiyle, mukarreb melekleri imanlı olmakla vasıflandırmıştır, halbuki meleklerin mümin oldukları herkes tarafından bilinen bir gerçek olup, bundan başkası zaten düşünülemez.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ insanlardan iman edenler için meleklerin istiğfar ettiklerini açıklamıştır, çünkü iman vasfında müşterek olduklarından insanlarla melekler arasında bir kardeşlik hakkı sabit olmuştur.

İşte bizim konumuzda da Mevlâ Tealâ peygamberleri islam (müslüman olmak) ile vasıflandırarak islâmın şanını yüceltmiştir. Nitekim:

« اَوْصَافُ الْاَشْرَافِ اَشْرَافُ الْاَوْصَافِ »

"Şereflilerin vasıfları, vasıfların en şereflileridir." diyen ne güzel söylemiştir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*in medhiyesi hakkında Hassan-ı Nazım'ın:

« مَا اِنْ مَدَحْتُ مُحَمَّداً بِمَقَالَتِى لٰكِنْ مَدَحْتُ مَقَالَتِى بِمُحَمَّدٍ »

"Ben bu sözlerimle Muhammed'i methetmiş olmadım,
Lâkin Muhammedi övmekle sözlerimi methetmiş oldum." Sözü de ne kadar manidardır.

Evet islam, vasıfların en şereflilerindendir çünkü o, Allah-u Tealâ' hakkında kabul edilmesi gereken, düşünülmesi muhal olan şeyleri bilmekten ibarettir. Ancak nübüvvet islâm vasfını içine almakla beraber ibarelere sığmayacak kadar hususi mevhibelere (Allah'ın bağışlarına) şamil olduğundan islâm vasfından daha şerefli ve yücedir.

Dolayısıyla bu ayet-i celilede peygamberlik vasfından sonra islâmın zikredilmesi hakkında geride anlatılan nükteyi düşünmezsek, elbette kitab-ı azizde ve arapların kelam-ı fasih'inde alışılmış belâgat kanunu olan "ednadan a'lâya terakki" den ayrılmış oluruz. O halde biz ayât-ı mucizatı çok iyi düşünmeliyiz ki, aklımız ve anlayışımız onun belâğatının yüceliğine ulaşabilsin.

Ayet-i celilede geçen: **"Yahudiler** (e ait davalarda)...," kavl-i şerifi, peygamberlerin Tevrat ile ancak yahudiler arasında cereyan eden meseleler hakkında hükmettiklerini açıklamaktadır.

Beğavî tefsirinde zikredilen diğer bir manaya göre bu ifadede takdim ve tehir vardır. Bunun takdiri:

(اِنَّا اَنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ لِلَّذِينَ هَادُوا يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ اَسْلَمُوا)

"Biz, kendisinde Yahudiler için hidayet ve nur bulunan Tevratı indirdik. Onunla, kendilerini Allah'a teslim etmiş olan peygamberler hükmederler." şeklindedir.

Ayet-i celilede geçen: **"Rabbâniyyûn"** "Rabbânî" nin cemisidir.

Ebussuud tefsirinde İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre bunlardan maksat: İnsanları ilimleriyle yöneten, insan idaresini iyi bilen âlimlerdir. Bunlarla ilgili diğer görüşler, Ali İmran Suresi 79. ayet-i kerimenin tefsirinde (Ruhul Furkan 3/626) da geçmiştir.

Ahbar: Kelimesine gelince, Kurtubî ve Fahrurrazi tefsirlerinde zikredildiğine göre Bu kelimenin müfredi "Habr" veya "Hibr" dir. Ebul Abbas *(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre: Âlim, kitaplarını mürekkeple yazdığı için ona mürekkeb ve hokka manasına gelen "Hibr" adı verilmiştir.

Bazı âlimlere göre bu kelime güzelleştirmek anlamına gelen: "Tahbir" den alınmıştır. Nitekim hadis-i şerifte:

١١٧ - « يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ رَجُلٌ قَدْ ذَهَبَ حِبْرُهُ وَسِبْرُهُ »

117 - **"Adam, cehennemden güzelliği ve rengi gitmiş olarak çıkar."** bu yurulmuştur. *(Beğavî, Meâlimü't-Tenzil 2/40, İbnü'l-esir, Nihaye, 1/327)*

Bir şeyi süsleyene de: "Muhabbir" denilir. İlim, fazilet, güzellik ve menkibe nevilerinin en güzeli olduğundan âlime "hibr" denilmesi çok yerinde olmuştur.

Ayet-i celile, Nebîler, Rabbanîler ve Hibrlerin Tevratla hükmettiğine delâlet etmektedir, ancak rabbanîlerin nebilerden sonra hibrlerden önce zikredilmesi, derecelerinin hibrlerden yüksek olduğunu gösterir, böylece Rabbâniyyûn" un müctehid imamlar gibi "Ahbar" ın da diğer ulema gibi oldukları sabit olmuş olur.

Ayet-i celilede geçen: **"Hıfza memur olmaları sebebiyle"** kavl-i şerifindeki (بِـ) sebebiyet için olup: (يَحْكُمُ) ya taalûk etmektedir. Cemi zamiri ise Rabbanîlerle ahbar'a aittir.

Buna göre mana: "Rabbaniler ile âlimler, peygamberler tarafından Allah'ın kitabını korumakla emrolunduklarından dolayı, Tevrat'la hükmediyorlardı." demektir. Çünkü Musa *(Aleyhisselâm)*ve ondan sonra gelen Benî İsrail peygamberleri kendilerinden Tevrat'ı öğrenen alimlere, Tevrat'ı unutmayacakları, ahkamını ve şeriatlarını zayi etmeyecekleri ve onu değiştirilmekten muhafaza edeceklerine dair vasiyet etmiş ve bu hususta onlardan istekte bulunmuşlardı.

Ayet: 44

Şüphesiz ki bu, peygamberlerin, kendilerinden sonra gelen âlimleri Tevrat'tan hiç bir şeyi ihlâl etmeksizin, onun bütün hükümlerini icra hususunda istihlâflarını (halife seçtiklerini) göstermektedir.

Hâzin tefsirinde zikredilen bir manaya göre, burada âlimlerden istenilen hıfz, Allah'ın kitabını ezberleyip hafız olmaları, sonra da bunu hiç unutmamalarıdır ki, bu mana, hafızlığın faziletine ve bütün peygamberlerin ümmetlerinden istediği bir haslet olduğuna delâlet etmektedir.

Kurtubî tefsirinde zikredilen diğer bir manaya göre: (بِمَا اسْتُحْفِظُوا)daki (بِ) Rabbaniyyun ile Ahbara taallûk edebilir. Buna göre mana: "Allah'ın kitabından kendilerine emanet edileni bilen âlimler onunla hükmeder." demektir.

Nesefî tefsirinde zikredilen diğer bir manaya göre de: (اُسْتُحْفِظُوا) daki cemi zamiri, peygamberler, rabbaniler ve âlimlerin tümüne birden raci olup, bu takdirde istihfaz (hıfz talebi) Allahtandır. Buna göre mana: "Peygamberler, rabbaniler ve alimler, Allah tarafından hıfzıyla (korumasıyla) mükellef kılındıkları kitapla hükmederler" demektir.

Bundan sonra zikredilen: (وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَآءَ) **"Hepsi de onun üzerine şahitlerdi"** kavl-i şerifindeki "şühedâ", huzur (bulunmak) manasında olan şuhut'tan alınmıştır, buna göre mana: "Peygamberler, rabbaniler ve âlimler Allah'ın kitabının hiç bir şekilde değiştirilmemesi için rakîb (gözcü) ve koruyucu idiler" demektir.

Şüheda'nın şahitlik etmek manasına gelen şehadetten alınmış olması da caizdir, buna göre mana: "O peygamberler, âlimler ve fakihler Tevrat'ta bulunan her şeyin hak, doğru ve Allah katından olduğu hususuna şahitlik ederlerdi." demektir ki, bu şahadetlerinin Tevratı tahrif ve tağyir (değiştirmek) ten koruyup, hükümlerini yürürlükte tutmaya vesile olduğunda hiç şüphe yoktur.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ) **"O halde** (ey liderler ve âlimler!) **Siz** (Tevrat'ın hükümlerini icra etmek hususunda) **insanlardan korkmayın** (bilakis onun ihlâlinde) **benden korkun."** buyurmuştur.

Mevlâ Tealâ, Benî İsrail'in âlimlerinin ve fakihlerinin hiç bir zalimden korkmadan ve hiç bir hükümdarı gözetlemeden,Tevrat'ın hükümlerini yürürlükte kılmak için seferber olduklarını açıkladıktan sonra, bu cümle-i celilesiyle Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in zamanında bulunan yahudilere: "Tevrat hükümlerini gözetme ve koruma hususunda, sizden önce geçen nebiler, rabbaniler ve ahbara (âlimlere) uyun! Hiç bir kimseden korkup da bu yolu takipten dönmeyin ve Allah'ın kitabını değiştirmeyin." diye hitabetmiştir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Yahudilerin Tevratı değiştirmeye yönelmeleri, ya bir korku ve endişeden yahut bir arzu ve istekden kaynaklanmış olup, korku, arzudan daha tesirli olduğundan Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde önce korkuyu zikrederek: (فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ) **"İnsanlardan korkmayın, benden korkun."** buyurmuştur.

Buna göre ayet-i celile şu manayı ifade eder: "Sizi insanlardan, krallardan ve eşraf (soylular) dan korkup, onlara uygulanması gereken şer'i cezaları

düşürmenizden ve Allah'ın mükellefiyetlerinin onların üzerlerinden düşmesi için çeşitli çarelere baş vurarak kitabımı değiştirmenizden sakındırırım, binaenaleyh insanlardan korkmayın, aksine benden ve benim azabımdan korkun." demektir.

Ayet-i celileden anlaşıldığına göre, korkulması ve umulması gereken ancak Allah'tır. Zaten bu hâli kazanan kimseyi Allah-u Tealâ kendinden başkasından korkutmaz ve umdurmaz. Nitekim:

١١٨ – عَنْ وَهْبِ ابْنِ أَبَانٍ عَنْ عَبْدِ بْنِ اللهِ عُمَرَ (رضى الله عنهم) قَالَ: خَرَجَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ (رضى الله عنهما) فِي سَفَرٍ لَهُ ، فَإِذَا بِجَمَاعَةٍ عَلَىٰ طَرِيقٍ فَقَالَ: مَا هٰذِهِ الْجَمَاعَةُ؟ قَالُوا: أَسَدٌ قَطَعَ الطَّرِيقَ فَنَزَلَ فَمَشَىٰ إِلَيْهِ حَتَّىٰ قَفَدَهُ بِيَدِهِ وَنَحَّاهُ عَنِ الطَّرِيقِ ثُمَّ قَالَ: مَا كَذَبَ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَالَ: « إِنَّمَا يُسَلَّطُ عَلَى ابْنِ آدَمَ مَنْ خَافَهُ ابْنُ آدَمَ ، وَلَوْ أَنَّ ابْنَ آدَمَ لَمْ يَخَفْ غَيْرَ اللهِ لَمْ يُسَلِّطِ اللهُ عَلَيْهِ غَيْرَهُ . وَإِنَّمَا وُكِلَ ابْنُ آدَمَ إِلَىٰ مَنْ رَجَاهُ ابْنُ آدَمَ . وَلَوْ أَنَّ ابْنَ آدَمَ لَمْ يَرْجُ إِلاَّ اللهَ لَمْ يَكِلْهُ اللهُ إِلَىٰ غَيْرِهِ »

118 - Vehb ibni Eban *(Radıyallahu Anh)* Abdullah ibni Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* dan şöyle rivayet etmiştir: "Bir kere Abdullah İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* bir yolculuğa çıkmıştı yolda toplanan bir cemaat ile karşılaştığında: "Bu topluluk nedir?" diye sorunca: "Aslan yolu kesmiş" dediler. O zaman ona doğru yürüdü eliyle onun ensesine sille vurup onu yoldan uzaklaştırdıktan sonra şöyle buyurdu:

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurarak yalan söylememiştir. O buyurdu ki: **"Âdem oğluna ancak âdemoğlunun korktuğu musallat edilir, eğer Âdem oğlu Allah** (-u Tealâ) **dan başkasından korkmasa Allah** (-u Tealâ) **ona Allah'tan başkasını musallat etmez.**

Âdemoğlu ancak âdemoğlunun umduğu kimseye bırakılır, eğer âdem oğlu Allah'tan başkasından ummasa Allah onu başkasına bırakmaz." *(Hakîm-i Tirmizî, Nevadirü'-l Usûl, 4/147, Dürrül Mensûr, 3/86)*

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (وَلاَ تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَناً قَلِيلاً) **"Benim ayetlerimi az bir pahaya satmayın."** buyurmuştur. Yani sizi korku ve endişeden dolayı hükümlerimi değiştirmekten nehyettiğim gibi mal ve rütbe arzusuyla rüşvet alarak ayetlerimi bozmaktan da nehyederim, çünkü dünyanın metaı hepsi birlikte olsa bile azdır, sizin onlardan alacağınız rüşvet ise, son derece azdır.

Zira o, suht (haram) olduğu için bereketi devamı ve menfaati azdır. Sizin bu yolla kazandığınız mallar ise azın azıdır, sonra sizler bu yüzden dininizi, ebedi mükâfatınızı ve sonsuz saadetlerinizi kaybetmiş olursunuz.

Yahudilerin Tevrat'ı değiştirmeye kalkışmaları, her iki sebebten birden yani başkalarından korkmaları ve halktan rüşvet almaları sebebiyle de olabilir. Allah-u Tealâ onları her ikisinden de menedip, her birinde bulunan denaet (alçaklık) ve adiliğe tenbih edince (dikkat çekince) bu onları Tevrat'ı tahrif ve tebdil (değiştirme) den menetme (alıkoyma) hususunda bir burhan-ı kâtı' (kesin delil) olmuştur.

Mevlâ Tealâ bu kesin delilden sonra, şiddetli bir vaid (tehdid) getirerek: (وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ) **"Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir."** buyurmuştur. Bu ifadeden maksat, zina eden evli kimsenin cezasıyla ilgili ilâhi hükmü değiştirme hususunda yahudileri tehdit etmektir.

Çünkü onlar Allah'ın Tevrat'taki açık hükmünü inkâr edip, bunun farz olmadığını söyleyince, kesinlikle kâfir olmuş, böylece de ne Musa *(Aleyhisselâm)* ile Tevrat'a, nede Muhammed *(Aleyhisselâm)* ile Kur'an'a iman eden kimse vasfına müstahak olamamışlardır.

Sapık mezheplerden olan haricîler, bu ayet-i celileyi delil göstererek Allaha isyan eden (günah işleyen) herkesi kâfir saymışlardır. Ehli sünnet'in kelâmcıları ve müfessirleri onların ortaya attığı bu şüpheye bir takım cevap lar vermişlerdir.

1 - Kurtubî ve Alûsî tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ve bundan sonra gelecek olan: **"Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerdir, zalimlerdir, fasıklardır."** mealindeki ayet-i kerimeler özellikle yahudiler hakkındadır. Nitekim İbni Mensur Ebuş Şeyh ve ibni Merdûyeh *(Rahimehumullah)*, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ın böyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir.

İbni Cerir 'in Ebu Salih'ten rivayetine göre Maide suresinde bulunan üç ayetten hiç biri islâm ehli hakkında değildir. Bunların hepsi kâfirler hakkındadır. Her halde onların bu üç vasıfla sıfatlanmaları muhtelif itibarlarladır. İnkârlarından dolayı kâfirlikle, hükmü mahallinin gayrına koyduklarından (Allah'ın hükmünü değiştirdiklerinden) ötürü zalimlikle, haktan çıktıkları için de fasıklıkla vasıflandırılmışlardır.

Bu cevap ekseri ulemanın görüşüdür. Nitekim Sahih-i Müslim'de Berâ *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, **"Bu üç ayet-i kerime de kâfirler hakkındadır."** *(Müslim, Hudud:6, No:1700, 3/1327, Ebu Davud, Hudud:25, No:4448, 2/559)*

Ebu Davud'un İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet ettiğine göre bu üç ayet-i kerime özellikle yahudilerden Kureyza ve Benî Nadır kabileleri hakkındadır. *(Hâzin, ilgili ayet-i kerime)*

Bu birinci cevaba göre ayet-i celile bütün insanlar hakkında umumi olmayıp sadece yahudi ve kâfirlere mahsustur. Ayet-i celilenin hükmünün umumi kabul edilmesi durumunda da haricilerin burada tutunacakları bir delil yoktur. Nitekim bundan sonraki cevaplar onların bu fikrini çürütecektir.

2 - İbni Abbas ve Mücahid *(Radıyallahu Anhum)* ün beyanlarına göre bu ayet-i celilede bir izmar (gizli bir kayıt) vardır ki, bunun takdiri: "Her kim Kur'anı reddederek ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sözünü inkâr ederek Allahın indirdiği ile hükmetmezse, o kâfirdir." demektir.

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, ulema buyurmuştur ki: Bu hüküm Allah'ın kesin hükmünü bilip de, ayânen (açıkça) ve amden (kasten) reddeden kimse hakkındadır. Amma bir hüküm kendisine gizli kaldığından yahut te'vilinde yanlışlık yaptığından dolayı o hükmü reddeden kimse bu tehdide dahil değildir.

Bu manaya göre ayet umumi ise de, Kur'anı ve hadisi kabul ettiği halde, haram işlediğini bilerek Allah'ın indirdiğinden başkasıyla hükmeden kimse kâfir olmaz.

3 - İbni Mesud ve Hasen *(Radıyallahu Anhuma)* nın buyurduklarına göre, bu ayet-i kerimenin hükmü, yahudilerden, kâfirlerden ve müslümanlardan Allahın indirdiği ile hükmetmeyen herkes hakkında umumidir.

Dolayısıyla Allah-u Tealâ'nın indirdiğinin dışındaki hükümleri doğru kabul ederek ve onlarla hükmetmeyi helâl görerek böyle yapan kimseler kesinlikle kâfirdirler, amma haram işlediğini bilerek böyle yapan kimse, müslümanların fasıklarındandırki, bu kimsenin işi Allah'a kalmıştır, isterse affeder, dilerse azabeder.

4 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen diğer bir görüşe göre bu ayet-i celilenin manası: "Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler muhakkak ki kâfirlerin işine benzeyen bir iş yapmış olurlar" demektir.

5 - Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, İmam-ı Atâ ve Tavus *(Rahimehumallah)* : "Ayet-i celilede geçen küfrün, Allahı ve ahireti inkâr etmek gibi insanı islâmdan çıkaran bir küfür olmadığını" söylemişlerdir. Buna göre sanki onlar ayet-i celiledeki küfrü dini inkâr etmek manasında değil, nimeti inkâr ve nankörlük manasına hamletmişlerdir.

Hulâsa: Ikrime *(Radıyallahu Anh)* ın da buyurduğuna göre, Mevlâ Tealâ'nın **"Kim Allahın indirdiği ile hükmetmezse"** kavl-i şerifi hem kalbi hem de dili ile inkâr edenleri içine almaktadır.

Amma kalbiyle Allah'ın hükmüne inanıp, diliyle de ikrar ettiği hâlde buna zıt olan şeyleri yapan kimse, Allah'ın indirdiği ile hükmetme işini terketmişse de, inanmak bakımından Allah'ın indirdiğinin doğruluğuna hükmettiğinden bu ayet-i celilenin hükmüne girmesi gerekmez. İşte en doğru olan cevap budur, Allah-u Tealâ en iyi bilendir.

Bu cevaplara göre ayet-i celilenin hükmünün umumi kabul edilmesi daha uygundur. Çünkü bu ümmetin de yahudilere tıpa tıp uyacağı bir çok hadis-i şeriflerde zikredilmiştir. Bundan dolayı Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* ın yanında bu üç ayet okunduğunda, bir adamın: "Bu ayetler Benî İsrail hakkındadır" demesi üzerine,

Ayet: 44

Hazreti Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)*: **"Benî İsrail sizin ne güzel kardeşlerinizdir, bütün tatlılar size bütün acılar onlara** (değil mi?), **Hayır! Vallahi siz de tıpa tıp onların yoluna uyacaksınız."** buyurarak, bu hükümlerin sadece yahudilere ait olmayıp onlar gibi yapan herkese şamil olacağına dikkat çekmiştir. *(Dürrül Mensûr: 3/88)*

Bu ayet-i celilede insanlar arasında hükmetmenin ne kadar önemli bir şey olduğuna işaret vardır, bundan dolayı Sahabe-i kiram ve tabiîn-i izam kaza (hakimlik vazifesin) den sakınırlardı. Nitekim Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* :

١١٩ – « مَا رَأَيْتُ مِثْلَ مَنْ قَضىٰ بَيْنَ اثْنَيْنِ بَعْدَ هٰؤُلآءِ الْاٰيَاتِ »

119 - **"Bu ayetlerden sonra iki kişi arasında hüküm veren kimse gibi tehlikede olanı görmedim."** buyurmuştur. *(Saîd ibni Mensûr, No. 752, 4/1488)*

Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* hakim tayin edildiğinde birisi onu tebrik edince, O: **"Şu kadar geniş mesafelere hakim tayin edildim diye mi beni tebrik ediyorsun? İnsanlar hakimliğin mesuliyetini bilseydiler büyük mallar vererek ondan kaçar, ezan okumanın sevabını da bilseydiler büyük mallar vererek o vazifeyi alırlardı."** buyurdu.

١٢٠ – عَنْ يَزِيدَ بْنِ مَوْهَبٍ اَنَّ عُثْمَانَ قَالَ لِعَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهم) : اِقْضِ بَيْنَ النَّاسِ، فَقَالَ: لاَ اَقْضِى بَيْنَ اثْنَيْنِ وَلاَ اَؤُمُّ اثْنَيْنِ. قَالَ: فَقَالَ عُثْمَانُ: اَتَقْضِينِى؟ قَالَ: لاَ وَلٰكِنَّهُ بَلَغَنِى اَنَّ الْقُضَاةَ ثَلاَثَةٌ رَجُلٌ قَضىٰ بِجَهْلٍ فَهُوَ فِى النَّارِ ، وَرَجُلٌ حَافَ وَمَالَ بِهِ الْهَوَاءُ فَهُوَ فِى النَّارِ ، وَرَجُلٌ اجْتَهَدَ فَاَصَابَ فَهُوَ كَفَافٌ لاَ اَجْرَ لَهُ وَلاَ وِزْرَ عَلَيْهِ . فَقَالَ: فَاِنَّ اَبَاكَ كَانَ يَقْضِى ، فَقَالَ: اِنَّ اَبِى كَانَ يَقْضِى فَاِذَا اَشْكَلَ عَلَيْهِ شَىْءٌ سَأَلَ النَّبِىَّ ﷺ ، وَاِذَا اَشْكَلَ عَلَى النَّبِىِّ سَأَلَ جِبْرَائِيلَ ، وَاِنِّى لاَ اَجِدُ مَنْ اَسْأَلُ اَمَا سَمِعْتَ النَّبِىَّ ﷺ يَقُولُ: « مَنْ عَاذَ بِاللّٰهِ فَقَدْ عَاذَ بِمَعَاذٍ »؟ فَقَالَ عُثْمَانُ: بَلىٰ ، فَقَالَ: فَاِنِّى اَعُوذُ بِاللّٰهِ اَنْ تَسْتَعْمِلَنِى ، فَاَعْفَاهُ ، وَقَالَ: لاَتُخْبِرْ بِهٰذَا اَحَداً .

120 - Yezid ibni Mevheb *(Radıyallahu Anh)* dan nakledildiğine göre, Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)*, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın oğlu Abdullah *(Radıyallahu Anh)* a: "İnsanlar arasında hakim ol" deyince, O: "İki kişi arasında hüküm vermem, iki kişiye de imam olmam." dedi. Bunun üzerine Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* : "Bana karşı hüküm mü veriyorsun?" deyince,

O: "Hayır! Velâkin bana ulaşan habere göre: **"Kadılar üç kısımdır:**

1. **Bilmeyerek hüküm veren ateştedir.**

2. **Nefsine uyarak zulümle hükmeden de ateştedir.**

3. **Doğru hüküm verebilmek için son derece gayret edenin ise sevabı da günahı da yoktur."** dedi.

O zaman Hazreti Osman: "Senin baban hakimlik yapardı." deyince, O: "Benim babam bir meseleyi çözemeyince Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e sorardı, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de çözemediği şeyi Cibrili Emin'e sorardı, ben ise soracak kimse bulamıyorum.

Sen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Allah'a sığınan muhakkak ki sığınılacak zata sığınmıştır."** buyurduğunu işitmedin mi? dedi.

O: "Evet işittim." deyince, Abdullah ibni Ömer: "Beni hakim yapmandan Allah'a sığınırım." dedi.

Bunun üzerine Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* "Bunu kimseye söyleme." diyerek onu hakimlik görevinden bağışladı. *(İbni Sa'd, Tabakat, 4/146, Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir. No: 13319, 12/351, Ahmed İbni Hanbel, Müsned, No:475, 1/145, İbni Hacer Askalânî, Telhîsü'l-Habîr, No:2083, 4/185)*

Hakim-i Tirmizî, "Nevadirü'l-Usûl" de Abdülaziz ibni Ebî Revad *(Rahimehullah)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Bana ulaştığına göre, Benî İsrail zamanında bir kadı doğru hüküm vermeye çok gayret ederdi. Neticede rabbisinden, doğru hüküm verdiği zaman, kendisiyle arasında anlayabileceği bir işaret koymasını istedi.

Bunun üzerine ona: "Evine gir sonra elini duvara (tavana doğru) uzat, duvardan parmaklarının ulaştığı yere bir çizgi çiz, hüküm verdiğin meclisten kalktığın zaman dön elini o çizgiye doğru uzat. Hak üzere isen o çizgiye ulaşacaksın, haktan geri kaldıysan o çizgiden geri kalacaksın" dendi.

Bu kişi, doğru hüküm vermeye çok gayret ederek mahkemeye gider ve ancak hak ile hükmederdi. Bir mesele hakkında hüküm verdiği zaman o çizgiye gelmeden bir şey yemez, içmez ve ailesine yaklaşmazdı. Eli o çizgiye ulaşırsa Allah'a hamdeder, sonra Allah'ın helâl ettiği şekilde yer, içer ve ailesine yaklaşırdı.

Bir gün kaza (hüküm) meclisinde bulunuyorken, iki kişi bir hayvanla beraber kendisine yöneldiği anda, onun içine o iki kişinin kendisine bir davada müracaat edecekleri hissi geldi. Onlardan biri onun samimi dostu olduğu için kalbinden davanın onun lehine neticelenmesini istedi.

Fakat konuştuklarında, hak onun arkadaşının aleyhine döndüğünden o da adaletten ayrılmayarak arkadaşının aleyhine hüküm verdi. Her gün gittiği gibi meclisinden kalkıp çizgisine gittiğinde elini çizgisine uzatınca birden çizgi kaçıp tavana yapıştı. Artık o ona ulaşamıyordu.

Bunun üzerine secdeye kapanıp: "Ya Rabbi! Ben kasten bir haksızlık yapmadım." deyince, kendisine: "Sen dostunun haklı çıkmasını istediğinde, kalbinden geçen zulme Allah'ın muttali olmadığını mı zannettin? Lâkin sen istemesen de Allah-u Tealâ hakkı ehline iade etti." diye nida edildi. *(Süyûtî, Dürrül Mensûr: 3/89)*

Bu kıssalardan da anlaşılacağı üzere insanlar arasında hüküm vermek çok zor bir meseledir. Allah-u Tealâ bu vazifeye seçilenlere, insanlardan korkmayıp kendisinden korkmayı ve nefislerinin arzusuna uymayıp kendi kitabına uymalarını nasibeylesin. Âmin..

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Allah-u Tealâ hakimlerden üç söz almıştır:

1 - Nefislerinin arzusuna uymamaları.

2 - İnsanlardan korkmayıp kendisinden korkmaları.

3 - Allah-u Tealâ'nın ayetlerini az bir pahaya satmamaları.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* bu ayet-i celilenin tefsirinde şöyle buyurmuştur: Mevlâ Tealâ bu kavli şerifiyle Tevrat'ı Benî İsrail'e emanet ettiğini, fakat onların onu değiştirdiğini haber vermektedir, çünkü Allah-u Tealâ onun muhafazasını onlara bırakınca, onlar onu zayi etmişlerdir.

Bu ümmete gelince: Allah-u Tealâ onları Kur'an ile tahsis etmiş, fakat;

« اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ (٩) »

"Şüphesiz ki o zikri (Kur'anı) **biz indirdik, ve şüphesiz ki onun koruyucuları elbette biziz"** *(Hicr Suresi:9)* kavl-i şerifinde belirttiği üzere onun korumasını bizzat kendisi üstlenmiştir.

Bundan dolayı, her hangi bir kimse, Kur'anın bir harekesini veya sükununu değiştirmeye kalksa, çocuklar bile ona yanlışını söylerler.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (فَلاَ تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلاَ تَشْتَرُوا بِاٰيَاتِى ثَمَناً قَلِيلاً) **"İnsanlardan korkmayın, benden korkun. Benim ayetlerime karşılık az bir bahayı satın almayın."** buyurmuştur. Yani: "Bütün yaratıklar hakkında benim kudretimin kanunları, tasarrufumun kısımları geçerli olmaktayken onlardan korkmak bir nevi muhaldir. Zira yaratmaktan ve yaşatmaktan nasibi olmayandan korkulmak nasıl sahih olur?

Benim düşmanlarımın rızasını alıp da dostlarımı üzerek azıcık bir dünya menfaatı teminine çalışmayın ki, böylece benden uzak kalmış olursunuz, ayrıca aldığınız dünyalık da size bereketli olmaz. " demektir.

(وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ) **"Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin tâ kendileridir"** Allah-u Tealâ'nın hükmüne karşı rıza ve teslimiyet göstermeyip, başka hüküm arayanların kalbi şirk içinde yoğrulmuş ve iç âlemleri küfre mukarin (kâfirlikle iç içe) bulunmuştur.

İNANANLARIN ALLAH'IN HÜKMÜNE UYMAK ZORUNDA OLDUKLARINI BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلاَ مُؤْمِنَةٍ اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُولُهُ اَمْراً اَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلاَلاً مُبِيناً (٣٦) »

"Allah ve peygamberi bir işe hükmettiği zaman, inanmış bir kadın ve erkek için işlerinde kendilerine muhayyerlik (Allah ve peygamberin hükmüne aykırı bir seçim hakkı) **yoktur. Kim Allah'a ve peygamberine isyan ederse muhakkak o, apaçık bir sapıklıkla** (yolunu) **sapıtmıştır."** *(Ahzab Suresi: 36)*

« اِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ اِذَا دُعُوا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ اَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (٥١) »

"Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve resulüne davet edildiklerinde müminlerin sözü ancak 'İşittik ve itaat ettik' demeleridir. İşte kurtuluşa erenler ancak onlardır." *(Nur Suresi: 51)*

Ayet: 45

Mevlâ Tealâ, Benî İsrailin recm ile ilgili hükmünü değiştirdiklerini beyandan sonra, kısasla ilgili hükümlerini de değiştirdiklerini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا اَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْاَنْفَ بِالْاَنْفِ وَالْاُذُنَ بِالْاُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰئِكَ هُمُ الظّٰالِمُونَ (٤٥)

KELİME MANASI (45)

(وَكَتَبْنَا) **Biz yazdık,** kim üzerine? (عَلَيْهِمْ)**onlar** (yahudiler) **üzerine,** nerede? (فِيهَا) **onda** (Tevrat'ta) neyi? (اَنَّ النَّفْسَ) **şüphesiz ki nefis** (can), neye karşılıktır? (بِالنَّفْسِ)**nefse** (cana) **karşılıktır,** daha? (وَالْعَيْنَ) **göz,** neye karşılıktır? (بِالْعَيْنِ) **göze karşılıktır,** daha? (وَالْاَنْفَ) **burun,** neye karşılıktır? (بِالْاَنْفِ) **burna karşılıktır,** daha? (وَالْاُذُنَ) **kulak,** neye karşılıktır? (بِالْاُذُنِ) **kulağa karşılıktır,** daha? (وَالسِّنَّ) **diş,** neye karşılıktır? (بِالسِّنِّ) **dişe karşılıktır,** daha? (وَالْجُرُوحَ) **yaralar da,** nedir? (قِصَاصٌ) **bir kısastır** (misliyle cezalandırılır), (فَمَنْ) **her kim,** (تَصَدَّقَ) **bağışlarsa,** neyi? (بِهِ) **bunu** (kısas hakkını), (فَهُوَ) **o bağışlama,** nedir? (كَفَّارَةٌ) **bir keffaret** (günahların bağışlanmasına bir vesile) **dir,** kim için? (لَهُ) **onun için,** (وَمَنْ) **her kim,** (لَمْ يَحْكُمْ) **hükmetmezse,** neyle? (بِمَا) **o şeyle ki,** (اَنْزَلَ) **indirdi,** kim? (اللّٰهُ) **Allah,** (فَاُولٰئِكَ) **işte onlar,** (هُمُ الظّٰالِمُونَ) **zalimlerin tâ kendileridir.**

MEALİ ŞERİFİ

Biz onda (Tevrat'ta) **onların** (yahudilerin) **üzerine** (şu hükmü) **yazdık. Şüphesiz ki, cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş** (karşılıktır) **yaralar da kısastır.** (Her yaralama misliyle cezalandırılır), **fakat kim bunu** (kısas hakkını) **bağışlarsa, o kendisi için bir keffaret** (günahlarının bağışlanmasına sebep) **dir. Kim Allah'ın indirdiği** (hükümler) **ile hükmetmezse, işte onlar zalimlerin tâ kendileridir.**

İ Z A H A T

Taberî ve ibni Atiyye tefsirlerinde zikredildiğine göre, yahudilerden Nadır oğullarının diyeti, Kureyza oğullarından daha çoktu. Kureyzadan olan kimseye karşılık Nadır'den olan öldürülmezdi, fakat Nadır'e karşı Kureyza'lı öldürülürdü.

İslâm gelince, mazlum durumda olan Kureyza oğulları Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bu hususta müracaat ettiklerinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* aralarında eşitlikle hükmedince, Nadır oğullarının: "Bizim hakkımızı

düşürdün." demeleri üzerine bu ayet-i celile inerek Tevrat'ta yahudilere kısas farz edildiğini fakat onların, recm hususunda olduğu gibi kısas hususunda da Allah'ın hükmünü değiştirdiklerini ve bu hükmü diledikleri kimselere uyguladıklarını açıklamıştır.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celilenin başında geçen: (كَتَبْنَا) **"Yazdık"** lâfzıyla, (فَرَضْنَا) **"Farz kıldık"** manası kastedilmiştir.

Buna göre mana şöyledir: "Kim bir canı kısas mukabilinde olmaksızın öldürürse, işte Allah o kimse için kısası farz kılmış, ancak affetmeye de müsaade hatta teşvik etmiştir. Ne öldürmede, ne de yaralamada diyeti farz kılmamıştır, çünkü geçmiş ümmetlerin şeriatlarında diyet yoktur.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, yahudiler erkeği kadına mukabil kısas yaparak öldürmüyorlardı. İşte bunun üzerine bu ayet-i kerime nazil olmuştur.

Şu bilinsin ki, bu ayet-i celile kısasın Tevrat'ta şer'î bir hüküm olduğunu göstermektedir ki: "Daha sonraki bir açıklama ile neshedilmediği (kaldırılmadığı) müddetçe, bizden öncekilerin şeriatı da bizim için şeriattır (kanundur, yasadır)" diyen hanefîlere göre bu ayet-i kerimenin hükmü bizim şeriatımızda da delildir. Bunu kabul etmeyenler ise, bu ayetin bizim için huccet (delil) olmadığını söylemişlerdir.

Hazin tefsirinde zikredildiğine göre, bu meselenin aslı şöyledir: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ümmetinin, bi'set (Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gönderildik) ten sonra, geçmiş peygamberlerin şeriatına göre hareket edip etmedikleri hususunda ulema ihtilâf etmişlerdir.

Ebû Hanife *(Rahimehullah)* ın adamlarından, İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ın adamlarının bir kısmından ve iki rivayetinin birinde İmam-ı Ahmed *(Rahimehullah)* dan nakledildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kendisinden önce geçenlerin değiştirilmiş kitaplarından, erbabının nakline göre değil de, kendisine gelen vahiy yolu ile onların şeriatlarından sahih kalanlarla amel ederdi.

Müteahhirîn ulemasından (sonraki alimlerden) İbni Hacib *(Rahimehullah)* bu mezhebi, yani Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bi'setten sonra da, kendi şeriatından önce geçen şeriatların hükümlerinden neshedilmeyip, hükmü baki kalanlarla amel ettiği görüşünü tercih etmişse de vahiy kaydını itibara almamıştır, doğru olan da budur. Zira Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bi'setten sonra eski şeriatlardan olsun olmasın kendisine vahyedilenle amel ettiği hususunda ihtilâf etmenin bir manası yoktur.

Eşarî'lerle mutezile, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in geçmiş şeriatlarla amel etmediği görüşüne gitmişlerdir. Müteahhirînden Âmidî *(Rahimehullah)* ın ihtiyarı (seçimi) de budur.

Birinci görüşün sahipleri mezheplerinin doğruluğuna şu şekilde delil getirmişlerdir. Mevlâ Tealâ'nın: **"Biz onda** (Tevrat'ta) **onların üzerine yazdık ki, 'Cana can..."** ayet-i kerimesi, Tevrat'ta Benî İsrail'e farz kılınan bir hük-

mü beyan ettiği için, geçmiş şeriatlarda olduğu gibi bizim şeriatımızda da bu ayetin kısas'a delil gösterilmesinin doğruluğu hakkında icma' münakiddir (bütün ulemanın görüş birliği vardır). Eğer biz bizden öncekilerin şeriatıyla amel edecek olmasaydık, bu istidlâl (delil getirme) sahih (doğru) olmazdı.

İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* bu ayet-i kerimeyi delil getirerek zimmiye karşı müslümanın, kadına karşı erkeğin, köleye karşı hürrün öldürüleceğini söylemiştir. Çünkü bu, **"Cana can"** esasına daha uygundur. Ve kısas hakkındaki bütün deliller mutlak (kayıtsız) dır. Bu hususdaki mezheplerin görüşleri ve delilleri Ruhu'l-Furkan tefsirimizin 2/242 de mevcuttur.

Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimede göz, burun, kulak ve dişte kısas'ın geçerli olduğunu beyan ettikten sonra: **"Yaralar da birbirine kısastır"** buyurmuştur. Buna göre öldürme hususunda aralarında kısas cereyan eden her iki şahıs sağlam olma bakımından birbirlerine benzerlik arzettiklerinde bütün uzuvlar arasında da kısas geçerlidir. Ancak sureta mevcut olup, faydası kalmamış olan uzuvlar arasında kısas mümkün olmadığından diyet vardır.

Ayet-i celilede zikredilen azalardan, el, ayak, tenasül uzvu, yumurtalıklar ve iki dudak gibi kısas yapılması mümkün olan şeyler kastedilmiştir, amma insanın etini ve tenini yaralayıp ezme, kemiğini kırma yahut ölümüne sebep olmasından korkulan karın bölgesindeki yaralamalar gibi kısasın mümkün olmadığı hususlarda erş (yaralama diyeti) ve hakimin adaletli kararı geçerlidir.

Bütün bu hükümler, kasıtlı olarak yapılanlar hakkındadır, hata ile yapılanlarda ise, yanlışlıkla öldürmede olduğu gibi yaralamada da diyet vardır. Nitekim:

١٢١ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: اِنَّ الرُّبَيِّعَ وَهِىَ ابْنَةُ النَّضْرِ كَسَرَتْ ثَنِيَّةَ جَارِيَةٍ ، فَطَلَبُوا الْاَرْشَ وَطَلَبُوا الْعَفْوَ فَاَبَوْا ، فَاَتَوُا النَّبِىَّ ﷺ فَاَمَرَهُمْ بِالْقِصَاصِ ، فَقَالَ اَنَسُ بْنُ النَّضْرِ: اَتُكْسَرُ ثَنِيَّةُ الرُّبَيِّعِ يَا رَسُولَ اللهِ؟ لاَ وَالَّذِى بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لاَ تُكْسَرُ ثَنِيَّتُهَا، فَقَالَ: « يَا اَنَسُ ، كِتَابُ اللهِ الْقِصَاصُ » فَرَضِىَ الْقَوْمُ وَعَفَوْا ، فَقَالَ النَّبِىُّ ﷺ: « اِنَّ مِنْ عِبَادِ اللهِ ، مَنْ لَوْ اَقْسَمَ عَلَى اللهِ لَاَبَرَّهُ »

121 - Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Nadr'ın kızı olan Rubeyyi' bir cariyenin (genç bir kızın) ön dişini kırdı. Onlar (Rubeyyi'in kavmi, cariyenin kavminden) diyet (almalarını) istediler. Ve yine af (haklarından feragat edip diyet almamalarını) da istediler, yani ister diyet alın, isterseniz af edin bir şey almayın dediler. Kızın sahipleri affı kabul etmeyerek (muhakeme için) Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e geldiler.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de onlara kısası emredince Enes ibni Nadır (Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hükmünü red ve inkâr için değil de. Allah-u Tealâ'nın fazl-u kereminden hasmını razı edip kalbine af duygusunu atmasını ümid ederek kız kardeşi hakkında): "Ya Resulallah! Rubeyyi'in ön dişi kırılacak mı? Hayır! Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, onun ön dişi kırılamaz." dedi.

O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ey Enes! Allah-u Tealâ'nın kitabı** (nın hükmü) **kısastır."** buyurdu.

Neticede davacılar diyet'e razı olup affettiler (kısası bağışladılar). Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Şüphesiz Allah'ın kullarından öylesi vardır ki, Allah'a yemin etse, elbette Allah onu** (yemininde) **doğru çıkarır** (onun doğruluğunu ve ihlasını bildiği için onun isteğini yerine getirir)." buyurdu. *(Buharî, Sulh:8, No:2556, 2/961, Ebu Davud, Diyât:32, No:4595, 2/607, Nesaî, Kasâme:17, No:4769-4771, 8/395, İbni Mace, Diyât:16, No:2649, 2/884)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bu hadis-i şerifte Evliyanın kerametinin hak olduğuna dair delil vardır. Allah-u Tealâ'dan dileğimiz bizi onların kerametlerine inanmakta sabit eylemesi, mihnetsiz ve fitnesiz olarak bizi de onların ipine dizmesidir.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, yaralama bazı kere mafsalda olur, bu durumda icma' ile kısas gerekir, nitekim el ve ayak mafsallarının kesilmesinde hüküm böylecedir. Bazende mafsalda olmayıp kemikte olur, bu durumda ise imam-ı Malik *(Rahimehullah)* a göre, uyluk gibi hayati tehlike taşıyanlar dışında kısas gerekir.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* a göre kemiklerin hiç birinde kısas gerekmez, İmam-ı Ahmed *(Rahimehullah)* ın mezhebinde meşhur olan görüş te budur.

İmam-ı Azam ve iki arkadaşına (imam-ı Ebu Yusuf ve İmam-ı Muhammede) göreyse, dişin dışında kemiklerin hiç birinde kısas gerekmez. Onların bu hususta ki delili geride zikredilen cariyenin dişinin kırılması hadisidir. Şu rivayet te onların bu delilini tamamlamaktadır:

١٢٢ – عَنْ نِمْرَانَ بْنِ جَارِيَةَ ، عَنْ أَبِيهِ (رضى الله عنهما) ؛ أَنَّ رَجُلاً ضَرَبَ رَجُلاً عَلَىٰ سَاعِدِهِ بِالسَّيْفِ فَقَطَعَهَا مِنْ غَيْرِ مَفْصِلٍ . فَاسْتَعْدَىٰ عَلَيْهِ النَّبِيَّ ﷺ . فَأَمَرَ لَهُ بِالدِّيَةِ. فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! إِنِّي أُرِيدُ الْقِصَاصَ . فَقَالَ: « خُذِ الدِّيَةَ . بَارَكَ اللهُ لَكَ فِيهَا » وَلَمْ يَقْضِ لَهُ بِالْقِصَاصِ.

122 - Nimran ibni Cariye *(Radıyallahu Anhuma)* babasından şöyle rivayet etmiştir: Bir adam, bir adamın dirseğine kılıçla vurarak mafsalının dışında bir yerden dirseğini kesmesi üzerine, o kişi Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den, kendisine vuran o kişiden hakkını almasını isteyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona diyeti (verilmesini) emretti.

Bunun üzerine o kişi: "Ya Resulallah! Ben kısas istiyorum" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Diyeti al! Allah sana onda bereket versin."** buyurdu ve kısasla hükmetmedi. *(İbni Mace, Diyât:9, No:2636, 2/880,Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:16102, 8/114)*

Bundan sonra ulema demişlerdir ki: Yaralanan kişinin yarası iyileşmeden yaralayan kişiyi kısas yapmak caiz değildir. Eğer iyileşmeden kısas yapılır da sonra yarası artarsa, bir şey istemeye hakkı yoktur. Nitekim:

١٢٣ – عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) قَالَ: قَضَىٰ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي رَجُلٍ طَعَنَ رَجُلاً بِقَرْنٍ فِي رِجْلِهِ ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ اَقِدْنِي ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ تَعْجَلْ ، حَتَّىٰ يَبْرَأَ جُرْحُكَ » ، قَالَ: فَأَبَى الرَّجُلُ الاَّ اَنْ يَسْتَقِيدَ ، فَأَقَادَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْهُ ، قَالَ: فَعَرِجَ الْمُسْتَقِيدُ ، وَبَرَأَ الْمُسْتَقَادُ مِنْهُ ، فَأَتَى الْمُسْتَقِيدُ اِلَىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ لَهُ: يَا رَسُولَ اللهِ عَرِجْتُ وَبَرَأَ صَاحِبِي ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلَمْ آمُرْكَ اَنْ لاَ تَسْتَقِيدَ حَتَّىٰ يَبْرَأَ جُرْحُكَ؟ فَعَصَيْتَنِي! فَأَبْعَدَكَ اللهُ ، وَبَطَلَ جُرْحُكَ » ثُمَّ اَمَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بَعْدَ الرَّجُلِ الَّذِي عَرِجَ: « مَنْ كَانَ بِهِ جُرْحٌ ، اَنْ لاَ يَسْتَقِيدَ حَتَّىٰ تَبْرَأَ جِرَاحَتُهُ ، فَاِذَا بَرِئَتْ جِرَاحَتُهُ اسْتَقَادَ »

123 - Amr ibni Şuayb'ın, babası vasıtasıyla dedesinden *(Radıyallahu Anhum)* rivayet ettiğine göre, Bir adam boynuzla bir adamın ayağına vurdu. Vurulan adam: "Ya Resulallah! Benim için kısas yap.' dedi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de ona: **"Yaran iyileşinceye kadar acele etme."** buyurduysa da, adam illâ kısas yapılmasını isteyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, onun için vuran kişiye kısas uyguladı.

Bunun üzerine kısas isteyen kişi topal kaldı, kısas yapılan kişi ise iyileşti. O zaman kısas yaptıran kişi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: 'Ya Resulallah! Ben sakat kaldım, arkadaşım ise iyileşti' deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Ben sana yaran iyileşmedikçe kısas yaptırmamanı emretmemişmiydim, sen ise bana isyan ettin. Allah seni uzak etsin, yaran batıl oldu** (bir daha kısas isteme hakkın kalmadı)." buyurdu.

Bu sakat kalan kimseden sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Yarası olan kimsenin yarası iyileşmedikçe kısas yaptırmamasını, yarası iyileşince kısas istemesini."** emretti. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:7055, 2/678, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:16115, 8/118)*

Burada şöyle bir mesele de vardır ki, yaralanan kişi için, yaralayana kısas yapılırken, yaralayan kısastan ölürse, İmam-ı Malik, Şafiî ve İmam-ı Ahmed *(Rahimehumullah)* a göre, yaralanana bir şey gerekmez.

Sahabe-i kiram, tabi'în ve diğerlerinden oluşan cumhur'un görüşü budur. İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* a göreyse, kısas yaptıranın malında diyet vacip olur. Âmir, Şâbî, Atâ, Tâvûs ve diğer bir takım ulemaya göre kısas yaptıranın âkilesine (yakın akrabasına) diyet gerekir.

İbni Mes'ud, İbrahim Neha'î ve diğer bir kısım ulemaya göreyse, yara diyeti miktarı kısas yaptırandan düşer, geri kalan ise onun malından ödenir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ) **"Fakat kim bunu** (kısas hakkını) **bağışlarsa, O, kendisi için keffarettir."** buyurmuştur. Ayet-i celilede geçen: (لَهُ) ifadesindeki zamirin mercii hakkında iki görüş vardır.

Birinci görüşe göre bu zamir yaralanana ve öldürülenin velisine raci'dir. Buna göre mana: "Yaralanan kimse veya öldürülenin velisi kısas haklarını bağışladıkları takdirde bu, günahları için bir keffaret olur." demektir.

Bu mana: (فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ) **"Fakat kimin** (katilin) **lehinde olarak, kardeşi** (maktulün velîsi) **tarafından bir şey affedilirse** (kısas düşer)." *(Bakara Suresi: 178 den)* ayet-i kerimesiyle: (وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ) **"Affetmeniz takvaya daha yakındır."** *(Bakara Suresi:237'den)* ayet-i celilesi tarafından da kuvvet bulmuştur. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in de bu hususta çok teşvikleri vardır:

١٢٤ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَجْلَانَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « أَيَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَكُونَ مِثْلَ أَبِي ضَمْضَمٍ؟ قَالُوا: وَمَنْ أَبُو ضَمْضَمٍ؟ قَالَ: « رَجُلٌ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ كَانَ إِذَا أَصْبَحَ قَالَ: اَللّٰهُمَّ إِنِّي قَدْ تَصَدَّقْتُ بِعِرْضِي عَلَىٰ عِبَادِكَ »

124 - Abdurrahman ibni Aclân *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Sizin biriniz Ebû Zamzam gibi olmaktan aciz midir?"** O zaman: "Ebû Zamzam kimdir ya Resulallah?" dediklerinde,

Şöyle buyurdu: **"Sizden öncekilerde bulunan bir kimsedir. Sabahladığı vakit: 'Ey Allahım! Şüphesiz ki ben ırzımı** (haysiyet ve şerefimi) **kullarına tasadduk ettim** (bağışladım, bu gün benim aleyhime konuşanlara, bana vuranlara hakkım helâl olsun)' **derdi."** *(Ebu Davud, Edeb:43, No:4887, 4886, 2/688, İbni Sünnî, Amelü'-l yevmi vel leyle:65, Sh.34)*

١٢٥ – عَنْ أَبِي السَّفَرِ (رضى الله عنه) قَالَ: دَقَّ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ سِنَّ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَاسْتَعْدَىٰ عَلَيْهِ مُعَاوِيَةَ فَقَالَ: لِمُعَاوِيَةَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ! إِنَّ هٰذَا دَقَّ سِنِّي ، قَالَ مُعَاوِيَةُ إِنَّا سَنُرْضِيكَ ،وَأَلَحَّ الْآخَرُ عَلَىٰ مُعَاوِيَةَ فَأَبْرَمَهُ فَلَمْ يُرْضِهِ ، فَقَالَ لَهُ مُعَاوِيَةُ: شَأْنَكَ بِصَاحِبِكَ . وَأَبُو الدَّرْدَاءِ جَالِسٌ عِنْدَهُ ، فَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: سَمِعَتْهُ أُذُنَايَ وَوَعَاهُ قَلْبِي يَقُولُ: « مَا مِنْ رَجُلٍ يُصَابُ بِشَيْءٍ فِي جَسَدِهِ

Ayet: 45

فَيَتَصَدَّقُ بِهِ إِلاَّ رَفَعَهُ اللهُ بِهِ دَرَجَةً وَحَطَّ عَنْهُ بِهِ خَطِيئَةً » قَالَ الْأَنْصَارِيُّ أَأَنْتَ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؟ قَالَ: سَمِعَتْهُ أُذُنَايَ وَوَعَاهُ قَلْبِي . قَالَ: فَإِنِّي أَذَرُهَا لَهُ . قَالَ مُعَاوِيَةُ: لاَ جَرَمَ لاَ أُخَيِّبُكَ ، فَأَمَرَ لَهُ بِمَالٍ .

125 - "Ebus Sefer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Kureyş'ten bir adam Ensar'dan bir adamın dişini kırdı. Bunun üzerine dişi kırılan adam Hazreti Muaviye *(Radıyallahu Anh)* dan yardım istemek üzere: "Ya Emirel Mü'minin! Bu adam benim dişimi kırdı." dedi.

Muaviye *(Radıyallahu Anh)* da: "Muhakkak biz seni razı edeceğiz" diye cevap verdi. Bunun üzerine karşı taraf (Ensarî, kısas yapması için) Hazreti Muaviye *(Radıyallahu Anh)* a ısrar ederek onu usandırdı, (kısastan başka bir şey için Hazreti Muaviye *(Radıyallahu Anh)* a) rızalık vermedi. Muaviye *(Radıyallahu Anh)* da ona"Arkadaşınla ne işin varsa gör " dedi.

O arada yanlarında oturan Ebud Derda' *(Radıyallahu Anh)*: 'Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittim. Onu kulaklarım işitti, kalbim ezberledi: **"Hangi bir kimsenin vücuduna** (yaralanmak, bir uzvu kesilmek gibi) **bir şey isabet eder de, o da onu tasadduk eder** (kısastan vazgeçerek hakkını bağışlar) **sa mutlaka Allah-u Tealâ o sebeble onun bir derecesini yükseltir ve bir günahını siler."** dedi.

Bunu duyan Ensarî Ebud Derda' *(Radıyallahu Anh)* a: "Bunu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sen mi işittin?" diye sordu. O: "Kulaklarım işitti, kalbim ezberledi" deyince, Ensarî: "O halde ben kısas hakkımı ona bağışlıyorum." dedi. O zaman Hazreti Muaviye *(Radıyallahu Anh)*: "Şüphesiz ki ben seni zarara uğratamam." diyerek ona mal verilmesini emretti. *(Tirmizî, Diyât:5, No:1393, 4/14, İbni Mace, Diyât:35, No:2693, 2/898, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:27604, 10/427)*

١٢٦-عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « ﴿ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ ﴾ هُوَ الرَّجُلُ يُكْسَرُ سِنُّهُ أَوْ يُجْرَحُ مِنْ جَسَدِهِ فَيَعْفُو عَنْهُ فَيُحَطُّ مِنْ خَطَايَاهُ بِقَدْرِ مَاعَفَا عَنْهُ مِنْ جَسَدِهِ إِنْ كَانَ نِصْفَ الدِّيَةِ فَنِصْفُ خَطَايَاهُ ، وَإِنْ كَانَ رُبُعَ الدِّيَةِ فَرُبُعُ خَطَايَاهُ، وَإِنْ كَانَ ثُلُثَ الدِّيَةِ فَثُلُثُ خَطَايَاهُ وَإِنْ كَانَ الدِّيَةَ كُلَّهَا فَخَطَايَاهُ كُلُّهَا »

126 - Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Her kim onu tasadduk ederse** (kısas hakkını bağışlarsa) **o kendisi için keffarettir."** ayet-i kerimesini okuduktan sonra, şöyle tefsir buyurdular:

"O bir adamdır ki, dişi kırılır veya cesedinden (bir uzvu) **yaralanır, o da onu bağışlar ve bu sebeble hatalarından, cesedinden affettiği kadarı silinir. Eğer** (bağışladığı) **diyetin yarısıysa hatalarının yarısı, diyetin dörttebiriyse, hatalarının dörttebiri, diyetin üçtebiriyse, hatalarının üçtebiri, diyetin tamamıysa hatalarının tamamı silinir."** *(Deylemî, Firdevsü'l-Ahbar, No:4334, 3/177)*

١٢٧ – عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ (رضى الله عنه) قَالَ: هَشَمَ رَجُلٌ فَمَ رَجُلٍ فِي زَمَنِ مُعَاوِيَةَ ، فَعُرِضَتْ عَلَيْهِ الدِّيَةُ فَأَبَاهَا ، فَزَادُوهُ حَتَّىٰ أَعْطَوْهُ ثَلَاثَ دِيَاتٍ ، فَحَدَّثَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « مَنْ تَصَدَّقَ بِدَمٍ أَوْ بِمَا دُونَهُ ، كَانَ كَفَّارَةً لِمَا مَضَىٰ مِنْ ذُنُوبِهِ مِنْ يَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ إِلَىٰ يَوْمِ تَصَدَّقَ بِهِ » قَالَ: فَعَفَا الرَّجُلُ.

127 - Adiyy ibni Sabit *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, hazreti Muaviye *(Radıyallahu Anh)* zamanında bir adam bir adamın ağzını (çenesini) kırdı. Hak sahibine diyet arzedildiyse de kabul etmedi. Bunun üzerine diyeti artırarak üç diyet verdiler. O zaman ashab'dan bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in:

"Her kim bir kanı veya daha aşağısını bağışlarsa, anasının onu doğurduğu günden, kanı bağışladığı güne kadar geçen günahlarına keffaret olur." buyurduğunu rivayet edince, adam bağışladı. *(İbni Hacer-i Askalâni, Metâlibu'l-Âliye, No:1861, 2/133, Ebu Yâlâ, Müsned, No:6869, 12/284)*

١٢٨ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَنْ عَفَا عَنْ دَمٍ لَمْ يَكُنْ لَهُ ثَوَابٌ إِلَّا الْجَنَّةُ »

128 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Kanı affedenin cennetten başka sevabı yoktur** (mutlaka cennete girecektir)." *(Hatib-i Bağdadî,Tarih-i Bağdad, 4/29)*

١٢٩ – عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « ثَلَاثٌ مَنْ جَاءَ بِهِنَّ مَعَ إِيمَانٍ دَخَلَ مِنْ أَيِّ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ شَاءَ ، وَزُوِّجَ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ كَمْ شَاءَ: مَنْ أَدَّىٰ دَيْنًا خَفِيًّا وَعَفَا عَنْ قَاتِلِهِ وَقَرَأَ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ عَشْرَ مَرَّاتٍ: قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ » فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ (رضى الله عنه): أَوْ اثْنَتَانِ يَا رَسُولَ اللهِ ، فَقَالَ: « أَوْ اثْنَتَانِ »

129 - Cabir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Üç şey vardır ki** (kıyamet gününde) **imanla beraber onları getiren cennetin dilediği kapısından girer ve Hûr-i İyn'den dilediği kadarıyla evlendirilir.** (Bunlar da: Allah'tan başka kimsenin bilmediği) **Gizli borcu ödeyen, katilini affeden ve her farz namazın arkasından on kere** (قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ) **okuyandır."**

Bunun üzerine Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* : "Ya Resulallah! Bunlardan biri de olur mu?" diye sorduğunda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Yahut onlardan biri de olsa** (bu müjdeye kavuşturur)." buyurdu. *(Taberâni, El Mu'cemu'l-Evsad, No:3385, 4/216, Ebu Yâlâ, Müsned, No:1794, 3/332, Ebû Nuaym, Hilyetü'l-Evliya, 6/243, İbni Hacer, El Metâlibu'l-Âliye, No:3404, 3/249, Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid, No:10795, 6/473)*

١٣٠ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ رُفِعَ اِلَيْهِ شَيْءٌ فِيهِ قِصَاصٌ اِلاَّ اَمَرَ فِيهِ بِالْعَفْوِ »

130 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: **"Ben, Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e, kendisinde kısasla ilgili bir şey bulunan her hangi bir mesele arzedildiğinde mutlaka af ile emrettiğini gördüm."** *(Ebu Davud, Diyât:3, No:4497, 2/576)*

İşte bütün bu hadis-i şerifler birinci mananın doğruluğuna delâlet etmektedirler ki, ekseri müfessirlerin görüşleri de budur.

İkinci görüşe göre bu zamir, yaralayan ile öldürene aittir ki, buna göre mana: "Yaralanan kişi veya öldürülenin velisi caniyi affederse, bu af, o caninin günahına keffaret olacağından ahirette onunla cezalandırılmaz." Bu, İbni Abbas, Mücahid ve Mukatil *(Radıyallahu Anhum)* un görüşleridir. Buna göre kısas, caniye keffaret olduğu gibi, kısas sahibinin affetmesi de onun hakkında keffarettir.

Allah için affeden kimseye gelince:

« ... فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهُ عَلَى اللهِ ... (٤٠) »

"Kim bağışlar ve ıslah eder (barışı sağlar) **sa, onun mükâfatı Allah'a aittir."** *(Şura Suresi: 40 dan)* ayet-i celilesinin hükmünce, onun ecr-u mesûbat'ı (sevapları) ancak Allah-u Tealâ tarafından ihsan edilecektir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللهُ فَاُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ) **"Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, onlar zalimlerin tâ kendileridir."** buyurmuştur.

Mevlâ Tealâ, bundan evvelki ayet-i celilede bu kimseleri kâfirlikle vasıflandıktan sonra, burada zalimlikle sıfatlamıştır. Halbuki küfür, zulümden daha büyük olduğuna göre, tehditlerin en büyüğü zikredildikten sonra daha hafifinin getirilmesindeki hikmet nedir?

İmam Fahrurrazi *(Rahimehullah)* buna şöyle cevap vermiştir: Küfür Mevlâ Tealâ'nın nimetlerini inkâr ve o nimetlerin O'ndan geldiğini kabul etmemek demek olduğundan küfürdür. Ama insanın kendisini devamlı ve şiddetli bir azap içinde bırakmasını gerektirmiş olması bakımından da nefse karşı işlenmiş bir zulümdür.

Dolayısıyla Mevlâ Tealâ önceki ayet-i kerime'de kişinin, yaratıcısı hakkındaki taksîri (eksikliği) ile ilgili vasfını zikretmiş, bu ayet-i celilesinde ise, kişinin, kendisi hakkındaki kusuru ile ilgili sıfatını açıklamıştır.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde, Beni İsrail'in şeriatında adaleti gözetmenin farz olduğunu, bunu terkedenin ise, melâm (kınamay) a müstehak oluğunu beyan etmiştir.

Daha sonra, kısas hakkını bağışlayan için: (فَهُوَ كَفَّارَةٌ) "**Bu yaptığı kefarettir.**" buyurmuştur ki bu:

"Bağışlamayı tercih ederek kendi hakkını bırakan kimse, bizim rızamızı kazandığından hiç bir zarara uğramaz, fakat nefsinin arzusuna uyarak illa da haklarını tamamiyle almak isteyenler, karşısındakini tercih, cömertlik ve ikram etmek gibi kıymetli vasıfları, nefislerin hazları ile değiştiklerinden yersiz bir iş yapmış olarak, başkalarına zulmetmeseler de, kendi manevî haklarını ve hazlarını kaybettiklerine manen bir nevi zulmetmiş olurlar, çünkü zulmün tarifi: "Bir şeyi yerinin gayrine koymaktır."

RESULULLAH *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **İN, ALLAH'IN, KENDİSİNE GÖSTERDİĞİ İLE HÜKMETMESİ GEREKTİĞİ HAKKINDA BİR AYET-İ KERİME:**

« اِنَّآ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَآ اَرٰيكَ اللّٰهُ وَلَاتَكُنْ لِلْخَآئِنِينَ خَصِيماً (١٠٥) »

"Allah'ın sana gösterdiği şekilde, insanlar arasında hükmedesin diye, muhakkak ki biz sana kitabı hak olarak indirdik. Hainler (hakikatı örtüp, gayri meşru işleri örtbas etmek isteyerek kendilerine ve başkalarına hainlik eden kimseler) **için müdafaacı olma** (onları koruyup lehlerine hüküm verme)." *(Nisa Suresi:105)*

وَقَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ
مِنَ التَّوْرٰىةِ وَاٰتَيْنٰهُ الْاِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا
لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰىةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾
وَلْيَحْكُمْ اَهْلُ الْاِنْجِيلِ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فِيهِ وَمَنْ لَّمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ
اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ ﴿٤٧﴾ وَاَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ
بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتٰبِ وَمُهَيْمِنًا
عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ
عَمَّا جَآءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا
وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلٰكِنْ لِّيَبْلُوَكُمْ فِى مَآ اٰتٰىكُمْ
فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرٰتِ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ
بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾ وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ
وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ اَنْ يَّفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ
اِلَيْكَ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ اَنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُّصِيبَهُمْ بِبَعْضِ
ذُنُوبِهِمْ وَاِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفٰسِقُونَ ﴿٤٩﴾ اَفَحُكْمَ
الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُّوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

Mevlâ Tealâ, kelîmi Musa *(Aleyhisselâm)* a indirdiği Tevrat'ı medh-u sena ettikten sonra, İsa *(Aleyhisselâm)* ı ve İncil'i medhetmek üzere şöyle buyuruyor:

وَقَفَّيْنَا عَلٰى اٰثَارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَاٰتَيْنَاهُ الْاِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِمَابَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ (٤٦)

KELİME MANASI (46)

(وَقَفَّيْنَا) **Biz tâbi kıldık,** ne üzerine? (عَلٰى اٰثَارِهِمْ) **onların** (geşmiş peygamberlerin) **eserleri** (izleri) **üzerine,** kimi? (بِعِيسَى) **İsa'yı,** öyle İsa ki, (ابْنِ مَرْيَمَ) **Meryemin oğlu,** yani o peygamberlerin sonunda İsa'yı yolladık, ne olduğu hâlde? (مُصَدِّقًا) **tasdik edici olduğu hâlde,** neyi? (لِمَا) **o şeyi ki,** nerededir? (بَيْنَ يَدَيْهِ) **iki elinin arasındadır** (kendisinden öncedir), oda nedir? (مِنَ التَّوْرٰيةِ)**Tevrat'tır,** daha?(وَاٰتَيْنَا) **biz verdik,** kime? (هُ) **ona,** neyi? (الْاِنْجِيلَ) **İncil'i,** ne olduğu hâlde? (فِيهِ) **onda bulunduğu hâlde,** (هُدًى) **bir hidayet** (doğru yol) **rehberi,** daha? (وَنُورٌ) **bir nur,** daha İncil ne olduğu hâlde? (وَمُصَدِّقًا) **tasdik edici olduğu hâlde,** neyi? (لِمَا) **o şeyi ki,** nerededir? (بَيْنَ يَدَيْهِ) **iki elinin arasındadır,** yani kendisinden önce geçmiştir, o da nedir? (مِنَ التَّوْرٰيةِ) **Tevrat'tır,** daha ne olduğu hâlde? (وَهُدًى) **bir hidayet olduğu hâlde,** daha? (وَمَوْعِظَةً) **bir meviza** (öğüt) **olduğu hâlde,** kim için? (لِلْمُتَّقِينَ) **müttakiler için.**

MEALİ ŞERİFİ

Biz onların (bu peygamberlerin) **izleri üzerine** (peşlerinden) **Meryem oğlu İsa'yı, kendinden önceki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak gönderdik ve ona, içerisinde bir hidayet ve bir nur bulunan İncil'i, -kendinden önceki Tevrat'ı doğrulayıcı ve takva sahipleri için bir hidayet ve öğüt olmak üzere verdik.**

İ Z A H A T

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celile'de geçen; (قَفَّىٰ) fiili "takibettirdi, peşine getirdi" manalarına gelip; (بِ) harf-ı cerr'i ile ikinci mef'ûle taallûk eder.

Burada birinci mef'ûl mahzuf olup; (عَلٰى اٰثَارِهِمْ) ifadesi sanki hazfedilen mef'ûlün yerine geçmiştir. (اٰثَارِهِمْ) deki; (هِمْ) zamiri: (اَلنَّبِيُّونَ الَّذِينَ اَسْلَمُوا) kavl-i şerifinde geçen peygamberlere racidir. Buna göre mana: "Biz, Meryem oğlu İsa'yı, kendisini Allah'a teslim etmiş olan Benî İsrail peygamberlerinin peşine gönderdik." demek olur.

Ayet: 46

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde İsa *(Aleyhisselâm)* ı kendinden önce geçen Tevrat'ı tasdik edici olmakla vasıflamıştır ki bunun manası "İsa *(Aleyhisselâm)* ın, Tevrat'ın Allah'tan inmiş bir kitap olup, neshedilmeden önce kendisiyle amel edilmesi gerektiğini ikrar etmesi (kabul edip söylemesi) dir. Yoksa Tevrat ile amel ettiği manasında değildir. Zira İsa *(Aleyhisselâm)* ın şeriatının Musa *(Aleyhisselâm)* ın şeriatını neshettiği herkes tarafından bilinen bir gerçektir.

Yine bu ayet-i celilede Mevlâ Tealâ: **"O'na kendinden önceki Tevrat'ı tasdikleyen İncil'i verdik."** ifadesiyle İncil'in de Tevratı tasdiklediğini ayrıca bildirmiştir ki, bu tasdikin manası da geride zikredilenden başka değildir.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde İncil'i beş sıfatla vasıflamıştır:

1 - Kendisinde hidayet oluşu,

2 - Kendisinde nur bulunduğu,

Bu iki vasıf 44. ayet-i kerimede Tevrat hakkında da zikredilmişti.

3 - Kendinden önce geçen Tevrat'ın tasdikçisi olduğu,

4 - Müttakilere hidayet oluşu,

5 - Müttakilere mevize (öğüt) oluşu.

İncil-i şerifte hidayet bulunması, tevhide ve tenzih'e (Allah-u Tealâ'nın birliğine, bütün noksan sıfatlardan münezzeh olduğuna), Allah-u Tealâ'nın aileden, çocuktan, benzerden ve zıttan berî (uzak) olduğuna, İsa *(Aleyhisselâm)* ın peygamberliğine ve ahirete delâlet eden delilleri içinde toplaması açısından bütün insanlara yol göstermesi manasındadır.

İncil-i şerifin Nur olmasına gelince, şeriatın hükümlerini ve mükellefiyetin tafsilâtını açıklayan bir kitap olmasıdır. O'nun kendinden önceki Tevrat'ı tasdik edici olması ise, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamber olarak gönderileceğini müjdeleyici olması manasında kabul edilebilir.

Yine böylece İncil'in ikinci kez hidayet vasfı ile vasıflandırılması da, O'nun Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gelişini müjdelemesinin, bütün insanların Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliğini kabul etmelerine vesile olması itibarıyla olabilir.

Müslümanlarla yahudi ve hristiyanlar arasındaki münakaşa mevzularının en büyüğü bu husus olduğundan Mevlâ Tealâ, İncil'in Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliğine apaçık bir şekilde delâlet ettiğine dikkati çekmek için hidayet vasfını ikinci kez zikretmiştir.

Bu itibarla İncil açıklanmaya en çok muhtaç olan bu mesele hususunda özellikle bir hidayettir.

İncil'in bir mevize oluşu ise, içindeki belâğatlı nasihatlar, günahtan menedici tavsiyeler ve ibret verici meseller itibarıyladır. Bu öğütten ancak takva sahipleri istifade edeceği için, ayet-i celilede İncil'in sadece müttakilere mevize (vaaz) olduğu belirtilmiştir. Nitekim:

﴿ ... هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ (٢) ﴾

"(Kur'an) **Müttakiler için bir hidayettir.**" *(Bakara Suresi: 2 den)* kavl-i şerifinde de Kur'an-ı Kerim hakkında böylece tahsis yapılmıştır.

Letâifu'l-İşârâtta zikedildiğine göre, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde şöyle buyurmak istemiştir: "Biz, geçmiş peygamberlerin peşine Meryem'in oğlu İsa'yı gönderdik. O'nu İncil'le tahsis ettik. İncil'de ise geçmiş kitapların tasdiki, Allah-u Tealâ'nın vacip kıldığı hükümlerin tahkiki bulunmaktaydı.

Benî İsrail ise, ne dinin hakkını verdiler, ne İncil'in farzını bildiler, ne de resulün emrini muhafaza ettiler. Böylece onlar, yoldan çıktılar ve sapıttılar, zulmettiler ve kaydılar.

Ayet: 47

Mevlâ Tealâ, İncil'i vasıflarıyla medhettikten sonra, İncil ehline kitaplarına göre hükmetmelerini emretmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلْيَحْكُمْ اَهْلُ الْاِنْجِيلِ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ (٤٧)

KELİME MANASI (47)

(وَلْيَحْكُمْ)**Hükmetsin,** kim? (اَهْلُ الْاِنْجِيلِ) **İncil ehli** (ona inananlar), neyle? (بِمَا) **o şeyle ki,** (اَنْزَلَ) **indirdi,** kim? (اللّٰهُ) **Allah,** nerede? (فِيهِ) **onda** (İncilde), (وَمَنْ) **her kim,** (لَمْ يَحْكُمْ) **hükmetmezse,** neyle? (بِمَا) **o şeyle ki,** (اَنْزَلَ) **indirdi,** kim? (اللّٰهُ) **Allah,** (فَاُولٰئِكَ) **işte onlar,** (هُمُ الْفَاسِقُونَ) **fasıkların ta kendileridir.**

MEALİ ŞERİFİ

İncil ehli (ona inananlar), **Allah'ın onda indirdiği** (hükümler) **ile hükmetsin. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar fasıkların ta kendileridir.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, meânî ehli şöyle demişlerdir: Ayet-i celilede geçen: **"İncil ehli** (hristiyanlar) **Allah'ın onda indirdiği ile hükmetsin"** kavl-i şerifi hakkında iki türlü izah yapılabilir:

1 - Ayet-i celilenin başında gizli bir kavil bulunabilir ki, buna göre Ayet-i celile: "Biz, (hristiyanlara) 'İncil ehli Allah'ın onda indirdiği ile hükmetsin' demiştik." manasında kabul edilir ki, bu ifade İncil ehlinin Kur'an gönderilinceye kadar, İncil'de kendilerine farz edilen hükümlerle amel etmeleri gerektiğini haber vermektedir.

Nitekim bundan evvel geçen: (وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا) **"Biz onlara Tevrat'ta yazdık.",** (وَقَفَّيْنَا عَلٰى اٰثَارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ) **"Biz o peygamberlerin peşine Meryem oğlu İsa'yı gönderdik"**, gibi ifadeler de bu ayet-i celilenin başında: (وَقُلْنَا) **"Biz dedik."** cümlesinin hazfedildiğine delâlet etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de kavlin hazfi çok yerde vakidir.

2 - Ayet-i celiledeki: (وَلْيَحْكُمْ) **"Hükmetsin."** kavli, hristiyanlara İncil kitabında bulunan hükümlerle amel etmelerini emretmek üzere yöneltilen iptidaî (söz başı olan) bir emir olabilir. Amma bu durumda "Kur'an indikten sonra, hristiyanlara İncildekilere göre hükmetmelerini emretmek nasıl caiz olur? şeklindeki bir soruya bir kaç türlü cevap verilebilir.

1 - İmam-ı Esamm *(Rahimehullah)* 'ın görüşüne göre, bunun manası: "İncil ehli, Allah-u Tealâ'nın İncil'de Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliği hakkında indirdiği delillerle hükmetsinler." demektir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلىٰ شَيْءٍ حَتّىٰ تُقِيمُوا التَّوْرِيٰةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ ... (٦٨) »

"(Habibim!) **De ki: Ey ehli kitap siz Tevratı, İncil'i ve rabbinizden size indirilen** (Kuran-ı Kerim) **i ikame etmedikçe** (hakkıyla uygulamadıkça, doğru) **bir şey üzerinde değilsiniz."** *(Maide Suresi: 68 den)* kavl-i şerifinde Tevrat ve İncil ehline Kur'an'a uymadıkça hak yolu bulamayacaklarını bildirmiştir. Ayrıca:

« اَلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوباً عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرِيٰةِ وَالْاِنْجِيلِ ... فَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي اُنْزِلَ مَعَهُ اُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (١٥٧) »

"Yanlarındaki Tevrat ve İncilde yazılı buldukları O resule, O ümmî peygambere uyanlar (var ya)... **O peygambere inanıp ona saygı gösteren, yardım eden ve onunla birlikte indirilen Nur** (Kur'an) **a uyanlar** (var ya) **işte kurtuluşa erenler ancak onlardır.** *(Araf Suresi: 157 den)* kavli şerifiyle de yahudi ve hristiyanların Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e inanıp uymadıkça felâh bulmayacaklarını açıklamıştır.

2 - Bu ifade-i celilenin manası: "Ehl-i İncil" (hristiyanlar) Allah-u Tealâ'nın o kitapta indirdiği ve Kur'an-ı Kerim ile neshetmediği hükümlerle hükmetsinler" demektir.

3 - Bundan murat; "hristiyanları, yahudilerin Tevrat hükümlerini gizledikleri gibi İncil'i değiştirmekten menetmektir. Buna göre ayet-i kerimedeki: **"Hükmetsin"** emriyle: "İncil ehli, Allah'ın onda indirdiği hükümleri bozmadan ve değiştirmeden aynen indirdiği şekliyle ikrar etsinler" manası kastedilmiştir.

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile İncilde bir takım hükümler bulunduğuna, İsa *(Aleyhisselâm)* ın müstakil şeriat sahibi olup, sadece Tevratla değil, az veya çok İncilde bulunan bütün hükümlere göre amel etmekle memur olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim:

١٣١ – عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ ، عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهم) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اِنَّمَا بَقَاؤُكُمْ فِيمَا سَلَفَ قَبْلَكُمْ مِنَ الْاُمَمِ ، كَمَا بَيْنَ صَلَاةِ الْعَصْرِ اِلىٰ غُرُوبِ الشَّمْسِ ، اُوتِيَ اَهْلُ التَّوْرَاةِ التَّوْرَاةَ ، فَعَمِلُوا حَتّىٰ اِذَا انْتَصَفَ النَّهَارُ عَجَزُوا ، فَاُعْطُوا قِيرَاطاً قِيرَاطاً ثُمَّ اُوتِيَ اَهْلُ الْاِنْجِيلِ الْاِنْجِيلَ ، فَعَمِلُوا اِلىٰ صَلَاةِ الْعَصْرِ ثُمَّ عَجَزُوا ، فَاُعْطُوا قِيرَاطاً قِيرَاطاً ، ثُمَّ اُوتِينَا الْقُرْاٰنَ ، فَعَمِلْنَا اِلىٰ غُرُوبِ الشَّمْسِ فَاُعْطِينَا قِيرَاطَيْنِ

Ayet: 47

قِيرَاطَيْنِ ، فَقَالَ أَهْلُ الْكِتَابَيْنِ: أَيْ رَبَّنَا ، أَعْطَيْتَ هٰؤُلَاءِ قِيرَاطَيْنِ قِيرَاطَيْنِ وَأَعْطَيْتَنَا قِيرَاطًا قِيرَاطًا ، وَنَحْنُ كُنَّا أَكْثَرَ عَمَلًا؟ قَالَ: قَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ: هَلْ ظَلَمْتُكُمْ مِنْ أَجْرِكُمْ مِنْ شَيْءٍ؟ قَالُوا: لَا ، قَالَ: فَهُوَ فَضْلِي أُوتِيهِ مَنْ أَشَاءُ »

131 - Salim ibni Abdillah *(Radıyallahu Anhum)* babası vasıtasıyla Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: **"Sizden evvel geçen ümmetlere nisbetle sizin bekanız** (dünyada kalış süreniz, bütün güne nisbetle) **ancak ikindi namazı ile güneşin batmasına kadar olan müddet gibidir. Tevrat ehline Tevrat verildi** (onunla) **amel ettiler, gündüz yarıyı bulunca aciz kaldılar, onlara birer kîrât** (ecirden nasipleri) **verildi.**

Sonra, İncil ehline de İncil verildi onlar da ikindi namazı (zamanı) **na kadar** (onunla) **amel edip, onlar da aciz oldular. Onlara da birer kîrât verildi. Sonra bize Kur'an verildi. Güneşin batışına kadar** (onunla) **amel ettik ve bize ecrimiz ikişer kîrât olarak verildi. Bunun üzerine iki kitap ehli: 'Ey Rabbimiz! Onlara ikişer kîrât bize ise birer kîrât verdin halbuki biz amel cihetinden onlardan daha çoktuk.' derler.**

O zaman Allah (-u Tealâ): **'Ben size ecrinizden bir şey** (eksilterek) **zulmettim mi?' diye sorar. Onlar: 'Hayır' deyince, Mevlâ Tealâ: 'O** (ümmeti Muhammed'e verdiğim fazlalık)' **benim fazlımdır ki, dilediğime veririm.' buyurur."** *(Buharî, Mevâkitü's-Salât:16, No:532, 1/204)*

Hadis-i şerifi de bu görüşün doğruluğuna şehadet (şahitlik) etmektedir. Ancak: (وَلِأُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ) **"Ben size, üzerinize haram kılınan şeylerin bazısını helâl etmek için** (geldim)." *(Ali İmran Suresi: 50 den)* kavl-i şerifinden de anlaşıldığına göre, İncil'in Tevrat hükümlerinden bazısını neshettiği aşikârdır.

Bazı büyüklerin: "Benî İsrail'in hepsi Musa *(Aleyhisselâm)* ın şeriatıyla amel etmekte olup, Tevrat'ın ahkâmını yerine getirmekle mükelleftiler. İsa *(Aleyhisselâm)* a inen İncil ise helâl ve haram hususundaki hükümleri ihtiva etmemekte olup, rumûz, emsâl ve mevâiz (işaretler, misaller ve vaazlar) dan ibaretti. Diğer şeriat ve hükümler ise Tevrat'a havale edilmiş olduğundan Yahudiler İsa *(Aleyhisselâm)* a boyun eğmediler." şeklindeki açıklamaları ise ayet ve hadislerin açık manalarına ters düşmektedir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ فَأُولٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ) **"Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar fasıkların tâ kendileridir."** buyurmuştur.

Müfessir (tefsir ilmi ile meşgul olan âlim) ler, bu üç ayetin sonunda geçen kâfir, zalim ve fasık sıfatlarının mevsuf (sahip) leri hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bazılarına göre, bu üç lâfzın her birinin ifade ettiği manalar arasında birbirine zıtlık yoktur. Aksine bu, "Kim Allah'a itaat ederse o mümindir, Allah'a itaat eden kimse berr (iyi bir kimse) dir. Kim Allah'a itaat ederse o müttakidir." denilmesi gibidir, çünkü bu farklı sıfatların hepsi aynı mevsufa aittir.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, Şeyh Ebû Mansur-i Maturidî *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Üç ayeti celilede bulunan üç vasfın herbiri Cuhud (inkâr) manasına hamledilebilir. Dolayısıyla Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyen bu kimseler aynı zamanda hem kâfir, hem zalim, hem de fasık olmuş olurlar, zaten mutlak (kayıtsız) olarak zikredilen fasık ve zalim kâfir manasındadır.

Buraya şöyle bir mana da verilmiştir. "Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyen kimse, Allah'ın nimeti hakkında kâfir, verdiği hükmünde zalim ve yaptığı işinde fasık (doğrudan ayrılmış) tır.

Diğer bazı müfessirlere göreyse bu sıfatların mevsufları ayrıdır. Buna göre kâfir sıfatı inkâr edenler, zalim ve fasık sıfatları ise iman ve ikrar ettiği hâlde inancının gereğini yapmayan kimseler hakkındadır.

İmam-ı Esamm *(Rahimehullah)*, birinci ve ikinci sıfatların yahudiler, üçüncü sıfatın ise hristiyanlar hakkında olduğunu söylemiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilelerde Allahın indirdiği ile hükmetmedikleri takdirde hakimlere büyük bir tehdit vardır. Ayrıca hakimlik görevinin önemi ve ciddiyeti bir çok hadis-i şeriflerde belirtilmiştir. Nitekim:

١٣٢ – عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حَطَّانَ (رضى الله عنه) قَالَ: دَخَلْتُ عَلَىٰ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) فَذَاكَرْتُهَا حَتَّىٰ ذَكَرْنَا الْقَاضِيَ ، فَقَالَتْ عَائِشَةُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « لَيَأْتِيَنَّ عَلَى الْقَاضِي الْعَدْلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ سَاعَةٌ يَتَمَنَّىٰ اَنَّهُ لَمْ يَقْضِ بَيْنَ اثْنَيْنِ فِي تَمْرَةٍ قَطُّ »

132 - İmran ibni Hattan *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Bir kere ben Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın huzuruna girmiştim, O'nunla konuşurken Kadıların hâlinden bahsedince, O, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den şöyle duyduğunu nakletti: **"Elbette adaletli bir kadı'nın üzerine kıyamet günü öyle bir saat** (an) **gelecek ki, iki kişi arasında bir hurma hakkında bile keşki, asla hükmetmeseydi diye temenni edecektir."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:24518, 9/351, Tebrîzî, Mişkâtül Mesâbîh, No:3740, 2/348, Hafız Münzirî, Terğib ve Terhîb, No:3229, 3/182)*

Adaletli kadı'nın hâli bu olursa, zulmeden ve rüşvet alanın hâli nice olur.

١٣٣ – عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا مِنْ اَمِيرِ عَشَرَةٍ اِلاَّ يُؤْتَىٰ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَغْلُولاً لاَ يَفُكُّهُ مِنْهَا اِلاَّ عَدْلُهُ ، وَمَا مِنْ رَجُلٍ تَعَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ثُمَّ نَسِيَهُ اِلاَّ لَقِيَ اللهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اَجْذَمَ »

133 - Ubade ibni Samit *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"On kişinin emiri olan herhangi bir kimse mutlaka kıyamet günü bağlı olarak getirilecektir ki, onu o bağdan ancak adaleti çözebilecektir** (adalet ettiyse bağdan kurtulacak, zulmettiyse bağlı kalacaktır), **Kur'anı öğrenip sonra unutan herkes de**

mutlaka Allah (-u Tealây) **a eli kesik olarak kavuşacaktır."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:22822, 8/412, Ebu Yâlâ, Müsned, No:6570, 1/443)*

١٣٤ – عَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ ، عَنْ أَبِيهِ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « اَلْقُضَاةُ ثَلاَثَةٌ وَاحِدٌ فِي الْجَنَّةِ وَاثْنَانِ فِي النَّارِ ، فَأَمَّا الَّذِي فِي الْجَنَّةِ فَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَقَضَىٰ بِهِ، وَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَجَارَ فِي الْحُكْمِ فَهُوَ فِي النَّارِ ، وَرَجُلٌ قَضَىٰ لِلنَّاسِ عَلَىٰ جَهْلٍ فَهُوَ فِي النَّارِ »

134 - İbni Büreyde *(Radıyallahu Anh)* ın babasından rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Kadılar üç kısımdır, biri cennette ikisi cehennemdedir. Cennette olan, hakkı bilip onunla hükmeden kimsedir. Doğruyu bilip de hükmünde zulmeden kimse cehennemdedir. Bilgisizce insanlara hüküm veren kimse de ateştedir."** *(Ebu Davud, Ekdiye:1, No:3573, 2/322, Taberanî, El-Mu'cemü'l-Evsad, No:3840, 4/495)*

١٣٥ – عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَدُ اللهِ مَعَ الْقَاضِي حِينَ يَقْضِي ، وَيَدُ اللهِ مَعَ الْقَاسِمِ حِينَ يَقْسِمُ »

135 - Ebu Eyyüb el Ensarî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Kadı hükmederken Allah'ın eli onunla beraberdir.** (ganimet mallarını) **Taksim eden kişi bölüştürürken, Allah'ın eli onunla beraberdir."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:23570, 9/133, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:20440, 10/224)*

Dolayısıyla bu gibi önemli görevlerde bulunan kimseler Allah-u Tealânın gözetimi altında bulunduklarını bilerek en ufak bir yanlış yapmamaya çok dikkat etmelidirler. Ayrıca bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre insanlar arasında hükmetme ve ganimet taksim etme görevlerinde bulunanlar kasıtlı olarak zulmetmedikleri sürece Allah-u Tealâ onları isabetli hareket etmeye muvaffak kılacaktır. Nitekim:

١٣٦ – عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَا مِنْ قَاضٍ مِنْ قُضَاةِ الْمُسْلِمِينَ إِلاَّ مَعَهُ مَلَكَانِ يُسَدِّدَانِهِ إِلَى الْحَقِّ مَا لَمْ يُرِدْ غَيْرَهُ فَإِذَا أَرَادَ غَيْرَهُ وَجَارَ مُتَعَمِّداً تَبَرَّأَ مِنْهُ الْمَلَكَانِ وَوَكَلاَهُ إِلَىٰ نَفْسِهِ »

136 - İmran ibni Husayn *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Müslümanların kadılarından her hangi bir hakim, haktan başka bir şey istemedikçe mutlaka onunla beraber kendisini hakka doğrultan** (yönlendiren) **iki melek bulunur, fakat hakim hakkın gayrını dileyip kasten zulmederse, iki melek ondan uzaklaşıp onu nefsine terkederler."** *(Taberânî, Mu'cemu'l-Kebir, No:602, 18/240, İbni Hacer el Askalânî, Muhtasar-ı Zevaid-i Müsned'i Bezzar, No:964, 1/549)*

١٣٧ – عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا مِنْ وَالٍ وَلِيَ مِنْ

اَمْرِ الْمُسْلِمِينَ شَيْئاً فَلَمْ يَحُطْ مِنْ وَرَائِهِمْ بِالنَّصِيحَةِ اِلاَّ اَكَبَّهُ اللهُ فِي جَهَنَّمَ عَلىٰ وَجْهِهِ يَوْمَ يَجْمَعُ اللهُ الْاَوَّلِينَ وَالْاٰخِرِينَ »

137 - Makil ibni Yesar *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Müslümanların işini takibeden her hangi bir vali onların arkalarından iyiliklerine çalışmazsa Allah** (-u Tealâ), **öncekileri ve sonrakileri toplayacağı günde mutlaka onu cehenneme yüzü üstü atar."** *(Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebir, No:469, 20/205*

١٣٨ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا مِنْ حَاكِمٍ يَحْكُمُ بَيْنَ النَّاسِ اِلاَّ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَلَكٌ آخِذٌ بِقَفَاهُ. ثُمَّ يَرْفَعُ رَأْسَهُ اِلَى السَّمَاءِ. فَاِنْ قَالَ اَلْقِهِ اَلْقَاهُ فِي مَهْوَاةٍ اَرْبَعِينَ خَرِيفاً »

138 - Abdullah ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"İnsanlar arasında hüküm veren her hakim kıyamet günü geldiğinde mutlaka bir melek onu ensesinden tutar, sonra melek başını göğe kaldırır** (o kişi hakkında verilecek ilâhî emri bekler). **Eğer** (meleğe) **'Onu at' diyen olursa, melek onu** (cehennemin öyle derin) **bir çukur** (un) **a atar ki kırk yılda** (o çukurun dibine varabilir)." *(İbni Mace, Ahkam:2, No:2311, 2/775, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:4097, 2/122)*

Bu hadis-i şerifin diğer bir rivayetinde yetmiş sene cehennemin dibine indirileceği zikredilmiştir. *(İbni Hacer, Muhtasar-ı Bezzar, No:962, 1/548, Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid, No:6991, 4/349)*

١٣٩ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ جُعِلَ قَاضِياً بَيْنَ النَّاسِ فَقَدْ ذُبِحَ بِغَيْرِ سِكِّينٍ »

139 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her kim insanlar arasında kadı** (hakim) **kılınırsa, muhakak ki o, bıçaksız kesilmiştir."** *(Ebu Davud, Akdiye:1, No:3572, 2/322, İbni Mace, Ahkâm:1, No:2308, 2/774, Tirmizî, Ahkâm:1, No:1325, 3/614, Nesaî, Sünen-i Kübra, Kaza:5, No:5923, 3/462, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:7148, 3/7, Dârekutnî, 4/204, Taberanî, Mu'cem-i Evsad, No:2699, 3/328)*

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre kadılık görevi çok önemli bir vazifedir, çünkü bıçaksız kesilme ifadesi o kişinin ne büyük sıkıntıda olduğunu ifade etmektedir. Zira bıçakla kesmek, kesilen için rahatlıktır, bıçaksız kesilme durumunda ise kesilen ne ölür ne dirilir, dolayısıyla bu ifade kadıların vereceği hükümlerde Allah ile kullar arasında ortada kalacaklarını göstermektedir.

Şöyleki: Onlar doğru hüküm verseler bazı insanlar razı olmayacak, yanlış hüküm verdiklerinde ise Allah-u Tealâ gazap edecektir, bu durumda kadıların, rızasını arayıp gazabından sakınmalarına en lâyık olan zat Allah-u Tealâ'dır.

Nakledildiğine göre, Benî İsrail, aralarında hükümleri icra etmek için üç hakim tayin ederlerdi. Bir kişinin bir hakime işi düştüğünde onun hükmüne

hasmı razı olmazsa ikinci hakime çıkarlar, sonra kalbi mutmain olsun için üçüncü hakime başvururlardı.

Bir gün bir melek bu hakimleri imtihan etmek için insan kılığına girerek, bir yük beygirine binip bir kuyunun başında dikildi. O sırada bir adam kuyudan su içirmek için bir sığırla buzağısını getirdi. Hayvanlarını suvarıp dönmek isteyince, melek o buzağıya işaret ederek onu beygirinin yanına getirdi. Sahibi ne kadar bağırıp çağırdıysa da buzak onu dinleyerek annesinin yanına gitmedi. Sahibi buzağıyı götürmek için elinden geldiği kadar gayret edince, melek: "Ey adam! Bu buzağıyı benim beygirim doğurdu, git buzağımı bana bırak." dedi.

Bunu duyan adam: "Bu nasıl olur, bu buzak benimdir, bunu benim sığırım doğurdu." diyerek hayretini açıklayınca ikisi çekişerek birinci hakime baş vurdular. Melek adamdan evvel davranıp hakime giderek: "Buzağıyı bana verirsen sana şu kadar para veririm." dedi. Kadı da bunu kabul etti.

Mahkeme başladığında kadı buzağıyı meleğe verince, adam razı olmayarak ikinci hakime baş vurdular. O da buzağıyı meleğe verince sahibi yine razı olmayarak üçüncü hakime çıktılar.

Melek ona da rüşvet teklif edince O: "Ben bu hükmü vermeye kadir değilim, çünkü ben hayız oldum." dedi. Melek ona: "Sen ne diyorsun erkekler hayız olur mu? hayız, kadınların hususiyetlerindendir." deyince, O: Benim sözüme şaşırıyorsun da kendi sözüne şaşırmıyorsun, erkekler hayız olmayacağı gibi beygir de buzak doğurmaz." dedi. Bunun üzerine melek:

« قَاضِيَانِ فِى النَّارِ وَقَاضٍ فِى الْجَنَّةِ »

"İki kadı cehennemde, bir kadı cennettedir." buyurdu. Bu kıssayı ulemadan bazısı Aziz Mahmud-u Hüdâî el Üsküdarî *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerinin mubarek ağızlarından nakletmişlerdir.

Letâifu'l-İşârâtta zikredildiği üzere, Mevlâ Tealâ bu sure-i celilesinde: (وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ) **"Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir."** *(Maide Suresi:44'den)* buyurmuştur ki, bu ayet-i celile Allah-u Tealâ'nın indirdiğini inkâr edenler hakkındadır, çünkü inkârcı kâfirdir.

İkinci ayet-i celilesinde ise: (وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ) **"Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler zalimlerin tâ kendileridir."** *(Maide Suresi:45'den)* buyurmuştur ki, bu da kısas ayetinin peşinde zikredilmektedir. Zira kısasta haddi aşıp eşitliği bozarak hasmına tecavüz eden kimse elbetteki zalimdir.

Bu ayet-i celilede ise: İncil ehline, Allah'ın indirdiği ile hükmetmelerini emrettikten sonra: (وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ) **"Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler fasıkların tâ kendileridir."** buyurarak, küfür ve inkâr manasını değil de, doğru inandığı hâlde amel etmeme manasına gelen günah ve isyanı kastetmiştir.

Mevlâ Tealâ,Tevrat'ı ve İncil'i medhedip, onların ehline, kendi zamanlarında kitaplarına uymalarını emrettikten sonra, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e indirmiş olduğu büyük Kur'an'ı medhetmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقاً لِمَابَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِناً عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلاَ تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجاً وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِى مَااٰتٰيكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعاً فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ (٤٨)

KELİME MANASI (48)

(وَاَنْزَلْنَا) **Biz indirdik,** kime? (اِلَيْكَ) **sana,** neyi? (الْكِتَابَ) **kitabı,** neyle mültebis olduğu hâlde? (بِالْحَقِّ) **hakla,** daha ne olduğu hâlde? (مُصَدِّقاً) **tasdik edici** (doğrulayıcı) **olduğu hâlde,** neyi? (لِمَا) **o şeyi ki,** nerededir? (بَيْنَ يَدَيْهِ) **iki elinin arasındadır** (kendinden evvel geçmiştir), o da nedir? (مِنَ الْكِتَابِ) **kitap cinsidir.** sana indirilen kitap daha ne olduğu hâlde? (وَمُهَيْمِناً) **şahit olduğu hâlde,** ne üzerine? (عَلَيْهِ) **onun** (geçmiş kitapların) **üzerine,** (فَاحْكُمْ) **o hâlde hükmet,** nerede? (بَيْنَهُمْ) **onların arasında,** neyle? (بِمَا) **o şeyle ki,** (اَنْزَلَ) **indirdi,** kim? (اللّٰهُ) **Allah,** (وَلاَ تَتَّبِعْ) **tâbi olma,** neye? (اَهْوَآءَهُمْ) **onların arzularına,** neden uzaklaşıcı olduğun hâlde? (عَمَّا) **o şeyden ki,** (جَآءَ) **geldi,** kime? (كَ) **sana,** o da nedir? (مِنَ الْحَقِّ) **haktır,** (لِكُلٍّ) (ümmetlerden) **her biri için,** (جَعَلْنَا) **kıldık** (tayin ettik), kimden? (مِنْكُمْ) **sizden,** ne tayin ettik? (شِرْعَةً) **bir şeriat,** daha? (وَمِنْهَاجاً) **açık bir yol,** (وَلَوْ شَآءَ) **eğer dileseydi,** kim? (اللّٰهُ) **Allah,** (لَجَعَلَ) **elbette yapardı,** kimi? (كُمْ) **sizi,** (اُمَّةً) **bir ümmet,** öyle ümmet ki, (وَاحِدَةً) **tek,** (وَلٰكِنْ) **lâkin** (bunu dilemedi), niçin? (لِيَبْلُوَ) **imtihan etsin için,** kimi? (كُمْ) **sizi,** ne hususta? (فِى مَا) **o şey** (şeriat hükümlerini tatbik etme) **de ki,** (اٰتٰى) **verdi,** kime? (كُمْ) **size,** (فَاسْتَبِقُوا) **öyleyse yarışın,** neye? (الْخَيْرَاتِ) **hayırlı işlere,** (اِلَى اللّٰهِ) **ancak Allah'adır,** ne? (مَرْجِعُكُمْ) **dönüşünüz,** ne olduğunuz hâlde? (جَمِيعاً) **hep birlikte olduğunuz hâlde,** (فَيُنَبِّئُ) **artık o haber verecektir,** kime? (كُمْ) **size,** neyi? (بِمَا) **o şeyi ki,** (كُنْتُمْ) **oldunuz,** nerede? (فِيهِ) **o şeyde,** nedir oldunuz? (تَخْتَلِفُونَ) **ihtilâf eder,** yani ayrılığa düştüğünüz şeylerin gerçek yüzünü Allah-u Tealâ size ahirette bildirecektir.

Ayet: 48

MEALİ ŞERİFİ

(Habibim!) **Sana da daha önceki kitap** (lar) **ı doğrulayıcı ve onun** (geçmiş kitapların doğruluğu) **üzerine şahit olmak üzere, hak olarak o kitabı** (Kur'an-ı Kerimi) **indirdik, artık aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet. Sana gelen hak** (ve hakikat) **tan** (dönüpte) **onların heva** (arzu) **larına uyma.**

(Ey ümmetler!) **Her birinize bir şeriat ve minhac** (açık bir yol) **tayin ettik. Eğer Allah dileseydi elbette sizi** (hepinizi bir şeriata tâbi) **tek bir ümmet yapardı, fakat size verdiğinde** (değişik şeriatları tatbik etmekte) **sizi imtihan etmek için** (böyle yaptı). **Öyleyse hayırlı işlerde birbirinizle yarışın, hepinizin dönüşü ancak Allah'adır, o Allah** (-u Tealâ) **da ihtilâf etmekte olduğunuz** (ayrılığa düştüğünüz) **şeyleri** (n gerçek yüzünü) **size** (ahirette) **tam manasıyla haber verecektir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: (وَاَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ) **"Sana da hak olarak kitabı, kendinden evvelki kitapları doğrulayıcı olarak indirdik."** Cümle-i celilesindeki hitap Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ait olduğundan, bahsi geçen kitaptan maksat Kur'an-ı Kerimdir.

Kur'an-ı Kerim'in tasdik ettiği kitaplardan maksat, kendisi dışındaki, Allah-u Tealâ'nın paygamberlerine indirdiği bütün kitaplardır.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, Kur'an-ı Kerimin diğer kitapları tasdik etmesinin manası tevhid ve ibadette onlara uygun olmasıdır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ اِلَّا نُوحِي اِلَيْهِ اَنَّهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنَا فَاعْبُدُونِ (٢٥) »

"Biz senden evvel hiç bir peygamber göndermedik ki, ona: 'Benden başka hiç bir ilâh yoktur, o halde bana ibadet edin (bana kulluk edin).' **diye vahyetmiş olmayalım ."** *(Enbiya Suresi: 25)* buyurmuştur.

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, Kur'an-ı Kerimin geçmiş kitaplara **Müheymin** olmasına gelince, İbni Abbas, Hasen, Mücahid ve Katade *(Radıyallahu Anhum)* un buyurduklarına göre, kendinden evvel geçen kitapların doğruluğuna şahit olması demektir. Nitekim Şair Hassan'ın:

« اِنَّ الْكِتَابَ مُهَيْمِنٌ لِنَبِيِّنَا وَالْحَقُّ يَعْرِفُهُ ذَوُو الْاَلْبَابِ »

"Şüphesiz ki kitap (Kur'an) **peygamberimiz için müheymin'dir, Hakk'a gelince, onu ancak akıl sahipleri anlar."**

Sözünden kastı da, Kur'anın, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şahidi ve tasdikçisi olduğudur. Evet Kur'an kendinden önceki kitaplara bir müheymin'dir, zira bu Kur'an, Cenab-ı Hakk'ın da:

« اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ (٩) »

"Şüphesiz ki o zikri (Kur'anı) **biz indirdik ve muhakkak ki onu elbette biz muhafaza edicileriz"** *(Hicr Suresi: 9)* buyurduğu gibi, kesinlikle neshedilmeyecek ve değiştirilemeyecek bir kitaptır.

Hâl böyle olunca Kur'anın, Tevrat, İncil, Zebur ve Allah tarafından indirilen bütün sayfalar hakkındaki şahitliği hak ve ebedî olmuş olacağından o kitapların hakikatı (özü ve gerçeği) de ilelebed bilinmiş olur.

Halil ve Ebû Ubeyde *(Rahimehumallah)* ın beyanlarına göre, Kur'anın geçmiş kitaplara müheymin olması, o kitapların şeriatlarının asıllarını (itikad meselelerini) takrir (yerleştirme), furûatından (fıkıh meselelerinden) değişmeyen hükümlerini tesbit ve mensuh (kaldırılmış) olan hükümlerini tayin etmek suretiyle onları gözetip korumasıdır.

Bu manalara göre, kelimenin fiili: (هَيْمَنَ) olup: (هاَ) sı aslîdir. Bu fiilin (بَيْطَرَ ، خَيْمَرَ ، سَيْطَرَ), Zeccac'ın ilâvesine göre (بَيْقَرَ) diye nazir (benzer) leri vardır ki, bunların altıncısı yoktur.

Bu kelimenin: (اَمَنْ) maddesinden alınmış olup: (ها) sının hemzeden döndüğünü söyleyenler de vardır. Nitekim: (اَرَاقَ) fiilinin hemzesi de (ها) ya dönerek: (هَرَاقَ) olmuştur.

Buna göre: "Müheymin" in manası emin (güvenilir) demektir. Kur'an-ı Kerimin kendisinden evvel geçen kitaplara emin olması ise, ehl-i kitabın kitaplarından naklen haber verdikleri meselelerin doğru olup olmadığının ancak Kur'ana müracaatla anlaşılabileceğindendir. Dolayısıyla onların haber verdikleri şeyler Kur'anda varsa doğru, değilse uydurmadır.

İbni Muhaysın ile İmam-ı mücahid bu kelimeyi mim'in fethasıyla ism-i meful olarak okumuşlardır, buna göre (عَلَيْه) nin zamiri Kur'an'a raci olup, mana Kur'anın değiştirilmekten korunacağıdır. Bu durumda Kur'anı koruyacak olan bizzat Allah-u Tealâ'dır. Zira Kur'an-ı Kerim'in daha önce zikredilen ayet-i kerimelerden, bir de:

« لاَيَاْتيه الْبَاطلُ منْ بَيْن يَدَيْه وَلاَ منْ خَلْفه ... (٤٢) »

"Ne önünden ne ardından o (Kur'a) **na hiç bir batıl yol bulamaz."** *(Fussilet Suresi: 42 den)* ayet-i kerimesinden ötürü tahrif ve tebdilden korunacağı hususunda Allah tarafından şahitlik edilmiştir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بمَا اَنْزَلَ اللهُ) **"O hâlde onlar** (ehl-i kitap) **arasında Allah'ın indirdiği ile hükmet."** buyurmuştur ki bu: "Yahudiler arasında Allah'ın sana indirdiği Kur'an ile hükmet." demektir.

Ayet-i celiledeki: (لاَ تَتَّبعْ) fiili, udul (dönme) manasını tazammun ettiğinden (عَنْ) harfi cerri ile kullanılmıştır. Buna göre mana: "Onların isteklerine uyarak sana gelen hak'tan sapma." demektir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (لكُلٍّ جَعَلْنَا منْكُمْ شرْعَةً وَمنْهَاجاً) **"Sizden herbiriniz için bir şir'at ve bir minhac tayin ettik."** buyurmuştur.

Ayet: 48

Fahrurrazî, Hâzin, Âlûsî ve Ebussuud tefsirlerinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen: (شرعة) kelimesi, şeriat manasındadır. Şeriat'ın aslı ise, beyan ve izhar (açıklamak ve izah etmek) manasında olan: (شرع) mastarıdır. Bu kelimenin bir şeye başlamak manasında olan: (شروع) mastarından alındığı da söylenmiştir. Arapçada şeriat, insanların su içmek için girdikleri yol anlamındadır.

Buna göre şeriattan maksat: Allah-u Tealâ'nın kullarına girmelerini emrettiği dindir. Su, fani hayata sebep olduğu gibi, din de ebedî hayata sebep olduğundan şeriat diye adlandırılmıştır. Ya da şeriat, kendisini kullananı görünen kirlerden temizleyen suyun yolu olduğu gibi din de kendisiyle amel edeni manevi kirlerden temizlediği için şeriat kelimesi din manasında kullanılmıştır.

Diğer bir görüşe göre: **Şeriat,** açık olsun olmasın mutlak olarak yol manasında olup, sonra dine kavuşturan tarikat-ı ilâhiye (Allah'ın yolu) anlamında kullanılmıştır. **Minhac** ise, açık ve geniş yol demektir.

Âlimlerden bir kısmı ayet-i kerimede geçen şir'at ve minhac lafızlarının aynı manaya geldikleri hâlde te'kid (söze kuvvet vermek) için tekrarlandıklarını ikisinden maksadın din olduğunu söylemişlerdir. Diğer bir takım ulema ise, bu iki kelime arasında ince bir fark bulunduğu görüşündedirler, şöyle ki: Şeriat, Allah'ın, kullarına uymalarını emrettiği din, minhac ise, o şeriata ulaştıran açık yol demektir.

İmam-ı Müberrid *(Rahimehullah)* a göre, şeriat yolun başlangıcı, tarikat ise dosdoğru devam edip giden yoldur.

Bir kısım ulema şöyle demişlerdir: Şir'at mutlak manada şeriat, tarikat ise, şeriatın mekârimi (bütün güzellikleri) dir ki minhac'tan murat da tarikattır. Buna göre şeriat evvel (yolun başı), tarikat ise yolun sonudur.

Müfessirlerin imamı olan Fahrurrazî *(Rahimehullah)* hazretlerinin şeriat ve tarikat hakkında naklettiği bu görüş, tarikatı inkâr edenlerin sapıklığı hakkında ehli tarik için büyük bir huccet (delil) dir.

Diğer bir manaya göre şeriat peygamber, minhac ise kitaptır.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın buyurduğuna göre, şir'at sünnet, minhac ise yoldur.

İmam-ı Katade'nin beyanına göreyse, Şir'at yol , minhac ise sünnettir.

Ruhu'l-Beyan sahibi İsmail Hakkı *(Rahimehullah)* hazretleri okurlarına şöyle hitabetmiştir: "Şeriatın zahiri ile meşgul olman tamamlanınca tarikata çok iyi çalış, çünkü o, şeriatın batını (içi) dir ve halis akıl sahiplerine uy. Her nebinin bir şeriat ve minhacı (şeriatı ve sünneti) olduğu gibi, her velinin de hususi bir tarikatı vardır. Onların yolundan sapan muhakkak ki hak yoldan sapmıştır."

Ayet-i celiledeki: **"Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol tayin ettik."** hitabı:

« اِنَّا اَنْزَلْنَا التَّوْرٰيةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ ... (٤٤) »

"Şüphesiz ki Tevrat'ı biz indirdik onda hidayet ve nur vardır." *(Maide Suresi: 44 den)*,

« وَقَفَّيْنَا عَلَىٰ اٰثَارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ... (٤٦) »

"Onların (bu peygamberlerin) **izlerince Meryem oğlu İsa'yı gönderdik."** *(Maide Suresi: 46 dan)* Ve:

« وَاَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الْكِتَابَ ... (٤٨) »

"Sana da kitabı (Kur'anı) **indirdik."** *(Maide Suresi: 48 den)* ifade-i celilelerinde zikredilmiş olmaları delâletiyle üç ümmet (Musa, İsa ve Muhammed *(Salavatullahi Alâ Nebiyyinâ ve Aleyhim Ecmaîn)* in ümmetlerin) e aittir. Dolayısıyla Tevrat'ın kendisine ait bir şeriatı, İncil'in kendisine mahsus bir şeriatı, Kur'an'ın da kendine has bir şeriatı (hükümleri) vardır.

Allah-u Tealâ, kendisine itaat edenle, isyan edeni seçmek için, gönderdiği değişik şeriatlarda dilediğini helâl, istediğini haram etmiştir. Allah-u Tealâ'nın kendisinden başkasını kabul etmediği din ise, bütün peygamberlerin birlikte getirdiği tevhid (Allah'ın birliğini kabul etmek) ve Allah'a ihlas (ibadetleri sadece ona yapmak) tır.

١٤٠ – عَنْ عَلِيِّ بْنِ اَبِى طَالِبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: اَلْاِيمَانُ مُنْذُ بُعِثَ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ : شَهَادَةُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَالْاِقْرَارُ بِمَا جَاءَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ، وَلِكُلِّ قَوْمٍ شَرِيعَةٌ وَمِنْهَاجٌ .

140 - Ali ibni Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Âdem *(Aleyhisselâm)* gönderildiğinden beri, iman: **"Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına şahitlik etmek ve Allah'tan gelen şeyleri ikrar etmek** (kabullenip söylemek) **ten ibarettir. Ancak her toplumun kendine göre şeriatı ve minhacı** (fıkhı, yapacakları şeylere dair hükümleri) **vardır."** *(Hâzin, 2/297)*

Şu bilinsin ki, Kur'an-ı Kerimde:

« شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصّٰى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ اِبْرٰهِيمَ وَمُوسٰى وَعِيسٰى اَنْ اَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ ... (١٣) »

"O (Allah-u Tealâ) **'Dini doğru tutun ve onda tefrikaya** (ayrılığa) **düşmeyin' diye, dinden hem Nûh'a tavsiye ettiğini, hem sana vahyettiğimizi, hem de İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya kuvvetlice vasiyet ettiğimizi, sizin için de şeriat** (hukuk düzeni) **yaptı."** *(Şura Suresi: 13 den)* kavl-i şerifiyle,

« اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُ فَبِهُدٰيهُمُ اقْتَدِهْ ... (٩٠) »

"İşte onlar (geçmiş peygamberler) **Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. O hâlde sen de onların hudasına** (gittiği doğru yola) **uy."** *(Enam Suresi: 90 dan)* ayet-i kerimesi gibi bir kısım ayetler, peygamberlerin yollarının bir olduğuna, tefsirinde bulunduğumuz: **"Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol**

tayin ettik." gibi bir takım ayet-i kerimeler ise, peygamberlerin yollarında farklılıklar olduğuna delâlet etmektedirler. Bu ayet-i kerimelerin arasını cem (toplaman) ın yolu ise şöyledir: Peygamberlerin yollarının birbirinden farklı olmadığına delâlet eden her bir ayet-i kerime, Allah'a, meleklerine, peygamberlerine ve ahiret gününe inanmak gibi dinin usulüne (temellerine) delâlet etmektedir.

Bütün bu iman şartlarını resuller Allah tarafından getirmişler ve hiç biri bunda ihtilâf etmemişlerdir. Peygamberlerin dinleri arasında tebayün (farklılık) olduğunu ifade eden ayet-i kerimeler ise, furûat'a hamledilmiş (ibadetlerle yorumlanmış) tır. Zira Allah-u Tealâ'nın her vakitte kullarına dilediği değişik ibadetleri emretmesi caizdir.

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, bir kısım âlimler bu ayet-i kerimeyi delil getirerek bizden evvel geçen ümmetlerin şeriatlarının bizim için geçerli olmadığını söylemişlerse de, Allâme-i Taftazanî *(Rahimehullah)* buna şöyle cevap vermiştir:

Ayet-i celiledeki (لَامْ) ihtisas için olup, her ümmetin dininin kendisine mahsus olduğunu ifade etmekte ise de, bizim, bizden öncekilerin şeriatlarından kalma bazı hükümlerle amel etmemiz bu ihtisas'a (özelliğe) mani değildir. Zira bizim dinimizde o hükümlere bazı hususiyet (özellik) ler ilâve edilmek suretiyle o hükümler bizim dinimize mahsus olmuşlardır.

Bu makamda tahkik (bu konuda en gerçekçi cevap) şudur ki; Bizler geçmiş şeriatlardan nesholunmadığını bildiğimiz hükümlerle mükellef isek de, bu yükümlülük, o hükümlerin geçmiş ümmetlerin şeriatları olması itibarıyla değil, bizim şeriatımızın hükümleri olmaları sebebiyledir.

Ebussuûd tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: **"Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol tayin ettik."** cümle-i celilesi Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in asrında bulunan ehl-i kitabı, Allah-u Tealâ'nın peygamberine indirdiği hak hükümlere uymaya sevketmek için getirilmiş olan isti'naf (başlangıç) cümlesidir.

Böylece ehli kitaba, kendi kitaplarında olanla değil, sadece Kur'an'la amel etmekle mükellef oldukları, evvelki kitaplarla ise ancak, o kitaplar neshedilmeden önce geçen ümmetlerin mükellef oldukları anlatılmıştır.

Dolayısıyla ayet-i celiledeki hitap sadece Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in zamanında bulunanlara mahsus olmayıp, tağlib (Asr-ı saadette bulunanları, geçmiş bütün insanlara galip kılma) ve iltifat (hitabı Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den çevirip bütün insanlara yöneltme) yoluyla Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* zamanında bulunan ve onlardan önce geçmiş olan bütün insanlara aittir.

Buna göre ümmetlere şöyle hitabedilmektedir: "Ey hâli hazırda mevcut olan ve daha önce geçmiş olan bütün ümmetler! Sizden her biriniz için kendisine mahsus olup başkasını alâkadar etmeyen bir şeriat ve yol vaz'-u tayin ettik.

Musa *(Aleyhisselâm)* ın gönderilişinden İsa *(Aleyhisselâm)* ın gönderilmesine kadar bulunan ümmetlerin şeriatı Tevratta olandır. İsa *(Aleyhisselâm)* ın gönderilmesinden Muhammed *(Aleyhisselâm)* ın gönderilişine kadar bulunan ümmetlerin şir'atleri İncil'de bulunan ahkâmdır. Bu ayet-i kerimenin inişi vaktinde bulunan sizlerin ise şeriatınız Kur'an-ı Kerim'den başkası değildir. O hâlde ona inanıp içindekilerle amel edin."

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَلَوْ شَآءَ اللهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً) **"Eğer Allah dileseydi, elbette sizi tek bir ümmet yapardı."** kavl-i şerifiyle: "Eğer Allah isteseydi sizi bir şeriat üzerinde ittifak eden ve aynı dinde birleşerek hiç ihtilâf etmeyen bir topluluk hâline getirirdi." buyurmak istemiştir ki, ehli sünnet alimlerimiz bu ifadenin, mutezilenin aleyhine: **"Herşeyin Allah'ın meşîeti** (dilemesi) **ile olduğu."** na dair ehli sünnetin görüşünün doğruluğuna delâlet ettiğini söylemişlerdir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَلَٰكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِيمَآ اٰتٰىكُمْ)**"Fakat size verdiği şeyde sizi imtihan etmek için** (sizi böyle ayırdı)." buyurmuştur. Bunun manası: "Sizi değişik şeriatlarla imtihan etmiştir ki, böylece siz, o şeriatlarla amel edip Allah'a boyun eğerek tekliflerine uyacak mısınız? yoksa şüphelere uyarak amellerinizde noksanlık mı yapacaksınız?" demektir.

O hâlde: (فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ) **"Hayırlı işlerde birbirinizle yarışın."** yani hayırlı amellere doğru koşup o yolda vefat ederek fırsat elden çıkmadan onlara doğru yarışın. Burada zikredilen hayırlardan maksat Allah-u Tealâ'nın bütün emirleridir.

İbni Abbas tefsirinde burada şöyle bir mana verilmiştir: "Ey ümmet-i Muhammed! Sünnetlerde, farzlarda ve diğer salih amellerde diğer ümmetlerle yarışın ve onları geçin."

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bu cümle-i celile farzların ilk vaktinde eda edilmelerinin, geciktirilmesinden efdal olduğuna delâlet etmektedir. Bu hususta ibadetlerin hiç biri hakkında ihtilâf yoksa da ancak namazın ilk vaktinde kılınması hususunda İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin bir ihtilâfı söz konusudur. Çünkü o, namazın ilk vaktinden geciktirilmesini evlâ görmektedir.

Ayrıca bu ayet-i celilede yolculukta farz oruç tutmanın, fıtır (oruç açmak) dan daha evlâ olduğuna dair bir delil bulunmaktadır.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (إِلَى اللهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعاً فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ) **"Hepinizin dönüşü ancak Allahadır, artık O, hakkında ihtilâf etmekte olduğunuz şeyleri size haber verecektir."** buyurarak hayırlara koşmayı emretmesinin sebebini açıklamakla birlikte, hayırlara koşanları müjdelemekte, hayırlardan geri kalanları ise tehdit etmektedir .

Ayrıca kullarına: "Hakkında ihtilâfa düştükleri şeyleri bildireceğini." açıklayarak, ahirette onlara din ve dünya hususunda ayrılığa düştükleri bütün konuları açıklayacağını bildirmiştir.

Buna göre mana: "Allah-u Tealâ Hazretleri size ahirette şüphelerinizi giderecek ve kesin bir bilgi sağlayacak şeyleri bildirecektir." demektir ki,

Bundan maksat: Allah-u Tealâ'nın haklı ile haksızı, itaat edenle isyan edeni, amellerini tam yapanla eksik bırakanı birbirinden ayıracak olan karşılığı vermesidir.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Allah-u Tealâ Hazretleri Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e kendisine indirdiği kitaba uymasını emretmeden önce, evvelkilerin kıssalarını anlatmıştır ki, o da kendinden önce geçenlerin yolundan giderek onların hakkettiği cezaya müstahak olmasın.

Buna göre Mevlâ Tealâ habibine şöyle hitabetmektedir:

"Habibim! Hiç bir yakının ve dostunun sevgisi seni sahiplenmesin (sana yanlış bir iş yaptırmasın) Sen bütün nasiplerini terkederek Allah'ın emrine yapış, biz peygamberlerden her biri için bir tarikat ve sünnet tayin ettik.

Habibim! Sana gelince senin tarikatında sana kimse yaklaşamaz, çünkü sen kaffesinden mukaddem (hepsinden önce) ve cemisinden mufaddal (en üstün) sün.

Eğer Allah dileseydi mertebelerinizi eşit yapabilirdi, velâkin size iptilâ olsun diye aranızda farklılıklar yaptı ve imtihan olsun için kiminizi kiminizden üstün kıldı. O hâlde hepiniz hayırlara koşuşun, çünkü herkesin yarışı kendisine uygun şekildedir.

Abidler, evradla meşgul olma bakımından ilerde, Ariflerin himmeti ise, mevacîd (iç buluşlar) cihetinde (yönünde) dir.

Denilmiştir ki: Zahitlerin yarışı dünyayı terketmekle, Abidlerin müsabakası nefsin arzusunu kesmekle, Ariflerin yarışması temennileri bırakmakla, Muvahhidlerin yarışı da Allah-u Tealâ'dan gayrıyı terkedip dünya ve ukba'yı unutmakladır.

ALLAH-U TEALÂ'NIN, HABİBİNE KUR'AN-I KERİMİ İNDİRMESİNİN GAYESİNİ AÇIKLAYAN DİGER BİR AYET-İ KERİME:

« اِنَّآ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَآ اَرٰيكَ اللّٰهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَآئِنِينَ خَصِيماً (١٠٥) »

"Allah'ın sana gösterdiği şekilde, insanlar arasında hükmedesin diye, şübhesizki biz sana kitabı hak olarak indirdik. Hainler (hakikatı örtüp, gayrı meşru işleri örtbas etmek isteyerek kendilerine ve başkalarına hainlik eden kimseler) **için müdafaacı olma** (onları koruyup lehlerine hüküm verme)." *(Nisa Suresi:105)*

ALLAH-U TEALÂ DİLESEYDİ ÜMMETLERİN İHTİLÂF ETMEYECEKLERİNİ BEYAN EDEN BİR DİĞER AYET-İ KERİME:

« ...وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلٰكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ (٢٥٣) »

"Eğer Allah dileseydi onlar (peygamberler) **den sonraki** (ümmet) **ler, kendilerine o apaçık deliller geldikten sonra, birbirlerini öldürmez** (ler) **di. Fakat ihtilâfa düştüler. Neticede onlardan kimi iman etti, kimi kâfir oldu. Eğer Allah** (-u Tealâ) **dileseydi** (bu kadar ihtilâflardan sonra yine de) **birbirlerini öldürmezlerdi. Lâkin Allah** (-u Tealâ, hikmeti icabı) **dilediğini yapar."** *(Bakara Suresi: 253)*

HER ÜMMETE MAHSUS İBADET VAZİFELERİ OLDUGUNU BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« لِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ ... (٦٧) »

"Biz her ümmete bir ibadet yolu (şeriat) **gösterdik ki, onlar bununla amel edicidirler."** *(Hac Suresi: 67 den)*

« وَلِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْاَنْعَامِ فَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ اَسْلِمُوا ... (٣٤) »

"Biz her ümmet için kurban kesmeyi meşrû kıldık. Kendilerine rızıklandırdığı hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar diye. İşte sizin ilâhınız bir tek ilâhtır, o hâlde ona teslim olun." *(Hac Suresi: 34 den)*

Ayet: 49

Mevlâ Tealâ, habibine Kur'anla hükmetmesini emrettikten sonra, bu emri tekrarlamak ve habibini, yahudilerin arzularına uymaktan sakındırmak üzere şöyle buyuruyor:

وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَاتَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ اَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ اِلَيْكَ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ اَنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَاِنَّ كَثِيراً مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ (٤٩)

KELİME MANASI (49)

(وَاَنْ) **Sana şunu da indirdik ki,** (اُحْكُمْ) **hükmet,** nerede? (بَيْنَهُمْ) **aralarında,** neyle? (بِمَا) **o şeyle ki,** (اَنْزَلَ) **indirdi,** kim? (اللّٰهُ) **Allah,** (وَلَاتَتَّبِعْ)**tâbi olma,** neye? (اَهْوَآءَهُمْ) **onların heva** (arzu) **larına,** (وَاحْذَرْ) **ve sakın,** kimden? (هُمْ) **onlardan,** onlardan bedel, (اَنْ يَفْتِنُوا) **fitneye düşürmelerinden,** kimi? (كَ) **seni,** yani seni saptırmalarından sakın, neden? (عَنْ بَعْضِ مَا) **o şeyin bazısı** (ile amel etme) **nden ki,** (اَنْزَلَ)**indirdi,** kim? (اللّٰهُ) **Allah,** kime? (اِلَيْكَ) **sana,** (فَاِنْ تَوَلَّوْا)**eğer yüz çevirir** (Allah'ın sana indirdiği hükmü kabul etmez) **lerse,** (فَاعْلَمْ) **bil ki,** (اَنَّمَا يُرِيدُ) **ancak istiyor,** kim? (اللّٰهُ)**Allah,** neyi? (اَنْ يُصِيبَ) **musibet vermeyi,** kime? (هُمْ) **onlara,** ne sebebiyle? (بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ) **günahlarının bazısı sebebiyle,** (وَاِنَّ كَثِيراً) **şüphesiz ki bir çoğu,** kimden? (مِنَ النَّاسِ) **insanlardan,** kimdirler? (لَفَاسِقُونَ) **elbette fasık** (Allah'ın emrinden çıkan) **lardır.**

MEALİ ŞERİFİ

(Ve sana şunu da emrettik ki) **Onların aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet ve onların heva** (keyif ve arzu) **larına uyma. Allah'ın sana indirdiği** (Kur'an-ı Kerim'in hükümleri) **nin bir kısmından seni saptırmalarından sakın. Eğer** (sana indirilenhükümleri kabul etmekten) **yüz çevirirlerse, bil ki Allah ancak günahlarının bir kısmı** (senin hükmünden yüz çevirmeleri) **sebebiyle onları musibete uğratmak ister. Şüphesiz ki insanların bir çoğu elbette fasık** (yoldan çıkmış) **lardır.**

İ Z A H A T

Kazî Beyzavî'nin beyanına göre, ayet-i celiledeki: (وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ) **"Onların arasında hükmet"** kavl-i şerifi, bundan evvelki ayet-i celilede geçen: (وَاَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الْكِتَابَ) **"Sana da kitabı indirdik"** kavl-i şerifindeki: (اَلْكِتَابَ) lâfzına atfedilmiştir.

Buna göre mana: (وَاَنْزَلْنَا اِلَيْكَ اَنِ احْكُمْ) **"Biz sana kitabı ve 'onların arasında Allah'ın indirdiği ile hükmet' buyruğumuzu indirdik."** demektir.

Emir fiili de diğer fiiller gibi bir fiil olduğu için başına (اَنْ) gelebilir, bu emir cümlesinin bundan evvelki ayet-i kerimede geçen (بِالْحَقِّ) kelimesine atfı da caizdir. Buna göre takdir: (اَنْزَلْنَاهُ بِالْحَقِّ وَبِاَنِ احْكُمْ) **"Biz onu sana hak ile ve hükmedesin diye indirdik."** şeklindedir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, âlimler bu ayet-i celilenin:

« ... فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ اَوْ اَعْرِضْ عَنْهُمْ ... (٤٢) »

"İster aralarında hükmet, ister onlardan yüz çevir." *(Maide Suresi: 42 den)* kavl-i şerifindeki muhayyerliği neshettiğini (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ehli kitap arasında hükmedip hükmetmeme hususundaki serbestliğini kaldırdığını) söylemişlerdir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, önceki ayet-i kerimede zikredilmesine rağmen burada da: **"Onların arasında hükmet ve onların keyiflerine uyma."** cümlelerinin tekrar zikredilmesi aynı mevzuda olmayıp, iki değişik hüküm hakkında olduğu için birincinin tekrarı sayılmaz. Çünkü birinci ayet-i kerime yahudilerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den zina edene sopa cezası vermelerini istemeleri üzerine, evli olduğu hâlde zina edenin recm edileceği hakkında inmiştir.

Bu ayet-i kerime ise, aralarında vuku bulan bir öldürme hadisesinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e başvurmaları üzerine kan ve diyet davaları hakkında inmiştir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (وَاحْذَرْهُمْ اَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ اِلَيْكَ) **"Allah'ın sana indirdiğinin bir kısmından seni fitneye düşürecekler diye onlardan sakın."** buyurmuştur.

Bu cümle-i celilenin sebeb-i nüzûlü ile ilgili, İbni İshak, İbni Cerîr, İbni Ebî Hâtim ve Beyhakî *(Rahimehumullah)* İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: Yahudilerden Ka'b ibni Esed, Abdullah ibni Sûriya ve Şas ibni Kays: "Haydi Muhammed'e gidelim, belki onu dininden saptırırız" diyerek Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına gelip:

"Ya Muhammed! Sen bizim yahudilerin ahbarı (âlimleri), eşrafı (şereflileri) ve sâdâtı (efendileri) olduğumuzu biliyorsun, biz sana uyarsak bütün yahudiler de sana uyar. Bizimle hasımlarımız arasında bir dava var, onlarla birlikte seni hakem yapacağız, bu davada bizim lehimize onların aleyhine hüküm verirsen sana inanır ve seni tasdik ederiz." demeleri üzerine, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bunu kabul etmeyince Allah-u Tealâ onlar hakkında bu ayet-i celileyi indirdi.

Peygamberlerin ısmetini (günahlardan uzak olduklarını) kabul etmeyenler, bu ayet-i kerimeye tutunarak: "Peygamberlerin günah işlemesi mümkün olmasaydı, Allah **'Sana gelen hakikattan dönüp onların arzularına uyma'** buyurmazdı." demişlerdir.

Buna şöyle cevap verilir: Peygamberlerin günah işlemeleri mümkünse de vukuu yoktur, çünkü onlar nehyolundukları için bunu yapmazlar.

Ayrıca buna cevaben: "Ayet-i celiledeki hitap Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ait ise de, bununla kendisinin değil de ümmetinin kastedildiği" söylenmiştir.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın beyanına göre: **"Onların seni fitneye düşürmelerinden sakın."** cümle-i celilesinin manası: "Onlar seni kendi arzularına döndürmek istiyorlar." demektir. Çünkü haktan batıla dönen herkes fitneye düşürülmüş demektir. Nitekim:

« وَاِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ ... (٧٥) »

"Neredeyse seni bile fitneye düşüreceklerdi." *(İsra Suresi: 75 den)* ayet-i celilesi de bu manadadır.

Buradaki fitne, onların haktan saptıran ve batıla düşüren sözlerinde bulunan fitnedir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in:

« وَاَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَ الْمَمَاتِ » – ١٤١

141 - "(Allahım!) **Hayatın ve ölümün fitnesinden sana sığınırım"** *(Müslim, Mesacid:25, No:590, 1/413, Buharî, Sıfatü's-Salât:65, No:798, 1/286, Ebu Davud, Salât:153, No:880, 1/295, Nesaî, Sehv:64, No:1308, 3/64)* Sözündeki fitneden kastı da, yaşadığı sürece ve ölüm anında hak yoldan sapmak demektir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, ulema bu ayet-i kerimenin, peygamberlerin de hata yapmalarının ve unutmalarının caiz olduğuna delâlet ettiğini söylemişlerdir. Çünkü Mevlâ Tealâ: **"Allah'ın sana indirdiğinin bir kısmından seni sapıtacaklar diye onlardan kaçın."** buyurmuştur ki,

Peygamberlerin bu gibi şeyleri kasten yapmaları mümkün olmadığı için geriye sadece hata yapmaları ve unutmaları kalmıştır.

Geride zikredilen sebeb-i nüzül'lerden de anlaşıldığı üzere ayet-i celiledeki (بَعْضِ) ifadesi hâli üzeredir. Zira yahudiler Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i Allah'ın indirdiği bütün hükümlerden saptırmak istemişler, ancak recm gibi hususi bir takım hükümlerde fitneye düşürmeyi kastetmişlerdir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, İbnül Arabî de bu görüşü doğrulamıştır.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ اَنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ) **"Eğer onlar yüz çevirirler** (senin hükmünü kabul etmezler) **se, bil ki Allâh, bazı günahları sebebiyle, onları mutlaka musibete uğratmak istiyordur."** buyurmuştur.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ burada yahudilerin bazı günahlarını tahsis etmiştir, çünkü Allah onlara habibini musallat edip bir kısmını öldürterek, bir takımlarını sürdürterek, bazılarını da esir ederek dün-

yada cezalarını vermiş, geri kalan cezalarını ise ahirete bırakmıştır. Dolayısıyla onların dünyada cezalandırıldıkları günahlar, işledikleri suçların bir kısmıdır.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede zikredilen bir takım günahlardan maksat: Onların Allah'ın hükmünden yüz çevirip tersini istemeleridir.

Burada günahların açıklanmayıp müphem (kapalı) bırakılması ise, Allah'ın hükmünden yüz çevirme günahının büyüklüğüne işaret etmek içindir. Yine bu ayet-i celilede hiç bir günahın küçümsenmemesi gerektiğine bir işaret vardır.

Zira günahların bazısı helâk edici ise, tümünün hâli nice olur? Ayrıca helâk edici günahların ne oldukları belirtilmediğinden hepsinden sakınmak gerekir.

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede bazı günahların zikredilmesi, onların daha bir çok büyük günahları olduğuna, haktan yüz çevirme günahlarının ise, çok büyük olmakla birlikte o günahlardan sadece biri olduğuna dikkat çekilmek istenmiştir.

Ayet-i celilede geçen İsabet (yahudilere gönderilen musibet), İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Nadır oğullarının iclâsı (sürgünü), Kureyza oğullarının da katli (öldürülmesi) dir.

Bir görüşe göreyse, bu musibetler umumi kabul edilerek Kaynukâ' oğullarının, Hayber ve fedek ehlinin başına gelenleri de içine almaktadır ki, bu görüş daha evlâ olsa gerektir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre ise, bu ayet-i celile her şeyin Allah-u Tealâ'nın kudretinde ve O'nun iradesi (dilemesi) ile olduğunu göstermektedir.

Mevlâ Tealâ'nın, bazı günahları sebebiyle onları musibete uğratmak istemesi ancak onların günah işlemelerini murad etmek istemesiyle mümkündür ki bu da, Allah-u Tealâ'nın hayrı da, şerri de murat ettiğine (dilediğine) delâlet etmektedir. Amma bu, şerre razı olduğu anlamına gelmez.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَ انَّ كَثيراً منَ النّاسِ لَفاسقونَ) **"Şüphesiz ki, insanlardan bir çoğu fasıklardır."** buyurarak, küfürde diretip, haddi aşanları kastetmiştir, zira Allah'ın hükmünden yüz çevirmek büyük bir isyan olup, küfürde çok ileri gitmektir. Bundan maksat, özellikle yahudilerdir. Umumi insanlar olması da muhtemeldir.

İmam-ı Kuşeyrî bu ayet-i celileye şöyle mana vermiştir: "Habibim! Onların arasında verdiğin hükümlerde, Allah ile kaim ol (Mevlâ Tealâ ile beraberliğini hissederek doğru hükmet), ileri geri yapacağın her şeyde O'nun haklarını ikame et(yerine getir), tercih edeceğin veya terkedeceğin hiç bir şeyde ağyarı mülâhaza etme (Allah'tan başkalarını hesaba katma), çünkü gerçekte her şey mahv (yok hükmünde) dir.

Ayet: 49

ALLAH'IN İNDİRDİĞİ İLE HÜKMETMEK GEREKTİĞİ HAKKINDA BİR AYET-İ KERİME:

« اِنَّآ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَآ اَرٰيكَ اللّٰهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَآئِنِينَ خَصِيماً (١٠٥) »

"Allah'ın sana gösterdiği şekilde, insanlar arasında hükmedesin diye, şüphesiz ki biz sana kitabı hak olarak indirdik. Hainler (hakikatı örtüp, gayrı meşru işleri örtbas etmek isteyerek kendilerine ve başkalarına hainlik eden kimseler) **için müdafaacı olma** (onları koruyup lehlerine hüküm verme)." *(Nisa Suresi:105)*

ALLAH'IN İNDİRDİĞİNDEN AYRILARAK TAGÛT'A MÜRACAAT EDENLERİN HÂLİNİ BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ اَنَّهُمْ اٰمَنُوا بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ اَنْ يَتَحَاكَمُوا اِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ اُمِرُوا اَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ اَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالاً بَعِيداً (٦٠) »

"Sana indirilene ve senden önce indirilenlere inandıklarını iddia edenleri görmedin mi? ki, şeytana küfretmeleri (inanmamaları) **kendilerine emrolunduğu hâlde, tağût'un** (şeytanın) **önünde muhakeme olunmak istiyorlar. Halbuki şeytan onları** (bir daha dönemeyecekleri kadar) **pek uzak bir sapıklıkla** (hak yoldan) **saptırmak istiyor."** *(Nisa Suresi: 60)*

KÂFİRLERİN, RESULULLAH *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* İ ALLAH'IN HÜKMÜNDEN AYIRMAK İSTEDİKLERİ HAKKINDAKİ DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« وَاِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِى اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ لِتَفْتَرِىَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ وَاِذاً لَاتَّخَذُوكَ خَلِيلاً (٧٣) وَلَوْلَآ اَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ اِلَيْهِمْ شَيْئاً قَلِيلاً (٧٤) اِذاً لَاَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَاتَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيراً (٧٥) »

"Onlar, sana vahyettiğimizden başkasını uydurup, bize (isnad ve) **iftira edesin diye, seni bile neredeyse sana vahyettiğimizden fitneye düşürecekler** (saptıracaklar), **o takdirde seni** (candan) **dost edineceklerdi.**

Eğer seni son derece sebatkâr kılmasaydık, gerçekten, neredeyse sen onlara (belki) **birazcık meyledecektin.**

Amma o zaman, hiç şüphesiz sana hayatın ve ölümün sıkıntılarını kat kat tattıracaktık, sonra bize karşı kendin için hiçbir yardımcı da bulamayacaktın." *(İsra Suresi: 73-75)*

Mevlâ Tealâ, yahudilerin, Allah'ın indirdiği ile hükmetmekten yüz çevirdiklerini beyan ettikten sonra, onların bu hâlini inkâr etmek, duyanları hayrete düşürmek ve onları azarlamak üzere şöyle buyuruyor:

أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْماً لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ (٥٠)

KELİME MANASI (50)

(أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ) **Cahiliyyet hükmünü mü?** (islâm öncesi cahillik devrinin idaresini mi?), (يَبْغُونَ) **arıyorlar,** Buradaki (فا) makamın gerektirdiği bir mukadder (gizli) cümleye atıf içindir, bunun takdiri: "Onlar senin, Allah'ın sana indirdiği ile hükmetmeyi kabul etmenden yüz çevirip de cahiliyyet devrindeki hükmü mü arıyorlar?", (وَمَنْ) **halbuki kimdir?** (أَحْسَنُ) **daha güzel,** kimden? (مِنَ اللَّهِ) **Allah'tan,** ne cihetinden? (حُكْماً) **hüküm cihetinden** (yarattığı kulları yönetmek için koyduğu kararlar yönünden), kim için? (لِقَوْمٍ) **bir kavim için ki,** (يُوقِنُونَ) **yakînen inanıyorlar,** yani hüküm bakımından Allah'tan daha ziyade güzel bir kimse bulunmadığı mefhumu, işleri ince düşünüp, eşyanın hakikatına müttali olanlar içindir, diğerleri ise bunu bilmezler. Bu mana (لقوم) deki (لام) ın, beyan için olmasına göre verilmiştir. Burada (لام), (عنده) manasında olursa, takdir: "Yakînen inanan bir kavmin indinde (onlara göre) bu böyledir." demektir.

MEALİ ŞERİFİ

Yoksa onlar (senin hükmüne razı olmaktan yüz çevirip) **cahiliyyet hükmünü mü** (islâmdan önceki cahiliyye dönemindeki yönetim ve yaşayış şeklini mi) **arıyorlar? Halbuki** (işleri inceden düşünüp fikirleriyle eşyanın gerçeğine ulaşarak) **şüphesiz bir kanaata sahip olan bir kavme** (topluma) **göre hükmü** (yönetimi) **Allah'tan daha güzel olan kim vardır?**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuştur: Ayet-i celilede geçen cahiliyyet hükmünden maksat, islâmdan evvel insanların düştüğü sapıklıklar, hükümlerdeki zulümler ve Allah'ın emrettiği şekli değiştirip, nefsin arzularına uymaktan ibarettir.

İmam-ı Mukatil *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, iki yahudi kabilesi olan Kureyza ile Nadır oğulları arasında, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gönderilmeden evvel kan davaları vardı.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gönderilip Medine-i Münevvere'ye hicret edince, iki kabile Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hükmüne baş vurarak Kureyza oğulları: "Nadır oğulları bizim kardeşimizdir, babamız birdir, dinimiz birdir, kitabımız da birdir, Nadır oğulları bizden bir kimseyi öldürürlerse, yetmiş vesk (bir vesk ikiyüz kiloluk bir ölçek) hurma veriyorlar, biz onlardan birini öldürürsek bizden yüzkırk vesk alıyorlar, yara diyetlerimiz de onların yarısıdır. O hâlde bizimle onların arasında hükmet." deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

١٤٢ - « فَإِنِّي أَحْكُمُ أَنَّ دَمَ الْقُرَظِيِّ وَفَاءٌ مِنْ دَمِ النَّضِيرِيِّ وَدَمَ النَّضِيرِيِّ وَفَاءٌ مِنْ دَمِ الْقُرَظِيِّ لَيْسَ لِأَحَدِهِمَا فَضْلٌ عَلَى الْآخَرِ فِي دَمٍ وَلَا عَقْلٍ وَلَا جِرَاحَةٍ »

142 - **"Şüphesiz ki ben, Kurazî'nin kanının, Nadîrî'nin kanına denk, Nadîrî'nin kanının da Kurazî'nin kanına eşit olduğuna hükmediyorum. Hiç biri için diğeri üzerine ne kanda, ne diyette, ne de yaralamada üstünlük hakkı yoktur."** buyurdu. *(Hâzin, Nesefî, Mecmuatü't-Tefâsîr:2/299, Alûsî:6/156, Tefsir-i Kebir:12/14)*

Bunun üzerine Nadîr oğulları kızarak: "Biz senin hükmüne razı değiliz, zaten sen bizim düşmanımızsın, bizi alçaltmak ve küçültmekte bir şey eksik etmezsin." demeleri üzerine, Allah-u Tealâ: **"Onlar hâlâ cahiliyye hükmünü mü arıyorlar?"** mealindeki bu ayet-i celileyi indirerek onları tevbih etti (ayıpladı).

Ayet-i celilenin iniş sebebi hakkında şu görüş de ileri sürülmüştür: Yahudilerin zayıflarına, güçsüz ve arkasız kimselerine bir hüküm vacip olduğu zaman o hükmü onlar hakkında uygularlar, kuvvetlilerine (güçlü ve arkaları olanlarına) gereken bir hükmü ise uygulamazlardı.

İşte bu ayet-i celilesiyle Mevlâ Tealâ, onları bu davranışlarından menetmiştir. Ayrıca bu ayet-i celile ile yahudilerin, kitap ehli ve ilim sahibi olmalarına rağmen sırf cehalet ve apaçık arzu demek olan cahiliyye hükmünü arayıp peşine düştükleri için ayıplanmaları kastedilmiştir.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesiyle, bütün hayırları içine alan ve bütün şerleri engelleyen muhkem kitabının hükmünden çıkıp, onun dışındaki görüşlere ve Allah'ın şeriatından hiç bir müstenedi (dayanağı) olmaksızın bir takım insanların ortaya koyduğu düzme düzenlere sapanların bu yaptıklarını reddetmektedir.

Nitekim cahiliyyet ehli de, kendi görüş ve arzularıyla ortaya koydukları dalâlet ve cehaletlerle hükmetmekteydiler. Tarih boyunca müslüman geçinen bir takım hükümdarlar muhtelif şeriatlardan, yahudilik, hristiyanlık ve islâmiyetten iktibas ettikleri (aldıkları) bir kısım hükümlerden derlenmiş karma kanunlar yapmış ve sadece kendi görüş ve arzularından kaynaklanan bir çok hükümleri de katarak onunla hükmetmişler, böylece o kanunlar onların nesilleri arasında Allah'ın kitabının ve resulünün sünnetinin hükmüne takdim ve tercih ettikleri uyulan bir düzen hâline gelmiştir.

İşte onlardan bu şekilde hareket eden kimse, öyle bir kâfirdir ki, Allah ve resulünün hükmüne dönüp az veya çok hiç bir meselede ondan başkasıyla hükmetmeyinceye kadar onlarla muharebe etmek vaciptir. *(İbni Kesir:2/63)*

Ebu Cafer-i Taberî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde habibine şöyle buyurmak istemiştir: "Senin hükmüne baş vurup da sonra aralarında adaletle hükmettiğin vakit, senin hükmüne razı olmayan

bu yahudiler cahiliyyet hükmünü yani puta tapan şirk ehlinin hükmünü mü arıyorlar? Hâlbuki onların yanında, senin verdiğin hükmün hak olup, tersinin caiz olamayacağını beyan eden Allah'ın kitabı vardır."

Ayet-i celilede geçen cahiliyyet hükmü, Allah-u Tealâ'nın hükmünün dışındaki bütün hükümlere şamildir. Nitekim İmam-ı Süddî *(Rahimehullah)* : "Hüküm iki kısımdır, Allah'ın hükmü ve cahiliyyet hükmü" buyurduktan sonra tefsirinde bulunduğumuz bu ayet-i celileyi okumuştur.

١٤٣ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَبْغَضُ النَّاسِ اِلَى اللهِ ثَلاَثَةٌ: مُلْحِدٌ فِى الْحَرَمِ ، وَمُبْتَغٍ فِى الْاِسْلاَمِ سُنَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ ، وَمُطَّلِبُ دَمِ امْرِئٍ بِغَيْرِ حَقٍّ لِيُهَرِيقَ دَمَهُ »

143 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"İnsanlar içinde Allah** (-u Tealân) **ın en kızdığı** (rahmetinden en uzak ve azabı en çok olacak) **kimse üçtür: Harem içinde ilhad** (zülum ve haksızlık) **yapan; islâm içinde cahiliyyet âdetini arayan** (islâma kavuştuktan sonra islâmdan önceki kötü âdetleri araştırıp onu yaşatmak isteyen mürteci'); **haksız yere dökmek için** (suçsuz) **bir kişinin kanını son derece gayretle arayan."** *(Buharî, Diyât:8, No:6488, 6/2523)*

Ebu Ubeyde en Nacî *(Rahimehullah)* İmam-ı Hasen *(Rahimehullah)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Allah'ın hükmünden başkasıyla hüküm verenin hükmü cahiliyyet hükmüdür."

Bir adam İmam-ı Tavus *(Rahimehullah)* a: "Çocuklarımın arasında hediye verirken ayırım yapabilir miyim?" diye sorduğunda, O: (اَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ) **"Cahiliyyet hükmünü mü arıyorlar?"** mealindeki bu ayet-i kerîmeyi okuyarak buna müsaade etmemiştir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Ahmed bin Hanbel *(Rahimehullah)* dan da bu görüş nakledilmiştir, onlara göre evlâtları arasında bir ayırım yapan kimsenin bu muamelesi geçerli kılınmayıp fesh edilir.

İmam-ı Sevrî, ibni Mubarek ve İshak *(Rahimehumullah)* bunu kerih (çirkin) görmüşlerse de, geçerli saymışlardır.

İmam-ı Malik, Şafiî ve Hanefî ashabı, Hazreti Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın diğer çocuklarına değil de, sadece Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* ya vermesini delil getirerek bunu caiz görmüşlerdir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ, resulünün hükmünü kabul etmekten kaçınan kimseleri ayıplamak üzere: (وَ مَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللهِ حُكْماً لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ) **"Yakinen inanan bir kavim için, hükmü Allah'tan daha güzel kim olabilir?"** buyurarak bu hitabı yakînen inanan kimselere tahsis etmiştir. Çünkü hüküm bakımından Allah'tan daha adaletli ve beyan (açıklama) bakımından ondan daha güzel hiç kimsenin bulunmadığını ancak bu kimseler anlarlar."

İbni Kesir tefsirinde buraya şöyle mana verilmiştir: "Allah'ın şeriatını anlayan, ona inanan ve Allah'ın: (اَحْكَمُ الْحاكِمين) **"Hükmedenlerin en ziyade hükmedicisi"** ve mahlûkatına, anaʼnın evlâdına acımasından daha merhametli olduğunu yakînen bilen kimseler için hükmünde Allah'tan daha adaletli kim olabilir? Çünkü O, her şeyi hakkıyla bilen, herşeye ziyade gücü yeten ve her hususta adaletli olandır."

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre: (لقَوْمٍ يوقِنُونَ) cümlesindeki "lâm" beyan için olup, ayet-i celiledeki istifhamın (Allâh'tan daha güzel hükmeden kimdir? sorusunun) kimlere ait olduğunu açıklamaktadır.

Allah-u Tealâ'nın hükmü bir kavme mahsus olmadığından buradaki mana: "Allah-u Tealâ'nın hükmünün en güzel olup olmadığı sorusu yakînen inananlara yönelmektedir. Çünkü onlar işleri çok iyi düşündüklerinden, Allah'ın hükmünün hükümlerin en güzeli ve en adaletlisi olduğu hususunda kat'i bir kanaate varırlar" demektir.

Bu ayet-i celileler dinin, usul (inanç meseleleri) bakımından bir olup, fürû' (fıkıh meseleleri) yönünden muhtelif olduğuna delâlet etmektedir.

Elbette ki Allah-u Tealâ'nın her asır ve zamanda dilediği şekilde hükmetmeye hakkı vardır ve O'nun bu değişik hükümlerinde bir çok hikmet ve maslahat (yarar) lar vardır. Artık bize düşen, teslim olup boyun eğmek ve itirazı terkedip mevt ve fevt (ölüp fırsatı kaçırma) dan evvel hayırlara koşuşmaktır. Nitekim:

١٤٤ – عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « اِغْتَنِمْ خَمْساً قَبْلَ خَمْسٍ: حَيَاتَكَ قَبْلَ مَوْتِكَ ، وَفَرَاغَكَ قَبْلَ شُغْلِكَ ، وَغِنَاكَ قَبْلَ فَقْرِكَ ، وَشَبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ، وَصِحَّتَكَ قَبْلَ سَقَمِكَ »

144 - Amr ibni Meymun *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Beş şeyden evvel beş şeyi ganimet bil;**

Ölümünden evvel hayatını (ganimet bil, çünkü insan diri oldukça amel etme gücüne sahiptir. Öldüğünde ise ameli kesilir, bundan dolayı ölüler dünyaya tekrar dönüp de bir kere tevhid okumak yahut bir rekât namaz kılmak isterler. Fırsat ganimettir ömür ise azdır, o hâlde akıllı kişi günlerini zayi etmemelidir),

Meşguliyetinden evvel boş vaktini (ganimet bil, nitekim gece boş olup, gündüz meşgul olabilirsin, o hâlde geceleyin boş vaktinde teheccüd namazı kılıp, gündüz de meşguliyet vaktinde özellikle kış günlerinde oruç tutabilirsin, çünkü kışın oruç müminin ganimetidir.

Nitekim Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

١٤٥ – عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلشِّتَاءُ رَبِيعُ الْمُؤْمِنِ قَصُرَ نَهَارُهُ فَصَامَ وَطَالَ لَيْلُهُ فَقَامَ »

145 - **"Kış, müminin ilk baharı** (rahatlık bulduğu mevsim) **dir. Gündüzü kısalır, oruç tutar, gecesi uzar** (teheccüde) **kalkar."** *(Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:8456, 4/489, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:ll716, 4/151)* Diğer bir rivayette ise:

« اَللَّيْلُ طَوِيلٌ فَلَا تُقَصِّرْهُ بِمَنَامِكَ وَ النَّهَارُ مُضِئٌ فَلَا تُكَدِّرْهُ بِاٰثَامِكَ »

"Gece uzundur, uykunla onu kısaltma, gündüz aydınlıktır, günahlarınla onu karartma." buyurulmuştur. *(Ruhu'l-Beyan:2/401),*

Fakirliğinden evvel zenginliğini (ganimet bil, yani Allah'ın sana verdiği azığa razı isen onu ganimet bil, insanların elinde olana tama' etme),

Yaşlılığından önce gençliğini (ganimet bil, çünkü insan gençliğinde yapabileceği amellere, yaşlılığında güç bulamayabilir, bir de genç iken günaha alışan yaşlandığında tövbe edemeyebilir),

Hastalığından evvel sağlığını (ganimet bil, çünkü sağlam adamın malında ve canında istediğini yapmaya yetkisi vardır.Hastalığında ise bedeni ibadetlerden zayıf düşer, eli de ancak malının üçtebirine uzanabilir)." *(İbni Ebî Şeybe, Musannef, Zühd, 6/18, 8/127, Hâkim, Müstedrek, No:7847, 4/341, Ebu Nuaym, Hilyetü'l-Evliya, 4/148, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:8456, 4/489)*

Letâifu'l-İşârâtta şöyle buyurulmuştur: Fecr-i irfan (anlayış sabahı) parladıktan ve şems-i tahkik (hakikat güneşi) doğduktan ve şüphe astarı yırtıldıktan sonra da mı perdelerin karanlığına ve karışıklığın vahşetine dönecekler?

Şöyle de denilmiştir: Ya Muhammed! Sana deliller aşikâr olmuş ve yakîn (şüphesizlik) tecelli etmiş iken senden o yüce (Allah'a karşı olan) sevgi den dönmeni mi istiyorlar? Yoksa onlar, yakîn güneşleri tecelli etmiş (parlamış) iken hakikatların, gizlilikler içinde örtülmesini mi istiyorlar?

Bir de onlar güneş gibi hakikatler parlamış iken, şüphe karanlığının bir saltanatı olduğunu mu sanıyorlar? Asla! Çünkü bu, muhal (imkânsız) dır.

ALLAH'IN HÜKMÜNDEN BAŞKASINI ARAYANLARIN KÖTÜ HALLERİNİ BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ اَنَّهُمْ اٰمَنُوا بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ اَنْ يَتَحَاكَمُوا اِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ اُمِرُوا اَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ اَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا (٦٠) »

"Sana indirilene ve senden önce indirilenlere inandıklarını iddia edenleri görmedin mi? ki, şeytana küfretmeleri (inanmamaları) **kendilerine emrolunduğu hâlde, tağût'un** (şeytanın) **önünde muhakeme olunmak istiyorlar. Halbuki şeytan onları** (bir daha dönemeyecekleri kadar) **pek uzak bir sapıklıkla** (hak yoldan) **saptırmak istiyor."** *(Nisa Suresi: 60)*

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُوْدَ وَالنَّصٰرٰٓى اَوْلِيَآءَ ۘ بَعْضُهُمْ
اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۭ وَمَنْ يَّتَوَلَّهُمْ مِّنْكُمْ فَاِنَّهٗ مِنْهُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٥١﴾ فَتَرَى الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ يُّسَارِعُوْنَ
فِيْهِمْ يَقُوْلُوْنَ نَخْشٰٓى اَنْ تُصِيْبَنَا دَاۗىِٕرَةٌ ۭ فَعَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّاْتِيَ بِالْفَتْحِ اَوْ اَمْرٍ
مِّنْ عِنْدِهٖ فَيُصْبِحُوْا عَلٰي مَآ اَسَرُّوْا فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ نٰدِمِيْنَ ﴿٥٢﴾ وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ
اٰمَنُوْٓا اَهٰٓؤُلَاۗءِ الَّذِيْنَ اَقْسَمُوْا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ ۙ اِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ ۭ حَبِطَتْ
اَعْمَالُهُمْ فَاَصْبَحُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿٥٣﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَنْ يَّرْتَدَّ مِنْكُمْ
عَنْ دِيْنِهٖ فَسَوْفَ يَاْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُّحِبُّهُمْ وَيُحِبُّوْنَهٗٓ ۙ اَذِلَّةٍ عَلَي الْمُؤْمِنِيْنَ
اَعِزَّةٍ عَلَي الْكٰفِرِيْنَ ۡ يُجَاهِدُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُوْنَ لَوْمَةَ
لَاۗىِٕمٍ ۭ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿٥٤﴾
اِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوا الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ
وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ رٰكِعُوْنَ ﴿٥٥﴾ وَمَنْ يَّتَوَلَّ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ
وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا فَاِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْغٰلِبُوْنَ ﴿٥٦﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا
تَتَّخِذُوا الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا دِيْنَكُمْ هُزُوًا وَّلَعِبًا مِّنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ
مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ اَوْلِيَاۗءَ ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿٥٧﴾

Mevlâ Tealâ, yahudilerin bazı kötü ahlâklarını açıkladıktan sonra, yahudi ve hristiyanların birbirlerinin dostu olduklarını, binaenaleyh müslümanların onların hiçbiri ile dostluk kurmaması gerektiğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ
وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ (٥١)

KELİME MANASI (51)

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) **Ey iman edenler!,** (لَا تَتَّخِذُوا) **edinmeyin,** kimi? (الْيَهُودَ) **yahudileri,** daha? (وَالنَّصَارَىٰ) **hristiyanları,** kimler? (أَوْلِيَاءَ) **dostlar,** (بَعْضُهُمْ) **onların bazısı,** kimdir? (أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ) **bazısının velileridir,** yani birbirlerinin dostlarıdır. (وَمَنْ) **her kim,** (يَتَوَلَّ) **dost edinirse,** kimi? (هُمْ) **onları,** kimden? (مِنْكُمْ) **sizden,** (فَإِنَّهُ) **şüphesiz o da,** kimdendir? (مِنْهُمْ) **onlardandır,** (إِنَّ اللَّهَ) **şüphesiz Allah,** (لَا يَهْدِي) **hidayet etmez** (dosdoğru yola kavuşturmaz) kimi? (الْقَوْمَ) **kavmi,** öyle kavim ki, (الظَّالِمِينَ) **zulmedici,** yani kâfirlerle dostluk ederek kendilerine yazık eden bir topluluğa Allah-u Tealâ doğru yolu göstermez.

MEALİ ŞERİFİ

Ey iman edenler! Yahudi ve hristiyanları veliler (dost ve üstünüze hakimler) **edinmeyin,** (çünkü) **onlar birbirlerinin velileri** (dostları) **dırlar. İçinizden kim onları dost edinirse, o da onlardandır. Şüphesiz ki Allah** (düşmanlarıyla dostluk ederek müminlere) **zulmeden bir kavmi hidayet** (dinine irşad) **etmez.**

İ Z A H A T

Bu ayet-i celilenin iniş sebebi hakkında müfessirler ihtilâf etmişlerdir:

1 - Alûsî tefsirinde İbni Cerir ve ibni Ebî Şeybe'nin Atiyye İbni Sa'd' *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetlerine göre, Haris ibni Hazrec oğullarından Ubade İbni Samit *(Radıyallahu Anh)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ya Resulallah! Benim yahudilerden çok dostlarım vardır, fakat ben yahudilerin dostluğundan uzaklaşarak Allah'ı ve Resulünü dost ediniyorum" dedi.

Bunun üzerine münafıkların reisi olan Abdullah ibni Übeyy'in: "Ben başıma gelecek belâlardan korkan bir insanım, dostlarımın velâyetinden berî olamam." demesi üzerine bu ayet-i celile indi.

2 - İbni Kesir tefsirinde İmam-ı Süddî *(Rahimehullah)* dan rivayet edildiğine göre bu ayet-i celile iki kişi hakkında inmiştir. Şöyle ki Uhud vakasından sonra, insanlardan bir kısmı kâfirlerin kendilerine saldırmasından çok korktular. Bunun üzerine müslümanlardan birisi: "Ben şu yahudiye gidip sığınarak onunla beraber yahudi olacağım, belki bir hadise zuhur ettiğinde (meydana geldiğinde) bana faydası olur." dedi.

Diğeri ise: "Bana gelince, Ben Şam'daki nasraniye gidip sığınarak onunla beraber hristiyan olacağım." dedi. Bunun üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirerek onları yahudi ve hristiyanları dost etmekten nehyetti.

3 - Beğavî, Hâzin ve Taberî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Ikrime *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: "Bu ayet-i kerime, Ebû Lübabe ibni Abdilmünzir hakkında inmiştir, şöyle ki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Kurayza oğullarını muhasara edince (kuşatınca) Ebû Lübabe *(Radıyallahu Anh)* ı yahudilere gönderdi. Onlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine uyarak kalelerinden inip inmemek hususunda onunla istişare etmek üzere:

"Onun hükmüne inersek (razı gelirsek) bize ne yapar?" dediklerinde o, parmağını boğazına koyarak "sizi öldürür" demek istedi. Bunun üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirerek onun bu hareketinin yahudilere dostluk muamelesi olduğunu ve inananların bu gibi şeyler yapmamaları gerektiğini açıkladı.

İmam-ı Taberî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, ayet-i celilenin zikredilen sebebi nüzüllerle inmesi caiz ise de, bundan maksat bütün müminleri, yahudi ve hristiyanları dost edinmekten nehyetmek ve Allah'ı, resulünü ve müminleri bırakıp da onları dost ve yardımcı edinenlerin, Allah'a, resulüne ve müminlere karşı tehazzüp (hizipleşmek, bir grup oluşturmak) ta onlardan olduklarını, bu yüzden Allah ve resulünün de onlardan berî (uzak) olduklarını bildirmektir. Çünkü sebebin hususi olması hükmün umumi olmasına engel teşkil etmez.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ yahudi ve hristiyanları dost edinmekten nehyetmesinin sebebini açıklamak üzere: (بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ) **"Onlar birbirlerinin dostlarıdırlar."** buyurmuştur.

Taberî tefsirinde zikredildiğine göre bunun manası; "Yahudiler müminlere karşı kendi aralarında birliktirler, hristiyanlar da böylece kendi dinlerine muhalefet eden herkese karşı birbirlerinin yardımcısıdırlar." demektir ki bununla müminlere şu anlatılmak istenmiştir:

"Yahudi ve hristiyanlara veya onlardan bir kısmına dost olan kimse onların dinine muhalefet eden bütün müminlere karşı onlarla dostluk etmiş olur ki, yahudi ve hristiyanlar müslümanlarla harbettiği gibi o da müminlere harp açmış olur. O hâlde ey müminler! Siz de birbirinizin dostu olup yahudi ve hristiyanlara düşman olun. Çünkü onlarla dost olan kimse müminlerden uzak olduğunu açıklayıp onlara harp açmıştır."

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede küfrün tek millet olduğuna delil vardır.

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, yahudi ve hristiyanlar arasında haddizatında bir dostluk yoktur. Ancak burada anlatılmak istenen yahudi ve hristiyanlardan her bir fırkanın kendi aralarındaki diğer fırkalarla

dostluğudur. Fakat yahudi ve hristiyanlardan her biri küfürde ittifak etmiş ve müslümanlara zarar vermek fikrinde birleşmişlerdir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ) **"İçinizden kim onları dost edinirse, o da onlardandır."** buyurmuştur.

Tefsiri Kebir'de ibni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Mevlâ Tealâ bununla "Sanki o, onlar gibidir." manasını muradetmiştir.

Bu ifade-i celile, din konusunda muhalif ve farklı olan kimseden mutlaka uzaklaşılması hususunda Mevlâ Tealâ'nın tekidli ve şiddetli beyanı (açıklaması) dır.

Alûsî ve Ruhu'l-Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, yahudi ve hristiyanları dinlerinden razı olarak dost edinen kimse hakikaten kâfirdir ki, o kişinin onların dini üzere olduğu ve cehennemde onlarla birlikte olacağında şüphe yoktur. Çünkü bir kimsenin dininden ve hâlinden razı olarak onu dost eden, onun muhalif olduğu her şeye düşman olacağından, onun hükmü dost ettiği kimsenin hükmü olur.

Fakat ayet-i celilede kastedilen mana bu olmayıp, müslümanları kâfirlerle dostluk muamelesinden nehyetmekte mubalâğadır. Amma onlardan bir şey almak için veya onlara bir iş gördürmek için onlarla sohbet edip inançta ve din işlerinde onlara ters düşen kimse bu tehdide dahil değildir.

Ebussuud *(Rahimehullah)* Efendinin beyanına göre, bu ayet-i celilede müminleri, kâfirlerle hakikaten dost olmasalar da, dost gibi görünmelerinden de, büyük bir nehy (engelleme) vardır. Çünkü Mevlâ Tealâ mutlak olarak: **"İçinizden onları dost edinen de şüphesiz ki onlardandır."** buyurmuştur.

Abd ibni Humeyd *(Rahimehullah)*, Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* ın, "Sizin biriniz anlamadan yahudi ve hristiyan olmaktan sakınsın" buyurduktan sonra bu ayet-i kerimeyi okuduğunu rivayet etmiştir.

Fahrurrazî ve Hâzin tefsirlerinde, Ebû Musa el Eşarî *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Bir kere ben Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* a: 'Benim bir hristiyan katibim var.' dedim. O da:

« مَالَكَ وَلَهُ قَاتَلَكَ اللّٰهُ اَلاَ اتَّخَذْتَ حَنِيفاً يَعْنِى مُسْلِماً اَمَا سَمِعْتَ قَوْلَ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ ﴿ يَاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارىٰ اَوْلِيَآءَ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ﴾ قُلْتُ: لَهُ دِينُهُ وَلِىَ كِتَابَتُهُ. فَقَالَ: لاَ اُكْرِمُهُمْ اِذَا اَهَانَهُمُ اللّٰهُ وَلاَ اُعِزُّهُمْ اِذَا اَذَلَّهُمُ اللّٰهُ وَلاَ اُدْنِيهِمْ اِذَا اَبْعَدَهُمُ اللّٰهُ. قُلْتُ: اِنَّهُ لاَ يَتِمُّ اَمْرُ الْبَصْرَةِ اِلاَّ بِهِ. فَقَالَ: مَاتَ النَّصْرَانِىُّ وَالسَّلاَمُ »

"Hay Allah canını alasıca! Sana ne oluyor? Bir müslüman katip edinsene, Allah'ın: 'Ey İman edenler! Ne yahudileri, ne de hristiyanları dost edinmeyin.' ayet-i kerimesini hiç duymadın mı?" buyurdu.

Bunun üzerine ben: "Onun dini kendine ait bana lâzım olan yazısıdır." deyince, O: "Madem ki Allah onları hor ve hakir kılmıştır. Ben onlara ikram etmem, Allah ki onları zelil (alçak) kılmıştır. Ben onları aziz kılmam, Allah onları rahmetinden uzaklaştırmışsa ben onları yaklaştırmam." buyurdu.

O zaman ben: "Basra'nın işi ancak onunla halloluyor." deyince, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh):* **"Haydi hristiyan öldü."** yani farzet ki o hristiyan katip öldü, o zaman ne yapacaksın? Onun ölümünden sonra ne yapacaksan şimdi onu yap, ondan başka bir müslüman bularak ona muhtaç olma." buyurdu. *(Hâzin, Mecmûatü't- Tefâsîr, 2/301)*

Bu rivayeti naklettikten sonra Konyalı Mehmed Vehbi Efendi *(Rahimehullah),* tefsirinde şu açıklamaya yer vermiştir: İşte bu ayet-i celilenin manasını gözetmediklerinden dolayı islâm milleti çok büyük felâketler görmüştür.

Hatta Osmanlı Devletinde Divan Efendiliği yani Hariciye Nezareti (Dış işleri Bakanlığı) bir zamanlar müslüman olmayan kimselere teslim edildiğinden, onların zamanında birçok islâm topraklarının elden çıktığı tarihlerde geçmektedir.

Son Balkan harbinde zimmî kabul ettiğimiz hristiyanlardan müslümanların ne kadar zarar gördüğü ve onlardan alınan askerlerin taburlarda ne kadar hainlik ettikleri görülmüştür.

Bu muharebelerde beş altı vilayetin elden çıkmasının bir çok sebebleri varsa da onlardan birisi de, tebamızdan olan hristiyanların hainlikleri olduğu bilinmektedir. Şu halde islâm hükümetinin, kendi dininden her işte hizmete elverişli sanatkârlar yetiştirip, yabancılara muhtaç olmamanın çaresini düşünmesi lâzım olduğu gibi, mümkün olduğu kadar gayrı müslimleri mühim işlerden uzaklaştırması gereklidir.

Eğer islâm ümmeti bu ayetin gereğince hareket etmiş olsa hiçbir zaman mağlup düşmeyeceği şüphesizdir. Kâfirleri mühim görevlere yerleştirmek, her iyiliği onlarda görmek, onların müslümanlardan daha cesur olduklarından bahsetmek ve her yerde bu gibi sözleri söylemek; Onların şecaat, gayret ve heveslerini artırarak, müslümanların hevesini kırmaktan ibaret oduğundan ne kadar çirkin ve yanlış bir hareket olduğu vicdan sahiplerince bilinmektedir.

Maalesef bu gibi durumlar bir zamandan beri müslümanların müptela olduğu bir hastalıktır ki, islâm ırkına tamamen zafiyet vermiş ve onları yerlerinden kalkamayacak bir hâle getirmiştir.

Allah-u Tealâ islâm ümmetini bu müzmin hastalıktan kurtarsın Âmin.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, şeyh-i Ekber *(Kuddise Sırruhul Ethar)* Muhyiddin-i Arabî buyurmuştur ki: "Dimeşk (Şam-ı Şerif) de gördüm ki, erkekler ve kadınlar hristiyanlarla dostluk ediyorlar, onlara yumuşak muamele yapıyorlar, küçük çocuklarını kiliselere götürerek teberrük (bereketlenmek) yoluyla ma'mudiye suyundan onların üzerine serpiyorlardı. İşte bu, küfür (kâfirlik) tir. Bundan Allah-u Tealâ'ya sığınırız".

Ma'mudiye: Hristiyanlara ait sarı bir sudur ki, çocuklarını óna daldırırlar ve onu diğer ümmetlerin sünnet muamelesi gibi kabul ederlerdi.

Hristiyanların Nevruz'una tazim edip, o günde onlara bir şey hediye etmek ve onlarla birlikte olmak buna kıyas edilmelidir. Dostluk damarını kesmek için bazı meselelerde çok iyi tedbir almak gerekir.

İmam-ı Muhammed *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Müslümanların yasaklandığı her şeyden müşrikleri de menederim, ancak şarapla domuz müstesna, lâkin küfür ehli alenen sokaklara domuz ve şarap sokmaktan menedilir. Çünkü bunda müslümanları hafife almak vardır.

Biz onlarla müslümanları hafife alsınlar diye anlaşmadık. Bayramları olursa haçlarını çıkaramazlar, zurna tanbur gibi aletlerini aşikâre satmaları engellenir, müslümanların menedildiği açıkça çalgı çalmak gibi işlerden menedilirler, kilise yapmalarına da mani olunur. Nitekim:

١٤٦ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ جَسَّاسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ خَصْىَ فِى الْاِسْلاَمِ وَلاَ كَنِيسَةَ »

146 - Abdurrahman ibni Cessâs *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"İslâmda burmak da yoktur, kilise de yoktur."** *(Buharî,Tarih-i Kebir, No:869, 5/269)*

Hadis-i Şerifte nehyedilen **burmak**'tan maksat insanı burmaktır, hayvanları burmak ise caizdir. Nasıl ki insanların ihtiyacından dolayı hayvan kesmek caiz ise, insanların menfaati olduğu vakit hayvanı burmak ta caizdir.

Eğer: "İnsanı burmakta da fayda vardır, bu niye caiz olmasın?" denecek olursa, buna cevaben denir ki: "Bunda hiç fayda yoktur. Çünkü burulmuş erkeğin de, burulmamış erkek gibi kadına bakması caiz değildir." Bostanü'l-Arifîn kitabında böylece zikredilmiştir.

Hadis-i şerifte kilise yapmak ve yaptırmak ve buna müsaade etmek yasaklanmıştır. Çünkü bu muameleler kâfirlerle dostluğun göstergesidir.

Nitekim Harun ibni İbrahim *(Rahimehullah)* dan nakledildiğine göre, İbni Sîrîn hazretlerine, evini kilise yapılmak üzere hristiyanlara satan bir adamın hâli sorulduğunda, soranlara: (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارىٰ اَوْلِيَآءَ) **"Ey inananlar! Yahudi ve hristiyanları dost edinmeyin."** ayet-i kerimesini okuyarak cevap vermiştir. *(Taberî:12171, 4/618)*

Mealesef bu gün müslüman geçinen bir takım kimselerin papazların elini öpüp kilise yaptırdıkları duyulmaktadır. Bu ayet-i celile'nin hükmünce onlar da yahudi ve hristiyanlardan sayılmakta olup, bu yaptıklarından tövbe edip iman tazelemedikçe müslüman sayılmaları imkânsızdır.

Kâfirlerle dostluktan nehyetmek hususunda diğer bir takım izahlar Ruhul Furkan tefsirimizin Cilt.2, sahife.583 de geçmiştir. Burada o bahsin de mütalâa edilmesinde büyük faydalar vardır.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (انَّ اللّٰهَ لاَ يَهْدِى الْقَوْمَ الظّٰالمِينَ) **"Şüphesizki Allah o zalimler topluluğunu hidayet etmez."** buyurarak, yahudi ve hristiyanları dost edinenlerin, hem kendilerine hem de din kardeşlerine zulmettiklerine işaret etmiştir.

Çünkü zulüm; Bir şeyi mahallinin gayrine koymaktır. Buna göre mana: "Dostluğu mahallinin gayrına koyarak, Allah'a, Resulüne ve Müminlere düşman olduklarını bildikleri hâlde yahudi ve hristiyanları dost edinenleri Allah-u Tealâ hiç bir hayra muvaffak etmez. Bilâkis onları kendi nefislerinin eline bırakır, böylece onlar küfür ve dalâlet çukuruna düşer." demektir.

Ey Allahımız! Bizi göz açıp kapayıncaya kadar, ondan da az bir zaman, nefsimizin eline bırakma Âmin..,

Ruhul Beyan tefsirinde bu ayet-i celileye şöyle bir işârî mana verilmiştir: Şu bilinsin ki, nefis, şeytan ve insan vücudunda bulunan diğer şer güçler yahudi ve hristiyanlar gibidir.

Nasıl ki yahudi ve hristiyanlarla dost olmayıp, onlardan uzak durmak gerekiyorsa, aynı şekilde nefis ve avânıyla dostluk caiz değildir. Çünkü onların arzularına uymak hem cehennem ateşine hem de Allah'tan uzaklık ateşine sevkeder.

Mümin, kim olursa olsun Allah'ın düşmanlarına düşman olmakla memurdur, yoksa imanı sahih (doğru) olmaz.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* bu ayet-i kerimeye şöyle mana vermiştir: "Ey müminler! Dünyevî bir haz elde etmeği tercih ederek yahut birinin hakkını düşünerek veya bir nesep yakınlığına meylederek, ya da bir yakının samimiyetini celbederek yahut ta bir dostu üzmekten çekinerek, Allah-u Tealâ'nın düşmanlarıyla dostluğa meyletmeyin.

Bilakis her surette Allah-u Tealâ'nın düşmanlarından uzak durmaya samimiyetle karar verin çünkü onlar birbirlerinin dostudurlar.

Sizinle onlar arasındaki zıddiyet din ihtilâfından kaynaklanmakta olup, din (ceza) gününe kadar sürecektir. İçinizden onlarla dostluk eden de, onlara katışır, onların ipine dizilir ve onların arasında sayılır.

KAFİRLERLE DOSTLUKTAN NEHYEDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لاَ يَاْلُونَكُمْ خَبَالاً وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَآءُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِى صُدُورُهُمْ اَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ (١١٨) »

"Ey iman edenler ! Kendi (din kardeş) **lerinizden başkasını** (dost ve) **sırdaş edinmeyin.** (Çünkü) **Onlar size, fesat** (kötülük yapmak) **da hiç kusur etmezler, sizin meşakkatinizi** (size sıkıntı verecek şeyleri) **arzu ederler.**

Şüphesiz onların buğuz (kin ve düşmanlık) **ları ağızlarından** (çıkan sözlerinden) **belli olmuştur. İçlerinde gizlemekte oldukları** (kinleri) **ise daha büyüktür. Muhakkak biz size ayetlerimizi apaçık beyan ettik, eğer anlıyorsanız** (düşmanlarınızla dostluk etmekten vazgeçin)."*(Ali İmran Suresi:118)*

« تَرىٰ كَثِيراً مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ اَنْفُسُهُمْ اَنْ سَخِطَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَفِى الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ (٨٠) »

"Onlardan bir çoğunu kâfirlerle dostluk eder hâlde görürsün. Nefis (kendi) **lerinin onlar** (ahiret hayatları) **için takdim ettiği** (önceden hazırladığı) **şey, Allah'ın onlara gazabetmesi** (ne sebep olan kötülükleri), **andolsun ki ne kötü oldu ve onlar azap içersinde ebedi kalıcıdırlar."** *(Maide Suresi: 80)*

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تَتَّخِذُوا اٰبَاءَكُمْ وَاِخْوَانَكُمْ اَوْلِيَاءَ اِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْاِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاُولٰئِكَ هُمُ الظّٰلِمُونَ (٢٣) »

"Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ediyorlarsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi dostlar edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse, işte onlar, zalimlerin ta kendileridir." *(Tövbe Suresi :23)*

Ayet: 52

Mevlâ Tealâ, yahudilerle hristiyanları dost edinmeyi nehyettikten sonra, onların dostluğundan vazgeçmeyenlerin hâllerini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَىٰ أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ فَيُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا أَسَرُّوا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ (٥٢)

KELİME MANASI (52)

(فَتَرَىٰ) **Sen görürsün,** kimi? (الَّذِينَ) **o kimseleri ki,** (فِي قُلُوبِهِمْ)**kalplerinde vardır,** ne vardır? (مَرَضٌ) **bir hastalık,** yani münafıklık, nedir görürsün? (يُسَارِعُونَ) **koşuşuyorlar,** kimler hakkında? (فِيهِمْ) **onlar hakkında** (müslümanlara karşı yahudilerle dostluk hakkında), ne oldukları halde? (يَقُولُونَ)**dedikleri hâlde,** (نَخْشَىٰ) **biz korkuyoruz,** neden? (أَنْ تُصِيبَ) **isabet etmesinden,** kime? (نَا) **bize,** ne? (دَائِرَةٌ) **bir daire,** yani içinde bulunduğumuz iyi hâli tersine döndürecek bir hadise, (فَعَسَى اللَّهُ) **umulurki Allah,** (أَنْ يَأْتِيَ) **getirir,** neyi? (بِالْفَتْحِ) **bir fethi,** (أَوْ أَمْرٍ) **yahut bir emir,** kim tarafından? (مِنْ عِنْدِهِ) **kendisi tarafından,** yani Allah'ın kendi katından bir fetih veya bir emir ya da münafıkların sırlarını açığa vuracak bir emir vermesi umulur da, (فَيُصْبِحُوا) **onlar olurlar,** ne üzerine? (عَلَىٰ مَا) **o şey üzerine ki,** (أَسَرُّوا) **gizlediler,** nerede? (فِي أَنْفُسِهِمْ) **içlerinde,** yani o münafıklar içlerinde gizledikleri inkâr ve şüpheden dolayı olurlar, nedir olurlar? (نَادِمِينَ) **nedamet edici** (pişman olucu),

MEALİ ŞERİFİ

Kalplerinde bir maraz (şüphe ve inanmamak hastalığı) **bulunan kimselerin: "Bize bir felâket gelmesinden korkuyoruz" diyerek onların** (yahudi ve hristiyanların dostluğu) **içersinde koşuştuklarını görürsün. Umulur ki Allah, bir fetih yahut katından** (yahudilerden bir kısmının öldürülmesi bir kısmının da sürgün edilmesiyle ilgili) **bir emir getirecek te, onlar içlerinde gizledikleri şey** (küfür ve şüphe) **den dolayı pişman olacaklardır.**

İ Z A H A T

Ruhul Beyan ve Fethul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: "Sen görürsün" cümlesindeki hitap, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e veya görebilen herkesedir. Kalplerde bulunan hastalıktan maksat; şek, şüphe ve nifak hastalığıdır.

Taberî ve Kazî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede bahsedilen "Kalbinde hastalık bulunan kimselerden maksat; Münafıkların reisi olan Abdullah ibni Übeyy ve arkadaşlarıdır.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celiledeki: (يُسَارِعُونَ فِيهِمْ) **"Onlar hakkında koşuşurlar."** ifade-i celilesinin manası: "O münafıklar yahudi ve hristiyanları sevme hususunda âdeta yarışırlar." demektir.

Çünkü o yahudi ve hristiyanlar servet ve zenginlik sahibi olduklarından o münafıklara bir takım işlerinde yardımcı olup borç para veriyorlardı. Bu sebeble münafıklar da: "Biz başımıza bir felâket gelmesinden korktuğumuz için onlarla samimi oluyoruz." diyorlardı.

İmam-ı Vahidî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre ayet-i celilede geçen: "Daire kelimesi, devlet kelimesi gibi: (دَوَائِرُ الدَّهْرِ) **"Zamanın belâları"** tabirinden alınmıştır.

Daire: (dönen şey) lâfzı; bir kavimden diğer bir kavme dönüp dolaşan belâ, hezimet (bozgun) ve korkunç hadiseler gibi kendisinden korkulan musibetler manasındadır. Nitekim Saltanata da; insanlar arasında dönüp dolaşarak el değiştirdiği için devlet denmiştir.

İmam-ı Zeccac *(Rahimehullah)* a göre, münafıkların bu sözünün manası: "Biz peygamberin işinin tamamlanmayıp, tersine dönerek başlangıçtaki yenik duruma düşmekten korkuyoruz" demektir.

Beğavî tefsirinde zikredilen diğer bir görüşe göre de, bu söz: "Biz zamanın, kıtlık, kuraklık gibi bir musibeti üzerimize döndürmesi hâlinde yahudi ve hristiyanların bize nafaka ve ödünç vermemelerinden korkuyoruz" demektir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (فَعَسَى اللهُ اَنْ يَاْتِيَ بِالْفَتْحِ اَوْ اَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ فَيُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا اَسَرُّوا فِي اَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ) **"Umulur ki Allah** (-u Tealâ) **fetih veya kendi katından bir emir getirecek de, onlar içlerinde gizledikleri şeyden dolayı pişman olacaklar."** buyurmuştur.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ'nın kullandığı: (عَسَىٰ) kelimesi belki manasında olmayıp, vücup (gereklilik) anlamındadır, çünkü kerim olan Allah-u Tealâ yapacağı hayırlı bir iş hususunda tama' (ümit) verince onu mutlaka yapar. Dolayısıyla bu, Allah'ın va'di (sözü) mesabesindedir. Zira insanlar buna iyice bağlanmış ve ümitlenmişlerdir.

Buna göre ayet-i celilenin manası: "Allah-u Tealâ, mutlaka Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i ve müslümanları düşmanlarına karşı galip ederek fetih müyesser edecek, böylece dinini bütün dinler üzerine yüceltecek, yahut yahudilerin kökünü kurutacak veyahutta onları memleketlerinden sürgün edecek, böylece de münafıkları vesveselerinden dolayı bin pişman edecek olan bir işi kendi katından mutlaka getirecektir." şeklinde olur.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ifade-i celile, Allah-u Tealâ tarafından münafıkların boş bahanelerini reddetmek, olmayacak heveslerini kesmek ve müminleri zaferle müjdelemektir. Çünkü Allah-u Tealâ'nın buyurduğu: (عَسَىٰ), va'di mahtûm (kesin söz) dür. Zira kerim (iyi kimse), itmâ' ettiğinde (ümit verdiğinde) mutlaka it'âm eder (yedirir).

Ya (اَكْرَمُ الْاَكْرَمِينَ) **"İyilerin en iyisi"** nasıl yapar? Nitekim Allah-u Tealâ fazl-u keremiyle bu va'dini yerine getirerek dinini galip etmiş ve kulu Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yardım etmiştir.

Beğavî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiği üzere, İmam-ı Katade ve Mukatil *(Rahimehumallah)* ın beyanlarına göre; ayet-i celilede geçen "Fetih" ten maksat, muhaliflerine karşı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yardım edilerek dostla düşmanın arasını ayıran bir kaza (hüküm ve takdir) dir.

İmam-ı Haddadî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Allah-u Tealâ'nın yardımıyla kilitli işler açıldığından o yardıma fetih ismi verilmiştir.

İmam-ı Kelbî ve Süddî *(Rahimehumallah)* ın beyanlarına göre, fetihten maksat Mekke-i Mükerreme'nin fethidir.

İmam-ı Dahhâk *(Rahimehullah)* ın beyanına göre ise, Hayber, Fedek ve benzeri yahudi memleketlerinin feth edilmesidir.

Ayet-i celilede geçen: **"Allah tarafından gelecek emir."** den maksat, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in işinin tamamlanması olabileceği gibi, yahudilerin başına gelecek herhangi bir azap da olabilir.

Yahutta bu emr-i ilâhî, yahudilerin kökünün hicaz topraklarından kesilip memleketlerinden iclâ (sürgün) edilmeleridir. Nitekim Mevlâ Tealâ bu vadini de yerine getirmiştir. Şöyle ki: Müslümanlara hiç bir zorluk ve zahmet çektirmeden Nadır oğullarının kalplerine korku salarak onlara kendi elleriyle evlerini yıktırmış ve böylece onları Şam'a sürgün etmiştir.

Nesefî tefsirinde zikredilen bir manaya göre de, bu emirden maksat, Mevlâ Tealâ tarafından Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, "münafıkların sırlarını açıklayıp, onları öldürmesi" ne dair verilecek emirdir.

Ayet-i celilenin sonunda Mevlâ Tealâ: (فَيُصْبِحُوا عَلٰى مَا اَسَرُّوا فِى اَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ) **"Neticede onlar içlerinde gizledikleri şeye pişman olacaklar."** buyurarak, münafıkların içlerinde sakladıkları nifaka pişman olacaklarını açıklamıştır.

O gizledikleri şeyin, "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in işinin tamamlanmayacağı" hakkındaki gizli fikirleri olduğu da söylenmiştir. Yahutta onlar yahudilere gizli haber ulaştırdıklarına nadim (pişman) olacaklardır.

Mevlâ Tealâ, münafıkların hâllerini açıkladıktan sonra, müslümanlarla yahudi ve münafıkların karşılıklı konuşmalarını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَيَقُولُ الَّذِينَ اٰمَنُوا اَهٰٓؤُلَآءِ الَّذِينَ اَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ اِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فَاَصْبَحُوا خَاسِرِينَ (٥٣)

KELİME MANASI (53)

(وَيَقُولُ) **Diyecektir,** kim? (الَّذِينَ) **o kimseler ki,** (اٰمَنُوا) **iman ettiler,** müminler munafıklar hakkında ne diyecekler? (اَهٰٓؤُلَآءِ) **bunlar mı,** kimlerdir? (الَّذِينَ) **o kimselerdir ki,** (اَقْسَمُوا) **yemin ettiler,** kime? (بِاللّٰهِ) **Allah'a,** neyle? (جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ) **yeminlerinin en kuvvetlisiyle,** ne diye yemin ettiler? (اِنَّهُمْ) **şüphesiz onlar,** (لَمَعَكُمْ) **elbette sizinle beraberdirler,** müminler daha ne dediler? (حَبِطَتْ) **boşa gitti,** ne? (اَعْمَالُهُمْ) **onların amelleri** (yahudi ve hristiyanlarla dostluk kurmaktaki gayretleri, (فَاَصْبَحُوا) **oldular,** nedir oldular? (خَاسِرِينَ) **hüsrana uğrayıcı** (zarar edici).

MEALİ ŞERİFİ

(Allah-u Tealâ bir fetih müyesser kılıp, münafıklar gizli niyetlerinden dolayı pişman olunca) **İman edenler:** "(münafıklar hakkında yahudilere): **Şüphesiz ki sizinle beraber olduklarına bütün güçleriyle yemin edenler bunlar mıdır? Onların bütün yaptıkları boşa gitmiş, neticede onlar** (dünya ve ahiretlerini) **kaybeden kimseler olmuşlardır." diyecektir.**

İ Z A H A T

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: Müminlerin sözü, münafıkların pişmanlığı meydana çıktığı vakitte söylenmiştir. Dolayısıyla yahudilerin hâlinin son derece çirkinliğini açıklamak için söylenmiş olan iptidaî bir kelâm (geri ile bağlantısı olmayan bir söz başlangıcı) dır.

Ayet-i celilede geçen: (جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ) dan maksat: (وَلَئِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ) **"Eğer sizinle muharebe edilirse elbette size yardım edeceğiz."** *(Haşr Suresi: 11 den)* ayet-i celilesinde beyan edildiği üzere, münafıkların yahudilere yardım edeceklerine dair en kuvvetli yeminlerle verdikleri sözdür.

Ayet-i celiledeki istifham (soru), teaccüb (hayret ettirmek) için olup: (لَمَعَكُمْ) deki hitap, müminler tarafından yahudilere yapılmıştır ki, bundan maksat müminlerin, münafıkların hâllerine şaşıp onu reddetmeleri ve bu hususlaki yanlışlarını ortaya koymalarıdır.

Buna göre müminler, yahudi ve hristiyanlara dostluk gösteren münafıkların hâline şaşarak yahudilere şöyle demektedirler: "Her hâl-ü kâr'da sizinle beraber olacakları hususunda var güçleriyle Allah'a yemin edenler bunlar mı? Onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir, böylece onlar hüsrana uğrayanlardan oldular."

Çünkü münafıklar yahudilerin devletini ve galip geleceklerini umarak onlara son derece sevgi ve muhabbet gösteriyorlar ve rahatlıkta da, darlıkta da onları yanlız bırakmayacaklarına dair kuvvetli yeminler ediyorlardı.

Müminlere karşı da:"Biz onlarla dost olmak zorundayız, görünen o ki, saltanat ve galibiyet şansı yahudilerin olacak." diyerek onlarla dostluklarının isabetli bir iş olduğuna dair bahaneler ortaya koyuyorlardı.

Ne zaman ki Allah-u Tealâ habibine verdiği sözü yerine getirip, fetihler nasip etmesiyle münafıkların beklediğinin tersi meydana gelerek, yahudiler zelil ve mağlûp, müslümanlar ise aziz ve galip oldular, işte o zaman münafıkların pişmanlığı ortaya çıkmış oldu.

Müminler de o zaman yahudilere hitaben: "Sizinle beraber olacaklarına dair en kuvvetli şekilde Allah'a yemin edenler bunlar mıydı?" diyerek, münafıkların yaptıklarını inkâr ve hatalarını ispat etmiş, böylece yahudilere de tarizde bulunmuş (söz dokundurmuş) oldular.

Kazi Beyzavî tefsirinde zikredilen diğer bir manaya göreyse, ayet-i celiledeki hitap, müminlerin birbirlerine hitabı olup bundan maksatları münafıkların hâlinden teaccüb (şaşkınlık) ve Allah-u Tealâ'nın kendilerine in'am ettiği ihlas nimetiyle tebeccüh (ferahlanmak ve sevinmek) tir.

Buna göre müminler, münafıkların, yahudi ve hristiyanların dostluğuna meyletmeyi açıklamalarından teaccüb ederek birbirlerine şöyle demektedirler:

"Bu münafıklar bizimle beraber olduklarına ve bizim yardımcılarımızdan olduklarına dair çok kuvvetli şekilde Allah'a yemin etmekteydiler, şimdi ise bizim düşmanlarımız olan yahudilere dost olup onlarla birleşmeyi sevdiler, böylece münafıkların yeminlerinin yalan olduğu ortaya çıkmış oldu." Bu manaya göre: (لَمَعَكُمْ) deki hitap, müminlerin birbirlerine hitabıdır.

Bundan sonra gelen: (حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ) cümlesi, müminlerin sözünün devamı olabileceği gibi, Allah-u Tealâ'nın kendi sözü olması da muhtemeldir. Bu cümle-i celile müminlerin sözünün devamı olmasına göre, münafıklarla istihza (alay), muhatap olan yahudilere de tariz (söz dokundurma) manalarını taşımaktadır.

Yani: "O münafıkların siz yahudilerle dostluk kurmak için yaptıkları say-ü gayretler boşa gitmiştir. Çünkü sizin elinize bir devlet geçmediği için onlar bunca çektikleri sıkıntıdan fayda görememiştir." demektir.

Bu cümle-i celile, Mevlâ Tealâ'nın kendi sözü olmasına göre mana: "Şu anda yahudi ve hristiyanlarla dostluk kurdukları için iddia ettikleri imanları gitmiş ve yaptıkları bütün hayırlar boşa gitmiştir." demektir.

Nesefî tefsirinde zikredilen diğer bir manaya göre: "Onların iman ve itikat ile değil de, riya ve süm'a (işittirmek) için yaptıkları bütün hayır görünen amelleri zayi olmuştur." Buna göre Allah-u Tealâ bu kavl-i şerifiyle onların

amellerinin mahvolduğuna dair şahitlikte bulunmuş ve diğer kullarını onların kötü hâline teaccübe (şaşırmaya) sevketmiştir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (فَأَصْبَحُوا خَاسِرِينَ) **"Böylece onlar hüsrana uğrayanlardan oldular."** buyurarak, onların dünyada da, ahirette de hüsran (zarar) a uğradıklarını açıklamıştır.

Çünkü onların yaptıkları ameller boşa gidince, bu uğurda çektikleri sıkıntı ve zorluklar yanlarına kalmış, o amellerin hiç bir semeresini görememişlerdir. Dolayısıyla dünyadaki hüsranları, rezil-ü rüsvay olmaları, ahiretteki zararları ise, amellerinin sevabı mahvolup sonsuz bir azaba müstahak olmalarıdır.

Letaifu'l-İşarat'ta, bu makamda şöyle bir manaya yer verilmiştir: "İçleri hasta olan ve gerçeği anlamakta basiretleri zayıf olan kimseler düşmanlarından korktukları ve onlarla birlikte olmaktan bir takım beklentileri olduğu için kalplerine düşmanlarıyla iyi geçinme fikri gelir.

Halbuki onlar böyle yaptıkları takdirde kendilerinin acziyeti esaretinde, Allah'tan yüz çevirmenin zilletinde ve Allah'ın rahmetinden kovulmanın sürgününde kalacaklarını yakînen bilseydiler, elbette beklediklerini Hak Tealâ'nın kifayetinden (kuluna yerliliğinden) umarlar ve istediklerini O'nun güzel riayetinden (gözetmesinden) ararlardı.

Lâkin onlar, tevhid (Allah'ı gerçekten birleme) makamından perdelendikleri için zan ve evham vadilerinde darmadağın oldular.

Ey müminler! Yakında size kurtuluş gelecek, Allah-u Tealâ'ya güzel yönelişiniz sebebiyle fetih nasibedilecek ve ezeldeki güzel seçiminiz sebebiyle isteğinize ulaşmak nimeti ihsan edilecektir.

İşte o zaman, düşmanlarınız pişmanlıklarını farkederek acı çekecek, sizler ise başlarınızı eğdikten sonra kaldıracak, ikram çeşmeleri sizin için berrak akacak, Mevlâ Tealâ'ya yakınlık nurlarıyla kalpleriniz aydınlanacaktır.

Ve işte o zaman iman edenler, gayb'a inanarak iç âlemlerinde kesînen bildikleri şeyleri gözleriyle görecekler ve kendilerine vaadedilen şeyler içersinde, muratlarından fazlasına ereceklerdir.

Ayet: 54

Mevlâ Tealâ, yahudi ve hristiyanlarla dostluk edenlerin onlardan sayıldıklarını açıkladıktan sonra, dininden irtidad eden (dönen) lerin kendisine zarar veremeyeceklerini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِى اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَآئِمٍ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (٥٤)

KELİME MANASI (54)

(يَاأَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا) **Ey iman edenler!** (مَنْ) **her kim,** (يَرْتَدَّ) **dönerse,** kimden? (مِنْكُمْ) **sizden,** neden dönerse? (عَنْ دِينِهِ) **dininden,** (فَسَوْفَ يَأْتِى) **muhakkak getirir,** kim? (اللّٰهُ) **Allah,** kimi? (بِقَوْمٍ) **bir kavmi,** öyle kavim ki, (يُحِبُّ) **seviyor,** kimi? (هُمْ) **onları,** (وَيُحِبُّونَ) **onlar da seviyorlar,** kimi? (هُ) **O'nu,** öyle bir kavim ki, (اَذِلَّةٍ) **zelil** (alçak gönüllü), kimlere karşı? (عَلَى الْمُؤْمِنِينَ) **müminlere karşı,** yine öyle kavim ki, (اَعِزَّةٍ) **azîz** (vakarlı ve sert), kime karşı? (عَلَى الْكَافِرِينَ) **kafirlere karşı,** (يُجَاهِدُونَ) **cihad ediyorlar,** nerede? (فِى سَبِيلِ اللّٰهِ) **Allah yolunda,** daha? (وَلَا يَخَافُونَ) **korkmuyorlar,** neden? (لَوْمَةَ لَآئِمٍ) **hiç bir kınayanın tenkidinden,** (ذٰلِكَ) **işte bu,** nedir? (فَضْلُ اللّٰهِ) **Allah'ın fazlıdır,** (يُؤْتِى) **verir,** neyi? (هِ) **onu,** kime? (مَنْ) **o kimseye ki,** (يَشَآءُ) **diliyor,** (وَاللّٰهُ) **Allah,** (وَاسِعٌ) (her bakımdan) **geniş,** (عَلِيمٌ) **hakkıyla bilendir.**

MEALİ ŞERİFİ

Ey iman edenler! İçinizden kim dininden dönerse, muhakkak ki Allah kendisinin sevdiği ve kendisini seven, müminlere karşı zelil (alçak gönüllü) **kâfirlere karşı aziz** (vakarlı ve sert), **Allah yolunda** (dinini yükseltmek için) **cihat eden ve hiç bir kınayanın tenkidinden korkmayan bir kavim getirecek** (toplum yaratacak) **tır. Bu** (zikredilen sıfatlar), **Allah'ın fazlıdır ki, onu dilediğine verir Allah** (her bakımdan) **geniş,** (bu sıfatlara kimin lâyık olduğunu) **hakkıyla bilendir.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: **"Ey iman edenler! Sizden her kim dininden dönerse,"** kavl-i şerifinin manası: "Sizden her kim, üzerinde bulunduğu hak din olan islâmdan döner de imandan sonra küfre girerek, yahudiliği, hristiyanlığı veya herhangi bir küfür çeşidini seçerse, Allah-u Tealâ'ya asla zarar veremez. Doğru din olan islâmdan dönmekle ancak kendine zarar vermiş olur." demektir.

İmam-ı Hasen *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ peygamberinin ölümünden sonra bir takım kavimlerin dinden döneceğini bilerek habi-

bine bildirmiş, kendisinin sevdiği ve kendisini seven bir topluluğu yakında getireceğini haber vermiştir.

Kazî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerimenin verdiği haber, Kur'an-ı Kerimin, olmadan evvel olacağını haber verdiği mucizelerdendir. Nitekim Beğavî, Kazî, Fahrurrazî, Hâzin, Ruhul Beyan ve Alûsî tefsirlerinde zikredildiğine göre, araplardan onbir kabile ayet-i celilenin verdiği haber üzere irtidad etmiş (dinden dönmüş) lerdir.

Bunlardan üçü, daha Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hayatta iken irtidad etmişlerdir.

1 - Benû Müdlic kabilesi: Bunların reisi, kendisine "Zülhimar" da denilen Esvedü'l-Ansî'dir. Bu bir kâhin idi, Yemen'de peygamberlik iddiasında bulunarak oradaki bazı bölgeleri istilâ edip, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in zekat tahsildarlarını oralardan çıkardı.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Yemen valisi Muaz ibni Cebel *(Radıyallahu Anh)* a ve Yemen'in sâdât (ulular) ına mektup yazarak; insanları dinlerine sarılmaya ve Esved ile harbe kalkmaya teşvik etmelerini emretti. Bunun üzerine Feyruz ed Deylemî isminde bir zat ona bir gece baskını düzenleyerek yatağında öldürdü,

١٤٧ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ ﷺ الْخَبَرُ مِنَ السَّمَاءِ اللَّيْلَةَ الَّتِي قُتِلَ فِيهَا الأَسْوَدُ الْعَنْسِيُّ فَخَرَجَ عَلَيْنَا فَقَالَ: « قُتِلَ الأَسْوَدُ الْبَارِحَةَ قَتَلَهُ رَجُلٌ مُبَارَكٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتٍ مُبَارَكِينَ ، فَقِيلَ وَمَنْ هُوَ؟ قَالَ: « فَيْرُوزُ الدَّيْلَمِيُّ »

147 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* nın beyanına göre, Esved-i Ansî'nin öldürüldüğü gece gökten Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e haber gelince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: bizim yanımıza çıkarak: **"Dün gece Esved öldürüldü. Onu, mubarek olan hane halkından mubarek bir adam öldürdü."** buyurdu. Bunun üzerine: "O kimdir?" denilince, **"Feyrûz'u-Deylemîdir."** buyurdu. *(Ali el Müttakî, Kenzül Ummal, No:37472, 13/572, Beğavî, Meâlimu't-Tenzîl, 2/46, İbni Asakir, Muhtasar-ı Tarih-i Dimeşk, No:130, 20/344)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, ashabına Esvedin helâkini müjdeledikten bir gün sonra vefat etti. Esvedin öldürüldüğüne dair haber ise, ancak Rebîu'l-Evvel ayının sonunda Medine-i Münevvere'ye ulaştı. İşte Ebubekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* a gelen ilk fetih müjdesi bu oldu.

2 - Müseylemetü'l-Kezzab'ın kavmi Benû Hanîfe: Yemâme'de bulunan Müseyleme, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hayatında hicri onuncu senenin sonunda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber nübüvvette ortak edildiğini zannederek peygamberlik iddiasında bulundu ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Allah'ın resulü Müseyleme'den Allah'ın resulü Muhammed'e! Sana selâm olsun! Bundan sonra bilesin ki ben de seninle peygamberlik işinde ortak edildim, yer yüzünün yarısı benim, yarısı senindir." diye mektup yazdı ve bu mektubu adamlarından iki kişiyle Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yollad:.

١٤٨ – عَنْ نُعَيْمٍ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ لَهُمَا حِينَ قَرَأَ كِتَابَ مُسَيْلَمَةَ : « مَا تَقُولاَنِ أَنْتُمَا؟ » قَالاَ ، نَقُولُ كَمَا قَالَ، قَالَ: « أَمَا وَاللهِ لَوْلاَ أَنَّ الرُّسُلَ لاَ تُقْتَلُ لَضَرَبْتُ أَعْنَاقَكُمَا »

148 - Nuaym *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* müseyleme'nin mektubunu okuduğunda, getiren elçilere: **"Siz ne diyorsunuz?** (bu hususta görüşünüz nedir?)" diye sordu. Onlar: "Biz de onun dediği gibi diyoruz." diye cevap verince,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Vallahi! Eğer elçiler öldürülmez** (lik vasfına sahip) **olmasaydı, elbette sizin boyunlarınızı vururdum."** buyurdu. *(Ebu Davud, Cihat:166, No:2761, 2/92, Hâkim, Müstedrek, No:2632, 2/155, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Cizye:34, No:18776, 9/356, Ahmed ibni Hanbel,Müsned, No:3708, 2/40, Ebû Yâlâ, Müsned, No:5097, 9/31, Taberânî, Mu'cemü'l-Kebir, No:8957, 9/194, El-İhsan fî takrîbi sahih İbni Hibban, Siyer:19, No:4878, 11/235, Darimî, Siyer:60, No:2408, 2/684)*

١٤٩ – عَنْ نُعَيْمِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) وَكَتَبَ مَعَهُمَا مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللهِ إِلَىٰ مُسَيْلَمَةَ الْكَذَّابِ ، أَمَّا بَعْدُ: فَإِنَّ الْأَرْضَ لِلهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ .

149 - Nuaym ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlarla beraber: **"Allah'ın resulü Muhammed-den, Kezzap** (ziyade yalancı) **Müseyleme'ye! Şunu bil ki yer yüzü Allah-ındır, Ona kullarından dilediğini varis kılar, akibet müttakilerindir** (güzel son Allah'tan korkanlarındır)." diye mektup yolladı. *(Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid, No:9599, 5/567)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hastalanarak vefat ettikten sonra, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* çok kalabalık bir orduyla Halid ibni Velid *(Radıyallahu Anh)* ı Müseylemetü'l-Kezzab'ın üzerine yolladı.

Bu muharebede Allah-u Tealâ Müseyleme'yi şiddetli bir harpten sonra, Abdulmuttalib oğlu hazreti Hamza *(Radıyallahu Anh)* ı şehid eden Vahşi *(Radıyallahu Anh)* ın eliyle helâk etti. Bu hususta Hazreti Vahşi *(Radıyallahu Anh)* şöyle derdi: **"Cahiliyye** (küfür) **zamanımda insanların en hayırlısını, islâm dönemimde de insanların en şerlisini öldürdüm."**

Bir görüşe göre, Müseyleme'nin öldürülmesine Abdullah ibni Zeyd el Ensarî *(Radıyallahu Anh)* da iştirak etmiştir. Şöyle ki: Hazreti Vahşî *(Radıyallahu Anh)* ona mızrak attı, Abdullah *(Radıyallahu Anh)* da kılıcıyla ona vurdu. Nitekim Abdullah *(Radıyallahu Anh)* ın bu hususta söylediği beyitler de vardır.

3 - Tuleyha ibni Huveylid'in kabilesi olan Benû Esed: Tuleyha, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hayatında irtidad edip, nübüvvet iddiasında bulunanların sonuncusu, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatından sonra riddet ehlin (dinden dönenler) den muharebe edilenlerin ilkidir.

Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)*, Halid ibni Velid *(Radıyallahu Anh)* ı ordusuyla onun üzerine gönderdi. Halid *(Radıyallahu Anh)* çok şiddetli bir harpten sonra onları bozguna uğrattı, Tuleyha savaşta hezimete uğradıktan sonra Şam'a kaçtı, daha sonra müslüman oldu ve islâmın gereğini çok güzel yerine getirdi.

Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ile Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* döneminde mürted olanlar sekiz kısımdır. Bunlardan yedisi Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* döneminde irtidad etmişlerdir ki, bunlar şu kabilelerdir.

1 - Uyeyne ibni Hısn'ın kavmi olan Fezâre kabilesi,

2 - Kurre ibni Seleme el Kuşeyrî'nin kavmi olan Gatfân kabilesi,

3 - Fucâe ibni Abdi Yaleyl'in kavmi olan Benû selîm kabilesi,

4 - Malik ibni Nüveyre'nin kavmi olan Benû Yerbû' kabilesi,

5 - Secâh binti Münzîr'in kavmi olan Temîm oğullarının bir kısmı ki, Secâh isimli bu kadın, peygamberlik iddiasında bulunmuş ve Müseylemetü'l-Kezzab ile evlenmişti.

6 - Eş'as ibni Kays'ın kavmi olan Kinde kabilesi,

7 - Hutam ibni Zeyd'in kavmi olan Bahreyn'deki Benû Bekr ibni Vâil kabilesi,

Allah-u Tealâ Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın eliyle bu kabilelerin hakkından geldi. Bir kabile de Hazreti Ömer zamanında irtidad etmiştir. Bu da Cebele ibni Eyhem'in kavmi olan Gassan kabilesi idi. Bu Cebele, Hazreti Ömer zamanında müslüman olmuştu, sonra hristiyan olup Şam'a kaçtı ve orada mürted olarak öldü.

Aşağıda zikredilen Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın mektubundan da anlaşılacağı üzere Cebele'nin bu kaçışının sebebi Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın ona kısas uygulamak istemesiydi. O, bunu anlayınca Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* dan ertesi güne kadar mühlet istedi, gece olunca amca oğullarıyla beraber Şam'a kaçtı, sonra yaptığına pişman olarak müslüman olduğu da rivayet edilmiştir.

O, Şam'a vardıktan sonra, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* Şam'da bulunan ehli kitap âlimlerine şöyle bir mektup gönderdi: **"Şüphesiz ki Cebele, kavminin ulularıyla birlikte bana gelerek müslüman oldu, Ben de ona ikram ettim. Sonra Mekke-i Mükerreme'ye giderek tavafa girdi, derken Fezâre oğullarından bir adam onun elbisesinin eteğine bastı, buna kızan Cebele ona bir tokat atarak burnunu ve dişini kırdı** (bir rivayete göre gözünü çıkardı).

Bunun üzerine o adam bana müracaat ederek hakkını istedi, bende ya af, ya da kısasla hüküm verdim. (Bir rivayet Cebele, bin dinar verip hakkını almak istediyse de, adam kısastan vazgeçmeyince Cebele teklif ettiği fidyeyi onbin dinara kadar artırdı, adam kısasta diretince) **Cebele bana: "Bu, melik olmayan bir adamdır, ben ise bir melik** (kavmimin reisiy) **im, ona karşı beni nasıl kısas yaparsın?" dedi. Ben de: "Sana da ona da islam şamil olmuştur** (islâm ikinizi de içine alarak eşit yapmıştır), **ancak sen ondan afiyet** (şuçsuzluk) **la üstün olabilirsin."** dedim. *(Âlusî, 6/161)*

Beğavî, Fahrurrazî ve Alûsî tefsirlerinde zikredildiğine göre, âlimler Mevlâ Tealâ'nın mürtedlere karşı getireceğini bildirerek methettiği kavmin kimler olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir.

Yukarıdaki rivayetlerden de anlaşıldığına göre, irtidad (dinden dönme) olayı belli bir kavme mahsus olmadığı gibi, onlara karşı getirilecek kavim de belli bir kesimden ibaret değildir.

Dinden dönenlerin zararlarına karşı çıkmak ve onların terkettiği saadet mevkiini işgal etmek (doldurmak) üzere kıyamete kadar nöbetleşe gelecek ve Allahın kelimesini yücelterek islâm'a hizmet edecek bir çok toplumlara bu ayet-i kerime ile işaret edilmiştir ki, zikredilen vasıflar bunların ayırıcı özelliklerini ve birleşme yönlerini açıklamaktadır.

Şu hâlde bunların hepsini ancak alîm olan (çok iyi bilen) Allah bilir. Fakat gerek ortaya çıktıktan sonra, gerekse ortaya çıkmadan önce rivayet ve eserlere dayanarak bazılarını belirlemek mümkün olabileceğinden müfessir (tefsirci) ler bu rivayetleri şu şekilde özetlemişlerdir.

1 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)*, Hasen-i Basrî, Katade ve İbni Cüreyc *(Rahimehumullah)*, bunların Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ile onun askerleri olduklarını söylemişlerdir. Çünkü mürted kabilelerle onların savaştıkları meşhurdur.

Nitekim Kurtubî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiği üzere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* vefat edince, Medine, Mekke ehli ile Abdi Kays oğullarından Bahreyn ehlinin dışındaki bütün araplar irtidad ettiler, ancak bunların riddetleri (dinden dönmeleri) iki kısım üzere oldu.

Bir kısmı şeriatın tamamını terkederek dinden çıktılar, Hazreti Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın Halid ibni Velid *(Radıyallahu Anh)* ı ordularıyla onların üzerine göndererek, onlarla muharebe ettiği hakkındaki rivayetler geride zikredildi. Diğer bir kısmı ise: "Namaz kılarız, oruç tutarız ama zekât vermeyiz, Allah bizim mallarımızı gasp edemez" diyerek zekâtın dışındaki hükümleri kabul edip, zekâtın farziyetini inkâr ederek dinden çıktılar.

Bunun üzerine Hazreti Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* onlarla harbetmek isteyince Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabı bunu istemediler. Nitekim:

١٥٠ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: لَمَّا تُوُفِّىَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَكَانَ اَبُو بَكْرٍ (رضى الله عنه) ، وَكَفَرَ مَنْ كَفَرَ مِنَ الْعَرَبِ ، فَقَالَ عُمَرُ (رضى الله عنه) : كَيْفَ تُقَاتِلُ النَّاسَ؟ وَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اُمِرْتُ اَنْ اُقَاتِلَ النَّاسَ حَتّٰى يَقُولُوا لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ ، فَمَنْ قَالَهَا فَقَدْ عَصَمَ مِنِّى مَالَهُ وَنَفْسَهُ اِلاَّ بِحَقِّهِ ، وَحِسَابُهُ عَلَى اللهِ » فَقَالَ: وَاللهِ لَاُقَاتِلَنَّ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ ، فَاِنَّ الزَّكَاةَ حَقُّ الْمَالِ ، وَاللهِ لَوْ مَنَعُونِى عَنَاقًا كَانُوا يُؤَدُّونَهَا اِلٰى

رَسُولِ اللهِ ﷺ لَقَاتَلْتُهُمْ عَلَىٰ مَنْعِهَا . قَالَ عُمَرُ (رضى الله عنه) :فَوَاللهِ مَا هُوَ اِلاَّ اَنْ قَدْ شَرَحَ اللهُ صَدْرَ اَبِى بَكْرٍ (رضى الله عنه) ، فَعَرَفْتُ اَنَّهُ الْحَقُّ .

150 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* vefat edip Ebu Bekr-i Sıddık halife seçildiğinde araplardan küfredenler bulununca, (Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* onlarla harbetmek istediğinde, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* (Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* a) hitaben "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

'Ben: (لاَ اله الاَّ اللهُ) **deyinceye kadar insanlarla harbetmemle emrolundum. Bunu diyen** (ve gereğine iman eden) **muhakkak malını ve canını benden kurtarmıştır, ancak** (islâmın) **hakkıyla müstesna** (şeriatın tayin ettiği haklar alınır). **Yine de hisabı Allah'a aittir** (gizli niyetini ve samimiyetini Allah-u Tealâ bilir, dolayısıyla gerçek mümine sevap verir, münafığa azabeder)'. buyurmuşken, insanlarla nasıl harbedersin?" dedi.

Bunun üzerine Hazreti Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)*: "Vallahi namazla, zekatın arasını ayıranla harbedeceğim, çünkü zekât malın hakkıdır, Vallahi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ödedikleri bir keçi yavrusunu bana vermeseler bu yüzden onlarla harbederim." buyurdu.

O zaman Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* "Allah'a yemin ederim ki, Ebu Bekr'in bu görüşü Allah'ın, onun göğsünü şerhetmesinden başka bir şey değildi. O zaman iyice anladım ki, bu karar hakmış." dedi. *(Buharî, Zekât:1 No:1335, 2/507, Müslim, iman:8, No:20, 1/51, Ebu Davud, Cihad:104, No:2640, 2/50, Darimî, Siyer: 10, No:2355, 2/665, Nesaî, Zekât:3, No:2442, 5/16, İbni Mace, Fiten:1, No:3927, 2/1295)*

Böylece Allah-u Tealâ, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ile beraber bir takım orduları zekâtı reddedenlerin üzerine gönderdi, onlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in savaştığı yolda muharebe ederek onları yola getirdiler. Neticede hepsi farz olan zekâtı kabul ettiler.

Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: "Sahabe-i kiram: 'Onlar kıble ehlidir' diyerek zekât vermeyenlerle harbetmek istemediklerinde, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* kılıcını kuşanıp tek başına çıkınca, O'nun peşine düşmekten başka çare bulamadılar."

İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: "Baştan biz bunu istemedik, amma sonra neticede Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ı bu yaptığından dolayı çok takdir ettik."

Ebu Bekir ibni Ayyaş *(Rahimehullah)*, Ebu Hasîn'in şu sözünü nakletmiştir: "Peygamberlerden sonra Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* dan daha üstün bir kimse doğmamıştır. Muhakkak ki o, mürtedlerle savaşma hususunda bir peygamber vazifesi yapmıştır."

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Hasen *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: "Eğer Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* böyle yapmasaydı elbette insanlar kıyamete kadar zekât hususunda yoldan çıkacaklardı."

Aişe *(Radıyallahu Anha)* şöyle buyurmuştur: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* vefat edince, bir çok arap kabilesi dinden döndü ve münafıklık başkaldırdı. (baş gösterdi) Babam Ebu Bekrin başına öyle büyük sıkıntılar geldi ki, koca dağların başına gelse, elbette onları kırar geçirirdi."

Burada Ruhul Beyan sahibi, "Eşbah"dan naklen şu fetvayı zikretmiştir: "Hanefi mezhebinde mutemed (güvenilir) görüş, zekâtın zorla alınmamasıdır "Muhît" kitabında zikredildiğine göre, zekât vermek istemeyen kimseden tahsildar zorla almaz, alsa da o ondan zekâta sayılmaz, çünkü bunda sahibinin rızası yoktur. Velâkin o kişi hapsedilerek zekâtı kendiliğinden vermeğe zorlanır."

2 - Ulemadan bir kısmı ayet-i celilede bahsedilen kavmin Yemen ehli olduğunu söylemişlerdir. Nitekim İyaz el Eşarî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bu ayet-i kerime indiğinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Ebû Musa el Eşarî *(Radıyallahu Anh)* ı kastederek :

١٥١ – « هُمْ قَوْمُ هٰذَا »

151 - **"Onlar bunun kavmidir."** buyurmuştur. *(Taberani, Mu'cemü'l-Kebir, No:1016, 17/371, İbni Sa'd, Tabakatü'l-Kübra, 4/107)* Ebû Musa el Eşarî *(Radıyallahu Anh)* Yemen'li idi,

١٥٢ – عَنْ عِيَاضِ الْاَشْعَرِيِّ (رضى الله عنه) عَنْ اَبِى مُوسىٰ قَالَ: تَلَوْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ ﴿ فَسَوْفَ يَاْتِى اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ ﴾ فَقَالَ لِى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « هُمْ قَوْمُكَ يَا اَبَا مُوسىٰ اَهْلُ الْيَمَنِ »

152 - İyaz el Eşarî *(Radıyallahu Anh)* dan diğer bir rivayette ise, Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatmıştır: "Bir kere ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında **'Yakında Allah bir kavim getirecektir ki, O onları sever, onlar da onu severler'** ayet-i kerimesini okuduğumda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Ey Ebâ Musa! Onlar senin kavmin olan Yemen ehlidir."** buyurdu. *(Beyhaki, Delâil-i Nübüvve, 5/351, Hakim, Müstedrek, No:3220, 2/342)*

١٥٣ – عَنْ شُرَيْحِ بْنِ عُبَيْدٍ (رضى الله عنه) قَالَ: لَمَّا اَنْزَلَ اللّٰهُ ﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ ﴾ اِلىٰ آخِرِ الْاٰيَةِ قَالَ عُمَرُ: اَنَا وَقَوْمِى هُمْ يَارَسُولَ اللّٰهِ؟ قَالَ: « لَا، بَلْ هٰذَا وَقَوْمُهُ! »

153 - Şurayh ibni Ubeyd *(Radıyallahu Anh)* şöyle rivayet etmiştir: Allah-u Tealâ bu ayet-i kerimeyi indirince Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın: "Onlar ben ve kavmim midir? ya Resulallah!" diye sorması üzerine, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Hayır! Bilakis şu** (Ebû Musa el Eşarî) **ve kavmidir."** buyurdu. *(Taberî, No:12199, 4/624)*

Muhammed ibni Ka'bil Kurazî *(Radıyallahu Anh)* Medine emiri iken Ömer ibni Abdilaziz *(Radıyallahu Anh)* bir gün ona bir adam göndererek, bu kavmin

kimler olduğunu sordurdu. Muhammed*(Radıyallahu Anh)*: "Onlar Yemen ehlidir" diye cevap verdi. Bunu duyan Ömer ibni Abdilaziz *(Radıyallahu Anh)*: "Ah ne olaydı ben de onlardan olaydım" dedi. Muhammed *(Radıyallahu Anh)* da âmin diyerek bu duanın kabulünü istedi. *(Taberî, No:12204, 4/624)*

١٥٤ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « اَتَاكُمْ اَهْلُ الْيَمَنِ ، هُمْ اَرَقُّ اَفْئِدَةً وَاَلْيَنُ قُلُوباً ، اَلْاِيمَانُ يَمَانٍ وَالْحِكْمَةُ يَمَانِيَةٌ ، وَالْفَخْرُ وَالْخُيَلَاءُ فِى اَصْحَابِ الْاِبِلِ وَالسَّكِينَةُ وَالْوَقَارُ فِى اَهْلِ الْغَنَمِ »

154 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"İşte size Yemen ehli geldi. Onlar, gönülleri en ince, kalpleri en yumuşak kimselerdir. İman Yemen** (tarafında) **dır, hikmet** (fıkıh ve ince anlayış) **da Yemenli** (lerde) **dir. Övünmek ve kendini beğenmek deve sahiplerinde, sükûnet ve vakar ise davar sahiplerindedir."** *(Buharî, Meğâzî:70, No:4127, 4/1594, Müslim, İman:21, No:52, 1/71-73, Tirmizî, Menakıp:72, No:3934, 5/726, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:13211, 4/423)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu hadis-i şerifte imanın Yemenlilere nisbet edilmesi, başkalarında iman olmadığı manasında anlaşılmayıp, ancak imanın onlarda kuvvetli olduğu şeklinde kabul edilmelidir. Dolayısıyla bu hadis-i şerifle:

١٥٥ –عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلْاِيمَانُ فِى اَهْلِ الْحِجَازِ »

155 - Cabir ibni Abdillah*(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"İman hicaz ehlindedir."** *(Müslim, İman:21, No:53, 1/73, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:14564, 5/86)* hadis-i şerifi arasında bir çelişki yoktur.

Ayrıca burada methedilenler, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in zamanında bulunanlardır, yoksa her zamanda bulunan bütün Yemenliler değildir. İbnü'l-Melek *(Rahimehullah)* "Meşarik" şerhinde böylece zikretmiştir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre Hazreti Ömer zamanında Irak fetihlerinin tamamı Yemenliler eliyle olmuştur. Ayet-i celilenin iniş sebebi hakkında denilenlerin en doğrusu budur.

3 - İmam-ı Süddî *(Rahimehullah)* a göre bu ayet-i kerime Ensar hakkındadır, çünkü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yardım edip islâmın muzaffer olması için onu destekleyenler, onların tâ kendileridir.

4 - Kazî, Nesefî, Fahrurrazî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredilen diğer bir görüşe göre, bunlar fars (eski İran) lılardır. Nitekim Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bu kavmin kim olduğu sorulduğunda eliyle Selman-ı Farisî'nin omuzuna vurarak:

١٥٦ – « هٰـذَا وَذَوُوهُ »

156 - **"Bu ve arkadaşlarıdır."** buyurmuştur. *(Kazî Beyzavî ve Nesefî, Mecmûatü't-Tefaîr:2/304)* Bu kavmin fazileti hakkında:

١٥٧ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: كُنَّا جُلُوساً عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَأُنْزِلَتْ عَلَيْهِ سُورَةُ الْجُمُعَةِ: ﴿ وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ ﴾ قَالَ: قُلْتُ مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللهِ؟ فَلَمْ يُرَاجِعْهُ حَتَّىٰ سَأَلَ ثَلَاثاً ، وَفِينَا سَلْمَانُ الْفَارِسِيُّ ، وَضَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَدَهُ عَلَىٰ سَلْمَانَ ثُمَّ قَالَ: « لَوْ كَانَ الْإِيمَانُ عِنْدَ الثُّرَيَّا ، لَنَالَهُ رِجَالٌ أَوْ رَجُلٌ ، مِنْ هَـٰؤُلَاءِ »

157 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur : "Bir kere biz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında otururken ona Cum'a suresi indirildi. **"Onlardan, henüz kendilerine katılıp erişmemiş bulunan diğerlerine dahi."** ayetine vardığı zaman: "Ya Resulallah onlar kimlerdir?" diye sordum.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sorana bir cevap vermedi, o bu suali üç defa sordu. Selman-ı Farisî *(Radıyallahu Anh)* aramızdaydı, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* elini Selman'ın üzerine koyarak: **"Eğer iman Süreyya yıldızında olsaydı, şunlardan** (Faris milletinden) **bir takım insanlar -Yahut bir adam- muhakkak ona uzanıp alırlardı."** buyurdu. *(Buharî, Tefsir:373, No:4615, 4/1858, Müslim, Fezâilü's-Sahabe:59, No:2546, 4/1972, Tirmizî, Menakip:71, No:3933, 5/725, Ahmed ibni Hanbel, No:8087, 3/178)*

Bu hadis-i şerifte İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* hazretlerinin üstünlüğüne de delâlet vardır, çünkü o, fars milletindendir. Ayrıca Buhara civarındaki bir çok ulema ve meşayıh hazeratı da bu kavimden oldukları için bu hadis-i şerifin müjdesine dahildirler. Şu andaki İran milletinin ekserisi sapık şia mezhebine mensup oldukları için buradan nasipleri yoktur.

5 - İmam-ı Kelbî *(Rahimehullah)* ın nakline göre, bu kavim hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* zamanında Kâdisiyye günüAllah yolunda cihat eden onbin kişilik ordudur. Bunların ikibini Yemen ehlinden olan "Neha'" kabilesinden, beşbini yine Yemen ehlinden Kende ve Becîle kabilelerinden, üç bini de diğer karışık milletlerdendir.

Bu takdirde ayet-i kerime gaipten haber vermekte olup, bu haberde vuku' bulduğuna göre, ayet-i kerime hususi bir mucize olmaktadır.

O muharebede Sa'd ibni Ebî Vakkas *(Radıyallahu Anh)*, Yezdecir ordusunun reisi Şakî (bedbaht) Rüstem ile savaşmıştır.

Elmalılı Hamdi Efendi burada şöyle bir izaha yer vermiştir: "Sözün özü; ayet-i celilede methedilen bu kavmi bir zamana mahsus tek bir milletten ibaret kabul etmeyip, imandan sonra herhangi bir şekilde dinden dönenlerin yerine, islama hizmet eden herhangi bir toplum olarak anlamak gerekir ve burada inanç bakımından dinden dönme değil, amel bakımından dinden dönme bahis konusudur.

Vaktiyle yahudiler hristiyanlara, hristiyanlar da müslümanlara hak dine hizmet şerefini devrettikleri gibi, islâm nimetinin kıymetini bilmeyen nankör müslümanlar da o dine hizmet şerefini onun kıymetini bilecek, şükrünü eda edecek yeni bir müslüman topluma bırakmaya mecbur olacaklardır.

İnsanlık tarihi ve islâm tarihi bunun büyük ve küçük misalleriyle doludur. Fertleri küçük toplumları bırakalım da en büyük misalleri ele alalım. Önce araplar toplumdan topluma bu hizmeti yapmışlar, bundan sonra Emevîlerin son zamanlarında olduğu gibi bu hizmet araptan acem'e doğru geçmiş, hadis-i şerifin de gösterdiği üzere Fars kavmi maddi ve manevî olarak islâma çok büyük hizmetler etmiştir.

Sonra bunlar da aynı hâle gelmiş. Bu defa da Allah-u Tealâ Türkleri göndermiş, onlar arapların ve farsların kıymetini bilemeyip, kaybettikleri islâm devletini ele alarak Kostantiniyye (İstanbul) a, oradan da yer yüzünün her kıtasına yaymışlardır.

Şu hâlde ebna-i faris (farslılar) hadis-i şerifinin delâleti, İstanbul'un fethiyle ilgili hadis-i şerifin sarahati (açıklığı) ve bu ayet-i kerime'de zikredilen **"Umulur ki Allah bir Fetih ihsan eder."** şeklindeki ilâhi vaadin mutlak (kayıtsız) oluşu ve işareti ile Türkler de bu ayet-i kerimede methedilen kavimler arasına girmişlerdir.

Demek ki onlar da bu nimetin kadrini (kıymetini) bilmez, küfür ve küfrana (inkâr ve nankörlüğe) doğru giderlerse, yerlerini Allah-u Tealâ'nın göndereceği diğer bir topluma bırakmaya mecbur olacaklardır. Ve kim bilir lütfu geniş ve ilmi çok olan Allah-u Tealâ kıyamete kadar daha ne toplumlar gönderecektir.

Nitekim ayet-i celilenin sonundaki: (ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ) **"İşte bu, Allah'ın fazlı** (sırf lütfu ihsanı) **dır ki onu dilediğine verir. Allah** (ihsanı) **geniş olan,** (herşeyi) **çok iyi bilendir."** cümle-i celilesi de bu hakikata işaret etmektedir.

Tarih boyunca bir çok toplum islâmın bayraktarlığını yapmış, onun bayrağı hiç yere düşmemiştir. İnsanlar yer yüzünde yaşadıkları müddetçe de islâm ümmetinden bir topluluk daima hakkı ayakta tutacak ve onun bayrağını taşıyacaktır.

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, Şîa'dan İmamiye fırkası bu kavmin hazreti Ali ve şîası (taraftarları) olduğunu söylemişlerse de, onların bu hususta kendi uydurma rivayetlerinden başka kaynakları yoktur.

İmam-ı Fahrurrazî *(Rahimehullah)* hazretleri bu ayet-i celilenin tefsirinde Rafizî (şiî) lerin bozuk görüşlerini ve çürük delillerini iptal etmek üzere çok geniş izahlara yer vermiştir. Biz de burada o izahı özetlemeye çalışalım.

Bu ayet-i celile, Rafizî'lerden İmamiye fırkasının bozukluğunu gösteren en kuvvetli delillerdendir. Çünkü onlara göre Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın halifeliğini ve imametini (devlet başkanlığını) kabul eden herkes hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın imam olacağına dair açık delili inkâr ettiğinden kâfir ve mürted olmuştur.

Biz buna şöyle cevap veririz: Şayet durum böyle olsaydı bu ayet-i celilenin de delâlet ettiği gibi Mevlâ Tealâ onlarla muharebe edip, perişan eden ve onları hak dine çeviren bir topluluk getirirdi. Çünkü ayet-i celilede geçen (مَنْ) kelimesi şart yerinde gelmiş olup, umum ifade ettiğinden Allah-u Tealâ'nın, islâmdan dönen herkesi kahredip, saltanatlarını yıkacak bir topluluk getireceğine delâlet etmektedir.

Dolayısıyla Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ı halife tayin edenler mürted olsaydı, bu ayet-i kerimenin hükmüne göre Allah-u Tealâ onları ezecek ve mezheplerini bozacak bir topluluk getirirdi. Halbuki durum böyle olmayıp tam aksi ortaya çıkarak sözlerinin ve mezheplerinin batıl olduğunu bildiğimizden beri ezilen ve yanlış görüşlerini yaymaktan menedilenler Rafizî'ler olmuştur. İşte bu, insaflı olan herkes için çok açık bir görüştür.

BU AYETİ CELİLENİN HAZRETİ EBU BEKR-İ SIDDIK *(Radıyallahu Anh)* **IN HALİFELİĞİNİ MÜJDELEMESİ:**

Biz bu ayet-i kerimenin Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* hakkında inmiş olduğunun söylenmesi gerektiğini iddia etmekteyiz ki, bunun iki delili vardır.

A) Bu ayet dinden dönenlerden bahsetmektedir. Yukarıda da açıkladığımız gibi mürtedlerle savaşmayı üstlenen zat Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* dır. Bununla Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kastedilmiş olması da mümkün değildir. Çünkü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mürtedlerle savaştığı vaki değildir, bir de bu ayet-i kerimede: (فَسَوْفَ يَأْتِى اللهُ) **"Yakında Allah getirecektir."** buyurulmuştur ki bu ifade, hâle değil istikbale aittir.

O halde bu kavmin, bu hitabın inişi zamanında mevcut olmamaları gerekir. Eğer burada: "Bu sizin aleyhinizdedir, çünkü o zaman hazreti Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* mevcuttu." denilirse, buna iki türlü cevap veririz:

1 - Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın kendileriyle ordu kurup ta mürtedlere karşı savaşmış olan kimseler o anda mevcut değillerdi.

2 - Allah-u Tealâ: "Bu harbi yapabilecek güçlü ve muktedir bir kavim getirebileceğini." buyurmuştur. Dolayısıyla Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* o anda bulunuyorsa da kendi başına harbetme, emretme ve yasak koyma hususunda müstakil değildir, böylece soru kendiliğinden ortadan kalkmış olup, bundan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kastedilmesi mümkün olmadığı gibi Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın muradedilmesinin de imkânsız olduğu ortaya çıkmış olur.

Çünkü Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın savaşması vaki olmamıştır. O hâlde bu ayet-i kerime ona nasıl hamledilebilir? Eğer onlar; Aksine Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın savaşı mürtedlerle olmuştur, zira imamet hususunda ona karşı gelen herkes mürted olmuştur." derlerse bu iddialarını iki bakımdan çürütürüz.

a) - Mürted sözü sadece islâm kanunlarını terkeden kimselere şamildir. Halbuki Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a karşı gelenlerin hiç biri böyle değillerdi.

Zaten hiç kimse islâmdan çıktıkları için Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın onlarla savaştığını söylememiştir. Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* da katiyen onları mürted olarak adlandırmamıştır. Hatta Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın:

« اِخْوَانُنَا بَغَوْا عَلَيْنَا مَا هُمْ بِكَفَرَةٍ وَلَا فَسَقَةٍ لِمَا لَهُمْ مِنَ التَّاْوِيلِ »

"Kardeşlerimiz bize karşı azgınlık ettiler, onlar kâfir de değiller, fasık da değillerdir, çünkü tevilleri vardır." *(İmam-ı Rabbanî, Mektubat:2/48)* şeklindeki sözü çok meşhurdur. Dolayısıyla *(Allah kendilerine lânet etsin)* şu Rafizîlerin söylemiş oldukları bu söz hem bütün müslümanlara hem de Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)*Efendimize atılmış büyük bir bühtan (iftira) dır.

b) - Şayet imamet konusunda hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a karşı gelen herkes mürted olsaydı, o zaman bu ayet-i kerimenin açık hükmüne göre, Allah-u Tealâ'nın, Ebu Bekir ve taraftarlarını ezen ve onları doğru dine döndüren bir topluluk getirmesi gerekirdi.

Böyle bir şey olmadığına göre biz imamet konusunda hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a karşı gelmenin irtidad olmayacağını, dolayısıyla ayet-i celilenin hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* hakkında indiğini söylemek mümkün olmadığını anlamış oluruz. Çünkü ayet-i kerime dinden dönenlerle savaşan kimselerden bahsetmektedir.

B) - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın mürtedlerle savaştığını farzetsek de, hazreti Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* ın mürtedlerle yaptığı savaşın islâmdaki namı ve önemi hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın imamet konusunda kendisine karşı gelenlerle yapmış olduğu savaştan daha büyük ve daha yücedir. Zira Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* vefat edince, arapların harekete geçip inat ettikleri, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın, Tuleyha ve Müseyleme'yi kahreden kişi olduğu tevatürle bilinmektedir.

İrtidad eden o yedi fırka ile savaşan hazreti Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* dır. Zekât vermeyenlerle savaşan yine odur. O, bu savaşları yapınca islâmiyet yeniden yerleşmiş, gücü büyümüş ve devleti genişlemiştir.

Halifelik hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a geçtiği sırada ise, islâm şarkta ve garpta (doğuda ve batıda) kuvvet bulmuş, dünyanın kralları mağlûp olmuş, böylece islâm dini bütün din ve milletlere hükümran olmuştu.

O hâlde islâma yardım hususunda Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın harplerinin,hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ınkinden daha tesirli olduğu sabit olmuştur. Bu ayet-i kerimeden maksadın dini kuvvetlendirmeye gayret gösteren bir kavme tazim (onları yüceltmek) olduğu bilindiğine göre, bu ayet-i celile ile muradın bu işi üstlenen Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* olması gerekir.

Ayrıca Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesinde kastettiği kimseleri bir takım sıfatlarla vasıflamıştır ki, bunların hepsi Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* da mevcuttur.

1 - (يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ) **"Onların, Allah'ı, Allah'ın da onları sevmesi"**

Geride zikredilen delillerle bu ayet-i kerimenin Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* hakkında indiği anlaşılınca, "Allah'ı sevmek ve Allah tarafından sevilmek" vasfının da Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* da bulunmuş olması gerekir ki, Allah-u Tealâ'nın bu şekilde methettiği kimsenin zalim olması mümkün değildir. Bu da Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın halifeliğinde haklı olduğunu göstermektedir.

2 - (اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ) **"Müminlere karşı tevazulu, kâfirlere karşı şiddetli"** olmak, geride geçen delillerden de anlaşılacağı üzere Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın vasfıdır. Nitekim:

١٥٨–عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اَرْحَمُ اُمَّتِى بِاُمَّتِى اَبُو بَكْرٍ»

158 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Ümmetimin içinde ümmetime en çok acıyan Ebu Bekir'dir."** *(Tirmizî,Menakıp:33,No.3790,5/664, İbni Mace,Mukaddime:11,No.154,1/55, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:12903,4/367)* hadis-i şerifi de bu görüşü te'kid etmektedir.

Böylece Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* müminlere karşı şefkatli ve merhametli, kâfirlere karşı da şiddetli ve sert olmakla vasfedilmiştir. Görülmez mi ki, islâmiyetin başlangıcında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Mekke-i Mükerremede son derece güçsüz bir hâlde iken Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* onu nasıl müdafaa ediyor, ondan hiç ayrılmıyor, ona hizmet ediyor zorba kâfirlerin ve onların şeytanlarının hiçbirisine aldırmıyordu.

İşin sonunda yani halifeliği zamanında da aynı şekilde kimsenin sözünü dinlememiş, zekât vermeyenlerle harbetmesi gerektiği kararında ısrar etmişti. İş o hâle gelmişti ki, o kimselerle savaşa tek başına çıkmıştı, hatta sahabe-i kiram'ın büyükleri gelmişler yalvarıp yakararak gitmesine mani (engel) olmaya çalışmışlardı.

Sonra üzerlerine asker gönderildiği haberi o mürtedlere ulaşınca, bozguna uğramışlar, Allah-u Tealâ bunu, büyük islâm devleti için bir başlangıç kılmıştır. Dolayısıyla ayet-i celiledeki: **"Müminlere karşı merhametli, kâfirlere karşı çetin"** vasfı ancak ona yakışır.

3 - Ayet-i kerimedeki: (يُجَاهِدُونَ فِى سَبِيلِ اللهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَآئِمٍ) **"Allah yolunda savaşırlar ve hiç bir tenkitçinin kınamasından korkmazlar"** vasfında hazreti Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ile hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ortaksa da, hazreti Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* ın bu vasıftaki hazzı (nasibi) daha tam ve mükemmeldir, çünkü Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* ın kâfirlerle cihadı peygamberliğin başlangıcında islâm son derece zayıf, küfür ise çok güçlü iken vuku buldu.

O, olanca gücüyle kâfirlerle cihat ediyor ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i bütün kuvvetiyle savunuyordu.Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ise cihada Bedir ve Uhud'ta başladı, o vakit ise islâm kuvvetli ve ordusu toplu idi. Ayrıca:

« ... لَا يَسْتَوِى مِنْكُمْ مَنْ اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ اُولٰئِكَ اَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ اَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوا ... (١٠) »

"Sizden (Mekke'nin) **feth** (in) **den önce verip, savaşanlar** (diğerleriyle) **denk değildir. İşte onlar,** (fetihten) **sonra infak edip savaşanlardan derece bakımından daha büyüktür."** *(Hadid Suresi:10 dan)* ayet-i celilesinden ötürü, hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan önce cihat yapan Hazreti Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* daha üstündür.

4 - (ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَآءُ) **"Bu, Allah'ın bir fazlı** (lütfu) **dur ki, onu dilediğine verir."** vasfı da Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* a lâyıktır. Çünkü bu, Mevlâ Tealâ'nın:

« وَلَا يَأْتَلِ اُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ اَنْ يُؤْتُوا اُولِي الْقُرْبٰى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ... (٢٢) »

"İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler, akrabaya, yoksullara ve Allah yolunda hicret (göç) **edenlere vermeyeceklerine yemin etmesinler."** *(Nur Suresi: 22 den)* ayet-i kerimesiyle de kuvvet kazanmaktadır. Çünkü bu ayet-i kerimenin kesin olarak Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* hakkında oluşu, bütün bu sıfatların da ona ait olduğuna delâlet eden şeylerden birisidir.

Eğer burada: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hayatta iken Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* bu sıfatlara sahipti, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatından sonra halifeliğe başlayınca bu sıfatları kaybetti denilmesi niçin caiz olmasın?" denilirse, buna şöyle cevap verilir:

"Bu söz kesinlikle batıl (asılsız) dır, çünkü Mevlâ Tealâ, ilerde getireceğini vaadettiği bu kavmin kendisi tarafından sevilen ve O'nu seven bir toplum olacağını açıklamıştır ki bu, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* zamanında ve mürtedlerle savaşırken de bu sıfatlara sahip olduğuna Allah-u Tealâ'nın şahitlik yaptığını gösterir.

Bu makamda Rafizî (Şiî) lerin, *(Allah onlara lânet etsin)*:

١٥٩ – عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْاَكْوَعِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « لَاُعْطِيَنَّ الرَّايَةَ – اَوْ قَالَ: لَيَأْخُذَنَّ – غَداً رَجُلاً يُحِبُّهُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ ، اَوْ قَالَ: يُحِبُّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ ، يَفْتَحُ اللّٰهُ عَلَيْهِ »

159 - Seleme ibni Ekva' *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in (Hayber günü): **"Müslümanların sancağını yarın elbette bir kişiye vereceğim-**yahut şöyle buyurdu: **Yarın müslümanların bayrağını öyle bir kişi alacakki, Allah ve Resulü onu sever -** yahut şöyle buyurdu: **O Allahı ve Resulünü sever- Allah fethi ona müyesser kılacaktır."** *(Buharî, Cihad:118, No:2812, 3/1086, Tirmizî, Menakıb:21, No:3724, 5/638)*

Hadis-i şerifine dayanarak bu ayet-i kerimenin hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* hakkında inmiş olduğu şeklindeki görüşlerine şöyle cevap veririz. Bu, âhâd (tevatür derecesine yükselemeyen) hadislerdendir.

Rafizîlere göre bu hadis-i şerifleri amelde bile delil getirmek caiz değilken, ilim konusunda delil getirmek nasıl caiz olur? Hem ayetteki sıfatların

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* da bulunduğunu söylemek, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* da bulunmamasını gerektirmez.

Nitekim Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın "Allahı ve Resulünü seven, Allah tarafından da sevilen bir kimse olduğuna delâlet eden bir çok hadis-i şerifler vardır.

١٦٠ – عَنْ جابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: « اِنَّ اللّٰهَ لَيَتَجَلّٰى لِلنّاسِ عامَّةً وَيَتَجَلّٰى لِاَبِى بَكْرٍ خاصَّةً »

160 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz ki Allah** (kıyamet gününde) **umumi olarak insanlara tecelli edecek, hususi olarak da Ebu Bekr-i Sıddık** *(Radıyallahu Anh)* **a tecelli edecektir."** *(Hatib-i Bağdadî,Tarihi Bağdad, 12/19, Hafız Zehebî, Mizanü'l-İtidal, 4/142)*

١٦١– وَعَنِ النَّبِيِّ ﷺ: « مَاصَبَّ اللّٰهُ فِى صَدْرِى شَيْئاً اِلاَّ صَبَبْتُهُ فِى صَدْرِ اَبِى بَكْرٍ »

161 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu nakledilmiştir: **"Allah** (-u Tealâ) **benim göğsüme hiçbir şey dökmemiştir ki, ben onu Ebu Bekir'in göğsüne dökmüş olmayayım."** *(Süyûtî, el Hâvî, 2/101)*

Bundan sonra, Mevlâ Tealâ getireceğini vaadettiği kavmi methetmek üzere: (يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ) **"O, onları sever, onlar da O'nu sever."** buyuruyor.

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, sapık mutezile fırkasına mensup olan sahibi Keşşaf, kulun rabbisini sevmesini, O'na itaat etmesi, rızasını araması ve O'nu kızdıracak şeyler yapmamasına hamletmiş, Allah'ın, kullarını sevmesini de, itaatlerinden dolayı onlara en güzel sevapları vermesi, onları yüceltmesi, övmesi ve onlardan razı olmasıyla tefsir etmiştir.

Bir çok ehl-i sünnet âlimleri de onun yolunu takibederek bu mecazî manayı kabullenmişlerdir. Fakat sahibi keşşaf'ın burada asıl gayesi, Alah'ın zatını sevdiklerini söyleyen, muhabbet ve aşkın Allah-u Tealâ'nın zatına taallûk ettiğini savunan tasavvuf ehlini reddetmektir.

Nitekim bu izahtan sonra sôfiyye hakkında çok hakaretli sözler kullanmıştır, bu manayı nakleden diğer sünnî müfessirlerin maksadı bu değilse de, bilip bilmeden onu taklid etmişlerdir.

İbnül Münîr: "İntisaf" isimli eserinde bu konuda çok güzel bir açıklama yapmıştır. Şöyle ki: Kulun, Allahı sevmesini, O'na itaat etmesiyle tefsir etmenin, zahirin hilâfına (açık mananın tersi) olduğunda şüphe yoktur. Çünkü bu, sebebin ismini müsebbebe (sebebe bağlı olan şeye) takma yoluyla mecazdır. Mecaza ise, hakikat (gerçek mana) imkânsız olmadıkça gidilmez.

Şimdi muhabbetin lugat manasının gerçeğini bir takım kaidelerle inceleyelim ki, kulun muhabbetinin Allah-u Tealâ'ya taalûk edip etmeyeceğini anlayalım. Lugat itibariyle muhabbet, kendisiyle vasıflanan (muhabbet kendisinde bulunan) kimsenin lezzetli bir şeye meyletmesidir.

Bu sevgiye sebep olan lezzetler ise iki kısma ayrılır:

1 - His ile idrak edilen (duyu organlarıyla anlaşılabilen) lezzet: Nitekim yenilen şeydeki tadın lezzeti, güzel suretlere bakmanın lezzeti ve daha niceleri bu kısmın örneklerindendir.

2 - Akılla anlaşılabilen lezzet: Rütbe ve riyaset lezzeti, ilimlerin lezzetleri ve buna benzer diğerleri bu kısmın misallerindendir. Demek ki, sevgiye sebep olan lezzetler içersinde hissin (duyunun) hiçbir etkisi olmaksızın sadece akılla anlaşılabilecek olanlar vardır. Sonra, tabii ki sevgi, sebep olan lezzetlerin farklılığına göre mecburen değişir .

Nitekim insanın bir şehrin halkına reis olmasından duyduğu lezzet, önemli memleketlere riyasetinden aldığı lezzetle bir olmaz, sebeplerin farklılığına göre sevgi de değişmekte olduğuna göre, ilimlerin lezzetleri de malûmatın (bilinenlerin) farklılığına göre değişmektedir.

Mabud'-u Hak (Allah-u Tealâ) dan daha kâmil ve daha yüce hiçbir malûm olmadığına göre, O'nun marifetinden, O'nun cemalini ve kemalini bilmekten hasıl olan lezzet daha büyük, onun sebep olduğu sevgi de daha yerleşmiş olur.

İşte bu sevgi meydana geldiğinde, sahibini ibadetlere ve her işte Allahın emrine uymaya sevkeder. Demek oluyor ki, kulun rabbisini sevmesi mümkündür, hatta her müminde bulunmaktadır, çünkü o, imanın şartları ve gereklerindendir.İnsanlar imanlarındaki değişikliğe göre sevgide de farklıdırlar.

Hâl böyle olunca, kulun Allahı sevmesini lugattaki hakiki manasıyla tefsir edip ibadetleri ondan farklı kabul etmek gerekir. Nitekim kıyametten soran Arâbinin hadisi bunun apaçık delilidir. Şöyle ki:

١٦٢ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) : اَنَّ رَجُلاً مِنْ اَهْلِ الْبَادِيَةِ اَتَى النَّبِىَّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ ، مَتَى السَّاعَةُ قَائِمَةٌ؟ قَالَ: « وَيْلَكَ ، وَمَا اَعْدَدْتَ لَهَا » . قَالَ: مَا اَعْدَدْتُ لَهَا اِلاَّ اَنِّى اُحِبُّ اللهَ وَرَسُولَهُ ، قَالَ: « اِنَّكَ مَعَ مَنْ اَحْبَبْتَ » فَقُلْنَا: وَنَحْنُ كَذٰلِكَ؟ قَالَ: « نَعَمْ » فَفَرِحْنَا يَوْمَئِذٍ فَرَحاً شَدِيداً .

162 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Badiye (çöl) ehlinden bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ya Resulallah! Kıyamet ne zaman kopacak? diye sorduğunda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Şaşarım sana! Sen kıyamet için ne hazırladın?"** diye sordu.

O: "Ben Allah ve Resulünü sevmekten başka onun için (fazla bir amel) hazırlamadım." deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Şüphesiz ki sen sevdiğinle berabersin."** buyurdu.

(Ravi Enes *(Radıyallahu Anh)*) dedi ki: O zaman biz: (Ya resulallah!) Bizler de böyle miyiz?(ahirette sevdiklerimizle beraber miyiz?) diye sorunca, Resu-

lullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Evet!** (berabersiniz)." buyurması üzerine o gün biz çok kuvvetli bir şekilde sevindik. *(Buharî, Edep:95, No:5815, 5/2282, Müslim, Birr:50, No:2639, 4/2032, Tirmizî, Zühd:50, No:2385, 4/595, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:12013, 4/208)*

İşte bu hadis-i şerif, Allah-u Tealâ'yı sevmekten anlaşılan, mananın amellerden başka olduğunu açıklamaktadır. Çünkü o ârâbi amelleri nefyedip muhabbeti ispat etmiş (kıyamet için çok amel hazırlayamadığını, ancak Allah ve resulünün sevgisini hazırladığını belirtmiş), Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de onun bu ifadesini beğenmiş, sonra: **"Kişi sevdiği ile beraberdir."** buyurarak, kulun Allah'ı sevmesinin lugat bakımından hakiki manasında kabul edildiğini açıklamıştır.

Muhabbet kuvvetlenince aşk diye isimlenir. Dolayısıyla aşk son dereceye ulaşmış kuvvetli bir sevgidir ki, bunun da Allah-u Tealâ'ya taallûk etmesini kabul etmekte bir mani yoktur. O hâlde kul Allah-u Tealâ'ya aşık olabilir.

Kulun Allah-u Tealâ'yı hakiki manada sevmesini kabul edenler, bunu inkâr edenler hakkında şöyle demektedirler: "Çocuk, oyundan öte cima ve benzeri lezzetler olduğunu kabul edene karşı geldiği gibi, şehvete düşkün olup kadınlara tutkun olan kimse, ondan başka rütbe, riyaset gibi lezzetler bulunmadığını zannettiği gibi, kulun sevgisinin Allah-u Tealâ'ya taallûk ettiğini inkâr edenler de, bilmediklerinden bu inkâra saplanmışlardır.

Her taife kendinden üstün olanla dalga geçmekte ve onların boş işlerle uğraştığını zannetmektedir. Huccetü'l-İslâm Imam-ı Gazalî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Allah-u Tealâ'yı sevenler, kendilerinin bu hâlini inkâr edenlere:

« ... اِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَاِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُوْنَ (٣٨) »

'Siz bizimle alay ediyorsanız (iyi bilin ki) **siz nasıl alay ettinizse biz de sizinle alay edeceğiz'** *(Hud Suresi:38)* ayet-i kerimesini okurlar."

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede şöyle bir incelik vardır: Mevlâ Tealâ, kendisinin bu kimseleri sevmesini, onların kendisini sevmesinden önce zikretmiştir. Çünkü Allah-u Tealâ onları sevmeseydi, onları kendisini sevmeye muvaffak kılmazdı.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ اَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِيْنَ) **"Müminlere karşı zelil, kâfirlere karşı azizdirler."** buyurmuştur ki, bu tıpkı:

« ... اَشِدَّآءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ ... (٢٩) »

"Kâfirlere karşı şiddetli (sert), **kendi aralarında merhametlidirler."** *(Fetih Suresi:29 dan)* ayet-i celilesi gibidir.

Alûsi tefsirinde zikredildiğine göre: (اَذِلَّة), (ذَلِيْل) in cemisidir. Onların zelil olmalarından maksat hor ve hakir olmaları değil, bilakis son derece yumuşak ve şefkatli olmalarıdır. Bu kelime (لاَمْ) ile kullanılmalı iken (عَلىٰ) ile kullanılarak onların makamlarının yüceliğine dikkat çekilmiştir.

Şöyle ki: "Onlar aslında zelil olduklarından değil, aksine diğer müminlerden üstün oldukları halde onlara karşı tevazu kanatlarını gericidirler." demektir. Bundan sonra gelen: **"Kâfirlere karşı azîzdirler."** vasfı da bu manayı kuvvetlendirmektedir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Ali ibni Ebi Talip *(Radıyallahu Anh)* buraya şöyle mana vermiştir: "Onlar kendi din mensuplarına karşı çok yumuşak, din hususunda onlara ters düşenlere ise çok serttirler."

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, Atâ *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: "Onlar müminlere karşı, çocuğun babasına, kölenin ağasına davrandığı gibi yumuşak, kâfirlere ise aslanın, parçaladığı avına karşı sertliği gibi katıdırlar."

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (يُجَاهِدُونَ فِى سَبِيلِ اللهِ وَلاَ يَخَافُونَ لَوْمَةَ لآئِمٍ) **"Onlar Allah yolunda cihat ederler ve hiç bir kınayanın tenkidinden korkmazlar."** buyurarak, münafıklara tarizde bulunmuş (söz dokundurmuş) tur. Çünkü münafıklar devamlı kâfirleri gözlüyor ve onların kınamasından daima korkuyorlardı.

Mevlâ Tealâ, bu cümle-i celilesiyle, dini bakımdan kuvvetli olanların Allah'ın dinine eliyle ve diliyle yardım etme hususunda herhangi bir kınayanın tenkidinden korkmayacaklarını açıklamıştır.

Ayet-i celilede geçen: (لَوْمَة) kelimesi, itiraz etme manasında olan: (لَوْم) kelimesinden mastar binâ-i merre'dir. Hem bu kelimenin hem de (لآئِم) kelimesinin nekire (harf-i tarifsiz, belirsiz) getirilmesinde iki türlü mubalâğa vardır.

Şöyle ki: Nefyin peşinde gelen nekire umum ifade ettiği için hiçbir tenkitten korkmadıkları anlaşılmakta sonra failinin nekireliği de buna katılarak hiçbir tenkitçiden çekinmedikleri meydana çıkmaktadır ki, buna göre mana: "Onlar kınayanlardan hiçbirinin hiçbir şekilde kınamasından korkmazlar." demektir.

Ayrıca (لَوْمَة) kelimesinin tek bir tenkit manasında olmasında da, onlara göre bütün tenkitlerin bir tenkit gibi kabul edildiğine işaret vardır.

HİÇ BİR TENKİTTEN KORKMAYIP HER YERDE HAKKI SÖYLEMEK HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİF VE RİVAYETLER:

١٦٣ – عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: اَمَرَنِى خَلِيلِى بِسَبْعٍ: اَمَرَنِى بِحُبِّ الْمَسَاكِينِ ، وَالدُّنُوِّ مِنْهُمْ ، وَاَمَرَنِى اَنْ اَنْظُرَ اِلَىٰ مَنْ هُوَ دُونِى ، وَلاَ اَنْظُرَ اِلَىٰ مَنْ هُوَ فَوْقِى ، وَاَمَرَنِى اَنْ اَصِلَ الرَّحِمَ وَاِنْ اَدْبَرَتْ ، وَاَمَرَنِى اَنْ لاَ اَسْأَلَ اَحَداً شَيْئاً ، وَاَمَرَنِى اَنْ اَقُولَ بِالْحَقِّ وَاِنْ كَانَ مُرّاً ، وَاَمَرَنِى اَنْ لاَ اَخَافَ فِى اللهِ لَوْمَةَ لاَئِمٍ ، وَاَمَرَنِى اَنْ اُكْثِرَ مِنْ قَوْلِ لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللهِ فَاِنَّهُنَّ مِنْ كَنْزٍ تَحْتَ الْعَرْشِ .

163 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: "Dostum (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*) bana yedi şey emretti: **Fakirleri sevmemi ve onlara yakın**

olmamı bana emretti. Bana kendimden üste olana bakmayıp kendimden aşağı olana bakmamı emretti. Yine bana sırt çevrilse de, (akrabam beni arayıp sormasa da) **rahmi vasletmem** (yakınlarımla ilgilenmem) **i emretti. Ayrıca bana kimseden bir şey istememi emretti. Ve yine bana acı da olsa doğruyu söylememi emretti. Bana Allah** (yolun) **da hiçbir tenkitçinin tenkidinden korkmamamı da emretti. Bir de bana:** (لاَحَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ الاَّ بِاللهِ) **sözünü çok söyle çünkü onlar** (bu kelimeler) **arşın altındaki bir hazinedendir."** diye emretti. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:21472, 8/94)*

١٦٤ – عَنْ جُنَادَةَ بْنِ اَبِى اُمَيَّةَ (رضى الله عنه) قَالَ: دَخَلْنَا عَلَىٰ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ وَهُوَ مَرِيضٌ. قُلْنَا: حَدِّثْنَا اَصْلَحَكَ اللهُ بِحَدِيثٍ يَنْفَعُ اللهُ بِهِ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ: دَعَانَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فَبَايَعْنَاهُ فَكَانَ فِيمَا اَخَذَ عَلَيْنَا اَنْ بَايَعَنَا عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِى مَنْشَطِنَا وَمَكْرَهِنَا وَعُسْرِنَا وَيُسْرِنَا وَاَثَرَةٍ عَلَيْنَا. وَاَنْ لاَنُنَازِعَ الْاَمْرَ اَهْلَهُ وَعَلَىٰ اَنْ نَقُولَ بِالْحَقِّ اَيْنَمَا كُنَّا لاَنَخَافُ فِى اللهِ لَوْمَةَ لاَئِمٍ قَالَ: « اِلاَّ اَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللهِ فِيهِ بُرْهَانٌ »

164 - Cünade ibn-i Ebî Ümeyye *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Ubade ibni Samit *(Radıyallahu Anh)* hasta iken yanına girdik ve: "Allah seni ıslâh etsin (Allah sana iyilik versin)! Bize Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den işittiğin bir hadis-i şerifi rivayet et ki, Allah-u Tealâ onunla (bize) fayda versin." dedik.

Bunun üzerine şunu söyledi: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bizi (ensar cemaatını Akabe gecesi biat için) çağırdı. Biz de kendisine biat ettik. Bizden aldığı sözler arasında: Neşatlı zamanımızda, kederli anımızda, darlığımızda, varlığımızda, amirlerimiz kendi arzularını bizim nefislerimiz üzerine tercih etseler dahi onları dinleyip itaat etmeğe, emirlik hususunda ehil olanla kavga etmeyeceğimize, nerede olsak hakkı söyleyeceğimize ve Allah hakkında hiç bir kınayıcının tenkidinden korkmayacağımıza dair aldığı beyat da vardı."

Ubade *(Radıyallahu Anh)* şöyle devam etti. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Ancak emirin açık bir küfrünü görseniz, onun küfrü hakkında yanınızda Allah'tan bir huccet** (Kur'andan kuvvetli bir delil) **olması hâli müstesnadır** (o takdirde ona itaat etmezsiniz)." buyurdu. *(Buharî, Fiten: 2, No.6647, 6/2588)*

١٦٥ – عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ: صَلَّىٰ بِنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ يَوْمًا صَلاَةَ الْعَصْرِ بِنَهَارٍ ثُمَّ قَامَ خَطِيبًا فَلَمْ يَدَعْ شَيْئًا يَكُونُ اِلَىٰ قِيَامِ السَّاعَةِ اِلاَّ اَخْبَرَنَا بِهِ حَفِظَهُ مَنْ حَفِظَهُ وَنَسِيَهُ مَنْ نَسِيَهُ وَكَانَ فِيمَا قَالَ: « اَلاَ لاَ يَمْنَعَنَّ رَجُلاً هَيْبَةُ النَّاسِ اَنْ يَقُولَ بِحَقٍّ اِذَا عَلِمَهُ » قَالَ: فَبَكَىٰ اَبُو سَعِيدٍ (رضى الله عنه) فَقَالَ: قَدْ وَاللهِ رَاَيْنَا اَشْيَاءَ فَهِبْنَا.

165 - Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bize gündüzleyin ikindi na-

mazını kıldırdıktan sonra hatip olarak ayağa kalktı ve kıyamete kadar olacak her şeyi bize (o hutbesinde) bildirdi. Onu ezberleyen ezberledi, unutan unuttu. Buyurdukları arasında şu da vardı:

"Agah olun (uyanık bulunun)! **Sakın insanların heybeti** (korkusu), **bir kişiyi hakkı bildiği halde söylemekten alıkoymasın."** Bunun üzerine Ebu Said *(Radıyallahu Anh)* "Vallahi bir takım şeyler gördük de korktuk (bu yüzden hakkı her yerde söyleyemedik)" diyerek ağladı. *(Tirmizî, Fiten:26, No:2191, 4/483, İbni Mace, Fiten:20, No:400, 2/1328, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:11678, 4/142)*

"İncâhu'l-Hace" isimli eserde zikredildiğine göre, hadis-i şerifte geçen heybet (korku), bazen can ve mal güvenliğinin tehlikeye düşmesi şeklinde olur, eğer duyulan korku böyle bir korku ise, hadis-i şerifte geçen emir, vaciplik için değil, azimet içindir.

Çünkü böyle bir tehlike anında emr-i bilma'ruf nehyi anil münker mükellefiyetinin (iyi şeyleri emredip, kötüyü menetme yükümlülüğünün) kalkacağı konusunda icma' (ulemanın görüş birliği) vardır.

Şayet korkulan şey, kınanmak, ayıplanmak gibi bir şeyse, bunu göze alıp bu vazife yapılmalıdır,zira geride geçen bir hadis-i şerifte buyurulduğu üzere: "Acı da olsa hak söylenmeli ve Allah yolunda hiç bir ayıplayıcının tenkidinden korkulmamalıdır."

١٦٦ – عَنْ اَبِى سَعِيدٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ يَحْقِرْ اَحَدُكُمْ نَفْسَهُ » قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ! كَيْفَ يَحْقِرُ اَحَدُنَا نَفْسَهُ؟ قَالَ: « يَرَىٰ اَمْراً ، لِلّٰهِ عَلَيْهِ فِيهِ مَقَالٌ، ثُمَّ لاَ يَقُولُ فِيهِ . فَيَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ ، لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: مَا مَنَعَكَ اَنْ تَقُولَ فِى كَذَا وَكَذَا؟ فَيَقُولُ: خَشْيَةُ النَّاسِ . فَيَقُولُ: فَاِيَّاىَ ، كُنْتَ اَحَقَّ اَنْ تَخْشَىٰ »

166 - Ebu Said *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Sizin biriniz kendi nefsini küçümsemesin."** Bunun üzerine: "Ya Resulallah! Birimizin kendisini küçümsemesi nasıl olur?" diye sorduklarında.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Biriniz öyle bir iş görür ki, onunla ilgili söz söylemesi, Allahın onun üzerinde bir hakkı iken o konuda bir şey söylemez** (insanlardan korkarak iyiliği emretmeyip kötülükten nehyetmediği için kendisini küçümsemiş olur). **Sonra Allah-u Tealâ kıyamet günü ona: "Şu şu konuda söz söylemekten seni ne menetti** (engelledi)." **diye sorunca, O: "İnsanların korkusu" diye cevap verir. O zaman Allah-u Tealâ: "Sen** (insanlardan değil), **öncelikle benden korkmalıydın."** buyurur. *(İbni Mace, Fiten:20, No:4008, 2/1328, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:11255, 4/62)*

١٦٧ – عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: مَا زَالَ بِى الْاَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْىُ عَنِ الْمُنْكَرِ حَتَّىٰ مَا تَرَكَ لِى الْحَقُّ صَدِيقاً .

167 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "İyiliği emredip, kötülükten nehyetmeye o kadar devam ettim ki, doğruyu söylemekten bir dostum kalmadı." *(İbni Sa'd, Süyûtî, Dürrul Mensûr: 3/104)*

١٦٨ – عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « انَّ اللهَ لَيَسْأَلُ الْعَبْدَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتّىٰ يَقُولَ: مَا مَنَعَكَ ، اذْ رَأَيْتَ الْمُنْكَرَ ، اَنْ تُنْكِرَهُ فَاذَا لَقَّنَ اللهُ عَبْداً حُجَّتَهُ ، قَالَ: يَا رَبِّ! رَجَوْتُكَ ، وَفَرِقْتُ مِنَ النَّاسِ »

168 - Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **Şüphesiz ki Allah-u Tealâ kıyamet günü kulunu sorguya çeker, hatta 'münkeri** (dine aykırı bir şeyi) **gördüğünde onu inkar etmen** (ona karşı çıkıp gidermen) **den seni alıkoyan şey nedir?' diye sorar.**

Sonra Allah-u Tealâ bir kula huccetini telkin edince (kendisini savunma delilini öğretince o kişi kendisini müdafaa etmek üzere): **' Ya Rabbi! Ben senin rahmetini** (müsamaha'nı) **umdum, insanlardan ise korktum** (bu yüzden dine aykırı durum karşısında susmayı tercih ettim)' **der."** *(İbni Mace, Fiten:21, No:4017, 2/1332, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:11735,4/155)*

١٦٩ – عَنْ حُذَيْفَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ يَنْبَغِي لِلْمُؤْمِنِ اَنْ يُذِلَّ نَفْسَهُ » قَالُوا: وَكَيْفَ يُذِلُّ نَفْسَهُ؟ قَالَ: « يَتَعَرَّضُ ، مِنَ الْبَلاَءِ ، لِمَا لاَ يُطِيقُهُ »

169 - Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **Mümin kişinin nefsini zelil etmesi** (alçaltması) **uygun** (caiz) **değildir.** Bunun üzerine sahabîler: "Nefsini küçük düşürmesi nasıl olur?" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Gücünün yetmeyeceği bir belâya nefsini hedef eder."** buyurdu. *(İbni Mace, Fiten:21, No:4016, 2/1331, Tirmizî, Fiten:67, No:2254, 4/522, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:23504, 9/117)*

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığı üzere, ortamın ciddi bir şekilde bozulup, fitneler ve belâların çoğaldığı dönemde iyilikleri emredip, kötülükleri menetme sorumluluğu kalkmış olur. Böyle bir zamanda müslüman kişinin olumsuz durumları önlemeye kalkışması ve sonuçsuz kalacağı kesin olan bir takım girişimlerde bulunması, dayanamayacağı bir takım belâ ve felâketlere hedef olmasına sebebiyet vereceğinden uygun ve caiz görülmemiştir.

Sehl ibni Sa'd es Saidî *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: "Ben, Ebû Zer, Ubade ibnis Samit, Ebu Saidil Hudrî, Muhammed ibni Mesleme ve altıncı bir kişi, 'Allah yolunda hiç bir tenkitçinin tenkidine aldırmayacağımız' a dair, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile sözleştik.

Fakat altıncı kişiye bu sözü tutmak çok zor gelince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*den kendisini bu sözden bağışlamasını istedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*de onu muaf tuttu. *(İbni Asakir, Süyûtî, Dürrul Mensûr, 3/104)*

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, bu kişilerin Allah yolunda cihat edip hiç bir tenkitçinin tenkidinden çekinmemeleri, bundan evvel zikredilen **"Allah onları sever, onlar da Allahı severler."** cümle-i celilesinden anlaşılan fart-ı muhabbet (Allaha karşı olan aşırı sevgi) lerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü o sevgi, kendisinde bulunanlar için en büyük reşad (doğruluk) tur.

Nitekim şair ne güzel demiştir.

« وَاِذَا الْفَتىٰ عَرَفَ الرَّشَادَ لِنَفْسِه هَانَتْ عَلَيْهِ مَلَامَةُ الْعُذَّالِ »

"Delikanlı kendisi için doğru olanı anlarsa,
Tenkitçilerin kınaması ona kolay gelir."

Hatta sevgi doğru olursa, seven sevdiği uğrunda kınanmaktan lezzet alır. Nitekim şöyle denilmiştir:

« اَجِدُ الْمَلَامَةَ فِى هَوَاكَ لَذِيذَةً حُبّاً لِذِكْرِكَ فَلْيَلُمْنِى اللُّوَّمُ »

"Senin aşkın uğrunda tenkit edilmeyi lezzetli buluyorum,
Çünkü senin anılmanı seviyorum. Artık tenkit edenler varsın beni tenkit etsin"

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (ذٰلِكَ فَضْلُ اللهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَآءُ) **"İşte bu Allah'ın bir lütfudur ki, onu dilediğine verir."** buyurmuştur.

Buradaki (ذٰلِكَ) kelimesi, müminlerin daha önce zikredilen, "Allahı sevmek, Allah tarafından sevilmek, müminlere karşı alçak gönüllü olmak, kâfirlere karşı sert davranmak ve Allah yolunda cihat edip kimsenin tenkidinden çekinmemek" gibi vasıflarına işarettir.

Böylece Mevlâ Tealâ bütün bunların kendi fazlı ve ihsanı ile meydana geldiğini açıklamaktadır. İşte bu ifade de, "kulların taatlarını Allah'ın yarattığı" hususunda ehli sünnetin açık bir delilidir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَاللهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ) **"Allah** (ihsanı) **geniş ve ziyade bilendir."** buyurmuştur. Buradaki "vâsi' " kelimesi Allah-u Tealânın kudretinin mükemmelliğine, "Alîm" tabiri de ilminin üstünlüğüne bir işarettir.

Allah-u Tealâ "Vasıfları şöyle şöyle olan bir topluluk getireceğini" bildirdikten sonra, kudretinin her şeyi kapladığını açıklayarak bu va'dini yerine getirmekten aciz olmadığını, ilminin mükemmelliğini açıklayarak ta haberlerine ve vaadlerine bir hulf (değişiklik) gelmesinin imkânsız olduğu hususunu kuvvetlendirmiştir.

Sanki burada şöyle buyurulmaktadır: "Lütufları ve ihsanı çok olan ve ilmi sonsuz olan Allah-u Tealâ en ümitsiz zamanda en beklenmedik yerden, en umulmaz kimselerin vasıtasıyla neler neler yaratır! Nasıl yaratır? Bunu O bilir. Şu hâlde lütuf ve ihsanını kimlere ne şekilde vereceğini de o bilir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, salik (Allah'a kavuşmaya çalışan kimse) lerden bazısı manevi geçitleri ve perdeleri yetmiş senede aşar, ki-

misi yirmi senede, bazısı bir senede, bazısı bir ayda, hatta bir cumada, belki de bir saatte ulaşır. Hususi bir tevfik (Allah'ın muvaffak kılması) ve ezeli bir inayet (Allah'ın yardımı) ile bir saniyede Allah-u Tealâ'ya ulaşanlar da vardır.

Nitekim Firavun'un sihirbazları, Musa *(Aleyhisselâm)* ın mucizesini gördüklerinde:

« ... اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ (١٢١) »

"Biz âlemlerin rabbine iman ettik." *(Araf Suresi: 121 den)* diyerek manevi yolu hakkıyla katetmişler, bir saatten de az bir zaman içersinde ârif (Allah'ı bilen) lerden olmuşlardır.

Nakledildiğine göre İbrahim ibni Edhem *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri evvelce dünya saltanatı içinde iken bütün lezzetleri terkedip hak yolunu kastedince, Belh'ten Merv'e gidinceye kadar öyle bir makama ulaştı ki, köprüden suya düşecek adamı "Dur" dediği anda, havada olduğu yerde durdurarak kurtardı.

Râbiatül Basriyye *(Kuddise Sırruha)* Basra sokaklarında satılmak için dolaştırılan yaşlı bir cariye idi, yaşlılığından dolayı onu kimse almak istemedi, tüccardan biri ona acıyıp yüz dirhem gibi bir fiata onu satın aldı sonra onu azat etti. O da manevi yolu seçerek ibadete öyle yöneldi ki bir sene geçmeden Basra'nın bütün kurra'sı ve ulema'sı, makamının yüksekliğinden dolayı onu ziyarete geldi.

Amma Allah-u Tealâ'nın ezeli inayeti (evveli olmayan yardımı) kimin hakkında sebkat etme (geçme) yip, Allah-u Tealâ'nın fazl-u keremiyle muamele edilmeyerek nefsinin eline bırakılan kimse manevi geçitlerden birinin yolunda yetmiş sene takılıp kalır da geçemez ve "bu yol ne kadar karanlık, ne kadar müşkil, ne kadar zormuş " diye bağırır durur.

Eğer sen, "Niye bu kimse Allah'ın tevfikine seçildi de öbürü mahrum edildi, halbuki ikisi de kullukta müşterektir" diyecek olursan işte o anda celâl perdelerinden sana: "Edebe sarıl, rabliğin sırrını ve kulluğun hakikatını anla, çünkü Allah yaptığından sorulmaz, kullar sorumludurlar. İşte bu, Azîz ve Alîm olan Allahın takdiridir. Şüphesiz ki fazl-u kerem Allah'ın elindedir, onu dilediğine verir, Allah büyük fazl ve lütuf sahibidir." diye nida edilir.

Ey Allahımız! Bizi kendisine inayet sebkat eden (ezelde Allah'ın yardımına mazhar olan) lardan, hakkında hususi tevfik ve hidayet tekaddüm eden (yaratılmadan önce Allah-u Tealâ'nın muvaffak kıldığı) kimselerden kıl Âmin.., Ya Rabbel âlemîn.!

"Letâifu'l-İşârât" ta buyurulduğu üzere, Mevlâ Tealâ dinden dönmeyenlere kendisinin onları sevmesi, onların da Allahı sevmeleri gibi bir vasıf vermiştir ki bunda müminlere büyük bir müjde vardır. Zira bu durumda, Allah-u Tealâ'nın mürted olmayan herkesi sevdiğini bilmek gerekir.

Burada şöyle ince bir işaret de vardır ki, mümin olan herkesin Allah'ı sevici olması gerekir. Kişinin Allah-u Tealâ'ya karşı sevgisi yoksa, onun imanının sıhhatinde tehlike vardır.

Ayrıca bu ayet-i celilede kulun Allah'ı sevmesinin caiz olduğuna, Allah-u Tealâ'nın da kuluna muhabbetinin cevazına dair bir delil bulunmaktadır. Allah-u Tealâ'nın kuluna karşı olan muhabbeti bir kaç mananın dışına çıkmaz. Bu muhabbet ya kuluna acıması, veya ona lütuf ve ihsanda bulunması, ya da medh-u sena buyurması (kulunu övmesi) şeklinde tezahur eder (açığa çıkar).

Bu muhabbet, "kulunu kendisine manen yaklaştırmak ve kulunun makamını özelleştirmek istemesi" manasında da kabul edilebilir. Nasıl ki Allah-u Tealâ'nın kuluna olan rahmeti, ona in'am etmeyi (nimet vermeyi) irade buyurması (dilemesi) anlamına gelmekteyse, kuluna muhabbeti de, ona hususi bir şekilde ikram etmeyi dilemesidir.

Bu manaya göre muhabbetle, rahmet arasındaki fark: Muhabbet, özel bir in'amı dilemek, rahmet ise her hangi bir şekilde nimet vermeyi istemektir. O hâlde muhabbet, rahmetten daha hususi olmuş olur.

Aslında bu iki lâfız da bir manaya dönerler, çünkü Allah-u Tealâ'nın irade sıfatı tek olup, bütün muratlarını o tek sıfatıyla dilemektedir. Fakat iradenin taalluk ettiği şeyin vasıflarının değişmesine göre, iradenin isimleri de değişmektedir.

Kulun Allah-u Tealâ'ya muhabbetine gelince, bu, kişinin kalbinde bulduğu lâtif (cismanî olmayan ruhanî) bir hâldir ki, bu hâl, sahibini sevdiği zatın emirlerine uymayı, nefsinin arzularına uymaya tercih etmesine, nefsinin hazlarını (lezzetlerini) terk edip, her yönü ile Hak Sübhanehû'nun haklarını diğer bütün hazlara tercih etmeye sevkeder.

Kul Allah'a karşı sevgisinden bahsettiği zaman, kulun bu muhabbet sıfatı ne kadar yüksek ise, muhabbet hakkındaki tarifi de ona göre farklı olur. Bundan dolayı muhabbet bir çok şekillerde tarif edilmiştir. Nitekim denilmiştir ki: Muhabbet mahbubun varlığından dolayı kalbin irtiyahı (rahatlaması) dır.

Denilir ki: Muhabbet, mahbubun zikrinde (sevgiliyi anmakta) muhibbin (sevenin) kendini tamamen kaybetmesidir.

Denmiştir ki: Muhabbet, muhibbin mahbubuna (sevenin, sevdiğine) her yönden samimi olmasıdır. Muhabbet (sevgi), her kerim'in belâsı (her iyi kimsenin tutkusu) dur.

Muhabbet: Himmet (maksuda ulaşma kararlılığı) nın neticesidir. Dolayısıyla himmeti en yüce olanın muhabbeti asfa (daha arınmış), hatta evfa (daha bol), belki de a'lâ (en yüce) dir.

Muhabbet şöyle de tarif edilmiştir: Sevgi, ayıklığı olmayan bir sarhoşluk ve sevgiliyle karşılaşmaktan dolayı, temyiz (seçme) kabiliyetini ortadan kaldıracak bir şaşkınlıktır.

Denilir ki: Muhabbet şifası umulmayan bir belâ (tutku) ve devası bilinmeyen bir hastalıktır.

Ayet: 54

Yine denilmiştir ki: Muhabbet, senden hiç ayrılmayan bir alacaklı ve devamlı surette sevgili tarafından en ince haklarına varıncaya kadar senden talebeden bir gözcüdür.

Yine buyurulmuştur ki: Muhabbet, muhabbeti gerektiren bir kaziyye (dava) dır. Bundan dolayı Hak Tealâ'nın muhabbeti, kulun muhabbetini gerektirmiştir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ) **"O, onları sever, onlar da O'nu severler."** buyurmuştur ki, bundan anlaşılan, O onları sevmeseydi, onlar O'nu sevemezdi. O Mevlâ Tealâ, sevgiyi bildirmeseydi, çamurdan yaratılan insanın muhabbet denen şey aklına bile gelmezdi.

Sonra Mevlâ Tealâ sevenlerin sıfatlarını açıklarken: (أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ) **"Müminlere karşı tevazulu, kâfirlere karşı sert'tirler."** buyurarak, onların hiç bir isteksizlik göstermeden sevdikleri uğrunda seve seve canlarını harcadıklarına ve ellerinden gelen en ufak kıymık kadar şeyi bile esirgemeden sevdiklerini müdafaa hususunda ruhlarına varıncaya kadar her şeylerini cömertçe vermeye hazır olduklarına işaret buyurmuştur.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ onların sıfatı hakkında: (يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللهِ) **"Allah yolunda cihat ederler."** buyurarak, "Onlar, ibadetlere devam edebilmek için nefisleriyle cihat ederler, istek ve arzuları kesmek için kalpleriyle cihat ederler, Allah-u Tealâ'dan başka alâka ve irtibatları silmek suretiyle ruhları ile cihat ederler, devamlı surette müşahede (Allah-u Tealâ'yı görür gibi yaşama) makamında istikamet üzere kalabilmek için sırlarıyla (iç âlemleriyle) cihat ederler" gibi manalara işaret buyurmuştur.

Daha sonraki ifadesinde: (وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ) **"Onlar hiç bir tenkitçinin kınamasından korkmazlar."** buyurarak, bu dostlarının, hiçbir yakınlarının nasihatını düşünmediklerine, hiç bir şeyin kendi başına bir iş göreceği fikrine meyletmediklerine, hiç bir haz ve nasibe yönelmediklerine ve hiç bir hâlde ahde vefa âdetinden ayrılmadıklarına dikkat çekmiştir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (ذَٰلِكَ فَضْلُ اللهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ) **"İşte bu, Allah** (-u Tealâ) **nın fazl-u keremidir ki, onu dilediğine verir. Allah her bakımdan geniştir, her şeyi hakkıyla bilendir."** buyurarak, bütün bu nimetlere nailiyetin o dostları tarafından olmayıp, bizzat kendi fazl-u keremiyle olduğunu ve kendisinin, fazl-u keremi kullarından kime tahsis edeceğini çok iyi bildiğini açıklamıştır.

ALLAH YOLUNDA HAKKIYLA CİHADI EMREDEN BİR AYET-İ KERİME:

« وَجَاهِدُوا فِي اللهِ حَقَّ جِهَادِهِ ... (٧٨) »

"Allah (yolun) **da hakkıyla cihad edin."** *(Hac Suresi:78 den)*

Mevlâ Tealâ bundan önceki ayet-i kerimelerde kâfirleri dost edinmeyi yasakladıktan sonra, dost edinmeleri gereken kimseleri açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ (٥٥)

KELİME MANASI (55)

(اِنَّمَا وَلِيُّكُمُ) **Ancak sizin veliniz** (dostunuz), kimdir? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ) **dır,** daha? (وَرَسُولُهُ) **Resulüdür,** daha? (وَالَّذِينَ) **o kimseler ki,** (اٰمَنُوا) **iman ettiler,** onlardan bedel, (الَّذِينَ) **öyle kimseler ki,** (يُقِيمُونَ)**ikame ederler** (dosdoğru kılarlar), neyi? (الصَّلٰوةَ) **namazı,** daha? (وَيُؤْتُونَ) **verirler,** neyi? (الزَّكٰوةَ) **zekâtı,** ne oldukları halde? (وَهُمْ) **halbuki onlar,** (رَاكِعُونَ) **rükû' edici** (boyun eğici) **dirler.**

MEALİ ŞERİFİ

Sizin veliniz (dostunuz) **ancak Allah'tır, Resul'üdür ve rükû' edici olarak namazı dosdoğru kılan ve zekâtı veren müminlerdir.**

İ Z A H A T

Ayet-i celilenin iniş sebebi hakkında müfessirler çeşitli görüşler açıklamışlardır.

1 - Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiği üzere bu ayet-i celile, Ubade ibni Samit *(Radıyallahu Anh)* hakkında inmiştir, çünkü o, yahudilerin dostluğundan uzaklaşarak: **"Ben, Allah'ı, resulünü ve müminleri dost ediniyorum."** deyince:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارٰى اَوْلِيَآءَ ... (٥١) »

"Ey iman edenler! Yahudi ve hristiyanları dost edinmeyin." *(Maide Suresi:51 den)* ayet-i celilesinden: **"Sizin veliniz ancak Allah** (-u Tealâ) **dır, O'nun peygamberidir ve o müminlerdir."** mealindeki bu ayet-i kerimeye kadar nazil oldu.

Buna göre ayet-i celilede geçen müminler Ubade ibni Samit *(Radıyallahu Anh)* ve diğer ashab *(Radıyallahu Anhum)* hazaratıdır.

2 - Cabir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, bir kere Abdullah ibni Selâm *(Radıyallahu Anh)*, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Bizim kavmimiz Kureyza ve Nadır bizi terkettiler ve bizimle oturmayacaklarına yemin ettiler." demesi üzerine bu ayet-i celile indi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bunu ibni Selâm *(Radıyallahu Anh)* a okuyunca O, **"Ya Resulallah! Allahı, resulünü ve müminleri dostlar edinmeye razı olduk."** dedi.

3 - Ebû Cafer Muhammed ibni Ali el Bâkır *(Radıyallahu Anh)* bu ayet-i kerimenin bütün müminler hakkında indiğini söyleyince, ona: "Bir takım insanlar bu ayet-i kerimenin hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* hakkında indiğini söylüyorlar." denmesi üzerine, O: **"Hazreti Ali** *(Radıyallahu Anh)* **da müminlerdendir."** diye cevap verdi.

Bu rivayetlere göre ayet-i celile bütün müminler hakkında umumidir. Dolayısıyla mümin olan herkes bütün müminlerin dostudur. Bunun bir benzeri de:

« ... وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ... (٧١) »

"Mümin erkekler ve mümin kadınlar birbirinin velisidirler." ayetidir. *(Tövbe Suresi:71 den)*

Buna göre: **"Namazı dosdoğru kılanlar ve zekâtı verenler"** kavl-i şerifi bütün müminlerin sıfatıdır. Burada bu sıfatların zikredilmesinden maksat müminleri münafıklardan ayırmaktır. Çünkü onlar da iman ettiklerini iddia ediyorlar, fakat namaza ve zekâta devam etmiyorlardı.

Nitekim Mevlâ Tealâ onların namazlarını anlatırken:

« ... وَلَا يَأْتُونَ الصَّلٰوةَ اِلَّا وَهُمْ كُسَالٰى ... (٥٤) »

"Namaza ancak üşene üşene gelirler." *(Tövbe Suresi:54 den)* diğer bir yerde de:

« ... وَاِذَا قَامُوا اِلَى الصَّلٰوةِ قَامُوا كُسَالٰى يُرَآؤُنَ النَّاسَ ... (١٤٢) »

"Onlar namaza kalktıkları vakit üşene üşene kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar." *(Nisa Suresi:142 den)* buyurmuş; zekâtlarından bahsederken de:

« ... اَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ ... (١٩) »

"Hayra (mala) **karşı pek düşkün adamlar olarak."** *(Ahzab Suresi:19 dan)* buyurmuştur.

Gerideki rivayetlere göre ayet-i celilede geçen: (وَهُمْ رَاكِعُونَ) **"Onlar rükû' edicidirler."** kavl-i şerifi şu manalarla açıklanmıştır.

Ebû Müslim hazretlerinin beyanına göre:

A) Burada rükû'dan maksat: Hudû' (boyun eğme) dir. Yani "Onlar Allah'ın bütün emir ve yasaklarına boyun eğip, hudû' ve huşû' içinde namazlarını kılar, zekâtlarını verirler." demektir.

B) Bu tabirden maksat: "Namaz kılmak onların şanındandır ve onların şiârıdır "demektir. Burada özellikle rükû'un anılması ise:

« ... وَارْكَعُوا مَعَ الرّٰكِعِينَ (٤٣) »

"Rükû' edenlerle birlikte rükû' edin." *(Bakara Suresi:43 den)* ayet-i celilesinde olduğu gibi rükû' amelinin şerefini ortaya koymak içindir.

C) Ulema'dan bazısı şöyle demiştir: "Bu ayet-i kerime indiği zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabından bir kısmı namazını bitirmiş, bir kısmı malını fakire vermiş, bir kısmı da henüz namazda rükû' halindeydi. İşte onların bu sıfatları farklı olduğu için Allah-u Tealâ bunların hepsine ayet-i kerimede yer verdi.

Ulemadan bir kısmı da ayet-i kerimenin umum hakkında inmiş olmayıp, bundan muayyen bir şahıs kastedildiğini söylemişlerdir.

4 - Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Ikrime *(Radıyallahu Anh)* bu ayet-i celilenin Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* hakkında indiğini söylemiştir.

5 - Bir çok ulemadan nakledildiğine göre, bu ayet-i kerime Ali ibni Ebi Talip *(Radıyallahu Anh)* hakkında inmiştir. Nitekim:

١٧٠ – عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ (رضى الله عنهما) يَقُولُ: وَقَفَ عَلَىٰ عَلِيِّ بْنِ اَبِى طَالِبٍ سَائِلٌ وَهُوَ رَاكِعٌ فِى تَطَوُّعٍ فَنَزَعَ خَاتَمَهُ فَاَعْطَاهُ السَّائِلَ ، فَاَتَىٰ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَاَعْلَمَهُ ذٰلِكَ ، فَنَزَلَتْ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ هٰذِهِ الْآيَةُ : ﴿ اِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴾ فَقَرَأَهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ ثُمَّ قَالَ: « مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ ، اَللّٰهُمَّ وَالِ مَنْ وَالَاهُ ، وَعَادِ مَنْ عَادَاهُ »

170 - Ammar ibni Yâsir *(Radıyallahu Anhüma)* nın şöyle buyurduğu nakledilmiştir: Bir kere Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* nafile namazda rükû'a eğilmişken yanında bir dilenci durdu, o da yüzüğünü çıkararak ona verdi. O dilenci Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelip bunu bildirince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bu ayet-i kerime indi.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu ayet-i kerimeyi ashabına okuduktan sonra: **"Ben kimin dostu isem Ali de onun dostudur, Ey Allahım! Ona dost olana dost ol, ona düşman olana düşman ol."** buyurdu. *(Taberânî, el Mu'cemü'l-Evsat, No:6228, 7/130, Tirmizî, Menakıp:20, No:3713, 5/633, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:641, 1/182, Hakim, Müstedrek, No:4576, 3/118)*

١٧١ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: اَقْبَلَ ابْنُ سَلَامٍ وَنَفَرٌ مِنْ قَوْمِهِ اٰمَنُوا بِالنَّبِيِّ ﷺ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ اِنَّ مَنَازِلَنَا بَعِيدَةٌ وَلَيْسَ لَنَا مَجْلِسٌ وَلَا مُتَحَدَّثٌ دُونَ هٰذَا الْمَجْلِسِ وَاَنَّ قَوْمَنَا لَمَّا رَاَوْنَا اٰمَنَّا بِاللهِ تَعَالَىٰ وَرَسُولِهِ ﷺ وَصَدَّقْنَاهُ رَفَضُونَا وَآلَوْا عَلَىٰ نُفُوسِهِمْ اَنْ لَا يُجَالِسُونَا وَلَا يُنَاكِحُونَا وَلَا يُكَلِّمُونَا فَشَقَّ ذٰلِكَ عَلَيْنَا ، فَقَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ ﷺ: « اِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللهُ وَرَسُولُهُ » ثُمَّ اِنَّهُ ﷺ خَرَجَ اِلَى الْمَسْجِدِ وَالنَّاسُ بَيْنَ قَائِمٍ وَرَاكِعٍ

فَبَصُرَ بِسَائِلٍ ، فَقَالَ: « هَلْ اَعْطَاكَ اَحَدٌ شَيْئاً؟ » فَقَالَ: نَعَمْ خَاتَمٌ مِنْ فِضَّةٍ ، فَقَالَ: « مَنْ اَعْطَاكَهُ؟ » فَقَالَ: ذٰلِكَ الْقَائِمُ وَاَوْمَأَ اِلٰى عَلِيٍّ كَرَّمَ اللّٰهُ وَجْهَهُ ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: « عَلٰى اَيِّ حَالٍ اَعْطَاكَ؟ » فَقَالَ: وَهُوَ رَاكِعٌ ، فَكَبَّرَ النَّبِيُّ ﷺ ثُمَّ تَلاَ هٰذِهِ الْآيَةَ .

171 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Bir kere Abdullah ibni Selâm *(Radıyallahu Anh)* ve onun kavminden Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e iman eden bir kısım insan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek:

"Ya Resulallah! Bizim evlerimiz uzaktır ve kavmimizin meclisinden başka oturup konuşacağımız bir yerimiz yoktur. Kavmimiz bizim Allah'a ve resulüne inandığımızı görünce bizi terkederek bizimle oturmayacaklarına, konuşmayacaklarına ve evlenmeyeceklerine dair yemin ettiler, bu da bize çok ağır geldi." dediler.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara: "**Sizin dostunuz Allah'dır, resulüdür ve inananlardır.**" ayet-i kerimesini okudu. Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* mescide çıktığında insanların kimisi kıyamda, kimisi rukûda iken bir dilenci gördü ona: **"Hiç bir kimse sana bir şey verdi mi?"** diye sordu. O: "Evet! Gümüş bir yüzük verdi." deyince,Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Onu sana kim verdi?"** diye sordu. O dilenci Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a işaret ederek "Şu ayakta kılan." dedi.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Hangi hâl üzere sana verdi?"** diye sorunca O: "Rukû hâlinde iken" diye cevap verdi. Bunu duyan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tekbir getirerek bu ayet-i kerimeyi okudu. *(Alûsî, 6/167, İmam Ebul Ferec el Cevzî, Zadü'l-Mesir, 2/382, Vahidî, Esbab-ı Nüzul, No:397, Sh.201, İbni Merdüyeh, İbni Kesir, 2/67)*

Ebû Zer *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Bir gün Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile öğle namazını kılıyordum, derken bir dilenci mescitte bir şeyler istedi, amma ona hiç kimse bir şey vermedi. Bunun üzerine dilenci ellerini göğe kaldırarak: 'Ey Allahım! Şahit ol ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mescidinde bir şeyler istedim, kimse bana bir şey vermedi' dedi.

O zaman Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* rüku hâlinde iken o dilenciye serçe parmağındaki yüzüğü gösterdi. O zaman dilenci hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a doğru yönelerek Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gözü önünde yüzüğü aldı. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

١٧٢ – عَنْ اَبِي ذَرٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اَللّٰهُمَّ اِنَّ اَخِي مُوسٰى سَأَلَكَ فَقَالَ: ﴿ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي اَمْرِي وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي

وَاجْعَلْ لِي وَزِيراً مِنْ اَهْلِي هٰـرُونَ اَخِي اُشْدُدْ بِهِ اَزْرِي وَاَشْرِكْهُ فِي اَمْرِي ﴾. (٢٥-٣٢) «
فَاَنْزَلْتَ قُرْاناً نَاطِقاً ﴿ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِاَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَاناً ﴾ (٣٥) اَللّٰهُمَّ وَاَنَا
مُحَمَّدٌ نَبِيُّكَ وَصَفِيُّكَ فَاشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي اَمْرِي وَاجْعَلْ لِي وَزِيراً مِنْ اَهْلِي
عَلِيّاً اُشْدُدْ بِهِ ظَهْرِي » قَالَ اَبُو ذَرٍّ: فَوَاللّٰهِ مَا اَتَمَّ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ هٰـذِهِ الْكَلِمَةَ حَتّٰى
نَزَلَ جِبْرِيلُ فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ: اِقْرَأْ ﴿ اِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ ﴾ اِلَى آخِرِ الآيَةِ .

172 - **"Ey Allahım! Kardeşim Musa senden dilekte bulunarak 'Ey Rabbim göğsüme genişlik ver, işimi bana kolaylaştır, dilimden** (şu) **düğümü çöz ki sözümü anlasınlar, bana ailemden bir de vezir** (yardımcı) **ver. Kardeşim Harun'u, O'nunla arkamı kuvvetlendir ve O'nu işimde ortak kıl' dedi."** *(Tâhâ Suresi:25-32)*

Sen de: **"Senin pazunu kardeşinle kuvvetlendireceğiz, size büyük bir güç vereceğiz."** *(Kasas Suresi:35)* **buyuran ayet-i kerimeyi indirmiştin.**

Ey Allahım! Senin nebiyyin ve safiyyin (peygamberin ve seçkin kulun) **olan, Ben Muhammed de** (senden şöyle istiyorum) **'Benim göğsüme genişlik ver, işimi kolaylaştır ve bana ehlimden Ali'yi vezir yap, O'nunla sırtımı kuvvetlendir' diye duada bulundu."**

Ebû Zer *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatmaktadır: "Vallahi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu duasını tamamlamadan Cibril *(Aleyhisselâm)* inerek: **'Ya Muhammed! Oku'** diye bu ayet-i kerimeyi sonuna kadar indirdi." *(İmam-ı Fahrurrazî, Mefâtihu'l-Gayb: 12/23)*

١٧٣ – عَنْ اَبِي رَافِعٍ (رضى الله عنه) قَالَ: دَخَلْتُ عَلٰى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَهُوَ نَائِمٌ يُوحٰى اِلَيْهِ
فَاِذَا حَيَّةٌ فِي جَانِبِ الْبَيْتِ فَكَرِهْتُ اَنْ اَبِيتَ عَلَيْهَا فَاَوْقَظَ النَّبِيَّ ﷺ ،وَخِفْتُ اَنْ
يَكُونَ يُوحٰى اِلَيْهِ فَاضْطَجَعْتُ بَيْنَ الْحَيَّةِ وَبَيْنَ النَّبِيِّ ﷺ لَئِنْ كَانَ مِنْهَا سُوءٌ كَانَ
فِيَّ دُونَهُ ، فَمَكَثْتُ سَاعَةً فَاسْتَيْقَظَ النَّبِيُّ ﷺ وَهُوَ يَقُولُ: ﴿ اِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ
وَالَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴾ « اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي
اَتَمَّ لِعَلِيٍّ نِعَمَهُ وَهَيَّاَ لِعَلِيٍّ بِفَضْلِ اللّٰهِ اِيَّاهُ »

173 - Ebû Rafi' *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* uykuda ona vahiy gelirken yanına girdiğimde, evin kenarında bir yılan gördüm, onu öldürürken Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i uyandı-

rırım da ona gelen vahye mani olurum endişesiyle yılanı öldürmek istemediğimden, bir şey olursa ona değil de bana olsun diye Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile yılan arasına uzandım.

Birden o: (... اِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا) **"Sizin dostunuz ancak Allah'tır, resulüdür ve namazlarını hakkıyla kılan zekâtlarını veren ve rükû eden müminlerdir."** ayet-i kerimesini okuyarak uyandı ve: **"Ali'ye nimetlerini tamamlayan ve ona olan fazlıyla Ali'ye** (bütün mükafatları) **hazırlayan Allah** (-u Tealây) **a hamdolsun."** buyurdu. *(Süyûtî, Dürrul Mensûr, 3/106, Taberanî, el Mu'cemü'l-Kebir, No:955, 1/320)*

Bütün bu rivayetler, ayet-i celilenin hazreti Ali hakkında indiği görüşünü kuvvetlendirmektedir.

Bu rivayetlere göre ayet-i celiledeki: (وَهُمْ رَاكِعُونَ) cümle-i celilesi (يُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ) den hâl olup, buna göre mana: "Onlar rükû hâlindeyken zekât verirler." demektir.

Nesefi tefsirinde zikredildiğine göre, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* efendimizin parmağındaki yüzük bol olduğundan onu çıkartmak için amel-i kesir (çok hareket) e muhtaç olmamıştır. Dolayısıyla bu ayet-i celile nafile sadakaya zekât ismi de verileceğine, namazda sadaka vermenin caiz olduğuna ve amel-i kalil (az bir hareket) in namazı bozmayacağına delâlet etmektedir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın yüzüğünü fakire verdiği bu namaz, nafile bir namaz olabilir, çünkü farz namazda az bir hareket bile mekruhtur.

Kazî, Fahrurrazî ve Alûsi tefsirlerinde zikredildiğine göre, sapık şia mezhebi bu ayet-i celilede geçen "veli" kelimesini mütevellî (müminler hakkında yetkili, devlet reisi) manasında yorumlayarak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den hemen sonra hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* efendimizin halife olması gerektiğini söylemişlerse de, ehli sünnet uleması buna bir kaç yönden cevap vermişlerdir:

1 - Bir defa bu ayet-i kerimenin Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* hakkında indiğine dair icma' (görüş birliği) yoktur. Nitekim gerideki sebeb-i nüzülleri inceleyenler bunu görür. Hatta Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın evlâdından ve ehli beytin imamlarından ehli Sünnetin de şîa'nın da imam kabul ettiği İmam-ı Muhammed el Bâkır *(Radıyallahu Anh)* bu ayet-i kerimenin muhacir ve ensar hakkında indiğini söylemesi üzerine birisi: "Biz bu ayet-i kerimenin Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* hakkında indiğini işittik." deyince, İmam hazretleri: **"O da onlardandır,** yani o da muhacir ve ensar'a dahildir." diye cevap verdi. Bunu meşhur tefsir sahibi Ebu Bekr-i Nakkaş *(Rahimehullah)* rivayet etmiştir.

Ayrıca ayet-i celiledeki "Müminler" in cemi sigasıyla gelmesi bu rivayete daha uygundur. Çünkü cemiyi müfred manasında kabul etmek zahirin hilâfınadır. Bu ayet-i kerimenin Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* hakkında indiği rivayeti sahih olsa da, burada Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın cemi lâfzıyla zikre-

dilmesi, insanları da onun gibi yapmaya sevk edip, onun gibi sevaba nail olmaya teşvik etmek içindir.

2 - Ayet-i celilede geçen: "Veli" lâfzının, devlet reisi manasında olması kabul edilemez, bilakis bunun manası "yardımcı ve dost" demektir. Çünkü ayet-i celile, müminlerin mürtedlerden korkusunu giderip, kalplerini kuvvetlendirmek ve teselli etmek gayesiyle inmiştir.

Ayrıca ayet-i kerimenin öncesi ve sonrasına bu mana uygun düşmektedir. Çünkü bundan evvel: (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارىٰ اَوْلِيَآءَ) **"Ey iman edenler! Yahudi ve hristiyanları dost edinmeyin."** *(Maide Suresi:51)* buyurulmuştur ki, bundan "Yahudi ve hristiyanları devlet reisi seçmeyin" manası kastedilemez, çünkü bunun yasaklığı herkesçe bilinen bir husustur.

Aksine bu ayet-i kerimeyle: "Yahudi ve hristiyanları dost ve yardımcı edinmeyin, onlarla içli dışlı olmayın." manası kastedilmiştir. Dolayısıyla bu ayet-i kerimede emredilen velâyet, önceki ayet-i celilede yasaklanan velâyetin aynısıdır ki, bu da dostluktur.

Nitekim bu ayet-i celileden sonraki ayet-i kerimede Mevlâ Tealâ:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُواً وَلَعِباً مِنَ الَّذِينَ اوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ اَوْلِيَآءَ ... (٥٧) »

"Ey iman edenler! Sizden evvel kendilerine kitap verilenler ile kâfirlerden dininizi bir eğlence ve bir oyun tutanları veliler (dostlar) **edinmeyin."** *(Maide Suresi:57)* buyurarak kâfirleri dost edinme yasağını tekrarlamıştır ki, burada da devlet reisliği manasının düşünülmesi mümkün değildir.

3 - Allah-u Tealâ bu ayet-i celilede zikredilen müminleri yedi yerde cemi olarak getirmiştir. Cemi lâfızları her ne kadar tazim (yüceltme) gayesiyle tek kişi hakkında kullanılabilirse de, bu, hakikat değil, mecaz olur. Halbuki asıl olan, sözü hakiki manasında kullanmaktır.

4 - Çok açık ve net delillerle, bundan önceki: **"Mürtedlere karşı getirilecek kavim"** *(Maide Suresi:54)* hakkındaki ayet-i celilenin, Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* ın imameti (devlet reisliği) nin sahih olduğunu gösteren en kuvvetli delillerden biri olduğu anlaşılmıştı. Eğer bu ayet-i celile Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sonra, ilk olarak hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın halife olacağına delâlet etse, iki ayet-i kerime arasında bir tezat (çelişki) olur ki, bu batıl (yanlış) tır.

5 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* Kur'an tefsirini bu şîa'lardan daha iyi bildiği hâlde, bu ayet-i kerimeyi kendisinin ilk halife olacağına dair delil getirmemiştir. Şia: "Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* bunu takiyye için söylememiştir." de diyemezler, çünkü onlar Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın seçildiği şura'nın yapıldığı gün, hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın kendi faziletini beyan eden menkıbe-

leriyle, kendisinin halife seçilmesi gerektiğine delil getirdiği hakkında rivayetler uydurmuşlar, fakat bu ayet-i celileyi delil getirdiğini söylememişlerdir.

6 - Bu ayet-i celilenin Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın halifeliğine delil olduğunu farzetsek bile, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hayatta iken hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın ümmet üzerinde tasarrufta bulunması (yetkili halife olması) caiz olmazdı.

Dolayısıyla geriye hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın daha sonra devlet başkanı olması ihtimali kalır ki şiîler ne zaman bunu ileri sürseler biz de kabul eder ve bunu Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın halifeliğinin diğer üç halifeden sonra olacağı manasına alırız. Çünkü ayet-i kerimede hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın halifeliğinin zamanını gösteren bir ifade yoktur.

7 - Ayet-i celiledeki (انَّمَا) edatı şiîlerin dediği gibi, hasr (özelleştirme) manasında değildir. Çünkü (انَّمَا) edatı her yerde hasr için kullanılmaz, nitekim bir ayet-i kerimede:

« انَّمَا مَثَلُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَآءٍ اَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَآءِ ... (٢٤) »

"Dünya hayatının hâli, gökten indirdiğimiz bir su gibidir." *(Yunus Suresi:24 den)* buyurulmaktadır ki, burada, "dünya hayatının hâli ancak budur" denemez. Çünkü dünya hayatıyla ilgili bundan başka daha bir çok meseller bulunduğu şüphesizdir.

8 - Şîa'nın, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: "Kendisinden sonra hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın halife olacağı" hususunda rivayet ettikleri hadis kendi uydurmalarıdır. Zira böyle bir rivayetin şîa'nın kendi kitaplarından başka hiç bir muteber kaynakta yeri yoktur.

Ehli sünnet ise, Hazreti Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın halifeliği hakkında hiç bir rivayet uydurmaya ihtiyaç duymamış, ancak sahabe-i kiramın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bu hususta sordukları suallere aldıkları cevaplar hakkındaki sağlam hadis-i şerifleri nakletmişlerdir. Nitekim:

١٧٤ – عَنْ حُذَيْفَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ لَوِ اسْتَخْلَفْتَ . قَالَ: « اِنِ اسْتَخْلَفْ عَلَيْكُمْ فَعَصَيْتُمُوهُ عُذِّبْتُمْ ، وَلٰكِنْ مَا حَدَّثَكُمْ حُذَيْفَةُ فَصَدِّقُوهُ ، وَمَا اَقْرَأَكُمْ عَبْدُ اللهِ فَاقْرَؤُهُ »

174 - Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Bir kere ashab-ı kiram "Ya Resulallah! Halife seçseydin (nasıl olurdu?) dediklerinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Sizin üzerinize halife seçseydim de, siz ona isyan etseydiniz azabolunurdunuz velâkin Huzeyfe size ne söylüyorsa onu tasdik edin, Abdullah size ne okutursa onu okuyun."** buyurdu. *(Tirmizî, Menakıb:39, No:3812, 5/675, Hakim, Müstedrek, No:4435, 3/74)*

١٧٥- عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ مَنْ يُؤَمَّرُ بَعْدَكَ؟ قَالَ: « اِنْ تُؤَمِّرُوا اَبَا بَكْرٍ تَجِدُوهُ اَمِيناً زَاهِداً فِى الدُّنْيَا رَاغِباً فِى الْاٰخِرَةِ ، وَاِنْ تُؤَمِّرُوا عُمَرَ تَجِدُوهُ قَوِيّاً اَمِيناً لاَ يَخَافُ فِى اللهِ لَوْمَةَ لآئِمٍ ، وَاِنْ تُؤَمِّرُوا عَلِيّاً وَلاَ اُرَاكُمْ فَاعِلِينَ ، تَجِدُوهُ هَادِياً مَهْدِيّاً يَأْخُذُ بِكُمُ الطَّرِيقَ الْمُسْتَقِيمَ »

175 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere: "Ya resulallah! senden sonra kim emir tayin edilecek." diye sorulduğunda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

"Ebu Bekri emir tayin ederseniz onu emin (güvenilir), **dünyaya soğuk ahirete istekli bulursunuz, Ömer** *(Radıyallahu Anh)* **ı emir tayin ederseniz onu kuvvetli, emniyetli, Allah uğrunda hiç bir tenkitçinin kınamasından korkmaz bulursunuz, eğer Ali'yi emir tayin ederseniz -ki bunu yapacağınızı zannetmiyorum- onu hidayet edici, hidayete ermiş, sizi dosdoğru yola götüren bir kişi olarak bulursunuz."** buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:859, 1/232)*

Sözün özü; bu ayet-i celile şîa'dan imamiye fırkasının iddia ettiği şekilde Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın ilk halife olması gerektiğine delâlet etmemektedir. Bu, Allah-u Tealâ'nın, zihnini asabiyet (taraftarlık) tozlarından korumayı üstlendiği kimselere aşikârdır.

Kuşeyrî tefsirinde şöyle zikredilmiştir: Ayet-i celiledeki "veli" yardımcı demektir. Buna göre müminlerle, Hak Sübhanehu'nun düşmanları arasında hiçbir dostluk bulunamaz, çünkü Hak Tealâ'nın düşmanları din düşmanlarının tâ kendileridir.

Ayet-i kerimenin başındaki (اِنَّمَا) öyle bir harftir ki, kendisinden sonra gelenin dışındakilerin, onunla ters düştüğünü ifade eder. Buna göre, ayet-i celilede geçen, "Allah-u Tealâ, resulü *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve gerçek müminler" in dışındaki herşey müminin düşmanıdır.

Bu düşmanların en büyüğü de haberde geldiği üzere kişinin nefsidir. Nefsine düşman olan kimse, onu savunmak için ne halkla mücadele eder, ne de Hak tealâ ile münakaşa eder, yani nefsini düşman tanıyan kimse ile nefsinden sebep insanlar arasında da, Mevlâ Tealâ arasında da hiç bir husumet (düşmanlık) olmaz. Çünkü o kimsenin nefsinin bütün hazları tümüyle yok olmuş ve o, nefsini rabbisine hiç muaraza (itiraz) sız teslim etmiştir.

Ayet: 55

MÜMİNLERİN GERÇEK DOSTLARININ KİM OLDUĞUNU BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« . . . وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ (٦٨) »

"**Ve Allah (-u Tealâ) müminlerin dostudur.**" *(Ali İmran Suresi : 68'den)*

« . . . اِنْ اَوْلِيَآؤُهُ اِلاَّ الْمُتَّقُونَ . . . (٣٤) »

"**O'nun** (Allah-u Tealâ'nın) **dostları ancak müttakilerdir.**" *(Enfal Suresi:34 den)*

« ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ مَوْلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَاَنَّ الْكَافِرِينَ لاَ مَوْلٰى لَهُمْ (١١) »

"**Bu** (Allah-u Tealâ'nın, iman edenlere yardım edip, kâfirleri yardımsız bırakması), **şüphesiz Allahın, inananların mevlâsı** (dostu) **olması sebebiyledir. Kâfirlerin ise, hiç şüphesiz Mevlâsı** (yardımcısı) **yoktur.**" *(Muhammed Suresi: ll)*

« اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ اٰوَوْا وَنَصَرُوا اُولٰئِكَ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ . . . (٧٢) »

"**Şüphesiz iman edip de hicret edenler, Allah** (-u Tealân) **ın yolunda mallarıyla, canlarıyla cihat edenler ve** (muhacirleri) **barındırıp yardım edenler** (varya), **işte onların bir kısmı diğer bir kısmının velileri** (dostları ve sahipleri) **dirler.**" *(Enfal Suresi: 72'den)*

« وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ . . . (٧١) »

"**İnanan erkeklerle, inanan kadınların bir kısmı, bir kısmının velileri** (yardımcıları) **dır.**" *(Tövbe Suresi: 7l'den)*

« لاَ تَجِدُ قَوْماً يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ يُوَآدُّونَ مَنْ حَآدَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا اٰبَآءَهُمْ اَوْ اَبْنَآءَهُمْ اَوْ اِخْوَانَهُمْ اَوْ عَشِيرَتَهُمْ . . . (٢٢) »

"**Allah'a ve ahiret gününe inanan bir toplumu - Babaları, oğulları, kardeşleri yahut akrabaları da olsa - Allah'a ve resulüne düşman olanlarla dostluk eder bulamazsın.**" *(Mücadele Suresi:22 den)*

Mevlâ Tealâ, müminlerin gerçek dostlarının kimler olduğunu açıkladıktan sonra, bu emri tutanların mutlaka galip olacaklarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَمَنْ يَتَوَلَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا فَاِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْغَالِبُونَ (٥٦)

KELİME MANASI (56)

(وَمَنْ) **Her kim,** (يَتَوَلَّ) **dost edinirse,** kimi? (اللّٰهَ) **Allah'ı,** daha? (وَرَسُولَهُ) **Resul'ünü,** daha? (وَالَّذِينَ) **o kimseleri ki,** (اٰمَنُوا) **iman ettiler,** (فَاِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ) **şüphesiz Allah'ın hizbi** (taraftarları) kimlerdir? (هُمُ الْغَالِبُونَ) **ancak galip gelecek kimselerdir.**

MEALİ ŞERİFİ

Kim Allah'ı, Resul'ünü ve iman edenleri dost edinirse, şüphesiz ki hizbullah (Allah'ın taraftarları), **galip olacakların ta kendileridir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre arapçada "Hizb" kelimesi, kişinin kendi görüşünde olan arkadaşlarının meydana getirdiği topluluktur ki, bunlar kendilerine zor gelen bir işten dolayı bir araya gelmişlerdir.

Peygamberlerle harbetmek üzere birleşen gruplara da: "Ahzap" denir. Aynı zamanda kişinin sabah akşam okumaya devam ettiği vird ve dualara da hizb denir.

Müfessirler bu kelimeyi çeşitli şekillerde tefsir etmişlerdir. Hasan-ı Basrî *(Radıyallahu Anh)* a göre: "Cündullah" (Allah'ın ordusu) manasındadır.

Ebu Revk *(Rahimehullah)* "Evliyaullah" (Allah'ın velileri),

Ebul Âliye *(Rahimehullah)* "Şîatullah" (Allah'ın taraftarları) manalarını vermişlerdir. Bazıları da bu tabire: "Ensârullah" (Allah'ın yardımcıları) manasını vermişlerdir.

İmam-ı Ahfeş *(Rahimehullah)* a göre: "Hizbullah" Allah-u Tealâ'nın dinini din olarak kabul eden, ona itaat eden, bu sebeble Allah-u Tealâ'nın kendilerine yardım ettiği kimselerdir.

Hâzin ve Beğavî tefsirlerinde , İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayete göre Mevlâ Tealâ'nın bu ayet-i celilede bahsettiği: **"Allah'ı, resulünü ve müminleri dost edenler"** den maksadı muhacirlerle ensar ve onlardan sonra gelenlerdir.

Kazî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede zamir yerine ism-i zahir konması onların galip olmalarının delilini açıklamak içindir. Sanki burada: "Kim bu büyüklerle dostluk ederse, onlar Allah-u Tealâ'nın hizbidir. Allah'ın taraftarları ise, galip olanların tâ kendileridir." buyurulmak istenmiştir.

Ayet: 56

Ayrıca burada ism-i zahirin getirilmesiyle, onların şanı yüceltilmiş, bu isimle onlara şeref verilmiş ve onlardan başkasıyla dostluk edenlerin "Hizbüşşeytan" (şeytanın taraftarları) olduğuna tariz (üstü kapalı şekilde temas) edilmiştir.

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, kâfirlere, nefis ve şeytan gibi Allah-u Tealâ'nın görünen ve görünmeyen düşmanlarına karşı galip olmak ancak Mevlâ Tealâ'nın yardımı iledir. Nitekim Allah-u Tealâ:

« اِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ ... (٧) »

"Siz Allah'a yardım ederseniz, Allah da size yardım eder." *(Muhammed Suresi: 7 den)* buyurmuştur.

Nusret ve galebe (yardım ve galibiyet) ancak Allah-u Tealâ'nın tesiriyledir. Muiz (azîz eden) O'dur. İzzetin tamamı O'ndan gelmektedir.

١٧٦ – رُوِىَ : اَنَّ اللّٰهَ تَعَالٰى شَكَا مِنْ هٰذِهِ الْاُمَّةِ لَيْلَةَ الْمِعْرَاجِ شَكَايَاتٍ؛

اَلْاُولٰى: اِنِّى لَمْ اُكَلِّفْهُمْ عَمَلَ الْغَدِ وَهُمْ يَطْلُبُوْنَ مِنِّى رِزْقَ الْغَدِ .

وَالثَّانِيَةُ: اِنِّى لَااَرْفَعُ اَرْزَاقَهُمْ اِلٰى غَيْرِهِمْ وَهُمْ يَرْفَعُوْنَ عَمَلَهُمْ اِلٰى غَيْرِى .

وَالثَّالِثَةُ: اِنَّهُمْ يَاْكُلُوْنَ رِزْقِى وَ يَشْكُرُوْنَ غَيْرِى وَيَخُوْنُوْنَ مَعِى وَيُصَالِحُوْنَ خَلْقِى .

وَالرَّابِعَةُ: اِنَّ الْعِزَّةَ لِى وَاَنَا الْمُعِزُّ وَهُمْ يَطْلُبُوْنَ الْعِزَّةَ مِنْ سِوَاىَ .

وَالْخَامِسَةُ: اِنِّى خَلَقْتُ النَّارَ لِكُلِّ كَافِرٍ وَهُمْ يَجْتَهِدُوْنَ اَنْ يُوْقِعُوْا اَنْفُسَهُمْ فِيْهَا .

176 - Rivayet edildiğine göre Allah-u Tealâ, miraç gecesi habibine, bu ümmetten bir takım şikayetlerde bulunmuştur.

1 - **Ben onlara yarının işini yüklemedim, onlar ise benden yarının rızkını istiyorlar.**

2 - **Ben onların rızıklarını başkalarına vermiyorum, onlar ise amellerini benden başkası için yapıyorlar.**

3 - **Benim rızkımı yiyorlar, benden başkasına şükrediyorlar, kullarımla iyi geçiniyorlar, benimle iyi geçinmiyorlar.**

4 - **Şüphesiz ki izzet bana aittir, azîz eden benim, onlar ise izzeti benden başkasından istiyorlar.**

5 - **Ben cehennemi her kâfir için yarattım onlar ise, kendilerini oraya düşürmeye çalışıyorlar.** *(Ruhul Beyan: 2/407)*

Artık bu nasihatlardan sonra, nefsini temizlemeye uğraşmayıp onun keyfine uyan, kendisini düşmanlar zümresine katmış olacağından elbette mansur olmaz (yardım olunmaz), çünkü cesaretten ancak hasaret meydana gelir (günah işlemeye cesur olan ancak zarar eder).

Kötü istek nefsin gereğidir, nefis ise karanlık olduğundan, ondan ancak karanlık doğar, artık mümin nefsini kötü huylarından temizleyinceye kadar oruç, namaz vesair ibadetlerle meşgul olarak gizli düşmanları yenmelidir.

Gizli düşmanlara galip olmak, görünen düşmanları yenmenin anahtarıdır. Bundan dolayı enbiya'yı ve evliyayı her hal-ü kârda mansur ve muzaffer görürsün, bu yardım ve dostluk ise, Allah-u Tealâ'nın ezelde geçen inayetinin eserlerindendir. Ezel nurundan üzerine serpilen, ebediyyen karanlık görmeyeceği gibi, işin başında bu nuru bulamayan ömrünün sonuna kadar muradına ulaşamaz.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime:

« كَتَبَ اللّٰهُ لَاَغْلِبَنَّ اَنَا وَرُسُلِى اِنَّ اللّٰهَ قَوِىٌّ عَزِيزٌ (٢١) لَا تَجِدُ قَوْماً يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ يُوَآدُّونَ مَنْ حَآدَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا اٰبَاءَهُمْ اَوْ اَبْنَآءَهُمْ اَوْ اِخْوَانَهُمْ اَوْعَشِيرَتَهُمْ اُولٰٓئِكَ كَتَبَ فِى قُلُوبِهِمُ الْاِيمَانَ وَاَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ اُولٰٓئِكَ حِزْبُ اللّٰهِ اَلَا اِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (٢٢) »

"Allah (ezelde şöyle) **yazmıştır: 'Elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz, şüphesiz ki Allah pek kuvvetlidir, çok izzetlidir. Allah'a ve ahiret gününe inanan bir toplumu -babaları, oğulları, kardeşleri yahut akrabaları da olsa- Allah'a ve resulüne düşman olanlarla dostluk eder bulamazsın.**

İşte onların kalplerine Allah iman yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir. Onları içlerinde ebedî kalacakları (köşklerinin) **altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacaktır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte onlar hizbullah** (Allah'ın taraftarları) **dır. İyi bilin ki kurtuluşa erenler ancak Allah'ın taraftarlarıdır."** *(Mücadele Suresi:21-22)* ayetleri gibidir.

Hasıl-ı kelâm; Allah'ın, resulünün ve müminlerin dostluğuna razı olan herkes, dünya ve ahirette kurtulmuş ve yardım olunmuştur.

Kuşeyrî tefsirinde zikredildiğine göre, burada şöyle bir işârî mana vardır: Hak Tealâ tarafından nefislerine karşı hasım (düşman) olarak nefsanî isteklerini yenenlerin, nefisleri tarafından Mevlâlarına karşı hiç bir hasmı yoktur, (çünkü onların nefsi Allah'tan razı, Allah da ondan razı olduğu için böyle bir nefiste Allaha karşı hiçbir husumet ve itiraz söz konusu olmaz). Buradaki galibiyet el gücü ile değil, hüccet ve burhan (manevî delil ve yol gösterici) iledir.

Denilmiştir ki: Allah'a sadakatla kul olanın karşısında her mubtıl (batılı savunan kimse) kaçmaya mahkümdur. Zira hakkın nurları doğduğu zaman batıl ehlinin gecesi dönüp gider.

Ayet: 57

Mevlâ Tealâ, kendi taraftarlarının galip olacaklarını açıkladıktan sonra, dinle alay edenleri dost edinmeyi yasaklamak üzere şöyle buyuruyor:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ أَوْلِيَاءَ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (٥٧)

KELİME MANASI (57)

(يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) **Ey iman edenler!** (لَا تَتَّخِذُوا) **edinmeyin,** kimi? (الَّذِينَ) **o kimseleri ki,** (اتَّخَذُوا) **edindiler,** neyi? (دِينَكُمْ) **sizin dininizi,** ne edindiler? (هُزُوًا) **alay** (mevzuu), daha? (وَلَعِبًا) **oyun** (konusu), kimlerden oldukları hâlde? (مِنَ الَّذِينَ) **o kimselerden ki,** (أُوتُوا) **verildiler,** yani biz onlara verdik, neyi? (الْكِتَابَ) **kitabı** kimden önce? (مِنْ قَبْلِكُمْ) **sizden önce,** daha kimleri edinmeyin? (وَالْكُفَّارَ) **kâfirleri,** neler? (أَوْلِيَاءَ) **dostlar,** (وَاتَّقُوا) **sakının,** kimden? (اللَّهَ) **Allah'tan,** (إِنْ كُنْتُمْ) **eğer olduysanız,** kimler? (مُؤْمِنِينَ) **iman ediciler.**

MEALİ ŞERİFİ

Ey iman edenler! Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden dininizi alay ve oyun (konusu) **edinenleri ve kâfirleri dostlar edinmeyin. Eğer** (gerçekten) **mümin kimselerseniz** (kâfirlerle dostluk hususunda) **Allah'tan korkun.**

İ Z A H A T

Kazî ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime Rifâa ibni Zeyd ile Süveyd ibnil Hars hakkında inmiştir. Şöyle ki: Onlar küfür üzere ısrar ettikleri hâlde münafıklık yaparak müslüman göründüklerinden bazı müminler onlarla dostluk ediyorlardı.

İşte bu ayet-i kerime ile Mevlâ Tealâ dıştan müslüman görünüp içinde küfür ve nifak taşıyan, dini çirkin maksatlara alet eden kimseleri dini oyun ve eğlence yerine koymuş kabul ederek, dostluklarını yasaklamıştır. Ayrıca bu ayet-i celile, önce müslümanlığı açığa vurup içlerinden müslümanlara fesat saçmak isteyen dönme kâfirlere, müminlerin dikkatlerini çekmektedir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre bu ayet-i kerime müşriklerle ehli kitap arasında fark olduğunu göstermektedir. Çünkü bu ayet-i celilede ehli kitaptan sonra, umum kâfirler ayrıca zikredilmiş ve bunlardan müşrikler kastedilmiştir. Kâfirlerin ehli kitaptan sonra zikredilmesi ise, müşriklerin küfrünün daha çirkin olduğunu göstermektedir. Onların din ile oynamalarının ve alay etmelerinin manası, kalben küfürde ısrar ettikleri hâlde dilleriyle müslüman olduklarını söylemeleridir. Bunun bir benzeri de:

« وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ (١٤) »

"Onlar iman edenlere rastladıkları zaman 'İnandık' derler. Şeytanları ile başbaşa kaldıklarında ise: 'Gerçekten biz, sizinle beraberiz, biz ancak (onlarla) **alay edicileriz' derler."** *(Bakara Suresi:14)* ayet-i kerimesidir.

Buna göre ayet-i celilenin manası: "Ey müminler! Sizin dininizi alay ve eğlenceye alan bu münafıkları birer dost, yardımcı ve ahbab edinmemeniz gerekir. Çünkü bu, akıl ve mürüet (kişilik) in kabul etmeyeceği bir iştir." demektir.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime müslümanları, kitaplı kitapsız bütün din düşmanlarıyla dostluk etmekten nefret ettirmektedir. Çünkü onlar, amel edenlerin yaptıklarının en üstünü olan dünyevî ve uhrevî bütün hayırları içine alan tertemiz ve sapa sağlam islâmın şeriat (kanun) larını alaya almış, kendi bozuk anlayışlarında ve soğuk fikirlerinde o dini bir nevi oyuncak kabul etmişlerdir. Nitekim şair ne güzel söylemiştir:

« وَكَمْ مِنْ عائِبٍ قَوْلاً صَحيحاً وَآفَتُهُ مِنَ الْفَهْمِ السَّقيمِ »

"Doğru sözü ayıplayan nice kimseler vardır ki, onun afeti hasta anlayıştandır."

Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda:(وَاتَّقُوا اللهَ انْ كُنْتُمْ مُؤْمِنينَ) **"Eğer müminseniz Allah'tan korkun."** buyurarak iman ve itikadı olan herkesin Allah'tan korkup yasakları bırakarak kendilerini azaptan korumaları gerektiğini açıklamıştır.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bu ayet-i celilesiyle Mevlâ Tealâ inanan kullarına, dinlerini alaya alan kâfirlerden ayrılmaları ve seçilmeleri gerektiğine dair tenbihte bulunmuştur. Çünkü akidede muhalif olan hakikatte muvafık olamaz (İnançta ters düşenler, gerçekte birbirlerine uyum sağlayamazlar, dolayısıyla "müslümanım" deyip de, kâfirlerle dost olanlar mutlaka inançta da onlara uymuşturlar). Ayrıca Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesinde müminlere, dinlerine İstihkâr (hakaret) gözüyle bakan kâfirlere, İstisğâr (küçümseme) gözüyle bakmalarını emretmiştir.

KAFİRLERİ DOST EDİNMEKTEN MENEDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« يَا اَيُّهَا الَّذينَ اٰمَنُوا لاَ تَتَّخذُوا عَدُوّى وَعَدُوَّكُمْ اَوْلِيَآءَ تُلْقُونَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَآءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَاِيَّاكُمْ اَنْ تُؤْمِنُوا بِاللهِ رَبِّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَاداً فِى سَبِيلِى وَابْتِغَآءَ مَرْضَاتِى تُسِرُّونَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَاَنَا اَعْلَمُ بِمَا اَخْفَيْتُمْ وَمَا اَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيلِ (١) »

"Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanı dostlar edinmeyin. Onlar size gelen hakkı (dini) **inkâr etmişlerken, onlara sevgi ulaştırıyorsunuz.Halbuki onlar Rabbiniz olan Allah'a inandığınız için, peygamberi ve sizi** (yurdunuzdan) **çıkarıyorlar. Eğer siz benim yolumda cihat etmek ve rızamı kazanmak için çıkmışsanız** (onlara nasıl sevgi gösterirsiniz?)

Onlara sevgiyi gizliyorsunuz, halbuki ben sizin gizlediğinizi de açıkladığınızı da çok iyi bilenim. İçinizden kim bunu (gizleme işini) **yaparsa, muhakkak ki yolun ortasından sapmış olur."** *(Mümtehine Suresi:1)*

وَاِذَا نَادَيْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ اتَّخَذُوْهَا هُزُوًا وَّلَعِبًا ۭ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ
قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُوْنَ ﴿٥٨﴾ قُلْ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ هَلْ تَنْقِمُوْنَ مِنَّآ اِلَّآ اَنْ
اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلُ وَاَنَّ اَكْثَرَكُمْ
فٰسِقُوْنَ ﴿٥٩﴾ قُلْ هَلْ اُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِّنْ ذٰلِكَ مَثُوْبَةً عِنْدَ اللّٰهِ ۭ مَنْ
لَّعَنَهُ اللّٰهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيْرَ وَعَبَدَ
الطَّاغُوْتَ ۭ اُولٰۗىِٕكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَّاَضَلُّ عَنْ سَوَاۗءِ السَّبِيْلِ ﴿٦٠﴾
وَاِذَا جَاۗءُوْكُمْ قَالُوْٓا اٰمَنَّا وَقَدْ دَّخَلُوْا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوْا بِهٖ ۭ
وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا كَانُوْا يَكْتُمُوْنَ ﴿٦١﴾ وَتَرٰى كَثِيْرًا مِّنْهُمْ يُسَارِعُوْنَ فِي الْاِثْمِ
وَالْعُدْوَانِ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَ ۭ لَبِئْسَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٦٢﴾ لَوْلَا يَنْهٰىهُمُ
الرَّبّٰنِيُّوْنَ وَالْاَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْاِثْمَ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَ ۭ لَبِئْسَ مَا
كَانُوْا يَصْنَعُوْنَ ﴿٦٣﴾ وَقَالَتِ الْيَهُوْدُ يَدُ اللّٰهِ مَغْلُوْلَةٌ ۭ غُلَّتْ اَيْدِيْهِمْ
وَلُعِنُوْا بِمَا قَالُوْا ۘ بَلْ يَدٰهُ مَبْسُوْطَتٰنِ ۙ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاۗءُ ۭ وَلَيَزِيْدَنَّ
كَثِيْرًا مِّنْهُمْ مَّآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَّكُفْرًا ۭ وَاَلْقَيْنَا
بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاۗءَ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ۭ كُلَّمَآ اَوْقَدُوْا نَارًا لِّلْحَرْبِ
اَطْفَاَهَا اللّٰهُ ۙ وَيَسْعَوْنَ فِي الْاَرْضِ فَسَادًا ۭ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿٦٤﴾

Mevlâ Tealâ, kâfirlerin, dini genel manada alaya aldıklarını açıkladıktan sonra, alay etmenin özel bir çeşidini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاِذَا نَادَيْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ اتَّخَذُوهَا هُزُواً وَلَعِباً ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَايَعْقِلُونَ (٥٨)

KELİME MANASI (58)

(وَاِذَا نَادَيْتُمْ) **Çağırdığınız zaman,** neye? (اِلَى الصَّلٰوةِ) **namaza** (ezan okuyarak birbirinizi namaza davet ettiğinizde), (اتَّخَذُو) **edinirler,** neyi? (هَا) **onu** (namazı veya ezanı), ne edinirler? (هُزُواً) **eğlence,** daha? (وَلَعِباً) **oyun,** (ذٰلِكَ) **işte bu** (şekilde hareket etmeleri), ne sebepledir? (بِاَنَّهُمْ) **şu sebeple ki,** onlar kimdirler? (قَوْمٌ) **bir kavimdirler,** öyle kavim ki, (لَايَعْقِلُونَ) **akıllarını kullanmazlar.**

MEALİ ŞERİFİ

(Ezanla birbirinizi) **Namaza çağırdığınız zaman, onu** (namazı veya ezanı) **eğlence ve oyun** (konusu) **edinirler. İşte bu** (davranış) **onların hakikaten akıllarını kullanmayan bir güruh** (sapık toplum) **olmaları sebebiyledir.**

İ Z A H A T

Ayet-i celilenin iniş sebebi hakkında çeşitli rivayetler vardır.

1 - Dürrü'l-Mensûr tefsirinde İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in müezzini, ezan okuyup müslümanlar namaza kalktığında yahudiler: "Kalktılar! Kalkmaz olsunlar." dediler. Onları rükû' ve secde yaparken gördüklerinde alay edip gülmeleri üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirdi.

2 - Taberî tefsirinde İmam-ı Süddî *(Rahimehullah)* dan nakledildiğine göre, Medine-i Münevvere'de bir hristiyan varmış, Müezzin: (اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ) deyince, "yalancı yansın" dermiş.

Bir gece, hizmetçisi elinde bir ateşle odasına giderken bir kıvılcım sıçramış, o sırada hane halkı da uykudaymış, derken bir yangın çıkmış, o hristiyan bütün ailesiyle beraber yanıp gitmiş. İşte bu ayet-i celile bunun üzerine inmiştir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre bu hadise insanlara ibret olmuştur. Çünkü belâ insanın konuştuğu söze bağlıdır.

3 - Beğavî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, kâfirler ve münafıklar ezanı duyduklarında müslümanları kıskanarak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna girip: "Ya Muhammed! Senden önce geçen ümmetlerde misli duyulmamış bir şey icad ettin, eğer sen peygamberlik iddia ediyorsan muhakkak ki bu işte senden önceki bütün peygamberlere muhalefet ettin, bunda bir hayır olsaydı, elbette buna insanların en lâyık olanı peygamberler olurdu. Bu merkep sesini nereden buldun? Bu ne çirkin ses? Bu ne kötü bir iş?" dediler. Bunun üzerine Allah-u Tealâ:

Ayet: 58

« وَمَنْ اَحْسَنُ قَوْلاً مِّمَّنْ دَعَا اِلَى اللّٰهِ ... (٣٣) »

"Allah'a davet edenlerden söz bakımından daha güzel kim olabilir?" *(Fussilet Suresi:33 den)* ayet-i kerimesiyle: (وَاِذَا نَادَيْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا) **"Namaza çağırdığınız zaman, onu bir eğlence ve oyun edinirler."** meâlindeki bu ayet-i kerime'yi indirdi.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, âlimler bu ayet-i kerimenin, ezanın sırf rüya ile değil Kur'anın nassı (açık delili) ile de sabit olduğunu ifade ettiğini söylemişlerdir.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerimede zikredilen sıfatlar, ezanı duyduğunda zorundan yellenerek kaçan şeytanın vasıflarıdır. Nitekim:

١٧٧ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « اِذَا نُودِىَ لِلصَّلَاةِ ، اَدْبَرَ الشَّيْطَانُ وَلَهُ ضُرَاطٌ حَتّٰى لَا يَسْمَعَ التَّأْذِينَ ، فَاِذَا قُضِىَ النِّدَاءُ اَقْبَلَ ، حَتّٰى اِذَا ثُوِّبَ بِالصَّلَاةِ اَدْبَرَ ، حَتّٰى اِذَا قُضِىَ التَّثْوِيبُ اَقْبَلَ ،حَتّٰى يَخْطِرَ بَيْنَ الْمَرْءِ وَنَفْسِهِ ، يَقُولُ: اذْكُرْ كَذَا ، اُذْكُرْ كَذَا ، لِمَا لَمْ يَكُنْ يَذْكُرُ ،حَتّٰى يَظَلَّ الرَّجُلُ لَا يَدْرِى كَمْ صَلّٰى »

177 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Namaz için nida edildiği** (ezan okunduğu) **zaman şeytan ezanı işitmemek için yellene yellene arka dönüp kaçar. Müezzin nidayı** (ezanı) **bitirince,** (şeytan) **yine gelir, nihayet namaz için kamet edilince yine geri kaçar.**

Müezzin ikameti bitirince gelir, insan ile nefsi arasına sokulur 'Şunu hatırla, bunu hatırla' diyerek (namazdan evvel insanın) **hiç de aklında olmayan şeyleri hatırlatır durur. Tâ ki insan kaç rekât kıldığını bilemeyecek hâle gelinceye kadar onunla uğraşır."** *(Buharî, Ezan:4, No:583, 1/220, Müslim, Salât:8, No:389/19, 1/291, Ebu Davud, Salât:31, No:516, 1/197, Nesai, Ezan:30, No:669, 2/350, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:8145, 3/189, İmam-ı Malik, Muvatta', Salât:1, No:154, Sh.45, Darimî, Salât:11, No:1186, 1/290)*

١٧٨ – عَنِ ابْنِ هِشَامٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ دَخَلَ الْكَعْبَةَ عَامَ الْفَتْحِ وَمَعَهُ بِلَالٌ، فَاَمَرَهُ اَنْ يُؤَذِّنَ ، وَاَبُوسُفْيَانَ بْنُ حَرْبٍ وَعَتَّابُ بْنُ اُسَيْدٍ وَالْحَارِثُ بْنُ هِشَامٍ جُلُوسٌ بِفِنَاءِ الْكَعْبَةِ فَقَالَ عَتَّابُ بْنُ اُسَيْدٍ: لَقَدْ اَكْرَمَ اللّٰهُ اُسَيْدًا اَلَّا يَكُونَ سَمِعَ هٰذَا ، فَيَسْمَعَ مِنْهُ مَا يَغِيظُهُ . فَقَالَ الْحَارِثُ بْنُ هِشَامٍ: اَمَا وَاللّٰهِ لَوْ اَعْلَمُ اَنَّهُ مُحِقٌّ لَاتَّبَعْتُهُ ، فَقَالَ اَبُو سُفْيَانَ: لَااَقُولُ شَيْئًا ، لَوْ تَكَلَّمْتُ لَاَخْبَرَتْ عَنِّى هٰذِهِ الْحَصٰى فَخَرَجَ عَلَيْهِمُ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: « قَدْ عَلِمْتُ الَّذِى قُلْتُمْ » ثُمَّ ذَكَرَ ذٰلِكَ لَهُمْ ؛ فَقَالَ الْحَارِثُ وَعَتَّابٌ:

نَشْهَدُ اَنَّكَ رَسُولُ اللهِ ، وَاللهِ مَا اطَّلَعَ عَلَىٰ هٰذَا اَحَدٌ كَانَ مِنَّا ، فَنَقُولَ اَخْبَرَكَ .

178 - Muhammed ibni İshak ibni Yesâr *(Rahimehullah)* "Siret" isimli eserinde şöyle nakletmiştir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* fetih senesi Kâbe-i Muazzama'ya girdiğinde yanında Bilâl *(Radıyallahu Anh)* vardı, ona ezan okumasını emretti, o sırada Ebu Süfyan ibni Harb, Attab ibni Üseyd ve Haris ibni Hişam Kâbe'nin yanında oturmaktaydılar.

Attab ibni Üseyd, babasını kastederek: "Allah Üseyd'e ikram etmiş ki, kendisini kızdıracak bu sesi duymadı (bu günü görmeden öldü)." dedi.

Haris ibni Hişam da: "Vallahi ben onun (Muhammed'in) haklı olduğunu bilseydim elbette ona uyardım." dedi.

Bunun üzerine Ebu Süfyan: "Ben bir şey söylemiyorum, çünkü konuşsam bu taşlar gider ona söyler." dedi. O arada Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yanlarına gelerek: **"Muhakkak ki sizin söylediklerinizi bildim."** buyurduktan sonra, onlara söyledikleri sözleri anlattı. Bunun üzerine Haris ve Attab: "Biz senin Allah'ın resulü olduğuna şahitlik ederiz, çünkü bizim bu sözlerimizi yanımızda olan bir kimse duymadı ki, 'o sana söyledi' diyelim." dediler. *(İbni Hişam, Es Siretü'n-Nebeviyye, 4/43, İbni Kesir, 2/68)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, ezan Kur'an-ı Kerim'de ancak bu ayet-i celilede mevcuttur. Cum'a suresinde geçen ezan ise, diğer namazlara değil, sadece Cum'a namazına mahsustur. Ulema buyurmuştur ki, Mekke-i Mükerreme'de hicretten evvel ezan yoktu. Ancak: (اَلصَّلَاةُ جَامِعَةٌ) "Namaz toplayıcıdır." diye sesleniyorlardı.

İmam-ı Cessas *(Rahimehullah)*, Ehkâmü'l-Kur'anda şöyle zikretmiştir:

İmam-ı Ebu Yusuf *(Rahimehullah)*, Muhammed ibni Bişril Hemedânî'nin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Muhammed ibni Ali'ye ezanın nasıl başladığını sorduğumda O: "Ezanın şanı rüyalarla tesbit edilmekten daha büyüktür, velâkin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* mirac gecesi (Mescid-i Aksa'ya) götürüldüğünde bütün peygamberler toplandı sonra, o geceden evvel hiç inmemiş olan bir melek gökten inerek sizin ezanınız gibi ezan okudu ve sizin kametiniz gibi kamet getirdi, daha sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* peygamberlere namaz kıldırdı.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hicret edip kıble Kâbeye döndürülünce ezan emredildi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ezan hususunu çok önemsiyordu, neticede Abdullah ibni Zeyd, Ömer ibnil Hattab ve Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anhum)* a ezan rüyada gösterildi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* mirac gecesi semada ezanı işitmişti, Abdullah ibni Zeyd el Hazrecî el Ensarî ile Ömer ibnil Hattab *(Radıyallahu Anhum)* un ezan ile ilgili rüyaları meşhurdur.

Abdullah ibni Zeyd *(Radıyallahu Anh)* bu rüyayı geceleyin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e haber verdi. Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ise, "sabah olunca

haber veririm" dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* o gün hazreti Bilâl *(Radıyallahu Anh)* a ezan okumasını emretti.

Sabah ezanına hazreti Bilâl (اَلصَّلاَةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ) i ekledi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de bunu kabul etti. Ensârî'ye gösterilen rüyada bu yoktu. İbni Sa'd, İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan böylece nakletmiştir.

Ezanla ilgili görülen rüyalar:

١٧٩ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ اَبِى لَيْلٰى (رضى الله عنه) اَنَّ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ زَيْدٍ رَأٰى رَجُلاً نَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ عَلَيْهِ ثَوْبَانِ اَخْضَرَانِ ، اَوْ بُرْدَانِ اَخْضَرَانِ فَقَامَ عَلٰى جِذْمِ حَائِطٍ فَنَادٰى (اَللّٰهُ اَكْبَرُ* اَللّٰهُ اَكْبَرُ * اَللّٰهُ اَكْبَرُ * اَللّٰهُ اَكْبَرُ) فَاَتَى النَّبِىَّ ﷺ فَاَخْبَرَهُ فَقَالَ: « نِعْمَ مَا رَأَيْتَ عَلِّمْهُ بِلاَلاً »

179 - Abdurrahman ibni Ebî Leylâ *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Abdullah ibni Zeyd *(Radıyallahu Anh)* bir kere rüyasında: "Üzerinde iki yeşil elbise veya hırka bulunan bir adamın gökten inerek, bir duvar parçası üzerinde dikilip, ezan okuduğunu gördü.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelip bu rüyasını haber verince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Ne güzel görmüşsün, bunu Bilâl'e öğret."** buyurdu. *(Ebu Cafer-i Tahavî, Şerhu-Meâni'l-Âsâr, 1/131)*

١٨٠ – عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ (رضى الله عنه) يَقُولُ: ائْتَمَرَ النَّبِىُّ ﷺ هُوَ وَاَصْحَابُهُ كَيْفَ يَجْعَلُونَ شَيْئاً اِذَا اَرَادُوا جَمْعَ الصَّلاَةِ اجْتَمَعُوا لَهَا بِهِ ، فَائْتَمَرُوا بِالنَّاقُوسِ ، فَبَيْنَمَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ يُرِيدُ اَنْ يَبْتَاعَ خَشَبَتَيْنِ لِنَاقُوسٍ ، اِذْ رَأٰى عُمَرُ فِى الْمَنَامِ اَنْ لاَ تَجْعَلُوا النَّاقُوسَ ، بَلْ اَذِّنُوا بِالصَّلاَةِ ، فَذَهَبَ عُمَرُ اِلَى النَّبِىِّ ﷺ لِيُخْبِرَهُ بِالَّذِى رَأٰى ، وَقَدْ جَاءَ الْوَحْىُ بِذٰلِكَ فَمَا رَاعَ عُمَرَ اِلاَّ بِلاَلٌ يُؤَذِّنُ ، فَقَالَ النَّبِىُّ ﷺ « قَدْ سَبَقَكَ بِذٰلِكَ الْوَحْىُ » حِينَ اَخْبَرَهُ عُمَرُ بِذٰلِكَ .

180 - Ubeyd ibni Umeyr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ashabı insanları namaza toplamak istediklerinde nasıl bir şey tayin ederek onunla insanları namaza toplayacakları hakkında müşavere ederlerken çan çalınması hakkında görüş beyan ettiler.

Ömer ibnil Hattab *(Radıyallahu Anh)* çan yapmak için iki ağaç satınalmak isterken rüyasında 'Namaz için çan çalmayın bilakis ezan okuyun!' diye gördü. Bunun üzerine Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* gördüğünü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e haber vermek için giderken bu hususta vahiy geldi.

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ı, Hazreti Bilâl *(Radıyallahu Anh)* ın ezan okuması şaşırttı. Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* gördüğü rüyayı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e haber verdiğinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bu hususta vahiy seni geçti"** buyurdu. *(Ebu Davud, Merâsil, Taharet:4, No:20, Sh.81, Abdürrezzak, Musannef, No:1775, 1/456, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:6365, 2/526)*

Ezan ile kâmetin hükmü:

İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* ve ashabına göre insanların toplandığı mescitlerde cemaatle kılınan namazlar için ezan okumak vaciptir. Hanefi fıkhının muteber kitaplarından: "Mülteka" da zikredildiğine göre farz namazlar, onların kazası ve cum'a için ezan sünnet-i müekkede'dir. Sahih olan fetva budur. Hanefi mezhebinde sahih olan görüş budur. Bazı büyüklerimiz vacip olduğunu söylemişlerdir.

İmam-ı Muhammed *(Rahimehullah)*, ezanı terketmekte ittifak eden şehir halkıyla muharebe edilmesine hükmetmiştir. Çünkü ezan islâm diyarıyla küfür memleketinin arasını ayıran bir alâmettir ve şeâir-i islâmdandır. Nitekim:

١٨١ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ اِذَا غَزٰى بِنَا قَوْمًا ، لَمْ يَكُنْ يَغْزُو بِنَا حَتّٰى يُصْبِحَ وَيَنْظُرَ: فَاِنْ سَمِعَ اَذَانًا كَفَّ عَنْهُمْ ، وَاِنْ لَمْ يَسْمَعْ اَذَانًا اَغَارَ عَلَيْهِمْ .

181- Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bizi bir kavimle muharebeye götürdüğü zaman sabah olmadıkça bize hücum ettirmezdi. Bekler, ezan sesi işitirse onlara saldırmaktan vazgeçer, ezan sesi işitmezse üzerlerine baskın yapardı."** *(Buharî, Ezan:6, No:585, 1/221, Müslim, Salât:6, No:382, 1/288, Tirmizî, Siyer:48, No:1618, 4/163, Ebu Davud, Cihad:100, No:2634, 2/49, Darimî, Siyer:9, No:2354, 2/665)*

Müsafirin (seferde olanın) ezan ve kâmetsiz namaz kılması mekruhtur. Nitekim:

١٨٢ – عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ (رضى الله عنه) قَالَ: اَتٰى رَجُلَانِ النَّبِيَّ ﷺ يُرِيدَانِ السَّفَرَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: « اِذَا اَنْتُمَا خَرَجْتُمَا ، فَاَذِّنَا ، ثُمَّ اَقِيمَا ، ثُمَّ لِيَؤُمَّكُمَا اَكْبَرُكُمَا »

182 - Malik ibnil Hüveyris *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Yolculuğa çıkmak istiyen iki kimse Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e vedaya geldiler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (onlara): "(Buradan) **çıktığınızda** (her namaz vakti geldikçe) **ezan okuyun, sonra ikamet edin** (kamet getirin) **sonra en büyüğünüz imam olsun."** buyurdu. *(Buharî, Ezan:18, No:604, 1/226, Müslim, Mesacid:53, No:674, 1/466, Ebu Davud, Salât:61, No:589, 1/216, İbni Mace, İkâmetü's-salât:46, No:979, 1/313, Nesaî, Ezan:29, No:668, 2/350)*

Fakat İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)*, İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)*, İmâmeyn (İmam-ı Muhammed ve İmam-ı Ebu Yusuf), Sevrî, İmam-ı Ahmed ve diğerleri *(Rahimehumullah)*, seferde olan kimse kasten veya unutarak ezanı terketse de namazının caiz olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Kâmeti terketse de hüküm böylecedir. Ancak kâmeti terketmesi daha ziyade mekruhtur.

Ayet: 58

Ezanla ilgili bazı hükümler:

İmam-ı Malik *(Rahimehullah)*, Şafiî ve arkadaşlarına göre ezan çifter, kamet ise tek tektir. Ancak şafii *(Rahimehullah)* ilk tekbiri dört kabul etmektedir.

İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* ve ashabına göre ezan da, kamet de çift çifttir. Ezan ve kametin başındaki tekbir dörttür. Onların bu hususiki delili:

١٨٣ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ اَبِى لَيْلٰى (رضى الله عنه) قَالَ: حَدَّثَنَا اَصْحَابُ مُحَمَّدٍ ﷺ اَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ زَيْدٍ الْاَنْصَارِىَّ (رضى الله عنه) جَاءَ اِلَى النَّبِىِّ ﷺ قَالَ: يَارَسُوْلَ اللهِ رَأَيْتُ فِى الْمَنَامِ رَجُلاً قَامَ عَلٰى جِذْمِ حَائِطٍ فَاَذَّنَ مَثْنٰى وَاَقَامَ مَثْنٰى وَقَعَدَ قَعْدَةً وَعَلَيْهِ بُرْدَانِ اَخْضَرَانِ.

183 - Abdurrahman ibni Ebî Leylâ *(Radıyallahu Anh)* ın şu sözüdür: "Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabının bize bildirdiğine göre, Abdullah ibni Zeyd el Ensarî *(Radıyallahu Anh)* rüyasında ezanı görüp, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek,"Ya Resulallah! Ben rüyamda bir duvar parçası üzerinde dikilen bir adam gördüm, (İlk tekbirin dışındaki lâfızları) ikişer ikişer (tekrarlayarak) ezan okudu ve kamet getirdi (ve aralarında) hafif bir oturuş yaptı. Üzerinde de yeşil iki hırka vardı." *(Beyhakî, Sünen-i Kübrâ, Salât:73, No:1975, 1/618, İmam-ı Tahavî, Şerhu-Meâni'l-Âsâr, 1/134, İbni Abdilber, el İstizkâr, Salât:1, No:3873, 4/13, Zeyle'î, Nasbu'r-Râye:1, 270)*

Ezanda tercî' yani müezzinin iki şehadetin sonundaki lâfza-i celâllerde sesini titretip uzatması imam-ı Malik ve Şafiî *(Rahimehullah)* a göre caiz, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* a göre caiz değil, İmam-ı Ahmed *(Rahimehullah)* a göreyse serbestir. Ancak bugünkü bir çok cahillerin yaptığı gibi, dediği anlaşılmayacak şekilde sesini titretmek hiç bir imama göre caiz değildir.

Mülteka şerhi "Damat" ta zikredildiği üzere ezanda telhin mekruhtur. Telhin: Bir harf veya hareke veya medd (uzatma) nın kelimenin başına veya sonuna katılarak kendi hâlinden değiştirilmesidir.

Kur'an-ı Kerim okunurken de böylecedir. Bu gibi durumlarda dinlemek helâl olmaz. "Lahin" ile okunulduğu takdirde o meclisten kalkmak gerekir.

Nitekim rivayet edildiğine göre bir adam İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* ya gelerek: "Ben seni seviyorum." dediğinde, O: "Ben de sana Allah için kızıyorum." dedi. Adam sebebini sorunca: "Çünkü bana ulaşan bir habere göre sen ezanında teğannî yapıyormuşsun." dedi.

Bunun örneği lâfza-i celâl'in başındaki birinci elifi uzatmaktır, çünkü bu istifham ve şek (soru ve şüphe) manasına gelir, "Ekber" in başını uzatmak da böylecedir, çünkü o, şeytanın isimlerindendir. Teğannîsiz olursa sesi güzelleştirmekte bir beis yoktur.

Şemsü'l-Eimme-i Hulvânî *(Rahimehullah)* a göre: (حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ) ile (حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ) da uzatma yapmakta bir beis yoktur.

Ezan okuyan kişi yüzünü kıbleye döner, böyle yapmasa da mekruh olarak caizdir. (حَيَّ عَلَى الصَّلَاة) ile (حَيَّ عَلَى الْفَلَاح) derken yüzünü sağa sola döndürür, parmaklarını kulaklarının içine koyar, ellerini kulaklarının üzerine koysa da caizdir. Ezanla kamet arasında konuşmaz. Konuşsa iadesi gerekir, ezanla kamet arasında oturur, çünkü ikisini birleştirmek mekruhtur.

Ancak akşam namazında oturmak sünnet değildir. Akşamdan önce sünnet olmadığından ya üç kısa ayet kadar ya da üç adım miktarı susar. Ezan okuyan ve kamet getiren kişi abdestli olmalıdır. Velâkin en doğru görüşe göre abdestsizin ezanı da kerahatsiz caizdir. Fakat abdestsizin kamet getirmesi mekruhtur.

Cünüb'ün ezan okuması mekruhtur, okursa iade edilir. Nitekim kadının, delinin ve sarhoşun ezanı da böylecedir. Ancak kametin tekrarlanması meşrû olmadığından iade edilmez. Fasık, çocuk ve oturan kimsenin ezanı mekruhtur. Kölenin, körün, bedevî'nin ve veled-i zina'nın ezanı mekruh olmaz.

Kamette müezzin: (حَيَّ عَلَى الصَّلَاة) deyince imam ve cemaat ayağa kalkarlar, (قَدْ قَامَتِ الصَّلَاة) deyince namaza başlarlar.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, vakti girmeden bir namaz için ezan okunmamasının sünnetten olduğu hususunda ilim ehli ittifak etmiştir.

Vakit girmeden okunan ezan vakit girince iade edilir. Ancak sabah ezanının fecirden evvel okunmasına İmam-ı Mâlik, İmam-ı Şafiî ve İmam-ı Ahmed *(Rahimehumullah)* cevaz vermişlerdir.

Ebu Hanife, Sevrî ve Muhammed ibni Hasen *(Rahimehumullah)* a göre sabah namazı için de, vakit girmeden ezan okunmaz.

Hadis ehlinden bir kısmı ise, "Mescid'in iki müezzini varsa, biri imsak'tan evvel, diğeri imsak'tan sonra ezan okur" demişlerdir.

İmam-ı Sevrî, Leys ve Şafiî *(Rahimehumullah)*, ezan okuyan kişinin kamet getirmesini söylemişlerse de, İmam-ı Azam ve arkadaşlarıyla, İmam-ı Mâlik *(Rahimehumullah)* a göre ezan okumayan kimsenin kamet getirmesinde bir beis yoktur.

Çünkü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ezan rüyasını gören Abdullah ibni Zeyd*(Radıyallahu Anh)* a, ezanı hazreti Bilâl *(Radıyallahu Anh)* a öğretmesini emretmiş, böylece Hazreti Bilâl *(Radıyallahu Anh)* ezan okumuş, sonra Abdullah ibni Zeyd *(Radıyallahu Anh)* a emretmiş o da kamet getirmiştir.

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bir insan müezzinlikle imamlık arasında muhayyer kalırsa, imamlığı tercih etmesi daha efdaldir, çünkü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* imamete devam etmiştir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in imamlığa devam edip müezzinlik yapmamasının sebebi ise şöyle açıklanmıştır: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ezan okusaydı icabet etmeyen herkes kâfir olurdu ve kendisinin hak olduğuna yine kendisinin şahitlik etmesi gerekirdi ki, bu durumda kendisinden başka bir peygamber varmış gibi bir vehim (düşünce) ortaya çıkardı.

Ayrıca ezanı rüyada başkası gördüğünden o vazifeyi başkasına tevdi etmiştir, yine böylece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yaptığı bir işe devam ederdi. Fakat peygamberlik vazifesini duyurmakla meşğul olduğu için devamlı ezan okumaya fırsat bulamayacağından bu vazifeye başlamamıştır.

Nitekim Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın da: "Halife olmasaydım, müezzin olurdum." dediği rivayet edilmiştir.

Müezzine icabet etmek yani dediğini tekrar etmek, helâda veya cima anında olmadıktan sonra, cünüp veya hayız da olsa her duyan üzerine vaciptir.

Tâcüşşerîa *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, sünnet, imam-ı Nevevî *(Rahimehullah)*ın sözüne göre ise müstehaptır.

Mülteka şerhi "Münteka" da zikredildiğine göre, vacip olan ayakla (cemaata giderek) icabet etmektir, dille icabet ise müstehaptır, en açık olan görüş budur. Kamette ise bilittifak müstehaptır. (اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللّٰه) sözüne geldiğinde şehadet parmaklarıyla beraber baş parmaklarının tırnaklarını öpüp gözlerine sürmek hakkındaki rivayet zayıfsa da, fezail (sevaba teşvik) babında, zayıf hadisle amel etmenin caiz olduğu hususunda muhaddisler ittifak etmiş (hadis âlimleri birleşmiş) lerdir.

Mülteka şerhi: "Mecmeu'l-Enhur" da zikredildiğine göre, müezzin: (حَيَّ عَلَى الصَّلَاة) ve (حَيَّ عَلَى الْفَلَاح) dediğinde, dinleyenin (لَاحَوْلَ وَلَا قُوَّةَ الاَّ بِاللّٰه) dedikten sonra: (مَا شَاءَ اللّٰهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ وَمَا قَدَّرَ سَيَكُونُ) demesi müstehaptır.

(اَلصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ) sözünde: (صَدَقْتَ وَبِالْخَيْرِ نَطَقْتَ) demelidir.

Kamette (قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ) sözüne vardığında ise: (اَقَامَهَا اللّٰهُ وَاَدَامَهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ) der.

Müezzine icabet etmenin fazileti hakkında bir takım hadis-i şerifler vardır:

١٨٤ – عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « اِذَا سَمِعْتُمُ النِّدَاءَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ الْمُؤَذِّنُ »

184 - Ebu Said el Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Ezanı duyduğunuzda müezzinin dediği gibi deyin."** *(Buharî, Ezan:7, No:586, 1/221, Müslim, Salât:7, No:383, 1/288, Ebu Davud, Salât:36, No:522, 1/199, Tirmizî, Salât:154, No:208, 1/407, İbni Mace, Ezan:4, No:720, 1/238, Nesaî, Ezan:33, No:672, 2/352, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:11020, 4/13)*

١٨٥ – عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اِذَا قَالَ الْمُؤَذِّنُ: اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ . فَقَالَ اَحَدُكُمْ: اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ . ثُمَّ قَالَ: اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ . قَالَ: اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ . ثُمَّ قَالَ: اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللّٰهِ . قَالَ: اَشْهَدُ اَنَّ

مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ . ثُمَّ قَالَ: حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ. قَالَ: لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ الاَّ بِاللهِ. ثُمَّ قَالَ: حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ . قَالَ: لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ الاَّ بِاللهِ . ثُمَّ قَالَ: اَللهُ اَكْبَرُ اَللهُ اَكْبَرُ . قَالَ: اَللهُ اَكْبَرُ اَللهُ اَكْبَرُ . ثُمَّ قَالَ: لاَاِلٰهَ الاَّ اللهُ . قَالَ: لاَ اِلٰهَ الاَّ اللهُ ، مِنْ قَلْبِهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ »

185 - Ömer ibnil Hattab*(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Müezzin:** (اَللهُ اَكْبَرُ اَللهُ اَكْبَرْ) **dediği vakit sizden biriniz:** (اَللهُ اَكْبَرُ اَللهُ اَكْبَرْ) **der, sonra müezzin** (اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ الاَّ اللهُ) **dediği vakit o da:** (اَشْهَدُ اَنْ لاَاِلٰهَ الاَّ اللهُ) **derse, sonra müezzin** (اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ) **dediği vakit o da:** (اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ) **der; müezzin:** (حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ) **dediği vakit, o da:** (لاَحَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ الاَّ بِاللهِ) **der. Sonra müezzin:** (حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ) **dediği vakit, o da:** (لاَحَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ الاَّ بِاللهِ) **derse; sonra müezzin:** (اَللهُ اَكْبَرُ اَللهُ اَكْبَرْ) **dediğinde, o da:** (اَللهُ اَكْبَرُ اَللهُ اَكْبَرْ) **derse, sonra müezzin:** (لاَ اِلٰهَ الاَّ اللهُ) **dediğinde, o da kalbinden** (iman, tasdik ve samimiyet ile) (لاَ اِلٰهَ الاَّ اللهُ) **derse, cennete girdi** (mutlaka girecektir)." *(Müslim, Salât:7, No:385, 1/289, Ebu Davud, Salât:36, No:527,1/200)*

١٨٦ – عَنْ مَيْمُونَةَ (رضى الله عنها) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَامَ بَيْنَ صَفِّ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ فَقَالَ: « يَامَعْشَرَ النِّسَاءِ اِذَا سَمِعْتُنَّ اَذَانَ هٰذَا الْحَبَشِيِّ وَاِقَامَتَهُ فَقُلْنَ كَمَايَقُولُ فَاِنَّ لَكُنَّ بِكُلِّ حَرْفٍ اَلْفَ اَلْفِ دَرَجَةٍ » فَقَالَ عُمَرُ: هٰذَا لِلنِّسَاءِ فَمَا لِلرِّجَالِ؟ قَالَ: « ضَعْفَانِ يَا عُمَرُ » ثُمَّ اَقْبَلَ عَلَى النِّسَاءِ فَقَالَ: « اِنَّهُ لَيْسَ مِنِ امْرَأَةٍ اَطَاعَتْ وَاَدَّتْ حَقَّ زَوْجِهَا وَتَذْكُرُ حُسْنَهُ وَلاَ تَخُونُهُ فِي نَفْسِهَا وَمَالِهِ اِلاَّ كَانَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ الشُّهَدَاءِ دَرَجَةٌ وَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ. فَاِنْ كَانَ زَوْجُهَا مُؤْمِناً حَسَنَ الْخُلُقِ فَهِيَ زَوْجَتُهُ فِي الْجَنَّةِ وَاِلاَّ زَوَّجَهَا اللهُ مِنَ الشُّهَدَاءِ »

186 - Meymûne *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, erkeklerle kadınların safları arasında durarak: **"Ey kadınlar cemaatı! Bu Habeşli'nin** (Bilâl *(Radıyallahu Anh)* ın) **ezan ve ikametini duyduğunuzda onun dediği gibi deyin. Zira sizin için** (tekrarladığınız) **her harfe mukabil bir milyon derece vardır."** buyurdu.

O zaman Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* "Bu kadınlaradır, ya erkekler için ne vardır?" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İki katı ya Ömer"** buyurduktan sonra, kadınlara yönelerek: **"Hangi bir kadın kocasına itaat eder, hakkını öder, güzelliğini anar, kendi nefsi ve kocasının malı hakkında ona hainlik etmezse, mutlaka onunla şehitler arasında cennette bir derece** (farkı) **vardır. Eğer kocası, güzel huylu bir müslümansa, o yine cennette onun hanımıdır, değilse Allah-u Tealâ o kadını şehitlerden** (biriyle) **evlendirecektir."** *(Taberânî, el Mu'cemü'l-Kebir, No:28, 24/16, No:15, 24/11, Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid, No:1871, 2/92, İbnül Cevzî, El'ilelü'l-Mütenâhiye, No:660, 1/394, Hatib,Tarih-i Bağdad, No:6714, 12/268)*

Ezandan sonra okunacak dualar:

١٨٧ – عَنْ سَعْدِ بْنِ اَبِى وَقَّاصٍ (رضى الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ اَنَّهُ قَالَ: « مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ الْمُؤَذِّنَ: اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ . وَاَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. رَضِيتُ بِاللهِ رَبّاً وَ بِمُحَمَّدٍ رَسُولاً وَبِالْاِسْلاَمِ دِيناً . غُفِرَ لَهُ ذَنْبُهُ »

187 - Sa'd ibni Ebi Vakkas *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her kim müezzini duyduğunda: 'Bir olan, ortağı olmayan Allah** (-u Tealâ) **dan başka hiç bir ilâh olmadığına, Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in de onun kulu ve resulü olduğuna şehadet ederim, Rab olarak Allah'tan, Peygamber olarak Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **den, din olarak da islâmdan razı oldum' derse, günahı bağışlanır."** *(Müslim, Salât:7, No:386, 1/290, EbuDavud, Salât:36, No:525, 1/199, Tirmizî, Salât:156, No:210, 1/411, İbni Mace, Ezan:4, No:721, 1/238, Nesaî, Ezan:38, No:678, 2/355, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:1565, 1/382)*

Ezan ve müezzinliğin fazileti hakkında hadis-i şerifler:

١٨٨ – عَنْ مُعَاوِيَةَ (رضى الله عنه) سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « اَلْمُؤَذِّنُونَ اَطْوَلُ النَّاسِ اَعْنَاقاً يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

188 - Muaviye *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Müezzinler kıyamet günü insanların en uzun boyunlularıdır."** *(Müslim, Salât:8, No:387, 1/290, İbni Mace, Ezan:5, No:725, 1/240, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:12729, 4/338)*

Bu hadis-i şerif, müezzinlerin kıyamet gününün şiddetinden kurtulacaklarına işarettir. Nitekim araplar bir kavmin eşraf ve sâdât (ulular) ından bahsederken uzun boyunlulukla kinaye ederler. Diğer bir manaya göre, kıyamet günü insanlar tere boğulduğunda müezzinlerin boyunları uzun olduğu için o sıkıntı ve ter onlara ulaşmaz.

Bir manaya göre de müezzinler Allah'ın rahmetine ümitlenme bakımından insanların en ileri olanlarıdır, zira bir şeyi bekleyen, beklediği şeye doğru boynunu uzatır ve bakar, bundan maksat görecekleri sevabın çokluğudur.

١٨٩ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ اَبِى صَعْصَعَةَ الْاَنْصَارِىِّ ثُمَّ الْمَازِنِىِّ ، عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهم) اَنَّهُ اَخْبَرَهُ: اَنَّ اَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِىَّ قَالَ لَهُ: اِنِّى اَرَاكَ تُحِبُّ الْغَنَمَ وَالْبَادِيَةَ ، فَاِذَا كُنْتَ فِى غَنَمِكَ ، اَوْ بَادِيَتِكَ ، فَاَذَّنْتَ بِالصَّلاَةِ فَارْفَعْ صَوْتَكَ بِالنِّدَاءِ ، فَاِنَّهُ: « لاَ يَسْمَعُ مَدَىٰ صَوْتِ الْمُؤَذِّنِ ، جِنٌّ وَلاَ اِنْسٌ وَلاَ شَىْءٌ ، اِلاَّ شَهِدَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » قَالَ اَبُو سَعِيدٍ (رضى الله عنه) سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ .

189 - Abdürrahman ibni Abdillah ibni Abdirrahman ibni Ebi Sa'sa'a el Ensarî *(Radıyallahu Anh)* ın babasından rivayet ettiğine göre, Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* bir kere ona şöyle demiştir: "Görüyorum ki sen, davarı ve kırları seviyorsun, davarların başında yahut badiyende (kırlarda) iken namaz için ezan okuyacak olduğun zaman yüksek sesle nida et, zira:

"Müezzinin sesinin uzantısını (erişebildiği yere kadar) **işiten cin, insan, hatta** (ağaç, taş) **her hangi bir şey mutlaka kıyamet günü onun lehine şahitlik ederler."** Ebu said *(Radıyallahu Anh)*, (hadisin sonunda) "Ben bunu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den işittim" dedi. *(Buharî, Ezan:5, No:584, 1/221, İmam-ı Malik, Muvatta', Salât:1, No:153, Sh.45, İbni Mace, Ezan:5, No:723, 1/239)*

١٩٠ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ اَذَّنَ سَبْعَ سِنِينَ مُحْتَسِباً كُتِبَتْ لَهُ بَرَائَةٌ مِنَ النَّارِ »

190 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her kim sevabını Allah'tan bekleyerek yedi sene müezzinlik yaparsa, onun için cehennemden beraat yazılır."** *(Tirmizî, Salât:152, No:206, 1/400, İbni Mace, Ezan:5, No:727, 1/240)*

"Tühfetü'l-Ahvezî" de zikredildiğine göre, hadis-i şerifte geçen, "muhtesib" kelimesi, "ezanı ücret için değil sevap isteğiyle okuyan kimse" demektir.

İmam-ı Münâvî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Allah rızası için yedi sene müezzinlik yapan kimsenin cehennemden kurtuluşunun sebebi şudur: Bu kişi uzun süre Allah yoluna devam ettiği ve devamlı surette şehadet kelimelerini tekrar ede durduğu için vücudu tevhidle yoğrulmuş gibidir. Bu hâle gelen bir vücudu ateş yakamaz. Müezzinin okuduğu ezan için ücret almamasının mendup oluşu bu hadis-i şeriften anlaşılmaktadır.

١٩١ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « مَنْ اَذَّنَ ثِنْتَى عَشْرَةَ سَنَةً ، وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ ، وَكُتِبَ لَهُ بِتَأْذِينِهِ فِى كُلِّ يَوْمٍ سِتُّونَ حَسَنَةً . وَلِكُلِّ اِقَامَةٍ ثَلاَثُونَ حَسَنَةً »

191 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her kim oniki sene ezan okursa, kendisine cennet vacip olur ve her gün okuduğu ezana karşılık altmış hasene** (sevap), **her ikameti için de otuz hasene** (sevap) **yazılır."** *(İbni Mace, Ezan:5, No:728, 1/241, Hâkim, Müstedrek, No:736, 1/322, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:2038, 1/636, Darekutnî, Sünen, 1/240, Beyhakî, Şuabu'l-İman, No:3057-59, 3/119)*

١٩٢ – عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) اَنَّ رَجُلاً جَاءَ اِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ اَىُّ الْخَلْقِ اَوَّلُ دُخُولاً اَلْجَنَّةَ؟ قَالَ: « اَلاَنْبِيَاءُ » قَالَ: ثُمَّ مَنْ يَا رَسُولَ اللهِ؟

Ayet: 58

قَالَ: « الشُّهَدَاءُ ثُمَّ مُؤَذِّنُوا الْكَعْبَةِ ثُمَّ مُؤَذِّنُ بَيْتِ الْمَقْدِسِ ثُمَّ مُؤَذِّنُوا مَسْجِدِى هٰـذَا ثُمَّ سَائِرُ الْمُؤَذِّنِينَ عَلَىٰ قَدْرِ اَعْمَالِهِمْ »

192 - Cabir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edildiğine göre, bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ya Resulallah! Cennete en evvel girecek olanlar kimlerdir?" diye sorduğunda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Peygamberlerdir."** buyurdu.

O kişi: "Sonra kimdir Ya Resulallah?" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Şehitler, sonra Kâbenin müezzinleri, sonra Beyt-i Makdis'in müezzinleri, daha sonra benim bu mescidimin müezzinleri, sonra amellerine göre diğer müezzinlerdir."** buyurdu. *(İbnül Cevzî, el İlelü'l-Mütenâhiye, No:656, 1/392, Beyhakî, Şuabu'l-İman, No:3064, 3/121)*

١٩٣–عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَللّٰهُمَّ اَرْشِدِ الْاَئِمَّةَ وَاغْفِرْ لِلْمُؤَذِّنِينَ »

193 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ey Allahım! İmamları irşad et** (doğru yola ulaştır), **müezzinleri mağfiret et."** diye duada bulunmuştur. *(İbni Ebî Şeybe, Musannef, Ezan:36, No:5, 1/254)*

١٩٤–عَنْ سَعْدٍ (رضى الله عنه) قَالَ: لَاَنْ اَقْوىٰ عَلَى الْاَذَانِ اَحَبُّ اِلَيَّ مِنْ اَنْ اَحُجَّ وَاعْتَمِرَ وَ اُجَاهِدَ »

194 - Sa'd *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: **"Ezan okumaya takat getirmem, hac ve umre yapıp cihad etmemden bana daha sevgilidir."** *(İbni Ebi Şeybe, Musannef, Ezan:36, No:3, 1/254)*

١٩٥ – عَنِ الْحَسَنِ (رضى الله عنه) قَالَ: بَيْنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فِى مَسِيرٍ لَهُ سَمِعَ رَجُلاً يَقُولُ: اَللّٰهُ اَكْبَرُ ، اَللّٰهُ اَكْبَرُ . فَقَالَ النَّبِىُّ ﷺ: « عَلَى الْفِطْرَةِ ، عَلَى الْفِطْرَةِ هٰـذَا » فَقَالَ: اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ . فَقَالَ النَّبِىُّ ﷺ: « بَرِئَ مِنَ الشِّرْكِ هٰـذَا » فَقَالَ: اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ . فَقَالَ النَّبِىُّ ﷺ: « دَخَلَ الْجَنَّةَ هٰـذَا » فَقَالَ: حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ ، فَقَالَ النَّبِىُّ ﷺ: « ظَهَرَ الْاِسْلَامُ –اَوْ قَالَ: الْاِيمَانُ– « وَرَبِّ الْكَعْبَةِ تَجِدُونَ هٰـذَا رَاعِياً ، اَوْ صَاحِبَ صَيْدٍ ، اَوْ رَجُلاً خَرَجَ مُتَبَدِّياً مِنْ اَهْلِهِ » قَالَ: فَابْتَدَرَ الْقَوْمُ لِيُخْبِرُوهُ بِالَّذِى سَمِعُوا فَوَجَدُوهُ رَجُلاً مِنْ اَسْلَمَ خَرَجَ مُتَبَدِّياً مِنْ اَهْلِهِ .

195 - Hasen *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir seyahatinde: (اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ) diyen (ezan okuyan) bir adam işitince: **"Bu kişi fıtrat** (islâm) **üzeredir."** buyurdu. O kişi: (اَشْهَدُ اَنْ لَااِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ) deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bu kişi şirkten beri** (uzak) **oldu."** buyurdu.

O kişi: (اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ) deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bu kimse cennete girdi."** buyurdu. O adam: (حَيَّ عَلَى الصَّلَاة) , (حَيَّ عَلَى الْفَلَاح) deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ka'be'nin Rabbine yemin olsun ki, islâm** (bir rivayette iman) **zuhur etti** (aşikâr oldu). **Bu kişiyi ya çoban ya avcı ya da ailesinden ayrı çöle çıkan bir bedevî olarak bulursunuz."** buyurdu.

Bunun üzerine ashabı kiram *(Radıyallahu Anhum)*, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den duyduklarını kendisine bildirmek için onun yanına süratlice gittiklerinde, onu Eslem kabilesinden, ailesinden ayrı çöle çıkmış olarak buldular. *(Abdürrazzak, Musannef, No:1866, 1/485, Tirmizî, Siyer:48, No:1618, 4/163, Müslim, Salât:6, No:382, 1/288, Ahmed İbni Hanbel, Müsned, No:18986, 7/11, Ebu Ya'la, Müsned, No:3307, 6/60, Taberânî, Mu'cemi Kebir, No:7884, 8/223)*

١٩٦ – عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَيُّمَا قَوْمٍ نُودِىَ فِيهِمْ بِالْاَذَانِ صَبَاحاً اِلَّا كَانُوا فِى اَمَانِ اللهِ حَتّٰى يُمْسُوا ، وَاَيُّمَا قَوْمٍ نُودِىَ عَلَيْهِمْ بِالْاَذَانِ مَسَاءً اِلَّا كَانُوا فِي اَمَانِ اللهِ حَتّٰى يُصْبِحُوا »

196 - Ma'kıl İbni Yesar *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Hangi bir kavmin arasında sabahleyin ezan okunursa mutlaka onlar akşamlayıncaya kadar Allah'ın emanı** (koruması) **nda olurlar. Hangi bir toplumun üzerine akşamleyin ezan okunursa muhakkak ki onlar sabahlayıncaya kadar Allah** (-u Tealân) **ın güvencesinde olurlar."** *(Taberanî, Mu'cemi Kebir, No:498, 20/215, Abdürrazzak, Musannef, No:1873, 1/487)*

١٩٧ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « تُفْتَحُ اَبْوَابُ السَّمَاءِ لِخَمْسٍ: لِقِرَائَةِ الْقُرْاٰنِ ، وَلِلْقَاءِ الزَّحْفَيْنِ ، وَلِنُزُولِ الْقَطْرِ ، وَلِدَعْوَةِ الْمَظْلُومِ ، وَالْاَذَانِ »

197 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz şöyle buyurmuştur: **"Beş şey için gök kapıları açılır; Kur'an okunduğunda, iki ordu** (islâm ordusuyla küfür ordusu) **karşılaştığında, yağmur yağdığında, mazlumun bedduası anında ve ezan okunduğunda."** *(Taberânî, Mu'cemi Sağir, No:472, Sh.204, Evsad, No:3646, 4/378)*

١٩٨ – عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ: « اِنَّ الْمُؤَذِّنِينَ وَالْمُلَبِّينَ يَخْرُجُونَ مِنْ قُبُورِهِمْ يُؤَذِّنُ الْمُؤَذِّنُ ، وَيُلَبِّى الْمُلَبِّى »

198 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Müezzinler ve mülebbî** (hac ve umre ihramına girip telbiye getiren) **ler kabirlerinden çıkarken müezzin, ezan okuyarak, mülebbî de telbiye getirerek çıkarlar."** *(Tebrânî, Mu'cemi Evsad, No:3582, 4/337)*

١٩٩ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلْمُؤَذِّنُ الْمُحْتَسِبُ

Ayet: 58

كَالشَّهِيدِ الْمُتَشَحِّطِ فِي دَمِهِ ، يَتَمَنَّىٰ عَلَى اللهِ مَا يَشْتَهِي بَيْنَ الْاَذَانِ وَالْاِقَامَةِ »

199 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Allah rızası için ezan okuyan kişi kan (lar) ı içinde kıvranan şehid gibidir. Ezanla kamet arasında istediğini Allah (-u Tealâ) dan temennî eder."** *(Taberânî, Mu'cemi Evsad, No:1243, 2/128, Abdürrazzak, Musannef, No:1867, 1/485)*

٢٠٠ – عَنْ عُمَرَ (رضى الله عنه) قَالَ: لُحُومٌ مُحَرَّمَةٌ عَلَى النَّارِ ثُمَّ ذَكَرَ الْمُؤَذِّنِينَ .

200 - Ömer *(Radıyallahu Anh)* müezzinlerden bahsederken: **"Etleri ateşe haram olanlar."** buyurmuştur.

Sevrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre: "Gök ehli yer ehlinden ancak ezan dinlerler." *(Abdürrazzak, Musannef, No:1868, 1/486)*

٢٠١ – عَنْ اَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ (رضى الله عنه) قَالَ: اَلْاَذَانُ شِعَارُ الْاِيمَانِ .

201 - Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: **"Ezan imanın şiarıdır."** *(Abdürrazzak, Musannef, No:1858, 1/483)*

٢٠٢–عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلْمُؤَذِّنُ الْمُحْتَسِبُ كَالشَّهِيدِ يَتَشَحَّطُ فِي دَمِهِ حَتَّىٰ يَفْرُغَ مِنْ اَذَانِهِ وَيَشْهَدُ لَهُ كُلُّ رَطْبٍ وَيَابِسٍ وَاِذَا مَاتَ لَمْ يُدَوَّدْ فِي قَبْرِهِ »

202 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen diğer bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Allah rızası için ezan okuyan kimse ezanını bitirinceye kadar kanı içinde çırpınan şehid gibidir. Her yaş ve kuru ona şahitlik edecektir. Ölünce de kabrinde kurtlanmayacaktır."** *(Taberân~i, Mu'cemi Kebir, No:13554, 12/422, Abdurrazzak, Musannef, No:1860, 1/483)*

٢٠٣ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: نَدِمْتُ اَنْ لَا اَكُونَ طَلَبْتُ اِلَىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَيَجْعَلَ الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ مُؤَذِّنَيْنِ .

203 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **den Hasen ve Huseyn** *(Radıyallahu Anhuma)* **yı müezzin yapması için istekte bulunmadığıma pişman oldum."** *(Heysemî, Mecmauz Zevaid, 1/326)*

٢٠٤ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « ثَلَاثَةٌ لَا يَهُولُهُمُ الْفَزَعُ الْاَكْبَرُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، اِمَامُ قَوْمٍ يَبْتَغِي بِهِ وَجْهَ اللهِ وَهُمْ بِهِ رَاضُونَ ، وَرَجُلٌ اَذَّنَ خَمْسَ سَاعَاتٍ يَبْتَغِي بِهِ وَجْهَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ ، وَعَبْدٌ اَدَّىٰ حَقَّ اللهِ وَحَقَّ مَوَالِيهِ »

204 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Üç kimse vardır ki en büyük feryad, kıyamet günü onları dehşete düşürmeyecektir. Allah rızası için,**

kendisinden razı olan bir kavme imamlık yapan, Allah (-u Tealâ) **nın cemalini** (görmek) **isteyerek beş vakit ezan okuyan, Allah'ın hakkıyla efendilerinin hakkını ödeyen bir köle."** *(Beyhakî, Şuabu'l-İman, No:3061, 3/120, Taberânî, Mu'cemi Kebir, No:13584, 12/433, Abdürrazzak, Musannef, No:1876, 1/488, Tirmizî, Birr:54, No:1986, 4/355)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, yolcunun arkasından ezan okunursa o kişi seferinden dönünceye kadar eman (güvence) içinde olur.

Yeni doğan çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına da kamet getirilmesi, "Ümmü's-sibyan" (çoçuklara arız olup çoğukere bayıltan yel hastalığın) dan çocuğu korur, bu hastalık sonradan vuku bulduğunda da yine çocuğun kulağına ezan okunmasıyla biiznillahi tealâ geçer. Yine böylece yangın, sel, şiddetli soğuk ve her hangi bir korkulu hadisede ezan okunması biiznillah kurtarıcıdır. "Esrar-ı Muhammediyye" isimli eserde böylece zikredilmektedir.

Ahkâm-ı Kur'anda zikredildiğine göre, namaz kılan tek olsun cemaatla olsun her farz namaz için ezan okumak sünnettir. Ancak tek olan mukim için ezansız kılması caizdir,çünkü diğer insanların ezanı onun hakkında davet olduğundan onunla yetinilebilir, misafir ise ezan okuyup kamet getirmelidir, ezansız sadece kametle yetinse yeterli olur, ancak ezansız ve kametsiz kılması mekruh olur. Çünkü orada kendisine davet sayılacak bir ezan okunmamıştır.

٢٠٥ – رُوِىَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ اَنَّهُ قَالَ: « مَنْ صَلّٰى فِى اَرْضٍ بِاَذَانٍ وَاِقَامَةٍ صَلّٰى خَلْفَهُ صَفٌّ مِنَ الْمَلٰئِكَةِ لاَ يُرىٰ طَرَفَاهُ »

205 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Her kim bir yerde ezan ve kametle namaz kılarsa, arkasında meleklerden öyle bir saf da kılar ki iki ucu gözükmez."** *(Cessas, Ahkâmü'l-Kur'an, 2/559)*

٢٠٦ – عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ: « اِذَا كَانَ الرَّجُلُ بِاَرْضٍ قِيٍّ فَحَانَتِ الصَّلَاةُ فَلْيَتَوَضَّأْ فَاِنْ لَمْ يَجِدْ مَاءً فَلْيَتَيَمَّمْ ، فَاِنْ اَقَامَ صَلّٰى مَعَهُ مَلَكَاهُ ، وَاِنْ اَذَّنَ وَاَقَامَ صَلّٰى خَلْفَهُ مِنْ جُنُوْدِ اللّٰهِ مَا لاَ يُرىٰ طَرَفَاهُ »

206 - Selmani Farisî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen diğer bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Kişi boş bir arazide bulunduğunda namaz yaklaşırsa abdest alsın, su bulamazsa teyemmüm etsin. Eğer kamet getirirse iki meleği onunla beraber namaza durur, eğer ezan okuyup kamet getirirse arkasında, Allah'ın ordularından iki ucu görülmeyecek kadar çok** (melekler) **namaz kılar."** *(Abdürrazzak, Musannef, No:1955, 1/510, Taberânî, Mu'cemi Kebir, No:6120, 6/249, İbni Ebî Şeybe, Musannef, Ezan:25, No:2, 1/248)*

٢٠٧ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: اَيُّمَا رَجُلٍ خَرَجَ فِى اَرْضٍ قِيٍّ فَلْيَتَخَيَّرْ لِلصَّلَاةِ وَلْيَرْمِ بِبَصَرِهِ يَمِيناً وَشِمَالاً فَلْيَنْظُرْ اَسْهَلَهَا مَوْطِئاً وَاَطْيَبَهَا لِمُصَلَّاهُ فَاِنَّ الْبِقَاعَ تَنَافَسُ الرَّجُلَ

الْمُسْلِمَ كُلُّ بُقْعَةٍ يُحِبُّ اَنْ يُذْكَرَ اللّٰهُ فِيهَا فَاِنْ شَاءَ اَذَّنَ وَاِنْ شَاءَ اَقَامَ »

207 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Herhangi bir kimse tenha bir arazide yolculuğa çıkarsa gözüyle sağa sola bakarak namaz için yer beğensin. Yerlerin en yumuşak ve en temiz olanını seçsin, çünkü yer parçaları müslüman kişinin kendisinde namaz kılmasına rağbet eder. Her bir toprak parçası Allah-u Tealâ'nın kendisinde zikredilmesini sever. O kişi dilerse ezan okur, isterse** (ezan okumaksızın sadece) **kamet eder."** *(Abdürrazzak, Musannef, No:1950, 1/509, İbni Ebi Şeybe, Musannef, Ezan:25, No:1, 1/248)*

٢٠٨ – عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: اِذَا كَانَ الرَّجُلُ بِفَلَاةٍ مِنَ الْاَرْضِ فَاَذَّنَ وَاَقَامَ وَصَلّٰى صَلّٰى مَعَهُ اَرْبَعَةُ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ اَوْ اَرْبَعَةُ آلَافِ اَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ .

208 - Abdullah İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Bir kimse boş bir arazide bulunduğu vakit ezan okuyup kamet getirerek kılarsa onunla beraber dörtbin yahut dört milyon melek kılar."** *(Abdürrazzak, Musannef, No:1951, 1/510)*

Ezan okumaktan dolayı ücret almak:

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Kâsım ibni Abdirrahman *(Rahimehullah)* ve hanefî uleması bunu mekruh görmüş, İmam-ı Mâlik *(Rahimehullah)* buna ruhsat vermiş, İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ise ganimetten Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hissesi olan humus (beştebir) den müezzine ücret verilmesine cevaz vermiştir.

Günümüzde maaş verilmediği takdirde bu gibi vazifeler boşta kalacağından dolayı imamlık ve müezzinlik gibi görevlerden dolayı ücret almak caiz görülmüştür. Aslında bu maaş namaz kıldırmak ve ezan okumaktan dolayı değil, o vazifeyle bağlanıp, geçimini temin edecek başka bir işe gidememesinden dolayı verilmektedir.

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, "güzel sesli bir müezzin bu vazifesinden dolayı ücret ister, sesi güzel olmayan bir kimse de ücretsiz bu vazifeyi yaparsa hangisi tutulur" konusunda iki görüş varsa da, en doğru fetvaya göre güzel sesli kimse ücretle tutulur, çünkü çirkin ses insanları nefret ettirdiği gibi, güzel sesin de insanlara tesiri vardır.

Müezzinin ücret almasının caiz olmasına dair ulema Ebu Mahzûre hadisini delil göstermişlerdir.

٢٠٩–عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مُحَيْرِيزٍ (رضى الله عنه) وَكَانَ يَتِيماً فِي حِجْرِ اَبِي مَحْذُورَةَ بْنِ مَعْيَرٍ حِينَ جَهَّزَهُ اِلَى الشَّامِ . فَقُلْتُ لِاَبِي مَحْذُورَةَ: اَيْ عَمِّ! اِنِّي خَارِجٌ اِلَى الشَّامِ وَاِنِّي اُسْأَلُ عَنْ تَاْذِينِكَ فَاَخْبَرَنِي اَنَّ اَبَا مَحْذُورَةَ قَالَ: خَرَجْتُ فِي نَفَرٍ فَكُنَّا بِبَعْضِ الطَّرِيقِ فَاَذَّنَ مُؤَذِّنُ

رَسُولُ اللهِ ﷺ بِالصَّلاَةِ، عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَسَمِعْنَا صَوْتَ الْمُؤَذِّنِ وَنَحْنُ عِنْهُ مُتَنَكِّبُونَ فَصَرَخْنَا نَحْكِيهِ ، نَهْزَأُ بِهِ. فَسَمِعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ. فَأَرْسَلَ إِلَيْنَا قَوْماً فَأَقْعَدُونَا بَيْنَ يَدَيْهِ.فَقَالَ: «أَيُّكُمُ الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ قَدِ ارْتَفَعَ؟» فَأَشَارَ إِلَيَّ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ، وَصَدَقُوا. فَأَرْسَلَ كُلَّهُمْ وَحَبَسَنِي. وَقَالَ لِي: «قُمْ فَأَذِّنْ » فَقُمْتُ وَلاَ شَيْءَ أَكْرَهُ إِلَيَّ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَلاَ مِمَّا يَأْمُرُنِي بِهِ . فَقُمْتُ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، فَأَلْقَى عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ التَّأْذِينَ هُوَ بِنَفْسِهِ. فَقَالَ: «قُلْ: اَللهُ أَكْبَرُ ، اَللهُ أَكْبَرُ ، اَللهُ أَكْبَرُ ، اَللهُ أَكْبَرُ ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ» ثُمَّ قَالَ لِي: «ارْفَعْ مِنْ صَوْتِكَ. أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ،حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ،حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ ،حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ ، اَللهُ أَكْبَرُ ، اَللهُ أَكْبَرُ ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ» ثُمَّ دَعَانِي حِينَ قَضَيْتُ التَّأْذِينَ فَأَعْطَانِي صُرَّةً فِيهَا شَيْءٌ مِنْ فِضَّةٍ ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ عَلَى نَاصِيَةِ أَبِي مَحْذُورَةَ ثُمَّ أَمَرَّهَا عَلَى وَجْهِهِ ثُمَّ عَلَى ثَدْيَيْهِ ، ثُمَّ عَلَى كَبِدِهِ ، ثُمَّ بَلَغَتْ يَدُ رَسُولِ اللهِ ﷺ سُرَّةَ أَبِي مَحْذُورَةَ . ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « بَارَكَ اللهُ لَكَ وَبَارَكَ عَلَيْكَ » فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! أَمَرْتَنِي بِالتَّأْذِينِ بِمَكَّةَ؟ قَالَ: « نَعَمْ قَدْ أَمَرْتُكَ » فَذَهَبَ كُلُّ شَيْءٍ كَانَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ مِنْ كَرَاهِيَةٍ ، وَعَادَ ذَلِكَ كُلُّهُ مَحَبَّةً لِرَسُولِ اللهِ ﷺ . فَقَدِمْتُ عَلَى عَتَّابِ بْنِ أَسِيدٍ ، عَامِلِ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِمَكَّةَ فَأَذَّنْتُ مَعَهُ بِالصَّلاَةِ عَنْ أَمْرِ رَسُولِ اللهِ ﷺ. قَالَ: وَأَخْبَرَنِي ذَلِكَ مَنْ أَدْرَكَ أَبَا مَحْذُورَةَ ، عَلَى مَا أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَيْرِيزٍ .

209 - Ebû Mahzûre ibni Mi'yer *(Radıyallahu Anh)* ın yanında yetim olarak büyüyen Abdullah ibni Muhayrîz *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatmıştır: Beni Şam'a göndermeye hazırlarken Ebû Mahzûre *(Radıyallahu Anh)* a: "Ey amca! Ben Şam'a doğru yola çıkıyorum, şüphesiz ki senin ezan okuyuşun bana sorulacaktır." dedim. (Ravi Abdülaziz demiştir ki): Abdullah, Ebû Mahzûre'nin şöyle dediğini bana haber verdi:

Ben, bir nefer (on kişilik grup) içinde yola çıkmıştım. Biz yolun bir yerinde bulunuyorken Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in müezzini Resulullah

(Sallallahu Aleyhi ve Sellem) in yanında namaz için ezan okudu. Biz de müezzinin sesini ondan yüz çevirdiğimiz hâlde işittik ve onunla alay ederek, onu taklid ederek bağırarak ezan okuduk.

Bunu duyan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bize bir topluluk gönderdi, onlar bizi (yakalayıp) O'nun huzurunda oturttular. O: **"Sesini yüksek olarak işittiğim şahıs hanginizdir?"** diye sorunca, kavmin hepsi beni gösterdiler ve doğru söylediler.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hepsini salıverdi, beni alıkoyarak bana: **"Kalk! Ezan oku."** buyurdu. Ben de kalktım, o esnada Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den ve bana emrettiği şey (ezan) dan nefret ettiğim kadar hiç bir şeyden nefret etmiyordum.

Nihayet Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurunda ayakta durdum. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bizzat bana ezan kelimelerini telkin ederek şöyle buyurdu: **"De ki: Allahu ekber 4 kere, Eşhedü en lâilâhe illallah 2 kere, Eşhedü enne Muhammeder resulullah 2 kere, sonra bana buyurdu ki,** (Şunu okurken) **sesini yükselt Eşhedü en lâilâhe illallah 2 kere, Eşhedü enne Muhammeder resulullah 2 kere Hayye alessalatı, Hayye alalfelahı, Allahu ekber 2 kere, Lâilâhe illallh."**

Sonra ben ezan okumayı bitirince beni çağırdı ve içinde bir miktar gümüş bulunan bir keseyi bana verdi, sonra elini Ebu Mahzure'nin başının ön kısmı üzerine koyup, yüzü, göğüsleri ve ciğeri üzerinden geçirdi, nihayet Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in eli Ebu Mahzurenin göbeğine ulaştı, sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah seni mubarek kılsın ve bereketi üzerinde olsun."** buyurdu.

Bundan sonra ben: "Ya Resulallah! Mekke'de ezan okumayı bana emrettin mi?" deyince, O: **"Evet! Muhakkak sana emrettim."** buyurdu.

Artık Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e karşı duyduğum nefret tamamen giderek hepsi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* için muhabbete döndü, sonra ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Mekke valisi Attab ibni Esîd *(Radıyallahu Anh)* ın yanına vardım ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrinden dolayı onun yanında namaz için ben ezan okudum.

Ravî Abdülaziz demiştir ki: Ebû Mahzûre *(Radıyallahu Anh)* a yetişenler bu hadisi Abdullah ibni Muhayrîz'in bana haber verdiği şekil üzere bana anlattılar. *(İbni Mace, Ezan:2, No:708, 1/234, Nesâî, Ezan:5, No:631, 2/332, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:15380, 5/243, Darekutnî, Sünen, 1/233, Müslim, Salât:3, No:379, 1/287, Ebu Davud, Salât:28, No:502, 1/191, Tirmizî, Salât:140, No:191, 1/366)*

Ebu Davud ve Ahmed ibni Hanbel *(Rahimehumallah)* ın rivayetlerine göre, Ebû Mahzûre *(Radıyallahu Anh)*, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun alın saçına meshettiği (el sürdüğü) için saçını kesmez ve (ortadan) ayırmazdı.

Bu zatın ismi Semure ibni Mi'yer'dir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dört müezzininden biridir. Mekke ehlinin müezzini odur ve uzun zaman bu vazifede kalmıştır.

Bu hadis-i şerife dayanan Şafiî, Malik, Ahmed ve âlimlerin cumhuruna göre *(Rahimehumullah)* Ezanda tercî' (iki şehadeti kısık sesle okuduktan sonra, dönüp yüksek sesle tekrar okumak) meşrû'dur. Hanefi âlimleri ile Kûfe âlimlerine göreyse ezanda tercî' müstehap değildir.

Hidaye şerhi "Binaye" de, "Fethu'l-Kadir" şerhinde ve İbni Abidin'de zikredildiğine göre, müezzinlerin reisi olan Bilâl *(Radıyallahu Anh)* ile İbni Ümmi Mektum *(Radıyallahu Anh)* ın ezanında tercî' yoktu.

Bu iki zat Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in müezzini idiler, tercî' yalnız Ebû Mahzûre *(Radıyallahu Anh)* ın bu hadisinde vardı. Ebû Mahzûre *(Radıyallahu Anh)* ezan okurken Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in istediği şekilde şehadet kelimelerini yüksek sesle okumadığı için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu kelimeleri ona tekrar okutmuş olabilir, nitekim Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Dön de sesini yükselt."** buyurmuştur.

İbnül Cevzî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Ebû Mahzûre evvelce kâfir idi, müslüman olup Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona ezanı telkin ederken iyice bellesin ve müşrik olan arkadaşlarının yanında tekrarlayabilsin için şehadet kelimelerini ona tekrarlatmıştı. Çünkü müşrikler şehadet kelimelerinden nefret ettikleri kadar hiç bir şeyden nefret etmezlerdi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona şehadet kelimelerini tekrarlatınca, Ebû Mahzûre *(Radıyallahu Anh)* bu tercî'i (tekrarlamayı) ezandan zannetti.

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, ezanda bir takım hikmetler vardır:

1 - İslâm şeâirini (nişanlarını) açıklamak,
2 - Kelime-i Tevhidi açıklamak,
3 - Namaz vaktinin girdiğini bildirmek,
4 - Namaz kılınacak yeri bildirmek,
5 - Cemaata davet etmek,

Meşhur şeyh Üftade Efendi hazretleri *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuşlardır ki: Ezan, ne güzel kelâmdır ve ne iyi nidadır. (اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ) sözünde eğer Alah'ın azameti ve kibriyası (büyüklüğü ve ululuğu) tecelli edip inkişaf etse (parlayıp açılsa), (اَشْهَدُ اَنْ لاَاِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ) sözünde onun vahdaniyeti (birliği) inkişaf etse, (اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً رَسُوْلُ اللّٰهِ) sözünde onun hakkaniyeti (hak oluşu) zuhur etse, (hayya'aleteyn; (حَيَّ عَلَى الصَّلاَة) , (حَيَّ عَلَى الْفَلاَح) dendiğin) de, talipten matluba talep (çağırandan çağrılana istek) belirse (اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ) , (لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ) dendiğinde de zatı paki sübhaniye tecelli etse elbette maksat tamamlanmış ve murad hasıl olmuş olur.

Ezanın tasavvufî manası:

Ezan, gerçekte Allah'a davete işarettir. Davet eden varis-i Muhammedî (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vekili) dir ki, o, gaflet ve hicap ehlini (Allahı müşahede etmekten perdeli olanları) kurp (yakınlık) makamına ve hitap (Allah ile konuşma) mahalline davet etmektedir.

Her kim hakkı duymaktan sağır ise, son derece cehalet ve dalâleti (bilgisizliği ve sapıklığı) yüzünden, davet edenle ve onun davetiyle alay eder. Amma her kim kalbi hazır olduğu hâlde hakka kulak verenlerden ise, azîz ve hamîd olan Allah'ın davetine yönelerek o yüce huzura çekilir ve böylece Mevlâ Tealâ'nın cemalini müşahede etmenin (görür gibi olmanın) lezzetlerine ulaşarak ona kavuşmanın sırlarının ganimetlerinden istifade eder.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُوْنَ) **"İşte bu onların gerçekten akıllarını kullanmayan bir toplum olmalarındandır."** buyurmuştur. Çünkü onların akılları tam olsaydı, elbette yaratan ve nimet veren zata tazim etmenin ve ona son derece hizmet etmenin oyun ve eğlence olmadığını, aksine ezanın ve namazın, kulların amellerinin en güzeli ve işlerinin en şereflisi olduğunu bilirlerdi.

Bundan dolayı hukema (hikmet sahibi kimseler) den bazısı:

« اَشْرَفُ الْحَرَكَاتِ الصَّلَاةُ وَاَنْفَعُ السَّكَنَاتِ الصِّيَامُ »

"Hareketlerin en şereflisi namaz, duruşların en faydalısı da oruçtur." demişlerdir.

"Letâifu'l-İşârât" ta zikredildiğine göre Ezan: Mevlâ Tealâ ile münacât mahalline çağrıdır. O yüce makamın hakikatına erenlere ezanı dinlemek, kalp rahatlığı ve ruh istirahatı verir. İşin gerçeğinden perdeli olanlar ise, ezan'a oyun gözüyle bakar ve onu eğlence kulağı ile dinler. İşte bu, Allah-u Tealâ'nın bir hükmü ve hikmetidir ki, kullarını dilediği şekilde farklı yaratmıştır.

ALLAH'IN AYETLERİNİ ALAYA ALANLARA İLGİLİ DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« ... وَلَاتَتَّخِذُوا اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمَا اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهٖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (٢٣١) »

"Ve Allah (-u Tealân) **ın ayetlerini** (onlara muhalefet ederek) **eğlence edinmeyin. Ve Allah** (-u Tealân) **ın, üzerinizdeki nimet** (ler) **ini ve bilhassa sizlere, kendileriyle öğüt vermek üzere indirdiği kitap ve hikmeti** (Kuran ve sünnet nimetlerini) **hatırlayın. Ve Allah** (-u Tealâ) **dan korkun ve bilin ki, muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **her şeyi hakkıyla bilendir."** *(Bakara Suresi: 231 den)*

« وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِيْنَ اِلَّا مُبَشِّرِيْنَ وَمُنْذِرِيْنَ وَيُجَادِلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوْا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوْا اٰيَاتِيْ وَمَا اُنْذِرُوْا هُزُوًا (٥٦) »

"Biz resulleri sadece müjdeliyiciler ve korkutucular olarak göndeririz. Kâfir olanlar ise, hakkı ortadan kaldırmak için batıl yolla mücadele verirler. Onlar ayetlerimi ve korkutuldukları şeyleri alay (vesilesi) **edindiler."** *(Kehf Suresi:56)*

Mevlâ Tealâ, ehli kitabın ve kâfirlerin islâm dinini alaya aldıklarını naklettikten sonra, onlara bu dinden hoşlanmamalarının sebebini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

قُلْ يَاَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنْقِمُونَ مِنَّآ اِلاَّ اَنْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلُ وَاَنَّ اَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ (٥٩)

KELİME MANASI (59)

(قُلْ) (Habibim!) **De ki,** (يَاَهْلَ الْكِتَابِ) **ey ehli kitap!** (هَلْ تَنْقِمُونَ) **inkâr etmiyorsunuz, veya ayıplamıyorsunuz yahut hoşlanmıyorsunuz,** kimden? (مِنَّآ) **bizden,** yani bizim hiç bir şeyimizi reddetmiyor, (اِلاَّ اَنْ اٰمَنَّا) **ancak iman etmemizi,** kime? (بِاللّٰهِ) **Allah'a,** daha? (وَمَآ) **o şeye** (Kur'ana) **ki,** (اُنْزِلَ)**indirildi,** kime? (اِلَيْنَا) **bize,** daha neye inanmamızı? (وَمَآ) **o şeye** (geçmiş kitaplara) **ki,** (اُنْزِلَ) **indirildi,** neden evvel? (مِنْ قَبْلُ) **bundan evvel,** yani Kur'an indirilmeden önce, daha neyimizi ayıplıyorsunuz? Şuna inanmamızı ki, (وَاَنَّ اَكْثَرَكُمْ) **şüphesiz sizin çoğunuz,** kimlersiniz? (فَاسِقُونَ) **fasık kimselersiniz.**

MEALİ ŞERİFİ

(Habibim!) **De ki: Ey ehli kitap! Siz, bizim ancak Allah'a, bize indirilene ve daha evvel indirilenlere ve sizin bir çoğunuzun fasık** (yoldan çıkmış) **kimseler olduğunuza inanmamızı inkâr ediyor** (ayıplıyor ve beğenmiyor) **sunuz.**

İ Z A H A T

Beğavî, Taberî, Süyûtî, Kurtubî ve Alûsî tefsirlerinde ibni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan nakledildiğine göre, içlerinde Ebû Yâser ibni Ahtab, Rafi' ibni Ebî Rafi', Gazî ibni Amr, Zeyd ibni Hâlid ve diğerlerinin bulunduğu bir kısım yahudi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek, hangi peygamberlere inandığını sordular. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

٢١٠ - « اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَمَآ اُنْزِلَ اِلٰى اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَآ اُوتِيَ مُوسٰى وَعِيسٰى وَمَآ اُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ »

210 - "**Allah** (-u Tealây) **a, bize indirilene, İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve torunlara indirilene, Musa ile İsa'ya verilene, bütün peygamberlere Rableri tarafından verilene inanırım. Onların hiç birinin arasını ayırmayız ve biz ona** (onları gönderen Allah'a) **teslim olmuşlarız."** diye cevap verdi.

Ayet: 59

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu sözünde İsa *(Aleyhisselâm)* ı da iman ettiği peygamberler arasında zikredince, onlar İsa *(Aleyhisselâm)* ın peygamberliğini inkâr ederek: "Vallahi dünya ve ahirette sizden daha nasipsiz bir din ehli ve sizin dininizden daha şerli bir din görmedik." demeleri üzerine, Allah-u Tealâ bu ve bundan sonraki ayet-i celileyi indirdi. *(Taberî, No:12224, 4/632, İbni Ebi Hâtim, No:6559, 4/1164)*

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre ayet-i celilede geçen: (هَلْ تَنْقِمُونَ) cümlesine müfessirler: **"Sizler ayıplamıyorsunuz" , "Siz yadırgamıyorsunuz" , "Sizler hoşlanmıyorsunuz."** manalarını vermişlerdir.

Ulemadan bazısının beyanına göre, (عقَابْ) "cezalandırma" inkâr edilen (hoş karşılanmayan) işlere karşı uygulandığından, ona da bu kökten gelen **nikmet** kelimesi kullanılmıştır.

Ayet-i celilenin manası şöyledir: Allah-u Tealâ ehli kitaba islâmiyeti niçin oyun ve eğlence edindiklerini sorduktan sonra taaccüb yolu üzere: "Siz bu dinde ancak Allah'a imanı, Muhammed'e indirilen Kur'an'a inanmayı ve ondan önce gelmiş geçmiş bütün peygamberlere iman etmeyi buluyor ve bunu yadırgıyorsunuz.

Halbuki bu hiç ayıplanacak bir şey değildir. Çünkü Allah'a iman bütün ibadetlerin başıdır, Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve diğer bütün peygamberlere inanmak ise hak ve sıdk (gerçek ve doğru) nun tâ kendisidir.

Zira risalet ve nübüvvet iddiasında bir peygamberi tasdike götüren yol, mucize ise ve biz bu mucizenin Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in elinde de gerçekleştiğini görünce onun hak peygamber olduğunu ikrar etmemiz (kabullenip söylememiz) gerekir.

Peygamberlerden kimini kabul edip, kimini inkâr etmek ise çelişkili bir söz ve yanlış bir yoldur. Dolayısıyla üzerinde bulunduğumuz şeyin hak bir din ve müstakim (dosdoğru) bir yol olduğu meydana çıkmıştır. O halde siz niçin bizim bu imanımızı yadırgıyorsunuz? "

Mevlâ Tealâ, bu kavl-i şerifiyle müminlerin imanının hoş görülmeyecek ve ayıplanacak bir şey olmayıp, bilakis hoş karşılanacak ve methedilecek bir vasıf olduğunu açıklamaktadır. Nitekim şairin:

« وَلاَ عَيْبَ فِيهِمْ غَيْرَ اَنَّ سُيُوفَهُمْ بِهِنَّ فُلُولٌ مِنْ قِرَاعِ الْكَتَائِبِ »

"Onlarda hiç bir ayıp yoktur, şu kadar var ki onların kılıçları,
Onlarda, bölüklerle çarpışmaktan dolayı bir gedik vardır."

Sözü de bu kabildendir. Çünkü o kimselerin, düşmanlarıyla çok çarpışmalarından kılıçlarının kırık olması tek ayıpları olarak gösterilmiştir ki bu, onlarda hiç ayıp olmadığını ispat etmektedir. Zira bu hâl, onların çok cesur ve kuvvetli olduklarının delili olduğundan ayıp ve kusur olarak görülmeyip, bilakis şeref ve fazilet sayılmalıdır.

Abdullah ibni Kays'ın:

« مَا نَقَمُوا مِنْ بَنِى اُمَيَّةَ اِلاَّ اَنَّهُمْ يَحْلُمُونَ اِنْ غَضِبُوا »

"Onlar, Ümeyye oğullarının ancak, kızdıkları zaman yumuşak olmalarından hoşlanmadılar." sözü de bu mananın misallerindendir.

Ayet-i celilenin sonunda geçen: (وَ اَنَّ اَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ) **"Sizin bir çoğunuz fasıksınız."** ifadesine bir kaç türlü mana verilmiştir:

1 - Ayet-i celiledeki istisna, umumi bir illetten olup, bu cümle de ona atfedilmiştir. Buna göre mana: "Sizin, bizim dinimizi ayıplamanız hiç bir sebeple değildir, ancak biz Allah'a, bize indirilene ve O'ndan önce indirilen sizin kitaplarınıza inandığımız için, bir de sizin ekseriniz inatçı olup, hiçbir şeye inanmadığından dolayıdır. Çünkü siz, bizim kitabımızın doğruluğunu söyleyen, sizin kitabınıza inansaydınız, elbette bizim kitabımıza da inanırdınız." demektir.

Bu manaya göre (اَنَّ اَكْثَرَكُمْ) cümlesi, (تَنْقِمُونَ) nin mef'ûlün lehi üzerine atfedilmiş olup, bu fiilin mef'ûlün bihi ise, din olarak takdir edilmiştir.

2 - Bu cümle-i celile, fasıklığı ehli kitaba tahsis etmektedir. Dolayısıyla bu söz ta'riz (dokundurma) yoluyla, müslümanların fasıklıkta ehli kitaba uymadıklarını gösterir. Buna göre mana: "Siz, bizim ancak iman etmemizi ve sizin gibi fasık olmamamızı ayıplıyorsunuz" demektir.

3 - Mevlâ Tealâ, yahudilerin, peygamberlerin hepsine inanmayı yadırgadıklarını, halbuki bu imanın, kendi fasıklıklarının yanında hiç de yadırganacak bir şey olmadığını, aksine fasıklığın, yadırganması gereken şeylerden olduğunu belirtmiştir.

Bu gibi ifadeler, izdivaç (eşleştirme) hususunda güzeldir. Nitekim birisi: "Sen benim ancak iffetli, kendinin facir, benim zengin, senin ise fakir oluşundan hoşlanmıyorsun." der.

İşte bu, bir mukabele (zıtları birbiriyle karşılaştırma) yoluyla manayı tamamladığı için güzel ve yerinde bir ifadedir. Buna göre (اَنَّ اَكْثَرَكُمْ) cümlesi, mukadder olan menfî bir fiille mensuptur ki, zikredilen (هَلْ تَنْقِمُونَ) fiili ona delâlet etmektedir. Takdiri:

« وَلاَ تَنْقِمُونَ اَنَّ اَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ »

Bu son iki manaya göre (هَلْ تَنْقِمُونَ) nin mef'ûlü (اِلاَّ اَنْ اٰمَنَّا) cümlesi olup, bu son cümle de ona atfedilmiştir.

4 - Burada söz, bir muzaf hazfi üzeredir ki takdiri,

« وَاعْتِقَادَ اَنَّ اَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ » şeklindedir.

Buna göre mana: "Siz bizim ancak Allah'a inanmamızı ve sizin ekserinizin de fasık olduğunuza itikad etmemizi ayıplıyorsunuz." demektir.

5 - Bu cümle-i celilenin başındaki (وَاَوْ) maiyyet vavıdır,yani sizin bir çoğunuz fasık olmanızla birlikte, bizim Allah'a imanımızı yadırgıyorsunuz" demektir ki bu ifade, düşmanın kıskançlığını artırmaya sebeptir.

Zira iki hasımdan biri kötü sıfatlarla mevsuf olup, diğeri pek çok güzel sıfatlara sahip olunca, bu, hasmının kalbinde kıskançlık ve kızgınlığın yerleşmesinde daha tesirlidir.

6 - Yahut bu cümle müpteda olmak üzere merfu olup, haberi mahzuftur. Takdiri:

« وَفِسْقُكُمْ ثَابِتٌ مَعْلُومٌ عِنْدَكُمْ »

"Sizin fasıklığınız, sizce de bilinmektedir. (Velâkin reislik ve mal sevgisi sizi insaftan ayırmaktadır)." demektir.

Eğer burada: "Yahudilerin hepsi fasık ve kâfir olduğu hâlde bu ayet-i celilede onların çoğunun fasıklıkla vasıflanmasının sebebi nedir?" denecek olursa, buna iki türlü cevap verilir:

1 - Bunun manası "Sizin bir çoğunuz reislik, makam elde etmek, rüşvet almak ve krallara yaklaşmak için bu yaptıklarınızı yapıyor ve bu dediklerinizi söylüyorsunuz. O hâlde siz, kendi dininizde adil değil, fasıksınız. Çünkü kâfir ve sapıklar da bazen kendi dininde samimi, bazen de fasık (samimiyetsiz, bozuk) olurlar." demektir.

Yahudilerin hepsi kâfir olsa da, bazısı kendi dininde samimi olduğu için Mevlâ Tealâ fasıklık sıfatını onların hepsine teşmil etmeyip, çoğuna tahsis etmiştir.

2 - Mevlâ Tealâ, yahudilerden bir kısmının müslüman olacağını bildiği için, onlardan iman edecek olanların da bu fasıklığa dahil olacağı zannedilmesin diye hepsinin değil, ekserisinin fasık olduğunu belirtmiştir.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* burada tasavvuf ehlinin dilinden şu manayı açıklamıştır: Ey kitap ehli! Size göre, bizim kendimizi Allah'ta mahv (yok) olmuş bilmemizden, bütün kâinatın Allah ile var olduğuna inanmamızdan ve Allah yolunda Allah'tan başkasına uymamamızdan başka bir ayıbımız yoktur. Bu ise, Vallahi hakikatta ne ayıp, ne de noksandır.

KAFİRLERİN, MÜMİNLERDEN ANCAK İMANLARINDAN DOLAYI İNTİKAM ALDIKLARI HAKKINDAKİ DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ اِلاَّ اَنْ يُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ (٨) اَلَّذِى لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ (٩) »

"Onlardan (müminlerden) sırf, göklerin ve yerin mülkü kendisine ait olan, azîz ve hamîd olan Allah'a iman ettikleri için intikam aldılar. Halbuki Allah her şeye hakkıyla şahittir." *(Burûc Suresi:8-9)*

Mevlâ Tealâ, yahudilerin, islâm dinini ayıpladıklarını açıkladıktan sonra, gerçekte ayıplanmaya lâyık olanın kendi muharref (değiştirilmiş) dinleri olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

قُلْ هَلْ اُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَاللّٰهِ مَنْ لَعَنَهُ اللّٰهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ اُولٰئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَاَضَلُّ عَنْ سَوَآءِ السَّبِيلِ (٦٠)

KELİME MANASI (60)

(قُلْ) (Habibim!) **De ki,** (هَلْ اُنَبِّئُ) **haber vereyim mi?** kime (كُمْ) **size,** neyi? (بِشَرٍّ) **daha şerlisini,** neden? (مِنْ ذٰلِكَ) **bundan** (bu beğenmediğiniz imanımızdan), ne cihetinden? (مَثُوبَةً) **ceza cihetinden,** kimin katında? (عِنْدَاللّٰهِ) **Allah katında,** o şerli olan nedir? (مَنْ) **o kimse** (nin dini) **dir ki,** (لَعَنَ) **lânet etti,** kime? (هُ) **ona,** kim? (اللّٰهُ) **Allah,** daha? (وَغَضِبَ) **gazabetti,** kime? (عَلَيْهِ) **ona,** daha? (وَجَعَلَ) **yaptı,** kimden? (مِنْهُمُ) **onlardan,** neler yaptı? (الْقِرَدَةَ) **maymunlar,** daha? (وَالْخَنَازِيرَ) **domuzlar,** daha o kimsenin dinidir ki, (وَعَبَدَ) **taptı,** neye? (الطَّاغُوتَ) **tağut** (şeytan) a, (اُولٰئِكَ) **işte onlar,** nedir? (شَرٌّ) **daha kötüdür,** ne cihetinden? (مَكَانًا) **yer cihetinden,** daha nedirler? (وَاَضَلُّ) **daha ziyade sapıcıdırlar,** neden? (عَنْ سَوَآءِ السَّبِيلِ) **dosdoğru yoldan.**

MEALİ ŞERİFİ

(Habibim!) **De ki: Allah katında yeri bundan** (size göre kötü olan beğenmediğiniz imanımızdan) **daha kötü olanı size haber vereyim mi? Allahın lânetlediği ve kendisine gazabettiği, içlerinden maymunlar ve hınzır** (domuz) **lar yaptığı ve tağut** (şeytan) a **tapan kimse** (ler). **İşte bunlar, mekânı** (yeri ve durumu) **daha kötü olan ve dosdoğru yoldan daha ziyade sapanlardır.**

İ Z A H A T

Bundan evvelki ayet,i celilenin tefsirinde de zikredildiği üzere bir grup yahudi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimize gelerek, inandığı peygamberleri sordular. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* inandığı peygamberler arasında İsa *(Aleyhisselâm)* ı anınca, onun peygamberliğini inkâr ederek: "Biz İsa'ya da, ona inanana da inanmayız." dediler. Sonra Taberanî'nin rivayetine göre, "Biz sizin dininizden daha şerli bir din bilmiyoruz." demeleri üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirdi. *(Alûsî: 6/174)*

Ayet-i celiledeki (ذٰلِكَ) ism-i işareti, bundan önceki ayet-i celilede geçen o, yahudiler tarafından ayıplanan islâm dinine işarettir. Fakat bundan sonra gelen: (مَنْ لَعَنَهُ اللّٰهُ) **"Allah'ın lânet ettiği kimseler."** ifadesi, burada bir muzaf takdir edilmesini mecbur etmektedir. Çünkü "Lânet edilmiş olanlar bu dinden daha şerlidir" denilemeyeceği için bunun takdiri: "Lânet edilen kimseler, bu dine mensup olanlardan daha şerlidir" şeklindedir.

Ayet: 60

Buna göre mana: "Habibim! İslâm dinini ayıplayan o yahudilere de ki, 'Size, Allah katındaki karşılık bakımından o ayıpladığınız dinin mensuplarından daha şerlisini haber vereyim mi? Allah'ın lânet ve gazabettiği, içlerinden maymunlar ve domuzlar yaptığı kimseler ve tağut'a tapanlar var ya, işte onlar mevkice daha şerli, doğru yoldan daha çok sapmış kimselerdir." demektir.

Eğer, "Bu ifadeye göre, islâm dininde olanların da şerli olmaları gerekir, halbuki durum böyle değildir" denirse, buna şöyle cevap verilir: "Mevlâ Tealâ bu ifadeyi onların görüşlerine ve inançlarına göre getirmiştir. Çünkü onlar islâm dinine inanmanın şer olduğunu kabul etmekteydiler." Hal böyle olunca onlara şöyle denilmiştir: "Farzedin ki, iş sizin dediğiniz gibidir, fakat Allah'ın size lâneti, gazabı ve suretlerinizi maymuna ve domuza döndürmesi bundan daha şerli (kötü) dür."

Ayet-i celilede geçen (مَثُوبَة) kelimesi, sevap manasında mimli mastardır, bu kelime, insanın yaptığı amellerinin karşılığı manasında olduğu için, hayırda da, şerde de kullanılmaktaysa da, ekseriyetle bilinen kullanılışı hayırdadır. Burada şer manasında kullanılması ise, tehekküm "hakaret etmek, küçümsemek" yolu üzeredir. Nitekim:

« ... فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ (٢١) »

"Onları acı verici bir azapla müjdele." *(Ali İmran Sures: 21 den)* ayet-i kerimesiyle, şairin:

« تَحِيَّةُ بَيْنِهِمْ ضَرْبٌ وَجِيعٌ »

"Aralarındaki selâmlaşma, acı verici bir vuruştur." ifadesi de bu kabildendir.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde yahudilerin bir çok sıfatlarını açıklamıştır:

1.- Allah-u Tealâ onları lânetlemiştir.

2.- Allah-u Tealâ onlara gazabetmiştir.

3.- Allah-u Tealâ onlardan bazılarını maymun ve domuza döndürmüştür.

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, maymuna döndürülenler "Ashab-ı Sebt" (cumartesi balık avlama yasağını ihlal edenler); Domuza döndürülenler ise, Maide'yi (İsa *(Aleyhisselâm)* ın mucizesi olan sofrayı) inkâr edenlerdir."

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Memsuh (maymuna ve domuza döndürülen) lerin her ikisi de Ashab-ı sebt'tendir, çünkü onların ihtiyarları domuza, gençleri ise maymuna çevrilmiştir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime indirildiğinde müslümanlar yahudileri ayıplayarak: "Ey maymunların ve domuzların kardeşleri!" dediklerinde, yahudiler rezil olarak başlarını eğdiler. Nitekim Şair onlar hakkında:

« فَلَعْنَةُ اللهِ عَلَى الْيَهُودِ إِنَّ الْيَهُودَ إِخْوَةُ الْقُرُودِ »

"Allah'ın lâneti yahudilerin üzerine olsun,
Şüphesiz ki yahudiler maymunların kardeşleridir."

Ashab-ı Sebt'in maymuna ve domuza döndürülmesi ile ilgili kıssa ve bugünkü yahudilerin o maymun ve domuzların nesli olup olmadıkları hakkındaki malûmat Ruhul Furkan tefsirimizin 1/380 de zikredilmiştir.

Ebû Eyyüb el Ensarî *(Radıyallahu Anh)* ın azatlısı Ömer ibni Kesir ibni Eflâh şöyle anlatmıştır: Bana anlatıldığına göre, Benî İsraildeki domuza dönüşme hadisesi şöyle olmuştur: Benî İsrailin karyelerinin birinde bir kadın vardı, Benî İsrail'in meliki de o şehirde bulunmaktaydı, onlar helâk üzere toplanmıştılar, ancak o kadın islâmdan kalan bir bakiyye (kalıntı) ya sımsıkı sarılmış olup, Allah'a davet etmeye başlamıştı.

Bir takım insanlar onun yanına toplanıp onun işine tabi olunca, o, onlara: "Sizin mutlaka Allah'ın dininden yana cihat etmeniz ve bu hususta kavminize çağrı yapmanız gerekmektedir. O halde (Allah yolunda cihada) çıkın şüphesiz ki ben de çıkıcıyım." dedi ve çıktı.

Oranın hükümdarı da bir takım insanlarla beraber o kadına karşı çıkarak onun bütün adamlarını öldürdü, o kadın aralarından kaçmayı başardı ve Allah'a davete devam etti. Tekrar yanına insanlar toplanıp o da onlardan razı olunca (cihada çıkmalarını münasip görünce), Allah yoluna çıkmalarını emretti.

Bunun üzerine onlar çıktılar, o da onlarla beraber çıktı yine hepsi birden öldürüldüler, o yine aralarından kaçıp kurtuldu, sonra Allah'a davete devam etti. Neticede bir takım erkekler onun yanına gelip davetine icabet edince onlara da cihada çıkmalarını emretti.

Yine hep beraber çıktılar ve hep birden şehit edildiler, o kadın yine aralarından kurtularak geri döndüğünde ümidini kesmiş bir vaziyette "Sübhanallah! Eğer bu dinin sahibi ve yardımcısı olsaydı, elbette şu ana kadar onu galip ederdi." diyerek üzüntülü bir şekilde geceledi.

İşte o gece Allah-u Tealâ o memleketin halkını meshetti ve karye ahalisi şehrin kenarlarında domuz sürüleri halinde koşuşur bir vaziyette sabahladı. Sabah olduğunda bu manzarayı gören kadın: "İşte bu gün, Allah-u Tealâ'nın dinini ve dininin işini azîz kıldığını anladım." dedi.

Benî İsrail'de domuza dönüşme hadisesi (ilk olarak) ancak bu kadının eliyle oldu. *(Taberî: No:12227, 4/633)*

Bu kıssadan da anlaşıldığı üzere yahudilerde mesh (döndürülme) olayı sadece Ashab-ı Sebt'e mahsus olmayıp, bu hadiseler Davud *(Aleyhisselâm)* zamanında da, İsa *(Aleyhisselâm)* ın devrinde de muhtelif kereler vuku bulmuştur. Nitekim bu ayet-i kerimedeki: (وَ جَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ) **"Allah onlardan maymunlar ve domuzlar yaptı."** ifadesinin umumi oluşu da buna işaret etmektedir.

Ayet: 60

٢١١ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَكُونُ فِى اٰخِرِ هٰذِهِ الْأُمَّةِ خَسْفٌ وَمَسْخٌ وَقَذْفٌ » قَالَتْ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ: اَنَهْلِكُ وَفِينَا الصَّالِحُونَ؟ قَالَ: « نَعَمْ اِذَا ظَهَرَ الْخُبْثُ »

211 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Bu ümmetin sonunda hasf** (bir takım günahkârların yere batması), **mesh** (suretlerinin maymuna ve domuza döndürülmesi) **ve kazf** (gökten taş yağması) **olacaktır.**

Aişe *(Radıyallahu Anha)* diyor ki: O zaman ben: 'Ya Resulallah! Aramızda salih kişiler olduğu hâlde biz helâk olur muyuz?' deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Evet, pislikler zuhur ettiği vakit** (çirkin hâller baş gösterdiğinde aranızda iyiler bulunsa da helâk olursunuz)." buyurdu. *(Tirmizî, Fiten:21, No:2185, 4/479, İbni Mace, Fiten:29, No:4059-4062, 2/1349, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:6532, 2/561)*

٢١٢ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ: « وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَيَبِيتَنَّ نَاسٌ مِنْ اُمَّتِى عَلَىٰ اَشَرٍ وَبَطَرٍ وَلَعِبٍ وَلَهْوٍ فَيُصْبِحُوا قِرَدَةً وَخَنَازِيرَ بِاسْتِحْلَالِهِمُ الْمَحَارِمَ وَالْقَيْنَاتِ وَشُرْبِهِمُ الْخَمْرَ وَاَكْلِهِمُ الرِّبَا وَلُبْسِهِمُ الْحَرِيرَ »

212 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Muhammed'in canı** (kudret) **elinde olan Allah'a yemin ederim ki, elbette ümmetimden bir takımları aşırı sevinç, taşkınlık, azgınlık, oyun ve eğlence ile geceleyip sonra, haramları, çalgıcı kadınları helâl görmeleri, içki içmeleri, faiz yemeleri ve ipek giymeleri yüzünden sabaha maymunlar ve domuzlar şeklinde çıkacaklardır."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:22854, 8/423, Hafız Münzirî, Tergib ve Terhib, No:3520, 3/259, İbni Ebiddünya, Zemmü'l-Melâhî, Mevsûa, 1/67)*

٢١٣ – عَنْ اَبِى مَالِكٍ الْاَشْعَرِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَيَشْرَبَنَّ نَاسٌ مِنْ اُمَّتِى الْخَمْرَ . يُسَمُّونَهَا بِغَيْرِ اسْمِهَا . يُعْزَفُ عَلَىٰ رُؤُسِهِمْ بِالْمَعَازِفِ وَالْمُغَنِّيَاتِ يَخْسِفُ اللهُ بِهِمُ الْاَرْضَ وَيَجْعَلُ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ »

213 - Ebu Malik el Eşarî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Ümmetimden bir takımları muhakkak ki şarap içip ona adından başka isim takacaklar, baş uçlarında çalgılar çalınıp, şarkıcı kadınlar şarkı türkü söyleyecekler, Allah** (-u Tealâ) **onları yere batıracak ve onlardan maymunlar ve domuzlar yapacaktır."** *(İbni Mace, Fiten:22, No:4020, 2/1333, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:20989, 10/373, Taberanî, el Mu'cemu'l-Kebir, No:3419, 3/283, Buharî, Tarih-i Kebir, No:967, 1/305, İbni Hibban, No:6758, 15/160)*

Bu hadis-i şeriflerde zikredilen mesh, insanın hayvan suretine sokulmasıdır. Buna mesh-i surî (suret ve şeklin döndürülmesi) denilir. Eski ümmetlerde bir takım günahlar işleyen bazı insanlar bu cezaya çarptırılarak, maymun ve domuz şekline döndürülmüşlerdir.

Bir de mesh-i manevî vardır, yani bazı insanlar işledikleri bazı çirkin günahlardan dolayı insan şeklinde olsalar bile manevî yönden hayvanlaşmış ve kalpleri hayvan kalbine dönüşmüş olur, durum ve davranışları, ahlâk ve huyları açısından da insanlardan ziyade hayvanlara benzerler. Hatta basireti açık mubarek insanlar, bu güruha baktıkları zaman yüzlerinde iman nurunun izine rastlamayıp, yüzlerini çok çirkin ve tiksindirici olarak gördüklerinden dolayı onların manevî yönden meshedildiklerini sezebilirler.

İmam-ı Sindî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, bu hadis-i şeriflerdeki meshden maksat ya mesh-i surî'dir veya mesh-i manevî'dir. Te'vile kaçmayan âlimler buradaki meshi, suretin değiştirilmesi şeklinde açıklamışlardır, hadis-i şeriflerin zahiri de bu görüşe uygun düşmektedir.

Hasf: Yere batmaktır. Eski ümmetlerden bazısı işledikleri günahlardan dolayı bu cezaya çarptırılmışlardır. Bu ümmette de bazı insanların bu cezaya çarptırılacağı bu hadis-i şeriflerde bildirilmektedir. Yere batma ve yerin çökmesi gibi olaylar kıyametin alâmetlerinden sayılmıştır.

Bazı âlimler yer batma olayını bir çok yerde vuku bulan depremlere hamletmişlerse de, ekseri ulemaya göre bu hadis-i şeriflerde bildirilen yer çöküntü olayları, kıyamete yakın meydana gelecek şiddet ve zarar bakımından depremlerden daha büyük olan batmalardır.

Kazf: Taşlamak anlamındadır, bilindiği gibi Lût kavmi, livata (homoseksüellik) rezaletini bütün ikaz (uyarı) lara rağmen bırakmayınca gökten yağan taşlarla cezalandırılmış ve memleketlerinin altı üstüne getirilmiştir. Kıyamete yakın bu ümmetten bir takımlarının başına da böyle taş yağacağı bildirilmektedir.

Ayet-i kerimede zikredilen: (وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ) "Tağut'a tapanlar" ifade-i celilesi, cumhur'un kıraatına göre (بَا) nın ve (تَا) nın fethası iledir. Buna göre (عَبَدَ) fiili mazi olup geride kendisi gibi fiili mazi olan (لَعَنَ ve غَضِبَ) fiilleri üzerine atfedilmiştir.

Buna göre mana: "Allah'ın lânet ettikleri .... ve tağut'a tapanlar daha şerlidir" demektir. Yahutta (مَنْ) in lâfzına bakılarak (عَبَدَ) fiilindeki zamir müfred kılınıp, bu cümle (جَعَلَ) ile mensup olabilir, buna göre mana: "Allah, onlardan maymunlarla tağut'a tapanlar yarattı" şeklindedir. Bu manaya göre, fiilin başından (مَنْ) ism-i mevsûl'ü hazfedilmiştir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, âlimler bu manaya dayanarak küfrün de Allah'ın kaza ve kaderiyle meydana geldiğini söylemişlerdir.

Bu cümle-i celilenin değişik kıraatları vardır. Müfessirler bu kıraatları genişçe izah etmişlerdir, özellikle Fahrurrazi hazretleri Tefsiri Kebir'de, Alûsî *(Rahimehullah)* Ruhul Meânî'de bu hususta onyedi kadar kıraat şekli nakletmişlerdir, dileyen oralara müracaat edebilir.

Ayet-i celilede geçen: "Tağût" hakkında bir kaç görüş zikredilmiştir:

1 - İsrail oğullarının taptığı buzağı,

2 - Şeytan,

3 - Kâhin (gayb'dan haber veren) ler,

4 - Ahbâr (Allah'ın kitabını değiştiren yahudi âlimler).

Velhasıl Allah'a isyan hususunda kim kime itaat ederse, o itaat ettiği şey ne olursa olsun, o itaat ettiği onun tağut'udur.

Ayet-i celilenin sonunda geçen: (اُولٰئِكَ شَرٌّ مَكَانًا) **"İşte onlar, mekân bakımından daha şerlidirler."** kavl-i şerifi, "Kendilerine lânet edilip, maymun ve domuzlar hâline getirilenler, mekân ve mevki bakımından herkesten daha şerlidirler." demektir. Bu ifadede geçen mekân ile ilgili İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*: "Onların mekânları "Sekar" (cehennemin bir tabakası) dır ki, ondan daha şerli bir mekân yoktur." demiştir.

Şer kelimesi hakikatte ehline ait olduğu hâlde, lâfız bakımından kinaye yolu üzere mekân'a da nisbet edilmiş olabilir.

Ruhul Beyan ve Alûsî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilenin sonunda geçen iki yerdeki tafdil sığası (daha şerli ve daha sapık ifadeleri), başkaları ile mukayese için olmayıp, kendilerinde bulunan şer ve dalâletin mutlak olarak ziyadeliği (genel manada fazlalığı) na işaret etmektedir.

Ulemadan bazısı, buraya şu manayı vermekte bir mani görmemişlerdir.

"Kâfirlerin ahiretteki mekânı, müminlerin dünyadaki sıkıntılı ve eziyetli mekânlarından daha şerlidir. Çünkü müminlerin dünyada içinde bulundukları sıkıntılı mekânlar ve hâller, kâfirlerin ahirette düşecekleri cehennemden çok daha hayırlıdır." Bu manaya göre, kâfirlerin ahiretteki durumları müminlerin dünyadaki durumlarıyla mukayese edilmiştir.

Şu bilinsin ki, insanlardan her bir sınıf kendi yolunu beğenmekte, başkasının yoluna kızmaktadır, velâkin hak, uyulmaya ehak (daha lâyık) tır. Mümin mümini sevmelidir, çünkü Allah için birbirini sevmek, ahlâk-ı hasene ve evsâf-ı şerîfe (güzel huylar ve şerefli vasıflar) dandır. Nitekim:

٢١٤ – عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « انَّ مِنْ عِبَادِ اللهِ لَاُنَاسًا مَا هُمْ بِاَنْبِيَاءَ وَلَا شُهَدَاءَ يَغْبِطُهُمُ الْاَنْبِيَاءُ وَالشُّهَدَاءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِمَكَانِهِمْ مِنَ اللهِ تَعَالٰى » قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ تُخْبِرُنَا مَنْ هُمْ؟ قَالَ: « هُمْ قَوْمٌ تَحَابُّوا بِرُوحِ اللهِ عَلٰى

غَيْرِ اَرْحامٍ بَيْنَهُمْ وَلاَ اَمْوالٍ يَتَعاطَوْنَها ، فَوَاللّٰهِ اِنَّ وُجُوهَهُمْ لَنُورٌ وَاِنَّهُمْ عَلىٰ نُورٍ: لاَ يَخافُونَ اِذا خافَ النّاسُ وَلاَ يَحْزَنُونَ اِذا حَزِنَ النّاسُ» وَقَرَأَ هٰذِهِ الْآيَةَ: ﴿اَلا اِنَّ اَوْلِياءَ اللّٰهِ لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ﴾ (٦٢) »

214 - Ömer ibnil Hattab *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz ki Allah'ın kullarından elbette öyle insanlar vardır ki, peygamber ve şehid olmadıkları hâlde kıyamet günü Allah** (-u Tealây) **a olan yakınlıklarından dolayı nebiler ve şehitler onlara gıbta ederler."**

Bunun üzerine sahabe-i kiram: "Ya Resulallah! Onların kim olduğunu bize haber verir misin?" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

"Onlar, aralarında rahimler (akrabalık bağları) **ve alıp verdikleri mallar bulunmaksızın Allah'ın ravhı** (kalplerin hayatı mesabesinde olan Kur'anı) **ile birbirini seven bir kavimdir. Vallahi şüphesiz onların yüzleri elbette nurdur, şüphesiz ki onlar nur** (dan minberler) **üzerindedirler.**

İnsanlar korktuğunda onlar korkmaz, insanlar mahzun olduğunda onlar üzülmezler. (Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*) **"Agâh olun! Şüphesiz ki Allah'ın dostları** (var ya), **onlar üzerine hiçbir korku yoktur ve ancak onlar mahzun olmayacaklardır."** *(Yunus suresi:62)* ayetini okudu. *(Ebu Davud, Büyû':78, No:3527, 2/311, Tirmizî, Zühd:53, No:2390, 4/598, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No: 22969, 8/449)*

Abdullah-ı Salimî *(Rahimehullah)* a: "Kulları içerisinde Allah'ın dostları ne ile tanınır?" diye sorulduğunda, şöyle buyurdu: "Yumuşak dillilik, güzel huyluluk, güler yüzlülük, cömertlik, az itiraz (insanların işine çok az müdahale etmek), özür kabul etmek ve bütün yaratıklara son derece acımak ile (tanınır)." *(Ruhul Beyan:2/412)*

Üftade Efendi *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: Bazı tarikat mensupları arasında birbirine karşı kızgınlık devam ede gelmiştir, halbuki bu hâl ehli hakk'a yakışmaz. Görülmez miki? Biz, Âdem *(Aleyhisselâm)* ın devrinden peygamberlerin sonuncusuna kadar *(Salavâtullahi Alâ Nebiyyinâ ve Aleyhim Ecmaîn)* geçen nebilerden ikisinin arasında en ufak bir düşmanlık duymamışızdır.

Halbuki bazı zamanlarda üç veya dört peygamberin birlikte bulunduğu rast gelmiştir. Yine böylece onlara uyanlar da hiç bir peygamber hakkında tenkitte bulunmazlar.

Büyüklerden bazısı buyurmuştur ki: Kalpler üç kısımdır:

1 - Dünyada isteklerinin etrafında uçan kalp,

2 - Ukbada kerametler etrafında uçan kalp,

3 - Sidretü'l-Müntehâ'da münacât (Allah'a yalvarma) çevresinde uçan kalp. Artık aklı olan kimse, tevhidle uğraşarak nefsin ve arzusunun karanlık-

larından şeytan ve vesveselerinden kurtulmalıdır ki, bunun da yolu diline, karnına ve tenasül uzvuna sahip olmaktır Nitekim:

٢١٥– عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَنْ وُقِىَ شَرَّ لَقْلَقِهِ وَقَبْقَبِهِ وَذَبْذَبِهِ فَقَدْ وُقِىَ الشَّرَّ كُلَّهُ» قَالَ: «اَمَّا لَقْلَقُهُ فَاللِّسَانُ وَقَبْقَبُهُ فَالْفَمُ وَذَبْذَبُهُ فَالْفَرْجُ»

215 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Lâklâk'ının, kabkab'ının ve zebzeb'inin şerrinden korunan kimse muhakkak ki bütün şerlerden korunmuş olur. Lâklâkı lisandır, kabkabı ağız** (boğaz ve karın), **Zebzebi ise ferci** (tenasül uzvu) **dur."** buyurdu. *(Beyhakî, Şuabu'l-İman, No:5409, 4/361, İbnü'l-Esîr, Nihaye, 4/7)*

Allah-u Tealâ cümlemizi bu yazılanlarla amel etmeye muvaffak eylesin. Âmin..,

Kuşeyrî tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde şöyle buyurmak istemiştir: Kıymet bakımından en alçak, şeref bakımından en nasipsiz kimseler; Allah-u Tealâ'nın manevî nazarından düşerek, Allah'ın zelîl ettikleri, tahsis na'tından (hususi kul olma özelliğinden) uzaklaştırarak saptırdıkları,takrib (yaklaştırma) vasfından mahrum ederek uzak ettiği ve hakikatı görmekten perdeleyerek tardettikleridir.

İNSANLARIN EN ŞERLİLERİNİ BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« اِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ (٥٥) »

"Şüphesiz ki, Allah katında, (yeryüzünde) **yürüyen canlıların en kötüsü kâfir olanlardır. Artık onlar iman etmezler."** *(Enfal Suresi:55)*

« اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا اُولٰئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ (٦) »

"Ehli kitap ve müşriklerden (bütün o) **kâfir olanlar, içinde ebedî kalacakları cehennem ateşindedirler. İşte yaratılanların en şerlileri ancak onlardır."** *(Beyyine Suresi:6)*

Mevlâ Tealâ, yahudilerin kötü vasıflarından diğer bir kısmını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَاِذَا جَآؤُكُمْ قَالُوٓا اٰمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهٖ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُوْنَ (٦١)

KELİME MANASI (61)

(وَاِذَا جَآؤُ) **Geldikleri vakitte,** kime? (كُمْ) **size,** (قَالُوا) **derler,** (اٰمَنَّا) **iman ettik,** (وَقَدْ دَخَلُوا) **halbuki muhakkak girdiler,** neyle? (بِالْكُفْرِ) **küfür** (inkâr) **ile,** (وَهُمْ) **halbuki onlar,** (قَدْ خَرَجُوا) **muhakkak çıktılar,** neyle? (بِهٖ) **onunla,** yani girdikleri küfürle senin yanından ayrıldılar, (وَاللّٰهُ)**Allah,** (اَعْلَمُ) **en iyi bilendir,** neyi? (بِمَا) **o şeyi ki,** (كَانُوا) **oldular,** nedir oldular? (يَكْتُمُوْنَ) **gizler.**

MEALİ ŞERİFİ

Size geldikleri zaman: "İman ettik" derler, halbuki onlar muhakkak küfürle girmişlerdir ve yine onunla (taşıdıkları gizli küfürle) **çıkmış** (senin huzurunda bulunmaktan hiç faydalanmamış) **lardır. Allah onların gizlediklerini çok iyi bilendir.**

İ Z A H A T

Süyûtî tefsirinde şöyle zikredilmiştir: Abd ibni Humeyd, İbni Cerîr, İbni Münzir ve İbni Ebî Hâtim'in, Katade *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetlerine göre, bu ayet-i kerime bir takım yahudiler hakkında inmiştir.

Onlar sapıklıklarına ve küfürlerine sarılmış oldukları hâlde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına gelerek münafıkça, ona iman ettiklerini ve O'nun getirdiği dinden razı olduklarını söylüyorlardı.

Halbuki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına kâfir olarak gelip kâfir olarak çıkıyorlardı. İşte Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesiyle habibine onların durumlarını bildirmek üzere "Onlar, senin bildirdiğin delillerden, açıklamalarından, nasihatlarından ve tezkirât (hatırlatma) larından kalplerine hiç bir şey ulaşmadığı hâlde tıpkı ilk başta girdikleri gibi senin huzurundan aynen öyle çıkarlar." buyurmuştur.

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celiledeki hitap Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ait olup, cemi getirilmesi tazim içindir. Yani "Sana geldiklerinde" buyurulacak yerde, "Size geldiklerinde" buyurulması, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şanını büyütmek içindir. Yahutta hitap Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ve yanındaki ashabına aittir.

Ayet-i celilede geçen: (وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهٖ) **"Halbuki onlar muhakkak küfürle girmişler, yine muhakkak onunla çıkmışlardır."** kavl-i

şerifindeki (بِا) harf-i cerri, mülabeset için olduğundan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna girerken de çıkarken de, kesinlikle hiç bir değişme ve eksilme olmaksızın küfürlerinin kendileriyle beraber devam ettiğini ifade etmektedir.

Mevlâ Tealâ, birinci cümleye uygun olarak (وَ قَدْ خَرَجُوا) buyurmayıp, (وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا) buyurarak, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurundan çıkışlarındaki küfürlerinin şiddetini açıklamıştır.

Çünkü huzuru saadete girerken neyse de, risalet güneşinin doğduğu cemali görerek gözleri nurlandıktan, besalet (şeriat) denizinin inci gibi kelimelerini kulaklarına takındıktan sonra, içinde bulundukları azgınlıktan dönüp, hidayet takılarından boş olan kalplerinin boyunlarını süslemeleri gerekirken yine eski küfürleriyle çıkmaları anlaşılacak bir şey olmadığından, çıkış hâlindeki küfürleri te'kide şayan görülmüştür.

Ayrıca Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sözünü duyup da inkâr ettiklerinde küfürleri artmış ve sapıklıkları katlanmış olacağından çıkış hâllerindeki küfürleri özellikle kendilerine nisbet edilmek üzere (وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا) buyurulmuştur.

Ebussuud Efendinin beyanına göre, ayet-i celilede geçen (وَقَدْ دَخَلُوا) cümlesindeki (قَدْ), mazi cümlesinin hâl düşebilmesi için maziyi hâle yaklaştırmak üzere zikredilmiş ise de, kendisinde bulunan tevakku' (beklenti) manası ile de, nifak emarelerinin huzuru risalete giren bu kimselerin üzerinde görülmekte olup, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in de onların bu gizledikleri nifakı, Allah-u Tealâ'nın ortaya çıkarmasını beklediğini ifade etmektedir.

Bundan dolayı ayet-i celilenin sonunda: (وَ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ) **"Allah onların gizlemekte olduklarını çok iyi bilendir."** buyurulmuştur ki, bundan maksat, müslümanlara tuzak kurmak, hile düzmek, buğz ve düşmanlıkta bulunmak hususunda o münafık yahudilerin kalplerinde ne denli cidd ve ictihad (gayret ve çaba) bulunduğunu iyice ortaya koymaktır.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Ayet-i celilede zikredilen bu kişiler görünüşte doğru olduklarını açıklamışlarsa da, hakikatta münafıklık yapmışlar ve bu yaptıkları karıştırma ve yanlış göstermeden dolayı rüsvay olmuşlardır.

Ne hâlleri örtülü kalmış, ne de sırları Allah indinde gizli olmuştur. İşte bu, her mubtil (hakkı ortadan kaldırmaya çalışan) kimsenin özelliğidir. Hakikat erbabının feraset nurları karşısında onların hâlleri zaten aşikârdır.

Mevlâ Tealâ, yahudilerin münafıklıklarını açıkladıktan sonra, günahta yarıştıklarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَتَرَىٰ كَثِيراً مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَ لَبِئْسَ مَاكَانُوا يَعْمَلُونَ (٦٢)

KELİME MANASI (62)

(وَتَرَىٰ) **Sen görürsün,** kimi? (كَثِيراً) **bir çoğunu,** kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** ne oldukları hâlde? (يُسَارِعُونَ) **koşuşur oldukları hâlde,** nerede? (فِي الْاِثْمِ) **günahta,** daha? (وَالْعُدْوَانِ) **düşmanlıkta,** daha? (وَاَكْلِهِمُ) **yemelerinde,** neyi? (السُّحْتَ) **haramı,** (لَبِئْسَ) **elbette ne kötü oldu,** ne cihetinden? (مَا) **şey cihetinden,** öyle şey ki, (كَانُوا) **oldular,** nedir oldular? (يَعْمَلُونَ) **yapar,** yani bu işler yaptıkları şey cihetinden ne kötü oldu, Bu mana, (مَا) nın (بِئْسَ) fiilinin altında gizli olan fail zamirinden temyiz düşen nekire-i mevsufe olmasına göre verilmiştir ki, bu durumda mahsûsun bi'zzem mahzuftur. (مَا) nın mevsûle olup (بِئْسَ) nin faili olması da caiz görülmüştürki buna göre mana: "Yaptıkları şey ne kötü olmuştur." demektir.

MEALİ ŞERİFİ

Onlardan bir çoğunun günah (işlemek), **düşmanlık** (yapmak) **ve haram yemelerinde koşuştuklarını** (birbirleriyle yarıştıklarını) **görürsün, yapmakta oldukları şey elbette ne kadar kötü olmuştur.**

İ Z A H A T

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen hitap, muhatapların Efendisi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e dir. Yahut ta hitap edilmeye uygun olan herkesedir.

Ru'yet basariyyedir, yani gözünle görürsün demektir. Kalbiyye olduğu da söylenmiştir. Yani bilirsin anlarsın manasına gelmektedir.

Ayet-i celilede geçen (مِنْهُمْ) zamirinin mercii ibni Zeyd *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre geride bahsi geçen yahudilerdir. Mevlâ Tealâ: **"O yahudilerden bir çoğunu görürsün."** buyurarak, yahudilerin hepsinin böyle olmadığına, aksine bir kısmının utanarak bu günahı terkettiklerine işaret buyurmuştur.

(مُسَارَعَةٌ) bir şeyde yarışmak, o şeye hızlıca girip dalmak ve düşmek anlamındadır. Bu lâfız ekseriye hayırda kullanılmaktadır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ ... (١١٤) »

"Hayır işlerinde birbirleriyle yarışırlar." *(Ali İmran Suresi: 114 den)*, diğer bir yerde de:

Ayet: 62

« نُسَارِعُ لَهُمْ فِى الْخَيْرَاتِ ... (٥٦) »

"Biz onlar için hayırlara mı koşuyoruz?" *(Müminun Suresi:56 dan)* buyurmuştur.

Dolayısıyla burada uygun düşen, acele lâfzının kullanılması iken, Mevlâ Tealâ müsârea lâfzını zikrederek, "Onlar sanki doğru bir iş yaparcasına o kötü işlere girişiyorlardı." buyurmak istemiştir.

Müsârea kelimesi (عَلٰى) harf-i cerri ile kullanılırken, burada (فى) harf-i cerri'nin tercih edilmesi onların, mazruf'un zarf'da yerleşmesi gibi, günahta karar kılmış olduklarına işaret etmektedir.

Ayet-i celilede geçen (اثْم) kelimesinden maksat, umumi haramlardır yahut mutlak manada yalandır veya 'inandık" sözlerindeki yalanlarıdır.

(عُدْوَانْ) zulüm manasındadır, yada (اثْم) kendilerine mahsus olan günahlar, udvan ise başkalarına sirayet eden günahlardır.

Beğavî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, "ism" tevrattan gizledikleri, "udvan" ise Tevrat'a kattıklarıdır.

(سُحْت) yemelerinden maksat rüşvet almalarıdır. Suht hakkında geniş malûmat 42. ayet-i kerimenin tefsirinde geçmiştir.

"İsm" lâfzı bütün günahları ve menhiyyatı (yasakları) içine aldığı hâlde bunun peşine düşmanlık ve haram yemek tabirlerinin zikredilmesi, bu iki nevi günahın masiyet ve günah türlerinin en büyüğü olduğuna delâlet etmektedir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ) **"Elbette yapar oldukları şey ne kadar kötüdür."** buyurarak, zikredilen günahları takbih (kötülemek) te mubalâğa yapmıştır.

Bu ifadede mazî (كَانُوا) ile müstakbel (يَعْمَلُونَ) sîğalarının birleştirilmesi, istimrar (devamlılık) a delâlet etmesi içindir. Yani "Onların yapmaya devam ettikleri bu günahlar ne kadar kötüdür." demektir.

Kuşeyrî tefsirinde şöyle zikredilmiştir: Ayet-i celilede zikredilen bu kişileri boş tama'lar sahiplendiği için o kuruntular kendilerini meşakkat sahralarında hayran bırakmıştır. İşte bu, istenmeyecek şeyi arzu eden her sapığın sıfatıdır ki, alçaklık onlara yapışmış ve rezillik onları kuşatmıştır.

Mevlâ Tealâ, yahudilerin yaptıkları günahları takbih ettik (kötüledik) ten sonra, âlimlerinin nemelâzımcılığını tevbih etmek (kınamak) üzere şöyle buyuruyor:

لَوْلَا يَنْهٰيهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْاَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْاِثْمَ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَ لَبِئْسَ مَاكَانُوا يَصْنَعُونَ (٦٣)

KELİME MANASI (63)

(لَوْلَا يَنْهٰي) **Nehyetseydi ya,** kimi? (هُمْ) **onları,** kim? (الرَّبَّانِيُّونَ) **rablerine bağlı** (abid) **kimseler,** daha? (وَالْاَحْبَارُ) **âlimler,** neden? (عَنْ قَوْلِهِمُ) **demelerinden,** neyi? (الْاِثْمَ) **günah** (olan kelâm) ı, daha? (وَاَكْلِهِمُ) **yemelerinden,** neyi? (السُّحْتَ) **haramı,** (لَبِئْسَ) **elbette ne kötü oldu,** ne? (مَا) **o şey ki,** (كَانُوا) **oldular,** nedir oldular? (يَصْنَعُونَ) **yapar.**

MEALİ ŞERİFİ

Rabbanî (Allah'a bağlı zahid ve salih) **kimseler ve âlimler onları günah** (sözler) **söylemelerinden ve haram yemelerinden nehsetseydi** (vaz geçirmeye çalışsaydı) **ya.** (o âlimlerin de) **Yapar oldukları** (bu kötülüğe karşı sessiz kalma işleri) **elbette ne kadar kötü oldu.**

İ Z A H A T

Kurtubî tefsirinde Hasan-ı Basrî *(Radıyallahu Anh)* dan naklen zikredildiğine göre, "Rabbâniyyûn" hristiyan uleması, "Ahbar" ise yahudi âlimleridir.

Hasan-ı Basri *(Radıyallahu Anh)* ın dışındaki âlimlere göre, her iki tabir de yahudiler hakkındadır, çünkü bu ayet-i kerime yahudiler hakkında inmiştir.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde, ehli kitabın âlimlerinin, cahillerini günahlardan men etmemelerini istib'ad etmiş (akıldan uzak saymış) tır ki, bu da münkerden nehyetmeyen (kötülükten engellemeyen)in o münkeri yapan kimse gibi olduğuna delâlet etmektedir. Çünkü Allah-u Tealâ bu ayet-i kerimede her iki kısmı da aynı lâfızla: (**"Yapmakta oldukları şey ne kötü olmuştur."** diye) zemmetmiştir.

Hatta biz diyebiliriz ki, Allah-u Tealâ'nın, kötülükten nehyetmemeyi kötülemesi daha kuvvetlidir. Zira günaha, zulme ve haram yemeğe girişenler hakkında (لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ) **"Bu yaptıkları amel ne kötü oldu,"** kötülüğü nehyetmeyen âlimler hakkında ise, (لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ) **"Bu işledikleri sanat ne kötü oldu."** buyurmuştur.

Sun' kelimesinin ifade ettiği mana, amel kelimesinin ifade ettiği manadan daha kuvvetlidir. Şöyle ki, lugat ve istimalde yerleşmiş kaidelere göre, herhangi bir canlıdan sudur eden işe fiil denir. Eğer o iş bir kasıt ve niyete dayalı ise amel ismini alır, defaatla tekrarlanarak yerleşip sahibine meleke olacak şekilde işlenirse, sun', sanat ve sanaat diye adlandırılır.

Ayet: 63

Dolayısıyla Mevlâ Tealâ günah işleyenlerin cürmünü kökleşmiş bir günah, kötülüğü nehyetmeyenlerin suçunu ise, zenb-i rasih (kökleşmiş ve iyice yerleşmiş bir günah) olarak ifade etmiştir. Gerçekte de durum böyledir, çünkü günah ruhun hastalığıdır, ilâcı ise Allah-u Tealâ'yı, sıfatlarını ve hükümlerini bilmektir.

Bu bilgi meydana geldiği hâlde günah devam etmekte ise, işte bu, sahibi ilâç kullandığı hâlde iyileşmeyen bir hastalık gibi olur ki, bu durumda hastalığın geçmeyecek kadar şiddetli olduğu anlaşıldığı gibi, âlimin bir günaha yönelmesi hâlinde onun kalbinin hastalığının son derece kuvvetli ve şiddetli olduğu ortaya çıkar.

KÖTÜLÜKTEN NEHYETMEMENİN ZEMMİ HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİF VE RİVAYETLER:

٢١٦ – عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ جَرِيرٍ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا مِنْ قَوْمٍ يُعْمَلُ فِيهِمْ بِالْمَعَاصِى ، هُمْ اَعَزُّ مِنْهُمْ وَاَمْنَعُ ، لَايُغَيِّرُونَ ، اِلاَّ عَمَّهُمُ اللهُ بِعِقَابٍ »

216 - Ubeydullah ibni Cerîr *(Radıyallahu Anh)* ın, babasından rivayetiyle Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Herhangi bir kavim, aralarında günah işlenir, onlar günah işleyenlerden daha güçlü,** (fenalıktan) **caydırıcı üstünlüğe sahip olduğu hâlde** (günahları) **engellemezse, mutlaka Allah** (-u Tealâ) **onların tamamına** (suçlulara da, onlara mani olmayanlara da) **azap eder."** *(İbni Mace, Fiten:20, No:4009, 2/1329, Ebu Davud, Melâhim, No:16, No:4338, 2/525)*

٢١٧ – عَنْ اَبِى بَكْرٍ الصِّدِّيقِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ النَّاسَ اِذَا رَاَوُا الظَّالِمَ فَلَمْ يَاْخُذُوا عَلٰى يَدَيْهِ اَوْشَكَ اَنْ يَعُمَّهُمُ اللهُ بِعِقَابٍ مِنْهُ »

217 - Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz insanlar zalimi görürler de, ellerini tutmaz** (ona engel olmaz) **larsa, yakında Allah onların hepsini tarafından bir azapla kaplar."** *(Tirmizî, Fiten:8, No:2168, 4/467, Ebu Davud, Melâhim:16, No:4338, 2/525, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:30, 1/26, Beyhakî, Sünen-i Kübrâ, No:20189, 10/156)*

٢١٨ – عَنْ يَحْيٰى بْنِ يَعْمُرَ (رضى الله عنه) قَالَ: خَطَبَ عَلِىُّ بْنُ اَبِى طَالِبٍ فَحَمِدَ اللهَ وَاَثْنٰى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: اَيُّهَا النَّاسُ! اِنَّمَا هَلَكَ مَنْ هَلَكَ قَبْلَكُمْ بِرُكُوبِهِمُ الْمَعَاصِى وَلَمْ يَنْهَهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْاَحْبَارُ ، فَلَمَّا تَمَادَوْا فِى الْمَعَاصِى وَلَمْ يَمْنَعْهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْاَحْبَارُ اَخَذَتْهُمُ الْعُقُوبَاتُ . فَمُرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ قَبْلَ اَنْ يَنْزِلَ بِكُمْ مِثْلُ الَّذِى نَزَلَ بِهِمْ ، وَاعْلَمُوا اَنَّ الْاَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْىَ عَنِ الْمُنْكَرِ لَايَقْطَعُ رِزْقًا وَلَايُقَرِّبُ اَجَلاً »

218 - Yahya ibni Ya'mur *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Ali İbni Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* bir hutbesinde, Allah-u Tealâ'ya hamd-ü senada bulunduktan sonra şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Sizden öncekiler, ancak günahlar işleyip, içlerindeki âlimleri onları nehyetmemesi sebebiyle helâk oldular. Ne zaman ki günahlarda sonuna kadar devam ettiler, rabbanîler ve âlimler de onları menetmedi azaplar onları yakaladı.

Öyleyse onlara inen belâların bir misli size inmeden önce iyiliği emredin, kötülükten nehyedin ve şunu da bilin ki, iyiliği emredip, kötülükten nehyetmek rızkı kesmez ve eceli yaklaştırmaz. *(İbni Ebî Hâtim No:6571, 4/1166, İbni Kesir, 2/70, Süyûtî, Dürrül Mensûr, 3/111)*

٢١٩ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: مَا فِى الْقُرْاٰنِ اٰيَةٌ اَشَدُّ تَوْبِيخاً مِنْ هٰذِهِ الْآيَةِ .

219 -İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* bu ayet-i kerimeyi okuyarak: "Kur'an-ı Kerimde, tevbih (âlimleri tehdid) bakımından bu ayet-i kerimeden daha şiddetlisi yoktur." buyurmuştur. *(Taberî, No:12243, 4/638)*

İmam-ı Dahhak *(Rahimehullah)* da bu ayet-i kerimeyi okuyarak: "Bu ayet beni ne kadar korkutuyor." buyurmuştur. *(Taberî, No:12244, 4/638)*

٢٢٠ – رَوىٰ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ قَالَ: حَدَّثَنِى سُفْيَانُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مِسْعَرٍ (رضى الله عنهم) قَالَ: بَلَغَنِى اَنَّ مَلَكاً اُمِرَ اَنْ يَخْسِفَ بِقَرْيَةٍ فَقَالَ: يَارَبِّ فِيهَا فُلَانُ الْعَابِدُ فَاَوْحَى اللّٰهُ تَعَالَىٰ اِلَيْهِ « اَنْ بِهِ فَابْدَأْ فَاِنَّهُ لَمْ يَتَمَعَّرْ وَجْهُهُ فِىَّ سَاعَةً قَطُّ »

220 - Süfyan ibni Uyeyne, Süfyan ibni Saîd'den naklen, Mis'ar *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir: Bana ulaştığına göre, meleklerden birine bir karyeyi batırması emrolunduğunda: "Ya Rabbi! Orada falan abid (ibadetli zat) vardır (ben orayı nasıl batırabilirim?)." deyince, Mevlâ Tealâ ona: **"Sen** (azabetmeye) **ondan başla, çünkü onun yüzü benim uğrumda bir an olsun değişmemiştir** (benim kızdığım şeyleri gördüğünde üzüntüsünden rengi kaçmamıştır)." diye vahyetti. *(Kurtubî, 6/226)*

Bu rivayetlerden anlaşıldığına göre bütün mesuliyetin esası âlimlerdedir. Halkın ahlâkını ve dinini bozan bunlardır. Tağut da bunların içindedir.

İbni Mubarek *(Rahimehullah)* bu ayet-i kerimenin manasını şu beyitle ifade etmiştir:

« وَهَلْ اَفْسَدَ الدِّينَ اِلَّا الْمُلُوْ كُ وَاَحْبَارُ سُوْءٍ وَرُهْبَانُهَا »

"Dini ancak, devlet reisleri, kötü âlimlerle kötü sofiler bozmuştur."

Bu hususdaki diğer hadis-i şerif ve rivayetler Ruhul Furkan tefsirimizin 4/68-72 de zikredilmiştir, gözden geçirilmesinde büyük faideler vardır.

Ayet: 63

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede, kötülükten nehyetmemenin kötülük yapmaktan daha çirkin olduğuna bir işaret bulunmaktadır. Çünkü günah işleyenin bu masiyetten aldığı bir lezzet söz konusudur, onun o hâlini görüp kabullenerek karşı gelmeyenin durumu ise böyle değildir, bundan dolayı haberde:

« وَرَدَ فِي الْخَبَرِ : اِنَّ جُرْمَ الدَّيُّوثِ اَعْظَمُ مِنَ الزَّانِيَيْنِ .

"Deyyus'un günahı zina edenlerden daha büyüktür." diye varid olmuştur. *(Alûsî, 6/179)*

Gerçi bu, duruma göre değişebilir. Şöyle ki: Va'z-u nasihatı tesirli olan bir kişinin, bir insanı zina ve adam öldürmek gibi büyük bir günahtan engellemesi mümkün iken bunu yapmaması o günahı işleyenin günahından daha büyüktür, amma va'z edecek kimsenin nasihatı bir günahın işlenmesine engel olamayacaksa, onun, kötülüğü nehyetmeme günahı, diğerinin işlediği günahtan daha büyük olmaz.

Gerçi kötülükten nehyetmemek her hal–ü kârda günahsa da, işlenen günahtan daha büyük olma kaydı, yerine ve durumuna göre değişir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerimede, kötülükten nehyetmekteki gevşekliklerinden dolayı açık bir şekilde âlimlerin kabahatlerini teşhir (yaymak) vardır.

Ömer ibni Abdilazîz *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ bir takım kimselerin yaptıkları kötülükler sebebiyle umumi halka azabetmez, velâkin günahları açıkça işlerler de, kimse onların bu hâlini reddetmezse, toplumun tamamı azabı hak ederler.

İşte bu va'z-u nasihatı terketme hususunda ulema ve meşayıh'ın kınanması olmasaydı, Allah'ın dostları Mevlâ Tealâ'yı müşahededе istiğrak (kaybolduk) larından, halkı davet ve terbiye ile meşgul olmazlardı.

Üftade efendi *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: Salik hakikate ulaşınca, ya irşad için gönderilir (insanları yetiştirmek için manevî miraçtan döndürülür), ya da vuslat huzurunda (Mevlâ Tealâ'ya kavuşma makamında) kalarak ayrılmak istemez.

Nitekim Ebû Yezid el Bestâmî *(Kuddise Sırruhu)* irşad makamını tercih etmemiştir. Lâkin irşad bütün peygamberlerin yoludur, çünkü her bir peygamber mutlaka halkı irşad için gönderilmiş, âlem-i huzurda (miraçta) kalmamıştır. Hakikat ehli ve ilmiyle amel eden âlimler, Allah'ın dinini yüceltmekten başka bütün maksatlardan soyulmuş, sözlerinde ve işlerinde korunmuşlardır.

"Nisabu'l-İhtisab" isimli eserde zikrolunduğuna göre, tabiîn'den bir zahid, halife Mervan ibni Hakem'in eğlence aletlerini kırdı. Bunun üzerine halifenin huzuruna getirildiğinde, halife onun aslanların önüne atılmasını emretti. O zat aslanların önüne atılınca hemen namaza durdu.

O sırada bir aslan gelerek kuyruğunu oynatmaya başlayınca orada bulunan bütün aslanlar o zatın başına toplanarak dilleriyle yalamaya başladılar, o ise onlara hiç aldırmayıp namazına devam ediyordu. Sabah olduğunda halife Mervan "Bizim zahidimizin durumu nasıl?" diye sorunca, "Aslanların önüne atıldı." dendi.

O: "Bakın bakalım aslanlar onu yedi mi?" deyince, yanına geldiklerinde aslanların onunla ünsiyet kurduklarını (ona alışıp hiç bir zarar vermediklerini) görüp şaşırarak, onu oradan çıkarıp halifeye götürdüler. Halife ona: "Sen aslanlardan korkmadın mı?" diye sorunca,

O: "Hayır! Ben bütün gece bir düşünceyle meşgul olduğumdan onlardan korkmaya vakit bulamadım." dedi.

Halife ona: "Ne hususta düşünüyordun?" deyince, O: "Gelip beni dilleriyle yalayan şu aslanların salyalarının temiz mi, yoksa pis mi olduğu hakkında düşünüyordum, işte bu benim onlardan korkmama engel oldu." diye cevap verince, halife onun bu sözüne çok şaşırıp onu serbest bıraktı.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Rabbanî: Allah'la birlikte, Allah için olan, kendisinde Allah'tan gayrısı için bir kalıntı kalmamış olan kimsedir.

Rabbanî: Maddî ve manevî afetlerden korunan, sonra manevî sahalara yükselen, daha sonra da Mevlâ Tealâ'ya manen ziyadesiyle yakınlıklarla ilgili kendisine gösterilenleri kabul ederek nefsinden uzaklaşan, (benlik) vasfından safîleşen (arınan) ve rabbisine hizmet için rabbisiyle kaim olan kimsedir.

Allah-u Tealâ, rabbanî kullarını dinin ilk temsilcileri olan peygamberlere tâbi kılmıştır, dolayısıyla onlar insanları sözleriyle kötülüklerden nehyetmekten çok hâlleriyle menederler, çünkü onlar bir işin olması için Allah'a müracaat ettiklerinde, Allah-u Tealâ onların işaret ettikleri şeyi tahkik eder (gerçekleştirir), böylece himmet ettikleri şey tahakkuk eder (gerçekleşir).

Ayet: 64

Mevlâ Tealâ, yahudilerin kötülüklerini ve âlimlerinin onları nehyetmediğini beyan ettikten sonra, Allah-u Tealâ hakkında yaptıkları iftiraları açıklayıp reddetmek üzere şöyle buyuruyor:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللّٰهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ اَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ
يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَآءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيراً مِنْهُمْ مَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَاناً وَكُفْراً
وَاَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَآءَ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ كُلَّمَا اَوْقَدُوا نَاراً لِلْحَرْبِ
اَطْفَاَهَا اللّٰهُ وَيَسْعَوْنَ فِى الْاَرْضِ فَسَاداً وَاللّٰهُ لاَ يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ (٦٤)

KELİME MANASI (64)

(وَقَالَتْ) **Dedi,** kim? (الْيَهُودُ) **yahudiler,** ne dediler? (يَدُ اللّٰهِ) **Allah'ın eli,** nedir? (مَغْلُولَةٌ) **bağlıdır** (sıkıdır), (غُلَّتْ) **bağlansın,** ne? (اَيْدِيهِمْ) **elleri,** (وَلُعِنُوا) **lânetlensinler,** ne sebebiyle? (بِمَا قَالُوا) **sözleri sebebiyle,** (بَلْ يَدَاهُ)(hayır! İş onların anladıkları gibi değildir), **bilakis O'nun** (Allah-u Tealâ'nın) **iki eli,** nedir? (مَبْسُوطَتَانِ)**açıktır,** (يُنْفِقُ) **infak eder** (verir), ne olduğu hâlde? (كَيْفَ يَشَآءُ)**dilediği hâl üzere olduğu hâlde,** (وَلَيَزِيدَنَّ) **andolsun ki elbette muhakkak artırır,** kimi? (كَثِيراً) **bir çoğunu,** öyle kimseler ki, (مِنْهُمْ) **onlardan olucu,** yani onlardan bir çoğunu artırır, ne? (مَا) **o şey** (Kur'an-ı Kerim) **ki,** (اُنْزِلَ) **indirildi,** kime? (اِلَيْكَ) **sana,** kimden? (مِنْ رَبِّكَ) **rabbinden,** nelerini artırır? (طُغْيَاناً)**azgınlıklarını,** daha? (وَكُفْراً) **küfürlerini,** (وَاَلْقَيْنَا) **biz ilka ettik** (soktuk), nereye? (بَيْنَهُمُ) **onların arasına,** neyi? (الْعَدَاوَةَ) **düşmanlığı,** daha? (وَالْبَغْضَآءَ) **kini,** ne zamana kadar? (اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ)**kıyamet gününe kadar,** (كُلَّمَا اَوْقَدُوا) **ne zaman tutuşturdularsa,** neyi? (نَاراً) **bir ateşi,** ne için? (لِلْحَرْبِ) **harb için,** (اَطْفَاَ)**söndürdü,** neyi? (هَا) **onu,** kim? (اللّٰهُ)**Allah,** (وَيَسْعَوْنَ) **koşarlar,** nerede? (فِى الْاَرْضِ) **yerde,** niçin? (فَسَاداً) **fesat** (bozgunculuk çıkartmak) **için,** (وَاللّٰهُ) **Allah,** (لاَ يُحِبُّ) **sevmez,** kimi? (الْمُفْسِدِينَ) **müfsid** (bozguncu) **ları.**

MEALİ ŞERİFİ

Yahudiler: "Allah'ın eli bağlıdır (sıkıdır)." **dediler. Elleri bağlansın** (bütün hayırlardan gerikalsın) **ve söyledikleri** (bu söz) **yüzünden lânet olunsun** (Allah'ın rahmetinden kovulsun) **lar. Bilakis O'nun** (Allah'ın) **iki eli de açıktır, dilediği şekilde verir.**

Andolsun ki sana rabbinden indirilen (Kur'an-ı Kerim), **onlardan bir çoğunun azgınlığını ve küfrünü** (gavurluğunu) **artırır. Onların** (yahudi ve

hristiyanların) **aralarına kıyamet gününe kadar** (sürecek) **düşmanlık ve kin soktuk. Ne zaman harp için bir ateş tutuşturdular** (fitneyi uyandırdılar) **sa, Allah onu söndürdü** (onları mağlûbetti). **Onlar, yer yüzünde fesada** (bozgunculuğa) **koşarlar, Allah ise müfsid** (fesat çıkaran kimse) **leri sevmez.**

İ Z A H A T

Taberî, Beğavî, Süyûtî ve İbni Kesir tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilenin sebeb-i nüzûlü hakkında bir kaç görüş vardır.

1 - İbni Abbas, Ikrime, Dahhak ve Katade *(Radıyallahu Anhum)* dan rivayet edildiğine göre, yahudiler insanlar içerisinde en çok mal ve servete sahip olan kimselerdi. Ne zaman ki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hakkında Allah'a isyan edip onu yalanladılar, Allah-u Tealâ onlara döşediği geniş nimetleri ellerinden aldı.

İşte o zaman Kaynûkâ' kabilesi yahudilerinin reisi olan Fenhas ibni Azûrâ'nın: "Allah'ın eli bağlıdır (bağış ve ihsanda bulunmaktan uzaktır)." demesi üzerine Allah-u Tealâ: (وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ اَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَآءُ)**"Yahudiler 'Allah'ın eli bağlıdır' dediler. Hay! dedikleri yüzünden elleri bağlanası ve lânet olasılar! Hayır! O'nun** (Allah'ın) **iki eli de açıktır, dilediği şekilde infak eder."** mealindeki bu ayet-i celileyi indirdi.

2 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Yahudilerden Şâs ibni Kays'ın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Senin Rabbin cimridir, infak etmez." demesi üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirdi.

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i kerimede geçen bu sözü, belli kimseler söylediği hâlde, diğer yahudiler onları reddetmeyip, bu sözlerine razı oldukları için Allah-u Tealâ hepsini bu sözde ortak etmiştir.

Hâzin ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre, yahudilerin bu sözü, "Allah'ın eli bağlıdır, dilediği gibi tasarrufa güçlü değildir, her istediğini yapamaz, dolayısıyla istediği gibi ihsan ve infak da edemez, eli dardır bol rızık veremez." demek olduğu gibi,

"Tabiatında cimrilik ve sıkılık vardır, vermek isteyemez." demek de olabilir. Yani ya doğrudan doğruya cömertlik nefyedilmiş veya kudret nefyedilmekle beraber cimrilikten kinaye edilmiştir. Arap lisanında elin bağlılığı ve genişliği cimrilik ve cömertlikten kinayedir.

Nitekim Mevlâ Tealâ, habibine:

« وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً اِلىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ ... (٢٩) »

"Elini boynuna bağlı kılma (cimri olma), **onu tamamen de döşeme** (israf etme)." *(İsra Suresi:29 dan)* buyurmuştur.

El, bütün işlerin, özellikle vermenin ve tutmanın aleti olduğu için, sebebin ismini müsebbebe kullanarak cömertliği ve cimriliği mecazen ele nisbet etmişler ve cömert kimseye "eli açık", cimriye de "eli sıkı" demişlerdir. Fakat bunu derken uzuv olan elin açılmasını ve kısılmasını kastetmemişlerdir.

Hatta elini hiç kullanmadan işaretle veren veya meneden bir hükümdar hakkında bu sözü kullanmışlardır. Eli omuzuna kadar kesik olan kişi, bol bir bahşiş verecek olsa bunun hakkında da "Eli ne kadar geniş" derler. Bazen bu tabir el uzvunun hiç bulunmadığı yerde de kullanılır.

Meselâ: "Harp iki elini benim göğsüme döşedi." sözünde, manalar kabilinden olan harbe iki el isnad edilmiştir. İlm-i beyan bilmeyen kimse bu gibi ayetlerin te'vil'inde hayrete düşer.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, yahudiler Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabının son derece fakirlik, sıkıntı ve ihtiyaç içinde olduklarını görünce, istihza (alay) yoluyla: "Muhammedin ilâhı fakir ve elleri bağlıdır, onun için onları fakirlikten kurtaramıyor" dediler.

Bu ayet-i kerimenin, yahudi âlimlerinin yaptıklarını kötüleyen ayetin peşinde zikredilmesi, bu sözün yahudilerin âlimleri ve ileri gelenleri tarafından söylenmiş olduğuna işaret etmektedir. Demek ki bu söz yahudilerin inanç ve huyları ile ilgili bir düstur şeklinde herkesin anlayabileceği bir ifade ile açıklanmıştır. Dolayısıyla bunda başlıca iki mesele vardır.

1 - Yahudilerin Allah'ın kudreti hakkındaki felsefî düşünceleri: Yahudi âlimleri sonradan tabiat ve icap nazariyesine saparak Allah-u Tealâ'nın tam manasıyla fâil-i muhtar (istediğini yapabilen bir zat) olmadığı, Allah-u Tealâ'nın irade ve kudretinin tabiat kanunları ile bağlı ve sınırlı olup, onun ötesine geçemeyeceği, diğer bir tabirle, kâinatı yarattıktan sonra artık istirahate çekilip, hüküm ve kudretini Allah'ın oğulları ve dostları olduklarını sanan yahudilere devrederek onlara dilediği şekilde sevap ve azap yapamayacağı gibi bir takım safsatalar uydurmuşlardır.

2 - Yahudilerin birinci maddede zikredilenlere bağlı olarak ahlâk ve iktisattaki cimrilik ve sıkılıkları: Yahudiler Allah-u Tealâ hakkında birinci maddede zikredilen yanlış itikatlara sahip olarak, Allah'ı eli bağlanmış, cömertliği gayet daralmış kabul ettiklerinden, her hususta cimrilik ve sıkılığı düstur-i iktisat (geçim kanunu) edinmeleri fikrine düşmüşler ve bu düşünce altında Allah'ın hem rahmetinden me'yus (ümitsiz), hem de gazabından emin (güvenli) olarak, bundan evvelki ayet-i celilelerde zikredilen isyanlar, zulümler, haram yemek ve kötülükten nehyetmemek gibi kötü amel ve sanatlara teşebbüs etmişlerdir.

Görüldüğü gibi Allah-u Tealâ yahudilerin bu sözlerine ve kâfirlerin daha nice kötü sözlerine sabretmekte ve cezalarını peşin olarak vermemektedir. Nitekim:

٢٢١ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: اِنَّ يَحْيىَ بْنَ زَكَرِيَّا سَأَلَ رَبَّهُ فَقَالَ: يَا رَبِّ ، اجْعَلْنِى مِمَّنْ لاَ يَقَعُ النَّاسُ فِيهِ . فَاَوْحَى اللّٰهُ: « يَا يَحْيىٰ هٰذَا شَيْءٌ لَمْ اَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِى كَيْفَ اَفْعَلُهُ بِكَ؟ اقْرَأْ فِى الْمُحْكَمِ تَجِدْ فِيهِ » ﴿ وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ بْنُ اللّٰهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ بْنُ اللّٰهِ ﴾ . وَقَالُوا: ﴿ يَدُ اللّٰهِ مَغْلُولَةٌ ﴾ . وَقَالُوا وَقَالُوا ...

221 - Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, " Zekeriyya *(Aleyhisselâm)* ın oğlu Yahyâ *(Aleyhisselâm)*: **'Ya Rabbi! Beni, insanların kendisi hakkında konuşmadığı kimselerden yap'** diye rabbine dilekte bulununca, Allah-u Tealâ: **'Ey Yahyâ! Bu, Benim kendim için bile yapmadığım bir şeydir, bunu sana nasıl yapayım? kitabıma bak, onda bulacaksın - Yahudiler dedi ki Üzeyir Allah'ın oğludur, Hristiyanlar da Mesih Allah'ın oğludur - dediler ve yine dediler ki, - Allah'ın eli bağlıdır - ve daha neler neler dediler ' diye vahyetti."** *(Süyûtî, Dürrül Mensûr, 3/113)*

« قَالَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ: اِذَا بَلَغَكَ عَنْ اَخِيكَ شَيْءٌ يَسُوءُكَ فَلاَ تَغْتَمَّ ، فَاِنَّهُ اِنْ كَانَ كَمَا يَقُولُ كَانَتْ عُقُوبَةً عُجِّلَتْ، وَاِنْ كَانَ عَلىٰ غَيْرِ مَا يَقُولُ كَانَتْ حَسَنَةً لَمْ يَعْمَلْهَا. قَالَ وَقَالَ مُوسىٰ : يَارَبِّ اَسْأَلُكَ اَنْ لاَ يَذْكُرَنِى اَحَدٌ اِلاَّ بِخَيْرٍ. قَالَ: « مَافَعَلْتُ ذٰلِكَ لِنَفْسِى »

Cafer ibni Muhammed *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: "Sana bir kardeşinden seni üzecek bir şey ulaşırsa, sakın üzülme! Çünkü eğer onun dediği gibiyse, bu (sana) peşin verilen bir cezadır. Eğer dediği gibi değilse, senin işlemediğin bir hasene olur (onun seni gıybet etmesinden dolayı sana işlemediğin bir sevap yazılır) .

Nitekim Musa *(Aleyhisselâm)* 'Ya Rabbi! Kimsenin beni hayrın dışında bir şeyle anmamasını senden isterim' deyince, Mevlâ Tealâ: **'Ben bunu kendim için dahi yapmadım'** buyurdu." *(Ebû Nuaym el Isfehanî, Hilyetü'l-Evliya, 3/198)*

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (غُلَّتْ اَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا) **"Hay! Dedikleri sebebiyle elleri bağlanası ve lânet olasıcalar."** buyurmuştur.

Fahrurrazi, Kazi, Alûsî ve Hâzin tefsirlerinde bu cümle ile ilgili iki açıklama vardır.

1 - Bu onlara yapılmış bir beddua olup, aynı zamanda bize, onlara bu şekilde beddua etmemizi öğretmektedir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ آمِنِينَ ... (٢٧) »

"İnşaallah korkusuzca Mescid-i Haram'a gireceksiniz." *(Fetih Suresi:27 den)* ayet-i celilesinde istisna yapmayı ("İnşaallah" demeyi),

« ... فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضاً ... (١٠) »

"Allah da hastalıklarını artırdı." *(Bakara Suresi:10 dan)* kavli şerifinde münafıklara beddua etmeyi,

« تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ (١) »

"Ebû Leheb'in elleri kurusun." *(Leheb Suresi:1)* ayetinde de Ebû Leheb'e beddua etmeyi bizlere öğretmiştir.

Bu beddua'nın manası hakkında üç görüş vardır.

A) İmam-ı Zeccac *(Rahimehullah)* a göre bu, onların aleyhinde cimri olmaları için yapılmış bir beddua'dır ki, bunun neticesinde Mevlâ Tealâ onların kalplerinde cimrilik, ellerinde de sıkılık yaratmıştır. Bundan dolayı yahudiler mahlûkatın en cimrisi olmuşlardır.

Eğer burada: "Cimrilik Allah'ın yasakladığı kötü bir sıfat olduğu hâlde, Allah'ın onlara böyle olmaları için beddua etmesinin manası nedir?" diye sorulursa, buna şöyle cevap verilir.

Onların: "Allah'ın eli bağlıdır" sözleri, "Vermeye ve harcamaya güçlü değildir." manasında olup, bu ise bazen cimrilikten, bazen fakirlikten, bazen de acziyetten ötürü olacağından, Mevlâ Tealâ'nın onlara: **"Hay! Kendi elleri bağlanasıcalar"** şeklindeki kavl-i şerifi de hangi sebeble olursa olsun harcamaya güç ve imkân bulamamaları için onlara yapılmış bir bedduadır.

B) Bu beddua onların fakir ve yoksul olmaları için de yapılmış olabilir, nitekim Katade *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, yahudiler hangi memlekette bulunsalar mutlaka o memleket halkının en alçağı olurlar. İslâm geldiğinde onlar mecusîlerin elleri altında idiler . *(Taberî:12257, 4/643)*

İslâm geldikten sonraki zillet ve alçaklıkları ise izaha gerek duyulmayacak kadar aşikârdır. Görüldüğü üzere Mevlâ Tealâ'nın yahudiler hakkındaki bütün bu bedduaları aynen vuku bulmuştur. Zira onların cimrilikleri, kıskançlıkları, korkaklıkları ve alçaklıkları dillere destan ve âlemlere ibret olacak kadar büyüktür. Nitekim Mevlâ Tealâ onlar hakkında:

« أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِنَ الْمُلْكِ فَإِذاً لاَ يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيراً (٥٣) أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَيٰهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ ... (٥٤) »

"Yoksa onların (yahudilerin) **mülkten bir nasipleri mi var?** (Hayır! Onlar mülk ve saltanata sahip değildirler ve ahir zamanda mülk de onlara kalmayacaktır, farz-ı muhal bir şeye sahip olsalar da) **o takdirde insanlara** (hiç kimseye) **bir nakîr** (çekirdeğin üzerindeki ufacık bir nokta kadar değersiz bir şey) **bile vermezlerdi.**

Yoksa onlar (o islâmiyete düşman olan yahudiler), **Allah** (-u Tealân) **ın, fazlından** (lütfu kereminden) **insanlara** (her hangi bir insana ve bilhassa pey-

gamberlerin sonuncusu olan Muhammed*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve âli ashabına) **verdiği** (servet, nimet, nübüvvet, kitap, nusret, izzet ve şeref gibi) **şeyler yüzünden onlara haset mi ediyorlar?"** *(Nisa Suresi:53-54 den)* Diğer bir yerde de:

« ... وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَآؤُ بِغَضَبٍ مِنَ اللهِ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ (٦١) »

"Onların üzerine alçaklık ve yoksulluk damgası vuruldu ve (nihayet) **Allah** (-u Tealân) **ın büyük bir gazabına uğradılar. Bu ise şüphe yok ki onların, Allah** (-u Tealân) **ın ayetlerini inkâr etmeleri, peygamberleri haksız yere öldürmeleri sebebiyle olmuştur. İşte bu** (inkâr ve katil) **de, onların isyan etmelerinden ve** (her işte) **haddi** (sınırı) **aşar olmalarından dolayıdır."** *(Bakara Suresi: 61 den)* buyurmuştur.

C) Hasan-ı Basrî *(Rahimehullah)* dan rivayet edildiğine göre, Mevlâ Tealânın: **"Elleri bağlansın."** ifadesi, "Dünyada esir edilerek elleri hakikaten bağlansın, ahirette de cehennemde, bukağı ile bağlanarak azabedilsinler" manasında da olabilir ki, bu manaya göre bu bedduanın yahudilerin önce geçen sözü ile münasebeti sadece lâfız yönünden olduğu için burada, me'ânî ilminde geçen "cinas" kaidesi söz konusudur.

2 - Bu cümle-i celile, ihbar (haber verme) olabilir, buna göre mana: "Onların elleri bütün hayırlardan tutulmuş ve onlar Allah'ın rahmetinden kovulmuşlardır." demektir.

İmam-ı Zeccac *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Mevlâ Tealâ bu cümle-i celilesiyle yahudileri reddederek: "Ben cömert ve kerîmim, onlar ise cimrilerdir, gerçekte bağlı ve sıkı olan onların elleridir." buyurmak istemiştir.

İmam-ı Hasen *(Rahimehullah)* ın geride geçen sözü ihbarî olarak da kabul edilebilir ki buna göre mana: "Onların elleri cehennem bukağılarıyla bağlanarak, söyledikleri bu çirkin sözün cezasını çekeceklerdir." demek olur.

Ayet-i celilede geçen: (وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا) **"Onlar söylediklerinden dolayı lânetlendiler."** kavl-i şerifi hakkında Hasan-ı Basrî *(Rahimehullah)* "Bu, 'Onlar dünyada cizye vermekle, ahirette ise cehennem ateşiyle azabolundular' manasındadır." buyurmuştur.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ (بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ) **"Hayır! O'nun** (Allah'ın) **iki eli de açıktır."** buyurmuştur.

Hâzin ve Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu cümle-i celile ile ilgili konuşmak çok önemli konulardandır. Çünkü Kur'an-ı Kerimde bir çok ayet-i kerime Allah-u Tealâ'nın eli olduğunu ifade etmektedir. Bazen el, sayı belirtilmeksizin zikredilmiştir. Nitekim:

« ... يَدُ اللهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ ... (١٠) »

"Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir." *(Fetih Suresi:10 dan)* kavl-i şerifi bunun misalidir.

Ayet: 64

Bazen Allah'ın iki eli olduğu ifade edilir, tefsirinde bulunduğumuz ayet-i kerime bu kabildendir. Bu manadaki diğer bir ayet-i kerime de, Allah-u Tealâ'nın, mel'ûn iblis'e hitaben:

« ... ما منعك ان تسجد لما خلقت بيدى ... (٧٥) »

"İki elimle yarattığıma secde etmene engel olan nedir?" *(Sâd Suresi:75 den)* buyruğudur.

Bazen de cemi olarak "eller" tabiri kullanılmıştır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« اولم يروا انا خلقنا لهم مما عملت ايدينا انعاما ... (٧١) »

"Ellerimizin (işleyip) **yaptıklarından kendileri için bunca davarlar yarattığımızı görmediler mi?"** *(Yasin Suresi:71 den)* buyurmuştur.

Şunu ifade edelim ki, bu ümmetin âlimleri (يَدُ اللهْ) **"Allah'ın eli"** ifadesi hususunda iki görüş üzere ihtilâf etmişlerdir.

1 - Bu görüş selef'in, ehli sünnet vel cemaat ulemasının ve ilm-i kelâmcılardan bazısının mezhebidir. Bu görüşe göre "Allah'ın eli", işitmek, görmek, ve vecih (yüz) gibi zatına ait sıfatlarından biridir.

Kur'an-ı Kerim, Allah'ın elinin olduğuna delâlet ettiğine göre, sünnet, (hadis-i şerif) te de:

٢٢٢ - « وكلتا يديه يمين »

222 - **"Onun iki eli de yemin** (sağ) **dır."** *(Müslim, İmare:5, No:1827, 3/1458, Nesâî, Âdâbu'l-Kuzat, No::5394, 8/612)* buyurulduğuna göre,

Biz buna şekil vermeden, bir şeye benzetmeden, Allah'ın sıfatını da inkâr etmeden inanıp kabul ederiz, fakat "Allah'ın eli nedir?, Onun hakikatı nedir?" hususundaki bilgiyi O'na havale ederiz. Çünkü:

« ليس كمثله شيء (١١) »

"O'nun misli gibi hiç bir şey yoktur." *(Şura Suresi:11 den)* ayet-i kerimesinde belirtildiği üzere, Mevlâ Tealâ'ya ispat edilen elin, kulların eline benzemediği kesindir.

Ayrıca akıl da Allah'ın elinin belli bir cisimden veya parçalardan meydana gelmiş mürekkep bir uzuv olmasının imkânsızlığına delâlet ettiğinden bu şekilde inanmamız gerekmektedir.

Selef-i Salihîn'den sonra bazı mücessime zuhur ederek, Allah-u Tealâ'ya sonradan yaratılan cisimlerle alâkalı bazı özellikler isnad ettiklerinden kelâm ilmiyle uğraşan âlimler (يَدُ اللهْ ، وَجْهُ اللهْ) gibi müteşâbihâtı, muhkemâta uydurarak, her birinde makamına münasip (yerine göre) bir te'vil yapmayı caiz görmüşlerdir. Bundan dolayı mütekellimîn (kelâm ilmiyle uğraşan âlimler) in cumhûru ile te'vil ehli bu makamda şöyle demişlerdir:

Arapçada yed (el) bir çok manalara gelir.

a) Uzuv manası: Bilinen özel bir uzvun ismidir ki, kâh bileğe ve kâh omuza kadar kullanılır.

b) Nimet manası: Nitekim: "Falancanın benim yanımda teşekkür ettiğim bir eli (nimeti) vardır." denilir.

c) Kudret manası: Nitekim Mevlâ Tealâ: (اولى الايدى والابصار) "(O peygamberler) **Eller ve basiretler sahibidirler."** *(Sâd Suresi:45'den)* buyurmuştur ki, müfessirler bunu, "Kuvvet ve akıl sahibidirler." diye tefsir etmişlerdir.

Yine böylece arapların: "Senin bu işte elin yok." sözleri de "Senin bu iş hakkında hiç bir gücün yok." anlamındadır.

d) Mülk (Hakimiyet ve yetki) manası: Nitekim "Şu mal, falancanın elindedir." demek, "mülkiyetindedir" anlamına gelir. Mevlâ Tealâ'nın:

« ... بيده عقدة النكاح ... (٢٣٧) »

"Nikâh bağı elinde bulunan kimse." *(BakaraSuresi:237 den)* kavl-i şerifi de, "nikâh yetkisine sahip olan kimse" demektir.

Şimdi: "Yed" kelimesinin Allah-u Tealâ hakkında bizim bildiğimiz uzuv (organ) manasına gelmesi imkânsızdır. Zira akıl, Allah'ın elinin hususi bir cisimden, cüzlerden ve parçalardan mürekkep (birleşmiş) bir uzuvdan ibaret olmasının imkânsızlığını göstermektedir.

Allah-u Tealâ cismiyet (cisim olmak), keyfiyet (şekil) ve teşbih (sonradan yaratılanlara benzemek) ten son derece yücedir. O hâlde Allah'ın elinin uzuv manasına gelmesi imkânsızdır. Amma el hakkında açıklanan diğer bütün manalar Allah-u Tealâ hakkında söz konusu olabilir, çünkü mütekellimîn ulemasının ekserisi Allah-u Tealâ hakkında yed'in geride zikredilen nimet, kudret ve mülkten ibaret olduğunu söylemişlerdir.

Ancak burada iki türlü işkâl (anlaşılması zor olan mesele) vardır. Şöyle ki:

1 - Allah-u Tealâ hakkında kullanılan "Yed" kelimesini kudret manasına alırsak bunu anlamakta zorlanabiliriz. Zira Allah'ın kudreti tektir. Halbuki Kur'an-ı Kerim'in açık ifadeleri bazen iki el, bazen de ellerden bahsetmektedir. Buna şöyle cevap verilir:

Yahudiler: "Allah'ın eli bağlıdır" sözlerini Allah'ın cimri oluşundan kinaye yaptıklarından dolayı burada onların sözlerine uygun bir şekilde cevap verilerek "Hayır O'nun iki eli de açıktır." buyurulmuştur ki bu, "İş sizin vasfettiğiniz gibi Allah'ın cimri oluşu şeklinde değildir, aksine O, çok cömerttir. Çünkü iki eli ile veren en mükemmel şekilde vermiş olur" demektir.

2 - Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, "Yed" kelimesi nimet manasında kullanıldığı takdirde de şöyle bir müşkil önümüze çıkar: Kur'an-ı Kerim'in nassı (açık ifadesi) elin iki veya daha fazla olduğunu belirtmektedir.

Allah'ın nimetleri ise sayısız ve sınırsızdır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللهِ لاَ تُحْصُوهَا ... (٣٤) »

"Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız sayamazsınız." *(İbrahim Suresi:34 den)* buyurmuştur.

Buna iki türlü cevap verilebilir:

a) Ayet-i celilede elin tesniye getirilmesi (Allah'ın iki eli denilmesi), cins itibarıyladır, buna göre bu tesniye, müfred (tekil) in tesniyesi değil, cinsin tesniyesi olmuş olur ki, bu iki cinsten her birinin altına sonsuz nimet çeşitleri dahil olur (girer) .

Meselâ: İki cinsten birisi dünya nimeti, ikincisi ahiret nimeti olabilir. Ayrıca dünya nimetleri de zahirî ve batınî olmak üzere ikiye ayrılabilir, nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً (٢٠) »

"O, sizin üzerinize nimetlerini açık ve gizli olarak bolca tamamladı." *(Lokman Suresi:20 den)* buyurmuştur.

٢٢٣- عَنْ عَطَاءٍ (رضى الله عنه) قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنْ قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً . قَالَ: هٰذِهِ مِنْ كُنُوزِ عِلْمِي سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « أَمَّا الظَّاهِرَةُ فَمَا سَوَّى مِنْ خَلْقِكَ وَأَمَّا الْبَاطِنَةُ فَمَا سَتَرَ مِنْ عَوْرَتِكَ وَلَوْ أَبْدَاهَا لَقَلَاكَ أَهْلُكَ فَمَنْ سِوَاهُمْ »

223 - Atâ *(Radıyallahu Anh)* ,İbni Abbas*(Radıyallahu Anhuma)* ya bu ayet-i celilenin tefsirinden sorduğunda, O: "Bu, benim ilmimin hazinelerinden (sade benim bildiklerimden) dir. Ben bunu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*e sorduğumda O: **"Açık nimet, Allah** (-u Tealân) **ın seni düzgün** (uzuvlarını birbirine uygun) **yaratmasıdır. Gizli nimet ise, ayıplarından örttükleridir. Eğer onları açıklasaydı elbette ailen ve diğerleri sana kızardı."** buyurdu. *(Beyhakî, Şuabu'l-İman, No:4504, 4/120)*

Dünyanın iki nimeti, yağmur ve bitki ile de tefsir edilmiştir, çünkü dünyadaki bütün nimetler bunlara bağlıdır, bu nimetler içerisinde nef' ve def' (fayda temin etme ve zararı giderme) yahut sıkıntı anındaki ve bolluk zamanındaki nimetler de mevzu bahis edilebilir.

b) Bu tesniye tabirinden maksat, iki kere ile yetinmek olmayıp nimetin vasfında mubalâğa yapmak olabilir, nitekim arapların: (لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ) "Lebbeyke ve sa'deyke" sözlerinde iki taat ve iki yardım kastedilmeyip, olanca gücüyle yardım ve taat kastedilmiştir. Buna göre iki elin manası: Yahudilerin iddia ettiği gibi, nimetlerin tutulmuş ve engellenmiş olmayıp, bilakis ardarda gelip birbirlerini takip etmeleridir.

İmam-ı Süddî *(Rahimehullah)* : "İki el"e sevap vermek ve azabetmekle ilgili iki kuvvet manasını vermiştir. Bu mana aynı zamanda yahudilerin: "Allah'ın eli bağlıdır." sözlerine değişik bir reddiyedir. Çünkü İmam-ı Hasen *(Rahimehullah)* dan nakledilen bir manaya göre, onların bu sözü "Allah'ın eli bize azabetmekten tutulmuştur" anlamına gelmektedir ki, Mevlâ Tealâ bu ifadesiyle: "O'nun sevap eli de, azap eli de açıktır." buyurarak onları reddetmiştir.

İmam-ı Fahruddin-i Razî Hazretleri burada Ebul Hasen el Eşarî *(Radıyallahu Anh)* dan şöyle bir görüş nakletmiştir: Ayet-i celiledeki: "Yed", Allah-u Tealâ'nın zatıyla kaim olan (bulunan) bir sıfattırki bu, kudret sıfatından ayrıca "ıstıfa (seçme) yoluyla yaratma" manasındadır. Çünkü Mevlâ Tealâ, Âdem *(Aleyhisselâm)* ı elleriyle yaratmasını, onun keramet ve ıstıfası (şeref ve seçkinliği) nin sebebi olarak açıklamıştır.

Eğer "El" kelimesi kudret manasında olsaydı seçilmenin illeti olamazdı, çünkü bu (kudretle yaratma), bütün mahlûkat hakkında söz konusudur, dolayısıyla özel bir seçme yolu üzere halk ve tekvin (yaratma ve varetme işin) in kendisiyle meydana geldiği kudret sıfatının dışında diğer bir sıfatın ispatı (var olduğunu söylemek) gerekir.

Sapık fırkalardan olan mücessime, ayet-i celilede geçen "Yed" in herkeste bulunan cismanî bir uzuv (maddi bir organ) olduğunu söylemişler ve bu hususta bir takım uydurma deliller ortaya atmışlardır. Onların bu görüşlerinin yanlışlığını ortaya koyma hususunda ehli sünnetin delili, Allah-u Tealâ'nın cisim olmadığı meselesine dayanmaktadır.

Çünkü cisim ve cisim olan her şey hareket ve sükun (hareketsizlik) hâlinden ayrılmaz. Halbuki bu ikisi de muhdes (sonradan olma) dırlar. Sonradan yaratılandan ayrı düşünülemeyen şey de muhdestir.

Ayrıca, her cisim miktar (en, boy, derinlik, ağırlık vesaire) bakımından sınırlıdır, mikdarı sınırlı olan her şey de muhdestir. Yine böylece her cisim parçalardan derlenmiştir, böyle olan her şey de terkip ve inhilâl (birleşme ve çözülme halin) i kabul etmektedir. Bu durumda olan her şey de kendisini birleştiren ve derleyen şeye muhtaçtır, başkasına muhtaç olan her şey de muhdestir.

Bütün bu açıklamalarla, Allah-u Tealâ'nın bir cisim olmasının mümkün olmadığı ortaya çıktığına göre, O'nun elinin de cismanî bir uzuv olması imkânsızdır.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَآءُ) "(O), **Dilediği şekilde infak eder."** buyurmuştur ki, bu, "Nasıl dilerse öyle verir, isterse verir, isterse vermez, dilerse az verir, isterse bol bol verir, isterse hesaplı (sınırlı), isterse hesapsız, dilerse sebebli, isterse sebebsiz verir" demektir.

Çünkü O, hem Ganiyy-i Kerim (zengin ve cömert), hem Kâdir-i Mutlak (her şeye gücü yeten), Hem Fâil-i Muhtar (istediğini yapmakta serbest olan), hem de Rezzak Alelıtlâk (kayıtsız şartsız rızık veren) dir. Ne vermeye mecburdur ne vermemeye, ne vermekle hazinesi tükenir, ne de vermemekle cimri olması gerekir.

Ayet: 64

Ne kudretini sınırlayacak bir güç vardır, ne de dilediğini engelleyecek bir kanun, güçleri sınırlayan kayıtlar ve istekleri daraltan kanunlar, Allah üzerinde değil, ancak yaratılanlar üzerinde hakimdir. O sınırlarından çıkmaya yol bulamayacak olanlar, yaratan değil, yaratılanlardır.

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, bu cümle-i celile, cümle-i müste'nefe (söz başı) olup, kendinde bulunan: (كَيْفَ يَشَآءُ) "Nasıl dilerse" ifadesinden anlaşılan genel manadan dolayı Mevlâ Tealâ'nın son derece cömert oluşunu te'kid için zikredilmiş olmakla beraber, yahudilerin son derece bilgisizlik ve sapıklıklarından dolayı çirkinliği fezayı dolduracak o kelimeyi Allah hakkında söyleme cesaretine vesile kıldıkları geçim darlığının sırrına dikkat çekmektedir.

Yani Allah-u Tealâ'nın, yahudilerin geçimini daraltması, cömertliğinin noksanlığından değildir. Bilakis O'nun infakı, dünya ve ahiret feleklerinin üzerinde döndüğü ince hikmetlere dayanmış olan meşîet (dilemes) ine tabidir.

Onlar Allah'ın ayetlerine küfredip, O'nun en büyük resulü olan Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i yalanladıkları için, hikmet-i ilâhiyye onların geçimlerinin daraltılmasını gerektirmiştir.

Allah-u Tealâ'nın, dilediği şekilde infak ettiğine dair bir çok ayet-i kerimeler vardır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَآءُ وَيَقْدِرُ ... (٢٦) »

"(O) dilediğine rızkı genişletir ve (dilediği kimseninkini) **daraltır."** *(Ra'd Suresi:26 dan)* buyurmuştur. Diğer bir ayet-i kerimesinde:

« وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهٖ لَبَغَوْا فِى الْاَرْضِ وَلٰكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَآءُ ... (٢٧) »

"Eğer Allah kullarına rızkı döşeseydi (bol verseydi) **elbette yer yüzünde azarlardı, fakat O** (rızıkları) **dilediği bir ölçüyle indirir."** *(ŞuraSuresi:27 den)* buyurmaktadır. Diğer bir yerde de habibine hitaben:

« قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِى الْمُلْكَ مَنْ تَشَآءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَآءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَآءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَآءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ (٢٦) تُولِجُ اللَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِى اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَىَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَىِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ (٢٧) »

"(Habibim!) Deki: "Ey Mülkün (gerçek) **sahibi olan Allahım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden alırsın. Dilediğini azîz eder** (yükseltir), **dilediğini de zelil eder** (alçaltır) **sın, hayır** (her türlü iyilik) **ancak senin elindedir, gerçekten sen her şeye son derece kadirsin.**

Geceyi gündüze girdirir, gündüzü de geceye girdirirsin. Ölüden diriyi çıkarır, diriden de ölüyü çıkarırsın. Dilediğine de sayısız rızık verirsin." *(Ali İmran Suresi:26-27)* buyurmuştur.

Bir yerde de rızık bolluğunun sebebini açıklamak üzere:

« ... وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً (٢) وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لاَ يَحْتَسِبُ ... (٣) »

"Her kim Allah'tan korkarsa, (Allah) **ona bir çıkış yeri ihsan eder ve ona beklemediği yerden rızık verir."** *(Talâk Suresi:2-3 den)* buyurmaktadır.

Başka bir yerde de yemekten içmekten münezzeh olup, bütün kullarını rızıklandırdığını açıklamak üzere:

« مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعِمُونِ (٥٧) إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ (٥٨) »

"Ben onlardan rızık istemiyorum, beni yedirmelerini de istemiyorum, şüphesiz çokça rızık veren, kuvvet sahibi metin olan ancak Allah'tır." *(Zâriyât Suresi: 57-58)* buyurmuştur.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ fazl-u keremi geniş, bahşişi bol olandır. Herşeyin hazineleri O'nun yanındadır. Yarattıklarında bulunan her hangi bir nimet sadece O'ndandır. O, gecemizde gündüzümüzde, yolculuğumuzda evimizde ve bütün hâllerimizde muhtaç olduğumuz her şeyi bizim için yaratandır. Nitekim bu hususta:

« وَآتَيْكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللّٰهِ لاَ تُحْصُوهَا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ (٣٤) »

"O, size istediğiniz her şeyden verdi. Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız. Gerçekten insan çok zalim, çok nankördür." *(İbrahim Suresi:34)* buyurmuştur.

ALLAH-U TEALÂ'NIN CÖMERTLİĞİ İLE İLGİLİ HADİSİ ŞERİFLER:

٢٢٤ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « قَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْفِقْ أُنْفِقْ عَلَيْكَ ، وَقَالَ: يَدُ اللّٰهِ مَلْأَى لاَ تَغِيضُهَا نَفَقَةٌ سَحَّاءُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ . وَقَالَ: أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْفَقَ مُنْذُ خَلَقَ السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ فَإِنَّهُ لَمْ يَغِضْ مَا فِي يَدِهِ ، وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ ، وَبِيَدِهِ الْمِيزَانُ يَخْفِضُ وَيَرْفَعُ »

224 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Azîz ve Celîl olan Allah** (Ey Âdemoğlu!) **Sen infak et** (fakirlere sadaka ver) **ki, ben de sana infak edeyim** (bol bol vereyim)' **buyurdu."**

(Bundan sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*) buyurdu ki: **"Allah'ın**(şekilden münezzeh olan) **eli** (vermekle tükenmeyen hazineleri) **doludur, harcamak onu eksiltmez. O** (kudret eli) **gece ve gündüz bol bol dökülür** (taşar).

(Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* devamla) buyurdu ki: **"Arşı suyun üstündeyken, göğü ve yeri yarattığı günden beri infak ettiği** (Allah-u Tealânın verdiği nimetlerin mahiyeti) **ni gördünüz** (düşündünüz) **mü? Şüphesiz**

ki, o (vermesi), **elindeki** (kerem ve ihsanındaki nimetlerden) **hiçbir şeyi eksiltmemiştir. Ve** (adalet) **terazi** (si) **O'nun elindedir, alçaltır ve yükseltir** (terazinin gözünü bazen alçaltır, bazen yukarı kaldırır, bu suretle hikmeti gereğince insanların kimine çok kimine az rızık verir, kimini azîz kimini zelîl eder)." *(Buharî,Tefsir:174, No:4407, 4/1724, Müslim, Zekât:11, No:993, 2/690, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:8159, 3/191, Tirmizî, Tefsir:6, No:3045, 5/250)*

İbnül Esir, Aynî ve Kastalânî'nin beyanlarına göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Allah-u Tealâ'nın elini, faydalarının çokluğundan dolayı su vermekle eksilmeyen bir pınara benzeterek dolulukla vasıflamıştır.

Bu hadis-i şerifte geçen: "Yed" (el) lâfzının hükmü, te'vil (Mevlâ Tealânın şanına yakışır şekilde yorumlama) ve tefvîz (Allah'ın ilmine ısmarlama) bakımından müteşâbihlerin hükmündedir.

Bu hususta ehli sünnet ulemasından selef'in mezhebine göre, bu gibi hadis-i şeriflerin hak olduğuna inanılarak hakiki manasının Allah-u Tealâ'ya havale edilmesi gerekir, bununla beraber Halef uleması (sonraki âlimler) ise bazı bozguncuların fitnelerine meydan vermemek için bu gibi hadisleri şeriata uygun bir şekilde te'vil etmişlerdir. Nitekim biz parantez içleri ile bu te'villere işaret ettik. Bu hadis-i şerifin bir benzeri de:

« ... وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ ... (٢٤٥) »

"Allah, daraltan ve genişletendir." *(Bakara Suresi:245'den)* ayet-i kerimesidir.

Bilinmelidir ki, ayet-i celîledeki: "(O), **Dilediği şekilde infak eder."** ifadesi sapık mutezile fırkasına reddiyedir. Çünkü onlara göre itaat eden kimseye Allah'ın sevap vermesi vacip olduğu gibi, azabetmemesi de gerekmektedir.

Yine Allah'ın isyan eden kimseyi cennete sokmaması vacip olduğu gibi, onlardan bazılarına göre ona azabetmesi de vaciptir. İşte onların Allah hakkındaki bu menetme (yasaklama) ve vacip kılma kayıtları Allah'ın elinin bağlanması demek olacağından, gerçekte "Allah'ın eli bağlıdır" diyenler onlardır.

Ehli sünnet ise mülkün Allah'a ait olduğunu, hiç kimsenin Allah'ta bir istihkakı (alacağı) olmadığını, yine böylece hiç kimsenin Allah'a itiraz edemeyeceğini söylemektedirler. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا اِنْ اَرَادَ اَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهُ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا ... (١٧) »

"De ki 'Allah, Meryem oğlu Mesih'i, annesini ve yer yüzünde bulunanların hepsini helâk etmek isterse, Allah'tan bir şeye kim malik olabilir (Allah'a karşı kim bir şey yapabilir?)" *(Maide suresi: 17 den)* buyurmuştur.

Buna göre Allah-u Tealâ'nın: (بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَآءُ) **"Hayır! O'nun iki eli de açıktır, dilediği gibi infak eder."** kavl-i şerifinin manası ancak bu mezhep ve görüşe göre doğru olur.

Dosdoğru bir din ve sırat-ı müstakim (dosdoğru bir yol olan ehli sünnet mezhebi) üzere bulunmaktan dolayı Allah-u Tealâ'ya hamdolsun.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيراً مِنْهُمْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَاناً وَكُفْراً) **"Rabbinden sana indirilen** (ayetler), **andolsun ki onlardan bir çoğunun azgınlığını ve küfrünü artıracak."** buyurmuştur .

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, buradaki: "Bir çoğu" ifadesinden kastedilenler, yahudilerin âlimleri ve reisleridir. Yahutta içlerinden küfürde ısrar edenleridir.

Ayet-i celilede geçen: "Azgınlık ve küfürlerinin artması" ifadesi, Kur'an ayetleri inmeden de kötü sıfatlarının mevcut olup, indikten sonra arttığını açıklamaktadır ki, bu fazlalık ya şiddet ve azgınlık, ya da sayı ve çokluk bakımındandır. Çünkü her yeni bir ayet indiğinde ona küfrettiklerinden azgınlıkları o derece artmaktadır.

Bu, sağlamlara yarayan yemeğin, hastaların hastalığını artırması gibidir. Nitekim Mevlâ Tealâ :

« وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هٰذِهِ إِيمَاناً فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَاناً وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ (١٢٤) وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْساً إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ (١٢٥) »

"Her hangi bir sure indirildiği zaman onlardan bir kısmı 'Bu sizin hanginizin imanını artırdı?' der, iman edenlere gelince (bu sure) **onların imanlarını artırır ve onlar sevinirler.**

Kalplerinde hastalık (kâfirlik ve münafıklık) **olanlara gelince,** (her yeni inen sure ve ayet) **onların da inkârlarına inkâr katıp artırdı ve onlar kâfir olarak öldüler."** *(Tövbe Suresi:124-125)* buyurmuştur. Diğer bir ayet-i kerimede de:

« ... قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى أُولَٰئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ (٤٤) »

"De ki, O, inananlar için bir hidayet (doğru yolu gösteren bir rehber) **ve şifadır. İnanmayanlar ise onların kulaklarında bir ağırlık** (hakkı duymaktan bir sağırlık) **vardır. Ve Kur'an onlara bir körlüktür** (kapalıdır), (sanki) **onlar uzak bir yerden çağırılıyorlar** (da anlamıyorlar)." *(Fussilet Suresi:44'den)* buyurmuştur. Bir başka yerde de:

« وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَاراً (٨٢) »

"Biz Kur'an'dan, inananlar için bir şifa ve bir rahmet olan şeyi indiriyoruz, (o ayetler) **zalimlerin ise ancak ziyanını artırır."** *(İsra Suresi:82)* buyurmuştur.

Ayet: 64

Burada: "İndirilen" den maksat, Allah-u Tealâ'nın habibine bahşettiği nimetler de olabilir. Yani "onlar küfürde son raddeye varıp, bu sebeble Allah-u Tealâ da evvelce onlara döşemiş olduğu nimetleri onlardan geri çektiğinde Allah-u Tealâ hakkında bu çirkin sözü söylediler.

Kendileri bu darlığa düşmüşken Allah-u Tealâ'nın, onların en büyük düşmanları olan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e nimetlerini döşediğini ve iyiliklerini peş peşe getirdiğini görünce, rablerine karşı öfke ve kin bakımından artarak evvelki azgınlıklarına yeni bir azgınlık, eski küfürlerine de yeni küfür kattılar" demektir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَ اَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَآءَ اِلىٰ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ) **"Biz onların arasına kıyamet gününe kadar düşmanlık ve kin bıraktık."** buyurmuştur.

Fahrurrazî, Hâzin, Kurtubî ve Ruhu'l-Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, bundan evvel Mevlâ Tealâ yahudilerin sırf hasetleri, makam mevki sevgileri, mal ve riyaset (liderlik) düşkünlükleri sebebiyle, doğruluğunun delilleri ayan beyan ortaya çıktıktan sonra, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i inkâr ettiklerini bu yüzden de onlara dünya saadetini haram kıldığını açıklamıştı.

Bu cümle-i celilesiyle de, onların arasına düşmanlık ve kin soktuğunu beyan ederek, din ve dünya saadetinden büsbütün mahrum olduklarını bildirmiştir. Çünkü onların her bir fırkası kendi mezhep ve inancında ısrar edip, kendi görüşünü desteklemekte aşırı gitmiş, kendisini büyük göstermek ve mezhebine revaç (değer) vermek için diğer mezhep ve görüşleri tenkit etmiştir.

Bu ise onların fırka ve grupları arasında şiddetli bir düşmanlığın meydana gelmesine sebep olmuş ve bu düşmanlık birbirlerini kâfir sayacak ve birbirleriyle savaşacak dereceye varmıştır.

Ayet-i celilede geçen: (بَيْنَهُمْ) **"Onların arasında"** ifadesi hakkında iki görüş vardır:

1 - Bundan murat: "Yahudiler ile Hristiyanlar arasındaki düşmanlıktır." demektir. Çünkü bundan evvel:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارىٰ اَوْلِيَآءَ ... (٥١) »

"Ey İman edenler! Yahudileri de, hristiyanları da dost edinmeyin." *(Maide Suresi:51 den)* ayet-i kerimesinde yahudiler ile hristiyanların bahsi geçmişti.

Bu, Hasan-ı Basrî ile İmam-ı Mücahid *(Radıyallahu Anhuma)* nın görüşüdür.

2 - Aralarına düşmanlık sokulanlar sadece yahudi fırkalarıdır. Çünkü onların bir kısmı cebriyyedir, bunlar kulun bütün işlerini Allah'a nisbet ederek, kula hiç bir irade ve fiil (isteme ve yapma gücü) tanımayanlardır. Onlara göre kulun hareketleri donuk varlıkların hareketleri gibidir.

Bazısı kaderiyyedir, bunlar da kulun kendi işini kendisi yarattığına inanıp, küfür ve isyanların Allah'ın takdiriyle olduğunu kabul etmeyenlerdir. Bazısı da müşebbihedir. Bunlar ise Allah-u Tealâ'yı sonradan yaratılanlara benzetenlerdir.

Bir kısmı Mürciedir. Bunlar da büyük günah işleyenler hakkında af veya ceza ile ilgili hiç bir kesin hükme varmayıp, onların kâfir veya mümin olmaları ile ilgili, cennetlik veya cehennemlik olmalarıyla alakalı bütün kararları ahirete te'hir eden (bırakan) lardır. Nitekim Mevlâ Tealâ, onlar hakkında:

« تَحْسَبُهُمْ جَمِيعاً وَقُلُوبُهُمْ شَتّٰى ... (١٤) »

"Sen onları (derli) **toplu sanırsın, halbuki kalpleri darmadağınıktır."** *(Haşr Suresi:14 den)* buyurmuştur.

Dolayısıyla onlar kalpleri uyuşamayan, sözleri uygunlaşamayan, birbirine kızgın, birleşemeyen ve Allah'ın yarattıkları içerisinde insanların en kızdığı millettir.

Hristiyanlar da böylece fırkalara bölünmüşlerdir. Onların da bir kısmı Melkânî, bir kısmı Nastûrî, bir kısmı Yakubî, bir takımı da Marûnî'dir. Eğer burada: "Bu durum müslümanların grupları arasında da mevcut olduğu hâlde bunu sadece yahudi ve hristiyanların tenkidine sebep olacak bir ayıp kabul etmek nasıl mümkün olur?" denilecek olursa, buna cevaben denir ki,

"Müslümanlar arasındaki bu bidatlar (inanç ve görüş farklılıkları) ancak, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in asr-ı saadetlerinden, sahabe ve tabiîn'in *(Radıyallahu Anhum)* devrinden sonra meydana gelmiştir.

Sadr-ı evvelde (ilk dönemde) ise müslümanlar arasında inanç hususunda en ufak bir ayrılık söz konusu olmadığından, Kur'anın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e indiği asırda bu inanç farklılıklarının yahudi ve hristiyanların ayıbı sayılması çok güzel ve yerinde olmuştur.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (كُلَّمَا اَوْقَدُوا نَاراً لِلْحَرْبِ اَطْفَاَهَا اللّٰهُ) **"Onlar her ne zaman harp için bir ateş tutuşturdularsa, Allah** (-u Tealâ) **onu söndürdü."** buyurarak, yahudilerin başına gelen diğer bir rezilliği açıklamıştır.

Nitekim Taberî tefsirinde zikredildiğine göre, yahudiler her ne zaman bozgunculuk yapıp Allah'ın kitabı olan Tevrat'a karşı geldiklerinde, Allah-u Tealâ onları helâk edecek kimseleri başlarına musallat etmiştir.

Rebî' *(Rahimehullah)*, Mevlâ Tealâ'nın:

« وَ قَضَيْنَا اِلٰى بَنِى اِسْرَآئِيلَ فِى الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِى الْاَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوّاً كَبِيراً (٤) فَاِذَا جَآءَ وَعْدُ اُولٰيهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَاداً لَنَا اُولِى بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْداً مَفْعُولاً (٥) »

"Biz kitap (Tevrat) **ta İsrail Oğullarına: 'Siz yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız ve büyük bir azgınlıkla kibirleneceksiniz' diye bildirdik. Bunlardan ilkinin vadi** (zamanı) **gelince üzerinize şiddetli kuvvete sahip bize ait bir takım kulları gönderdik, onlar evlerin arasında dolaş** (arak sizi yakalamak için ara) **dılar. Bu yerine getirilmiş bir va'd** (söz) idi." *(İsra Suresi:4-5)* ayetlerinin tefsirinde şöyle nakletmiştir.

(Yahudiler azarak Zekeriyya *(Aleyhisselâm)* ı öldürüp Ermiya *(Aleyhisselâm)* ı hapsetmek suretiyle) ilk fesadı çıkardıklarında Allah-u Tealâ onlara düşmanları gönderdi. Onlar evlere girip kadınlara tecavüz ettiler, gençleri köle edip Mescid-i Aksa'yı harabettiler ve böylece bir zaman kaldılar.

Sonra Allah-u Tealâ onların içerisinden bir peygamber göndererek işleri en güzel hâle döndü. Sonra, peygamberleri özellikle Yahya *(Aleyhisselâm)* ı öldürerek ikinci fesadı kopardıklarında Allah-u Tealâ onların üzerine Buhtu Nassar'ı gönderdi. O da onlardan öldürdüğünü öldürdü, esir ettiğini esir etti ve mescidi harabetti. Bundan sonrası hakkında Mevlâ Tealâ şöyle buyurdu:

« ... فَاذَا جَآءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ لِيَسُوْٓؤُا وُجُوْهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوْهُ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوْا مَا عَلَوْا تَتْبِيْراً (٧) عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يَّرْحَمَكُمْ وَاِنْ عُدْتُّمْ عُدْنَا ...(٨) »

"Artık diğer va'd (cezalandırma zamanı) **gelince, yüzünüzü kötü** (kara) **etsinler ve daha önce girdikleri gibi yine mescide** (Süleyman *(Aleyhisselâm)* ın mabedine) **girsinler ve üstün oldukları** (ellerine geçirdikleri) **her şeyi tahribetsinler diye** (başınıza yine düşmanlarınızı musallat kıldık). **Umulur ki, Rabbiniz size merhamet eder; fakat siz yine** (fesatçılığa) **dönerseniz, biz de** (sizi yine cezalandırmaya) **döneriz."** *(İsra Suresi:7-8 den)*

İkinci fesattan sonra Allah-u Tealâ onlara Uzeyr *(Aleyhisselâm)* ı peygamber olarak gönderdi. O, Tevratı ezbere bildiği için onlara yeniden yazdırdı ve bir asır ahalisi onunla amel etti.

Uzeyr *(Aleyhisselâm)* ölüp bir takım hadiseler meydana gelince, onlar Allah-u Tealâ'ya verdikleri ahdi unutup, "Allah'ın eli bağlıdır." diyerek rablerini cimrilikle suçladılar.

Uzeyr *(Aleyhisselâm)* hakkında da: "Allah onu çocuk edindi." dediler. Halbuki evvelce hristiyanların İsa *(Aleyhisselâm)* hakkında bu sözü söylemelerini ayıplıyorlardı. Böylece onlar yasakladıkları şeye muhalefet edip insanları kâfir saydıkları suçu işlediler. İşte o zaman Allah-u Tealâ tarafından: "Yahudilerin kıyamete kadar hiç bir düşmana karşı galip gelemeyecekleri." hususunda karar geçti.

Bu hususta Mevlâ Tealâ: (كُلَّمَآ اَوْقَدُوْا نَاراً لِّلْحَرْبِ اَطْفَاَهَا اللّٰهُ وَيَسْعَوْنَ فِى الْاَرْضِ فَسَاداً وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِيْنَ) **"Onlar her ne zaman harp için bir ateş tutuşturdularsa, Allah onu söndürdü. Onlar yer yüzünde fesada sa'y ederler** (bozgunculuğa koşarlar), **Allah ise müfsitleri** (bozguncuları) **sevmez."** buyurdu.

Üçüncü kere Allah-u Tealâ onların üzerine mecusîleri gönderdi. Onlar, mecusîler boyunları üzerinde olduğu hâlde (mecusîlerin boyunduruğu altında ezilmeye) devam ederken: "Keşke biz yanımızda (kitabımızda) yazılı bulduğumuz o peygambere ulaşsaydık, umulur ki Allah onun sebebiyle bizi mecusîlerden ve alçak azaptan kurtarırdı." diyorlardı.

Bunun üzerine Allah-u Tealâ Muhammed *(Aleyhisselâm)* ı gönderdi. Onun ismi Muhammed'dir, İncilde ismi Ahmed'dir. Ne zamanki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara geldi ve onu tanıdılar, onu da inkâr ettiler.

Bundan sonra Rebî':

« ... فَلَعْنَةُ اللهِ عَلَى الْكَافِرِينَ (٨٩) »

"Artık Allah'ın lâneti o kâfirlerin üzerine olsun." *(Bakara Suresi:89 dan)* ayet-i kerimesiyle:

« ... فَبَآؤُا بِغَضَبٍ عَلَىٰ غَضَبٍ ... (٩٠) »

"Onlar gazap üzerine gazaba uğradılar." *(Bakara Suresi:90 dan)* ayet-i kerimesini okudu. *(Taberî, No:12255, 4/643)*

Beğavî, Kurtubî, Câmiu'l-Beyan, Kazî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, Yahudiler her ne zaman fesat çıkarıp Allah-u Tealâ'nın hükmüne muhalefet ettilerse Allah-u Tealâ onlara düşmanlarını musallat etti.

İlk ifsatlarında onların üzerine Babil'li Buht-u Nassar'ı gönderdi, ikinci ifsatlarında Tiytos -i Rumî'yi musallat etti. Sonra tekrar fesat çıkardıklarında Faris milleti olan Mecusîleri üzerlerine yolladı. Sonra "Allah-u Tealâ'nın eli bağlıdır" diye fesat çıkardıklarında Allah-u Tealâ onlara müslümanları musallat etti. Böylece yahudiler ebediyyen zillet içinde kaldı.

İmam-ı Mücahid *(Rahimehullah)* bu ayet-i kerimeye şöyle mana vermiştir: "Onlar her ne zaman Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile harbetmek için bir hile kurdularsa, Allah onu söndürdü."

İmam-ı Süddî *(Rahimehullah)* da şöyle buyurmuştur: "Onlar her ne zaman Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in işini bozmak için bir şeye karar verdilerse, Allah-u Tealâ o birliklerini dağıttı ve her ne vakit Muhammad *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile harp için bir ateş tutuşturdularsa, Allah-u Tealâ onların ateşini söndürdü, kalplerine korku atarak onları mağlubetti, peygamberine ve dinine yardım etti."

Bu manalara göre ayet-i celilede geçen ateşten maksat, onların harp istemeleri, ateşin söndürülmesi de şerlerinin defedilmesinden kinayedir. Araplar harbetmek istediklerinde bir dağın veya yüksek bir yerin üzerinde ateş yakmayı harbe alâmet yaparlar ve buna "harp ateşi" derlerdi. Bu, onların yanlarında meşhur olan ateşlerden biridir.

Ulemadan bazısı, onların ateş yakıp, Mevlâ Tealâ'nın da o ateşi söndürmesini hakiki manada kabul etmişlerdir. Buna göre mana: "Onlar her ne zaman harp ateşi yaksalar Allah onların kalbine korku atar, onlar da oturup o ateşi söndürürler." demektir.

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ son olarak yahudilere Resulünü musallat ederek, O, onların yeşilliklerini helâk etti, köklerini kuruttu, birliklerini dağıttı ve onları alçak etti.

Şöyle ki: Nadır oğulları ile Kaynukâ' oğullarını sürgün etti, Kureyza oğullarını katletti, Hayber ehlini esir etti. Fedek yahudilerini mağlûbetti, diğer karyelerde bulunanlar kendisine itaat etti, zimmî olanlarına da cizye ce-

zası uyguladı. Böylece Allah-u Tealâ onları öyle bir alçaklık içerisinde bıraktı ki, ondan sonra ebediyyen izzet bulamadılar.

Mevlâ Tealâ daha sonra: (وَيَسْعَوْنَ فِى الْاَرْضِ فَسَاداً) **"Onlar yer yüzünde hep fesada koşarlar."** buyurmuştur ki, bu "Onlar islâmı ortadan kaldırmaya ve Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ismini kitaplarından sildirmeye çok gayret gösterirler." demektir, böylece Mevlâ Tealâ yahudilerin hiç bir güç ve kuvveti olmadığını, onların tek çarelerinin gizlice hile ve tuzak çeşitlerine baş vurarak zayıf olanları aldatmaları olduğunu açıklamıştır.

Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (وَاللّٰهُ لاَ يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ) **"Allah fesatçıları sevmez."** buyurarak, yer yüzünde fesat peşinde koşan kimselerin Allah katında gazaba uğradıklarını bildirmiştir.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Mevlâ Tealâ, kâfirlerin Allah hakkındaki kötü sözlerine nisbetle, muvahhid (mümin) lerin kelime-i tevhidi söyleyip, kelime-i şehadeti ikrar ettikten sonra, birbirlerinin gıybetini yapma hususunda söyledikleri kötü sözleri küçümsemiş, yani "müminler ne kadar kötü sözler sarfetseler de, bize münezzeh olduğumuz şeyleri nisbet eden ve bizi kendisinden mukaddes (arınmış) olduğumuz kötülüklerle vasfeden yahudilerin sözü, onlardan çok daha çirkindir." buyurmak istemiştir.

Sonra Hak sübhanehû: **"Onların elleri bağlıdır ve onlar söyledikleri söz sebebiyle lânetlenmişlerdir."** buyurarak onların, doğruluğun kokusunu bile koklamadıklarını ve Haktan gelen hiç bir nefesi bulamadıklarını açıklamıştır.

Sonra kendini överek: **"Bilakis onun iki eli de döşenmiştir"** buyurmuştur ki bu, "O'nun kudreti her şeye ulaşmıştır, dilemesi geçerlidir, nimeti boldur, iradesi yerine gelmiştir. O, kimini yükseltir, kimini alçaltır, kimini faydalandırır, kiminden belâyı kaldırır, belânın defi nimetinden mahrum olsa da hiç kimse, O'nun verdikleriyle faydalanma nimetinden mahrum kalmaz." buyurmak istemiştir.

KURAN AYETLERİNİN KİMLERİ SAPTIRACAĞINI BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER:

« اِنَّ اللّٰهَ لاَيَسْتَحْيِى اَنْ يَضْرِبَ مَثَلاً مَابَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا فَيَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَاَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَا ذَا اَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلاً يُضِلُّ بِهِ كَثِيراً وَيَهْدِى بِهِ كَثِيراً وَمَا يُضِلُّ بِهِ اِلاَّ الْفَاسِقِينَ (٢٦) الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَااَمَرَ اللّٰهُ بِهِ اَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِى الْاَرْضِ اُولٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ (٢٧) »

"Muhakkak Allah (-u Tealâ Hazretleri) **bir sivrisineği ve onun daha üstündekini** (büyüğünü) **mesel** (misal olarak) **beyan etmekten istihya etmez** (haya etmez, sıkılmaz çekinmez). **Artık** (Kur'an-ı Kerim'e ve Muhammed *(Sal-*

lallahu Aleyhi ve Sellem) e) **iman edenler bu meselin Rableri tarafından** (gelen bir) **hak** (doğru) **olduğunu bilirler. Kafirler ise: 'Allah bununla mesel olarak ne kastetti.' derler.**

Allah (-u Tealâ) **bununla** (böyle şeyleri misal vermekle) **bir çoklarını şaşırtır** (zira onlar bu meselleri inkar ettiklerinden dalâletleri ziyadeleşir, sapıklıkları artar). (Yine Allah-u Tealâ) **onunla** (böyle şeyleri misal vermekle) **bir çoklarını da hidayete kavuşturur** (zira onlar bu meselleri tasdik ettikleri için hidayetleri ziyadeleşir) **ve Allah** (-u Tealâ) **bu mesellerle ancak fasıkları** (kafirleri) **şaşırtır."**

"(Allah-u Tealâ Hazretleri bu meselleri beyanla, ancak fasıkları, kafirleri saptırır) **Onlar** (öyle fasıklardır) **ki Allah'ın** (kitaplarında bulunan Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e iman etmeleri hakkındaki) **ahd** (söz ve emr) **ini,** (kabul edip yemin etmeleriyle) **te'kid ettikten** (kuvvetleştirdikten) **sonra bozarlar ve Allah'ın** *(Celle Celalühü)* **birleştirilmesini emrettiği şeyi** (akrabalık bağlarını, cemiyyet birliğini, peygambere imanda birleşmeyi, mü'minlerle dostluğu) **keserler ve** (imandan alıkoyarak, hakla alay ederek) **yeryüzünde fesat çıkarırlar. İşte onlar hüsrana** (maddi ve manevi en büyük zarara) **uğrayanların ta kendileridir."** *(Bakara Suresi:26 - 27)*

« قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلىٰ شَيْءٍ حَتّىٰ تُقِيمُوا التَّوْرِيٰةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيراً مِنْهُمْ مَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَاناً وَكُفْراً فَلَاتَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ (٦٨) »

"(Habibim!) **De ki: Ey ehli kitap! Siz Tevrat'ı, İncil'i ve rabbinizden size indirilen** (Kur'an-ı Kerim) **i ikame** (tatbik ve icra) **edinceye kadar hiç bir şey** (din diye itibar edilecek hiç bir hakikat) **üzerinde değilsinizdir. Andolsun rabbinden sana indirilen, onlardan bir çoğunun azgınlık ve küfrünü** (gavurluğunu) **artıracaktır. Artık bu kâfirler güruhuna üzülme."** *(Maide Suresi:68)*

YAHUDİ VE HRİSTİYANLARIN ARASINA DÜŞMANLIK SOKULDUĞU:

« وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّانَصَارىٰ اَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظّاً مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَاَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَآءَ اِلىٰ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللّٰهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ (١٤) »

"Biz hristiyanlarız" diyenlerden de kesin sözlerini almıştık. Ama onlar da öğütlendikleri (dinin emirleri)**nden büyük bir nasibi unuttular. Bu sebeple biz de kıyamete kadar aralarına düşmanlık ve buğzu** (kin ve nefreti) **yapıştırdık. Yakında Allah onlara yapar olduklarını haber verecek** (söz bozmaları ve vaazlandıkları kitaptan büyük bir nasibi terketmeleri yüzünden onları cezalandıracak) **tır. "** *(Maide Suresi:14)*

وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْكِتٰبِ اٰمَنُوْا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ
وَلَاَدْخَلْنٰهُمْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرٰىةَ
وَالْاِنْجِيْلَ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ مِّنْ رَّبِّهِمْ لَاَكَلُوْا مِنْ فَوْقِهِمْ
وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ اُمَّةٌ مُّقْتَصِدَةٌ ۭ وَكَثِيْرٌ مِّنْهُمْ سَاۗءَ
مَا يَعْمَلُوْنَ ﴿٦٦﴾ يٰٓاَيُّهَا الرَّسُوْلُ بَلِّغْ مَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ
مِنْ رَّبِّكَ ۭ وَاِنْ لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهٗ ۭ وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ۭ
اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿٦٧﴾ قُلْ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ
لَسْتُمْ عَلٰي شَيْءٍ حَتّٰى تُقِيْمُوا التَّوْرٰىةَ وَالْاِنْجِيْلَ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ
مِّنْ رَّبِّكُمْ ۭ وَلَيَزِيْدَنَّ كَثِيْرًا مِّنْهُمْ مَّآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ
طُغْيَانًا وَّكُفْرًا ۚ فَلَا تَاْسَ عَلَي الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ﴿٦٨﴾
اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَادُوْا وَالصّٰبِـُٔوْنَ وَالنَّصٰرٰى
مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿٦٩﴾ لَقَدْ اَخَذْنَا مِيْثَاقَ بَنِيْٓ اِسْرَاۗءِيْلَ
وَاَرْسَلْنَآ اِلَيْهِمْ رُسُلًا ۭ كُلَّمَا جَاۗءَهُمْ رَسُوْلٌۢ بِمَا لَا تَهْوٰٓى
اَنْفُسُهُمْ ۙ فَرِيْقًا كَذَّبُوْا وَفَرِيْقًا يَّقْتُلُوْنَ ﴿٧٠﴾

Mevlâ Tealâ, ehli kitabı zemmettikten sonra, imana davet etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْكِتَابِ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَ لَاَدْخَلْنَاهُمْ جَنّٰتِ النَّعِيمِ (٦٥)

KELİME MANASI (65)

(وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْكِتَابِ) **Eğer ehli kitap,** (اٰمَنُوا) **iman etseydiler,** daha? (وَاتَّقَوْا) (Allah'ın haramlarından) **sakınsaydılar,** (لَكَفَّرْنَا) **elbette örterdik,** kimden? (عَنْهُمْ) **onlardan,** neyi? (سَيِّئَاتِهِمْ) **kötülüklerini,** daha? (وَلَاَدْخَلْنَا) **elbette girdirirdik,** kimi? (هُمْ) **onları,** nereye? (جَنّٰتِ النَّعِيمِ) **naîm cennetlerine** (nimetlerle dolu cennetlere).

MEALİ ŞERİFİ

Eğer ehli kitap (kendilerine Tevrat ve İncil kitabı verilmiş olan yahudi ve hristiyanlar) **iman edip de** (bozgunculuktan ve bütün haramlardan) **sakınsalardı, elbette onların kötülüklerini örter ve onları naim cennetlerine** (nimeti bol cennetlere) **sokardık.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ yahudileri tenkit etme ve yollarının çirkinliğini ortaya koyma hususunu iyice açıkladıktan sonra, onların iman edip, haramlardan sakınmaları hâlinde dünya ve ahiret saadetlerini bulacaklarını bildirmiştir.

Ahiret saadetleri iki kısımdır:

1 - Cezanın kaldırılması,

2 - Kendilerine sevap ulaştırılması.

Ayet-i celilede geçen: **"Elbette onların günahlarını örterdik"** ifadesi ile cezanın kaldırılması: **"Ve elbette onları Naim cennetlerine sokardık"** kavl-i şerifiyle de mükâfata kavuşturulma manaları kastedilmiştir.

Tek başına iman, günahların örtülüp sevapların verilmesini gerektirmekteyken, burada takva şartının eklenmesi, kişinin, münafıkların yaptığı gibi dünyevî her hangi bir maksat için değil, sırf takva ve taat kastıyla iman etmiş olması gerektiğine delâlet etmektedir.

Alûsî ve Ruhu'l-Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen kitap, Tevrat ve İncil'i içine alan bir cins olduğundan ehli kitaptan maksat yahudi ve hristiyanlardır. Fakat sadece yahudilerin kastedilmiş olması da mümkündür, onların ehli kitap vasfı ile anılmaları, yaptıkları işin çirkinliğini açıklamakta te'kid içindir.

Tabii ki burada kastedilen ehli kitap, özellikle Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in muasırlarıdır. Buna göre mana:

"Ehli kitap söz ve hareket bakımından bunca suçlar işledikten sonra, inanılacak şeylerin tamamını kabul edip, özellikle Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e inanıp, bütün haramlardan ve hassaten kendi kitaplarına muhalefet suçlarından sakınsaydılar, elbette biz onların işleyip te cezalarını peşinen vermediğimiz günahlarını ne kadar büyük de olsa örter ve onları nimetlerle dolu cennetlere sokardık" demektir.

Bahr-i Muhît tefsirinin sahibi Ebû Hayyan el Endülüsî: "Günahların örtülmesinin, imanın karşılığında, naim cennetlerine girdirilmenin de takvanın mukabilinde" olduğunu açıklamış, takvayı da: "Emirleri tutup yasaklardan sakınmak" la tefsir etmiştir.

Bu ayet-i celilede bir takım tenbih ve işaretler vardır:

1 - Ehli kitabın günahlarının büyüklüğü ve masiyetlerinin çokluğu,

2 - İslâmdan evvel işlenen günahlar ne kadar büyük ve haddi aşmış da olsa, islâma girmekle silineceği,

3 - Müslüman olmadıkça kitabî (yahudi veya nasranî) nin cennete giremeyeceği,

4 - İman edip takva olmadıkları takdirde azabı hak edecekleri.

Ayet-i celilede geçen "Naim cennetleri" ile ilgili İbni Ebi Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh, Malik ibni Dînar *(Rahimehullah)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:

« قَالَ مَالِكُ بْنُ دِينَارٍ: جَنَّاتُ النَّعِيمِ بَيْنَ جِنَانِ الْفِرْدَوْسِ وَبَيْنَ جَنَّاتِ عَدْنٍ ، وَفِيهَا جَوَارٍ خُلِقْنَ مِنْ وَرْدِ الْجَنَّةِ ، قِيلَ: فَمَنْ يَسْكُنُهَا؟ قَالَ: الَّذِينَ عَمِلُوا بِالْمَعَاصِي فَلَمَّا ذَكَرُوا عَظَمَتِي رَاقَبُونِي وَالَّذِينَ انْثَنَتْ اَصْلَابُهُمْ مِنْ خَشْيَتِي وَعِزَّتِي اِنِّي لَاَهُمُّ بِعَذَابِ اَهْلِ الْاَرْضِ فَاِذَا نَظَرْتُ اِلَىٰ اَهْلِ الْجُوعِ وَالْعَطَشِ مِنْ مَخَافَتِي صَرَفْتُ عَنْهُمُ الْعَذَابَ »

"Naim cennetleri, Adn cennetleri ile Firdevs cennetleri arasındadır. Orada cennet gülünden yaratılmış cariyeler vardır."

Bunun üzerine: "Oraya kim yerleşecek?" dendiğinde, Mâlik ibni Dînar, Mevlâ Tealâ'nın o kullar hakkında şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: **"Günah işle** (mek iste) **diklerinde, benim azametimi** (büyüklüğümü) **hatırlayıp, beni gözete** (rek vazgeçe) **nler ve benim korkumdan belleri bükülenler** (o cennetlere gireceklerdir).

İzzetim (ululuğum) **hakkı için, ben yer ehline azabetmek istediğimde, benim korkumdan aç ve susuz kalan** (oruç tutan) **lara bakarak azabı onlardan** (günahkârlardan) **çeviririm."** *(İbni Ebî Hâtim, No:6594, 4/1170)*

Bu rivayetten de anlaşıldığına göre, "Naim cennetleri" özel bir makamın ismidir. Gerçi diğer cennetlere de - nimet mertebeleri değişik de olsa - "Naim cennetleri" denir.

"Letâifu'l İşârât" ta zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde ehli kitabı affu mağfiret kılmasını takva şartına bağlamıştır. Bu ise onlardan takva olmayanların affedilmemesini gerektirmektedir.

Mevlâ Tealâ bu ümmetin zalimleri hakkında ise:

« ثُمَّ اَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ ... (٣٢) »

"Sonra biz, kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimi, nefsine zulmedicidir." *(Fatır Suresi:32 den)* buyurduktan sonra,

« جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا ... (٣٣) »

"(Onların mükâfatları) **içine girecekleri adn cennetleridir."** *(Fatır Suresi: 33 den)* buyurarak, kendisi mağfiret ehli olduğu için takva olmayanları da affedeceğini müjdelemiştir. Dolayısıyla kulları takvayı terketseler de O, onları affetmeye lâyıktır.

Buraya şöyle de mana verilmiştir: Eğer onlar bizim emrimize riayet etselerdi, biz onların bütün işlerini yoluna koyardık, lâkin onlar bizim emrimize imtisalde durakladıkları için (şaşkın bir hâlde) durakaldılar.

Ayet: 66

Mevlâ Tealâ, ehli kitabın iman ettikleri takdirde ahiret saadetine nail olacaklarını beyan ettikten sonra, dünya saadetine de kavuşacaklarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَاَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ اُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَآءَ مَا يَعْمَلُونَ (٦٦)

KELİME MANASI (66)

(وَلَوْ اَنَّهُمْ) **Eğer onlar,** (اَقَامُوا) **ikame etseler** (dosdoğru tatbik etseler) **di,** neyi? (التَّوْرٰيةَ)**Tevrat'ı,** daha? (وَالْاِنْجِيلَ) **İncil'i,** daha? (وَمَا) **o şeyi** (Kur'an-ı Kerimi) **ki,** (اُنْزِلَ) **indirildi,** kime? (اِلَيْهِمْ) **onlara,** kimden? (مِنْ رَبِّهِمْ) **rablerinden,** (لَاَكَلُوا)**elbette yerlerdi,** nereden? (مِنْ فَوْقِهِمْ) **üstlerinden,** daha? (وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ) **ayaklarının altlarından,** yani göklerden ve yerden rızık kapıları kendilerine açılırdı, (مِنْهُمْ) **onlardan vardır,** (اُمَّةٌ) **bir ümmet ki,** (مُقْتَصِدَةٌ) **iktisad edici** (aşırı gitmeyen mutedil), (وَكَثِيرٌ) **bir çoğu,** kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** (سَآءَ) **ne kötü oldu,** ne? (مَا) **o şey ki,** (يَعْمَلُونَ) **yapıyorlar.**

MEALİ ŞERİFİ

Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve rablerinden kendilerine indirilen (Kur'an-ı Kerim) **i ikame etseler** (hükümlerini doğru dürüst uygulasalar) **dı, elbette hem üstlerinden, hem de ayaklarının altından yerler** (her taraflarından Allah'ın nimetlerine ğark olurlar) **dı.**

Onlardan iktisatlı (adaletli, mutedil hareket eden) **bir ümmet** (zümre) **vardır. Onlardan bir çoğunun yapmakta oldukları ise ne kötü oldu.**

İ Z A H A T

Ayet-i celilede geçen: **"Eğer onlar Tevrat'ı ve İncil'i ikame etselerdi."** kavl-i şerifiyle ilgili üç izah şekli vardır:

1 - Onlarda bulunan, Allah'ın ahitlerine vefa göstermek ve onların Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliğine delâlet eden delilleri ihtiva ettiğini ikrar etmek (kabullenip söylemek) tir.

2 - Bu kitapları ikame etmek demek, onlarda bulunan hüküm ve cezaları tatbik etmek (uygulamak) tır. Nitekim namazı bütün şartlarıyla yerine getirene: "Namazı ikame etti." denilir.

3 - Bu: "O kitapların hükümlerinden hiç birisinde yanılmamaları için, Tevrat ve İncil'i gözlerinin önüne dikseler" demektir.

Bu üç mana güzelse de, birincisi daha güzeldir. Bu manalardan da anlaşıldığı üzere Allah'tan gelen kitapların ikamesi, okunulup başkalarına öğretil-

meleriyle mümkün olmayıp, bununla birlikte içlerinde bulunan emirlerin tutulup, yasaklarından kaçınılması iledir. Nitekim:

٢٢٥ - عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « يُوشِكُ اَنْ يُرْفَعَ الْعِلْمُ » فَقَالَ زِيَادُ بْنُ لَبِيدٍ: يَا رَسُولَ اللهِ ﷺ وَكَيْفَ يُرْفَعُ الْعِلْمُ وَقَدْ قَرَأْنَا الْقُرْاٰنَ وَعَلَّمْنَا اَبْنَائَنَا فَقَالَ: « ثَكِلَتْكَ اُمُّكَ يَا ابْنَ لَبِيدٍ: اِنْ كُنْتُ لَاَرَاكَ مِنْ اَفْقَهِ اَهْلِ الْمَدِينَةِ ، اَوَ لَيْسَتِ التَّوْرَاةُ وَالْاِنْجِيلُ بِاَيْدِى الْيَهُودِ وَالنَّصَارٰى فَمَا اَغْنٰى عَنْهُمْ حِينَ تَرَكُوا اَمْرَ اللهِ » ثُمَّ قَرَأَ: ﴿ وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرَاةَ وَالْاِنْجِيلَ ... ﴾

225 - Abdurrahman ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* ın, babasından rivayetine göre, bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İlmin kaldırılması yakındır."** buyurunca, Ziyad ibni Lebîd *(Radıyallahu Anh)* "Biz Kur'an okuyup çocuklarımıza öğretmişken ilim nasıl kaldırılır? dediğinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

"Ey İbni Lebîd! Annen seni yitirsin (de ağlasın,). **Ben de seni Medine halkının en anlayışlılarından zannederdim. Tevrat ve İncil, yahudi ve hristiyanların ellerinde değil mi? Allah'ın emrini terkettikleri zaman** (o kitaplar) **onların nesine yaradı?"** buyurduktan sonra,

"Eğer onlar tevrat ve İncil'i ikame etselerdi." meâlindeki bu ayet-i kerimeyi okudu. *(İbni Ebî Hâtim, No:6595, 4/1170, İbni Kesir. 2/72, Süyûtî, Dürrül Mensûr:3/116)*

Bu hadis-i şerifin diğer bir rivayeti, Ruhu'l-Furkan tefsirimizin 1/376 da zikredilmiştir. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, 17480, 6/153, İbni Mace, Fiten:26, No:4048, 2/1344, Hâkim, Müstedrek, No:6500, 3/681, Taberânî, El-Mu'cemü'l-Kebir, No:5290, 93, 5/264, Buharî,Tarih-i Kebîr: 1163,3/344)*

İbni Esîr *(Rahimehullah)* ın: "Nihaye" isimli eserinde zikrettiğine göre, hadis-i şerifte geçen: "Anan seni yitirsin" ifadesi, beddua manasında değildir. Zira ölüm herkes hakkında söz konusu olduğundan, burada hususi bir beddua manası olmayıp, bu, arapların beddua kastetmeksizin dil alışkanlığı ile söylediği lâfızlardandır.

Allah'ın indirdiği kitapları ikame etme babında daha geniş malûmat Ruhu'l-Furkan tefsirimizin 1/375-379 da mevcuttur, mutalâa olunmasında çok büyük faydalar vardır.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, burada: "Tevrat ve İncil kitapları nesh ve tebdil olundukları (kaldırılıp, değiştirildikleri) hâlde ehli kitaba o kitapları ikame etmelerinin emredilmesi nasıl izah edilebilir?" denecek olursa buna şöyle cevap verilir: "Allah-u Tealâ onlara kendi kitaplarında bulunan, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e inanmak ve şeriatına uymakla ilgili hükümleri yerine getirmelerini emretmiştir. Çünkü bu hükümler, Kur'an-ı Kerim'de bulunanlara uygun olduğu için mensuh (kaldırılmış) değildir."

Ayet: 66

Ayet-i celilede geçen: **"Onlara Rablerinden indirilen"** buyruğu ile ilgili iki söz vardır:

1 - Bundan maksat: Şa'yâ, Ermiyâ, Danyal, Habkûk ve Hızkîl *(Aleyhimüsselâm)* ın kitapları ve Davud *(Aleyhisselâm)* ın Zebur'u gibi geçmiş peygamberlerin kitaplarıdır. O kitaplar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamber olarak gönderileceği müjdesiyle doludur. Dolayısıyla o kitapları ikame etmekten maksat Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e iman etmek demek olur.

2 - Bu kitaptan maksat, Kur'an-ı Kerim'dir. Çünkü onlar Kur'ana inanmakla emrolunduklarından Kur'an onlara da rableri tarafından indirilmiş demektir.

Fahrurrazî ve Alûsî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ'nın: (لَأَكَلُوا مِن فَوْقِهِمْ وَمِن تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ) **"Muhakkak ki hem üstlerinden, hem de ayaklarının altlarından yiyeceklerdi."** ayet-i celilesi bir kaç şekilde izah edilmiştir:

1 - Burada üst veya alt cihet (yön) manası kastedilmeyip, bolluk ve bereket manası muradedilmiştir. Buna göre mana: "O zaman onlar, ardı arkası kesilmeyen çok bol bir yiyişle yerlerdi" demektir.

Nitekim: "Falânca başından ayağına kadar hayra gömülmüştür." diyenin maksadı da o kimsenin yanında bulunan hayrı anlatmaktır.

2 - Üstten yemek, yağmurun inmesi, ayaklarının altından yemek ise, bitki bitmesidir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ... (٩٦) »

"Eğer o memleketler halkı iman edip de (haramlardan) **sakınmış olsalardı, elbette üzerlerine yerden ve gökten nice bereketler açardık."** *(Araf Suresi:96 dan)* buyurmuştur.

İbni Abbas, Katade ve Mücahid *(Radıyallahu Anhum)* un görüşleri de budur.

3 - Üstten yemek, meyve veren ağaçların çokluğu, ayaklarının altından yemek ise, mahsul veren tarlalardır.

4 - Bundan maksat, Mevlâ Tealâ'nın onları meyveleri olgunlaşmış bahçelerle rızıklandırmasıdır. Öyle ki, onlar dalların uçlarından sarkanları devşirip toplarlar, yere düşmüş olanları da ayaklarının altından alırlar.

5 - Üstten yemek, krallarının ve büyüklerinin verdiği (devletin dağıttığı genel bağışlar), alttan yemek ise sıradan halkın onlara verdiği ve şahsî teşebbüsleriyle ferdî kazançlarına delâlet edebilir.

Burada şu bilinsin ki, ayet-i celilede geçen yemek tabirinden maksat: Genel manada faydalanmaksa da, yemek, faydalanma çeşitlerinin en büyüğü olup diğer menfaatler ona tabi olduğundan burada yemek tabiri zikredilmiştir.

Bundan evvelki ayet-i celilede, ehli kitaba iman ve takva şartıyla cennet müjdesinin verilmesinde ahiret işine tergib, bu ayet-i celilede kitapları ile amel etmeleri hâlinde kendilerine bolluk ve bereket vaadedilmesinde de dünyevî bir işe teşvik vardır.

Böylece Mevlâ Tealâ, o facirlerin başına gelen geçim darlığının, Feyyaz tealânın feyzinde bir noksanlık olduğundan değil, ancak kendi suçlarının uğursuzluğundan olduğuna dikkat çekmiştir. Ahiret hususuna teşvike öncelik verilmesi, ahiretin önemine işaret etmektedir. Çünkü sonsuz kurtuluş ve devamlı nimetler oradadır.

Ulemadan bazısının beyanına göre, bu ayet-i celile, Kureyza ve Nadır oğullarının hurma ağaçlarının kesilmesi, ekinlerinin bozulması ve vatanlarından sürülmelerine dair bir işarete de benzemektedir.

Böylece sanki onlar hakkında: "Eğer onlar kitaplarını hakkıyla yaşasaydılar, elbette memleketlerinde rahatça oturabilecek, hurmalıkları ve ekinleri ile faydalanacaktılar,velâkin onlar kitaplarıyla amel etmeyi terkedince, bu zulümlerinden dolayı mahrum edilerek darlık sahralarında hayret içinde kaldılar." buyurulmak istenmiştir.

Ulemadan bazısı iki ayetin arasında şöyle bir ayırım gözetmişlerdir:

Birinci ayet-i kerime kıyamet gününe kadar gelecek bütün ehli kitap hakkında geçerlidir, çünkü ehli kitaptan olan bir kimsenin iman edip haramlardan sakınması halinde, günahları örtülüp Allah'ın rahmetine girdirileceğinde hiç bir şüphe yoktur. Bu hususta Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in asrında bulunanlarla diğerleri eşittir.

İkinci ayet-i celile ise, sadece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*in asrında bulunan ehli kitap hakkında geçerlidir. Çünkü bugün biz yahudi ve hristiyanlardan bir çoğunun kitaplarıyla amel etmekten çok uzak oldukları hâlde, kitapları ile amel edenlerin bir çoğundan daha bolluk içinde olduklarını görmekteyiz.

Yine böylece onlardan Tevrat'ı, İncil'i ve rablerinden kendilerine indirilen Kur'an-ı Kerimi tatbik ederek, Allah'a ve Resulüne layıkı vechile inanan bir çoklarının henüz geçim darlığı içinde bulunup durumunun düzelmediğini müşahede etmekteyiz. Aksine kitabıyla amel etmezken bolluk içinde olup, kitabını ikame ettiğinde geçim sıkıntısına düşenler de görülmektedir.

Dolayısıyla ehli kitabın dünya bolluğuna kavuşmalarının kendi kitaplarıyla amel ederek, müslüman olmaları şartına bağlanmış olması Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in asrında bulunanlar hakkında olduğundan, ehli kitabın günümüzdeki rahat hâlleriyle ayet-i kerimenin buyruğu arasında bir uyumsuzluk olmadığı ortaya çıkmıştır.

Çünkü ayet-i celilenin buyruğu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in asrında tahakkuk ederek, kitaplarında bulunan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e inanma şartını yerine getirmeyen yahudi ve hristiyanların tamamı maddi sıkıntıya düşmüşlerdir. Gerçi Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in asrından sonra gelenlerden Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e iman etmedikleri hâlde dünyevî bolluk içersinde bulunanların ellerindeki nimet gibi görünenler, onları ebedî azaba sürüklediği için hakikatte onlar hakkında nikmet (belâ) dır.

Nitekim İmam-ı Rabbanî *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri ikinci cildin doksandokuzuncu mektubunda, din düşmanlarının dünyada rahat ve nimet içinde

olup, Allah dostlarının belâ ve sıkıntılara düşmesinin sebebini şu cümleleriyle çok güzel izah etmiştir:

"Şüphesiz ki dünya, nimetlenme ve lezzetlenme yeri değildir. O işler için hazırlanmış olan yer ahirettir. Dünya ile ahiret arasında zıtlık ve terslik ilgisi bulunup, birisinin memnuniyeti diğerinin kızgınlığını gerektirdiğinden, birindeki lezzetlenme mucburen diğerinde acı çekmeyi gerektirir. O hâlde kimin dünyada nimet ve lezzeti bolsa onun ahiretteki pişmanlık ve elemi daha çok olacaktır.

Yine böylece kimin dünyada belâ ve mihnetlere müptelâ olması daha çoksa, onun ahirette nimet ve lezzetlerle haz duyup sevinmesi daha fazla ve daha bol olacaktır. Keşke ahiretin sonsuzluğu yanında dünyanın devamı, okyanusa göre damla kadar olsaydı, evet! Sonu olanın sonsuzla ne münasebeti olabilir.

Bundan dolayı şüphesiz ki Allah-u Tealâ'nın keremine yakışan, dostların ebedî nimetlerle haz duyup sevinmeleri için bu dünyada bir kaç gün sıkıntı çekmeleri, mekir ve istidracın (Allah-u Tealâ'nın kâfirleri azaba çekmesin) in gereği de düşmanların bir çok acılara müptela olmaları için azıcık lezzetlerle haz duymaları olmuştur.

Dünya ve ahirette mahrum olan fakir kâfirin, dünyada çektiklerinin ahirette lezzet almasını icap ettirmemesinin sebebi nedir? denecek olursa, biz deriz ki: "Şüphesiz ki kâfir, Allah'ın düşmanı olduğundan devamlı azaba müstahaktır. Dünyada ona azabedilmeyip, hâli üzere bırakılması onun hakkında iyiliğin tâ kendisidir. Bundan dolayı: (اَلدُّنْيَا جَنَّةُ الْكَافِرِ) **"Dünya kâfirin cennetidir."** buyurulmuştur.

Sözün özü: Bazı kâfirlerden dünyada azap kaldırılmakla beraber, bazı lezzetlere de kavuşturulurlar, diğer bir kısmından azap kaldırılsa da başka lezzetlerden nasiplendirilmeyerek, onun hakkında dünyada azapsız yaşama fırsatının lezzetiyle yetinilir. Bunların her birinde hikmet ve maslahatlar vardır." *(Mektubat-ı Rabbanî, 2/157)*

Ancak burada şunu da belirtelim ki, bu ayet-i celilede ve tefsirinde yapılan açıklamalarda sık sık geçen: "yahudi ve hristiyanların Tevrat ve İncil kitaplarını uygulamaları" ifadesinden, Kur'an-ı Kerim'in inişinden sonra Tevrat ve İncil kitaplarının hâlen yürürlükte olduğu, Kur'an-ı Kerime inanılma şartı olmadan da onlarla amel edenlerin kurtulacağı şeklinde yanlış bir mana çıkarılmamalıdır. Zira Kur'an-ı Kerim indikten sonra diğer bütün kitapların hükümleri mensuh (kaldırılmış) olduğundan, okunup amel edilmeleri kesinlikle yasaktır.

Ancak o kitapların değiştirilmemiş olan asıl nüshalarında yahudi ve hristiyanlara ahir zamanda gönderilecek peygamber Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ve ona indirilecek Kur'an-ı Kerime inanmaları tekrar tekrar emredildiğinden, Kur'anın inişinden sonra yahudi ve hristiyanların kendi kitapları olan Tevrat ve İncil'den amel etmeleri gereken tek husus, Kur'an'a inanıp Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uymaktır.

İşte bu ayet-i kerimeleri yanlış yorumladıklarından dolayı bazı ilâhiyat prof'ları çağdaş diye tanımladıkları kitaplarında, Tevrat ve İncil'in hükmü-

nün bu gün de geçerli olup, Kur'ana inanmaksızın sadece onlarla amel edenlerin de cennete girebileceklerini iddia ederek dinden çıkmış ve kendilerine bu görüşte uyanları yoldan çıkarmışlardır.

Hâlbuki yahudi ve hristiyanların kendi kitapları ile amel etmiş olmaları Kur'an-ı Kerime uymaları ile mümkündür. Nitekim bu ayet-i celilede Tevrat ve İncil'i ikame etmelerinden sonra geçen: **"Rabblerinden kendilerine indirilen Kur'an-ı Kerimi de tatbik etseydiler"** ifadesi bunun açık bir delilidir.

Allah-u Tealâ hazretleri asrımızda bulunanları ve bizden sonra gelecek nesilleri bu gibi insanların kitaplarını okuyup, görüşlerine uymaktan muhafaza eylesin.. Âmin...,

Kurtubî, Nesefî ve Ruhu'l-Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime Allah'ın taatıyla amel etmenin ve takva üzere yaşamanın rızık genişliğine, dünya ve ahirette işlerin doğru gitmesine sebep olduğuna delâlet etmektedir. Bunun benzeri Kur'an-ı Kerimde bir çok ayet-i kerimeler vardır. Nitekim bir ayet-i kerimede:

« ... وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً (٢) وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ... (٣) »

"Her kim Allah'tan korkarsa, (Allah) **ona** (her darlıktan) **bir çıkış yeri açar ve onu beklemediği yerden rızıklandırır."** *(Talâk Suresi:2-3 den)* buyurulmuştur. Diğer bir ayet-i kerimede:

« وَأَنْ لَوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُمْ مَاءً غَدَقاً (١٦) »

"(Bana) Şu hakikat da (vahyedildi) **Eğer onlar, o yol** (islâm dini) **üzerinde dosdoğru gitselerdi, elbette onlara bol su içirirdik."** *(Cin Suresi:16)* buyurulmuştur.

Başka bir ayet-i kerimede Nuh *(Aleyhisselâm)* Mevlâ Tealâ'ya münacâtında şöyle buyurdu:

« فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّاراً (١٠) يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَاراً (١١)
وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَاراً (١٢) »

"Artık dedim ki: Rabbinizden mağfiret dileyin çünkü O, çok bağışlayıcıdır. (O sayede) **O, üstünüze bol yağmur salıverir. Sizin mallarınızı, oğullarınızı da çoğaltır, size bağlar bostanlar verir, size ırmaklar akıtır."** *(Nuh Suresi:10-12)*

Görüldüğü gibi Allah-u Tealâ takvayı rızık sebebi yapmıştır.

« ... لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ ... (٧) »

"Andolsun! Şükrederseniz elbette sizi (n nimetinizi) **artırırım."** *(İbrahim Suresi:7 den)* buyurarak da şükredenlere bolluk vaadetmiştir.

Abdullah-ı Kalânisî *(Rahimehullah)* şöyle anlatmıştır: Bir yolculuğumda gemiye binmiştim. O sırada şiddetli bir rüzgar çıkınca, gemidekiler dua ve

adakla meşgul oldular, benden de bir adakta bulunmamı istediklerinde ben: "Dünya ile alâkam olmadığını" söyledimse de, çok ısrar ettikleri için ben: "Allah beni kurtarırsa Fil eti yemeyeceğim." dedim.

Bunun üzerine onlar: "Fil eti kim yiyor ki, sen onu yemeyeceğine dair adakta bulunuyorsun." dediler. Ben de: "Hatırıma böyle geldi" dedim.

Neticede Allah-u Tealâ bir toplulukla beraber beni de kurtararak bizi sahile attı. Günler geçti yiyecek bir şey bulamadık, çok aç bir halde iken karşımıza bir fil yavrusu çıktı, hemen onu öldürerek etini yediler, ben ise nezrimi ve ahdimi tutarak yemedim.

Onlar: "Bu hâl zorluk hâlidir" diyerek yemem için ısrar ettilerse de, ben sözlerini kabul etmedim, sonra uyuduklarında fil yavrusunun annesi gelip, çocuğunun kemiklerini görünce, herkesi tek tek koklamaya başladı. Onun kokusunu kimde bulduysa onu öldürüyordu.

Sıra bana geldiğinde, bende o kokuyu bulamayınca sırtını bana dönerek binmem için işaret etti, binince beni yüklenip o gece bir yere ulaştırarak inmemi işaret etti ben de indim.

Seher vakti bir cemaatle karşılaştım, beni evlerine alarak misafir ettiler. Bir tercüman vasıtasıyla başıma gelenleri onlara anlattığımda: "O senin dediğin yerden burası sekiz günlük yoldur, sen o mesafeyi bir gecede aşmışsın." dediler. Bu kıssadan da anlaşıldığı üzere takvaya riayet ve ahde vefa sebebiyle kişinin din ve dünya işleri yoluna girer.

Ayet-i celilede geçen: (لَاَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ) **"Elbette üstlerinden yerlerdi"** kavl-i şerifi, Vehb-i Rahmanî (insanın gayreti olmaksızın sırf Allah-u Tealânın bahşetmesi) ile verilen manevî ilimlere, (وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ) **"Ayaklarının altlarından yerlerdi."** kavli şerifi ise, Kesb-i İnsanî (insanın gayreti) ile elde edilenlere işaret etmektedir.

Dolayısıyla bildiği ile amel edip, hak yolunda son derece gayret gösteren kişi zevk ve müşahede mertebelerine kavuşur ki, böylece ona iki cennet, amel cenneti ile fazl-u kerem cenneti verilmiş olur. İşte makbul olan, bu manevî rızıktır.

Ey Allahımız! Bize fazl-u ihsanının feyzi ile imdad eyle.. Âmin..,

Mevlâ Tealâ, yahudi ve hristiyanların kitapları ile amel ettikleri takdirde kavuşacakları uhrevî ve dünyevî nimetleri açıkladıktan sonra, içlerinden bir kısmının bu nimetlerle müşerref olduğunu beyan etmek üzere:

(مِنْهُمْ اُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ) **"İçlerinden orta yolu tutanlar da vardır."** buyurmuştur.

Fahrurrazî, Kurtubî ve Alûsî'nin beyanlarına göre, "İktisad" kelimesinin arapçadaki anlamı aşırı gitmeksizin ve eksik etmeksizin bir işte itidal (ölçüyü gözetmek) dir. Bunun aslı kast kelimesidir. Çünkü aradığı şeyin ne olduğunu bilen kimse hiç bir tarafa sapmadan ve tereddüd geçirmeden dosdoğru bir yol üzere doğruca ona yönelir.

Kastettiği şeyin nerede olduğunu bilmeyen kimse ise şaşırıp kalarak bazen sağa, bazen de sola gider, işte bundan dolayı "iktisad" kelimesi gayeye götüren işin bir ifadesi olmuştur.

Ayet-i celilede geçen: **"Ümmet-i müktesıde"** hakkında iki görüş vardır.

1 - Bundan maksat ehli kitabın müminleridir. Onlar Abdullah ibni Selâm, Selman-ı Farisî, Necaşî ve ashabı *(Radıyallahu Anhum)* gibi ehli kitaptan müslüman olup Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uyanlardır.

Hristiyanlardan da bu vasfa sahip kırksekiz kişi vardır, çünkü onlar dinlerinde tam bir ölçü üzere bulunup ifrat ve tefritsiz (ileri geri yapmaksızın) İsa ve Muhammed *(Aleyhimesselâm)* ın hakkında ancak yakışanı söylüyorlardı.

Bu mana, Rebî', Mücahid, Süddî ve İbni Zeyd *(Radıyallahu Anhum)* dan nakledilmiştir.

2 - Orta yolu tutan ümmetten maksat: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e iman etmediyse de eziyet ve alay etmeyen, dinlerinde adil olup kendilerinde katı bir inat, tam bir sertlik bulunmayan kâfirlerdir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَمِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ اِنْ تَاْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهِ اِلَيْكَ ... (٧٥) »

"Ehli kitaptan öyle kimseler vardır ki, kendisine bir kıntar (yüklerle altın) **emanet etsen onu sana eksiksiz öder."** *(Ali İmran Suresi:75 den)* kavl-i şerifinde de bu kısma işaret etmiştir.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde ehli kitabın müminlerini methetmektedir. Nitekim Benî İsrail'in müminleri hakkında:

« وَمِنْ قَوْمِ مُوسٰى اُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ (١٥٩) »

"Musa'nın kavminden bir cemaat vardır ki, (halkı) **hak** (doğru olan sözler) **ile hidayet eder** (doğru yola ulaştırır) **ve** (verdikleri hükümlerde) **onunla** (hakla) **adalet yaparlar."** *(Araf Suresi:159)* buyurmuş,

İsa *(Aleyhisselâm)* a tabi olanlar hakkında da:

« ... فَاٰتَيْنَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْهُمْ اَجْرَهُمْ ... (٢٧) »

"İçlerinden iman edenlere mükâfatlarını verdik." *(Hadid Suresi:27 den)* buyurmuştur.

Görüldüğü gibi Mevlâ Tealâ, iktisad makamını ehli kitabın en üstün rütbesi yapmıştır. Halbuki o, bu ümmetin makamlarının ortasıdır. Onun fevkinde ise: "Sabikûn" un rütbesi vardır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ثُمَّ اَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِاِذْنِ اللّٰهِ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ (٣٢) جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا ... (٣٣) »

"Sonra kitaba, kullarımız arasından seçtiklerimizi varis kıldık. Onlardan kimi kendisine zulmeden (günah işleyen) **dir, onların bazısı mutedil** (ortada) **dır** (günahı sevabına denktir), **onlardan bir kısmı da Allahın izniyle hayırlarda sabık** (öne geçici) **dir. İşte bu büyük fazl** (u kerem) **in tâ kendisidir.** (Onların mükâfatı) **Kendisine girecekleri Adn cennetleridir.** *(Fatır Suresi:32-33 den)* buyurmuştur.

Doğru olan görüşe göre ayet-i celilede zikredilen bu ümmetin üç kısmı da cennete girecektir.

٢٢٦ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ: « تَفَرَّقَتْ اُمَّةُ مُوسىٰ عَلىٰ اِحْدىٰ وَسَبْعِينَ مِلَّةً: سَبْعُونَ مِنْهَا فِى النَّارِ وَوَاحِدَةٌ فِى الْجَنَّةِ ، وَتَفَرَّقَتْ اُمَّةُ عِيسىٰ عَلىٰ ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً: وَاحِدَةٌ مِنْهَا فِي الْجَنَّةِ ، وَاحْدىٰ وَسَبْعُونَ مِنْهَا فِى النَّارِ ، وَتَعْلُو اُمَّتِى عَلَى الْفِرْقَتَيْنِ جَمِيعاً وَاحِدَةٌ فِى الْجَنَّةِ ، وَثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِى النَّارِ . قَالُوا مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: « اَلْجَمَاعَاتُ اَلْجَمَاعَاتُ » قَالَ يَعْقُوبُ بْنُ زَيْدٍ: كَانَ عَلِىُّ بْنُ اَبِى طَالِبٍ اِذَا حَدَّثَ بِهٰذَا الْحَدِيثِ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ تَلىٰ فِيهِ قُرْاٰناً ، قَالَ: ﴿ وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْكِتَابِ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَ لَاَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ (٦٥) وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَاَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ اُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَآءَ مَا يَعْمَلُونَ (٦٦) ﴾

226 -Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Bir kere biz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında iken şöyle buyurdu: **"Musanın ümmeti yetmişbir millete ayrıldı, onlardan yetmişi cehennemde, biri cennettedir. Isa'nın ümmeti de yetmişiki fırkaya ayrıldı, içlerinden biri cennette, onlardan yetmişbiri ise ateştedir. Benim ümmetim de iki fırkanın hepsine** (sayıda) **üstün gelecektir. Biri cennettedir, yetmişikisi ateştedir."**

Bunun üzerine: "Onlar kimdir Ya Resulallah?" dediklerinde: **"Cemaatlardır, cemaat** (Ehli sünnet vel cemaat itikadında olan) **lardır."** buyurmuştur.

Hadis-i şerifi Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet eden Zeyd ibni Eslem *(Radıyallahu Anh)* dan duymuş olan Yakub ibni Zeyd *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Ali İbni Ebî Talib *(Radıyallahu Anh)* bu hadis-i şerifi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den rivayet ederken, bu manada Kur'an (dan): **"Eğer ehli kitap** (kendilerine Tevrat ve İncil kitabı verilmiş olan yahudi ve hristiyanlar) **iman edip de** (bozgunculuktan ve bütün haramlardan) **sakınsalardı, elbette onların kötülüklerini örter ve onları naim cennetlerine** (nimeti bol cennetlere) **sokardık."**

"Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve rablerinden kendilerine indirilen (Kur'an-ı Kerim) **i ikame etseler** (hükümlerini doğru dürüst uygulasalar) **dı, elbette hem üstlerinden, hem de ayaklarının altından yerler** (her taraflarından Allah'ın nimetlerine ğark olurlar) **dı. Onlardan iktisatlı** (adaletli, mutedil hareket eden) **bir ümmet** (zümre) **vardır. Onlardan bir çoğunun yapmakta oldukları ise ne kötü oldu."** *(Maide suresi:65-66)* ayetlerini okurdu.

Yine böylece:

« وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ (١٨١) »

"Yarattıklarımızdan (insanları) **hak ile hidayet eden ve onunla** (hakla) **adil olan** (adaleti yerine getiren) **bir cemaat vardır."** *(Araf Suresi:181)* ayet-i kerimesini okur ve bu methedilen ümmetten, ümmeti Muhammed'in kastedildiğini ifade ederdi. *(İbni Merdûyeh, İbni Kesir, 2/72, Ebu Yâlâ, Müsned, No:3668, 6/340, İbni Hacer el-Metâlibü'l-Âliye, No:2956, 3/87, Süyûtî, Dürrül Mensûr, 3/116)*

Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءَ مَا يَعْمَلُونَ) **"Onlardan bir çoğunun yaptığı ise ne kadar kötüdür."** buyurarak, ehli kitap içersinde Ka'b ibni Eşref'in benzerleri ve Rumlar gibi kendilerine delil tesir etmeyen, söz fayda vermeyen, Allah'ın gazabına düçâr olmuş (çarpılmış), zemmolunmuş (kınanmış), mutaassıp (sapık yollarına körü körüne bağlı) ve katı kimseler bulunduğunu belirtmiştir.

"Letâifu'l İşârât" ta bu ayete şöyle mana verilmiştir: Eğer onlar taat yoluna sülûk etselerdi, elbette biz onlara geçim sebeblerini genişletir ve işlerini kolaylaştırırdık, o derece ki sağa gitseler bereketten başka bir şeyle karşılaşmaz, sola gitseler kolaylıktan başka bir şey bulmazlardı.

Ayet-i celilede geçen "muktasıt": Allah-u Tealâ'nın emrinin sınırında duran, geri kalıp eksiltmeyen, ileri gidip artırmayandır. Şu da denilmiştir ki, "muktasıt": himmetinde, kaybetmekle bulmak müsavi olan kimsedir.

ALLAH'TAN GELEN KİTAPLARI İKAME ETMENİN MADDİ BOLLUK VESİLESİ OLDUĞU HAKKINDA DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِنْ كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (٩٦) »

"(Peygamberlerin gönderildiği) **Karye** (ülke) **lerin halkı inansalar ve** (haramlardan) **sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden bereket** (kapı) **lar** (ı) **açardık, fakat yalanladılar, biz de kazandıkları** (günahlar) **yüzünden onları yakalayıverdik."** *(Araf suresi:96)*

« وَأَنْ لَوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُمْ مَاءً غَدَقًا (١٦) »

(Bana) **Şu hakikatte** (vahyedildi): **eğer onlar, o yol** (islâm dini) **üzerinde dosdoğru gitselerdi, elbette onlara bol su içirirdik."** *(Cin Suresi:16)*

Ayet: 67

Mevlâ Tealâ, ehli kitaptan doğru yolda olanların az, fasık olanların ekseriyette olduğunu açıkladıktan sonra, bütün insanlara, özellikle bu surede ayıpları ve dinlerinin bozukluğu anlatılmış olan yahudi ve hristiyanlara, onların şerrinden hiç korkmadan gerçekleri duyurmasını habibine emretmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا اَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَاِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ اِنَّ اللّٰهَ لَايَهْدِى الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ (٦٧)

KELİME MANASI (67)

(يَا اَيُّهَا الرَّسُولُ) **Ey resul!,** (بَلِّغْ) **tebliğ et** (duyur), neyi? (مَا) **o şeyi ki,** (اُنْزِلَ) **indirildi,** kime? (اِلَيْكَ) **sana,** kimden? (مِنْ رَبِّكَ) **rabbinden,** (وَاِنْ لَمْ تَفْعَلْ) **eğer** (bunu) **yapmazsan,** (فَمَا بَلَّغْتَ) **tebliğ etmemiş olursun,** neyi? (رِسَالَتَهُ) **onun risaletini** (Allah'ın elçiliğini), (وَاللّٰهُ) **Allah,** (يَعْصِمُ) **koruyacaktır,** kimi? (كَ) **seni,** kimden? (مِنَ النَّاسِ) **insanlardan,** (اِنَّ اللّٰهَ) **şüphesiz Allah,** (لَايَهْدِى) **hidayet etmez** (doğru yola kavuşturmaz), kimi? (الْقَوْمَ) **kavmi,** öyle kavim ki, (الْكَافِرِينَ) **küfür** (inkâr) **edici.**

MEALİ ŞERİFİ

Ey Resul! (kimseden çekinmeden) **Rabbinden sana indirilen** (Kur'an-ı Kerimin hükümlerinin hepsin) **i tebliğ et** (halka ulaştır). **Eğer** (bunu) **yapmazsan, onun risaletini tebliğ etmemiş** (Allah'ın elçiliğini yerine getirmemiş) **olursun. Allah seni insanlar** (düşmanların saldırısın) **dan koruyacaktır. Şüphesiz ki Allah kâfirler güruhunu hidayet etmez** (sana yapmak istedikleri kötülüklere fırsat vermez).

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celile Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e doğru yolu tutanların az olup, fasıkların çok oluşuna aldırış etmemesi ve onların hileleriyle kötü niyetlerinden korkmaması hususunda bir emirdir. Buna göre mana: "Habibim! O ehli kitabın sırlarını ve işlerinin çirkinliğini ortaya koyman için sana indirdiklerimi tebliğ etmeye sabret, çünkü Allah seni onların hile ve tuzaklarından korur" demektir.

٢٢٧ – عَنِ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: اِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « اِنَّ اللّٰهَ بَعَثَنِى بِرِسَالَةٍ فَضُقْتُ بِهَا ذَرْعاً وَعَرَفْتُ اَنَّ النَّاسَ مُكَذِّبِى . فَوَعَدَنِى لَاُبَلِّغَنَّ اَوْ لَيُعَذِّبَنِى . فَاَنْزَلَ: ﴿ يَا اَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ﴾

227 - Hasan-ı Basrî *(Radıyallahu Anh)*, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Şüphesiz ki, Allah (-u Tealâ) **beni risalet** (peygamberlik vazifesi) **ile gönderdi. Ben ona güç yetiremeyeceğimden içim daraldı, çünkü insanların beni yalanlayacağını** (diğer bir rivayette, "yahudiler, hristiyanlar ve kureyşîlerin de beni korkutacaklarını)" **biliyordum.**

Bunun üzerine Allah bana tebliğ etmemi (emretti), **yoksa bana azap edeceğini va'detti ve bu hususta: "Ey Resul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et."** ayet-i kerimesini indirdi (bu ayet-i kerime inince benim bütün korkularım gitti). *(Süyûtî, Dürrül Mensûr:3/116, Tefsiri Kebir:12/41, Kurtubî:6/131, Vahidî,Esbab-ı nüzûl:Sh.150)*

Kurtubî ve İbni Kesir tefsirlerinde zikredildiğine göre, islâmın başlangıcında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Kur'an-ı Kerimin bir kısmını açıkça okuyor, bir kısmını da müşriklerin kendisine ve ashabına sataşmasından korkarak gizli okuyordu. Sonra bu ayet-i kerime inerek hepsini açıkça okuması emredildi. Böylece Allah-u Tealâ habibine kendisini insanlardan koruyacağını bildirdi.

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* : "Allah'a gizli ibadet etmeyeceğiz." diyerek bu işi ilk defa açığa vuran oldu. Bunun üzerine onun hakkında:

« يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (٦٤) »

"Ey Peygamber! Sana da, sana uyan müminlere de Allah yeter." *(Enfal Suresi:64)* inmiştir.

Bu ayet-i celile: "Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* takiyye yaparak (insanların fitnesinden korkarak) din işlerinden bazılarını gizlemiştir." diyen şiîlerin sözünün yanlışlığını açıkça ifade etmektedir.

Nitekim Mesruk *(Radıyallahu Anh)* , Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın kendisine şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Her kim sana Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Allah'ın kendisine indirdiklerinden bir şeyi gizlediğini söylerse muhakkak yalan söylemiştir, çünkü Allah-u Tealâ: **"Ey Resul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et."** buyurmuştur. *(Buharî, Müslim, Tirmizî, Nesaî, İbni Kesir, 2/73)*

Harun ibni Antere, babasının *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Bir kere ben İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın yanında bulunuyorken bir adam gelerek ona "Bir takım insanlar bize gelerek 'Sizin yanınızda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in insanlara açıklamadığı bir takım ilimler vardır' diyorlar" deyince,

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ona: "Sen, Allah-u Tealâ'nın: **'Ey Resul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et.'** buyurduğunu bilmiyormusun? Vallahi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bize hiç bir beyaz (kağıt) ta, siyah (yazı) bırakmadı. Yani Vahiyden hiç bir şeyi insanlardan gizleyip özellikle bize bırakmadı, vahyi herkese açıkladı." buyurdu. *(İbni Kesir, 2/73)*

İmam-ı Zührî *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Allah-u Tealâ kullarına elçi göndererek yapacağını yapmıştır, artık o elçiye düşen hakikatları insanlara duyurmak, bizim vazifemiz de onun duyurduklarını kabullenip tatbik

etmektir. Muhakkak ki ümmeti, onun risaletini duyurduğuna ve emaneti yerine getirdiğine şahitlik etmiştir. O da veda haccı günündeki hutbesinde en büyük mahfel (toplantı yerin) de binlerce sahabesinin huzurunda, bu hususta onların şahitliğini istemiştir. Nitekim,

٢٢٨ – عَنْ جابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ فِي خُطْبَةِ حَجَّةِ الْوَدَاعِ: « وَاَنْتُمْ تُسْأَلُونَ عَنِّي . فَما اَنْتُمْ قائِلُونَ؟ » قَالُوا نَشْهَدُ اَنَّكَ قَدْ بَلَّغْتَ وَاَدَّيْتَ وَنَصَحْتَ فَقَالَ بِاِصْبَعِهِ السَّبَّابَةِ . يَرْفَعُهَا اِلَى السَّمَاءِ وَيَنْكُتُهَا اِلَى النَّاسِ: « اَللّٰهُمَّ اشْهَدْ اَللّٰهُمَّ اشْهَدْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ »

228 - Cabir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* veda haccındaki hutbesinde: "(Ey İnsanlar!) **Benim hakkımda** (Kıyamet günü) **size sorulacak, acaba ne diyeceksiniz?"** buyurunca, Sahabe-i Kiram "(Emrolunduğun şeyleri) tebliğ ettiğine, (vazifeni) hakkıyla eda ettiğine ve (ümmetine) nasihat ettiğine şahitlik ederiz." dediler.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şehadet parmağını semaya doğru kaldırıp, sonra halka doğru çevirerek (işaret ederek) üç kere: **'Ey Allahım! Şahit ol, Ey Allahım! Şahit ol.'** buyurdu. *(Müslim, Hac:19, No:1218, 2/890, Buharî, Meğazî:73, No:4141, 4/1598, Hac:131, No:1654, 2/620, İbni Mace, Menâsik:84, No:3074, 2/1025, Ebu Davud, Menâsik:57, No:1905, 1/588, Darimî, Menâsik:34, No:1793, 1/477)*

Kazî Beyzavî, Ruhu'l-Beyan ve Ruhu'l-Meânî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede tebliği emredilen hükümlerden maksat kulların maslahatlarına taalûk eden (insanları ilgilendiren) meselelerdir. Amma ümmeti ilgilendirmeyip, sadece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e mahsus olan gayb ilimlerini gizleyebilir, hatta gizlemelidir. Nitekim Cafer *(Radıyallahu Anh)*:

« وَاَوْحىٰ اِلىٰ عَبْدِهِ مَا اَوْحىٰ (١٠) »

"(Allah-u Tealâ mirac gecesi) **kuluna vahyettiğini vahyetti."** *(Necm Suresi:10)* ayet-i kerimesinin tefsirinde şöyle buyurmuştur:

"Allah-u Tealâ vasıtasız olarak kendisiyle peygamberi arasında bazı sırları kalbine vahyetmiştir ki, o sırları Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den başka kimse bilemeyecektir. Onlar ancak ahirette Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ümmeti hakkında şefaat makamı verildikten sonra ortaya çıkacaktır."

İmam-ı Vasıtî *(Rahimehullah)* şöyle demiştir: "Mevlâ Tealâ mirac gecesi habibine vahyettiği şeyi açıklamamıştır, çünkü o vahyedilenler Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e mahsus (özel) olduğu için örtülü kalmıştır. Allah-u Tealâ'nın bütün insanlara ulaştırılmasını emrettiği hükümler ise açıklanmıştır. Nitekim:

٢٢٩ – رُوِيَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ: « سَأَلْتُ رَبِّي فَلَمْ اَسْتَطِعْ اَنْ اُجِيبَهُ فَوَضَعَ يَدَهُ

بَيْنَ كَتِفَيَّ بِلاَ تَكْيِيفٍ وَلاَ تَحْدِيدٍ فَوَجَدْتُ بَرْدَهَا . فَاَوْرَثَنِى عِلْمَ الْاَوَّلِينَ وَالْاٰخِرِينَ وَعَلَّمَنِى عُلُوماً شَتّٰى ، فَعِلْمٌ اَخَذَ عَلَيَّ كِتْمَانَهُ اِذْ عَلِمَ اَنَّهُ لاَ يَقْدِرُ عَلٰى حَمْلِهِ غَيْرِى ، وَعِلْمٌ خَيَّرَنِى فِيهِ ، وَعِلْمٌ اَمَرَنِى بِتَبْلِيغِهِ اِلَى الْعَامِّ وَالْخَاصِّ مِنْ اُمَّتِى »

229 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "(Mirac gecesi) **Rabbim bana** (bir takım sualler) **sordu. Ben onlara cevap vermeye güç yetiremeyince,** (kudret) **elini şekilsiz ve sınırsız olarak iki omuzumun arasına koydu, serinliğini hissettim. O zaman beni evvelkilerin ve sonrakilerin ilimlerine varis kıldı, bana değişik ilimler öğretti.**

Bir ilmi, benden başka kimsenin taşımaya gücü yetmeyeceğini bildiği için onu gizlememi bana şart koştu. Bir ilimde ise beni muhayyer bıraktı (ehlini bulursam öğretmem, bulamazsam gizlemem hususunda bana serbestlik verdi), **diğer bir ilmi de ümmetimden umumi ve hususi herkese tebliğ etmemi bana emretti.** " *(Ruhu'l-Beyan, 5/122, Hadis-i şerifin baş tarafıyla ilgili yakın bir lâfız için Bak: (Ahmed İbni Hanbel, Müsned, No:16621, 5/584, Darimî, Rüya:12, No:2073, 1/563, Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid,Tabir:5, No:11738, 7/366, Tirmizî, Tefsir: No:3233, 34, 35, 5/366, Ebu Ya'lâ, Müsned, No:2608, 4/475)*

Bu üç ilmin birincisinden maksat, Nübüvvet ilmidir. İkinci ilimden maksat, Tarikat, Hakikat ve Marifet ilimleridir. Üçüncü ilimden murat ise şeriat ilmidir.

İmam-ı Tıybî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki:

٢٣٠ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وِعَائَيْنِ فَاَمَّا اَحَدُهُمَا فَبَثَثْتُهُ ، وَاَمَّا الْاٰخَرُ فَلَوْ بَثَثْتُهُ قُطِعَ هٰذَا الْبُلْعُومُ »

230 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: "**Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **den iki kap** (iki çeşit ilim) **ezberledim. Bunlardan birisini yaydım, diğerini yayacak olsaydım bu boğaz kesilirdi** (o ilimler insanlara çok ağır geleceğinden beni öldürürlerdi)." *(Buharî, İlim:42, No:120, 1/56)*

Sözü de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bütün insanlara duyurmayıp bazı sahabesine hususi olarak öğrettiği gizli ilimler olduğunu göstermektedir. Tasavvuf erbabı bu ilimlere, "İlm-i esrar" (sırlar ilmi), "İlm-i hakikat" (gerçek ilim) ve "İlm-i batın" (gizli ilim) diye isimler vermişlerdir.

Bu ilmin gizliliği, masivadan soyularak mukaddes makamlara yükselenlere nisbetle olmayıp, dünya alâkalarına daldırmış bulanık akıl sahiplerine göredir.

Ariflerin reisi Ali Zeynel Abidin *(Rahimehullah)* şu beyitleriyle bu manaya işaret etmiştir:

« اِنِّى لَاَكْتُمُ مِنْ عِلْمِى جَوَاهِرَهُ كَيْلاَ يَرَى الْحَقَّ ذُو جَهْلٍ فَيَفْتِنَا
وَقَدْ تَقَدَّمَ فِى هٰذَا اَبُو حَسَنٍ اِلَى الْحُسَيْنِ وَاَوْصٰى قَبْلَهُ الْحَسَنَا

Ayet: 67

فَرُبَّ جَوْهَرِ عِلْمٍ لَوْ اَبُوحُ بِهِ لَقِيلَ لِي: اَنْتَ مِمَّنْ يَعْبُدُ الْوَثَنَا
وَ لَاسْتَحَلَّ رِجَالٌ مُسْلِمُونَ دَمِي يَرَوْنَ اَقْبَحَ مَا يَأْتُونَهُ حَسَنَا »

Şüphesiz ki ben, ilmimin cevherlerini gizliyorum,
Tâ ki cahil bir kimse gerçeği görüp de fitneye düşmesin.
Bu hususta Hasan'ın babası (Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)*), **Hüseyin'e,**
Ondan evvel de Hasan'a vasiyette bulunmuştu.
Nice ilim cevherleri vardır ki, onu açıklasaydım,
Elbette bana, "sen puta tapanlardansın" denirdi.
Ve elbette bir takım müslümanlar kanımı helâl görürler,
Yaptıkları en çirkin işi de güzel görürlerdi. *(Alûsî:6/190)*

Şeyh Abdülvehhab eş Şa'rânî *(Ravvehallahu Rûhahû)* "Ed Dürerü'l-Mensûreh fî beyani Zübedi'l Ulûmi'l Meşhûreh" isimli kitabında şu açıklamayı yapmıştır:

"Meşayıhın, hakkında risaleler yazdığı tasavvuf ilminin özü, Kur'an ve Sünnetle amel etmenin neticesidir. Her kim bildiği ile amel ederse, o da onlar gibi konuşur ve onların dediklerinin tamamı onun yanındakilerin bir parçası olur, çünkü kul,Allah ile edebe riayet hususunda ilerledikçe, onun sözü anlayışlara ince gelir.

Bundan dolayı bazısı, şeyhine: "Falan kardeşimin sözünü anlayamıyorum" dediğinde şeyhi ona: "Çünkü onun iki gömleği, senin ise bir gömleğin var, onun mertebesi senden daha üstündür." diye cevap vermiştir.

Mevlâ Tealâ'dan perdeli olan ulema ve fukahâ, sôfiyyenin ilmine, "ilm-i batın" (gizli ilim) demişlerse de, aslında o, gizli değildir. Gerçekte gizli olan ancak Allah-u Tealâ'nın ilmidir. Mertebelerine göre kulların bildiği bütün ilimler ise, zahir ilmindendir, çünkü o, kullara açıktır."

Bu nakilden sonra İmam-ı Alûsî *(Rahimehullah)* şöyle devam etmiştir: "Sôfiyyeden bazısı 'Sır ilimleri vahiyle indirilmiş olmayıp, ilham ve keşif yoluyla meydana çıkmıştır' demişlerse de, bence gerçek şudur ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında bulunan ilâhi sırların hepsi Kur'an-ı Kerim'de mevcuttur. Nitekim her şeyin Kur'an-ı Kerim'de bulunduğuna dair ayet, hadis ve rivayetler Ruhu'l-Furkan tefsirimizin (6/48 - 51) de mevcuttur. Orası gözden geçirildiğinde burası daha iyi anlaşılır.

Bütün ilimler Kur'an'da olduğuna göre, Kur'anı tebliğ etmek onları da duyurmak olur. Ancak şu kadar var ki, bütün bu sırların her birine Kur'an-ı Kerim açık ibaresiyle tek tek temas etmemiştir. Nice sırlara ve hükümlere işaretle dikkat çekilmiş, ibare onları açıklamamıştır.

Müctehitler *(Radıyallahu Anhum)* verdikleri hükümleri Kur'an-ı Kerim'den çıkardıkları gibi meşayıh da*(Kuddise Sırruhum)* sırları Kur'an-ı Kerim'den almışlardır. Her kim sôfiyyenin, ne şekilde olursa olsun Kur'andan hariç bir takım sırları Rablerinden aldıklarını iddia ederse, büyük bir iftira uydurmuş olur.

Meşayıh'tan bazısının: "Siz ilminizi ölüden ölüye aldınız, biz ise onu ölmeyen diriden aldık." şeklindeki sözleri bunun aksini ispat etmez, zira onların, ilmi Allah-u Tealâ'dan almaları, Allah-u Tealâ'nın kendilerine verdiği kudsî anlayış vasıtasıyla yine Kur'an-ı Kerim'dendir.

Nitekim Ebû Cuhayfe *(Radıyallahu Anh)* ın şu rivayeti de bu manayı te'yid etmektedir:

٢٣١ – عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قُلْتُ لِعَلِيٍّ (رضى الله عنه) : هَلْ عِنْدَكُمْ شَيْءٌ مِنَ الْوَحْيِ إِلاَّ مَا فِي كِتَابِ اللهِ؟ قَالَ: وَالَّذِي فَلَقَ الْحَبَّةَ وَبَرَأَ النَّسَمَةَ ، مَا أَعْلَمُهُ إِلاَّ فَهْماً يُعْطِيهِ اللهُ رَجُلاً فِي الْقُرْآنِ ، وَمَا فِي هٰذِهِ الصَّحِيفَةِ . قُلْتُ: وَمَا فِي الصَّحِيفَةِ؟ قَالَ: الْعَقْلُ ، وَفَكَاكُ الْأَسِيرِ ، وَأَنْ لاَ يُقْتَلَ مُسْلِمٌ بِكَافِرٍ .

231 - Bir kere ben Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a: "Sizin yanınızda, Allah'ın kitabında bulunandan başka vahiyden bir şey var mıdır?" diye sorduğumda, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* **"Hayır yoktur. Taneyi** (toprak içinde) **yaran ve insanı yaratan Allah'a yemin ederim ki, benim bildiğim şey ancak Allah'ın bir insana verdiği Kur'andaki** (hükümleri ve manaları) **anlama** (kabiliyeti), **bir de** (kılıcının kınındaki şeyi işaret ederek) **şu sayfada yazılı olan hükümlerdir."** buyurdu.

O zaman ben: "Bu sayfada ne gibi hükümler vardır?" diye sorunca, O: **"Diyet** (öldürülen kimsenin yakınlarına verilecek şeyle ilgili hükümler, miktarlar, çeşitler), **esirin kurtarılması** (ile ilgili hükümler, teşvikler) **ve bir kâfire karşılık bir müslümanın öldürülmeyeceği** (hükümleri vardır)." buyurdu. *(Buharî, Cihat:168, No:2882, 3/1110, Tirmizî, Diyât:16, No:1412, 4/24, İbni Mace, Diyât:21, No:2658, 2/887, Nesaî, Kasâme:13, No:4758, 8/392, Darimî, Diyât:5, No:2267, 2/633, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:599, 1/172)*

Buharî şerhleri Aynî, Askalânî ve Kastalânî'de zikredildiği üzere, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın bu sayfayı kılıcına bağlamasının sebebi, dinin sadece kılıçla emretmeyip, bazen düşmanları öldürmekle, bazen diyetle, bazı zamanlarda da afla ilgili hükümler ortaya koyduğunu açıklamak içindir.

Beyzavî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın bu sözü, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in tebliğ ve irşad hususunda bir takım kavimlere özel şeyler bildirip, diğerlerinden gizlemesi gibi bir şey söz konusu olmadığına, farklılığın ancak insanların anlayış ve delillerden hükümleri istinbat isti'datları (çıkartma kabiliyetleri) nden meydana geldiğine delâlet etmektedir.

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)*, yanındaki sahifede başkalarının bilmediği şeyler bulunup, bu meseleleri sadece kendisinin bilmesi ihtimalini göz önünde bulundurarak, ihtiyaten vahiyden istisna etmiştir.

Bazı ulemanın beyanına göre o sayfada Medine-i Münevvere'nin harem olduğu, Allah'tan başkası için kesenin melûn olduğu ve zekât hükümleriyle ilgili, burada açıklanmayan diğer bazı hükümler de mevcut olup, o zaman

tafsilât kastedilmediğinden burada onlar açıklanmamıştır. Yahut bütün bu hükümler tek sayfada yazılmış olup, ravilerden her biri kendi ezberlemiş olduğunu nakletmiş olabilir.

Ebû Cuhayfe *(Radıyallahu Anh)* ın Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a bu soruyu sormasının sebebi ise, Sapık şîa mezhebinin, "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, başkalarına anlatmadığı bir takım vahiy ilminin sırlarını ehli beytine, özellikle hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a hususi olarak bildirdiği" şeklindeki iddialarının yanlışlığını ortaya çıkartmaktır.

Bu meseleyi hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a Kays ibni Ubad ve Eşter-i Nehaî *(Radıyallahu Anhuma)* da sormuşlardır. Onların rivayetleri de sünen-i Nesaî'de geçmektedir.

İmam-ı Kastalânî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın bu sözü, şeriatın temellerine uygun olduğu sürece, bir âlimin Kur'andan kendi anlayışı ile, müfessirlerden nakledilmemiş olan bir manayı çıkarmasının caiz olduğuna delâlet etmektedir. *(Aynî, Umdetü'l-Kâri, 2/160, Kastalânî, İrşadü's-Sârî, 1/203, Askalânî, Fethu'l-Bârî, 1/246)*

İşte sôfiyyenin bütün ilimleri bu kabilden olup, bunların hiç bir sözünde şeriata ters düşecek bir şey yoktur.

Nitekim İmam-ı Şa'ranî *(Kuddise Sırruhu)* "El Ecvibetü'l-Merdıyye anil fukahâi vessôfiyye" isimli eserinde şöyle demiştir: "Seyyidî Ali el Mersıfî'nin şöyle dediğini işittim: Bir kişi hakikatı (tasavvuf ilimlerini) şeriata destekçi görmedikçe, marifet ve ilim makamında kemal bulamaz. Tasavvuf, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sünnetinden başka bir şey değildir, ancak o, sünnetin tâ kendisidir."

"Seyyidî Ali el Havvas *(Kuddise Sırruhu)* nun defaatla şöyle dediğini işittim: 'Hakikatın (tarikatın) şeriata muhalif olduğunu veya bunun aksini zanneden, muhakkak cehalet etmiştir, çünkü muhakkiklere göre hakikata muhalif olan bir şeriat asla yoktur, hatta onlar: **'Hakikatsız şeriat atıl** (iş görmez), **şeriatsız hakikat ise batıl** (asılsız) **dır'** demişlerdir."

Bazılarının sôfiyye'ye itiraz hususunda "Eğer onların ilimleri Kur'an ve Sünnet'e uygunsa, kitap ve sünnet zaten bizim elimizdedir. Eğer onlara muhalifse, o ilimleri kendilerine reddedilir, haktan sonra sapıklıktan başka bir şey yoktur" şeklindeki sözlerinin cevabı, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın geride geçen sözünden anlaşılmaktadır.

Çünkü Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* efendimiz o sözünde, bir müslümana verilen anlayışı istisna ederek kabul etmiştir. Dolayısıyla Kur'an ve Sünnet'in bizim elimizde olması, henüz onlardan anlaşılmamış olan bir şeyin bulunmamasını icap ettirmediği gibi, Kur'an ve Sünnet'te bulunan bütün manaların, sadece âlimlerin bu zamana kadar bildikleri şeylere bağlı kalmasını gerektirmez.

Çünkü Allah-u Tealâ'nın bazı özel kullarına bir anlayış verip, onların da bu sayede müfessirlerin ve fukahânın kur'an ve Sünnet'ten bu zamana kadar anlayamamış oldukları yeni manaları idrak etmeleri mümkündür.

« كَمْ تَرَكَ الْاَوَّلُ لِلْآخِرِ »

"Öncekiler, sonrakilere nice işler bırakmıştır."

Nasıl ki dört mezhep imamının ayet ve hadislerden ictihad ederek çıkardıkları hükümler birbirine ters düşmekle beraber hepsi de kabul edilmekteyse, meşayih'a Allah'ın kitabı ve peygamberinin sünnetinin manalarından manen açılmış olan ilimlerin - Bazı imamların görüşüne ters düşse de, bu ümmet-i masûme'nin (sapıklıktan korunmuş ümmetin) üzerinde açıkça icmaı (birliği) olan temel meselelere muhalif olmadığı sürece - kabul edilmesine ne mani vardır?

Zaten sôfiyyenin dediklerinin tamamı Kur'an ve sünnete uygundur. Ancak Muhyiddin-i Arabî ve Hallac-ı Mansur hazretleri gibi bazı büyüklerin bir takım sözlerinin zahiri (görünüşü), şeriat-ı ğarra'ya ters gibi görünmekteyse de, o kelimeler, onların arasındaki bazı ıstılah (kullandıkları tabir) lere dayanmakta olduğundan onlardan maksat anlaşılınca üzerlerindeki toz kalkar.

Gerçi Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın:

٢٣٢ – وَقَالَ عَلِيٌّ (رضى الله عنه) : حَدِّثُوا النَّاسَ بِمَا يَعْرِفُونَ ، اَتُحِبُّونَ اَنْ يُكَذَّبَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ.

232 - **"İnsanlara anladıkları şekilde konuşun,** (aksi takdirde) **Allah ve Resulünün yalanlanmasını mı istiyorsunuz?"** *(Buharî, İlim:49, No:127, 1/59)*

Sözünden dolayı, milletin anlayamayacağı tabirleri kullandıkları için bu zatların tenkit edilebilecekleri ya da onlar hakkında hüsn-i zanda bulunarak: "Elbette onların bu yaptığının da bir hikmeti vardır." denilip tenkit edilemeyecekleri konusu ayrı bir bahistir ki, biz şu anda onun izahı sadedinde değiliz.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (فَاِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ) **"Eğer yapmazsan elçiliğini tebliğ etmiş olmazsın."** buyurmuştur.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*buraya: "Rabbinden sana indirilenden bir ayet bile gizlersen benim risaletimi tebliğ etmemiş olursun." diye mana vermiştir. Yani Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kendisine vahyedilenden bir kısmını duyurmayacak olsa, Allah'ın kendisine indirdiğinden hiç bir şey duyurmamış gibi olur demektir ki,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kendisine vahyedilenden her hangi bir şeyi gizlemekten son derece uzaktır.

Fahrurrazî *(Rahimehullah)* bu cümle-i celilenin manası hakkında şöyle bir izah yapmıştır: "Ayet-i celiledeki bu ifade, tebliği terketmenin cezasının büyüklüğünü ifade etmektedir. Yani tebliği terketmek öyle bir vebaldir ki, onun hakkında yapılabilecek en müthiş tehdit ancak onun: "Tebliği terketmek" olduğunu söylemektir.

Buna göre mana: "Onun elçiliğini tebliğ etmezsen, onun risaletini tebliğ etmemiş olursun, artık sonunu sen düşün...? demek olduğundan bu ifade, tehdidin en ileri derecesini teşkil etmektedir.

Ancak burada şu bilinmelidir ki: Bu ifade, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hakkında bir te'dib (edep verme) muamelesi olmakla birlikte bundan asıl maksat onun ümmetinden ilim sahiplerine; "şeriattan hiç bir şeyi gizlememeleri" konusunda yapılmış olan bir tenbih (uyarı) dır. Çünkü Allah-u Tealâ peygamberinin vahiyden hiç bir şey gizlemeyeceğini bilmiştir.

Ayet-i celilede geçen: (وَ اللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ) **"Allah seni insanlardan koruyacaktır."** ifadesiyle ilgili; "Allah-u Tealâ habibini koruyacağını söz verdiği hâlde Uhud günü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dişinin kırılıp yüzünün yarılması hakkındaki rivayetler nasıl izah edilebilir?" şeklindeki soruya iki türlü cevap verilebilir:

1 - Bu korumadan maksat, öldürülmekten korumadır, buna göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, öldürülme dışında diğer bütün belâ ve sıkıntılara katlanması gerektiği hususunda bir tenbih bulunmaktadır. Nitekim diğer bütün peygamberler de bir takım belâ ve sıkıntılara müptela olmuşlardır.

Ruhu'l Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Kirmânî *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: "Peygamberlerin bir takım belâ ve hastalıklara tutulmaları, büyük ecirlere kavuşturulmalarına vesile olduğu gibi aynı zamanda onların da bir beşer olduklarını, dolayısıyla her insan gibi dünyanın mihnetlerine maruz kalabileceklerini ortaya koyarak, gösterdikleri mucizeler sebebiyle halkın onları ilâh sanarak fitnelenmemesini sağlamaktadır.

2 - Bu ayet-i kerime Uhud savaşından sonra inmiştir, çünkü Maide Suresi, Kur'an-ı kerimin en son inen surelerindendir. Dolayısıyla ayet-i celilenin ifade ettiği koruma vadi tahakkuk etmiştir, çünkü bu ayet-i celilenin inişinden sonra, Allah-u Tealâ hiç bir kâfirin habibine en ufak bir zarar vermesine dahi müsaade etmemiştir.

Nitekim rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Medine-i Münevvere'ye girdiğinde yahudiler: "Ya Muhammed! Biz çok sayı ve silâh sahibiyiz, bu davandan vazgeçmezsen seni öldürürüz, dönersen sana ikram ederiz." demişlerdi.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i muhacir ve ensardan yüz kişi bekliyor, yahudilerin korkusundan onun yanında geceliyor ve onunla beraber her gittiği yere çıkıyorlardı.

Abdullah ibni Şakîk *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i Ashabından bir takım insanlar takip edip koruyorlardı. Bu ayet-i kerime inince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Allah-u Tealâ'nın, kendisini yahudilerin hile ve tuzaklarından koruyacağını anlayarak kendisini bekleyenlere,

٢٣٣ – « يَا أَيُّهَا النَّاسُ انْصَرِفُوا بِمَلَاحِقِكُمْ فَإِنَّ اللّٰهَ قَدْ عَصَمَنِي مِنَ النَّاسِ »

233-**"Ey insanlar! Gideceğiniz yerlere gidin** (artık beni beklemeyin), **şüphesiz ki Allah, beni insanlardan korumuştur."** buyurdu. *(Taberî, No:12277, 4/647, Tirmizî, Tefsir:6, No:3046, 5/251, Hâkim, Müstedrek, No:3221, 2/342, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:17730, 9/14)*

٢٣٤ – قَالَتْ عَائِشَةُ (رضى الله عنها) : أَرِقَ النَّبِيُّ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ ، فَقَالَ: « لَيْتَ رَجُلاً صَالِحاً مِنْ اَصْحَابِى يَحْرُسُنِى اللَّيْلَةَ » اِذْ سَمِعْنَا صَوْتَ السِّلاَحِ ، قَالَ: « مَنْ هٰذَا؟ » قِيلَ: سَعْدٌ يَا رَسُولَ اللهِ ، جِئْتُ اَحْرُسُكَ ، فَنَامَ النَّبِيُّ ﷺ حَتّٰى سَمِعْنَا غَطِيطَهُ .

234 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* şöyle buyurmuştur: "Bir gece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (düşman saldırısından endişe ederek) uyuyamadı da: **"Keşke sahabelerimden salih bir kişi bu gece beni korusaydı."** buyurdu.

Tam o sırada biz bir silâh sesi işittik. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Bu kimdir?"** diye sorunca, kendisine: "Sa'd (ibni Ebî Vakkas) Ya Resulallah! Seni korumaya geldi." dendi.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* rahat bir şekilde uyudu, hatta biz onun (mubarek) boğazından çıkan sesi işittik. *(Buharî, Temennî:4, No:6804, 6 /2642, Müslim, Fezailu's-Sahabe:5, No:2410, 4/1875) Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:25147, 9/471)*

Bu ayet-i celile indikten sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gecenin evvelinde ve seher vaktinde Medine'nin vadilerine ve dilediği yere tek başına çıkar ve düşmanlarının çokluğu, yardımcılarının azlığına rağmen Allah-u Tealâ onu korurdu.

Allah-u Tealâ'nın bu ayet-i celiledeki va'dini yerine getirerek habibini kâfirlerin saldırılarından kurtardığına dair diğer bazı rivayetler, Ruhu'l Furkan tefsirimizin (Nisa Suresi ayet:102, 5/610, Maide Suresi, ayet:11, 6/369) sahifelerinde mevcuttur.

Müfessirler o rivayetleri bu ayet-i celilenin tefsirinde tekrar zikretmişlerse de, biz uzatmaktan sakındığımız için sizleri o ayetlerin tefsirine havale ediyoruz.

Bu ayet-i celilenin sebeb-i nüzûlü hakkında müfessirler bir çok rivayetler zikretmişlerdir:

1 - Bu ayet-i celile, yahudilerle ilgili olarak geride zikredilmiş olan recm (zina cezası) ve kısas hadisesi hakkında inmiştir.

2 - Bu ayet-i celile, yahudilerin dini ayıplamaları, dinle istihza (alay) etmeleri, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in de onlara karşı susması üzerine inmiştir.

3 - Tahyîr (iki şeyden birisini seçme hususunda serbest bırakma) ayeti yani:

« يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ اُمَتِّعْكُنَّ وَاُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحاً جَمِيلاً (٢٨) وَاِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْاٰخِرَةَ فَاِنَّ اللهَ اَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ اَجْراً عَظِيماً (٢٩) »

Ayet: 67

"Ey peygamber! Hanımlarına de ki: Eğer siz dünya hayatını ve onun süsünü arzu ediyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim ve sizi güzellikle salıvereyim.

Eğer Allah'ı, Resulünü ve ahiret yurdunu diliyorsanız (bilin ki), **Allah içinizden güzel ameller işleyenler için büyük mükâfat hazırlamıştır."** *(Ahzab Suresi:28-29)* ayet-i kerimeleri indiği zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hanımlarının dünyayı seçmelerinden korkarak bu ayeti onlara bildirmedi. Bunun üzerine rabbisinden kendisine indirileni duyurmasını emreden bu ayet-i kerime indi.

4 - Bu ayet-i kerime, Zeyd ibni Harise ile Zeynep binti Cahş *(Radıyallahu Anhuma)* nın evlenmeleri hakkında inmiştir. Sahîhayn'de hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Eğer Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Kur'an'dan bir şey gizleyecek olsaydı, elbette (Zeynep validemizle evlenmesi hakkındaki):

« ...وتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللّٰهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ تَخْشٰيهُ... (٣٧) »

'Allah'ın açığa vuracağı şeyi insanlardan korkarak içinde gizliyordun, oysa asıl kendisinden korkmaya lâyık olan Allah'tır.' *(Ahzab Suresi:37 den)* ayet-i kerimesini gizlerdi." *(İbni Kesir:2/73)*

5 - Bu ayet-i kerime cihat hakkında inmiştir. Çünkü münafıklar cihattan hoşlanmadıkları için, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onları zaman zaman cihada teşvik etmiyordu.

6 - « وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَيَسُبُّوا اللّٰهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ... (١٠٨) »

"(Kâfirlerin) **Allah'tan başka ibadet ettiklerine sövmeyin, sonra onlar da haddi aşarak bilgisizce Allah'a söverler."** *(Enam Suresi:108 den)*

Ayet-i kerimesi indiği zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* müşriklerin ilâhlarını ayıplamaktan vazgeçmişti. Bunun üzerine bu ayet-i kerime inerek Mevlâ Tealâ habibine: **"Onların ilâhlarının ayıplarını söylemeye devam et ve bunu onlardan gizleme, çünkü Allah seni onlardan mutlaka korur."** buyurmuştur.

7 - Bu ayet-i kerime müslümanların hakları hususunda inmiştir, çünkü İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* veda haccında insan hakları ile ilgili bir takım şeriat (hüküm) leri ve menasiki (hac vazifelerini) açıkladıktan sonra, dinleyenlere hitaben:

٢٣٥ - « اَلَا هَلْ بَلَّغْتُ » قَالُوا: نَعَمْ . قَالَ: « اَللّٰهُمَّ اشْهَدْ »

235 - **"Tebliğ ettim mi?"** diye sorması üzerine müslümanlar: "Evet (tebliğ ettin)." demişler, Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Ey Allahım! Şahid ol."** buyurmuştur. *(Buharî, Meğâzî:73, No:4141, 4/1598, Hac:131, No:1654, 2/620)*

8 - Bu ayet-i kerime Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e saldıran bedevî hakkında inmiştir.

٢٣٦ – عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ وَغَيْرِهِ (رضى الله عنه) قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اِذَ نَزَلَ مَنْزِلاً اِخْتَارَ لَهُ اَصْحَابُهُ شَجَرَةً ظَلِيلَةً فَيَقِيلُ تَحْتَهَا . فَاَتَاهُ اَعْرَابِيٌّ فَاخْتَرَطَ سَيْفَهُ ثُمَّ قَالَ: مَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّى؟ قَالَ: « اَللهُ! » فَرُعِدَتْ يَدُ الْاَعْرَابِيِّ وَسَقَطَ السَّيْفُ مِنْهُ . قَالَ: وَضَرَبَ بِرَأْسِهِ الشَّجَرَةَ حَتَّى انْتَثَرَ دِمَاغُهُ، فَاَنْزَلَ اللهُ: ﴿ وَاللهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ﴾.

236 - Muhammed ibni Kâbil Kurazî ve diğerleri şöyle rivayet etmişlerdir: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir yerde konakladığında ashabı onun için gölgeli bir ağaç seçerler, o da o ağacın altında kaylûle (istirahat) ederdi. Bir kere kılıcını ağaca asıp istirahat ederken bir arabi (bedevî) gelip Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kılıcını alarak kınından çıkarttı ve: "Ey Muhammed! Seni benden kim kurtaracak." dedi.

188 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah** (kurtarır)" derdemez o bedevî'nin eli titreyerek kılıç elinden düştü, başı ağaca çarparak beyni dışarı fırladı. İşte bunun üzerine Allah-u Tealâ: (وَاللهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ) **"Allah seni insanlardan korur."** ayet-i kerimesini indirdi. *(Taberî, No:12281, 4/648, Beğavî. 2/52)*

9 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Kureyşlilerden, yahudi ve hristiyanlardan çekiniyordu. Bunun üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i kerimeyi indirerek habibine emniyet (güvence) verdi. Nitekim:

٢٣٧ – عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ (رضى الله عنه) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَهَابُ قُرَيْشاً ، فَلَمَّا نَزَلَتْ: ﴿ وَاللهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ﴾ اِسْتَلْقَىٰ ثُمَّ قَالَ: « مَنْ شَاءَ فَلْيَخْذُلْنِى » مَرَّتَيْنِ اَوْ ثَلاَثاً .

237 - İbni Cüreyc *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Kureyş'ten korkardı, bu ayet-i kerime indikten sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sırt üstü uzanarak iki veya üç kere: **"Dileyen artık bana yardım etmesin."** buyurdu. *(Taberî, No:12282, 4/648, Kadî İyaz, Eş Sifa, 1/348)*

Katade *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "İnsanlardan gizlenseydin (daha iyi olurdu)." dendiğinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٢٣٨ – « وَاللهِ لاَُبْدِيَنَّ عَقِبَىَّ لِلنَّاسِ مَا صَاحَبْتُهُمْ »

238 - **"Vallahi insanlarla olduğum sürece onlara ökçelerimi göstereceğim** (kimseden gizlenmeyeceğim)." buyurdu. *(Taberî, No:12274, 4/647)*

10 - Bu ayet-i celile ininceye kadar amcası Ebu Talip Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i gözcülerle korumuştur. Nitekim:

٢٣٩–عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما): قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُحْرَسُ فَكَانَ يُرْسِلُ مَعَهُ عَمُّهُ

اَبُوْ طَالِبٍ كُلَّ يَوْمٍ رِجَالاً مِنْ بَنِى هَاشِمٍ يَحْرُسُوْنَهُ حَتّٰى نَزَلَتْ هٰذِهِ الْاٰيَةُ. فَاَرَادَ عَمُّهُ اَنْ يُرْسِلَ مَعَهُ مَنْ يَحْرُسُهُ فَقَالَ: « يَاعَمِّ اِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ عَصَمَنِى مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ »

239 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuştur: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* evvelce korunuyordu. Amcası Ebu Talib her gün ona Haşim oğullarından bir takım insanlar göndererek korunmasını sağlıyordu. Bu ayet-i kerime indikten sonra, amcası yine onunla beraber onu bekleyecek kimseleri göndermek isteyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Ey Amca! Şüphesiz ki Allah, beni cinlerden ve insanlardan korumuştur."** buyurdu. (ve bundan sonra koruma istemedi). *(Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:11663, 11/256, İbni Kesir, 2/74, Kurtubî, 6/231, Vahidî, Esbab-ı Nüzul, Sh.151)*

11 - Ayet-i celile hac zamanı Mina'da inmiştir. Nitekim:

٢٤٠ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: سُئِلَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ اَىُّ آيَةٍ اُنْزِلَتْ مِنَ السَّمَاءِ اَشَدُّ عَلَيْكَ؟ قَالَ: فَقَالَ: « كُنْتُ بِمِنًى اَيَّامَ مَوْسِمٍ ، وَاجْتَمَعَ مُشْرِكُوا الْعَرَبِ وَاَفْنَاءُ النَّاسِ فِى الْمَوْسِمِ ، فَاَنْزَلَ عَلَىَّ جِبْرِيلُ فَقَالَ: ﴿ يَا اَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَاِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ﴾ قَالَ: « فَقُمْتُ عِنْدَ الْعَقَبَةِ فَنَادَيْتُ: يَا اَيُّهَا النَّاسُ مَنْ يَنْصُرُنِى عَلٰى اَنْ اُبَلِّغَ رِسَالَاتِ رَبِّى وَلَكُمُ الْجَنَّةُ ، اَيُّهَا النَّاسُ قُولُوا: لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَنَا رَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ ؛ تُفْلِحُوا اَوْ تَنْجَحُوا وَلَكُمُ الْجَنَّةُ، قَالَ: فَمَا بَقِىَ رَجُلٌ وَلَا امْرَأَةٌ وَلَا صَبِىٌّ اِلَّا يَرْمُونَ عَلَيَّ بِالتُّرَابِ وَالْحِجَارَةِ ، وَيَبْزُقُونَ فِى وَجْهِى وَيَقُولُ: كَذَّابٌ صَابِئٌ ، قَالَ: فَعَرَضَ عَلَىَّ عَارِضٌ فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ ، اِنْ كُنْتَ رَسُولَ اللّٰهِ فَقَدْ آنَ لَكَ اَنْ تَدْعُوَ عَلَيْهِمْ كَمَا دَعَا نُوحٌ عَلٰى قَوْمِهِ بِالْهَلَاكِ، فَقَالَ النَّبِىُّ ﷺ: « اَللّٰهُمَّ اهْدِ قَوْمِى فَاِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ، وَانْصُرْنِى عَلَيْهِمْ اَنْ يُجِيبُونِى اِلٰى طَاعَتِكَ » فَجَاءَ الْعَبَّاسُ عَمُّهُ فَاَنْقَذَهُ مِنْهُمْ ، وَطَرَدَهُمْ عَنْهُ .

240 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e "Gökten inen ayetlerden hangisi sana daha ağır geldi?" diye sorulduğunda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ben mevsim** (hac) **günlerinde Mina'da idim, o vakitte arap müşrikleri ve etraftan gelen insanlar orada toplanmıştı. Cibril bana inerek: 'Ey Resul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et, eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini tebliğ etmemiş olursun, Allah seni insanlardan korur.' ayet-i kerimesini okudu.**

Bunun üzerine ben Akabe (denen yer) **de ayağa kalkarak: 'Ey İnsanlar! Karşılığında cenneti kazanmanız şartıyla Rabbimin elçiliğini duyurmamda bana kim yardım edecek? Ey İnsanlar! 'Lâ ilâhe illallah' deyin ben size Allah'ın elçisiyim** (bunu da kabul edin ki) **felâh bulur kurtulursunuz ve cennet sizin olur.' diye seslendim.**

O zaman hiç bir erkek-kadın ve çocuk müstesna olmamak üzere hepsi bana toprak ve taş atarak ve yüzüme tükürerek: 'Yoldan çıkmış yalancı' dediler. O sırada yanıma biri gelerek: 'Ya Muhammed! Eğer sen Allah'ın resulü isen Nuh *(Aleyhisselâm)* **kavminin helâkı için beddua ettiği gibi, senin de bunlara beddua etmenin vakti yaklaşmıştır.' dedi.**

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ey Allahım! Kavmimi hidayet et, çünkü onlar bilmiyorlar ve senin taatın hususunda bana icabet etmeleri için onlara karşı bana yardım et."** buyurdu. Derken amcası hazreti Abbas gelerek onu, onların elinden kurtardı ve onları onun başından defetti.

A'meş *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Abbas oğulları bu hadise ile iftihar ederek:

« ... (٥٦) اِنَّكَ لاَ تَهْدِى مَنْ اَحْبَبْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِى مَنْ يَشَآءُ »

"(Habibim!) Şüphesiz ki sen sevdiğini hidayet edemezsin, lâkin Allah dilediğini hidayet eder." *(Kasas Suresi:56 dan)* ayet-i kerimesinin kendileri hakkında inmiş olduğunu söylerlerdi.

Şöyle ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Ebu Talib'in inanmasını istemiş, Allah-u Tealâ ise Abbas ibni Abdilmuttalib'in imanını dilemişti. *(Ziyâ-i Makdisî, el Muhtâre:2, 10/13, İbni Merdûyeh, Süyûtî, Dürrül Mensûr, 3/117, Alûsî, 6/198)*

Bu son iki rivayete göre, ayet-i celilenin Mekke'de inmiş olması gerekmektedir, çünkü Ebu Talib hicretten önce ölmüştür, veda haccı ondan çok sonradır. Diğer rivayetlere göre ayet-i celile Medine-i Münevvere'de bir gece vakti inmiştir. Bundan sonra gelecek rivayetten de anlaşılacağı üzere veda haccı dönüşü Mekke-Medine arası "Ğadîr-i Humm" denilen yerde inmiştir.

İmam-ı Alûsî rivayetlerin arasını birleştirme hususunda şöyle demiştir: "Bu haberlerin arasını toplamak için benim meylettiğim görüş, bu ayet-i kerimenin bir kaç yerde inişinin tekrarlandığını, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in insanlardan korunmasından maksadın da ruhu şeriflerinin öldürülmekten muhafaza edilmesi" manasında olduğunu kabul etmektir.

12 - Ebû Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bu ayet-i celile Ğadîr-i Humm günü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e Ali ibni Ebî Talib *(Radıyallahu Anh)* hakkında inmiştir. *(Süyûtî, Dürrül Mensûr, 3/117)*

Bu ayet-i kerime indiği zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hazreti Alinin elini tutarak onun dostlarına dua, düşmanlarına beddua etmiştir. Nitekim:

٢٤١ – عَنْ زَيْدِ بْنِ اَرْقَمَ (رضى الله عنه) قَالَ: لَمَّا رَجَعَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ مِنْ حَجَّةِ الْوَدَاعِ

Ayet: 67

وَنَزَلَ غَدِيرَ خُمٍّ اَمَرَ بِدَوْحَاتٍ فَقُمِمْنَ فَقَالَ: « كَاَنِّى قَدْ دُعِيتُ فَاَجَبْتُ اِنِّى قَدْ تَرَكْتُ فِيكُمُ الثَّقَلَيْنِ اَحَدُهُمَا اَكْبَرُ مِنَ الْاٰخَرِ كِتَابُ اللّٰهِ تَعَالٰى وَعِتْرَتِى فَانْظُرُوا كَيْفَ تَخْلُفُونِى فِيهِمَا فَاِنَّهُمَا لَنْ يَتَفَرَّقَا حَتّٰى يَرِدَا عَلَىَّ الْحَوْضَ » ثُمَّ قَالَ: « اِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ مَوْلَاىَ وَاَنَا مَوْلٰى كُلِّ مُؤْمِنٍ » ثُمَّ اَخَذَ بِيَدِ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) فَقَالَ: « مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَهٰذَا وَلِيُّهُ اَللّٰهُمَّ وَالِ مَنْ وَالَاهُ وَعَادِ مَنْ عَادَاهُ »

241 a - "Zeyd ibni Erkam *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* veda haccından dönerken Ğadîr-i Humm denen yerde konakladığında, ağaçların altının süpürülmesini emretti. (O makamda hutbe okumak üzere kalkarak, Allah-u Tealâ'ya hamd-ü senada bulunup, Allah-u Tealâ'nın dilediği şekilde va'z-u nasihatta bulunduktan) sonra şöyle buyurdu:

"Sanki ben (Rabbim tarafından) **davet olundum ve icabet ettim** (vefatım yaklaştı) **Şüphesiz ki ben, sizin içinizde iki ağır** (şerefli, kıymetli) **emanet bıraktım ki, biri diğerinden daha büyüktür,** (onlar da:) **Allah'ın kitabı ve ehli beytimdir. Onlar hakkında bana nasıl halef** (benden sonra onlara nasıl sahip) **olacağınıza iyi bakın, çünkü onlar havz** (ı kevser) **in başında bana gelinceye kadar** (birbirlerinden) **ayrılmayacaklardır."**

Sonra: **"Şüphesiz ki Allah-u Tealâ, benim Mevlâm** (dostum) **dur. Ben de her müminin dostuyum."** buyurup, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın elinden tutarak: **"Ben kimin dostu isem, Şu** (Ali) **de onun dostudur. Ey Allahım! ona dost olana sen de dost ol, ona düşman olana sen de düşman ol."** buyurdu.

Hadis-i şerifi Zeyd *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet eden Amr ibni Vasile *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Ben Zeyd'e "Sen bunu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* 'den işittin mi?" diye sorduğumda,

O: "Ağaçların altında olan herkes mutlaka Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i gözleriyle gördü ve kulaklarıyla işitti." diye cevap verdi. *(Hakim, Müstedrek, No:4576, 3/118, Taberanî, el-Mu'cemül Kebir, No:4969, 5/166)*

Bera *(Radıyallahu Anh)* dan diğer bir rivayete göre, Ömer ibni Hattab *(Radıyallahu Anh)* hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ile karşılaştığında:

٢٤٢ – « هَنِيئاً لَكَ يَا ابْنَ اَبِي طَالِبٍ اَصْبَحْتَ مَوْلَاىَ وَمَوْلٰى كُلِّ مُؤْمِنٍ وَمُؤْمِنَةٍ »

242 b - **"Ey İbni Ebi Talib, ne mutlu sana! Benim dostum ve bütün mümin ve müminelerin dostu oldun."** dedi. *(Tefsiri Kebir, 12/42, Alûsî, 6/194)*

Bu rivayet ibni Abbas, Berâ ibni Azib ve Muhammed ibni Ali *(Radıyallahu Anhum)* un görüşleridir. *(Süyûtî, Dürrül Mensûr, 3/117, Alûsî, 6/194,Tefsiri Kebir, 12/42, Hâkim, Müstedrek, No:4576, 3/118)*

Sapık şîa mezhebi, bu rivayetten yola çıkarak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sonra hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın halife olduğunu iddia etmişlerdir. Halbuki bu rivayetlerde şîa'nın iddia ettiği gibi istihlâf (halife tayini) söz konusu değildir.

"Nihaye" isimli eserde zikredildiğine göre, "Gadîr-i Humm" Mekke ile Medine arasında bulunan bir yerin ismidir ki, orada bir pınar bulunmaktadır. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* veda haccından dönüşte orada konaklamış ve bazı kimselerin Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın Allah yolundaki sert tutumundan dolayı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e şikayetlenmeleri üzerine orada bir hutbe okuyarak hazreti Alinin faziletini ve hakkında söylenilenlerden beraatini açıklamıştır.

Bu hutbe zilhicce ayının onsekizinci pazar günü orada bulunan bir ağacın altında îrad edilmiştir. Sapık şia mezhebi bu hutbe ile ilgili bir çok rivayetler uydurmuşlar, hatta zilhicce'nin onsekizinci gününün orucunun altmış ay oruca denk olduğuna dair bir hadis de uydurmuşlardır.

Yine böylece sapık şîa, orada Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e kendisinden sonra Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın halife olacağına dair vahiy geldiğini, fakat bazı kimselerin bunu istemeyeceğinden çekindiğinden, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bunu gizlediğini söyleyerek hem Resulullah'a hem de Hazreti Ali Efendimize büyük bir iftirada bulunmuşlardır.

Nitekim Hazreti Hasen *(Radıyallahu Anh)* ın oğlu Hasen-i Müsenna *(Radıyallahu Anh)* a: "Bu rivayet Hazreti Ali'nin Halifeliğine delil midir?" diye sorulduğunda, O: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun halifeliğini açıklamak isteseydi elbette: 'Ey İnsanlar! Benden sonra sizin veli-i emriniz (idareciniz) budur. O hâlde onu dinleyin ve itaat edin.' buyururdu." dedikten sonra, Hasen *(Radıyallahu Anh)* sözlerine şöyle devam etti: "Allah'a yemin ederim ki, Allah ve resulü halifelik için Hazreti Ali'yi seçseydi de o, bu iş için öne çıkmasaydı elbette en büyük hatayı işlemiş olurdu. *(Alûsî, 6/195)*

İmam-ı Fahrurrazî hazretleri bu son sebebi nüzûlü açıkladıktan sonra şöyle buyurmuştur: Bu ayet-i celilenin iniş sebebi hakkında rivayetler çoksa da evlâ olan bu ayeti, Allah-u Tealâ'nın, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i, yahudi ve hristiyanların hile ve tuzaklarından emin kılıp, onlara hiç aldırmadan gerçekleri duyurması manasına hamletmektir.

Çünkü bu ayet-i kerimeden önceki ve sonraki bir çok ayetler yahudi ve hristiyanlarla ilgili olduğuna göre, aradaki bu tek ayeti öncesine ve sonrasına uygun düşmeyen manalara yormak uygunsuzdur.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ bu ayet-i celilede buyurduğu üzere resulünü, kendisine son derece düşman olan ve gece gündüz onunla harbe kalkışan Mekke ehlinin azgın, kıskanç ve inatçı olan zenginlerinin taarruzlarından, büyük hikmet ve kudretiyle yarattığı bir takım sebeplerle korumuştur.

Şöyleki: Peygamberliğinin başlangıcında onu Kureyşin reisi ve büyüğü olan amcası Ebu Talib'in kalbinde ona karşı dinî olmasa da, tabii bir sevgi yaratarak korumuştur. Eğer Ebu Talip müslüman olsaydı Mekke'nin diğer büyük kâfirleri ona karşı da cesur olabilirlerdi. Velâkin küfür noktasında aralarında ortak bir nokta bulunduğu için onu sayarak ileri gitmediler.

Amcası Ebu Talib ölünce, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* müşriklerden az bir sıkıntı çektiyse de, bu sefer de Allah-u Tealâ ensar-ı kiramı ona yardımcı kılmış, onlar islâm üzere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile biatleşerek onu Medineye davet ettiler.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Medine'ye hicretinden sonra ensar-ı kiram onu her cins insanın şerrinden korudular. Artık müşriklerden ve ehli kitaptan her kim ona kötülük yapmak istese, Allah-u Tealâ onun hilesini kendisine döndürdü. Nitekim yahudiler ona büyü yaptıklarında Allah-u Tealâ muavvizeteyn surelerini bu hastalığın devası olmak üzere indirerek habibini onlardan himaye etti.

Yahudiler ona Hayber'de zehirli koyun yedirmek istediklerinde Allah-u Tealâ koyunu dile getirerek habibini böylece de korumuş oldu. Bu hususta daha nice örnekleri zikretmek mümkünse de burası hepsini nakletmeye tahammüllü değildir.

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yaratıkların zararlarından korunduğu gibi, yaratıcının emrine imtisal edip, habibine ittiba' eden herkes de böylece korunmuştur. Nitekim hicret sırasında Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* da mağarada Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber korunmuştur. Yine böylece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hürmetine korunmak isteyeni de Allah-u Tealâ korur.

Nitekim Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in azatlısı Sefîne *(Radıyallahu Anh)*, rum topraklarında orduyu kaybetti. Orduyu aramak üzere sağa sola koşarken bir arslan ile karşılaşınca ona künyesiyle hitabederek: "Yâ Ebel Haris! Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in azatlısı Sefîne'yim, başıma gelenler şundan şundan ibarettir," derdemez aslan kuyruğunu sallayarak yanına geldi. (Onu sırtına bindirip) Duyduğu seslere kulak vererek onu orduya kavuşturduktan sonra geri döndü.

Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilenin sonunda: (انَّ اللّٰهَ لاَ يَهْدِى الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ) **"Şüphesiz ki Allah kâfir kavmi hidayet etmez."** buyurarak, kâfirleri, istediklerini yapmaya muvaffak kılmayacağını açıklamıştır.

Alûsî tefsirinde zikredilen bir manaya göre bu cümle-i celileden maksat: "Habibim! Senin vazifen ancak duyurmaktır, hidayete erdirmek değildir. Ben kimin kâfir olarak ölmesine hüküm verdiysem o ebedi hidayete erişemez" demektir.

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerimede şöyle bir işaret bulunmaktadır ki: "Kendilerine rablerinden gönderilmiş olan pey-

gamberlerin risaletini inkâr eden, ya da kendilerini Allah'a kavuşturmak için gelmiş olan evliya'nın velilik kulpuna tutunmayıp, onları reddeden kimseleri Allah-u Tealâ kendisine kavuşturmaz.

Bu, Allah-u Tealâ'nın daha öncekiler hakkında da geçmiş olan bir sünneti (kanunu) dur ki, sen Allah'ın kanunları için bir değişiklik bulamazsın.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesinde Resulüne şöyle buyurmuştur: Başkasını düşünerek bizim sana vahyettiklerimizden bir şey gizleme, zira gerçekte bizden başkası bizim tarafımızdan konulan bir takım resim (görüntü) lerden ibarettir ki, kudret hükümleri onlar hakkında geçerlidir.

Ve Habibim! Şunu da bütün insanlara açıkla ki, sen âdem oğlunun efendisisin, şüphesiz ki Âdem de senin sancağının altındadır.

Sana indirilenler arasında şunu da duyur ki, ben hiç bakmam asileri affederim ve hiç kıymet vermem itaat edenlerden dilediğimi reddederim.

"Allah seni insanlardan koruyacaktır" kavl-i şerifinde de şöyle bir işâri manaya yer vermiştir: "Allah senin zahirini, onların eziyetlerinin sana dokunmasından koruyacak, dolayısıyla bundan sonra hiç bir düşman sana musallat olamayacak, sırrını (iç âlemini) de onlardan koruyacak, bir daha onların heybet ve korkusu senin kalbine düşmeyecektir.

Yine buyurulmuştur ki, Allah seni insanlardan koruyacak, bu sayede sen tevehhüm (vehimlenme, kuruntuya kapılma) denizine dalmayacak, bilakis onları yokluğun iki ucu (var olmadan önceki yokluk, var olduktan sonraki yokluk) arasında bulunan varlıklar olarak, oldukları gibi müşahade edeceksin.

KENDİLERİNE KİTAP VERİLENLERDEN, BİLDİKLERİNİ İNSANLARA AÇIKLAYACAKLARINA DAİR SÖZ ALINDIĞI:

« وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ (١٨٧) »

"Ve (habibim! hatırla ki) **bir zaman Allah** (-u Tealâ), **kendilerine kitap verilenlerden: "Yemin olsun ki, elbette onu** (kitabın içinde olan hükümleri) **mutlaka insanlara açıklayacaksınız ve onu gizlemeyeceksiniz" diye kuvvetli söz almıştı. Onlar ise, onu** (o sözü) **sırtlarının arkasına attılar** (onunla amel etmeyi terkettiler) **ve onun karşılığında, az bir menfaat satın aldılar. Satın aldıkları o şey ne kötüdür."** *(Ali İmran suresi:187)*

ALLAH-U TEALA'NIN RESULULLAH *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* E KAFİ OLDUĞU:

« يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (٦٤) »

"Ey Nebi! Sana ve sana uyan müminlere Allah yeter." *(Enfal Suresi:64)*

Ayet: 68

Mevlâ Tealâ, insanların isteklerine uysun uymasın vahyolunan bütün hükümleri insanlara duyurmasını habibine emrettikten sonra, özellikle yahudi ve hristiyanlara tuttukları yolun bozukluğunu duyurmasını emretmek üzere şöyle buyuruyor:

قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلٰى شَيْءٍ حَتّٰى تُقِيمُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيراً مِنْهُمْ مَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَاناً وَكُفْراً فَلَاتَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ (٦٨)

KELİME MANASI (68)

(قُلْ) (Habibim!) **De ki,** (يَا اَهْلَ الْكِتَابِ) **ey kitap ehli,** (لَسْتُمْ) **siz olmadınız,** ne üzerine? (عَلٰى شَيْءٍ) **hiçbir şey üzerine** (şey denilmeye lâyık muteber bir din üzere değilsiniz), ne zamana kadar? (حَتّٰى تُقِيمُوا) **ikame** (tatbik) **edinceye kadar,** neyi? (التَّوْرٰيةَ) **Tevra'ı,** daha? (وَالْاِنْجِيلَ) **İncil'i,** daha? (وَمَا) **o şeyi** (Kur'an-ı Kerimi) **ki,** (اُنْزِلَ) **indirildi,** kime? (اِلَيْكُمْ) **size,** kimden? (مِنْ رَبِّكُمْ) **rabbinizden,** (وَلَيَزِيدَنَّ)**andolsun ki elbette muhakkak artıracaktır,** kimi? (كَثِيراً) **bir çoğunu,** kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** ne artıracaktır? (مَا) **o şey ki,** (اُنْزِلَ) **indirildi,** kime? (اِلَيْكَ) **sana,** kimden? (مِنْ رَبِّكَ) **rabbinden,** nelerini artıracaktır? (طُغْيَاناً) **azgınlık,** (وَكُفْراً) **küfür** (ve inkârlarını), (فَلَاتَأْسَ) **artık üzülme,** kim üzerine? (عَلَى الْقَوْمِ) **o kavim üzerine,** öyle kavim ki, (الْكَافِرِينَ) **kâfirler.**

MEALİ ŞERİFİ

(Habibim!) **De ki: Ey ehli kitap! Siz Tevrat'ı, İncil'i ve rabbinizden size indirilen** (Kur'an-ı Kerim) **i ikame** (tatbik ve icra) **edinceye kadar hiç bir şey** (din diye itibar edilecek hiç bir hakikat) **üzere değilsiniz. Andolsun ki rabbinden sana indirilen, onlardan bir çoğunun azgınlık ve küfrünü** (gavurluğunu) **artıracaktır. Artık bu kâfirler güruhuna üzülme.**

İ Z A H A T

Taberî tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde peygamberi Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e onun hicret yurdunun civarında bulunan yahudi ve hristiyanlara, dolayısıyla bütün ehli kitaba şu gerçeği duyurmasını emrediyor: "Ya Muhammed! O yahudi ve hristiyanlara de ki: Ey Tevrat ve İncil ehli, Ey Yahudiler güruhu! Siz, iddia ettiğiniz gibi Musa *(Aleyhisselâm)* ın size getirdiği dinden hiç bir şey üzere değilsiniz.

Ey Hristiyanlar cemaati! Siz de İsa *(Aleyhisselâm)* ın size getirdiğinden hiç bir hakikat üzere değilsiniz.

Tâ ki Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni yani Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in size getirdiği Furkan (Kur'an) ı ikame ederek bunların hepsiyle amel etmedikçe, kitaplarınızda Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i tasdik ile ilgili hükme inanmadıkça, onlardan hiç birini tekzib etmeyip, hepsinin Allah tarafından geldiğini ikrar etmedikçe ve bazısına inanıp bazısını inkâr ederek, Allah'ın peygamberlerinin arasında ayırım yapmayıp hepsine inanmadıkça (imanınız kabul edilmez)."

Çünkü o peygamberlerden birini inkâr hepsini inkârdır, zira Allah'ın kitapları birbirini doğrulamaktadır, onlardan birini yalanlayan muhakkak ki hepsini inkâr etmiş olur.

Ayet-i celilenin iniş sebebi hakkında İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Yahudilerden Rafi' ibni Harise, Selâm ibni Mişkem, Malik ibni Sayf ve Rafi' ibni Hüreymele, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ya Muhammed! Sen İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın milleti ve dini üzere olduğunu, bizim yanımızda bulunan Tevrat'a inandığını ve onun Allah'tan gelen bir hak olduğuna şahitlik ettiğini iddia etmiyor musun?" demeleri üzerine, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٢٤٣ - « بَلىٰ ، وَلٰكِنَّكُمْ اَحْدَثْتُمْ وَجَحَدْتُمْ مَا فِيهَا مِمَّا اُخِذَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْمِيثَاقِ ، وَكَتَمْتُمْ مِنْهَا مَا اُمِرْتُمْ اَنْ تُبَيِّنُوهُ لِلنَّاسِ، وَاَنَا بَرِئٌ مِنْ اَحْدَاثِكُمْ » قَالُوا: فَاِنَّا نَأْخُذُ بِمَا فِي اَيْدِينَا ، فَاِنَّا عَلَى الْحَقِّ وَالْهُدىٰ ، وَلَا نُؤْمِنُ بِكَ وَلَا نَتَّبِعُكَ! فَاَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالَىٰ ذِكْرُهُ ﴿قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ حَتّٰى تُقِيمُوا التَّوْرِيٰةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيراً مِنْهُمْ مَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَاناً وَكُفْراً فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ﴾

243 - "**Evet** (iddia ediyorum)! **Velâkin siz** (dinde) **yenilikler yaptınız ve sizden alınan misak** (söz) **le ilgili Tevrat'ta bulunan hükmü inkâr ettiniz ve ondan insanlara açıklamakla emrolunduğunuz şeyi gizlediniz. Ben sizin bu dinden olduğu bilinmeyen işlerinizden beriyim** (uzağım)." buyurdu.

Bunun üzerine onlar: "Biz elimizde olanla amel ederiz, çünkü biz hak ve hidayet üzereyiz, sana inanmayız ve uymayız." deyince, Allah-u Tealâ: **"De ki: Ey ehli kitap! Tevrat'ı, İncil'i ve rabbinizden size indirileni dosdoğru tatbik edinceye kadar siz hiç bir şey üzere değilsiniz** (hiç bir din üzere değilsiniz, hiç bir esasa dayanmış olmazsınız, elinizde doğru ve gerçek hiç bir şey yoktur).

"Andolsun ki, sana rabbinden indirilen (Kur'an) **onlardan bir çoğunun azgınlığını ve küfrünü artıracaktır. O hâlde kâfirler güruhuna karşı üzülme."** ayet-i celilesini indirdi. *(Taberî, No:12287, 4/649, Süyûtî, Dürrül Mensûr, 3/120)*

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: (لَسْتُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ) **"Bir şey üzere değilsiniz."** ifadesinde herkesin anlayabileceği bir tahkir (ehli kitabı küçümseme) vardır. Yani sizin yolunuzun bozukluğu açık olup, batıllığı aşikâr olduğu için siz: "Şey" denebilecek bir din üzere değilsiniz. Nitekim araplar, bir şeye hakaret etmek için kullandıkları darb-ı mesellerinde, "Bu, lâ şey (hiç bir şey olmayan) dan da azdır." derler.

Ayet-i celilede esas maksat, Kur'anın tatbiki olduğu hâlde, iki kitabın ondan evvel zikredilmesi onların önceliklerinden dolayı Kur'anın doğruluğuna şahitlik haklarını gözetmek ve ehli kitabı Kur'ana karşı olan terslikle-rinden caydırabilmek içindir.

Bazı rivayetlere göre, **"Rabbinizden size indirilen"** den maksat: Benî İsrail'in peygamberlerine verilen diğer kitaplardır, ya da ilâhi kitapların tümüdür, çünkü semavî (gökten inen) kitapların hepsi de peygamberlik iddia edip mucize gösteren herkese inanıp itaat etmenin gerekliliğini söylemektedir.

Kazî tefsirinde zikredildiğine göre, Kur'andan önce geçen kitapları tatbik etmekten maksat onlarda bulunan itikadla ilgili konulardır. Çünkü inanç meseleleri bütün kitaplarda aynıdır, değişmez.

Onların fıkha ait meselelerinden, Kur'anın indirilmesiyle kaldırılmamış olup, bilakis yerleştirilmiş olan zina ve faizin haramiyeti gibi hükümler de ikame edilecek hükümlerdendir.

"Size rabbinizden indirilen" ifadesinde, Kur'anın indirilişi ehli kitaba nisbet edildikten sonra,**"Rabbinden sana indirilen"** ifadesinde Kur'an-ı Kerim'in indirilişinin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e nisbet edilmesi, onların bu nisbetten tamamen soyulduklarını bildirmek içindir.

Ayet-i celilede Kur'an-ı Kerim'in indirilmesiyle küfür ve azgınlıklarının artacağı bildirilen: **"Bir çokları"** ndan maksat yahudilerin âlimleri ve reisleridir.

Ayet-i celilenin sonunda geçen: (فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ) **"Artık o kâfirler güruhuna üzülme"** cümle-i celilesine iki türlü mana verilmiştir:

1 - Küfür ve azgınlıklarının artması sebebiyle onlara üzülme, çünkü bunun zararı ne sana, ne de müminlere ait olmayıp, sadece onlara döner.

2 - Onlara lânet ve azabın inmesine üzülme, çünkü onlar bunu hak etmiş olan kâfirlerdendir.

Bu ifade-i celilede zamir yerine ism-i zahir konarak, "onlar" yerine "O kâfir kavim" buyurulması, onların küfürde sağlamlığını tescil etmekle beraber, aynı zamanda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in onların hâline üzülmemesini gerektiren sebebe de dikkat çekmektedir.

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede önemli bir işaret vardır, şöyle ki: Dinin hakikatı (gerçeği) zahirî ve batınî hükümlerden ibarettir. İnsanın dışı amellerle, iç âlemi de manevî hallerle bezenmelidir. Bu ise, iki mukaddime (giriş), dört de netice (sonuç) olmaksızın düşünülemez.

İki mukaddimenin birincisi, Cezbe-i ilâhiye (Mevlâ Tealâ tarafından müridin kalbine atılan bir sevgi sebebiyle manen Mevlâ Tealâ'ya çekilmesi)

İkincisi, terbiye-i şeyhiyye (bir şeyh efendinin yetiştirmesi),

Neticelere gelince:

1 - Dünya ve onunla olan şeylerden tamamen yüz çevirmek,

2 - Samimi bir istekle Hak Tealâ'ya yönelmektir ki, bu ikisi de cezbenin neticelerindendir.

3 - Nefsi, ahlâk-ı zemîme (kötü huylar) dan tezkiye etmek (arındırmak)

4 - Kalbi, ahlâk-ı ilâhiyye (Allah-u Tealâ'ya ait güzel vasıflar) la tahliye etmek (donatmak) tır.

Bu son ikisi de şeyhin, tâbi olduğu peygamberin manevî gücünden yardım alarak müridi yetiştirmesinin neticelerindendir. Kâfir kavim dinin görünüşüne takılıp, onun ötesinde bir gaye tanımayan inkâr ehlinin tâ kendisidir.

Halbuki iş böyle değildir, zira her zahirin bir batını vardır. Bu münkirleri evliya ve meşayıhı inkâra sevkeden haset (kıskançlık) ın tâ kendisidir. Nitekim Yahudi ve Nasara taifesi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i hasetlerinden inkâr etmişlerdir. Artık nefsi bu gibi çirkin huylardan temizlemek şarttır.

İmam-ı Gazalî *(Rahimehullah)* "Minhacu'l-Abidîn" isimli eserinde naklettiğine göre, Fudayl ibni Iyaz *(Rahimehullah)* ın bir talebesi vefat ederken, Fudayl *(Rahimehullah)* onun yanına girip, baş ucuna oturarak yâsîn suresini okumaya başlayınca, o: "Ey Üstad! Bunu okuma" deyip sustu. Sonra Fudayl hazretleri ona tevhid telkin edince, O,"Ben bu sözü söylemiyorum,çünkü ben ondan beriyim." deyip bu hâl üzere öldü.

Bunun üzerine Fudayl hazretleri kırk gün evinden çıkmayarak ağladı. Sonra, onu rüyasında cehenneme doğru götürülürken görüp, "sen benim en bilgili talebem iken Allah-u Tealâ ne sebeple senden marifeti (imanı) söküp aldı?" diye sorunca,

O, "üç şey sebebiyle; Birincisi: Nemime (söz taşımak), çünkü ben arkadaşlarıma sana dediğimin tersini söylerdim.

İkincisi: Arkadaşlarımı kıskanırdım,

Üçüncüsü: Bir kere hasta olduğumda doktora gidip ilâç sorduğum zaman O, her sene bir kadeh şarap içeceksin, böyle yapmazsan bu hastalık sende kalır dedi , ben de onun dediği gibi yapardım" diye cevap verdi.

Allah-u Tealâ'nın dayanamayacağımız gazabından yine O'na sığınırız. *(Minhacü'l-Abidin, Sh.324)*

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre Mevlâ Tealâ, bu ayet-i kerimesinde şöyle buyurmaktadır: Ey kitap ehli! Sizin her hangi bir hâlinizdeki düzeniniz, yaşama nizamınız, dünya ve ahiretteki kadru kıymetiniz, insanlar ve Allah katındaki menzil ve miktarınız, ancak Allah-u Tealâ'nın emir ve yasaklarını gözetmeniz ve şeriatın hükümlerini muhafaza etmenize göredir.

Mevlâ Tealâ, ehli kitabın dinlerinin muteber olmadığını açıkladıktan sonra, iman ile amel-i salih'e teşvik etmek üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصّٰبِئُونَ وَالنَّصَارٰى مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحاً فَلَاخَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَاهُمْ يَحْزَنُونَ (٦٩)

KELİME MANASI (69)

(اِنَّ الَّذِينَ) **Muhakkak o kimseler ki,** (اٰمَنُوا) **iman ettiler,** daha? (وَالَّذِينَ) **o kimseler ki,** (هَادُوا) **yahudi oldular,** daha? (وَالصّٰبِئُونَ) **sabiîler** (meleklere tapanlar), daha? (وَالنَّصَارٰى) **hristiyanlar,** onlardan bedel, (مَنْ) **o kimse ki,** (اٰمَنَ) **iman etti,** kime? (بِاللّٰهِ) **Allah'a,** daha? (وَالْيَوْمِ) **güne,** öyle gün ki, (الْاٰخِرِ) **son olucu,** yani bunlardan her kim Allah'a ve ahiret gününe inanır da, (وَعَمِلَ) **işlerse,** neyi? (صَالِحاً) **iyi bir ameli,** (فَلَاخَوْفٌ) **artık hiç bir korku yoktur,** kim üzerine? (عَلَيْهِمْ) **onlar üzerine,** (وَلَاهُمْ) **ve ancak onlar olmadılar,** nedir olmadılar? (يَحْزَنُونَ) **mahzun olur,** yani onlar üzülecek de değillerdir.

MEALİ ŞERİFİ

Şüphe yok ki, iman edenlerle, yahudi olanlar, sabiîler (meşhur dinlerden hariç olanlar) **ve hristiyanlar,** (bunlardan) **her kim Allaha ve ahiret gününe inanıp, iyi amel işlerse, artık onların üzerine hiç bir korku yoktur ve ancak onlar mahzun olacak değillerdir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ ehli kitabın iman etmedikleri müddetçe, hiç bir hakikat üzere olmadıklarını beyan edince, bu hükmün herkes hakkında umumi olup, Allah-u Tealâ'ya ve ahiret gününe iman edip, salih amel işlemediği müddetçe hiç bir insanın fazilet ve menkibesi (üstünlük ve şerefi) olmayacağını açıklamıştır.

Bu böyledir,çünkü insanın bir nazarî (düşünceye yönelik), bir de amelî (tatbikata dönük) iki kuvveti vardır. İnsanın nazarî kuvvetinin kemal bulması ancak hakkı bilip tanıması, amelî kuvvetinin mükemmelliği ise iyi işler yapmasıyla olur.

Şeref bakımından marifet (bilgi) lerin en büyüğü, eşref-i mevcûdât (varlıkların en şereflisi) olan Allah-u Tealâ Hazretlerini bilmektir. O'nu en güzel şekilde bilmek ise ancak haşra ve neşre (yeniden diriltmeye) kadir olduğunu bilmekle olacağından, şüphesiz ki bilgilerin en üstünü Allah'a ve ahiret gününe inanmak olmuş olur.

Hayırlı amellerin en üstünü ise şu iki şeydir:

1 - Ma'bud'a ta'zimi (ibadete lâyık olan Allah'a saygıyı) ifade eden amel ve ibadetlere devam etmek.

2 - Yaratıklara fayda ulaştırmaya çalışmak. Nitekim: "Allah'ın emrine ta'zim ve Allah'ın yaratıklarına şefkat (acımak)" sözü bu iki maddeye işaret etmektedir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: Böylece iman edip, salih amel işleyen herkesin kıyamete korkusuz ve üzüntüsüz varacağını açıklamıştır.

Korku ve üzüntünün peşpeşe zikredilmesinin faydası şudur: Havf (korku) gelecekle, hüzn (üzüntü) ise geçmişle alâkalıdır. Bundan dolayı Mevlâ Tealâ: **"Onlar üzerine hiç bir korku yoktur."** buyurarak, bu kimselerin kıyametin dehşetini görmeleri sebebiyle hiç bir korku ve endişeye kapılmayacaklarını: **"Ve onlar mahzun olmazlar."** buyruğu ile de, dünyanın lezzetlerini kaybetmiş olmaları sebebiyle üzülmeyeceklerini açıklamıştır.

Çünkü bu insanlar kendileri için dünyada mevcut olan şeylerden daha büyük, daha şerefli ve daha güzelini bulacaklardır. Böyle olan kimse ise kaybettiği dünya lezzetlerinden dolayı elbette mahzun olmaz.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın tefsirinde zikredildiğine göre, bu cümle-i celilenin manası: "İnsanlar korktuğunda onlar korkmazlar, insanlar mahzun olduğunda onlar mahzun olmazlar ." demektir.

Diğer bir manaya göre, "ölüm alaca koç suretinde getirilip, cennetle cehennem arasında kesildiğinde onlar korkmazlar. Cehennem ateşi kâfirlerin üzerine kapatıldığında onlar üzülmezler." demektir.

Alûsî tefsirinde zikredilen diğer bir manaya göre, "kâfirler azaptan korktuğunda onlar korkmazlar, günahkârlar ömürlerini boşa harcayıp sevapları kaçırdıklarına üzüldüklerinde onlar üzülmezler." demektir.

Eğer burada, "masum (günahsız) olmayan bir mükellef, kıyametin dehşetlerinden nasıl korkusuz olabilir?" denecek olursa, buna iki türlü cevap verilir.

1 - Allah-u Tealâ burada amel-i salih şartını koymuştur ki, bir insan bütün günahları terketmedikçe iyi amel işlemiş olamaz.

2 - Burada bir korku söz konusu olsa da, bu geçici ve az olduğundan itibara alınmaz.

Sapık fırkalardan olan mutezile, bu ayet-i celileyi delil göstererek, sade imanla kalıp, amel-i salih işlemeyen kimsenin korku ve üzüntüden kurtulamayacağını, dolayısıyla büyük günah sahibinin affolmayacağını söylemişlerse de, ehli sünnet uleması buna şu şekilde cevap vermişlerdir:

Allah-u Tealâ büyük günah sahibini affedebilir. Fakat o kişi kesinlikle affolunacağını bilmediğinden af olunacağı açıklanmadan evvel onun hakkında korku ve üzüntü mevcut demektir.

"Sâbiûn" kelimesinin lugat ve tarihçesi:

Ayet-i kerimede geçen: (اَلصّابِئُونَ) çıktı manasında olan: (صَبَأَ) fiilinden ismi fail olan: (صابِئ) kelimesinin cemisidir. Nitekim ibni Esir *(Rahimehullah)* ın: "Nihaye" sinde zikredildiğine göre: Yıldızlar, matlaından (yörüngesinden) çıktıkları zaman: (صَبَأَت النُّجومُ) denir. Bir kimse dininden başka bir dine çıktığı zaman: (صَبَأَ فُلانٌ) denilir.

Kureyşten birisi, Kureyşin dininden islâm dinine çıktığı zaman müşrikler o kişiye: (صابِئ) veya: (مُصبِئ) derlerdi. Müslüman topluluğuna da: (صُباة) derlerdi ki, bu: (غُزاة ، غازِى . قُضاة ، قاضِى) gibi hemzesiz olan (صابِى) nin cemisidir. *(Nihaye, 3/3)*

Ebu Hayyan *(Rahimehullah)* ın beyanına göre de, (صابِى) meşhur bir dinden diğer bir dine çıkandır. Bu manalara göre kelime arapça olup, bu ayet-i celilede geçen (sabiûn), Bakara suresinde geçen (Sabiîn) "İslâmiyet, yahudi ve hristiyanlık gibi meşhur dinlerin dışında kalanlar" manasında umumi bir mana ifade etmiş olur ki, "Müminler, yahudiler, Hristiyanlar Vs" demek gibidir.

(صابِئَة), (صابِئين) ve (صابِئُونْ) veya hemzesiz olarak (صابِين) veya (صابُونْ) eski bir din ve özel bir mezhebe bağlı bir cemaate veya bir millete isim olarak kullanılmıştır ki, bu manaya göre kelimenin aslının arapça olup olmadığı ihtilâflıdır.

Nitekim arapça olmasına göre manaları yukarıda zikredilmiştir. Arapçanın dışında Süryânî gibi diğer bir lisandan alınmış olmasına göre özel isimdir. Nitekim Celâl-i Süyûtî *(Rahimehullah)* "Hüsnü'l-Muhâzara fî ahbâri mısr vel Kahira" isimli eserinde bu hususta şu açıklamayı yapmıştır:

"Tarih imamlarının zikrettiğine göre, Âdem *(Aleyhisselâm)* kendisine vasî olarak Şis *(Aleyhisselâm)* ı seçmişti. Peygamberlik ve din onda ve oğullarında kaldı. Allah-u Tealâ ona yirmidokuz sahife indirdi, o, Mısır topraklarına geldi, o zaman Mısır'a: "Baylûn" deniyordu.

O ve kardeşinin çocukları Mısır'a yerleştiler. Şis *(Aleyhisselâm)* ın oğulları dağın üstüne, Kabil'in oğulları da vadinin aşağısına yerleştiler. Şis *(Aleyhisselâm)* kendisinden sonra oğlu Enûş *(Aleyhisselâm)* ı, o da oğlu Kûnan *(Aleyhisselâm)* ı, o da oğlu Mehlâîl *(Aleyhisselâm)* ı, o da oğlu Yerid *(Aleyhisselâm)* ı halife seçerek vasiyetleri ona teslim etti. Bütün ilimleri ona öğretti. Yıldızlara ve Âdem *(Aleyhisselâm)* a indirilen kitaba bakarak âlemde neler olacağını ona bildirdi.

Yerid *(Aleyhisselâm)* ın Ahnûh *(Aleyhisselâm)* isimli bir çocuğu oldu ki, o İdris *(Aleyhisselâm)* dır. Ona Hürmüs de denirdi. O zaman melik (hükümdar), Kabil'in olu, Ahnûh'un oğlu Mahvîl isminde biriydi.

İdris *(Aleyhisselâm)* kırk yaşında peygamber oldu, melik ona bir kötülük yapmak isteyince Allah-u Tealâ onu korudu ve otuz sahife indirdi. Babası ona dedesinin vasiyetlerini ve yanındaki bütün ilimleri teslim etti.

İdris *(Aleyhisselâm)* Mısırda doğmuştu, sonra Mısır'dan çıkarak bütün dünyayı dolaşıp halkı Allah'a davet etti. Bütün dünya halkı ona icabet ettiler, böylece onun dini bütün dünyayı kapladı.

Onun milleti (dini) nin adı: "Sabie" idi ki, bu din Allah-u Tealâ'nın tevhidi, taharet, oruç gibi itikad ve ibadetlerden ibaret idi. Şark tarafına olan yolculuğunda doğunun bütün kralları ona itaat etti. Yüzkırk şehir bina etti. sonra tekrar Mısır'a döndüğünde, Mısır'ın kralı da ona itaat ederek iman etti ve bu tarihçe böylece devam etti. *(Âlusî, 6/200)*

İbnül İmâd el Hanbeli'nin: "Şüzürâtü'z-Zeheb" isimli eserinde naklettiğine göre, Sabi', İdris *(Aleyhisselâm)* ın oğlu Müteveşlih'in oğludur. Bu zat hanifiyyet (hak din) üzere idi. Veya Sabi', Mâvî'nin oğludur ki, İbrahim *(Aleyhisselâm)* asrında yaşamıştır.

Bu rivayetler Sabi'ler hakkında daha önce zikredilenlerden farklıdır.

Elmalılı Hamdi Efendi de bu hususta şöyle demiştir: "Kamus" ta zikredildiğine göre, Sabiîn, Nuh *(Aleyhisselâm)* ın dini üzere bulunduklarını iddia ederler. Kıbleleri gündüzün yarısında şimal rüzgarlarının estiği yerdir. "Tezhib" de zikredildiğine göre, Sabiûn bir millettir ki, dinleri hristiyanların dinine benzer, kıbleleri cenup rüzgarlarının estiği yerdir, Nuh *(Aleyhisselâm)* ın dininde olduklarını söylerler.

Hasıl-ı kelâm, bunlar yahudi, hristiyan ve mecusiler arasında bir taifedir ki, hem ehli kitap denebilecek cihetleri, hem de müşrik veya putperest denebilecek yönleri vardır.

Diyanetlerinin aslı İdris veya Nuh *(Aleyhimesselâm)* ın dini olduğu da söylenmiş, aslında meleklere veya yıldızlara taptıkları ve abede-i evsan (putperest) oldukları da nakledilmiştir.

Anlaşılıyor ki Sabiilik esas itibariyle münzel (gökten indirilmiş) olması düşünülebilen fakat murur-i zaman (zaman aşımına uğramak) la felsefi veya siyasi tesirler altında kalıp bir çok inhiraf (değişim) ve tahavvül (dönüşüm) e maruz kalarak (uğrayarak) gizlilik kazanmış eski bir mezheptir.

En azından bunları Sâbie-i ûlâ (önceki Sâbie) ve Sâbie-i âhire (sonraki sâbie) diye iki kısımda düşünürsek, yerine göre aralarında müşterek (ortak) ve mütemayiz (farklı) yönler bulunabilir.

Tarih nokta-i nazarından, önceki Sabie hindistan ve eski Mısırlılarda carî olmuş bir mezheptir. Bununla beraber bu mezhebi en çok temsil edenler, Süryanî ve Gildanî'lerdir. Eski Yunan ve rum dinleri de bunların inikas (yansımas) ıdır. Sonraki Sabie de yahudiler, İran, Yunan, Roma vs. gibi milletlerin idaresinde kalmış olan Süryânî ve Gildanî enkazıdır ki, kalıntıları cezire ve musul taraflarındaki nabatîler olmuştur.

Burada dikkat edilmesi gereken önemli husus şudur ki, Sabie evvelce hanefiyyet üzere idiler, hanefiyyet batılları bırakıp hakka yönelmektir ki, bunun en özel rüknü (temeli) Tevhid (Allah'ı birlemek) tir. Bunun için hanefiyyet Kur'an-ı Kerimde her zikredildiği yerde şirke zıt olarak kullanılmıştır.

Nitekim Mevlâ Tealâ İbrahim *(Aleyhisselâm)* hakkında:

« اِنَّ اِبْرٰهِيمَ كَانَ اُمَّةً قَانِتاً لِلّٰهِ حَنِيفاً وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ (١٢٠) »

Ayet: 69

"Şüphesiz ki İbrahim hanif (Allah'a yönelen), Allah'a itaat eden, (başlı başına) bir ümmetti. Ve O, Müşrik (Allah'a ortak koşan) lardan değildi. *(Nahl Suresi:120)* buyurmuştur.

Diğer bir ayet-i kerimesinde de:

« حُنَفَآءَ لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ ... (٣١) »

"Kendisine ortak koşmaksızın Allah için hanifler (O'nun birliğini tanıyan müminler olun)." *(Hac Suresi:31 den)* buyurmuştur.

İbrahim *(Aleyhisselâm)* gönderildiğinde, Sabie, yıldızlara tapanlarla, putlara tapanlar olmak üzere iki sınıftılar. İbrahim *(Aleyhisselâm)* bu iki fırkayı da hak olan hanifiyyete davet etti. Nitekim :

« إِنِّى وَجَّهْتُ وَجْهِىَ لِلَّذِى فَطَرَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفاً وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ (٧٩) »

"Ben, Hanif (batılları bırakıp hakka yönelici) olarak yüzümü gökleri ve yeri yaratan (Allah) a yönelttim ve ben müşriklerden değilim." *(Enam Suresi:79)* diyerek mezheb-i hünefayı ikrar ve mezheb-i Sabi'îyyeyi iptal eyledi.

İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın evlâdından olan bütün peygamberler de bu hak dini yerleştirmeye devam ettiler. Özellikle şeriatımızın sahibi Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem* hanifiyyet dini olan islâmı takrir ve ispat etmekle en üstün neticeye ve en yüce maksada erişti.

Nitekim Mevlâ Tealâ ona bu vazifeyi yüklemek üzere:

« فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفاً فِطْرَتَ اللّٰهِ الَّتِى فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ (٣٠) مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ (٣١) مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعاً كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ (٣٢) »

"(Habibim!) Sen hanif (eğriliğe sapmaksızın doğru yoldan gidici) olarak yüzünü dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmışsa ona (doğru çevirerek) dik tut. Allah'ın yaratışı için hiç bir değiştirme yoktur. İşte bu dosdoğru dindir velâkin insanların çoğu bilmezler.

O'na yöneliciler (olun), O'ndan sakının, namazı dosdoğru kılın ve müşriklerden olmayın Dinlerini parçalayan ve bölük bölük olanlardan (olmayın). Her bir fırka (yanlışını doğru sanarak) kendi yanlarında olan (mezhep) ile sevinicidirler." *(Rum Suresi:30-32)* buyuruyor.

Şu da bilinmelidir ki, Ebu Bekr-i Razî'nin "Ahkâmu'l Kur'an" isimli eserinde beyan ettiğine göre, sonraki Sabie fırkası bir taraftan müşrik, bir taraftan da ehli kitap manzarası arzettiğinden tabiîn ve fukaha bunlara nasıl muamele edileceğinde ihtilâf etmişlerdir.

İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* tan, "ehli kitap hükmünde oldukları," yani kestiklerinin yenilip, kadınları ile evlenilebileceği imameyn, (İmam-ı Muhammed ile İmam-ı Ebu Yusuf) a göre, "müşrik ve mecusî hükmünde oldukları için kestikleri yenilemeyip, kızları alınamayacağı" rivayet edilmiştir.

Ebul Hasen-i Kerhî *(Rahimehullah)* şöyle demiştir: İmam-ı Azam'a göre ehli kitaptan sayılan Sabiun, İsa *(Aleyhisselâm)* ın dinine girmiş bir kavimdir ki, İncil okurlar. Fakat yıldızlara tapan Sabiün yani Harran (Urfa) tarafındakiler hiç bir imama göre ehli kitap değillerdir.

Ebu Bekr-i Razi *(Rahimehullah)* bu görüşleri naklettikten sonra şöyle demiştir: Sabiun ismiyle tanınanlar, dünyanın neresinde bulunsalar hiç biri ehli kitap değildir, hepsinin itikatlarının aslı yedi yıldıza ta'zim ve onları ilâh edinerek ibadet etmektir.

Fakat Fürs (eski İran) milletinin Irak iklimini ele geçirmesinden sonra bunlar açıktan yıldızlara ve putlara tapınmaya cesaret edemediler, ayrıca Kostantin, hristiyanlığı kabul ettikten sonra bunları kılıç zoruyla hristiyan etti. Böylece onlar hristiyanların içine karıştılarsa da, çoğu yıldızlara tapmalarını gizleyerek eski dinlerinde kaldılar.

İslâm zuhur edince de hristiyanlar arasında islâm hükümetinin zimmetine girdiler, bunlar putlara ve yıldızlara tapmalarını gizledikleri için, müslümanlar bunlarla hristiyanlar arasında bir ayırım yapmadılar.

Gerçekten de bunlar inançlarını gizlemekte en mahir (becerikli) kimselerdir. Çocuklarının akılları ermeye başladığından itibaren dinlerini gizlemeleri hususunda da bir çok hileleri vardır. Özetle:

« ... انَّمَا اُنْزِلَ الْكِتَابُ عَلٰى طَآئِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا ... (١٥٦) ... »

"Kitap yalnız bizden önceki iki topluluğa (yahudi ve hristiyanlara) **indirildi. "** *(Enam Suresi:156 dan)*

Ayet-i kerimesinin de delâlet ettiği gibi, Kur'anda müslümanlardan evvel ehli kitap tabiri sadece yahudi ve hristiyanlara kullanıldığından her iki ayet-i kerimede de Sabiun fırkası yahudi ve hristiyanlara atfedilip, atıf da muğâyeret (başkalık) manası ifade ettiğinden bunların ehli kitap olarak kabul edilmemeleri gerekir.

Ayet-i celileden çıkartılan gerçek şudur ki: Müslüman görünen münafık, yahudi, hristiyan ve Sabiin içinde hatta bunların dışında kim olursa olsun, iman şartlarını kabul edip, islâm şartlarını yerine getirirse, bu kimselere dünya ve ahirette korku ve üzüntü yoktur. Her şaibeden azade (karışıklıktan uzak) gerçek bir kurtuluş bunları beklemektedir ve bu suretle ilâhî rahmet yolu herkese açıktır.

Ayet-i celilenin başında: (انَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا) **"Şüphesiz ki iman edenler."** buyurulduktan sonra: (مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ) **"Herkim Allaha inanırsa."** buyurularak, iman lâfzı iki defa zikredilmiştir, bu ifadenin tekrar edilmesinde iki türlü faide vardır:

1 - Bakara suresinin 62. ayet-i kerimesinin tefsirinde de zikredilen bir manaya göre, ayet-i celilenin başında geçen inananlardan maksat, dilleriyle inandığını söyleyip, kalpleriyle inanmayanlardır. Dolayısıyla ayet-i celilede iman şartı tekrarlanarak onlar korkusuzluk ve üzüntüsüzlük müjdesinin dışında tutulmuşlardır.

2 - Ayet-i celilenin başında geçen: "İnananlar" dan umum müslümanlar kastedilmesine göre, burada şöyle bir cevap verilebilir. Ayet-i celilede iman lâfzı mutlak olarak zikredildiğinden bu sözün içine imanın bir çok kısmı girer ki, bunların en şereflisi Allah'a ve ahiret gününe iman etmektir.

Dolayısıyla ikinci defa iman lâfzı özel manada zikredilerek bu iki kısmın, imanın kısımlarının en şereflisi olduğuna dikkat çekilmek istenmiştir. Nitekim:

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا ... (١٣٦) »

"Ey İman edenler! İman edin." *(Nisa Suresi:136 dan)* ayetinin tefsirinde bu hususta pek çok manalar açıklanmıştır ki, bunların hepsi buraya da cevap olmaya uygundur.

Elmalılı Hamdi Efendi bu ayet-i kerimenin tefsirinde şu açıklamalara yer vermiştir: Görülüyor ki, bir benzeri Bakara Suresinde geçen bu ayette, evvelâ iman edenler, sonra yahudiler, hristiyanlar ve sabiun diye dört sınıf zikredilerek, diğer üç fırka müminlere mukabil (karşı) anılmakla mümin olmayarak gösterilmiş, daha sonra da Allah'a ve ahirete inanıp, salih amel işleyenlerin korku ve üzüntüden kesinlikle kurtulacakları müjdelenmiştir.

Böylece müjdenin bu dört sınıftan sadece inananlara mahsus olduğu ancak, diğer üç fırkanın da ümitsiz olmayıp, hemen tövbekâr olarak iman ve amel-i salih'e sarılmakla bu müjdeye nail olacaklarına dikkat çekilmiş olmaktadır ki, bu bir manada, mümin olmayanlara imanı teklif etmek demektir.

Ayrıca bu ayet-i celilede evvelâ müminlerin diğer üç fırka ile anılıp, sonradan: (مَنْ آمَنَ بِاللهِ) **"Kim Allah'a inanırsa."** şartı ile hükmolunmasında bir takım nükteler vardır.

Birinci olarak: Böylece müminlere, ahirette korkusuz ve üzüntüsüz kesin bir kurtuluşun, sadece "İnandım" demekle elde edilemeyeceği anlatılmak istenmiştir, çünkü müslümanlık zahiren mümin görünmekten ibaret değildir.

Böyle bir görüntü müslümanlığın, yahudi,hristiyan ve sabiin'den büyük bir farkı yoktur. Korkusuz, hüzünsüz kat'i bir felâh, hem dış hem de içten destekli hakiki bir imana ve bununla beraber iyi amelleri işlemeye bağlıdır.

İman-ı hakiki olmadan yapılan salih amellerin dünyada bir takım faydaları olsa bile ahirette hiç bir faydası olmaz. Sonra amel-i salih olmadan sadece imanı kazanmak mümkün ise de bu iman hakiki ve kâmil olmaz. Böyle bir iman ebedî bir azaptan kurtarsa bile, genel manada korku ve üzüntüden kurtaramaz, çünkü günahkâr müminlere azabolacağı ayet ve hadislerde açıklanan bir gerçektir.

Günahkâr bir müminin şahsına en azından azabedilme ihtimali vardır. Dolayısıyla dinin kesin müjdesi, hakiki imanla salih amelin birleşmesi durumundadır. Hakiki imanın birinci rüknü (temeli) Allah'a ve ahiret mesuliyetine gerçekten ve bütün varlığı ile ciddi manada inanmaktır.

Allah'a gerçekten inanmak ise, O'nun varlığına, kamil sıfatlarla muttasıf olup noksan sıfatlardan münezzeh olduğuna, önce ve sonra indirdiği bütün kitaplara ve gönderdiği bütün peygamberlere ve onların bildirdikleri her hakka ve hükme gerektiği şekilde inanmakla mümkün olur ki, Allah'a gerçekten inanan bütün bunlara inanır.

Ahirete inanmak ise sonunda mesuliyete, bir gün gelip iman edenlerle etmeyenlerin hesabı görülerek mükâfat ve mücazatları verileceğine ciddi manada inanmaktır. Nitekim:

« اَلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ (٣) وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ (٤) »

"Öyle (müttaki) **kimseler ki, gayba inanırlar ve namazlarını hakkıyla kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden infak ederler** (Allah yolunda verirler)." - "(Habibim müttakiler) **daha o kimselerdir ki, sana indirilen** (Kur'an-ı Kerim) **e ve senden evvel** (geçen pegamberlere) **indirilen** (kitap) **lara inanırlar ve onlar ahirete de şüphesiz inanırlar."** *(Bakara Suresi:3, 4)*

buyurularak, Kur'an-ı Kerim'e ve ondan önce indirilen kitaplara inanmanın ahirete şüphesiz inanmaya vesile olduğu hususuna işaret edilmiş, Nisa Suresindeki:

« ... وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلاً بَعِيداً (١٣٦) »

"Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse, muhakkak ki o, (dosdoğru yoldan) **uzak bir sapıklıkla sapıtmıştır."** *(Nisa Suresi: 136 dan)* kavl-i şerifinde de, Allah'ı, melekleri, peygamberleri inkâr etmenin, ahireti inkâra yol açacağına dikkat çekilmiştir.

Amel-i salihe gelince: Bu da Allah'a ve ahirete inanmanın gereğine göre, Allah-u Tealâ'nın inzal ve irsal buyurduğu (indirdiği ve gönderdiği) delil ve hükümlere uygun olarak tam bir samimiyet ve güzel niyetle Allah-u Tealânın razı olacağı güzel ameller yapmaktır.

Bunun içindir ki, bundan evvelki ayette: (قُلْ يا اَهْلَ الْكِتابِ لَسْتُمْ عَلىٰ شَيْءٍ حَتّىٰ تُقِيمُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ) **"(Habibim!) De ki: Ey ehli kitap! Siz Tevrat'ı, İncil'i ve rabbinizden size indirilen** (Kur'an-ı Kerim) **i ikame** (tatbik ve icra) **edinceye kadar hiç bir şey** (din diye itibar edilecek hiç bir hakikat) **üzere değilsiniz."** buyurularak yalnız Tevrat ve İncil'in tatbik edilmesi yeterli olmayıp, Allah'tan indirilen bütün kitapların, özellikle son inen Kur'an-ı Kerim'in tatbik edilmesi gerekli olduğu anlaşılmıştır.

Dolayısıyla bu ayet-i kerimede geçen: (مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صالِحاً فَلا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلا هُمْ يَحْزَنُونَ) **"Allah'a ve ahiret gününe inanıp, iyi amel işlerse, artık onların üzerine hiç bir korku yoktur ve ancak onlar mahzun olacak değil-lerdir."** ifadesinin özeti:

« بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (١١٢) »

"Hayır! (Onların bu iddiaları boştur, hakikat şudur ki), **Her kim muhsin** (dinî vazifelerini güzelce ifa edici) **olduğu hâlde yüzünü** (kendisini), **Allah'a teslim ederse, işte onun için Rabbi nezdinde** (ahiret âleminde) **mükâfatı** (cennet ve cemalullah) **vardır. Ve onlara hiçbir korku yoktur ve ancak onlar mahzun da olmayacaklardır."** *(Bakara Suresi:ll2)* ayetinin manasının aynısı olduğundan gerçek müslüman olmadıkça dünya ve ahiret korku ve üzüntülerinden kurtuluş olmadığı anlaşılmıştır.

İkinci olarak: Ayet-i celilede iman etme şartının tekrar edilmesi göstermektedir ki, ilâhî hükümlerde dünyevî ve uhrevî iki haysiyet (yön) ve bunlardan biri zahiri ve siyasi, biri de hakiki ve tam manasıyla dinî iki husus vardır.

Görünüş ve siyaset nokta-i nazarından islâmın hükmü altında bulunan müslüman ve kâfir birleşirler. Bu yönden müslüman görünenlerin, yahudi, hristiyan ve Sabiîn'den büyük bir farkları yoktur. İslâmi yönetimde herkes bağlı olduğu diniyle tanınır, dini hürriyetleri korunur, o dairede özel varlıkları gözetilir, müslüman olmaya zorlanmaz, inançlarına karışılmaz, ancak kendi dinlerinin hükümlerini tatbik etmeye mecbur tutulurlar.

Ahkâm ve muamelât (dünya işlerin) de ise: (لَهُمْ مَا لَنَا وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَيْنَا) **"Bizim lehimize olan onların da lehinedir, bizim aleyhimize olan onların da aleyhinedir."** kaidesince herkes aynı kanuna tabi tutulur.

Hatta vazifesine bağlı olan bir kâfir, bir müslüman gibi hatta ondan daha fazla dünyalık bir pay alabilir. Binaenaleyh islâmın va'dettiği gerçek saadet sadece dünya bakımından değil, ahiret ve akibet itibarıyladır. Çünkü sonunda kendini tamamen kurtaracak, korku ve üzüntüden kurtulacak olanlar içli dışlı tam manada mümin ve müslüman olanlardır.

Dolayısıyla bu ayet-i kerime, islâm yönetimi altında bulunan yahudi, hristiyan ve sabiin fırkalarına müslümanlarla beraber dünyada eşitlik, adalet ve hürriyet gibi müjdeleri ihtiva etmekle beraber, müslüman görünen münafıklara bir korkutma, hakiki müslümanlara da dünya ve ahiret saadetini vaadetmektedir.

Bakara Suresinde islâm devletinin kurulmasından evvel:

« ... وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ (٤٠) »

"(İnanıp boyun eğerek) **Benim ahdimi** (sizden aldığım sözü) **yerine getirin ki, ben de size olan ahdimi** (sizi mükâfatlandıracağıma dair verdiğim sözü) **yerine getireyim."** *(Bakara Suresi:40 dan)* emrine uygun olarak yapılan bu vaad ve müjde, Mekke fethiyle islâm devletinin kurulmasından sonra, Maide Suresinin başındaki:

« ... أَوْفُوا بِالْعُقُودِ ... (١) »

"Akitleri ifa edin (bağlandığınız sözlerin gereğini yerine getirin)." *(Maide Suresi:1 den)* emrine bağlı olarak kavlen ve fiilen (söz ve icraat bakımından) yerleştirilmiş olmaktadır.

İki ayet-i kerime arasında esas itibariyle hiç bir fark yoktur, gerçi Bakara Suresinin ayetindeki:

« ... فلهم أجرهم عند ربهم ... (٦٢) »

"Onlar için, bu sebeble rableri indinde (kendilerine vaad olunan) **sevaplar vardır."** *(Bakara suresi:62 den)* fıkrası burada zikredilmemişse de **"Kendilerine asla korku yoktur ve ancak onlar mahzun da olmayacaklar** (üzülmeyecekler) **dir."** cümlesi, onların ecir ve sevaba nail olmalarını gerektirdiğinden, evvelki ayetteki açıklamaya binaen burada kısa gidilmiştir.

Bir de Bakara Suresinin ayetinde (وَ الصَّابِئِينَ) ya ile mensub olarak hristiyanlardan sonra zikredilmiş, burada ise (والصَّابِئُونَ) vav ile merfu olarak hristiyanlardan önce anılmıştır ki bu, atıflarla ilgili bir i'rab farkından olup, kelimenin esas manasında bir fark gerektirmez. Dolayısıyla sabiîn ne ise, sabiûn de odur. ikisi de Sabiîler demektir.

Neticede burada, Sabiî'lerin yahudi ve hristiyanlar arasında mütelevvin (renk değiştiren) bir fırka olduklarına veya hristiyanlarda da bir nevi Sabii'lik bulunduğuna bir işaret olabilirse de bundan dolayı bu iki ayetin manalarında ve hükümlerinde bir fark söz konusu değildir.

YAHUDİ VE HRİSTİYANLARIN CENNETE GİRECEKLERİNİ İDDİA EDENLERE REDDİYE:

Bakara Suresinin 62. Ayet-i kerimesinin tefsirinde de açıkladığımız gibi, bu ve benzeri ayet-i celileleri yanlış yorumlayan bir takım ilâhiyat prof'ları, yahudi ve hristiyanların bizim peygamberimize inanmadan sadece Allah'a ve Ahirete inanmakla cennete girebileceklerine hükmetmişler, böylece kendileri kâfir oldukları gibi bu fikirde kendilerine uyanları da küfre sokmuşlardır.

Burada yeri gelmişken biz, onların bu görüşlerini iptal etmek için elimizden gelen gayreti göstererek dinimize hizmeti bir borç biliriz. Evvelâ şunu ifade edelim ki, Bakara Suresinin 62. ayetinin iniş sebebini beyan ederken de zikrettiğimiz üzere bu ayet-i kerimelerde geçen yahudi ve hristiyanlardan maksat, kendi peygamberleri döneminde yeni bir peygamber ve kitap gelinceye kadar, kendi dinine ve kitabına hiç bir şey katıp çıkarmaksızın Allah'tan geldiği şekilde inanıp yaşayanlardır.

Nitekim Musa *(Aleyhisselâm)* a inanıp Tevrat'la amel eden ve İsa *(Aleyhisselâm)* gönderilinceye kadar gelen peygamberlere inanıp, getirdikleri hükümlere uyanların bu ayet-i kerimelerde belirtilen müjdelere kavuşacaklarında hiçbir şüphe yoktur.

Yine böylece İsa *(Aleyhisselâm)* geldiğinde ona inanıp İncille amel eden ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gelinceye kadar bu din üzere sebat edenlerin kurtulacakları hakkında hiçbir ihtilâf söz konusu değildir.

Ancak Musa *(Aleyhisselâm)* dan sonra Tevrat'ın hükümlerini değiştiren, İsa *(Aleyhisselâm)* geldikten sonra onu inkâr eden yahudilerin, yine böylece İsa *(Aleyhisselâm)* dan sonra onu Allah'ın oğlu ilân edip, İncil'i değiştiren ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* geldikten sonra onu reddedip getirdiği kitap (Kur'an) ı inkâr eden hristiyanların tövbekâr olup, Allah tarafından gönderilen bütün kitaplara inanmadıkça kurtulmaları ve cennet yüzü görmeleri asla düşünülemez.

Çünkü iman şartları Âdem *(Aleyhisselâm)* dan beri hiç bir değişikliğe uğramamıştır ki, bunlardan ikisi peygamberlere ve kitaplara imandır. Dolayısıyla kâfir olmak için bütün kitap ve peygamberleri inkâr etmek gerekli olmayıp, bir tanesini inkâr etmek yeterli olduğu gibi, mümin olmak için de birine inanmak yeterli olmayıp hepsine inanmak şarttır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« اِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ اَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ اَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلاً (١٥٠) اُولٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقّاً وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَاباً مُهِيناً (١٥١) »

"Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler ve (iman hususunda) **Allah ile resullerinin arasını ayırmak isteyerek: "Bazısına inanırız, bazısına inanmayız" diyenler ve bunlar** (imanla küfür) **arasında bir yol tutmak isteyenler** (var ya). **İşte onlar, gerçek kâfirlerin tâ kendileridir ve biz kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır."** *(Nisa Suresi 150-151)* buyurmuştur.

Diğer bir yerde de:

« ... اَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَآءُ مَنْ يَفْعَلُ ذٰلِكَ مِنْكُمْ اِلاَّ خِزْيٌ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُرَدُّونَ اِلٰى اَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ (٨٥) اُولٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ فَلاَ يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلاَهُمْ يُنْصَرُونَ (٨٦) »

"Siz kitabın bir kısmına inanıp, bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Şu halde sizden bu işi yapanın cezası: Dünya hayatında rüsvaylıktan başka (bir şey) **değildir. Kıyamet gününde ise onlar, azabın en şiddetlisine sevk olunacaklar** (sürülecekler) **dir. Ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **yaptıklarınızdan asla gafil** (habersiz) **değildir."**

İşte onlar, ahirete mukabil (karşılık) **dünya hayatını** (alçak olan bir hayatı) **satın almış kimselerdir** (ahireti kazanmak ellerindeyken ondan yüz çevirmişlerdir). **Onun için kendilerinden azap hafifletilmeyecektir. Ve onlar yardım da olunmayacaklardır."** *(Bakara suresi: 85 den ve 86)* buyurmaktadır.

Görüldüğü gibi Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimelerinde, peygamberler ve kitaplar arasında inanmak bakımından ayırım gözetenleri: "Hakiki kâfir" di-

ye nitelemiş ve azaplarının dindirilmeyeceğini, kimse tarafından da yardım olunamayacaklarını açıklayarak cennete girmelerini imkânsız kılmıştır.

Artık bunları cennete sokmak isteyenlerin kendilerini cennetten çıkardıkları aşikârdır. Bu görüşün sahipleri büyük tenkitlere maruz kalınca, çağdaş diye tanımladıkları tefsirlerinde bir yorum değişikliği yaparak: "Biz, bütün peygamberlere inanmak şart değildir demek istemedik, inanmak şartsa da uymak şart değildir.

Dolayısıyla Muhammed *(Aleyhisselâm)* ın peygamber olduğuna inanmayan bir yahudi ve hristiyan cennete giremeyecekse de onun hak peygamber olduğuna inanmakla beraber ona uymayıp kendi dininde kalanlar cennete girebilirler." demiş ve böylece bir bataklıktan kurtulalım derken daha büyük uçuruma düşmüşlerdir. Çünkü Mevlâ Tealâ:

« ... قَالَ عَذَابِى أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَآءُ وَرَحْمَتِى وَسِعَتْ كُلَّ شَىْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَوٰةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِاٰيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ (١٥٦) اَلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِىَّ الْأُمِّيَّ الَّذِى يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِى التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجِيلِ ... (١٥٧) »

"(Allah) **buyurdu ki: Ben azabımı dilediğime isabet ettiririm, rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır, onu** (rahmetimi küfürden ve günahlardan) **sakınan, zekâtını veren ve bizim ayetlerimize inananlara yazacağım** (özellikle onlara ayıracağım).

(Onlar), **yanlarındaki Tevrat ve İncil'de** (ismini ve sıfatını) **yazılı buldukları ümmî Nebi** (okuma yazma bilmez) **olan o Resule** (Muhammed *(Aleyhisselâm)* **a tâbi olan** (uyan) **lardır."** buyurmaktadır. *(Araf Suresi:156-157 den)*

Görüldüğü gibi ayet-i kerimelerinde Mevlâ Tealâ rahmetini ve cennetini, ayetlerine inanan ve ahir zaman peygamberine uyanlara tahsis etmiştir ve sadece inanmak şartıyla yetinmeyip uymayı da şart koşmuştur.

Nitekim ayet-i kerimenin sonunda:

« ... فَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِى أُنْزِلَ مَعَهُ أُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (١٥٧) »

"Artık ona (Muhammed *(Aleyhisselâm)* a) **iman edenler, ona ta'zim edenler** (saygı gösterenler), **ona yardım edenler ve onunla birlikte indirilen nur** (ışık kaynağı olan Kur'an) **a uyanlar** (var ya) **işte onlar felâh bulan** (kurtulan) **ların tâ kendileridir."** *(Araf Suresi:157 den)* buyurarak,

Kurtuluş için peygambere inanıp uymayı şart koştuktan sonra Kur'an'a uymayı da şart koşmuştur. Dolayısıyla dünyayı iyilikle doldursalar da Resule ve Kur'ana uymayan yahudi ve hristiyanların kurtulmaları mümkün değildir. Nitekim Mevlâ Tealâ onların iyilikleri hakkında:

« وَقَدِمْنَا اِلىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَآءً مَنْثُوراً (٢٣) »

"Onların yaptıkları (kâfirlerin misafire ikram ve akrabayı ziyaret gibi iyi) **işlerine geldik** (ele aldık) **ta onu saçılmış zerreler yaptık** (boşa çıkarttık)." *(Furkan Suresi:23)* buyurmuştur. Yine böylece Mevlâ Tealâ:

« قُلْ يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنِّى رَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيعاً الَّذِى لَهُ مُلْكُ السَّمٰـوَاتِ وَالْاَرْضِ لَااِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحْيِى وَيُمِيتُ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ الَّذِى يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ (١٥٨) »

"De ki: Ey insanlar! Şüphesiz ki ben sizin hepinize, göklerin ve yerlerin mülkü kendisine ait olan, kendisinden başka hiç bir ilâh olmayan, dirilten ve öldüren Allah'ın elçisiyim. Öyle ise Allah'a ve onun kelimelerine inanan ümmî peygamber olan resulüne inanın ve ona uyun ki hidayet bulasınız (doğru yola kavuşasınız)." *(Araf Suresi:158)* buyurmuştur.

Bu ayet-i celileden de anlaşıldığı üzere doğru yolu bulmak için sadece peygambere inanmak yeterli olmayıp ona uymak da şart koşulmuştur. Dolayısıyla Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e inanmayan ve uymayan yahudi ve hristiyanların hidayete ermeleri ve cennete girmeleri asla mümkün değildir.

Zaten Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e inanmayan yahudi ve hristiyanların kendi kitaplarına da imanı geçerli değildir. Zira Tevrat ve İncil Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in isim ve sıfatları ile dolu olup, o peygamber geldiğinde ona inanmalarını emretmiştir. Dolayısıyla bu emri tutmayanların kendi kitaplarına da imanları olmadığından her hâl-ü kârda cennete girmeleri düşünülemez.

Bu görüş sahiplerinin reddedilmeye şayan hiç bir delilleri bulunmadığı hâlde, bir takım cahillerin onlara kanmaması için daha açık bir delil zikredelim. Mevlâ Tealâ'nın:

« وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا كَآفَّةً لِلنَّاسِ بَشِيراً وَنَذِيراً (٢٨) »

"Biz seni, bütün insanlara ancak müjdeleyici ve korkutucu olarak gönderdik." *(Sebe Suresi:28 den)* kavl-i şerifi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in arap acem, yahudi ve hristiyan kitaplı-kitapsız demeden bütün insanlara gönderildiğini açıkça ortaya koymaktadır.

« وَ مَا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا لِيُطَاعَ بِاِذْنِ اللّٰهِ ... (٦٤) »

"Biz her peygamberi Allahın izniyle ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik." *(Nisa Suresi:64 den)* ayet-i kerimesi de her milletin kendilerine gönderilen peygambere itaat etmeleri gerektiğini açıklamaktadır.

Hâl böyle iken kendilerine gönderilen peygamberi yalanlayan ve ona itaat etmeyen bir toplumun cennete gireceğini söylemek açık bir küfürdür.

Burada şunu da belirtelim ki, bu ayet-i celilede iman şartlarından sadece ikisinin - Allah'a ve Ahirete inanmanın -zikriyle yetinilmesi, diğer iman şartlarına inanılmaksızın kurtuluş olduğunu ifade etmez, zira Kur'an-ı Kerim'in ayetleri hiç bir zaman birbirini bozmayıp, her vakit birbirini doğrulayıp şerhetmektedir. Nitekim diğer bir ayet-i kerimede de:

« اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَانُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ ... (٢٨٥) »

"O peygamber (Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **de, kendisine Rabbinden indirilene** (Kuran-ı Kerim'e ve onun bütün beyanatına, açıklamalarına) **iman etti** (inandı), **müminler de** (inandılar). **Hepsi de Allah'a, onun meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inandı** (lar), **ve: 'Biz O'nun** (Allah-u Tealâ'nın) **peygamberlerinden hiç birinin arasını ayırmayız** (hepsine inanırız' dediler)." *(Bakara suresi:285)* buyrularak kitaplara ve peygamberlere iman şartları açıklanmıştır. Ayrıca:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِى نَزَّلَ عَلٰى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِى اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلاً بَعِيداً (١٣٦) »

"Ey iman edenler! Allah'a, peygamberine, ayet ayet indirdiği o kitaba (Kur'an'a) **ve daha önce topyekûn indirdiği** (bütün) **kitap** (lar) **a iman** (da sebat) **edin. Kim, Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse, muhakkak ki o,** (dosdoğru yoldan) **uzak bir sapıklıkla sapıtmıştır. "** *(Nisa Suresi:136)* buyurarak, kitapları ve peygamberleri inkârı, Allah'ı, melekleri ve ahireti inkâr sırasında zikretmiş ve bu kimselerin haktan çok uzak bir sapıklığa düştüklerini açıklamıştır.

Yahudi ve hristiyanların cennete gireceklerini iddia edenlerin asıl dayanakları, neshi inkârdır. Onlara göre İncil, Tevrat'ı neshetmemiş, Kur'an-ı Kerim de İncil'in geçerliliğini kaldırmamıştır. Halbuki neshi inkâr etmek, yaratılıştaki değişiklikleri inkâr etmek veya âlemdeki değişikliklerin kanunsuzluğunu iddia etmek gibi cehaletten başka bir şey değildir.

Neshi inkâr etmek isteyenler şunu düşünmelidirler ki, eğer Allah-u Tealâ'nın bir nesih kanunu olmasaydı âlemde ne bir değişiklik, ne de insanlar arasındaki sözleşmelerin bozulması mümkün olurdu. Fakat şu da bilinmelidir ki, neshin mütaallakı (ilgi alanı) ancak, zaman ve mekân değişikliği ve insanların faydalarının gözetilmesiyle ilgili fıkıh hükümleri olabilir.

Geçmiş dinlerde ve islâmın başlangıcında kaldırıldığı açıklanmış olan hükümler de hep bu kabildendir, yoksa amelle ilgili olmayıp sadece bilinmesi istenen doğru haberler nesh olamaz. Her zaman hak ve sabit olan iman şartları, gökten indirilen bütün dinlerde eşit olarak mahfuz tutulur (korunur).

Gerek bilgisizlikten gerekse şeytanlıktan dolayı tahrif (değiştirme) suretiyle dinlere girmiş olan bozuk inançlar ve yanlış düşünceler, itikad hususunda olsun fıkıh hususunda olsun daima red ve iptal edilir.

Tefsirinde bulunduğumuz bu ayet-i kerime furûattan değil en yüksek iman temellerindendir. Çünkü: (مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحاً فَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ) **Allah'a ve Ahirete inanıp salih amel işleyenlere korku ve üzüntü yoktur."** düsturu ezeli bir gerçektir. Bunu kabul ve tatbik etmeyen hiç bir din gerçek bir din değildir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in tebliğ ettiği bu gerçek,Musa *(Aleyhisselâm)* ın da, İsa *(Aleyhisselâm)* ın da ve bütün peygamberlerin de duyurduğu bir hakikattır. Gerek geçmiş, gerekse gelecek ümmetlerde gerçek müminler bu düstura boyun eğenlerdir. Gerçek müslüman ve neticede kurtulacak olanlar da ancak bunlardır.

Yahudi, Hristiyan ve Sabi'în fırkaları ciddi bir iman ile Allah'a boyun eğmedikleri ve bu ayet-i kerimede bahsedilen iman ve salih ameli tatbik etmedikleri andan itibaren kâfir olmuşlardır, bütün münafıkların da hükmü böylecedir.

Hasıl-ı Kelâm: Mevlâ Tealâ bu ayet-i celiledeki müjdesini, mümin görünenler, yahudi, hristiyan ve Sabi'în gibi yıldıza tapanlar, dinli-dinsiz, mecusi-zındık, kim olursa olsun bunlardan Allah'a ve ahirete gerçekten inanıp, inanmak hususunda peygamberler ve kitaplar arasında fark gözetmeyen ve salih amel işleyen hakiki müminlere tahsis etmiştir. Doğu batı değişir, bu kanun değişmez. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارٰى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ اَشْرَكُوا اِنَّ اللّٰهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ (١٧) »

"Mümin olanlar, yahudi olanlar, Sabiî'ler, hristiyanlar, mecusîler ve müşrik olanlar (var ya) **Şüphesiz ki Allah, kıyamet günü bunların aralarını mutlaka ayıracaktır. Şüphesiz ki Allah her şeye hakkıyla şahittir."** *(Hac Suresi:17 den)* buyurmaktadır ki, bu, zikredilen fırkaların aynı yerde olamayacaklarının, bir kısmının cennete, diğer bir kısmının da cehenneme gönderileceğini açıkça ifade etmektedir.

Yahudi ve hristiyanların cennete gideceklerini iddia eden bu zındıklar: "Bu ayette kimin nereye gideceği belirtilmemiş, ancak bu fırkalar arasında bir ayırım yapılmış." diyecek olurlarsa, onların böyle diyeceklerini ilm-i ezeli'siyle bilen Mevlâ Tealâ:

« اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا اُولٰئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ (٦) »

"Şüphesiz ki ehli kitap (yahudi ve hristiyan) **ve müşriklerden küfr** (inkâr) **edenler, içinde ebedî kalacakları cehennem ateşindedirler. İşte yaratıkların en şerlisi ancak onlardır."** *(Beyyine Suresi:6)* buyurarak, onlara cevap vermiştir. Haktan sonra sapıklıktan başka ne vardır?

Allah-u Tealâ cümlemizi, ayetlerini tersine yorumlayarak kâfir olmaktan ve böyle yapanlara uymaktan muhafaza eylesin. Âmin..,

"Ukûdü'l-Elmâs" isimli eserde zikredildiği üzere bir takım kimseler bu ayet-i celileyi delil getirerek, yahudi ve hristiyanların da mümin olduklarını iddia etmektedirler, halbuki bu ayet-i celilenin manası bu olsaydı Mevlâ Tealâ: (مَنْ امَنَ منهم بالله) **"Onlardan Allah'a inananlar."** buyurarak müminleri tahsis etmezdi. Ayrıca Mevlâ Tealâ:

« قولُوا اٰمنّا بالله وما انزل الينا وما انزل الىٰ ابرٰهيم واسمٰعيل واسحٰق ويعقوب والاسباط وما اوتى موسىٰ وعيسىٰ وما اوتى النبيّون من ربّهم لانفرّق بين احدٍ منهم ونحن له مسلمون (١٣٦) »

"(Ey mü'minler!) **Deyin ki: 'Biz Allah** (-u Tealây) **a ve bize indirilen** (Kur'an-ı Kerim'e)**ve İbrahim** *(Aleyhisselâm)*, **İsmail** *(Aleyhisselâm)*, **İshak** *(Aleyhisselâm)*, **Ya'kup** *(Aleyhisselâm)* **ve Esbat** (onların mü'min olan çocukların) **a indirilmiş olan** (sayfalar) **a ve Musa ile İsa'ya** *(Aleyhimesselâm)* **verilen** (Tevrat ve İncil) **e ve** (bütün) **peygamberlere Rableri tarafından verilmiş olan şeyler** (kitap ve ayetler) **e iman ettik, biz onlardan hiç birinin arasını ayırmayız ve biz O** (Allah-u Tealâ Hazretleri) **ne müslim** (teslim olucu) **larız."** *(Bakara suresi 136)* kavl-i şerifiyle imandan kastedilen manayı açıklamış, peşinde de:

« فان اٰمنوا بمثل ما اٰمنتم به فقد اهتدوا وان تولّوا فانّما هم فى شقاقٍ فسيكفيكهم الله وهو السّميع العليم (١٣٧) »

"Artık onlar, sizin O'na (Allah'a) **iman ettiğiniz gibi iman ederlerse, muhakkak hidayete ermiş olurlar ve eğer yüz çeviririlerse, şüphe yok ki onlar** (Allah'a karşı) **büyük bir muhalefet** (ayrılık) **içindedirler. O halde Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **onlara karşı sana yetecektir. Ve O, ziyade işitici, ziyade bilicidir."** *(Bakara suresi:137)* buyurmuştur.

Yine böylece Mevlâ Tealâ:

« وقالوا كونوا هودًا او نصارىٰ تهتدوا قل بل ملّة ابرٰهيم حنيفًا وما كان من المشركين (١٣٥) »

"Ve (yahudilerle hristiyanlar, müslümanlara) **dediler ki: 'Yahudiler veya hristiyanlar olunuz ki, doğru yolu bulasınız.'** (habibim! Onları reddetmek üzere) **De ki:** '(Biz sizin dediğiniz gibi olmayız) **Bilakis bütün batıl din-**

lerden hak dine meyledici olan İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın milleti (onun dininin ehli) oluruz. Halbuki O (İbrahim *(Aleyhisselâm)*, müşrik (Allah'a ortak koşucu) lardan değildi." *(Bakara suresi:135)* buyurmuş, bundan evvel de:

« رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (١٢٩) وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ اِبْرٰهِيمَ اِلاَّ مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَاِنَّهُ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ (١٣٠) اِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ اَسْلِمْ قَالَ اَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ (١٣١) »

"Ey Rabbimiz! Onların arasında kendilerinden bir resül gönder ki, onlara senin ayetlerini okusun, onlara kitap (Kur'an) ve hikmet (sünnet ve ahkam-ı şer'iyyey) i öğretsin ve onları (bütün pisliklerden) tertemiz etsin. Şüphe yok ki Sen, ancak Sen, Azîz (yegâne galip) sin, Hakîm (her yaptığı yerinde olan) sın."

"İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın milletinden (yolundan, şeriatından) nefsini zelil, (alçak) hakîr (düşük) edenden başka kim yüz çevirir. (Zira) Nam-ı Ulûhiyyetime yemin ederim ki, elbette muhakkak biz (Azîmü-ş Şân) onu dünyada (diğer kullar arasından nübüvvet ve hikmetle) seçtik ve şüphesiz O, ahirette elbette salihler (zümresin) dendir."

"Hani o vakit ki, Rabbi O'na: 'İslâm ol (dinini Rabbin için halis kıl, İslâm üzere müstakim ve sabit ol).' buyurdu. O da: 'Âlemlerin Rabbine teslim oldum (dinimi ve ibadetimi ancak O'na tahsis ettim, ayırdım).' dedi." *(Bakara suresi:129 - 131)* ayet-i kerimeleriyle İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın milletini açıklamış, akabinde de, İbrahim oğlu Yakub *(Aleyhisselâm)* ın, oğullarına İslâmı vasiyet ettiğini bildirmek üzere:

« وَوَصّٰى بِهَا اِبْرٰهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى لَكُمُ الدِّينَ فَلاَ تَمُوتُنَّ اِلاَّ وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ (١٣٢) »

"Ve bununla (İslâm diniyle) İbrahim *(Aleyhisselâm)* da oğullarına vasiyyette bulundu, Ya'kup *(Aleyhisselâm)* da (her biri dedi ki): 'Ey oğullarım! Muhakkak Allah (-u Tealâ) sizin için (tabi olacağınız) Din'i (Mübin-i İslâm'ı) seçti, binaenaleyh siz ancak müslümanlar olarak ölün." *(Bakara suresi:132)* buyurmuştur. Diğer bir ayet-i kerimesinde Mevlâ Tealâ:

« وَاٰمِنُوا بِمَا اَنْزَلْتُ مُصَدِّقاً لِمَا مَعَكُمْ وَلاَ تَكُونُوا اَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ وَلاَ تَشْتَرُوا بِاٰيَاتِي ثَمَناً قَلِيلاً وَاِيَّايَ فَاتَّقُونِ (٤١) »

"Ve (ey İsrail oğulları!) Sizinle beraber bulunan (Tevrat'ın aslın) ı tastik edici (doğrulayıcı) olarak indirdiğim (Kur'an-ı Kerim) e inanın. Ve (geç-

mis semavî, gökten inen kitaplardan, Kur'anın şanını ve hakikatını bildiğiniz için, ona ilk inanması lazım gelen siz olduğunuz halde) **onu ilk inkar eden siz olmayın. Ve ayetlerimi az bir pahaya** (menfaate) **değişmeyin ve** (inanıp, hakka uyup, dünya menfaatlerinden yüz çevirmek suretiyle) **ancak Benden, Benden sakının."** *(Bakar suresi:41)* buyurarak, onlara imanı emretmiştir. Zaten onlar Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e indirilene inanmış olsalardı, yahudi, nasrani ve sabiî ismini almayacak, bilakis müslüman olarak anılacaklardı.

Kıble meselesinde de Mevlâ Tealâ:

« وَلَئِنْ اَتَيْتَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ اٰيَةٍ مَاتَبِعُوا قِبْلَتَكَ وَمَاانْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَآءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَاجَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ اِنَّكَ اِذًا لَمِنَ الظّٰلِمِينَ (١٤٥) »

"(Habibim!) **Kasem** (yemin) **olsun ki, eğer** (bundan evvel) **kendisine kitap verilenlere,** (Kâbe-i Muazzama'ya yönelmenin hak olduğuna dair) **her ayeti** (delili, mucizeyi) **getirecek olsan da, onlar** (inatlarından) **yine senin kıblene uymazlar. Sen de onların kıblesine tâbi** (uyucu) **değilsin hatta onların bazısı da, bazısının** (yahudiler hristiyanların, hristiyanlar da yahudilerin) **kıblesine uyucu değildir.**

Andolsun ki (habibim! Kıblenin ancak Kâbe-i Muazzama olduğuna dair) **sana gelen** (bunca) **ilim** (bilgi ve vahiy) **den sonra,** (faraza) **onların isteklerine uyacak olursan, o takdirde şüphesiz sen elbette** (nefsine) **zulmedici** (kendine yazık eden) **lerden** (sayılır) **sın."** *(Bakara suresi:145)* buyurarak, onları müslüman olarak zikretmeyip, ehli kitap diye adlandırmış ve onların yollarını ehva (arzular) diye vasıflamıştır. Yine böylece Mevlâ Tealâ:

« وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلاً مَا يُؤْمِنُونَ (٨٨) وَلَمَّا جَآءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَآءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الْكَافِرِينَ (٨٩) بِئْسَمَا اشْتَرَوْا بِهِ اَنْفُسَهُمْ اَنْ يَكْفُرُوا بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ بَغْيًا اَنْ يُنَزِّلَ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلٰى مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِ فَبَآؤُا بِغَضَبٍ عَلٰى غَضَبٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ (٩٠) وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا نُؤْمِنُ بِمَا اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَآءَهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَهُمْ قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ اَنْبِيَآءَ اللّٰهِ مِنْ قَبْلُ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (٩١) »

"**Ve** (yahudiler peygamberle alay ederek) **dediler ki: 'Bizim kalplerimiz perdelidir** (kaşarlanmıştır, bize laf kâr etmez. Bunun üzerine Mevlâ Tealâ

cevaben şöyle buyurdu). Öyle değil! Allah (-u Tealâ) onlara küfürleri (inkarı seçmeleri) sebebiyle lanet etmiştir. Onun içindir ki az, pek az iman ederler."

"Vakta ki onlara (yahudilere) Allah tarafından yanlarında olan (Tevrat) ı doğrulayıcı bir kitap (Kur'an-ı Kerim) geldi. Halbuki ondan önce kafirlere karşı, (gelecek olan peygamber ve kitapla) fetih (ve nusret) istiyorlardı. Fakat o tanıdıkları şey (olan Kur'an-ı Kerim ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*) kendilerine geldiği gibi (hased ve çekememezliklerinden birde riyaset sevgisi yüzünden) ona küfrettiler (onu inkar ettiler). Artık Allah (-u Tealân) ın laneti o kafirlerin üzerinedir."

"Allah (-u Tealân) ın, kullarından dilediğine fazl (-u kerem) inden (ibaret olan vahyi, peygamberliği) indirmesini çekemedikleri için, Allah'ın indirdiği şeyi (Kur'an'ı) inkar ederek nefislerini sattıkları şey (küfür) ne çirkin bir şeydir. Artık (o yahudiler) gazap üstüne gazaba uğradılar. Ve o kafirler için (kendilerini) alçak edici bir azap vardır."

"(Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabı tarafından) Onlara (Medine ve etrafındaki yahudilere), 'Allah (-u Tealân) ın indirdiğine (kitapların hepsine) iman edin' dendiği vakit, onlar: 'Biz bizim üzerimize indirilmiş olan (Tevrat) a iman ederiz (inanmaya devam ederiz).' derler. Ve onun (onlara indirilenin) ötesindeki (dışındaki) ni inkar ederler.

Halbuki o (gönderilen kitap) da kendileriyle beraber olan (Tevrat) ı doğrulayıcı (bir) gerçektir. (Habibim! Sözleriyle işleri arasındaki zıddıyyeti ve tersliği beyan etmek üzere onlara) De ki: 'Eğer siz (kendi kitabınız olan Tevrat'a hakikaten) iman etmiş kimselerseniz, bundan evvel Allah (-u Tealâ Hazretlerin) in peygamberlerini niçin öldürüyordunuz?" *(Bakara suresi:88-91)* ayet-i kerimelerinde yahudilerin kâfir ve melun olduklarını, Allah-u Tealâ'nın indirdiği kitaplara inanmadıklarını, kendilerine indirilen Tevratın dışındaki hak olan kitaplara küfrettiklerini beyan etmiştir.

Yine böylece onların Allah'a, meleklere ve peygamberlere düşmanlıkları hususunda:

«مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَاِنَّ اللّٰهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ (٩٨)

وَلَقَدْ اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا اِلَّا الْفَاسِقُونَ (٩٩)»

"Her kim Allah (-u Tealây) a, onun meleklerine, peygamberlerine ve (hassaten) Cebrail ile Mikail *(Aleyhimesselâm)* a düşman olursa, şüphesiz Allah (-u Tealâ Hazretleri) de o kafirlerin düşmanıdır (binaenaleyh onlara en şiddetli bir azapla azabedecektir)."

"Yüce zatım hakkı için elbette muhakkak biz sana çok açık ayetler indirdik. Onları (bu ayetleri küfürde inat edip, ilâhî sınırlardan çıkan) fasıklardan başka bir kimse inkar etmez." *(Bakara suresi: 98-99)* buyurarak, onların kâfirliklerini ve kendisinin onlara düşman olduğunu belirtmiştir. Başka bir yerde Mevlâ Tealâ:

« وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ اِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ ... (١٠٩) »

"Ehli kitaptan bir çokları, kendilerine hak zahir olduktan (açıklandıktan) **sonra, nefislerinden kaynaklanan haset** (çekememezlik) **den dolayı sizi, imanınızdan sonra, kâfirler haline çevirmek istediler."** *(Bakara suresi:109 dan)* buyurarak, islâmın tersinin küfür olup ehlinin küffar olduğunu, ehli kitabın da bu durumda olduğunu bize haber vermiştir. Ve yine:

« وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ اِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدَىٰ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَآءَهُمْ بَعْدَ الَّذِى جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَالَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَانَصِيرٍ (١٢٠) »

"(Habibim!) **Sen onların milletine** (dinine) **uymadıkça, ne yahudiler, ne de hristiyanlar senden asla hoşnut olmaz** (lar. Onlar böylece ancak kendi dinlerinin hidayet olup, diğerlerinin dalalet olduğunu iddia etmiştirler. Habibim!) **De ki: 'Şüphesiz asıl hidayet ancak Allah'ın hidayetidir** (ki o da, islâmdır).

(Habibim!) **Vallahi sen, sana gelen ilim** (vahiy) **den sonra,** (faraza) **onların hevalarına** (din diye tabir ettikleri, nefislerinin arzularından doğan batıl görüşlerine) **uyacak olursan, senin için Allah** (-u Tealâ Hazretleri tarafın) **dan** (gelecek olan azaptan seni koruyacak) **ne bir yâr bulunur, ne de bir yardımcı."** *(Bakara suresi 120)* kavl-i şerifiyle yahudi ve hristiyanların dinlerinin doğru olmayıp, dalâletin tâ kendisi olduğunu ve onlara uyanların perişanlığını bize açıklamıştır.

Mevlâ Tealâ, bütün peygamberlere inanmanın gerekliliği hususunda:

« اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَانُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيرُ (٢٨٥) »

"O peygamber (Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **de, kendisine Rabbinden indirilene** (Kur'an-ı Kerim'e ve onun bütün beyanatına, açıklamalarına) **iman etti** (inandı). **Müminler de** (inandılar), **Hepsi de Allaha, onun meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inandı** (lar) **ve:**

'Biz onun (Allah-u Tealâ'nın) **peygamberlerinden hiç birinin arasını ayırmayız** (hepsine inanırız). **Ve biz işittik** (Allah-u Tealâ tarafından gelen emir ve yasakları anladık) **ve itaat ettik** (bütün emir ve yasaklarına boyun eğdik) **Ey Rabbimiz! Mağfiretini** (beşeriyet sebebiyle işleyeceğimiz kusurlarımızı affetmeni) **dileriz ve** (ölüp dirilerek) **dönüş** (ümüz) **ancak sanadır.' dediler."** *(Bakara suresi:285)* buyurmuş,

« اِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ اَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ

بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ اَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلاً (١٥٠) اُولٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقّاً وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَاباً مُهِيناً (١٥١)

"Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler ve (iman hususunda) **Allah ile resullerinin arasını ayırmak isteyerek: 'Bazısına inanırız, bazısına inanmayız.' diyenler ve bunlar** (imanla küfür) **arasında bir yol tutmak isteyenler** (var ya)."

İşte onlar, gerçek kâfirlerin tâ kendileridir ve biz kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.*(Nisa suresi:150-151)* kavl-i şerifleriyle de, bazısına inanıp, bazısını inkâr ederek peygamberlerin arasını ayıranların, meselâ Musa *(Aleyhisselâm)* a inanıp, İsa *(Aleyhisselâm)* a inanmayan veya İsa *(Aleyhisselâm)* a inanıp, Muhammed *(Salavatullahi alâ nebiyyinâ ve aleyhim ecmaîn)* e inanmayanların tevilsiz ve mecazsız hakiki manada kâfir olduklarını bildirmiş:

« وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ اُولٰئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ اُجُورَهُمْ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوراً رَحِيماً (١٥٢) »

"Allah'a ve peygamberlerine iman eden ve onlar (peygamberler) **den hiç birinin arasını ayırmayanlar** (a gelince), **işte** (Allah) **onların mükâfatlarını** (kat kat) **verecektir ve Allah ziyade mağfiret eden** (günahları örten) **dir. Çok rahmet** (hasenatı kabul) **edendir."** *(Nisa suresi:152)* kavl-i şerifiyle de peygamberler arasında ayırım yapmayıp hepsine birden inananların müjdelerini zikretmiştir.

Mevlâ Tealâ, bütün insanlara hitaben:

« يَا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَاٰمِنُوا خَيْراً لَكُمْ وَاِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيماً حَكِيماً (١٧٠) »

"Ey insanlar! O resul, size rabbinizden hakkı (kendisinde hiç şüphe olmayan gerçek bir din-i islâmı) **getirmiştir. O hâlde kendi hayrınıza** (iyiliğinize) **olarak iman edin** (ona inanın).

Eğer inkâr ederseniz (o Allah sizin imanınızdan faydalanmadığı gibi, küfrünüzden de zarar görmez, onun size ihtiyacı yoktur) **Şüphesiz ki göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Allah'ındır ve Allah** (bütün kullarının hâllerini) **ziyade bilen,** (kullarına yaptığı muamelelerde) **ziyade hikmet sahibidir."** *(Nisa suresi:170)* buyurarak, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e inanmayı emretmiş, inanmamayı ise küfür (kâfirlik) sayarak, bu yüzden bütün insanlığı tehdit etmiştir.

Mevlâ Tealâ, hak dinin ancak islâm olduğunu beyan sadedinde:

« اِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلاَمُ ... (١٩) »

"**Şüphesiz ki Allah indinde** (hak) **din islâmdır.**" *(Ali İmran Suresi:19 dan)* buyurmuştur. Mevlâ Tealâ:

« اَفَغَيْرَ دِينِ اللهِ يَبْغُونَ وَلَهُ اَسْلَمَ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَاِلَيْهِ يُرْجَعُونَ(٨٣) »

"Artık onlar, Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar? Halbuki göklerde ve yerdekiler ister istemez O'na teslim olmuştur ve (sonunda da) **ancak O'na döndürüleceklerdir."** *(Ali İmran Suresi:83),* başka bir yerde:

« وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ (٨٥) »

"Her kim, İslâmdan başka bir din ararsa (bilsin ki) **kendisinden** (böyle bir din) **asla kabul edilmeyecek ve o, ahirette ziyan edenlerden olacaktır."** *(Ali İmran Suresi:85),* yine böylece:

« ... مِلَّةَ اَبِيكُمْ اِبْرٰهِيمَ هُوَ سَمّٰيكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ ... (٧٨) »

"Babanız İbrahim'in dinine (uyun). O (Allah-u Tealâ) **gerek daha önce** (geçmiş kitaplarda), **gerekse bu** (Kur'a) **nda size 'Müslümanlar' adını verdi."** *(Hac Suresi:78 den)* buyurarak, hak dinin ancak islâm olduğunu ve insanlar içinde islâmdan başka din arayanlar bulunduğunu beyan ederek, bize islâmın ne olduğunu öğretmiştir.

Mevlâ Tealâ, ehli kitabı islâma davet etmek üzere:

« قُلْ يَااَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَآءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللهَ وَلَانُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللهِ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِاَنَّا مُسْلِمُونَ (٦٤) »

"(Ey Resulüm!) De ki: Ey Ehli kitap! Sizinle bizim aramızda müsavi (manası eşit ve bütün kitaplarda kabul edilmiş olan) **bir kelimeye** (söze) **gelin,** (o da şudur ki,) **Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim** (tapmayalım) **ve ona hiç bir şeyi ortak koşmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi Rabler edinmesin** (Allah'ın emir ve yasaklarını bırakıp da, bir takım insanların uydurduklarını kabul ederek onları ilâhlaştırmasın).

Eğer yine yüz çevirirlerse (İşte o zaman): '(Ey kâfirler) **şahit olun ki, şüphesiz biz müslümanlarız.' deyin."** *(Ali İmran suresi:64)* buyurmuş ve bu sözden yüz çevirenin müslüman olmadığını açıklamıştır. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ümmeti ise, bu ayet-i kerimede bulunan sözü söyleyip ona inandıklarından gerçek manada müslümandırlar. Mevlâ Tealâ'nın:

« شَهِدَ اللهُ اَنَّهُ لَااِلٰهَ اِلَّا هُوَ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَاُولُوا الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَااِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (١٨) اِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللهِ الْاِسْلَامُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَاجَآءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاٰيَاتِ اللهِ فَاِنَّ اللهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ (١٩) فَاِنْ حَآجُّوكَ فَقُلْ

اَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلّٰهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ وَقُلْ لِّلَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ وَالْاُمِّيّٖنَ ءَاَسْلَمْتُمْ فَاِنْ اَسْلَمُوْا فَقَدِ اهْتَدَوْا وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلٰغُ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌ بِالْعِبَادِ (٢٠) ﴾

"Allah (-u Tealâ), **şu hakikatı: Kendinden başka hiç bir ilâh olmadığını, adaleti ayakta tutarak** (delilleriyle, ayetleriyle) **açıkladı. Melekler de** (bunu ikrar etti, hakiki) **ilim sahipleri** (nebiler ve âlimler) **de** (böylece inandılar. Evet) **Ondan başka hiçbir ilâh yoktur.** (O), **Azîz** (mutlak galip) **dir, Hakîm** (her işi yerli yerinde olan) **dır."**

"Şüphe yokki Allah indinde (hak olan) **din, İslâm** (müslümanlık) **dır. O kendilerine kitap verilmiş olanlar** (başka sebeple değil) **ancak kendilerine ilim** (kitaplarındaki açıklamalar) **geldikten sonra, aralarındaki hasetten dolayı ihtilâfa** (ayrılığa) **düştü** (ler).

Her kim Allah'ın ayetlerini (Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve Kuran'ı) **inkar ederse** (şüphesiz ki Allah-u Tealâ onların cezasını süratle verecektir). **Şüphesiz ki Allah hesabı pek çabuk görendir."**

"(Habibim!) **Seninle mücadele ederlerse,** (şöyle) **de: "Ben, bana uyanlarla birlikte kendimi Allah'a teslim ettim." Kendilerine kitap verilenlerle ümmîlere** (arap müşriklerine) **de ki: "Siz de islâma girdiniz mi?"**

Eğer islâma girerlerse, muhakkak dosdoğru yolu buldular, eğer yüz çevirirlerse, artık sana düşen, ancak duyurmaktır. Ve Allah kulları (nı) **çok iyi görücüdür."** *(Ali İmran suresi:18-20)* kavl-i şerifleri de bunun bir benzeridir.

Çünkü Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilelerinde kendisinin bir tek ilâh olduğuna şahitlik ettikten sonra, kendi nezdindeki gerçek dinin ancak islâm olduğunu ve ehli kitabın müslüman olmadıklarını bize anlatmıştır.

Hasıl-ı kelâm, bir âlim Kur'an-ı Kerim'de bu mana hakkındaki ayet-i kerimeleri araştıracak olsa, bu delillerden ciltler dolusu toplaması mümkündür. Artık bu mesele ehli islâm arasında kat'iyyet kazanmıştır .

Bütün insanlar mümin sayılacak olursa dine davet edilmeleriyle emrolunduğumuz, cizye ödeyinceye kadar cihatlarıyla memur kılındığımız, ateşla ve azapla tehdit olunan, kestiklerini yemek ve kadınlarıyla evlenmek yasaklanan kâfirler kimlerdir.

Bu hususta daha nice ahkâm-ı şer'iyye'yi saymak mümkündür ki, bütün dinler doğru kabul edildiği takdirde, peygamberlerin gönderilmesine ve bu kitapların indirilmesine ne gerek vardır?

Bu kadar açık deliller karşısında bir takım ilâhiyyat proflarının hâlâ bu fikirlerinde ısrar etmeleri ve bu kişilerin din ve Kur'an hakkında tahrife kalkışmalarının kâfirlik sayılmayıp galât ve hata olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Bunun ancak dinle oynamak ve zındıklıktan başka bir şey olmadığı aşikârdır.

Allah-u Tealâ onlara adaletiyle muamele eylesin, bizi de böyle vartalara düşmekten muhafaza eylesin. Âmin..,

Tekrar ayet-i celilemizin tefsirine dönerek, müminler için korku ve üzüntü olmayacağı hakkında tefsir ehlinin görüşlerini bildirelim:

Ruhu'l-Beyan da, Haddadî tefsirinden nakledildiğine göre, müfessirlerden bir kısmı müminlere ahirette hiçbir korku ve üzüntü olmayacağı görüşündedirler. Nitekim:

« اِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلٰئِكَةُ اَلاَّ تَخَافُوا وَلاَ تَحْزَنُوا وَاَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِى كُنْتُمْ تُوعَدُونَ (٣٠) »

"Şüphesiz: 'Rabbimiz Allah'tır.' deyip sonra istikamet gösteren (dosdoğru yolda yürüyen) **lerin üzerine** (ölüm anında) **melekler inerek 'Korkmayın, üzülmeyin ve size vaad olunan cennetlerle müjdelenin' derler"** *(Fussilet Suresi:30)* ayet-i kerimesi bu manaya delâlet etmektedir.

Bazı Müfessirler de:

« ... يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّآ اَرْضَعَتْ ... (٢) »

"Onu (kıyameti) **gördüğünüz gün her emzikli emzirdiğinden gaflet eder** (çocuğunu unutur)." *(Hac Suresi:2 den)* ayet-i kerimesi ile,

« يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ اَخِيهِ (٣٤) وَاُمِّهِ وَاَبِيهِ (٣٥) وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ (٣٦) لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَاْنٌ يُغْنِيهِ (٣٧) »

"Kişinin kardeşinden, annesinden, babasından, hanımından ve oğullarından kaçtığı gün, işte o gün herkesin kendine yet (ip art) **acak bir işi** (derdi) **vardır."** *(Abese Suresi:34-37)* ayet-i celilesinden dolayı müminlerin de zaman zaman korku ve üzüntüye kapılacaklarını söylemişlerdir. Nitekim:

٢٤٤ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ: « يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حُفَاةً عُرَاةً غُرْلاً » قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ! النِّسَاءُ وَالرِّجَالُ جَمِيعاً ، يَنْظُرُ بَعْضُهُمْ اِلىٰ بَعْضٍ؟ قَالَ ﷺ: « يَاعَائِشَةُ اَلْاَمْرُ اَشَدُّ مِنْ اَنْ يَنْظُرَ بَعْضُهُمْ اِلىٰ بَعْضٍ »

244 - Aişe*(Radıyallahu Anha)* şöyle buyurmuştur: Bir kere ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"İnsanlar kıyamet günü yalın ayak, çıplak ve sünnetsiz olarak haşrolunacaklardır."** buyurduğunu işitince: 'Erkekler kadınlar birlikte olup birbirine bakacaklar mı?" diye sorduğumda.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Ey Aişe! İş birbirlerine bakmalarından daha şiddetlidir** (O günün zorluğundan birbirlerine bakacak durumda

değillerdir)." buyurdu. *(Müslim, Cennet:14, No:2860/56, 4/2194, Buharî, Enbiya:11, No:3171, 3/1222, Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyame:3, No:2423, 4/615, Nesaî, Cenaiz:118, No:2080-81-82-83, 4/419, Darimî, Rikak:82, No:2699, 2/782, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:1950, 1/479, İbni Mace, Zühd:33, No:4276, 2/1429)*

Bu ayet ve hadis-i şeriflere rağmen, tefsirinde bulunduğumuz ayet-i celilede, müminlerin ahirette üzülmeyeceklerinin belirtilmesi, onların sıkıntıları geçici olup devam etmeyeceği için üzüntülerinin az ve kıymetsiz olduğunu ifade etmektedir.

Şu bilinsin ki, evliyaullah (Allah'ın dostların) a hiç bir korku yoktur. Çünkü onlar Kur'an-ı Kerimi açık ve gizli bütün yönleriyle tatbik etmektedir ler. Onlar dünyayı terketme hususunda nefislerine muhalefet etmekten ve kötü arzularını kırmak için katlandıkları riyazat ve mücahede (açlık susuzluk uykusuzluk) lardan dolayı da üzülmezler.

Onlar başlarına gelen, belâ, mihnet, musibet ve afetlerden de müteessir olmazlar. Çünkü onlar tahkîk (gerçek iman) a kavuşup, taklidden kurtuldukları için kendilerinden ibadetlerin zorluğu kalkmıştır. Zira onlar bütün hâllerinde Allah ile beraberdirler. Artık mümine düşen kalbinde bulunan manevi hastalığı tedavi edip, rezil sıfatlardan ve münafıklıktan kurtularak ittifak ehline (içi dışı bir olan müminlere) kavuşmaktır.

İbrahim el Havvas *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: Kalbin devası beş (şeyde) dir.

1 - Manasını düşünerek Kur'an-ı Kerim okumak,
2 - Karnın boşluğu (Allah için aç kalmak),
3 - Gece namazına devam etmek,
4 - Seher vakti Allah'a yalvarmak,
5 - Salih (iyi kimse) lerle oturmak.

Aziz Mahmud Hüdaî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: Biz, "gerçekten muslih (kulunu düzelten), Allah'tır" demekteyiz, ancak tesir bakımından en kuvvetli şey zikirdir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... اَلاَ بِذِكْرِ اللهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ... (٢٨) »

"Agâh olun! (Bilesiniz ki) **kalpler ancak Allahı anmakla mutmain olur** (yatışır, huzura kavuşur)." *(Rad Suresi:28 den)*

٢٤٥-عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « سَيَأْتِي عَلَىٰ أُمَّتِي زَمَانٌ لاَ يَبْقَىٰ مِنَ الْقُرْآنِ اِلاَّ اسْمُهُ وَلاَ مِنَ الْاِسْلاَمِ اِلاَّ رَسْمُهُ مَسَاجِدُهُمْ عَامِرَةٌ خَرَابٌ مِنَ الْهُدَىٰ فُقَهَاءُ ذٰلِكَ الزَّمَانِ شَرُّ فُقَهَاءٍ تَحْتَ ظِلِّ السَّمَآءِ مِنْهُمْ خَرَجَتِ الْفِتْنَةُ وَاِلَيْهِمْ تَعُودُ ».

245 - Muaz ibni Cebel *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Ümmetim üzerine öyle bir zaman gelecek ki, Kur'an-ı Kerim'in ancak ismi, islâmın da ancak resmi** (görünüşü) **kalacaktır.** (İslâmdan son derece uzak oldukları hâlde İslâma yemin ederek kendi isteklerini elde etmeye çalışacaklardır).

Camileri (insanlarla) **dolu,** (fakat kalpleri) **hidayetten boş olacaktır. O zamanın fıkıh âlimleri, göğün gölgesinin altındaki fakihlerin en şerlileridir, fitne onlardan çıkıp onlara dönecektir."** *(Deylemî, Firdevs :2/319-320 No.3448)*

İlimlerin zübdesi (özü) Allah'ı bilmektir. Bunun dışındaki ilimler ise Allahı bilmekle güzelleşir. İlim sahibi olan kimse haddi zatında kâmil (olgun) sayılabilirse de esas maksat o ilme göre amel etmektir. Amelsiz sadece okumak ise, bir şeye yaramaz ve bir fayda sağlamaz.

Allah'ın muvaffak kılması kime refik (arkadaş) oldu ise, ona müjdeler olsun.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesinde şunu açıklamaktadır ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den evvelki peygamberlerin ümmetlerinin hâlleri ne kadar farklı olsa da tevhid temelleri onları birleştirdikten sonra, hepsi için tehditten eman (azaptan kurtuluş) ve ziyade nimetlere mazhariyet vardır.

MÜNAFIK, YAHUDİ, HRİSTİYAN VE SABİîLERDEN İMAN EDENLER HAKKINDA DİĞER AYETİ KERİMELER:

« اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارٰى وَالصَّابِئِينَ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحاً فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَاهُمْ يَحْزَنُونَ (٦٢) »

"Şüphesiz (dilleriyle) **iman eden** (münafık) **lar, yahudiler, hristiyanlar ve Sabiîler,** (bunlardan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şeriatına göre) **her kim Allah'a ve ahiret gününe inanıp salih amel işlerse, işte onlar için rableri katında ecir** (sevap) **ları vardır. Onlar üzerine hiç bir korku yoktur ve ancak onlar mahzun da olmayacaklardır. "** *(Bakara Suresi:62)*

« اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارٰى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ اَشْرَكُوا اِنَّ اللّٰهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ (١٧) »

"Mümin olanlar, yahudi olanlar, Sabiîler, hristiyanlar, mecusîler ve müşrik olanlar (var ya) **şüphesiz ki Allah kıyamet günü bunların aralarını mutlaka ayıracaktır. Şüphesiz ki Allah her şeye hakkıyla şahittir."** *(Hac Suresi:17)*

Mevlâ Tealâ, âhir zaman peygamberine inanmadıkça, hiç bir milletin doğru bir din üzere olamayacağını, gerçekten inananların korku ve endişeleri olmayacağını açıkladıktan sonra, ehli kitabın, özellikle yahudilerin inat ve azgınlıklarının her milletten fazla olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

لَقَدْ اَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِى اِسْرَآئِيلَ وَاَرْسَلْنَا اِلَيْهِمْ رُسُلاً كُلَّمَا جَآءَهُمْ رَسُولٌ بِمَالاَتَهْوٰى اَنْفُسُهُمْ فَرِيقاً كَذَّبُوا وَفَرِيقاً يَقْتُلُونَ (٧٠)

KELİME MANASI (70)

(لَقَدْ) **Andolsun ki elbette muhakkak,** (اَخَذْنَا) **biz aldık,** neyi? (مِيثَاقَ بَنِى اِسْرَآئِيلَ)**İsrail oğullarının misakını** (sağlam sözünü), (وَاَرْسَلْنَا) **ve biz gönderdik,** kime? (اِلَيْهِمْ) **onlara,** kimler? (رُسُلاً) **resuller,** (كُلَّمَا جَآءَ)**her ne zaman getirdiyse,** kime? (هُمْ) **onlara,** kim? (رَسُولٌ) **bir resul,** neyi? (بِمَا) **o şeyi ki,** (لاَتَهْوٰى)**arzu etmez,** ne? (اَنْفُسُهُمْ) **nefisleri** (her hangi bir peygamber onlara canlarının istemediği bir hüküm getirince, (فَرِيقاً) **bir kısmını,** (كَذَّبُوا) **yalanladılar,** (وَفَرِيقاً) **bir kısmını da,** (يَقْتُلُونَ) **öldürürler** (di).

MEALİ ŞERİFİ

Andolsunki, elbette biz İsrail oğullarının misakını (sağlam sözünü) **aldık ve onlara peygamberler gönderdik. Ne zaman bir peygamber onlara nefislerinin meyletmediği bir şeyi** (canlarının istemediği ilâhi hükümleri) **getirdiyse, bir kısmını yalanladılar, bir takımını da öldürürler** (di).

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ'nın bu ayet-i celileden maksadı, İsrail oğullarının isyanlarını ve Allah-u Tealâ'ya verdikleri sözü yerine getirmemek için ne denli direttiklerini açıklamaktır.

Bu ifade Mevlâ Tealâ'nın bu sureye başlamış olduğu: (اَوْفُوا بِالْعُقُودِ) **"Akitleri** (bağlandığınız sözleri) **yerine getirin."** *(Maide Suresi:1 den)* ayet-i celilesiyle yakından alâkalıdır. Bundan dolayı Mevlâ Tealâ: **"Andolsun ki biz İsrail oğullarından misak** (sapa sağlam söz) **aldık."** buyurmuştur ki bu:

"Biz hem delilleri, hem de o delillerden nasıl istifade edilebileceğini öğreten aklı yarattık, onlara şer'i kanunları ve ilâhî hükümleri tanıtacak, dini yönden yapıp yapamayacakları şeyleri bildirecek çok sayıda ve büyük değere sahip peygamberler gönderdik." demektir.

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen misak'tan maksat, peygamberlerinin onlardan aldığı şu sözlerdir:

1 - Tevhid (Allah'ı birlemek),

2 - Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e inanmak,

3 - Yapıp yapmayacakları her işte ona uymak,

4 - Tevratta üzerlerine farz edilmiş olan hükümleri tatbik etmek.

Ayet-i celilede geçen: (كُلَّمَا جَآءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنفُسُهُمْ) **"Ne zaman bir peygamber onlara nefislerinin sevmediği bir şey getirdiyse."** Cümle-i şartiyesinin cevabı mahzuftur, takdiri: "Her ne zaman bir peygamber, onların arzularına uymayan, isteklerine ters düşen, canlarının hoşlanmadığı bir şey getirse, hemen ona karşı dikilip isyan ederler" demektir ki, bundan sonra gelen: (فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ) **"Bir kısmını yalancı çıkardılar, bir kısmını da öldürdüler"** kavl-i şerifi bu cevaba delâlet eden bir cümle-i müste'nefe (yeni bir başlangıç cümlesi) dir.

Sanki burada: "Onlar kendilerine gelen peygamberin karşısına nasıl dikildiler?" şeklinde bir soru sorulmuş, sonra buna: "Bazısını yalanlayıp, bazısını öldürerek." diye cevap verilmiştir.

Beğavi tefsirinde zikredildiğine göre, yahudilerin yalanladıkları peygamberlerden maksat İsa ve Muhammed *(Aleyhimesselâm)*, öldürdüklerinden murad ise Yahya ve Zekeriyya *(Aleyhimesselâm)* dır. Onlar bu işlere Allah-u Tealâ'nın emrine muhalefet edip, Allah'a verdikleri sözü bozdukları için cesaret etmişlerdir.

Mevlâ Tealâ'nın, yalanlama fiilini mazi, öldürme fiilini ise muzârı' getirmesinin hikmetini İmam-ı Fahrururâzi hazretleri şöyle açıklamıştır:

Allah-u Tealâ yahudilerin her yerde ve her hâlde İsa ve Musa *(Aleyhimesselâm)* ı nasıl yalanladıklarını, Allah'ın emir ve tekliflerine nasıl karşı koyup direttiklerini açıklamıştır.

Nitekim ulemadan bazısına göre, Musa *(Aleyhisselâm)*, cebbar kavmin mukatelesi (zorba toplum ile savaşma) hususundaki emrini kabul etmeyip, direten ümmetinin verdiği uğursuzluk ve ızdırapla Tih (çöl) de vefat etmiştir.

Öldürme işine gelince bu, onların Zekeriyya ve Yahya *(Aleyhimesselâm)* hakkında yaptıkları şeydir. Allah onları dileklerinden menetmeseydi, onlar İsa *(Aleyhisselâm)* ı da öldürmeyi kastetmişlerdi. Hatta onlar İsa *(Aleyhisselâm)* ı öldürdüklerini iddia etmektedirler.

Bundan dolayı Mevlâ Tealâ yalanlama işini onların Musa *(Aleyhisselâm)* a karşı yapmış oldukları muamelelerine bir işaret olsun diye mazi (geçmiş) sığasıyla getirmiştir. Çünkü o günden bu güne pek çok zaman geçmiştir.

Onların Zekeriyya, Yahya ve İsa *(Aleyhimüsselâm)* a yapmış oldukları öldürme muamelesi, hazır içinde yaşadığımız zaman gibi çok yakın olduğuna işaret etmek için katl, fiili muzari' (şimdiki zaman) lâfzıyla zikredilmiştir.

Ayrıca takdim (bir şeyi öne almak), o şeye gösterilen ihtimam (önem) ve ilginin fazlalığına işaret ettiği için, ayet,i celilede geçen peygamber gruplarından bahseden (فَرِيقاً) mef'ulü, fiillerinden önce zikredilerek yalanlama ve öldürme işleri her kim hakkında olursa olsun, kötü şeyler ise de peygamberleri yalanlayıp öldürmenin çok daha fazla çirkin olduğuna dikkat çekilmiştir.

YAHUDİLERİN BİR TAKIM PEYGAMBERLERİ YALANLAYIP, BİR KISMINI ÖLDÜRDÜKLERİ İLE İLGİLİ BİR AYET-İ KERİME:

« ... اَفَكُلَّمَا جَآءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَاتَهْوىٰ اَنْفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقاً كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقاً تَقْتُلُونَ (٨٧) »

"Sizler ise (o resullere itaat etmeyip) **her ne vakit nefislerinizin istemediği bir emirle size bir peygamber geldiğinde** (ona uymaktan) **kibirlenip, bir kısmını yalanlar, bir kısmını da öldürür müsünüz?"** *(Bakara Suresi:87 den)*

وَحَسِبُوٓا۟ أَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا۟ وَصَمُّوا۟ ثُمَّ تَابَ ٱللَّهُ
عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا۟ وَصَمُّوا۟ كَثِيرٌ مِّنْهُمْ ۚ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِمَا
يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾ لَقَدْ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ
ٱلْمَسِيحُ ٱبْنُ مَرْيَمَ ۖ وَقَالَ ٱلْمَسِيحُ يَٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ
ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ رَبِّى وَرَبَّكُمْ ۖ إِنَّهُۥ مَن يُشْرِكْ بِٱللَّهِ فَقَدْ
حَرَّمَ ٱللَّهُ عَلَيْهِ ٱلْجَنَّةَ وَمَأْوَىٰهُ ٱلنَّارُ ۖ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ
مِنْ أَنصَارٍ ﴿٧٢﴾ لَّقَدْ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ ثَالِثُ
ثَلَٰثَةٍ ۘ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّآ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ ۚ وَإِن لَّمْ يَنتَهُوا۟ عَمَّا
يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ
﴿٧٣﴾ أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى ٱللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُۥ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ
رَّحِيمٌ ﴿٧٤﴾ مَّا ٱلْمَسِيحُ ٱبْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ ۖ قَدْ خَلَتْ
مِن قَبْلِهِ ٱلرُّسُلُ ۖ وَأُمُّهُۥ صِدِّيقَةٌ ۖ كَانَا يَأْكُلَانِ ٱلطَّعَامَ ۗ
ٱنظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ ٱلْءَايَٰتِ ثُمَّ ٱنظُرْ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ
﴿٧٥﴾ قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ
ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ۚ وَٱللَّهُ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٧٦﴾

Ayet: 71

Mevlâ Tealâ yahudilerin kendisine verdikleri sözü bozduklarını beyan ettikten sonra, onları bu vefasızlığa sürükleyen zan ve inançlarını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَحَسِبُوا اَلاَّ تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا وَصَمُّوا ثُمَّ تَابَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُّوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ (٧١)

KELİME MANASI (71)

(وَحَسِبُوا) **Zannettiler,** neyi? (اَلاَّ تَكُونَ) **olmayacağını,** ne? (فِتْنَةٌ) **bir fitne,** (belâ ve azap) yani Benî İsrail, peygamberleri yalanlayıp öldürmeleri sebebiyle başlarına bir azap gelmeyeceğini zannettiler de, (فَعَمُوا) **kör oldular** (Allah'ın azabından emin olarak dini görmez oldular), daha? (وَصَمُّوا) **sağır oldular** (kendilerine bildirilen hakkı duymaktan sağır kesildiler), (ثُمَّ تَابَ) **sonra tövbe etti,** kim? (اللّٰهُ) **Allah,** kime? (عَلَيْهِمْ) **onlara,** yani tövbelerini kabul etti, (ثُمَّ عَمُوا)**sonra kör oldular,** daha? (وَصَمُّوا) **sağır oldular,** onlardan bedel, (كَثِيرٌ) **bir çoğu,** kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** (وَاللّٰهُ) **Allah,** (بَصِيرٌ) **ziyade görücüdür,** neyi? (بِمَا) **o şeyi ki,** (يَعْمَلُونَ) **yapıyorlar.**

MEALİ ŞERİFİ

(Yahudiler yaptıkları kötülükler sebebiyle) **Bir fitne olmayacağını** (Allah tarafından başlarına bir belâ gelmeyeceğini) **zannettiler de** (peygamberler onlara dinin hakikatlerini açıkladıktan sonra dinden) **kör oldular ve** (hakkı işitmekten) **sağır oldular.**

Sonra (yaptıkları bozgunculuktan tövbe edince) **Allah tövbelerini kabul etti. Sonra içlerinden bir çoğu yine kör ve sağır oldular** (tekrar peygamberleri öldürmeye kalkışarak ortalığı ifsad ettiler). **Allah onların yapar olduklarını hakkıyla görücüdür.**

İ Z A H A T

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre: (اَنْ لاَتَكُونَ) kavl-i şerifindeki (اَنْ), (اَنَّ) den hafifletilmiştir ki aslı (اَنَّهُ لاَتَكُونُ) dür. (اَنَّ) hafifletildikten sonra, şan zamiri hazfedilmiştir. Tahkîk (bir şeye gerçeklik ve kesinlik kazandırmak) manasını ifade eden (اَنْ) in başına zan ve kararsızlık anlamına gelen (حسبَانْ) fiilinin gelmesi yahudilerin peygamberleri yalanlayıp öldürmeleri sebebiyle başlarına bir belâ ve azap gelmeyeceği hususundaki düşüncelerinin kalplerinde çok yerleşmiş olduğu için kesin bir ilim yerinde kullanıldığını göstermektedir.

(حَسِبَ) fiili iki meful alması gereken fiillerden ise de, burada (اَنْ) ve peşindeki müsned ile müsnedünileyh yani (اَنْ لاَتَكُونَ فِتْنَةٌ) **"Bir belâ olmayacak"**

ifadesi, bu fiilin iki mef'ulünün yerini tutmaktadır. Çünkü bunun manası: "Onlar fitne ve belânın başlarına gelmeyeceğini zannettiler." şeklindedir.

Bu makamda Tefsiri Kebir'de, fiillerin kesin ilim ve zan manalarını ifadede üç kısım oldukları, bu fiillerin (اَنَّ) ve (اَنْ) harfiyle kullanımları hakkında İmam-ı Vahidî'den naklen çok güzel açıklamalar vardır. Sarf ve Nahiv ilmiyle meşgul olanların bu bahsi mutalâa etmelerinde kendileri için büyük faydalar vardır.

Fahurrazî ve Alûsî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen fitne kelimesi hakkında müfessirler bir kaç türlü açıklama yapmışlardır. Aslında bu kelimenin manası dünya ve ahiret azabına hasredilmiştir. Dünya azabı ise bir kaç çeşittir. Kıtlık, Veba, Öldürülme, düşmanlık, insanlar arasında olan buğz, kin, talihsizlik ve uğursuzluk bunlardandır.

Nitekim bütün bunlar yahudilerin başına gelmiştir. Müfessirlerden her biri fitne kelimesini bu manalardan birisiyle tefsir etmişse de, evlâ olan umuma haml (genel manada kabul) etmektir. Her hâl-u kârda bundan maksat bilinen manası değildir.

"Yahudilerin, başlarına fitne gelmeyeceğini zannetmeleri" iki manaya gelebilir:

1 - Onlar, Musa *(Aleyhisselâm)* ın şeriatının neshedilmesinin imkânsız olduğuna inandıkları için kendilerine başka bir şeriat getiren her peygamberi yalanlayıp öldürmelerinin, üzerlerine vacip olduğuna inanıyorlardı.

2 - Her ne kadar onlar içlerinden, bu yalanlama ve öldürme hususunda hatalı olduklarına inanıyorduysalar da: **"Biz Allah'ın oğulları ve dostlarıyız."** diyerek, geçmiş atalarının peygamber oluşunun, müstahak oldukları cezayı kendilerinden uzaklaştıracağına inanıyorlardı. Bu mana İmam-ı Zeccac *(Rahimehullah)* dan nakledilmiştir.

Mevlâ Tealâ'nın: (فَعَمُوا فَصَمُّوا ثُمَّ تَابَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُّوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ) **"Onlar kör oldular, sağır oldular, sonra Allah onlara tövbe nasibetti, sonra içlerinden bir çoğu kör oldular, sağır oldular"** kavl-i şerifinden, yahudilerin hakka ulaşmak hususundaki körlük ve sağırlıklarının iki kere tekerrür ettiği anlaşılmaktadır.

Tefsir âlimleri bu iki defadan ne kastedildiği hususunda değişik görüşler ileri sürmüşlerdir.

1 - Bundan maksat, onların Zekeriyya, Yahya ve İsa *(Aleyhimüsselâm)* zamanındaki körlük ve sağırlıklarıdır. Sonra Allah-u Tealâ onlardan bir kısmına iman nasibederek tövbelerini kabul etmiş, daha sonra bunların pek çoğu, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliğini inkâr etmek suretiyle O'nun zamanında ikinci defa kör ve sağır olmuşlardır.

Mevlâ Tealâ: **"İçlerinden bir çoğu"** buyurarak, yahudilerden Abdullah ibni Selâm ve arkadaşları *(Radıyallahu Anhum)* gibi azınlıktaki bir grubu bu körlük ve sağırlıktan istisna etmiştir.

2 - Onlar buzağıya ibadet ettikleri esnada kör ve sağır olmuşlar sonra, bu şirklerinden tövbe etmişler, Allah-u Tealâ da bu tövbelerini kabul etmiştir. Daha sonra onlardan pek çoğu inatçılık yaparak kör ve sağır olmuşlardır ki, bu da onların Allah'ı açıkça görmek istemeleri ve meleklerin inmelerini talebetmeleridir.

3 - Kaffâl *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Allah-u Tealâ, Benî İsrail (İsra) suresinde, bu ayet-i celileye tefsir olabilecek bir çok ayet zikrederek:

« وَقَضَيْنَآ اِلٰى بَنِى اِسْرَآئِيلَ فِى الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِى الْاَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا (٤) فَاِذَا جَآءَ وَعْدُ اُولٰيهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَآ اُولِى بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولًا (٥) ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَاَمْدَدْنَاكُمْ بِاَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ اَكْثَرَ نَفِيرًا (٦) »

"Biz kitap (Tevrat) ta, İsrail Oğullarına, 'Siz yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız ve büyük bir azgınlıkla kibirleneceksiniz' diye bildirdik."

"Bunlardan ilkinin vadi (zamanı) gelince üzerinize şiddetli kuvvete sahip bize ait bir takım kulları gönderdik, onlar evlerin arasında dolaş (arak sizi yakalamak için ara) dılar. Bu, yerine getirilmiş bir va'd (söz) idi."

"Sonra da, onların üzerine tekrar size bir galibiyet verdik ve size mallar ve oğullar ile imdad (yardım) ettik ve sizi aşiretçe (olduğunuzdan) daha ziyade kıldık." *(İsra Suresi:4-6)* buyurmuştur ki, bu onların birinci körlük ve sağırlıklarıdır.

Bu yüzden onlar Tevrat'ın ahkâmına muhalefet etmişler, bir çok haramlar işlemişler, Şa'yâ *(Aleyhisselâm)* ı öldürmüşler, Ermiya *(Aleyhisselâm)* ı da hapsetmişlerdir. Sonra Mevlâ Tealâ:

« اِنْ اَحْسَنْتُمْ اَحْسَنْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ وَاِنْ اَسَأْتُمْ فَلَهَا فَاِذَا جَآءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ لِيَسُوٓءُا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا (٧) »

Eğer iyilik ederseniz kendi nefisleriniz için iyilik etmiş olursunuz ve eğer fenalık ederseniz kendi nefislerinize fenalık etmiş olursunuz. Artık ikinci va'de gelince yüzlerini çirkinleştirsinler için ve evvelce girdikleri gibi yine Mescid-i Aksa'ya girsinler için ve galebe ettikleri şeyleri helâk eylesinler diye (düşmanlarınızı yine size musallat ettik)." *(İsra Suresi:67)* buyurmuştur ki, bu da "Sonra yine içlerinden bir çoğu (ikinci defa) kör ve sağır oldular" kavl-i şerifinin izahıdır.

Bu sefer de onlar, Zekeriyya ve Yahya *(Aleyhimesselâm)* ı öldürmeye cesaret etmiş, İsa *(Aleyhisselâm)* ı öldürmeye de teşebbüs etmişlerdir.

4 - Bu körlük ve sağırlıktan maksat, Davud, Süleyman ve diğer peygamberler *(Salavâtullahi Alâ Nebiyyinâ ve Aleyhim Ecmeîn)* kendilerine gönderilmeden evvelki cehaletleridir.

Sonra bu peygamberlere iman ederek Allah-u Tealâ onlara tövbe nasibetmiş, daha sonra araya bir fetret (peygambersizlik) devri girince, yeniden kör ve sağır olmuşlardır.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen körlükten maksat, onların Hak'tan kör olup O'nu görmemeleridir ki, bu körlük basar (göz) körlüğü değil, basiret (gönül) körlüğünden ibarettir. Sağırlık da böylece Hakkın kalplerine işlememesinden kinayedir. Bunun da sebebi cehaletlerinin şiddetli oluşu, küfür ve Hak'kı kabulden yüz çevirmelerinin kuvvetli oluşudur.

Ruhu'l-Beyan ve Alûsî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Benî İsrail'in ilk ifsat ve körlükleri vaktinde Allah-u Tealâ onlara Buht-u Nassar'ı musallat etti. O, Beyt-i Makdis'i istilâ ederek, Tevrat okuyanlardan kırk bin kişiyi öldürdü, geri kalanı da kendi memleketine götürdü. Onlar Babil'de büyük bir alçaklık ve zillet içinde uzun zaman kaldılar.

Neticede sağlam bir tövbe yaptıklarında Allah-u Tealâ, Faris meliklerinden büyük bir hükümdarı Beyt-i Makdis'i ma'mur edip, Benî İsrail'in geri kalanlarını Buht-u Nassar'ın elinden kurtarması için gönderdi. O da onları vatanlarına geri döndürdü, onlardan dünyanın muhtelif yerlerine dağılanlar da geri döndü. Böylece onlar otuz senede Beyt-i Makdis'i tamir, ettiler. Sayıca çoğaldılar ve evvelce oldukları en güzel hâllerine kavuştular.

Onlar tekrar bozgunculuğa döndüklerinde, Allah-u Tealâ Fürs milletini onlara musallat etti. Babil hükümdarı onlarla harbederek onlara yapacağını yaptı. Rivayete göre onlarla harbeden komutan onların kurban kesim yerlerine girdiğinde orada kaynayan bir kan bulunca, onun ne olduğunu kendilerine sordu.

Onlar: "Kabul olunmayan bir kurbanın kanıdır." diye cevap verince, O, "bana doğru söylemediniz" diyerek, bu sebeble onlardan binlerce kişiyi öldürdü sonra, "Eğer bana doğru söylemezseniz, sizden hiç bir kimseyi bırakmayacağım." deyince,

Onlar: "Bu, Yahya *(Aleyhisselâm)* ın kanıdır." diyerek doğruyu söylediler. O zaman komutan: "İşte bundan sebep Allah-u Tealâ sizden intikam alıyor." dedikten sonra: "Ey Yahya! Benim ve senin rabbin senin yüzünden kavminin başına geleni muhakkak bilmektedir, bunların hepsini yoketmeden Allah'ın izniyle dur." diye seslenince, kan durdu.

Şu bilinsin ki, nefsin huyu Allah ile arasındaki sözü unutmak ve Allah'ın nimetlerini unutarak nankörlük yapmaktır. İnsan, Allah'ın lütf-u kerem denizinde boğulmuşken bu nankörlük nasıl yapılır?

Halbuki insanın yapması gereken, bu nimetlere şükretmesidir. Peygamberlerin gönderilmesi, manevî yolların bildirilmesi, yağmurların indirilmesi, mahsullerin bitirilmesi, beden sıhhati, kalp kuvveti, engellerin kaldırılması, sebeblerin yaratılması, işte bütün bunlar büyük nimetlerdendir.

Rivayete göre Hazreti Ömer zamanında Danyâl *(Aleyhisselâm)* ın yüzüğü bulundu. Yüzüğün taşında iki aslan, aralarında da onların yaladığı bir adam resmi vardı. Çünkü Buht-u Nassar Benî İsrail'in çocuklarını öldürmek için ararken Danyal *(Aleyhisselâm)* yeni doğmuştu.

Annesi kurtulması için onu bir ormana bıraktı, Allah-u Tealâ da ona kendisini koruması için bir erkek aslan bir de onu emzirmesi için dişi aslan tayin etti. Onlar da onu yalıyorlardı. Danyal *(Aleyhisselâm)* büyüyünce, Allah'ın nimetini unutmamak için bu hâli yüzüğüne nakşetti.

Netice: Ahiret yolunu geçebilmek için büyük sıkıntılara katlanmak ve kul ile Allah arasında riayet edilmesi gereken hakları yerine getirmek lâzımdır.

Fuzayl *(Rahimehullah)* ın şöyle buyurduğu nakledilmiştir: Ahiret yolunu geçmeye azmeden kişi, nefsini ölümün dört rengiyle boyasın. Bunlar da ölümün beyaz, kırmızı, siyah ve yeşil renkleridir.

Beyaz ölüm: Açlık. Kırmızı ölüm: Şeytana muhalefet. Siyah ölüm: İnsanların tenkidine maruz kalmak. Yeşil ölüm ise: Üst üste musibet ve ağrılara müptelâ olmaktır. *(Minhacü'l-Abidin:Sh.271)*

Kişi bu yolda kör ve sağır olursa şüphesiz ki sapıtır, hidayet bulamaz. İsyan-nisyan'a (günah işlemek, unutkanlığa), manevi körlük ve sağırlığa sebeb olsa da, Allah'ın kaza ve kaderi değişmez.

Ömrü nefsin arzusu ve şehvetleri peşinde zayi olup, hakkı aramaya yol ve doğru yola delil bulamayan kimse kendine ağlasın. Ey Allahımız ! Hidayet eden ancak sensin öyleyse bizi hidayete erdir. Âmin.,

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ) **"Allah onların** (peygamberleri yalanlama ve öldürme gibi) **yaptıkları her şeyi hakkıyla görendir"** buyurarak, yahudilere ilâhî bir tehdidde bulunmuştur.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilede yahudilerin bir çoğunun kör ve sağır olduğunu açıklayarak, bir takımlarının hidayete erdiğine ima etmekle, kendisinin hidayete lâyık olanla, sapıklığı hak edeni çok iyi bilip seçtiğine işaret etmiştir.

"Letâifu'l-İşârât" ta şöyle buyurulmuştur: Onlar nefsin heva (arzu) suna göre hareket ettiklerinden belâya düştüler, hevaya uymakta ısrar etmek şeka (bedbahtlık) emarelerindendir. Onlar bir belâ olmayacak zannettiler de kör ve sağır kesildiler, uzun süre kendilerine verilen mühlete aldandılar da çirkin amellerde ısrar ettiler, ani bir intikam onları yakaladığında ise, pişmanlık onlara fayda vermedi ve elem onlara yerleşti.

Mevlâ Tealâ, yahudilerin sapıklıklarını açıkladıktan sonra, hristiyanların da bozukluklarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ (٧٢)

KELİME MANASI (72)

(لَقَدْ كَفَرَ) **Andolsun ki elbette muhakkak kâfir oldu,** kim? (الَّذِينَ) **o kimseler ki,** (قَالُوا) **dediler,** (إِنَّ اللَّهَ) **muhakkak Allah,** kimdir? (هُوَ الْمَسِيحُ) **Mesih** (İsa *(Aleyhisselâm)*) **in ta kendisidir,** öyle Mesih ki, (ابْنُ مَرْيَمَ) **Meryem'in oğlu,** (وَقَالَ) **halbuki dedi,** kim? (الْمَسِيحُ) **Mesih** (İsa *Aleyhisselâm*), (يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ) **Ey İsrail oğulları!,** (اعْبُدُوا) **ibadet edin,** kime? (اللَّهَ) **Allah'a,** öyle Allah ki, (رَبِّي) **benim rabbimdir,** daha? (وَرَبَّكُمْ) **sizin de rabbinizdir,** (إِنَّهُ) **şüphesiz ki şan,** (مَنْ) **her kim,** (يُشْرِكْ) **ortak koşarsa,** kime? (بِاللَّهِ) **Allah'a,** (فَقَدْ حَرَّمَ) **muhakkak haram kılmıştır,** kim? (اللَّهُ) **Allah,** kim üzerine? (عَلَيْهِ) **onun üzerine,** neyi? (الْجَنَّةَ) **cenneti,** (وَمَأْوَاهُ) **onun varacağı yer,** nedir? (النَّارُ) **ateştir,** (وَمَا لِلظَّالِمِينَ) **zalimler için yoktur,** kimlerden? (مِنْ أَنْصَارٍ) **yardımcılardan** (bir fert).

MEALİ ŞERİFİ

Andolsun ki, "Meryem oğlu Mesih (İsa *Aleyhisselâm*) **hakikaten Allah'ın kendisidir." diyenler elbette kâfir olmuştur. Halbuki Mesih** (İsa *Aleyhisselâm*) (onlara hitabederek şöyle) **demiştir: "Ey İsrail oğulları benim de rabbim, sizin de rabbiniz olan Allah'a ibadet edin** (ben de, sizin gibi yaratılmışım, o hâlde beni de, sizi de yaratana kulluk edin). **Çünkü kim Allah'a ortak koşarsa, muhakkak ki Allah ona cenneti haram kılmıştır. Onun varacağı yer ateştir ve zalimler için yardımcılardan** (hiç bir fert) **yoktur."**

İ Z A H A T

Ebu Cafer-i Taberî'nîn beyanına göre, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde evvelce, Allah'ın sözünü bozmakla başlarına bir belâ gelmeyeceğini zannettiklerini bildirdiği İsrail oğullarını tâbi tuttuğu bir takım imtihanları açıklamak üzere şöyle buyurmaktadır:

"Benîm onlar hakkındaki imtihanlarımdan biri de şudur: Ben onlardan, 'benden başkasına tapmayacakları, benden gayrı rab edinmeyecekleri, beni birleyip bana itaat edecekleri' hususunda söz almıştım.

Onlar ise benim yarattıklarımdan biri olan, bir beşerden doğmuş olup aslı ve nesebi bilinen, üstelik onları benim tevhidime davet eden, onlara, bana ibadet ve taatta bulunmalarını emreden, benim, kendisinin de onların da rableri olduğumu onlara söyleyen ve bana bir şeyi ortak etmekten onları nehyeden Meryemin oğlu İsa kulum hakkında 'O, Allahtır' diyerek benim ahdimi değiştirdiler ve bana verdikleri sözü bozdular.

Halbuki Allah'ın doğurması da doğrulması da lâyık değildir. Ben İsa kuluma bir takım mucizeler verdiysem, Ondan evvel bir çok peygamberlerime de bir çok mucizeler vermiştim. Bu, onları kulluğumdan çıkartmadığı gibi, İsa kulumun da ilâh olmasını gerektirmez."

İmam-ı Taberî'nin bu beyanından, ayet-i celilenin Benî İsrail hakkında inmiş olduğu anlaşılmaktaysa da bu, hristiyanlar hakkında inmiş olmasına zıt değildir. Çünkü İsa *(Aleyhisselâm)* da Benî İsrail'in peygamberlerinden olduğu için, Musa *(Aleyhisselâm)* dan sonra ona inananlar, aslında Benî İsrail'dendir.

Fahrurrazi, İbni Kesir ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celile Necran hristiyanlarından olan Seyyid Akıb ve onunla beraber olanlar hakkında inmiştir ki, bunlar Yakubiye fırkasıdır.

Çünkü onlar: "Meryem bir ilâh doğurdu, Allah İsa'nın zatına hulûl etti (girdi) ve İsa Allah'ın zatıyla birleşti" gibi sözlerin sahipleridirler.

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, hristiyanlardan Melkâniye (katolik ve ortodoks) fırkasının sözü de budur. Mevlâ Tealâ İsa *(Aleyhisselâm)* ın: (يَا بَنِى اِسْرَآئِيلَ اعْبُدُوا اللهَ رَبِّى وَرَبَّكُمْ) **"Ey İsrail oğulları! Benîm de rabbim, sizin de rabbiniz olan Allah'a kulluk edin."** sözünü naklederek hristiyanların görüşlerini reddetmiştir.

İsa *(Aleyhisselâm)* ın bu ifadesi hristiyanların sözünün yanlışlığına dair kesin bir delili ortaya koymaktadır, çünkü İsa *(Aleyhisselâm)* bu sözünde hadis olmanın (sonradan meydana gelmenin) delillerinin kendisi üzerinde çok açık ve belli olduğunu açıklamak üzere: **"Benîm de Rabbim, sizin de rabbiniz"** diyerek kendisi ile diğer insanlar arasında bir ayırım yapmamıştır.

Dolayasıyla bu sözün manası : "Ben de sizin gibi yaratılmış bir kulum, o hâlde beni de, sizi de yaratana ibadet edin" demektir.

Nitekim İsa *(Aleyhisselâm)* ın beşikte iken ilk konuştuğu kelime:

« قَالَ اِنِّى عَبْدُ اللهِ اٰتَانِىَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِى نَبِيًّا (٣٠) »

"Şüphesiz ki ben Allah'ın kuluyum, O bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı." *(Meryem Suresi:30)* sözü olmuş, asla: "Ben Allah'ım" veya: "Allah'ın oğluyum" dediği duyulmamıştır.

Nitekim O, beşikteki konuşmasının sonunda da:

« وَاِنَّ اللّٰهَ رَبّى وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ (٣٦) »

"Şüphesiz ki Allah, benim de rabbim, sizin de rabbinizdir. Öyleyse O'na kulluk edin, işte dosdoğru yol budur." *(Meryem Suresi:36)* diyerek kendisine değil Allah'a kulluk edilmesini emretmiştir.

Yaşlanıp peygamber olduktan sonra da insanlara: **"Bir olan, ortağı olmayan, kendisinin ve onların rabbi olan Allah'a ibadet etmelerini"** emrettiği bu ayet-i kerimede açıklanmaktadır.

Kazî ve Alûsî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilenin sonunda geçen: (اِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَاْوٰيهُ النَّارُ وَمَا لِلظّٰلِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ) **"Şüphesiz ki kim Allah'a ortak koşarsa, hiç şüphesiz Allah ona cenneti haram kılmıştır. Onun varacağı yer ateştir, zalimlerin hiç bir yardımcıları yoktur."** kavl-i şerifi İsa *(Aleyhisselâm)* ın sözünün devamı da olabilir, İsa *(Aleyhisselâm)* ın sözünü tasdik için Allah-u Tealâ tarafından da söylenmiş olabilir ki, bu manaya göre:

Allah-u Tealâ hristiyanların İsa *(Aleyhisselâm)* a hürmet ve yakınlık için bu sözü söylediklerini, halbuki İsa *(Aleyhisselâm)* ın bundan dolayı kendilerine düşman olduğunu açıklamıştır.

Mevlâ Tealâ hristiyanların bu itikadlarının büyük bir zulüm olduğunu ve bu sebepten kendilerine şefaat edecek yardımcı bulamayacaklarını tescil edip âleme ilân ederek onları zemmetmek için zamir yerinde ism-i zahir getirmiş, yani (وَمَا لَهُمْ مِنْ اَنْصَارٍ) **"Onlar için yardımcılar yoktur"** denilebilecek yerde: (وَمَا لِلظّٰلِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ) **"Zalimler için yardımcılardan hiç bir fert yoktur."** buyurmuştur.

Ehli sünnet uleması fasık (günahkâr) müslümanların cehennemde ebedî kalmayacakları hususunda bu ayet-i celileyi delil göstermişlerdir.

Çünkü Mevlâ Tealâ, bu ayet-i kerimesinde müşriklerle ilgili vaid ve tehdit çeşitlerinin en büyüğünün, onlara cennetin haram kılınması olduğunu açıklamıştır.

Eğer fasık müminler de cehennemde ebedî kalıp, cennete hiç giremeyecek olsalardı, müşriklere yapılan bu tehdidin bir anlamı olmazdı.

Özetle: Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesinde kendisine ortak koşanların cezalarını üç şekilde sıralamıştır:

1 - Cennetin onlara haram olması, Nitekim Mevlâ Tealâ:

« اِنَّ اللّٰهَ لاَ يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ ... (٤٨) »

"Şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz, onun dışındakileri ise, dilediği kimse için bağışlar." *(Nisa Suresi:48 den)* buyurmaktadır.

Nisa Suresindeki bu ayet-i celilenin tefsirinde, Ruhu'l-Furkan tefsirimizin 5/213 de müslüman olmayanın cennete giremeyeceği, şirkin ise asla bağışlanmayacağı hususunda bir takım hadis-i şerifler zikredilmiştir ki, bu makamda onların da gözden geçirilmesinde büyük faydalar vardır.

Cennetin ve içindeki nimetlerin kâfirlere haram oluşu ile ilgili diğer bir ayet-i kerime de:

« وَنَادىٰ اَصْحَابُ النَّارِ اَصْحَابَ الْجَنَّةِ اَنْ اَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَآءِ اَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ

قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ (٥٠) »

"Cehennem ashabı cennet ehline 'Su (yunuz) **dan veya Allah'ın sizi rızıklandırdıklarından biraz da bize akıtın' diye seslenirler. Onlar da 'Şüphesiz ki Allah bunları kâfirlere haram kılmış** (yasak etmiş) **tir.' derler"** *(Araf Suresi:50)* kavl-i şerifidir.

2 - Müşriklerin varacakları yerin cehennem oluşu,

3 - O gibi zalimlerin yardımcılar bulamamasıdır.

Allah-u Tealâ cümlemizi bu cezalara düşmekten muhafaza eylesin . Âmin.,

"Letâifu'l İşârât" ta zikredildiğine göre, hristiyanların basiretleri hastalanarak hudüs emareleri (sonradan olma nişanları) onlara karışmıştır. Bu yüzden onlar itikad hususunda, sonradan olma sıfatlarını taşıyanı, kıdem (evveli olmama) vasfına müstahak olan zat ile karıştırmışlardır.

Mevlâ Tealâ, hristiyanlardan bir fırkanın hâlini açıkladıktan sonra, diğer bir grubun durumunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا إِلَٰهٌ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (٧٣)

KELİME MANASI (73)

(لَقَدْ كَفَرَ) **Andolsun ki elbette muhakkak kâfir oldu,** kim? (الَّذِينَ) **o kimseler ki,** (قَالُوا) **dediler** (إِنَّ اللَّهَ) **muhakkak Allah,** kimdir? (ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ) **üçün üçüncüsüdür** (diyenler muhakkak kâfir olmuştur), (وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ) **halbuki hiç bir ilah yoktur,** (إِلَّا إِلَٰهٌ) **ancak bir ilâh vardır,** öyle ilâh ki, (وَاحِدٌ) **tek,** (وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا) **eğer vazgeçmezlerse,** neden? (عَمَّا) **o şeyden ki,** (يَقُولُونَ) **diyorlar,** (لَيَمَسَّنَّ) **elbette dokunacaktır** (isabet edecektir), kime? (الَّذِينَ) **o kimselere ki,** (كَفَرُوا) **kâfir oldular,** kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** yani içlerinden kâfir olanlara yapışacaktır, ne? (عَذَابٌ) **bir azap,** öyle azap ki, (أَلِيمٌ) **acı verici.**

MEALİ ŞERİFİ

Andolsun! "Şüphesiz Allah üçün üçüncüsüdür." diyenler kâfir olmuştur. Halbuki tek bir ilâhtan başka hiç bir ilâh yoktur. Eğer diye geldikleri (bu sözleri) **nden vaz geçmezlerse, içlerinden kâfir olanlara elbette acı verici bir azap dokunacak** (isabet edecek) **tir.**

İ Z A H A T

Beğavî, Fahrurrazi ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: "Allah üçün üçüncüsüdür." sözü, hristiyanlardan Merkâsiye ve Nestoriye (protestan) ların sözüdür.

Bu sözün manası hakkında iki açıklama vardır:

1 - Müfessirlerin ekserisine göre, onlar bu sözleriyle: "Allah, Meryem ve İsa üçü de ilâhtırlar, ilâhlık onların arasında müşterektir." demek istemişlerdir. Nitekim Mevlâ Tealâ'nın İsa *(Aleyhisselâm)* a:

« وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ... (١١٦) »

"Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara 'Allah'tan başka beni ve anamı iki ilâh edinin' diyen sen misin?" *(Maide Suresi:116 dan)* şeklindeki hıtabı, onların maksatlarının bu olduğunu açıklamaktadır.

Buna göre: "Üçün üçüncüsü" ifadesinde gizli bir kelime vardır ki, takdiri: "Allah üç ilâhın birincisi veya üç ilâhtan birisi." demektir. Nitekim Mevlâ Tea-

lâ'nın onları reddederken: (وَمَا مِنْ اِلٰه اِلاَّ اِلٰهٌ وَاحِدٌ) **"Halbuki bir tek ilâhtan başka hiç bir ilâh yoktur."** buyurması onların sözlerinden maksatlarının bu mana olduğuna delâlet etmektedir. Zaten onlar bu manayı kastettikleri için kâfir sayılmışlardır.

Zira İmam-ı Vahidî *(Rahimehullah)* ın beyan ettiği üzere: "Allah üç ilâhın üçüncüsüdür." manasını kastetmedikçe, "Allah üçün üçüncüsüdür." diyen kâfir olmaz. Çünkü Allah-u Tealâ ilmi ile, her iki şeyin üçüncüsüdür. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوىٰ ثَلٰثَةٍ اِلاَّ هُوَ رَابِعُهُمْ وَلاَ خَمْسَةٍ اِلاَّ هُوَ سَادِسُهُمْ ...(٧) »

"Her hangi bir üç (kişi) **den bir fısıldaşma olsa muhakkak O** (Allah) **onların dördüncüsüdür. Bir beş** (kişi) **den bu, vukua gelse mutlaka O** (Allah) **onların altıncısıdır."** *(Mucadile Suresi:7 den)* buyurmaktadır.

٢٤٦ – عَنْ اَبِي بَكْرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قُلْتُ لِلنَّبِيِّ ﷺ وَاَنَا فِي الْغَارِ: لَوْ اَنَّ اَحَدَهُمْ نَظَرَ تَحْتَ قَدَمَيْهِ لاَبْصَرَنَا ، فَقَالَ: « مَا ظَنُّكَ يَا اَبَا بَكْرٍ بِاثْنَيْنِ اللّٰهُ ثَالِثُهُمَا »

246 - Ebu bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Ben mağarada iken Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e "Eğer onlardan birisi ayaklarının altına baksa elbette bizi görür." dediğimde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ey Ebu Bekir! İki kişi hakkında düşüncen nedir ki üçüncüleri Allah'tır."** buyurmuştur. *(Buharî, Fezailü's-Sahabe:2, No:3453, 3/1337, Müslim, Fezailü's-Sahabe:1, No:2381, 4/1854, Tirmizî, Tefsir:10, No:3096, 5/278, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:11, 1/19)*

2 - Kelâmcılar, hristiyanların şöyle dediklerini nakletmişlerdir:

"Allah-u Tealâ tek bir cevherdir ki, onun uknûm (unsur) ları üçtür. Onlar da Baba, oğul ve Ruhu'l-kudüs'tür. Bu üçü tek bir ilâhtır. Nitekim güneş hem kurs (daire), hem şua (ışık), hem de hararet (ısıyı) kapsayan bir şeyin ismidir.

Buna göre hristiyanlar: "Eb" baba kelimesiyle, Allah'ın zatını veya vücud (varlık) sıfatını: "İbin" oğul ile, Allah'ın kelimesi (kelâmı) nı, ruh ile de hayatını kastetmişler ve Zat, kelime ve hayatın varlığını kabul edip: "Allah-u Tealânın sözü olan kelime, suyun süte karışması gibi İsa'nın cesedine karışmıştır." diyerek babanın bir ilâh, oğlun bir ilâh, ruhun da bir ilâh ve hepsinin birlikte tek bir ilâh olduğunu iddia etmişlerdir.

İmam-ı Taberî'nin beyanına göre hristiyanlar üç fırkaya ayrılmadan evvel hepsinin birleştiği ortak inanca göre kadim olan ilâh tek bir cevher olup, üç uknûm'u kapsamaktadır.

1 - Kendi doğrulmamış olup, doğuran bir baba,

2 - Kendi doğrulmuş olup, doğurmayan bir oğul,

3 - Bunların arasındaki bir eş.

Bu rivayete göre üç uknûm'dan biri Meryem validemizdir.

Onlar: "Allah üç ilâhtan birisidir" sözünü açıkça söylemeseler de mezheplerinin manası bunu gerektirmektedir. Çünkü onlar, "üç uknûm'dan her biri ilâhtır" demekle, Allah'ı üçün üçüncüsü yapmışlardır. Artık "O tek bir ilâhtır" deseler de, bu onların evvelki sözleriyle çelişmiş olur.

Şu bilinmelidir ki, hristiyanların bu görüşünün yanlışlığı aklın kolayca anlayabileceği bir şeydir. Çünkü üç, bir olmaz, bir de üç olmaz. Hristiyanların sözü kadar bozukluğu şiddetli ve yanlışlığı açık olan hiç bir söz duyulmamıştır.

Daha sonra Mevlâ Tealâ onların sözünü reddetmek üzere: (وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلاَّ اِلٰهٌ وَاحِدٌ) **"Halbuki bir tek ilâhtan başka hiç bir ilâh yoktur."** buyurmuştur. Bu ifadede geçen (مِنْ) istiğrak (kaplayıcılık) manasını ifade etmektedir.

Buna göre mana: "Varlık âleminde zat-ı vacip (varlığı kendinden) olan, bütün varlıkları yoktan var ettiği için ibadet olunmaya lâyık olan, ancak birlik'le mevsuf olup, her hangi bir yönden ortaklığı kabul etmekten münezzeh olan, ikincisi olmayıp, ortağı bulunmayan, ana-babası olmayan, çocuk doğurmayan ve ailesi mevcut olmayan, bir tek ilâh vardır ki, O da Allah-u Tealâ'dır." demektir.

Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda:

(وَاِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ) **"Eğer demekte oldukları bu sözden vazgeçmezlerse, içlerinden o kâfir olanlara mutlaka elîm** (acı verici) **bir azap dokunacaktır."** buyurarak, hristiyanları tehdit etmiştir.

Bu cümle-i celiledeki (مِنْ) hakkında Nesefî tefsirinde iki mana zikredilmiştir:

1 - Beyan için olmasıdır ki, buna göre mana: "Kâfir olan o kimselere" demektir.

2 - Teb'iz için olmasıdır ki, o zaman mana: "Onlardan gavurlukta ısrar edenlere azab-ı elîm dokunacak (acısı kalplerine işleyecek) tir." demektir.

Mevlâ Tealâ ilm-i ezelisi ile hristiyanlardan bir kısmının, bu sözün bozukluğunu anlayarak bu bozuk inancı bırakıp, iman ve ihlâsa kavuşacağını bildiği için onların hepsini tehdit etmemiş, içlerinden küfürde kalanları korkutmuştur.

Mevlâ Tealâ zamir getirerek: "Onlara dokunacaktır." buyurmayıp, ism-i zahir kullanarak: "O kâfirlere dokunacaktır." buyurmakla, onların kâfir olduklarına dair şahitliğini tekrarlamıştır.

Taberî tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ eğer burada: "Onlara dokunacaktır." buyursaydı, bu tehdidin sadece: "Allah üçün üçüncüsüdür." diyenlere ait olduğu anlaşılabilirdi ki o zaman, evvelki ayet-i kerime de bahsi geçen: "İsa Allah'ın kendisidir." sözünün sahiplerinin bu tehditten dışta kalmış oldukları şeklinde yanlış bir mana akla gelebileceğinden, Mevlâ Tealâ:

"O kâfirlere azab-ı elîm dokunacaktır" buyurarak, bu vaidin hristiyanların iki fırkasını da içine aldığı gibi onların yolunda giden bütün kâfirleri kapsadığını açıklamıştır.

İbni Münzir, Muhammed ibni Ka'b'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Allah-u Tealâ, Meryem oğlu İsa'yı göklere kaldırınca, Benî İsrail âlimlerinden yüz kişi toplandı. Aralarında: "Siz çoksunuz, bu durumda görüş ayrılığına düşmekten korkarız, içinizden on kişi çıkarın." dediler.

Bunun üzerine on kişiyi çıkardılar, sonra tekrar sayılarının çok olup bu durumda bir görüşte birleşemeyeceklerinden endişe ederek içlerinden onar onar azalttılar neticede on kişi kaldı.

Onlar, yine: "Şu anda bile çoksunuz, altı kişiyi çıkarın" diyerek dört kişi kaldılar. Aralarında İsa *(Aleyhisselâm)* hakkında konuşurlarken, içlerinden biri: "Gaybı Allah'tan başkasının bilemeyeceğini biliyorsunuz. O hâlde o, Allahtı, istediği kadar yerde kaldı, sonra dileyince göğe yükseldi." dedi.

Diğer bir kimse: "Biz İsayı da annesini de tanıyoruz, o hâlde o, Allahın kendisi değil, oğludur." dedi.

Bir diğeri de: "Ben sizin dediğiniz gibi demiyorum, çünkü İsa bize kendisinin, **'Allahın kulu, ruhu ve Meryeme bıraktığı kelimesi'** olduğunu söylerdi. Biz de onun kendisi hakkında dediği gibi deriz, Ben sizin onun hakkında büyük bir söz (iftira) söylemiş olmanızdan korkarım." dedi.

Sonra bunlar insanların karşısına çıkınca, millet bunlardan birine: "Sen İsa hakkında ne dedin?" diye sorduklarında, o "Ben,' O, Allah'tı istediği kadar yerde kaldı, sonra dileyince göğe çıktı' dedim." dedi. Bunun üzerine bir takım insanlar ona tâbi oldular ki, bunlar Nasturiye ve Yakubiye fırkalarıdır.

Dördüncü kişi çıkınca ona da görüşünü sordular. O: "Ben, İsa *(Aleyhisselâm)* hakkında: 'Allah'ın kuludur, ruhudur ve Meryeme ilka ettiği kelimesidir' dedim" deyince bir takım insanlar da ona tâbi oldu.

Muhammed ibni Ka'b *(Rahimehullah)* bu ayet-i kerimeyi okuyarak: "Bu üç fırka da Kur'an-ı Kerim'de zikredilmektedir." dedikten sonra,

« وَ بِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلىٰ مَرْيَمَ بُهْتَاناً عَظِيماً (١٥٦) »

"Bir de küfürleri (inkâr etmeleri) **nden ve Meryem'in üzerine büyük bir iftira** (atıp) **söylemelerinden** (dolayı onları lânetledik)." *(Nisa Suresi:156 dan)* ayet-i kerimesini okudu. Daha sonra da:

« وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْكِتَابِ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَ لَاَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ (٦٥)
وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَاَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ
اَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ اُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَآءَ مَا يَعْمَلُونَ (٦٦) »

"Eğer ehli kitap (kendilerine Tevrat ve İncil kitabı verilmiş olan yahudi ve hristiyanlar) **iman edip de** (bozgunculuktan ve bütün haramlardan) **sakınsalardı, elbette onların kötülüklerini örter ve onları naim cennetlerine** (nimeti bol cennetlere) **sokardık."**

"Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve rablerinden kendilerine indirilen (Kur'an-ı Kerim) **i ikame etseler** (hükümlerini doğru dürüst uygulasalar) **dı, elbette hem üstlerinden, hem de ayaklarının altından yerler** (her taraflarından Allah'ın nimetlerine gark olurlar) **dı.**

Onlardan iktisatlı (adaletli, mutedil hareket eden) **bir ümmet** (zümre) **vardır. Onlardan bir çoğunun yapmakta oldukları ise ne kötü oldu."** *(Maide Suresi:65-66)* ayet-i kerimelerini okuyup,

"İşte 'İsa Allah'ın kuludur, kelimesi (كُنْ kelimesiyle yaratılmış) tır ve Meryeme bıraktığı ruhu'dur.' diyenler, Ümmet-i mukteside (İstikamet üzere olan cemaat) bunlardır." buyurdu. *(Süyûtî, Dürrül Mensûr:3/122)*

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Hristiyanlar hakkındaki hızlan (Allah-u Tealâ'nın muvaffakiyetinden mahrumiyet) o raddeye varmıştır ki onlar herkesin bildiği bir gerçeğe karşı gelerek, bir olan zatın üç olduğuna hükmetmişlerdir. Bu fikrin bozukluğu bir deliye bile gizli değilken akıllı bir kimsenin böyle hükmetmesi nasıl mümkün olur?

TESLİS AKİDESİNİ İPTAL EDEN DİGER AYET-İ KERİMELER:

« يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لاَ تَغْلُوا فِى دِينِكُمْ وَلاَ تَقُولُوا عَلَى اللهِ اِلاَّ الْحَقَّ اِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللهِ وَكَلِمَتُهُ اَلْقيٰهَا اِلىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَاٰمِنُوا بِاللهِ وَرُسُلِهِ وَلاَ تَقُولُوا ثَلٰثَةٌ اِنْتَهُوا خَيْراً لَكُمْ اِنَّمَا اللهُ اِلٰهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ اَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَكَفىٰ بِاللهِ وَكِيلاً (١٧١) »

"Ey ehli kitap (İsa *(Aleyhisselâm)* hakkında: "Allah'ın oğludur" veya: "Allah'ın kendisidir" yahut: "Üçün üçüncüsüdür." gibi sözler kullanarak) **dininiz hususunda aşırı gitmeyin ve Allah'a karşı hak** (doğru) **olandan başkasını söylemeyin** (Allah hakkında ittihad ve hulûl <bir yaratığı ile birleşmek veya onun içine girmek>, aile ve çocuk edinmek gibi gerçek dışı şeyler söylemeyin, O'nun hakkında ancak doğru olan şeyi söyleyin).

Meryemin oğlu İsa Mesih, Allah'ın ancak resulü ve Meryem'e ulaştırdığı (كُنْ "ol") **kelimesi** (nin eseri) **dir ve O** (nun tarafından gönderilmiş olan Cebrail tarafı) **ndan** (üfürülmüş) **bir ruhtur. O hâlde, Allah'a ve peygamberlerine iman edin,"** (ilâhlar) **üçtür" demeyin** (teslis akidesinden, üç ilâh görüşünden) **vazgeçin, sizin için hayırlı olan** (tevhid itikadın) ı (kastedin).

Ayet: 73

Allah, ancak bir tek ilâhtır. Çocuğu olmaktan O'nu tenzih etmekle (tenzih edin). **Göklerde ve yerde olan her şey O'nundur, vekil olarak Allah yeter."** *(Nisa Suresi:171)*

« لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا انَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللّٰهِ شَيْئاً انْ اَرَادَ اَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهُ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ جَمِيعاً وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (١٧) »

"Şüphesiz Allah Meryem oğlu Mesihin kendisidir." diyenler andolsun ki, kâfir olmuşlardır. (Habibim!) **De ki: Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesihi, anasını** (Meryemi) **ve yer yüzündekilerin hepsini helâk etmek** (öldürmek) **isterse, Allah'tan** (gelecek) **bir şeye kim malik** (engel) **olabilir? Göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin mülkü Allah'a aittir. O, dilediğini yaratır ve Allah her şeye hakkıyla kâdirdir."** *(Maide Suresi: 17)*

Mevlâ Tealâ, hristiyanların inançlarının bozukluğunu açıkladıktan sonra, tevhid aşikâr olduğu hâlde, teslis akidesinden tövbe ve istiğfar etmediklerinden dolayı tekdiri (kınamayı) hak ettiklerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٧٤)

KELİME MANASI (74)

(أَفَلَا يَتُوبُونَ) **Hâlâ tövbe etmeyecekler mi?** kime? (إِلَى اللَّهِ) **Allah'a,** (وَيَسْتَغْفِرُونَهُ) **mağfiret dilemeyecekler mi?** kimden? (هُ) **ondan,** (وَاللَّهُ) **halbuki Allah,** (غَفُورٌ) **ziyade mağfiret edicidir,** (رَحِيمٌ) **çok acıyıcıdır.**

MEALİ ŞERİFİ

Hâlâ tövbe edip ondan mağfiret (bağışlama) **dilemeyecekler mi? Halbuki Allah çok bağışlayan, ziyade acıyandır.**

İ Z A H A T

Beğavî, Farrurrazî ve Hâzin tefsirlerinde İmam-ı Ferrâ'dan nakledildiğine göre, ayet-i celiledeki bu istifham (soru şeklindeki ifade) emir manasındadır. Nitekim:

« ... فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ (٩١) »

"Artık (içkiden) **vazgeçtiniz değil mi?"** *(Maide Suresi:91 den)* kavl-i şerifi istifham lâfzıyla yapılan bir emirdir. Buna göre ayet-i celilenin manası: "Bu bozuk inançlardan ve yanlış sözlerden vazgeçmek suretiyle tövbe edin, bu izah ve tehditten sonra, Allah'ın zatını ittihad ve hulûlden tenzih edip (başka bir şeye girmekten ve onunla birleşmekten uzak tutarak) tevhidi kabul etmekle istiğfar edin (af isteyin)." demektir.

Kazî ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celiledeki bu istifham tevhidin hak olduğuna dair bunca deliller ortaya çıkmışken, onların hâlâ tesliste ısrar etmelerinin taaccübe şayan (şaşılacak) bir şey olduğunu ortaya koymaktadır.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ) "Allah (tövbe edip, kendisinden af isteyeni) çokça mağfiret edicidir, (tövbe edene de diğer yaratıklarına da) ziyade acıyıcıdır." buyurarak, hristiyanları tövbeye teşvik etmiştir.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ kerem ve cûdunun (İyilik ve cömertliğinin, lütuf ve rahmetinin) bolluğundan dolayı bu kadar büyük iftira ve yalan uydurma gibi büyük günahları işlemiş olan hristiyanları bile tövbe ve mağfirete davet etmektedir ki bu, Allah-u Tealâ'nın tövbe eden herkesi affedeceğini göstermektedir.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Allah-u Tealâ kendi rahmetinin hususiyetlerine karşı müminlerin emellerini kat kat artırmak için, sözlerinin çirkinliğine ve itikatlarının bozukluğuna rağmen hristiyanlara bile tövbe kapısını kapatmamıştır.

Mevlâ Tealâ, hristiyanların itikatlarının bozukluğunu açıkladıktan sonra, bunu ispat etmek üzere şöyle buyuruyor:

مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ اِلاَّ رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَاُمُّهُ صِدِّيقَةٌ كَانَا
يَاْكُلاَنِ الطَّعَامَ اُنْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْاٰيَاتِ ثُمَّ انْظُرْ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ (٧٥)

KELİME MANASI (75)

(مَا الْمَسِيحُ) **Mesih** (İsa *Aleyhisselâm*) **olmadı,** öyle Mesih ki, (ابْنُ مَرْيَمَ) **Meryemin oğlu,** yani Meryemin oğlu İsa değildir, (اِلاَّ رَسُولٌ) **ancak bir resuldür,** (قَدْ خَلَتْ) **muhakkak geçti,** kimden önce? (مِنْ قَبْلِهِ) **ondan önce,** kim? (الرُّسُلُ) **resuller,** (وَاُمُّهُ) **onun** (İsa *Aleyhisselâmın*) **annesi,** kimdir? (صِدِّيقَةٌ) **bir sıddıka** (dosdoğru bir kadın) **dır,** (كَانَا) **ikisi de idiler,** nedir idiler? (يَاْكُلاَنِ) **yerlerdi,** neyi? (الطَّعَامَ)**taam** (yemek), (اُنْظُرْ) **bak,** (كَيْفَ نُبَيِّنُ) **nasıl beyan ediyoruz,** kime? (لَهُمُ) **onlara,** neyi? (الْاٰيَاتِ) **ayetleri** (delilleri), (ثُمَّ انْظُرْ) **sonra bak,** (اَنّٰى يُؤْفَكُونَ) **nasıl** (hakikattan) **döndürülüyorlar.**

MEALİ ŞERİFİ

Meryem oğlu Mesih (İsa) **ancak bir resuldür. Ondan önce** (bir çok) **resuller** (gelip) **geçmiştir. Anası da bir sıddıka** (çok doğru bir kadın) **dır. Her ikisi de** (beşeri ihtiyaçlarından dolayı) **yemek yerlerdi. Bak! Onlara ayet** (delil) **leri nasıl açıklıyoruz, sonra da bak ki nasıl** (o ayetlere kulak verip düşünmekten) **çevriliyorlar.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-icelilede Mevlâ Tealâ: **"Meryem oğlu Mesih ancak bir peygamberdir. Ondan evvel de peygamberler gelip geçmiştir."** buyurarak,

Hristiyanların İsa *(Aleyhisselâm)* hakkındaki ilâhlık iddialarının yanlışlığını bir delil ile ortaya koymuştur. Çünkü İsa *(Aleyhisselâm)* diğer peygamberlerin getirdiği gibi Allah katından mucizeler getirmiştir.

Eğer Allah, onun eliyle anadan kör doğanı ve ebras (alacalı) doğanı iyileştirmiş ve ölüleri diriltmiş ise, aynı şekilde Musa *(Aleyhisselâm)* ın eliyle de bir asaya can vermiş, onu hızla giden bir yılan hâline getirmiş ve onunla kızıl denizi yarmıştır ki, bu daha acaip bir şeydir.

Allah-u Tealâ İsa *(Aleyhisselâm)* ı babasız yarattığı gibi, daha önce de Âdem *(Aleyhisselâm)* ı babasız ve annesiz yaratmıştır. Bu ise daha garip bir hâldir. Demek ki bütün mucizeler Allah tarafından peygamberlere verilmiştir.

Musa ile İsa *(Aleyhimesselâm)* ise, ancak Allah-u Tealâ'nın şanlarının ve fiillerinin (işlerinin) mezahiri (göründüğü yerler) dir. Gösterdiği mucizelerden dolayı İsa *(Aleyhisselâm)* ilâh sayılacaksa, o zaman her peygamberin ilâh olması gerekir ki, bunun yanlışlığı onlarca da bilinmektedir.

Ayet-i celiledeki: (وَ اُمُّهُ صدّيقَةٌ) **"Onun anası da bir sıddıkadır."** ifadesi ile ilgili bir kaç mana vardır:

1 - Hazreti Meryem, rabbisinin ayetlerini ve oğlunun rabbisinden haber verdiği şeyleri tasdik etmiş (doğrulamış) tır. Nitekim Mevlâ Tealâ onu vasfederken:

« ... وَ صَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ (١٢) »

"O (Meryem), **rabbisinin kelimelerini ve kitaplarını tasdik etti ve O, itaat edenlerdendi."** *(Tahrim Suresi:12 den)* buyurmuştur.

2 - Mevlâ Tealâ:

« ... فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَراً سَوِيّاً (١٧) »

"Derken biz ona ruhumuzu (Cebrail'i) **göndermiştik de, O, kendisine hilkati** (yaratılışı) **tam bir beşer** (insan) **şeklinde görünmüştü."** *(Meryem Suresi:17 den)* ayet-i celilesinde beyan ettiği üzere, Cebrail *(Aleyhisselâm)* Meryem *(Aleyhesselâm)* ile konuştuğunda Meryem *(Aleyhesselâm)* onu tasdik ettiği için: "Sıddıka" ismini almıştır.

3 - O'nun sıddıka olmasından maksat, günahlardan tamamen uzak durup, kulluk vazifelerini yerine getirmede son derece gayretli olmasıdır. Çünkü O, kullarla muamelesinde son derece doğru sözlü, Mevlâ Tealâ ile muamelesinde de doğru hareketli ve istikametli olduğundan, Allah-u Tealâ'ya kulluk ve itaat davasını bozacak hiç bir yanlışlık asla ondan hiç bir zaman sudür etmemiştir. Nitekim bu vasıfların kendisinde mükemmel olarak bulunduğu erkek kimseye de sıddık denilir.

Mevlâ Tealâ, İdris *(Aleyhisselâm)* hakkında:

« ... إِنَّهُ كَانَ صِدّيقاً نَبِيّاً (٥٦) »

"Şüphesiz ki O, sıddık bir peygamberdi." *(Meryem suresi:56 dan)* buyurmuştur. Diğer bir ayet-i kerimesinde de:

« وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَأُولٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدّيقِينَ وَالشُّهَدَآءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولٰئِكَ رَفِيقاً (٦٩) »

"Her kim Allah'a ve resüle itaat ederse, işte onlar, Allah (-u Tealân) **ın, kendilerine inam ettiği** (anlatılamayacak derecede lütuflarda bulunduğu), **peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraberdirler. Bunlar ne güzel arkadaştır!"** *(Nisa Suresi: 69)* buyurmuştur.

İbni Kesir ve Alûsî tefsirlerinde zikredildiğine göre, kadınlar hakkında en yüksek makam sıddıkıyettir. Bu ayet-i kerimenin de delâlet ettiği gibi Meryem validemiz peygamber değildi, dolayısıyla bu ayet-i kerime meleklerin Sâre ve Meryem valide lerimize hitabetmelerinden ve Mevlâ Tealâ'nın :

« وَاَوْحَيْنَا اِلٰى اُمِّ مُوسٰى اَنْ اَرْضِعِيهِ ... (٧) »

"Biz Musa'nın anasına, O'nu emzir diye vahyettik." *(Kasas Suresi: 7 den)* ayet-i kerimesinden yola çıkarak, İshak *(Aleyhisselâm)* ın annesi Sâre validemizin, Musa *(Aleyhisselâm)* ın annesinin ve İsa *(Aleyhisselâm)* ın annesinin peygamber olduklarını söyleyen ibni Hazm ve diğerlerinin görüşlerini reddetmektedir.

Çünkü Mevlâ Tealâ, burada Meryem validemizin en şerefli makamının sıddıkıyet olduğunu açıklamıştır. Nitekim İsa *(Aleyhisselâm)* hakkında ise, Risalet (peygamberlik) makamını ispat etmiştir. Eğer Meryem *(Aleyhesselâm)* nübüvvet mertebesine yükselmiş olsaydı, sıddıkiyeti değil onu zikrederdi. Zira nübüvvetin sıddıkıyetten yüksek olduğunda şüphe yoktur.

Ehli sünnet ulemasının cumhuruna göre, Allah-u Tealâ peygamberleri ancak erkeklerden göndermiştir. Nitekim bir ayet-i kerimesinde:

« وَمَا اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ اِلاَّ رِجَالاً نُوحِى اِلَيْهِمْ ... (٧) »

"Biz senden önce de, kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber olarak göndermedik" *(Enbiya Suresi:7 den)* buyurmuştur.

Diğer bir ayet-i kerimesinde de:

« وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلاَّ رِجَالاً نُوحِى اِلَيْهِمْ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى ... (١٠٩) »

"Senden önce de şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını (peygamber) **göndermedik."** *(Yusuf Suresi:109 dan)* buyurmuştur.

Şeyh Ebul Hasen el Eşarî *(Rahimehullah)* bu hususta icma' (görüş birliği) nakletmiştir.

Emalî isimli akaid kitabımızda da:

« وَمَا كَانَتْ نَبِيّاً قَطُّ اُنْثٰى وَلاَ عَبْدٌ وَشَخْصٌ ذُو افْتِعَالٍ »

"Hiçbir kadın asla peygamber olmamıştır. Köle de ve geçmişte kötü işler yapmış olan şahıs da (peygamber olmamıştır)." buyurulmaktadır.

Daha sonra Mevlâ Tealâ, Meryem ve İsa *(Aleyhimesselâm)* ın ilâh olmadıklarını anlatmak üzere: (كَانَا يَاْكُلاَنِ الطَّعَامَ) **"İkisi de yemek yerlerdi."** buyurmuştur. Bu ifade-i celileden maksat, hristiyanların görüşünün yanlışlığına istidlâl etmek (delil getirmek) tir ki, bu cümle-i celilelerde bir kaç türlü delil bulunmaktadır.

1 - Annesi olan herkes, yokluktan sonra meydana gelmiş demektir ki böyle olan herkes ilâh değil, mahlûk olur.

2 - Onlar muhtaç varlıklardır, çünkü onların yeyip içmeye son derece fazla ihtiyaçları vardır. Halbuki ilâh olan zat bütün bu şeylerden müstağnî (ihtiyaçsız) olmalıdır, dolayısıyla İsa *(Aleyhisselâm)* ın ilâh olması nasıl düşünülebilir?

Ulemadan bazısı: "İkisi de yemek yerlerdi" kavl-i şerifinin abdest bozmaktan kinaye olduğunu söylemişlerse de buna gerek yoktur. Zira yemek yiyen herkes abdest bozacak diye bir şey yoktur. Çünkü cennet ehli yemek yerler amma abdest bozmazlar.

Burada Meryem ve İsa *(Aleyhimesselâm)* ın yemek yemelerinden bahsedilmesinin ilâh olmadıklarına delil oluşu bir kaç yöndendir.

1 - Yemeğe ve içmeye olan ihtiyaç, İsa *(Aleyhisselâm)* ın ilâh olmadığına delâlet eden en güçlü delillerdendir. Çünkü ilâh hakkında hiç bir şeye ihtiyaç düşünülemez.

2 - İlâh olan, yaratmaya ve icad etmeye kâdir olandır. Şayet İsa *(Aleyhisselâm)* ilâh olsaydı, yiyip içmeksizin de açlığın tesirini kendisinden gidermeye gücü yeterdi. İsa *(Aleyhisselâm)* kendisinden zararı gideremediğine göre, o'nun âlemlerin ilâhı olması nasıl düşünülebilir.

3 - Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, yemeğe muhtaç olan ve yemeğin peşinde gelen hazım gibi muamelelere tâbi olan kimsenin, mutlaka et, kemik, damarlar, sinirler ve diğer uzuvlardan mürekkep (birleşmiş) bir cisim olması gerekir ki, bu da onun diğer cisimler gibi masnu' ve müellef (yaratılmış ve derlenmiş) olduğunu gösteren en açık bir delildir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, İsa *(Aleyhisselâm)* ın yemek yemesi, onun mevlûd ve merbûb (doğrulmuş ve yetiştirilmiş) olduğunu gösterir ki, kadınların doğurduğu, yemek yiyen bir kimse elbette diğer mahlûklar gibi bir muhdes (sonradan yaratılmış) tır.

Hristiyanlardan hiç biri de İsa *(Aleyhisselâm)* ın doğduğunu ve yediğini inkâr etmemişlerdir. Merbûb ne zaman rab olmaya lâyık olmuştur?

Hristiyanların: "İsa *(Aleyhisselâm)* lâhûtu (ilâhlık yönü) ile değil de, Nâsûtu (cismaniyet yönü) ile yerdi." Sözleri de ihtilâta varmaktadır. Halbuki ilâh olanın ilâh olmayanla karışıp birleşmesi düşünülemez.

Eğer kadîm'in muhdes ile ihtilâtı (evveli olmayanın sonradan yaratılanla karışması) caiz olsaydı, o zaman kadîm'in muhdes olabileceğini kabul etmek de mümkün olurdu. Bu, İsa *(Aleyhisselâm)* hakkında söz konusu olduğu takdirde elbette başkaları hakkında da geçerli olabilir. Hatta "Lâhûtun (evveli olmayan ilâhlık makamının), sonradan yaratılan her şeyle karışmış" olduğu da söylenebilir ki, bunun muhalliği aşikârdır.

Vebilcümle (Özetle): Hristiyanların görüşünün bozukluğu, bu hususta her hangi bir delile ihtiyaç hissettirmeyecek kadar açıktır.

Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (اُنْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْاٰيَاتِ ثُمَّ انْظُرْ اَنّٰى يُؤْفَكُوْنَ) **"Bak! Biz ayetleri onlara nasıl açıklıyoruz? Sonra yine bak** (gör) **ki, onlar nasıl** (hak'tan) **çevriliyorlar?"** buyurmuştur.

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, burada geçen ayetlerden maksat, hristiyanların davalarının yanlışlığını haykıran kat'i delillerdir. Ayet-i celilede Meryem ve İsa *(Aleyhimesselâm)* ın kemal sıfatlarının öne alınıp, beşeriyetten kaynaklanan bazı noksanlarının sona bırakılması:

« عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ لِمَ اَذِنْتَ لَهُمْ ... (٤٣) »

"Allah seni affetti, niçin onlara izin verdin?" *(Tövbe suresi:43 den)* kavl-i şerifinin minvali üzeredir. Şöyle ki: Mevlâ Tealâ, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i üzmemek için sitemden evvel onu affettiğini açıklamıştır.

Bir kimse birisini bir şeyden çevirip vazgeçirdiğinde, araplar: (اَفَكَهُ), (يَأْفِكُهُ), (اِفْكاً) derler, İfk: Yalan söylemek demektir, çünkü yalan söylemek de hak'tan dönmek demektir. Buna göre ayet-i celilenin manası: "Onlar, bu kadar açık ayetlere kulak verip düşünmekten, nasıl oluyor da döndürülüyorlar?" demektir.

Ayet-i celilede: **"Bak"** emrinin tekrar edilmesi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i ve muhatapları onların hâlinden şaşkınlığa sevketmekte mubalâğa yapmak içindir. İkinci **"Bak"** emrinin başında (ثُمَّ) "sonra" tabirinin getirilmesi ise, iki hayret arasındaki farkı ortaya koymaktadır.

Yani "Bizim, ayetleri beyan etmemiz haddizatında tahkik ve izah (inceleme ve açıklama) yönünden zirveye ulaşan çok acaip bir iştir. Onların bundan tesirlenip, ayetleri kabullenmeleri gerekirken, yüz çevirmeleri ise daha çok şaşılacak garip bir şeydir" demektir.

Gerçi (ثُمَّ) ifadesi, kendi asıl manası olan sonralığa da delâlet edebilir ki, o zaman mana: "Bu kadar uzun zaman ayetlerin açıklanması devam ettiği hâlde, onlar hâlâ bundan tesirlenmiyor ve hak'tan döndürülüyorlar." demektir.

Ehli Sünnet uleması bu ayet-i kerimenin, onların hak'kı düşünmekten döndürülmüş olduklarına delâlet ettiğini söylemişlerdir. Zira insanın kendisini hak ve doğrudan batıla, cehalet ve yalana döndürmesi imkânsızdır, çünkü insan kendisi için kötülükleri kabul edemez, böylece biz onları haktan çevirenin Allah-u Tealâ olduğunu anlamış olduk. Şüphesiz ki buda, Allah-u Tealânın ilmi ezelisiyle onların irade-i cüziyyelerini kötüye kullanacaklarını bilmesindendir.

"Letâifu'l-İşârât" ta zikredildiğine göre: Ana rahminde kalan ve başına gelen hadiselerin etkisi altında kalan bir kimse ilâhlık vasfına nasıl lâyık olabilir? Sonra, yemeğe muhtaç olan, ardından yemek artıklarından kurtulmak için zorlanan kimseye ilâhlık ismi nasıl yakışır? Ve o ne hakla ibadet olunmaya müstahak olur? Bak gör ki ya Muhammed! Biz delilleri açıklamakta ne kadar ziyade beyanda bulunuyor, onlar ise doğru yolu bulmakta nasıl bocalıyorlar.

Mevlâ Tealâ, hristiyanların inançlarının bozukluklarına dair diğer bir delili açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

قُلْ اَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَاللّٰهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (٧٦)

KELİME MANASI (76)

(قُلْ) (Habibim!) **De ki,** (اَتَعْبُدُونَ) **tapıyor musunuz?,** kimden başka? (مِنْ دُونِ اللّٰهِ)**Allah'tan başka,** neye? (مَا) **o şeye ki,** (لَا يَمْلِكُ) **malik olamaz,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** neye? (ضَرًّا) **bir zarara,** daha? (وَلَا نَفْعًا) **bir faydaya da,** yani size bir zarar vermeye ve fayda sağlamaya gücü yetmeyen şeylere mi tapıyorsunuz?, (وَاللّٰهُ) **halbuki Allah,** kimdir? (هُوَ السَّمِيعُ) **hakkıyla işiten ancak odur,** (الْعَلِيمُ) **ziyade bilendir.**

MEALİ ŞERİFİ

(Habibim!) **De ki: "Allahı bırakıp da size ne bir zarar** (ulaştırmaya) **ne de bir fayda** (sağlama) **ya gücü yetmeyen şeylere mi tapıyorsunuz? Halbuki Allah hakkıyla işiten, ziyade bilenin tâ kendisidir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede hristiyanların görüşünün yanlışlığına dair çeşitli deliller bulunmaktadır.

1 - Yahudiler İsa *(Aleyhisselâm)* a düşmanlık ediyor ve ona kötülük yapmaya çalışıyorlardı. Buna karşılıksa İsa *(Aleyhisselâm)* onlara hiç bir zarar vermiyordu. Yine böylece onun havarileri (arkadaşları ve dostları) onu seviyorlardı. Ama buna rağmen İsa *(Aleyhisselâm)* onlara hiç bir dünyevî fayda temin edemiyordu. Binaenaleyh zarar vermekten ve fayda temin etmekten aciz olan bir kimsenin ilâh olması nasıl düşünülebilir?

2 - Hristiyanların yanlış inancına göre, yahudiler İsa *(Aleyhisselâm)* ı çarmıha germişler ve kaburgalarını param parça etmişlerdi. İsa *(Aleyhisselâm)* susayıp onlardan su istediğinde onun burun deliklerine sirke dökmüşlerdi. İşte bu derece zayıf olan bir kimsenin ilâh olması nasıl makul (akla uygun) olabilir?

3 - Âlemlerin ilâhı olan zatın, kendisi dışındaki her şeyden müstağnî (ihtiyaçsız); diğer bütün varlıkların da ona muhtaç olması gerekir. Eğer İsa *(Aleyhisselâm)* böyle olsaydı, onun Allah'a ibadetle meşgul olması imkânsız olurdu. Çünkü ilâh olan başka bir şeye tapmaz, Allah'a ibadet eden ise ancak kul olur.

İsa *(Aleyhisselâm)* ın ibadet ve taatlara devam etmiş olduğu tevatür (yalan söylemekte birleşmeleri mümkün olmayan bir topluluğun nakilleri) ile bilindiğine göre, biz İsa *(Aleyhisselâm)* ın o ibadetleri, faydaları temin ve zararları defetme hususunda başkasına muhtaç olduğu için yapmış olduğunu anlamış oluruz ki, bu durumda olan kimse diğer kullara fayda ulaştırmaya ve onlardan zararları savuşturmaya nasıl güç yetirebilir?

O hâlde o da diğer kullar gibi bir kuldur. İşte bu delil, Mevlâ Tealâ'nın naklettiği üzere İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın babasına:

« ... لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا (٤٢) »

"Niçin duymayan, görmeyen ve senin hiç bir ihtiyacına cevap vereme yen (putlar) **a tapıyorsun?"** *(Meryem suresi:42 den)* diyerek getirdiği delilin aynısıdır.

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede hiç bir şeye malik olmadığı bildirilenden maksat, ya İsa *(Aleyhisselâm)*, ya da annesi ile beraber ikisidir. Bundan maksat Allah'tan başka tapılan bütün putlar olabileceği de söylenmiştir, buna göre ayet-i celilenin manası:

"Allah-u Tealâ'nın vermeye kadir olduğu belâ, musibet, sıhhat ve bolluk gibi şeyleri vermeye gücü yetmeyen şeylere mi tapıyorsunuz?" demek olacağı gibi, "Hiç bir işe gücü yetmeyen şeylere mi tapıyorsunuz?" demek te olabilir. Çünkü insanın yaptığı her şey Allah-u Tealâ'nın yaratması ve güç vermesiyledir, yoksa kendinden değildir.

Arapçada (مَا), akılsızlar hakkında kullanılmaktayken, burada İsa *(Aleyhisselâm)* ve annesi gibi akıllılar hakkında zikredilmesi, onların anne karnındaki ve yeni doğduklarındaki acziyet hâllerine işaret etmektedir.

Sanki burada hristiyanlara: "İsa *(Aleyhisselâm)* ın anne karnında iken işitmeyen, görmeyen, bilmeyen, fayda ve zarar vermeyen bir cenin(rahimdeki çocuk) olduğunu siz de kabul etmektesiniz. Öyleyse onu nasıl ilâh edindiniz?" buyurulmak istenmiştir.

Böylece Mevlâ Tealâ, İsa *(Aleyhisselâm)* ın tamamen güçsüz hâlini ortaya koyarak onun da yaratılanlar cinsinden olduğuna, başkalarıyla arasında cinsiyette ortaklık olanın da ilâh olamayacağına dikkat çekmiştir.

Ayet-i celilede faydadan evvel zararın zikredilmesi, zarardan sakınmanın, fayda aramaktan daha önemli olduğuna işaret etmektedir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَ اللهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ) **"Allah** (bütün işitilenleri) **hakkıyla işiten,** (bütün malûmâtı) **tam manasıyla bilenin tâ kendisidir."** buyurarak, kendisinin gerçek ilâh olduğunu ispatlamıştır. Çünkü gerçekte ilâh, ancak bu sıfatlara sahip olan zat olabilir.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Şerlerden kurtulup hayırları kazanmak hususunda, kalpleri Rab Tealâ'dan başkasına bağlamak, vakti faydasız şeyde harcamak, ömrü boş yere geçirmekten başka bir şey değildir. Zira yaratmakta tek olan zat, eşler (ortaklar) dan berîdir.

قُلْ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ لَا تَغْلُوْا فِيْ دِيْنِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ
وَلَا تَتَّبِعُوْٓا اَهْوَآءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوْا مِنْ قَبْلُ وَاَضَلُّوْا
كَثِيْرًا وَّضَلُّوْا عَنْ سَوَآءِ السَّبِيْلِ ﴿٧٧﴾ لُعِنَ الَّذِيْنَ
كَفَرُوْا مِنْ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ عَلٰى لِسَانِ دَاوٗدَ وَعِيْسَى
ابْنِ مَرْيَمَ ۭ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ﴿٧٨﴾
كَانُوْا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُّنْكَرٍ فَعَلُوْهُ ۭ لَبِئْسَ مَا كَانُوْا
يَفْعَلُوْنَ ﴿٧٩﴾ تَرٰى كَثِيْرًا مِّنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِيْنَ
كَفَرُوْا ۭ لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ اَنْفُسُهُمْ اَنْ سَخِطَ اللّٰهُ
عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خٰلِدُوْنَ ﴿٨٠﴾ وَلَوْ كَانُوْا
يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالنَّبِيِّ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوْهُمْ
اَوْلِيَآءَ وَلٰكِنَّ كَثِيْرًا مِّنْهُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿٨١﴾ لَتَجِدَنَّ
اَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا الْيَهُوْدَ وَالَّذِيْنَ
اَشْرَكُوْا ۚ وَلَتَجِدَنَّ اَقْرَبَهُمْ مَّوَدَّةً لِّلَّذِيْنَ
اٰمَنُوا الَّذِيْنَ قَالُوْٓا اِنَّا نَصٰرٰى ۭ ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ
قِسِّيْسِيْنَ وَرُهْبَانًا وَّاَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿٨٢﴾

Ayet: 77

Mevlâ Tealâ, yahudi ve hristiyanların itikatlarının bozukluğunu delillerle ispatladıktan sonra, her iki fırkaya da hakkın gayrı sapıklıklara uymamalarını tavsiye etmek üzere şöyle buyuruyor:

قُلْ يَاأَهْلَ الْكِتَابِ لاَ تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلاَ تَتَّبِعُوا أَهْوَآءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِن قَبْلُ وَأَضَلُّوا كَثِيراً وَضَلُّوا عَن سَوَآءِ السَّبِيلِ (٧٧)

KELİME MANASI (77)

(قُلْ) **De ki,** (يَاأَهْلَ الْكِتَابِ) **ey ehli kitap,** (لاَ تَغْلُوا) **haddi aşmayın,** nerede? (فِي دِينِكُمْ)**dininizde,** öyle bir taşkınlıkla ki, (غَيْرَ الْحَقِّ) **hakkın gayri,** yani dininiz hakkında batıl bir şekilde haddi aşmayın, (وَلاَ تَتَّبِعُوا) **ve tâbi olmayın** (uymayın), nelere? (أَهْوَآءَ قَوْمٍ) **o kavmin arzularına ki,** (قَدْ ضَلُّوا)**muhakkak saptılar,** neden önce? (مِن قَبْلُ) **bundan önce,** (وَأَضَلُّوا) **saptırdılar,** kimi? (كَثِيراً) **bir çoğunu,** daha? (وَضَلُّوا) **saptılar,** neden? (عَن سَوَآءِ لسَّبِيلِ) **yolun doğrusundan.**

MEALİ ŞERİFİ

(Habibim!) **De ki: "Ey ehli kitap! Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Daha önceden** (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gönderilmeden) **sapan ve bir çoğunu saptıran ve yolun doğrusu** (ola) **n** (islâm) **dan sapan bir kavmin isteklerine uymayın.**

İ Z A H A T

Dürrül Mensûr ve İbni Kesir tefsirlerinde zikredildiğine göre, Rabî' ibni Enes *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

Benî İsrailin başında bulunan bir idareci bir zaman kitap ve sünnetle amel etmişti, sonra şeytan ona gelerek: "Sen bir takım işler yapıyorsun ki, bunlar senden evvel de yapılmıştı. Bundan dolayı kimse seni methetmez velâkin sen kendiliğinden bir iş icad edip insanları ona çağır ve icbar et (zorla)" dedi.

O da şeytanın dediğine göre hareket etti, bir zaman sonra yaptığı bu işin yanlışlığını anlayıp tövbe etmek isteyerek saltanatını ve mülkünü terkedip ibadete yönelmeyi diledi. Böylece bir kaç gün ibadette kalınca, tekrar şeytan ona gelip:

"Sen kendinle rabbin arasında yapmış olduğun bir günahtan tövbe etseydin tövbenin kabul olması umulurdu, fakat senin yolunda (senden sebep) falân falân kimseler dalalete düştü ve sapıklık üzere dünyadan ayrıldılar, artık sen onları nasıl yola alabilirsin? Onun için senin ebedi tövben kabul olmaz." diyerek tekrar onu tövbeden caydırıp sapıklıkta devam ettirdi.

İşte bu ayet-i kerimenin, bu ve benzeri kimseler hakkında indiğini işittik. Bu rivayete göre ayet-i celilede arzularına uyulmaktan nehyedilen kavmin birinci sapıtmaları kitap ve sünnetten ayrılmaları, bir çok insanları saptırmaları, onları da kitap ve sünnetten ayırmaları, dümdüz yoldan sapmaları da tövbe etmekten vazgeçip o hâl üzere ölmeleridir.

Fahrurrazi ve Alûsî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: (يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لاَ تَغْلُوا فِى دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ) **"Ey ehli kitap! Dininizde haksız yere haddi aşmayın."** hitabındaki **"Gluvv"** taksir (eksik etmek) in zıddıdır ki bunun manası haddi aşmaktır.

Çünkü hak, ifrat (haddi aşmak) ile tefrit (ihmal etmek) ten ibaret olan iki ucun arasındadır. Allah'ın dini de ğluvv ile taksir (aşırılıkla ihmal) in ortasındadır.

Ayet-i celilede geçen: **"Haksız yere dininizde haddi aşmayın"** ifade-i celilesi," batıl bir aşırılıkla haddi aşmayın" demektir. Çünkü din hususunda haddi aşmak iki türlüdür.

1 - Haklı bir şekilde ğluvv (ileri gitmek) ki, bu, hakkı yerleştirip kuvvetlendirmek için delillere daldırmak ve uzak manaları inceleyip, ahkâmını son derece dikkatle tatbikten ibarettir ki, bu, salâbet (şiddetli olma), ittika (haramlardan sakınma) vera' (şüphelilerden kaçınma), ictihad, mücahede (bütün gücüyle allah yolunda çalışıp çabalamak), gayret ve hamiyyet-i diniyye (din taassubu) diye tâbir edilir.

Nitekim adalet ve tevhid ehlinden olan ilm-i kelâmcıların, inançla ilgili konularda derin gitmeleri bu kabildendir. Ayet-i celile, dinde bu şekilde ileri gitmeyi nehyetmemiş, bilakis tervic eylemiş (kıymetlendirmiş) dir. Çünkü dinde ne kadar ileri gidilse ifrat ve taassup sayılmaz.

2 - Batıl olan ğluvv (ileri gitmek) ki, bu da heva ve bidat ehlinin (ehli sünnet dışı fikirler uyduran sapık fırkaların) yaptığı gibi, delillerden yüz çevirip şüphelere uyarak haddi aşmaktır. Buna da hamiyyet-i cahiliyye denir.

Nitekim Katade *(Radıyallahu Anh)* bu ayet-i kerimeye: "Dinde yenilik çıkarmayın." diye mana vermiştir. *(Dürrül Mensûr, 3/123)*

Ayet-i celilede bahsedilen ehli kitabın: "Gluvv" u, Allah'ın lâneti üzerine olasıca yahudilerin, İsa *(Aleyhisselâm)* ın haşa veled-i zina olup, yalan söylediğini ileri sürmeleri, mel'un hristiyanların da, İsa *(Aleyhisselâm)* ın ilâh olduğunu iddia etmeleridir.

Hulâsa: Ayet-i celilede hak olmayan ğluvv nehyedilerek: "Dinde hedefiniz daima hak olsun, kör bir taklid veya kuru bir taassubla ifrat veya tefrit'e sapıp hak'kı tecavüz etmeyin (ileri geçmeyin), haksızlık yapmayın nâhak (haksız) şeylerde ısrar etmeyin. Ey hristiyanlar! Siz Mesih'in hak olan peygamberlik mertebesini ileri geçip de, onu ilâhlık mertebesine çıkarmayın, Ey Yahudiler! Siz de onun peygamberlik menzilesini tenzil ederek (nübüvvet

mertebesini indirerek) Allah'ın bahşettiği hakkına tecavüz etmeyin." buyurulmak istenmiştir.

Ayet-i celilede geçen: "Ehva" kelimesi hüccet ve delillerin değil de şehvet ve arzunun sevkedip götürdüğü hakka muhalif (zıt), nefse muvafık (uygun) batıl ve asılsız görüşlerden ibarettir ki, mana: "Hiç bir delilleri bulunmaksızın sadece nefislerinin arzularına uyarak uydurdukları batıl mezheplerinde, sizden evvel geçen sapık atalarınıza uymayın." demektir.

Şa'bî *(Radıyallahu Anh)* ın beyanına göre, Allah-u Tealâ Kur'an-ı Kerim'de heva kelimesini zikrettiği her yerde zemmetmiş (kınamış) tır. Nitekim Davud *(Aleyhisselâm)* a hitaben:

« ... وَلاَ تَتَّبِعِ الْهَوىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللهِ ... (٢٦) »

"Hevaya uyma ki, o seni Allah'ın yolundan saptırır." *(Sa'd Suresi:26 dan)* buyurmuş. Diğer bir yerde Musa *(Aleyhisselâm)* a hitaben:

« فَلاَ يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لاَ يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ فَتَرْدىٰ (١٦) »

"Hevasına uyan bir kimse, sakın seni bundan (ahirete inanmaktan) **alıkoymasın, sonra helâk olursun."** *(Tâhâ Suresi:16 dan)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hakkında da:

« وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوىٰ (٣) »

"O, kendi heva (ve heve) **sinden konuşmaz."** *(Necm Suresi:3)* buyurmuştur.

Ebu Ubeyde *(Radıyallahu Anh)* ın beyanına göre, heva kelimesi hep kötü manalarda kullanılıp hiç bir zaman iyi bir manada kullanılmaz, hayırda ise irade (istemek) ve muhabbet (sevmek) fiilleri kullanılır.

Ulemadan bazısı: "Heva Allah'ın dışında ibadet olunan bir ilâh (put) dur" demişlerdir. Sahibini ateşe götürüp uçurduğu için arzu ve heves'e heva denildiği de söylenmiştir.

Hevayı zemmetme hususunda şair şöyle demiştir:

« انَّ الْهَوىٰ لَهُوَ الْهَوَانُ بِعَيْنِهِ فَاِذَا هَوَيْتَ فَقَدْ لَقِيتَ هَوَانَاً »

"Şüphesiz ki (nefsin kötü) **arzu** (su) **elbette alçaklığın tâ kendisidir**
Böyle bir arzuya kapıldığında muhakkak ki alçaklığa kavuşmuş oldun."

Birisi İbni Abbas *(Radıyallahu Anhumay)* a gelerek: "Benîm arzumu senin hevana uygun kılan Allah'a hamdolsun." dediğinde, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*:

(كُلُّ هَوًى ضَلاَلَةٌ) "(Benîm arzum da olsa) **her heva sapıklıktır."** diye cevap vermiştir.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i kerimesinde ehli kitabı sapıklık hususunda üç kademe ile vasıflamış, hepsinin de daha önce sapıtmış olduğunu anlatmış, sonra da başkalarını saptırdıklarını belirtmiş ve şu anda da evvelce bulundukları hâl üzere sapıklıkta devam ettiklerini açıklamıştır ki, Allah-u Tealâ'dan uzaklığa ve Allah-u Tealâ'nın azabına yakınlığa bunların durumundan daha yakın hiç bir hâl yoktur. Bu hâle düşmekten Allah-u Tealâ'ya sığınırız.

Bu ayet-i celileye şöyle mana vermek de mümkündür: "Evvelce onlar, saptılar, saptırdılar, daha sonra da bu idlâl (saptırma) larının hakka irşad (doğruyu buldurma) olduğuna inanarak ikinci sefer saptılar.

Yine böylece ayet-i celiledeki, birinci dalâl (sapma) ile, dinden sapma, ikinci dalâlet ile de cennete götüren yoldan sapma manasının kastedilmiş olması da muhtemeldir.

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre,önceki dalâlleri Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gönderilmeden evvel kendi şeriatlarından sapmaları, ikinci sapmaları ise Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gönderilip, hakkın delilini açıkladıktan sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i kıskanmalarından dolayı dosdoğru yol olan islâmdan uzaklaşıp, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i yalanlamaları ve ona karşı azgınlık etmeleridir.

Birinci dalâl aklın yolundan sapmalarına, ikincisi ise şeriatın getirdiği şeylerden sapmalarına işarettir. Anlaşılan bu ayet-i kerimede, daha önce geçen:

﴿ ثُمَّ انْظُرْ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ (٧٥) ... ﴾

"(Habibim!) **Sonra bak ki onlar nasıl** (haktan) **çevriliyorlar."** *(Maide Suresi:75 den)* ifade-i celilesinin delâlet ettiği üzere, "nasıl ve nereden çevrilip hak olan ayetlerden saptırıldıkları" nın bir izahı vardır ki bu dört maddede toplanabilir:

1 - Esasen dinlerinde hakkı hedef edinmemeleri,

2 - Bu sebeple haksız ğluvv'e, taassuba (aşırılığa) sapmaları,

3 - Selef (geçmiş) lerini körü körüne taklid etmeleri,

4 - Nefislerinin arzu ve isteklerine uymaları.

İşte imanla küfrün, hak dinle batıl dinin ayırım noktası burasıdır. Buna göre hak din, hak olan ilâha tapmak, batıl din ise, nefsin arzusuna tapınmaktan ibarettir ki, günümüzde hissiyatına kapılmak dedikleri budur.

Demek ki İsa *(Aleyhisselâm)* a ilâh diyenler, gerçekte ona değil sadece kendi arzularına tapmaktadırlar. Buna karşılık İsa *(Aleyhisselâm)* a iftira eden yahudiler de yine kendi heva ve heveslerine tapınanlardır. Dolayısıyla İsa *(Aleyhisselâm)* a ilâh diyen hristiyanlar, yahudilere zıt görünmekle beraber nefislerinin arzularına uymak ve hissiyatın arkasında koşmak yönünden yahudilerin yoluna gitmiş ve onlara uymuşlardır.

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Şeyh Necmüddin-i Kübra *(Rahimehullah)* "Te'vilât" isimli eserinde şöyle buyurmuştur: "Hristiyanlar hak yolunda kendi ayaklarıyla yürümek, peygamberlerin hâllerine de akıl nazarıyla bakmak isteyince şüphe vadilerinde şaşıp kaldılar. Helâk uçurumlarında kesilip durdular. Mukaddes makam insanların anlayışından çok yücedir. Heyhâte, heyhât (Allahı anlamak ne kadar uzaktır). İşte onların yolunu takip edenlerin hâli de budur.

Hristiyanlar kendi akıllarıyla İsa *(Aleyhisselâm)* hakkında fikir yürütürken onu babasız olarak sadece bir anadan doğmuş bulunca, akılları babasız bir çocuğun olamayacağına, dolayısıyla O'nun Allah'ın oğlu olması gerektiğine hüküm verdi.

O'nun çamurdan kuş sureti yapıp uçurtmasını, anadan doğma kör ve ebras'ı iyileştirmesini, ölüleri diriltmesini, evlerinde yediklerinden ve sakladıklardından haber vermesini de buna delil getirerek:

"Bunlar Allah'ın sıfatlarındandır. Mesih, Allah'ın oğlu olmasaydı, bu sayılanları yapması mümkün olmazdı. Bu zikredilenleri yapabilmiş ise, çocukta babasının sırrı bulunduğundandır." demişlerdir.

Onlardan bir kısmı da: "Mesih beşeri sıfatlardan nefsini temizlemeyi bitirince, Hak Tealâ'nın lâhutiyeti onun nasûtiyeti yerine hulûl etti (girdi), böylece O, Allah'ın kendisi oldu." demişlerdir.

Allah-u Tealâ bu zalimlerin dediklerinden büyük bir yücelikle münezzehtir. Ümmet-i Muhammed ise hak yolda ülûhiyyet cezbelerinin bahşettiği ayaklarla Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uygunluk üzere yürüdükleri için Allah'a kavuşmak hususunda deliller bulup çıkartma külfeti onlardan düşmüştür.

Nitekim Şiblî hazretlerinin, kitaplarını suyla yıkayarak kaybettiğindeki: "Siz ne güzel delilsiniz, amma Medlûle (Allah'a) ulaştıktan sonra benim delille uğraşmam muhaldir." sözü de bu makama işaret etmektedir.

İşte bu büyükler yüce Mevlâ'nın celâl perdelerine ulaştıktan sonra, cemal sıfatlarının nurlarıyla diğer yaratıklar arasından Hak Tealâ'nın emanetini (peygamberler vasıtasıyla gelen ülûhiyyet feyzinin nurunu) ancak insanın taşıyabileceğini müşahede ettiklerinden bu kemali kabullenmek hususunda ahsen-i takvim üzere yaratılmak vasfı onlara mahsustur.

Böylece onlar İsa *(Aleyhisselâm* ın, nefsini kötü huylarından arındırdıktan sonra, yaratıcının feyziyle donanma kabiliyetine sahip olup, işte bu sebeple çamurdan kuş şekli yapıp üflediğinde biiznillah kuş olup uçtuğunu, körü ve alacalıyı iyileştirmesiyle, ölüleri diriltmesinin kendi izniyle değil, Allah'ın izniyle olduğunu, yani görünüşte iş onun elinden çıksa da yaratıcılık sıfatının menşei (kaynağı) nın hazreti ülûhiyyet (Allah-u Tealâ) olduğunu kesinlikle bilirler.

Nitekim koni, gibi yapılan billur küresinin (merceğinin), güneşin feyzi (ışınları) nı kabul etme kabiliyeti vardır. Şöyle ki: O, güneşin hizasında olduğu zaman güneşin feyzini kabul ederek ondan aldığı feyizle hizasında olan pamuğu yakar. (Güneşe tutulan bu merceğin büyüklüğüne göre tesiri de artar, hatta bir şehrin üzerine tutulması mümkün olsa, o şehri yakabilir.)

Görünüşte yakma işinin kaynağı o mercek ise de, gerçekte yakıcılık sıfatının menşei hazreti Şems (güneşin kendisi) dir. Böylece güzel kabiliyeti sebebiyle o merceğin, güneşin feyzini kabul etme kabiliyeti bulunmuş ve güneşin sıfatları ondan belirmiştir.

Halbuki güneşin kendisi, o billur küresine asla hulûl etmemiş (girmemiş) tir. İnsaallah iyi anlar ve istifade edersin, işte peygamberlerin mucizelerinin hâli ile büyük velilerin kerametlerinin durumu böylecedir. Şu kadar var ki, peygamberler bu makamda müstakil, veliler ise müttabi' (onlara uyan) dırlar.

İmam-ı Gazalî *(Rahimehullah)*, Ebû Yezid el Bestâmî *(Kuddise Sırruhu)* nun :

« اِنْسَلَخْتُ مِنْ نَفْسِى كَمَا تَنْسَلِخُ الْحَيَّةُ مِنْ جِلْدِهَا فَنَظَرْتُ فَاِذَا اَنَا هُوَ »

"Yılan, derisinden soyulduğu gibi nefsimden soyuldum. Bir de baktım ki ben, O (Allah) **olmuşum."** sözünün izahı hakkında şöyle buyurmuştur:

"Nefsinin şehvet, heva ve hemmin'den (kötü arzu ve sıkıntılarından) soyulan kişide Allah'tan gayrısına yer kalmaz. Allah'tan başka da derdi olmaz. Bir insanın kalbine ancak Allah'ın celâli ile cemali yerleşirse o kişi tamamen Allah-u Tealâ ile meşgul olduğu için sanki o olur. Yoksa gerçekte kul Allah'ın kendisi olur demek değildir."

Yine Ebû Yezid el Bestâmî *(Kuddise Sırruhu)* nun :

« سُبْحَانِى مَا اَعْظَمَ شَأْنِى »

"Ben beni tenzih ederim, şanım ne yücedir." sözü bu manaya hamledilir ki, O, Mevlâ'nın sıfatlarından son derece büyük nasip aldığını müşahede edince, "Ben beni tenzih ederim." demiş ve umum halkın hâline göre kendi şanının büyüklüğünü görünce: "Şanım ne büyüktür" demiştir.

Halbuki o, kendi sıfatının Mevlâ'nın mukaddes sıfatıyla hiç bir benzerliği olmadığını, kendi şanının, Mevlâ'nın şanının yüceliğine mukayese edilemeyeceğini bilmektedir.

Sôfiyye'den (اَنَا الْحَقُّ) "Ben Hak'kım" diyenin sözü de mecazen söylenmiştir. Nitekim şair:

« اَنَا مَنْ اَهْوٰى وَمَنْ اَهْوٰى اَنَا »

"Ben sevdiğim kimseyim, sevdiğim de bendir." sözüyle gerçekten sevgilisinin kendisi olduğunu kastetmemiş, ancak insan kendisiyle meşgul olduğu gibi, o da sevdiği ile alâkalı olduğunu ifade etmek istemiştir. Dolayısıyla bu hâl mecaz yoluyla ittihad (birleşme) kabul edilebilir.

Şeyh ebul Kasım Cürcanî buyurmuştur ki, Allah-u Tealâ'nın doksan dokuz ismi, salik olan bir kulun vasıfları olur ki, henüz o, sülûkte (manevi yolda çalışmakta) olup Allah'a ulaşmamıştır.

Eğer burada Allah'a ulaşmanın manası sorulursa denilir ki, Sülûk, insanın bütün huylarını ve işlerini tehzib etmesi (düzeltmesi), bu ise kulun içini ve dışını ma'mur etmeye çalışmasından ibarettir.

Kul bu makamda uğraşırken yine Rabbisinden ayrı nefsiyle meşgul olmakta ise de, Mevlâ'ya kavuşmaya müsait olması için iç âlemini tasfiyeye (masivadan arındırmaya) çalışmaktadır. Gerçek vusul (ulaşma) ise, Hak Tealâ'nın o kişiye inkişaf ederek (nuru parlayarak) kişinin Allah-u Tealâ ile müstağrak (tepeden tırnağa kaplanmış) olmasıdır.

Artık kendi marifetine baksa Allah'ı bilir, kendi himmetini düşünse, Allah'tan başka himmeti (gayesi, isteği) olmaz ve bu durumda o, zahirini ibadetle batınını da ahlâkını düzeltme ile ma'mur etmek için nefsine asla yönelmez.

İşte bütün bunlar namazdan evvel alınan abdest gibi Mevlâ Tealâ'ya kavuşmadan evvel alınan taharet (temizlik) ve başlangıçtır. Nihayet (son nokta) ise, nefsinden bütünü ile soyulup, Allah için her şeyden sıyrılarak sanki (O) olmaktır. İşte gerçek vusul (ulaşma) bundan ibarettir.

"Letâifu'l-İşârât" ta şöylece zikredilmiştir: Batıla daldırmak, hakka tekrar dönme ümitlerini kesmektir. Bir kimsenin haktan uzaklaşma mesafesi ne kadar uzak olursa, geriye dönüşten de ümitsizliği o kadar çok olur. Sapıklığa uyan onu uydurandan daha şerlidir. Çünkü uyduran binaya başlamış, uyan ise onu tamamlamıştır.Tabii ki şerrin kendisiyle kemal bulduğu kimse, şerri başlatandan daha şerlidir.

Mevlâ Tealâ, ehli kitaba sapık ve saptırıcı olan geçmişlerinin arzularına uymamalarını tenbih ettikten sonra, geçmişlerinden lânetlenenler olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَىٰ لِسَانِ دَاوُودَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ (٧٨)

KELİME MANASI (78)

(لُعِنَ) **Lânet olundu,** kim? (الَّذِينَ) **o kimseler ki,** (كَفَرُوا) **kâfir oldular,** kimden? (مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ) **İsrail oğullarından,** ne üzerine lânet olundular? (عَلَىٰ لِسَانِ دَاوُودَ) **Davud** *(Aleyhisselâm)* **ın lisanı üzerine,** daha? (وَعِيسَىٰ) **İsa'nın,** öyle İsa ki, (ابْنِ مَرْيَمَ) **Meryemin oğlu,** yani bu iki peygamberin diliyle, (ذَٰلِكَ) **işte bu** (lânetlenme), ne sebebiyledir? (بِمَا عَصَوا) **isyanları sebebiyledir,** daha? (وَكَانُوا) **olmaları sebebiyledir,** nedir olmaları? (يَعْتَدُونَ) **haddi aşar.**

MEALİ ŞERİFİ

İsrail oğullarından kâfir olanlar, Davud ve Meryem oğlu İsa'nın diliyle lânetlenmişlerdir. İşte bu; İsyan etmeleri ve haddi aşar olmaları sebebiyledir.

İ Z A H A T

Fahrurrazî, Alûsî ve Ebussuud tefsirlerinde zikredildiğine göre, müfessirler bu ayet-i kerimede lânet olundukları açıklanan kimselerle ilgili bir kaç görüş beyan etmişlerdir.

1 - Bu ayet-i kerime ile ashab-ı sebt (cumartesi yasağına uymayanlar) ve maide ashabı (gökten inen sofrayı inkâr edenler) kastedilmiştir. Cumartesi balık avlayarak haram işleyenler, Davud *(Aleyhisselâm)* ın kavmi olup, "Eyle" denen yerde bulunmaktaydılar.

Araf suresinde zikredildiğine göre, bunlar haddi aşınca Davud *(Aleyhisselâm)*:

« اَللّٰهُمَّ اَلْبِسْهُمُ اللَّعْنَ مِثْلَ الرِّدَاءِ وَمِثْلَ الْمِنْطَقَةِ عَلَى الْحَقْوَيْنِ وَاجْعَلْهُمْ اٰيَةً وَمَثَلاً لِخَلْقِكَ »

"Ey Allahım! Onlara lâneti elbise gibi ve eteklikteki bağ yerlerine takılan kemer gibi giydir. Ve onları ayet (âleme ibret, örnek) **yap."** diye dua etmesi üzerine Allah-u Tealâ onları maymuna ve domuza çevirdi. *(Alûsî, 6/211, Beğavî, 2/55)*

Maide ashabına gelince, bunlar da gökten inen sofradan yiyip içtikten sonra, iman etmeyince İsa *(Aleyhisselâm)* onlara:

« اَللّٰهُمَّ عَذِّبْ مَنْ كَفَرَ بَعْدَ مَا اَكَلَ مِنَ الْمَائِدَةِ عَذَابًا لَمْ تُعَذِّبْهُ اَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ، وَالْعَنْهُمْ كَمَا لَعَنْتَ اَصْحَابَ السَّبْتِ »

"Ey Allahım! Sofradan yedikten sonra küfredenlere, âlemlerden hiç birine yapmadığın bir azap ile azap et ve ashab-ı sept'e lânet ettiğin gibi onlara lânet et." *(Alûsî, 6/211, Neseft, Mecmûatü't-Tefasir, 2/327)* dedi.

Böylece onlar da domuzlar hâline geldiler. Bunlar içlerinde hiç bir kadın ve çocuk bulunmayan beşbin kişi idiler.

Bu görüş imam-ı Hasen, Mücahid ve Katade *(Rahimehumullah)* dan rivayet edilmiş olup, oniki imam'dan olan Muhammed Bakır *(Radıyallahu Anh)* dan da buna benzer bir rivayet gelmiş ve bir çok ulema da bu görüşü seçmiştir.

2 - Allah-u Tealâ, İncil'de ve Zebur'da: **"Benî İsrailden Allah'a ve peygamberlerinden birine küfredenler mel'undur."** kavl-i şerifini indirerek bu iki peygamberin diliyle onları lânetlemiştir. Bu mana İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilmiştir.

3 - Davud ve İsa *(Aleyhimesselâm)*, ümmetlerine Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliğini bildirmiş (müjdelemiş) ve ona uymalarını emretmiş, Benî İsrailden ona küfredenleri lânetlemişlerdi. Bu, imam-ı Zeccac ve İmam-ı Esamm *(Rahimehumallah)* ın görüşleridir.

4 - Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre âlimlerden bazılarının beyanına göre, yahudilerin: "Biz peygamberlerin evlâtlarındanız." diye iftihar (övünme) leri üzerine Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesiyle onların, peygamberlerin lisanlarıyla da mel'un olduklarını bildirmiştir.

5 - İbni Cüreyc *(Rahimehullah)* ın, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan naklettiğine göre, Benî İsrailden kâfir olanlar tüm peygamberlerin diliyle, Musa *(Aleyhisselâm)* zamanında Tevrat'ta, Davud *(Aleyhisselâm)* devrinde Zebur'da, İsa *(Aleyhisselâm)* vaktinde İncil'de, Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in diliyle de Kur'an-ı Kerimde lânetlenmişlerdir.

Yine İbni Cüreyc *(Rahimehullah)* ın diğer ulemadan naklettiğine göre, bir kere Davud *(Aleyhisselâm)* onlardan evde bulunan bir gruba rastladığında: "Evde kim var?" diye sorunca, Onların: "Domuzlar var" diye cevap vermeleri üzerine Davud *(Aleyhisselâm)*:

« اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُمْ خَنَازِيرَ »

"Ey Allahım! Sen onları domuz yap." diye beddua etti. Bunun üzerine onlar hemen domuza döndüler. Böylece Davud *(Aleyhisselâm)* ın lâneti onlara isabet etti (çarptı). İsa *(Aleyhisselâm)* da:

« اَللّٰهُمَّ الْعَنْ مَنِ افْتَرَىٰ عَلَيَّ وَعَلَىٰ اُمِّي وَاجْعَلْهُمْ قِرَدَةً خَاسِئِينَ »

Ey Allahım! Bana ve Anneme iftira edenlere lânet et ve onları alçak maymunlar yap." diye beddua etti. *(Taberî, Camiü'l-Beyan, No:12305, 12306, 4/656)*

Ayet-i celilede geçen: "Lisan" bildiğimiz cariha (uzuv) manasındadır. Bundan luğat kastedileceği de söylenmiştir.

Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوا يَعْتَدُوْنَ) **"İşte bu lânet onların** (Allah'a) **isyan edip,** (bu isyanda) **ileri gitmeleri sebebiyledir."** buyurarak, geriki sözden akla gelebilecek olan "Bu lânet ne sebeple vuku buldu?" şeklindeki bir soruyu cevaplamıştır.

Ebussuud Efendinin beyanlarına göre, bu cümle-i celilede isyanlarının mazi, İ'tida (haddi aşmaları) nın ise muzari' sığasıyla getirilmesi, onların bu aşırılıklarının devamlılığına işaret etmektedir.

Nitekim bundan sonraki ayet-i celilede gelecek olan:

« كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ ... (٧٩) »

"Onlar yaptıkları her hangi bir kötülükten birbirlerini nehyetmezlerdi." *(Maide suresi:79 dan)* ayet-i celilesi de bunu bildirmektedir. Çünkü bu ifade-i celile, ibaresiyle kötülüklerden nehyetmemelerinin devamlılığını ifade etmekle, kötü alışkanlıklarının devam ettiğine işaret etmektedir. Zira günahlara devam edilmedikçe, bunlardan nehyetmemenin devam etmesi düşünülemez. Nitekim:

٢٤٧ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ: « اِذَا اسْتَغْنَى النِّسَاءُ بِالنِّسَاءِ وَالرِّجَالُ بِالرِّجَالِ فَبَشِّرْهُمْ بِرِيحٍ حَمْرَآءَ تَخْرُجُ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ فَيَمْسَخُ بَعْضَهُمْ وَيَخْسِفُ بِبَعْضٍ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُوْنَ »

247 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Kadınlar kadınlarla, erkekler de erkeklerle istiğnâ ettiği** (cinsî yönden yetindiği ve tatmin olduğu) **zaman onları, doğu tarafından çıkarak bazısını meshedecek** (suretlerini maymun ve domuza çevirecek) **bir kısmını da hasfedecek** (batıracak) **kırmızı bir rüzgarla müjdele. İşte bu, isyan edip haddi aşmaları yüzündendir."** *(Deylemî, Müsned-i Firdevs, No:1296, 1/326, Kenzü'l-Ummal, No:38499, 14/226)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celileden anlaşılan, Hak Tealâ'nın halifeliğine müsait olan insan-ı kâmil, Hak Tealâ'nın lütuf ve kahır sıfatlarının mazharı (açığa çıktığı yer) dir, dolayısıyla Allah dostlarının bir insanı kabul etmesi, Hak Tealâ'nın kabulü, onların reddetmesi Mevlâ Tealâ'nın reddetmesi, onların lâneti Hak'kın lâneti, onların duası da Allah'ın duasıdır. O hâlde onlar kime lânet ederlerse, hak Tealâ ona lânet etmiş olur.

Nitekim bu ayet-i kerimede Benî İsrail'den kâfir olanların, Davud ve İsa *(Aleyhimesselâm)* ın diliyle lânetlendikleri açıklanmışken, diğer bir ayet-i kerimede:

« ... كَمَا لَعَنَّا اَصْحَابَ السَّبْتِ ... (٤٧) »

Ayet: 78

"Biz cumartesi ashabını lânetlediğimiz gibi." *(Nisa Suresi:47 den)* buyurularak, gerçekte lânetin Allah tarafından olduğu belirtilmiştir.

Demek ki lânet Davud *(Aleyhisselâm)* ın lisanıyla yapılmışsa da, gerçekte lânet Allah-u Tealâ'dan dır.

Yine böylece Allah dostlarının dua ettiği kimseye Hak tealâ salât (rahmet) etmiş olur. Nitekim bir ayet-i kerimede:

« ... انَّ صَلٰوتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ ... (١٠٣) »

"(Habibim!) **Şüphesiz ki senin salâtın** (duan) **onlar için bir sükûnettir** (onları yatıştırır)." *(Tövbe Suresi:103 den)* buyurulmuşken, diğer bir ayet-i celilede:

« هُوَ الَّذِى يُصَلِّى عَلَيْكُمْ ... (٤٣) »

"Size salât eden (rahmetini gönderen) **O** (Allah-u Tealâ) **dır."** *(Ahzab Suresi:43 den)* buyurulmaktadır.

"Letâifu'l-İşârât" ta şöyle buyurulmuştur: Allah-u Tealâ, peygamberlerine, kâfirlere lânet etmelerini ve onları kötülükle anmalarını emretmiştir.

"O Allah size salât (rahmet) **ediyor."** ayet-i kerimesinde buyurulduğu üzere, dostlarına rahmet işini kimseye havale etmeyip bizzat kendisine tahsis etmiştir. Kâfirlerin lâneti peygamberlerin diliyle, müminlerin güzellikle övülmesi ise hakkın lisanı iledir. Hakkın lisanı ile kötü bile anılmakta bir fazilet kazanmak varken ya güzel anılmak nasıl olur?

Nitekim şair şöyle demiştir:

« لَئِنْ سَاءَنِى اَنْ تَلْقَنِى بِمَسَاءَةٍ فَقَدْ سَرَّنِى اَنِّى خَطَرْتُ بِبَالِكَا »

"Senin, beni kötülükle anman beni üzdüyse de
Senin hatırına gelmem bile beni sevindirmiştir."

Mevlâ Tealâ, Benî İsrailin kâfirlerinin isyan ve haddi aşmaları yüzünden lânetlendiklerini bildirdikten sonra, bu masiyet ve i'tidayı (günah ve aşırılığı) tefsir etmek üzere şöyle buyuruyor:

كَانُوا لاَ يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ (٧٩)

KELİME MANASI (79)

(كَانُوا) **İdiler,** nedir idiler? (لاَ يَتَنَاهَوْنَ)**vazgeçirmeye çalışmazlardı,** neden? (عَنْ مُنْكَرٍ) **bir münker** (şeriata uymayan bir iş) **ten,** öyle münker ki, (فَعَلُوهُ) **yaptılar** (yapmak istediler), neyi? (هُ) **onu,** (لَبِئْسَ) **andolsun ne kötü oldu,** ne? (مَا) **o şeyki,** (كَانُوا) **oldular,** nedir oldular? (يَفْعَلُونَ) **yapar.**

MEALİ ŞERİFİ

Onlar yaptıkları her hangi bir kötülük (e dönmek) **den birbirlerini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Andolsun yapar oldukları şey ne kötü oldu.**

İ Z A H A T

Fahrurrazî ve Alûsî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: "Tenâhî" (birbirini vazgeçirme) tabirinin iki türlü izahı vardır.

1 - Cumhurun tercih ettiği görüşe göre, bu fiil nehiy mastarının tefa'ul babıdır ki, buna göre mana: "Onlar birbirlerini kötülükten nehyetmiyorlar" demektir. Bu, onların yapılan kötülüklere razı olduklarını göstermektedir ki, bu durumda kötülük yapmayan da, o kötülüğü işleyene ortak olmuş olur. Nitekim:

٢٤٨ – عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ كَثَّرَ سَوَادَ قَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ ، وَمَنْ رَضِيَ عَمَلَ قَوْمٍ كَانَ شَرِيكاً لِمَنْ عَمِلَهُ »

248 - İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bir topluluğun karartısını** (kalabalığını) **artıran onlardandır ve bir toplumun yaptığına razı olan onu yapanlara ortak olur."** buyurmuştur. *(İbni Hacer, el Metalibü'l-Âliye, No:1605, 2/42, Zeylaî, Nasbu'r-Raye, 4/346, Deylemî, Müsned-i Firdevs, No:5621, 3/519)*

Bu hususta daha geniş malûmat Ruhul Furkan tefsirimizin Bakara suresi 120. ayet-i kerimesinin tefsirinde (1/571-572) geçmiştir, oranın mutalâsında fayda vardır.

2 - Bu kelime, intiha (vazgeçmek) manasına da gelebilir, buna göre mana: "Birbirini nehyetmemeleri değil de, kendilerinin günahtan vazgeçmemeleridir. Ancak birinci mana daha uygundur, zira ayet-i celilenin tefsirinde varid olan hadis-i şerifler o manayı te'yid etmektedir.

Ayet-i celilede geçen: "Münker" ile ilgili bir kaç görüş vardır:

1 - Cumartesi günü balık avlamaları,

2 - Verdikleri hükümlerde rüşvet almaları,

3 - Faiz yemeleri,

4 - Kendilerine haram edilmiş olan iç yağlarını satıp, paralarını yemeleri,

5 - Umumi manada her hangi bir kötülük işlemeleri ki, bu mana daha evlâdır. Buna göre: "Münker" kelimesindeki tenvin, vahdet-i şahsiyye (hususi bir şey) için olmayıp, vahdet-i nev'iyye (her hangi bir çeşit kötülük) içindir.

Ebussuud ve Alûsî tefsirlerinde zikredildiğine göre, burada: "Bir şey olup bittikten sonra, o şeyden vazgeçmek veya vazgeçirmek mümkün olmadığı hâlde, Mevlâ Tealâ'nın mazi sığasıyla onları bundan dolayı kınamasının hikmeti nedir" diye sorulacak olursa, buna şöyle cevap verilir:

Ayet-i kerimedeki kötülükten nehyetmemeleri ile ilgili ifade nehiy zamanına ait olmayıp, ayet-i celilenin iniş vaktiyle alâkalı olduğu için burada: "İş olup bittikten sonra niye nehyetmiyorlardı?" diye bir mana çıkmayacağından, burada bir takım muzaflar takdir ederek zorlanmaya lüzum yoktur.

Yani Mevlâ Tealâ burada, bu ayet-i kerimenin kendilerine indiği ümmet-i Muhammed'e, Benî İsrail'in geçmişte yapmış oldukları kötülükleri mazî sığasıyla bildirmiştir.

Yoksa onların geçmişte yaptıkları günahlardan bir birini nehyetmediklerinden bahsetmemiştir. Dolayısıyla sanki burada: "Onlar cuma günü işledikleri bir günahtan, perşembe günü birbirini nehyetmezlerdi." buyurulmak istenmiştir.

Burada bize göre perşembe de, Cuma da geçmişse de onların günah işlemeden evvel nehyetmemeleri zemmedilmiştir.

Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ) **"Yemin olsun ki, yapmakta oldukları şey ne kötü idi."** buyurarak onların yaptıkları işin son derece çirkin olduğunu açıklamak suretiyle dinleyenleri onların bu kötü hâlinden taaccübe (şaşkınlığa) sürüklemiştir.

Bu ifade-i celilenin başındaki (لَأَمْ) harfi, kasem (لَأَمْ) ı olup, yaptıkları şeyden maksat günahlar işleyip haddi aşarak düşmanlık yapmak, emri bil maruf ve nehyi anil münkeri terketmek (yapmamak) tır.

Bu ayet-i celilede emri bil maruf ve nehyi anil münkeri terketmek hakkında büyük bir tehdit vardır.

İYİLİĞİ EMREDİP KÖTÜLÜKTEN NEHYETME VAZİFELERİNİ İHMAL EDENLERİN ZEMMİ HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİF VE RİVAYETLER :

٢٤٩ – عَنْ اَبِى عُبَيْدَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ بَنِى اِسْرَائِيلَ لَمَّا وَقَعَ فِيهِمُ النَّقْصُ ، كَانَ الرَّجُلُ يَرَىٰ اَخَاهُ عَلَى الذَّنْبِ ، فَيَنْهَاهُ عَنْهُ فَاِذَا كَانَ الْغَدُ ، لَمْ يَمْنَعْهُ مَا رَأَى مِنْهُ اَنْ يَكُونَ اَكِيلَهُ وَشَرِيبَهُ وَخَلِيطَهُ . فَضَرَبَ اللهُ قُلُوبَ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ . وَنَزَلَ فِيهِمُ الْقُرْاٰنُ . فَقَالَ: ﴿ لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِى اِسْرَآئِيلَ عَلَىٰ لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ﴾ حَتَّىٰ بَلَغَ ﴿ وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ اَوْلِيَاءَ وَلٰكِنَّ كَثِيراً مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴾ قَالَ ، وَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مُتَّكِئاً . فَجَلَسَ وَقَالَ: « لاَ . حَتَّىٰ تَأْخُذُوا عَلَىٰ يَدَىِ الظَّالِمِ فَتَأْطُرُوهُ عَلَى الْحَقِّ اَطْراً »

249 - Ebû Ubeyde *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki İsrail oğullarının arasına (din bakımından) **eksiklik girince adam** (din) **kardeşini günah üzerinde görür ve onu o günahtan menederdi. Sonra ertesi gün olunca, ondan gördüğü** (günahkâr kardeşinin bir gün önce işlediğini gördüğü günah), **o kişinin, o** (günahkâr) **kardeşiyle beraber yemesine, içmesine ve onunla karışıp görüşmesine mani olmazdı.**

Neticede Allah-u Tealâ onlardan bir kısmının kalplerini, diğer bazısı (sebebi) **ile karıştırdı** (günah işleyenlerle onları kötülükten nehyettikleri hâlde onların günaha devam ettiklerini görüp, kendilerinden uzaklaşmaları gerekirken yine onlarla arkadaşlık edenlerin tümünün kalplerini birbirine uygun yaparak hepsini kararttı) **ve onlar hakkında Kur'an** (ayetleri) **indi.** Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **:**

« لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِى اِسْرَآئِيلَ عَلَىٰ لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ (٧٨) كَانُوا لاَ يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ (٧٩) تَرَىٰ كَثِيراً مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ اَنْفُسُهُمْ اَنْ سَخِطَ اللهُ عَلَيْهِمْ وَفِى الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ (٨٠) وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ اَوْلِيَآءَ وَلٰكِنَّ كَثِيراً مِنْهُمْ فَاسِقُونَ (٨١) »

"İsrail oğullarından kâfir olanlar, Davud ve Meryem oğlu İsa'nın diliyle lânetlenmişlerdir. İşte bu; İsyan etmeleri ve haddi aşar olmaları sebebiyle-

dir." - "Onlar yaptıkları her hangi bir kötülük (e dönmek) **den birbirlerini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Andolsun yapar oldukları şey ne kötü oldu."**

"Onlardan bir çoğunu kâfirlerle dostluk eder hâlde görürsün. Nefis (kendi) **lerinin onlar** (ahiret hayatları) **için takdim ettiği** (önceden hazırladığı) **şey, Allah'ın onlara gazabetmesi** (ne sebep olan kötülükleri), **andolsun ki ne kötü oldu ve onlar azap içersinde ebedi kalıcıdırlar."**

"Eğer onlar (kâfirleri dost edenler) **Allah'a, peygambere ve ona indirilene** (gerçekten) **inanmış olsalardı, onları** (müşrikleri) **dost edinmezlerdi. Lâkin onların bir çoğu fasık** (yoldan çıkmış) **kimselerdir."** *(Maide Suresi: 78 - 81)* meâlindeki ayet-i kerimeleri okudu.

Hadis-i Şerifin ravisi Ebû Ubeyde *(Radıyallahu Anh)* demiştir ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu hadis-i şerifi buyururken bir tarafa yaslanmış durumdaydı, sonra doğrulup oturdu ve: **"Hayır! Zalimin ellerinden tutup onu hakka eğdirmedikçe** (döndürmedikçe azaptan kurtulamaz ve mazur sayılmazsınız)." buyurdu. *(İbni Mace, Fiten:20, No:4006, 2/1327, Ebu Davud, Melâhim:17, No:4336, 2/524, Tirmizî, Tefsir:6, No:3048, 5/252, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:3713, 2/42, Taberanî, el Mu'cemü'l-Kebir, No:10264, 10/145)*

İmam-ı Ahmed es Sehârenfôrî *(Rahimehullah)* "Bezlü'l-Mechûd" isimli eserinde şöyle bir açıklamada bulunmuştur: Eğer görülen münker haram ise, ondan menetmek vaciptir, mekruh ise nehy-i anil münker yapmak menduptur, iyiliği emretmenin hükmü de, emrolunan şeyin hükmüne tâbidir. Dolayısıyla vacip olan bir şeyi emretmek vacip, mendup olan bir şeyi emretmek ise menduptur.

Emri bil ma'ruf nehy-i anil münkerin şartı, fitneye sebebiyet vermemesi ve kabulünün tahmin edilmesidir. Kabul edilmeyeceği zannedilse de, islâm nişanlarını açıklamak için güzel görülür.

Emri bil maruf hakkındaki hadisler umumi olduğu için, bu vazife erkek, kadın, köle, fasık yahut aklı kesen çocuk demeden herkese şamildir. Gerçi fasığın emri bil maruf yapması çirkin görülen bir iştir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« اَتَاْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنسَوْنَ اَنفُسَكُمْ وَاَنتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ اَفَلاَ تَعْقِلُونَ (٤٤) »

"İnsanlara iyiliği emreder de kendinizi unutur musunuz? Halbuki kitap da okursunuz hâlâmı akıllanmayacaksınız?" *(Bakara Suresi:44)* buyurmuştur.

Diğer bir ayet-i kerimesinde de Mevlâ Tealâ:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لاَ تَفْعَلُونَ (٢) كَبُرَ مَقْتاً عِندَ اللهِ اَنْ تَقُولُوا مَالاَ تَفْعَلُونَ (٣) »

"Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylersiniz? Yapmayacağınız şeyi söylemeniz Allah katında buğz bakımından çok büyüktür." *(Saf Suresi: 2-3)* buyurmaktadır.

Bu hususta şair de şöyle demiştir:

« وَغَيْرُ تَقِيٍّ يَأْمُرُ النَّاسَ بِالتُّقَىٰ طَبِيبٌ يُدَاوِي النَّاسَ وَهُوَ مَرِيضٌ »

"Takva olmadığı hâlde insanlara takvayı emreden,
Hasta iken insanları tedavi eden doktor (gibidir)."

٢٥٠ – عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « خُذُوا الْعَطَاءَ مَا كَانَ عَطَآءً ، فَاِذَا كَانَ رِشْوَةً عَنْ دِينِكُمْ فَلَاتَأْخُذُوهُ ، وَلَنْ تَتْرُكُوهُ ، يَمْنَعُكُمْ مِنْ ذٰلِكَ الْفَقْرُ وَالْمَخَافَةُ ، اِنَّ بَنِى يَأْجُوجَ قَدْ جَاؤُوا وَاِنَّ رَحَى الْاِسْلَامِ سَتَدُورُ فَحَيْثُ مَا دَارَ الْقُرْاٰنُ فَدُورُوا بِهِ ، يُوشِكُ السُّلْطَانُ وَالْقُرْاٰنُ اَنْ يَقْتَتِلَا وَيَتَفَرَّقَا ، اِنَّهُ سَيَكُونُ عَلَيْكُمْ مُلُوكٌ يَحْكُمُونَ لَكُمْ بِحُكْمٍ وَلَهُمْ بِغَيْرِهِ ، فَاِنْ اَطَعْتُمُوهُمْ اَضَلُّوكُمْ ، وَاِنْ عَصَيْتُمُوهُمْ قَتَلُوكُمْ ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ فَكَيْفَ بِنَا اِنْ اَدْرَكْنَا ذٰلِكَ؟ قَالَ: « تَكُونُونَ كَاَصْحَابِ عِيسَىٰ نُشِرُوا بِالْمَنَاشِيرِ ، وَرُفِعُوا عَلَى الْخُشُبِ ، مَوْتٌ فِى طَاعَةٍ خَيْرٌ مِنْ حَيَاةٍ فِى مَعْصِيَةٍ ، اِنَّ اَوَّلَ مَاكَانَ نَقْصٌ فِى بَنِى اِسْرَائِيلَ اَنَّهُمْ كَانُوا يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ شِبْهَ التَّعْزِيرِ ، فَكَانَ اَحَدُهُمْ اِذَا لَقِىَ صَاحِبَهُ الَّذِى كَانَ يَعِيبُ عَلَيْهِ آكَلَهُ وَشَارَبَهُ كَاَنَّهُ لَمْ يَعِبْ عَلَيْهِ شَيْئًا، فَلَعَنَهُمُ اللهُ عَلَىٰ لِسَانِ دَاوُدَ ، ﴿ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴾ وَالَّذِي نَفْسِى بِيَدِهِ لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوُنَّ عَنِ الْمُنْكَرِ ، اَوْ لَيُسَلِّطَنَّ اللهُ عَلَيْكُمْ شِرَارَكُمْ ، ثُمَّ لَيَدْعُوَنَّ خِيَارُكُمْ فَلَا يُسْتَجَابُ لَكُمْ ، وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوُنَّ عَنِ الْمُنْكَرِ ، وَلَتَأْخُذُنَّ عَلَىٰ يَدِ الظَّالِمِ فَلَتَأْطُرُنَّهُ عَلَيْهِ اَطْرًا ، اَوْ لَيَضْرِبَنَّ اللهُ قُلُوبَ بَعْضِكُمْ بِبَعْضٍ »

250 - Muaz ibni Cebel *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Hediyeyi, hediye olduğu sürece alın, dininizden** (sizi geri bırakacak) **bir rüşvet olursa onu almayın. Ama siz onu asla bırakacak değilsiniz, fakirlik ve korku sizin onu bırakmanıza engel olacaktır.**

Şüphesiz ki Ye'cüc oğulları geldiler (yakında ortaya çıkacaktır). **Şüphesiz ki islâmın değirmeni dönecektir, Kur'an nerede döndü ise siz de onunla dönün** (Kur'andan ayrılmayın). **Yakında Sultan ve Kur'an** (dinle devlet) **çarpışacak ve ayrılacaktır.**

Şüphesiz ki yakında sizin başınıza, kendileri için başka sizin için ise daha başka hükümlerle hükmedecek melikler (devlet reisleri) **geçecektir. Onlara itaat ederseniz sizi saptırırlar, isyan ederseniz sizi öldürürler.**

Bunun üzerine sahabe-i kiram: "Ya resullallah! O zamana yetişirsek nasıl yapalım?" diye sorduklarında, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İsa** *(Aleyhisselâm)* **ın ashabı gibi olursunuz, onlar testerelerle biçildiler ve darağaçlarına kaldırıldılar** (yine de dinlerinden dönmediler), **taatta ölmek masiyette yaşamaktan daha hayırlıdır.**

Şüphesiz ki Benî İsrail (in dinlerin) **de ilk noksanlığın başlaması** (şu sebeple olmuştur); **onlar iyilikle emreder, kötülükten de, kınamaya benzer bir şekilde nehyederlerdi. Sonra onlardan biri ayıpladığı arkadaşına kavuştuğunda sanki onun hiç bir şeyini** (yaptığı hiç bir kötülüğü) **ayıplamamış gibi onunla beraber yer içerdi.**

O zaman Allah-u Tealâ onları Davud *(Aleyhisselâm)* **ın diliyle lânetledi. İşte bu, onların isyan edip haddi aşar olmalarındandı.**

Nefsim yedinde (canım kudret elinde) **olan Allaha yemin ederim ki, mutlaka iyiliği emredip, kötülükten nehyetmelisiniz. Yoksa Allah sizin başınıza en kötülerinizi musallat edecek, sonra en iyileriniz dua etse de size icabet edilmeyecek** (duanız kabul olunmayacak) **tır.**

Nefsim yedinde olan zata yemin ederim ki, mutlaka iyiliği emredip, kötülükten nehyedecek ve zalimin elinden tutarak onu hakka tamamen eğeceksiniz (çevireceksiniz). **Yoksa Allah bazınızın kalplerini bazısıyla karıştıracak** (hepinizin kalbini şerde birbirine uygun yaparak karartacak) **tır."**
(Süyûtî, Dürrul Mensûr:3/124, Taberanî, el Mu'cemü'l-Kebir:172, 20/90, Hilyetü'l-Evliya, 5/165, İbni Hacer-i Askalânî, el-Metalibü'l-Âliye, No:4408, 4/267, Busayrî, İthafu's-Sâdeti'l-Mehere, No:8525, 5/518)

٢٥١ – عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ اَبْزىٰ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) قَالَ: خَطَبَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ فَاَثْنىٰ عَلىٰ طَوَائِفَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا ، ثُمَّ قَالَ: « مَا بَالُ اَقْوَامٍ لَا يُفَقِّهُونَ جِيرَانَهُمْ، وَلَا يُعَلِّمُونَهُمْ ، وَلَا يَعِظُونَهُمْ ، وَلَا يَأْمُرُونَهُمْ وَلَا يَنْهَوْنَهُمْ ، وَمَا بَالُ اَقْوَامٍ لَا يَتَعَلَّمُونَ مِنْ جِيرَانِهِمْ ، وَلَا يَتَفَقَّهُونَ ، وَلَا يَتَّعِظُونَ . وَاللهِ لَيُعَلِّمَنَّ قَوْمٌ جِيرَانَهُمْ وَيُفَقِّهُونَهُمْ ، وَيَعِظُونَهُمْ ، وَيَأْمُرُونَهُمْ ، وَيَنْهَوْنَهُمْ ، وَلَيَتَعَلَّمَنَّ قَوْمٌ مِنْ جِيرَانِهِمْ وَيَتَفَقَّهُونَ ، وَيَتَّعِظُونَ اَوْ لَاُعَاجِلَنَّهُمُ الْعُقُوبَةَ » ثُمَّ نَزَلَ فَقَالَ قَوْمٌ: مَنْ تَرَوْنَهُ عَنىٰ بِهٰؤُلَآءِ؟ قَالَ: اَلْاَشْعَرِيِّينَ هُمْ قَوْمٌ فُقَهَاءُ ، وَلَهُمْ جِيرَانٌ جُفَاةٌ مِنْ اَهْلِ الْمِيَاهِ وَالْاَعْرَابِ فَبَلَغَ ذٰلِكَ الْاَشْعَرِيِّينَ ،فَاَتَوْا رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ

ذَكَرْتَ قَوْماً بِخَيْرٍ ، وَذَكَرْتَنَا بِشَرٍّ فَمَا بَالُنَا؟ فَقَالَ: « لَيُعَلِّمَنَّ قَوْمٌ جِيرَانَهُمْ ، وَلَيَعِظُنَّهُمْ ، وَلَيَأْمُرُنَّهُمْ ، وَلَيَنْهَوُنَّهُمْ ، وَلَيَتَعَلَّمَنَّ قَوْمٌ مِنْ جِيرَانِهِمْ ، وَيَتَّعِظُونَ ، وَيَتَفَقَّهُونَ أَوْ لَأُعَاجِلَنَّهُمُ الْعُقُوبَةَ فِي الدُّنْيَا » فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ أَنَفْطِنُ غَيْرَنَا فَأَعَادَ قَوْلَهُ عَلَيْهِمْ فَأَعَادُوا قَوْلَهُمْ ، أَنَفْطِنُ غَيْرَنَا . فَقَالَ ذٰلِكَ أَيْضاً فَقَالُوا أَمْهِلْنَا سَنَةً فَأَمْهَلَهُمْ سَنَةً لِيُفَقِّهُوهُمْ ، وَيُعَلِّمُوهُمْ ، وَيَعِظُوهُمْ ، ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللهِ ﷺ هٰذِهِ الْآيَةَ ﴿ لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَىٰ لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ﴾

251 - Alkame ibni Said ibni Abdirrahman ibni Ebzâ, babası vasıtasıyla dedesinin *(Radıyallahu Anhum)* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Bir gün Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hutbe okuyarak, müslümanlardan bir takımlarını hayırla övdükten sonra şöyle buyurdu:

"Komşularına (dini bilgileri) **bildirmeyen, onlara öğretmeyen, onlara vaaz etmeyen, onlara** (iyilikleri) **emretmeyen ve onları** (kötülüklerden) **nehyetmeyen toplulukların hâli nicedir?**

Bir de komşularından öğrenmeyen, bilgi almayan ve öğütlenmeyen toplumların durumu nasıldır? Vallahi elbette (dini hükümleri bilen) **bir kavim, komşularına** (lüzumlu bilgileri) **öğretecektir, onları bilgilendirecektir, onlara vaaz edecektir, onlara emredecektir ve onları nehyedecektir,**

Ve mutlaka (bilmeyen) **bir toplum da komşularından öğrenecek, anlayacak ve öğütlenecektir.Ya da ben onlara peşin ceza vereceğim."**

Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (Hutbe okuduğu yerden) in (erek evine gir) di. Bunun üzerine (sahabe-i kiramdan) Bir cemaat: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bunlardan kimleri kastettiğini düşünüyorsunuz" deyince,

Diğer bir kısmı: "Eşarî (Yemenli) leri kastediyor olmalıdır, çünkü onlar fıkıh bilgisi olan bir toplumdur, kendilerinin ise bedevîlerden ve sulak yerin ahalisinden katı (kaba ve cahil) komşuları vardır"dediler.

Bu haber Eşarîlere ulaşınca Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ya Resulallah! Bir takımlarını hayırla yâdettin, bizi ise şerle andın, bizim hâlimiz ne olacak? " demeleri üzerine,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Elbette** (bilen) **bir toplum komşularına öğretecektir, onlara vaaz edecektir, onlara emredecektir ve onları nehyedecektir ve mutlaka** (bilmeyen) **bir kavim de komşularından öğrenecek, öğütlenecek ve bilgilenecektir. Yoksa ben onlara dünyada peşinen azabedeceğim."** deyince,

Onlar: "Ya Resulallah! Biz başkalarına da aniatmak zorundamıyız?" diye sordular. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de onlara (gerideki) sözünü iade

etti. O zaman onlar: "Başkalarına da anlatmalımıyız?" sorularını tekrarlayınca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in aynı şekilde cevap buyurması üzerine "Bize bir sene mühlet ver" dediler.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de onlara komşularını bilgilendirip öğretmeleri ve onlara vaaz etmeleri için bir sene mühlet tanıdı.

Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İsrail oğullarından kâfir olanlar, Davud ve Meryem oğlu İsa'nın diliyle lânetlenmişlerdir. İşte bu; İsyan etmeleri ve haddi aşar olmaları sebebiyledir." - "Onlar yaptıkları her hangi bir kötülük** (e dönmek) **den birbirlerini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Andolsun yapar oldukları şey ne kötü oldu."** Meâlindeki ayet-i kerimeleri okudu. *(Hafız Münzirî, et Tergîb vet Terhib, No:204, 1/98, Süyûtî, Dürrül Mensûr, 3/125, Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid, No:738, 1/402)*

٢٥٢ – عَنْ اَبِى عُبَيْدَةَ بْنِ الْجَرَّاحِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَا اَبَا عُبَيْدَةَ قَتَلَتْ بَنُو اِسْرَائِيلَ ثَلاَثَةً وَاَرْبَعِينَ نَبِيّاً مِنْ اَوَّلِ النَّهَارِ فِى سَاعَةٍ وَاحِدَةٍ فَقَامَ مِائَةٌ وَاثْنَىٰ عَشَرَ مِنْ عُبَّادِ بَنِى اِسْرَائِيلَ فَاَمَرُوهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ فَقُتِلُوا جَمِيعاً فِي اٰخِرِ النَّهَارِ فِى ذٰلِكَ الْيَوْمِ فَهُمُ الَّذِينَ ذَكَرَهُمُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ ﴿ لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِى اِسْرَآئِيلَ عَلَىٰ لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ﴾

252 - Ebû Ubeyde ibnül Cerrah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir kere kendisine hitaben şöyle buyurmuştur: **"Ey Ebâ Ubeyde! Benî İsrail gündüzün evvelinde bir saat içersinde kırküç nebi** (peygamber) **öldürdüler, bunun üzerine Benî İsrail'in abid** (ibadet eden âlim) **lerinden yüzoniki kişi kalkarak onlara iyiliği emredip kötülükten nehyedince, o gün gündüzün sonunda hepsi birden** (yahudiler tarafından) **öldürüldüler.**

İşte Allah-u Tealâ'nın 'İsrail oğullarından kâfir olanlar Davud ile Meryem oğlu İsa'nın diliyle lânetlendiler' ayet-i kerimelerinde bahsettiği kimseler bunlardır." *(Deylemî, Müsned-i Firdevs, No:8441, 5/361, Taberî: Camiu'l-Beyan, No:6777, 3/216, İbni Ebi Hatim, No:3332, 2/620, Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid, No:12166, 7/535, Süyûtî, Dürrül Mensûr, 3/126)*

٢٥٣ – عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوُنَّ عَنِ الْمُنْكَرِ اَوْ لَيُوشِكَنَّ اللهُ اَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَاباً مِنْهُ ثُمَّ تَدْعُونَهُ فَلاَ يُسْتَجَابُ لَكُمْ »

253 - Huzeyfetübnü'l-Yeman *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Nefsim, Yedinde** (canım, kudret elinde) **olan zata yemin ederim ki, mutlaka iyiliği emredip**

kötülükten nehyetmelisiniz, yoksa yakında Allah, sizin üzerinize tarafından bir azap gönderecek, sonra ona dua edeceksiniz sizin duanız da kabul edilmeyecektir." *(Tirmizî, Fiten:9, No:2169, 4/468, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:23361, 9/85, Beyhakî, Şuabu'l-İman, No:7558, 6/84)*

٢٥٤ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مُرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ، قَبْلَ اَنْ تَدْعُوا فَلاَ يُسْتَجَابَ لَكُمْ »

254 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Dua edip de kabul olunmamanızdan evvel** (veya insanları dine davet edip de çağrınıza icabet edilmeme durumu olmadan önce insanlara) **iyiliği emredip kötülükten nehyedin."** *(İbni Mace, Fiten:20, No:4004, 2/1327, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:25310, 9/504)*

٢٥٥ – عَنْ عَدِيِّ بْنِ عُمَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « اِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لاَ يُعَذِّبُ الْعَامَّةَ بِعَمَلِ الْخَاصَّةِ حَتّٰى يَرَوُا الْمُنْكَرَ بَيْنَ ظَهْرَانَيْهِمْ وَهُمْ قَادِرُونَ عَلٰى اَنْ يُنْكِرُوهُ فَلاَ يُنْكِرُوهُ فَاِذَا فَعَلُوا ذٰلِكَ عَذَّبَ اللهُ الْخَاصَّةَ وَالْعَامَّةَ »

255 - Adiyy ibni Umeyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz ki Allah-u Tealâ hususi bir takım kimselerin yaptıkları kötülükler sebebiyle umum halka azabetmez, ne zaman ki onlar, aralarında kötülüklerin işlendiğini görür de, onu inkâr etmeye güçlü oldukları hâlde inkâr etmezler** (kötülüğe karşı gelmezler) **se, işte bunu yaptıkları zaman Allah-u Tealâ hususi umumi** (demeden) **hepsine birden azabeder."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:17736, 6/218, Taberanî, el Mu'cemu'l-Kebir, No:343, 17/138)*

٢٥٦ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَوْفٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَيَخْرُجُنَّ مِنْ اُمَّتِي مِنْ قُبُورِهِمْ فِي صُورَةِ الْقِرَدَةِ وَالْخَنَازِيرِ بِمُدَاهَنَتِهِمْ فِي الْمَعَاصِي ، وَكَفِّهِمْ عَنِ النَّهْيِ وَهُمْ يَسْتَطِيعُونَ »

256 - Abdurrahman ibni Avf *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Canım,** (kudret) **elinde olan Allah'a yemin ederim ki, elbette ümmetimden bir kısmı, günahlar hususunda** (günahkârlara) **yağcılık edip, güçleri yettiği hâlde onları nehyetmediklerinden dolayı** (kıyamet günü) **maymunlar ve domuzlar suretinde kabirlerinden çıkacaklardır."** *(Ebu Nuaym, Ali el Müttakî, Kenzü'l-Ummal, No:5605, 3/83, Hatib, Süyûtî, Dürrül-Mensûr, 3/127)*

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre günahkârlara yağcılık etmek küffarın amellerindendir, Allah'a davet etmek ise, ahyar (iyiler) in ahlâkındandır.

٢٥٧ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِذَا عَظَّمَتْ اُمَّتِى الدُّنْيَا ، نُزِعَتْ مِنْهَا هَيْبَةُ الْاِسْلَامِ . وَاِذَا تَرَكَتِ الْاَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْىَ عَنِ الْمُنْكَرِ حُرِمَتْ بَرَكَةَ الْوَحْىِ . وَاِذَا تَسَابَّتْ اُمَّتِى ، سَقَطَتْ مِنْ عَيْنِ اللهِ تَعَالَىٰ »

257 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Ümmetim dünyaya ta'zim ettiği zaman, islâmın heybeti onlardan alınır, iyiliği emredip, kötülükten nehyetmeyi bıraktığı zaman vahyin** (Kur'anın) **bereketinden mahrum olurlar, ümmetim birbirine sövdüğü** (birbirinin aleyhine gittiği) **zaman Allahın gözünden** (nazarından) **düşerler."** *(Hakim-i Tirmizî, Nevâdiru'l-Usûl, 2/270, Süyûtî, Camiu's-Sagir, Feyzu'l-Kadîr, No:760, 1/518)*

Hakîm-i Tirmizî Hazretleri "Nevâdiru'l-Usûl" de ve İmam-ı Menâvî, "Feyzu'l-Kadîr" isimli eserinde bu hadis-i şerifin tefsirinde şöyle bir açıklamaya yer vermişlerdir.

Ümmetin dünyaya ta'zim etmelerinden maksat: Para kazanmaya ve stok etmeye son derece düşkün olup, hayra harcamaktan cimri olmalarıdır. Böyle yaptıkları takdirde islâmın heybeti onlardan alınır, çünkü islâmın şartlarından biri de insanın kendisini, Allah'ın kulluğuna teslim etmesidir.

Dünyaya ta'zim eden kimsenin kalbini dünya esir edeceğinden o kişi dünyanın kulu olur ki,bu durumda olan kimse nefsini Allah yolunda kullanmaya güç bulamaz, çünkü o, dünyasının kulu olduğundan kendine sahip olamaz. Iç âlemi bozulan kişinin heybeti ve vakarı kaybolur, çünkü heybet Allah'tan korkanlara verilen bir vasıftır. Dolayısıyla dünyaya ta'zim ile Allah'a ta'zim, bir kimsenin kalbinde ebediyyen birleşemez.

Bu ümmet, elinden geldiği ve neticesinde kurtuluş zannı galip geldiği hâlde iyiliği emretmez ve kötülükten nehyetmezse, vahyin bereketinden yani Kur'an-ı Kerimi anlamaktan mahrum olur, çünkü:

« ... اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُوا الْاَلْبَابِ (٩) »

"Ancak halis akıl sahipleri düşünür." *(Zümer suresi:9 dan)* ayet-i kerimesinde beyan edildiği üzere, Allah-u Tealâ Kur'an-ı Kerimi iyi anlamak için inabeyi (kendisine yönelmeyi) şart koşmuştur.

İmam-ı Gazalî *(Rahimehullah)* bu makamda Fuzayl *(Rahimehullah)* dan şu açıklamayı nakletmiştir: Emri bil maruf nehyi anil münkeri terketmekte, hakkı yardımsız bırakmak ve dine karşı saygısızlık vardır. Hakkı yardımsız bırakanın basireti kaybolup, dine saygısızlık edenin de nuru alınır. Böylece kalp perdelenip, Kur'an-ı Kerim'in bereketinden mahrum olur.

Bu bereketten mahrumiyetin manası ise, kişinin Kur'anı okuduğu hâlde sırlarını anlamayıp, tadını tatmamasıdır. O derece ki, kişi, arapça ilimleri çok

iyi bilerek Kur'anın tefsirine son derece aşina olsa da, Kur'an-ı Kerimin emirlerini tutup yasaklarını terketmekten ve Kur'an-ı Kerimin inceliklerini ve misallerini anlamaktan kör kalır. Bu hâle düşmekten Allah'a sığınırız. Âmin.,

Hadis-i şerifin son cümlesinde belirtildiği üzere Ümmetin birbirini tenkit etmesi onları Allahın gözünden düşürür. Çünkü birbirini tenkidin sebebi, kibir, insanları hakir görme, haset, azgınlık ve dünyaya düşkünlük gibi kötü huylardır ki, bunlar insanı Allah'ın nazarından düşüren hâllerdir.

Şüphesiz ki, Allah'ın gözünden düşen kimse, onun himayesinden ve korumasından çıkar, Allah'ın korumadığı kimse ise, her işte helâk çukuruna düşerek neticede en büyük bataklık olan dinden dönme uçurumuna bile yuvarlanır. Çünkü Allah-u Tealâ, kendi nazarından düşen kimsenin hangi vadide helâk olduğuna ve hangi şeytanın onu esir aldığına aldırmaz.

Birbirinin aleyhinde konuşmak bu kadar kötülüklere sebep olursa, bunun üstündeki, gıybet, iftira, dövüşme ve savaşma gibi günahların neticeleri nice olur? *(el Menavî, Feyzu'l-Kadîr, 1/518)*

٢٥٨ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ اَتَهْلِكُ الْقَرْيَةُ فِيهِمُ الصَّالِحُونَ؟ قَالَ: «نَعَمْ» فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ...؟! قَالَ: تَهَاوُنُهُمْ وَسُكُوتُهُمْ عَنْ مَعَاصِي اللهِ عَزَّ وَجَلَّ»

258 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre: Bir kere "Ya Resulallah! İçlerinde salih (iyi) kimseler bulunan bir karye (şehir halkı) helâk olur mu?" diye sorulduğunda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Evet"** diye cevap buyurunca,

"Ya Resulallah! Bunun sebebi nedir?" diye sorulması üzerine, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Günahları hafife almaları ve onlara karşı suskun kalmaları** (kötülüklerden insanları nehyetmemeleri) **dir."** buyurdu. *(Taberanî, Süyûtî, Dürrül Mensûr, 3/127)*

٢٥٩ – عَنِ الْعُرْسِ بْنِ عُمَيْرَةَ الْكِنْدِيِّ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « اِذَا عُمِلَتِ الْخَطِيئَةُ فِي الْاَرْضِ كَانَ مَنْ شَهِدَهَا فَكَرِهَهَا » وَقَالَ مَرَّةً < اَنْكَرَهَا > كَانَ كَمَنْ غَابَ عَنْهَا ، وَمَنْ غَابَ عَنْهَا فَرَضِيَهَا كَانَ كَمَنْ شَهِدَهَا »

259 - Urs ibni Umeyre el Kindî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Yer yüzünde bir hata işlenildiğinde onu görüp de istemeyen** - bir keresinde de şöyle buyurmuştur: **onu inkâr eden - onu görmemiş gibi** (orada bulunmamış gibi mesul değil) **dir. O günahı görmediği halde onu beğenen ise, onu görmüş gibi** (orada bulunmuş gibi mesul) **dur."** *(Ebu Davud, Melâhim:17, No:4345, 2/528, Beyhakî, Sünen, No:14553, 7/435)*

٢٦٠ – عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ حَرْبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: حَدَّثَنِي رَجُلٌ مِنْ اَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ

« اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: لَنْ يَهْلِكَ النَّاسُ حَتّٰى يَعْذِرُوا ، اَوْ يُعْذِرُوا مِنْ اَنْفُسِهِمْ »

260 - Süleyman ibni Harb*(Radıyallahu Anh)* ın rivayetine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabından bir kişi ona Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: **"İnsanlar** (çok günah işleyip de) **kendilerine** (azabedeni) **mazur kılmadıkça** (haklı çıkartmadıkça) **asla helâk olmazlar."** *(Ebu Davud, Melâhim:17, No:4347, 2/528, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:18317, 6/328)*

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre, Mevlâ Tealâ kullarını helâk etmeden önce onlara çok mühlet verir, fırsatlar tanır, ne zaman ki onlar bu günahlardan tövbe etmeyip bilakis günahta ısrar ederler ve birbirlerini kötülüklerden nehyetmezlerse, işte o zaman Allah-u Tealâ Hazretlerine kendilerini helâk etmesi için bir özür vermiş olurlar.

Böylece o günahkârların kendileri de, Allah-u Tealâ'nın onlara azabetmekte haklı olduğunu itiraf ederler. Nitekim bu hadis-i şerifin manası İbni Mesud hazretlerine sorulduğunda, O:

« فَمَا كَانَ دَعْوٰيهُمْ اِذْ جَآءَهُمْ بَاْسُنَا اِلَّآ اَنْ قَالُوا اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ (٥) »

"Azabımız onlara geldiğinde, onların davası (yalvarıp yakarışları), **'Biz gerçekten zalim kişilermişiz' demelerinden başka bir şey olmadı."** *(Araf Suresi:5)* ayet-i celilesini okuyarak o kişilerin kendilerine azabedeni suçlu görmeyip, esas suçlunun kendileri olduğunu itiraf ettiklerini açıklamıştır. *(Avnu'l-Ma'bud, 11/502)*

Şu ayet-i kerimeler de bu mevzuyu daha ziyade açıklamaktadır:

« وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَاَنْشَاْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا اٰخَرِينَ (١١) فَلَمَّآ اَحَسُّوا بَاْسَنَا اِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ (١٢) لَا تَرْكُضُوا وَارْجِعُوا اِلٰى مَآ اُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْئَلُونَ (١٣) قَالُوا يَا وَيْلَنَا اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ (١٤) فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوٰيهُمْ حَتّٰى جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ (١٥) »

"(Halkı) **zalim olan nice beldeyi kırıp geçirdik; arkasından da nice başka topluluklar vücuda getirdik. Azabımızı hissettiklerinde bir de** (bakarsın ki) **oralardan** (azap bölgesinden) **kaçıyorlar!.**

(O zaman onlara melek tarafından şöyle denir): **Kaçmayın! Kendisinde nimetlendirildiğiniz şeye** (içinde bulunduğunuz refaha, zevk-u sefa'ya) **ve yurtlarınıza dönün. Umulur ki siz** (başınıza gelenlerden) **sorulursunuz** (da soranlara görüp bildiğinizi anlatırsınız). (O zaman onlar) **'Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz zalim kimselermişiz' dediler** (itiraf kendilerine fayda etmediği vakitte, suçlarını itiraf ettiler).

Biz onları, (kuruyup) **biçilmiş** (bir ekin), (ocakları) **sönmüş** (ölmüş) **ler yapıncaya** (hâline getirinceye) **kadar daima duaları** (feryatları) **bu** (yazık bize sözlerini söylemek) **olmuştur."** *(Enbiya Suresi:11-15)*

٢٦١ – عَنْ اَبِى سَعِيدِ الْخُدْرِىِّ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَامَ خَطِيباً . فَكَانَ فِيمَا قَالَ: « اَلاَ ، لاَ يَمْنَعَنَّ رَجُلاً ، هَيْبَةُ النَّاسِ ، اَنْ يَقُولَ بِحَقٍّ اِذَا عَلِمَهُ » قَالَ: فَبَكَىٰ اَبُو سَعِيدٍ وَقَالَ: قَدْ وَاللهِ! رَأَيْنَا اَشْيَاءَ فَهِبْنَا .

261 - Ebu Said el Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir kere kalkıp bir hutbe iradetmiş (konuşma yapmış) ve bu hutbesinde buyurduğu sözlerden birisi de: **"Bilmiş olunuz ki, sakın halkın korkusu her hangi bir adamı hakkı bildiği zaman onu söylemekten alıkoymasın."** buyruğu olmuştur.

Bu hadis-i şerifi rivayet ettikten sonra, Ebu Said el Hudrî *(Radıyallahu Anh)* ağlayarak: "Allah'a yemin ederim ki, muhakkak ki biz bazı şeyleri gördük te korktuk (bazı doğruları söyleyemedik)." demiştir. *(İbni Mace, Fiten:20, No:4007, 2/1328, Tirmizî, Fiten:26, No:2191, 4/483, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:11678, 4/142)*

٢٦٢ – عَنْ اَبِى اُمَامَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: عَرَضَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ رَجُلٌ عِنْدَ الْجَمْرَةِ الْاُولَىٰ . فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! اَىُّ الْجِهَادِ اَفْضَلُ؟ فَسَكَتَ عَنْهُ . فَلَمَّا رَأَى الْجَمْرَةَ الثَّانِيَةَ سَأَلَهُ فَسَكَتَ عَنْهُ فَلَمَّا رَمَىٰ جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ ، وَضَعَ رِجْلَهُ فِى الْغَرْزِ لِيَرْكَبَ . قَالَ: « اَيْنَ السَّائِلُ؟ » قَالَ: اَنَا . يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ: « كَلِمَةُ حَقٍّ عِنْدَ ذِى سُلْطَانٍ جَائِرٍ »

262 - Ebû Ümame *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Cemre-i ûlâ (birinci şeyta) nın yanında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in karşısına bir adam çıkarak: "Ya Resulallah! Cihadın hangisi daha üstündür?" diye sordu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona karşı sükut etti (sorusunu cevaplamadı).

Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ikinci cemre'ye taş atınca, adam ona (aynı şeyi) sordu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yine sustu. Daha sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* akabe cemresini taşlayınca (bineğine) binmek için ayağını özengiye koyduğu sırada, **"soru soran nerededir?"** buyurdu.

O kişi: "Benîm ya resulallah!" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "(En faziletli cihat) **zalim bir hükümdar yanında** (iyiliği emredici veya kötülüğü menedici) **hak bir söz söylemektir."** buyurdu. *(İbni Mace, Fiten:20, No:4012, 2/1330, Tirmizî, Fiten:13, No:2174, 4/47, EbuDavud, Melâhim:17, No:4344, 2/527, Nesaî, Bey'at:37, No:4220, 7/181, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:18850, 6/470, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:20185, 10/155, Taberânî, el Mu'cemü'l-Kebir, No:105, 17/49, Ebu Yâlâ, Müsned: 7492, 13/436)*

İmam-ı Sindî ve Hattabî *(Rahimehumallah)* ın beyanlarına göre, düşmanla savaşan kimse ümitle korku arasındadır, çünkü düşmana galip de gelebilir, mağlûp da olabilir. Fakat zalim bir hükümdarın yüzüne karşı ona iyiliği emredici veya kötülükten menedici bir adalet ve hakkaniyet sözünü söylemenin can tehlikesine yol açması kuvvetle muhtemel olduğundan bu, en faziletli cihat sayılmıştır.

Evet! Dilediği insanı sorgusuz sualsiz öldüren zalim hükümdarın karşısına geçip kendisini hakka ve adalete davet etmek, zulüm ve haksızlık gibi kötü işlerine son vermesi için uyarıda bulunmak veya iyi şeyler yapması için teklifte bulunmak cidden can güvenliğini büyük bir ihtimalle tehlikeye düşürür ve böyle bir ortamda böyle bir konuşma elbette düşmanla savaşmaktan daha tehlikeli olduğundan her babayiğitin işi değildir.

Emri bil maruf ve nehyi anil münker ile ilgili diğer hadis-i şerif, rivayet ve hükümler, Ruhu'l-Furkan tefsirimizin 4/64-72 sayfalarında (Ali İmran Suresi 104. ayet-i kerimenin izahında zikredilmektedir, oranın da mutalâasında büyük faydalar mülâhaza edilmektedir.

EMRİ BİL MARUF'U TERKETMEYE NE ZAMAN MÜSAADE EDİLİR:

٢٦٣ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ! مَتىٰ نَتْرُكُ الْاَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ ، وَالنَّهْىَ عَنِ الْمُنْكَرِ؟ قَالَ: « اِذَا ظَهَرَ فِيكُمْ مَا ظَهَرَ فِي الْاُمَمِ قَبْلَكُمْ » قُلْنَا يَا رَسُولَ اللهِ! وَمَا ظَهَرَ فِي الْاُمَمِ قَبْلَنَا؟ قَالَ: « اَلْمُلْكُ فِى صِغَارِكُمْ . وَالْفَاحِشَةُ فِي كِبَارِكُمْ . وَالْعِلْمُ فِى رُذَالَتِكُمْ » قَالَ زَيْدٌ: تَفْسِيرُ مَعْنىٰ قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ « وَالْعِلْمُ فِى رُذَالَتِكُمْ » اِذَا كَانَ الْعِلْمُ فِى الْفُسَّاقِ .

263 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Ya Resulallah! İyi şeyleri emredip kötülükleri menetme görevini ne zaman bırakabiliriz?" diye sorulduğunda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sizden önceki ümmetlerde ortaya çıkan şey, sizin içinizde de belirdiği zaman."** buyurdu.

O zaman biz: "Ya Resulallah! Bizden önceki ümmetlerde ortaya çıkan şey nedir?" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:**"Mülk** (hükümdarlık, yaşça) **küçük** (ve tecrübesiz) **olanlarınızda,** (Ahmed ibni Hanbel ve Beyhakî'nin rivayetine göre, **'İyilerinizde yağcılık belirdiği'), zina** (yaygınlaşarak) **büyük yaşta olanlarınızda, ilim de rezil** (karaktersiz ve aşağılık) **olanlarınızda** (bulunduğu zaman iyiliği emretme göreviniz kalkar)." buyurdu.

Ravi Zeyd *(Radıyallahu Anh)* demiştir ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in **"İlim rezillerinizde olur."** sözünün tefsiri, "İlmin fasık olan kimselerde bulunduğu zaman." demektir. *(İbni Mace, Fiten:21, No:4015, 2/1331, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:12942, 4/373, Beyhakî, Şuabu'l-İman, No:7555, 6/84)*

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre, devlet idaresi tecrübesiz, yaşça küçük, henüz akılları olgunlaşmamış kimselere tevdi edildiği, zina ve fuhuş yaygınlaşarak büyük yaştaki insanların bile bu fenalığı işlediği ve ilim adamlarının fasık kimseler olduğu yani dini bilgilerine rağmen durum ve davranışları dine aykırı olup, ilmi dünya menfaatı için kullandıkları dönemde, iyilikleri emredip kötülüklerden nehyetme sorumluluğu ortadan kalkmaktadır.

Çünkü böyle bir ortamda yapılacak bir şey kalmamış olur, harcanacak çabalar neticesiz kalır. Ayrıca, böyle bir dönemde müslüman kişinin olumsuz durumları önlemeye kalkışması ve sonuçsuz kalması muhakkak olan bazı girişimlerde bulunması, dayanamayacağı bir takım belâ ve felâketlere hedef olmasına sebebiyet vereceğinden uygun ve caiz görülmemiştir.

Bu hususstaki diğer hadis-i şerifler bu ciltteki 177-180 de zikredilmiştir. Bu konuda daha geniş malûmat Maide Suresinin 105. ayet-i kerimesinin tefsirinde gelecektir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, İbni Atiyye *(Rahimehullah),* tefsirinde şöyle buyurmuştur: Ulemanın görüş birliği ile nehyi anil münker; Bu işi yapmaya gücü yeten, kötülükten nehyettiği takdirde kendisine ve müslümanlara bir zarar gelmeyeceğinden emin olan kimselere farzdır.

Eğer kendisine ve müslümanlara gelecek bir tehlikeden korkarsa, kalbiyle inkâr eder (o işe razı olmaz) kötülük işleyen kimseyi terkeder, onunla oturup kalkmaz. Ehli ilmin hazik (mahir) leri şöyle demişlerdir: "Kötülükten nehyeden kimsenin kendisinin o günahtan kurtulmuş olması şart değildir, bilakis aynı günahı işleyenler bile birbirini nehyetmelidir."

Usul ilmiyle meşgul olanlardan bazısının beyanına göre,içki kadehlerini kullananların, birbirini bu işten nehyetmeleri farzdır, çünkü Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilede: **"Onlar yaptıkları kötülükten birbirlerini nehyetmezdi."** buyurmuştur ki, bu, onların aynı günahta müşterek oldukları hâlde birbirlerini nehyetmediklerinden dolayı kınandıklarını ifade etmektedir.

Ayrıca bu ayet-i celile mücrimlerle oturmanın yasak olduğuna ve onlardan uzak durmanın gerekliliğine delâlet etmektedir. Nitekim Mevlâ Tealâ bundan sonraki ayet-i celilesinde yahudileri zemmederken:

﴿ تَرَىٰ كَثِيراً مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا ... (٨٠) ﴾

"Onlardan bir çoğunun kâfirlerle dostluk ettiğini görürsün." *(Maide Suresi:80 den)* buyurmuştur.

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ günahlara "münker" ismini takmıştır. Çünkü isyan, iyi olarak tanınmayan bir şeydir. Nitekim taata "maruf" ismi verilmesi de, ibadetlerin, iyi olarak bilinmesindendir.

Kötü bir işe ikdam (atılmak) masiyettir. Masiyete ısrar (günaha devam) ise, kalbin etrafını kuşatan manevi pas ve siyahlığa sebebiyet bakımından küfür gibidir. Kötülükten nehyetmeyi terketmek de bu masiyettendir.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre: Dostun emrine muhalefete rıza göstermek, düşmana muvafakat (insanların Allah-u Tealâ'nın emirlerine karşı gelmesine razı olmak o karşı gelenlerle bir olmak) tır. Senin, kendine yapılan cefalara karşılık vermemen kerem (iyilik) sayılırsa da, sevdiğin kimse hakkında söylenilen şeylere göz yumman denaet (alçaklık) tır.

Mevlâ Tealâ, yahudilerin geçmişlerini zemmettikten sonra, asr-ı saadette bulunanları kınamak üzere şöyle buyuruyor:

تَرىٰ كَثِيراً مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ اَنْفُسُهُمْ اَنْ سَخِطَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَفِى الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ (٨٠)

KELİME MANASI (80)

(تَرىٰ) **Sen görürsün,** kimi? (كَثِيراً) **bir çoğunu,** kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** ne oldukları hâlde? (يَتَوَلَّوْنَ) **dost eder oldukları hâlde,** kimi? (الَّذِينَ) **o kimseleri ki,** (كَفَرُوا) **kâfir oldular,** (لَبِئْسَ) **andolsun ki ne kötü oldu,** ne? (مَا) **o şey ki,** (قَدَّمَتْ) **takdim etti** (hazırladı), kim için? (لَهُمْ) **onlar için,** ne? (اَنْفُسُهُمْ) **nefisleri,** o da nedir? (اَنْ سَخِطَ) **gazabetmesi** (ni gerektiren şey), kimin gazabetmesi? (اللّٰهُ) **Allah'ın,** kim üzerine? (عَلَيْهِمْ) **onların üzerine,** Burada mahsusun bizzem olan (اَنْ سَخِطَ) nın başında bir muzaf mahzuftur ki (مُوجِبُ سَخَطِ اللّٰهِ) demektir. Çünkü Allah-u Tealâ'nın gazabı haddi zatında zemmolunmaktan münezzeh olup, gerçekte tenkit edilen, Allah-u Tealâ'nın gazabına sebep olan günahlardır. (وَفِى الْعَذَابِ)**halbuki azap içersinde,** (هُمْ)**onlar,** nedirler? (خَالِدُونَ)**ebedi kalıcıdırlar.**

MEALİ ŞERİFİ

Onlardan bir çoğunu kâfirlerle dostluk eder hâlde görürsün. Nefis (kendi) **lerinin onlar** (ahiret hayatları) **için takdim ettiği** (önceden hazırladığı) **şey, Allah'ın onlara gazabetmesi** (ne sebep olan kötülükleri), **andolsun ki ne kötü oldu ve onlar azap içersinde ebedi kalıcıdırlar.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ ehli kitabın atalarını geride geçen ayet-i kerimelerde yer alan kötü tabirlerle vasfettikten sonra, Kur'an-ı Kerim'in iniş zamanında bulunanları da kâfirleri ve putperestleri dost edinmekle vasıflamıştır ki, bundan murat Ka'b ibni Eşref ve arkadaşlarıdır. Çünkü bunlar müşrikleri Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in aleyhine kışkırtmış ve onlara yardımda bulunmuşlardı.

Nitekim yahudilerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e karşı harpte birleşmek üzere Mekke'ye elçiler göndererek, müşriklerle anlaştıkları ve Hendek muharebesinde müşriklerle beraber ehli islâm aleyhine muharebeye çıktıkları tarihen malûm bir hakikattir.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, bunlardan maksat ehli kitabın münafıklarıdır, çünkü onlar müşriklerle samimiyet içinde idiler.

İbni Kesir *(Rahimehullah)* ın Mücahit *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetine göre, bunlardan maksat münafıklardır.

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen hitap Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e veya görebilen herkese ait olabilir. Buradaki ru'yetten maksat basarî (gözün görmesi) dir.

Ayet-i celilede geçen: **"Nefislerinin kendileri için takdim ettiği** (yapıp gönderdiği) **şeyler andolsun ki ne kötüdür. Bu da Allah'ın kendilerine gazabetmesi ve onların azap içinde ebedî kalıcı olmalarıdır."** kavl-i şerifinden maksat: Onların müslümanlarla dostluğu terkedip, kâfirlerle dostluk kurmalarıdır ki, bu onların kalplerine nifak sokmuş ve kıyamet gününe kadar devam edecek şekilde Allah-u Tealâ'yı onlara gazap ettirmiştir.

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, müminle kâfir bir cinsten değildir, kâfirlerle dostluk Allah-u Tealâ'nın gazabını kazandırır, zira düşmanlarla dostluk, dostlarla düşmanlığı icabettirir. Artık kâmil mümine gereken, kâfir, facir, bid'at ve heva ehli, gaflet ve inkâr erbabı ile sohbetten kesilmesidir. Ey Allahımız! Bizi, kim olursa olsun cinsimiz olmayanlardan halâs eyle. Âmin.,

Bu ayet-i celileden anlaşıldığına göre, kâfirlerle dostluk Allah'ın gazabını icabettiren kötülüklerin başında gelmektedir. Bundan sonra, sırasıyla kebair (büyük günahlar) da Allah-u Tealâ'nın sahatını (gazabını) muciptir. Bunların başında da zina gelmektedir. Nitekim:

٢٦٤ – عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ اِيَّاكُمْ والزِّنَا ، فَاِنَّ فِيهِ سِتَّ خِصَالٍ: ثَلَاثٌ فِى الدُّنْيَا وَثَلَاثٌ فِي الْاٰخِرَةِ ، فَاَمَّا اللَّوَاتِى فِى الدُّنْيَا فَذَهَابُ الْبَهَاءِ وَدَوَامُ الْفَقْرِ وَقِصَرُ الْعُمْرِ ، وَاَمَّا اللَّوَاتِى فِى الْاٰخِرَةِ فَسَخَطُ اللهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ ، وَسُوءُ الْحِسَابِ ، وَالْخُلُودُ فِى النَّارِ» ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ﴿ اَنْ سَخِطَ اللهُ عَلَيْهِمْ وَفِى الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴾

264 - Huzeyfe ibnü'l Yeman *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Ey müslümanlar cemaatı! Zinadan sakının, çünkü onda altı** (kötü) **haslet vardır, üçü dünyada, üçü de ahirettedir. Dünyada olanlar: Güzelliğin gitmesi, fakirliğin devamlılığı ve ömrün kısalığıdır. Ahirette olanlar ise: Allah-u Tealâ'nın gazabı, kötü muhasebe, ve cehennemde ebedî kalmaktır."**

Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah onlara gazabetmiş ve azab içinde onlar ebedî kalmışlardır."** *(Maide Suresi:80 den)* ayet-i kerimesini okudu. *(Haraitî, Mesâvi'l-Ahlâk, No:474, Sh.203, İbni Ebî Hatim, No:6668, 4/1183, İbni Adiyy, El kâmil Fizzuafa, 6/317, Beyhakî, Şuabu'l-İman, No:5475, 4/379)*

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Kötülerin hasletlerinin en şerlisi, dostun karşıtı olan kimselere uymaktır. Allah-u Tealâ'nın gazabı düşmanlarının dostluğunda ise, rahmeti de düşmanlarına düşmanlıktadır.

Mevlâ Tealâ yahudilerin, müşrikleri dost edindiklerini beyan ettikten sonra bunun sebebini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَآءَ وَلٰكِنَّ كَثِيراً مِنْهُمْ فَاسِقُونَ (٨١)

KELİME MANASI (81)

(وَلَوْ كَانُوا) **Eğer** (müşrikleri dost edenler) **olsaydılar,** (يُؤْمِنُونَ) **inanır,** kime? (بِاللّٰهِ)**Allah'a,** daha? (وَالنَّبِيِّ) **peygambere,** daha? (وَمَا) **o şeye ki,** (أُنْزِلَ) **indirildi,** kime? (إِلَيْهِ) **ona,** yani peygambere indirilen kitaba gerçekten inansalardı, (مَا اتَّخَذُو)**edinmezlerdi,** kimi? (هُمْ) **onları,** neler? (أَوْلِيَآءَ) **dostlar,** (وَلٰكِنَّ كَثِيراً) **velâkin bir çoğu,** kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** kimlerdir? (فَاسِقُونَ) **fasık** (dinden çıkıcı) **kimselerdir.**

MEALİ ŞERİFİ

Eğer onlar (kâfirleri dost edenler) **Allah'a, peygambere ve ona indirilene** (gerçekten) **inanmış olsalardı, onları** (müşrikleri) **dost edinmezlerdi. Lâkin onların bir çoğu fasık** (yoldan çıkmış) **kimselerdir.**

İ Z A H A T

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen peygamberden murat, onların kendi peygamberleri olan Musa *(Aleyhisselâm)*, ona indirilenden maksat da Tevrat-ı Şeriftir. Diğer bir manaya göreyse, peygamberden maksat bizim peygamberimiz Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* , ona indirilenden murat ise Kur'an-ı Kerim'dir.

İmam-ı Beğavî sadece bu manayı kabul edip diğer görüşlere yer vermemiştir, buna göre mana: "Eğer Münafıklar Allah-u Tealâ'ya ve Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*e, doğru bir imanla inansalardı, müşrikleri veya düşmanlıklarını açıklayan yahudileri dost edinmezlerdi, zira gerçek iman onlarla dostluğu kesinlikle yasaklamaktadır. Lâkin onların çoğu fasık (dinden çıkmış veya nifakta aşırı gitmiş) kimselerdir." demektir.

Fahrurrazi, Nesefî, Ebussuud ve Ruhu'l-Beyan tefsirlerinde zikredilen bir manaya göre de, Nebi'den murat umumi kabul edilip, Musa ve İsa *(Aleyhimesselâm)* a, o nebiye indirilen kitap ta cins kabul edilerek Tevrat ve incil'e teşmil edilebilir, buna göre mana:

"Eğer yahudi ve hristiyanlar kendilerine gönderilen Musa ve İsa *(Aleyhimesselâm)* a, bir de onlara indirilen Tevrat ve İncil'e sahih bir imanla inanmış olsalardı, müşrikleri dost edinmezlerdi. Çünkü müşrikleri dost edinmenin haram oluşu hem Tevrat'ta hem de İncil'de te'kid edilmiştir. Buna rağmen onlar bunu yapınca, onların maksatlarının, peygamberlerinin dinini takrir et-

mek (yürürlükte kılmak) olmayıp, tek gayelerinin, güçlerinin yettiği her türlü yolla riyaset ve cah (makam) ı elde etmek olduğu anlaşılmıştır. Çünkü onların çoğu fasık (Allah'ın taat ve emrinden çıkmış) lardır. Dolayısıyla onların asla din denecek bir şeyleri yoktur." demektir.

İmam-ı Kaffal *(Rahimehullah)* ın verdiği: "Eğer o dost tutulan müşrikler, Allah'a ve Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e inansalardı, bu yahudiler onları dost edinmezlerdi." şeklindeki mana da güzel ve yerinde olup ayet-i kerimede buna mani olacak bir şey yoktur.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ ehli kitaptan Abdullah ibni Selâm ve arkadaşları gibi iman edecek kimseler bulunacağını ilmi ezelîsiyle bildiği için ayet-i celilede: "Onların hepsi fasıklardır." buyurmayıp, "Onlardan bir çokları fasıklardır" buyurmuştur.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime bir kâfiri dost edinenin onun gibi inanıp, onun yaptığı işleri hoş karşıladığı takdirde mümin olamayacağına delâlet etmektedir.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Mevlâ Tealâ, bu ayet-i kerimesinde şunu açıklamıştırki, bir kişiye düşmanlık edene dostluk eden kimse, o kimseden uzaklaşmayı tercih etmiş demektir. Çünkü aralarında kesintisiz bir bağlılık olsaydı, elbette o kişi sevdiği kimsenin dostluğunda samimi olur (onun düşmanını dost etmez) di.

KAFİRLERLE DOSTLUĞU NEHYEDEN AYET-İ KERİMELER:

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ (٥١) »

"Ey iman edenler! Yahudi ve hristiyanları veliler (dost ve üstünüze hakimler) **edinmeyin,** (çünkü) **onlar birbirlerinin velileri** (dostları) **dırlar. İçinizden kim onları dost edinirse, o da onlardandır. Şüphesiz ki Allah** (düşmanlarıyla dostluk ederek müminlere) **zulmeden bir kavmi hidayet** (dinine irşad) **etmez."** *(Maide Suresi:51)*

Not: Bu hususdaki diğer ayet-i kerimeler bu ciltteki Maide Suresi 51'in münasiplerinde geçmiştir.

Mevlâ Tealâ, yahudilerin kötü hâllerini açıkladıktan sonra, müslümanlara buğz ve düşmanlıklarının her milletten fazla olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

لَتَجِدَنَّ اَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِينَ اٰمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ اَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ اَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِّلَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا اِنَّا نَصَارٰى ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَاَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ (٨٢)

KELİME MANASI (82)

(لَتَجِدَنَّ) **Elbette bulacaksın,** kimi? (اَشَدَّ النَّاسِ) **insanların en şiddetlisini,** ne cihetten? (عَدَاوَةً) **düşmanlık cihetinden,** kime? (لِّلَّذِينَ) **o kimselere ki,** (اٰمَنُوا) **iman ettiler,** yani inananlara en büyük düşman olarak bulacaksın, kimleri? (الْيَهُودَ) **yahudileri,** daha? (وَالَّذِينَ) **o kimseleri ki,** (اَشْرَكُوا) **şirk koştular,** (وَلَتَجِدَنَّ) **ve yine elbette bulacaksın,** kimi? (اَقْرَبَهُمْ) **onların en yakınını,** ne cihetinden? (مَوَدَّةً) **sevgi bakımından,** kime? (لِّلَّذِينَ) **o kimselere ki,** (اٰمَنُوا) **iman ettiler,** yani inananlara en yakın olarak bulursun, kimleri? (الَّذِينَ) **o kimseleri ki,** (قَالُوا) **dediler,** (اِنَّا) **muhakkak biz,** kimleriz? (نَصَارٰى) **hristiyanlarız,** (ذٰلِكَ) **işte bu** (yakınlık), ne sebebiyledir? (بِاَنَّ مِنْهُمْ) **şüphesiz ki onlardan vardır,** kimler? (قِسِّيسِينَ) **kıssîs** (keşiş âlim) **ler,** daha? (وَرُهْبَانًا) **rahip** (kiliselerde ibadete devam eden) **ler,** daha ne sebebiyle? (وَاَنَّهُمْ) **şu sebeble ki, şüphesiz onlar** (لَا يَسْتَكْبِرُونَ) **kibretmezler.**

MEALİ ŞERİFİ

İnsanlar içersinde, iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak, andolsunki yahudilerle şirk koşanları bulacaksın. Onların, iman edenlere sevgi bakımından en yakın olanını da andolsunki, "Biz hristiyanlarız." diyenleri bulacaksın. Çünkü onların içersinde kıssîs (ilim ve ibadetle meşgul olan keşiş) **ler ve rahip** (manastıra kapanan abid) **ler vardır ve şüphe yok ki onlar büyüklük taslamazlar.**

İ Z A H A T

Alûsî ve Fahrurrazî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ, ehli kitap olan yahudi ve hristiyanlarla ilgili bazı meseleleri zikrettikten sonra bu ayet-i celilede de yahudilerin müslümanlara daha ziyade düşman olduklarını belirtmiştir.

İşte bundan dolayı Mevlâ Tealâ yahudileri, düşmanlık hususunda müşriklerle eş tutmuş, hatta onların müşriklerden de katı olduklarına dikkat çekmek için yahudileri müşriklerden önce getirmiştir.

Bu ayet-i celile daha önce yahudilerin kötülükleriyle ilgili geçen malûmatı kuvvetlendirmek için zikredilen yeni bir cümle olup, mefhumunun tahakkukunun (manasının doğruluğunun) açıklanmasına gösterilen itina ve ihtimam (özen ve önem) den dolayı kasemle tekid edilmiş (yeminle başlatılarak kuvvetlendirilmiş) tir.

Ayet-i celiledeki hitap, ya muhatapların efendisi olan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ait, ya da yahudilerin durumunun herkesçe belli olduğunu bildirmek için hitaba müsait olan herkese raci (dönücü) dür.

Ayet-i celilede geçen yahudilerden maksat, en açık görüşe göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in civarında bulunan Medine-i Münevvere yahudileriyle diğer umum yahudi milletidir. Nitekim:

٢٦٥ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا خَلاَ يَهُودِىٌّ قَطُّ بِمُسْلِمٍ اِلاَّ حَدَّثَ نَفْسَهُ بِقَتْلِهِ »

265 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen şu hadis-i şerif de bu görüşü teyid etmekte (kuvvetlendirmekte) dir: **"Bir yahudi, bir müslümanla başbaşa kalmaya görsün mutlaka onu öldürmeyi içinden geçirir."** *(Hatib, Tarih-i Bağdad, No:4411, 8/316, Deylemî, Firdevs, No:6340, 4/108, Süyûtî, Dürrül Mensûr, 3/129)*

Gerçi bunlardan maksadın özellikle Medine yahudileri olduğu söylenmişse de, bu görüş uzaktır. Yahudilerin umumi olup olmadıklarında ihtilâf edildiği gibi, müşriklerin de umumi olup olmadıklarında ihtilâf edilmişse de en doğru olan görüş müşriklerin de umumi olduğudur.

Ayet-i celilede geçen insanlardan maksat, Ebû Hayyan *(Rahimehullah)* ın beyanına göre kâfirlerdir. Buna göre mana: **"Elbette sen kâfirler içinde müslümanlara en şiddetli düşman olarak yahudileri bulursun."** demektir.

Onların böyle olmalarının sebebi ise, şiddetli inatları, küfür ve nefsin arzusuna daldırmaktaki aşırılıkları, taklide (körükörüne uymaklığa) yakın olup, tahkik (inceleme ve araştırma) dan uzaklıkları, peygamberlere karşı gelme alışkanlıkları ve peygamberleri yalanlayıp onlara karşı dikilme cesaretini kendilerinde bulmalarıdır.

Bu sebeple onlar, bir çok peygamberi öldürmüşler, hatta bir çok kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i de öldürmek istemişler, ona büyü yapmışlar ve onu zehirlemişlerdir. Kendileri gibi şiddetli düşman olan müşrikleri de defalarca ona karşı kışkırtarak harbe kaldırmışlardır. Allah'ın, kıyamete kadar ardı arkası kesilmeyen lânetleri onların üzerine olsun.., Âmin.,

Ayrıca onlar hakkında şöyle denmiştir: Yahudilerin inançlarına göre, dinî bakımdan kendilerinden olmayan kimselere hangi yol ve şartla olursa olsun kötülük yapmak farzdır. Eğer öldürmeye güçleri yeterse öldürürler, yapamazlarsa malları gaspetmek, hırsızlık yapmak veyahut çeşitli hile, tuzak ve desiseler kurarak ellerinden gelen zararı yapmaya çalışırlar.

Hristiyanlara gelince, onların inançları böyle değildir. Aksine onların dinine göre başkalarına eziyet etmek haramdır. İşte bu iki millet arasındaki farklardan biri budur ki, ayet-i celilenin sonunda diğer bazı farklara işaret edilecektir. Bu iki millet arasındaki farkın açıklanmasındaki gaye, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* nezdinde yahudilerin durumunu, ona vermiş oldukları keder ve üzüntüyü hafifletmektir.

Buna göre mana: "Yemin ederim ki yahudi ve müşrikleri müminlere düşman olmak bakımından, insanların en katı ve şiddetli olanı bulursun. Biz sana bu diretmenin ve bu isyanın, onların eskiden beri devam ettirdikleri bir örf ve adetleri olduğunu açıkladık, o hâlde gönlünü onlara karşı boş tut, onların hile ve tuzaklarına aldırış etme" demektir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَلَتَجِدَنَّ اَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا اِنَّا نَصَارٰى) **"İman edenlere sevgi bakımından İnsanların en yakın olanını da 'Biz Nasrânileriz' diyenleri bulacaksın."** buyurmuştur.

Görüldüğü gibi Mevlâ Tealâ bu ifade-i celilesinde, "Nasranileri bulacaksın" buyurmayıp, "Biz nasraniyiz" diyenleri bulacaksın' buyurarak, onların bu yakınlıklarının, İslâmın hak olduğuna inanmasalar da, kendilerinin Allahın yardımcıları ve hak ehlinin dostları olduklarını iddia etmeleri hasebiyle olduğuna işaret etmiştir.

İbnül Münir *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Mevlâ Tealâ: "Yahudiler" buyurduğu gibi: "Hristiyanlar" buyurmayarak, yahudilerin küfürde ve hakka boyun eğmemekteki katılıklarına dikkat çekmiştir.

Çünkü yahudilere: **"Arz-ı Mukaddese'ye girin."** denildiğinde, Musa *(Aleyhisselâm)* a:

« ... اذْهَبْ اَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا ... (٢٤) »

"Sen rabbinle beraber git, ikiniz harbedin." *(Maide Suresi:24 den)* diye karşılık vermişler.

Hristiyanlara ise, peygamberleri İsa *(Aleyhisselâm)* **"Benîm Allah'a davette yardımcılarım kimlerdir?"** dediğinde, Onlar:

« ... نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ ... (١٤) »

"Biz Allah'ın yardımcılarıyız" *(Saf Suresi:14 den)* diye cevap vermişlerdir. Yine böylece Mevlâ Tealâ surenin evvelindeki:

« وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّا نَصَارٰى اَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ ... (١٤) »

" 'Biz nasranileriz' diyenlerden de sözlerini aldık, fakat onlar öğütlendikleri şeyden (kitaptan) **önemli bir nasibi unuttular."** *(Maide Suresi:14 den)*

Kavl-i şerifinde de hristiyanların yahudiler gibi Allah-u Tealâ'nın emirlerine karşı gelmeyip, boyun eğdiklerine işaret etmekle beraber, Allah-u Tealâ'ya verdikleri sözlerinde durmadıklarına da dikkat çekmiştir. Allah-u Tealâ, kelâmının sırlarını en iyi bilendir.

Ayet-i celilede geçen hristiyanların kimler olduğu hakkında da bir kaç görüş bulunmaktadır:

1 - Bu ayet-i celile, ilk hicrette müslümanların yanına gittiği Necaşi ve arkadaşları hakkında inmiştir.

Beğavî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ve diğer müfessirler bu ayet-i celilenin tefsirinde şu izahı yapmışlardır: Kureyş kabilesi müminleri dinlerinden döndürmek için anlaşmışlar, böylece her kabile içlerinden iman edenlerin üzerine saldırarak onlara eziyet ve azabetmişler, böylece müminlerden bir kısmı belâlara düşmüş, Allah-u Tealâ dilediklerini de onlardan kurtarmıştır.

Allah-u Tealâ, Resulü Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i de amcası Ebû Talip vasıtasıyla korumuştur. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, ashabının başına gelen belâları gördüğü hâlde, onları müşriklerden kurtarma imkânına sahip olmayıp, henüz de cihatla emrolunmadığı için, ashabına Habeşistan topraklarına hicret etmelerini emretmek üzere:

٢٦٦ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « انَّ بِهَا مَلِكاً صَالِحاً لاَ يَظْلِمُ وَلاَ يُظْلَمُ عِنْدَهُ اَحَدٌ فَاخْرُجُوا اِلَيْهِ حَتّىٰ يَجْعَلَ اللهُ لِلْمُسْلِمِينَ فَرَجاً »

266 - **"Şüphesiz ki orada** (Habeşistan'da) **çok iyi bir hükümdar vardır ki,** (kimseye) **zulmetmez ve onun yanında kimseye zulmolunmaz, o hâlde siz onun yanına çıkın** (gidin) **tâ ki Allah-u Tealâ müslümanlara bir kurtuluş yaratıncaya kadar** (onun yanında kalın)." buyurdu. *(Beğavî, 2/56, Şâmî, Sübülü'l-Hüda ver-Reşad, 2/363, İbni Kesir, Sîret, 2/4, İbni Hişam, Sîret, 1/255)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu sözüyle Habeş kralı olan Necaşi'yi kastetmiştir. Onun asıl adı "Eshame" dir, bu kelime habeş lugatında Atıyye=Bahşiş, hediye manasındadır. "Kayser" ve "Kisra" Rum ve Acem kralların ismi olduğu gibi, Habeş krallarının ismi de "Necaşî" dir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu beyanı üzerine ashab-ı kiramdan bir takımları fitneden korkup dinleriyle Allah'a kaçmak için Mekke-i Mükerreme'den çıktılar ki bu, islâmdaki ilk hicret oldu.

İlk Hicrette Habeşistana gizliden onbir erkek, dört kadın çıktılar. Onlar içersinde ilk hicret eden Osman ibni Affan *(Radıyallahu Anh)* ile ailesi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kızı Rukiyye *(Radıyallahu Anha)* olmuştur. Nitekim:

٢٦٧ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) يَقُولُ: خَرَجَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ وَمَعَهُ امْرَأَتُهُ رُقَيَّةُ بِنْتُ رَسُولِ اللهِ ﷺ اِلىٰ اَرْضِ الْحَبَشَةِ ، فَاَبْطَأَ عَلَيْهِمَا رَسُولُ اللهِ ﷺ خَبَرُهُمَا فَقَدِمَتِ امْرَأَةٌ مِنْ قُرَيْشٍ فَقَالَتْ: يَا مُحَمَّدُ قَدْ رَأَيْتُ خَتَنَكَ وَمَعَهُ امْرَأَتُهُ. قَالَ: « عَلىٰ اَيِّ حَالٍ رَأَيْتِيهِمَا؟ » قَالَتْ: رَأَيْتُهُ قَدْ حَمَلَ امْرَأَتَهُ عَلىٰ حِمَارٍ مِنْ هٰذِهِ الدَّبَّابَةِ وَهُوَ يَسُوقُهَا فَقَالَ

رَسُولُ اللهِ ﷺ : « صَحِبَهُمَا اللهُ! انَّ عُثْمَانَ اَوَّلُ مَنْ هَاجَرَ بِاَهْلِهِ بَعْدَ لُوطٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ »

267 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Osman ibni Affan *(Radıyallahu Anh)*, yanında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kızı Rukiyye *(Radıyallahu Anha)* bulunduğu halde Habeşistan tarafına (hicret için yola) çıktı. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onların arkasından çok merak etmiş ve onların haberini beklemişti. Neticede Kureyşli bir kadın gelip: "Ya Muhammed! Damadını karısıyla beraber gördüm." diye haber getirdi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Onları hangi hâl üzere gördün?"** diye sorunca, O kadın: "Ben onu, hanımını yavaş yürüyen bir merkep üzerine yüklemiş kendisi de o merkebi sürerken gördüm." diye cevap verdi.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah onlarla beraber** (yardımcıları) **olsun! Şüphesiz ki, Lût** *(Aleyhisselâm)* **dan sonra, ehliyle ilk hicret eden Osman olmuştur."** buyurdu. *(İbni Kesir, Sîret:2/4, Taberânî, el Mu'cemü'l-Kebir, No:144, 1/90, İbni Hacer, el Metalibu'l-Âliye, No:3943, 4/54, Şâmî, Sübülü'l-Hüda, 2/363)*

Hicret eden diğer sahabenin isimleri ise, Zübeyr ibni Avvam, Abdullah ibni Mesud, Abdurrahman ibni Avf, Ebu Huzeyfe ibni Utbe, Hanımı Süheyl ibni Amr'ın kızı Sehle, Musab ibni Umeyr, Ebû Seleme İbni Abdilesed, hanımı Ebu Ümeyye kızı Ümmü Seleme, Osman ibni Maz'ûn, Amir ibni Rabîa, Hanımı Ebu Hasme kızı Leylâ, Hatıb ibni Amr ve Süheyl ibni Beyzâ'dır. *(Radıyallahu Anhum)*

Bu zatlar, deniz sahiline gelerek Habeşistana gitmek üzere yarım dinara bir gemi tuttular. Bu hadise, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamber oluşunun beşinci senesinde vuku buldu.

Sonra onların peşinden Cafer ibni Ebî Talib *(Radıyallahu Anh)*, hanımı Esma binti Umeys'le beraber Habeşistana hicret etti ve peşinden diğer müslümanlar da oraya gitti. Böylece müslümanlardan Habeşistana hicret edenlerin toplamı, kadınlar ve çocuklar hariç sekseniki kişi oldu ve bu, **"İkinci hicret"** olarak tarihe geçti.

Kureyş bunun farkına varınca, Amr ibnil Âs ve arkadaşlarını bir takım hediyelerle beraber Necaşî ve onun patriklerine yollayarak, onların kendilerine iade edilmelerini istedi.

Onlar gemiye binip Habeşistana gittiler. Necaşî'nin yanına girdiklerinde ona secde edip selâm verdikten sonra, "Şüphesiz bizim kavmimiz sana teşekkür etmekte ve senin adamlarını çok sevmektedirler. Onlar bizi sana, şu yanına gelen adamlardan seni sakındırmamız için gönderdiler. Çünkü bu senin yanına gelenler, kendisinin Resulullah olduğunu iddia eden ve içimizden kendisine ancak bir takım ahmakların tâbî olduğu bir yalancı adamın kavmidirler.

Evvelce biz onları çok darlatmış ve memleketimizdeki bir dağ arasına sıkıştırmıştık, ne kimse yanlarına girebiliyor, ne de onlar dışarı çıkabiliyorlardı. Böylece açlık ve susuzluktan helâk olacaklardı ki, bu adam senin dinini, devletini, adamlarını karıştırmak için amcasının oğlunu sana gönderdi.

Aman bunlardan sakın ve onları bize teslim et ki, biz onların şerrine karşı sana kâfi geliriz, zaten senin yanına girdiklerinde sana secde etmemelerinden, senin dinini ve yolunu beğenmediklerini anlarsın. Sana insanların verdiği şekilde selâm vermemelerinden de sen bunu anlarsın." dediler.

Bunun üzerine Necaşî onları çağırttı, kapıya geldiklerinde Hazreti Cafer, "Allah'ın hızbi (cemaatı) senden izin istiyor." diye haykırdı. Bunu duyan Necaşî:"O bağırana söyleyin sözünü tekrarlasın." dedi. Hazreti Cafer *(Radıyallahu Anh)* da tekrarladı. O zaman Necaşî: "Evet! Allah'ın emanı ve zimmeti (güvencesi) ile girsinler." dedi.

Bunu gören Amr İbnil Âs, arkadaşına: "Duymuyormusun? nasıl kendilerinden 'Allah'ın cemaatı' diye bahsediyorlar. Kral da onları ne şekil karşılıyor." dedi ve bu hâl onları çok üzdü. Sonra Necaşî'nin huzuruna girip secde etmediklerinde, Amr İbnil Âs, Necaşî'ye: "Görmüyormusun? sana secde etmekten kibrediyorlar." deyince,

Necaşî onlara: "Siz bana neden secde etmiyorsunuz. Uzaktan gelenlerin beni selâmladığı şekilde neden selâmlamıyorsunuz ?" dedi.

Onlar: "Biz seni yaratan ve sana bu mülkü veren Allah'a secde ederiz. Putlara taparken biz de böyle tahiyye (selâmlama) larda bulunurduk, fakat Allah-u Tealâ içimizde çok doğru bir peygamber gönderdi ve O bize Allah-u Tealâ'nın razı olduğu, cennet ehlinin tahiyyesi olan selâmı emretti." deyince;

Necaşî bunun doğru olduğunu, Tevrat'ta ve İncil'de de böyle yazılı olduğunu bildiği için: " 'Allah'ın Cemaatı senden izin istiyor.' diye bağıran hanginizdi?" dedi.

Hazreti Cafer *(Radıyallahu Anh)*: "Ben." deyince, Necaşî Ona: "Sen konuş." dedi. Bunun üzerine Hazreti Cafer *(Radıyallahu Anh)*: "Sizin gibi ehli kitaptan olan dünyanın hükümdarlarından bir zatın huzurunda çok konuşmak ve haksızlık yapmak yakışmaz, ben arkadaşlarımın yerine cevap vermek istiyorum, siz şu iki adama emredin, biri konuşsun diğeri dinlesin böylece siz de aramızdaki konuşmayı duyun." dedi.

O zaman Amr, Cafer Hazretlerine" konuş " dedi. Bunun üzerine Cafer *(Radıyallahu Anh)* Necaşî'ye: "Bu iki adama sor ki, bizler kölemiyiz yoksa şerefli hürlermiyiz? Eğer sahiplerimizden kaçmış kölelersek bizi onlara teslim et." deyince,

Necaşî, Amr'a: "Bunlar kölelermidir yoksa hürlermidir? " diye sordu.

Amr: "Hayır kıymetli hürlerdir." deyince, Necaşî sevinerek: "Kölelikten kurtuldular." dedi.

Sonra Cafer *(Radıyallahu Anh)* Hazretleri Necaşî'ye: "Sor ki, biz haksız yere bir kan dökmüşmüyüz ki, kısas edilelim." deyince, Amr: "Hayır bir damla bile dökmediler." diye cevap verdi.

Cafer *(Radıyallahu Anh)*: "Sor bunlara haksız yere insanların mallarını almışsak ödeyelim." dedi.

Necaşî: "Yüklü bir borçları varsa onu ben ödeyeceğim." deyince,

Amr: "Bir kuruş bile borçları yok." dedi.

Bu konuşmaları duyan Necaşî, Amr'a dönerek: "Peki siz bunlardan ne istiyorsunuz?" diye sorunca,

Amr: "Bunlarla biz aynı dinde ve bir iş üzerindeydik, o da atalarımızın diniydi, bunlar o dini bırakarak başkasına uydular, kavimleri de bunları bize teslim etmen için bizi sana gönderdi." diye cevap verdi.

O zaman Necaşî, Cafer *(Radıyallahu Anh)* a dönerek: "Evvelce bulunduğunuz neydi, şimdi uyduğunuz din hangisidir? bana doğru söyle." dedi.

Cafer *(Radıyallahu Anh)* da: "Evvelce üzerinde bulunup, sonra bıraktığımız, şeytanın dinidir. O zaman biz Allah'a küfreder taşlara tapardık. Şimdi kendisine döndüğümüz din ise, Allah'ın İslâm dinidir ki, onu bize Allah tarafından bir Resul ve Meryem oğlu İsa'nın kitabına uygun bir kitap getirdi (öğretti)." buyurdu.

Bunları duyan Necaşî: "Ey Cafer! Çok büyük bir şeyden bahsettin, biraz dur." dedi. Sonra çan çaldırarak bütün kıssîs (hristiyanların dini reisleri) ve rahipleri toplatıp onlara: "İsa *(Aleyhisselâm)* a İncil'i indiren Allah aşkına size soruyorum, İsa *(Aleyhisselâm)* ile kıyamet günü arasında bir Nebiyyi Mürselin zuhur edeceğine dair kitabınızda bir şey buluyormusunuz?' diye sorunca, Onlar: "Allah hakkı için Evet, İsa *(Aleyhisselâm)* onu bize müjdelemiş ve:

« مَنْ آمَنَ بِهِ فَقَدْ آمَنَ بِي وَمَنْ كَفَرَ بِهِ فَقَدْ كَفَرَ بِي »

"Ona inanan bana inanmıştır, onu inkâr eden beni de inkâr etmiştir." buyurmuştur. diye cevap verdiler.

O zaman Necaşî, Cafer Hazretlerine: "Bu zat size ne diyor, neyi emrediyor, sizi neden yasaklıyor?" deyince,

Hazreti Cafer: "O, bize Allah'ın kitabını okuyor, iyiliği emrediyor, kötülükten nehyediyor, komşularla güzel geçinmemizi, akrabayı arayıp sormamızı ve yetimlere iyilik etmemizi emrediyor ve özellikle bir olan, hiç ortağı olmayan Allah'a ibadet etmemizi bize emrediyor." dedi.

O zaman Necaşî: "Onun size okuduklarından biraz bize oku!" dedi.

Hazreti Cafer de Ankebut ve Rum surelerini okuyunca, Necaşî'nin iki gözünden yaşlar aktı, arkadaşlarının gözleri de yaşlarla doldu. Bunun üzerine hep birden: "Ey Cafer! Bu güzel haberden bize biraz daha oku." dediler. Hazreti Cafer de Kehf suresini okudu. Bu sefer Amr, Necaşîyi Ashabı Kirama karşı kızdırmak isteyerek, bunlar "İsa'ya ve Annesine sövüyorlar" dedi.

Bunu duyan Necaşî Hazreti Cafere, "İsa ve annesi hakkında ne diyorsunuz?" deyince, Hazreti Cafer onlara Meryem suresini okudu. Meryem ve İsa *(Aleyhimesselam)* ın bahsine gelince, Necaşî, misvağının ucundan göze girecek bir çöp kadar bir şeyi kaldırıp göstererek:

"Vallahi Mesîh, sizin bu okuduklarınızdan, şu çöp kadar fazla bir şey söylememiştir." dedi, sonra Cafer ve arkadaşlarına dönerek: **"Buyrun gidebilirsiniz, sizler benim memleketimde eminsiniz, size söven veya eziyet eden yakalanacaktır. Müjdeler olsun size, sakın korkmayın, artık bugün İbrahim** *(Aleyhisselâm)* **ın hızbine hiçbir zorluk yoktur."** dedi.

Bunu duyan Amr: "Ey Necaşî! İbrahim *(Aleyhisselâm)*ın hızbi kimdir?" dedi.

Necaşî de: "Bu cemaat ve yanından geldikleri sahipleri (Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*) ve ona uyanlardır." deyince,

Müşrikler bunu kabul etmeyerek, asıl kendilerinin İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın dininden olduklarını iddia ettiler.

Sonra Necaşî, Amr ve arkadaşına getirdikleri hediyeleri iade ederek, "sizin bana getirdiğiniz bu hediyeler rüşvettir. Bunları alın, çünkü Allah-u Tealâ benden rüşvet almadan bu mülkü bana verdi." dedi.

İşte bunun üzerine Mevlâ Tealâ Necaşî ve arkadaşları hakkında:

« ... ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَاَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ (٨٢) »

"Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar." *(Maide Suresi: 82)* ayet-i kerimelerini indirdi.

Amr ve arkadaşları Necaşî'nin yanından umduklarını bulamayarak ayrılınca, müslümanlar orada huzur ve rahatlık içersinde yaşadılar.

Neticede Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Medine-i Münevvere'ye hicret ederek şanı yüceldi ve düşmanlarına galip geldi. Hicretin altıncı senesi Amr ibni Ümeyye ed-Damurî vasıtasıyla Necaşî'ye bir mektup göndererek, Ebû Süfyan kızı Ümmü Habibeyi kendisine nikâh etmesini istedi.

Bu hanım kocasıyla beraber hicret ettikten sonra kocası orada vefat etmişti. Bu mektubu alan Necaşî, Ebrehe isimli cariyesini Ümmü Habibeye göndererek Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in onunla evlenmek istediğini bildirince, Ümmü Habibe validemiz bu habere çok sevinerek haber getiren cariyeye kendisine ait takıyı hediye etti ve Halid ibni Said *(Radıyallahu Anh)* a kendisini evlendirmesi için izin verdi. O da onu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile dörtyüz dinar tutarı bir mehir üzere nikâh etti.

Bu durumda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* için kız isteyen Necaşî oldu ve cariyesi Ebrehe vasıtasıyla mehrin tamamını Ümmü Habibe validemize yolladı. Ümmü Habibe validemiz kendisine gelen dinarlardan elli dinarı ona bağışladıysa da o:

"Hükümdar bana senden hiç bir şey almamamı emretti." diyerek kendisine verileni geri iade ettikten sonra, "Ben hükümdarın yağlanması ve elbiselerinin bakımı ile görevliyim, Ben Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i tasdik ettim ve ona iman ettim, senden dileğim ona benden selâm söylemendir." dedi.

Ümmü Habibe validemiz de: "Evet" diyerek bunu kabul etti. O zaman Ebrehe: "Hükümdar, hanımlarına yanında bulunan ud ve anberleri sana göndermelerini emretti." dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* o hediyeleri Ümmü Habibe validemizin üzerinde ve yanında gördüğünde bir şey demezdi.

Ümmü Habibe validemiz şöyle anlatıyor: Biz Medine-i Münevvere'ye doğru yola çıktığımızda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hayberi Muhasara etmiş (kuşatmış) tı. Habeşistandan gelenlerden bir kısmı ona katıldı. Ben ise Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* dönünceye kadar Medine'de kaldım.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* dönüşünde benim yanıma girdiğinde Bana Necaşî'yi sordu, ben ona hükümdarın cariyesi Ebrehenin selâmını söyledim, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de selâmını aldı. Bu hususta Allah-u Tealâ:

« عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً ... (٧) »

"Umulur ki Allah sizinle onlardan düşman olduklarınız arasında bir dostluk meydana getirir." *(Mümtehine Suresi:7 den)* ayet-i kerimesini indirerek Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Ebu Süfyan kızı Ümmü Habibe ile evlenmesi vasıtasıyla o gün Mekke Müşriklerinin başını çeken Ebu Süfyan ile Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* arasında bir yakınlık meydana geleceğini beyan etti.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Ümmü Habibe *(Radıyallahu Anha)* ile evlendiği haberi Ebû Süfyana ulaşınca, Ebû Süfyan:

« ذٰلِكَ الْفَحْلُ لَا يُجْدَعُ اَنْفُهُ »

"Bu yiğidin burnu kesilmez (benim kızımla evlendikten sonra artık bileği bükülmez)." dedi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Medine-i Münevvere'de islâm devletini kurduktan sonra, Hazreti Cafer, Necaşî'nin huzuruna çıkıp, "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bizim düşmanlarımızı öldürdü, biz artık ona dönmek istiyoruz, öyleyse bizi iade et." deyince,

Necaşî bu teklifi kabul ederek onlara binekler ve azıklar temin edip: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e size yaptığım iyilikleri bildir. Bu da sizinle beraber benim ona gönderdiğim elçimdir. Ben 'Allah'tan başka hiç bir ilâh olmadığına ve onun resulullah olduğuna' şahitlik ediyorum ve ona benim için istiğfar etmesini söyle." dedi.

Cafer *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Biz yola çıktık, Medine-i Münevvereye vardığımızda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* beni karşıladı ve kucaklayıp iki gözümün arasını öperek:

٢٦٨ - « ما اَدْرِى بِاَيِّهِما اَنَا اَفْرَحُ؟ بِقُدُومِ جَعْفَرٍ اَوْ بِفَتْحِ خَيْبَرَ »

268 - **"Hangisiyle sevineceğimi bilemiyorum, Cafer'in gelişine mi, Hayber'in fethine mi?"** buyurdu. *(İbni Ebî Şeybe, Musannef, Fezail:24/10, 7/516, Taberanî, el-Mu'cemü'l-Kebir, No:1469, 1470, 2/108, Hakim, Müstedrek No:4931, 3/230, İbni Kesir, Siret, 2/16)*

Hazreti Cafer *(Radıyallahu Anh)* ın Medine-i Münevvere'ye gelişi Hayber fethine rastlamıştı. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hazreti Cafer *(Radıyallahu Anh)* ı kucakladıktan sonra oturunca, Necaşî'nin elçisi ona:

"Ya Resulallah! İşte bu, Cafer'dir (Cafer karşınızda), hükümdarımızın ona ne muamele ettiğini kendisine sor." dedi. Bunun üzerine Cafer *(Radıyallahu Anh)*: "Evet" diyerek söze başladı ve Necaşî'nin onlara yaptığı ikramları, kelime-i şehadet getirdiğini, ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den kendisi için istiğfar talebinde bulunduğunu beyan etti. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kalkıp abdest alarak üç kere:

٢٦٩ - « اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِلنَّجَاشِيِّ »

269 - **"Ey Allahım! Necaşi'yi mağfiret et."** diye dua buyurdu, müslümanlar da âmin dediler. *(İbni Kesir, Siret:2/16)*

O zaman Cafer *(Radıyallahu Anh)* Necaşî'nin elçisine: "Şimdi git hükümdarına Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den gördüklerini haber ver." dedi.

Necaşî *(Radıyallahu Anh)*, Cafer *(Radıyallahu Anh)* ın, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gidişinden sonra, Habeşistandan altmış kişiyle beraber oğlunu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gönderdi ve onlarla beraber Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, evvelce kendisine yollamış olduğu mektubun cevabını yazdı.

Şöyle ki: Muhammed ibni İshak *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Amr ibni Ümeyye ed Damurî'yi Necaşiye yollarken onunla beraber şöyle bir mektup göndermişti:

٢٧٠ - « بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللّٰهِ اِلَى النَّجَاشِيِّ الْاَصْحَمِ مَلِكِ الْحَبَشَةِ . سَلَامٌ عَلَيْكَ فَاِنِّى اَحْمَدُ اِلَيْكَ اللّٰهَ الْمَلِكَ الْقُدُّوسَ الْمُؤْمِنَ الْمُهَيْمِنَ وَاَشْهَدُ اَنَّ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رُوحُ اللّٰهِ وَكَلِمَتُهُ اَلْقَاهَا اِلَى مَرْيَمَ الْبَتُولِ الطَّيِّبَةِ الْحَصِينَةِ فَحَمَلَتْ بِعِيسَى فَخَلَقَهُ مِنْ رُوحِهِ وَنَفَخَهُ كَمَا خَلَقَ اٰدَمَ بِيَدِهِ وَنَفَخَهُ ، وَاِنِّى اَدْعُوكَ اِلَى اللّٰهِ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَالْمُوَالَاةِ عَلَى طَاعَتِهِ وَاَنْ تَتَّبِعَنِى وَتُؤْمِنَ بِى وَبِالَّذِى جَاءَنِى فَاِنِّى رَسُولُ اللّٰهِ ، وَقَدْ بَعَثْتُ اِلَيْكُمُ ابْنَ عَمِّى جَعْفَرًا وَمَعَهُ نَفَرٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَاِذَا جَاؤُكَ فَاقْرِهِمْ وَدَعِ التَّجَبُّرَ فَاِنِّى اَدْعُوكَ وَجُنُودَكَ اِلَى اللّٰهِ وَقَدْ بَلَّغْتُ وَنَصَحْتُ فَاقْبَلُوا نَصِيحَتِى وَالسَّلَامُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى »

270 - **"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adı ile, Allah'ın resulü Muhammedden Habeş meliki Esham Necaşî'ye! Selâm senin üzerine olsun, şüphesiz ki ben, Melik-i Kuddüs, Mümin ve Müheymin olan Allah'a se-**

ninle beraber hamdeder ve Meryem oğlu İsa'nın, Allah'ın ruhu ve tertemiz, iffetli olan Meryem-i Betül'e bıraktığı kelimesi olup, onun İsa'yı yüklenip, Allah-u Tealâ kendi (kudret) eliyle Âdem *(Aleyhisselâm)*ı yaratıp ona ruh üflediği gibi, İsa'yı da ruhundan üfleyip yarattığına şahitlik ederim.

Muhakkak ben seni bir olup, ortağı olmayan Allah'a, O'nun taatına, bana uyup, bana ve bana gelene inanmana davet ederim. Çünkü şüphesiz ki ben Allah'ın resulüyüm. Muhakkak ki sana amcamın oğlu Cafer'i ve beraberindeki müslüman topluluğu gönderdim.

Sana geldiklerinde onları misafir et ve onlara karşı ululuk taslamayı bırak. Kesinlikle ben, seni ve ordularını Allah'a davet ediyorum. Muhakkak ki ben tebliğ ve nasihatta bulundum, benim nasihatımı kabul ediniz. Selâm hidayete tâbi olanlar üzerine olsun." *(Beyhakî, Delâil-i Nübüvve, 2/309)*

Necaşî de bu mektuba cevaben oğlu ile beraber şu mektubu yolladı:

« بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ اِلىٰ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللهِ مِنَ النَّجَاشِيِّ الْاَصْحَمِ بْنِ اَبْجَرَ ، سَلَامٌ عَلَيْكَ يَا نَبِيَّ اللهِ مِنَ اللهِ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الَّذِى هَدَانِى اِلَى الْاِسْلَامِ فَقَدْ بَلَغَنِى كِتَابُكَ يَا رَسُولَ اللهِ فِيمَا ذَكَرْتَ مِنْ اَمْرِ عِيسٰى، فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ اِنَّ عِيسٰى مَا يَزِيدُ عَلٰى مَا ذَكَرْتَ ، وَقَدْ عَرَفْنَا مَا بَعَثْتَ بِهِ اِلَيْنَا وَقَدْ رَيْنَا ابْنَ عَمِّكَ وَاَصْحَابَهُ فَاَشْهَدُ اَنَّكَ رَسُولُ اللهِ صَادِقاً وَمُصَدِّقاً وَقَدْ بَايَعْتُكَ وَبَايَعْتُ ابْنَ عَمِّكَ وَاَسْلَمْتُ عَلٰى يَدَيْهِ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ، وَقَدْ بَعَثْتُ اِلَيْكَ يَا نَبِيَّ اللهِ بِاَرِيحَا بْنِ الْاَصْحَمِ بْنِ اَبْجَرَ ، فَاِنِّى لَا اَمْلِكُ اِلَّا نَفْسِى وَاِنْ شِئْتَ اَنْ اٰتِيَكَ فَعَلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ ، فَاِنِّى اَشْهَدُ اَنَّ مَا تَقُولُ حَقٌّ »

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla, Ebcer oğlu Esham Necaşî'den Allah'ın resulü Muhammed'e: Ey Allah'ın nebisi! Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketleri senin üzerine olsun. Beni İslâm'a hidayet eden Allah'tan başka hiç bir ilâh yoktur,

Ey Allah'ın resulü! İsa'dan bahsettiğin mektubun bana ulaştı, göğün ve yerin rabbisine yemin ederim ki, Şüphesiz ki İsa, senin dediğinden fazla bir şey dememekteydi. Muhakkak ki biz senin kendisiyle bize gönderildiğin dini anladık, amca oğlunu ve arkadaşlarını ağırladık.

Ben şehadet ederim ki, sen Allah'ın doğru ve doğrulayıcı olan resulüsün, muhakkak ki sana biat ettim, amcanın oğluna da biat ettim ve onun eliyle âlemlerin rabbi olan Allah'a teslim oldum.

Ey Allah'ın peygamberi! Ben sana Ebcer oğlu Esham oğlu Eriha'yı gönderdim, şüphesiz ki ben kendimden başka kimseye malik değilim, benim sana gelmemi dilersen onu da yaparım. Ya Resulallah! Şüphesiz ki ben senin söylediklerinin hak olduğuna şahitlik ediyorum." *(İbni Kesir, el Bidaye ven Nihaye, 3/131, Beyhakî, Delâil-i Nübüvve, 2/309)*

Necaşî'nin oğlu, Cafer *(Radıyallahu Anh)* ve arkadaşlarının peşinden bir gemiye bindiler, fakat denizin ortasına gelince boğuldular. Cafer *(Radıyallahu Anh)* ve arkadaşları Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, üzerlerinde yün elbiseler bulunan yetmiş kişi ile birlikte geldiler, bunlardan altmışikisi habeşistanlı, sekizi ise Şam ehlinden idi. Bunlar da Rahip Buhayrâ', İdris, Eşref, Ebrehe, Sümame, Kusem, Düreyd ve Eymen isimli zatlardır.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara Yasîn suresini sonuna kadar okuyunca, Kur'an-ı Kerimi duydukları vakit ağlayarak: "Biz buna iman ettik, bu, İsa *(Aleyhisselâm)* a inene ne kadar da benziyor." dediler. İşte bunun üzerine Allah-u Tealâ:

« ... وَلَتَجِدَنَّ اَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا اِنَّا نَصَارٰى ... (٨٢) »

"Onlar içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da 'Biz Hristiyanlarız' diyenleri bulacaksın." mealindeki bu ayet-i celileyi indirdi.

Buna göre Ayet-i celilede kastedilen Nasara'dan maksat; Cafer *(Radıyallahu Anh)* la beraber Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelen yetmiş kişilik Necaşînin cemaatıdır. Bunlar yetmiş kişi olup, Savmea eshabı (Manastırlarda ibadetle meşgul olan kimseler) idiler. *(Beğavî, Meâlimü't-Tenzil, 2/57, Kurtubî, 6/243, Ebu Hayyan, El Bahru'l-Muhit, 4/342, Vahidî, Esbab-ı Nüzul, No:408, Sh.206, İbni Ebî Hatim, No:6673, 4/1184)*

Said ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* ın beyanına göre, bu kişiler hakkında ayrıca Allah-u Tealâ:

« اَلَّذِينَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ هُمْ بِهٖ يُؤْمِنُونَ (٥٢) وَاِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ قَالُوا اٰمَنَّا بِهٖ اِنَّهُ الْحَقُّ
مِنْ رَبِّنَا اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهٖ مُسْلِمِينَ (٥٣) اُولٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرَؤُنَ
بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُونَ (٥٤) وَاِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ اَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا
اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجٰهِلِينَ (٥٥) »

"Ondan (Kur'andan) **önce kendilerine kitap verdiklerimiz, ona** (Kur'ana) **da iman ederler. Onlara** (Kur'an) **okunduğu zaman 'Biz ona iman ettik, çünkü o rabbimizden** (gelen) **hak** (hakikat) **tır. Şüphesiz ki biz daha önce de müslümanlar idik' derler.**

İşte onlara sabretmelerinden dolayı, mükafatları iki defa verilecektir. Bunlar kötülüğü iyilikle defeder (savar) **lar ve kendilerini rızıklandırdığımızdan** (Allah yolunda) **harcarlar.**

Onlar boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler ve 'Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz size, selâm olsun size (bize müsaade), **biz cahilleri**

(kendini bilmezleri arkadaş edinmek) **istemeyiz.' derler."** *(Kasas Suresi:52-55)* ayet-i celilelerini indirdi.

2 - Beyhakî'nin İbni İshak *(Rahimehullah)* dan naklettiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in haberi Habeşistanda yayılınca, hristiyanlardan yirmi veya ona yakın kimse, Mekkede Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına geldiklerinde onu mescitte buldular ve O'nunla konuşarak kendisine bir şeyler sordular, O sırada Kureyş müşriklerinden bir takımları da Kâbe'nin etrafındaki meclislerinde oturmuş onları gözlemekteydiler.

Onlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e istediklerini sorduktan sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onları Allah'a davet ederek Kur'an okudu. Onlar Kur'anı işitince gözleri yaş dolarak, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in davetine icabet edip ona iman ettiler ve O'nu tasdik ederek, O'nun hakkında kitaplarında anlatılan vasıfların hak olduğunu anladılar.

Bu hey'et Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurundan kalkınca, Ebu Cehil Kureyş'ten bir cemaat ile onların yolunu keserek: "Allah'ın ne kadar rüsvay ettiği bir kafilesiniz! Geride kalan dindaşlarınız sizi bu adamın durumunu araştırıp onlara bildirmeniz için gönderdiler, siz ise onun yanında biraz oturduktan sonra hemen dininizi bırakıp size dediklerini tasdik ettiniz, biz sizden daha ahmak bir hey'et bilmiyoruz." demeleri üzerine onlar:

"Size Selâm olsun (müsaadenizle, biz sizinle konuşamayız), biz sizin cahilliğinize uyamayız, Bizim amellerimiz bizi, sizin işleriniz de sizi ilgilendirir, biz (sizin hatırınız için) kendimize faydalı olan şeyi bırakamayız." diye cevap verdiler.

Bu hey'etin Necran hristiyanlarından olup geride zikredilen: **"Ondan** (Kur'andan) **önce kendilerine kitap verdiklerimiz, ona** (Kur'ana) **da iman ederler. Onlara** (Kur'an) **okunduğu zaman: 'Biz ona iman ettik, çünkü o rabbimizden** (gelen) **hak** (hakikat) **tır. Şüphesiz ki biz daha önce de müslümanlar idik' derler.**

İşte onlara sabretmelerinden dolayı, mükafatları iki defa verilecektir. Bunlar kötülüğü iyilikle defeder (savar) **lar ve kendilerini rızıklandırdığımızdan** (Allah yolunda) **harcarlar.**

Onlar boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler ve: 'Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz size, selâm olsun size (bize müsaade) **biz cahilleri** (kendini bilmezleri arkadaş edinmek) **istemeyiz' derler."** *(Kasas Suresi:52-55)* ayetlerinin onlar hakkında indiği rivayet edilmiştir. *(Kurtubî, 6/242)*

3 - İmam-ı Mukatil ve Kelbî *(Rahimehumallah)* ın beyanlarına göre, ayet-i celilede bahsedilen "Nasara" Habeşistandan otuziki, Şam ehlinden de sekiz kişi olmak üzere kırk kişi idiler.

İmam-ı Ata *(Rahimehullah)* ın beyanına göreyse: Bu kişiler, Necran ehlinden Hars ibni Ka'b oğullarından kırk kişi, habeşistandan otuziki kişi, Şam ehli olan Rumlardan da sekiz kişi olmak üzere toplam seksen kişi idiler. *(Beğavî, Meâlimü't-Tenzîl, 2/56)*

4 - İmam-ı Katade *(Rahimehullah)* dan nakledildiğine göre, bu ayet-i celile, ehli kitaptan, İsa *(Aleyhisselâm)* ın getirdiği hak şeriat üzere bulunan bir takım insanlar hakkında inmiştir ki, Allah-u Tealâ Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i gönderince, bu kişiler onu tasdik edip iman ettiler. Allah-u Tealâ' da bu ayet-i celilesiyle onlara sena (övgü) de bulundu. *(İbni Ebî Hatim, No:6676,4/1184)*

5 - Selman *(Radıyallahu Anh)* kendisinin islâma girişini şöyle anlatmıştır:

٢٧١ – عَنْ سَلْمَانَ (رضى الله عنه) فِي اِسْلاَمِه قَالَ: لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ الْمَدِينَةَ صَنَعْتُ طَعَاماً ، فَجِئْتُ بِه النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: « مَا هٰذَا يَا سَلْمَانُ؟ » قُلْتُ: صَدَقَةٌ . فَقَالَ لاَصْحَابِه: « كُلُوا » وَلَمْ يَأْكُلْ ، ثُمَّ اِنِّي رَجَعْتُ حَتّٰى جَمَعْتُ طَعَاماً ، فَاَتَيْتُهُ بِه ، فَقَالَ: « مَا هٰذَا يَا سَلْمَانُ؟ » قُلْتُ: هَدِيَّةٌ فَضَرَبَ بِيَدِه فَاَكَلَ، وَقَالَ لاَصْحَابِه: « كُلُوا » قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰه اَخْبِرْنِي عَنِ النَّصَارٰى؟ قَالَ: « لاَ خَيْرَ فِيهِمْ وَلاَ فِيمَنْ اَحَبَّهُمْ » فَقُمْتُ وَاَنَا مُثْقَلٌ ، فَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿ لَتَجِدَنَّ اَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ اٰمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ اَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ اَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا اِنَّا نَصَارٰى ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَاناً وَاَنَّهُمْ لاَيَسْتَكْبِرُونَ (٨٢) وَاِذَا سَمِعُوا مَا اُنْزِلَ اِلَى الرَّسُولِ تَرٰى اَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ ... (٨٣) ﴾ فَاَرْسَلَ اِلَيَّ رَسُولُ اللّٰه ﷺ فَقَالَ لِي: يَا سَلْمَانُ اِنَّ اَصْحَابَكَ هٰؤُلاَءِ الَّذِينَ ذَكَرَاللّٰهُ »

271 - "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Medine'ye geldiğinde bir yemek yaparak O'na getirdim.

O: **"Ey Selman bu nedir?"** deyince, ben: "Sadakadır." dedim. O zaman O, Ashabına: **"Siz yeyin."** buyurdu, fakat kendisi yemedi.

Sonra ben dönerek bir yemek toplayıp (hazırlayıp) tekrar O'na getirdiğimde: **"Bu nedir ey Selman?"** diye sordu. Ben: "Hediyyedir." deyince, ondan yedi, ashabına da eliyle işaret buyurarak: **"Yeyin."** buyurdu.

O zaman ben: "Ya Resulallah! Bana hristiyanların durumunu haber verir misin?" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Onlarda da onları sevenlerde de hayır yoktur."** buyurdu.

Bunun üzerine ben çok ağır yüklü (üzüntülü) vaziyyette huzurundan kalkarken Allah-u Tealâ:

« لَتَجِدَنَّ اَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ اٰمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ اَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ اَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا اِنَّا نَصَارٰى ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَاناً وَاَنَّهُمْ لاَيَسْتَكْبِرُونَ (٨٢) وَاِذَا

Ayet: 82

سَمِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰ أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ (٨٣) ﴾

"İnsanlar içersinde, iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak, andolsun ki yahudilerle şirk koşanları bulacaksın. Onların, iman edenlere sevgi bakımından en yakın olanını da andolsun ki, "Biz hristiyanlarız." diyenleri bulacaksın. Çünkü onların içersinde kissîs (ilim ve ibadetle meşgul olan keşiş) **ler ve rahip** (manastıra kapanan abid) **ler vardır ve şüphe yok ki onlar büyüklük taslamazlar. "**

"Peygambere indirilen (Kur'an-ı Kerim) **i duydukları zaman anladıkları hakikatten dolayı gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün."** *(Maide Suresi:82 ve 83 den)* ayeti kerimelerini indirmesi üzerine, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana haber göndererek (beni huzuruna çağırtarak) bana:

"Ey Selman! Şüphesiz ki senin arkadaşların, Allah (-u Tealân) **ın** (övgüile) **bahsettiği bu kimselerdir."** buyurdu. *(Taberânî, el-Mu'cemül Kebir, No:6121, 6/249, Beyhakî, Süneni Kübra, No:10777, 5/534, Hakim, Müstedrek, No:2183, 2/20)*

Zeyd ibni Suvhân *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Kûfe ehlinden iki arkadaşım bana gelip, benim onlar için Selman *(Radıyallahu Anh)* ile konuşarak onun ilk müslüman oluşunun kıssasını kendilerine anlatmasını istediler.

Bunun üzerine biz beraberce o vakit Medain şehrinde emir (vali) olan Selman *(Radıyallahu Anh)* ın yanına gittiğimizde, Onu, bir kürsünün üzerinde oturmuş, önünde bulunan hurma yapraklarından bir şey dokurken bulduk. Selâm verip oturunca, ona: "Ey Eba Abdillah! Bu iki kişi benim samimi dostlarımdır, senin islâma ilk olarak girişin ile ilgili kıssanı senden dinlemek istediler." dedim.

Bunun üzerine o şöyle anlatmaya başladı: "Ben, (İranın güney batısının bitiminde bulunan Hozestan eyaletinin meşhur bir kasabası olan) "Ramehürmüz" de bir yetim idim, oranın valisinin oğlu kendisine ilim öğreten bir muallime gidip gelmekte idi, Ben de onun himayesinde olayım diye ondan ayrılmazdım. Benim, benden büyük bir de kardeşim vardı o, kendi kendine geçinebiliyordu, ben ise fakir bir çocuk idim.

Valinin oğlu ders meclisinden kalkınca, yanındaki korumaları dağılır, o da yalnız kalınca, elbisesine bürünüp tanınmayarak dağa çıkardı, bunu defaatla yapıyordu. Bir keresinde ben ona, "Sen şöyle şöyle yapıyorsun da beni niye beraberinde götürmüyorsun?" dediğimde,

O: "Henüz sen çocuksun korkarım sen etrafa bir şeyler söylersin" diye cevap verdi. Ben: "Korkma (ben sır saklarım)" deyince,

O: "O zaman söyleyeyim. Şu dağda bulunan uzunca, büyük bir kayanın içersinde ibadet ehli olan salih kimseler var, onlar Allah-u Tealâ'yı zikrediyor, ahireti düşünüyorlar, bizim ise ateşperest, putperest ve dinsiz olduğumuzu iddia ediyorlar." dedi.

O zaman ben: "Öyleyse beraberinde beni de onlara götür" deyince,

O: "Ben onlara sormadan bunu yapamam, ayrıca ben, senden bir şey duyulur da babam bunu öğrenerek, o cemaati öldürür de onların helâki benden sebep olur diye korkarım" dedi.

Ben: "Benden böyle bir şey zuhur etmez." deyince, O onlara sormak üzere yanlarına gidip: "Benim yanımda yetim bir çocuk var, onun da size gelip sözlerinizi dinlemesini istiyorum." dediğinde,

Onlar: "Eğer ona güveniyorsan olur." dediler .

O da: "Onun, istemediğim bir şeyi yapmayacağını umarım." dedi.

Onlar da: "Öyleyse onu getir" dediler. Bunun üzerine o bana gelerek: "Muhakkak ki ben senin de benimle beraber gelebilmen için o cemaattan izin aldım, benim dağa çıktığımı gördüğün saat gelince, benim peşimden gel, fakat kimse seni farketmesin, çünkü babam bu kişileri öğrenirse onları öldürür." dedi.

Onun dağa çıktığı saat gelince peşine düştüm, o, dağa çıkarak onların yanına vardığında ben de ona kavuştum, bir de kaya içinde ibadet eden altı veya yedi kişiyle karşılaştım ki, aşırı ibadetten dolayı sanki ruhları çıkmış vaziyetteydiler.

Gündüzleri oruç tutuyor geceleri teheccüd (namazı) kılıyorlardı, ağaçları ve buldukları şeyleri yiyorlardı. Biz onların yanına oturduğumuzda hükümdarın oğlu beni onlara övdü, bunun üzerine onlar konuşmaya Allah-u Tealâ'ya hamd-ü sena ile başladıktan sonra, geçmiş resul ve nebilerden bahsederek Meryem oğlu İsa *(Aleyhisselâm)* a gelince:

"Allah onu peygamber olarak gönderdi, babasız yarattı, resul olarak yolladı ve ona, ölüleri diriltmek, kuş yaratmak, anadan doğma körü ve abraşı iyileştirme gibi (kimsenin yapamayacağı) işleri yaptırdı.

Neticede bir topluluk ona küfretti, bir cemaat ta ona uydu. O ancak Allah-u Tealâ'nın kulu ve resulü idi, Allah-u Tealâ onunla kullarını imtihan etti." dediler.

Bundan önce de: "Ey çocuk! Şüphesiz ki senin bir rabbin vardır ve senin dönüp gideceğin bir ahiret vardır ve şüphesiz ki senin önünde neticede varacağın cennet ve cehennem vardır.

Bu ateşe tapan toplum ise, küfür ve dalâlet ehlidir, Allah-u Tealâ onların yaptıklarından razı değildir ve onlar gerçek bir din üzere değillerdir." demişlerdi.

Hükümdarın oğlunun geri döneceği vakit gelince, ben de onunla beraber geri döndüm, sonra ertesi gün onları ziyaret ettiğimizde, dünkü sözlerin bir mislini ve daha güzelini söylediler. Artık ben onlardan ayrılmaz oldum, onlar bana "Ey Selman! Sen genç bir çocuksun, bizim yaptığımız gibi ibadet etmeye tahammül edemezsin, öyleyse kâh namaz kıl, kâh uyu, (bazen oruç tut) bazen de ye, iç" dediler.

Bu sırada hükümdar, oğlunun durumuna vakıf olup atına binerek bu kişilerin mağaralarına geldi ve onlara: "Ey o kimseler! Muhakkak ki siz benim civarımda bulundunuz, ben de size iyi baktım, bu zamana kadar benden bir kötülük görmediniz, fakat siz benim oğlumu ele alarak onu bana karşı bozdunuz, size üç gün müddet, üç günden sonra sizi elime geçirirsem bu ibadethanenizi üstünüze yıkarım, artık memleketlerinize gidin, çünkü benden size bir kötülük gelsin istemiyorum." dedi.

Onlar da: "Evet biz sana bir kötülük yapmak kastetmedik, hayırdan başka bir şey istemedik" diyerek oradan ayrılmayı kabullendiler. Bundan sonra hükümdar, oğlunun onların yanına gitmesini yasaklayınca ben ona:

"Allah'tan kork! Şüphesiz ki sen bu dinin Allah'ın dini olduğunu, Babanın ve bizim dinsizliğimizi ve onların Allah bilmez ateşperest kimseler olduklarını bilmektesin, başkasının dünyası için ahiretini satma" dedimse de,

O: "Ey selman! Dediğin doğrudur, fakat benim onlardan geri kalmam onlara acıdığımdandır, çünkü ben onların peşine gidersem babam orduyla benim peşime gelir, zaten bu zamana kadar benim onlara gitmeme kızarak onları kovdu, ben de biliyorum ki hak onların ellerindekidir." diye cevap verdi.

Ben de: "Sen bilirsin." diyerek, onu kendi hâline bıraktım ve kardeşime ulaşıp (hak dini ve durumu) ona arz ettim. O da: "Ben geçim temin etmekle meşgulüm." diyerek bana katılmadı.

Ben onların yolculuğa çıkmak istedikleri günde yanlarına geldiğimde, onlar: "Ey Selman! Biz bundan sakınıyorduk, gördüğün oldu, Allah'tan kork ve bil ki gerçek din bizim sana vasiyet ettiğimizdir. Bu kişiler ateşperets kimselerdir, Allah'ı bilmezler ve O'nu zikretmezler, sakın bunlardan hiç bir kimse seni yolundan aldatmasın." deyince,

Ben: "Ben sizden ayrılacak değilim" dedim. O zaman onlar: Sen bizimle olmaya dayanamazsın, biz gündüzleri oruç tutar, geceyi kaim oluruz, ağaç ve ne bulduysak yeriz, sen ise bunlara dayanamazsın." dedilerse de, ben: "Ben sizden ayrılmayacağım" deyince,

Onlar: "Sen bilirsin, biz sana durumumuzu bildirdik, bizimle geleceksen beraberinde ayakkabı al, yiyeceğin bir şeyi yanında getir, çünkü sen bizim dayandığımız şeye asla tahammül edemezsin." dediler.

Ben de onların dediklerini yaptım, o sırada ağabeyimle karşılaştım, ona tekrar bizimle gelmesini teklif ettiysem de o kabul etmedi. Sonra, ben o zatların yanına vardığımda onlar yola çıktılar, böylece onlar yürüyor ben de onlarla beraber yürüyordum.

Neticede Allah-u Tealâ bize yol selâmeti vererek Musul'a varıp oradaki bir kiliseye geldik. Bunlar içeri girince oradakiler bunların etrafını kuşatarak "Siz neredeydiniz?" diye sordular. Onlar da: "Biz, Allah'ı zikretmeyenlerin şehirlerindeydik, orada ateşe tapanlar vardı, onlar bizi kovdular biz de size geldik." dediler.

Ertesi gün onlar bana: "Ey Selman! Şu dağlarda dindar bir topluluk vardır, biz onlara gitmek istiyoruz, sen burada bunlarla beraber bulun, çünkü bunlar da din ehlidir, yakında onlardan sevdiğin şeyler görürsün." dediler.

Ben: "Ben sizden ayrılmam" dedim. Onlar: "Kilise halkına bana iyi davranmaları için vasiyette bulununca, kilise ehli bana: "Ey delikanlı! Sen bizim yanımızda kal, çünkü bizim elimizden gelen hiç bir şey seni aciz bırakmaz (sen bize tahammül edebilirsin)." dedilerse de,

Ben arkadaşlarıma: "Ben sizden ayrılmayacağım." dedim ve beraberce yola çıktık. Dağların arasında sabahladığımızda bir mağara, küpler içinde bolca su ve çok ekmekle karşılaştık. O mağaranın yanında oturduk, güneş doğunca o dağlardan, ruhları alınmış gibi (uçuk benizli, nurani, zayıf, nahif) bir takım zatlar teker teker yerlerinden çıkarak çoğaldılar, onların (arkadaşlarımın) etrafını kuşatıp onlara merhaba ettikten sonra: "Siz neredeydiniz? Biz sizi göremedik" diye sorduklarında,

Onlar: "Biz, (halkı) Allah'ın ismini zikretmeyen beldelerde idik, orada ateşe tapanlar vardı, biz ise Allah'a ibadet ediyorduk, bu yüzden onlar bizi kovdular." diye cevap verdiler.

O zaman onlar: "Bu çocuk kimdir?" diye, beni sordular. Arkadaşlarım beni övmeye başlayarak: "O şehirlerden beri bizimle arkadaş oldu, biz kendisinden ancak hayır gördük." dediler.

Vallahi onlar o hâlde iken mağaradan uzun boylu bir zat çıkıp, onların yanına gelerek selâm verip oturdu, hep birden onun etrafına toplandılar, birlikte olduğum arkadaşlarım da ona çok tazim edip etrafını çevirdiler, o onlara: "Siz neredeydiniz?" deyince,

Onlar ona durumu haber verdiler, bu sefer o: "Beraberinizdeki bu çocuk kimdir?" diye sordu, onlar beni överek, benim kendilerine uyduğumu ona bildirdiler.

Ben: "Onların ona yaptıkları hürmet gibisini görmedim, O, Allah-u Tealâ'ya hamd-ü sena'da bulunduktan sonra, Allah-u Tealâ'nın gönderdiği resul ve nebilerden, onların karşılaştıkları sıkıntılardan ve onlara yapılanlardan bahsetmeye başladı.

Konu, Meryem oğlu İsa *(Aleyhisselâm)* ın doğumuna gelince şöyle anlattı: "O, babasız doğmuştur. Allah-u Tealâ onu resul olarak yollamış, onun eliyle ölüleri diriltme, anadan doğma körü ve abraş'ı iyileştirme mucizelerini icra etmiştir. O, çamurdan kuş şekli yapar, ona üfler, o da Allah'ın izniyle kuş olup uçardı.

Allah-u Tealâ ona İncil'i indirdi, Tevrat'ı öğretti ve onu İsrail oğullarına peygamber olarak gönderdi, neticede bir kavim onu inkâr etti, bir cemaat da ona iman etti."

O zat, Meryem oğlu İsa *(Aleyhisselâm)* ın çektiği bazı sıkıntılardan bahsettikten sonra, onun, Allah-u Tealâ'nın inam ettiği bir kul olup, bu hususta Al-

lah'a karşı şükrünü yerine getirdiğini, neticede Allah-u Tealâ'nın kendisinden razı olarak onu (göklere) aldığını anlatırken vaazını;

"Allah'tan korkun ve İsa'nın getirdiği dine sarılın, ona muhalefet etmeyin ki, size de muhalefet edilmesin (dine ters bir şey yapmayın ki, siz de terslikle karşılaşmayın)." diye sürdürdü.

Sonra: "Bu yiyeceklerden bir şey almak isteyen alsın." deyince, herkes kalkıp sudan ve yiyeceklerden kendisine yetecek kadar aldı, beraberinde geldiğim arkadaşlarım da kalkıp o zata selâm vererek tazimde bulundular, ayrılırken o, onlara: "Bu dine sarılın, ayrılmaktan sakının ve bu çocuğa iyi bakın." dedikten sonra bana dönerek: "Ey çocuk! Benim sana anlattığımı işittiğin bu din Allah'ın dinidir. Onun dışındakiler ise küfrün tâ kendisidir." dedi.

O zaman ben ona: "Ben senden ayrılmayacağım." deyince O: Sen benimle olmaya dayanamazsın, çünkü ben bu mağaramdan ancak her pazar günü çıkarım, sen benimle beraber olmaya tahammül edemezsin." dedi.

Bunun üzerine arkadaşlarım bana yönelerek: "Ey delikanlı! Sen onunla beraber olmaya dayanamazsın." dedilerse de, ben ona: "Ben senden ayrılacak değilim." dedim.

O zaman O bana: "Ey delikanlı! Şüphesiz ben sana bildiriyorum ki, şu anda ben bu mağaraya gireceğim bir daha pazara kadar oradan çıkmayacağım, sen bilirsin." dedi.

Ben Ona: "Ben seni bırakmam." deyince, arkadaşları ona: "Ey Filânın babası! Bu henüz delikanlıdır, bunun seninle tahammül edememesinden korkulur." dediler. O tekrar bana: "Sen bilirsin" deyince,

Ben: "Muhakkak ki ben seni bırakmam." dedim. Bunun üzerine beraberlerinde bulunduğum evvelki arkadaşlarım, onlardan ayrılıyorum diye ağlamaya başladılar.

O zat bana: "Şu yemekten, bir dahaki pazara kadar sana yeterli olacağını anladığını kadar al, şu sudan da yetineceğin kadar al." dedi.

Ben de öyle yaptım, derken herkes dağıldılar, her insan bulunduğu mekânına döndü, ben o zatın peşine düştüm, o, dağdaki bir mağaraya girdi ve bana; "beraberindeki yiyecekleri koy, ye, iç" dedi ve kendisi kalkıp namaz kılmaya başladı, ben de arkasında namaza durdum.

O bana dönerek: "Sen buna tahammül edemezsin, lâkin bazan kıl, bazen uyu ve yemene içmene devam et." dedi. Ben de öyle yaptım ve o zatı bir daha pazara kadar takibettim, ne uyurken ne de yerken rastlamadım, mutlaka rukû ve secdede buldum.

Pazar sabahı olunca bana: "Testini al ve gel." dedi. Ben de onunla beraber çıkarak peşine düştüm, derken evvelce yanında toplandığımız kayaya vardık, o sırada herkes dağlardan (mağaralarından) çıkıp o kayanın yanında toplanarak o zatın gelmesini bekliyorlardı.

Onu görünce hepsi etrafında oturdular, o da evvelce olduğu gibi konuş-maya başlayarak: "Bu dine sarılın ve ayrılmayın, Allah'tan korkun ve bilin ki Meryem oğlu İsa Allah-u Tealâ'nın inam ettiği bir kuluydu." dedi.

Sonra benden bahsetti, bu sefer ona: "Ey Filân'ın babası! Bu çocuğu nasıl buldun?" diye sorduklarında, O bana övgüde bulundu ve hakkımda hayır konuştu, bunun üzerine onlar Allah'a hamdettiler.

Yine çok ekmek ve su bulduk, herkes yetineceği kadar aldılar, ben de aldım, herkes dağlara dağılarak mağarasına döndü, ben de onunla beraber döndüm. O, Allah'ın dilediği kadar o mağarada kalırken her pazar günü çıkar, diğer arkadaşları da onunla beraber çıkıp onun etrafını kuşatırlar ve o, onlara evvelki vasiyeti gibi nasihatta bulunurdu.

Bir pazar günü çıktığında etrafına toplandılar, o Allah'a hamdedip evvelce dediği sözler gibi vaaz ve nasihatta bulunduktan sonra, sonunda onlara şöyle dedi: "Ey arkadaşlar! Muhakkak ki benim yaşım ilerledi, kemiğim inceldi ve ecelim yanaştı, şu kadar zamandır şu beyti (Mescid-i Aksa'yı) ziyaret edemedim, mutlaka onu bir ziyaret etmem lâzım, siz bu çocuğa iyi bakın, çünkü ben onu zararsız gördüm." dedi.

Bunun üzerine cemaat feryad etmeye başladı, ben onların feryadı gibisini görmedim. Onlar ona: "Ey Filânın babası! Sen bu yaşında tek başına nasıl yola çıkarsın, biz senin başına bir şey gelmeyeceğine emin olamayız, biz sana en muhtaç olduğumuz zamanda bunu yapamayız." dedilerse de,

O: "Bana bir daha bu sözleri tekrar etmeyin, mutlaka benim Mescid-i Aksa'ya gitmem lâzımdır velâkin siz bu çocuğa iyi bakın, şöyle yapın, böyle yapın." diye onlara tenbihlerde bulundu. Ben ona: "Ben senden ayrılmayacağım." deyince,

O: "Ey Selman! Sen benim durumumu ve yaptıklarımı gördün, yol hâli buna benzemez, ben yolculukta iken gündüzleri oruç tutar, geceleri sabaha kadar namaz kılarım, yanıma azık veya başka bir şey almam, sen ise buna güç yetiremezsin." dediyse de,

Ben: "Ben senden ayrılacak değilim." dedim. O: "Sen bilirsin" dedi.

O zaman arkadaşları: "Ey filânın babası! Biz bu çocuğun tahammül edememesinden korkarız." deyince,

O: "Kendisi bilir, ben ona durumu bildirdim, bundan evvelki hâli de gördü." dedi.

Ben yine: "Ben senden ayrılmayacağım" dedim. Bunun üzerine arkadaşları ağlayarak ona veda ederlerken, O, onlara: "Allah'tan korkun ve size vasiyet ettiğim yol üzere olun, yaşarsam umulur ki size terkar dönerim, ölürsem şüphesiz ki Allah diridir ölmez." buyurduktan sonra, selâm verip yola çıktı, ben de onunla beraber çıktım.

O bana: "Şu ekmekten yiyeceğin kadar yanına al." dedi ve böylece yola koyulduk. O, yolda yürürken devamlı Allah'ı zikrediyor, hiç sağa sola bakmıyor ve hiç bir şeyin yanında durmuyordu.

Akşam olunca: "Ey Selman! Sen kıl ve uyu, ye, iç." deyip kendisi namaza kalktı, Beyt-i Makdis'e varıncaya kadar bu hâl üzere devam etti ve gözünü semaya kaldırmadı.

Derken Beyt-i Makdis'e vardık, kapıda oturan bir kötürüm: "Ey Allah'ın kulu! Hâlimi görüyorsun bana bir sadaka ver." dediyse de O hiç onun tarafına dönüp bakmadı ve mescide girdi, ben de onunla beraber girdim, o namaz kılmak için mescitte bir takım (geçmiş peygamberlerin ve salihlerin kıldığı mubarek) mekânları araştırmaya başladı.

Sonra bana: "Ey Selman! Ben şu kadar zamandır uyumadım ve uyku tadı tatmadım, eğer sen beni gölge şu mekâna ulaşınca uyandıracağına söz verirsen uyuyayım, çünkü ben bu mescitte uyumak istiyorum, yoksa uyumayacağım." dedi.

Ben de ona: "Ben seni uyandırırım." dedim. O yine bana: "Bak! Gölge şuraya ulaştığında, eğer gözlerim bana galip geldiyse (uyudumsa) beni uyandır." dedi ve uyudu.

Ben kendi kendime: "Bu zat şukadar zamandır uyumadı, ben de bunun bir kısmını gördüm, elbette onu uykuya doyuncaya kadar bırakacağım ki uyusun." dedim.

Evvelce ben onunla yürürken o bana yönelerek vaaz ediyor; "bir rabbim olduğunu, önümde cennet, cehennem ve hesap bulunduğunu" bana bildiriyor ve pazar günleri o topluluğa yaptığı gibi bana öğüt veriyordu.

Bir kere bana dedikleri arasında şöyle bir söz geçti:

« يَا سَلْمَانُ ، انَّ اللهَ تَعَالَىٰ سَوْفَ يَبْعَثُ رَسُولاً اسْمُهُ اَحْمَدُ ، يَخْرُجُ بِتِهَامَةَ – وَكَانَ رَجُلاً اَعْجَمِيّاً لاَ يُحْسِنُ اَنْ يَقُولَ تِهَامَةُ وَلاَ مُحَمَّدٌ– عَلاَمَتُهُ اَنَّهُ يَاْكُلُ الْهَدِيَّةَ . وَلاَ يَاْكُلُ الصَّدَقَةَ ، بَيْنَ كَتِفَيْهِ خَاتَمٌ ، وَهٰذَا زَمَانُهُ الَّذِى يَخْرُجُ فِيهِ فَقَدْ تَقَارَبَ ، فَاَمَّا اَنَا فَشَيْخٌ كَبِيرٌ وَلاَ اَحْسِبُنِى اُدْرِكُهُ ، فَاِنْ اَدْرَكْتَهُ اَنْتَ فَصَدِّقْهُ وَاتَّبِعْهُ. قُلْتُ: وَاِنْ اَمَرَنِى بِتَرْكِ دِينِكَ وَمَا اَنْتَ عَلَيْهِ؟ قَالَ: وَاِنْ اَمَرَكَ ، فَاِنَّ الْحَقَّ فِيمَا يَجِئُ بِهِ ، وَرِضَا الرَّحْمٰنِ فِيمَا قَالَ »

"Ey Selman! Şüphesiz ki Allah-u Tealâ yakında Ahmed isminde bir resul gönderecektir, O Tihame (Mekke) **de çıkacaktır** - Bu zat acemî (arapçayı düzgün konuşamayan bir kimse) olduğu için Tihame ve Muhammed sözlerini güzelce telâffuz edemedi - **O peygamberin alâmeti hediye yeyip, sadaka yememesidir.**

O'nun iki omuzu arasında (peygamberliğini ifade eden) **bir mühür vardır. Bu sıralar O'nun çıkacağı zaman çok yaklaşmıştır. Bana gelince,**

çok ihtiyar olduğum için O'na ulaşacağımı sanmıyorum, eğer sen O'na ulaşacak olursan O'nu tasdik et ve O'na uy." dedi.

O zaman ben: "Eğer O (peygamber) bana senin dinini ve üzerinde bulunduğun yolu terketmemi emrederse (de) O'na uyayım mı?" deyince. O: **"Sana bunu emretse de** (O'na uy) **çünkü hak onun getirdiğinde, Rahmanın rızası O'nun buyurduğundadır."** dedi.

(Selman *(Radıyallahu Anh)* o zatın sözlerini naklettikten sonra söze şöyle devam etti).

O'nun bana kendisini uyandırmam için tenbihlediği vakit az bir zaman geçmişti ki, o, Allah-u Tealâ'yı zikrederek dehşet içinde uyanıp: "Ey Selman! Allah-u Tealâ'yı zikretmediğim hâlde gölge bu mekândan geçti, senin bana verdiğin söz nerede kaldı?" deyince,

Ben ona: "Sen bana şu kadar zamandır uyumadığını söyledin, ben de kısmen buna şahit olduğum için senin uykuya doymanı istedim." dedim.

Bunun üzerine o, Allah-u Tealâ'ya hamdederek kalktı ve mescitten çıktı. Ben onun peşine düştüm, o yine o kötürümün yanından geçerken kötürüm ona: "Ey Allah'ın kulu! Girerken senden istedim bana vermedin, çıkarken senden istedim, yine bir şey vermedin" deyince, o zat kimseyi görüp görmediğine baktı, etrafta kimseyi göremeyince, kötürüme yaklaşarak: "Bana elini uzat." dedi.

O, ona elini verince, O zat: "Allah'ın ismiyle kalk" der demez o kötürüm kendisinde hiç bir ayıp (noksanlık) bulunmadığı hâlde sapasağlam bir şekilde bağlarından kurtulmuş gibi ayağa kalktı.

O zat, onun elini bırakarak kimseye bakmadan ve kimsenin yanında dikilip durmadan yola koyuldu. (Ben onun bu kerametini görünce şaşkın bir hâlde kaldığım sırada) o kötürüm bana: "Ey delikanlı! Elbiselerimi üzerime at da gidip aileme müjde vereyim." dedi.

Ben onun elbiselerini üzerine atmakla meşgul iken, o zat bana hiç dönüp bakmadan kayboldu, ben onu aramak için peşine çıktığımda onu kime sorduysam: "Önündedir." dediler.

Derken Kelp kabilesinden rastladığım bir kafileye onu sorduğumda, benim konuşmamdan yabancı olduğumu anladıkları için içlerinden bir kişi devesini çökerterek beni arkasına alıp kendi memleketlerine getirdiler.

Selman *(Radıyallahu Anh)* sözlerine şöyle devam etti:

٢٧٢- عَنْ سَلْمَانَ (رضى الله عنه) قَالَ: فَبَاعُونِى ، فَاشْتَرَتْنِى امْرَأَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَجَعَلَتْنِى فِى حَائِطٍ لَهَا . وَقَدِمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَأُخْبِرْتُ بِهِ ، فَأَخَذْتُ شَيْئاً مِنْ تَمْرِ حَائِطِى فَجَعَلْتُهُ عَلَىٰ شَيْءٍ ، ثُمَّ اَتَيْتُهُ فَوَجَدْتُ عِنْدَهُ اُنَاساً ، وَاِذَا اَبُو بَكْرٍ اَقْرَبُ الْقَوْمِ مِنْهُ ، فَوَضَعْتُهُ بَيْنَ يَدَيْهِ ، فَقَالَ: « مَا هٰذَا؟ » قُلْتُ: صَدَقَةٌ . قَالَ لِلْقَوْمِ: « كُلُوا » وَلَمْ

يَاْكُلُ هُوَ . ثُمَّ لَبِثْتُ مَا شَآءَ اللّٰهُ ، ثُمَّ اَخَذْتُ مِثْلَ ذٰلِكَ فَجَعَلْتُهُ عَلٰى شَيْءٍ ، ثُمَّ اَتَيْتُهُ فَوَجَدْتُ عِنْدَهُ اُنَاساً ، وَاِذَا اَبُو بَكْرٍ اَقْرَبُ الْقَوْمِ مِنْهُ ، فَوَضَعْتُهُ بَيْنَ يَدَيْهِ ، فَقَالَ: « مَا هٰذَا؟ » قُلْتُ: هَدِيَّةٌ . قَالَ: « بِسْمِ اللّٰهِ » فَاَكَلَ وَاَكَلَ الْقَوْمُ . قَالَ: قُلْتُ فِى نَفْسِى: هٰذِهِ مِنْ اٰيَاتِهِ كَانَ صَاحِبِى رَجُلٌ اَعْجَمِىٌّ لَمْ يُحْسِنْ اَنْ يَقُولَ: تِهَامَةُ قَالَ: تِهَمَةُ وَقَالَ: اَحْمَدُ . فَدُرْتُ خَلْفَهُ ، فَفَطِنَ لِى فَاَرْخٰى ثَوْبَهُ فَاِذَا الْخَاتَمُ فِى نَاحِيَةِ كَتِفِهِ الْاَيْسَرِ فَتَبَيَّنْتُهُ ، ثُمَّ دُرْتُ حَتّٰى جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَقُلْتُ: اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاَنَّكَ رَسُولُ اللّٰهِ ، قَالَ: « مَنْ اَنْتَ؟ » قُلْتُ مَمْلُوكٌ . فَحَدَّثْتُهُ حَدِيثِى وَحَدِيثَ الرَّجُلِ الَّذِى كُنْتُ مَعَهُ، وَمَا اَمَرَنِى بِهِ، قَالَ: « لِمَنْ اَنْتَ؟ » قُلْتُ لِامْرَأَةٍ مِنَ الْاَنْصَارِ جَعَلَتْنِى فِى حَائِطٍ لَهَا . قَالَ: « يَا اَبَا بَكْرٍ ، قَالَ: لَبَّيْكَ . قَالَ: « اِشْتِرِهِ . فَاشْتَرَانِى اَبُو بَكْرٍ فَاَعْتَقَنِى ، فَلَبِثْتُ مَا شَاءَ اللّٰهُ اَنْ اَلْبَثَ ، ثُمَّ اَتَيْتُهُ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ وَقَعَدْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ. فَقُلْتُ يَارَسُولَ اللّٰهِ، مَا تَقُولُ فِى دِينِ النَّصَارٰى؟ قَالَ: « لاَ خَيْرَ فِيهِمْ ، وَلاَفِى دِينِهِمْ » فَدَخَلَنِى اَمْرٌ عَظِيمٌ ، فَقُلْتُ فِى نَفْسِى: هٰذَا الَّذِى كُنْتُ مَعَهُ وَرَاَيْتُ مِنْهُ مَارَاَيْتُ، ثُمَّ رَاَيْتُهُ اَخَذَ بِيَدِ الْمُقْعَدِ فَاَقَامَهُ اللّٰهُ عَلٰى يَدِهِ ، لاَ خَيْرَ فِى هٰؤُلاَءِ وَلاَ فِى دِينِهِمْ . فَانْصَرَفْتُ وَفِى نَفْسِى مَا شَاءَ اللّٰهُ ، فَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِىِّ: ﴿ ...ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَاناً وَاَنَّهُمْ لاَ يَسْتَكْبِرُونَ ﴾ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « عَلَىَّ سَلْمَانَ » فَاَتَانِى الرَّسُولُ فَدَعَانِى وَاَنَا خَائِفٌ ، فَجِئْتُ حَتّٰى قَعَدْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ ، فَقَرَاَ : « بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ . ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَاناً وَاَنَّهُمْ لاَ يَسْتَكْبِرُونَ » فَقَالَ: « يَا سَلْمَانُ اُولٰئِكَ الَّذِينَ كُنْتَ مَعَهُمْ وَصَاحِبُكَ لَمْ يَكُونُوا نَصَارٰى ، اِنَّمَا كَانُوا مُسْلِمِينَ » فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ ، فَوَالَّذِى بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَهُوَ اَمَرَنِى بِاتِّبَاعِكَ ؛ فَقُلْتُ لَهُ: وَاِنْ اَمَرَنِى بِتَرْكِ دِينِكَ وَمَا اَنْتَ عَلَيْهِ فَاَتْرُكُهُ؟ قَالَ: نَعَمْ ، فَاتْرُكْهُ ؛ فَاِنَّ الْحَقَّ وَمَا يُحِبُّ اللّٰهُ فِيمَا يَاْمُرُكَ بِهِ »

272 - "Onlar beni köle edinerek sattılar, ensar'dan bir kadın beni satın alarak bostanına bekçi yaptı. O sırada Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Medineye henüz gelmişti. Ben bunu haber alır almaz bostanımın hurmalarından bir miktar alıp bir şeye koydum sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına gittiğimde yanında bir takım insanlar buldum.

Baktım ki, Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* topluluğun ona en yakını idi, hurmaları onun huzuruna koyduğumda: **"Bu nedir?"** diye sordu, ben: "Sadakadır" deyince, yanındaki topluluğa: **"Yeyin"** buyurdu, fakat kendisi yemedi.

Allah-u Tealâ'nın dilediği müddet bekledikten sonra, yine önceki gibi bir miktar hurma alıp bir şeye koyarak, O'nun huzuruna geldiğimde yanında bir takım insanlara rastladım ki, Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* onların ona en yakını idi. Hurmayı önüne koyduğumda: **"Bu nedir?"** deyince, ben: "Hediyedir" demem üzerine, **"Bismillah"** diyerek kendisi de yedi, o topluluk da yediler.

Bunu görünce ben içimden: "İşte bu onun alâmetlerindendi ki, benim arkadaşım olan zatın dediği gibi zuhur etti, fakat o acemi bir kişi olduğundan 'Tihame' demeyi beceremeyip 'Tehime' dedi ve ismine de 'Ahmed' demişti." dedim.

Sonra diğer alâmeti olan peygamberlik mühürünü görmek için arkasında dolaşırken o bunun farkına vararak elbisesini sarkıttı, o anda sol omuzunun kenarında olan mührü iyice farkettim.

Sonra dolaşarak huzurunda oturup: "Allah'tan başka hiç bir ilâh olmadığına, senin de Allah'ın resulü olduğuna şahitlik ederim." dedim. O zaman O: "Sen kimsin?" diye sorunca,

Ben: "Bir köleyim." diyerek, ona başımdan geçenleri, beraberinde bulunduğum zatın kıssasını ve bana emrettiklerini anlattım. Bunun üzerine O: "Sen kimin kölesisin?" diye sorunca, Ben: "Ensardan bir kadına aitim, o beni kendi bostanında görevli yaptı." demem üzerine,

O: **"Ya Eba Bekir! "** diye seslendi. Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* "Buyur Ya Resulallah!" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Onu satın al."** buyurdu. Böylece Ebu Bekri Sıddık *(Radıyallahu Anh)* beni satın alarak azad etti.

Allah-u Tealâ'nın, beklememi dilediği müddet durup, sonra huzuruna vararak O'na selâm verdim ve önünde oturarak: "Ya Resulallah! Hristiyanların dini hakkında ne dersin?" diye sorduğumda O: **"Onlarda da hayır yoktur, dinlerinde de"** buyurunca,

Ben çok etkilenerek kendi kendime: "O beraberinde bulunduğum ve nice iyi hâllerini gördüğüm, sonra kötürümün elinden tutup da Allah-u Tealâ'nın onun eliyle kötürümü ayağa kaldırdığına rastladığım, o zatlarda ve dinlerinde hayır yoktur, bu nasıl olur?" diye düşünerek, içimde, Allah'ın dilediği (nice sorular) bulunduğu hâlde huzurundan ayrıldım.

Ayet: 82

İşte bunun üzerine Allah-u Tealâ peygamberine:

« ... ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَاناً وَاَنَّهُمْ لاَ يَسْتَكْبِرُونَ (٨٢) »

"Bunun (hristiyanların müslümanlara yakınlığının) **sebebi şudur: Çünkü onların içinde keşişler, rahipler vardır ve onlar büyüklenmek istemezler."** ayet-i celilesini indirince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Selmanı bana çağırın."** buyurdu.

Elçi bana gelip beni çağırdığında ben (niçin çağırıldığımı bilmediğim için) korkulu bir vaziyette idim. Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna varıp önünde oturduğumda, O: **"Bismillâhirrahmânirrahim"** diye başlayıp bu ayet-i celileyi *(Maide Suresi:82)* okuduktan sonra,

"Ey Selman! O senin beraberinde bulunduğun kimseler ve senin arkadaşın olan o zat Nasranî değildiler, onlar ancak müslüman kimselerdi." buyurdu.

Bunun üzerine ben: "Ya Resulallah! Seni hak din ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, elbette o zat bana, sana uymamı emretmişti, hatta ben ona 'Eğer o bana, senin dinini ve yolunu bırakmamı emrederse bırakayım mı?' diye sorduğumda, O 'Evet bırak, çünkü hak ve Allah'ın sevdiği şey O'nun sana emrettiklerindedir' demişti." dedim. *(Beyhakî, Delâil-i Nübüvve, 2/82, Hakim, Müstedrek, No:6543, 3/692, Süyûtî, Dürrül Mensûr, 3/132)*

Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَاناً وَاَنَّهُمْ لاَ يَسْتَكْبِرُونَ) **"Bunun** (hristiyanların müslümanlara yakınlığının) **sebebi şudur: Çünkü onların içinde keşişler, rahipler vardır ve onlar büyüklenmek istemezler."** buyurarak, müslümanlara karşı yahudi ve hristiyan milletleri arasındaki farklı tutumun sebebini açıklamıştır, şöyle ki:

Fahrurrazî, Hâzin ve Ruhu'l-Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, Yahudiler, dünyaya karşı çok şiddetli bir hırs ve tutku içindedirler. Bunun delili Mevlâ Tealâ'nın:

« وَلَتَجِدَنَّهُمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوةٍ وَمِنَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا ... (٩٦) »

"Andolsun ki! Sen onları (yahudileri), **insanlardan** (hatta) **müşriklerden daha fazla** (dünya) **hayat** (ın) **a haris** (düşkün) **bulacaksın."** *(Bakara Suresi:96 dan)* ayet-i kerimesidir.

Görüldüğü gibi Allah-u Tealâ bu ayet-i kerimesinde yahudileri dünyaya düşkünlükte, ahireti inkâr eden müşriklerle beraber zikretmiştir. Hırs bütün kötü huyların madeni (kaynağı) dır. Çünkü dünyaya düşkün olan kimse, onu elde etmek uğrunda dinini bir kenara atar ve her türlü haramı ve kötülüğü yapmaya teşebbüs eder.

Bu durumda şüphesiz ki onun, bir mal veya bir makam elde eden herkese karşı düşmanlığı artar. Hristiyanlara gelince onlar bir çok işlerde dünyadan yüz çevirip riyaset hevesini (isteğini), kibirlenmeyi ve kendini yüksek

görmeyi bırakarak ibadete yöneliktirler. Böyle olan herkesin de başkalarına haset ve eziyet etmeyeceği ve kimseye düşmanlıkta bulunmayacağı aşikârdır.

Aksine böyle bir kimse hakkı elde etme hususunda yumuşak huylu olacağından kolaylıkla boyun eğer. İşte bu hususta bu iki millet arasındaki fark belirmiştir ki, Mevlâ Tealâ'nın: **"Çünkü onların içinde keşişler, rahipler vardır ve onlar büyüklenmek istemezler."** kavl-i şerifiyle bu hakikata temas edilmiştir.

Burada dini talebetme hususunda faydalı bir incelik vardır, şöyle ki: Hristiyanların küfrü yahudilerinkinden daha galiz (katı ve sert) tir. Zira hristiyanlar hem ilâhlık hem de nübüvvet konularında haktan ayrılmışlar, yahudiler ise, sadece nübüvvet hususunda münakaşa etmişlerdir.

Çünkü hristiyanlar İsa *(Aleyhisselâm)* ı ilâh yerine koyarak küfre düştükleri gibi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i inkâr etmekle de küfürlerine küfür katmışlardır. Yahudilerin kâfirliği ise, sadece paygamberleri inkâr etmelerinden kaynaklanmaktadır. Mevlâ Tealâ'nın:

« وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللهِ ... (٣٠) »

"Yahudiler dedi ki: Uzeyir Allah'ın oğludur." *(Tövbe Suresi:30 dan)* kavl-i şerifine gelince, bu sözü yahudilerden bir cemaat söylediğinden hepsine mal edilmemiş, ve hristiyanlarda olduğu gibi yahudilerin ekserisinde, "Allah'ın oğlu vardır" şeklinde bir inanç yerleşmemiştir.

Böyle olmakla beraber yahudiler, hristiyanlara nisbetle çok daha fazla lânete çarpılmışlar, hristiyanlar bu kadar katı küfürlerine rağmen dünyaya karşı hırsları az olup, kalplerinde ahirete yönelik bir meyil ve arzu bulunduğundan Mevlâ Tealâ'nın: **"Onların iman edenlere sevgi bakımından daha yakınını da 'Biz hristiyanlarız' diyenleri bulacaksın."** kavl-i şerifiyle bir mevki almışlardır.

Yahudilere gelince, onların küfürleri hristiyanların küfürleri yanında daha hafif olmasına rağmen Allah-u Tealâ onları rahmetinden kovmuş ve lânetin daha büyüğünü onlara göndermiştir, bu ise sırf onların dünyaya olan düşkünlükleri yüzünden olmuştur.

Nitekim Hasen *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٢٧٣ – عَنِ الْحَسَنِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ »

273 - **"Dünya sevgisi bütün hataların başıdır."** *(Beyhakî, Şuabu'l-İman, No:10501, 7/338, Hatib–i Tebrizî, Mişkâtü'l-Mesabîh, No:5213, 3/114, Kenzü'l-Ummal, No:6114, 3/192, Süyûtî, Camiü's-Sağîr, Feyzu'l-Kadir, No:3662, 3/482)* Hadis-i Şerifi de bu hakikate dikkat çekmektedir.

Ayet-i celilede geçen **Kıssîs** kelimesi hristiyanların başkanlarına verilen addır. Urve ibni Zübeyr *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Hristiyanlar İncil'e yapacaklarını yaptılar ve ona, ondan olmayan şeyleri soktular, geriye onların âlimlerinden hak ve din üzere bir kişi kalmıştı ki onun adı Kıssîs idi, dolayısıyla onun yolu ve dini üzere olan herkese kıssîs denildi.

Ayet: 82

İmam-ı Rağıb *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Kıssîs kelimesi bir şeyi araştırma ve gece vakti peşine düşme manasında olan: (تَقَسُّس) ten alınma mubalâğa sığasıdır. Hristiyan âlimleri, abidleri ve reisleri ilim tetebbu'u (araştırmaları) nda çok gayret ettikleri için böylece isimlendirilmişlerdir.

İmam-ı Kutrub *(Rahimehullah)* ın beyanına göre (قَسٌّ) ve (قَسِيسٌ) kelimeleri rumca da âlim manasına gelmektedir. İşte bu, iki lugatın (arapça ile rumcanın) birbirine muvafık (uygun) düştüğü yerlerden biridir.

Ruhban kelimesine gelince: Bu, tıbkı: (رَاكِبٌ) kelimesinin cemisi: (رُكْبَانٌ) "Rukbân" (biniciler), (فارس) kelimesinin çoğulu (فُرْسَانٌ) (suvariler) olduğu gibi Rahip kelimesinin çoğuludur.

Bazıları ise Ruhban kelimesinin müfred olup cemisinin ise: (رَهَابِينُ) şeklinde geldiğini ve bunun tıbkı: (قُرْبَانٌ) ve (قَرَابِينُ) kelimeleri gibi olduğunu; Aslının ise, "Korku" manasına gelen "Rehbet" kelimesinden alındığını söylemişlerdir.

Ebussuûd ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, "Ruhban " kelimesindeki tenvin teksir (çokluk ifadesi) içindir. Bu çokluğun "Kıssîs" kelimesinde de itibara alınması lâzımdır, zira hristiyan toplumunun müminlere dostluğu ancak bu çokluk nazar-ı itibara alındığında kabul edilebilir.

Çünkü bir cinsin bir çok fertlerinin bir hasletle vasıflanması, o cinsin tamamının o haslete sahip olduğunu düşündürür yoksa bir cinsin bir kaç ferdinde bulunan vasıf tümüne mal edilmez, nitekim yahudilerden de Abdullah ibni Selâm ve arkadaşları gibi Mevlâ Tealâ'nın:

« لَيْسُوا سَوَآءً مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اُمَّةٌ قَآئِمَةٌ يَتْلُونَ اٰيَاتِ اللّٰهِ اٰنَاءَ الَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ (١١٣) يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَاْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِى الْخَيْرَاتِ وَاُولٰٓئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ (١١٤) »

"Hepsi bir değildir! Ehli kitaptan istikamet sahibi bir topluluk vardır ki, gece saatlerinde secde ederek Allah'ın ayetlerini okurlar."

"Onlar, Allah (-u Tealây) **a ve ahiret gününe inanırlar; iyiliği emreder, kötülükten menederler ve bütün hayırlar** (ı yapmak hususun) **da son derece koşarlar ve işte bunlar salih** (iyi kimse) **lerdendirler."** *(Ali İmran Suresi:113-114)* ayet-i kerimelerinde methedilen hidayete ermiş bir toplum bulunmaktaysa da, onlar hristiyanlardaki gibi çokluğa sahip olmadıklarından, onların hükmü yahudilerin cinsine mal edilmemiştir.

Eğer burada, "Mevlâ Tealâ Ruhban hakkında: (وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا) **'Onların icad ettikleri ruhbanlık'** *(Hadid Suresi: 27 den)* buyurmuş,

Osman İbni Maz'ûn *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٢٧٤ – عَنْ عُثْمَانَ بْنِ مَظْعُونٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَا عُثْمَانُ لَمْ أُؤْمَرْ بِالرَّهْبَانِيَّةِ »

274 - ' **Ey Osman! Şüphesiz ki ben rahbaniyet** (ruhbanlık) **ile emrolunmadım.**' *(Darimî, Nikâh:3, No:2092, 2/570, Ahmed ibni Habel, Müsned, No:25951, 10/56)* buyurmuşken Allah-u Tealâ'nın ruhban sınıfını methetmesinin manası nedir?" denilirse, buna şöyle cevap verilir:

Bu ayet-i celilede Hristiyanlar hakkında geçen medih ifadesi, yahudilerin son derece sert ve katı olan tavırlarına karşılık, hristiyanlar hakkında nisbî (yahudilere kıyasla) bir övgüdür ki, bundan hristiyanların her hâl-ü kârda methedildiği şeklinde bir yorum çıkmaz.

Zaten bu ayet-i celilede övülen hristiyanların kimliği hakkında, ulema arasında ihtilâf vardır. Şöyle ki:

İmam-ı Cessâs *(Rahimehullah)* Ahkâm-ı Kur'an'da şöyle buyurmuştur: Bazı cahiller bu ayet-i kerimede hristiyanlara bir medih ve övgü bulunduğunu, dolayısıyla onların yahudilerden daha hayırlı olduğunu zannetmektedirler, halbuki bu doğru değildir.

Çünkü ayet-i celilede zikredilenler, Allah'a ve Resulüne iman eden bir toplumun sıfatıdır. Nitekim bundan sonraki ayet-i kerimelerde bu topluluğun, kendilerinin Allah'a ve resulüne inandıklarını açıklamaları bunun delilidir.

Sebeb-i nüzûl ile ilgili zikredilen rivayetler de, imam-ı Cessas *(Rahimehullah)* ın bu görüşünün doğruluğunu göstermektedir.

İmam-ı Beğavî *(Rahimehullah)* da bu konuda şöyle bir açıklama yapmıştır: Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde bütün hristiyanları kastetmemiştir, çünkü onlar da müslümanları öldürmek, esir etmek, şehirlerini harabetmek, mescitlerini yıkmak ve mushaflarını yakmak gibi zulümlerde yahudiler gibidirler.

Bilakis bu ayet-i celile hristiyanlar içersinde islâmı kabul eden Necaşî ve arkadaşları gibi bir takım seçkin zevat (kişiler) hakkındadır. Gerçi ayet-i celilenin yahudi ve hristiyan topluluklarının bütünü hakkında inmiş olduğu da söylenmiştir.Çünkü yahudiler umumiyetle katı kalpli, hristiyanlar ise onlara nisbetle daha yumuşak kalplidirler.

Ayrıca hristiyanların müslümanlara karşı müşriklere yardımı yahudilere nazaran daha az olmuştur.

İmam-ı Taberî *(Rahimehullah)* bu makamda şöyle buyurmuştur: Bize göre bu hususta doğru olan görüş şudur: Allah-u Tealâ bu ayet-i kerimesinde bazı hristiyanların müminlere ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e sevgi besleme hususunda diğer kâfirlerden daha yakın olduklarını bildirmiştir.

Hristiyanların böyle olmalarının sebebi ise, içlerinde kendilerini ibadete veren, manastırlara ve kiliselere çekilerek ruhbanlık yapan abidler, kitaplarını anlayan bilginler ve onları okuyan kurra sınıfı bulunmasındandır.

Bu nedenle onlar hakkı anlayınca kibirlenmezler, binaenaleyh müminlerden uzak durmazlar, çünkü onlar dinlerinde çalışkan ve Allah yolunda samimi oldukları için peygamberleri öldürmeyi, Allahın emir ve yasaklarına karşı çıkarak isyan etmeyi ve indirdiği kitapları tahrif etmeyi (değiştirmeyi) adet hâline getiren yahudiler gibi olamazlar.

Bu konuya Ebu Hayyan el Endülüsî *(Rahimehullah)* "Bahr-i Muhit" tefsirindeki şu açıklamasıyla son noktayı koymuştur.

Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde, Hristiyanların müslümanlara dost olduğunu açıklamamış, ancak onların yahudilerden ve müşriklerden daha yakın olduğunu bildirmiştir, gerçekten de hristiyanlar ahde vefa gösteren bir toplumdur. Onlar müslümanlardan dindar bulduklarına tazim eder, fısk ehline buğz ederler, müslümanlarla barıştıklarında barışları muteber, harbettiklerinde de harpleri müdafaa (nefsi savunma) mahiyetindedir, çünkü onların şeriatları sebepsiz yere harp başlatmalarını kendilerine emretmez.

Nitekim hristiyan olan Rumlar, ateşperest olan faris (eski İran) milletine galip geldiklerinde ehli kitabın ateşperestleri yenmelerinden ve büyük düşmanın küçük düşmanla helâk edilişinden dolayı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem* ve ashabı sevinmişlerdir.

Yahudilerde ise, hristiyanların ahlâkından hiç bir eser yoktur. Bilakis onların huyları pislik yapmak, dil kıvırmak, söz bozmaktır. Sen bir yahudiye bir iyilik ettiğin sırada bile o, seni neyle helâk edeceğini düşünür.

Ayet-i celiledeki: **"Biz hristiyanlarız diyenler"** ifadesinde bahsedilen Nasara'nın nasraniyetin hakikatine (gerçek hristiyanlığa) sımsıkı sarılan kimseler olmadığına işaret edilmiştir.

Ayet-i celilede yahudilerin ve müşriklerin adavetinin (düşmanlığının) eşed (son derece kuvvetli) likle, meveddetlerinin (hristiyanların sevgisinin) ise ekrab (son derece yakın) lıkla vasıflandırılması da ayrıca iki milletin müminlere nisbetle tutumlarının farklılığına en açık bir delildir.

Dolayısıyla birinci sınıfın düşmanlığı, düşmanlıkların en kuvvetlisi ve açığı, hristiyanların sevgisi ise onlara nisbetle daha yakın ve daha kolaydır.

Ayet-i celilenin zahiri hristiyanların yahudilere nazaran daha düzgün hâlde olduğunu ve dostluk bakımından müminlere daha yakın olduklarını ifade etmektedir. Ancak şu bilinmelidir ki, hristiyanların yahudilerden farkı inançları sebebiyle olmayıp, ancak müslümanlara karşı takındıkları tavırdan dolayıdır.

Bazılarının, "Bu ayet-i celilede zikredilen sıfatlar, Allah ve resulüne iman eden bir topluluğun vasıflarıdır." şeklindeki sözleri yerinde değildir.

Bilakis ayet-i kerimenin baş tarafı umum manayı gerektirmektedir. Nitekim Mevlâ Tealâ: **"Şüphesiz ki sen iman edenlere sevgi bakımından onların en yakını olarak 'Biz hristiyanız' diyenleri bulursun."** şeklinde umumi bir ifade kullanmış, daha sonra bu hristiyan toplumunun içersinde bir takım âlim, zahid, tevazulu, islâmı çabukça kabul eden, Kur'an-ı Kerimi dinlediklerinde çokça ağlayan kimseler bulunduğunu bildirerek bu sınıfı tahsis etmiştir.

Yahudilerde ise bu durum söz konusu değildir. Gerçekten vakıa da hristiyanların müslümanlara yakınlığını, yahudilerin ise uzaklığını tasdik etmektedir, çünkü yahudilerde hiç bir dönemde dünyadan kesilip manastırlara kapanan kimseler olmamıştır.

Bilakis onların hepsi kibirli, sanki ahirete hiç inanmıyorlarmış gibi dünyayı tahsile hırslıdırlar, bunun için onların arasında bir tek zahid (dünyadan yüz çeviren) e rastlanmaz.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile, keşişlerin ilmi de olsa, ilmin hayra kavuşturmakta en faydalı şey olduğuna, rahipte de bulunsa ahiret ilminin menfaatına, hristiyanda da olsa tevazuun faziletine delâlet etmektedir.

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede kâfirde de bulunsa tevazuun, şehvetlerden yüz çevirip ilim ve amele yönelmenin övülen vasıflar olduğuna dair bir delil bulunmaktadır.

Ruhu'l-Beyan sahibi bu beyandan sonra şöyle buyurmuştur: Bir kere Hazreti Şeyhimin huzurunda bir zimmî'nin mürûet (şahsiyet, güzel huyluluk ve iyi karakter) inden bahsedildiğinde,

O: "Şüphesiz ki bu güzel huylar saadet-i ezeliye (Allah-u Tealâ'nın ezelde kişiyi iyilerden yazmasının) eserlerinden olup, sahibini iman ve tevhide davet ederek, o kişinin akibetinin felâh (kurtuluş) olması umulur." buyurdu.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* "Letâifu'l-İşârât" isimli eserinde şöyle buyurmuştur: Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesinde şunu beyan etmektedir ki, düşmanlık vasfı bütün kâfirleri birleştirmekteyse de kiminin düşmanlığı kiminden fazladır. Hristiyanların ibadet ve dünyadan yüz çevirmeleri ne kadar çoksa, hak ehli olan müslümanlara yakınlıkları da o kadar fazladır.

Gerçi onlar ne kadar ibadet etseler de müslüman olmadıkları sürece müslümanlara karşı olan yakınlıklarından faydalanarak kurtuluşa eremezlerse de, Allah-u Tealâ onları ehli ihtisas (seçkin müslümanlar) a olan yakınlıkları ile yâd etmiştir.

Burada 6. cüz hitama ermiştir. Allah-u Tealâ'dan niyazımız, 7. cüzün tamamına erişmeye de, bizi havl-i kuvvetiyle muvaffak kılmasıdır.

وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰ أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا
عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨٣﴾
وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ الْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَن يُدْخِلَنَا
رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ ﴿٨٤﴾ فَأَثَابَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَٰلِكَ جَزَاءُ
الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ
أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٨٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ
مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٨٧﴾
وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي
أَنتُم بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ
وَلَٰكِن يُؤَاخِذُكُم بِمَا عَقَّدتُّمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ
إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ
أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ
أَيَّامٍ ذَٰلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ
كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾

Mevlâ Tealâ, hristiyanlar içersinde âlimler ve abidler bulunduğunu, bu münasebetle islâma yakın olduklarını açıkladıktan sonra, onların Kur'an-ı Kerimi işittiklerinde nasıl etkilendiklerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاِذَا سَمِعُوا مَا اُنْزِلَ اِلَى الرَّسُوْلِ تَرٰى اَعْيُنَهُمْ تَفِيْضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا اٰمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشّٰهِدِيْنَ (٨٣)

KELİME MANASI (83)

(وَاِذَا سَمِعُوا) **Duydukları zaman,** neyi? (مَا) **o şeyi ki,** (اُنْزِلَ) **indirildi,** kime? (اِلَى الرَّسُوْلِ)**Resule** (Bu cümle, bundan evvel geçen ayet-i celilenin sonundaki (لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ) cümlesine atfedilmiştir. Buna göre mana: "Hristiyanların, iman edenlere sevgi bakımından en yakın olmalarının sebebi şudur ki, onların içersinde keşişler ve rahipler verdır. Onlar büyüklük taslamazlar, bir de onlar ahir zaman peygamberine indirilen Kur'an-ı Kerim'i dinledikleri vakitte: (تَرٰى) **sen görürsün,** neyi? (اَعْيُنَهُمْ) **onların gözlerini,** ne olduğu halde? (تَفِيْضُ) **dolup taşıyor,** niçin? (مِنَ الدَّمْعِ) **yaş** (ın çokluğun) **dan,** o göz yaşı neden kaynaklandığı halde? (مِمَّا) **o şeyden ki,** (عَرَفُوا) **anladılar,** o anladıkları şey de nedir? (مِنَ الْحَقِّ) **haktır,** Bu manaya göre birinci (مِنْ) ta'lil için, ikinci (مِنْ) ibtida-i gaye için, üçüncü (مِنْ) de mevsulün tebyini için kabul edilmiştir. *(Neseft)*

Burada ikinci (مِنْ) in teb'ız için olduğunu söyleyenler de olmuştur ki, buna göre mana: "Onlar bir takım hakikatleri anlamakla bu kadar ağlamışlardır, ya Kur'an-ı Kerim'in tamamını okuyup, sünnet-i seniyye'yi kavrayarak hakkın tümünü anlamış olsaydılar halleri nice olurdu?" demektir. *(Alûsî).*

Burada sanki şöyle bir mukadder sual vardır: "Onlar Kur'an-ı kerimi duyduklarında ne demişlerdir?" Buna cevaben şöyle buyurulmuştur, (يَقُوْلُوْنَ) **derler,** (رَبَّنَا) **Ey bizim rabbimiz,** (اٰمَنَّا) **biz iman ettik** (bu Kur'ana inandık), (فَاكْتُبْ) **öyleyse yaz,** kimi? (نَا) **bizi,** kimlerle beraber? (مَعَ الشّٰهِدِيْنَ) **şahitlerle beraber,** yani bizi, peygamberinin ve kitabının hak olduğuna şahitlik edenlerle beraber yaz.

MEALİ ŞERİFİ

Peygambere indirilen (Kur'an-ı Kerim) **i duydukları zaman anladıkları hakikatten dolayı gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün. Derler ki: Ey rabbimiz! Biz** (indirilen Kur'an-ı Kerime) **iman ettik o halde bizi** (hakka) **şahit olanlarla beraber yaz.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede bahsedilen Resulden murat ahir zaman peygamberi Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* dir. O'na inzal olunan (indirilen) şeyden maksat ise, Kur'an-ı Kerimdir.

Abdullah ibni Zübeyr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bu ayet-i celile Necaşî ve arkadaşları hakkında inmiştir. *(Nesâî, Sünen-i Kübra, No:11148, 6/336)*

٢٧٥ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: اِنَّهُمْ كَانُوا نَوَّاتِيَ –يَعْنِي مَلَّاحِينَ– قَدِمُوا مَعَ جَعْفَرِ بْنِ اَبِي طَالِبٍ مِنَ الْحَبَشَةِ ، فَلَمَّا قَرَأَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلَيْهِمُ الْقُرْاٰنَ اٰمَنُوا وَفَاضَتْ اَعْيُنُهُمْ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَعَلَّكُمْ اِذَا رَجَعْتُمْ اِلَىٰ اَرْضِكُمْ اِنْتَقَلْتُمْ عَنْ دِينِكُمْ » فَقَالُوا: لَنْ نَنْقَلِبَ عَنْ دِينِنَا ، فَاَنْزَلَ اللهُ ذٰلِكَ مِنْ قَوْلِهِمْ .

275 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuştur: Ayet-i celilede bahsedilen bu kişiler balıkçı olup, Cafer ibni Ebi Talip ile beraber Habeşistandan geldiklerinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara Kur'an okuyunca iman ettiler ve gözleri yaşla doldu.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara: **"Belkide siz memleketinize döndüğünüzde dininizden dönersiniz."** buyurunca, onlar: "Asla dinimizden dönmeyiz." diye cevap verdiler. Bunun üzerine Allah-u Tealâ onlar hakkında bu ayet-i celileyi indirdi. *(Taberanî, Mu'cem-i Evsat, No:4636, 5/322)*

"Bahr-i Muhit" ve "Fahrurrazi" tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celiledeki (وَاِذَا سَمِعُوا) nun zamiri hristiyanlar içersinde iman eden keşiş ve rahiplere racidir. Buna göre ayet-i celilede bahsedilen kalp yumuşaklığı ve Kur'an-ı Kerimi dinlemekten tesirlenmek gibi vasıflar onların bazısından vuku bulmuş olup hepsine maledilmiştir.

Nitekim Cafer-i Tayyar *(Radıyallahu Anh)*, Necaşî ve yanında bulunan âlimlere Meryem suresin (den 16-34. ayetler) i ve Tâhâ suresini (9. ayet-i kerimeden itibaren) okuduğunda ağlamışlar, yine böylece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kendisine gelen Habeşistan hey'etine Yâsin'i şerifi okuduğunda onlar da ağlamışlardır.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuştur: Allah-u Tealâ bu ayet-i kerimesiyle Necaşî ve arkadaşlarını kastetmiştir. Zira Cafer-i Tayyar onlara Kur'an ayetlerini okuduğunda, Necaşî yerden bir saman çöpü alarak:

"Allah'a yemin olsun ki bu okunan, Allah-u Tealâ'nın İncil'de buyurduğuna şu kadarcık bir ilâvede bulunmadı." buyurmuş ve o hey'et, Cafer-i Tayyar okumasını bitirinceye kadar ağlamalarını sürdürmüşlerdir.

İbni Atiyye *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, ayet-i celilenin baş tarafı (bundan önceki ayet-i kerime) bütün hristiyanlar hakkında umumi ise de, bu ayet-i celile sadece Habeşistandan gelen müminler hakkındadır. Zira bu ayet-i celilede bahsedildiği şekilde Kur'an-ı Kerimi dinlemekten dolayı tesirlenip ağlamak, bütün hristiyanların yaptığı bir şey değildir.

Dolayısıyla bu ayet-i celilede bahsedilenler, Necaşî'nin, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i görüp, yanında bulunan ayetleri dinlemeleri için göndermiş olduğu kimselerdir. Nitekim onlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i görüp ondan Kur'an dinlediklerinde Allah korkusundan gözleri dolup taştı.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile ulemanın hâllerinden bahsetmektedir. Şöyle ki onlar Kur'an okuduklarında veya dinledikleri-nde ağlarlar, bağırmazlar, isterler, çağırmazlar (duada seslerini yükseltmezler), üzülürler, belli etmezler. Nitekim Mevlâ Tealâ onlar hakkında:

« اَللّٰهُ نَزَّلَ اَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِىَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ ... (٢٣) »

"Allah, sözün en güzelini, (ayetleri) **birbirine benzeyen** (ahenkli, uyumlu), **tekrarlanan** (bıkılmadan tekrar tekrar okunan) **bir kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların ondan** (Kur'an'ın etkisinden) **tüyleri ürperir, sonra derileri ve kalpleri Allah'ın zikrine** (karşı yatışıp) **yumuşar."** *(Zümer Suresi:23 den)* buyurmuş, diğer bir ayet-i kerimesinde de:

« اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَاِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اٰيَاتُهُ زَادَتْهُمْ اِيمَانًا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ (٢) »

"Müminler ancak, Allah anıldığı zaman kalpleri korkan (yürekleri titreyen), **kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğunda** (o okunanlar) **imanlarını artıran ve yalnız rablerine tevekkül eden** (dayanıp güvenen) **kimselerdir."** *(Enfal Suresi:2)* buyurmuştur.

Ayet-i celilede geçen: (تَرٰى اَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ) **"Gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün."** kavl-i şerifi hakkında iki izah şekli vardır:

1 - "Onların gözleri, taşıncaya kadar yaşlarla doldu." demektir. Çünkü feyz (فَيْض) kelimesi, kabın veya benzeri şeylerin içindekinin, etrafından görülünceye kadar dolup taşması anlamına gelmektedir.

2 - Bu tabirle, onları ağlamakla vasıflamakta mubalâğa (çokça ağlamaları) manası murad edilmiş, böylece onların gözlerinden yaş değil, sanki gözlerinin kendisinin aktığı ifade edilmek istenmiştir.

Mevlâ Tealâ'nın: **"Hakkı anladıklarından dolayı"** kavl-i şerifinin manası: "Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e indirilen hakkı tanıdıklarından dolayı gözlerinden yaşlar boşanmaktadır." demektir.

Buna göre eğer: "(مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ) kavl-i şerifindeki iki (مِنْ) arasında ne fark vardır." denilecek olursa, buna şöyle cevap verilir:

Birinci (مِنْ): "iptida-i ğâye" içindir ki, buna göre takdir: Göz yaşlarının dolup taşması, Hakkı tanımaktan neşet etmiş (kaynaklanmış) ve bu sebeple olmuş." demektir.

İkinci (مِنْ) ise: "Teb'iz" içindir, yani onlar hak olan Kur'anın bir kısmını anlamakla o kadar ağladılar, bir de hakkın tamamını tanısalardı kimbilir hâlleri nice olurdu?" demektir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ, o kişilerin Kur'anı dinlediklerinde ne şekilde duada bulunduklarını beyan etmek üzere: (يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ) **"Onlar, 'Ey Rabbimiz! Biz** (duyduğumuza) **iman ettik** (ve onun hak olduğuna şehadet ettik), **öyleyse bizi de şahitlerle beraber yaz!' derler."** buyurmuştur ki, bu duada geçen şahitlerle ilgili iki görüş vardır:

1 - Bu ifade-i celile ile Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hakka şahitlik eden ümmeti kastedilmiştir.Nitekim:

« وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطاً لِتَكُونُوا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ ... (١٤٣) »

"Böylece sizi vasat (adaletli) **bir ümmet yapmışızdır, insanlara karşı şahitler olasınız.... diye .."** *(Bakara Suresi:143 den)* ayet-i kerimesinden de bu mana anlaşılmaktadır.

Buna göre ahir zaman ümmeti Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Allahın emirlerini tebliğ ettiğine dair şahitlikte bulunmuşlar, geçmiş resullerin de ümmetlerine tebliğatta bulunduklarına şehadet etmişlerdir. Bu mana İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilmiştir. *(İbni Ebi Hatim, No:6682, 4/1185, Hakim, Müstedrek, No:3222, 2/343, Taberî, Camiu'l-Beyan, No:12337, 5/7)*

2 - Şahitlerden, bütün peygamberler ve müminler kastedilmiş olabilir ki, buna göre mana: "Ey Rabbimiz! Bizi, peygamberlerinden ve mümin kullarından, 'Senin dışında ilâh olmadığına' şahitlik edenlerle birlikte yaz." demektir.

Nitekim İmam-ı Hasen *(Rahimehullah)* buraya: "İmanla şahitlik edenler" diye umumi bir mana vermiştir.

Ayet-i celilede geçen: **"Bizi şahitlerle birlikte yaz"** ifade-i celilesi " Bizi şahitlerden yap" manasındadır ki böylece ilm-i ezelîde yazılıp belirlenmiş olan sırra işaret edilmiş olmaktadır. *(Kurtubi, 6/246)*

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, bu ayet-i celile Hak Tealâ'nın kabul nazarıyla kendilerine baktığı kullarının sıfatını açıklamaktadır.

Şöyle ki: Hak Tealânın daveti onların kulaklarına vurduğu zaman kalplerinde basiret tebessüm eder (şuur ve uyanıklık gülümseyerek belirir), böylece onlar vicdanlarıyla buldukları hakikatlerden dolayı duyduklarına karşı sükûn bulur (yumuşayıp yatışır) lar.

Mevlâ Tealâ, hristiyanlardan iman edenlerin, dualarına ne şekilde devam ettiklerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَمَا لَنَا لَانُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَا جَآءَنَا مِنَ الْحَقِّ وَنَطْمَعُ اَنْ يُدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصّٰلِحِيْنَ (٨٤)

KELİME MANASI (84)

(وَمَا) **Ne şey** (hasıl olmuştur), kim için? (لَنَا) **bizim için,** ne olduğumuz hâlde? (لَانُؤْمِنُ)**inanmaz olduğumuz hâlde,** yani niçin inanmayalım? kime? (بِاللّٰهِ) **Allah'a,** daha? (وَمَا) **o şeye ki,** (جَآءَ)**geldi,** kime? (نَا)**bize,** neden olduğu hâlde? (مِنَ الْحَقِّ) **hak** (cinsin) **den olduğu hâlde,** Bu mana (مِنْ) in tebyin için olmasına göre verilmiştir. (مِنْ) in ibtida-i ğâye için olması da caiz görülmüştür, o zaman: "Hak" tan Mevlâ Tealâ kastedilmiş olur. Buna göre mana şöyledir: "Biz ne diye Allah-u Tealâ tarafından bize gelen kitaba iman etmeyelim? (وَنَطْمَعُ) **halbuki biz tama ediyoruz** (umuyoruz), neyi? (اَنْ يُدْخِلَ) **girdirmesini,** kimi? (نَا) **bizi,** kim? (رَبُّنَا) **rabbimiz,** burada (اَنْ يُدْخِلَ) nin ikinci mef'ûlü olan: "Cennet" hazfedilmiştir. Yani, halbuki biz rabbimizin bizi cennete sokmasını ümit ediyoruz *(Alûsî)*, kimlerle beraber? (مَعَ الْقَوْمِ) **kavim** (topluluk) **ile birlikte,** öyle toplum ki, (الصّٰلِحِيْنَ) **salih** (iyi kimse) **ler.**

MEALİ ŞERİF

Rabbimizin bizi iyilerle beraber (cennete) **girdirmesini ümid edip dururken niçin Allah'a ve bize gelen hakikate** (gerçeğe) **iman etmeyelim?**

İ Z A H A T

Nesefî ve Hâzin tefsirlerinde İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan nakledildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanından ayrılan Habeşistan hey'eti, kendi milletlerine döndüklerinde, kavimleri dinlerini terkettiklerinden dolayı onları tenkid etmiş, diğer bir rivayete göreyse yahudiler onları: "Siz dininizi terkettiniz" şeklinde ayıplamışlardır. Bunun üzerine bu ayet-i celilede zikredilen sözleriyle onlara cevap vermişlerdir.

Buna göre ayet-i celilenin manası: "Onlar, 'Bize ne oldu ki, Allah'ın vahdaniyetine (birliğine) ve resulü vasıtasıyla bize gelen hakikatlere inanmayalım, halbuki biz bu iman sebebiyle rabbimizin bizi salih bir toplum olan Ümmet-i Muhammed ile birlikte cennetine sokmasını ummaktayız' dediler." demektir.

İmam-ı Zührî *(Rahimehullah)* a bu ayet-i kerimeler sorulduğunda, şöyle demiştir: Biz ulemamızdan daima bu ayet-i kerimelerin, bir de:

« وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِيْنَ يَمْشُوْنَ عَلَى الْاَرْضِ هَوْنًا وَاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُوْنَ قَالُوْا سَلَامًا(٦٣) »

"Rahman'ın (has) **kulları o kimselerdir ki, yer yüzünde tevazu ile yürürler ve cahil** (kendini bilmez) **kimseler onlara hitabettiğinde** (lâf attığında) **'Selâm** (etle)' **de** (yip geçe) **rler."** *(Furkan Suresi:63)* ayet-i kerimesinin, Necaşî ve (kavimleri tarafından islâma girdikleri için kötü sözlere maruz kalan) arkadaşları hakkında inmiş olduklarını duymaktayız. *(Taberî, No:12333, 5/7)*

Bahr-i Muhit tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celiledeki (ما) lâfzı istifhamı inkârî'dir, yani iman etmeye mucip ve sebep varken iman etmemenin münker (kabul edilemeyecek) bir şey olduğunu beyan etmektedir.

Çünkü Allah dostlarıyla birlikte cennete girmeyi ümit etmek imanı gerektiren en kuvvetli bir sebeptir. Böyle kavi (kuvvetli) bir sebep mevcut iken iman etmemek elbette münker ve müsteb'ad (reddedilecek ve uzak görülecek) bir şeydir.

Bu zatların bu sözü kime söylediklerine dair bir kaç görüş vardır.

1 - Bu sözü, nefisleriyle mükaleme (konuşma) yolu üzere kendilerine söyleyerek, akıllarına gelen vesveseleri ortadan kaldırmışlardır, zira kişinin eski dinini bırakıp yeni bir dine girmesi çok zor bir iş olup, vesvese ortamına müsait olduğu için bu şekilde kendilerini yatıştırmaya ihtiyaç duymuşlardır.

2 - İmanda sebat gayesiyle bu sözü birbirlerine de demiş olabilirler.

3 - Onların bu sözleri imanlarından dolayı kendilerini tenkit eden ve onlara karşı çıkan kâfirlere karşı delil getirme gayesiyle de söylenmiş olabilir. Nitekim onların kavimlerine döndüklerinde böyle bir tenkide maruz kaldıkları hakkındaki rivayet geride zikredilmiştir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celilenin takdiri: "Rabbimizin bizi salih kavimlerle birlikte rıdvan yurdu olan cennetine sokacağını umuyoruz" şeklindedir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ ... (٥٩) »

"O (Allah-u Tealâ) **mutlaka onları razı olacakları bir yere sokacaktır."** *(Hac Suresi:59 dan)* buyurmuştur, fakat ayet-i celilede bu mefulün, bilindiği için hazfedilmesi güzel ve yerinde olmuştur.

Zaten bundan sonraki ayet-i celilede geçen: (فَأَثَابَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ) **"Allah onlara söylediklerinden dolayı cennetleri mükafat olarak verdi."** kavli şerifinde de hazfedilen mef'ûl açığa çıkmıştır.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, onlar bu sözleriyle şöyle demek istemişlerdir: "Bizim kalplerimize deliller parlamışken, sonra biz güzel bir netice beklemekteyken, hâlâ şüphe vadilerinde eğri büğrü dolaşmakta bizim ne mazeretimiz olabilir? Bizim, o imanı kazanmaksızın Allah dostlarıyla birlikte cennete girmeyi istememiz nasıl mümkün olabilir?"

Mevlâ Tealâ, Hristiyanlardan iman edenlerin sözlerini beyan ettikten sonra, onlara vereceği mükâfatı açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

فَاَثَابَهُمُ اللّٰهُ بِمَا قَالُوا جَنّٰتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذٰلِكَ جَزَآءُ الْمُحْسِنِينَ (٨٥)

KELİME MANASI (85)

(فَاَثَابَ) **Mükâfatlandırdı,** kimi? (هُمْ) **onları,** kim? (اللّٰهُ) **Allah,** ne sebebiyle? (بِمَا) **o şeyle ki,** (قَالُوا) **dediler,** yani inanarak söyledikleri sözleriyle. Bu mana (مَا) nın mevsul olmasına göre verilmiştir. Burada (مَا) masdarî olarak da kabul edilebilir ki, buna göre mana şöyle olur: Bu sözleri sebebiyle Allah-u Tealâ onlara mükâfat verdi, neyi? (جَنّٰتٍ) **cennetler,** öyle cennetler ki, (تَجْرِى) **akıyor,** nereden? (مِنْ تَحْتِهَا) (köşklerinin ve ağaçlarının) **altından,** ne? (اَلْاَنْهٰرُ) **ırmaklar,** ne oldukları halde? (خَالِدِينَ) **devamlı kalıcı oldukları hâlde,** nerede? (فِيهَا) **orada,** (وَذٰلِكَ) **işte bu,** nedir? (جَزَآءُ الْمُحْسِنِينَ) **iyi hareket edenlerin mükâfatıdır.**

MEALİ ŞERİF

İşte Allah onların (bu) **söylediklerinden dolayı, zemininden ırmaklar akan cennetleri - içinde devamlı kalmak üzere - kendilerine mükâfat olarak verdi. İşte bu, iyi hareket edenlerin mükâfatıdır.**

İ Z A H A T

İmam-ı Fahrurrazî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, bu ayet-i celileden onların bu sevabı sırf sözlerinden dolayı hakkettikleri anlaşılmaktadır. Halbuki kalbin muvafakatı olmaksızın sadece söylediği sözden dolayı insanın sevap alamayacağı aşikârdır. Bundan dolayı ulema burada şöyle bir izah yapmışlardır.

Daha önceki ayet-i celilede geçen: **"Hakkı anladıklarından dolayı."** ifade-i celilesi onların marifet sahibi olduklarını açıklamaktadır ki bu, onların söylediklerinde ihlâslı ve samimi olduklarını göstermektedir.

Ayrıca ayet-i celilenin sonunda geçen: **"İşte bu, muhsinlerin mükâfatıdır."** kavl-i şerifi de bu zatların ihsan makamına ulaştıklarını açıklamaktadır.

İhsan makamı, Ömer ibni Hattab *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetle Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in:

٢٧٦ – عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اَلْاِحْسَانُ اَنْ تَعْبُدَ اللّٰهَ كَاَنَّكَ تَرَاهُ »

276 - **"İhsan, senin, Allah-u Tealâ'yı görüyorsun gibi O'na ibadet etmendir."** *(Buharî, İman:3, No:50, 1/27, Müslim, İman:1, No:8, 1/36, Ebu Davud, Sünnet:17, No:4695, 2/635, Tirmizî, İman:4, No:2610, 5/6, İbni Mace, Mukaddime:9, No:63, 1/24, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:184, 367, 374, 1/66)*

Hadis-i şerifinde tefsir ettiği üzere, Allah-u Tealâ'yı görür gibi ibadet manasına geldiğine göre, onların bu sözleri ihlâsla söyledikleri anlaşılmaktadır.

Dolayısıyla bu ayet-i celile kelime-i tevhidi söylediklerine, evvelki ayet-i celile de onların ihlâsına ve kalben tasdikine delâlet ettiğine göre, imanın muteber olması için dil ile ikrar ve kalp ile tasdikin birlikte olmasının lâzım geldiği anlaşılmaktadır.

Böylece sevaba hak kazanmanın imanın tekâmülüne (olgunlaşmasına) bağlı olduğu da ortaya çıkmış olur. İmanın tekemmülü ise, ancak kalp ile dilin tevhid noktasında birleşmeleriyle mümkündür.

Alûsî tefsirinde, İbni Abbas ve imam-ı Atâ *(Radıyallahu Anhuma)* dan nakledildiğine göre, ayet-i celiledeki: **"Söylediklerinden dolayı."** ifade-i celilesindeki sözlerinden maksat, daha önce geçen: **"Bizi şahitlerle birlikte yaz."** sözleriyle, **"Rabbimizin bizi salih kavimle birlikte cennete sokmasını arzularız."** şeklindeki dualarıdır.

Buna göre ayet-i celiledeki söz, isteme manasına geldiği için: **"Söylediklerinden dolayı."** ifadesiyle: "İstedikleri şeyden dolayı" manası kastedilmiştir.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile dil ile ikrarın imana dahil olduğuna delâlet etmektedir. Sapık Kerramiye fırkası bu ayet-i celileye tutunarak, imanın sadece sözden ibaret olduğunu söylemişlerse de, sibakta (geride) onların Kur'anı dinlediklerinde ağladıkları, siyakta (ilerde) de bu kişilerin ihsan makamına ulaştıkları beyan edilmek suretiyle övülmeleri, sadece sözün yeterli olmayacağını ispat etmektedir.

Mevlâ Tealâ:

﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ (٨) ﴾

"İnsanlardan bir kısmı da vardır ki, 'Biz Allah'a ve ahiret gününe inandık' derler halbuki onlar asla inanıcı değildirler." *(Bakara Suresi:8)* buyurmuşken, kalbin muvafakatı (dilin söylediğini kabul etmesi) olmaksızın, mücerred söz nasıl iman olabilir? Görüldüğü gibi bu ayet-i kerimede Mevlâ Tealâ, kalplerinde tasdik olmadığı için sadece dilleriyle **"Biz, Allah'a iman ettik."** diyenlerin imanını reddetmiştir.

Bu ayet-i celile fasık (günahkâr) müminin cehennemde ebedî kalmayacağına delâlet etmektedir. Çünkü Mevlâ Tealâ: **"Bu, muhsinlerin mükâfatıdır."** buyurmuştur ki, burada zikredilen ihsan vasfı, daha önce geçen marifet (hakkı tanıman) ın tâ kendisidir.

Bu marifet de önce geçen ayet-i celiledeki: (مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ) **"Hakkı tanıdıklarından dolayı."** ifadesiyle, "Hakkı ikrar etme" manasına gelen: **"Allah onlara söylediklerinden dolayı cennetleri mükâfat verdi."** kavl-i şerifinden çıkartılmıştır.

Hâl böyle olunca ayet-i celile, bu marifet ve ikrarın cennetlerle mükâfatlandırılmayı gerektirdiğini gösterir. Büyük günah sahibi olan müminin de marifet ve ikrarı (hakkı kabul edip itiraf etmesi) mevcut olduğuna göre, bu mükâfatın onun hakkında da söz konusu olması icabeder.

Büyük günah sahibinin cennetten çıkarılıp cehenneme gönderilmesi diye bir şey olamayacağı hakkında icma' (ulemanın görüş birliği) bulunduğuna göre, geriye "Büyük günah sahibine, aff-ı ilâhî taalluk etmedikçe günahı nisbetinde ceza çektikten sonra cehennemden çıkarılıp cennete gönderilir" demekten başka bir söz kalmamış olur ki, bizim de demek istediğimiz budur.

Dolayısıyla Allah-u Tealâ'nın affına mazhar olmayan fasıklar günahları kadar cehennemde kalacaklarsa da, neticede imanlarının mükâfatını görmek için cennete gireceklerdir, fakat sevap imana bağlı olduğundan, imansız olarak ölenler sevaptan ve cennetten büsbütün mahrum olacaklardır.

Ayrıca bundan sonraki ayet-i celilede de bu hususta diğer bir delil ortaya konacaktır.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, bu zatların Allah-u Tealâ'ya karşı arzu ve umutları sadık (doğru) olunca, Mevlâ Tealâ onların emellerini gerçekleştirerek kendilerine mukabelede bulunmuştur. Çünkü onun sünneti (yüce âdeti) kendisinden umanı mahrum etmemek ve kendisinden bir şey bekleyeni boş çevirmemektir.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde mükâfatı onların söyledikleri söze bağlamıştır. Ancak bu sözden maksat, görür gibi inandığı şeye şahitlik etmesinden ibaret olan kalbin sözüdür. Amma şuursuz bir şekilde, kalbin yakîni ve tasdiki olmaksızın sadece dilde kalan bir sözün hiç bir sevap kazandırmayacağı aşikârdır.

Ayet: 85

EHLİ KİTAPTAN İMAN EDENLERİN KURANI DİNLEDİKLERİNDE SÖYLEDİKLERİ SÖZLERİ, İMANLARINDAN DOLAYI KENDİLERİNİ KINAYANLARA KARŞI TAKINDIKLARI TAVIRLARI VE BU YÜZDEN NAİL OLDUKLARI ECR-Ü SEVAPLARI AÇIKLAYAN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ (٥٢) وَاِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ قَالُوا اٰمَنَّا بِهِ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَا اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ (٥٣) اُولٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرَؤُنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ (٥٤) وَاِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ اَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ (٥٥) »

"Ondan (Kur'andan) **önce kendilerine kitap verdiklerimiz, ona** (Kur'ana) **da iman ederler.**

Onlara (Kur'an) **okunduğu zaman 'Biz ona iman ettik, çünkü o, rabbimizden** (gelmiş) **bir hakikattır. Şüphesiz ki biz, ondan önce de müslümanlardık ' derler.**

İşte onlara sabretmelerinden dolayı mükâfatları iki defa verilecektir. Onlar kötülüğü iyilikle savarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan infak ederler (Allah rızası için verirler).

Onlar boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler ve 'Bizim amellerimiz bize, sizin işleriniz size aittir, selâm olsun size (şerriniz dokunmasın bize) **Biz cahilleri** (kendini bilmezleri arkadaş edinmek) **istemeyiz', derler. "** *(Kasas Suresi:52-55)*

Mevlâ Tealâ, iman edenlerin mükâfatını beyan ettikten sonra, inkâr edenlerin cezasını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ (٨٦)

KELİME MANASI (86)

(وَالَّذِينَ) **O kimseler ki,** (كَفَرُوا) **kâfir oldular,** daha? (وَكَذَّبُوا) **yalanladılar,** neyi? (بِآيَاتِنَا) **bizim ayetlerimizi,** inkâr edip bizim ayetlerimizi yalan sayanlara gelince, (أُولَٰئِكَ) **işte onlar,** kimlerdir? (أَصْحَابُ الْجَحِيمِ) **cehennem ashabıdırlar** (cehennemliklerdir).

MEALİ ŞERİF

Kâfir olan ve bizim ayetlerimizi yalanlayanlar (a gelince) **işte onlar cehennem ashabıdırlar** (cehennemliklerdir).

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: **"Onlar cehennem ehlidirler."** kavl-i şerifi hasır manasını ifade etmektedir. Yani: "Cehennemlikler başkaları değil, sadece bunlardır." demektir.

Bir şeyin ehli, eşi dostu ve yaranı, ondan hiç ayrılmayıp, hep onunla birlikte olan kimseler manasına geldiğine göre: **"Kâfir olup bizim ayetlerimizi yalanlayanlar, işte onlar cehennem ehlidirler."** ifade-i celilesi, cehennemden hiç çıkmayıp devamlı onunla birlikte olma hâlinin kâfirlere mahsus bir durum olmasını gerektirir.

Bu sebeple bu ayet-i celile cehennemde ebedî kalışın, günahkâr müminler hakkında söz konusu olmadığına delâlet eden en güçlü delillerdendir.

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede bahsedilenler hayvaniyet ve şeytaniyet vasıflarının perdeleriyle örtündükleri için Allah-u Tealâ'nın kendilerini sağır ettiği, gözlerini kör ettiği, işittikleri hâlde işitmeyen, gördükleri hâlde görmeyen kimselerdir.

Allah-u Tealâ'nın: (أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ) **"Ben sizin rabbiniz değilmiyim?"** hitabında kelâmını işittirerek cevâba muvaffak kıldığı, bu sayede O'nun rububiyetine şahitlik ederek: (بَلَىٰ شَهِدْنَا) **"Evet! Biz senin Rabliğine şahitlik ederiz."** diyenler, bu ayet-i kerimede zikredilen kimselerin aksinedir.

Mevlâ Tealâ, bu zatlara âlem-i ervahta kelâmını işittirdiği gibi dünyadada kelâmının hakikatını onlara tanıtmış, böylece onlar Kur'an-ı Kerime aşık olmuşlar, kalpleri misak anında verdikleri sözü hatırlamış, bu yüzden onlar şevk ve marifet ağlayışıyla gözlerinden yaş akıtmışlardır.

Nakledildiğine göre, bir padişah Ebu Yezid el Bestamî *(Kuddise Sırruhu)* nun kabrini ziyaret ederek, onun adamlarından birine onun makamını sorunca, o kişi: "Onu gören cehenneme girmez." diye cevap verdi.

Bunu duyan padişah: "Ebu cehil peygamber *(Aleyhisselâm)* ı gördüğü hâlde cehenneme girecek de, senin şeyhini gören nasıl cehennemden kurtulur?" diye sorunca,

O kişi: "Ey sultan! Ebu Cehil Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i görmemiş, bilakis Ebu Talib'in yetimini görmüştür, eğer o, onu Allah-u Tealâ'nın resulü olarak görseydi elbette ona inanır ve ateşten kurtulurdu." diye cevap vererek, göz görüşünün muteber olmayıp, iman ve irfanın geçerli olduğuna işaret etti.

Nitekim Belkıs'ın imanı da, kendisinde bulunan irfan (hakkı tanıma) nuruyla ortaya çıkmıştır. Şöyleki o, Süleyman *(Aleyhisselâm)* ın mektubunu gördüğünde kavminin ulu'ları ile istişare edip, onlardan: "Onunla harbedelim" cevabını alması üzerine,

O: "Şüphesiz ki bu zat nübüvveti iddia etmektedir. Peygamberler ise Allah-u Tealâ'nın ikramına mazhar olmuş kullarıdır ki, onlarla kimse harbedemez." diyerek Süleyman *(Aleyhisselâm)* a imanını açıklamıştır.

Şu bilinmelidir ki, ilm-i ezelî'de kim hayra muvaffak kılındıysa bu âlemde de Allahın tevfiki (muvaffak kılması) kendisine refik (arkadaş) olmuş ve sonra bu hâl ebedîlik âleminde de sonsuza kadar devam edip gitmiştir.

Bu sebeple kul, manevî ve ruhanî zevklerle birlikte, maddi ve hissi cennete girecektir ki bu, ilm-i ezelîde atılan tohumun meyvası ve o ekinin mahsulüdür.

Nitekim: **"Allah** (-u Tealâ) **onları söyledikleri söz sebebiyle mükâfatlandırdı."** kavl-i şerifi de buna işaret etmiştir. O hâlde mümin kimsenin yakîn tahsil etmeye (şüphesiz inanç elde etmeye) çok çalışarak dünyada iken cennete girmesi gerekmektedir ki, bu peşin cennet:

(مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ) **"Tanıdıkları Hak'tan dolayı."** kavl-i şerifiyle işaret buyrulan marifet-i ilâhiye (Allah-u Tealâ'yı hakkıyla bilme) makamıdır.

Böylece insan: **"İşte onlar cehennem ashabıdır."** kavl-i şerifiyle işaret edilen, Allah'tan uzaklık ve ayrılık ateşinden kurtulabilir.

Mevlâ Tealâ, dünya lezzetlerinden sakınan hristiyan rahiplerini ve keşişlerini medhettikten sonra, müslümanların bu gibi bir ruhbaniyete meyletmeleri ihtimaline binaen onları, dünya lezzetlerini kendilerine yasak etmelerinden nehyetmek üzere şöyle buyuruyor:

يَاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا اَحَلَّ اللّٰهُ لَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُوا اِنَّ اللّٰهَ لاَيُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (٨٧)

KELİME MANASI (87)

(يَاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا)**Ey iman edenler,** (لاَ تُحَرِّمُوا) **haram kılmayın,** neyi? (طَيِّبَاتِ مَا)**o şeylerin temizlerini ki,** (اَحَلَّ) **helâl kıldı,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** (وَلاَ تَعْتَدُوا)**haddi aşmayın,** (اِنَّ اللّٰهَ) **çünkü Allah** (-u Tealâ), (لاَيُحِبُّ) **sevmez,** kimleri? (الْمُعْتَدِينَ) **sınırı aşanları.**

MEALİ ŞERİF

Ey müminler! Allah'ın size helâl ettiği temiz şeyleri (kendinize) **haram kılmayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah sınırı aşanları sevmez.**

İ Z A H A T

Ayet-i celilenin iniş sebebiyle ilgili tefsirlerde bir kaç görüş zikredilmiştir:

1 - Sahabe-i Kiramdan bir cemaatın, uyumamaya, yememeye, ve evlenmemeye karar vermeleri üzerine inmiştir. Nitekim:

٢٧٧ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) يَقُولُ: جَاءَ ثَلاَثَةُ رَهْطٍ اِلَىٰ بُيُوتِ اَزْوَاجِ النَّبِيِّ ﷺ يَسْأَلُونَ عَنْ عِبَادَةِ النَّبِيِّ ﷺ فَلَمَّا اُخْبِرُوا كَاَنَّهُمْ تَقَالُّوهَا ، فَقَالُوا: وَاَيْنَ نَحْنُ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ ؟ قَدْ غَفَرَ اللّٰهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَاَخَّرَ ، قَالَ اَحَدُهُمْ: اَمَّا اَنَا فَاِنِّي اُصَلِّي اللَّيْلَ اَبَداً ، وَقَالَ الْآخَرُ: اَنَا اَصُومُ الدَّهْرَ وَلاَ اُفْطِرُ ، وَقَالَ الْآخَرُ: اَنَا اَعْتَزِلُ النِّسَاءَ فَلاَ اَتَزَوَّجُ اَبَداً ، فَجَاءَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ: « اَنْتُمُ الَّذِينَ قُلْتُمْ كَذَا وَكَذَا؟ اَمَا وَاللّٰهِ اِنِّي لَاَخْشَاكُمْ لِلّٰهِ وَاَتْقَاكُمْ لَهُ ، لٰكِنِّي اَصُومُ وَاُفْطِرُ ، وَاُصَلِّي وَاَرْقُدُ ، وَاَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ ، فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي »

277 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Üç kişi (Rivayete göre bunlar: Ali ibni Ebi Talib, Abdullah ibni Amr ibnil Âs, Osman ibni Maz'ûn *(Radıyallahu Anhum)*) Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ailelerinin evlerine gelerek, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ibadetinden sordular.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ibadeti kendilerine haber verilince, bu ibadetleri sanki azımsayarak: "Biz nerde, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* nerede, Allah-u Tealâ O'nun geçmiş ve gelecek (de işlenmesi muhtemel olan) bütün günahlarını muhakkak affetmiştir, (dolayısıyla ona bu kadar ibadet yeterse de bizim hakkımızda böyle bir mağfiret sözü olmadığı için bizim daha fazla ibadet etmemiz gerekir)." dediler.

Onlardan biri: "Bana gelince, ben geceleri daima namaz kılacağım (hiç uyumayacağım)." dedi.

Diğeri de: "Ben her zaman oruç tutacağım ve iftar etmeyeceğim (oruçsuz olmayacağım)." dedi.

Bir diğeri de: "Ben de kadınlardan uzlet edeceğim (ayrı yaşayacağım, hiç evlenmeyeceğim)." dedi.

O sırada Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (onların yanına) çıkageldi ve: **"Şöyle şöyle söyleyen kimseler sizmisiniz? Dikkat edin! Allaha'a yemin ederim ki, sizin Allah'tan en çok korkanınız ve O'na karşı en çok takva sahibi olanınız benim.**

Bununla beraber ben (bazen) **oruç tutarım, oruçsuz da bulunduğum olur,** (geceleyin nafile) **namaz kılarım,** (gecenin bir kısmında) **uyurum, kadınlarla da evlenirim. Her kim benim sünnetimden** (bu yaşantı şeklimden) **yüz çevirirse, o benden değildir."** buyurdu. *(Buharî, Nikâh:l, No:4776, 5/1949, Müslim, Nikâh:1, No:1401, 2/1020, Nesaî, Nikâh:4, No:3217, 6/368, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:13534, 4/481, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:13448, 7/123)*

Tefsir ehli bu sebeb-i nüzûl ile ilgili rivayetleri birleştirerek şöyle bir izahta bulunmuşlardır:

٢٧٨ – قَالَ اَهْلُ التَّفْسِيرِ: ذَكَّرَ النَّبِيُّ ﷺ النَّاسَ يَوْماً وَوَصَفَ الْقِيَامَةَ فَرَقَّ لَهُ النَّاسُ وَبَكَوْا فَاجْتَمَعَ عَشَرَةٌ مِنْ اَصْحَابِهِ فِي بَيْتِ عُثْمَانَ بْنِ مَظْعُونِ الْجَمَحِيِّ ، وَهُمْ اَبُو بَكْرِ الصِّدِّيقُ (رضى الله عنه) وَعَلِيُّ بْنُ اَبِي طَالِبٍ (رضى الله عنه) ، وَعَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْعُودٍ ، وَعَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ ، وَاَبُو ذَرِّ الْغِفَارِيُّ ، وَسَالِمٌ مَوْلَىٰ اَبِي حُذَيْفَةَ ، وَالْمِقْدَادُ بْنُ الْاَسْوَدِ ، وَسَلْمَانُ الْفَارِسِيُّ ، وَ مَعْقِلُ بْنُ مُقَرِّنٍ (رضى الله عنهم) وَتَشَاوَرُوا وَاتَّفَقُوا عَلَىٰ اَنْ يَتَرَهَّبُوا وَيَلْبَسُوا الْمُسُوحَ وَيَجُبُّوا مَذَاكِيرَهُمْ ، وَيَصُومُوا الدَّهْرَ ، وَيَقُومُوا اللَّيْلَ ، وَلَا يَنَامُوا عَلَى الْفُرُشِ ، وَلَا يَاْكُلُوا اللَّحْمَ وَالْوَدَكَ ، وَلَا يَقْرَبُوا النِّسَاءَ وَالطِّيبَ ، وَيَسِيحُوا فِي الْاَرْضِ . فَبَلَغَ ذٰلِكَ رَسُولَ اللهِ ﷺ ، فَاَتَىٰ دَارَ عُثْمَانَ بْنِ مَظْعُونٍ فَلَمْ يُصَادِفْهُ ، فَقَالَ لِامْرَاَتِهِ اُمِّ حَكِيمٍ بِنْتِ اَبِي اُمَيَّةَ ، وَاسْمُهَا الْحَوْلَاءُ، وَكَانَتْ عَطَّارَةً. «اَحَقٌّ

مَابَلَغَنِى عَنْ زَوْجِكَ وَاَصْحَابِه؟» فَكَرِهَتْ اَنْ تَكْذِبَ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَكَرِهَتْ اَنْ تُبْدِىَ عَلىٰ زَوْجِهَا ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ انْ كَانَ اَخْبَرَكَ عُثْمَانُ فَقَدْ صَدَقَكَ فَانْصَرَفَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ، فَلَمَّا دَخَلَ عُثْمَانُ اَخْبَرَتْهُ بِذٰلِكَ فَاَتىٰ رَسُولَ اللهِ ﷺ هُوَ وَاَصْحَابُهُ ، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلَمْ اُنَبَّئْ اَنَّكُمُ اتَّفَقْتُمْ عَلىٰ كَذَا وَكَذَا؟ » قَالُوا: بَلىٰ يَا رَسُولَ اللهِ ، وَمَا اَرَدْنَا اِلاَّ الْخَيْرَ ، فَقَالَ ﷺ: « اِنِّى لَمْ اُؤْمَرْ بِذٰلِكَ » ثُمَّ قَالَ: « اِنَّ لاَنْفُسِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقّاً فَصُومُوا وَاَفْطِرُوا وَقُومُوا وَنَامُوا ، فَاِنِّى اَقُومُ وَ اَنَامُ وَاَصُومُ وَ اُفْطِرُ وَآكُلُ اللَّحْمَ وَالدَّسَمَ وَآتِى النِّسَاءَ ، فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِى فَلَيْسَ مِنِّى » ثُمَّ جَمَعَ النَّاسَ وَخَطَبَهُمْ فَقَالَ: « مَا بَالُ اَقْوَامٍ حَرَّمُوا النِّسَاءَ وَالطَّعَامَ وَالطِّيبَ وَالنَّوْمَ وَشَهَوَاتِ الدُّنْيَا؟ اَمَا اِنِّى فَلَسْتُ آمُرُكُمْ اَنْ تَكُونُوا قِسِّيسِينَ وَرُهْبَاناً فَاِنَّهُ لَيْسَ فِى دِينِى تَرْكُ اللَّحْمِ وَالنِّسَاءِ ، وَلاَ اتِّخَاذُ الصَّوَامِعِ ، وَاِنَّ سِيَاحَةَ اُمَّتِى الصَّوْمُ وَرَهْبَانِيَّتَهُمُ الْجِهَادُ ، اُعْبُدُوا اللهَ وَلاَ تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً ، وَحُجُّوا وَاعْتَمِرُوا وَاَقِيمُوا الصَّلاَةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ، وَصُومُوا رَمَضَانَ وَاسْتَقِيمُوا يُسْتَقَمْ لَكُمْ ، فَاِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِالتَّشْدِيدِ ، شَدَّدُوا عَلىٰ اَنْفُسِهِمْ فَشَدَّدَ اللهُ عَلَيْهِمْ فَاُولٰئِكَ بَقَايَاهُمْ فِى الدِّيَارِ وَالصَّوَامِعِ » فَاَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ هٰذِهِ الْآيَةَ .

278 - Bir gün Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* insanlara vaaz ederken kıyametten bahsedince insanlar tesirlenerek ağladılar, bunun üzerine sahabe-i kiram'dan on kişi Osman ibni Maz'ûn el Cemuhî *(Radıyallahu Anh)* ın evinde toplandılar.

Bu onkişi Ebû Bekr-i Sıddık, Ali İbni Ebî Talib, Abdullah ibni Mesud, Ebû Zerril Gifârî, Ebû Huzeyfe'nin azatlısı Sâlim, Mikdad ibni Esved, Selman-ı Farisî ve Ma'kil ibni Mukarrin *(Radıyallahu Anhum)* hazaratıdır.

Bu zatlar aralarında müşavere ederek ruhbanlaşmaya, yün giymeye, tenasül uzuvlarını kesmeye, ömür boyu oruç tutmaya, geceleri ibadetle geçirip yataklarda uyumamaya, et ve et yağı yememeye, kadınlara ve kokuya yaklaşmamaya ve yer yüzünde gezip dolaşmaya karar verdiler.

Bu haber Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ulaşınca, hemen Osman ibni Maz'un'un evine geldi, onu evde bulamayanca hanımı Ebû Ümeyye kızı Ümmü hakîm'e: **"Kocan ve arkadaşlarından bana ulaşan haber doğrumudur?"** diye sordu.

O kadın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e karşı yalan söylemek istemediyse de kocasının sırrını da açıklamayı uygun görmeyerek: "Ya Resulallah! Bunu sana Osman söylediyse doğru söylemiştir." dedi.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* geri döndü, Osman *(Radıyallahu Anh)* hanımının yanına girince hanımı ona bu durumu haber vermesi üzerine o ve arkadaşları Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna geldiler.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara: **"Şöyle şöyle yapmak üzere anlaştığınız bana bildirildi, bu doğru mu?"** buyurunca onlar: "Evet! Ey Allahın resulü, biz bununla hayırdan başka bir şey istemedik." dediler.

O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ben bununla emrolunmadım, şüphesiz ki nefislerinizin sizler üzerinde hakkı vardır. O hâlde oruç da tutun, iftar da edin** (ara da verin), **namaz da kılın uyku da uyuyun.**

Şüphesiz ki ben (gecenin bir kısmında) **namaza kalkıyorum** (bir kısmında da) **uyuyorum, bazen oruç tutuyorum arada da yiyorum, et ve yağ da yiyorum, kadınlara da yaklaşıyorum. Benim sünnetimden dönen benden değildir."** buyurdu.

Sonra insanları toplayarak onlara şöyle bir hitapta bulundu: **"Kadınları, yemeyi, kokuyu ve dünyanın şehvet** (lezzet) **lerini haram** (kendilerine yasak) **eden kavimlerin hâli nicedir? Bana gelince, Ben size keşişler ve rahipler olmanızı emretmedim, şüphesiz ki benim dinimde et** (yemey) **i ve kadınlar** (a yaklaşmay) **ı terketme, manastırlar edinme diye bir şey yoktur.**

Şüphesiz ki ümmetimin seyahati oruç, ruhbanlıkları ise cihattır. Allah'a ibadet edin. O'na hiç bir şeyi ortak koşmayın, hac yapın, ömre yapın, namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve ramazan (ayın) **ı oruçlu geçirin, dosdoğru olun ki, size de doğru davranılsın.**

Şüphesiz ki, sizden öncekiler dini kendilerine zorlaştırarak helâk oldular, onlar dini kendilerine zorlaştırdıkça, Allah da onlara zorlaştırdı (onların zorlaştırdıkları şekliyle dinlerini onlara meşrû kıldı). **işte** (bu günkü) **manastır ve kiliselerde bulunan insanlar onların kalıntılarıdır."** buyurdu.

İşte bunun üzerine Allah-u Tealâ Hazretleri bu zatlar hakkında bu ayet-i celileyi indirdi. *(Beğavî, Meâlimü't-Tenzil, 2/59, Taberî, Camiü'l-Beyan, No:12340, 45, 47, 48, 50, 51, 52, 5/9-12, İbni Ebî Hâtim, No:6689, 4/1187)*

Bu hadis-i şerifte oruç, sefer ve seyahata benzetilmiştir, zira vatanından uzakta seyahat eden bir kimse, canının istediği şeyleri elde etme imkânına malik olamayacağı gibi, oruçlu da şehvetlerinden uzak kalmaktadır. Oruçlu kimse, yemekten, içmekten ve cimadan uzak durup şehvet kapılarını kendisine kapatınca, kendisine hikmet ve marifet kapıları açılarak bir makamdan diğer bir makama, bir dereceden diğer bir dereceye intikal eder.

İşte bu intikaller ruhanî âlemdeki seyahatten ibaret olduğu için oruçlu kimse yer yüzünde seyahat eden kimseye benzetilmiştir.

Hadis-i şerifte cihat bu ümmetin ruhbanlığı kabul edilmiştir. Buna göre Allah yolunda cihat eden müminler geçmiş ümmetlerde mağaralarda yıllarca ot yiyip su içerek ibadet eden rahipler gibi kabul edilmişlerdir.

2 - Sahabeden birinin kendisine eti haram kılması üzerine inmiştir. Nitekim:

٢٧٩ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَجُلاً اَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ اِنِّي اِذَا اَصَبْتُ اللَّحْمَ انْتَشَرْتُ لِلنِّسَاءِ ، وَاَخَذَتْنِي شَهْوَتِي ، فَحَرَّمْتُ عَلَيَّ اللَّحْمَ. فَاَنْزَلَ اللهُ ﴿ يَاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا اَحَلَّ اللهُ لَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُوا اِنَّ اللهَ لاَيُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (٨٧) وَ كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللهُ حَلاَلاً طَيِّباً ... (٨٨) ﴾

279 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre: Bir adam Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ey Allah'ın resulü! Ben et yediğim zaman kadınlara karşı isteğim artıyor, şehvetim beni kaplıyor, bu sebeple ben et yemeyi kendime haram kıldım." dedi.

Bunun üzerine Allah-u Tealâ: **"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı temiz şeyleri haram saymayın ve haddi aşmayın, şüphesiz ki Allah haddi aşanları sevmez ve Allah'ın size helâl ve temiz olarak verdiği rızıklardan yeyin."** *(Maide Suresi:87-88 den)* ayet-i celilelerini indirdi. *(Tirmizî, Tefsir:6, No:3054, 5/255, Taberî, No:12354, 5/12, İbni Ebî Hâtim, No:6687, 4/1186, Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:11981, 11/350)*

3 - Abdullah ibni Ravaha, hanımı ve misafiri hakkında inmiştir. Nitekim:

٢٨٠ – عَنِ ابْنِ زَيْدٍ فِي قَوْلِهِ ﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا اَحَلَّ اللهُ لَكُمْ ﴾ قَالَ: ضَافَ عَبْدَ اللهِ بْنَ رَوَاحَةَ ضَيْفٌ،فَانْقَلَبَ ابْنُ رَوَاحَةَ وَلَمْ يَتَعَشَّ ، فَقَالَ لِاَهْلِهِ: مَا عَشَّيْتِهِ؟ فَقَالَتْ: كَانَ الطَّعَامُ قَلِيلاً ، فَانْتَظَرْتُ اَنْ تَاْتِيَ! قَالَ: فَحَبَسْتِ ضَيْفِي مِنْ اَجْلِي! فَطَعَامُكِ عَلَيَّ حَرَامٌ اِنْ ذُقْتِهِ! فَقَالَتْ هِيَ: وَهُوَ عَلَيَّ حَرَامٌ اِنْ ذُقْتَهُ اِنْ لَمْ تَذُقْهُ! وَقَالَ الضَّيْفُ: هُوَ عَلَيَّ حَرَامٌ اِنْ ذُقْتُهُ اِنْ لَمْ تَذُوقُوهُ! فَلَمَّا رَاٰى ذٰلِكَ قَالَ ابْنُ رَوَاحَةَ: قَرِّبِي طَعَامَكِ ، كُلُوا بِسْمِ اللهِ! وَغَدَا اِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَاَخْبَرَهُ ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « قَدْ اَحْسَنْتَ! » فَنَزَلَتْ هٰذِهِ الْآيَةُ ﴿ يَاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا اَحَلَّ اللهُ لَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُوا اِنَّ اللهَ لاَيُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (٨٧) ﴾ وَقَرَاَ حَتَّى بَلَغَ: ﴿ لاَيُؤَاخِذُكُمُ اللهُ بِاللَّغْوِ فِي اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْاَيْمَانَ ...(٨٩) ﴾

280 - İbni Zeyd *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Abdullah ibni Revaha *(Radıyallahu Anh)* a bir misafir geldi. O, bir yere gitmiş ve akşam yemeğinde bulunamamıştı, eve dönünce hanımına: "Sen misafire akşam yemeği vermedin mi?" diye sordu.

Hanımı da ona: "Yemek azdı senin gelmeni bekledim." diye cevap verince Abdullah *(Radıyallahu Anh)* : "Sen benim için misafire yemek vermedin ha! Senin yemeğini tadarsam bana haram olsun." dedi.

O zaman hanımı: "Sen onu tatmazsan, onu tatmak bana da haram olsun." dedi. Bunu duyan misafir de: "Siz onu tatmazsanız, onu tatmak bana da haram olsun." dedi.

Bu durumu gören Abdullah ibni Revaha *(Radıyallahu Anh)* hanımına: "Haydi getir yemeği besmele çekip yeyin." dedi. Yemekten sonra gidip durumu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e haber verince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: "(Yeminini bozup yemekle) **İyi yapmışsın.**" buyurdu. Bunun üzerine bu ayet-i celile indi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu ayet-i kerimeden başlayarak: **"Allah sizi yeminlerinizdeki lağiv sebebiyle sorumlu tutmaz, fakat kasıtlı yaptığınız yeminlerden dolayı sizi mesul tutar."** *(Maide Suresi:89 dan)* ayet-i kerimesine kadar okudu. *(Taberî, No:12353, 5/12, İbni Ebî Hâtim, No:6692, 4/1187)*

4 - Ayet-i celile, Osman ibni Maz'ûn *(Radıyallahu Anh)* ın, hanımına yaklaşmayacağına dair yemin etmesi üzerine inmiştir.

٢٨١ – عَنِ السُّدِّيِّ (رحمه الله) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ جَلَسَ يَوْماً فَذَكَّرَ النَّاسَ ، ثُمَّ قَامَ وَلَمْ يَزِدْهُمْ عَلَى التَّخْوِيفِ. فَقَالَ اُنَاسٌ مِنْ اَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ كَانُوا عَشَرَةً مِنْهُمْ عَلِيُّ بْنُ اَبِي طَالِبٍ وَعُثْمَانُ بْنُ مَظْعُونٍ مَا خِفْنَا اِنْ لَمْ نُحْدِثْ عَمَلاً! فَاِنَّ النَّصَارَىٰ قَدْ حَرَّمُوا عَلَىٰ اَنْفُسِهِمْ ، فَنَحْنُ نُحَرِّمُ! فَحَرَّمَ بَعْضُهُمْ اَكْلَ اللَّحْمِ وَالْوَدَكِ ، وَاَنْ يَاْكُلَ بِالنَّهَارِ ، وَحَرَّمَ بَعْضُهُمُ النَّوْمَ ، وَحَرَّمَ بَعْضُهُمُ النِّسَاءَ . فَكَانَ عُثْمَانُ بْنُ مَظْعُونٍ مِمَّنْ حَرَّمَ النِّسَاءَ ، وَكَانَ لاَ يَدْنُو مِنْ اَهْلِهِ وَلاَ يَدْنُونَ مِنْهُ . فَاَتَتِ امْرَاَتُهُ عَائِشَةَ ، وَكَانَ يُقَالُ لَهَا < اَلْحَوْلاَءُ > فَقَالَتْ لَهَا عَائِشَةُ وَمَنْ عِنْدَهَا مِنْ نِسَاءِ النَّبِيِّ ﷺ : مَا بَالُكِ يَا حَوْلاَءُ مُتَغَيِّرَةَ اللَّوْنِ لاَ تَمْتَشِطِينَ وَلاَ تَطَيَّبِينَ؟ فَقَالَتْ: وَكَيْفَ اَتَطَيَّبُ وَ اَمْتَشِطُ ، وَمَا وَقَعَ عَلَيَّ زَوْجِي ، وَلاَ رَفَعَ عَنِّي ثَوْباً ، مُنْذُ كَذَا وَكَذَا! فَجَعَلْنَ يَضْحَكْنَ مِنْ كَلاَمِهَا . فَدَخَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَهُنَّ يَضْحَكْنَ ، فَقَالَ: « مَا يُضْحِكُكُنَّ؟ قَالَتْ: يَا

رَسُولَ اللهِ ، اَلْحَوْلاَءُ ، سَاَلَتْهَا عَنْ اَمْرِهَا فَقَالَتْ: مَا رَفَعَ عَنِّى زَوْجِى ثَوْباً مُنْذُ كَذَا وَكَذَا! فَاَرْسَلَ اِلَيْهِ فَدَعَاهُ فَقَالَ: «مَا بَالُكَ يَا عُثْمَانُ؟ » قَالَ: اِنِّى تَرَكْتُهُ لِلّٰهِ لَكَىْ اَتَخَلّٰى لِلْعِبَادَةِ! وَقَصَّ عَلَيْهِ اَمْرَهُ . وَكَانَ عُثْمَانُ قَدْ اَرَادَ اَنْ يَجُبَّ نَفْسَهُ ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اَقْسَمْتُ عَلَيْكَ اِلاَّ رَجَعْتَ فَوَاقَعْتَ اَهْلَكَ»! فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ ، اِنِّى صَائِمٌ! قَالَ: «اَفْطِرْ»! فَاَفْطَرَ وَاَتَىٰ اَهْلَهُ . فَرَجَعَتِ الْحَوْلاَءُ اِلَىٰ عَائِشَةَ قَدِ اكْتَحَلَتْ وَامْتَشَطَتْ وَتَطَيَّبَتْ ، فَضَحِكَتْ عَائِشَةُ ، فَقَالَتْ: مَا بَالُكِ يَا حَوْلاَءُ؟ فَقَالَتْ: اِنَّهُ اَتَاهَا اَمْسِ! فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَا بَالُ اَقْوَامٍ حَرَّمُوا النِّسَاءَ ، وَالطَّعَامَ ، وَالنَّوْمَ؟ اَلاَ اِنِّى اَنَامُ وَاَقُومُ وَاُفْطِرُ وَاَصُومُ ، وَاَنْكِحُ النِّسَاءَ ، فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِى فَلَيْسَ مِنِّى! »

281 - Süddî *(Rahimehullah)* dan nakledildiğine göre: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir gün ashabı ile oturup insanlara vaaz etmiş, bu vaazında onları korkutmaktan başka bir şey söylemeyip kalkmıştı, bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabından sayıları on kişiye ulaşan, içlerinde Ali ibni Ebi Talib ve Osman ibni Maz'ûn *(Radıyallahu Anhuma)* da bulunan bir cemaat:

"Bu vaaz üzerine biz yeni bir amel yapmazsak (eski hâlimize devam edersek, bu tehditler karşısında) korkmamış (etkilenmemiş) oluruz. Hristiyanlar kendilerine bir takım lezzetleri haram kıldıklarına göre biz de haram kılalım" diyerek bazısı et ve yağ yemeyi ve gündüzleyin yemek yemeyi (oruçsuz durmayı) haram ettiler, bir kısmı uykuyu, bazıları da kadınları kendilerine yasak ettiler.

Osman ibni Maz'ûn kadınları haram edenlerden idi, bu yüzden hanımına yaklaşmıyor, hanımı da ona yanaşmıyordu. Havlâ ismindeki ailesi bir kere Aişe *(Radıyallahu Anha)* ya geldiğinde, Aişe *(Radıyallahu Anha)* ve yanında bulunan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in diğer aileleri ona: "Ey Havlâ! Niçin rengin değişik (solgun), taranmamışsın, koku sürmemişsin?" diye sordular.

O: "Şu kadar zamandır kocam benimle cima etmemiş ve elbisemi bile kaldırmamışken nasıl koku süreyim ve taranayım?" deyince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in aileleri onun bu sözüne gülmeye başladılar.

Onlar gülerlerken Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yanlarına girerek: **"Sizi güldüren nedir?"** diye sorunca, Aişe *(Radıyallahu Anha)* : "Ya Resulallah! Havlâ'ya durumunu sordum, o da 'şu kadar zamandır kocam benim elbisemi kaldırmadı (eteğime dokunmadı)' diye cevap verdi." dedi.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Osman *(Radıyallahu Anh)* ı çağırtarak: **"Ey Osman! Senin bu yaptığın nedir?"** diye sorunca,

O: "Ben sadece ibadetle meşgul olmak için bu işi bıraktım." diyerek durumunu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e anlattı. Evvelce de Osman *(Radıyallahu Anh)* kendini burmak istemişti.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Sana yemin verdim mutlaka dönüp** (gidip) **ailenle cima edeceksin."** buyurunca, O: "Ya Resulallah! Ben oruçluyum." demesi üzerine, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Orucunu aç."** buyurdu. O da orucunu bozarak ailesine gitti (onunla cima etti).

Bunun üzerine Havlâ *(Radıyallahu Anha)* gözlerine sürme çekmiş, taranmış ve koku sürmüş vaziyette Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın yanına gelince Aişe *(Radıyallahu Anha)* gülerek: "Ey Havlâ! Durumun nasıl?" diye sorması üzerine, o, kocasının dün kendisiyle cima ettiğini haber verdi.

İşte bu hadise üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kadınları, yemeği ve uykuyu kendilerine haram eden bir takım kavimlerin yaptıkları nedir? Dikkat edin! Şüphesizki ben uyuyorum ve** (gece namazına) **kalkıyorum. Bazen oruçsuz bulunuyorum, bazen oruç ta tutuyorum, kadınlarla da evleniyorum,artık benim sünnetimden dönen benden değildir."** buyurdu.

Bunun üzerine bu ayet-i celile inerek Osman *(Radıyallahu Anh)* ı kendisini burmaktan menetti ve bunun, haddi aşmak olduğunu beyan etti. Ayrıca yemin keffareti ile ilgili *(Maide Suresi:89)* ayet-i kerimesini indirerek Mevlâ Tealâ kendilerine bir şeyi haram ederek şer'an yemin etmiş sayılan bu kişilere yeminlerinden keffaret vermelerini emretti. *(Taberî, Camiü'l-beyan, No:12349, 5/11, İbni Kesir, 2/82)*

İşte bu sebeb-i nüzuller dikkate alındığında bu ayet-i celile ile daha önceki ayetler arasındaki münasebetin şu şekilde olduğu ortaya çıkar:

Allah-u Tealâ hristiyanları: (ذلك بأنّ منهم قسّيسين ورهبانا) **"Onların içinde keşişler ve rahipler vardır."** *(Maide Suresi:82 den)* diye methetmiştir. Bu rahiplerin adeti ise, dünyanın hoş ve lezzetli şeylerinden sakınmak olduğu için, Cenab-ı Hakkın onları methetmesi müslümanlara da aynı şekilde hareket etme isteğini vermişti.

Bundan dolayı Mevlâ Tealâ müslümanlara kendilerinin aynı şeyle emrolunmadıklarını anlamaları için bu ayet-i celileyi indirerek kalplerine düşen bu isteği ve akıllarına gelen bu düşünceyi ortadan kaldırmıştır.

YEME, İÇME, EVLENME VE İNSANLARDAN UZAKLAŞMAYI TERKETMEKTEN NEHYEDEN VE BU SÜNNETLERE TEŞVİK EDEN HADİS-İ ŞERİF VE RİVAYETLER:

٢٨٢ – عَنْ سَعْدِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) اَنَّ عُثْمَانَ بْنَ مَظْعُونٍ اَتَى النَّبِىَّ ﷺ فَقَالَ: ائْذَنْ لَنَا فِى الْاِخْتِصَاءِ ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « لَيْسَ مِنَّا مَنْ خَصَىٰ وَلَا اخْتَصَىٰ ، اِنَّ خِصَاءَ اُمَّتِى الصِّيَامُ » فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ ائْذَنْ لَنَا فِى السِّيَاحَةِ ، فَقَالَ: « اِنَّ سِيَاحَةَ اُمَّتِى الْجِهَادُ فِى سَبِيلِ اللهِ » قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ ائْذَنْ لَنَا فِى التَّرَهُّبِ ، فَقَالَ:

« انَّ تَرَهُّبَ اُمَّتِى الْجُلُوسُ فِى الْمَسَاجِدِ انْتِظَارَ الصَّلَاةِ »

282 - Sa'd ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Osman ibni Maz'ûn *(Radıyallahu Anh)* Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Kendimizi burmamız için bize izin ver." dediğinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Buran da, burulan da bizden değildir. Şüphesiz ki ümmetimin burulması oruçtur."** buyurdu.

O zaman o: "Ya Resulallah! Bize seyahat hususunda (dağlarda vadilerde dolaşarak insanlardan uzaklaşıp Mevlâ Tealâ ile beraber olmamıza) izin ver." deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **Şüphesiz ki ümmetimin seyahati Allah yolunda cihat etmeleridir."** buyurdu.

Bunun üzerine Osman *(Radıyallahu Anh)*: "Ya Resulallah! Madem öyle terehhübe (ibadet için köşeye çekilmeme) izin ver." deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Muhakkak ki benim ümmetimin terehhübü** (ruhbanlığı) **namazı beklemek için camide oturmalarıdır."** buyurdu. *(Beğavî, Şerhü's-Sünne, No:484, 2/370, Meâlimü't-Tenzîl, 2/59, Hatîb–i Tebrîzî, Mişkâtü'l-Mesâbîh, No:724, 1/229, Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:11304, 11/144, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:6623, 2/582, Ebu Davud, Cihat:6, No:2486, 2/7, Hâkim, Müstedrek, No:2398, 2/83)*

Urve *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Osman ibni Maz'ûn *(Radıyallahu Anh)* ın ailesinin, kocasının kendisine yaklaşmadığından şikayet etmesi üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Osman *(Radıyallahu Anh)* ile karşılaştığında:

٢٨٣ – عَنْ عُرْوَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَا عُثْمَانُ انَّ الرَّهْبَانِيَّةَ لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْنَا ، اَفَمَا لَكَ فِىَّ اُسْوَةٌ؟ فَوَاللهِ انِّى اَخْشَاكُمْ لِلهِ وَاَحْفَظُكُمْ لِحُدُودِهِ »

283 - **"Ey Osman! Şüphesiz ki rahbaniyet bizim üzerimize yazılmamış** (meşrû kılınmamış) **tır. Senin için bende bir örnek yok mudur? Vallahi şüphesiz ki ben, sizin Allah'tan en çok korkanınız ve O'nun sınırlarını en çok koruyanınızım** (böyle iken ailelerimden uzaklaşmıyorum)" buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned:25951, 10/56, Darimî, Nikâh:3, No:2092, 2/570, Abdürrazzak, Musannef. No:12591, 7/150, Taberanî, Mu'cem-i Kebir. No:8319, 9/38)*

٢٨٤ – عَنْ سَعْدِ بْنِ اَبِى وَقَّاصٍ (رضى الله عنه) يَقُولُ: رَدَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلَىٰ عُثْمَانَ بْنِ مَظْعُونٍ اَلتَّبَتُّلَ ، وَلَوْ اَذِنَ لَهُ لَاخْتَصَيْنَا .

284 - Sa'd ibni Ebi Vakkas *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **Osman ibni Maz'ûn** *(Radıyallahu Anh)* **ın kadınlardan uzaklaşma teklifini reddetmiştir, eğer ona izin verseydi elbette biz hadımlaşırdık."** buyurdu. *(Buharî, Nikâh:8, No:4786, 5/1952, Müslim, Nikâh:1, No:1402, 2/1020, Tirmizî, Nikâh:2, No:1082, 3/393, İbni Mace, Nikâh:2, No:1848, 1/593, Nesaî, Nikâh:4, No:3212, 6/366, Darimi, Nikâh:3, No:2090, 2091, 2/570, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:1588, 1/387)*

٢٨٥–عَنْ اَبِى اُمَامَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِى سَرِيَّةٍ مِنْ سَرَايَاهُ قَالَ:

فَمَرَّ رَجُلٌ بِغَارٍ فِيهِ شَيْءٌ مِنْ مَاءٍ قَالَ: فَحَدَّثَ نَفْسَهُ بِأَنْ يُقِيمَ فِي ذٰلِكَ الْغَارِ، فَيَقُوتَهُ مَاكَانَ فِيهِ مِنْ مَاءٍ ، وَيُصِيبَ مَا حَوْلَهُ مِنَ الْبَقْلِ ، وَيَتَخَلّٰى مِنَ الدُّنْيَا ، ثُمَّ قَالَ: لَوْ أَنِّي أَتَيْتُ نَبِيَّ اللهِ فَذَكَرْتُ ذٰلِكَ لَهُ ، فَإِنْ أَذِنَ لِي فَعَلْتُ ، وَإِلاَّ لَمْ أَفْعَلْ ، فَأَتَاهُ فَقَالَ: يَا نَبِيَّ اللهِ، إِنِّي مَرَرْتُ بِغَارٍ فِيهِ مَا يَقُوتُنِي مِنَ الْمَاءِ وَالْبَقْلِ ، فَحَدَّثَتْنِي نَفْسِي بِأَنْ أُقِيمَ فِيهِ وَأَتَخَلّٰى مِنَ الدُّنْيَا؟ قَالَ: فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِنِّي لَمْ أُبْعَثْ بِالْيَهُودِيَّةِ وَلاَ بِالنَّصْرَانِيَّةِ وَلٰكِنِّي بُعِثْتُ بِالْحَنِيفِيَّةِ السَّمْحَةِ ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَغَدْوَةٌ أَوْ رَوْحَةٌ فِي سَبِيلِ اللهِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا ، وَلَمُقَامُ أَحَدِكُمْ فِي الصَّفِّ خَيْرٌ مِنْ صَلاَتِهِ سِتِّينَ سَنَةً »

285 - Ebû Ümame *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber gazâlarının birinde seyahata çıkmışken bir adam, içinde bir miktar su bulunan bir mağaraya rastladı.

O anda kendi kendine o mağarada bulunan su ile etrafında bulunan yeşilliklerden yeyip içerek dünyadan uzaklaşıp orada ikamet etmeyi düşünerek: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gidip bu durumu anlatsam (iyi olur) bana izin verirse yaparım, yoksa yapmam." dedi.

Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ey Allahın Nebisi! Ben, kendisinde bana azık olacak kadar su ve yeşillik bulunan bir mağaraya uğradığımda nefsim bana dünyadan uzaklaşarak orada kalmamı söyledi (Bu hususta siz ne buyurursunuz?)" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

"Şüphesiz ki ben yahudiyet ve nasraniyetle gönderilmedim velâkin ben müsamahakâr (kolay olan) **hanîfiyyet** (islâmiyet) **ile gönderildim.**

Muhammedin nefsi yedinde (kudret elinde) **olan Allah'a yemin ederim ki, elbette Allah yolunda gündüzün evvelindeki veya sonundaki bir gidiş, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır.**

Ve elbetteki sizin birinizin (Allah yolundaki muharebe) **saf** (ın) **da duruşu altmış senelik namazından daha hayırlıdır."** buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:22354, 8/303, Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:7868, 8/216)*

٢٨٦ – عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: آخَى النَّبِيُّ ﷺ بَيْنَ سَلْمَانَ وَأَبِي الدَّرْدَاءِ ، فَزَارَ سَلْمَانُ أَبَا الدَّرْدَاءِ ، فَرَأَى أُمَّ الدَّرْدَاءِ مُتَبَذِّلَةً ، فَقَالَ لَهَا: مَا شَأْنُكِ؟ . قَالَتْ: أَخُوكَ أَبُو الدَّرْدَاءِ لَيْسَ لَهُ حَاجَةٌ فِي الدُّنْيَا . فَجَاءَ أَبُو الدَّرْدَاءِ ، فَصَنَعَ لَهُ طَعَاماً ، فَقَالَ: كُلْ ، قَالَ: فَإِنِّي صَائِمٌ ، قَالَ: مَا أَنَا بِآكِلٍ حَتّٰى تَأْكُلَ ، قَالَ: فَأَكَلَ ، فَلَمَّا كَانَ

اللَّيْلُ ذَهَبَ اَبُو الدَّرْدَاءِ يَقُومُ ، قَالَ: نَمْ ، فَنَامَ ، ثُمَّ ذَهَبَ يَقُومُ ، فَقَالَ: نَمْ ، فَلَمَّا كَانَ مِنْ اٰخِرِ اللَّيْلِ ، قَالَ سَلْمَانُ: قُمِ الْآنَ ، فَصَلَّيَا ، فَقَالَ لَهُ سَلْمَانُ: انَّ لِرَبِّكَ عَلَيْكَ حَقًّا ، وَلِنَفْسِكَ عَلَيْكَ حَقًّا ، وَلِاَهْلِكَ عَلَيْكَ حَقًّا ، فَاَعْطِ كُلَّ ذِى حَقٍّ حَقَّهُ ؛ فَاَتَى النَّبِىَّ ﷺ فَذَكَرَ ذٰلِكَ لَهُ ، فَقَالَ النَّبِىُّ ﷺ : « صَدَقَ سَلْمَانُ »

286 - Ebû Cuhayfe *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatmıştır: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Selman-ı Farisi ile Ebu'd-Derda' *(Radıyallahu Anhuma)* arasında kardeşlik akdi yaptı. Bir kere Selman *(Radıyallahu Anh)* Ebu'd-Derda'*(Radıyallahu Anh)* ı ziyarete gittiğinde onu evde bulamadı, karısı Ümmü'd-Derdâ'yı eski bir elbise içinde perişan bir hâlde görünce:

"Senin bu hâlin nedir?" diye sordu. O da: "Kardeşin Ebu'd-Derda'nın dünyada bir ihtiyacı yoktur (O, gündüz oruç tutar, gece namaz kılar, onun için benim süslenmeme gerek yoktur)" de (yip dertlen) di.

Bu sırada Ebu'd-Derda'*(Radıyallahu Anh)* geldi ve Selman *(Radıyallahu Anh)* için yemek yaptı (ve önüne getirdi). Selman *(Radıyallahu Anh)* ona: "Sen de ye." deyince, Ebu'd-Derda *(Radıyallahu Anh)* : "Ben oruçluyum." dedi.

Bunun üzerine Selman-ı Farisî *(Radıyallahu Anh)*: "(Vallahi bu orucu bozacaksın!) sen yemedikçe bende yemeyeceğim." dedi. O zaman Ebu'd-Derda *(Radıyallahu Anh)* da orucunu bozarak misafiri ile beraber yedi.

Gece olunca, Ebu'd-Derda'*(Radıyallahu Anh)* gecenin evvelinde namaza kalkmak istedi, Selman *(Radıyallahu Anh)* onu "Uyu" diyerek menetti. Ebu'd-Derda' *(Radıyallahu Anh)* da uyudu. Sonra bir daha kalkmaya davrandıysa da yine Selman *(Radıyallahu Anh)* ona: "Uyu" dedi.

Gecenin sonuna doğru Selman *(Radıyallahu Anh)*: "Şimdi kalk." dedi. (böylece kalktılar ve abdest alıp) namaz kıldılar.

Bunun üzerine Selman *(Radıyallahu Anh)* ona:

"Şüphesiz ki senin üzerinde Rabbin için bir hak vardır.
Yine senin üzerinde nefsin (kendin) **için bir hak vardır.**
Muhakkak ki senin üzerinde ailen için de bir hak vardır.
O hâlde her hak sahibine hakkını ver." dedi.

Sonra Ebu'd-Derda'*(Radıyallahu Anh)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek bu hadiseyi anlatınca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Selman doğru söylemiştir."** buyurdu. *(Buharî, Savm:49, No:1867, 2/694, Tirmizî, Zühd:6, No:2413, 4/608, Darekutnî, Sünen, 2/176, Ebu Yalâ, Müsned, No:898, 2/193, Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:285, 22/112, Sahih ibni Huzeyme, No:2144, 3/309, Ebu Nuaym, Hilyetü'l-Evliya, 1/188, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:8344, 4/457, Sahih İbni Hibban, No:320, 1/269)*

İbni Hacer-i Askalânî ve İmam-ı Aynî *(Rahimehumallah)* ın beyanlarına göre, Hadis-i şerifin son kısmı Selman *(Radıyallahu Anh)* ın sözlerinin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tarafından tasdik ve tasvip edildiğini ifade etmektedir.

Bu Hadis-i şerifte dört türlü hak zikredilmiştir:

1 - Allah hakkı,

2 - Nefis hakkı,

3 - Aile hakkı,

4 - Konu komşu vesaire gibi medenî (sosyal) haklar.

Her hak bir vazife mukabili olduğundan: "Her hak sahibine hakkını ver." emri ile bu vazifelere işaret buyurulmuştur.

İbadetle meşgul olanlardan bir kısmı dini vazifeleri alıp diğer vazifeleri bırakmaktadır. İnsan haklarını yerine getirmeye çalışanların bir kısmı da Allah haklarını zayetmektedir, halbuki doğru olan her hak sahibine hakkını vermektir.

En ufak maddelerden en heybetli kürrelere kadar bütün kâinat yaratılış gayelerine göre bir vazifenin, bir seyir ve hareketin esiri oldukları görülüp dururken, insanın bu umumi hareket kanunundan kendisini müstesna tutması hiç doğru olmaz.

Kur'an-ı Kerim bu umumi hareket ve nizamı Hâlik tealâ'ya ibadet mahiyetinde bildirmiştir. Onun için insanın ahlâkî vazifelerinin başında hadis-i şerifte buyurulduğu üzere Rabbine karşı yapacağı vazifeler gelmektedir.

Hadis-i şerif ahlâk temellerinin ana bölümlerini en veciz ve müfit (kısa ve faydalı) biçimde tesbit etmesinin dışında şu fıkhî hükümleri de beyan etmektedir:

1 - Müstehap olan ibadetlerin yapılmasının bedenî ve ruhî güçlerimizin ziyanını ve zayıflamasını mucip olmaması (gerektirmemesi) ve vacip olan aslî görevlerimizin ifasına mani olacak dereceye varmaması.

2 - Kardeşlik kurmanın meşruluğu,

3 - Kardeşleri ve tanıdıkları ziyaret etmenin dini ve medenî bir davranış olduğu,

4 - Görülen bir lüzum üzerine yabancı bir kadınla konuşmanın cevazı (serbestliği)

5 - Hayırdan ve vazifesinden gaflet eden bir müslümanın irşad edilmesi gerektiği.

٢٨٧ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ (رضى الله عنهما) : قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ : « يَا عَبْدَ اللهِ اَلَمْ اُخْبَرْ اَنَّكَ تَصُومُ النَّهَارَ وَتَقُومُ اللَّيْلَ » فَقُلْتُ : بَلَىٰ يَا رَسُولَ اللهِ ، قَالَ :

« فَلاَ تَفْعَلْ ، صُمْ وَأَفْطِرْ ، وَقُمْ وَنَمْ ، فَإِنَّ لِجَسَدِكَ عَلَيْكَ حَقّاً ، وَإِنَّ لِعَيْنِكَ عَلَيْكَ حَقّاً ، وَإِنَّ لِزَوْجِكَ عَلَيْكَ حَقّاً ، وَإِنَّ لِزَوْرِكَ عَلَيْكَ حَقّاً ، وَإِنَّ بِحَسْبِكَ أَنْ تَصُومَ كُلَّ شَهْرٍ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ ، فَإِنَّ لَكَ بِكُلِّ حَسَنَةٍ عَشْرَ أَمْثَالِهَا ، فَإِنَّ ذٰلِكَ صِيَامُ الدَّهْرِ كُلِّهِ » فَشَدَّدْتُ فَشُدِّدَ عَلَيَّ . قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ : إِنِّي أَجِدُ قُوَّةً؟ قَالَ : « فَصُمْ صِيَامَ نَبِيِّ اللهِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ وَلاَ تَزِدْ عَلَيْهِ » قُلْتُ وَمَا كَانَ صِيَامُ نَبِيِّ اللهِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ؟ قَالَ : « نِصْفَ الدَّهْرِ »

287 - Abdullah ibni Amr ibnil Âs *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle anlatıyor: "Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana: **"Ya Abdallah! Senin gündüzleyin oruç tutar geceleyin de namaz kılar olduğun** (hiç yemediğin ve uyumadığın) **bana haber verildi, bu doğru mu? "** diye sordu.

Ben de: "Evet ya resulallah" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : (öyle) **yapma!** (Bazı günler) **oruç tut,** (bazen) **iftar et** (oruç tutma), (gecenin bir kısmında) **kalk** (namaz kıl), (bir kısmında da) **uyu.**

Şüphesiz ki senin üzerinde bedenin için bir hak vardır. Muhakkak senin gözlerin için bir hak vardır. Muhakkak ki senin üzerinde hanımının da bir hakkı vardır. Elbette Senin üzerinde ziyaretçilerin için de bir hak vardır.

Şüphesiz ki, (bütün bu hakları yerine getirmekle beraber) **her ay üç gün oruç tutman sana kâfidir. Çünkü sana her bir haseneye mukabil on misli sevap olduğuna göre, şüphesiz ki bu** (her ayın üç gün orucu) **bütün sene orucu demektir."** buyurdu.

Fakat ben ibadette zorluk çıkardıkça o da bana şiddetlendirildi, şöyle ki ben: "Ya resulallah! Ben (bundan fazla ibadet yapmak ve oruç tutmak için kendimde) kuvvet buluyorum." deyince,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Öyleyse Allah'ın peygamberi Davud** *(Aleyhisselâm)* **ın orucunu tut ondan fazla tutma."** buyurdu.

Bunun üzerine ben: "Allah'ın peygamberi Davud *(Aleyhisselâm)* ın orucu ne kadardı? diye sual edince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Senenin yarısıdır."** buyurdu.

Müslim'in rivayetine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Abdullah ibni Amr ibnil Âs *(Radıyallahu Anh)* a:

« إِنَّكَ لاَ تَدْرِي لَعَلَّكَ يَطُولُ بِكَ عُمُرٌ »

"Bilemezsin belkide uzun yaşarsın (da ahir ömründe bu ibadetlere takat bulamazsın)." buyurmuştu.

Abdullah *(Radıyallahu Anh)* yaşlanıp da kendisinde eski kuvvetini bulamayınca: "Ah keşke ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in verdiği ruhsatı kabul etmiş olaydım." der dururdu. *(Buharî, Savm:54, No:1874, 2/697, Müslim, Sıyam:35, No:1159/182, 2/813, Nesaî, Savm:76, No:2390, 4/527, Ebu Davud, Sıyam:53, No:2427, 1/738, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:6891, 2/640, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:4732, 3/24)*

٢٨٨ – عَنْ عُبَيْدِ بْنِ سَعْدٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ اَحَبَّ فِطْرَتِى فَلْيَسْتَنَّ بِسُنَّتِى وَمِنْ سُنَّتِى النِّكَاحُ »

288 - Ubey ibni Sa'd *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Benim fıtratımı seven benim sünnetime uysun, nikâh da benim sünnetimdendir."** *(Abdurrezzak, Musannef, No:10378, 6/169, Ebu Yâlâ, Müsned, No:2748, 5/133, Beyhakî, Sünen, No:13451, 7/124, İbni Hacer, El Metalibu'l-Âliye, No:1586, 2/36)*

٢٨٩ – عَنْ اَبِى نَجِيحٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ كَانَ مُوسِراً لاَنْ يَنْكِحَ فَلَمْ يَنْكِحْ فَلَيْسَ مِنَّا »

289 - Ebû Necîh *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Evlenmeye** (mehir ödemeye ve evlilik masraflarını karşılamaya) **maddi gücü yetip de evlenmeyen bizden değildir."** *(İbni Ebi Şeybe, Musannef, Nikâh:1, 3/270, Beyhakî, Sünen, No:13455, 7/125, Abdurrezzak, Musannef, No:10376, 6/168, Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:920, 22/366, Evsat, No:993, 1/528)*

٢٩٠ – عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: دَخَلَ عَلىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ عَكَّافُ بْنُ بِشْرٍ التَّمِيمِىُّ ، فَقَالَ لَهُ النَّبِىُّ ﷺ: « يَا عَكَّافُ هَلْ لَكَ مِنْ زَوْجَةٍ؟ » قَالَ: لاَ، قَالَ: « وَلاَ جَارِيَةٍ؟ » قَالَ: وَلاَ جَارِيَةٍ ، قَالَ: « وَاَنْتَ مُوسِرٌ بِخَيْرٍ؟ » قَالَ: وَاَنَا مُوسِرٌ بِخَيْرٍ، قَالَ: « اَنْتَ اِذاً مِنْ اِخْوَانِ الشَّيَاطِينِ ، لَوْ كُنْتَ فِى النَّصَارىٰ كُنْتَ مِنْ رُهْبَانِهِمْ ، اِنَّ سُنَّتَنَا النِّكَاحُ شِرَارُكُمْ عُزَّابُكُمْ وَاَرَاذِلُ مَوْتَاكُمْ عُزَّابُكُمْ ، اَبِالشَّيْطَانِ تَمَرَّسُونَ ، مَا لِلشَّيْطَانِ مِنْ سِلاَحٍ اَبْلَغُ فِى الصَّالِحِينَ مِنَ النِّسَاءِ اِلاَّ الْمُتَزَوِّجُونَ ، اُولٰئِكَ الْمُطَهَّرُونَ الْمُبَرَّئُونَ مِنَ الْخَنَا ، وَيْحَكَ يَا عَكَّافُ ، اِنَّهُنَّ صَوَاحِبُ اَيُّوبَ وَدَاوُدَ وَيُوسُفَ وَكُرْسُفَ » فَقَالَ لَهُ بِشْرُ بْنُ عَطِيَّةَ (رضى الله عنه): وَمَنْ كُرْسُفُ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: « رَجُلٌ كَانَ يَعْبُدُ اللهَ بِسَاحِلٍ مِنْ سَوَاحِلِ الْبَحْرِ ثَلاَثَ مِأَةِ عَامٍ ، يَصُومُ النَّهَارَ وَيَقُومُ اللَّيْلَ ، اِنَّهُ كَفَرَ بِاللهِ الْعَظِيمِ فِى سَبَبِ امْرَأَةٍ عَشِقَهَا وَتَرَكَ مَاكَانَ عَلَيْهِ مِنْ عِبَادَةِ اللهِ –عَزَّ

وَجَلَّ- ، ثُمَّ اسْتَدْرَكَ اللهُ بِبَعْضِ مَا كَانَ مِنْهُ فَتَابَ عَلَيْهِ ، وَيْحَكَ يَا عَكَّافُ تَزَوَّجْ وَإِلاَّ فَأَنْتَ مِنَ الْمُذَبْذَبِينَ » قَالَ: زَوِّجْنِي يَا رَسُولَ اللهِ ﷺ ، قَالَ: « قَدْ زَوَّجْتُكَ كَرِيمَةَ بِنْتَ كُلْثُومٍ الْحِمْيَرِيِّ »

290 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna Akkâf ibni Bişr et Temimî isimli bir zat girdiğinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona:

"Ey Akkâf! Senin hanımın var mıdır?" diye sordu. O: "Hayır" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Cariyen de mi yok?"** diye sordu, O: "Cariyem de yok." diye cevap verdi.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sen mal bakımından zengin misin** (maddi durumun nasıldır?)." diye sorması üzerine, O: "Ben maddi yönden iyiyim." diye cevap verdi.

O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"O takdirde sen şeytanların kardeşlerindensin, hristiyanlarda olsaydın onların rahiplerinden olurdun, şüphesiz ki nikâh bizim sünnetimizdir.**

Sizin en şerlileriniz bekârlarınızdır, ölülerinizin en rezilleri de bekârlarınızdır. Şeytana mı sürtünüyorsunuz? Salih kimseler (i iğfal ve ifsat etme) de **şeytanın kadınlardan daha mubalâğalı** (tesirli ve etkili) **hiç bir silâhı yoktur, ancak evliler müstesna, onlar bu belâdan tertemiz ve arınmışlardır.**

Yazık sana ey Akkâf! Şüphesiz ki kadınlar, Eyyüb, Davud ve Yusuf *(Aleyhimüsselâm)* **ile Kürsüf'ün arkadaşlarıdır** (bu ifadede ismi geçen üç peygamber de kadınlar sebebiyle bir takım fitne ve imtihanlara maruz kalmışlardır. Yusuf *(Aleyhisselâm)* ın başına gelenler, Yusuf suresinde, Eyyüb ve Davud *(Aleyhimesselâm)* ın başına gelenler de Sâd Suresinde inşaallah zikredilecektir).

Bunun üzerine Bişr ibni Atiyye *(Radıyallahu Anh)* : "Kürsüf kimdir ya Resulallah?" diye sorunca Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Deniz sahillerinden birinde üç yüz sene Allah'a ibadet eden bir kimseydi, gündüzleri oruç, geceleri namaza devam ederdi.**

Şüphesiz ki o, bir kadına aşık olması sebebiyle büyük Allah'a küfretti ve evvelce yaptığı ibadetleri terketti, sonra Allah-u Tealâ bazı amelleri sebebiyle onu ıslâh ederek (yola getirerek) **tövbesini kabul etti.**

Yazık sana ey Akkâf! Hemen evlen, yoksa sen müzebzeb (bocalayan) **lardan olursun."** buyurdu.

Bunun üzerine Akkâf: "O hâlde beni evlendir Ya Resulallah" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Muhakkak ki seni Gülsüm-ü Himyerî'nin kızı Kerime ile evlendirdim."** buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:21506, 8/103, Abdurrazzak, Musannef, No:10387, 6/171, Beyhakî, Şuabu'l-İman, No:5480, 4/381, Taberânî, Mu'cem-i Kebir, No:158, 18/85, İbni Hacer, el-Metâlibu'l-Âliye, No:1589, 2/36, Ebu Yalâ, Müsned, No:6856, 12/?)*

٢٩١ – عَنْ اَبِى نَجِيحٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مِسْكِينٌ مِسْكِينٌ رَجُلٌ لَيْسَتْ لَهُ امْرَأَةٌ » قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ: وَاِنْ كَانَ غَنِيّاً ذَا مَالٍ؟ قَالَ: « وَاِنْ كَانَ غَنِيّاً مِنَ الْمَالِ » قَالَ: « وَمِسْكِينَةٌ مِسْكِينَةٌ امْرَأَةٌ لَيْسَ لَهَا زَوْجٌ » قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ: وَاِنْ كَانَتْ غَنِيَّةً اَوْ مُكْثِرَةً مِنَ الْمَالِ؟ قَالَ: « وَاِنْ كَانَتْ »

291 - Ebû Necîh *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Miskindir, o adam ki hanımı yoktur, miskin** (hiç bir şeyi olmayan fakir bir kimse) **dir!"** O zaman "Ya Resulallah! Bu kişi mal sahibi zengin bir kimse olsa da mı?" denilince,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Mal bakımından zengin de olsa** (o kişi miskindir)." buyurduktan sonra: **"Miskînedir, o kadın ki kocası yoktur, miskinedir."** buyurdu.

Bunun üzerine: "Ya Resulallah! O kadın zengin de olsa, yahut malı çok da olsa öyle midir?" denilince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Öyle de olsa** (miskînedir)." buyurdu. *(Beyhakî, Şuabu'l-İman, No:5483, 4/382)*

٢٩٢ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِذَا تَزَوَّجَ الْعَبْدُ فَقَدْ كَمُلَ نِصْفُ الدِّينِ فَلْيَتَّقِ اللهَ فِى النِّصْفِ الْبَاقِى »

292 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Bir kul evlenince, muhakkak ki dininin yarısı kemale ermiştir, kalan yarısında da kendisi Allah'tan korksun."** *(Beyhakî, Şuabu'l-İman, No:5486, 4/382)*

٢٩٣ – عَنْ سَعِيدِ بْنِ مُسَيِّبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: جَاءَ عُثْمَانُ بْنُ مَظْعُونٍ اِلَى النَّبِىِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ غَلَبَنِى حَدِيثُ النَّفْسِ فَلَمْ اُحِبَّ اَنْ اُحَدِّثَ شَيْئاً حَتّٰى اَذْكُرَ لَكَ ذٰلِكَ ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « وَمَا تُحَدِّثُكَ نَفْسُكَ يَا عُثْمَانُ؟ » قَالَ: تُحَدِّثُنِى نَفْسِى بِاَنْ اَخْتَصِىَ ، فَقَالَ: « مَهْلاً يَا عُثْمَانُ ، فَاِنَّ خِصَاءَ اُمَّتِى الصِّيَامُ » قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ فَاِنَّ نَفْسِى تُحَدِّثُنِى اَنْ اَتَرَهَّبَ فِى الْجِبَالِ . قَالَ: « مَهْلاً يَا عُثْمَانُ فَاِنَّ تَرَهُّبَ اُمَّتِى الْجُلُوسُ فِى الْمَسَاجِدِ ، وَانْتِظَارُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ » قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ فَاِنَّ نَفْسِى تُحَدِّثُنِى بِاَنْ اَسِيحَ فِى الْاَرْضِ . قَالَ: « مَهْلاً يَا عُثْمَانُ ، فَاِنَّ سِيَاحَةَ اُمَّتِى الْغَزْوُ فِى سَبِيلِ اللهِ وَالْحَجُّ وَالْعُمْرَةُ » قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ فَاِنَّ نَفْسِى تُحَدِّثُنِى بِاَنْ

اَخْرُجَ مِنْ مالِى كُلِّه . قالَ: « مَهْلاً يا عُثْمانُ ، فَانَّ صَدَقَتَكَ يَوْماً بِيَوْمٍ وَتَكُفُّ نَفْسَكَ وَعِيالَكَ وَتَرْحَمُ الْمِسْكِينَ وَالْيَتِيمَ وَتُطْعِمُهُ اَفْضَلُ مِنْ ذٰلِكَ » قالَ: يا رَسُولَ اللهِ فَانَّ نَفْسِى تُحَدِّثُنِى بِاَنْ اُطَلِّقَ خَوْلَةَ امْرَأَتِى. قالَ: « مَهْلاً يا عُثْمانُ فَانَّ هِجْرَةَ اُمَّتِى مِنْ هَجَرَ مَا حَرَّمَ اللهُ عَلَيْهِ ، اَوْ هاجَرَ اِلَىَّ فِى حَيَاتِى ، اَوْ زارَ قَبْرِى بَعْدَ مَوْتِى ، اَوْ مَاتَ وَلَهُ امْرَأَةٌ اَوِ امْرَأَتانِ اَوْ ثَلاثٌ اَوْ اَرْبَعٌ » قالَ: يا رَسُولَ اللهِ فَانَّ نَفْسِى تُحَدِّثُنِى اَنْ لاَ اَغْشاهَا . قالَ: « مَهْلاً يا عُثْمانُ فَانَّ الرَّجُلَ الْمُسْلِمَ اِذا غَشِىَ اَهْلَهُ فَانْ لَمْ يَكُنْ مِنْ وَقْعَتِه تِلْكَ وَلَدٌ كانَ لَهُ وَصِيفٌ فِى الْجَنَّةِ ، فَانْ كانَ مِنْ وَقْعَتِه تِلْكَ وَلَدٌ فَانْ ماتَ قَبْلَهُ كانَ لَهُ فَرَطاً وَشَفِيعاً يَوْمَ الْقِيامَةِ ، وَانْ كانَ بَعْدَهُ كانَ لَهُ نُوراً يَوْمَ الْقِيامَةِ » قالَ: يا رَسُولَ اللهِ فَانَّ نَفْسِي تُحَدِّثُنِي اَنْ لاَ آكُلَ اللَّحْمَ . قالَ: « مَهْلاً يا عُثْمانُ ، فَانِّى اُحِبُّ اللَّحْمَ وَآكُلُهُ اِذا وَجَدْتُهُ وَلَوْ سَأَلْتُ رَبِّى اَنْ يُطْعِمَنِى اِيَّاهُ كُلَّ يَوْمٍ لاَطْعَمَنِى » قالَ: يا رَسُولَ اللهِ فَانَّ نَفْسِى تُحَدِّثُنِى اَنْ لاَ اَمَسَّ طِيباً . قالَ: « مَهْلاً يا عُثْمانُ ، فَانَّ جِبْرِيلَ اَمَرَنِى بِالطِّيبِ غِبّاً وَيَوْمَ الْجُمُعَةِ لاَ مَتْرُكَ لَهُ ، يا عُثْمانُ لاَ تَرْغَبْ عَنْ سُنَّتِى فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِى ثُمَّ ماتَ قَبْلَ اَنْ يَتُوبَ صَرَفَتِ الْمَلائِكَةُ وَجْهَهُ عَنْ حَوْضِى »

293 - Said ibni Müseyyib *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Bir kere Osman ibni Maz'ûn *(Radıyallahu Anh)*, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ya Resulallah! Hadis-i Nefs bana galip oldu (nefsimin kalbime düşürdüğü vesveselere yenik düştüm), bunları sana anlatmadan hiç bir şey söylemek istemedim." deyince,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Nefsin sana ne söylüyor ey Osman!"** diye sordu. O: "Nefsim bana hadımlaşmamı söylüyor." deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Dur ey Osman! Şüphesiz ki ümmetimin hadımlaşması oruçtur."** buyurdu,

Bunun üzerine O: "Nefsim bana dağlarda ruhbanlık yapmamı söylüyor." deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Yavaş ya Osman! Şüphesiz ki ümmetimin ruhbanlığı mescitlerde oturmak, bir namazdan sonra diğerini beklemektir."** buyurdu.

Osman *(Radıyallahu Anh)* devamla: "Ya Resulallah! Nefsim bana yer yüzünde seyahat yapmamı söylüyor." deyince,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ey Osman ağır ol! Şüphesiz ki ümmetimin seyahati, Allah yolunda gazada bulunmak, hac ve ömre yapmaktır."** buyurdu. O: "Ya Resulallah! Nefsim bana malımın tamamını vermemi telkin ediyor" deyince,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"O kadar da değil ey Osman! Senin gün be gün sadaka verip, kendini ve çocuklarını** (dilenmekten) **kurtarman, miskin ve yetimlere acıyıp yedirmen, bu düşündüğünden daha üstündür."** buyurdu. O: "Nefsim bana karım Havle'yi boşamamı söylüyor." deyince,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ey Osman dur yapma! Şüphesiz ki benim ümmetimin hicreti Allah-u Tealâ'nın yasak kıldığı şeyleri terkeden yahut sağlığımda bana hicret eden veya ölümümden sonra kabrimi ziyaret eden, ya da bir veya iki, üç veya dört hanımı varken vefat eden** (lerin hicreti) **dir."** buyurdu.

Bunun üzerine Osman *(Radıyallahu Anh)* : "Nefsim bana hanımımla cima etmememi söylüyor." deyince,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Dur ey Osman! Ailenle cima etmeyi bırakma, çünkü müslüman bir kişi ailesiyle cima ettiği zaman o birleşmelerinden çocuk olmazsa kendisi için cennette bir hizmetçi olur, eğer o birleşmelerinden bir çocuk meydana gelir de, kendisinden önce ölürse, kıyamet günü onun için bir ferat** (cennette bekleyicisi) **ve şefaatçi olur, ondan sonraya kalırsa kıyamet günü kendisi için bir nur olur."** buyurdu.

Sonra Osman *(Radıyallahu Anh)* : "Ya Resulallah! Nefsim bana et yemememi söylüyor." deyince,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Yapma ey Osman! Çünkü ben eti seviyorum, bulduğum zaman da yiyorum, Rabbimden her gün bana onu yedirmesini isteseydim elbette yedirirdi."** buyurdu O:"Ya Resulallah! Nefsim bana koku sürmememi söylüyor" deyince,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ağır ol ey Osman! Şüphesiz ki Cibril bana arasıra koku sürmemi emretti, cum'a günü ise o hiç bırakılmaz, Ey Osman! Benim sünnetimden dönme, her kim benim sünnetimden döner de sonra tövbe etmeden ölürse, melekler onun yüzünü benim havzımdan çevirirler."** buyurdu. *(Hakîmi Tirmizî, Nevadirul Usûl, 4/8, İmam Cemalüddin Ebul Ferec Abdurrahman ibnül Cevzî el Bağdadî, Telbisü iblis, Sh.285, Ruhu'l-Beyan, 2/432)*

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle anlatıyor: Benî İsrailde abid bir zat vardı, bu kişi bir mağarada uzlete çekilmiş (tek başına ibadete devam etmekte) idi. Benî İsrail onun ibadetini çok takdir ederlerdi, bir kere peygamberlerinin yanında iken o zatın bahsi geçerken onu methettiklerinde peygamberleri:

٢٩٤ – « انَّهُ لَكَمَا تَقُولُونَ لَوْلاَ انَّهُ تَارِكٌ لِشَيْءٍ مِنَ السُّنَّةِ »

294 - **"Şüphesiz ki o elbette sizin dediğiniz gibidir. Fakat sünnetten bir şeyi terketmiş olmasaydı** (o da evliliktir)." buyurdu. *(Beyhakî, Şuabu'l-İman, No:7112, 5/414)*

٢٩٥ – عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ شَدَّادِ بْنِ اَوْسٍ (رضى الله عنهما) – وَكَانَ قَدْ ذَهَبَ بَصَرُهُ – قَالَ: زَوِّجُونِى فَاِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ اَوْصَانِى اَنْ لاَ اَلْقَى اللهَ اَعْزَبَاً »

295 - Zührî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Şeddad ibni Evs *(Radıyallahu Anh)*, yaşlılıktan gözünü kaybetmiş olduğu hâlde: **"Beni evlendirin! Çünkü Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bana Allah'a bekâr olarak kavuşmamam hususunda vasiyette bulundu."** dedi. *(İbni Ebî Şeybe, Musannef, Nikâh:5, 3/270)*

İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Muaz *(Radıyallahu Anh)* vefat edeceği hastalığında: **"Beni evlendirin! Çünkü ben Allah'a bekâr olarak kavuşmak istemiyorum."** dedi.

İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: **"Dünyadan bir gün bile kalsa, elbette o günde yanımda bir hanım olsun isterim."**

Ömer ibni Hattab *(Radıyallahu Anh)* bir adama: "Evlendin mi?" diye sordu, O: "Hayır" deyince, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ona: **"Sen ya ahmak veya facirsin."** buyurdu.

Vehbibni Münebbih *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: **"Bekârın hâli sahradaki rüzgarların kendisini bir o tarafa, bir bu tarafa döndürdüğü bir ağaç gibidir."** *(İbni Ebî Şeybe, Musannef, 3/271, Süyûtî, Dürrül Mensûr, 3/146, 149)*

Kurtubî, Nesefî ve Ruhu'l-Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, ulema-i kiram şöyle buyurmuşlardır: Bu ayet-i kerime ve benzerleri, bir de bu manada varid olan hadis-i şerifler mutasavvıf ve zahid (sofu ve dünyadan yüz çevirmiş) geçinerek helâl şeyleri kendilerine haram eden ve evlenmeyen kimselerin bu hareketlerini reddetmektedir. Zira onlardan her bir fırka, hak yoldan dönmüşlerdir.

İmam-ı Taberî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Allah-u Tealâ'nın mümin kullarına helâl kıldığı yiyecekler, giyecekler ve ailelerden her hangi bir şeyle faydalandığı takdirde bazı sıkıntılara düşeceğini düşünerek, hiç bir müslümanın kendisine haram etmesi caiz değildir.

Bundan dolayı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ibni Maz'ûn *(Radıyallahu Anh)* ın, ailesinden uzak durma teklifini reddetmiştir. Böylece Allah-u Tealâ'nın kullarına helâl ettiği her hangi bir şeyi terketmekte hiç bir fazilet olmadığı, fazl-u Birr'in (üstünlük ve takvanın) ancak Allah-u Tealâ'nın kullarını teşvik ettiği, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in de amel ederek ümmetine sünnet kıldığı ve o yol üzere Hulefâ-i Râşidîn'in kendisine uyduğu şeyleri işlemekle elde edileceği meydana çıkmıştır.

Yolların en hayırlısı Peygamberimiz Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yolu olduğuna göre, helâlından pamuk ve keten elbise giyme imkânı varken, sert kıl ve yün elbiselerini tercih edenlerin, kadınlara meyletmemek için et yemeyi terk edip diğer bazı kuru ve katı yiyecekleri yeyenlerin yanlışlıkları ortaya çıkmıştır.

İmam-ı Taberi *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Eğer bir kişi kuru ve katı yiyeceklerin insana zor gelmesi ve iyi yemeklere verilecek paranın muhtaç insanlara verilmesi yönünden daha üstün olduklarını zannetmekteyse, muhakkak ki onun bu düşüncesi yanlıştır.

Zira bir insanın evvelâ kendisine bakması ve rabbisinin taatına karşı kendisine yardımcı olması gerekmektedir. İnsan sağlığına beslenme eksikliğinden daha zararlı hiçbir şey yoktur. Çünkü bu durum insanın aklını bozacağı gibi, Allah-u Tealâ'nın ibadete sebep kıldığı uzuvları zayıflatıcıdır. Bu hususta doğru bilgi veren, mazereti ortadan kaldıran ve işi açıklığa kavuşturan en büyük delil, Mevlâ Tealâ'nın habibine:

« وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلاً (٨) »

"Rabbinin adını an ve (İbadetinde ondan başka herşeyden kesilerek bütün varlığınla) **yalnız O'na yönel."***(Müzzemmil Suresi:8)* şeklindeki emr-i ilâhîsidir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kendisine emredilen bu tebettül'ü (ibadete ayrılmayı) icraatıyla beyan etmiş ve bunun, mubahları terketmek manasına gelmeyip, emirleri tutup yasaklardan sakınmaktan ibaret olduğunu açıklamıştır.

Kendisinin lezzetli yemekler yediği, yirmi deve kıymetinde değerli elbiseler giydiği, çokça cima ettiği, imkân bulmadığında ise sabrettiği sahih olarak rivayet edilmiştir. *(Ebu Bekir Muhammed İbni Abdillah ibnil Arabî, Ahkâmü'l-Kur'an, 2/638)*

« ٢٩٦ – عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَأْكُلُ دَجَاجاً »

296 - Nitekim Ebu Musa el Eş'arî *(Radıyallahu Anh)*: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in tavuk yediğini gördüm."** buyurmuştur. *(Buharî, Zebâih:26, No:5198, 5/2100, Müslim, Eyman:3, No:1649/9, 3/1270, Tirmizî, Et'ime:25, No:1826, 1827, 4/271, Nesaî, Sayd:33, No:4357, 7/234, Darimî, Et'ime:22, No:1983, 1/535, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:19536, 7/129, Humeydî, Müsned, No:765, 2/337, Beyhakî, Sünen-i Kübrâ, No:19952, 10/89, Sahih ibni Hibban, No:5231, 7/336)*

« ٢٩٧ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُحِبُّ الْعَسَلَ وَالْحَلْوَاءَ »

297 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* şöyle buyurmuştur: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **balı ve helvayı severdi"** *(Buharî, Talâk:8, No:4967, 5/2017, Müslim, Talâk:3, No:1474, 2/1100, Ebu Davud, Eşribe:11, No:3715, 2/361, Tirmizî, Et'ime:29, No:1831, 4/273, İbni Mace, Et'ime:36, No:3323, 2/1104, Nesaî, Sünen-i Kübrâ, Et'ime:50-51, No:6703-6704, 4/163, Darimî, Et'ime:34, No:2003, 1/540, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:24370, 9/322, Ebu Yâlâ, Müsned, No:4741, 8/186, Sahih ibni Hibban, No:5230, 7/336)*

« ٢٩٨ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَأْكُلُ الْبِطِّيخَ بِالرُّطَبِ . »

298 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kavunu yaş hurma ile birlikte yerdi."** *(Tirmizî, Et'ime:36, No:1843, 4/280, Ebu Davud, Et'ime:45, No:3836, 2/390, İbni Mace, Et'ime:37, No:3326, 2/1104, Ebu Nuaym, Hilyeü'l-Evliya, 7/367, Beyhakî, Sünen-i Kübrâ, No:14638, 7/459)*

٢٩٩–عَنْ عَلِيِّ بْنِ اَبِى طَالِبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلْمُؤْمِنُ حُلْوٌ يُحِبُّ الْحَلَاوَةَ وَمَنْ حَرَّمَهَا عَلَىٰ نَفْسِهِ فَقَدْ عَصَى اللهَ وَرَسُولَهُ لَاتُحَرِّمُوا نِعْمَةَ اللهِ وَالطَّيِّبَاتِ عَلَىٰ اَنْفُسِكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَاشْكُرُوا فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا اَلْزَمْتُكُمْ عُقُوبَةَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ »

299 - Ali İbni Ebî Talib *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Mümin tatlıdır tatlıyı sever, onu kendisine haram eden muhakkak Allah'a ve resulüne isyan etmiştir, Allah'ın nimetini ve lezzetli şeyleri kendinize haram etmeyiniz, yeyip içip şükrediniz, eğer böyle yapmazsanız Allah'ın azabını size yapıştırırım."** *(Deylemî, Müsned-i Firdeves, No:6551, 4/177)*

« رُوِىَ: اِنَّ فِى بَطْنِ الْمُؤْمِنِ زَاوِيَةً لَا يَمْلَأُهَا اِلَّا الْحُلْوُ »

Rivayete göre: **"Müminin karnında bir köşe vardır ki, onu ancak tatlı doldurur."** *(Ruhul Beyan, 2/432)*

Bir adam Hasen-ı Basrî *(Radıyallahu Anh)* a gelerek: "Benim bir komşum var falûz (pelte tatlısı) yemez." dedi. O: "Niye" diye sorunca: "Şükrünü ödeyemeyeceğinden korktuğu için" diye cevap verdi.

Bunun üzerine İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)*: "Peki soğuk su içiyor mu?" diye sordu. O: "Evet" diye cevap verince, İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)*: "Senin komşun da çok cahilmiş, Şüphesiz ki Allah-u Tealâ'nın soğuk su nimeti falûz nimetinden daha çoktur." buyurdu.

İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* bir kere bir yemeğe çağırılmıştı, beraberinde Ferkad es Sebahî *(Rahimehullah)* ve arkadaşları bulunmaktaydı. Sofrada tavlı tavuk, falûz ve diğer renk renk yemekler vardı. Bunu gören Ferkad *(Rahimehullah)* bir kenara çekildi.

İmam-ı Hasen *(Rahimehullah)*: "Bu oruçlu mudur?" diye sorunca, "Hayır! O, rengârenk yemekleri sevmez " dediler. Bunun üzerine İmam-ı Hasen *(Rahimehullah)* ona dönerek:

« يَا فُرَيْقِدُ اَتَرَىٰ لُعَابَ النَّحْلِ بِلُبَابِ الْبُرِّ بِخَالِصِ السَّمْنِ يَعِيبُهُ مُسْلِمٌ »

"Ey Fureykıd (ferkadçık)! **Tuzsuz yağ ve elenmiş unla karışmış mumsuz balı bir müslümanın beğenmemesini** (uygun) **görüyor musun?"** dedi.

Fuzayl ibni İyaz *(Rahimehullah)* Hazretlerine: "Et ve un helvası gibi lezzetli şeyleri takvalıktan dolayı terketmenin hükmü sorulduğunda: "Züht'ten bahseden kişi keşke bunları yeseydi de haramlardan sakınsaydı, Allah-u Tealâ kişinin helâl yemesini kerih görmez." buyurduktan sonra,

Soran kişiye dönerek: **"Senin ana-babaya itaatın ve akrabayla ilişkilerin, komşunla ilgilenmen, müslümanlara acıman, öfkeni yutman, sana zul-**

medeni affetmen, sana kötülük edene iyilik etmen, eziyetlere katlanıp sabretmen nasıldır? Sen un helvası yemeyeceğine bu meseleleri yerine getirmeye bak, zira senin en ziyade muhtaç olduğun hususlar bunlardır." buyurdu.

İbnül Arabî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki, bütün bu zikredilenler dinin durumu düzgün olup mal haram olmadığı takdirdedir. Amma insanlar nazarında din terkedilip, haram yaygınlaşırsa tebettül (dünya lezzetlerinden kesilmek) daha evlâdır. Helâl mal bulunduğu takdirde ise Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sünnetine uymak daha âlâdır.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, eğer burada, "Dünya sevgisi insanların tabiatlarına ve kalplerine hakim olduğundan insan lezzetli ve hoş şeylere daldıkça onlara karşı meyli artar ve arzusu büyür.

Bu nimetler çok ve devamlı oldukça onlara karşı olan istek te o derece büyük olur. Bu ise, insanın dünyaya karşı hırsını artıracağından kişinin marifetullaha ve taata dalmasına, ahiret saadetlerini istemesine engel olur.

Dünyanın lezzetli şeylerinden yüz çeviren kimsenin bu hâli ne kadar tam ve devamlı olursa, insanın dünyaya meyli ve rağbeti de o nisbette zayıf ve az olur. İşte o zaman nefis, marifetullahı aramaya ve Allah'a hizmete dalmaya zaman ve imkân bulur.

Hâl böyle iken: "Allah-u Tealâ'nın müminleri ruhbaniyet (dünyadan uzaklaşmak) tan nehyetmesindeki hikmet nedir?"denilecek olursa, buna bir kaç yönlü cevap verilebilir.

1 - Evvelâ belirtelim ki burada yasaklanan aşırı ruhbanlık, hoş ve mubah olan lezzetlerden tamamen sakınmadır. Zira bu hâller, uzuvların reisi durumunda olan kalbin ve beynin zayıflamasına sebep olacağından bu durumda tefekkür kabiliyeti zarar görür ve akıl karışır.

Saadetlerin en mükemmelinin ve kurubât (Allah'a yaklaştıranlar) ın en büyüğünün marifetullah (Allah'ı bilmek) olduğunda hiç şüphe yokken, aşırı ruhbanlık yukarıda beyan edildiği üzere aklı karıştırarak böyle bir zarara sebebiyet verdiği için Mevlâ Tealâ bunu yasaklamıştır.

2 - Nefsin hissî (maddî) lezzetleri elde etmekle meşgul olmasının, aklî (manevî) saadetleri kemale erdirmeye mani oluşu, zayıf olan nefisler hakkında kabul gören bir husustur. Amma müsta'lî (yüce) ve kâmil (olgun) nefislere gelince, bunların maddî işlerle meşgul olmaları manevî saadetleri kazanmalarına mani olmaz. Zira biz bazen zayıf olan nefislerin bir işle meşgul iken başka bir şeyle meşgul olmasının mümkün olmadığını görmekteyiz.

Nefis ne kadar güçlü ise, bu durum da o kadar fazla olur, hâl böyle olunca ruhbanlıkta aşırı gitmek nefiste bulunan bu türlü zayıflığın ve noksanlığın delili olmuş olur. Kemal (olgunluk) ise, her iki tarafın (beden ve ruhun) haklarını bihakkın îfa ederek (tam manasıyla yerine getirerek) insanlar arasında bulunmaktadır.

3 - Maddî lezzetleri tam manasıyla tatmak isteyen kimsenin bundan maksadı manevî lezzetleri tamamlamaya bundan yardım sağlamaktır. Çünkü bu kimsenin riyazat ve mücahedesi (nefisle mücadelesi) maddî lezzetlerin tamamından yüz çevirenin cihadından daha üstündür.

Zira nefsi tamamen ibadete yönlendirmek daha kolay olup, kısmen taata yöneltip kısmen de dünya lezzetleriyle meşgul etmek daha güç ve zor olacağından, bu durumda kemal daha tamam olur.

4 - Tamamen ruhbanlık dünyanın harabolmasına ve neslin kesilmesine yol açar.Halbuki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buna razı olmayıp neslin çoğalmasını istemiştir. Nitekim:

٣٠٠-عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: كَانَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ يَأْمُرُ بِالْبَاءَةِ وَيَنْهىٰ عَنِ التَّبَتُّلِ نَهْياً شَدِيداً وَيَقُوْلُ: «تَزَوَّجُوا الْوَدُوْدَ الْوَلُوْدَ اِنِّى مُكَاثِرٌ بِكُمُ الْاَنْبِيَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

300 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* evlenmeyi emreder, evlenmemeyi şiddetlice meneder ve: " (Kocasını) **çok seven ve çok doğuranla evlenin, şüphesiz ki ben kıyamet gününde peygamberlere sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim."** buyururdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:13570, 4/488, Ebu Davud, Nikâh:4, No:2050, 1/625, Nesaî, Nikâh:11, No:3227, 6/373, İbni Mace, Nikâh:1, No:1847, 1/592, Hakim, Müstedrek, No:2685, 2/176, Ebu Nuaym, Hilyetü'l-Evliya, 3/62)*

Amma marifetullah'a, mehabbetullah'a ve ibadetlere devam etmekle beraber dünya lezzetlerinden istifade etmek, iki cihanın da ma'mur olmasını kazandıracağından bu hâlin son derece mükemmel olduğunda hiç bir şüphe yoktur.

İmam-ı Kaffâl *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, bu ayet-i celile, bu sure-i celilenin başında geçen:

« يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اَوْفُوْا بِالْعُقُوْدِ ... (١) »

"Ey iman edenler! Ahitleri yerine getirin." *(Maide Suresi:1 den)* ayet-i kerimesiyle irtibatlıdır. Böylece Mevlâ Tealâ, haram kılınmış şeylerin helâl olmasını istemek caiz olmadığı gibi, helâl kılınmış şeylerin de haram kılınmasının caiz olmayacağını açıklamaktadır.

Hem bu surede, hem de En'am suresinde zikredildiği üzere Araplar, "Bahîre, Saîbe, Vasîle ve Hâm" namını verdikleri develeri Allah-u Tealâ haram kılmadığı hâlde haram sayıyorlardı, halbuki bu develer Allah-u Tealânın helâl kıldığı tayyibat'tan (hoş ve leziz şeylerden) idiler.

Yine o müşrikler Allah-u Tealâ'nın haram kıldığı lâşeyi, kanı ve diğer bazı haramları helâl addediyorlardı. İşte bu ayet-i celilesinde Mevlâ Tealâ bu sure-i celilenin başında ahitleri yerine getirmelerini emrettiği mümin kullarına, ifa etmeleri gereken ahitlerden birini daha açıklamak üzere: **"Allah'ın helâl kıldığını haram kılmamalarını; Haram kıldığı şeyleri de helâl saymamalarını."** emretmiştir.

Ayet-i celilede geçen: (لاَ تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا اَحَلَّ اللهُ لَكُمْ) **"Allah'ın size helâl kıldığı tayyibatı haram kılmayın."** kavl-î şerifine bir kaç türlü mana verilmiştir.

1 - Allah-u Tealâ'nın size helâl kıldığı şeyleri haram kılmayı itikad (inanç) haline getirmeyin" demektir ki, böyle bir inancın insanı kâfir edeceğinde hiç şüphe yoktur.

2 - Allah'ın size helâl kıldığı şeyleri yasaklamayı lisanınızla izhar etmeyin (dilinizle söylemeyin).

3 - Allah'ın helâl kıldığı şeylerden, haram kıldığı şeylerden kaçtığınız gibi kaçmayın.

Bu üç mana itikad, söz ve amel manalarına hamledilerek: "Böyle bir inanca sahip olmayın, böyle bir şey söylemeyin ve böyle bir hareket yapmayın." denmek istenmiştir.

4 - Fetvalarınızla helâlleri başkalarına haram kılmayın .

5 - "Yemin veya nezretmek (adamak) suretiyle helâl olan şeyleri haram kılmaya kendinizi zorlamayın." demektirki, bu manaya göre ayet-i celilenin bir naziri (benzeri) de:

« يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا اَحَلَّ اللهُ لَكَ ... (١) »

"Ey peygamber! Allahın sana helâl kıldığı şeyi niçin haram ediyorsun?" *(Tahrim Suresi:1 den)* ayet-i kerimesidir.

6 - "Gaspedilen şeyleri, ayırdedilmesi mümkün olmayacak bir şekilde mülkünüze karıştırmayın, bu durumda hepsi haram olacağından bu karıştırma helâl olan şeyleri haram haline getirmenin sebebidir. Necis (pis) olan şeylerin tahir (temiz) olan şeylerle karışması halinde de hüküm aynıdır.

İşte bu ayet-i celile bütün bu manalara ihtimalli olup, bu manaların hepsi ile birlikte tefsir edilmesi de uzak bir ihtimal sayılmaz. Allah-u Tealâ kelâmının manalarını en iyi bilendir.

Ayet-i celilenin sonunda geçen: (وَ لاَ تَعْتَدُوا انَّ اللهَ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ) **"Haddi aşmayın çünkü Allah-u Tealâ haddi aşanları sevmez."** kavl-i şerifiyle ilgili şu izahlar yapılmıştır:

1 - Mevlâ Tealâ hoş ve temiz olan şeyleri haram kılmayı bir zulüm ve haddi aşma muamelesi kabul ederek haddi aşmayı nehyetmiştir ki, böylece bu hükmün altına 'Helâl olan şeyleri haram kılmaktan nehyetme hükmü' ikinci defa dahil edilerek te'kid (pekiştirme) sağlanmıştır.

2 - Allah-u Tealâ hoş ve leziz şeyleri mubah kılınca 'Haddi aşmayın' hitabıyla, mubahlardan istifade etme hususunda aşırı gidilip israfa düşülmesini yasaklamıştır. Bunun bir benzeri de:

« كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلاَ تُسْرِفُوا ... (٣١) »

"Yeyin, için. İsraf etmeyin." *(Araf suresi:31 den)* ayet-i celilesidir.

3 - "Allah size lezzetli şeyleri helâl kıldığına göre, sizler bunlarla yetinin, işi haramların sınırına vardırıp da haddi aşmayın." demektir.

Bu haddi aşma sadece yiyip içme hususunda olmayıp, şeriatın bütün hükümlerinde geçerlidir. Nitekim:

٣٠١ – قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه): يُكَفَّنُ الرَّجُلُ فِى ثَلاَثَةِ اَثْوَابٍ لاَ تَعْتَدُوا ﴿ اِنَّ اللهَ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴾

301 - Ömer ibni Hattab *(Radıyallahu Anh)* : **"Erkek üç kat bezle kefenlenir, haddi aşmayın, şüphesiz ki Allah haddi aşanları sevmez."** *(İbni Ebî Şeybe, Musannef, Cenaiz:38, No:10, 3/145)* buyurarak, kefende sünnet miktarını aşmanın dahi ayet-i celilede nehyedilen haddi aşmaya dahil olduğunu belirtmiştir.

Kurtubî tefsirinde ve Ahkâm-ı Kur'an'da zikredildiğine göre, bir yiyeceği veya içeceği yahut cariyesini ya da Allah-u Tealâ'nın kendisine helâl ettiği her hangi bir şeyi kendisine haram edene ne gerektiği hususunda ulema ihtilâf etmişlerdir.

İmam-ı Malik ve Şafiî *(Rahimehumallah)* a göre, Cariye ve hanımın dışında kalan bir şey için "Bu bana haramdır" diyenin bu sözü yalan sayıldığından o şey kendisine haram olmaz ve bu yüzden kendisine hiç bir şey gerekmez, ancak Allah-u Tealâ'dan mağfiret diler.

Fakat cariyesini kendisine haram etmekle onu azat etmeye niyet etmişse o cariye hürriyetine kavuşur ve o kişinin onu azat ettikten sonra yeni bir nikâh kıymadan onunla cinsi münasebette bulunması haram olur.

Yine böylece karısına" Sen bana haramsın" diyenin karısı üç talâkla boş olur, zira Allah-u Tealâ kişiye sarih (açık) veya kinayeli (üstü kapalı) bir yolla, karısını kendisine haram kılmayı mubah kılmıştır ki, haram sözü de talâk'ın (boşamanın) kinayelerindendir.

İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* a göre, kişinin "Filân şey bana haramdır" şeklindeki sözü gerçek sayılıp keffareti gerektirir. Dolayısıyla bir şeyi kendine haram edene o şey haram olup, bir daha o şeyden istifade ettiği vakit yemin keffareti ödemesi gerekir.

Nitekim geride (280 nolu hadis-i şerifte) zikredildiği üzere Abdullah ibni Revâha *(Radıyallahu Anh)*, hanımının misafiri yedirmeyip, kendisinin gelmesini beklemesi üzerine yemeği kendisine haram etmiş, sonra misafir de yemeyince besmele çekip yemeği yemişler, daha sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gidip durumu haber verdiklerinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* da bunu tasvip etmişti.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın rivayetinde belirtildiği üzere onlar: "Ya Resulallah! Yeminlerimizi ne yapacağız?" diye sorduklarında, bundan sonraki yemin keffaretini beyan eden Maide Suresi 89. ayet-i kerimesi inerek onlara yeminlerini bozdukları takdirde ne yapmaları gerektiğini beyan etmiştir. *(Ebu Bekir ibnül Arabî, Ahkâmü'l-Kur'an, 2/638)*

Bu rivayetten de açıkça anlaşıldığına göre, Sahabe-i Kiram *(Radıyallahu Anhum)* yemeği kendilerine haram etme ifadelerinin yemin hükmünü taşıdığını anlayarak, bu hususta Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e sual ettiklerinde, Mevlâ Tealâ, buna göre kendilerine cevap mahiyetinde yemin keffareti ile ilgili ayet-i kerimeyi indirmiştir ki bu, Hanefi mezhebinin bu hususta ki görüşünün doğruluğuna dair en kuvvetli delillerdendir.

Ayrıca Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* cariyesi Mariye'yi veya balı kendisine haram ettiğinde Mevlâ Tealâ:

« يَا اَيُّهَا النَّبِىُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ ... (١) »

"Ey peygamber! Allahın sana helâl kıldığını niçin haram ediyorsun?" *(Tahrim Suresi:1 den)* buyurduktan sonra:

« قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ اَيْمَانِكُمْ وَاللّٰهُ مَوْلٰيكُمْ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ (٢) »

"Muhakkak ki Allah, yeminlerinizi (keffaretle) **çözmenizi size farz** (meşrû) **kılmıştır. Allah** (-u Tealâ) **sizin Mevlâ** (yardımcı) **nızdır. O, ziyade bilendir, çok hikmet sahibidir."** *(Tahrim Suresi:2)* buyurarak, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in haram kılma ifadesini yemin olarak adlandırmıştır.

Karısını kendisine haram edenin hükmü hakkında ulema onbeş görüş üzere ihtilâf etmişlerdir. Ancak İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* a göre haram kılma ifadesiyle boşamaya niyet edenin bu niyeti muteber olup karısı boş olur, bu niyetle söylemeyenin ise, bu sözü yemin kabul edilerek ailesine yaklaşması için yemin keffareti ödemesi gerekir. *(Ebu Bekir ibnül Arabî, Ahkâmü'l-Kur'an, 4/1846)*

Bu hususta daha geniş malûmat tahrim Suresinin tefsirinde inşaallah gelecektir. Allah-u Tealâ oraya ulaşmayı bize kolay etsin. Âmin.,

İmam-ı Cessas *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, bir yemeği veya cariyeyi kendisine haram eden kişi o yemekten yediği takdirde hânis (yeminini bozmuş) olur. Yine bu durumda cariyesi ile cima etse kendisine keffaret-i yemin gerekir.

Ulema: "Vallahi bu yemeği yemeyeceğim" diyen ile, "Bu yemeği kendime haram ettim" diyenin sözü arasında şöyle bir fark gözetmişlerdir. Haram kılma ifadesinde o yemekten az bir şey yese de yemini bozulur, yemin ifadesini kullandığında ise, hepsini yemeden hânis (yeminini bozmuş) olmaz.

Çünkü, kişinin bir yiyeceği kendisine haram etmesi: "Vallahi ben ondan hiç bir şey yemeyeceğim" demesi mesabesindedir. Allah-u Tealâ'nın diğer haram kıldıkları hususunda da tahrim (Haram kılma) lâfzının muktezası (gereği) budur. Nitekim:

« حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ ... (٣) »

"Lâşe, o (atılan) **kan ve domuz eti size haram kılındı."** *(Maide Suresi:3 den)* ayet-i celilesinde zikredilen tahrim lâfzı, lâşe'nin ve diğer haramların her bir parçasını haram kılmayı gerektirdiği gibi, insanın bir yiyeceği kendisine ha-

ram kılması da, onun en ufak bir parçasını dahi yemekle yemin keffareti gerektirir.

Bir yemeği yemeyeceğine dair Allah'ın adına açıkça yemin eden kişinin bu yemini ise, şart ve cevaplı yeminlere hamledilir, dolayısıyla "Bu yemeği yersem kölem hürdür" diyen kimse, o yemeğin tamamını yemedikçe, bir kısmını yemekle yeminini bozmuş olmaz.

Eğer burada:

« كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلاًّ لِبَنِى اِسْرَآئِيلَ اِلاَّ مَا حَرَّمَ اِسْرَآئِيلُ عَلَىٰ نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ اَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرٰيةُ ... (٩٣) »

"Tevrat'ın indirilmesinden önce, Yakub'un kendisine haram kıldıkları dışında yiyeceğin her türlüsü İsrâiloğullarına helâl idi." *(Ali İmran Suresi:93 den)* ayet-i celilesinin izahı ve eski şeriatlarda bir şeyi haram kılmanın hükmü sorulacak olursa buna şu şekilde cevap verilebilir.

Rivayete göre Yakup *(Aleyhisselâm)* ı siyatik hastalığı yakalamış, O da: Allah-u Tealâ kendisine şifa ve afiyet verdiği takdirde, en sevdiği yiyecek olan deve etini kendisine haram kılmıştı. Onun bu haram kılışı kendi şeriatında sahih (geçerli) olup, uyulması gereken bir hükümdü.

Ancak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şeriatıyla yemin keffareti verilmek suretiyle bu gibi yasaklıklar kaldırılarak, Allah-u Tealâ'nın helâl kıldığı lezzetli şeylerden istifade etmek meşrû kılınmıştır. *(Ebu Bekir Razî el Cessas, Ahkâmü'l-Kur'an, 2/565)*

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, aşırı ruhbanlık ve dünya lezzetlerinden tamamen sakınma hâli kalp ve beyin gibi aza-i reise'ye (lider uzuvlara) zafiyet vereceği gibi, dünyanın harabolmasını, ekinlerin ve nesillerin kesilmesini gerektirir.

Dünya ve ahiretin imaresi (ma'murluğu) bu ruhbaniyeti bırakıp, marifet, mehabbet ve taat'a (Allah-u Tealâ'yı bilmeğe, sevmeğe ve itaat etmeye) devam etmeye bağlı olduğundan hikmet-i ilâhiye, insanın lezzetli şeyleri kendisine haram kılmamasını gerektirmiştir.

Şu kadar var ki, ayet-i celilede geçen: (لاَ تَعْتَدُوا) **"Haddi aşmayın"** ifade-i celilesiyle her hususta itidalin lüzumuna (ölçülü gitmenin gereğine) işaret edilmiştir. Dolayısıyla yiyip içmede itidal gerektiği gibi, riyazat (aç susuz kalma) da da ölçülü olmak gerçekten memduh (övülen bir şey) dir.

Bundan dolayı kâmil mürşitler, manevî yolun başlangıcında müritlere et, yağ ve cima gibi bir takım lezzetli şeyleri bırakmasını emretmekteyseler de bu, o kişinin mizacına (bünyesine) uygun olarak ölçülü bir şekilde tatbik edilmektedir.

Şehvetlere düşkün olan İnsan tabiatını ıslah konusunda, riyazatların tesirinin büyük olduğu inkâr edilemeyecek bir gerçektir. Sülûk babında (manevî yolda yürüme konusunda) lezzetlerden sakınma cidden mühim bir iştir.

Dolayısıyla bir takım zahir erbabı (ayet ve hadislerin sırrına vakıf olmayıp dış manasıyla yetinen kimseler) bu ayet-i celileye tutunarak riyazatların tam manasıyla terkedilmesine hüküm çıkaramazlar, zira ayet-i celilede: "Allah-u Tealâ'nın helâl kıldığı lezzetli şeylerin haram kılınması" nehyedilirken, bu lezzetlere aşırı daldırarak ölçüyü kaçırmak emredilmemiştir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de Osman ibni Maz'ûn *(Radıyallahu Anh)* hazretlerine yaptığı vasiyet (tavsiye) lerinde bu söylenilenlerin bir özetine işaret buyurmuştur. O halde ey Allah yolcusu! İyi anla ve doğru yolu bul, hiç bir hususta ifrat ve tefrit'e kaçma (ne ileri git, ne de geri kal).

İmam-ı Kurtubî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, nefsi lezzetli şeylerden istifade ettirme hususunda büyüklerin görüşleri farklıdır. Onlardan bir kısmına göre nefsi inadından vazgeçirmek ve ona kolayca buyurabilmek için, onu isteklerinden menedip, şehvetlerine uymaktan engellemek daha uygundur.

Zira insan nefse her istediğini verdiği takdirde onun şehvetlerinin esiri olmuş olur. Rivayete göre Ebu Hazim *(Rahimehullah)* Hazretleri canı istediği bir meyvenin yanından geçerken: "Seninle buluşma yerimiz cennettir" derdi.

Diğer bir takım zatlara göre, nefse meşrû surette lezzetlerini tattırmak daha uygundur. Zira bu durumdaki bir nefis rahatlayacak ve isteğine ulaşmakla neşat bularak (sevinerek) ibadetlere daha istekli olacaktır.

Bazıları da orta yollu gitmenin daha uygun olacağı fikrindedirler, çünkü nefse isteklerini bazı verip bazen vermemek, geride zikredilen iki yönü de birleştirmek anlamına geleceğinden böyle bir hareketin hiç bir kınamaya maruz kalmayacak ölçülü bir davranış olduğunda şüphe yoktur.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, kişinin kendisine tayin edilen çizgide durması saadet emarelerinden (bahtiyarlık alâmetlerinden) dir. Böyle bir kişi hak tealâ bir şeyi kendisine mubah ederse onu kabul ederek huşû' ile mukabele eder (saygı ile karşılar), kendisine bir şeyi yasak ederse de sınırda durur, inkâra kalkışmaz.

Allah-u Tealâ'nın mubah kıldığı lezzetlerden biri de halvet vatanlarında nesim-i kurb ile istirvah (İnsanlardan uzaklaşıp, Mevlâ Tealâ ile tenhada kalarak manevî yakınlık rüzgarlarının esintileriyle rahatlamak) tır. Kişinin bu zevki kendisine haram etmesi de uzlet ve halveti terkedip, hiltat ve işreti (insanlarla karışıp görüşmeyi) tercih etmesidir ki işte bu, büyük bir haddi aşma ve aşikâre bir hüsrandır.

İmam-ı Kuşeyrî *(Kuddise Sırruhu)* nun bu beyanı, yemekten içmekten daha ziyade yemeyip içmeyip ibadet etmekten lezzet alan velilere işaret etmektedir. Nasıl ki Mevlâ Tealâ, umum kullarına lezzetli şeyleri kendilerine haram kılmamalarını emrettiyse, bu dostlarına da en çok lezzet aldıkları riyazat ve uzlet makamlarından kendilerini mahrum etmemelerini emretmektedir.

Böylece avama (sıradan insanlara) emredilen şey, havasa (seçkin kullara) yasaklanmaktadır, zira her iki fırkanın da lezzet aldığı şeyler çok farklı olduğundan her sınıfa, lezzet aldığı şey ne ise, onu kendisine haram kılmaması emredilmektedir.

Allah-u Tealâ bizleri de dünya lezzetlerinden ziyade, ibadet ve marifetiyle zevklenen dostlarına ilhak eylesin. Âmin..,

ALLAH-U TEALA'NIN YER YÜZÜNDE OLAN TEMİZ VE LEZZETLİ ŞEYLERİ HELAL KILDIĞI VE BUNLARI HARAM KILMAYA KİMSENİN YETKİSİ OLMADIĞINI BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« هُوَ الَّذِى خَلَقَ لَكُمْ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعاً ... (٢٩) »

"O (Allah-u Tealâ), **yerde ne varsa, hepsini sizin** (istifadeniz) **için yarattı...,"** *(Bakara Suresi:29 dan)*

« يَسْئَلُونَكَ مَاذَا اُحِلَّ لَهُمْ قُلْ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ ... (٤) »

"(Habibim!) **Kendileri için nelerin helâl kılındığını sana soruyorlar, de ki: Bütün tayyibat** (iyi ve temiz şeyler) **size helâl kılınmıştır..,"** *(Maide Suresi:4 den)*

« اَلْيَوْمَ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ ... (٥) »

"**Bu gün size tayyibat** (hoş ve temiz rızıklar) **helâl kılınmıştır..,"** *(Maide suresi:5'den)*

« قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللهِ الَّتِى اَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِىَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كَذَالِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (٣٢) »

"(Habibim!) **De ki: Allahın, kulları için** (ortaya) **çıkarttığı** (yarattığı) **süsü ve temiz rızıkları haram kılan kimdir? De ki: O** (rızıklar) **dünya hayatında** (kâfir-mümin demeden herkesin), **kıyamet gününde ise sadece müminlerindir. İşte bilen bir topluluk için ayetleri böyle tafsil ediyor** (ayrıntılı bir şekilde açıklıyor) **uz."** *(Araf Suresi:32)*

Mevlâ Tealâ, helâlları haram kılmayı yasakladıktan sonra, helâl ve temiz şeylerden yemeyi emretmek üzere şöyle buyuruyor:

وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالاً طَيِّباً وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِى اَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ (٨٨)

KELİME MANASI (88)

(وَكُلُوا) **Yeyin,** neden olduğu halde? (مِمَّا) **o şeyden ki,** (رَزَقَ) **rızık olarak verdi,** kime? (كُمْ) **size,** kim? (اللّٰهُ) **Allah,** yani Allah'ın size verdiği rızıklardan yeyin, neyi? (حَلَالاً) **helâlı,** öyle helâl ki, (طَيِّباً) **ter temiz,** (وَاتَّقُوا) **ve korkun,** kimden? (اللّٰهَ) **Allah'tan,** (الَّذِى) **öyle Allah ki,** (اَنْتُمْ) **siz,** kime? (بِهِ) **ona,** kimlersiniz? (مُؤْمِنُونَ) **inanıcılarsınız.**

MEALİ ŞERİF

Allah'ın size rızık olarak verdiği şeylerden helâl ve temiz olanını yeyin ve kendisine iman etmiş bulunduğunuz Allah'tan korkun.

İ Z A H A T

Fahrurrazî, Beğavî, Kurtubî, Hâzin ve Ruhu'l-Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen **"Yeyin"** ifadesi bir emir sîğası olup, bu emrin zahiri vücup (yemenin farz oluşunu) ifade etmekteyse de, ayet-i celilede bu emir ibaha (yemenin serbestliğini ifade etmek) içindir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilede: (كُلُوا مَا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ) "Allah'ın size rızık olarak verdiği şeyleri yeyin." buyurmamış, velâkin: (كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ) **"Allah'ın size rızık olmak üzere verdiği şeylerden yeyin."** buyurmuştur ki, burada (مِنْ) harfi cerri teb'îz manasını ifade ettiğinden dolayı sanki burada: "Size verilenlerin bazısını yemekle iktifa edin (yetinin); diğer bazı kısımları da sadaka ve hayır yerlerine harcayın." buyrulmak istenmiştir.

Böylece bu ifade-i celile: (كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلاَ تُسْرِفُوا) **"Yeyin, için. İsraf etmeyin"** *(Araf Suresi:31'den)* ayet-i celilesinde olduğu gibi israfı terketmeye bir irşad ve teşvik mahiyetindedir.

Bu ayet-i celile, ehl-i sünnet âlimlerinin: "Helâl gibi haram da rızıktır" şeklindeki görüşlerinin bir delilidir. Zira Allah-u Tealâ bu ayet-i celilesinde yeme iznini helâl ve hoş olan rızka tahsis etmiştir. Şayet rızık bazen helâlin gayrinden olmasaydı, böyle bir tahsis ve takyid (özelleştirme ve kayıtlama) nın hiç bir manası olmazdı. Nitekim "Emâlî" de:

« وَ اِنَّ السُّحْتَ رِزْقٌ مِثْلَ حِلٍّ * وَاِنْ يَكْرَهْ مَقَالِى كُلُّ قَالِ »

"Haram da helâl gibi bir rızıktır.

Bu sözümü her kızgın kimse beğenmese de (bu böyledir)." buyurulmuştur.

Helâl olan rızıktan her türlü intifa (faydalanma) caizse de, faydalanmanın en önemli şekli yemek olduğundan, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde özellikle yemeyi zikretmiştir.

Abdullah ibni Mubarek *(Radıyallahu Anh)* ın ifadesine göre, **Helâl:** Şeriatın müsaade ettiği meşrû yollardan kazanılan şeydir. **Tayyib:** ise insanı besleyen, büyüten yararlı ve faydalı hoş ve temiz yiyeceklerdir. Toprak ve çamur gibi, insana yararı olmayan şeyleri yemek ise tedavinin dışında mekruhtur.

Ayet-i celilede helâl tayyib ile kayıtlanarak, yenilecek şeylerin dînen helâl olması gerektiği gibi, insan tabiatının tiksindiği bir şey olmayıp, tayyib yani can çekerek, seve seve yenecek bir şey olması gerektiğine işaret edilmiştir.

Nitekim Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, hayvanın böbreği, idrar torbası, tenasül uzvu gibi pisliğe yakın bölgelerini yemediği, kol bölgeleri gibi pislikten uzak kısımları tercih ettiği rivayet edilmiştir.

٣٠٢ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَكْرَهُ مِنَ الشَّاةِ سَبْعاً: اَلْمَرَارَةَ ، وَالْمَثَانَةَ ، وَالْمَحْيَاةَ ، وَالذَّكَرَ ، وَالْاُنْثَيَيْنِ ، وَالْغُدَّةَ ، وَالدَّمَ ، وَكَانَ اَحَبُّ الشَّاةِ اِلَىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ مُقَدَّمَهَا . قَالَ: وَاُتِيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِطَعَامٍ ، فَاَقْبَلَ الْقَوْمُ يُلْقِمُونَهُ اللَّحْمَ ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اَطْيَبَ اللَّحْمِ لَحْمُ الظَّهْرِ »

302 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "Koyunun yedi yerini kerih görür, yemek istemezdi. Bunlar da: Safra kesesi, idrar torbası, dişilik uzvu, erkeklik uzvu, hayalar, bezeler ve kandır. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in koyunun en sevdiği tarafı (kol ve boyun gibi) ön kısmıydı.

Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yemek getirildiğinde sahabe-i kiram ona elleriyle et yedirmeye başladıklarında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Etin en güzel yeri sırt etidir."** buyurdu. *(Taberanî, Mu'cem-i Evsat:9476, 10/217, Abdürrezzak, Musannef:8771, 4/535, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Dahâyâ:111, No:19700, 10/12, Ebu Davud, Merâsîl:465, Sh.326, Ahmed ibni Hanbel, Müsned:1744, 1/436)*

Bu rivayette geçen kandan maksat: Atılan kan olmaması gerekir, zira onun haramiyetine dair nas (ayet-i kerime) bulunduğu için burada dalak ve ciğer gibi kanla fazlaca teması bulunan, kanın toplandığı uzuvların yenmesinin kerahatine işaret edilmiştir. *(Zebîdî, İthaf, 6/19)* Nitekim:

٣٠٣ – عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهم) قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَعَافُ الطِّحَالَ .

303 - Cafer ibni Muhammed'in babasından rivayetine göre: **Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **dalağı sevmezdi.** *(Abdürrezzak, Musannef, No:8773, 4 /536)*

٣٠٤ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) كَانَ يَكْرَهُ الْكُلْيَتَيْنِ لِمَكَانِهِمَا مِنَ الْبَوْلِ .

304 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **idrarla münasebeti olduğu için böbrekleri** (yemeği) **sevmezdi."** *(Ali el Müttakî, Kenzül Ummal, No:18216, 7/110, Kastalânî, Mevahib-i Ledünniye, 2/396)*

Bu rivayetlerden dalak, ciğer ve böbrek gibi uzuvların yenmesinin haram olduğu anlaşılmamalıdır. Zira onların helâl olduğuna dair diğer hadis-i şerifler ve rivayetler mevcuttur. *(Ruhul Furkan, 6/224, No:144)*

Ancak buradan anlaşılan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, hayvanın pislik ve kanla münasebeti fazla olan ve o bölgelere yakın olan uzuvları yemek istemediği ve pislikten uzak olan kol ve boyun gibi bölgelere rağbet ettiği hususudur. Nitekim:

٣٠٥ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ وَ عَائِشَةَ (رضى الله عنهما) قَالاَ: اُتِىَ النَّبِىُّ ﷺ بِلَحْمٍ فَرُفِعَ اِلَيْهِ الذِّرَاعُ وَكَانَتْ تُعْجِبُهُ فَنَهَسَ مِنْهَا –مَا كَانَ الذِّرَاعُ اَحَبَّ اللَّحْمِ اِلىٰ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَلٰكِنْ كَانَ لاَ يَجِدُ اللَّحْمَ اِلاَّ غِبًّا ، فَكَانَ يَعْجَلُ اِلَيْهِ لاَنَّهُ اَعْجَلُهَا نُضْجًا–.

305 - Ebu Hureyre ve Aişe *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre: **Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e et getirilerek kol kısmı kendisine verildi. Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ondan hoşlanır ve onu ağzıyla sıyırırdı. Kol, Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in en çok sevdiği et değildi, ne var ki eti pek seyrek bulduğundan ve kol daha çabuk piştiğinden kendisine önce getirilirdi.** *(Tirmizî, Et'ime:34, No:1837, 1838, 4/277, Buharî, Enbiya:5, No:3162, 3/1215, Müslim, Iman:84, No:194, 1/184, İbni Mace, Et'ime :28, No:3307, 2/1099)*

İmam-ı Kastalânî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, bu rivayette yenecek gıdalarda üç şeyi gözetmek gerektiğine işaret vardır:

1 - Faydasının ve kuvvete tesirinin fazlalığı,

2 - Mideye hafif gelmesi,

3 - Hazmının kolay olması.

Bundan dolayı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* eti ve koyun etinin gerdan, kol ve pazu kısımlarını tercih ederdi. *(Mevahib, 2/396)*

Fahrurrazi ve Ruhu'l-Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, Bu ayet-i celile Allah-u Tealâ'nın herkesin rızkını tekeffül ettiğine (üstlendiğine) delildir, zira O, her kulun rızkına kefil olmasaydı: **"Allah-u Tealâ'nın size rızık olarak verdiği şeylerden yeyin."** buyurmazdı.

Kişinin rızkını Allah-u Tealâ üstlendiğine göre onu talebetmek (aramak) hususunda aşırı hırslı davranmamak, haramlara düşmemek, Allah-u Tealânın vaadine ve ihsanına (sözüne ve iyiliğine) güvenmek gerekir. Bundan dolayı:

٣٠٦ – عَنْ جابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَيُّهَا النَّاسُ! اتَّقُوا اللهَ وَاَجْمِلُوا فِى الطَّلَبِ فَاِنَّ نَفْساً لَنْ تَموتَ حَتّىٰ تَسْتَوْفِيَ رِزْقَهَا ، وِاِنْ اَبْطَأَ عَنْهَا . فَاتَّقُوا اللهَ وَاَجْمِلُوا فِى الطَّلَبِ . خُذُوا مَا حَلَّ ، وَدَعُوا ما حَرُمَ »

306 - Cabir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ey insanlar! Allah-u Tealâ'dan korkun ve rızkınızı aramak hususunda güzel davranın** (meşrû yollardan sapmayın, dünyalığı istemekte ölçülü olun), **zira rızkı gecikse bile, tamamını almadıkça hiç bir nefis asla ölmeyecektir. O hâlde Allah'tan korkun ve** (rızkınızı) **aramakta güzel davranın. Helâl olanı alın haram olanı bırakın."** buyurmuştur. *(İbni Mace, Ticârât:2, No:2144, 2/725, Hakim, Müstedrek, No:7924, 4/361)*

٣٠٧ – عَنْ اَبِى حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَجْمِلُوا فِى طَلَبِ الدُّنْيَا فَاِنَّ كُلاًّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ »

307 - Ebu Humeyd es Sâidî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Dünyayı talebetmekte güzel davranın** (ölçülü olun, harama kaçmayın), **çünkü herkes kendisi için yaratılmış olan** (rızk) **a müyesser** (hazırlatılmış durumda) **dır."** *(İbni Mace, Ticârât:2, No:2142, 2/724, Ebû Nuaym, Hilyetü'l-Evliya, 3/265, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:10403, 5/434, Hakim, Müstedrek, No:2133, 2/4,)*

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَ اتَّقُوا اللهَ الَّذِى اَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ) **"Allah'tan korkun."** buyurarak, **"Helâl yeyin."** kavl-i şerifinden zımnen anlaşılan "Haram yemeyin" ifadesindeki yasaklamayı te'kid etmiş (pekiştirmiş), daha sonra zatını: **"Kendisine iman etmiş olduğunuz."** diye vasıflayarak bu te'kidi artırmıştır.

Çünkü Allah-u Tealâ'ya iman, insanın, O'nun çizdiği emirler ve yasaklar çerçevesi içinde kalıp sınırı aşmamasını ve Allah-u Tealâ'yı saymasını gerektirir.

İnsanların bütün gayretlerinin özeti yemek olduğundan Allah-u Tealâ helâl yemeyi emrettikten sonra kendisinden sakınılmasını tenbih etmiştir. Zira kazanmak ve yemek hususunda haramlara düşme ihtimali daha fazla olduğundan, her hususta Allah'tan sakınmak lâzımsa da yemek hususunda bu takvaya riayet daha gereklidir.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, sâfî (karışıksız) helâl, kulun yemek yerken Mevlâ Tealâ'yı müşahede üzere (görür gibi) olmasıdır. Bu makama yükselemeyip bir derece aşağı düşen kişi hiç olmazsa zikir üzere yemelidir. Zira gafletle yemek irade şeriatında (müritlik yolunda) yasaktır.

HELAL VE TEMİZ YEMEYİ EMREDEN DİĞER AYETİ KERİMELER:

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ (١٧٢) »

"Ey iman edenler! size rızık olarak verdiğimiz şeylerin tertemiz olanlarından yeyin ve eğer ancak ona ibadet ediyorsanız (size onları rızık olarak veren ve helâl eden) **Allah'a şükredin."** *(Bakara Suresi: 172)*

« فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالاً طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ (١١٤) »

"Artık Allah'ın sizi rızıklandırdığı şeylerden helâl ve temiz olarak yeyin, eğer (gerçekten) **ancak ona kulluk ediyorsanız, onun nimetine şükredin."** *(Nahıl Suresi:114)*

« يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ (٥١) »

"Ey Resuller! temiz ve helâl olan şeylerden yeyin ve güzel amel işleyin, zira ben, sizin yaptıklarınızı ziyade biliciyim." *(Mü'minun Suresi:51)*

« فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالاً طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٦٩) »

"Artık elde ettiğiniz ganimetten helâl ve hoş olarak yeyin ve Allah'tan korkun, şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir." *(Enfal Suresi:69)*

« كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَى (٨١) »

"Sizi rızıklandırdığımız şeylerin en temizlerinden yeyin, bu hususta taşkınlık (ve nankörlük) **etmeyin. Sonra, üzerinize gazabım vacip olur, benim gazabım da kimin üzerine vacip olursa, muhakkak ki o,** (helâk uçurumuna) **yuvarlanmıştır."** *(Taha Suresi:81)*

Mevlâ Tealâ, helâl olan şeyleri yemin ve adaklarla haram kılmayı yasakladıktan sonra, yeminle ilgili bazı hükümleri açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِى اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْاَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ اِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ اَهْلِيكُمْ اَوْ كِسْوَتُهُمْ اَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ اَيْمَانِكُمْ اِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا اَيْمَانَكُمْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (٨٩)

KELİME MANASI (89)

(لَا يُؤَاخِذُ) **Muaheze etmez** (sorumlu tutmaz) kimi? (كُمْ) **sizi,** kim? (اللّٰهُ) **Allah,** neyle? (بِاللَّغْوِ) **lağiv sebebiyle,** neredeki lağiv? (فِى اَيْمَانِكُمْ) **yeminlerinizde,** yani kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminleriniz sebebiyle Allah-u Tealâ sizi sorumlu tutmaz, (وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُ) **lâkin muaheze eder,** kimi? (كُمْ) **sizi,** ne sebebiyle? (بِمَا) **o şey sebebiyle ki,** (عَقَّدْتُمْ) **akdettiniz,** yani kasıt ve niyetle sağlamlaştırdınız, neyi? (اَلْاَيْمَانَ) **yeminleri,** yani bilerek yaptığınız yeminlerden sizi mesul tutar, (فَكَفَّارَتُهُ) **bunun keffareti,** nedir? (اِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ) **on fakiri yedirmektir,** neden? (مِنْ اَوْسَطِ مَا) **o şeyin ortasından ki,** (تُطْعِمُونَ) **yediriyorsunuz,** kimi? (اَهْلِيكُمْ) **ailenizi,** yani bilerek yaptığınız yemini bozduğunuz takdirde bunun cezası ya ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakiri yedirmek, (اَوْ كِسْوَتُهُمْ) **yahut onları giydirmek,** (اَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ)**ya da bir köle azadetmektir,** (فَمَنْ) **her kim,** (لَمْ يَجِدْ) **bulamazsa,** yani bu sayılan şeylerden birini bulamayanın keffareti, (فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ) **üç gün oruç tutmaktır,** (ذٰلِكَ) **işte bu,** (كَفَّارَةُ اَيْمَانِكُمْ) **yeminlerinizin keffaretidir,** ne vakitte? (اِذَا حَلَفْتُمْ) **yemin ettiğinizde,** (وَاحْفَظُوا) **koruyun,** neyi? (اَيْمَانَكُمْ) **yeminlerinizi,** yani yemin ettiğiniz vakitte yeminlerinize riayet edin, (كَذٰلِكَ) **işte böylece,** (يُبَيِّنُ) **ziyadesiyle beyan ediyor,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), kime? (لَكُمْ) **size,** neyi? (اٰيَاتِهِ) **ayetlerini** (şeriatın hükümlerini), (لَعَلَّكُمْ) **umulur ki siz,** (bu öğretme nimetine) (تَشْكُرُونَ) **şükredersiniz.**

MEALİ ŞERİF

Allah yeminlerinizdeki lağivden (kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden) **dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat sizi akdettiğiniz yeminlerle** (bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı) **muâheze eder** (mesul tutar).

Ayet: 89

Bunun da keffareti ailenize yedirmekte olduğunuzun orta (halli) **sinden on fakiri yedirmek yahut onları giydirmek veya bir köle azadetmektir. Her kim** (bunları) **bulamazsa üç gün oruç** (tutmalıdır).

İşte yemin ettiğiniz (sonra da bozduğunuz) **vakit yeminlerinizin keffareti budur. Yeminlerinizi muhafaza edin** (koruyun, gözetin). **İşte böylece Allah size ayetlerini** (dininin hükümlerini) **açıkça beyan ediyor, umulur ki** (şükrü icabeden nimetlere) **şükredersiniz.**

İ Z A H A T

Beğavî ve Taberî tefsirlerinde ibni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ) **"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı lezzetli şeyleri kendinize haram kılmayın."** ayet-i kerimesi inince, daha önce ruhbanlığı tercih ederek yemeyi, içmeyi ve güzel elbiseler giymeyi kendilerine haram kılan ve bu hususta anlaşan ve antlaşan bir takım sahabe-i kiram Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek:

"Ey Allah'ın resulü! Biz yeminlerimizi ne yapalım?" demeleri üzerine, Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirerek yeminini bozan kimsenin nasıl bir keffaret ödemesi gerekeceğini açıklamıştır. *(Camiu'l-Beyan, No:12360, 5/14)*

Ebû Malik *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Yeminler üç türlüdür,

1 - Bozulduğunda keffaret gerektiren yeminler,

2 - Bozulsalar da keffaret verilmesi icap etmeyen yeminler,

3 - Yemin edenin hiç bir şekilde sorumlu olmayacağı yeminler.

Keffaret icabeden yeminler kişinin bir şeyi yapmayacağına dair ettiği yeminlerdir ki, böyle bir iş yapıldığı takdirde keffaret gerekir. (Bu yemine: 'Yemin-i Münakide' denir).

Keffaret gerektirmeyen yeminler ise, kişinin kasıtlı bir şekilde yalan yere yaptığı yeminlerdir. Bunlarda keffaret yoktur (çünkü bu tip yemini kefaret temizlemeyeceğinden tövbe ve istiğfardan başka çıkış yolu yoktur. Böyle bir yemine: 'Yemin-i Gamûs' denir).

Kişinin sorumlu olmadığı yeminler ise, bir şeye, yemin ettiği gibi olduğu kanaatiyle yemin etmesi, daha sonra da o şeyin yemin ettiği gibi olmadığının anlaşılmasıdır. İşte buna (Yemin-i lağiv) denir ki bundan dolayı her hangi bir keffaret söz konusu değildir. *(Taberî, Camiu'l-Beyan, No:12366, 5/15)*

İbrahim *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Lağv olan yemin, kişinin konuşmalarında dilini yemine alıştırarak: "Vallahi geleceksin, Vallahi yiyeceksin, Vallahi içeceksin." gibi yemin kastetmediği sözlerdir. Bu gibi yeminler lağv sayıldığından keffaret gerektirmez. *(Süyûtî, Dürrü'l-Mensûr, 3/150)*

Aişe *(Radıyallahu Anha)* buyurmuştur ki: Keffaret gerektiren yeminler, kişinin kızgınlık veya diğer hâllerde: "Şunu yapacağım, şunu yapmayacağım" diye

ciddiyetle kalben ve lisanen yaptığı yemindir. İşte Allah-u Tealâ'nın keffareti farz kıldığı akd-i eyman (yemine azmetmek) budur.

Yemin-i lağiv ise, çekişme sırasında, şaka ve mizah anında kalbin kastı olmaksızın sadece dilde kalan konuşmalar arasında geçen yeminlerdir. *(Taberî, Camiu'l-Beyan, No:12369, Süyûtî, Dürrü'l-Mensûr, 3/151)*

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, yemin-i lağiv, kendisine bir hüküm taallûk etmeyen (bir keffaret gerektirmeyen) sürç-i lisan (dil kayması) ile vaki olmuş kasıtsız yapılan yeminlerdir.

Hanefî mezhebine göre bu, kişinin geçmişte vuku bulan bir şey hakkında doğru olduğunu zannederek yanlışlıkla yapmış olduğu bir yemindir. Zaten yemin ettiği şeyin öyle olmadığını bilerek yapılan yemin, yemin-i ğamus'tur.

Bu hususta daha geniş malûmat Bakara Suresinin 225. ayet-i kerimesinin tefsirinde (Ruhu'l-Furkan: 2/613-616) açıklanmış olduğundan burada tekrar iadesi gerekli görülmemiştir. Dolayısıyla bu ayet-i celilenin daha güzel anlaşılabilmesi için o ayet-i celilenin izahının da birlikte mutalâa edilmesi (gözden geçirilmesi) gerekmektedir.

Sonra Mevlâ Tealâ: (وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْاَيْمَانَ) **"Akdettiğiniz yeminler sebebiyle Allah** (-u Tealâ) **sizi muahaze eder."** buyurmuştur.

Akt: Yemin, söz veya ip gibi bir şeyi kuvvetlendirmek, sağlamlaştırmak ve sıkıca bağlamak anlamlarına gelmektedir. Bu fiilin sülâsî olanı da tef'îl babından geleni de, yani şeddeli veya şeddesiz okunanı da aynı manayı ifade ettikleri için burada, bizim kıraatımız olan Hafs *(Rahimehullah)* ın, Asım *(Rahimehullah)* dan rivayeti üzere şeddeli okunuşa göre tef'îl babının gerektirdiği tekrar manası söz konusu olmadığından: "Yemin tekrar etmediği için, bir defa yapılan yeminden dolayı keffaret gerekmez" şeklinde bir iddia ortaya atılamaz.

Zaten buradaki: (وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْاَيْمَانَ) **"Ta'kid ettiğiniz yeminler yüzünden Allah sizi mes'ul tutar"** cümle-i celilesindeki ta'kîd ifadesinde tekrarlanma manası söz konusu olsa da, kişinin, o yemini hem diliyle hem de kalbiyle akdetmesiyle (kararlamasıyla) bu tekrar meydana gelmiş olur.

Amma dil veya kalpten her hangi biriyle yemini akdedip, diğeriyle akdetmediği zaman o kimse yeminini bağlamış olmaz, zira kalbin kastı ve kararlılığı olmaksızın sadece dilde kalan bir yeminin geçerliliği olmayacağı gibi, kalpten geçip dil ile söylenmeyen bir yemin de keffaret gerektirmez.

Nitekim Mevlâ Tealâ:

« لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِى اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ (٢٢٥) »

"Allah sizi kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz velâkin kalplerinizin kesbettiği ile (kasıtlı yaptığınız yeminlerinizden dolayı) **sizi mua-**

haze eder (mesul tutar). **Allah ziyade mağfiret edici, çokça hilim sahibidir."** *(Bakara Suresi:225)* kavl-i şerifiyle de bu hakikate temas etmiştir.

Merhum Ömer Nasuhi Bilmen Efendi, "Istılâhât-ı Fıkhiyye" kamusunda yeminle ilgili şu ıstılâh (deyim) lere yer vermiştir:

Yemin: Lügatta, kuvvet demektir. Şer'i şerifte and içmek, yani "Bir ha berin iki tarafından birini Allah-u Tealâ'nın mubarek ismini zikr ile veya bir şeye ta'lik (bağlamak) suretiyle takviye etmek (kuvvetlendirmek) tir.

Mesela: "Vallahi şu iş şöyledir" sözü bir yemin olduğu gibi, "Şu iş şöyle değilse kölem azad olsun" denilmesi de bir yemindir. Hak Tealânın mukaddes ismine yapılan yemine kasem de denir.

Yeminin kısımları:

1 - **Yemin-i Mün'akide:** Âtiy (gelecek) e ait bir fiil veya terk-i fiil (bir işi yapmak veya yapmamak) için yapılan yemindir. Yeminde sadık olmaya (yapılan yemini yerine getirmeye): "Birr" denir, sahibine de: "Berr veya Bârr" denilir, cemileri: " Bürûr ve Ebrâr"dır.

Yemini bozmaya, yeminde sadık olmamaya da: "Hins" denir, yaptığı yemini yerine getirmeyen, onun uhdesinden çıkmayan şahsa da: "Hanis" denilir.

2 - **Yemin-i Ğamûs:** Geçmiş zamanda yapılmış veya yapılmamış bir iş hakkında yalan yere yapılan yemindir. Arapçada: "Ğams" daldırmak manasına gelmektedir, bu yemin sahibini cehenneme daldıracağından: "Ğamûs" diye adlandırılmıştır.

3 - **Yemin-i Lağiv:** Bir kimsenin bir şey hakkında kendi zannına göre yaptığı yemindir ki, o şey haddi zatında zannedildiğinin hilâfı (tersi) nedir.

4 - **Yemin-i Merdûde:** Müddea aleyhin (hakkında dava açılanın) kendisine tevcih edilen (yöneltilen) yeminden imtinaı (çekinmesi) üzerine, müddaiye (dava açana) tevcih edilen (yöneltilen) yemindir.

5 - **Yemin-i İstizhar:** Bazı davalardan dolayı beyyine ikame eden (delil getiren) müddai (davacı) ya, hakkın inkişafını temin (gerçeğin ortaya çıkmasını sağlamak) için tevcih edilen yemindir.

6 - **Yemin-i Sabr:** Bir müslümanın malını elinden almak için yalan yere kasten yapılan yemindir. *(Ömer Nasuhî, Istılâhât-ı Fıkhiyye, 8/121)*

Aslında bu türlü yemin, fıkhî yönden yemin-i ğamûs hükmünde ise de, ıstılâh (fıkhî deyim) cihetinden bu isimle adlandırılmıştır. Nitekim:

٣٠٨ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ حَلَفَ عَلَىٰ يَمِينِ صَبْرٍ، يَقْتَطِعُ بِهَا مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ وَهُوَ فِيهَا فَاجِرٌ، لَقِيَ اللهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ »

308 - Abdullah ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Her kim yemin-i sabr ederek onunla - yalancı olduğu hâlde- bir müslümanın malını elinden alırsa, Allah** (-u Tealâ), **ona kızgın olduğu hâlde, Allah'a kavuşur** (huzur-u ilâhiye çıkar)." *(Buharî, Tefsir:61, No:4275, 4/1656, Müslim, İman:61, No:138/220, 1/122, Beyhakî Sünen-i Kübra, Şehadât:29, No:20705, 10/299)* Hadis-i şerifinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yemin-i ğamûs'a yemin-i sabr adını takmıştır.

Sabr: Hapsetmek demektir. Yemin eden kimse kendini yemin için hapsettiği yahut icabında hakim kendisini yemin için hapsettiğinden dolayı ona bu isim verilmiştir.

Kâdî İyaz *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, yemin-i sabr'ın manası, yemin vermeye zorlamak yahut yemin etmek cüretkârlığında bulunmaktır. Bu yeminin cezasının hadis-i şerifte bu derece büyük gösterilmesi, yemin-i ğamûs olduğundandır.

Zira yemin-i ğamûs, yalan yere yemin, başkasının malını helâl görmek, Allah'ın adına yemin etmeyi hafife alıp dünyaya ta'zim etmek, böylece Allah'ın büyük saydığı yemini alçak görüp, Allah-u Tealâ'nın hakir kıldığı dünya malını büyük tutmak gibi bir çok günahları kendisinde topladığından en büyük günahlardan sayılmıştır.

Seyyid Şerif-i Cürcanî *(Kuddise Sırruhu)* bu yeminin sabr ismini almasının sebebini şöyle açıklamıştır:"Allah'a inanan bir kişinin kalbinde, müslüman kardeşinin malını elinden almak için yemin etmemesine dair engelleyici duygular mevcut olduğu hâlde, o kişi yine de böyle bir yemine teşebbüs etmeye çok sabır ve cesaret gösterdiği için, yaptığı bu yemine **"yemin-i sabr"** diye isim verilmiştir. *(Şerîf Ali ibni Muhammed el Cürcanî, Ta'rifât, Sh.259)*

İmam-ı Übbî *(Rahimehullah)* yemin-i ğamûs ile yemin-i sabr arasında şöyle bir fark açıklamıştır: Yemin-i ğamûs sadece bir kimsenin malını gaspetme gibi hâllere mahsus olmayıp, yalan yere yapılan bütün yeminler hakkında umumi, yemin-i sabr ise, sadece bir hakkın elden alınması için yalan yere yapılan yemin hakkında hususidir.

Dolayısıyla her türlü yemin-i sabr, yemin-i ğamûstur. Fakat her yemin-i ğamûs, yemin-i sabr olmayabilir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, bu hadis-i şerifte hakkı elinden alınan kimseyi müslüman olmakla kayıtlaması, müslüman olmayan kimsenin hakkını elinden almayı helâl saydığı şeklinde anlaşılmamalıdır. Zira her kim olursa olsun yalan yere hakkını elinden almak haramdır.

Ancak burada şeriatla muhatap olup onunla muamele gördüğü için müslüman hakkı tahsis edilmiştir, yoksa gayrimüslimin hükmü bundan başka değildir. Bu bapta onun hükmü de, müslümanın hükmü gibidir.

Hadis-i şerifte geçen "Allah'ın gazaplı olması" mecazen azabetme manasına yorumlanmalıdır. Çünkü gazabın lügat manası: Bir kimseden intikam

almak için ona karşı kanın kaynaması anlamına geldiğinden, bu hakiki mananın Allah-u Tealâ hakkında muradedilmesi muhal (imkansız) dır.

Ayet-i celilede geçen: (وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْاَيْمَانَ) **"Lâkin Allah sizi kalplerinizin azmettiği yeminler yüzünden muâhaze** (mes'ul) **eder."** ifade-i celilesinde mutlaka bir hazf ve takdirin yapılması gereklidir, zira kişi bir şeye yemin edip te o yeminini bozmadığı takdirde Allah-u Tealâ'nın onu cezalandırması söz konusu olmadığından bu cümle-i celilenin takdiri: "Fakat Allah-u Tealâ sizi o yeminlerinizi bozduğunuz zaman, akdettiğiniz yeminler sebebiyle sorumlu tutar." şeklindedir.

Böylece, herkesin malûmu olduğu için keffarete sebep olan: (اِذَا حَنِثْتُمْ) "bozduğunuz zaman" şartı hazfedilmiştir.

Kurtubî ve Cessas *(Rahimehumallah)* ın beyanlarına göre, keffaret gerektirip gerektirmeme hususunda yeminler mazî ve müstakbele (geçmiş ve geleceğe) ait olmak üzere iki kısımdır.

Mazî ile ilgili yemin de: "Lağiv ve Gamûs" olmak üzere iki kısma ayrılır. Bu iki kısımda da keffaret yoktur,

Geleceğe ait yemin ise bir türlüdür ki, o da yemin-i ma'kude ve münakide diye isimlenir. İşte bozulduğu zaman keffaret gerektiren yemin bütün ulemanın görüş birliği ile budur.

Allah-u Tealâ bu üç türlü yemini de Kur'an-ı Keriminde zikretmiştir. Nitekim bu ayet-i kerimedeki:

« لَايُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِى اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْاَيْمَانَ ... »

"Allah (-u Tealâ) **sizi yeminlerinizdeki lağiv'den dolayı sorumlu tutmaz velâkin aktettiğiniz yeminler sebebiyle sizi muâhaze eder."** ifade-i celilesiyle: "Lağiv" ve "Münakide" yeminlerini beyan etmiş,

« لَايُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِى اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ... (٢٢٥) »

"Allah sizi yeminlerinizdeki lağivden dolayı muâheze etmez velâkin sizi kalplerinizin kesbettiği ile sorumlu tutar." *(Bakara Suresi:225 den)* ayet-i celilesiyle de Yemin-i Gamûs'a işaret etmiştir.

Zira keffaret gerektirmeyip de günah ve azap gerektirecek olan yemin budur ki, böyle bir yeminde kalbin yalanı kastetmesi yüzünden muâhaze varsa da bundan maksat ahiret azabıdır,

Bakara Suresinde yemin-i lağiv'in peşine kalbin kastıyla muâhazenin zikredilmesi, yemin-i lağv'ın kendisinde yalan kastı bulunmayan bir yemin olduğuna ve bu itibarla yemin-i ğamûs'tan ayrıldığına delâlet etmektedir.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* yemin-i ğamûs'ta keffaret gerekli olduğunu söylemekteyse de Hanefî ve Malikî *(Rahimehumallah)* a göre yemin-i ğamûs'ta keffaret yoktur, zira Adiyy ibni Hâtim *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٣٠٩ – عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ حَلَفَ عَلَىٰ يَمِينٍ فَرَأَىٰ غَيْرَهَا خَيْراً مِنْهَا فَلْيَأْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ ، وَلْيَتْرُكْ يَمِينَهُ »

309 - Adiyy ibni Hâtim *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Bir şeye yemin edip de, başkasını ondan daha hayırlı gören, daha hayırlısını yapsın, yeminini bıraksın** (bozup keffaret versin)." *(Müslim, Eyman: 3, No. 1651/16, 3/1273, İbni Mace, Keffarât: 7, No. 2108, 1/681, Tirmizî, Nüzûr:6, No. 1530, 4/107, Nesaî, Eyman: 15,16, No. 3790-96, 7/14, İmam-ı Malik, el Muvatta', Nüzûr: 7, No. 1034, Sh.297, Darimî, Nüzûr: 9, No. 2257, 2/628, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:8742, 18272, 3/285)*

Hadis-i şerifi keffaretin ancak, ilerde bir şey yapacağına dair yemin edip te yapmayana yahut gelecekte yapmayacağına dair yemin ettiği bir şeyi yapan kişiye gerektiğine delâlet etmektedir.

Ayrıca, Mevlâ Tealâ'nın: Ali İmran:77. ayet-i kerimesi yemin-i ğamûs'ta keffaret olmadığına delâlet etmektedir, zira Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilede tehditleri zikretmiş, keffareti zikretmemiştir. Bu durumda biz o kişiye keffaret gerekli olduğunu söylersek nas'ta bir ziyadelik (delilde bir ekleme) yapmış oluruz ki, misli bir nas bulunmadıkça böyle bir şey yapmak caiz değildir.

Yine böylece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir çok hadis-i şeriflerinde yemin-i ğamûs'un günahını zikretmiş, keffaret zikretmemiştir. Nitekim:

٣١٠– عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنهما) قَالَ: جَاءَ اَعْرَابِيٌّ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ ، مَا الْكَبَائِرُ؟ قَالَ: « اَلْاِشْرَاكُ بِاللهِ » قَالَ: ثُمَّ مَا ذَا؟ قَالَ: « ثُمَّ عُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ » قَالَ: ثُمَّ مَا ذَا؟ قَالَ: « ثُمَّ عُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ » قَالَ: ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ: « اَلْيَمِينُ الْغَمُوسُ » قُلْتُ: وَمَا الْيَمِينُ الْغَمُوسُ؟ قَالَ: اَلَّذِي يَقْتَطِعُ مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ ، هُوَ فِيهَا كَاذِبٌ »

310 - Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, bir arabi Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Büyük günahlar nelerdir?" sorması üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah'a ortak koşmaktır"** buyurdu, O kişi: "Sonra hangisidir?" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Sonra ana babaya karşı gelmektir."** buyurdu.

O kişi: "Sonra hangisidir?" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :yine: **"Sonra ana babaya isyankârlıktır."** buyurdu.

O kişi tekrar: "Sonra hangisidir?" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Yemin-i ğamûs'tur."** buyurdu.

(Hadis-i şerifin ravisi Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle dedi: Bunun üzerine ben: "Yemin-i ğamûs nedir?" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Yemininde yalancı olarak, müslüman bir kimsenin malını koparan** (kimsenin ettiği yemin) **dir."** buyurdu. *(Buharî, İstitâbetü'l-Mürteddîn:1, No:6522, 6/2535, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:19868, 10/62, Nesâî, Tahrim:3, No:4022, 7/102, Tirmizî, Tefsir:5, No:3020,*

21, 5/236, Darimî, Diyât:9, No:2271, 2/635, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:6901, 2/644, Taberânî, Mu'cem-i Evsad, No:3261, 4/150, Hakim, Müstedrek, No:7808, 4/329, Ebu Nuaym, Hilyetü'l-Evliya, 7/202)

٣١١ – عَنْ اَبِى اُمَامَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « مَنِ اقْتَطَعَ حَقَّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ بِيَمِينِهِ ، فَقَدْ اَوْجَبَ اللهُ لَهُ النَّارَ ، وَحَرَّمَ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ » فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: وَاِنْ كَانَ شَيْئاً يَسِيراً ، يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: « وَاِنْ قَضِيباً مِنْ اَرَاكٍ »

311 - Ebû Ümame *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: "(Yaptığı yalan) **Yeminiyle, bir müslüman kişinin hakkını kopar** (ıp al) **an kişiye muhakkak ki Allah cehennemi vacip kılar, cenneti de ona haram eder."**

Bunun üzerine bir zat: "Pek az bir şey olsa da mı? Ya Resulallah!" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Misvak ağacından bir çubuk dahi olsa** (yine böyledir)." buyurmuştur. *(Müslim, İman:61, No:137, 1/122, Nesâî, Âdâbu'l-Kudat:30, No:5434, 8/637, İmam-ı Malik, Muvatta', Akdiye:8, No:1435, Sh.477, İbni Mace, Ahkâm:8, No:2324, 2/779, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:22302, 8/291, Taberanî, Mu'cem-i Evsad, No:9215, 10/101, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:20710, 10/301, Sahih ibni Hibban, No:5064, 7/272)*

Hadis-i şerifte geçen: "Cennetin haram kılınması" ifadesi, bu yemini helâl itikad ederek yapanlar hakkındadır. Zira bunlar kâfir oldukları için ebediyyen cehennemde kalırlar.

Eğer burada bu yeminin haram olduğunu bilerek yapan günahkâr müslümanlar kastedilmekteyse, o zaman bu cümlenin manası: "Bu kişiler bile bile yalan yere yemin ettikleri için cehenneme girmeyi haketmişlerdir" demektir. Binaenaleyh cennete doğrudan doğruya giren süadâ (bahtiyarlar) ile beraber girmek onlara haramdır.

٣١٢–عَنْ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ حَلَفَ عَلَىٰ يَمِينٍ وَهُوَ فِيهَا فَاجِرٌ لِيَقْتَطِعَ بِهَا مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ لَقِىَ اللهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ »

312 - Abdullah İbn-i Mesut *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim müslüman bir kimsenin malını koparmak için, yemininde yalancı olarak yemin ederse, kıyamet gününde o kimse Allah'a, kendisine gazap etmiş olarak kavuşur."** buyurdu. *(Buharî, Müsakât:5, No:2229, 2/831, Müslim, Eyman:61, No:138, 1/122, Ebu Davud, Eyman:2, No:3243, 2/240, Tirmizî, Büyû':42, No:1269, 3/569, İbn-i Mace, Ahkâm:8, No:2323, 2/778)*

Yalan yere yemin etmenin cezasını açıklayan diğer hadis-i şerifler Ruhu'l Furkan tefsirimizin 3/617-620 sayfalarında zikredilmektedir.

Görüldüğü gibi bütün bu hadis-i şeriflerde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tehditler, günahlar ve azapları beyan etmişse de keffaretten söz etmemiştir. Bu durumda biz keffaret gerekir diyecek olursak, elbette o kişinin cürmü sakıt olacağından (günahı düşeceğinden) Allah-u Tealâ'ya kendisinden razı olarak kavuşur ki, bu durumda tehdit edildiği cezayı hakketmez.

Bu hadis-i şerifler yemin-i ğamûs'ta keffaret gerekmediğine iki yönden delâlet ederler:

1 - Misli olmadıkça nas'sa ziyade caiz değildir.

2 - Yemin-i ğamûsta keffaret gerekseydi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yemin-i münakide de: **"Yemininden keffaret versin."** buyurduğu gibi, bu hususta da keffareti zikrederdi.

Geçmişe dair yapılan yeminde keffaret gerekmediğine delâlet eden bir delil de, bu ayet-i celilenin sonunda: (وَاحْفَظُوا اَيْمَانَكُمْ) **"Yeminlerinizi koruyun."** buyurulmuş olmasıdır. Zira yeminleri korumak, o yeminleri bozmamak manasına geldiği gibi, bozulması gerektiğinde keffaret verilmesinin gerekliliğidir. Fakat geçmişe dair yapılan bir yemini gözetmenin ve korumanın mümkün olmayacağı herkes tarafından bilinen bir meseledir.

Yine böylece: **"Yeminlerinizi koruyun."** ifade-i celilesi, keffaret gerektiren bütün yeminlerin korunması gereken yeminler olmasını icabettirmektedir. Bu ise ancak, korunması ve bozulduğunda keffaret ödenmesi mümkün olan yemin-i münakide hakkında geçerlidir.

Geçmişe dair yapılan yeminde ise bozmak diye bir şey düşünülemeyeceğinden ayet-i celile ona temas edemez. Nitekim geçmişe istisnanın duhûlü (geçmişte olan bir hadise hakkında: "İnşaallah" sözünü kullanmak) da sahih değildir. Bundan dolayı: "İnşaallah dün cuma idi" denemeyeceği gibi, "Vallahi dün cuma idi." de denemez, dense de aksi olduğu takdirde keffaret gerekmez. Zira keffaret, yeminden sonra var olacak bir şeyle ilgilidir, sadece yeminle ilgili değildir.

Nitekim kişi: "Vallahi" dediğinde bu yemin sayılırsa da, sadece bu sözde üzerine yemin aktedilen bir konu bulunmadığından, dolayısıyla buna bir bozma taallûk etmeyeceğinden keffaret gerekmez.

AHKÂM TEFSİRLERİNDE YEMİNLE İLGİLİ OLARAK ZİKREDİLEN BAZI HÜKÜMLER:

1 - Bir şeyi yapmayacağına dair yemin eden kimse, o şeyi yapmadıkça yemininde durmuş olur. Eğer o şeyi yaparsa yeminini bozmuş olur ki, bu durumda yeminine muhalefet ettiği için keffaret gerekir.

"Bir şeyi yaparsam" diye yemin edenin durumu da böylecedir. "Şu işi muhakkak yapacağım " diye yemin eden ise, dediği anda yemin ettiği şeyi yaparsa yemininde berr (durmuş) olur, yemin ettiği şeyi o anda yapmazsa, hânis (yeminini bozmuş) olur. "Ben bu işi yapmazsam" diye yemin edenin durumu da aynıdır.

2 - Yemin eden kişinin: "Vallahi, elbette şunu yapacağım" veya: "Vallahi Şunu yapmazsam" şeklindeki sözleri, emir mesabesinde, "Vallahi Şunu yapmayacağım." ve: " Vallahi Şunu yaparsam" sözleri ise, nehiy makamındadır. birinci durumda yemin ettiği şeyin tamamını yapmadıkça yemininde durmuş olmaz.

Meselâ: "Vallahi şu pideyi elbette yiyeceğim" diyen kişi o pidenin hepsini yemedikçe bir kısmını yemekle yemininde durmuş olmaz, zira bu durumda o pidenin her bir parçası mahlûfun aleyh (üzerine yemin edilen şey) durumundadır.

Fakat belli bir yiyeceği tayin etmeden, mutlak olarak: "Vallahi elbette yiyeceğim." diyen kimse en ufak bir parçayı yemekle, yeme işini yapmış olacağından yemininde durmuş olur.

Nehiy tarafında ise, yemin ettiği şeyin isminin kullanılabileceği en az bir şeyi yapmakla yeminini bozmuş olur. Zira nehyin gereği yasaklanılan şeyin fertlerinden hiç bir ferdin meydana gelmemesidir.

Bundan dolayı bir eve girmeyeceğine dair yemin eden kişi iki ayağından birini o eve sokmakla yeminini bozmuş olur. Ayrıca bunun bir delili de şudur ki, biz şâri' (hüküm koyan Allah-u Tealâ ve resulü) nün tahrim cihetinde bir şeyin ismiyle dahi tağlîzde bulunduğunu (bir şeyi haram etme konusunda şiddet kullandığını) görmekteyiz. Nitekim:

« وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَآؤُكُمْ ... (٢٢) »

"Babalarınızın nikâhladıkları ile evlenmeyin." (Nisa Suresi:22 den) ayet-i celilesinde geçen nikâh ismiyle yetinilmiş ve cima şart koşulmamıştır. Bundan dolayı bir kadınla evlenip onunla cima etmeyenin dahi babasına ve oğluna o kadın haram olur.

Tahlîl cihetinde (bir şeyi helâl etme hususunda) ise, sadece isimle yetinilmeyip, bizzat fiil ve icraat istenmiştir. Nitekim:

٣١٣ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) جَاءَتِ امْرَأَةُ رِفَاعَةَ الْقُرَظِيِّ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَتْ: كُنْتُ عِنْدَ رِفَاعَةَ فَطَلَّقَنِي فَبَتَّ طَلَاقِي، فَتَزَوَّجْتُ عَبْدَالرَّحْمٰنِ بْنَ الزَّبِيرِ، إِنَّمَا مَعَهُ مِثْلُ هُدْبَةِ الثَّوْبِ فَقَالَ: « أَتُرِيدِينَ أَنْ تَرْجِعِي إِلَىٰ رِفَاعَةَ؟ لَا، حَتَّىٰ تَذُوقِي عُسَيْلَتَهُ وَيَذُوقَ عُسَيْلَتَكِ »

313 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayete göre, Rifaa el Kurazî *(Radıyallahu Anh)* ın hanımı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ben Rifaa'nın yanında (nikâhı altında) idim, o beni üç talakla boşadı, sonra ben Abdurrahman ibni Zebîr ile evlendim fakat ondakini (erkeklik uzvunu) elbisenin saçağı gibi buldum (benimle cima edemedi)" demesi üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

"Sen Rifaa'ya (eski kocana) **dönmek mi istiyorsun? Hayır! Sen onun** (yeni kocanın) **balcağızını, o da senin balcağızını tatmadıkça** (yeni kocanla cima etmedikçe eski kocana dönemezsin)." buyurdu. *(Buharî, Şehâdât:3, No:2496, 2/933, Müslim, Nikâh:17, No:1433, 2/1055, İbni Mace, Nikâh:32, No:1932, 1/621, Tirmizî, Nikâh:27, No:1118, 3/426, Nesâî, Nikâh:43, No:3283, 6/401, Darimî, Talâk: 4, No:2184, 2/602, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:24113, 9/277, Ebu Yâlâ, Müsned, No:4423, 7/397, Abdürrezzak, Musannef, No:11131, 6/346, Humeydî, Müsned, No:226, 1/111, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Ric'at:7, No:15190, 7/612, Ebu Davud, Talâk:49, No:2309, 1/705, Ebu Davud et-Tıyalesî, No:1473, Sh. 207)*

Bu hadis-i şerifte görüldüğü üzere üç talâkla boşanan bir kadını eski kocasına helâl etme hususunda sadece evlenmenin ismiyle yetinilmemiş, bizzat cima şart koşulmuştur.

3 - Allah ismi şerifine yemin edildiği gibi, Rahman, Rahim, Semî', Alîm, ve Halîm gibi Mevlâ Tealâ'nın esma-i hüsnası (en güzel isimleri) ne ve Allah-u Tealâ'nın izzeti, kudreti, ilmi, iradesi, kibriyası, azameti, ahdi, misakı ve zatına ait diğer sıfât-ı ulyâsı (yüce sıfatları) na yapılan yeminler de, gayrı mahlûk (yaratılmamış) bir kadîme (evveli olmayan bir şeye) yapılan yemin olduğu için bunlardan her hangi birine yemin eden kimse, Zat-ı Pak–i Sübhaniye'ye yemin etmiş gibidir. Nitekim:

٣١٤ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ: « لَمَّا خَلَقَ اللهُ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ اَرْسَلَ جِبْرِيلَ اِلَى الْجَنَّةِ فَقَالَ: اُنْظُرْ اِلَيْهَا وَاِلَىٰ مَا اَعْدَدْتُ لِاَهْلِهَا فِيهَا ، قَالَ: فَجَاءَهَا وَنَظَرَ اِلَيْهَا وَاِلَىٰ مَا اَعَدَّ اللهُ لِاَهْلِهَا فِيهَا ، قَالَ: فَرَجَعَ اِلَيْهِ ، قَالَ: فَوَعِزَّتِكَ لَا يَسْمَعُ بِهَا اَحَدٌ اِلَّا دَخَلَهَا ، فَاَمَرَ بِهَا فَحُفَّتْ بِالْمَكَارِهِ ، فَقَالَ: ارْجِعْ اِلَيْهَا فَانْظُرْ اِلَىٰ مَا اَعْدَدْتُ لِاَهْلِهَا فِيهَا ، قَالَ: فَرَجَعَ اِلَيْهَا فَاِذَا هِىَ قَدْ حُفَّتْ بِالْمَكَارِهِ ، فَرَجَعَ اِلَيْهِ فَقَالَ: وَعِزَّتِكَ لَقَدْ خِفْتُ اَنْ لَا يَدْخُلَهَا اَحَدٌ ، قَالَ: اذْهَبْ اِلَى النَّارِ فَانْظُرْ اِلَيْهَا وَاِلَىٰ مَا اَعْدَدْتُ لِاَهْلِهَا فِيهَا ، فَاِذَا هِىَ يَرْكَبُ بَعْضُهَا بَعْضاً ، فَرَجَعَ اِلَيْهِ فَقَالَ: وَعِزَّتِكَ لَا يَسْمَعُ بِهَا اَحَدٌ فَيَدْخُلُهَا ، فَاَمَرَ بِهَا فَحُفَّتْ بِالشَّهَوَاتِ ، فَقَالَ: ارْجِعْ اِلَيْهَا ، فَرَجَعَ اِلَيْهَا فَقَالَ: وَعِزَّتِكَ لَقَدْ خَشِيتُ اَنْ لَا يَنْجُوَ مِنْهَا اَحَدٌ اِلَّا دَخَلَهَا »

314 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Allah-u Tealâ cenneti ve cehennemi yarattığında Cibril'i cennete yollayarak, 'Cennete ve orada ehli için hazırladıklarıma bak!' buyurdu. Bunun üzerine Cibril *(Aleyhisselâm)* cennete gelip ona ve Allah-u Tealâ'nın onda ehli için hazırladıklarına bakarak Mevlâ Tealâ'ya döndüğünde 'İzzetine yemin ederim ki! Burayı duyup da girmeyen olmaz' dedi.**

Bunun üzerine Allah-u Tealâ emrederek, cennet nefsin istemedikleriyle kuşatıldı, o zaman Allah-u Tealâ Cibril'e: "Cennete geri dön orada ehli için hazırladıklarıma bak' buyurdu.

Cibril *(Aleyhisselâm)* cennete dönüp onun (nefis tarafından) **istenmedik şeylerle kuşatıldığını görünce, 'İzzetin hakkı için cennete hiç kimsenin giremeyeceğinden korktum' dedi.**

Allah-u Tealâ: 'Bir de cehenneme git ona ve orada ehli için hazırladıklarıma bak' buyurunca, Cibril *(Aleyhisselâm)* (cehenneme giderek) **onu birbiri üstüne binmiş olarak** (ateş dalgaları birbirini kırıp geçirir hâlde) **buldu ve Allah-u Tealâ'ya dönerek 'İzzetine yemin olsun ki, kimse cehennemi duyup da ona girmez' dedi.**

Bunun üzerine Allah-u Tealâ emrederek cehennem şehvetler (nefsin istekleri) **ile çevrildi, Mevlâ Tealâ Cibril** *(Aleyhisselâm)* **a 'Cehenneme dön!' buyurdu. Cebrail** *(Aleyhisselâm)* **cehenneme döndü ve 'İzzetine kasem olsun ki, cehennemden kimse kurtulamayıp, herkesin mutlaka ona gireceğinden korktum' dedi."** *(Tirmizî, Sıfatü'l-Cenne':21, No:2560, 4/693, Ebu Davud, Sünnet:25, No:4744, 2/649, Nesâî, Eyman:3, No:3772, 7/6, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:8406, 8656, 3/229, Ebu Yâlâ, Müsned, No:5940, 10/345, Hakim, Müstedrek, No:72, 1/79)*

Görüldüğü gibi bu hadis-i şerifte Cibril *(Aleyhisselâm)* Cenab-ı Hakk'ın izzet sıfatına defaatle yemin etmiştir.

٣١٥ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: كَثِيراً مِمَّا كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَحْلِفُ « لاَ وَمُقَلِّبِ الْقُلُوبِ »

315 - Abdullah ibni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* çok defa: **"Kalpleri çeviren zata yemin olsun ki, Hayır!** (Şunu yapmayacağım veya terketmeyeceğim)." diye yemin ederdi. *(Buharî, Kader:13, No:6243, 6253, 6956, 6/2440, Tirmizî, Nüzur:12, No:1540, 4/113, İbni Mace, Keffârât:1, No:2092, 1/676, Ebu Davud, Eyman:12, No:3263, 2/245, Nesâî, Eyman:1, No:3770, 3771, 7/5, Darimî, Nüzûr:12, No:2261, 2/630, Ahmed İbni Hanbel, Müsned, No:4788, 2/254, Ebu Yâlâ, Müsned, No:5442, 9/332, Ebu Nuaym, Hilyetü'l-Evliya, 8/172, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Eyman:1, No:19815, 10/48, Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:13163-66, 12/296)*

İlim ehli: "Vallahi veya Billahi yahut tallahi diyene, o yemini bozduğu takdirde keffaret gerektiği hususunda ittifak etmişlerdir.

İbni Münzir *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Hanefî uleması, Malik, Şafiî, Ebû Ubeyd, Ebu Sevr ve İshak *(Rahimehumullah)*: Allah-u Tealâ'nın isimlerinden her hangi birine yemin edip bozana keffaret gerektiğini söylemişlerdir. Bu hususta ulema arasında hiç bir ihtilâf yoktur.

4 - Ulema: "Allah'ın hakkına, azametine, kudretine, ilmine, bekasına ve ahdine yapılan yeminler" hakkında ihtilâf etmiştir.

İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* a göre, bunların hepsi yemin sayıldığından bozuldukları takdirde keffaret gerekir.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* a göre, yemine niyet ederse yemin olur, yemini kastetmezse yemin sayılmaz. Allah'ın emaneti, bekası ve ahdi gibi ifadeleri kullanan kişi yemin kastetmemişse yemin sayılmaz.

Hanefî ulemasına göre, Allah-u Tealâ'nın azameti, izzeti, celâli, kibriyası ve emanetine yemin edip de bozan kişiye keffaret gerekir.

İmam-ı Meydanî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, burada ölçü şudur: Allah-u Tealâ'nın sıfatları zatî ve fiilî olmak üzere iki kısma ayrılır. Zatî olanlar o sıfatlardır ki, Allah-u Tealâ'nın onların zıddıyla vasıflanması düşünülemez.

Nitekim Allah-u Tealâ'nın hayat, ilim, sem', basar, irade, kudret, kelâm, izzet, celâl, melekût ve ceberût gibi sıfatlarının zıddı olan ölüm, cehalet, sağırlık, körlük, isteksizlik, güçsüzlük, dilsizlik, zelillik, hakirlik ve küçüklük gibi noksan sıfatlarla vasıflanması muhal olduğundan bu kâmil sıfatlara yapılan yeminler, zatına yapılmış gibi yemin sayılır.

Ancak, ilim sıfatından, malûm (Allah-u Tealâ'nın bildiği şeyler) kastedilirse bunlar hadis olduğundan bu yemin geçerli olmaz, lâkin Mevlâ Tealâ'nın bilme sıfatı kastedildiğinde böyle bir ihtimal söz konusu olamayacağından bu yemin sayılır.

Allah-u Tealâ'nın, zıddıyla vasıflanması mümkün olan gazap ve rıza gibi fiilî sıfatlarıyla yemin eden bir kişi, dinen yemin etmiş sayılmaz, çünkü bunlarla yapılan yemin örfte bilinen bir şey değildir.

Sözün özü: Zat veya fiil sıfatlarından herhangi biriyle yemin etmek örf hâlini almışsa, dinen de yemin sayılır, değilse sayılmaz, çünkü yeminler örfe dayanmaktadır. *(Abdülğanî el Meydanî, El Lübab, 3/106, Zeylâî,Tebyinü'l-Hakayık, 3/109, İbni Abidîn, Reddü'l-Muhtar, 3/51)*

Allah-u Tealâ'nın ahdine, misakına, yeminine, vechine, sultanına (kudretine) ve zimmetine yapılan yemin de geçerlidir, zira ahd yemin manasındadır, misak da ahd'den ibarettir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللهِ ... (٩١) »

"Allah (-u Tealân) ın ahdini yerine getirin." *(Nahl Suresi: 91 den)* buyurmuştur.

٣١٦ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي إِمْرَةِ أُسَامَةَ: « وَ اَيْمُ اللهِ اِنْ كَانَ لَخَلِيقاً لِلْاِمَارَةِ »

316 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ,Üsame *(Radıyallahu Anh)* ın emirliği hakkında: **"Allah'ın yemini** (yeminim olsun) **ki, elbette o emirliğe lâyıktır."** buyurmuştur. *(Buharî, Eyman:1, No:6252, 6/2444, Müslim, Fezailü's-Sahabe:10, No:2426/64, 4/1884, Tirmizî, Menakip:40, No:3816, 5/676, Nesâî, Sünen-i Kübra, Menakip:11, No:8181, 5/52, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:4701, 2/241, İbni Sa'd, Tabakâtü'l-Kübra, 4/65, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:19908, 10/76)*

5 - Ulema, Kur'ana yemin hakkında da ihtilâfa düşmüşlerdir. İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* a göre, Kur'ana yemin eden, Kur'andaki her ayete ayrı ayrı yemin etmiş olur. Hasan-ı Basrî ve İbni Mübarek *(Rahimehumallah)* da bu görüştedir.

Ebû Ubeyde *(Rahimehullah)* a göre tek yemin sayılır, İmam-ı Azam Ebû Hanife *(Rahimehullah)* a göreyse bu yemin geçerli olmadığından keffaret gerektirmez. *(Kurtubî, 6/256)*

İmam-ı Kemal *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, zamanımızda Kur'ana yemin etmek insanlar arasında örf hâline geldiğinden dinen de yemin sayılır. *(Lübab, 3/106, İbni Abidin, 3/51)*

6 - Allah-u Tealâ'nın zatı, isimleri ve sıfatlarından başka herhangi bir şeyle yapılan yeminler münakid olmaz. Bilakis haram olur ve böyle yapan kişinin kâfir olmasından korkulur, Nitekim:

٣١٧ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللهِ فَقَدْ أَشْرَكَ »

317 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Allah'dan başka bir şeye yemin eden kimse, muhakkak ki Allah'a ortak koşmuştur."** *(Ebu Davud, Eyman:5, No:3251, 2/342, Tirmizî, Nüzûr:8, No:1535, 4/110, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:4904, 2/274, Abdürrezzak, Musannef, No:15926, 8/468, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Eyman:3, No:19829, 10/51, Hakim, Müstedrek, No:168, 1/117)*

Gerçi, Allah'tan başkasına yapılan yemin âdet kabilinden olursa, insanı kâfir etmezse de, yine de bu gibi batıl âdetlerden kaçınmak lâzımdır. Bundan dolayı peygambere ve kâbeye yapılan yeminler geçerli değildir, çünkü bunlar aynı zamanda müteâref (örf hâline gelmiş) değildir.

Bu konunun diğer bir delili de, Abdullah ibni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen şu hadis-i şeriftir:

٣١٨ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ اَدْرَكَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ ، وَهُوَ يَسِيرُ فِي رَكْبٍ يَحْلِفُ بِاَبِيهِ ، فَقَالَ: « اَلاَ اِنَّ اللهَ يَنْهَاكُمْ اَنْ تَحْلِفُوا بِاٰبَائِكُمْ ، مَنْ كَانَ حَالِفاً فَلْيَحْلِفْ بِاللهِ اَوْ لِيَصْمُتْ »

318 - Bir kere ömer ibni Hattab *(Radıyallahu Anh)* bir kafilede seyahat halinde babasına yemin ederken Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona kavuşarak: **"Dikkat! Şüphesiz ki Allah sizi babalarınıza yemin etmenizden nehyediyor; Kim yemin edecekse Allah'a yemin etsin yahut sussun!"** buyurdu. *(Buharî, Eyman:3, No:6270, 6/2449, Müslim, Eyman:1, No:1646, 3/1266, Ebu Davud, Eyman:5, No:3249, 2/242, Tirmizî, Nüzûr:8, No:1534, 4/110, Darimî, Nüzûr:6, No:2253, 2/627, İmam-ı Malik, Muvatta', Nüzûr:3, No:1037, Sh. 299, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:4593, 2/223, Hümeydî, Müsned, No:686, 2/301, Abdürrezzak, Musannef, No:15923, 8/467, Ebu Yâlâ, Müsned, No:5832, l0/201, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:19823, 10/50, Nesâî, Eyman:5, No:3775-77, 7/7, İbni Mace, Keffarât:2, No:2094, 1/677, Ebu Davud, Tiyâlesî, No:1814, Sh. 250, Ebu Nuaym, Hilyetü'l-Evliya, 9/110)*

٣١٩ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ تَحْلِفُوا بِاٰبَائِكُمْ وَلاَ بِاُمَّهَاتِكُمْ وَلاَ بِالْاَنْدَادِ ، وَلاَ تَحْلِفُوا اِلاَّ بِاللهِ ، وَلاَ تَحْلِفُوا بِاللهِ اِلاَّ وَاَنْتُمْ صَادِقُونَ »

319 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Babalarınıza, anneleri-**

nize ve putlara yemin etmeyin, ancak Allah'a yemin edin, Allah'a da ancak doğru olduğunuz hâlde yemin edin." *(Ebu Davud, Eyman:5, No:3248, 2/242, Nesâî, Eyman:6, No:3778, 7/8, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Eyman:3, No:19828, 10/51)*

٣٢٠ –عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ حَلَفَ فَقَالَ فِي حَلِفِهِ: وَاللاَّتِ وَالْعُزّىٰ فَلْيَقُلْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ، وَمَنْ قَالَ لِصَاحِبِهِ: تَعَالَ اُقَامِرْكَ، فَلْيَتَصَدَّقْ »

320 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen diğer bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Her kim yemin eder de yemininde 'Lât ve Uzza'ya yemin olsun' derse,** (buna keffaret olmak üzere) **hemen 'lâ ilâhe illallah' desin. Arkadaşına 'Gel seninle kumar oynayayım' diyen kimse de** (kumar oynamak şöyle dursun, konuştuğu günah söze keffaret olsun için) **hemen sadaka versin."** buyurdu. *(Buharî, Tefsir:341, No:4579, 4/1841, Müslim, Eyman:2, No:1647, 3/1267, Ebu Davud, Eyman: 4, No:3247, 2/241, Tirmizî, Nüzûr:17, No:1545, 4/116, İbni Mace, Keffarât:2, No:2096, 1/678, Nesâî, Eyman:11, No:3784, 7/11, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:8093, 3/180, Abdürrezzak, Musannef, No:15931, 8/469, Taberânî, Mu'cem-i Evsad, No:9153, 10/76, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Taharet:153, No:683, 1/231)*

٣٢١ – عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ ، عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهما) قَالَ: كُنَّا نَذْكُرُ بَعْضَ الْاَمْرِ وَاَنَا حَدِيثُ عَهْدٍ بِالْجَاهِلِيَّةِ فَحَلَفْتُ بِاللاَّتِ وَالْعُزّىٰ ، فَقَالَ لِي اَصْحَابُ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِئْسَ مَا قُلْتَ: ائْتِ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَاَخْبِرْهُ فَاِنَّا لاَ نَرَاكَ اِلاَّ قَدْ كَفَرْتَ ، فَاَتَيْتُهُ فَاَخْبَرْتُهُ ، فَقَالَ لِي: « قُلْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ ، وَتَعَوَّذْ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ ، وَاتْفُلْ عَنْ يَسَارِكَ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ وَلاَ تَعُدْ لَهُ »

321 - Mus'ab ibni Sa'd *(Radıyallahu Anh)*, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ben yeni müslüman olduğum sırada bir hususta konuşurken lât ve Uzza'ya yemin ettim. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabı bana: 'Ne kötü söz söyledin, hemen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e git bu durumu haber ver, çünkü (Allah'tan başkasına yemin ettiğin için) biz senin muhakkak kâfir olduğunu düşünmekteyiz ' dediler.

Bunun üzerine ben hemen gidip, durumu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e haber verdiğimde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana: **"Üç kere 'Lâ ilâhe illallahu vahdehu lâ şerike leh ' de, üç kere şeytandan Allah'a sığın, üç kere de soluna tükür ve bir daha bu sözü söyleme!"** buyurdu. *(Nesâî, Eyman:12, No:3785, 7/11, İbni Mace, Keffârât:2, No:2097, l/678)*

Bütün bu hadis-i şerifler Allah-u Tealâ'nın zatından, esma ve sıfâtından başka bir şeye yemin etmenin caiz olmadığına hatta böyle yeminlerin insanın imanını tehlikeye düşüreceğine delâlet etmektedirler.

Özellikle putlara yemin edenlere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in tevhid okumalarını emretmesi işin vehametini açıkça ortaya koymaktadır. Ancak böyle bir gaflete düşen kişi söylediği söze keffaret olsun ve islâm nimeti üzerine tamamlansın için iman kelimesini tekrarlamakla emrolunmuştur.

Hadis-i şeriflerde lât putunun özellikle anılması müşriklerin dilinde dolaştığındandır. Yoksa Allah'tan gayrı tapılan her hangi bir puta yemin etmenin hükmü farklı değildir.

7 - "Şöyle yaparsam veya yapmazsam yahudi olayım, yahut hristiyan olayım veya kâfir olayım yahut islâmdan veya peygamberden ya da Kur'andan beri (uzak) olayım." diyen kimsenin bu sözleri keffaret gerektirecek bir yemin sayılır.

Hanefi mezhebimiz bu görüştedir. Bu hususta delilimiz, Ebû Rafi' *(Radıyallahu Anh)* ın şu rivayetidir: Bir kere onun azatlısı, onunla hanımının arasını açmak isteyerek: 'Eğer onların arasını ayırmazsam, bir gün yahudi olayım, bir gün hristiyan olayım, bütün kölelerim hür olsun, bütün mallarım Allah yolunda sadaka olsun, Allah'ın evine yaya gitmek adağım olsun ' demişti.

Sonra bu sözünün hükmünü Aişe, İbni Ömer, İbni Abbas, Hafsa ve Ümmü seleme *(Radıyallahu Anhum)* hazaratına sorduğunda hepsi de ona:

٣٢٢ – « اَتُرِيدِينَ اَنْ تَكُونِى مِثْلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ »

322 - **"Sen Hârut ve Mârut gibi** (fitne) **olmak mı istiyorsun?"** dediler ve ona yemininden keffaret vererek karı koca arasına girmemesini emrettiler. *(Dârekutnî, Sünen, Nüzûr:13, 14, 4/163,)*

Sahabe-i kiramın ulularından gelen, bu rivayet Hanefi mezhebinin görüşü üzere, bu gibi sözlerin yemin sayıldığını ve keffaret gerektirdiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Ancak burada şunu da ifade edelim ki, bu gibi sözleri kullanmak yemin manasında da olsa, doğru olarak da yapılsa imanı tehlikeye sokar, zaten bilerek yalan yere, kâfir olmak niyetiyle yapılırsa, insanı kâfir edeceğinde hiç şüphe yoktur. Nitekim:

٣٢٣ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ حَلَفَ فَقَالَ اِنِّى بَرِيئٌ مِنَ الْاِسْلَامِ فَاِنْ كَانَ كَاذِباً فَهُوَ كَمَا قَالَ وَاِنْ كَانَ صَادِقاً فَلَنْ يَرْجِعَ اِلَى الْاِسْلَامِ سَالِماً »

323 - Abdullah ibni Büreyde'nin, babasından *(Radıyallahu Anhuma)* rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her kim yemin ederken 'Ben islâmdan uzak olayım' derse, eğer** (yeminde) **yalancı ise, o kişi dediği gibi** (islâmdan beri) **dir. Doğru ise de elbette islâm'a salimen** (sağlam bir müslüman olarak) **dönemez."** *(Ebu Davud, Eyman:9, No:3258, 2/244, İbni Mace, Keffârât:3, No:2100, 1/679, Nesâî, Eyman:8, No:3781, 7/10, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:23072, 9/23, Hâkim, Müstedrek, No:7818, 4/331)*

٣٢٤ – عَنْ أَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعَ النَّبِيُّ ﷺ رَجُلاً يَقُولُ: أَنَا إِذاً لَيَهُودِيٌّ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « وَجَبَتْ »

324 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir adam 'Ben o zaman şüphesiz yahudi olayım' derken Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun sözünü işitti ve bunun üzerine: **"Vacip oldu** (Bu kelimenin gerektirdiği yahudilik kesinleşti)." buyurdu. *(İbni Mace, Keffârât:3, No:2099, 1/679)*

Hidâye kitabında zikredildiği üzere, böyle bir yemini yalan yere, geçmişe dair yapan kişi yemin-i ğamûs yaptığından, keffaret vermesi gerekmezse de imanı tehlikededir. Sahih olan görüşe göre, bu kişi söylediği sözü, yemin olduğunu bilerek telâffuz etmişse kâfir sayılmaz. Ancak, böyle bir yemin yaptığında kâfir olacağını bilerek bunu yapmışsa, böyle bir fiile cesaret etmekle küfre rıza göstermiş olduğundan kâfir olur.

Serahsî şerhinde zikredildiği üzere doğru fetva, bu gibi sözleri sarfeden kimse kâfir olmak niyetiyle söylemişse kâfir olur, yoksa olmaz. Kâdîhân da bu görüşü doğrulamıştır. *(Lübab, 3/108)*

Bu hususu teyid eden diğer görüşler, Ruhu'l-Furkan tefsirimizin 2/616 da zikredilmiştir.

Ancak, "Şu işi yaparsam Allah'ın gazabı benim üzerime olsun veya zina etmiş olayım, yahut hırsız olayım veya içki içmiş olayım, ya da faiz yemiş olayım " gibi sözler yemin olmazlar. *(Zeyle'î, Tebyînü'l-Hakâyık, 3/111)*

8 - "Allah'a yemin ederim, Allah'a and içerim, Allah'a kasem ederim." gibi yeminde kullanılması âdet hâline gelmiş sözleri sarfeden kimsenin yemininin geçerli olduğu hakkında dört mezhep uleması ittifak etmiştir.

Ancak ulema, Allah adı zikredilmeyerek: "Kasem olsun, yemin ederim, andolsun." gibi sözler hakkında ihtilâf etmişlerdir.

İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* a göre, bu sözlerde Allah'a yemin kastı varsa yemin sayılırlar.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* a göre, Allah'ın ismi anılmadıkça yemin sayılmazlar.

İmam-ı Azam Ebu Hanîfe *(Rahimehullah)* a göreyse, bu gibi sözler yeminde kullanıldığından her hâl-u kârda yemin sayılırlar.

İmam-ı Evzâî, İmam-ı Hasen ve İmam-ı Nehaî *(Rahimehumullah)* da bu görüştedirler. *(Kurtubî, 6/258, Lübab, 3/107)*

9 - Yeminde istisna bahsine gelince: Bir yemin mün'akid olduğu (bağlandığı) zaman, onu keffaret veya istisna çözer. İstisna demek "İnşaallah" demektir. Bunun şartı dillen söylenmesi ve yeminin hemen akabinde yemine bitişik olarak telâffuz edilmesidir. Nitekim:

٣٢٥ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ حَلَفَ عَلَىٰ يَمِينٍ فَقَالَ إِنْ شَاءَ اللهُ فَقَدِ اسْتَثْنَىٰ »

325 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Yemin edilebilecek bir şeye yemin edip de, 'İnşaallah' diyen muhakkak ki istisna etmiştir."** *(Ebu Davud, Eyman:11, No:3261, 2/245, Tirmizî, Nüzûr:7, No:1531, 4/108, İbni Mace, Keffârât:6, No:2104, 1/680, Nesâî, Eyman:39, No:3837, 7/31, Darimî, Nüzûr:7, No:2254, 2/628, Hümeydî, Müsned, No:690, 2/303, Taberânî, Mu'cem-i Evsad, No:3099, 4/76, Hakim, Müstedrek, No:7832, 4/336, Ebu Nuaym, Hilyetü'l-Evliya, 6/79, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Hul', 37, No:15118, 7/591)*

٣٢٦ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ حَلَفَ فَاسْتَثْنَىٰ . فَإِنْ شَاءَ رَجَعَ ، وَإِنْ شَاءَ تَرَكَ غَيْرَ حِنْثٍ »

326 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen diğer bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her kim yemin edip de istisna ederse** (yemininde 'İnşaallah' derse), **dilerse** (yemininden) **döner** (yeminini bozar), **isterse de** (yeminini olduğu gibi) **bırakır** (yerine getirir. O kimse iki hâlde de) **günaha girmiş olmaz** (yeminini bozsa da keffaret ödemesi gerekmez)." *(Ebu Davud, Eyman:11, No:3262, 2/245, Nesâî, Eyman:18, No:3802, 7/18, İbni Mace, Keffârât:6, No:2105, 1/680, Darimî, Nüzûr:7, No:2255, 2/628, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:6423, 2/536, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Hul', 37, No:15119, 7/591)*

Bu hadis-i şeriflerdeki (فَ) takip için olduğundan, cumhur-u fukaha'ya göre istisna yeminle birlikte yapılmalıdır, yemini bitirdiktan sonra yapılan istisna geçerli olmaz.

İstisna, bir sözün kapladığı anlamın bir kısmını ondan çıkartmaktır. Meselâ "Bütün insanlar sapıktır, müminler hariç" demek gibi. Bu misalde kullanılan insanlar sözü müminleri de içine alırsa da, insanlar içinden müminler sapıklık hükmünden istisna edilmiştir.

Bir hükmü bir şarta bağlama hâline de istisna denilir, meselâ "Evime gelirsen sana ikramda bulunurum" sözünde muhataba ikram etme hükmü onun eve gelmesi şartına bağlanmıştır, bu durumda o kişi eve gelmezse, ikram görmeyecek veya ona ikram vadi olmayacak denilebilir.

"Avnu'l-Mabud" isimli eserde zikredildiğine göre: Bilinen istisna türlerinden başka bir istisna çeşidi daha vardır ki, o da ta'lik'lerdir. Ta'lik çeşitlerinden birisi de Bir işi Allah'ın dilemesine ta'lik etmek (bağlamak) tır.

Dolayısıyla bir adam: "Vallahi eğer Allah dilerse şu işi yapacağım veya yapmayacağım." derse yemininde istisna etmiş olur, bu yüzden yemini oluşmuş bir yemin sayılmaz, çünkü bu durumda o kişi yeminini Allah'ın dilemesine bağlamıştır ki, Allah'ın dilemesi şartının meydana gelip gelmeyeceği bizce meçhul olduğundan o yemini bozmak diye bir şey söz konusu edilemez, yani yeminine muhalefet etmesi günah sayılmaz ve muhalefet ettiği takdirde keffaret ödemesi gerekmez. Ancak kişi "İnşaallah" kelimesini ta'lik niyetiyle değil de mubarek bir söz olduğu için kullanmışsa buna istisna denmez.

Yemindeki istisnanın muteber olabilmesi için iki şart vardır:

a - "İnşaallah" sözünün yemin cümlesine aralıksız olarak eklenmesidir.

b - Yemin cümlesi henüz bitmemişken "inşaallah" demeye niyet etmektir.

Kâdî İyaz *(Rahimehullah)* ın beyanına göre: "İnşaallah" sözü yemin cümlesine fasılasız olarak eklendiği zaman edilen yeminin münakid olmayacağı (oluşmuş sayılmayacağı) hususunda bütün âlimler icma' (söz birliği) etmişlerdir.

Ancak, yemin edilirken buna eklenecek "İnşaallah" sözü ile yemin cümlesi arasında ne kadar fasıla (ara) bulunmaması gerektiği hakkında âlimler bir kaç görüş üzere ihtilâf etmişlerdir.

a) İmam-ı Malik, Evzâî, Şafiî ve Cumhur *(Rahimehumullah)* a göre, yemin cümlesiyle: "İnşaallah" sözünün birlikte söylenmesi gerekir, iki cümle arasında susmamak icabeder. Ancak nefesin kesilmesi nedeniyle verilen ara zararsızdır.

b) İmam-ı Tâvus, İmam-ı Hasen ve tabiînden bir cemaat *(Rahimehumullah)* a göre, yemin eden adam oturduğu meclisten kalkmadıkça, yeminine eklemek üzere söyleyeceği "İnşaallah" sözü istisna sayılır.

c) İmam-ı Katade *(Rahimehullah)* a göre, yemin eden adam konuşmadıkça istisna edebilir.

d) İmam-ı Mücahid *(Rahimehullah)* a göre, iki sene sonra "İnşaallah" dese de yeterli olur.

e) Said ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* a göre, dört aya kadar istisna yapabilir.

f) İmam-ı Atâ *(Rahimehullah)* a göre, bu müddet bir deve sağılacak kadardır.

g) Ahmed ibni Hanbel ve İshak *(Rahimehumallah)* a göre, yemin ettiği işte daim olduğu müddetçe istisna hakkı vardır.

h) İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ya göreyse, bu süre ebedidir, ne zaman hatırlarsa istisna yapabilir. İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın bu hususstaki delili Furkan suresinin, 68. ayet-i kerimesidir. Çünkü bu ayet-i celilenin istisnası olan Furkan suresinin 70. ayet-i kerimesi bir sene sonra gelmiştir.

Zira Mevlâ Tealâ Furkan Suresinin 68 ve 69. ayet-i kerimelerinde "Şirk koşanları, Adam öldürenleri ve zina edenleri büyük bir azapla tehdit etmiş, 70. ayet-i kerimesinde ise: "İman edip amel-i salih işleyenleri istisna etmiştir."

İbnül Arabî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın bu ayetten delil alması uygun değildir. Zira her iki ayet-i kerime Allah'ın ilminde ve levh-i mahfuz'da bir olup, Allah-u Tealâ'nın bildiği bir hikmetten dolayı inişi gecikmiştir.

Yukardaki ilk görüşten sonraki görüşler Cumhûr-u fukahâ'ya göre muteber değildir. Ancak bazı âlimlere göre bu görüşlerden maksat gecikmeli olan istisnanın yemini çözeceği manası olmayıp, "İnşaallah sözü mubarek olduğu için her konuşmada anılmalı, unutulduğu takdirde hatıra gelir gelmez yine denilmeli" demektir. Nitekim:

« وَلاَ تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكَ غَداً (٢٣) إِلاَّ أَنْ يَشَآءَ اللهُ وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ... (٢٤) »

"Allah'ın dilemesini istisna etmedikçe (İnşaallah demedikçe) **hiç bir şey için 'Muhakkak ki ben bunu yarın yapacağım' deme.** (Bunu) **unuttuğun takdirde Rabbini an."** *(Kehf Suresi: 23-24 den)* ayet-i kerimeleriyle bu husus yani inşaallah sözünün unutulması hâlinde, hatırlanınca söylenmesi emredilmiştir.

Dolayısıyla bu âlimlerin görüşlerine göre, geride zikredilen farklı görüş sahiplerinin maksadı, "yemin eden adam yemin ettikten bir süre sonra 'inşaallah' derse yemini çözülür ve yeminine muhalefet etmesi bir günah sayılmaz" demek değildir.

Şu hâlde yemin ettikten bir süre sonra istisna etmekle yemin çözülmüş olmaz ve bu yemin bozulduğu takdirde günaha girilmiş olur ve keffaret ödenir. Zira bazı selef âlimlerinin söylediği gibi yemin cümlesi bitip ara verildikten sonra söylenen "inşaallah" sözü de istisna sayılmış olsaydı, hiç kimse hiç bir yeminde günaha girmiş olmazdı, dolayısıyla keffaret ödemesi de gerekmezdi. Çünkü yemin eden herkes yemininden bir süre sonra, yeminini bozmak istediğinde günaha girmemek ve keffaret ödememek için bir süre önce ettiği yemine atfen: "İnşaallah" diyebilir.

Bu hususta İbnül Arabî hazretleri şöyle bir nükte zikretmiştir:

Ebul Fazl-ı Merâğî *(Rahimehullah)* Medinetü's-Selâm (Bağdat) ta ders okurken memleketinden gelen mektupları kendisine üzücü haberler verir de ilmine engel olur diye okumadan bir sandığa koyardı.

Beş sene sonra ilim tahsilini tamamlayıp memleketine dönmek istediğinde eşyasını hazırlayıp, o mektupları, gözden geçirdiğinde, öyle haberlere rastladı ki, evvelce onlardan bir tanesini okusaydı ilimden bir harf tahsil imkânı bulamazdı.

Bundan dolayı Allah-u Tealâ'ya hamdederek evinin eşyalarını hazırlayıp Horasan yolu üzerinde Halbe kapısına çıktı. Kiraladığı hayvanın sürücüsü kendisini beklerken yol azığı almak için bir fırıncıya uğradı, o sırada onun diğer bir fırıncıya: "Duymadın mı? Vaiz efendi İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın bir sene sonra da olsa istisnayı caiz gördüğünü nakletti. Bunu duydum duyalı çok düşündüm, eğer onun görüşü doğru olsaydı Allah-u Tealâ Eyyüp *(Aleyhisselâm)* a:

« وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثاً فَاضْرِبْ بِهِ وَلاَ تَحْنَثْ ... (٤٤) »

"Eline bir demet sap al da onunla (hanımına) **vur, hânis** (yeminini bozmuş) **olma."** *(Sad Suresi: 44 den)* buyurmayıp: 'İnşaallah de böylece yemininden kurtul' buyururdu." dediğini işitince, "Bir memleketin fırıncıları ilimden bu kadar nasipli ise, ben orayı bırakıp da Merâğa (Azerbeycan vilayetlerinden olan kendi memleketime) dönermiyim? Asla bunu yapamam." dedi. Sonra o kiraladığı hayvanın sahibiyle helâllaşarak yolculuktan vazgeçti ve ölünceye kadar Bağdat'ta ikamet etti. *(İbnü'l-Arabî, Ahkâmu'l-Kur'an, 2/647, Kurtubî, El Camiü-li Ahkâmil Kur'an, 6/259)*

İmam-ı Katade *(Rahimehullah)* dan rivayete göre, Eyyüb *(Aleyhisselâm)* hanımının bir hatasından ötürü, sıhhatte kavuşunca ona yüz değnek vuracağına dair yemin etmişti. Halbuki karısının ona karşı hizmetleri ve fedakârlıkları büyüktü, onun için Cenabı Hak yüz tane ekin sapından oluşan bir demetle bir kere vurmasını, yemininde durmuş olması için kâfi gördü. *(İbni Cerir-i Taberî, Camiu'l-Beyan, No:29955, 10/591, Süyûtî, Dürrül Mensûr, 7/195)*

Bu rivayetlerden de anlaşıldığı üzere yeminde istisnanın geçerli olmasının şartı, fasılasız olarak yeminin peşine yapılmasıdır ki cumhur'un görüşü de budur.

Bundan sonra, Talâk (boşama), İtak (köle azad etme), Zıhar ve Nezir gibi konularda istisna etmenin hükmüne gelince, İmam-ı Azam Ebû Hanife, İmam-ı Şafiî *(Radıyallahu Anhuma)* ve diğer âlimlere göre Allah adına yapılan yeminde istisna muteber ve geçerli olduğu gibi, diğer konularda da muteber sayılır.

Bundan dolayı bir adam: "İnşaallah karım benden boştur, İnşaallah kölem hürdür, İnşaallah karım bana annemin sırtı gibidir, inşaallah filancanın bende bin lira alacağı vardır, Allah hastama şifa verirse İnşaallah bir ay oruç tutmak Allah için benim adağımdır" gibi sözler söylediğinde, bu durumlarda istisna geçerli olduğundan bu akitlerin hiç birisi oluşmuş olmaz.

İmam-ı Malik ve Evzâî *(Rahimehumallah)* a göreyse, "İnşaallah" sözü ile yapılan istisna ancak Allah adına yapılan yeminlerde geçerli olduğundan bir adam karısına: "İnşaallah sen benden boşsun." derse karısı boşanmış olur, diğer meseleler de bunun gibidir.

Malikî ulemasından bazısı istisnaya kalben niyet etmenin yeterli olduğunu söylemişlerse de, geride zikredilen (325 nolu) hadis-i şerifte geçen **"Eğer kişi bir şeye yemin eder de, 'İnşaallah' deyip istisna ederse."** ifadesinden dolayı istisnanın dil ile söylenmesi gerekli olup sadece kalple niyet yeterli değildir.

Ebu Hanife, Şafiî, Malik, Ahmed ve Cumhur ulema (bütün âlimler) *(Rahimehumullah)* bu görüştedirler.

10 - Bir şeye yemin edip o şeyin yeminden daha hayırlı olduğunu gören kimsenin yeminini bozup keffaret vermesi menduptur. Nitekim:

٣٢٧ – عَنْ اَبِى موُسىَ الْاَشْعَرِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ: اَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فِى رَهْطٍ مِنَ الْاَشْعَرِيِّينَ اَسْتَحْمِلُهُ ، فَقَالَ: « وَ اللهِ لاَ اَحْمِلُكُمْ ، مَا عِنْدِى مَا اَحْمِلُكُمْ » ثُمَّ لَبِثْنَا مَا شَاءَ اللهُ ، فَاُتِىَ بِاِبِلٍ ، فَاَمَرَ لَنَا بِثَلاَثِ ذَوْدٍ ، فَلَمَّا انْطَلَقْنَا قَالَ بَعْضُنَا لِبَعْضٍ: لاَ يُبَارِكُ اللهُ لَنَا ، اَتَيْنَا رَسُولَ اللهِ ﷺ نَسْتَحْمِلُهُ فَحَلَفَ اَنْ لاَ يَحْمِلَنَا فَحَمَلَنَا ، فَقَالَ اَبُو موُسىٰ: فَاَتَيْنَا النَّبِىَّ ﷺ فَذَكَرْنَا ذٰلِكَ لَهُ ، فَقَالَ: « مَا اَنَا حَمَلْتُكُمْ بَلِ اللهُ حَمَلَكُمْ ، اِنِّى وَاللهِ –اِنْ شَاءَ اللهُ– لاَ اَحْلِفُ عَلىٰ يَمِينٍ ، فَاَرىٰ غَيْرَهَا خَيْراً مِنْهَا ، اِلاَّ كَفَّرْتُ عَنْ يَمِينِى ، وَاَتَيْتُ الَّذِى هُوَ خَيْرٌ »

327 - Ebû Musa el Eşarî *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Bir kere Eşarî (yemenli) lerden bir cemaat içinde yüklerimizi taşıyacak binek hayvanı istemek üzere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e geldim. O, bize: **"Vallahi sizi bindiremem, zaten sizi bindireceğim hayvan yanımda yoktur."** buyurdu.

Bunun üzerine biz Allah-u Tealâ'nın dilediği kadar bekledikten sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e (ganimete ait) bir takım develer getirildi, O da bize üç dişi deve verilmesini emretti. Biz yola çıktıktan sonra birbirimize "Allah bize bereket vermez (bu iş bize hayır getirmez). Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yük devesi istemeye geldik, bize deve veremeyeceğine yemin etti. Sonra bize binek hayvanı verdi." dedik.

Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e giderek bu durumu kendisine anlattığımızda O: **"Size yük hayvanlarını ben vermedim; Bilakis Allah-u Tealâ verdi. Vallahi inşaallah** (Allah diler de) **ben bir şeye yemin eder; sonra ondan daha hayırlısını görürsem, mutlaka yeminime keffaret verir, o hayırlı şeyi yaparım."** buyurdu. *(Buharî, Keffârâtü'l-Eyman: 9, No:6340, 6/2470, Müslim, Eyman:3, No:1649, 3/1268, İbni Mace, Keffârât:7, No:2107, 1/681, Nesâî, Eyman:15, No:3789, 7/13, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Eyman:25, No:19950, 10/88, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:19641, 7/149)*

Hadis-i şerifte geçen: **"Sizi ben bindirmedim, Allah bindirdi."** sözünün izahı hakkında İmam-ı Nevevî *(Rahimehullah)* : "Kulların fiillerinin yaratıcısı Allah-u Tealâ'dır, bu itibarla Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bindirme işini Allah-u Tealâ'ya isnad etmiştir." diye açıklamada bulunmuştur.

İmam-ı Mazirî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, bunun manası "Sizi bindireceğim develeri Allah verdi, o vermeseydi sizi bindireceğim develer benim yanımda yoktu" demektir.

Kâdî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre de, bu hususta Allah-u Tealâ'nın, habibine vahiy indirmiş olması muhtemeldir.

٣٢٨ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « وَ اللهِ! لَاَنْ يَلَجَّ اَحَدُكُمْ بِيَمِينِهِ فِي اَهْلِهِ ، آثَمُ لَهُ عِنْدَ اللهِ مِنْ اَنْ يُعْطِيَ كَفَّارَتَهُ الَّتِي فَرَضَ اللهُ »

328 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Vallahi sizin birinizin ailesi** (ne iyilik etmeme) **hususundaki yeminine ısrar etmesi kendisini Allah katında,** (yeminini bozduğu takdirde) **Allah'ın kendisine farz kıldığı keffaretini vermekten daha günahkâr yapar."** *(Buharî, Eyman:1, No:6250, 6/2444, Müslim, Eyman:6, No:1655, 3/1276, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:8215, 3/198)*

Hadis-i şerifin manası şöyle anlaşılmalıdır: Bir kimse ailesine dair bir yemin eder de, bu sebeple aile efradı zarar görürse, yemini bozmasında bir günah olmadığı takdirde, o yeminden dönerek keffaret vermesi gerekir.

"Ben günahından korkarım" diyerek yeminini bozmamakta ısrar ederse günahkâr olur. Yemini bozmayarak ailesine zarar vermesinin günahı, onun inandığı üzere yeminden dönme günahından daha çoktur.

Bu hadis-i şeriften çıkarılan bazı hükümler:

Bir kişi bir işi yapmaya veya yapmamaya yemin eder de, o yemininden dönmenin daha hayırlı olduğunu görürse, yemininden dönmesi müstehap olursa da, keffaret vermesi icap eder. Bu hususta âlimler arasında söz birliği vardır. Yeminden dönmeden keffaret gerekmez. Keffareti yeminden döndükten bir hayli sonra vermek caizdir.

Yemin etmeden keffaret vermek ise caiz değildir. Bu konularda da ulemanın ittifakı vardır. Fakat yemin ettikten sonra o yeminden dönmeden keffaret verilip verilemeyeceği meselesinde ihtilâf vardır.

İmam-ı Malik, Evzâî, Sevrî, Şafiî ve Cumhur ulema *(Rahimehumullah)* a göre verilebilir, ancak yemini bozduktan sonra verilmesi müstehaptır. İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* oruç tutarak ödenecek keffareti bu hükümden istisna ederek, orucun yemini bozmadan tutulamayacağına hükmetmiştir, ona göre malla ödenen keffaret yeminden dönmeden ödenebilir.

Hanefi fukahasına göreyse, yeminden dönmeden hiç bir surette keffaret verilemez.

11 - İmam-ı Cessas *(Rahimehullah)* ın beyanına göre,bir takımları "Eve girersem hac yapmam adağım olsun." gibi sözler sarfederek adağını şarta bağlayanın o adadığı şeyi yerine getirmesi gerekmeyip, yemin keffareti vermesi icabettiği görüşüne gitmişlerse de bu doğru değildir. Çünkü bir şeyi adamak, adanan şeyin bizzat kendisinin yerine getirilmesini gerektirir. Zira adak meselesi yeminle ilgili ayetlerden ve hadislerden başka delillere dayanmaktadır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

﴿ وَاَوْفُوا بِعَهْدِ اللهِ اِذَا عَاهَدْتُمْ ... (٩١) ﴾

"Ahitleştiğinizde Allah'ın ahdini İfa edin (Allaha verdiğiniz sözü yerine getirin)." *(Nahl Suresi: 91 den)* buyurmuştur.

Diğer bir ayet-i kerimesinde, ebrar (iyi) kullarından bahsederken:

« يوفون بالنذر ... (٧) »

"Adağı yerine getirirler." *(İnsan Suresi: 7 den)* buyurmaktadır. Bu sure-i celilenin başında da Mevlâ Tealâ:

« يا ايها الذين امنوا اوفوا بالعقود ... (١) »

"Ey iman edenler! Akitleri ifa edin." *(Maide Suresi:1 den)* buyurmuştu. Mevlâ Tealâ:

« و منهم من عاهد الله لئن اتينا من فضله لنصدقن ولنكونن من الصالحين (٧٥) فلما اتيهم من فضله بخلوا به وتولوا وهم معرضون (٧٦) »

"Onlardan kimi de 'Eğer Allah fazl (u-kerem) **inden bize verirse, mutlaka sadaka vereceğiz ve elbette salihlerden olacağız' diye Allah'a söz verdi." - "Fakat Allah lütfundan onlara** (zenginlik) **verince, onda cimrilik edip** (Allah'ın emrinden) **yüz çevirerek** (sözlerinden) **döndüler."** *(Tövbe suresi:75-76)* buyurarak, bu kişileri adaklarını yerine getirmemelerinden dolayı tenkit etmiştir.

٣٢٩ – عن ابن عباس (رضى الله عنهما) قال: قال رسول الله ﷺ: « من نذر نذراً لم يسمه فكفارته كفارة يمين ، ومن نذر نذراً في معصية فكفارته كفارة يمين ، ومن نذر نذراً لا يطيقه فكفارته كفارة يمين ، ومن نذر نذراً اطاقه فليف به »

329 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her kim bir adakta bulunur da onu belirtmezse, onun keffareti yemin keffaretidir. Her kim bir günah hususunda adakta bulunursa, onun keffareti de yemin keffaretidir.**

Kim gücünün yetmediği bir adak adarsa, onun keffareti de yemin keffaretidir. Gücünün yettiği bir adakta bulunan ise onu yerine getirsin" *(Ebu Davud, Eyman:30, No:3322, 2/260, İbni Mace, Keffârât:17, No:2128, 1/687, Tirmizî, Nüzûr:4, No:1528, 4/106, Nesâî, Eyman:41, No:3841, 7/33, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:17303, 6/120, Taberanî, Mu'cem-i Kebîr, No:746, 17/272)*

٣٣٠–عن عقبة بن عامر (رضى الله عنه) قال: قال رسول الله ﷺ: « كفارة النذر كفارة اليمين »

330 - Ukbe ibni Âmir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Adak keffareti, yemin keffaretidir."** buyurmuştur. *(Müslim, Nüzûr:5, No:1645, 3/1265, Ebu Davud, Eyman: 31, No:3323, 2/260, Nesâî, Eyman:41, No:3841, 7/33, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:17303, 6/120, Beyhakî, Sünen, Eyman:17, No:19912, 10/78, Taberanî, Mu'cem-i Kebîr, No:746, 17/272, Tirmizî, Nüzûr:4, No:1528, 4/106, Ebu Yâlâ, Müsned, No:1744, 3/283, Abdürrezzak, Musannef, No:15840, 8/442)*

Adağın tayin edilmemesi şöyle olur. Bir kişi: "Ben bir adak adadım." veya: "Üzerimde bir adak olsun." der de, bunun oruç mu, yoksa başka bir şey mi olduğunu belirtmezse, böyle bir adağın keffareti yemin keffaretidir.

Tayin edilen adaklara gelince: Eğer bu, adayanın gücünün dışında kalan bir ibadet ise, onun yerine bir yemin keffareti ödenir. Şayet adayanın gücü yeterli ise, bunu yerine getirmesi gerekir. Bu hususta malî ve bedenî ibadetler arasında fark yoktur. Nitekim:

٣٣١- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: جَاءَتِ امْرَأَةٌ اِلٰى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَتْ: يَارَسُولَ اللهِ! اِنَّ اُمِّى مَاتَتْ وَعَلَيْهَا صَوْمُ نَذْرٍ . اَفَاَصُومُ عَنْهَا؟ قَالَ: « اَرَاَيْتِ لَوْ كَانَ عَلٰى اُمِّكِ دَيْنٌ فَقَضَيْتِيهِ ، اَكَانَ يُؤَدِّى ذٰلِكِ عَنْهَا؟ » قَالَتْ: نَعَمْ . قَالَ: « فَصُومِى عَنْ اُمِّكِ »

331 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, bir kadın Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Annem öldü üzerinde adak orucu kaldı, onun yerine o orucu ben tutabilir miyim ?" diye sorması üzerine,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Söyle bakayım! Annenin bir borcu olsa da sen onu ödesen bu, onun namına geçer miydi?"** buyurdu.

Kadın: "Evet" diye cevap verince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"öyleyse annen namına oruç tut."** buyurdu. *(Müslim, Sıyam:27, No:1148/156, 2/804, Buharî, Savm:41, No:1852, 2/690, Tirmizî, Savm:22, No:716, 3/95, İbni Mace, Sıyam:51, No:1758, 1/559, Nesâî, Sünen-i Kübra, No:2917, 2/17 Beyhakî, Sünen-i Kübra, Sıyam:72, No:8227, 4/256)*

٣٣٢ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما): اَنَّ امْرَأَةً مِنْ جُهَيْنَةَ ،جَاءَتِ اِلَى النَّبِىِّ ﷺ فَقَالَتْ: اِنَّ اُمِّى نَذَرَتْ اَنْ تَحُجَّ ، فَلَمْ تَحُجَّ حَتّٰى مَاتَتْ ، اَفَاَحُجُّ عَنْهَا؟ قَالَ: « نَعَمْ، حُجِّى عَنْهَا ، اَرَاَيْتِ لَوْ كَانَ عَلٰى اُمِّكِ دَيْنٌ اَكُنْتِ قَاضِيَتَهُ؟ اقْضُوا اللهَ ، فَاللهُ اَحَقُّ بِالْوَفَاءِ »

332 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan yapılan diğer bir rivayete göre: Cüheyne kabilesinden bir kadın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Annem hac yapmayı adamıştı, fakat hac yapamadan öldü, onun yerine hac yapabilir miyim?" diye sorması üzerine,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Evet! Onun yerine hac yap, söyle bakayım senin annen üzerinde** (başka bir) **borç olsaydı, onu öder miydin? Allah'a da** (borcunuzu) **ödeyin, Allah** (borç) **ödenmeye daha lâyıktır."** buyurdu. *(Buharî, İhsar:33, No:1754, 2/656, Nesâî, Menasik:7, No:2631, 5/123, Darimî, Nüzûr:1, No:2244, 2/625)*

Eğer yapılan adak mubah bir iş olup, adayanın gücü yeterli ise, bu türlü adak muteber sayıldığı için yerine getirilmelidir, aksi takdirde keffaret ödenmesi gereklidir. Çünkü yaya olarak kâbe'ye gitmeyi adayan kadın hakkındaki hadis-i şeriflerde bunun ifası emredilmiştir. Şayet adanan mubah şey adayanın gücü dışında ise yine bir yemin keffareti ödenmelidir.

Şafiî ulemasının ekserisi bu hadis-i şerifi Lecâc denilen adak çeşidine yorumlamışlardır. Bu türlü nezir öfke veya münakaşa hâlinde yapılan adaklardır ki, bu durumda kişi serbestir, dilerse adağını yerine getirir, isterse yemin keffareti öder.

İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* ve diğer bir takım âlimlere göre bu hadis-i şerifler mutlak nezre, yani belirtilmeyen bütün adaklara şâmildir.

İmam-ı Ahmed *(Rahimehullah)* ile Şafiîlerden bazıları günahı adamak manasına hamletmişlerdir. "Şarap içmeyi adamak" bu kabildendir.

İmam-ı Azam Ebû Hanife *(Rahimehullah)* ın son sözüne göre, bir kimse adağı, olmasını istemediği bir şarta bağlarsa, ona bir yemin keffareti yeterlidir. Adadığı şeyi yapmakla da borcunu ödemiş olur.

Meselâ: "Filan adamla konuşursam bir sene oruç tutmak borcum olsun" diyen kimse isterse yemin keffareti verir , dilerse oruç tutar. Fakat adağını, olmasını istediği bir şarta bağlar,

Meselâ: "Hastam düzelirse bir sene oruç borcum olsun." derse, mutlaka adağını yerine getirmesi gerekir, İmam-ı Muhammed *(Rahimehullah)* ın görüşü de budur. Umumi belva (genel zorluk) dolayısıyla bazı hanefî uleması bununla fetva vermişlerdir. *(Meydanî, Lübab, 3/110)*

12 - Alış verişte yemin etmek mekruhtur. Nitekim:

٣٣٣ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « اَلْحَلِفُ مَنْفَقَةٌ لِلسِّلْعَةِ ، مَمْحَقَةٌ لِلْبَرَكَةِ »

333 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Yemin** (satılan şeyle ilgili) **bahayı artırır** (sa da), **bereketi giderir."** *(Buharî, Büyû':26, No:1981, 2/735, Müslim, Müsâkât:27, No:1606, 3/1228, Ebu Davud, Büyû': 6, No:3335, 2/265, Nesâî, Büyû': 5, No:4473, 7/282)*

Hadis-i şerifte geçen yeminden maksat, alış veriş esnasında yalan yere yemin etmektir. Bunun haram olduğunda şüphe yoksa da, bundan alış verişte çok yemin etmenin yasaklığı da anlaşılmaktadır. Nitekim:

٣٣٤ – عَنْ أَبِي قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيِّ (رضى الله عنه) أَنَّهُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « إِيَّاكُمْ وَكَثْرَةَ الْحَلِفِ فِي الْبَيْعِ . فَإِنَّهُ يُنَفِّقُ ثُمَّ يَمْحَقُ »

334 - Ebû Katade el Ensarî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Alış verişte çok yemin etmekten sakının! Zira yemin** (malı) **harcattırır** (sattırır), **sonra yok eder."** buyurmuştur. *(Müslim, Müsâkât:27, No:1607, 3/1228, Nesâî, Büyû':5, No:4472, 7/282, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:22608, 8/363, İbni Mace, Ticârât:30, No:2209, 2/745, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Büyû': 4, No:10410, 5/435)*

Hulâsa: Yeminle mal satmak satıcının zannına göre malın satılmasına sebep olursa da, gerçekte bereketini giderir. Bu, hem dünyevî hem de uhrevî olarak düşünülebilir, dünyada malı telef olabilir veya faydasız yere harcanır, ahirette ise sevabı kalmaz.

Zaten zaruret ve ihtiyaç yok iken doğru yere yemin etmek bile mekruh iken, bir de malın rağbet kazanması amacı güdülürse bu daha da kötü olur, çoğu zaman müşteri de bu yemine kanacağından yeminin vebali (günahı) daha da ağırlaşır.

Bu yeminin yalan yere yapılması ise, insanı kıyamet günü Allah-u Tealâ'nın, kendisine rahmet nazarı ile bakmayacağı kötü kullar arasına dahil etmeğe yeterlidir. Nitekim:

٣٣٥ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « ثَلاَثٌ لاَ يُكَلِّمُهُمُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلاَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلاَ يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ: رَجُلٌ عَلَىٰ فَضْلِ مَاءٍ بِالْفَلاَةِ يَمْنَعُهُ مِنِ ابْنِ السَّبِيلِ . وَرَجُلٌ بَايَعَ رَجُلاً بِسِلْعَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ فَحَلَفَ لَهُ بِاللهِ لَأَخَذَهَا بِكَذَا وَكَذَا وَصَدَّقَهُ ، وَهُوَ عَلَىٰ غَيْرِ ذٰلِكَ . وَرَجُلٌ بَايَعَ إِمَاماً لاَ يُبَايِعُهُ إِلاَّ لِدُنْيَا ، فَإِنْ أَعْطَاهُ مِنْهَا وَفَىٰ ، وَإِنْ لَمْ يُعْطِهِ مِنْهَا لَمْ يَفِ »

335 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Üç kişi vardır ki, kıyamet günü Allah** (-u Tealâ) **onlarla konuşmayacak, onlara** (rahmet nazarı ile) **bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için acı verici bir azap ta vardır.**

(Birincisi) **çölde ihtiyacından fazla suyu bulunup da,** (susamış) **yolcudan esirgeyen adamdır.**

(İkincisi) **İkindiden sonra bir kimseye mal satıp, o malı şu veya bu fiata aldığına dair Allah'a yemin edip, müşteri de kendisine inanan kimsedir. Halbuki hakikat bunun tersinedir.**

(Üçüncüsü) **İmama** (devlet büyüğüne) **Sadece dünyalık için bey'at eden, ona dünyalık verirse sözünde duran** (itaat eden) **vermezse vefa göstermeyen** (isyan eden) **kimselerdir."** *(Müslim, İman:46, No:108, 1/103, Buharî, Müsâkât:11, No:2240, 2/834, Ebû Davud, Büyû':62, No:3474, 2/299, Tirmizî, Büyû': 5, No.1211, 3/516, Nesâî, Zekât:69, No:2562, 5/85, İbni Mace, Ticârât:30, No:2208, 2/744, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:21461, 8/92, Darimî, Büyû':63, No:2507, 2/718, İbni Ebî Şeybe, Musannef, Libas:19, No:8, 6/27, Ebu Nuaym, Hilyetü'l-Evliya, 7/130, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Büyû':4, No:10411, 5/436)*

Hadis-i şerifte geçen: "Allah'ın onlarla konuşmaması" Allah-u Tealâ'nın hayır işler işlemiş sevgili kullarıyla yapacağı, rızasını ifade edeceği bir konuşmayla, bu bedbaht insanları taltif etmemesi, bilakis gazabına uğrayacak kimseleri tehdit ettiği gibi, bunlara da tehditkâr ve kahredici bir konuşma yapmasıdır.

"Allah'ın onlara nazar etmemesi" onlara rahmet ve lütuf muamelesi yapmamasıdır. "Allah'ın onları temize çıkarmaması" ise, onların günahlarını bağışlamaması ve günah pisliğinden onları arındırmamasıdır. "Azab-ı elim" den maksat: Acısı ve ızdırabı kalplere işleyen şiddetli bir azaptır.

Hadis-i şerifte geçen üç kişiden birincisi, "Su bulunmayan çölde ve kırda ihtiyacından fazla suyu bulunduğu hâlde, susamış yolcudan su esirgeyen adamdır. Böyle davranan katı yürekli acımasız kimsenin bu çirkin hareketi büyük bir günahtır.

Fazla suyu hayvanlardan esirgemek haram iken bir insandan ve susamış bir yolcudan su esirgemek ne demektir? Fakat susamış yolcu, katli mubah (öldürülmesi serbest) bir harbî (savaş düşmanı) ve mürted (dinden dönmüş) bir kimse ise, ondan su esirgemek haram değildir.

İkincisi ise: İkindiden sonra bir malını satarken müşteriyi inandırmak için yalan yere yemin eden bir kimsedir. Burada ikindiden sonra kaydının hikmeti hakkında Hattabî *(Rahimehullah)* şöyle bir açıklama yapmıştır:

"Yalan yere yemin etmek her zaman haramsa da, ikindiden sonra daha tehlikelidir, zira bu vakit meleklerin toplandığı günlük amellerin sonuçlandığı mubarek bir vakit olduğundan bu vakitte işlenen suçların cezası daha ağır kılınmıştır, zira her şeyin sonucu muteberdir. Zaten bu vakitte suç işlemeye cesaret eden kimse başka vakitlerde de işlemeye alışmış olur."

Üçüncüsü: Sırf şahsî çıkarı için devlet reisine bey'at edip umduğu ya rarı bulduğunda sözünde duran, menfaat bulmayınca isyan eden kimsedir. Böyle menfaat perest bir insan da anılan tehdide müstahaktır, çünkü bu yapıya sahip olan kişi devlet büyüğünü de, müslümanları da aldatır, beklenmedik fitne ve bozgunculuğa sebebiyet verebilir, hele nüfuzlu ve kitleleri peşinden sürükleyebilen bir kişi ise, onun tehlikesi daha büyük olur.

13 - İkna edilmesi için Allah adı üzerine yemin edilen kişi yapılan yemine razı olmalıdır.

٣٣٦ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: سَمِعَ النَّبِيُّ ﷺ رَجُلاً يَحْلِفُ بِأَبِيهِ فَقَالَ: « لاَ تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ . مَنْ حَلَفَ بِاللهِ فَلْيَصْدُقْ . وَمَنْ لَهُ حُلِفَ بِاللهِ فَلْيَرْضَ . وَمَنْ لَمْ يَرْضَ بِاللهِ فَلَيْسَ مِنَ اللهِ »

336 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuştur, Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, babasına yemin eden bir adamı işittiğinde: **"Babalarınız üzerine yemin etmeyin. Allah'a yemin eden bir kimse doğru söylesin. Kendisi** (nin ikna edilmesi) **için Allah'a yemin edilen bir kimse razı olsun** (yeminin gereğini kabul etsin). **Allah** (adına edilen ant) **a rıza göstermeyen kimse Allah** (tarafın) **dan** (kabul edilmiş bir kul) **değildir."** *(İbni Mace, Keffârât:4, No:2101, 1/679)*

٣٣٧ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « رَأَىٰ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَجُلاً يَسْرِقُ ، فَقَالَ لَهُ: اَسَرَقْتَ؟ قَالَ: كَلاَّ ، وَاللهِ الَّذِى لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ ، فَقَالَ عِيسَىٰ: اٰمَنْتُ بِاللهِ ، وَكَذَّبْتُ عَيْنِى »

337 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen diğer bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Bir kere Meryem oğlu İsa** *(Aleyhisselâm)* **hırsızlık yapan bir adam gördüğünde ona 'Hırsızlık mı yaptın?' deyince,**

O: 'Kendisinden başka hiç bir ilâh bulunmayan Allah'a yemin ederim ki Hayır!' diye cevap verince, İsa *(Aleyhisselâm)* **: 'Allah'a inandım, gözümü yalancı çıkardım' buyurdu."** *(Buharî, Enbiya:49, No:3260, 3/1271, Müslim, Fezail:40, No:2368, 4/1838, İbni Mace, Keffârât:4, No:2102, 1/679, Nesâî, Adâbu'l-Kudat:37, No:5442, 8/641, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:8160, 3/191, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Şehâdât:13, No:20581, 10/264)*

Ulemanın beyanına göre, İsa *(Aleyhisselâm)* ın bu meseledeki tasdik ve tekzibi (adamın sözünü doğrulayıp gözünü yalanlaması) olayın iç yüzüne ait olmayıp, hükmün zahirine aittir. Çünkü görmek olayın bilinmesinin en kuvvetli vasıtası iken, İsa *(Aleyhisselâm)* nasıl gözünü yalanlar da adamı doğrulayabilir?

Gerçi İsa *(Aleyhisselâm)* ın sözünden maksat şu da olabilir ki, Allah'a yemin edeni doğrularım, eşyanın hırsızlık maksadıyla alındığına dair kanaatimi yalanlarım, çünkü muhtemelen adam hakkı olan bir şeyi almış veya mal sahibinin izniyle almış yahut eşyaya bakıp çevirmiş çalmak istememiş olabilir.

Kişilerin suç işledikleri zannıyla cezalandırılamayacakları hükmü bu hadis-i şeriften çıkarılmıştır.

Bu hadis-i şerifler, Allah'a yakın olup ona tazim edenlerin, onun adına yapılan yeminleri doğrulamalarının en kuvvetli örnekleridir. Yemin edeni doğrulamak mümkün iken doğrulamayan kimsenin Allah'a yakın kullardan sayılmayacağı böylece anlaşılmaktadır. Çünkü Allah'a yakın kullar, Allah-u Tealâ'ya karşı duydukları tazim ve saygıdan dolayı onun adına yemin edeni doğrularlar.

14 - Yemin edenin yemini, yemin ettirenin niyetine göredir. Nitekim:

٣٣٨ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلْيَمِينُ عَلَىٰ نِيَّةِ الْمُسْتَحْلِفِ »

338 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Yemin, yemin isteyenin niyetine göredir."** buyurmuştur. *(Müslim, Eyman:4, No:1653/21, 3/1274, İbni Mace, Keffarât:14, No:2120, 1/685, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Eyman:43, No:20035, 10/111)*

Bu hadis-i şerif hakimin yemin istemesiyle yapılan yemin hakkındadır. Bir adam birinden bir hak dava eder de, hakim yemin ettirir ve yemin eden şahıs niyetini gizleyerek hakimin maksadından başka bir şey niyet ederse, yemini hakimin niyetine göre münakid (geçerli) olur, niyetini gizlemesi ona bir fayda vermez. Bu konuda ulemanın görüş birliği vardır.

Fakat hakim istemeden yemin eder de, niyetini gizlerse bu ona fayda verir. İsterse kişi yemin istenmeden doğrudan doğruya, isterse hakim ve onun vekili olmayan biri tarafından gelen teklif üzerine yemin etmiş olsa da, yemininden dönmüş olmaz. Hakimden başka yemin talebedenin niyetine itibar yoktur.

Hasılı yemin bütün hâllerde yemin eden kimsenin niyetine bağlıdır. Bundan yalnız kendisine teveccüh eden bir davada hakim ile onun naibinin yemin istemeleri müstesnadır. Çünkü bu yemin, edenin değil, istenenin niyetine bağlıdır. Bu hususta Allah'a yemin etmekle kadın boşamaya veya köle azadına yapılan yemin arasında fark yoktur.

Şu kadar var ki, kadın boşamaya veya köle azadına yemin vermeyi hakim teklif ederse, yemin edenin niyetini gizlemesi kendisine fayda verir ve böylece bu durumda yemin edenin niyetine itibar olunur, çünkü hakimin bu gibi şeylere yemin ettirmeye hakkı yoktur. O, yalnız Allah'a yemin teklif edebilir.

Şu da bilinmelidir ki, niyet gizlemekle yeminden dönülmüş olmazsa da, bunu bir kimsenin hakkını iptal edecek yerde yapmak caiz değildir. Bu konuda Hanefi âlimlerinden Aliyyül Kari *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: "Yemini teklif edenin buna hakkı varsa fakat niyeti yoksa yemin edenin kendi niyeti muteberdir ve niyetini gizlemeye hakkı vardır.

Yeminde niyetin hukukî yönden hükmü budur. Ancak zaruret olmadıkça, başka şeye niyet edilerek yemin etmek dinî açıdan doğru değildir.

15 - Yeminde tevriye yapmak,

Tevriye: Bir sözden ilk anlaşılandan başka bir mana kastetmektir.

Bunun en güzel örneği, Süveyd ibni Hanzale *(Radıyallahu Anh)* ın şu rivayetidir.

٣٣٩ – عَنْ سُوَيْدِ بْنِ حَنْظَلَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: خَرَجْنَا نُرِيدُ رَسُولَ اللّٰهِ وَمَعَنَا وَائِلُ بْنُ حُجْرٍ فَاَخَذَهُ عَدُوٌّ لَهُ ، فَتَحَرَّجَ الْقَوْمُ اَنْ يَحْلِفُوا ، وَحَلَفْتُ اَنَّهُ اَخِي فَخَلّٰى سَبِيلَهُ ، فَاَتَيْنَا رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فَاَخْبَرْتُهُ اَنَّ الْقَوْمَ تَحَرَّجُوا اَنْ يَحْلِفُوا وَحَلَفْتُ اَنَّهُ اَخِي ، قَالَ: « صَدَقْتَ . اَلْمُسْلِمُ اَخُ الْمُسْلِمِ »

339 - Biz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i ziyaret etmek üzere (yola) çıktık. Beraberimizde Vail ibni Hucr *(Radıyallahu Anh)* da vardı. (Yolda) Vail'i bir düşmanı yakaladı. Arkadaşlar (onu kurtarmak için) yemin etmeyi günah

saydılar, bunun üzerine ben: 'Bu benim kardeşimdir' diye yemin etmem üzerine düşmanı onu serbest bıraktı.

Sonra biz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına vardığımızda ben, arkadaşlarımın yemin etmeyi günah saydıklarını ve Vail'in kardeşim olduğuna dair yemin ettiğimi ona arzedince: **"Doğru söylemişsin, müslüman müslümanın kardeşidir."** buyurdu. *(Ebû Davud, Eyman:8, No:3256, 2/244, İbni Mace, Keffârât:14, No:2119, 1/685)*

Görüldüğü gibi bu hadis-i şerifte ravinin kullandığı 'Bu benim kardeşimdir' sözünden ilk anlaşılan mana kan kardeşliğidir. Bununla din kardeşliği anlamını kastetmek tevriye olur.

Şüphesiz ki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sözünden maksadı kan kardeşliği değil, islâm kardeşliğidir. Çünkü aralarında ortaklık bulunan şeylere kardeşlik denilmesi caizdir. Dolayısıyla bir kimse bir müslüman için, 'bu benim kardeşimdir' diye yemin etse, yalan yere yemin etmiş olmaz.

Bu hadis-i şerif, ihtiyaç duyulduğu hâllerde kişinin esas niyetini gizleyerek karşısındakinin arzusuna göre yemin etmesinin caiz olduğuna delâlet etmektedir.

Yapılan yeminle her hangi bir kimsenin hakkı zail olmadığı takdirde tevriye caizdir. Bu takdirde yemin keffareti vermek gerekmez, ancak yapılan yemin her hangi bir kimsenin sabit ve mevcut bir hakkını elinden almaktaysa şüphesiz o tevriye caiz değildir. Allah katında vebali muciptir. Bu hususta âlimler arasında ihtilâf yoktur. İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, hile ve kurnazlıkla yapılan yeminin sahibi günahkârdır. Yemini de bozulmuştur, bir özür dolayısıyla olması ise caizdir.

16 - Yemine ağız alıştırmamak babı:

٣٤٠ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « إِنَّمَا الْحَلِفُ حِنْثٌ أَوْ نَدَمٌ »

340 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Yemin** (sonucu itibariyle) **ancak ya günaha girmektir veya pişmanlık duymaktır."** *(İbni Mace, Keffarât:5, No:2103, 1/680, Taberanî, Mu'cem-i Sağir, No:1085, Sh. 445)*

İmam-ı Sindî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre "Bir şeyi yapmak veya söylemek üzere yemin eden kişi o şeyi yerine getirmez veya keffaretini ödemezse günaha girmiş olur. O günahı gidermek için keffaret ödemesi gerekir.

Şayet yemin ettiği şeyi yerine getirir veya keffaret öderse ekseriyetle yemin ettiğine pişman olacağından yemin etmenin sonucu çoğu zaman ya günaha girmektir veya pişmanlık duymaktır. Şu hâlde en uygunu yemin etmemektir.

Yemin etme şekilleriyle ilgili bazı fıkhî meseleler:

"Lübab" isimli eserde zikredildiğine göre, "Namaz kılmayacağım" veya "Babamla konuşmayacağım" yahut "Filancayı öldüreceğim" diye yemin eden kişinin yeminini bozup keffaret vermesi gerekir.

Bir kâfir yemin edip, küfür halinde veya müslüman olduktan sonra yeminini bozsa keffaret gerekmez. Çünkü yemin Allah'a tazimen akdedilen bir ibadet olduğu için kâfir, yemine de keffarete de ehil değildir.

"Bu yemek bana haram olsun" gibi sözler söyleyerek sahip olduğu bir şeyi kendisine haram eden kişiye o şey bizzat haram olmaz, çünkü o, şarap gibi başkasının malı gibi haddizatında haram olan bir şey değildir. Fakat böyle bir söz söyleyen kişi o şeyden istifade edebilmesi için yemin keffareti ödemesi gerekir.

Eğer: "Her helâl bana haram olsun" dese başka bir şey niyet etmedikçe bundan maksat yiyecek ve içeceklerdir. Ancak "Yenâbî' " isimli eserde zikredildiğine göre, helâl sözü örfde hanım manasına geldiğinden niyet etmese de bu sözde talâk vaki olur şöyle ki: Dört hanımı olan bir kimse bu sözü söylediğinde her bir hanımı bir talâkla boş olur. Hanımı olmayanın bu sözü yemin sayılacağından yemin keffareti vermesi gerekir.

Eve girmeyeceğine dair yemin eden kişi, Kâbe'ye veya mescide yahut manastıra veya kiliseye girmekle yemini bozulmuş olmaz. Çünkü bu yerler gecelemek için bina edilmemiştir. Kapı üzerindeki gölgelikler de gecelemeye müsait olmadıkları takdirde böylecedir.

Konuşmayacağına dair yemin eden kişi namazda okusa, yemini bozulmaz, namazın dışında okuduğunda ise hânis (yeminini bozmuş) olur, tesbih, tehlil ve tekbir de buna göredir.

Üzerinde bulunan belli bir elbiseyi giymeyeceğine veya bindiği hayvana binmeyeceğine yemin eden kişi hiç beklemeden o anda elbiseyi çıkartsa veya hayvandan inse, yemini bozulmuş olmaz, o hâl üzere bir an bile dursa yemini bozulmuş olur.

İçinde bulunduğu eve girmeyeceğine dair yemin eden, ordan çıkıp tekrar girmedikçe yemin ettiği anda oturmakla yemini bozulmuş olmaz.

Her hangi bir eve girmeyeceğine yemin eden kişi harap bir eve girmekle yemini bozulmaz, çünkü o evi tayin etmediğinden yemininde muteber olan, girilmesi âdet olan bir evdir, çünkü yeminler âdet ve örfe dayanır. Bundan dolayı gömlek giymeyeceğine yemin eden kişi omuzlarına atmakla hânis olmaz, çünkü giymekten maksat mutad olan giyinme şeklidir.

Belli bir eve girmeyeceğine dair yemin eden kişi, o ev yıkılıp arsa olduktan sonra girse yemini bozulur.

"Filancanın karısı ile konuşmayacağım" diye yemin eden kişi, o kişi karısını talâk-ı bain ile boşadıktan sonra da konuşsa yemini bozulur.

"Filancanın kölesiyle konuşmayacağım veya filancanın evine girmeyeceğim." diye yemin eden kişi, o kişi kölesini veya evini sattıktan sonra köleyle konuşsa veya eve girse yemini bozulmaz.

"Şu sarıklı ile koşumayacağım" diye yemin eden kişi, adam sarığı sattıktan sonra konuşsa yemini bozulur, çünkü insana sarığından sebep düşmanlık edilmeyeceğinden bu ifade adamın kendisine işaret gibidir.

"Şu gençle konuşmayacağım" diye yemin eden kimse o genç ihtiyarladık-tan sonra konuşsa veya "şu kuzunun etini yemeyeceğim" diye yemin eden kişi kuzu koç olduktan sonra yese, yemini bozulur. Çünkü mesele bu varlıkların şahısları ile ilgili olup vasıflarıyla ilgili değildir.

Hurma ağacından yemiyeceğine yemin eden kişinin yemini o ağacın meyvalarına aittir, çünkü ağacın yenmeyeceği malûmdur. Lâkin o meyvadan elde edilen sirke ve pekmez gibi şeyleri yemekle hânis olmaz.

Olgunlaşmamış hurmadan yemiyeceğine yemin eden kişi yaş hurma yemekle hânis olmaz.

Et yemeyeceğine yemin eden kişi balık yemekle yemini bozulmaz.

Irmaktan içmeyeceğine yemin eden kişi eliyle alıp içmedikçe bir kapla alıp içmekle hânis olmaz.

Buğdaydan yemeyeceğine yemin eden kişi ekmeğinden yemekle hanis olmaz. Fakat un yemeyeceğine yemin eden kişi ekmek yemekle hânis olur.

Filânca ile konuşmayacağına yemin eden kişi, onunla işiteceği yerden konuştuğunda o kişi uykuda olup duymasa bile yemini bozulur.

Filancanın hayvanına binmeyeceğine yemin eden kişi kölesinin hayvanına binmekle hânis olmaz.

Kebap yemeyeceğine yemin eden kişi, et kebabı yerse hanis olur, patlıcan kebabı yerse hanis olmaz.

Pişmiş gıda yemeyeceğine yemin eden kişinin yemini pişmiş ete mahmuldür.

Baş yemeyeceğine yemin eden kişinin yemini o şehirde satılan ve tandıra sokulan başlar hakkındadır, çünkü böyle bir yemeği umumi manaya yormak mümkün olmadığından müteâref olan (örf olarak kabul edilen) şey kastedilir.

Ekmek yemeyeceğine dair yemin eden kişinin yemini, kendi bulunduğu şehir halkının ekmek olarak alışageldikleri şey hakkında geçerlidir. Bu durumda kadayıf tatlısı için hazırlanan ekmeği yese hanis olmaz.

Satmayacağına, almayacağına, kiraya vermeyeceğine yemin eden kimse bu hususta vekâlet de vermemek gibi bir niyeti olmadığı sürece başka birine vekâlet vermekle hanis olmaz.

Evlenmeyeceğine, boşamayacağına veya azad etmeyeceğine yemin eden kişi bu hususta vekâlet verse yemini bozulur. Zira bu akitlerde vekil, sefir durumunda olduğundan akit hakları ona ait olmayıp müvekkiline (kendisini vekil tayin edene) racidir (dönücüdür).

Yere oturmayacağına yemin eden kişi, halıya veya hasıra otursa yemini bozulmaz. Belli bir sedir veya yatak üzerinde oturmayacağına veya uyumayacağına yemin eden kişi üzerine başka bir döşek koyarak veya yatak sererek otursa veya uyusa yemini bozulmaz, çünkü bu durumda o tayin ettiği döşek ve yatak üzerinde oturmuş ve uyumuş değildir. Ancak o belirlediği yatak üzerine çarşaf sererek otursa veya yatsa yemini bozulur, çünkü çarşaf yatağa tabidir.

Bir kişi ile her hangi bir vakit veya zaman konuşmayacağına dair yemin eden kişinin yemini, yemin ettiği andan itibaren altı ay geçerlidir.

Her hangi bir kaç gün konuşmayacağına yemin edeninki, üç gün geçerlidir. Belirli günler konuşmayacağına dair yemin edeninki ise, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* a göre on gün, İmam-ı Ebu Yusuf ve Muhammed *(Rahimehumallah)* a göre bir hafta olarak itibar edilir.

Bir kişi ile aylarca konuşmayacağına yemin eden imam-ı Azam *(Rahimehullah)* a göre on ay, İmam-ı Ebu Yusuf ve İmam-ı Muhammed *(Rahimehumallah)* a göre on iki ay geçerlidir.

Bir şeyi yapmayacağına yemin edenin yemini ebedî geçerli olduğundan o işi temelli yapamaz, çünkü onun yemini nefi (olumsuzluk) yoluyla vaki olduğundan burada belli bir zaman söz konusu değildir.

Bir şeyi yapacağına yemin eden onu bir kere yapmakla yemininde durmuş olur.

İzni olmadan evinden karısının çıkmayacağına yemin eden kişi karısına bir kere izin vererek çıksa sonra izni olmadan hanımı bir daha çıktığında yemini bozulmuş olur. Yemininin bozulmaması için her çıkışta izni olması lâzımdır.

Ancak "ben izin verene kadar çıkmayacaksın" derse bir kere izin vermekle tayin edilen vakit bittiği için daha sonra izinsiz çıkmakla yemini bozulmaz.

"Sabah yemeği yemeyeceğim" diye yemin eden kişinin yemini fecrin doğuşundan (İmsaktan) öğlene kadar geçerlidir.

Sahur yemeği yemeyeceğine dair yemin eden gece yarısından fecrin doğuşuna kadar yememelidir.

"Borcumu yakında ödeyeceğim" diye yemin eden bir aydan evvel ödemelidir.

"Sonra ödeyeceğim" diyenin yemini ise, bir aydan uzun zamana hamledilir.

"Şu evde oturmayacağım" diye yemin eden, kendi orada oturmasa da eşyasını ve çoluk çocuğunu orada bırakmakla yemini bozulur.

"Göğe çıkacağım" veya "bu taşı altın yapacağım" diye yemin edenin yemini geçerli olur, zira Allah-u Tealâ'nın kudret vermesiyle böyle bir yeminde durmak mümkün olabilirse de âdete göre böyle bir şeyin vukuu olmadığından sözünün peşine hemen hanis olur.

Herhangi bir yere gideceğine yemin eden kişi ölünceye kadar oraya gitmezse, hayatının son nefesinde yemini bozulur. Çünkü yemini vakitlenmemiş olarak geçerli olduğundan yemininde durma ümidi bulundukça bozulmaz, öldüğünde ise, ümit kesildiğinden bozulma işi son nefesinde vuku bulur.

Karısını boşayacağına yemin eden kişi öldüğünde, karısıyla nikâhlandığından sonra hiç cima etmemişse karısının mirası da yoktur, iddet beklemesi de gerekmez. Cima etmiş ise mirastan hissesi olduğu gibi iddet beklemesi de gerekir. Bu durumda kadın önce ölürse boşanmış olmaz, çünkü kadının ölmesiyle adamın yemininde durma şartı imkansızlaşmış olur. *(Şeyh Abdülğanî el Meydanî, El Lübab fî şerhil kitab, 3/109-120)*

Yemin keffaretinin vacip olması hususunda kasten yapanla unutarak yapan ve zorla yemin ettirilen kişi arasında fark yoktur. Zira evlenme, boşama, köle azadetme ve yemin etme gibi konularda şaka ile ciddiyet arasında bir fark bulunmadığı hakkında hadis-i şerif ve rivayetler mevcuttur.

Ayet-i kerimede yemin keffaretinin tarifi:

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i kerimede kasıtlı yapılan yeminlerin keffaretini beyan etmek üzere: **"Onun keffareti, ailenize yedirmekte olduğunuz** (yiyecekler) **in orta** (hâlli) **sinden on fakiri doyurmak veya onları giydirmek yahut bir köle azad etmektir."** buyurmuştur.

Fahrurrazî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede yemin keffareti olmak üzere dört şey tesbit edilmiştir. Ayet-i celilede geçen (اَوْ) tahyîr için olduğundan, bunlardan üçü arasında muhayyerlik vardır, dolayısıyla yemin keffareti ödemesi gereken kişi bu üçünden birini seçebilir.

Bu üç şeyden birini yerine getirmekten aciz kaldığında ise, üç şeyden başka bir şey farz olur ki, bu da oruç tutmaktır. Kendisinde muhayyerlik (seçme) imkânı bulunan üç şeyden herbirini tek tek, ayrı ayrı yerine getirmesi farz olmadığı gibi, hepsini birden terketmesi de caiz değildir.

Bu üç şeyden hangisini yerine gitirirse mükellefiyetini eda etmiş olur. İşte bu üç kayıt biraraya geldiğinde kendisinde seçme imkânı bulunan farz teşekkül etmiş olur.

Bu dört şeyin beyanına gelince:

1 - **Yedirmek**: Bu, ayet-i celilede: (فَكَفَّارَتُهُ اِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِيْنَ مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعِمُوْنَ اَهْلِيْكُمْ) **"Ailenize yedirmekte olduğunuz** (yiyecekler) **in orta** (hâlli) **sinden on fakiri doyurmak."** ifade-i celilesiyle beyan edilmiştir.

Görüldüğü üzere bu ifade-i celilede on fakir tahsis edilmiştir. Bu, hakikaten veya takdiren olabilir, şöyle ki, on fakiri bir günde yedirebileceği gibi, bir fakiri on günde yedirebilir.

Bir günde on saat içersinde ayrı ayrı yiyecek vermesinin caiz olduğunu söyleyenler varsa da, doğru olan görüşe göre bu caiz olmaz, zira ikinci günde aynı fakire vermesinin caiz oluşu, yeni bir günde yemeğe olan ihtiyacı tazelenerek başka bir fakir yerine kabul edilmesindendir. *(İbni Abidin, 3/60)*

İmam-ı Malik ve Şafiî *(Rahmehumallah)*, ayet-i celilede on fakir zikredildiği için bu sayıdan aşağısıyla yetinmenin caiz olmadığını, nitekim İftira cezası hakkında zikredilen: (ثَمَانِينَ جَلْدَةً) **"Seksen sopa"** *(Nur Suresi: 4 den)*

Vefat iddeti hususunda beyan edilen: (أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْراً) **"Dört ay on gün"** *(Bakara Suresi: 234 den)* gibi sayılardan azıyla yetinmenin kâfi gelmeyeceğini söylemişlerse de Hanefî uleması buna şöyle cevap vermişlerdir:

"Yemin keffaretinden maksat, fakirlerin açlığını gidermek olduğuna göre, bu hususta tek kişiyle on kişinin hükmü değişmez, zira bir anda on kişiyi yedirmekle elde edilen gaye, on ayrı günde bir kişiyi yedirmekle tahsil edilmiş olur. Bu hususta maksat fakirlerin sayısı değil de vermenin tekrarlanması ise, bir kişiyi yedirmeye de on kişiyi yedirme isminin verilmesi imkânsız değildir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ ... (١٨٩) »

"Sana hilâllerden sorarlar." *(Bakara Suresi: 189 dan)* ayet-i kerimesinde hilâli cemi olarak zikretmiştir. Halbuki hilâl tek olup kendisi tekerrür etmese de her ay görülmesi tekrarlandığından cemi olarak kullanılabilmiştir.

Yine böylece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : Üç taşla istincayı emretmiştir ki, bu durumda üç ucu bulunan tek taşla istinca yapsa da yeterli olmaktadır.

Şeytana atılması emredilen yedi taşta da bir taşın yedi kere atılması yeterlidir. Çünkü burada gaye taşların değil atışın tekrarlanması, taharette de maksat taşların sayısı olmayıp silmelerin meydana gelmesi olduğu gibi keffaret vermenin hikmeti de fakirlerin açlığını gidermek olduğu için farklı on günde tekrarlanan bir fakiri yedirme işiyle aynı günde on fakiri doyurmanın hükmü değişmemiştir.

On fakiri giydirme hususu ile yedirme arasında fark olmadığından on fakiri bir günde giydirmekle, bir fakire on gün ayrı ayrı elbise verme arasında fark olmadığı da ortaya çıkmış olur. *(Cessas, Ahkâmü'-l Kur'an: 2/574)*

Ayet-i celilede, yedirilecek yemeğin insanın ailesine yedirdiğinin orta hâllisinden olması zikredilmiştir. Çünkü bazı insanlar gerçekten çok az yediklerinden bu gibilere tek bir ekmek yeter. Bazıları ise çok fazla yediklerinden iki ekmek bile yetmez, fakat genelde bir insana yetecek miktar esas alınmıştır.

Bu ifade-i celile ile kıymet bakımından orta olması manası da kastedilmiş olabilir. Nitekim İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Medine ehlinin azıkları muhtelif idi, zenginin rızkı fakirden çok, hürrün yiyeceği de köleninkinden fazla idi. Bunun üzerine bu ayet-i celile inerek yemin keffaretinde fakire yedirilecek yemeğin ne en üstün ne de en düşük olmaması gerektiğini açıklamıştır.

Dolayısıyla bu, ne şeker gibi pahalı, ne de kepek ve mısır gibi ucuz olmamalıdır. Orta (normal) olan, buğday, hurma ve kuru üzüm gibi şeylerdir. Nitekim İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* nın:

"Orta yiyecek, ekmekle hurma, ekmekle zeytin yağıdır. Ailemize yedirdiğimizin en hayırlısı ise ekmekle ettir." Ubeyde *(Radıyallahu Anh)* ın, "Ekmek ve yağ", Ebû Rezîn *(Rahimehullah)* ın "Ekmek, hurma ve sirke" buyurdukları rivayet edilmiştir. Bu rivayetlerde katık zikredilmekteyse de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Seleme ibni Sahr *(Radıyallahu Anh)* a zıhar keffareti öderken her fakire bir sâ' hurma vermesini emretmiş bununla beraber başka bir katık zikretmemiştir.

Ka'b ibni Ucre *(Radıyallahu Anh)* a da başında hastalık olduğu için traş olup ihramdan çıkamadığında, fidyesini beyan ederken: "Altı fakire üç sâ' tasaddukta bulunmasını" emretmiş burada da katıktan bahsetmemiştir.

Verilecek yiyecek miktarı hususunda zıhar keffareti ile yemin keffareti arasında hiç bir âlim katında fark olmadığına göre, keffarette katığın vacip olmadığı ve ayet-i celiledeki "orta" dan maksadın katık hususunda değil, yenecek şeyin kendisiyle ilgili olduğu anlaşılmıştır. *(Cessas, Ahkâmü'l-Kur'an, 2/573)*

"Cevhere" isimli eserde zikredildiğine göre, Buğday ekmeğinin dışındaki ekmekleri katıksız yedirmesi, yemin keffareti olarak yeterli olmaz. On gün bir fakire sabah, başka bir fakire de akşam yemeği verse yeterli olmaz, çünkü bu durumda bir fakirin hissesini iki fakire dağıtmış olur.

Bir fakire sabah yemeği yedirse, akşam yemeğininde parasını verse yeterli olur, bu muameleyi on fakire yapsa da yeterlidir . Ramazan-ı şerifte on fakire yirmi iftar verse yeterli olur. *(İbni Abidin, 3/61)*

Ayet-i celiledeki ifadeden maksadın, lezzet ve hoşlanma bakımından orta bir şey olması manası da muhtemeldir.

Ulema her fakire yedirilecek şeyin miktarı hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bazısına göre, on fakirden her birinin hissesi bir "müdd" (takriben 832 gr. tutarında bir ölçü birimi) dir. Bu, İbni Abbas, İbni Ömer ve Zeyd ibni Sabit *(Radıyallahu Anhum)* un görüşleridir.

Said ibni Müseyyeb,Kasım ibni Muhammed, Süleyman ibni Yesar, Atâ, Hasen, Malik ve Şafiî *(Radıyallahu Anhum)* hazaratı da bununla hükmetmişlerdir.

Hazreti Ömer, Ali ve Aişe *(Radıyallahu Anhum)* dan rivayet edildiğine göre, her fakire buğdaydan iki müdd yedirmelidir ki bu yarım sâ' eder. Irak ehli de böyle hükmetmişlerdir.

Ahmed ibni Hanbel *(Rahimehullah)* a göre her fakire buğdaydan bir müdd, buğdayın gayri hurma ve arpa gibi şeylerden ise yarım sâ' yedirir.

İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* a göre buğdaydan olursa yarım sâ', arpa veya hurmadan olursa bir sâ' (2917 gr.) dır. Ayrıca bu, Şa'bî, Nehaî, Saîd ibni Cübeyr ve Mücahid *(Rahimehumullah)* ın görüşleridir.

Nitekim Ka'b ibni Ucre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona, başını bit sarmasından dolayı ihramlı iken traş olması gerektiğinde, fidyesini beyan etmek üzere şöyle buyurmuştur:

٣٤١ - « صُمْ ثَلاَثَةَ اَيَّامٍ ، اَوْ اَطْعِمْ سِتَّةَ مَسَاكِينَ لِكُلِّ مِسْكِينٍ نِصْفُ صَاعٍ مِنْ طَعَامٍ ، وَاحْلِقْ رَأْسَكَ »

341 - **"Üç gün oruç tut yahut altı fakiri yedir, her bir fakir için yiyecekten yarım sâ' (ver) ve sonra başını traş et."** *(Buharî, Tefsir:34, No:4245, 4/1642, Müslim, Hac:10, No:1201/85, 2/861, İbni Mace, Menasik:86, No:3079, 2/1028, Ahmed ibni Hanbel, Müsned:18134, 6/321)*

Hadis-i şerifte geçen: "yiyecek" ten maksat, buğdaydır. Nitekim fitre hakkında Ebû Saîd *(Radıyallahu Anh)* dan yapılan bir rivayette:

٣٤٢ - عَنْ اَبِى سَعِيدٍ (رضى الله عنه) قَالَ : نِصْفُ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ .

342 - **"Buğdaydan yarım sâ'"** buyurulmuştur. *(Ebû Davud, Zekât:19, No:1617, 1/508)*

Zaten buğdayın dışındaki hurma, üzüm gibi yiyeceklerde, yemin ve zıhar keffaretlerinde olsun, sadaka-i fıtr (fitre) lerde olsun, yarım sâ' yeterli olmayıp, bir sâ' verilmesi hakkında hadis-i şerifler vardır. Nitekim:

٣٤٣ - عَنِ ابْنِ الْعَلاَءِ الْبَيَاضِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « فَاَطْعِمْ وَسْقاً مِنْ تَمْرٍ بَيْنَ سِتِّينَ مِسْكِيناً »

343 - İbnü'l-Alâ el Beyâzî *(Radıyallahu Anh)* ın, hanımına zıhar yapması (onun vücudundan bir kısmını ebediyyen evlenmesi haram olan bir kadına benzetmesi) üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona keffaretini beyan ederken: **"Altmış fakire bir vesk hurma yedir."** buyurdu. *(Ebû Davud, Talâk:17, No:2213, 1/673, Tirmizî, Tefsir:59, No:3299, 5/405, İbni Mace, Talâk:25, No:2062, 1/665, Ahmed ibni Hanbel, Müsned:16421, 5/527, Darimî, Talâk:9, No:2190, 2/605, Hakim, Müstedrek:2815, 2/221, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Zıhar:14, No:15281, 7/641)*

Hadis-i şerifte geçen Vesk, altmış sâ' olduğuna göre her fakire hurmadan bir sâ' düşer.

٣٤٤ - عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ اَبِى صُعَيْرٍ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهم) قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « صَاعٌ مِنْ بُرٍّ اَوْ قَمْحٍ عَلَىٰ كُلِّ اثْنَيْنِ صَغِيرٍ اَوْ كَبِيرٍ حُرٍّ اَوْ عَبْدٍ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثَىٰ ، اَمَّا غَنِيُّكُمْ فَيُزَكِّيهِ اللهُ تَعَالَىٰ ، وَاَمَّا فَقِيرُكُمْ فَيَرُدُّ اللهُ تَعَالَىٰ عَلَيْهِ اَكْثَرَ مِمَّا اَعْطَاهُ »

344 - Sa'lebe ibni Abdillah İbni ebî Suayr *(Radıyallahu Anh)* ın, babasından rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: "(fıtır sadakası) **Küçük veya büyük, hür veya köle, erkek veya kadın her iki kişiye buğdaydan bir sâ' dır.**

(Fitresini veren) **Zengininizi Allah** (günahlardan arıtıp malını) **temizler.** (Çok zengin olana nisbetle malı az olana veya Bayram günü kendisine ve çoluk çocuğuna yetecek kadar yiyecekten başka fitre parasına sahip hakiki) **Fakirinize ise verdiğinden daha çoğunu geri verir."** *(Ebû Davud, Zekât: 20, No:1619, 1/508, Tirmizî, Zekât:35, No:673, 3/59, Darukutnî, 2/146, Zeylâî, Nasbu'r-Raye, 2/406)*

Görüldüğü gibi bu hadis-i şerifte fıtır sadakası buğdaydan yarım sâ' olarak tesbit edilmiştir, çünkü iki kişiye bir sâ' denildiğine göre, bir kişiye yarım sâ' düşer. Buğdaydan bir sâ' olduğuna dair yapılan rivayetler ise, efdaliyete hamledilmiştir.

Nitekim İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* bir ramazanın sonunda Basra minberinden okuduğu hutbesinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Fıtır sadakasını hurma ve arpadan bir sâ', buğdaydan ise yarım sâ' olarak farz kıldığını beyan ettikten sonra şöyle buyurdu: "Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* Basra'ya gelip fiatların ucuzluğunu görünce:

٣٤٥ – « قَدْ أَوْسَعَ اللهُ عَلَيْكُمْ فَلَوْ جَعَلْتُمُوهُ صَاعاً مِنْ كُلِّ شَيْءٍ »

345 - **'Allah size** (nimetini) **bollaştırdı. Artık fıtır sadakasını her şeyden bir Sa' yapsanız** (iyi olur).' buyurdu. *(Ebû Davud, Zekât:20, No:1622, 1/509)*

Yukarıda zikredilen rivayetlerde, zıhar keffaretinin ve fitrenin, hurmadan bir sâ', buğdaydan yarım sâ' olduğu sabit olduğuna göre, yemin keffaretinin de aynı olduğu meydana çıkmıştır. Zira bütün ulema her birinde verilmesi gereken yiyeceğin miktarının eşit olduğuna ittifak etmişlerdir.

Ayrıca, özellikle yemin keffaretinin tayini hakkında da:

٣٤٦ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: « كَفَّرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِصَاعٍ مِنْ تَمْرٍ . وَأَمَرَ النَّاسَ بِذٰلِكَ . فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَنِصْفُ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ »

346 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **kuru hurmadan bir Sa' yemin keffareti ödedi ve insanlara bunu emretti. Bunu bulamayan kimse** (nin vereceği), **Buğdaydan yarım sâ' dır."** buyurmuştur. *(İbni Mace, Kefâret:9, No:2112, 1/682)*

Ebû Hanife *(Rahimehullah)* ın bu hususta diğer bir delili de şudur:

Allah-u Tealâ: **"Ailenize yedirmekte olduğunuzun orta** (hâlli) **sinden "** buyurmuştur.

Orta, normal demektir. İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ın söylediği "bir müdd" ölçeği ise yeterli olan miktarın en düşüğüdür. Normal olan, katık ile birlikte olan yiyecektir.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın da, "Bu, katığı ile birlikte bir müddür" dediği rivayet edilmiştir. Halbuki katığın kıymeti ikinci bir müdd kadar, hatta genellikle ondan daha fazla olur.

Özetleyecek olursak: Hanefî mezhebine göre on yoksulun her birisine yarımşar sâ' buğday veya kuru hurma ve arpadan bir sâ' ödenir. On yoksulu yedirmek gerektiğine göre bir yeminin yiyecek olarak ödenecek keffareti, on sâ' kuru hurma veya beş sâ' buğday olmuş olur.

Kefaret, buğday unundan da yarım sâ' olarak verilebilir, arpa unundan bir sâ' vermek de caizdir. Kişi dilerse buğday veya onun unundan yarım sâ' ın bedelini (parasını), yahut kuru hurma veya arpa yada arpa unundan bir sâ'ın kıymetini ödeyebilir. Kuru üzüm ve diğer hububattan da vermek caizdir.

Hanefîlere göre bir sâ', 1040 dirhemdir.

Bir dirhem 3,12 gram kabul edilirse, bir sâ' 1040x3,12=3244,8 gr. eder.

Şu hâlde bir Sâ' yaklaşık olarak 3250 Gr. buğday ve arpa gibi hububat alan bir hacim ölçeğidir. Müdd ise, bir sâ' ın dörtte biri büyüklüğünde olan bir hacim ölçeğidir.

Malik ve Şafiî *(Rahimehumallah)* a göre yemin keffaretini fakirlere temlik etmek(mülk olarak vermek, yiyeceği fakirin kendisine verip onun malı hâline getirmek) gerekli olup, yedirmek yeterli değilse de, Ebû Hanife *(Rahimehullah)* a göre, sabah akşam yedirse caiz olur.

Bundan dolayı yemin keffareti niyetiyle evinde veya lokantada fakire yemek ısmarlasa Şafiî ve Malik *(Rahimehumallah)* a göre caiz olmayıp, ancak o yemeği fakire vererek: "Al bu senindir! Ne yaparsan yap" deyip vermesi gerekli ise de, Hanefî *(Rahimehullah)* a göre, böyle bir şart olmayıp yemek yedirmesi yeterlidir.

Çünkü ayet-i celilenin zahiri, yemeğin fakirlere diledikleri şekilde tasarruf etmeleri için verilmeksizin yedirilmesinin caiz olduğunu ifade etmektedir.

Nitekim Mevlâ Tealâ'nın:

« وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِيناً وَيَتِيماً وَأَسِيراً (٨) »

"Sevdikleri hâlde yemeği miskine, yetime ve esire yedirirler." *(İnsan Suresi:8)* kavl-i şerifinden, onlara yemeği temlik etmeksizin yedirdikleri anlaşılmaktadır.

Yine bunun gibi: "Filânca yemek yedirir" sözünden de o kişinin insanları yemeğe davet ettiği anlaşılır. Buna göre yedirme ismi yemeği serbest etme manasını içine aldığından bunun caiz olması gerekir.

Nitekim Mevlâ Tealâ ayet-i kerimesinde: **"Ailenize yedirmekte olduğunuzun ortasından on yoksulu doyurmak"** buyurmuştur ki, aileyi yedirmek, temlik (onları yiyeceğe malik kılmak) suretiyle değil, temkin (yeme imkânı sağlamak) şeklindedir.

Tabiî ki yemeği fakire mülk olarak vermenin caiz olduğunda hatta daha evlâ olduğunda ihtilâf yoktur.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* a göre keffaretlerde dirhem ve dinar (Altın, gümüş para veya kağıt para) gibi kıymetlerin verilmesi caiz değilse de, Ebu Hanife *(Rahimehullah)* a göre caizdir. Yine böylece Şafiî *(Rahimehullah)* a göre ekmeğin ve öğütülmüş buğdayın keffaret olarak verilmesi caiz olmayıp, öğütülmemiş tanenin verilmesi vacip ise de , İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* a göre bunların hepsi caizdir. *(Hâzin, Mecmuatü't-Tefasir, 2/340)*

Yedirmenin sabah-akşam iki kere olması ise, Mevlâ Tealâ'nın: **"Ailenizi yedirdiğinizin ortasından"** kavl-i şerifinden anlaşılmaktadır. Zira âdette ekseri günde üç kere yenir, bunun en azı bir olduğundan ortası iki keredir.

Yemin keffaretinin, zengine, bakmakla yükümlü olduğu ana-baba oğul-torun ve hanım gibi yakınlara verilmesi caiz değildir. Kardeş, amca oğlu, dayı oğlu gibi bakmakla yükümlü olmadığı yakınları fakir olduğu takdirde onlara verilmesi yeterli olur, hatta sıla-i rahim sayıldığından efdal olabilir.

Bir adama zengin olduğunu bilmeyerek yemin keffareti verse bu, yeterli olacağından sonradan o kişinin zengin olduğu açığa çıksa da tekrar ödemesi gerekmez.

2 - **Giydirmek:** Bu, ayet-i celilede geçen: (اَوْ كِسْوَتُهُمْ) kavli şerifinden alınmıştır.

Kisve, arapçada libas demektir ki bu, giyilen her hangi bir şeydir.

Ulema keffaret için yeterli olan kisvenin miktarı hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bir kısım ulemaya göre bu, kendisine kisve denilebilecek şeyin en azı olan izar (belden aşağıyı örten elbiseler) veya rida (cübbe, palto gibi üsten aşağı atılan elbiseler) yahut gömlek veya şalvar yahut sarık veya bir baş örtüsü gibi her hangi bir şeydir.

Bu, İbni Abbas, Hasen, Mücahid, Ata, Tavus *(Radıyallahu Anhum)* un görüşleri olup, İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ın mezhebi de budur.

İmam-ı Malik ve Ahmed *(Rahimehumallah)* a göre, her fakire namaz caiz olacak kadar elbise vermesi gerekir. Bu durumda erkeğe bir, kadına ise, başörtü de dahil olmak üzere iki elbise verilir.

Hanefî mezhebine göre, bu kisve orta hallilere uygun olan, üç aydan fazla giyilmeye müsait olan ve bütün bedeni örten cübbe, aba, kaba (kaftan) çarşaf gibi şeylerdir. Nitekim:

٣٤٧ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِى قَوْلِهِ ﴿ اَوْ كِسْوَتُهُمْ ﴾ قَالَ: «عَبَاءَةٌ لِكُلِّ مِسْكِينٍ»

347 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kisvenin tefsiri hakkında: **"Her fakir için bir aba'dır."**

buyurmuştur. *(İbni Merdüyeh, İbni Kesir, 2/85, Taberanî, Süyûtî, Dürrül Mensûr, 3/153, İbni Cerîr, Taberî, Camiü'l-Beyan, No:12456, 5/25, İbni Ebî Hâtim, No:6727, 4/1193)*

Bu durumda şalvar vermek caiz olmaması gerekir, zira örfe göre sadece şalvar giyen kimse üryan (çıplak) sayılır.

Ancak yedireceği yemeğin kıymeti dikkate alınarak vereceği şalvarın kıymeti o değere tekabül ederse caiz olabilir. Sarık da kendisinden bütün bedeni örtecek bir elbise çıkarılması mümkün olmadıktan sonra yeterli olmaz. Takke, her hâl-ü kâr'da kafi değildir. Cübbe ve entari gibi şeyler ise bedenin ekserisini kapladığından bunları giyinene müktesi (giyinmiş) denilebileceği için yeterli olurlar. Kadın için baş örtüsü ayrıca şarttır, çünkü namazı onsuz sahih olmaz. *(İbni Abidin, 3/61, Cessas, Ahkâmü'l-Kur'an, 2/576)*

Ulema, Zimmî (İslâm idaresi altında yaşayan gayri müslim vatandaş) lara zekât vermenin caiz olmadığı hususunda söz birliği içinde bulundukları hâlde, yemin keffareti verilmesi hususunda ihtilâf etmişlerdir. İmam-ı Malik ve Şafiî *(Rahimehumallah)* a göre, keffaretlerin ancak hür olan muhtaç bir müslümana verilmesi gerekli olup, zimmî'ye, köleye veya zengine verilmesi caiz değildir.

İmam-ı Azam Ebû Hanife *(Rahimehullah)* a göreyse, ayet-i celilede geçen meskenet (yoksulluk) vasfı zimmîleri de içine aldığından yemin keffaretinin onlara verilmesi caizdir.

Hanefî ulemamız yiyecek ve giyeceğin kıymetinin verilmesini de caiz görmüşlerdir. Çünkü burada maksat fakirlerin kendilerine verilen şeyden istifadesini sağlamaktır. Nitekim fakir kendisine verilen yiyecek ve giyeceği kullanmayıp satsa da keffaret yerini bulmuş olur. Dolayısıyla bu hususta elbise, yiyecek ve para farketmez. Nitekim:

٣٤٨ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: فَرَضَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: زَكَاةَ الْفِطْرِ وَقَالَ: «اَغْنُوهُمْ فِى هٰـذَا الْيَوْمِ»

348 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* fıtır zekâtını (fitreyi) Buğdaydan yarım ölçek olarak takdir buyurduktan sonra, **"Bu gün onları** (fakirleri) **iğna edin** (dilenmeye muhtaç bırakmayın)." buyurmuştur. *(Darekutnî, Sünen, Zekâtü'l-Fıtır, No:67, 2/152, Zeylâî, Nasbu'r-Raye, 2/432)*

Görüldüğü gibi bu hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* fakirlere verilecek şeyden maksadın belirli bir yiyecek olmayıp, onların ihtiyacını gidermek olduğunu açıklamıştır ki, bunun yemek ve elbise verilerek temin edildiği gibi, değeriyle de hasıl olacağında şüphe yoktur.

Ancak şu bilinmelidir ki Mevlâ Tealâ'nın bu ayet-i celilede yiyecek ve giyeceği özellikle zikretmesinde bir takım faydalar vardır:

Böylece kişi buğday vermek yahut yemek yedirmek veya elbise giydirmek ya da onların değerinde para vermek arasında muhayyer (serbest) olduğu-

nu anlayarak, ister değeri yüksek olandan aşağı doğru, isterse değeri düşük olandan yukarı doğru kıymet takdir edebileceği ya da zikredilen yiyecek ve giyeceğin bizzat kendilerini vermek hususunda kendisine verilen genişlikten istifade edebilir. Nitekim Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre,

٣٤٩ – عَنْ اَنَسٍ اَنَّ اَبَا بَكْرٍ (رضى الله عنه) كَتَبَ لَهُ فَرِيضَةَ الصَّدَقَةِ ، الَّتِى اَمَرَ اللّٰهُ رَسُولَهُ ﷺ : « مَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ مِنَ الْاِبِلِ صَدَقَةُ الْجَذَعَةِ ، وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ جَذَعَةٌ ، وَعِنْدَهُ حِقَّةٌ ، فَاِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ الْحِقَّةُ وَيَجْعَلُ مَعَهَا شَاتَيْنِ اِنِ اسْتَيْسَرَتَا لَهُ ، اَوْعِشْرِينَ دِرْهَماً »

349 - Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)*, Allah-u Tealâ'nın resulüne emrettiği, zekât ferizasının hükümlerini beyan etmek üzere yazdığı mektupta:

"Kimin yanındaki develerin zekâtı dört yaşını bitirip, beş yaşa erişmiş bir dişi deveye ulaşır da, onun yanında böyle bir deve bulunmayıp, bir yaş aşağı dişi deve bulunursa, mal sahibinden (zekât olarak) **o deve kabul edilir ve yanında varsa** (yaş farkının telâfisi için) **o deveyle beraber iki koyun veya yirmi dirhem** (gümüş) **verir."** buyurmuştur. *(Buharî, Zekât:36, No:1385, 2/527, Nesâî, Zekât:5, No:2446, 5/23, İbni Mace, Zekât:10, No:1800, 1/575, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:72, 1/36)*

Görüldüğü gibi bu hadis-i şerifte, dört yaşında deve vermesi gereken kişiye, buna gücü yettiği hâlde, o deveyi satın alması emredilmeyip, kıymetini telâfi edecek şeyler vermesi serbest edilmiştir.

Yine böylece diyet olarak takdir edilen yüz devenin para olarak değeri verilebileceğine bütün ümmet ittifak etmiştir.

Bizim konumuzda da durum böyledir. Yemin keffareti vermesi gereken kişi, yiyecek veya giyecek vermekle köle azat etmek arasında muhayyer kılınmıştır ki, bu durumda kişi kıymetleri değişen bu üç şeyden biri arasında serbest kılınmıştır. Üstünü ile amel ettiğinde sevabı fazla olacak, düşüğü ile yetindiğinde ise ruhsatla amel etmiş olacaktır ki, her hâl-u kâr'da üzerine farz edilenin uhdesinden çıkmış olacaktır.

Namazdaki kıraat da buna benzer, şöyleki: Kıraatta farz edilen bir ayet miktarıdır. Kişi kıraatı ne kadar uzatsa da okuduğu farzın edası yerine geçer, rükû'da farz edilen miktar belli olduğu hâlde, rükû'u uzatan kişinin rükûda kaldığı sürenin tamamı farz sayıldığından rükû'un sonunda yetişen o rekâta yetişmiş olur.

Bizim konumuz olan yemin keffaretinde de farz olan, en düşük yiyecek ve giyeceğin kıymetidir. Amma kişi en kıymetli olanı verirse, onun yaptığı da üzerine farz olan olmuş olur.

3 - **Köle azadı:** Bu da ayet-i celilede zikredilen: (اَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ) **"Yahut bir rakabe azad etmektir."** kavl-i şerifinden alınmıştır. Rakabe, boyun demektir, bu tabirden maksat kölenin tamamını azat etmektir.

Rivayete göre bu mecazî isti'malin (kullanışın) aslı (esası) şudur:

Araplar, esirlerin ellerini bir iple boynuna bağlarlardı, esir salıverilmek istendiğinde bu ip çözülürdü, bundan dolayı o ipi çözmek: (فَكُّ رَقَبَة) **"boynu çözmek"** diye ifade edilmiştir. Daha sonra da bu tabir kölenin azadı manasında kullanılmıştır.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* a göre yemin keffaretinde ve diğer bütün keffaretlerde azad edilecek kölenin müslüman olması şarttır.

Ebû Hanife ve Sevrî *(Rahimehumallah)*, adam öldürme keffareti dışındaki diğer bütün keffaretlerde kâfir kölenin de azadını caiz görmüşlerdir. Çünkü Allah-u Tealâ kölenin müslüman olmasını ancak katil keffaretinde şart koşmuştur. Fakat mürted olan kölenin azadı keffaretlerde bütün ulemanın söz birliği ile caiz değildir.

Şafiî mezhebine göre, keffaretlerde mükâtep (hür olabilmek için sahibi ile belli bir miktar para üzerinde anlaşma yapmış olan kölen) in, ümmüveled (efendisinden çocuk doğuran cariyen) in, azadedilmek şartıyla satınalınan kölenin veya azadedilmesi gereken yakın akrabanın azadedilmesi caiz olmaz.

Hanefî mezhebi, bunlar içersinde yazışma bedelinden hiç bir para ödememiş olan mükâtep köle ile yakın akrabanın azadını caiz görmüşlerdir. Azad edilecek kölenin küçük veya büyük, erkek veya kadın olması farketmez.

Ayrıca, keffaret olarak azad edilen kölenin, iş yapmasına mani olacak kusurlardan salim (uzak) olması gerekir. Bundan dolayı İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* a göre bir eli veya ayağı kesik olanın, körün, kötürümün veya delinin azadı yeterli olmayıp, şaşının, sağırın, iki kulağı veya burnu kesik olanın ıtkı (azadı) caizdir. Çünkü bu ayıplar o kişinin işine zarar vermez.

Ebû Hanife *(Radıyallahu Anh)* a göreyse, her hangi bir cins menfaatın tamamını kaybettiren ayıp cevaza mani olur, dolayısıyla iki elinin biri kesik olanın azadı caizse de, iki kulağı kesik olanın azadı caiz olmaz. Çünkü tek elle de tutma menfaati sağlanabilirsede, iki kulağın kesik olmasıyla işitme menfaati tamamen kaybolmuş olur. *(Hâzin, Mecmûatü't-Tefasir, 2/340, Cessas, Ahkâmü'l-Kur'an, 2/577)*

Ulemadan bazısı, "Ayıplı köle de mutlak köleye dahil olduğu için kefaret olarak azadedilebilir" demişlerdir. Eğer bununla bir uzvu bozmayan ve elin üç parmağının kesik olması gibi bir uzvun iş görmesini engellemeyen az bir aybı kastetmişlerse, bunda bir beis yoktur.

Fakat mutlak manadaki aybı kastetmişlerse bu doğru olmaz, çünkü

٣٥٠ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَنْ أَعْتَقَ رَقَبَةً مُسْلِمَةً أَعْتَقَ اللهُ لِكُلِّ عُضْوٍ مِنْهُ عُضْواً مِنَ النَّارِ ، حَتَّىٰ فَرْجاً بِفَرْجِهِ »

350 - Ebû Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Her kim müslüman bir köleyi azadederse,**

Allah (-u Tealâ) **onun her bir uzvuna mukabil** (azadeden kişinin) **cehennemden bir uzuv** (unu) **azadeder. Hatta fercine mukabil fercini** (tenasül uzvuna karşılık tenasül uzvunu bile azadeder)." buyurmuştur. *(Buharî, Keffârâtü'l-Eyman:5, No:6337, 6/2469, Müslim, Itk:5, No:1509/22, 2/1147, Tirmizî, Nüzûr:13, No:1541, 4/114, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:9780, 3/457, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Itk:1, No: 21307, 10/459)*

İşte bu hadis-i şerifte azadedilecek köle veya cariyenin sakat ve azasının noksan olmamasına işaret edilmiştir. *(İbnü'l-Arabî, Ahkâmü'l-Kur'an, 2/655)*

Ayet-i celilede geçen (أَوْ) kelimesi tahyîr (serbestlik vermek) için olduğundan yemin keffareti vermesi gereken kişi fakir doyurmaktan, fakir giydirmekten ve köle azadetmekten her hangi birini yaptığında isabet etmiş ve uhde (mesuliyet) den çıkmış olur.

İmam Fahrurrazi *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, köle azadetmek daha faziletli iken ayet-i kerimede fakir doyurmanın ve giydirmenin daha önce zikredilmesinin hikmeti hakkında bir kaç söz söylenmiştir:

a - Bundan maksat, keffaretin bir tertibe (sıraya) göre değil, muhayyerlik (her hangi birini seçme) usulüne göre vacip olduğuna dikkat çekmektir, çünkü eğer sıraya göre vacip olsaydı en ağırından başlanması gerekirdi. Nitekim Zıhar keffaretinde (Mücadele Suresi: 3-4) tertibe riayet şart olduğundan, orada en zor olandan başlanmıştır ki, o da köle azadıdır.

b - Yedirilecek şey elde edilme bakımından daha kolay olduğundan, önce doyurma işi zikredilmiştir ki, böylece Allah-u Tealâ'nın tekliflerinde kullarına kolay ve hafif olanı gözettiğine dikkat çekilme manası kastedilmiştir.

c - Doyurmak daha faziletli olduğundan da öne alınmış olabilir, çünkü hür olan bir fakir bazen yiyecek bulamadığı gibi kendisini yedirecek bir kimseyle de karşılaşamaya bilir, böylece büyük bir darlığa düşeceğinden onun darlığını gidermek daha efdal olur. Nitekim Hicaz beldelerinde yemeğe ihtiyaç her şeyden fazladır. Fakat köleye gelince onu doyurmak ve giydirmek zaten efendisine farzdır.

d - İbnü'l-Arabî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, fazilet duruma göre değişebilir, yemeğe muhtaç olan bir köleyi yerdirmek efdaldir, çünkü onu azad etsen hacetini gidermiş olmayacağın gibi üstelik on fakire on birinciyi eklemiş olursun.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, yemin keffaretinde köle azadetmek için mal veya para ayıran kişinin o ayırdığı para telef olur (çalınır veya kaybolur) sa, keffaret ödenmiş olmayıp üzerinde bakî kalır. Zekât için mal ayıranın durumu böyle değildir.

Ancak bu Malikî mezhebine göredir, Hanefî mezhebine göre zekât için ayırdığı parayı fakire vermeden çaldırdığı takdirde zekat borcu üzerinde kalır, ancak zekât için ayırdığı para sermayesi ile birlikte telef olursa, zekât mesuliyeti kalkar.

Yemin eden kişi keffareti ödemeden öldüğü takdirde Şafiî *(Rahimehullah)* a göre ölünün mirası taksim edilmeden yemin keffareti ana paradan ayrılır.

Ebû Hanife *(Rahimehullah)* a göreyse, ölenin borçlarının ödeneceği üçtebir hisseden ödenir. Ölü bu keffaretin ödenmesini vasiyet etmişse İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* a göre de hüküm böylecedir.

4 - **Üç gün oruç tutmak:** Mevlâ Tealâ, keffaret vermesi gereken kişinin üç şey arasında serbest olduğunu açıkladıktan sonra: (فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ اَيَّامٍ) **"Kim bulamazsa, üç gün oruç** (tutması gerekir)." buyurmuştur.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* a göre, yanında bir günlük ve gecelik çoluk çocuğunun ve kendisinin yiyeceği ile, on fakiri doyuracak kadar fazla yiyeceği bulunan kimsenin, keffaretini fakirleri doyurmak suretiyle yerine getirmesi gerekli olup, ancak bu kadar yiyeceği bulunmayan kimsenin keffaretini oruçla yerine getirmesi caiz olur.

İmam-ı Azam Ebû Hanife *(Rahimehullah)* a göreyse, elinde kendisine zekât düşmeyecek kadar bir malı bulunan kimsenin keffaret için oruç tutması caizdir. Böylece imam-ı Azam efendimiz zekât farz olmayan kimseyi, mal bulamayan kimse saymıştır.

Tutulacak bu orucun peşpeşe olup olmayacağı hususunda ulema ihtilâf etmişlerdir. İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ın en doğru olan görüşüne göre, bu oruçların ardarda olması şart değildir.

Ebû Hanife *(Rahimehullah)* a göreyse, bu kimsenin peş peşe üç gün oruç tutması gereklidir. Zira Übeyy ibni Ka'b ve Abdullah ibni Mes'ud *(Radıyallahu Anhuma)* nın bu ayet-i celileyi:

« فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ اَيَّامٍ مُتَتَابِعَاتٍ »

"Peşpeşe üç gün oruç tutması (lâzımdır)." şeklinde okudukları nakledilmiştir.

٣٥١ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ اٰيَةُ الْكَفَّارَاتِ قَالَ حُذَيْفَةُ: يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ نَحْنُ بِالْخِيَارِ؟ قَالَ: « اَنْتَ بِالْخِيَارِ اِنْ شِئْتَ اَعْتَقْتَ وَاِنْ شِئْتَ كَسَوْتَ وَاِنْ شِئْتَ اَطْعَمْتَ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ اَيَّامٍ مُتَتَابِعَاتٍ »

351 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Keffaret ayet-i kerimesi inince Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* ın: "Ya Resulallah! Biz serbest miyiz?" diye sorması üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sen serbestsin, istersen** (köle) **azadedersin, istersen** (on fakir) **giydirir, dilersen de yedirirsin,** (bunları) **bulamayan üç gün peşpeşe oruç tutsun."** buyurdu. *(İbni Merdüyeh, İbni Kesir, 2/85, Süyûtî, Dürrül Mensûr, 3/155)*

İbrahim Nehaî *(Rahimehullah)* Hazretleri de bu kıraati kabul etmiştir.

İbni Abbas, Mücahid, İbrahim, Katade ve Tavus *(Radıyallahu Anhum)* hazaratı da:

« هُنَّ مُتَتَابِعَاتٌ لاَ يُجْزِى فِيهاَ التَّفْرِيقُ »

"Bu oruçlar peşpeşedir, bunların arasını ayırmak (keffaret hususunda) **yeterli olmaz."** buyurmuşlardır. İmam-ı Ahmed *(Rahimehullah)* ın mezhebi, İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ın iki sözünden biri de bu yöndedir.

Hamîd ibni Kays el Mekkî hazretleri şöyle anlatıyor: Bir kere ben İmam-ı Mücahid *(Radıyallahu Anh)* ile tavaf ederken birisi ona gelerek: "Keffaret orucu peşpeşe midir?" diye sordu. Ben: "Hayır" diye cevap verince, İmam-ı Mücahid göğsüme vurarak: "Übeyy ibni Ka'b *(Radıyallahu Anh)* ın kıraatında 'Mütetâbi'ât' (peşpeşe) dir." buyurdu. *(Süyûtî, Dürrül Mensûr, 3/155)*

Süfyan *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Ben Rabî' ibni Haysem *(Radıyallahu Anh)* ın mushafına baktığımda, onda: "Mütetâbi'ât" yazılı olduğunu gördüm. *(Süyûtî, Dürrül Mensûr, 3/155)*

İmam-ı Leys *(Radıyallahu Anh)*, İmam-ı Mücahid *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Ramazan kazası dışında Kur'an-ı Kerimde zikredilen bütün oruçlar peşpeşedir. *(Abdürrezzak, Musannef: 16105, 8/514)*

Bu büyüklerin sözleriyle oruçların peşpeşe olması sabit olduğuna göre, Kur'an-ı Kerim'in lâfzında sabit olmasa da hüküm böylecedir. Zira ayet-i celiledeki (مُتَتَابِعَاتٍ) lâfzının mensuh olup, hükmünün sabit olması caizdir. Nitekim Recm ayet-i kerimesi hakkında da buna benzer bir hüküm vakidir. *(Cessas, Ahkâmü'l-Kur'an, 2/577)*

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bir kimse yaptığı iki yeminden dolayı altı gün oruç tutsa, ister bu iki üçten birini yaptığı iki yeminden biri için tayin etsin, isterse etmesin; Bu oruç keffaret için yeterli olur. Zira Mevlâ Tealâ o kimseye üç gün oruç tutmasını farz kılmıştır, o da bunu yapmıştır. Binaenaleyh sorumluluktan kurtulmuş olması gerekir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (ذٰلِكَ كَفَّارَةُ اَيْمَانِكُمْ اِذَا حَلَفْتُمْ) **"İşte yemin ettiğinizde yeminlerinizin keffareti budur."** buyurmuştur. Bu ifade-i celiledeki (ذلك) ism-i işareti, geride zikredilen doyurma, giydirme ve köle azadetme gibi hususlara işaret etmektedir. Yani, "Yukarıda bahsedilen bu şeyler, yemin edip te bozduğunuz zaman, yeminlerinizin keffaretidir." demektir.

Çünkü keffaret sırf yemin etmekle vacip olmaz, ancak ne var ki, "Yemini bozmak" tabiri, kelâmın ona delâlet etmesi sebebiyle ayet-i kerimede zikredilmemiştir. Bu tıpkı:

« ... فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً اَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَ ... (١٨٤) »

"Artık sizden kim hasta yahut yol üzerinde olursa, (tutamadığı günler sayısınca) **başka günler** (tutar)." *(Bakara Suresi:184 den)* ayet-i kerimesinde olduğu

gibidir. Yani, "Hasta veya yolcu olup ta orucunu yerse" kısmı sözün delâletiyle anlaşılmakta olduğundan açıklanmamıştır.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, âlimler, keffaret verilmeden evvel yemini bozmanın mubah olduğu hususunda ittifak ettikten sonra, yemin bozmadan evvel verilen keffaretin yeterli olup olmayacağı hususunda üç görüş üzere ihtilâf etmişlerdir:

1 - Her hâl-ü kâr'da ödenen keffaret yeterli olur. Bu, ondört sahabenin, cumhur-u fukahanın görüşüdür. İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* da ayet-i celilede geçen bu son cümleyi delil getirerek bu görüşü savunmuştur.

Halbuki bu cümle-i celilede buna dair bir delil yoktur. Zira geride de beyan ettiğimiz üzere: **"Yemin ettiğiniz zaman yeminlerinizin keffareti budur."** kavl-i şerifinin manası: (اذا حلفتم وحنثتم) "Yemin edipte bozduğunuz zaman" demektir. Zira yemin bozmadan keffaretin gerekli olmadığına bütün ulema ittifak etmiştir.

Bu ayet-i kerime keffaretin gerekliliğini ifade etmekte ise de, bunun yeminin bozulduktan sonra söz konusu olacağında şüphe yoktur. Ayrıca keffaret ismi yemin bozulup cezası gerektiğinde geçerli olur, çünkü vacip olmayan bir şey gerçekte keffaret sayılamayacağından bu isimle adlandırılamaz.

Ayrıca namaz ve diğer ibadetlere bakılırsa, vacip olmadan evvel yapılan ibadetler geçerli sayılmaz. *(Cessas, Ahkâmü'l-Kur'an, 2/570)*

2 - Ebû Hanife *(Rahimehullah)* ve arkadaşlarına göre, yemin bozulmadan evvel verilen keffaret hiç bir şekilde yeterli değildir. Zira keffaret günahı ortadan kaldırmak içindir, kişi yeminini bozup günaha girmedikçe, ortada bir günah bulunmadığından kaldırılacak bir şey olmadığı için keffaret vermek manasız bir iş olmuş olur. Ayrıca:

٣٥٢ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: اَعْتَمَ رَجُلٌ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ . ثُمَّ رَجَعَ اِلىٰ اَهْلِه فَوَجَدَ صِبْيَةً قَدْ نَامُوا . فَاَتَاهُ اَهْلُهُ بِطَعَامِه . فَحَلَفَ لاَ يَاْكُلُ ، مِنْ اَجْلِ صِبْيَتِه . ثُمَّ بَدَا لَهُ فَاَكَلَ . فَاَتىٰ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فَذَكَرَ ذٰلِكَ لَهُ . فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : « مَنْ حَلَفَ عَلىٰ يَمِينٍ ، فَرَأىٰ غَيْرَهَا خَيْراً مِنْهَا ، فَلْيَأْتِهَا وَ لْيُكَفِّرْ عَنْ يَمِينِه »

352 - Ebû Hureyre *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında zifiri karanlık basıncaya kadar oturdu, sonra evine döndüğünde çocuklarını uyur hâlde buldu. Karısı ona yemeğini getirdiğinde çocuklarından dolayı yememeğe yemin etti. Sonra fikrini değiştirerek yedi.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek durumu anlattığında, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **'Bir şeye yemin edip te, başkasını ondan daha hayırlı gören kimse o işi yapsın, yemininden dolayı da kef-**

faret versin.' buyurdu. *(Müslim, Eyman:3, No:1650, 3/1272, İbni Mace, Keffârât:7, No:2108, 1/681, Nesâî, Eyman:16, No:3794, 7/16, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:18279, 6/350, Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:232, 17/97, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Eyman, 24, No:19949, 10/88)*

Bu hadis-i şeriften de anlaşıldığı üzere, gerektiğinde önce yemin bozulup sonra keffaret verilmelidir.

3 - Yedirmek, giydirmek ve köle azadetmekten her biri, yemin bozulmadan evvel de keffaret olarak yeterli olursa da, oruç yeterli olmaz, zira beden ameli vaktinden evvel yapılamaz. Bu da İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ın diğer bir görüşüdür.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَ احْفَظُوا اَيْمَانَكُمْ) **"Yeminlerinizi muhafaza edin."** buyurmuştur. Buna bir kaç türlü mana verilmiştir:

1 - Yemin bozmaktan kendinizi koruyun.

2 - Az yemin edin, çok yemin etmeyin, zira bu takdirde bu gibi sıkıntılara düşmezsiniz. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَ لاَ تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لاَيْمَانِكُمْ ... (٢٢٤) »

"Allah'ı yeminleriniz için urza (hedef) **yapmayın** (O'nun ismini olur olmaz şeylere alet etmek için çok yemin etmeyin)." *(Bakara Suresi:224 ten)* buyurmuştur.

Şairin sözü de bu kabildendir.

« قَلِيلُ الْاَلاَيَا حَافِظٌ لِيَمِينِهِ وَاِنْ سَبَقَتْ مِنْهُ الْاَلِيَّةُ بَرَّتِ »

"O, az yemin eden, yeminini koruyandır.
Bir yemin kendisinden sadır olmuşsa, onu yerine getirir. "

Görüldüğü gibi bu sözde yemini korumak az yemin etmek şeklinde yorumlanmıştır.

3 - Said ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* bu cümle-i celileye: "Yalan yeminleri kastetmeyin." diye mana vermiştir. Yalan yere yemin etmenin zemmi hakkında Ruhu'l-Furkan tefsirimizin 3/617-620 de bir çok hadis-i şerifler zikretmişsek de, bu ayet-i celilenin tefsirinde İmam-ı Süyûtî *(Rahimehullah)* ın naklettiği şu hadise çok caydırıcıdır.

Şöyle ki: Kâbe-i Muazzama'nın ahalisinden elli kişi beytin yanında bir şey hakkında batıl üzere (yalan yere) yemin ettiler. Sonra, bir yolculuğa çıktıklarında bir kayanın altında istirahat ederlerken, o koca kaya üzerlerine kapandı. Onlar onun altından çıkmaya çalışırlarken o kaya elli parçaya bölünerek her bir parçası bir adamı öldürdü. *(Süyûtî, Dürrül Mensûr, 3/156)*

Gazabına çarpılmaktan Allah-u Tealâ'ya sığınırız! Âmin.,

4 - Yeminlerinizi iyice gözetiniz ki, bozduğunuz zaman keffaretini ödeyesiniz. En doğru mana bu dördüncü görüştür. Zira yeminleri bozmak umumi manada yasaklanmış bir şey olmayıp, bilakis günaha yemin edildiğinde bozmak emredilmiştir.

Nitekim Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* Aişe anamıza iftira hadisesine karıştığı için yardımda bulunduğu akrabası Mistah ibni Esase *(Radıyallahu Anh)* a bir daha yardım yapmayacağına yemin ettiğinde, Mevlâ Tealâ:

« وَلاَ يَأْتَلِ اُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ اَنْ يُؤْتُوا اُولِى الْقُرْبىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِى سَبِيلِ اللهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا ... (٢٢) »

"İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler akrabaya, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere (mallarından) **vermeyeceklerine yemin etmesinler; Affetsinler ve görmemezlikten gelsinler."** *(Nur Suresi: 22 den)*

Ayet-i celilesini indirerek Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* a yeminini bozup yardıma devam etmesini emretmiş, Ebu Bekr-i Sıddık ta böylece yapmıştır.

Yine böylece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bal şerbetini kendisine haram kıldığında Mevlâ Tealâ:

« يَا اَيُّهَا النَّبِىُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا اَحَلَّ اللهُ لَكَ تَبْتَغِى مَرْضَاتَ اَزْوَاجِكَ وَاللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ قَدْ فَرَضَ اللهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ اَيْمَانِكُمْ ... (٢) (١) »

"Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayan, ziyade acıyandır. Allah size (gerektiğinde) **yeminlerinizi bozmanızı meşrû kılmıştır."** *(Tahrim Suresi: l ve 2 den)* buyurmuş, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de keffaret vererek yeminini bozmuştur.

Dolayısıyla ayet-i celiledeki: **"Yeminlerinizi koruyun."** kavl-i şerifinin, "yemin bozmaktan nehyetme" anlamına gelmesi yerinde olmaz. Ayrıca bu cümle-i celilenin yeminden nehiy manasında olması yani" yemin etmeyin" anlamına gelmesi de düşük kalmaktadır. Bu tıbkı "Malını koru" sözünü "mal kazanma" şeklinde yorumlamak gibidir. O hâlde ayet-i celile hakkında en geçerli mana "Yeminlerinizi gözetin, bozmak icabettiğinde keffaretini ödeyin" şeklindedir.

Çok yemin etmenin zemmi ve hayırlı işlere mani olacak yeminleri bozmanın gerekliliği hakkındaki hadis-i şerif ve izahlar Ruhu'l-Furkan tefsirimizin 2/607-611de mevcuttur.

Burada şunu ifade edelim ki, olur olmaz her şeye yemin etmek uygun değildir. Çünkü bunda Allah'a karşı bir nevi cür'et (cesaret) vardır ki, bu hiç de uygun bir şey değildir. Yine böylece bilinmelidir ki, yemin bozmak her ne kadar meşrû ise de çok gerekli olmadıkça bozmaktan sakınılmalıdır. Nitekim:

٣٥٣ – عَنِ الْبَرَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ: اَمَرَنَا النَّبِىُّ ﷺ بِسَبْعٍ وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ : اَمَرَنَا بِاتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ ، وَعِيَادَةِ الْمَرِيضِ ، وَاِجَابَةِ الدَّاعِى ، وَنَصْرِ الْمَظْلُومِ ، وَاِبْرَارِ الْقَسَمِ ، وَرَدِّ

السَّلاَمِ ، وَتَشْمِيتِ الْعَاطِسِ . وَنَهَانَا عَنْ آنِيَةِ الْفِضَّةِ ، وَخَاتَمِ الذَّهَبِ ، وَالْحَرِيرِ ، وَالدِّيبَاجِ ، وَالْقَسِّيِّ ، وَالْإِسْتَبْرَقِ .

353 -Bera *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "**Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bize yedi şeyi emir buyurdu, yedi şeyi de yasak etti. Bize Cenaze arkasından gitmeyi, hasta ziyaretini, davet sahibine icabeti, mazluma yardımı, yemini ibrarı** (bozmayıp, yemin üzere devam etmeyi), **selâma cevap vermeyi, aksırana teşmitte bulunmayı** (yerhamukallah demeyi) **emretti.**

Bizi gümüş kaplardan (yemekten), **altın yüzük** (takmaktan), **her türlü harir** (ipek) **den,** (özellikle) **dîbac** (ince ipek giymekten), **ve kıss ipeklileri** (Mısır'da Kıss denilen yerde dokunulan çizgili ipek kumaşlarını ve ipek karışımı kete)**nden ve istebrak** (kalın ipek) **den nehyetti."** *(Buharî, Cenaiz:2, No:1182, 1/417, Müslim, Libas:2, No:2066, 3/1635, Nesâî, Cenaiz:53, No:1938, 4/355, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:18530, 6/406, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Cuma:58, No:5846, 3/315, İbni Mace, Keffârât:12, No:2115, 1/683)*

Hadis-i şerifte geçen: "İbrar-ı kasem", "İbrar-ı muksim" şeklinde de rivayet edilmiştir ki, bunun manası yemin edeni doğru çıkartmak demektir.

İmam-ı Tıybî *(Rahimehullah)* Buna şöyle mana vermiştir: Bir kişi gelecekte olabilecek bir şeye yemin etse, sen de onun yeminini doğrulamaya kadir isen, bunu yap.

Meselâ: Senden ayrılmayacağına yemin eden kişiden sen de ayrılmama imkânına sahipsen ondan ayrılma ki, yemininde hanis olmasın. *(Aynî: 8/7)*

Ruhul Beyan tefsirinde İsmail Hakkı Bursevî hazretleri bu makamda şu manalara yer vermiştir:

"Yeminlerinizi koruyun, yemin etmekte sıkı olun, olur olmaz her iş için yemini bezletmeyin (bolca kullanmayın), bir hayra mani değilse, gücünüzün yettiği kadar yemininizde durun."

Ancak kişi yemin ettiği için bir hayırdan geri kalır veya yemin ettiği şeyden başkasını daha hayırlı görürse, o takdirde yeminini bozup keffaret vermesi uygun olur. Nitekim fukaha (fıkıh âlimleri) şöyle buyurmuştur: Yemin-i münakide üç kısımdır.

1 - **İfası vacip olan yeminler:** Bu, farzları işlemek ve masiyetleri terketmeye dair yapılan yeminlerdir ki, bu gibi şeyler hadd-i zatında farz olduğundan üzerine yemin edildiğinde daha da kuvvet kazanmış olur.

2 - **Bozulması gereken yeminler:** Bu da günahları işlemek ve farzları terketmeye dair yapılan yeminlerdir. Nitekim:

٣٥٤ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَنْ نَذَرَ اَنْ يُطِيعَ اللّٰهَ فَلْيُطِعْهُ ، وَمَنْ نَذَرَ اَنْ يَعْصِيَهُ فَلاَ يَعْصِهِ »

354 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah'a itaat etmeyi adayan** (veya yemin eden) **ona itaat etsin, O'na isyan etmeyi adayan ise O'na asi olmasın"** buyurmuştur. *(Buharî, Eyman:27, No:6318, 6/2463, Ebu Davud, Eyman:22, No:3289, 2/251, Tirmizî, Nüzûr:2, No:1526, 4/104, İbni Mace, Keffârât:16, No:2126, 1/687, Nesâî, Eyman:27, No:3816, 7/23, Darimî, Nüzûr:3, No:2250, 2/626, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:24130, 9/279, İmam-ı Malik, Muvatta', Nüzûr:4, No:1031, Sh. 296, Taberanî, Mu'cem-i Evsad, No:6360, 7/190, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Eyman:46, No:20056, 10/117)*

3 - **Bozulması gerekmese de müstahap olan yeminler:** Bu da bir müslümanla konuşmamak gibi şeyler üzerine yapılan yeminlerdir ki, bu hususta Allah'ın ruhsatı kabul edilerek yeminin bozulmasında fazilet vardır.

٣٥٥ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) : اَنَّ اَبَاهَا كَانَ لاَ يَحْنَثُ فِى يَمِينٍ ، حَتّٰى اَنْزَلَ اللّٰهُ كَفَّارَةَ الْيَمِينِ ، قَالَ اَبُو بَكْرٍ: لاَ اَرَىٰ يَمِيناً اُرَىٰ غَيْرَهَا خَيْراً مِنْهَا اِلاَّ قَبِلْتُ رُخْصَةَ اللّٰهِ وَفَعَلْتُ الَّذِى هُوَ خَيْرٌ .

355 - Nitekim Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Babası (Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)*) Allah-u Tealâ yemin keffaretini indirinceye kadar hiç bir yeminini bozmazdı.

Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: **"Ben bir yeminden başkasını ondan hayırlı görürsem mutlaka Allah'ın ruhsatını kabul eder** (yeminimi bozarak keffaret öder) **ve o hayırlı olan şeyi yaparım."** *(Buharî, Tefsir:115, No:4337, 4/1686)*

Bu ayet-i celilede yeminlerin korunması emredildiğinden dolayı, bu üç kısmın dışında kalıp, kendilerinde hıns ve birr (bozmak ve tutmak) müsavi olan yeminlerde durmak daha faziletlidir.

Burada şunu da ifade edelim ki, olur olmaz yere yemin etmek uygun olmadığı gibi, çok zorda kalmadıkça insanları yemine zorlamak da yasaklanmış bir iştir. Nitekim:

٣٥٦ – عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « لاَ تَضْطَرُّوا النَّاسَ اِلىٰ اَيْمَانِهِمْ ، فَيَحْلِفُوا بِمَالاَ يَعْلَمُونَ »

356 - Kasım ibni Abdirrahman *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"İnsanları yeminlerine zorlamayın ki, bilmedikleri şeye yemin etmesinler."** *(Abdurrezzak, Musannef, No:16030, 8/494)*

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: **"İşte böylece Allah size ayetlerini açıklıyor, umulur ki şükredersiniz."** buyurarak, yemin keffareti hususunda zikrettiği hükümlerin, kulları hakkında ne büyük bir nimet olduğuna dikkat çekmiştir.

Dolayısıyla kişi, bu gibi tekliflerden ağırlanmamalı, hatta bunları nimet bilerek zevk almalıdır. Eğer dünyada bize bu kurtuluş yolları bildirilmiş olmasaydı, ahirette bunun cezasını çekmek daha zor olurdu.

Said ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* buraya şöyle mana vermiştir: O hâlde yemin keffareti olarak bir veya iki gün oruç tuttuktan sonra fakir yedirme imkânına sahip olan kişi fakir yedirsin ve tuttuğu oruçları nafile saysın, çünkü bu şükre daha yakındır.

Ayrıca kişi keffaret nimetine hakkıyla şükredebilmek için keffaret miktarının ednası ile (en düşüğü ile) yetinmeyip, elinden geldiği kadar fazla vermelidir ki, bu hem sadaka sayılacak, hem de Allah'ın ismine karşı duyulan saygının bir nevi göstergesi olacaktır.

Nitekim Cübeyr ibni Mut'im *(Radıyallahu Anh)* ın bir kere yeminine keffaret olmak üzere onbin dirhem verdiği ve sonra: "(Siz benim bunu yalan yere yemin edip te ona keffaret olsun diye verdiğimi sanmayın) Bu kıblenin rabbine yemin olsun ki, yemin edecek olsam elbette doğru yere yemin ederim, bu verdiğim ise, ancak benim bir yeminimi bozmak için fidyemdir" buyurduğu rivayet edilmiştir. *(Süyûtî, Dürrül Mensûr: 3/156)*

Te'vilât-ı Necmiyye'den naklen Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre bu ayet-i celile'de bir takım işarî manalar vardır, şöyle ki: Allah'tan uzaklaşacağına dair akd-i yemin eden (karar veren) kimsenin keffareti bütün afetlerin giriş noktası ve fetret (kesiklik) lerin barınağı olan, beşi zahir (görünen), beşi batın (görünmeyen) on fakiri (bedenin ve ruh'un on latifesini) orta şekilde yedirmektir.

Bunlardan ruh latifeleri olan; Kalp, ruh, sır, hafî ve ahfâ'nın en üstün yiyecekleri, Allah-u Tealâ hazretlerine karşı şevk, muhabbet, sıdk (doğruluk), ihlâs (samimiyet), tefviz (her işi ona ısmarlama), teslim (hükümlerine boyun eğme), rıza (yaptıklarından memnuniyet), üns (O'nunla rahatlayıp, başkalarından uzaklık), heybet (O'nun büyüklüğünü tanımak), şuhûd ve küşûf (her hâl-u kârda O'nu görür gibi olmak) tır.

Bu lâtifelerin orta yiyecekleri ise, zikir ve tezekkür (zikir hâli kendiliğinden gelmezse zorla elde etmeye çalışmak), fikir ve tefekkür (Mevlâ Tealânın ayetleri hakkında düşünmeye çalışmak), teşevvük (O'na karşı sevgi elde etmeğe gayret etmek), Tevekkül (sadece O'na güvenmek), teabbüd (kulluk vazifelerini ifaya say etmek), havf ve reca (korku ile ümit arasında olmak) tır.

İşte bütün bu lâtifelere yiyeceklerini yedirmek demek, onları ibadet vazifelerinde kullanıp, ibadete ters düşecek hâllerden sakındırmaktır.

Allah-u Tealâ'dan uzak kalan bu kişinin keffareti ya da on lâtifeye, havâss ve kuvâ'ya (duyu organlarına ve kuvvetlere) takva elbisesi giydirmek veya nefsin boynunu dünyaya karşı hırs ve heva (kötü arzunun) kulluğundan azad etmektir.

Ayet: 89

Bunlara fırsat bulamayan ise üç gün oruç tutar, çünkü günler şu üçten biridir; ya geçen gündür, ya hazır gündür veya gelecek gündür. Geçen günün orucu, evvelce kast ve niyet ettiği kötülüklerden vazgeçip tövbede sebat etmektir.

Hazır günün orucu ise, en mühim maksadı görmemezlikten gelmeyi terkederek matlûp Tealâ hazretlerini aramada son gayreti sarfedip, bu uğurda ciddiyetle sabretmektir.

Gelecek günün orucu ise, günahları terk hususunda verilen kararı bozmaktan ve masivadan kurtuluşu arama yolunda ihlâsı terketmekten vazgeçip, ibadetler ve hayırlı işleri yapmakta sebat ayağı üzerinde sabrederek ubudiyet mesaileri ile rububiyet hazretine sıdk-ı teveccüh'te (doğru bir yönelişte) bulunmak ve bu hususta vakit geçirmeyip fırsatı değerlendirmektir.

Günleri ve vakitleri değerlendirme hususunda İbnü'l-Fariz *(Kuddise Sırruhu)* şöyle buyurmuştur:

« وَكُنْ صَارِماً كَالْوَقْتِ فَالْمَقْتُ فِي عَسىٰ وَإِيَّاكَ عَلَّ فَهِيَ أَخْطَرُ عِلَّةٍ »

"Vakit gibi keskin ol, "ola ki" lere buğz et (iş bırakma).
'Umulur ki' den sakın, çünkü o, bahanelerin en tehlikelisidir."

Şu bilinsin ki, talib-i sadık (doğru mürid) Allah-u Tealâ'ya karşı aşk ve şevk'in fazlalaştığı ve manevî zevkin doruğa ulaştığı zamanlarda Allah-u Tealâ'nın cemaline ve celâline kasem ederek kendisine ikbalinden ve visalinden (yönelmesinden ve kavuşmasından) bir nasip ihsan etmesini ister. Halbuki bu, rıza şeriatında (Allah-u Tealâ'nın her yaptığından razı olma yolunda) lagiv (boş bir söz) ve teslim mezhebinde (Allah-u Tealâ'dan geleni kabul etme yolunda) sehv (hata) dır.

Yine de Allah-u Tealâ o kişinin hâlinin zayıflığına acıyarak, onu affeder de bu sözünden ötürü onu muahaze etmez (mesul tutmaz). Evet! Salike yakışan Mevlâ Tealâ'nın kendisini kabul veya reddetmesi, yönelmesi veya yüz çevirmesi gibi bütün hükümlerine karşı hüsn-ü rıza (güzel bir memnuniyet) göstererek, ahkâm-ı ilâhiye karşısında eriyip kalmasıdır.

Böylece müridAllah-u Tealâ'nın haklarını yerine getirme hususunda istikâmeti, keramete takdim etmeli, takrîb (yaklaştırma), ikbal (yönelme), şühûd (görür gibi olma), vusûl ve visal (ulaşma ve kavuşma) gibi manevî lezzetlere tercih etmelidir.

Nitekim meşayıhın kaili (sözcüsü) şöyle demiştir:

« أُرِيدُ وِصَالَهُ وَيُرِيدُ هَجْرِي فَأَتْرُكُ مَا أُرِيدُ لِمَا يُرِيدُ »

"Ben ona kavuşmak istiyorum, O ise benden uzaklaşmak diliyor.
Ben de kendi isteğimi O'nun isteği için terkediyorum."

İmam-ı Kuşeyrî *(Kuddise Sırruhu)* "Letâifü'l-İşârât" isimli eserinde bu ayet-i celileye şöyle işarî manalar vermiştir:

Meşayıh'a göre yemin-i lağv, vecdin galebeleri (iç buluşların çokluğu) hâlinde ahd-i tecdid (sözleşmeyi yenilemek) ve akd-i te'kid (anlaşmayı kuvvetleştirmek) üzere söylenilen: **"Ya Rabbi! Senin hakkına yemin olsun ki senden başkasına bakmadım, senden başkasıyla konuşmadım ve senin sözünden dönmedim."** gibi sözlerdir ki, bütün bunlar tevhid (Allahı gerçek manada birleme) hükmünde lağıv (boş söz) ve ehadiyyet ahdini müşahedede (birlik sözleşmesini görmede) sehv (hata) sayılır.

Ey bu sözleri sarfeden insan! O yüce makam önünde sen kimsin ki, kendini yok sayıyorsun? Dâr'da (evde) deyyar (gezen canlı) mı var ki? Onu terkettiğini söylüyorsun. Hayır! O Allah vahid (bir) ve kahhar (kendinden gayrını yok eden) dir.

Nasıl ki şer'î keffaret ya azadetmek veya yedirmek, ya da giydirmek, gücü yetmeyene de üç gün oruçsa, bu gibi hâllere düşerek bu gibi sözleri sarfedenlerin keffareti de, ya ruhu o manevî hâle teslim etmek veya kalbi doğru bir kast ve karara hazırlamak, ya da nefsi ibadetlerde son derece yormaktır. Bundan da aciz kalırsan yasaklardan oruç tutmak (sakınmak) tır.

ALLAH-U TEALÂ'NIN, KULLARINI KALPLERİNİN KASTETTİĞİ İLE MUAHAZE EDECEĞİ (SORUMLU TUTACAĞI) HAKKINDAKİ AYET-İ KERİMELER:

« لَايُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِى اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ (٢٢٥) »

"Allah (-u Tealâ) **sizleri, yeminlerinizdeki lâğıv** (itibarsız boş söz) **den dolayı muahaze etmez** (mesul tutmaz). **Fakat sizleri, kalplerinizin kastettiği yeminler yüzünden muahaze eder** (cezalandırır). **Ve Allah** (-u Tealâ) **ziyade mağfiret edici ve ziyade hilim sahibidir."** *(Bakara Suresi 225)*

« ... وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا اَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلٰكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوراً رَحِيماً (٥) »

"Yanılarak yaptıklarınızda size bir günah yoktur, velâkin kalplerinizin teammüd ettiğinde (kasten bile bile yöneldiğinde vebal vardır). **Allah ziyade bağışlayandır, çok acıyandır."** *(Ahzab Suresi:5 den)*

Hadis-i şeriflerin fihristi:

(554 - 564)

İ ç i n d e k i l e r:

(565 - 585)

Alfabetik Fihrist:

(587 - 624)

YEDİNCİ CİLTTE GEÇEN HADİS-İ ŞERİFLERİN FİHRİSTİ

(الهمزة)

ائت عمر فاقرئه منى السلام 55
اؤمن بالله وما انزل الينا 259
ابغض الناس الى الله ثلاثة 181
اتاكم اهل اليمن 205
اتريدين ان ترجعى الى رفاعة 506
اتريدين ان تكونى مثل هاروت 512
اتشفع فى حد من حدود الله 78
اتقوا فراسة المؤمن 86
اتى النبى ﷺ بلحم فرفع اليه 494
اجملوا فى طلب الدنيا 495
احتجم رسول الله ﷺ حجمه 120
احتجم النبى ﷺ واعطى 120
احترزت من النار 34
احق ما بلغنى عن زوجك 465
احلق.. اقسمه بين الناس 23
اخرجوا فاذا اتيتم ارضكم 27
ادرؤا الحدود بالشبهات 80
اذا استغنى النساء بالنساء 399
اذا اضل احدكم شيئا او اراد 57
اذا انتما خرجتما فاذنا 243
اذا انفلتت دآبة احدكم بارض 58
اذا تزوج العبد فقد كمل 478
اذا سمعتم المؤذن فقولوا 8
اذا سمعتم النداء فقولوا 246
اذا صار اهل الجنة الى الجنة 75
اذا ظهر فيكم ما ظهر فى الامم 414
اذا عظمت امتى الدنيا 410
اذا عملت الخطيئة فى الارض 411
اذا قال المؤذن الله اكبر 246
اذا كان الرجل بارض قى 253

اذا كان الرجل بفلاة من الارض 254
اذا نودى للصلاة ادبر الشيطان 240
اذهبوا بصاحبكم فاقطعوه 90
اذهبوا به فاقطعوه ثم احسموه 85
ارأيت لو كان على امك 521
ارحم امتى بامتى ابو بكر 210
ارسلنى امى الى ام سلمة 21
استو يا سواد 31
اسوأ الناس سرقة الذى يسرق 92
اصطبر 30
اعتمر رسول الله ﷺ فحلق رأسه 21
اعط عمرا منها قسما 45
اغتنم خمسا قبل خمس 182
اغنوهم فى هذا اليوم 538
اقطعوا يدها 95
الا ان الله ينهياكم ان تحلفوا 510
الا لا يمنعن رجلا هيبة الناس 216, 413
الا هل بلغت 324
إلا ان تروا كفرا بواحا 216
الاحسان ان تعبد الله 457
الاذان شعار الاسلام 252
الاشراك بالله 503
الانبياء. .الشهداء ثم مؤذنوا الكعبة 249
الايمان فى اهل الحجاز 205
اللهم ارشد الائمة 250
اللهم اغفرللنجاشى 429
اللهم اغفر لعائشة 18
اللهم ان اخى موسى سئلك 226
اللهم انى اسئلك يا الله 60
اللهم انى اعوذ برضاك 61
ام ايمن امى بعد امى 36
اما اظاهرة فما سوى من خلقك 288
امرت ان اقاتل الناس حتى يقولوا 202
امرنا النبى ﷺ بسبع 546
امسست النبى ﷺ بيدك 43

امرنى خليلى بسبع 215
انك لا تدرى لعلك يطول 475
ان الله بعثنى برسالة 314
ان الله تعالى شكا من هذه الامة 234
ان الله تعالى يقول انا عند ظن 42
ان الله عز وجل كتب كتابا بيده 74
ان الله عز وجل لايعذب العامة 409
ان الله ليتجلى للناس عامة 212
ان الله ليسئل العبد يوم القيامة 218
ان الله يبعث من مسجد العشار 51
ان الله يخرج اناسا من النار 73
ان لله ملئكة فى الارض سوى الحفظة 57
ان اطيب اللحم لحم الظهر 493
ان الرجل ليصلى ستين سنة 92
ان المؤذنين والملبين يخرجون 251
ان المقسطين عند الله على منابر 127
ان الناس اذا راوا الظالم 276
ان النبى ﷺ دخل على ام سليم 41
ان النبى ﷺ كان اذا غزى 243
ان النبى ﷺ كان يأكل البطيخ 482
ان ام سليم كانت تبسط للنبى ﷺ 28
ان بنى اسرائيل لما وقع 403
ان بها ملكا صالحا لايظلم 423
ان رجلا..انى اذا اصبت اللحم 467
ان رسول الله ﷺ مسح عليها 44
ان رسول الله ﷺ دخل علها 41
ان ظاهرا باديتنا ونحن حاضروه 31
ان عمر كان اذا قحطوا استسقى 58
ان من عباد الله لاناسا ماهم 266
ان استخلف عليكم فعصيتموه 230
ان به فابدأ فانه لم يتمعر 277
ان تؤمروا ابا بكر تجدوه امينا 231
ان سرق فاقطعوا يده 86
ان شئت اخرت لك 15
انا لها 18

انت بالخيار ان شئت 542
انت ومالك لوالدك 79
انتم الذين قلتم كذا وكذا 463
انظروا قبر النبى ﷺ فاجعلوا منه 54
انما بقائكم فيما سلف قبلكم 159
انما الحلف حنث او ندم 527
انما وليكم الله ورسوله 225
انما يسلط على ابن آدم من خافه 137
انه لكما تقولون لولا انه تارك 480
انهم اذا قاتلوك 26
انى لم ابعث باليهودية 472
اياكم وكثرة الحلف 522
ايعجز احدكم ان يكون مثل ابى 149
ايها الناس انما هلك من هلك 276
ايها الناس اتقوا الله واجملوا 495
ايكم الذى سمعت صوته 255
ايما رجل خرج فى ارض قى 253
ايما قوم نودى فيهم بالاذان 251
اين البول الذي كان فى القدح 35
اين السائل..كلمة حق عند ذى 413
اين القدح..لقد احتظرت من النار 36

(الباء)

بابى هاتين اليدين اللتين مستا 43
بايعت بهاتين نبى الله ﷺ 42
بسم الله..من محمد 429
بلى ولكنكم احدثتم وجحدتم 333

(التاء)

تب الى الله..اللهم تب عليه 96
تزوجوا الودود الولود 485
تفتح ابواب السماء لخمس 251
تفرقت امة موسى على احدى 312

(الثاء)

ثلاث من جاء بهن مع ايمان 151

ثلاثة لا يكلمهم الله 523
ثلاثة لايهولهم الفزع الاكبر 252

(الحاء)

حب الدنيا رأس كل خطيئة 445
حدثوا الناس بما يعرفون 321
حفظت من رسول الله ﷺ وعائين 317
حياتى خير لكم تحدثون 19
الحلف منفقة للسلعة 522
الحمد لله الذى اتم لعلى 227

(الخاء)

خالط دمى بدمه 34
خذ 22
خذ الدية بارك الله لك 147
خذ هذا الدم فادفنه 34
خذوا العطاء ما كان عطاء 405
خرج ثلاثة يمشون فاصابهم 9

(الراء)

راى عيسى ابن مريم رجلا 525
رايت النبى ﷺ يأكل دجاجا 482
رحمتى سبقت غضبى 99
رحمك الله يا امى 52
رد رسول لله ﷺ . .التبتل 471
رشوة الحكام حرام 118

(الزاء)

زوجونى فان رسول الله ﷺ اوصانى 481

(السين)

سافعل ان شاء الله 39
سالنى ربى فلم استطع 316
ست خصال من السحت 119
ستكون من بعدى ولاة 121
سيأتى على امتى زمان لا يبقى 360

(الشين)
شرب فه رسول الله ﷺ 44
الشتاء ربيع المؤمن 183

(الصاد)
صاع من بر او قمح 534
صدق سلمان 473
صدقت المسلم اخ المسلم 526
صم ثلاثة ايام او اطعم 534

(العين)
عبائة لكل مسكين 537
على اى حال رايتيهما 423
على الفطرة على الفطرة هذا 250
عندنا من شعر النبى ﷺ 24

(الفاء)
فاطعم وسقا من تمر 534
فامرهم رسول الله ﷺ ان يهريقوا 50
فانى احكم ان دم القرظى 180
فتصبر..ائت الميضأة 17
فمن تصدق..هو الرجل يكسر 150
فهلا كان هذا قبل ان تاتيني 91
فوالله ما تنخم رسول الله ﷺ 25
فى الجنة درجة تدعى الوسيلة 8

(القاف)
قال الله..انفق انفق عليك 291
قتل الاسود البارحة 199
قد احسنت 467
قد اوسع الله عليكم 535
قد بصق فيها النبى ﷺ 25
قد سبقك بذلك الوحى 242
قد علمتم الذى قلتم 240
قل لااله الا الله..وتعوذ بالله 511
القضاة ثلاثة واحد فى الجنة 162
القطع فيما بلغ ثمن المجن 84

(الكاف)

كان رسول الله ﷺ يحب العسل 482
كان رسول الله ﷺ يعاف 493
كان رسول الله ﷺ اذا نزل منزلا 325
كان يكره الكليتين 494
كانى قد دعيت فاجبت 328
كفارة النذر كفارة اليمين 520
كفّر رسول الله ﷺ بصاع 535
كل لحم انبته السحت فالنار 119
كنت بمنى ايام موسم 326

(اللام)

لا ارى يمينا ارى غيرها 548
لا بل هذا وقومه 204
لا تحلفوا بابائكم 510
لا تعجل حتى يبرأ جرحك 148
لاتقطع يد السارق الا فى ربع 84
لا تمسك النار الا قسم اليمين 33
لا خصى فِي الاسلام 189
لا قطع فيمَا دون عشرة دراهم 85
لا ومقلب القلوب 508
لا يحقر احدكم نفسه 217
لايسمع مدى صوت المؤذن 248
لا ينبغى للمؤمن ان يذل نفسه 218
لا تحلفوا بابائكم 524
لاعطين الراية غدا رجلا 211
لا قطع فى ثمر معلق 82
لحوم محرمة على النار 252
لما اقترف آدم الخطيئة 13
لعلكم اذا رجعتم ارضكم 452
لعن الله الراشى والمرتشى والرائش 121
لما خلق الله الجنة والنار 407
لن يهلك الناس حتى يعذروا 412

لوكان الايمان عند الثريا 206
ليأتين على القاضى العدل 161
ليت رجلا صالحا من اصحابى 323
ليس على العبد الآبق اذا سرق 80
ليس على خائن ولا منتهب 82
ليس منا من خصى ولا اختصى 470
ليشربن ناس من امتى الخمر 266

(الميم)

ما اخاله سرق 96
ما اخالك سرقت 87
ما ادرى بايهما 428
ما الوت..حيث وضع رسول الله 45
ما بال اقوام لا يفقهون 406
مالك يا عثمان؟ 469
ما تجدون فى التورية فى شأن الرجم 108
ما تصنعين يا ام سليم 29
ما تقولان انتما 200
ما خلا يهودى قط بمسلم 421
ما رئيت رسول الله ﷺ رفع 152
ما صب الله فى صدرى شيئا 212
ما ظنك يا ابا بكر باثنين 376
ما فى القران اية اشد توبيخا 277
ما من احد يسلم على 19
ما من امير عشرة الا يؤتى به 161
ما من حاكم يحكم بين الناس 163
ما من رجل يصاب بشئ 149
مامن قاض من قضاة المسلمين 162
ما من قوم يعمل فيهم بالمعاصى 276
ما من وال ولى من امر المسلمين 162
ما هذا يا سلمان 433
ما هذا ..كلوا 441
مال الله عز وجل سرق بعضه 81
مروا بالمعروف وانهوا عن المنكر 409
مسكين..رجل ليست له امرأة 478
من ولى على عشرة فحكم 121

من احب فطرتى فليستن بسنتى 276
من اذن سنتى عشرة سنة 249
من اذن سبع سنين محتسبا 249
من اراد ان ينظر الى رجل 24
من اصاب بفيه من ذى حاجة 82
من اعتق رقبة مسلمة 540
من اقتطع حق امرء مسلم 504
من بلغت عنده من الابل 539
من تصدق بدم او بما دونه 151
من جعل قاضيا بين الناس 163
من حلف على يمين فقال ان شاء الله 514
من حلف بغير الله فقد اشرك 510
من حلف على يمين فرأى 544
من حلف على يمين وهو فيها 504
من حلف فاستثنى 514
من حلف فقال انى بريئ من الاسلام 512
من حلف فقال فى حلفه 511
من خرج من بيته الى الصلاة 54
من شاء فليخذلنى 325
من صلى في ارض باذان واقامة 253
من عاذ بالله فقد عاذ بمعاذ 140
من عفى عن دم لم يكن له 151
من قال حين يسمع المؤذن 248
من كان موسرا لانينكح 476
من كثر سواد قوم 401
من كنت مولاه فعلى مولاه 225
من نذر ان يطيع الله 547
من نذر نذرا لم يسمه 520
من وقى شر لقلقه وقبقبه 270
من السحت كسب الحجام 119
من محمدرسول الله الى مسيلمة 200
المؤذن المحتسب كالشهيد يتشحط 252
المؤذن المحتسب كالشهيد 251

المؤذنون اطول الناس اعناقا 248
المؤمن حلو يحب الحلاوة 483

(النون)

ندمت ان لا اكون طلبت 252
نصف صاع من بر 534
نعم..تهاونهم وسكوتهم 411
نعم حجى عنها 521
نعم ما رايت علمه بلالا 242

(الواو)

وانه رأى النبى ﷺ يصلى 38
والله لابدين عقبى للناس 325
والله لان يلج احدكم 519
والله لا احملكم ماعندى 518
واعوذ بك من فتنة المحيا 176
والذى نفس محمد بيده ليبيتن 266
والذى نفسى بيديه لتأمرن 408
والذى فلق الحبة وبرأ النسمة 319
والذى نفسى بيده ليخرجن 409
وانتم تسألون عنى 316
وايم الله ان كان لخليقا 509
وجبت 513
وجدتم ما وعد ربكم حقا 61
وما تحدثك نفسك يا عثمان 478
ويلك وما اعددت لها 213

(الهاء)

هدايا الامرآء سحت 119
هذا عرقك نجعله فى طيبنا 30
هذا واد من اودية الجنة 39
هذا وذووه 205
هذه جبة رسول الله ﷺ 43

هل ترضون بقضائى 106
هم قوم هذا 204
هم قومك يا ابا موسى 204

(الياء)

يا ابا عبيدة قتلت بنوا اسرائيل 408
يا ام ايمن قومى فاهريقى 35
يا انس انطلق بهذا الى ام سليم 23
يا انس كتاب الله القصاص 146
يا ايها الناس الحقوا بملاحقكم 322
يا رب اجعلنى ممن لا يقع 283
يا سلمى ائتينى بغسل 36
يا عبد الله الم اخبر انك 474
يا عبد الله بن عمر اذهب الى ام 48
يا عبد الله اذهب بهذا الدم 32
يا عثمان ان الرهبانية لم تكتب 471
يا عثمان لم اؤمر بالرهبانية 447
يا عكاف هل لك من زوجة؟ 476
يا عم ان الله . قد عصمنى 326
يامعشر المسلمين ايكم والزنا 417
يا معشر النساء اذا سمعتن 247
يؤتى بانعم اهل الدنيا 76
يحشر الناس يوم القيامة حفاة 359
يخرج من النار رجل قد ذهب 135
يخرجون من النار بعد ما دخلوا 73
يد الله مع القاضى حين يقضى 162
يقال لاهل الجنة يا اهل الجنة 75
يقول الله تعالى لاهون اهل النار 68
يكفن الرجل فى ثلاثة اثواب 487
يكون فى اخر الامة خسف 266
يوشك ان يرفع العلم 305
اليمين على نية المستحلف 525

YEDİNCİ CİLDİN FİHRİSTİ

35. Ayet-i kerime: (... يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ) 5
Ayet-i kerimenin önceki ayet-i kerimelerle irtibat yönleri 5
İlâhi tekliflerin kısımları 6
Yasakları terketmenin, emirlerden öne alınmasındaki hikmetler 6
Vesile kelimesinin lügat ve istiâhî manaları 7
Vesile makamı ile ilgili hadis-i şerifler 7
Tevessül'ün meşrû ve gayri meşrû yolları 9
Salih amellerle tevessül etmenin meşrûluu hakkında hadis-i şerif 9
Şahıslarla tevessül'ün meşrûiyetinin delilleri 12
Tevessül'ün meşrûiyetinin delilleri 13
Âdem *(Aleyhisselâm)* ın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile tevessülü 13
Yahudilerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile tevessül'ü 15
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile vefatından sonra yapılan tevessül 15
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile tevessül eden âmânın gözünün açıldığı .17
Kıyamet günü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile tevessül 18
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, ümmetine beş vakit duası 19
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hayatının da vefatının da hayırlı oluşu .. 19
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, kabrinde selâmlara cevap verişi 20
Büyüklerin eserleriyle ve bulundukları mekânlarla tevessül ve teberrük'ün manaları 20
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mubarek saçı ile teberrük 21
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatından sonra tüyleriyle teberrük 21
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, saçlarını insanlara dağıtması 22
İnsanların Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in saçlarını almak için yarışmaları 23
Sakal-ı şerif ve Hırka-i şerif gibi eserleri ziyarete karşı gelenlere reddiye 24, 32
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mubarek tükürüğü ile teberrük 25
Sahabe-i Kiram'ın, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in eserlerine saygısı 25
Urve ibni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* ın şehadeti 26
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, abdest suyunun korunmasını istemesi ..27
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in teri ile teberrük 28
Enes *(Radıyallahu Anh)* ın vasiyeti 29
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mübarek cildine değmek ile teberrük 30
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kanı ile teberrük 32
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in idrarı ile teberrük 35

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in namaz kıldığı mekân ile teberrük 38, 44
Şerefü'r-Revhâ vadisinin fazileti 38
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mubarek ağzının değdiği yerle teberrük. 41
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e dokunan eli öpmekle teberrük 42
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in cübbesiyle teberrük 43
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in elinin değdiği yerle teberrük 44
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bardağı ile teberrük 44
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ayağının bastığı yerle teberrük 45
Mubarek evle teberrük 45
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in minberiyle teberrük 46
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabr-i şerifiyle teberrük 48
Kabr-i şerif ile teberrük hakkında İmam-ı Zehebî *(Rahimehullah)* ın görüşleri ... 49
Salihlerin ve geçmiş peygamberlerin eserleriyle teberrük 50, 52
Mescid-i Aşşar ile teberrük 51
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, kendi hakkıyla ve diğer nebilerle salihlerin hürmetiyle tevessülü 52
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hakkıyla tevessül 54
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabri ile tevessül 54
Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın hilâfeti devrinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabri ile tevessül 55
Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın, vefatından sonra da Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* dan utanması 55
Bilâl ibni Haris *(Radıyallahu Anh)* ın rüyası 56
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile müslümanların tevessülü 57
Hastalıklarda ve zorluklarda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile tevessül ... 57
Peygamberin dışındakilerle tevessül 57
Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın Hazreti Abbas *(Radıyallahu Anh)* ile tevessülü 58
Tevessülde bulunanların gayeleri 60
Allah-u Tealâ'dan istemenin yolları 60
Ölülerin, işitip hissettiklerinin delilleri 61
Velilerin öldükten sonra tasarruflarının devam ettiği 62
Vesileden âlimlerin ve şeyhlerin kastedildiği 62
Ebul Hasen-i Şazelî hazretlerine manevi kapıların açılması 63
Ebu Yezid el Bestamî hazretlerinin hizmetçisinin, Münker-Nekir'e cevabı . 63
Büyük şeyh efendi Mustafa İsmet Garibullah *(Kuddise Sırruhu)* nun, mürşidin vesile olduğu ile alâkalı, Risale-i Kudsiyye'deki beyitleri 63
Allah-u Tealâ'ya ibadet edenlerin kısımları 66
Abdülkadir-i Geylâni *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerine göre ayet-i celilenin işarî manası 66
Hakiki kurtuluşun dört şartı 66

Ayet-i celilenin tasavvufî manaları 66
36. Ayet-i kerime: (... اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ اَنَّ لَهُمْ) 68
Kıyamet günü Allah-u Tealâ'nın, cehennem ehlinden en hafif azaba düşene buyurdukları 69
Kâfirlerden fidye kabul edilmemesinin hikmeti 69
37. Ayet-i kerime: (... يُرِيدُونَ اَنْ يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ) 72
Ayet-i celilede geçen irade'nin iki manası 72
İmanını kurtaranların cehennemden çıkacağına dair ehli sünnetin delilleri. 73
Ölümün koç şekline sokularak kesilmesiyle cennet ve cehennem ehlinin ebediliği 75
Salihlerden birinin sırat köprüsü ile ilgili rüyası 75
Dünyadaki en rahat insan ile en sıkıntılı insanın ahiretteki hâlleri 76
38. Ayet-i kerime: (... وَ السَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ) 77
Hırsızlıkta kadının sonra, zinada ise önce zikredilmesinin hikmeti 77
Hırsızın elini kesme hükmünün islâmdaki yeri 77
Ayet-i celilenin kim hakkında indiği 77
El uzvunun tarifi 78
Ayet-i celile ile ilgili hükümler 78
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, şeriatın cezalarını uygulamakta insan ayırımı yapmadığı 79
Hırsızın elini kesmek için aranan şartlar 79
Sirkat'in tarifi 79
El kesme cezasını ortadan kaldıran şüpheler 79
Karı-Kocanın birbirinin malını çalması 81
Kol kesmek için şart koşulan,"Çalınan malın korunmuş olması" hükmü 81
Meyva çalanın durumu 82
Korunmuş olan şeyler için örnekler 83
El kesmek için çalınan malda aranan nisap 83
Uzuvların kesilmesindeki sıra 85
El kesmeden sonra yapılacak muameleler 85
Üç veya dört kere çalana yapılacak muamele 86
Hırsızlık suçunun sübutu için aranan şartlar 86
Hırsızların birden fazla olması hâlinde hüküm 87
Çaldığı şeyin hırsıza ödettirilme meselesi 87
El kesmenin hikmeti 88
El kesmeye itiraz eden bir zındıka bir âlimin cevabı 88
Günümüzde kol kesme cezasını bahane ederek islâma saldıranlara cevaplar 89
İslâmî cezalar ile gayri islâmî cezalar arasında mukayeseler 89

Kadıya intikal eden davanın örtülemeyeceği 90
Kol kesme gibi cezaları, kadıya intikal ettirmeyip, gizlemeye teşvik 91
İslâm düzeninin adaleti 91
Namazdan çalanın hâli 92
Ümmet-i Muhammedin başlarına imam tayin etmelerinin farz oluşu 92
Mutezile fırkasına reddiye 93
Ayet-i celilenin sonunda Azîz ve Hakîm isimlerinin zikredilmesindeki hikmet 93
Had cezalarının tatbikinde evliya ile eşkiya arasında ayırım yapılmamasındaki incelik 93
39. Ayet-i kerime: (... فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ) 94
Ayet-i celilede, tövbe şartından sonra ıslah şartının koşulması 94
Şart koşulan ıslahın ne anlama geldi 94
Tövbe eden hırsızın cezasının düşüp düşmeyeceği 95
Günahkârları tövbeye teşvik 95
Şeriatın cezalarının insanı tertemiz yapacağı 95
Eli kesilen bir hırsıza, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in tövbe tavsiyesi 96
Tövbe eden hırsıza Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in duası ve onun hakkında buyurdukları 96
Tövbeleri kabul edilecek kimseler hakkında ayet-i kerimeler 97
40. Ayet-i kerime: (... أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ) 98
Mevlâ Tealâ'nın azabetmeye ve affetmeye güçlü olduğunun ayet-i celile ile ispatı 98
Ayet-i celilede azabın mağfiretten evvel zikredilmesindeki bazı hikmetler .99
Mutezile ile kaderiye fırkalarına bir reddiye 99
Ayet-i celilede zamir yerine ism-i zahir getirilmesinin hikmeti 100
41. Ayet-i kerime: (... يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ) 101
Mevlâ Tealâ'nın, habibine "Ey Resul!" şeklindeki hitabı ile ilgili açıklamalar 102
"Kâfirlerin, küfrün içinde koşuşmaları" nın manaları 102
Ayet-i celilenin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e verdiği teselliler 103
Ayet-i celiledeki cümlelerin, terkib değişikliklerine göre, farklı manaları .. 103
Yahudilerin, Allah'ın ayetlerini değiştirmeleri 105
Ayet-i celilenin iniş sebebiyle ilgili rivayetler 105
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yahudi âlimlerini mağlûp etmesi 105
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in recmettirdiği yahudiler 109
Devlet reisinin zimmîler hakkındaki hükmü 109
Yahudilerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i hakem tayin etmeleri, neticede verdiği hükme razı gelmemeleri 110

Allah-u Tealâ'nın, fitnesini muradettiği kimselerin durumu 111-113
Allah-u Tealâ'nın, imanı da küfrü de dilediğine dair ehli sünnetin mutezileye karşı delili 111
İrade ile rıza arasındaki fark 112
Kalp temizliğini sağlayan iki şey 112
Münafıkların ve yahudilerin dünyadaki rüsvaylığı 112
42. Ayet-i kerime: (... سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ) 117
Ayet-i celilenin yahudi hakimler hakkında inişi 117
Yahudilerin sürekli yalan dinleyip boyuna haram yemeleri 118
Ayet-i celilede geçen "Suht" kelimesi hakkındaki manalar 118
Hakimlerin rüşvet alması ve idarecilerin aldığı hediyeler 119
"Suht" sayılan altı haslet 119
Çalgı çalanların kazancı 120
Haccam'ın kazancının hükmü 120
Rüşvetin zemmiyle ilgili hadis-i şerifler 121
Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyip, rüşvet alan idarecilerin ahiretteki azabı 121
Haram olduğunu bilerek rüşvet alanın durumu 122
Rüşveti önlemek için Sultan Mahmud Han'ın çıkarttığı kanun 122
Osmanlı padişahlarının şeriat hükümlerini tatbiki 122
Rüşvetle ilgili hükümler 123
Rüşvet vermenin helâl olduğu durumlar 123
Rüşvetin dört kısmı 123
Bahşişin hükmü 124
Rüşvet ile hediyenin farkı 124
Çarşı-pazardan alış veriş etme meselesi 124
Ayet-i celilenin hükmünün mensuh olup olmadığı 124
Zimmîlerle ilgili hükümler 125
Yahudilerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e zarar veremeyecekleri 126
Ayet-i celilede geçen "Muksit" lerden maksat ve faziletleri 126
Adaletli kimselerin Rahman Tealâ'nın sağında bulunmaları 127
43. Ayet-i kerime: (... وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ) 128
Yahudilerin cehalet ve inatları 128
Allah'ın hükmüne razı olmayanın durumu 129
44. Ayet-i kerime: (... إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرٰيةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ) 131
Ayet-i celilede geçen hidayet ve nur arasındaki farklı manalar 132
Ayet-i celilede geçen peygamberlerden maksat 132
Geçmiş şeriatların bize delil olup olmayışı 132, 145

Ayet-i celilede peygamberlerin müslüman olmakla vasıflanmalarındaki hikmet 132
Ayet-i celilede geçen "Rabbaniyyun" ile "Ahbar" kelimelerinin manaları .. 135
Ayet-i celiledeki "Şüheda" lâfzından maksat 136
İnsanlardan korkmayıp, Allah'tan korkmak gerektiği hususunda âlimlere tenbih 136
Abdullah ibni Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın, yolu kesen aslana yaptıkları 137
Allah'ın ayetlerinin az bir bahaya satılmaması 137
Günah işleyenleri kâfir sayan haricilere ehli sünnetin cevapları 138
Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenlerin kâfir olup olmadığı ile ilgili açıklamalar 139
İbni Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın kadı olmaktan kaçışı 140
Benî İsrail'deki bir kadı'nın kıssası 141
Hakimlerden alınan üç söz 142
Bu ümmetin, Kur'an-ı Kerimi, Allah'ın yardımı ile korudukları 142
45. Ayet-i Kerime: (... وَ كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ) 144
Ayet-i kerimenin iniş sebebi 145
Kısas hükmünün Tevrat'ta da meşrû olduğu 145
Şahıslar ve uzuvların kısası ile ilgili hükümler 146
Evliyanın kerametinin hak oluşu 147
Yaralamalarla ilgili hükümler 147
Yarası iyileşmeden kısas yaptıran kimsenin hükmü 148
Kısas hakkını bağışlamaya teşvik eden Hadis-i şerifler 149
Cennetin sekiz kapısından girebilecek üç kişi 151
Allah için affeden kimsenin fazileti 152
Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenlerin kâfirlikten sonra zalimlikle vasıflandırılmaları 152
46. Ayet-i kerime: (... وَ قَفَّيْنَا عَلٰى اٰثَارِهِمْ) 155
İsa *(Aleyhisselâm)* ın ve İncil'in, Tevrat'ı tasdiklemesinin manası 155
İncil-i şerifin beş vasfı 156
İncil-i şerifin hidayet vasfı ile iki kere vasıflanması 156
İncil-i şerifin nur ve mevize oluşu 156
47. Ayet-i kerime: (... وَلْيَحْكُمْ اَهْلُ الْاِنْجِيلِ) 158
İncil ehline, İncilde bulunan hükümlerle amel etmelerinin emredilmesinin manaları 158
İsa *(Aleyhisselâm)* ın müstakil şeriat sahibi oluşu 159
Bu ümmetin fazla sevap almasına ehli kitabın itirazı üzerine Mevlâ Tealâ'nın mahşerdeki cevabı 160
İncil'in bazı Tevrat hükümlerini neshettiği 160

Ayet-i celilenin sonunda geçen "kâfir, zalim, fasık" sıfatlarının açıklamaları 160
Hakimlik görevinin önemi ile ilgili hadis-i şerifler 161
Kur'an-ı Kerimi öğrenip sonra unutanın cezası 161
Üç türlü kadı 162
Valilerin mesuliyeti 163
Beni İsrail'in tayin ettiği üç hakimi bir meleğin imtihan etme kıssası 163
48. Ayet-i kerime: (... وَ اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ) 165
Kur'an-ı Kerimin geçmiş kitapları tasdiklemesi 166
"Müheymin" kelimesinin lügat manaları 167
"Şirat, şeriat ve minhac" kelimelerinin manaları 168
Şeriat ve tarikat hakkında Fahrurrâzi hazretlerinin görüşleri 168
İmanın tarifi 169
Peygamberlerin yolları arasında ne yönde birlik, ne hususta ayrılık olduğu 169
Bu ümmetin geçmiş şeriatlardan hangi hükümlerle mükellef olduğu 171
Farzların ilk vakitlerinde eda edilmeleri 171
Yolculukta farz oruç tutmanın hükmü 171
Allah-u Tealâ'nın, kullarına, ihtilâf ettikleri konuları haber vermesinin manaları 171
49. Ayet-i kerime: (... وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ) 174
Ayet-i kerimenin yahudilerden bir cemaat hakkında inişi 175
Peygamberlerin masumiyetini inkâr edenlere cevap 175
Ayet-i celilede geçen "Fitne" nin manaları 176
Ayet-i celilelerde, yahudilerin günahlarından tahsis edilen bazıları 176
Yahudilerin başına gelen bazı musibetler 177
Her şeyin Allah-u Tealâ'nın iradesiyle olduğu 177
50. Ayet-i kerime: (... اَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُوْنَ) 179
Ayet-i celilenin iki yahudi kabilesi hakkında inişi 179
Ayet-i celilenin şeriat hükmünden ayrılanlara reddiyesi 180
Ayet-i celilede geçen "Cahiliyye" hükmünden maksat 181
Allah-u Tealâ'nın en çok kızdığı üç kimse 181
Evlâtlar arasında ayırım yapmanın hükmü 181
Allah-u Tealâ'nın hükmünün en güzel oluşu 182
Ganimet bilinmesi gereken beş şey 182
51. Ayet-i kerime: (... يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوْا) 185
Ayet-i celilenin iniş sebebiyle ilgili rivayetler 185
Ayet-i celilenin inişinden maksat 186

Ayet-i celilede müminlere anlatılmak istenen gerçek 186
Küfrün tek millet oluşu 186
Yahudi ve hristiyanların birlik olduğu yönler 187
Kâfirlerle dostluk muamelesinin, mubalâğa ile nehyedilişi 187
İslâm dışı insanlara önemli görevler verilmemesi 188
Hristiyanların bayramlarına ta'zim etmek 189
Kilise yapmanın islâmda yeri olmadığı 189
Papaz eli öpenlerin durumu 189
Kâfirleri dost edinenlerin hiç bir hayra muvaffak olamayacakları 190
Ayet-i celile ile ilgili işarî manalar 190
52. Ayet-i kerime: (... فَتَرَي الَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ) 192
Kalp hastalığı ve sahiplerinden maksat 192
Münafıkların korktuklarını ifade ettikleri hususlar 193
Allah-u Tealâ'nın vaadettiği fetih 193
Allah tarafından gelecek emir 194
Münafıkların gizledikleri şey 194
53. Ayet-i kerime: (... وَيَقُولُ الَّذِينَ اٰمَنُوا) 195
Ayet-i celilede geçen "Cehd-i Eyman" 195
Ayet-i celiledeki hitabın değişmesine göre değişen manalar 195
Münafıkların amellerinin boşa gitmesi 196
54. Ayet-i kerime: (... يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ) 198
Ayet-i celiledeki müminlere hitabın manası 198
Ayet-i celilenin gayb'dan haber verişi 199
Dinden dönen on bir kabile 199
Sahte peygamber Esved'in öldürülüşü 199
Müseylemetü'l-Kezzab'ın helâki 199
Sahte peygamber Tuleyha'nın hezimete uğrayışı 200
Ebû Bekr *(Radıyallahu Anh)* ın döneminde dinden dönen yedi kabile 200
Cebele'nin Şam'a kaçışı 201
Allah-u Tealâ'nın getireceğini vaadettiği kavim hakkındaki rivayetler 202
Zekâtı terkedenlerle Hazreti Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın muharebesi 203
Ebû Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın faziletleri 203, 212
Yemenlilerin faziletleri 204
İmanın Hicaz ehlinde yerleştiği 204
Ayet-i celilenin Ensar ve Faris Kavmi hakkında inişi 205
İmam-ı Azam Efendimizin üstünlüğü 206
Türk milletinin fazileti 207
Bu ayet-i celileden Hazreti Ali ve Şiasının kastedildiğini

söyleyen İmamiye fırkasına reddiyeler 207
Ayet-i celilenin Hazreti Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın halifeliğini müjdelemesi ...209
Hazreti Sıddık ve Hazreti Ali *(Radıyallahu Anhuma)* nın cihadı arasındaki mukayeseler 209
Kulun Allah'ı sevemeyeceğini iddia eden Mutezile fırkasına reddiye 212
Ayet-i celilede methedilen kavmin üstün vasıfları 214
Her yerde hakkı söylemeye teşvik eden hadis-i şerifler 215
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sahabe-i kiramdan aldığı sözler 216
İnsanlardan korkmak yerine Allah'tan korkmak gerektiği 217
İnsanlardan korkup nehy-i anil münker yapmayanın ahiretteki sorgusu ...218
İnsanın dayanamayacağı belâlara hedef olmaması 218
Allah yolunda cihadın Allaha karşı olan aşırı sevgiden kaynaklandığı 219
Ayet-i celilenin sonunda geçen vâsi' ve alîm sıfatlarının işaret ettikleri manalar..... 219
İbrahim Edhem *(Kuddise Sırruhu)* ve Rabiatü'l-Basriyye' nin kıssaları 220
Muhabbetle ilgili tasavvufî tarifler 221
Gerçek müminlerin manevî sıfatları 222
55. Ayet-i kerime: (... اِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهُ) 223
Ayet-i celile'nin iniş sebebiyle ilgili üç rivayet 223
Müminleri münafıklardan ayıran sıfatlar 224
Ayet-i celile'de geçen "Rükû ediciler" vasfının açıklamaları 224
Ayet-i celilenin Hazreti Ali ve Hazreti Sıddık hakkında inişiyle ilgili rivayetler 225
Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın rükû hâlinde dilenciye sadaka vermesi 226
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Hazreti Ali'yi vezir olarak kendisine istemesi 227
Namaz içinde az bir hareket yapmanın hükmü 228
Bu ayet-i kerimeden delil alarak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den hemen sonra Hazreti Alinin halife olması gerektiğini söyleyen sapık şia fırkasına Ehl-i Sünnetten reddiyeler 228
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendisinden sonraki halifeyi açıklamamasının sebebi 230
Ebu Bekr, Ömer ve Ali *(Radıyallahu Anhum)* hazaratının Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dilinden methiyeleri 231
56. Ayet-i kerime: (... وَمَنْ يَتَوَلَّ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهُ) 233
Allah'ın hizbinin kimler olduğu hakkında rivayetler 233
Mevlâ Tealâ'nın miraç gecesi bu ümmet hakkındaki şikayetleri 234
Allah dostlarının galibiyetlerinin sebebleri 235
57. Ayet-i kerime: (... يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوْا) 236
Ayet-i kerimenin Rifaa ve Süveyd isimli iki münafık hakkında inişi 236

Dini alaya alanlarla dostluğun yasaklanması 236
58. Ayet-i kerime: (... وَاِذَا نَادَيْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ) 239
Ayet-i celilenin iniş sebebiyle ilgili çeşitli rivayetler 239
Ezanla alay edenin evinin yanması 239
Şeytanın ezandan kaçışı 240
Ezanın Kur'an-ı Kerimde sadece bu ayet,i kerimede geçtiği 241
Ezanla ilgili görülen rüyalar 242
Ezan ile kametin hükmü 243
Ezanla ilgili bazı hükümler 244
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in imamlığı tercih etmesi 245
Müezzinin söylediğini tekrar etmenin faziletleri 246
Kocasına itaat eden kadının faziletleri 247
Ezandan sonra okunacak dualar 248
Ezan ve müezzinliğin faziletleri hakkında hadis-i şerifler 248
Kıyamet günü kurtulacak üç kişi 252
Yolculuklarda ezan ve kametle namaz kılmanın fazileti 253
Ezan okumaktan dolayı ücret almak 254
Ebû Mahzûre *(Radıyallahu Anh)* ın islâmla müşerref oluş kıssası 255
Ezanda tercî' yapmanın hükmü 257
Ezandaki hikmetler 257
Ezan'ın tasavvufî manası 257
59. Ayet-i kerime: (... قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنْقِمُوْنَ) 259
Yahudilerden bir hey'etin Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, inandığı peygamberleri sormaları üzerine ayet-i celilenin inişi 259
Ehli kitabın, müminlerin imanını ayıplamalarının ayet-i celilede reddedilmesinin açıklamaları 260
Ayet-i celilenin son cümlesinin değişik manaları 261
60. Ayet-i kerime: (... قُلْ هَلْ اُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكَ) 263
Ayet,i celilede geçen ism-i işaretin manası 263
Yahudilerin sıfatları 264
"Mesûbe" kelimesinin tahlili 264
Benî İsraildeki domuza dönüşme hadisesi 265
Bu ümmetten bir takımlarının ahir zamanda maymun ve domuza dönüşecekleri 266
Hadis-i şeriflerde geçen Hasf, Mesh ve Gazf kelimelerinin manaları 267
Tağût hakkındaki görüşler 268
Kıyamet günü peygamberlerin ve şehitlerin kıskanacağı kimseler 269
Allah dostlarının bazı özellikleri 269
Kalplerin çeşitleri 269

Üç şeyin şerrinden korunmak gerektiği 270
61. Ayet-i kerime: (... وَإِذَا جَآؤُكُمْ قَالُوا آمَنَّا) 271
Ayet-i celilenin, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna münafıkça giren bir takım yahudiler hakkında inişi 271
62. Ayet-i kerime: (... وَتَرَىٰ كَثِيراً مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ) 273
"Müsaraa" nın manaları 273
Ayet-i celilede geçen "İsm, Udvan, ve Suht " un manaları 274
63. Ayet-i kerime: (... لَوْلَا يَنْهَاهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ) 275
Ehli kitap âlimlerinin zemmi 275
"Sun' ile fiil" in farkı 275
Kötülükten nehyetmemenin zemmi hakkında hadis-i şerifler 276
Bu ayet-i celilenin tehdidinin büyüklüğü 277
Âlimlerin mesuliyeti 277
Deyyus'un günahı 277
Halifeye karşı gelen bir âlimin kıssası 279
Rabbani âlimin tarifi 279
64. Ayet-i kerime: (... وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ) 280
Ayet-i celilenin bir takım yahudiler hakkında inişi ile ilgili görüşler 281
Yahudilerin inanç ve amel bakımından bozuklukları 282
Yahudilerin Allah-u Tealâ hakkındaki kötü sözleri 283
Allah-u Tealâ'nın yahudilere bedduasının manaları 284
Yahudilerin lânetlenmeleri 285
Allah-u Tealâ'nın eli olduğu ile ilgili Ehli Sünnet'in görüşleri 285
"Yed" kelimesinin arapçadaki değişik manaları 287
Allah-u Tealâ'nın zahirî ve batinî nimetleri 288
Ayet-i celiledeki "Yed" kelimesinin İmam-ı Eşarî'ye göre manası 289
Mücessime fırkasına reddiye 289
Allah-u Tealâ'nın dilediği şekilde infak edişiyle ilgili açıklamalar 289
Allah-u Tealâ'nın cömertliği ile ilgili hadis-i şerifler 291
Müteşabih'lerin selef ve halefe göre farklı yorumları 292
Bazı şeyleri Allah'a vacip kılan mutezile fırkasına reddiye 292
Ayetlerin, azgınlık ve küfürlerini artıracağı bazı kimseler 293
Aralarına kin ve düşmanlık sokulan kişilerin kimler olduğu 294
Yahudi ve hristiyan fırkaları arasındaki ayrılıklar 294
Yahudilerin Tevrata karşı gelmeleri üzerine, düşmanlarının onlara musallat edilişi 295
Yahudilerin tutuşturduğu harp ateşini Allah-u Tealâ'nın söndürmesinin manaları 297

Tasavvufî manalar 298
65. Ayet-i kerime: (... وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْكِتَابِ اٰمَنُوا واتَّقَوْا) 301
Ahiret saadetlerinin kısımları 301
Ayet-i celilede ehli kitaptan kastedilenler 301
Ayet-i celileden çıkarılan bir takım tenbih ve işaretler 302
Naim cennetlerinin yeri ile ilgili bir rivayet 302
66. Ayet-i kerime: (... وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ) 304
Tevrat ve İncil'in ikamesi ile ilgili açıklamalar 304
Hükümleri neshedilmiş olan kitaplarla bu gün nasıl amel edilebileceği 305
"Rablerinden indirilen" buyruğu ile ilgili iki açıklama 306
"Üstlerinden ve ayaklarının altlarından yemeleri" ile ilgili açıklamalar 306
Ehli kitabın geçim darlığına düşmelerinin sebebi 307
Günümüzde bazı yahudi ve hristiyanların zengin görünmelerinin bu ayet-i celile ile çelişmeyeceği 307
Kur'an-ı Kerimin inişinden sonra geçmiş kitapların yürürlükten kaldırılışı 308
Takva üzere yaşamanın rızık bolluğuna sebebiyeti 309
Fil eti yemeyeceğini adayan zatın kıssası 309
Ehli kitap içersinde istikametli kimseler bulunduğu 310
Bu ümmetin faziletini beyan eden bir ayet-i kerime 311
Bu ümmetin yetmişüç fırkaya ayrılacağı ile ilgili bir hadis-i şerif 312
67. Ayet-i kerime: (... يَا اَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ) 314
Ayet-i celile'de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e buyurulmak istenen hakikat 314
Ayet-i kerimenin inişi üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in korkularından kurtuluşu 315
Şia fırkasına reddiye 315
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vahiyden hiç bir şeyi gizlemediği 315
Veda hutbesinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabını şahit tutması 316
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendine mahsus bazı ilimleri gizlediği .316
Miraç gecesi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e verilen ilim 317
Tasavvuf ilminin özüyle ilgili İmam-ı Şârânî *(Kuddise Sırruhu)* nun beyanı 318
Sofiyyenin, tasavvuf ilmini Kur'andan aldıkları 318
"Kur'andan başka yanında bir vahiy bulunup bulunmadığı" nı soran kişiye Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın cevapları 319
Tasavvuf ilminin hadis-i şeriften delili 320
Sofiyyeye itiraz edenlere cevap 320
Sofiyyenin bazı anlaşılmayan sözleri ile ilgili açıklama 321

Tebliği terketmenin cezası 321
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e koruma vaadedilmişken bazı muharebelerde karşılaştığı zorlukların izahı 322
Bu ayet-i kerimenin inişinden sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendisini bekleyenleri salması 322
Ayet-i celilenin iniş sebebiyle ilgili oniki rivayet 323
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e saldıran bedevinin ağaca çarparak beyninin dışarı fırlaması 325
Hac zamanı Mina'da bu ayet-i celileyi tebliğ etmesi üzerine müşriklerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e saldırmaları 326
Ayet-i celilenin inişinin tekrarlanışı 327
Ğadîr-i Hum'da Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Hazreti Alinin dostlarına duası 328
Hazreti Ömer*(Radıyallahu Anh)* ın Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ı tebriki 328
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sonra Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın halife olması gerektiğini iddia eden sapık şia fırkasına reddiye 329
Allah-u Tealâ'nın habibini korumasına örnekler 329
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uyanların da Mevlâ Tealâ tarafından korunacakları 330
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in azatlısı Sefine *(Radıyallahu Anh)* ın kıssası ... 330
Allah-u Tealâ'nın kâfir toplumu hidayet etmeyeceği 330
68. Ayet-i kerime: (قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلٰى شَيْءٍ ...) 332
Yahudilerden bir cemaatın Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i inkârları üzerine ayet-i celilenin inişi 333
Kur'an-ı Kerimden önceki kitapları tatbikten maksat 334
"Kâfirlerin hâline üzülme" hitabının manaları 334
Dinin hakikatına ermek için gerekli olan iki mukaddime ve neticeler 334
Fudayl hazretlerinin kâfir olarak ölen talebesinin kıssası 335
69. Ayet-i kerime: (اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا ...) 336
Bilgilerin ve amellerin en üstünleri 336
Allah dostlarının korku ve üzüntü görmeyecekleri 337
Kıyamette korkusuzluğun izahı 337
Büyük günah sahibinin affolmayacağını iddia eden Mutezile'ye reddiye .. 337
"Sabiûn" Kelimesinin lügat manaları 338
Sabie fırkasının tarihçesi 338
Sabie fırkasının yaşadığı bölgeler 339
Hanefiyyet dininin şirke zıt olarak kullanıldığı 339
Sabie fırkasının ehli kitap hükmünde olup olmadığı 340
Ayet-i kerimede iman lâfzının iki kere tekrar edilmesindeki faydalar 341

Ayet-i celilede üç fırkanın müminlere karşı zikredilişinin hikmeti 342
Allah'a ve ahirete gerçekten inanmanın manaları 343
Salih amel işlemenin izahı 343
İslâmın vaadettiği gerçek saadet 344
İslâmın getirdiği eşitlik ve adalet 344
Yahudi ve hristiyanların cennete gireceklerini iddia edenlere reddiye.345,359
İnanmak yeterli olmayıp, peygambere ve Kur'an-ı Kerime uymanın şart olduğu 347
Yahudi ve hristiyanların cennete gireceklerini savunanların kâfir oldukları 348
Nesh'i inkâr edenlere reddiye 349
Bütün peygamberlere inanmak gerektiği ve hak dinin ancak islâm olduğu hakkında ayet-i kerimeler 351
Yahudi ve hristiyanların kâfir olduğu hakkında ayet-i kerimeler 353
Peygamberler arasında ayırım yapanların kâfir oldukları 355
İslâmdan başka din arayanların sapıklıkları 357
Ehli kitabı islâma davet 357
Bir takım ilâhiyat prof'larına reddiye 358
Müminlere ahirette korku olmayacağı hususunda müfessirlerin görüşleri 359
Allah dostlarının korkusuzluğu 360
Kalbin beş türlü devası 360
Kötü âlimlerin zemmi 360
70. Ayet-i kerime: (... لَقَدْ اَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِى اِسْرَآئِيلَ) 362
Ayet-i celilede geçen "Misak" tan maksat 363
Yahudilerin yalanladıkları ve öldürdükleri peygamberler 363
Yahudilerin isyanları yüzünden Musa *(Aleyhisselâm)* ın Tih çölünde vefatı 363
71. Ayet-i kerime: (... وَحَسِبُوا اَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ) 366
Ayet-i celilede geçen "Fitne" hakkında müfessirlerin açıklamaları 367
Yahudilerin körlük ve sağırlıklarının iki kere tekrarlanmasının manaları ..367
Buhtu Nassar'ın Benî İsrail'e musallat oluşu 369
Faris milletinin Benî İsrail'e musallat olması 369
Yahya *(Aleyhisselâm)* ın kanının, vefatından sonra durmayışı 369
Danyal *(Aleyhisselâm)* ın kıssası 370
Ölümün dört rengi 370
72. Ayet-i kerime: (... لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ) 371
İsa *(Aleyhisselâm)* ın Benî İsrail'in peygamberlerinden olduğu 372
İsa *(Aleyhisselâm)* ın hristiyanların sözünü reddetmesi 372
Fasık müslümanın cehennemde ebedî kalmayacağı 373

Müşriklerin üç türlü cezası 373
73. Ayet-i kerime: (... لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا انَّ اللّٰهَ ثَالِثُ ثَلٰثَةٍ) 375
Hristiyanların, "Allah, üçün üçüncüsüdür" sözünün manaları 375
Üç uknûm safsatası 376
Teslis akidesine reddiye 377
İsa *(Aleyhisselâm)* ın göğe kaldırılmasından sonra toplanan Benî İsrail âlimlerinin nasıl sapıttıkları 378
74. Ayet-i kerime: (... اَفَلَا يَتُوبُونَ اِلَى اللّٰهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ) 381
Ayet-i celiledeki istifhamın manası 381
Hristiyanları tövbeye davet 381
75. Ayet-i kerime: (... مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ اِلَّا رَسُولٌ) 382
İsa *(Aleyhisselâm)* hakkındaki ilâhlık iddiasının delille çürütülmesi 382
Meryem validemizin sıddîka oluşunun manaları 383
Kadından peygamber olmadığı 384
Meryem ve İsa *(Aleyhimesselâm)* ın yemek yemelerinin, ilâh olmadıklarına kaç yönden delil olduğu 384
Ayet-i celilede "Bak" emrinin tekrar edilmesinin hikmetleri 386
76. Ayet-i kerime: (... قُلْ اَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ) 387
Hristiyanların görüşlerinin yanlışlığına çeşitli deliller 387
Ayet-i celilenin sonunda işitme ve bilme sıfatlarının zikredilmesinin faydaları 388
77. Ayet-i kerime: (... قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِى دِينِكُمْ) 390
Şeytanın, Benî İsrailin başındaki bir idareciyi nasıl saptırdığı 390
Din hususunda haddi aşmanın kısımları 391
Heva'nın zemmiyle ilgili ayet,i kerimeler 392
Ayet-i celilede geçen iki sapıklıktan kastedilenler 393
Hristiyanların sapıklığının toplandığı dört madde 393
Hristiyanlarla müslümanların tasavvuf diliyle mukayesesi 394
İsa *(Aleyhisselâm)* dan zuhur eden mucizelerin tasavvufî açıklaması 394
Bazı tasavvuf ehlinin anlaşılması zor olan sözlerinin izahları 395
Allah-u Tealâ'ya ulaşmanın manası 396
78. Ayet-i kerime: (... لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي اِسْرَآئِيلَ) 397
Benî İsrail'den lânet olunan kimseler 397
Maide ashabının domuza dönüşmesi 397
Davud *(Aleyhisselâm)* ın bedduası üzerine Benî İsrailden bir kısmının domuza dönüşmesi 398
İsa *(Aleyhisselâm)* ın annesine iftira edenlere bedduası 398
Bu ümmetten bir kısımlarının da Benî İsrail'in azabına çarpılacağı 399

Allah dostlarının lânetinin gerçekte Allah'ın lâneti olduğu 399
79. Ayet-i kerime: (... كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ) 401
Tenâhî fiilinin manaları 401
Ayet-i celilede geçen "Münker" le ilgili görüşler 402
İyiliği emredip kötülükten nehyetmeyenlerin zemmi hakkındaki hadis-i şerif ve rivayetler 403
Nehyi anil münkerin fıkhî yönden hükmü 404
Amel etmeyen kimsenin emri bil ma'ruf yapmasının hükmü 404
Din ile Devletin ayrılacağı ve o zamanda nasıl yaşanması gerektiği hakkında önemli bir hadis-i şerif 405
Komşularına vaaz etmeyen ve komşularından öğrenmeyen kişilerin zemmi hakkındaki bir hadis-i şerif 407
Benî İsrail'in bir gün içersinde öldürdükleri peygamber ve âlimlerin sayısı 408
Emri bil ma'rufu terkedenlerin duasının kabul olunmayacağı 409
Toptan azabın gelmesinin sebebi 409
Mahşere maymun ve domuz kılığında çıkacak kimseler 409
Bu ümmetin heybetinin alınmasının sebebleri 410
İçinde iyiler bulunan bir toplumun ne sebeble helâk edileceği 411
En üstün cihadın ne olduğu 413
Emri bil ma'rufu terketmeye ne zaman müsaade edileceği 414
Nehyi anil münker vazifesiyle ilygili bazı fıkhî meseleler 415
80. Ayet-i kerime: (... تَرَىٰ كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ) 416
Ehli kitabın müşriklerle dostluğunun zemmi 416
Zinada bulunan altı kötü haslet 417
Kâfirlerle dostluğun kötülüğü 417
81. Ayet-i kerime: (... وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ) 418
Ayet-i celilede zikredilen peygamber ve ona indirilenden maksat 418
Ayet-i celilede ehli kitabın hepsinin fasıklıkla vasıflanmaması 419
82. Ayet-i kerime: (... لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً) 420
Yahudilerin müslümanlar hakkındaki kötü düşünceleri 421
Ayet-i celilede geçen yahudilerden kastedilenler 421
Yahudilerin insanlara eziyeti ibadet saydıkları 421
Hristiyanların yahudilerden farkı 422
Ayet-i celilede geçen hristiyanlar hakkındaki görüşler 423
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Necaşî'nin yanına hicrete teşviki 423
Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* ın ailesiyle birlikte ilk hicreti 424
İlk hicret eden sahabelerin isimleri 424

Kureyş müşriklerinin Habeşistana hicret eden müslümanların peşine Habeşistana elçiler göndermeleri 424
Necaşi'nin huzurunda müşriklerle müslümanların tartışmaları 424
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Necaşî'ye mektup göndererek Ümmü Habibe validemizi kendisine istetmesi 427
Cafer *(Radıyallahu Anh)* ın Habeşistandan Medine-i Münevvere'ye dönüşü 428
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Necaşî'ye duaları 429
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Necaşî'ye cevabi mektubu 429
Necaşî'nin, oğlu ile Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gönderdiği mektup.. 430
Necaşi'nin adamlarından Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelenlerin, huzuru risaletteki güzel ifadeleri 431
Ayet-i celilede bahsedilen hristiyan cemaatinin kimler olduğu ile ilgili değişik görüşler 432
Selman *(Radıyallahu Anh)* ın islâm'a giriş kıssası 433-444
Yahudilerin dünyaya düşkünlüğü 444
Hristiyanların Yahudilerden daha az lânetlenmelerinin sebebi 445
"Kıssîs" kelimesinin tahlili 445
"Ruhban" kelimesiyle ilgili malûmat 446
Ayet-i celilede övülen hristiyanların kimliği hakkında ulemanın farklı görüşleri 447
İlmin ve tevazuun faziletleri 449
83. Ayet-i kerime: (... وَاِذَا سَمِعُوا مَا اُنْزِلَ اِلَى الرَّسُوْلِ) 451
Ayet-i celilede methedilen zatların kıssası 452
Ulemanın, Kur'an-ı Kerimi dinlediklerindeki hâlleri 453
Ayet-i celilede geçen "Feyz" kelimesinin manası 453
Ayet-i celilede geçen iki "min" arasındaki fark 453
Ayet-i celilede geçen şahitlerden kastedilenler 454
84. Ayet-i kerime: (... وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللّٰهِ) 455
Ayet-i celiledeki duanın Necaşî ve arkadaşlarına ait oluşu 455
Ayet-i celiledeki sözün kime söylendiği hakkındaki görüşler 456
85. Ayet-i kerime: (... فَاَثَابَهُمُ اللّٰهُ بِمَا قَالُوْا) 457
Sevap kazanmanın sadece sözle olmayıp, kalbin tasdikinin de şart olduğu 457
Fasık müminin cehennemde ebedi kalmayacağı 458
86. Ayet-i kerime: (... وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيَاتِنَا) 461
Cehennemde ebedi kalışın kâfirlere mahsus oluşu 462
Ayet-i celilede zemmedilen kâfirlerin manevi körlük ve sağırlıkları 461
Beyazıd-ı Bestamî *(Kuddise Sırruhu)* nun kabrini ziyaret eden padişahın kıssası 461

Belkıs'ın imanı ve irfanı 462
87. Ayet-i kerime: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ ..) 463
Ayet-i celilenin ruhbanlık yapmaya heveslenen bir takım sahabî hakkında inişiyle ilgili rivayetler 463
Orucun seyahat ile benzerliği 466
Bu ümmetin ruhbanlığının cihat oluşu 467
Ayet-i celilenin Abdullah ibni Revâha ile hanımı ve misafiri hakkında inişi 467
Ayet-i celilenin Osman ibni Maz'ûn *(Radıyallahu Anh)* ın, hanımına yaklaşmayacağına dair yemin etmesi üzerine inişi 469
Bu ayet-i celile ile bir önceki ayet-i celilelerin münasebeti 470
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, kadınlardan uzak durmaya karşı tepkisi 471
Ruhbaniyetin bu ümmete farz kılınmayışı 471
Sahabe-i Kiramdan birinin bir mağarada ibadete çekilmeyi istemesi üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ona buyurdukları 472
Selman-ı Farisi ile Ebud Derda' *(Radıyallahu Anhuma)* arasındaki ahiret kardeşliği 473
Her hak sahibine hakkı verilmesi gerektiği 474
Hadis-i şeriften çıkarılan ahlâkî temeller 474
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Amr ibnil Âs *(Radıyallahu Anh)* a, devamlı oruç tutmaması hususundaki tavsiyeleri 475
Nikâh sünnetinin önemi 476
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Akkâf isimli sahabenin bekar dolaşmasına kızarak ona söyledikleri 477
Kürsüf isimli zatın kıssası 477
Evlenmeyen erkek ve kadınların kötü hâlleri 478
Evlenmenin fazileti 478
Osman ibni Maz'ûn *(Radıyallahu Anh)* ın, aşırı ibadetle ilgili içine gelen bazı istekleri Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e arzetmesi üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in buyurdukları 479
Mağarada uzlete çekilen bir abid hakkında zamanın peygamberinin beyanı 480
Evlenmemenin tasavvufa göre uygun bir şey olmadığı 481
En hayırlı yolun, sünnet-i seniyyeye uymak olduğu 488
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dünya lezzetlerinden orta bir şekilde istifade ettiği 482
Allah'ın nimetlerinden istifadeyi kendilerine yasaklayanlara Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in tehdidi 483
Lezzetli yemeklerden kaçınan kişiye Hasan-ı Basrî hazretlerinin sözleri 483
Ruhbaniyetin yasaklanmasındaki hikmetler 484

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in evliliğe teşviki 485
"Allah'ın helâl kıldığı lezzetli şeyleri haram kılmayın" kavl-i şerifinin manaları 486
Ayet-i celilede nehyedilen "haddi aşma" nın izahları 486
Bir şeyi haram etmenin fıkhî hükümleri 487
Karısını kendisine haram edenin hükmü 488
Bir yemeği yemeyeceğine dair yemin edenin durumu 489
Yakup *(Aleyhisselâm)* ın, deve etini kendisine haram kılması 489
Kâmil mürşidlerin, müritlerine her hususta itidali tavsiyesi 489
Nefsi, aşırı isteklerinden menetmenin fazileti 490
88. Ayet-i kerime: (... وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللهُ حَلَالاً طَيِّباً) 492
Ayet-i celilede geçen "Yeyin" emrinin ifade ettiği hüküm 492
Haramın da rızık olduğu ile ilgili ehli sünnetin delili 492
Helâl ve tayyip tabirlerinin manaları 493
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, yemek istemediği etler 494
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in severek yediği etler 494
Yenecek gıdalarda gözetilmesi gereken üç husus 494
Allah-u Tealâ'nın rızka kefil olduğuna dair ayet-i celileden çıkarılan işaret 494
Rızık aramakda ölçülü olmak hususunda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in teşviki 495
89. Ayet-i kerime: (... لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ) 497
Ayet-i celilenin iniş sebebi 498
Keffaret gerektirip gerektirme mehususunda yemin çeşitleri 498
Yemin-i Lağv'ın tarifi 499
"Akt" in lügat ve istılâhî manaları 499
Yemin kelimesinin lügat ve şer'î manaları 500
Yeminin kısımları 500
Yemin-i sabr'ın manası 501
Yemin-i ğamus ile Yemin-i sabr'ın farkı 501
Kur'an-ı Kerimde zikredilen üç türlü yemin 502
Yemin-i ğamus'ta keffaret gerekmediği hususunda hanefî mezhebinin delilleri 502
Büyük günahları belirten bir hadis-i şerif 503
Yalan yere yemin etmenin cezası 504
Yeminle ilgili bazı fıkhî meseleler 505
Bir şeyin yapılmasına veya yapılmamasına dair yapılan yeminlerin farkı . 505
Allah-u Tealâ'nın, isimlerine ve sıfatlarına yemin etmenin hükmü 507

Mevlâ Tealâ'nın cenneti ve cehennemi ilk yarattığında Cibril *(Aleyhisselâm)* ı oralara göndermesiyle ilgili hadis-i şerif 507
Zat ve fiil sıfatlarına yemin etme hususunda ulemanın farklı görüşleri 508
Kur'an-ı Kerime yeminin hükmü 509
Allah'tan gayrine yemin edenin şirke düşeceği 510
Babalara ve atalara yemin etmeyi yasaklayan hadis-i şerifler 510
Putlara yemin edenin keffareti 511
Arkadaşını kumara davet edenin keffareti 511
"Yahudi ve Hristiyan olayım" diye yemin edenin durumu 512
"Kâfir olayım" veya "İslâmdan ve Kur'andan uzak olayım" diye yemin edenin hükmü 512
"Yemin ederim, and içerim, kasem ederim" gibi ifadelerin hükmü 513
Yeminde istisna bahsinin tafsilâtlı şekilde izahı 513
Yeminde istisnanın muteber olabilmesi için gerekli şartlar 515
Ebul Fazl-ı Merâgî hazretlerinin Bağdad'tan ayrılmaması ile ilgili kıssa 516
"İnşaallah karım benden boştur" diyenin hükmü 517
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, daha hayırlısını gördüğü yemini bozup keffaret verdiği 518
Günaha dair yeminde ısrar etmenin günahı 519
Yemin etmeden keffaret vermenin hükmü 519
Adak keffareti 520
Başkasının adağını ölümünden sonra yerine getirmekle ilgili hadis-i şerifler 521
Alış verişte yemin etmenin zemmiyle ilgili hadis-i şerifler 522
Allah-u Tealâ'nın ahirette nazar etmeyeceği üç kimse 523
İkindi vaktinin fazileti 524
Şahsî çıkarları için devlet reisine biat edenin rezaleti 524
Yemine karşı müslümanın ikna olması gerektiği 524
Bir hırsızın, İsa *(Aleyhisselâm)* a "Çalmadım" diye yemin etmesine karşı, İsa *(Aleyhisselâm)* ın hikmetli sözü 525
Yeminin, yemin ettirenin niyetine bağlı olduğu 525
Yeminde tevriye yapmak 526
Yemine ağız alıştırmamanın gereği 527
Yemin etme şekilleri ile ilgili bazı fıkhî meseleler 528-531
Kasten veya unutarak yada zorla yapılan yeminlerin hükmü 531
Ayet-i kerimede yemin keffaretinin tarifi 531
Keffaretin dört şekilde eda edilebileceği 531
On fakir yedirme ile ilgili meseleler 531
"Müdd" ün kaç gram geldiği 533

Orta halli yedirmenin manası 535
Sâ'ın bu günkü ölçülere göre, kaç gram geldiği 536
On fakir giydirmekle ilgili meseleler 537
Zimmî'ye keffaret vermenin hükmü 538
Yiyecek ve giyeceğin kıymetinin verilmesiyle ilgili hükümler 538
Keffaret vermesi gereken kişinin, tercih etmekte muhayyer kılındığı üç şey 539
Köle azadıyla ilgili meseleler 539
Köle azadetmenin fazileti 540
Azadedilecek kölede aranılacak vasıflar 540
Fakir yedirme ve giydirmenin köle azadından önce zikredilmesindeki hikmetler 541
Yemin keffareti ve zekât için para ayıranın, ayırdığı şeyin telef olması durumunda ne yapması gerektiği 542
Keffaret ödemeden ölen kişinin durumu 542
Üç gün oruç tutmakla ilgili meseleler 542
Tutulması gereken üç günün, peşpeşe olup olmamasıyla ilgili görüşler 542
Yemin bozmadan evvel verilen keffaretin geçerli olup olmayacağı 544
"Yeminlerinizi muhafaza edin"kavl-i şerifinin manaları 545
Kâbe-i Muazzama'da yalan yere yemin edenlerin başına gelen belâ 545
Günaha yemin edildiğinde bozmak gerektiği 545
Olur olmaz herşeye yemin etmenin doğru olmadığı 546
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrettiği ve nehyettiği yedi şey 547
Yemin-i mün'akide'nin üç kısmı 547
İnsanları yemine zorlamanın zemmi ile ilgili bir hadis-i şerif 548
Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın yemine riayeti 548
Ayet-i celilenin sonunda geçen "Umulur ki şükredersiniz" ifade-i celilesinden çıkarılan yemin keffaretinin nimet oluşuyla ilgili manalar 548
Ayet-i celile ile ilgili Necmüddin-i Kübra ve İmam-ı Kuşeyrî *(Kuddise Sırruhuma)* nın verdiği işârî manalar 549
Münasip ayetler 551

ALFABETİK FİHRİST

(A)

Abbas *(Radıyallahu Anh)* ile tevessül 58
Abbas *(Radıyallahu Anh)* ın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i müdafası 327
Abbas *(Radıyallahu Anh)* ın yağmur duası 56
Abbas oğullarının gurur vesilesi 327
Abdestsizin ezanı 245
Abdullah el Ensarî *(Radıyallahu Anh)* ın fazileti 200
Abdullah ibni Amr ibnil Âs *(Radıyallahu Anh)* ın ibadeti 475
Abdullah ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* ın fazileti 230
Abdullah ibni Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* nın kadılıktan kaçışı 140
Abdullah ibni Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* nın tevekkülü 137
Abdullah ibni Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* nın fazileti 38
Abdullah ibni Revaha *(Radıyallahu Anh)* ın misafiri 468
Abdullah ibni Selâm *(Radıyallahu Anh)* ın evi 44
Abdullah ibni Selâm *(Radıyallahu Anh)* ın kavmini terketmesi 223
Abdullah ibni Selâm *(Radıyallahu Anh)* ın yahudileri tekzibi 109
Abdullah ibni Übeyy'in münafıklığı 185, 192
Abdullah ibni Zeyd *(Radıyallahu Anh)* ın ezan rüyası 242
Abdullah ibni Zübeyr *(Radıyallahu Anh)* ın kuvveti 33
Abîdet'üs-Selmânî *(Radıyallahu Anh)* 24
Abidlerle Ariflerin müsabakası 172
Adak keffareti 520
Adağı yerine getirmek 309, 520
Adakta istisna 517
Adaletlilerin fazileti 126
Adamak suretiyle helâlı haram saymak 486
Adağını şarta bağlayanın hükmü 519
Âdem *(Aleyhisselâm)* ın tevessülü 14
Adn cennetleri 302
Affetmek 484
Affetmenin fazileti 149

Ahbar 135
Ahde vefa 40, 520
Ahir zamanda müslümanların durumu 361
Ahiret ilminin faydası 449
Ahiret saadetleri 301
Ahirete inanmak 343
Ahiretin dünya ile münasebeti 115
Ahnûh *(Aleyhisselâm)* 338
Ahzab kelimesi 233
Aileye bakmak 480
Akd'in tarifi 499
Akdi ifa 520
Akkâf *(Radıyallahu Anh)* ın evlenmesi 477
Akraba ile iyi ilişkiler 483
Aksırana teşmit 547
Akşam ezanı 245, 251
Akşemseddin *(Kuddise Sırruhu)* nun şi'ri 62
Alemüddin-i Sahâvî 88
Ali *(Radıyallahu Anh)* ın fazileti 211, 231, 328
Ali *(Radıyallahu Anh)* ın halifeliği 230
Ali *(Radıyallahu Anh)* ın kendisine karşı gelenler hakkındaki sözü 209
Ali *(Radıyallahu Anh)* ın rükû'da sadaka vermesi 225
Ali el Havvas 320
Ali el Mersifî 320
Ali ibni Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* a Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in duası 225, 227
Âlimlere tehdid 227
Âlimlerin eserleriyle teberrük 28
Âlimlerin fitnesi 361
Âlimlerin mesuliyeti 136
Âlimlerin, cematlerini ziyareti 40
Allah adına saygı 525
Allah dostlarının âlametleri 269
Allah dostlarının duası 400
Allah düşmanlarıyla dostluk etmemek 190
Allah için sevmek 12, 268
Allah rızası için ezan okumak 252
Allah'a gerçekten inanmak 343

Allah'a ulaşmak 369
Allah'a şükretmek 234
Allah'dan gayrine yemin edenin durumu 510
Allah'dan korkmak 217, 495, 137
Allah'la iyi geçinmek 234
Allah'dan gayrini yok bilmek 331
Allah'dan korkmanın fazileti 302
Allah'dan ummak 137
Allah'ı sevmek 212
Allah'ın çok kızdığı üç kimse 181
Allah'ın emri 194
Allah'ın gazabını kazandıranlar 417
Allah'ın gazabının manası 501
Allah'ın hakkını ödemek 521
Allah'ın iradesine rıza göstermek 550
Allah'ın kudret ve iradesi 177
Allah'ın meşîeti 171
Allah'ın nazarından düşüren nedenler 411
Allah'ın rahmeti 74
Allah-u Tealâ'nın cismaniyetten tenzihi 289
Allah-u Tealâ'nın cömertliği 291
Allah-u Tealâ'nın ezelî inayeti 220
Allah-u Tealâ'nın fazl-u keremi 219
Allah-u Tealâ'nın gücü 98
Allah-u Tealâ'nın hükmüne uymak 143
Allah-u Tealâ'nın infakı 290
Allah-u Tealâ'nın iradesi 112
Allah-u Tealâ'nın kudret eli 285
Allah-u Tealâ'nın kulunu sevmesi 221
Allah-u Tealâ'nın mekri 113
Allah-u Tealâ'nın nimetleri 288
Allah-u Tealâ'nın, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i koruması 329
Allah-u Tealâ'nın saptırması 115
Allah-u Tealâ'nın sıfatlarına yemin etmek 507
Allah-u Tealâ'nın üçüncülüğü 376
Allah-u Tealâ'nın yahudilere bedduası 283
Allah-u Tealâ'nın yahudilere düşmanlığı 354
Allah-u Tealâ'nın, şerri murad ettiği 111

Allah-u Tealâ'nın şerri yarattığı 386
Allah-u Tealâ'ya bir şeyin vacip olmayacağı 99
Allah-u Tealâ'ya hüsn-ü zan 42
Altın yüzük takmamak 547
Alış verişte yemin etmemek 522
Âmâ'nın imameti 40
Amelî kuvvet 336
Amel kelimesinin manası 275
Amel-i salih 343
Amellerin en üstünü 337
Amr ibni Hureys *(Radıyallahu Anh)* 46
Amr ibnil Âs'ın Necaşî'ye gelişi 424
Ana-babaya iyilik 10
Ana-babaya itaat 483
And içmenin hükmü 513
Aracılık hediyesi 120
Asâ lafzı 193
Ashab-ı Sebt 264, 397
Ashab kelimesi 459
Ashabtan ruhbanlaşmak isteyenler 465
Aslanın künyesi 330
Aşk uğrunda tenkide uğramak 219
Aşkın tarifi 214
Atalara yemin edilmeyeceği 510
Attâb'ın müslüman oluşu 241
Avam ile havassın farkı 491
Ayak kesmek 86
Ayak öpmek 43
Ayak uyuşması 57
Ayetleri değiştirmemek 138
Ayetlerin birbirini doğrulaması 349
Ayetlerin rahmet oluşu 293
Ayetlerin sonlarındaki uyum 93
Azaba çarpılan âlim 277
Azaba siper olanlar 302
Azabın mağfiretten öne alınması 99
Azgınlığın zararı 266

(B)

Baba hakkı 80
Bahşîş vermek 124
Bal sevmek 482
Basra'nın şehir yapılışı 51
Batınî nimetler 288
Bağdat'ta ilim 516
Başkasının yerine oruç tutmak 521
Bayezıd-i Bestamî *(Kuddise Sırruhu)* nun hizmetçisi 63
Bayezıd-i Bestamî *(Kuddise Sırruhu)* nun makamı 461
Bayezıd-i Bestamî *(Kuddise Sırruhu)* nun sözleri 395
Bedeni zayıf düşürmemek 474
Bekâ makamı 7
Bekâr bir âbid'in zemmi 480
Bekârlığı tercih edenlerin rezaleti 481
Bekârlığın tehlikesi 477
Belânın sebebi 59
Belânın söze bağlı olduğu 239
Belâya hedef olmamak 218
Belkis'ın imanı 462
Benî İsrail'de domuza dönüşme hadisesi 265
Benî İsrail'in bozulması 406
Benî İsrail'in öldürdüğü âlimler 408
Bereke *(Radıyallahu Anha)* ın fazileti 35
Bereketi kaçıran şey 522
Beriyye ibni Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* nın fazileti 34
Berre *(Radıyallahu Anha)* nın fazileti 36
Bey'atı dünya için yapanın cezası 523
Beyni zayıflatmamak 484
Beyt-i Makdis'in müezzinleri 250
Bidat ehliyle sohbet etmemek 417
Bilâl *(Radıyallahu Anh)* ın ezana ilavesi 242
Bilâl ibni Haris *(Radıyallahu Anh)* ın rüyası 55
Billûr küresi 395
Birr-ü takvanın gerçeği 481
Böbrek yemenin hükmü 494
Boş vaktin kıymeti 182
Boşamada istisna 517

Buhara ehlinin fazileti 206
Buht-u Nassar'ın Benî İsrail'e saldırması 296, 369
Burmanın hükmü 189, 471
Büyü yapanın ücreti 120
Büyük günah sahibinin affolunacağı 337
Büyük günahlar 503

(C)

Cafer *(Radıyallahu Anh)* ın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e dönüşü 428
Cafer ibni Ebi Talip *(Radıyallahu Anh)* ın hicreti 424
Cahiliye araplarının haram saydığı şeyler 485
Cahiliyet hükmü 179
Camide oturmak 471
Cariyesini haram edenin hükmü 487
Cehennemden çıkış 73
Cehennemin kâfirler için yaratıldığı 234
Cemaate katılmaya mani bir özür 40
Cenazeye katılmak 547
Cennete en evvel girenler 250
Cennete girmenin şartı 302
Cennetin ebediliği 75
Cennetin kâfirlere haram oluşu 374
Cennetin kapılarından çağırılanlar 151
Cennetin'in nefsn hoşlanmadıklarıyla kuşatılması 507
Ceza vermeden mühlet vermek 408
Cezbeyi İlâhiyye 335
Cibril'in cennet ve cehennemi ziyareti 507
Cihadın en üstünü 413
Cihadın fazileti 66, 251, 324, 467
Cima etmenin fazileti 480
Cimriliğin zemmi 410
Cinas kaidesi 285
Ciğer yemenin hükmü 494
Cömertlik 269
Cübbe-i Kisrevâniye 43
Cuma ezanı 241
Cuma günü koku sürmek 480
Cünübün ezan okuması 245

(Ç)

Çalgı âletleri 266
Çalgıcı kadınları helâl görenler 266
Çarşıdan bir şey almak 124
Çekişme esnasında yapılan yemin 499
Çirkinliğin sebebi 417
Çocuklar arasında ayırım yapmamak 181
Çocuğun ezanı 245

(D)

"Daire " lafzı 193
Dalak yemenin hükmü 493
Danyal *(Aleyhisselâm)* ın kitabı 306
Danyal *(Aleyhisselâm)* ın yüzüğü 370
Davete giderken arkadaş götürmek 40
Davete icabet etmek 40, 547
Davud *(Aleyhisselâm)* ın bedduaları 397
Davud *(Aleyhisselâm)* ın orucu 475
Delinin ezanı 245
Deri satmak 120
"Devlet" kelimesi 193
Devlet reisinin rüşvet alması 119
Deyyûs'un günahı 187
Değerli elbise giymek 482
Dile sahip olmak 270
Dille ikrarın yeterli olmadığı 458
Dille "inandık" diyenler 114
Din düşmanlarından nefret etmek 237
Din ile alay edenler 236
Dinde haddi aşmamak 391
Dinden dönenlerin kötü hâli 198
Dini zorlaştırmamak 466
Dinlerin birleştiği ve ayrıldığı noktalar 170
Dirhemin miktarı 536
Domuz kılığında haşrolunanlar 409
Domuz parası 120
Domuza döndürülenler 264, 398
Dost hakkında kötü söyletmemek 415

Döğüşmenin zemmi 411
Dünya azabı 367
Dünya letzzetlerin haram kılmamak 75, 410, 466
Dünya sevgisinin zemmi 445
Dünyadaki cennet 462

(E)

Ebrehe (Nacâşî'nin cariyesi) nin,
Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) e selâm göndermesi 428
Ebû Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın hılafetinin hak oluşu 208
Ebû Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın cihadının üstünlüğü 209
Ebû Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın faziletleri 203, 210, 212, 231
Ebû Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın Hazreti Ömer'e karşı çıkışı 203
Ebû Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın merhameti 210
Ebû Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın mürtedlerle savaşı 202
Ebû Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın yemine riayeti 546, 547
Ebû Hanife *(Radıyallahu Anh)* ın fazileti 206
Ebû Hureyre *(Radıyallahu Anh)* ın özelliği 317
Ebû Lübabe *(Radıyallahu Anh)* ın hatası 186
Ebû Mahzûre *(Radıyallahu Anh)* ın mubarek perçemi 44
Ebû Mazûre hadisi 257
Ebû Musa el Eşarî *(Radıyallahu Anh)* ın hristiyan katibi 187
Ebû Musa el Eşarî *(Radıyallahu Anh)* ın fazileti 204
Ebû Saîd el Hudrî *(Radıyallahu Anh)* ın biatı 218
Ebû Talha *(Radıyallahu Anh)* ın bir özelliği 23
Ebû Talib'in Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i koruması 326
Ebû Zamzam'ın fazileti 149
Ebû Zer *(Radıyallahu Anh)* ın doğruyu söylemesi 218
Ebûd Derda *(Radıyallahu Anh)* ın ibadete düşkünlüğü 473
Ehli Beyt'in fazileti 8, 328
Ehli kitaba uyanların perişanlığı 355
Ehli kitabı İslâm'a davet 357
Ehli kitabın âlimlerinin zemmi 275
Ehli kitabın arzuları 353
Ehli kitabın cennete gireceğini iddia edenlere reddiye 345
Ehli kitabın eşit olmadığı 446
Ehli kitabın fasıklığı 261
Ehli kitabın hiç bir hakikat üzere olmadığı 332

Ehli kitabın kurtuluşu 159
Ehli kitabın müslüman olmadıkları 358
Ehli kitabın sapıklıkları 393
Ehli kitabın bu ümmetin üstünlüğüne itirazı 160
Ehli kitabın kâfirlerinin cehenneme girişi 351
Ehli kitap tabiri 341
Ehli kitaptan cennete girecekler 345
Ehli kitaptan inananlar 311
Ehli Sünnetin görüşleri 111, 292
Ehli Sünnetin delilleri 386, 138
Ehli Sünnetin kurtuluşu 312
El kesme hükmü 77
El kesmenin hikmeti 88
El kesmenin şartları 79
El öpmek 43
El sürmek 59
El sıkılığı 281
Elbisedeki ipek şerid 44
Eli kesilenin durumu 96
Elin tarifi 78
Emanete riayet 11
Emîr'e itaat 216
Emr-i bil Maruf'u ihmal etmemek 403
Emr-i bil Maruf ne zaman terkedilir 217, 414
Emr-i bil Maruf'un önemi 277
Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* 24
Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* ın vasiyeti 29
Enes ibni Nadr'ın yemini 146
Ensar'ın fazileti 205, 330
Enûş *(Aleyhisselâm)* 338
Ermiya *(Aleyhisselâm)* ın kitabı 306
Ermiya *(Aleyhisselâm)* ın hapsedilmesi 296, 368
Erş'in manası 146
Eshame'nin manası 423
Esmâ-i Husnâ ile tevessül 60
Esmâ-i Hüsnâ'ya yemin etmek 507
Esvedül Ansî'nin gebertilmesi 199
Et yemek 480

Eti haram kılmamak 467
Etteki bezeler 493
Evdeki mescidlerin hükmü 40
Eve girerken izin almak 40
Evini kiliseye satan 189
Evlat acısı 480
Evlenenin dininin kemali 478
Evlenmeyenin fakirliği 478
Evlenmeyenlere tehdit 476
Evli iken zina eden 105
Evliya'nın bedduası 399
Evliliği çok yapmanın fazileti 480
Evliya'dan istemek 62
Evliya'nın himmeti 62
Evliyaullah'ın ahiretteki makamı 269
Evliya'yı inkâr edenlerin hidayet bulmayacağı 331
Evliyaullah'ın korkusuzluğunun manası 360
Eyle kavmi 397
Eyüp *(Aleyhisselâm)* ın yemini 517
Ezan ayeti 239
Ezan duası 248
Ezan okumanın fazileti 248
Ezanla alay edenin evinin yanması 239
Ezanla alay edenler 239
Ezanla ilgili rüyalar 242
Ezanla kamet arasındaki dua 252
Ezanı rüyada görenler 241
Ezanı terkeden millet 243
Ezanın başlangıcı 241
Ezanın çift oluşu 244
Ezanın hikmetleri 257
Ezanın hükmü 243
Ezanın Kur'anla sübûtu 240
Ezanın tasavvufî manası 257
Eziyetlere sabretmek 484
Eğik durmanın fazileti 302
Eğlencenin cezası 266
Eş'arî'lere tehdit 407

(F)

Facirleri terketmek 417
Faizin kötülüğü 266
Fakirleri sevmek 215
Fakirleri yedirmek 480
Fakirliğin sebebi 417
Fal bakanın kazancı 119
Fâlûz yemek 483
Fars milletinin fazileti 205
Farzların ilk vaktinde edası 171
Fasık müminin cehennemde ebedî kalmayacağı 373, 458
Fasıkın ezanı 245
Fatıma Binti Esed'in cenazesi 53
Fedek fethi 194
Fedek yahudilerinin mağlubiyeti 297
"Fekk-i Rakebe" tabiri 540
Felah'ın manası 66
Fena makamı 7
Fenhas İbni Âzûrâ 281
Ferkad es Sebahî'ye Hasen-i Basrî'nin söyledikleri 483
Fetihten maksat 194
Fetihten önce cihad edenlerin fazileti 211
Fetva verirken dikkat etmek 486
Feyrûz ed Deylemî *(Radıyallahu Anh)* ın fazileti 199
"Fiil" kelimesinin manası 275
Fiil sıfatlarına yemin etmek 509
Fil'in vefası 310
Firavn'ın sihirbazları 220
Firdevs cennetleri 302
Fitne 111
Fitneden sığınmak 176
Fitnenin manaları 367
Fitre'nin ölçüsü 535
Fudayl İbni Iyaz'ın talebesinin kötü sonu 335

(G)

Gafletle yememek 495
Gasbedilen şeyi mülke katmamak 486

Gayri müslime zekât vermek 538
Gayri müslimleri mühim işlerden uzaklaştırmak 188
Gece namazı 360
Gece ve gündüzü değerlendirmek 183
Geçim darlığının sebebi 307
Geçmiş şeriatlarla amel 145
Gençlerin hükümdarlığı 414
Gençliğin kıymeti 182
Gerdan eti 494
Gildânî'ler 339
Gizli borcu ödemek 151
Gök kapılarının açılması 251
Gülden yaratılmış huriler 302
Gümüş kapta yememek 547
Günah adayanın durumu 520
Günaha rıza göstermemek 401
Günahkâr müminin cennete gireceği 73
Günahkâr müminin cehennemden çıkacağı 459
Günahkârlara yağcılık yapmamak 409
Günahkârlarla oturmamak 403
Günahkârların birbirine vaaz etmesi 415
Günahkârın kâfir sayılmadığı 138
Günahları hafife almamak 411
Günahların açıklanmasına tepki 278
Günleri değerlendirmek 550
Gıybetin zemmi 411

(Ğ)

Ğadîr-i Humm vakası 327
Ğuluvv'ün hak olanı 391

(H)

Habeşistana hicret 423
Habkûk *(Aleyhisselâm)* ın kitabı 306
Haccâm'ın kazancı 119
Had cezalarının hikmeti 95
Had cezalarının mağfirete vesile olduğu 95
Had'lerde şefaat 79

Had'lerin kaldırılması 80
Haddi aşmamak 486
Hadımlaşmanın yasaklığı 471
Hafızlığın fazileti 136
Hainin hırsızlığı 82
Hak dinin İslâm olduğu 356
Hak ile tevessül 53
Hak sahiplerine haklarını vermek 474
Hakikat ilmi 317
Hakimin yemin istemesi 526
Hakimlerden alınan sözler 142
Hakimlerin ahiretteki durumu 163
Hakimlerin aldıkları hediyeler 119
Hakimlerin melekle imtihan edilme kıssası 163
Hakimlik görevinin önemi 161
Hakimlik vazifesinin tehlikesi 140
Hakkı söylemek 216, 413
Halid ibni Velid *(Radıyallahu Anh)* ın sahte peygamberlerle savaşı 200
Halid ibni Velid *(Radıyallahu Anh)* ın takkesi 21
Hallâc-ı Mansûr'un makamı 321, 395
Hamiyyet-i cahiliyye 391
Hamiyyet-i diniyye 391
Hanefiyyet'in şirke zıddıyeti 339
Haram etmenin hükmü 487
Haramları terketmek 480
Haram'ın rızık oluşu 492
Harbe gitme ücreti 120
Haricî'lere reddiye 138
Haris'in müslüman oluşu 241
Harmandan çalmak 82
Harp ateşi 297
Harun *(Aleyhisselâm)* ın eserleri 52
Harun *(Aleyhisselâm)* ın sarığı 52
Hasf cezası 267
Hasta ziyaret etmek 547
Hastalığı anlatmak 41
Hata ile yaralamalar 146
Hataları beğenmemek 411

Havlâ *(Radıyallahu Anha)* nın kocasından şikayeti 469
Havz-ı Kevser'den döndürülenler 480
Hayatın kıymeti 182
Hayber ehlinin esareti 297
Hayber fethi 194
Hayvan tohumu satmak 119
Hediyeleşmenin sünnet oluşu 124
Helâk'ın sebebi 412
Helâl yemek 124, 496
Helâl'ın manası 493
Helâlları haram kılmamak 481
Helva sevmek 482
Heva'nın zemmi 392
Heva'ya uymak 370
Heybetin alınması 410
Heykel traşın ücreti 120
Hırka-i Şerif'i ziyaret 24
Hırsızlardan eli ilk kesilen 77
Hırsızlık suçunun sübûtu 86
Hırsızlıkta nisap 84
Hırsızlığın cezası 77
Hırsızın tazmini 87
Hısban fiili 366
Hızgîl *(Aleyhisselâm)* ın kitabı 306
Hıbr 135
Hıcr toprağı 50
Hicaz ehlinin imanı 205
Hicret eden sahabelerin isimleri 424
Hicretin ikincisi 424
Hicretin ilki 423
Hicretin manaları 480
Himmet istemek 62
Hizbullah'ın manaları 233
Hizbüşşeytan 234
Hocaların dini bozması 277
Hozestan eyaleti 434
Hristiyan olacağına yemin eden 512
Hristiyanlardaki sabiîlik 345

Hristiyanlarla yahudiler arasındaki düşmanlık 294
Hristiyanları medhetmemek 447
Hristiyanların bazı güzel huyları 422, 448
Hristiyanların cennete giremeyeceği 302
Hristiyanların fırkalara ayrılışı 294, 378
Hristiyanların hulûl akidesi 376
Hristiyanların inanç yanlışlığının delilleri 387
Hristiyanların küfrü 371, 445
Hristiyanların müslümanları 447
Hurmayla kavun yemek 482
Huy güzelliği 269
Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* ın fazileti 230
Hürmüz *(Aleyhisselâm)* 338

(I)

Irak fetihleri 205
Itban ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* ın daveti 39

(İ)

İ'tidal'in lüzumu 489
İbadetin gayesi 66
İbni Sûriyâ 106
İbni Teymiyye 47
İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın oğullarına islâm'ı vasiyyeti 352
İbrahim ibni Edhem *(Kuddise Sırruhu)* nun fazileti 220
İçkinin azabı 266
İctihad 391
İdris *(Aleyhisselâm)* ın sahifeleri 338
İfrata kaçmamak 490
İftiranın zemmi 411
İhale almak için rüşvet vermek 123
İhlas'ın lüzumu 457
İhlas-ı Şerif'in fazileti 151
İhsan makamı 457
İktisat kelimesi 310
İlâhiyat prf. larından sapıtanlar 308
İlâhiyat prf, larından bazı sapıklara reddiye 358
İlimlerin en üstünü 336, 361

İlm-i batın 317
İlm-i Esrar 317
İlmin fasıklarda bulunması 414
İlmin kalkması 305
İmam tayin etmek 92
İmamiye fırkasına reddiye 207
İmamlara Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in duası 250
İmamlığın fazileti 245, 252
İmamın ücret alması 254
İmanı tehlikeye düşüren mesele 511
İmanın tarifi 66, 169
İmanın tekamülü 458
İmanın şerefi 342
İncil'in hükümsüzlüğü 308
İncil'in ikamesi 158, 305
İncil'in Tevrat'ı neshedişi 160
İncil'in, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i müjdelemesi 156
İncil'le Kur'an arasındaki benzerlik 452
İncil-i Şerif'in üstün vasıfları 156
İnsanlardan korkmamak 216, 413
İnşaallah demenin önemi 516
İpek giymek 44, 266, 547
İrtidat eden onbir kabile 199
İrşad makamı 278
İsa *(Aleyhisselâm)* a ilâh diyenler 393
İsa *(Aleyhisselâm)* ın hikmeti 525
İsa *(Aleyhisselâm)* ın acziyeti 388
İsa *(Aleyhisselâm)* ın Benî İsrail'den oluşu 372
İsa *(Aleyhisselâm)* ın beşikteki sözü 372
İsa *(Aleyhisselâm)* ın dininin islâm olduğu 444
İsa *(Aleyhisselâm)* ın hristiyanlara reddiyesi 373
İsa *(Aleyhisselâm)* ın ilâh olmadığının delilleri 384
İsa *(Aleyhisselâm)* ın mucizelerinin sırrı 394
İsa *(Aleyhisselâm)* ın Tevrat'ı tastiklemesi 156
İsbat makamı 7
İslâm yönetiminin adaleti 145, 344
İslâmdan uzaklaşacağına yemin eden 512
İslâmın büyüklüğü 134

İslamın ceza kanunları 91
İslâmın eski günahları silmesi 302
İslâmın kolaylığı 472
İslâma hizmette milletlerin yarışı 207
İslâmdan gayri din arayanların hüsranı 356
İslâmı yaşamak için ölüme razı olmak 405
"İsm" kelimesinin manası 274
İsrafı terketmek 492
İsrail oğullarından alınan misak 362
İsrail oğullarının öldürdükleri peygamberler 363
İşarî manaların delili 319
İtirazsızlık 269
İyiliği emretmenin hükmü 404
İzzet'in Allah'a ait olduğu 234

(K)

Kabe'nin müezzinleri 250
Kabe-i Muazzama'da işlenen günah 545
Kabirden çıkanların bazı hâlleri 251
Kabri Şerif ile tevessül 54
Kabri Şerif'e doğru namaz kılmak 50
Kabri Şerif'i öpmek 49
Kabri Şerif'e yönelmek 14
Kaderiyye fırkasına reddiye 99
Kadisiyye günü 206
Kadıların çeşitleri 140
Kadılığın mesüliyeti 161
Kadın fitnesi 477
Kadınla konuşmak 474
Kadınların birbiriyle tatmini 399
Kadınların cennetteki dereceleri 247
Kadınların en yüksek makamı 384
Kadınların peygamber olamayacağı 384
Kadınların şahitliği 87
Kadının cennetteki kocası 247
Kadının ezan okuması 245
Kadının kocasından çalması 81

Kadının zinaya sebebiyeti 77
Kadıya hediye vermek 124
Kadıya intikal eden cezalar 90
Kâfirde bulunan güzel ahlakın neticesi 449
Kâfirlere şiddet 215
Kâfirleri medhetmemek 188
Kâfirlerin azabı 69
Kâfirlerin dünyadaki rahatlığı 308
Kâfirlerin farklı oldukları 449
Kâfirlerin hidayet bulmayacağı 330
Kâfirlerin iyilikleri 348
Kâfirlerle dostluk etmemek 191, 417
Kâfirlerde mutaassıplık 312
Kâhinin kazancı 119
Kâif'in ücreti 120
Kalbi tahliye 335
Kalbin devası 360
Kalbin perdelenmesi 410
Kalp ile tasdik şartı 458
Kalp hastalığı 191
Kalp kararmasının sebebi 406
Kalp temizliği 112
Kalpten inanmayanlar 114
Kalplerin kısımları 269
Kamet getirmenin sevabı 249
Kamete icabet 246
Kametin çift oluşu 244
Kametin hükmü 243
Kan alanın kazancı 119
Kan davasını bağışlamak 151
Kan parası 120
Kardeşlik kurmak 474
Karnına sahip olmak 270
Karı-koca arasına girmemek 512
Karısını haram edenin hükmü 487
"Kasem olsun" ifadesi 513
Kasemin ibrarı 547
Kasıtlı yaralamalar 146

Katilini affeden 151
Katolik fırkası 372
Kaval çalmak 120
Kavunu hurmayla yemek 482
Kaynukâ' oğullarının sürgünü 297
Kayser lakabı 423
Kazf cezası 267
Kebşetül Ensariyye *(Radıyallahu Anha)* nın kırbası 41
Kefende sünnet miktarı 487
Keffaret gerektiren yeminler 498
Keffareti pahalı ödemenin fazileti 549
Keffareti yeminden önce vermenin hükmü 519
Keffaretin giydirme suretiyle edası 537
Keffaretin oruçla edası 542
Keffaretin tarifi 531
Keffaretin yedirme suretiyle edası 551
Keffaretlerdeki tertib 541
Keffarette yemeğin kıymetini vermek 538
Kemiklerde yaralama 147
Kerametin hak oluşu 147
Kerametlerin sırrı 395
Kerramiyye fırkasına reddiye 458
Keten giymek 481
Keşişlerin iyileri 443
Keşşaf'a itiraz 212
Kırmızı rüzgar 399
Kısas hakkının bağışlanması 149
Kısastan ölme durumu 148
Kıskançlığın zemmi 112, 335
Kıssîs kelimesi 445
Kıyamet günü Allah'ın bir kuluna telkini 218
Kıyamet saatini soran a'rabî 213
Kıyamete yakın islâm'ın ve Kur'an'ın hâli 361
Kıyametin dehşeti 359
Kışın ganimet oluşu 183
Kilise yaptırmamak 189
Kiliselere çocukları götürmemek 188
Kilisenin camiye çevrilmesi 27

Kin'in zemmi 112
Kisra lakabı 423
Kitapları ikame etmek 304
Kocasız kadının miskinliği 478
Koç'un fidye oluşu 75
Koku sürmek 480
Kol etinin hoşluğu 494
Komşuları öğretmek 407
Komşuyla ilgilenmek 483
Korku anında ezan okumak 253
Koyunun mekruh olan yerleri 493
Köle azadı 539
Köle azadında istisna 517
Kölenin çalması 80
Kölenin ve kör'ün ezanı 245
Kölenin, üzerindeki hakları yerine getirmesi 252
Köpek satmak 119
Kötü söze üzülmemek 23
Kötülükten nehyetmenin hükmü 404
Kötülükten nehyetmeyenlerin zemmi 276
Kulun Allah'ı sevmesi 221
Kûnân *(Aleyhisselâm)* 338
Kur'an dinlerken takınılacak hâl 453
Kur'an yolunda sevişmek 269
Kur'ana uyma şartı 347
Kur'ana yemin etmenin hükmü 509
Kur'anın şifa oluşu 293
Kur'anın bazılarının kâfirliğini artırması 333
Kur'an-ı Kerim okumak 251, 360
Kur'an-ı Kerim'in korunmuş olduğu 142, 167
Kur'an-ı Kerim'in mucizesi 199
Kur'anla hükmetmeyenler 131, 161, 139, 180
Kur'anı anlamak 410
Kur'an-ı Kerim'in sırları 318
Kur'anı unutanın cezası 161
Kur'anın geçmiş kitapları tastiki 166
Kur'an-ı Kerim'in önemi 328
Kurayza oğulları 126

Kurayza oğullarının öldürülüşü 297
Kurtuluşun dört yolu 66
Kuru ve katı yiyecekleri tercih etmemek 481
Küfre rıza 513
Küfrün fasıklıkla vasfedilişi 160
Küfrün tek millet olduğu 186
Küfrün zulüm olması 152

(L)

Lâ Havle-i Şerif'e devam etmek 216
Lafza-ı Celâl'in okunuşu 244
Lâhût makamı 385
Latifelerle ilgili izahlar 549
Lâşe'nin derisi 120
Lecâc adağı 522
Lezzetli şeyleri haram edenlere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in tehdidi. 483
Lezzetlerden yüz çevirmek 484
Lezzetli yemekler yemek 482
Leş parası 120
Livata pisliği 267
Livatanın cezası 399
Lût kavmi 267

(M)

Ma'mûdiye suyu 189
Mafsallarda yaralama 147
Mahmut Han (Sultan-ı Adlî) nin rüşvetle ilgili fermanı 122
Mahremlerin evine girmek 29
Mahv makamı 7
Maide ashabı 397
Maideyi inkar edenler 264
Malik ibni Sinan *(Radıyallahu Anh)* ın fazileti 34
Malın korunmuş olması 83
Manevî cehennem 462
Manevî geçitleri aşmak 219
Marifet ilmi 317
Marifetullah 336, 484
Maruf'un manası 415

Marûnî fırkası 295
Masiyete ısrar etmemek 415
Masiyeti kerih gömek 411
Maymun kılığında haşrolanlar 409
Maymun parası 120
Maymuna döndürülenler 264, 398
Mazluma yardım etmek 547
Mazlumun bedduası 251
Mağaraya çekilmek isteyen sahabî 472
Mecusîlerin yahudilere tasallutu 296
Medâin'de Selman *(Radıyallahu Anh)* ın vali oluşu 434
Medine'nin harem oluşu 319
Medinede kıtlık 54
Medinetü's-Selâm 516
Mehlâîl *(Aleyhisselâm)* 338
Meleklerin cemaata uyması 253
Meleklerin dinlediği nida 252
Meleklerin koruduğu kadı 162
Melkânî fırkası 295
Memuriyet almak için rüşvet vermenin hükmü 123
Memurlara hediye vermek 124
Merceğin kabiliyeti 395
Merhamet duygusu 269
Merhametli olmak 483
Mervan ibni Hakem 279
Meryem validemizin faziletleri 383
Meryem validemizin ilâh olmadığının delilleri 384
Mescid-i Aşşar 51
Mesh cezası 267
"Mesûbe" kelimesinin manası 264
Mısırın eski adı 338
"Minhac" ın manası 168
Mirac gecesi bu ümmet hakkında yapılan şikayetler 234
Mirac gecesi semadaki ezan 241
Misafiri yedirmenin önemi 468
Misafirin ezanı ve kameti 243, 253
Misafirin imamlığı 40
Misak'tan maksat 363

Miskal'in gramı 85
Mubahlardan istifade etmek 486
Mucizelerin Allah tarafından oluşu 382
Mucizelerin sırrı 395
Muhabbetin önemi 213
Muhabbetle ilgili tasavvufî tarifler 221
Muhabbetle rahmet arasındaki fark 221
Muhabbir 135
Muhammed ibni Mesleme *(Radıyallahu Anh)* ın biatı 218
Muhammed ibni Sîrîn 24
Muharebe saffında duruş 472
Muharremat 6
Muhyiddin-i Arabî'nin sözleri 321
Muksitler 126
Musa *(Aleyhisselâm)* ın eserleri 52
Musa *(Aleyhisselâm)* ın vefatı 363
Mutasavvıfların bozukları 481
Mutezile fırkasına reddiye 93, 99, 111, 292, 337
Mubarek evle teberrük 45
Mubarek paralar 46
Mubarek suya su katmak 27
Mücessime fırkasına reddiye 286
Mücrimlerle oturmamak 415
"Müdd" ölçeği 536
Müezzine icabet etmenin fazileti 246
Müezzine icabet etmenin hükmü 246
Müezzin olmayanın kameti 245
Müezzinin ücret alması 249, 254
Müezzinlere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in duası 250
Müezzinliğin fazileti 248
"Müheymin" kelimesinin tahlili 167
Mümin olmanın şartı 346
Müminlerin ahiretteki korkusuzluğu 337
Müminlerin kötü sözleri 298
Müminlerin sıkıntıları 308
Müminin feraseti 86
Müminlere merhamet 215
Müminlerin gerçek dostları 232

Müminlerin zaferi 197
Münafıkların ehli kitapla samimiyeti 193
Münafıkların hâli 103
Münafıkların husranı 197
Münafıkların kötü sıfatları 224
Münafıkların pişmanlığı 193
Münafıkların rüsvaylığı 112
Münafıkların sırrı 194
Münafıkların zemmi 416
Münafıkların şaşılacak hâli 195
Münkerin manası 415
Mürşid-i Kamillerin terbiye usûlü 489
Mürşidin vesile oluşu 63
Müsâraa 273, 102
Müseylemetül Kezzab'ın peygamberlik iddiası 199
Müslüman görünenler 344
Müslüman ismiyle anılmak 353
Müslümanlar arasında ayrılıklar 295
Müslümanları ayıplayanların gülünecek hâli 260
Müşriklerin cezaları 373
Müşriklerle ehli kitabın farkı 236
Müteveşlıh 339
Müteşabih hadisler 292

(N)

Nadır oğullarının sürgünü 297
Nadır oğulları 126
Nafile namazın cemaatle kılınması 40
Naim cennetleri 302
Namaz hırsızlığı 92
Namaz için yer seçmek 254
Namaz yerini değiştirmemek 41
Namazda ameli kalilin hükmü 228
Namazla zekâtın arasının ayrılmayacağı 203
Namazı beklemek 471
Namazın ilk vaktinde kılınması 171
Nesâra'nın müslümanlara yakınlığı 448
Nâsut makamı 385

Nazarî kuvvet 336
Nebatîler 339
"Nebi" hıtabı 102
Necâşî ve arkadaşlarının duası 455
Necâşî ve arkadaşlarının medhi 452
Necâşî'nin adaleti 423
Necâşî'nin huzurunda müminlerle müşriklerin karşılaşması 324
Necâşî'nin imanı 428
Necâşî'nin keşişlere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i sorması 426
Necâşî'nin Kur'andan tesirlenip ağlaması 426
Necâşî'nin oğlunun boğulması 431
Necâşî'nin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e mektubu 430
Necâşî'nin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mehrini ödemesi 427
Necran heyetinin Medine-i Münevvere'ye gelişi 432
Necş'i helâl saymak 121
Nefiy makamı 7
Nefisle cihad 222, 235, 190
Nefsi tezkiye 335
Nehy-i anil münkeri ihmal etmemek 403
Nehy-i anil münkerin farziyeti 415
Nemalazımcılığın cezası 409
Nemime'nin zemmi 335
Neshi inkar edenlere reddiye 349
Neslin çoğalmasını sağlamak 485
Nevruza tazim etmemek 189
"Nıkmet" kelimesinin manası 260
Nikâh'ın sünnet oluşu 476
Nübüvvet ilmi 317

(O)

Orta halli yiyecek 532
Ortodoks fırkası 372
Orucun fazileti 302, 360
Orucun seyahata benzetilmesi 466
Osman *(Radıyallahu Anh)* ın hicreti 423
Osman ibni Huneyf *(Radıyallahu Anh)* ın hadisi 15
Osman ibni Mazûn *(Radıyallahu Anh)* ın içine gelenler 479
Osman ibni Mazûn *(Radıyallahu Anh)* ın ruhbanlığa düşkünlüğü 469

Osmanlı devletinin çöküş sebebi 188
Osmanlı padişahlarının fazileti 122
Otelden çalmak 83
Oturanın ezanı 245
Oyunun felâketi 266

(Ö)

Öfkeyi yutmak 483
Öğrenmenin önemi 407
Ölçülü gitmenin gereği 489
Öldürmeyi helâl görmek 121
Ölüden utanmak 55
Ölülere çağırmak 61
Ölümün dört rengi 370
Ölümün kesilmesi 75
Ölünün hissi 61
Ölüye ağlayanın kazancı 120
Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın ezan rüyası 242
Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın ehli kitabı vazifelendirmeyi yasaklaması 187
Ömer *(Radıyallahu Anh)* ınfazileti 230, 231
Ömer *(Radıyallahu Anh)* ıngömülüşü 48
Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın mürted olan Cebele hakkındakı mektubu 201
Ömür kısalığının sebebi 417
Özür kabul etmek 269

(P)

Padişahların verdiği hediyeler 124
Pamuklu giymek 481
Papaz eli öpmemek 189
Para kazanmaya düşkün olmamak 410
Pazardan birşey almak 124
Pazu eti 494
Pelte tatlısı 483
Peygambere itaatın gerekliliği 348
Peygamberlere inanmayanların lanetlenmesi 388
Peygamberlerin arasını ayıranların kâfirliği 259, 346, 355
Peygamberlerin birbirlerini sevmesi 269
Peygamberlerin eserleri 50

Peygamberlerin gıbta ettikleri kimseler 269
Peygamberlerin islâm vasfı 133
Peygamberlerin ismeti 176
Peygamberlerin sıkıntıları 322
Peygamberlerin unutmaları 176
Pisi temizle karıştırmamak 486
Protestanların görüşü 374
Putlara sövmek 324
Putlara yemin edenin keffareti 511

(R)

Rabbânî âlim 279
Rabbânîler 135
Rabiatül Basriyye *(Kuddise Sırruha)* nın fazileti 220
Rafizî fırkasına reddiye 207
Rahiplerin ibadeti 435
Rahiplerin iyileri 434
Rahiplerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i müjdelemesi 440
Rahiplerin İsa *(Aleyhisselâm)* hakkındaki inancı 437
Rahmetin tahsis edildiği kimseler 347
"Râmehürmüz" şehri 434
Ravza-i Mutahhara'nın müezzinleri 250
Recm'in Tevrat'taki hükmü 107
Resul hıtabı 102
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e değen şeyler 28, 42, 44
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e teselli 103
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uyma şartı 159
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in abdest suyu ile teberrük 25
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in adaleti 79
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in affa teşviki 152
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Allah'tan korkusu 464
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ayak bastığı yer 45
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ağzının değdiği yer 41
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bardağı 44
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bir hutbesi 217
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in cesareti 325
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in cübbesiyle teberrük 43
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in eli kesilene duası 96

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ezan talimi 255
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gizlediği konular 316
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in halife belirtmemesi 230
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hürmetine istemek 330
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in idrarı ile teberrük 35
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabri 47
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabrini ziyaret 480
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kanı ile teberrük 32
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, korumaları istememesi 322
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in korunmuşluğu 314
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in minberi 46
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mubarek cildi 30
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in müezzin olmayışı 245
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Müseyleme'ye mektubu 200
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in namaz kıldığı mekanlar 38
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Necâşî'ye duası 429
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Necaşî'ye mektubu 429
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in risaletinin umumiyeti 348
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in saç telinin fazileti 24
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in saçlarını dağıtması 22
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in saçıyla teberrük 21
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sadaka yememesi 443
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in saldırgan bedevîden kurtuluşu 325
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in selâmlara cevabı 20
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sevdiği etler 493
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in teri ile teberrük 29
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in tükürüğü ile teberrük 25
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in tüyleri ile teberrük 21
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ümmete merhameti 327
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ümmetinden haberdar oluşu 62
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ümmetine duası 19
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vahyi tebliği 315
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatındaki hayır 19
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vucudundan çıkanların temizliği 37
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yahudi hey'etini mağlûb edişi 107
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yemini bozduğu yerler 518
Rıdvan yurdu 456
Rızk endişesine düşmemek 234, 277, 494

Rızkı aramakta güzel davranmak 495
Rızkı tükenmeyenin ölmeyeceği 495
Rızık bolluğunun sebebi 291, 306
Rifaa'nın karısı 506
Risale-i Kudsiyyeden beyitler 63
Risaleti tebliğ etmenin cezası 321
Riyazatta ölçülü olmak 489
Ruhbanlığın bu ümmetteki yeri 466
Ruhbanlığın islâm'da olmadığı 447
Ruhlarla tevessül 58
Ruhun haklarını vermek 484
Rukıyye *(Radıyallahu Anha)* nın hicreti 423
Rükû'un manası 224
Rüstemle savaş 206
Rüşveti hediyye saymak 121
Rüşvetin haramlığı 118
Rüşvetin helâl kısmı 123
Rüşvetin zemmi 121
Rüşvetle ilgili hükümler 123

(S)

"Sâ" ölçüsü 536
Sa'd İbni ebî Vakkas *(Radıyallahu Anh)* ın fazileti 323
Sabah ezanı 245, 251
Sabiîn'in kimliği 339
Sabie dini 339
Sabie fırkasının kestiklerinin yenilmesi 340
Sabiûn kelimesi 338
Sadaka vermek 480
Sadakaya zekât ismi verilmesi 228
Sahabe-i Kiram'ın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e düşkünlüğü 23, 25, 41
Sahabe-i Kiramın alış-verişi 124
Sahabenin ibadete düşkünlüğü 463
Sahabenin sevinci 213
Sahabenin şahitliği 316
Sahte peygamberler 199
Sahv makamı 7
Sakalı Şerifi ziyaret 24

Sakar derekesi 268
Salih amelin imanla irtibatı 342
Salihlerden bereket istemek 40
Salihlerin eserleriyle teberrük 28, 40, 50
Salihlerin kuyuları 51
Salihlerle oturmak 360
Salim ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* ın fazileti 38
Sağlığa önem vermek 182, 482
Sarhoşun ezanı 245
Seferde farz oruç tutmak 171
Savaşmanın zemmi 411
Sefine *(Radıyallahu Anh)* nın kıssası 330
Seher vakti dua 360
Sel felâketinde ezan okumak 253
Selâm almak 547
Seleme ibni Ekva' *(Radıyallahu Anh)* ın mubarek elleri 42
Selma *(Radıyallahu Anha)* nın fazileti 37
Selman *(Radıyallahu Anh)* ın Beyt-i Makdis'e varışı 440
Selman *(Radıyallahu Anh)* ın islâma girişi 433
Selman *(Radıyallahu Anh)* ın köle edilişi 441
Selman *(Radıyallahu Anh)* ın Musul kilisesine varışı 436
Selman *(Radıyallahu Anh)* ın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* le karşılaşması ... 443
Selman ile Ebud Derda *(Radıyallahu Anhüma)* nın ahiret kardeşliği 473
Selman-ı Farisî *(Radıyallahu Anh)* ın fazileti 205
Semûd kavmi 50
Sesi güzelleştirmek 244, 254
Sevabı hediye etmek 51
Sevginin sebepleri 213
Sevincin aşırılığı 266
Sevvâd İbni Gaziye *(Radıyallahu Anh)* ın latifesi 31
Seyahatın manaları 480
Seyyid Malikî *(Sellemehullah)* 9
Sıddıklık vasfı 383
Sıla-i Rahim 216
Sırt etinin güzelliği 493
Sirkatın tarifi 79
Siyatik hastalığı 489
Sofilerin kötüleri 277

Sofiyeden bazısının taassubu 481
Sofiyyenin hâli 214
Sofiyyenin kapalı sözleri 395
Soğuk su nimeti 483
Stok etmemek 410
Suht'un manaları 118
"Sun" kelimesinin manası 275
Suyu engelleyenin cezası 523
Sülûk babında lezzetlerden sakınma 489
Sülûk'ün manası 396
Sünnete uymaya teşvik 471
Sünneti terketmemek 464
Sünnetin delili 168
Süryanîler 339

(Ş)

Şa'ya *(Aleyhisselâm)* ın kitabı 306
Şa'ya *(Aleyhisselâm)* ın öldürülmesi 368
Şahitlerden kastedilenler 454
Şakayla yapılan yemin 499
Şarabı helâl şaymak 121
Şarap içmenin cezası 335
Şarap parası 120
Şarkı söylemek 266
Şarkıcının kazancı 12
Şeddâd İbni Evs Hazretlerinin vefatına yakın evlenişi 481
Şefaat makamı 18
Şehitlerin fazileti 250
Şerefü'r-Revhâ vadisiyle teberrük 38
Şeriat cezalarının caydırıcılığı 89
Şeriat ilmi 317
Şeriatın manası 168
Şerli insanlar 270
Şeyh Şa'ranî'nin beyanı 318
Şeyh terbiyesi 335
Şeyh Şazelî *(Kuddise Sırruhu)* nun kıssası 63
Şeyhe gönül vermek 64
Şeytanla harbetmek 190

Şeytanın bir idareciyi saptırması 390
Şeytanın ezandan kaçması 240
Şeytanın kardeşleri 477
Şeytanın namaz kılana vesvesesi 240
Şeytanın silahı 477
Şîa fırkasına reddiye 207, 228, 315
Şîa'nın uydurmaları 230
Şiblî Hazretlerinin hikmetli sözü 394
"Şir'at" kelimesinin tahlili 168
Şîs *(Aleyhisselâm)* ın nübüvveti 338
"Şüheda" kelimesinin manaları 136

(T)

Ta'me ibni Übeyrik 78
Taassub 391
Tağut'un manaları 268
Tahliye ve Tehliye 6
Tahyir ayeti 323
Takva sıfatı 66, 157
Takvanın bolluğa sebebi 309
Takvanın önemi 302
Tarikat ile şeriatın uyumu 320
Tarikat ilmi 317
Tarikata delil 168
Tasavvuf erbabının farklı hâlleri 490
Tasavvuf ilminin özü 318
Tasavvufî manaların dayanağı 319
Tasavvufî tabirler 551
Taşkınlığın zararı 266
Tavuk yemek 482
Tayin edilen adaklar 521
"Tayyib" in manası 493
Teberrükün delilleri 21
Tebettül'ün beyanı 482
Tebettül'ün zamanı 484
Tebliğ görevi 314
Teğannî'nin hükmü 244
Tefekkür kabiliyetinin önemi 484

Tefrite kaçmamak 490
Teklif kısımları 6
Telbiye getirmenin fazileti 251
Telhîn'in tarifi 244
Temiz yemek 496
Tenkit etmemek 410
Tenkitten korkmamak 216
Tercî'in tarifi ve hükmü 244, 257
Teslis akidesi 376
Tevazuun fazileti 449
Tevbenin önemi 59
Tevbeye teşvik 93, 381
Tevbesi kabul edilenler 97
Tevessül (amellerle) 10
Tevessül (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in eserleriyle) 20
Tevessül (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in zatıyla) 13
Tevessül (şahıslarla) 11
Tevessülün delilleri 13
Tevessülün şirk olmayışı 60
Tevhid dini 169
Tevrat Levhaları 52
Tevratın hidayet ve nur olması 132
Tevratın hükümsüzlüğü 308
Tevratın ikamesi 305
Tevriye yapmak 526
Titos-i Rûmî'nin yahudilere saldırması 297
Toprağın namaz kılanı daveti 254
Tulayha İbni Huveylid'in nübüvvet iddiası ve tevbesi 200
Türk milletine ihtar 207
Türklerin islâma hizmeti 207
Türkü söylemek 266

(U)

Ubade ibni Samit *(Radıyallahu Anh)* ın biatı 216
Ubade ibni Samit *(Radıyallahu Anh)* ın samimiyeti 185
Ubade ibni Samit *(Radıyallahu Anh)* ın yahudilerden uzaklaşması 223
Udvân kelimesinin manası 274
Uknumlar 376

Ulemanın halleri 453
Ulemanın mesuliyeti 277
Un helvası 483
Urve ibni Mesûd *(Radıyallahu Anh)* ın şehadeti 26
Uykuyu haram kılmamak 469
Uzeyr *(Aleyhisselâm)* ın peygamberliği 296
Uzuvlar arasında kısas 146
Uzuvların kesilmesindeki tertib 85

(Ü)

Übülle kasabası 51
Ümmet-i Muhammed'in fazileti 311, 303
Ümmet-i Muhammed'den bir takımlarının helâkı 266
Ümmet-i Muhammed'in isabeti 394
Ümmmet-i Muktesıde 311, 379
Ümmü Eymen *(Radıyallahu Anha)* nın fazileti 35
Ümmü Habibe validemizin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* le evlenişi 427
Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* nın yanındaki Cülcül 22
Ümmü Süleym *(Radıyallahu Anha)* 24, 29, 41
Ümmü's-Sıbyan'ın ilacı 253
Üseyd ibni Hudayr *(Radıyallahu Anh)* ın şakası 30

(V)

Vaaz edenin amel etmesi gerektiği 404
Vaaz etmeyenlerin kötülüğü 407
Vacibat 6
Vahiyden istisna edilenler 319
Vahyin bereketinden mahrum olmak 410
Vahşi *(Radıyallahu Anh)* ın Müseylemeyi öldürmesi 200
Vakitleri değerlendirmek 550
Vakti girmeden okunan ezan 245
Valiliğin mesuliyeti 121, 162
Vâsile ibni Eska' *(Radıyallahu Anh)* ın mübarek eli 42
Vazifenin gerçek yüzü 318
Veda hutbesi 316, 324
Vehhabilere reddiye 24, 32
Veledi zinanın ezanı 245
"Veli" lafzının manası 229

Velilerden birinin aslandan korkmaması 279
Vesile aramak 66
Vesile ayeti 5
Vesile derecesi 8
Vesilenin manaları 7
"Vesk" ölçüsü 534
Vusûl'ün manası 396

(Y)

Yahudi hakimlerinin rüşvet yiyişleri 117
Yahudi heyetinin inkarları 263
Yahudi olacağına yemin eden 512
Yahudi ve hristiyanları dost edinenlerin hükmü 186
Yahudi ve hristiyanların arasındaki dostluk 186
Yahudilere benzemek 140
Yahudilerin mümin olmamalarının manaları 129
Yahudilerin adaletsizliği 179
Yahudilerin alçaklığı 284, 297
Yahudilerin Allah'a iftirası 281
Yahudilerin arasındaki düşmanlık 294
Yahudilerin casusluğu 103
Yahudilerin cennete giremeyeceği 302
Yahudilerin cimrilikleri 282
Yahudilerin fırkaları 294
Yahudilerin günaha düşkünlüğü 273
Yahudilerin haram yemeleri 118
Yahudilerin ilk tahrifleri 107, 115
Yahudilerin imansızlığı 354, 418
Yahudilerin kibri 449
Yahudilerin körlük ve sağırlıkları 367
Yahudilerin kötü vasıfları 264
Yahudilerin mağlubiyeti 296
Yahudilerin meleklere ve peygamberlere düşmanlığı 354
Yahudilerin münafıkları 271, 416
Yahudilerin musibetleri 177
Yahudilerin müslümanlara düşmanlığı 420
Yahudilerin öldürdüğü peygamberler 408
Yahudilerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e müracaatı 105

Yahudilerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i bekleyişleri 296
Yahudilerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i hakem yapmaları 110
Yahudilerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i saptırmak isteği 175
Yahudilerin rüsvaylığı 113
Yahudilerin sürgünü 194
Yahudilerin yalan dinlemesi 118
Yahudilerin yalanladıkları peygamberler 363
Yahudilerin yanlış düşünceleri 367
Yahudilerin zararlı fikirleri 421
Yahudilerin Tevratın hükmüne razı olmayışları 128
Yahudilerle hristiyanların farkı 444
Yahya *(Aleyhisselâm)* ın dileği 283
Yahya *(Aleyhisselâm)* ın kanı 369
Yakinen inananlar 181
Yakubî fırkası 295, 372
Yakub *(Aleyhisselâm)* ın adağı 489
Yalan yere yemin etmek 501
Yangında ezan okumak 253
Yan kesicinin hükmü 82
Yara iyileşmeden kısas yapılmaması 148
Yaralama diyeti 146
Yardım istemek 57
Yağ yemeyi haram kılmamak 469
Yağmacının çalması 82
Yağmur yağarken yapılan dua 251
Yaşlıların zinası 414
Yed kelimesinin manaları 287
Yedullah 286
Yemame vakası 57
Yeme hususunda takvaya riayet 495
Yemen ehlinin fazileti 204
Yemen ehlinin imanı 205
Yemini bozanın keffareti 498
Yemin bozmamanın günahı 519
Yemin ederek birinin malını almak 503
Yemin keffaretinin tasavvufî manaları 551
Yemin suretiyle helâlı haram etmek 486
Yemin-i Gamûs 498, 500

Yemin-i Gamusta keffaret gerekmediği 502
Yemin-i Lağiv 498, 500
Yemin-i Merdûde 500
Yemin-i Mün'akide 498 500
Yemin-i Sabır 500
Yeminde istisnanın hükmü 513
Yeminde niyet 525
Yeminde tevriye 526
Yemine ağzı alıştırmamak 527
Yemine zorlamamak 548
Yemini bozmak gereken konular 517
Yemini çok etmemek 523
Yeminin tarifi 500
Yeminle ilgili fıkıh meseleleri 527
Yeminle ilgili hükümler 505
Yeminleri koruma 545
Yeminlerin çeşitleri 498
Yemin-i istizhar 500
Yere batma cezası 266
Yerid *(Aleyhisselâm)* 338
Yerken müşahede üzere olmak 495
Yetimlere acımak 480
Yetmişüç fırka 312
Yemin emrinin hükmü 492
Yezdecir ordusuyla savaş 206
Yiyeceklerde gözetilmesi gereken hususlar 494
Yolcu arkasından ezan okumak 253
Yolların en hayırlısı 481
Yumuşak dillilik 269
Yüz güleçliği 269

(Z)

Zahidlerle muvahhidlerin yarışı 172
Zâhir *(Radıyallahu Anh)* ın fazileti 32
Zahirî nimetler 288
Zalim sultana hakkı söylemek 413
Zalime engel olmak 403, 276
Zalimlerin hüsranı 293

Zat sıfatlarına yemin etmek 509
Zekâtın zorla alınması 204
Zekeriyya *(Aleyhisselâm)* ın öldürülmesi 296
Zamahşerî'nin yanlış yorumu 112
Zenginliğin kıymeti 182
Zeynelabidîn'in sözleri 318
Zeynep validemizin evliliği 324
Zıharda istisna 517
Zikrin tesiri 360
Zimmî'nin çalması 80
Zimmîye Zekât verme 538
Zimmîlerin engelleneceği şeyler 189
Zimmîlerin islâm hükmüne tabi oldukları konular 125
Zimmîlerin müslümanlara zararları 188
Zimmîlerle ilgili hükümler 109
Zinadan sakınmak 11
Zinakâr kadının kazancı 119
Zinanın kötülükleri 417
Ziyaretleşmek 474
Zorda kalanın yemini 527
Zulme meyleden kadı'nın kıssası 141
Zulmün tarifi 190
Zühd'ün hakikatı 483